BOUWKUNDIG

WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE

MAATSCHAPPIJ

TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

25e JAARGANG.

's-GRAVENHAGE.

MOUTON & Co.

1905.

INHOUD

VAN HET

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, JAARGANG 1905.

HANDELINGEN, VERSLAGEN, ENZ. DER MAATSCHAPPIJ.

VERSLAGEN VAN DE VERGADERINGEN DER AFDEELINGEN.

BOUWKUNDE.

Uitgevoerde en onuitgevoerde bouwwerken. Inrichting en onderdeelen van gebouwen. (1)

1) De namen van de architecten der afgebeelde bouwwerken zijn cursief achter deze gedrukt

2) Vredespaleis. Zie onder „Berichten": 86, 100, 128, 432, 446, 474, 490, 518, 642.

Hygiëne, Drinkwater, Verlichting, Verwarming, Ventilatie, Rioleering, enz.

Bouwmaterialen enz.

Waterstaats- en Spoorwegwerken, Technische onderwerpen, enz.

KUNST IN HET ALGEMEEN, GESCHIEDENIS DER BOUWKUNST, DECORATIEVE KUNST.

Geschiedenis der Bouwkunst.

Oude Gebouwen, Archeologie, Aestetica, Kunstgesch.

Korte berichten over Nederlandsche Oude Gebouwen.
(Opgenomen onder de Berichten, enz.)

Nederlandsch Indië.

Schilder- en Beeldhouwkunst, Decoratieve kunst en Kunstnijverheid.

UITBREIDING EN AANLEG VAN STEDEN, VERKEERSWEGEN ENZ.

Tuinkunst.

ONDERWERPEN VAN ADMINISTRATIEVEN, EN VAN SOCIALEN AARD, RECHTSPRAAK.

ONDERWERPEN VAN VERSCHILLENDEN AARD.

[1]) Zie verbetering op bl..dz. 474.

ONDERWIJS.

Onderwijs voor Architecten. Technisch Hooger Onderwijs.

Ambachtsonderwijs. Opleiding voor Opzichters, Technisch Middelbaar Onderwijs.

PRIJSVRAGEN.

TENTOONSTELLINGEN, WEDSTRIJDEN EN CONGRESSEN.

LEVENSBERICHTEN.

BEOORDEELING EN AANKONDIGING VAN BOEKWERKEN.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap. Rotterdam.

Vereeniging Arti et Industriae. 's Gravenhage.

Nederlandsche Vereeniging voor Teekenonderwijs.

INGEZONDEN STUKKEN.

PLATEN.

De jaargang 1905 van het Bouwkundig Weekblad bevat 17 losse platen en meer dan 100 afbeeldingen tusschen den tekst.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM. BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

7 JANUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 1.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE DE MAATSCHAPPIJ.

DIPLOMA VAN BOUWKUNDIG OPZICHTER.

Op Maandag 20 Februari 1905 en volgende dagen zal in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402 te Amsterdam, het examen worden afgenomen tot het verkrijgen van het Diploma van Bouwkundig-Opzichter, ingesteld door genoemde Maatschappij volgens besluit van de Algemeene Vergadering gehouden op 28 Mei 1891.

Zij die dit examen wenschen af te leggen, worden uitgenoodigd zich schriftelijk aan te melden vóór 29 Januari 1905 bij den Secretaris der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam; na hunne aanmelding zullen zij tijdig alle vereischte inlichtingen ontvangen.

NIEUWE VERKEERSWEG BUITENHOF—PLAATS TE 'S-GRAVENHAGE.

Door het Bestuur van de Afdeeling 's Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst is aan den Raad der gemeente 's Gravenhage het volgende adres verzonden, in zake een nieuwen verkeersweg tusschen het Buitenhof en de Plaats te 's Gravenhage. Bij dit adres waren twee teekeningen gevoegd, zijnde een situatie en een voorstelling van den ontworpen aanbouw van de Gevangenpoort. Van beide teekeningen worden de verkleinde reproducties in dit blad gegeven.

Nieuwe Verkeersweg Buitenhof—Plaats te 's-Gravenhage. Ontworpen aanbouw aan de Gevangenpoort.

Aan den Raad der Gemeente 's-Gravenhage.

Het Bestuur van de Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatsch. tot Bev. der Bouwkunst, door de Verfraaiingscommissie der Vereeniging voor Handel. Nijverheid en Gemeentebelangen, alhier, in kennis gesteld met het adres en daarbij gevoegd ontwerp, onlangs door bedoelde Commissie aan den Gemeenteraad van 's Gravenhage toegezonden, heeft de eer Uwen Raad mede te deelen, dat het zich in hoofdzaak vereenigt met de strekking van het adres, waar het geldt het denkbeeld een goeden verkeersweg te verkrijgen van het Spui over het Buitenhof naar de Plaats, door onteigening en wegbreken der perceelen;

dat echter bij nauwkeurige bestudeering van het ingediende ontwerp, het Bestuur daartegen de bedenking heeft, dat de verkeersweg van het Spui naar den Practizijnshoek te smal ontworpen en te hoekig van beloop is, hetgeen naar het oordeel van het Bestuur beter is op te lossen door dezen verkeersweg te ontwerpen met vloeiend beloop en ter breedte van 16 Meter met vorming van een klein plein bij den Practizijnshoek en eindelijk in een straat ter breedte van 20 Meter,

dat in de tweede plaats door het wegbreken van de perceelen langs den Hofvijver, de Gevangenpoort geheel vrij zal komen te staan, waardoor niet alleen het karakter van poort zal verloren gaan maar ook de afsluiting tusschen Buitenhof en Plaats zal worden gemist, een afsluiting, die steeds heeft bestaan en ook uit een aesthetisch oogpunt noodzakelijk is, doch dat dit bezwaar kan worden voor-

komen door het maken van een nieuwen aanbouw aan de Poort met geheel behoud van het bestaande, namelijk door den bestaanden doorgang in te richten tot voetweg en daarnaast aan te brengen twee groote poorten en een kleine aan de zijde van den Vijver, de laatste wederom voor voetgangers, terwijl de beide groote kunnen dienen tot verkeer van de electrische tram, automobielen, rijtuigen, enz., waardoor tevens het voordeel verkregen wordt, dat het verschillend verkeer ook een eigen doorgang kan verkrijgen. Op deze wijze kan volgens oordeel van het Bestuur, van alle kanten gezien, een artistiek geheel tot stand komen;

dat verder het maken van een gemetselde borstwering langs den Hofvijver met palen voor lantaarns, met het oog hierop geheel overbodig is, daar het zeker beter aan het doel zal beantwoorden, indien aldaar een ijzeren hek wordt geplaatst, geheel gelijk aan het thans bestaande,

dat het Bestuur ter nadere verduidelijking eveneens de vrijheid neemt te verwijzen naar de als bijlage bij dit adres gevoegde schetsteekening en situatie.

Redenen waarom het Bestuur het hierbij aangegeven ontwerp voor den verkeersweg Spui—Buitenhof—Plaats ter overweging bij Uwen Raad aanbeveelt.

't Welk doende, enz.

Het Bestuur der Afd. 's Gravenhage v. d. Maatsch. tot Bev. der Bouwkunst,

W. C. Metzelaar, Voorzitter.
W. H. Kam Jr., 1e Secretaris.

's Gravenhage, 28 Dec. 1904.

DE CENTRALE MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL.

Het wetsontwerp, beoogende de stichting van eene school voor middelbaar technisch onderwijs, heeft in den laatsten tijd de pennen in beweging gebracht.

Die beweging heeft tamelijk lang op zich laten wachten en dat dit het geval is, mag ten deele worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat men in technische kringen algemeen ingenomen is met het streven der Regeering tot regeling van bedoelde aangelegenheid.

Die ingenomenheid is zoo groot, dat belangstellenden er slechts schoorvoetend toe overgaan kleinere en grootere feilen, die het concept h. i. aankleven, openbaar te maken, angstig als zij zijn voor de verschuiving van eene behoorlijke organisatie.

Toch mag deze angst niet er van weerhouden uiting te geven aan eventueele opmerkingen, opdat degenen, die zijn geroepen tot het nemen eener beslissing zooveel doenlijk zullen zijn voorgelicht.

Het optreden van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, van het Bestuur der Technische Vakvereeniging, en van de heeren Versteeg en Haver moet diensvolgens alleszins worden toegejuicht.

Van zeer groot belang moet het worden geacht, dat tot op heden geene aanmerking van beteekenis werd gemaakt omtrent eene hoofdzaak, dat is omtrent het onderwijs-programma, dat de minister zich bij het ontwerpen zijner school heeft gedacht.

Hieruit mag worden afgeleid, dat dit programma veel instemming vindt en dat men het diensvolgens eens is omtrent hetgeen door de middelbare technici in den lande op gemakkelijker wijze dan tot nu toe moet kunnen worden aangeleerd.

Vooropstellend, dat bij de stichting eener „eenige" school de „leertijd" zooveel doenlijk moet worden beperkt, kan schrijver dezes zich deze instemming zeer goed denken. Hem schijnt het echter toe, dat er voor te zeggen zoude zijn, dat de leeraren der school gedurende wat langeren tijd aan de vorming der leerlingen konden meewerken.

Behalve het genoemde, zijn hoofdpunten der voorgestelde regeling:

a. de, althans voorloopige, centraliseering van het onderwijs, en

b. de voorbereiding tot het onderwijs.

Het is, in het algemeen genomen, waar, dat bijeenvoeging van meerdere onderwijs-inrichtingen van eenzelfden aard, wanneer men slechts op die inrichtingen zelve let, gelegenheid geeft met minder kosten hetzelfde, of met dezelfde kosten beter onderwijs te verstrekken.

Het is dus zeer verklaarbaar, dat bij elke regeling naar concentratie wordt gestreefd.

Niettemin is het slechts het onderwijs aan Hoogescholen, en dan nog wel in het bijzonder dat deel daarvan waarbij niet veel aanraking tusschen Hoogleeraren en Studenten behoeft te bestaan, dat in deze zeer merkbare verschillen doet gewaar worden.

Onderwijs aan middelbare scholen vordert kleinere klassen.

Neemt het aantal leerlingen toe, dan is daarvan splitsing in parallel-afdeelingen noodzakelijk het gevolg, en de financieele voordeelen der concentratie gaan nagenoeg geheel verloren.

Er is geen reden om te veronderstellen, dat de leerlingen der middelbare technische school bevattelijker zullen zijn dan die van Hoogere Burgerscholen en Gymnasia, voor welke inrichtingen kleine klassen, ook in de hoogste leerjaren, nog alleszins doelmatig blijken te zijn. Diensvolgens komen ook voor de technische middelbare school kleinere klassen, dat zijn dezulke van gemiddeld hoogstens 24 en van nooit meer dan 30 leerlingen, aangewezen voor.

Wordt nu dergelijke school door zooveel leerlingen bezocht, dat splitsing van klassen op eenigszins groote schaal noodzakelijk is, en zijn hare leerlingen uit meerdere woonplaatsen bijeengebracht, dan zal, door de school te splitsen in twee of meer scholen, besparing van buitengewone uitgaven voor woning en onderhoud kunnen worden verkregen.

Deze besparing zal echter eerst dan opwegen tegen de meerdere uitgaven, welke de splitsing meebrengt, wanneer de splitsing in een zóó groot aantal scholen kan geschieden, dat slechts een zeer klein gedeelte van de gezamenlijke leerlingen buiten het eigen gezin behoeft te wonen.

Zulks hangt nu enkel en alleen af van het totaal aantal leerlingen in den lande dat de scholen zal bezoeken, welk aantal zich weder regelt naar het aantal personen, dat middelbaar technisch onderwijs van noode heeft.

Van de meening, die ten opzichte van dit punt in de Staten-Generaal zal worden gevestigd, moet dus de beslissing voor een groot deel afhankelijk wezen.

De minister stelt in zijne memorie, laatstgenoemd aantal op 4200 à 5000. Naar de gedachten, die schrijver dezes omtrent middelbaar technisch onderwijs vervullen, mag het veilig op het viervoudige van gezegde cijfers worden aangenomen.

Zeker, — wanneer men enkel denkt aan souschefs, zooals de minister de personen noemt, waarvoor de school zoude dienstig zijn, dan is een getal van 4200 zelfs hoog te noemen.

Het is er echter verre vandaan, dat alleen voor burgerbouwkundigen, hoofd- en eerste klasse-opzichters, teekenaars-constructeurs, ambachtsonderwijzers, landmeters en dergelijke beambten, beter onderwijs gevorderd wordt.

Vooreerst heeft ieder, die zich in het opzichters- en teekenaarsvak wil bekwamen, aanspraak op eene hem passende opleiding, en vervolgens heeft het evenzeer zin, dat de aannemers en werkbazen en hunne werkmeesters eene opleiding kunnen verkrijgen, die op eenzelfde peil staat als die der overige genoemden.

Het nut van eene goede opleiding voor al deze categoriën van personen is even beteekenend als de belangen die Hoogere Burgerscholen en Gymnasia hebben doen stichten.

Wordt zulks algemeen erkend, dan volgt daaruit een veel grooter leerlingental, dan door den minister aan zijne denkbeelden ten grondslag werd gelegd.

Het jaarlijks „minimum"-contingent zoude dan zijn 140 × + = 560 leerlingen, en de scholen zouden aan leerlingen voor het volledig onderricht rond „gemiddeld" 1300 leerlingen tellen, d. w. z., tot gemakkelijker inzicht, 1 op elke 3000 inwoners van de steden en 1 op elke 6000 bewoners van het platteland.

Verkrijgt eene middelbare technische school geene parallelklassen, of zoodanige slechts voor enkele leervakken, dan biedt zij plaats voor ongeveer 75 leerlingen, wanneer wordt verondersteld, dat de werktuigkundige afdeeling half zoo sterk bezet is als de bouwkundige, hetgeen veelal nog niet het geval zal wezen. Voor 1300 leerlingen zal volgens deze schatting een aantal van 18, wellicht van 20 scholen kunnen worden ingericht.

Wanneer van dergelijk aantal wordt uitgegaan, dan schijnt de mogelijkheid zeer groot, dat die scholen zoodanig over het rijk zullen kunnen worden verdeeld, dat de leerlingen, hetzij in de plaats waar de school gevestigd is en waar zij reeds hunne woonplaats hadden, hetzij door heen en weder reizen van uit de woonplaats van hun gezin de school kunnen bezoeken, hetzij op min kostbare wijze in een der plaatsen, waar scholen zijn, bij verwanten of vrienden kunnen worden ingekwartierd.

Als zeker mag worden aangenomen, dat het financieel voordeel langs dezen weg verkregen, afgezien van voordeelen van anderen aard, die het verblijf onder ouderlijk toezicht en de vestiging van scholen op vele plaatsen aanbiedt, zoo groot zal zijn, dat het de stichting van een aantal scholen, zooals is aangegeven, wettigt.

Een centrale school te Haarlem, toch, zal onder de genoemde 1300 leerlingen, afgezien van die voor speciale cursussen [1]), er volgens de aangegeven schattinswijze slechts 23 tellen, die te Haarlem te huis behooren, en wellicht hoogstens 270, die dagelijks heen en weer kunnen reizen.

De overigen zullen te Haarlem moeten worden ingekwartierd.

Zijn er 20 scholen, dan mag worden verondersteld, dat die dienstig zullen zijn voor 600 leerlingen, die in de plaatsen van vestiging te huis behooren, voor 600 leerlingen, die de scholen dagelijks van huis uit zullen kunnen bereiken, en voor hoogstens 100 leerlingen, die buiten hunne eigenlijke woonplaats, doch dan wellicht nog dikwijls onder voordeelige omstandigheden, zullen moeten verblijven.

Wordt het reisgeld gesteld te zullen bedragen dooreen *f* 50.— 's jaars, en aangenomen, dat het verblijf buiten de woonplaats der ouders zal kosten *f* 200 's jaars meer dan dat in gezegde woonplaats, dan vergt de „enkele" school eene bijzondere uitgaaf van *f* 13500.— + *f* 200.000.— = *f* 213.500.—, terwijl die uitgaaf voor 20 scholen zal zijn *f* 30.000.— + *f* 20.000.— = *f* 50.000.—

De besparing, die volgens deze becijfering door splitsing van het onderwijs kan worden verkregen, is dus *f* 163.500.— 's jaars.

Zelfs al werd deze besparing geheel opgewogen door de meerdere uitgaven, die de splitsing vordert, dan is de splitsing die in alle hoeken des lands behoorlijke leerkrachten brengt, uit dat oogpunt nog aanbevelenswaard.

Waar evenwel de scholen zullen kunnen gebruik maken van lokalen der tot 4 of 5jarige uitgebreide Burgeravondscholen en der ambachtsscholen, en in grootere plaatsen overal gemakkelijk leerkracht voor bijvakken is te vinden, zoodat met weinige speciale leeraren kan worden volstaan, zal denkelijk, ongerekend eene kleine tegemoetkoming aan leeraren der plaatselijke ambachtsschool, per school eene jaarlijksche uitgaaf van niet meer dan *f* 25.000.— à *f* 35.000—, stel gemiddeld *f* 30.000.— gevorderd worden, waarvan nog ± *f* 3000 door de schoolgelden wordt gedekt. [2])

De totaal-uitgaaf wordt dus voor 20 scholen *f* 540.000.—, in welk cijfer de kosten, die de verdeeling van het onderwijs over verschillende scholen meebrengt, zeker niet ad *f* 163.500 zijn inbegrepen.

In de som van *f* 540.000 is opgenomen een bedrag van *f* 70.000 voor rente en aflossing, zoodat *f* 470.000 voor uitgaaf aan leerkrachten, onderhoud, leermiddelen en bediening overblijft.

[1]) De speciale cursussen kunnen gevoegelijk tot de scholen in de grootere steden worden beperkt en naar den aard der cursussen over die scholen worden verdeeld.

[2]) Schrijver dezes oordeelt, dat aan scholen voor 40 tot 100 leerlingen, ongerekend de lessen in bijvakken die aan kleinere scholen tot een 20tal uren kunnen worden beperkt, met 6 à 8 leeraren (bij de grootere onder toevoeging van enkele hulpleeraren) kan worden volstaan.

De minister raamt de kosten voor gezegde doeleinden, bij 240 leerlingen, voor volledig onderwijs, op rond *f* 100.000.

Daarbij zijn te Haarlem zeer ruime gebouwen gedacht, terwijl door gebruik te maken van de inrichtingen en beambten der ambachtsscholen en burgeravondscholen veel aan kosten kan worden bespaard.

Aangezien bij toeneming van het aantal leerlingen de kosten aan eenzelfde school niet evenredig wassen, zal voor eene enkele „grootere" onderwijs-inrichting de uitgaaf ongeveer dezelfde zijn.

De raming van *f* 470.000 blijkt dus ook bij vergelijking passend.

Bij de beoordeeling der kosten moet er bovendien wel op worden gelet, dat in onderscheidene plaatsen thans reeds een meer of minder belangrijk deel van het onderwijs der middelbare school wordt verstrekt.

Bij oordeelkundige regeling komen de ter zake besteede gelden in mindering van de extra-kosten.

Evenzoo zullen de uitgaven kunnen dalen, wanneer aan de genoemde scholen worden verbonden de industriescholen en de kunstindustriescholen, waaraan plaatselijk behoefte bestaat.

Op een en ander acht gevende, mag veilig worden aangenomen, dat het onderwijs aan 1300 leerlingen op bijv. 20 scholen minder extra-uitgaven zal vergen dan dat aan eene enkele school.

Vele redenen wettigen diensvolgens bij een totaal getal van 1300 leerlingen de stichting van deze 20 scholen.

Zou evenwel slechts mogen worden gerekend op ± 300 leerlingen, dan vervallen de voordeelen, die de stichting van een groot aantal scholen kan meebrengen, voor een goed deel.

Toch kan de zuinigheid met betrekking tot de kosten van verblijf en onderhoud dan tot op zekere hoogte worden betracht, door de scholen zoodanigen omvang te geven, dat generale parallelafdeelingen niet noodig zijn. In dat geval kan, daarop lettende, met 3 scholen worden volstaan; van welke die, in de buurt van Haarlem te vestigen, zeker de belangrijkste zal kunnen wezen.

De hoofdzaak waarom ten deze alles draait, is diensvolgens de bepaling van het aantal leerlingen, waarvoor het middelbaar technisch onderwijs moet worden ingericht. Het is dus voor de volksvertegenwoordiging van belang, op dat punt zoo goed mogelijk te worden ingelicht.

Tot het uitspreken en nader verklaren van meeningen op dit gebied mogen deze regelen opwekken.

In ieder geval kan zonder eenig bezwaar spoedig eene op bescheiden schaal aangelegde modelschool tot stand komen, die gelegenheid zal geven zich een oordeel te vormen omtrent den toeloop van leerlingen, die nog worden verwacht.

Bij de regeling dienen te worden overwogen de mogelijkheid en wenschelijkheid om aan de gemeenten (bijv. boven 25.000 zielen) de verplichting op te leggen tot stichting der bedoelde scholen onder toekenning van een beduidend Rijkssubsidie en onder speciaal Rijkstoezicht.

Na deze uiteenzettingen zij nog een plaats vergund aan enkele opmerkingen omtrent het voorbereidend onderwijs.

De minister denkt zich deze voorbereiding als te zullen bestaan in:

1⁰. ambachtsonderricht;

2⁰. voortgezet lager onderwijs;

3⁰. onderricht in de beginselen der bouwkundige vakken;

4⁰. vakpraktijk.

Het wil schrijver dezes voorkomen, dat wel geen enkel deskundige van meening zal zijn, dat aan eenigen technicus, als die van welker vorming hier sprake is, een diploma mag worden uitgereikt, wanneer hij niet minstens één ambacht geleerd heeft, en niet eenigszins vertrouwd is met de praktijk.

Nochtans zal verschil van gevoelen kunnen bestaan omtrent de vragen:

„moet het ambachtsonderricht op dezelfde wijze worden „gegeven als aan den aanstaanden werkman?", en

„moet de vakpraktijk vóór of na den hoofdcursus der „middelbare technische school worden beoefend?"

Het voortgezet lager onderwijs zal voor de besproken technici moeten dienen tot goed verstand van hetgeen op de in het bijzonder voor hen bestemde middelbare school zal worden onderwezen en ook om zich in hun beroep naar eisch te kunnen bewegen en uitdrukken.

Voor den ambachtsman moet, naar de inzichten van schrijver, het voortgezet lager onderwijs in een geheel afwijkenden zin worden opgevat; voor hem is dat onderwijs eindonderwijs; voor zijn bestaan wordt veel minder algemeene ontwikkeling gevergd.

Is des schrijvers opvatting juist, en let men bovendien hierop, dat aan ambachtslieden het bouwen als zoodanig slechts in zeer algemeene hoofdtrekken behoeft te worden geleerd, dan volgt daaruit, dat het onderwijs voor a. s. opzichters enz., reeds dadelijk na de lagere school zal moeten afwijken van dat voor de ambachtslieden, al dient het ook steeds mogelijk te blijven, dat bijzonder bekwame personen onder de ambachtslieden gelegenheid vinden zich tot opzichter op te werken.

Dit laatste is echter een nevenzaak, even goed als de mogelijkheid van overgang van het hoogere naar het middelbare technische beroep.

Aan schrijver lacht zeer toe het denkbeeld van weder over te gaan tot de inrichting eener school van voortgezet lager onderwijs met 2 of $2\frac{1}{2}$ jarigen cursus, waaraan door zeer bekwame onderwijzers L. O. ongeveer hetzelfde onderwijs wordt verstrekt, dat in de drie laagste klassen der Hoogere Burgerschool wordt gegeven, met uitzondering van dat in de vreemde talen, doch onder uitbreiding van het teekenonderwijs en wellicht met toevoeging van de beoefening van eenigen handenarbeid. [1])

Gezegde school, die eene plaatsvervangster zoude zijn van de zoogenaamde Burgerdagschool, zal de lagere klassen der Hoogereburgerscholen eenigszins ontvolken of een of meer Hoogereburgerscholen met 3jarigen cursus kunnen vervangen. Zij zal, daar zij een bepaald doel heeft, zonder twijfel behoorlijk worden bezocht.

Aan deze school zal onmiddellijk kunnen aansluiten de middelbare technische school met 4 of $4\frac{1}{2}$ jarigen cursus, die tevens het ambachtsonderwijs, op bijzondere wijze georganiseerd, omvat, en misschien haren leerlingen gelegenheid kan geven tot eenig verblijf op het werk, te bereiken door enkele lange vacantiën of op andere wijze.

Aan de laatstgenoemde school zijn verder in 2 opvolgende jaren verbonden wintercursussen, die, alleen des avonds gegeven, aan de bezoekers, dat zijn dezulken, die de school met goed gevolg hebben doorloopen, gelegenheid laten de praktijk te beoefenen. Aan het eind van dien tweeden cursus zal het „opzichters" examen (kortheidshalve zoo genoemd) zijn af te leggen.

In gemeenten of gemeente-complexen, boven 20.000

[1]) Dezelfde school zou door verwisseling van eenige vakken kunnen dienstbaar zijn voor a. s. handelsbedienden en administratieve beambten en voor a. s. land- en tuinbouwers. Zij zou in alle gemeenten boven 10.000 inwoners kunnen worden gesticht. De daaraan verbonden onderwijs-krachten kunnen mede worden benut voor de Burgeravondscholen.

KANTOORGEBOUW VOOR DE BADISCHE ACTIËN-GESELLSCHAFT AAN DE MAASKADE TE ROTTERDAM.

Architect J. P. Stock Wzn.

ende bij het Bouwkundig Weekblad van 7 Januari 1905. No. 1.

zielen, kan wel gelegenheid bestaan het onderwijs der beide eerste leerjaren van de middelbare school te verstrekken, ook al bezitten die gemeenten geen eigenlijke middelbare technische school.

Voor de praktijk na de school zijn voor elken leerling al de grootere plaatsen, waar middelbare technische scholen voorkomen, beschikbaar. Het behoeft immers geen betoog dat eene regeling als de aangegevene slechts mogelijk is bij een groot aantal dier scholen, en dat aan de goed onderlegde candidaat-opzichters in de grootere steden gaarne gelegenheid tot ontwikkeling zal worden verstrekt.

Ook op paedagogische gronden zal moeten worden beslist in hoever eene regeling als die, welke zooeven is uiteengezet, of wel eene waarbij de eigenlijke middelbare technische school tweejarig is en zoowel het ambachts- als het wetenschappelijk onderwijs parallel over 4 of 5 voorbereidingsjaren zijn verdeeld, de aangewezene moet worden genoemd.

Zooals boven reeds werd aangestipt, zal het ongetwijfeld nuttig zijn, dat de leerlingen langer dan 2 jaar onder het oog van dezelfde „vakdocenten" verblijven.

Schrijver beveelt deskundigen aan deze punten te overwegen en zich daarover uit te spreken.

Overigens is het hem slechts te doen geweest de opmerkzaamheid te vestigen op de kwestie waarom het z. i. gaat, in de hoop, dat zulks aanleiding moge geven tot opmerkingen die misschien aan de volksvertegenwoordiging voor hare beslissing zullen kunnen dienstig zijn.

's Bosch 30 December 1904.

F. M. L. KERKHOFF.

J. J. WEVE.

Op den 1sten Januari 1905 herdacht de heer J. J. Weve, Civiel- en Bouwkundig Ingenieur, den dag waarop hij 25 jaren geleden de betrekking aanvaardde van Architect der Gemeente Nijmegen. Hij volgde toen den heer P. van der Kemp op.

Dit was vrij kort nadat hij zijne ernstige studiën geëindigd had aan de Polytechnische School te Delft, waar hij in 1873 het diploma van Bouwkundig Ingenieur, en in 1874 dat van Civiel Ingenieur behaalde.

Dat te Nijmegen, waar onder de artistieke en kundige leiding van den heer Weve zoo veel goeds is tot stand gekomen, de herinneringsdag niet zou voorbij gaan zonder het ijverige hoofd der Gemeentewerken een bewijs van erkentelijkheid en hoogachting te schenken, kon wel worden voorspeld. Het dagelijksch bestuur der Gemeente heeft hem dan ook den dag vóór de intrede van zijn 25ste dienstjaar als huldeblijk een fraai bronzen beeld aangeboden.

De Staats-Courant van dien zelfden dag bracht tevens de mededeeling, dat de heer Weve bij Kon. besluit is benoemd tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau.

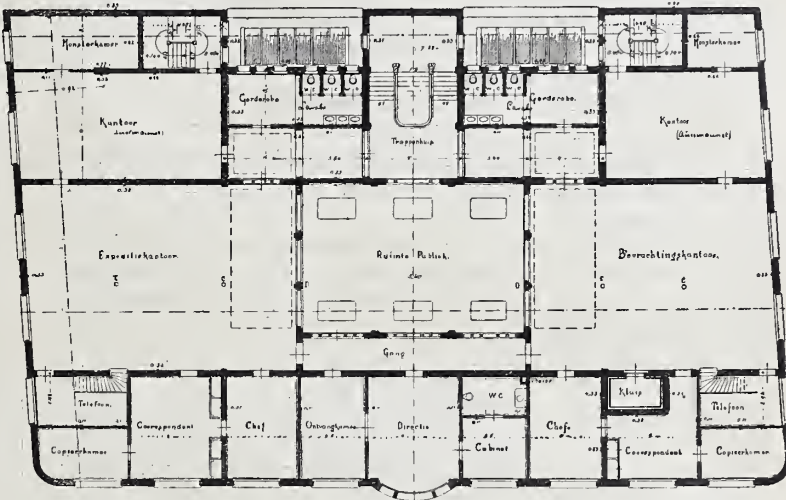
Die blijken van groote waardeering zijn waarlijk niet onverdiend. Wij hopen, ook voor Nijmegen, dat de heer Weve nog een lange reeks van jaren in zijne betrekking werkzaam zal mogen zijn.

HET KANTOORGEBOUW DER BADISCHE ACTIËN-GESELLSCHAFT TE ROTTERDAM.

In den eersten gevelwedstrijd te Rotterdam, in October 1904 gehouden, werd in de rubriek „utiliteitsgebouwen" de verguld zilveren medaille toegekend aan den heer J. P. Stok Wzn., architect te Rotterdam, voor den gevel van het kantoorgebouw der Badische Actiën-Gesellschaft. De bij dit nummer van het Bouwkundig Weekblad gevoegde plaat geeft een voorstelling van het fraaie bouwwerk.

De opbouw werd in Februari 1900 aangenomen voor de som van ƒ 115.980, en, met inbegrip der fundeering maar zonder de benoodigde werken voor de verwarming, voor ƒ 130.000.

Het gebouw is aan de Maaskade gelegen en wordt dus meestal op grooten afstand gezien; het is daarom, dat de ontwerper de gevels zoo massaal behandeld heeft.

Indeeling der Eerste verdieping. Schaal 1 à 400.

De ruimte op den beganegrond wordt als pakhuis gebruikt; op de 1e verdieping, waarvan de indeeling hier is voorgesteld, zijn de kantoren gelegen; de 2e verdieping is bestemd voor woningen van den directeur-gezant en de chefs der afdeelingen.

Het geheele gebouw wordt centraal verwarmd door stoom onder lagen druk.

PRIJSVRAGEN.

De Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur te Haarlem, schrijft uit eene prijsvraag voor het ontwerpen van een diploma, ten dienste van genoemde Vereeniging, om te worden uitgereikt aan bekroonden op hare tentoonstellingen en wedstrijden.

Het diploma moet het volgende opschrift dragen:

Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur,
onder bescherming van
H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder,

en de compositie, voor zoover mogelijk, betrekking hebben op het Bloembollenvak.

Het diploma moet verder beantwoorden aan de navolgende eischen:

a. het formaat der teekening moet 48 cM bij 36 cM. bedragen.

b. het diploma moet binnen den rand eene opene ruimte hebben voor invulling van drukletters en letterschrift van ongeveer 24 cM. bij 18 cM.

c. bij de compositie mag gebruik gemaakt worden van drie vlakke kleuren, buiten de grondkleur van het papier, en het geheel moet geschikt zijn om in fotolitografie te worden weergegeven.

Het diploma mag de wapens bevatten van de stad Haarlem en van de provinciën Noord- en Zuid-Holland.

De prijs aan het door de Jury als het bestgeoordeelde ontwerp toe te kennen, zal bestaan uit Honderd Gulden, terwijl aan het daaropvolgend ontwerp eene premie van ƒ 25.— zal worden toegekend.

De ontwerpen moeten worden ingeleverd vóór of op 1 Maart 1905 aan het adres van den heer Johs. de Breuk, Algemeene Secretaris-Penningmeester, Jansstraat 55 te Haarlem.

De ingekomen ontwerpen zullen worden tentoongesteld op de tentoonstelling vanwege de Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur te Haarlem te houden in Maart 1905. Het ontwerp, dat door de Jury de eerste prijs zal worden waardig gekeurd, zal als diploma der Vereeniging worden aangenomen, en blijft,

evenals dat met de premie bekroond, het eigendom der Vereeniging; de overige ontwerpen zullen vrachtvrij aan het na te noemen correspondentie-adres worden teruggezonden.

De ontwerpen zullen moeten geteekend zijn met een motto, spreuk of ander kenteeken. Bovendien zullen bij elk ontwerp moeten worden overgelegd twee verzegelde enveloppen, de ééne tot opschrift dragende: „Correspondentie-adres", de andere „Naambrief", en beide zijn voorzien van hetzelfde motto of kenteeken, of van dezelfde spreuk als het ontwerp zelf. Eerstgenoemde enveloppe moet bevatten eene opgave van het adres waarmede gecorrespondeerd kan worden, terwijl in de andere enveloppe de naam moet worden opgegeven van den ontwerper.

Op de ontwerpen mogen geene namen voorkomen.

Het is den mededingers geoorloofd de ontwerpen te doen vergezeld gaan van eene toelichting of verklaring van het ontwerp, mits geschreven met eene andere hand dan die van den ontwerper.

De ingezonden ontwerpen worden in handen gesteld van eene jury bestaande uit de heeren:

M. Bauer, Kunstschilder te Bloemendaal.

A. L. Koster, Kunstschilder te Haarlem.

J. A. G. van der Steur, Bouwkundig Ingenieur te Haarlem.

J. H. Wentholt, Voorzitter der Alg. Ver. voor Bloembollencultuur te Haarlem.

De Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur behoudt zich het recht voor de ontwerpen, behalve op de genoemde tentoonstelling, ook nog op andere plaatsen ten toon te stellen 't zij binnen of buiten Haarlem.

Het Hoofdbestuur der Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur:

J. H. WENTHOLT, *Voorzitter,*
JOHs. DE BREUK, *Alg. Secr.-Penningm.*

Aan
het Bestuur der Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam.

Mijne Heeren,

De Jury door Uwe Vereeniging benoemd, om de door U in 1904 uitgeschreven Prijsvragen te beoordeelen, heeft hiermede de eer U in het volgende Rapport de door haar gemaakte bemerkingen mede te deelen.

EERSTE PRIJSVRAAG.
Een Schilderswoning met Ateliers.

Hiervoor zijn ingekomen 22 ontwerpen. Bij allen waren de in het programma gevraagde teekeningen aanwezig, behalve bij het ontwerp ingezonden onder motto „Pictura B", hetwelk geen detail en ook slechts ééne doorsnede heeft.

Vele mededingers hebben zelfs meer dan het gevraagde geleverd, daar zij bovendien ter verduidelijking van hun ontwerp nog gevels, doorsneden, plannen of perspectiefteekeningen daaraan hebben toegevoegd.

De algemeene indruk van het geleverde werk is goed, aan verscheidene ontwerpen is veel zorg besteed en deze prijsvraag kan dan ook als goed geslaagd worden aangemerkt.

De Jury heeft de ontwerpen beoordeeld zonder aan een stijlkarakter eenige voorkeur boven een ander te geven. Elk ontwerp werd beschouwd in zijne type voor zoover dat type in overeenstemming is te brengen met het *doel* en *wezen* van de gevraagde bouwwerken.

Toch werd met voldoening geconstateerd, dat de weeke, slordig slingerende lijnen van sommige moderne „nieuwe stijl". bouwwerken, in *geen* dezer ontwerpen meer zijn waar te nemen.

Alhoewel bij de eerste beschouwing volgens het oordeel der Jury een tiental ontwerpen als minst geslaagd werden afgezonderd, zoo heeft de Jury toch gemeend in dit Rapport voor elk ontwerp afzonderlijk in het kort hare bemerkingen te geven, en hiermede met de minder goede ontwerpen aan te vangen, zoodat zoodoende ongeveer een rangschikking is te bepalen.

Motto „Sylvette". De plannen van dit ontwerp zijn zeer zwak. Woonkamer en salon grenzen niet aan elkander. De hal vormt een koker, zij ontvangt gebrekkig bovenlicht en is geheel van de 1e verdieping afgezonderd, zoodat aldaar de gang zwak verlicht is. De ateliers sluiten goed aan elkander aan, maar de verlichting van een der ateliers is zeer slecht. De gevels zijn beter dan de plannen. De voorsprong der kroonlijst is veel te groot. De doorsneden zijn zeer zwak behandeld.

Motto „Iris". Eveneens een zwak ontwerp, zoowel als plan, architectuur, constructie en teekening. De detailteekening schijnt door een andere hand vervaardigd.

Motto „Rubens". Het salon heeft geen directen uitgang. Op den beg. grond hebben W. C. en office geen verlichting. Keuken en office hadden verbinding moeten hebben. Een der slaapkamers heeft geen licht. De architectuur is niet gelukkig en het detail laat veel te wenschen over.

Motto „Hendrik de Keyzer". Dit ontwerp is niet geslaagd. Hoewel de ateliers goed aan elkander aansluiten, zijn de muurvlakken er te groot. Deze hadden meer doorbroken moeten zijn. De office heeft geen verbinding met de keuken. De architectuur is zeer zwak.

Motto „Pictura B". Bij dit ontwerp ontbreekt een doorsnede en détail. In verhouding tot het plan is de ruimte door hal en vestibule ingenomen te groot. Badkamer en aangrenzende slaapkamer zullen te hoog van verdieping zijn, daar de hieronder gelegen vertrekken op den beg. grond lager blijven liggen. De pijlers der ateliers zijn te breed. De hoektoren sluit niet goed aan het dak aan. De architectuur is zwak.

Motto „Pictura A". Ook hier is de hal te groot, hetgeen nog meer op de 1e verdieping uitkomt. De ateliers sluiten niet goed aan de overige gevels aan. De zelfde opmerking voor de architectuur als bij het voorgaande ontwerp. Onder anderen zijn minder goed, de loggia, het steenen dakvenster, en de bekroning van het buitenatelier. De detailteekening is goed behandeld. De perspectief geeft niet de verhouding der gevels weder.

Geteekend kenteeken. De groote loggia is minder goed gelegen bij de badkamer en het toilet. De ateliers zijn te veel van elkander afgezonderd. Hun vestibule en modelkamer zijn te groot. De architectuur heeft een landelijk karakter, maar het buitenatelier sluit niet genoeg bij het overige aan. De kapconstructie had beter op den muur kunnen rusten.

Motto „Ars Longa Vita Brevis." De woonkamer komt op de dienstgang uit. De keuken is te ver van de vestibule gelegen. De dienstgang, evenals die tusschen de beide ateliers, is niet verlicht. Ook laat de verlichting der hoek-slaapkamer te wenschen over. De architectuur heeft een vroolijk aanzien. De groote ingangsboog verbreekt te veel den onderbouw. Detail en teekenwerk zijn met zorg gedaan.

Motto „Hoog de Arbeid." De hal is te belangrijk, vooral op de 1e verd. De ateliers hebben te weinig verbinding met elkander. De hoofdingang komt niet genoeg in den gevel uit. Het atelier No. 2 is niet voldoende met de overige architectuur verbonden, terwijl de pylonen weer als op zich zelf staande motieven zijn behandeld. Het detail is flink geteekend.

Motto „Rozenhof." Woonkamer en salon zijn door de hal gescheiden, welke tevens te groot is; vooral op de 1e verdieping. De doorgang naar het 1e atelier is niet voldoende verlicht. De verbinding der ateliers zou met een kleine wijziging goed zijn te maken. De architectuur is eenvoudig en heeft een Engelsch karakter. De ramen van den beg. grond zijn te laag in verhouding der verdiepingshoogte. Detail en teekenwerk zijn goed.

Motto „Time is Fled." De office is in het geheel niet goed gelegen. Zij moet in verbinding met woonkamer en keuken zijn, in plaats daarvan ligt zij aan den ingang. Dienstgang en portaal ontvangen niet genoeg licht. De ateliers zijn goed verbonden, maar zijn te veel op dezelfde wijze behandeld. De sheddaken zouden geen mooie doorsnede geven. De architectuur is eenvoudig. Een grooter detail ware gewenscht. Teekenwerk en perspectief zijn goed.

Motto „Mauve." Van dit ontwerp is het plan van den beg. grond beter dan dat der 1e verd. Hoewel de verbinding der ateliers goed is, laat de verlichting veel te wenschen over. De architectuur is zwak.

Motto „Rust Roest." Dit ontwerp heeft goede en regelmatige plannen, hoewel de hal te groot is in verhouding der overige vertrekken. De ateliers zijn niet genoeg verbonden. Voor de verlichting der ateliers ware het beter geweest, de middenpijlers weg te laten. Ook is daarvoor de vooruitspringende bovenbouw met kroonlijst niet goed begrepen. De architectuur heeft een rustig karakter. Detail en teekenwerk zijn goed behandeld.

Motto. „Numquam Contentus." De diagonaal van de vierkante hal vormt de as van dit ontwerp. De begane grond toont een goed plan. Evenwel is de vestibule, waarop salon en spreekkamer uitkomen, te klein, tevens zijn bijkeuken, zitkamer en provisie niet gevraagd. De verbinding der ateliers is goed, maar de pijlers van het buitenatelier verbreken te veel de lichtoppervlakte. Bijna alle vertrekken op de 1e verdieping hebben uitspringende dak-

vlakken, de werkelijk beschikbare ruimte wordt hierdoor beperkt. De architectuur heeft een landelijk karakter. De verschillende gevels sluiten goed aan elkander aan, maar de 1e verd. is te laag. Teekenwerk, perspectief en detail zijn vlot behandeld.

Motto „Academie." De plannen zijn goed, evenwel zijn hal en hoofdtrap te klein in verhouding tot het overige. De verbinding der ateliers had beter kunnen zijn. De architectuur is frisch en landelijk. De hoog overdekte terrassen boven een der ateliers en boven het dienstgedeelte zijn geheel onnoodig. Zij ontnemen licht en de dakvlakken worden te belangrijk. De architectuur van het woonhuis en die van de ateliers hadden meer bij elkander aan moeten sluiten. Het teekenwerk, zoo ook dat van detail en perspectief, is met veel zorg en met smaak behandeld.

Motto „Port Arthur." Bij dit plan is de voorvestibule te belangrijk en voor zulk een entrée is de hoofdtrap te klein. Deze komt ook niet goed op de 1e verdieping aan De deuren zijn in de hal te veel in de hoeken geplaatst, hetgeen in de doorsnede en op de 1e verd nog meer uitkomt. De ateliers zijn goed verlicht. Hun verbinding had ruimer kunnen zijn. De architectuur toont een haastige studie aan, waarvan het geheele ontwerp blijk geeft.

Motto „Wapen met drie schilden." De verbinding van entrée met hal had grooter kunnen zijn. De office is niet goed gelegen, daar deze noch aan woonkamer, noch aan keuken grenst. De verbinding der ateliers is niet voldoende De architectuur is eenvoudig, die van de ateliers sluit goed bij het overige aan. De verlichting van het binnenatelier had lager doorgetrokken kunnen worden. De omlijsting der entrée is niet geslaagd, de hoekpijler schijnt te zwak. De boven de entrée gelegen ramen zijn te hoog geplaatst. In het detail is het drielicht onder het dak niet in harmonie met het overige raamwerk. Het teekenwerk is flink uitgevoerd.

Motto „Rien sans peine". De pijlers in de hal belemmeren den toegang tot de verschillende vertrekken. De loggia boven den hoofdingang gelegen, is slechts door het toilet te bereiken. De uitzichttoren heeft geen directe verbinding met de woning. De ateliers sluiten goed aan elkander aan, hoewel de tusschenmuur meer doorbroken had kunnen zijn. De ateliers hadden beter licht kunnen krijgen, wanneer de pijlers niet zoo zwaar en de bekroning niet zoo groot waren genomen. De kleine ramen in het salon en de daarboven gelegen slaapkamer zijn overbodig. Het uitzicht van het salon is niet voldoende. De architectuur is degelijk. De hoofdingang is zwaar van behandeling en het toegepaste sectielwerk niet in overeenstemming. Het teekenwerk is flink behandeld.

Motto „Holland." Een goed ontwerp. De verschillende vertrekken zijn goed gelegen en goed van vorm. De badkamer had beter kunnen zijn. De ateliers zijn goed verlicht, maar hadden meer direct met elkander verbonden kunnen zijn. De architectuur is goed. De gevels zouden evenwel gewonnen hebben, wanneer de muurvlakken minder groot in verhouding tot de raamopeningen waren genomen. Zij hebben daardoor iets massiefs, wat door de hooge bekroning der 1e verd. nog vermeerderd wordt. Het ware gewenscht geweest de gevel aan de zijde der ateliers te geven. Het teekenwerk, zoo ook het detail en de perspectief zijn met veel zorg en smaak gedaan.

Motto „Geteekend Klaverblad." De verschillende vertrekken sluiten goed aan elkander aan. De hal is op de eerste verdieping door een corridor vervangen, waardoor dit plan beknopter wordt. De ateliers, hoewel goed verlicht, hadden beter direct verbonden kunnen worden, door den dienst niet zoo omvangrijk te maken. De architectuur heeft een bescheiden landelijk aanzien. Het dakvlak boven de verandah had doorbroken kunnen zijn. Teekenwerk, detail en perspectief zijn flink en met zorg behandeld.

Motto „Woodside." Een goed ontwerp, hoewel de hal op de 1e verd. te belangrijk is. De ateliers sluiten direct aan elkander aan. Het ware gewenscht geweest de deuren van het buitenatelier meer te beglazen, en ook de ateliers van bovenlicht te voorzien. De architectuur is vriendelijk en landelijk. De gevels zijn goed doorbroken. Het detail en het overige teekenwerk zijn met groote zorg en zeer goed uitgevoerd.

Motto „Horis Subsicivis". Eveneens een ontwerp, waarbij de zelfde bemerkingen gelden welke op het voorgaande ontwerp zijn gemaakt, wat plannen, architectuur en teekeningen betreft. De toegang tot het atelier, de ligging der badkamer naast het voornaamste slaapvertrek en dergelijke kleine wijzigingen, deden evenwel aan dit ontwerp de voorkeur boven het voorafgaande geven.

De Jury is van oordeel U voor te stellen, de hierboven gegeven beschouwingen in aanmerking genomen, om de uitgeloofde prijzen in de volgende orde toe te keuren.

1e prijs **Motto Subsicivis.**
2e „ „ **Woodside.**
3e „ „ **Geteekend Klaverblad.**

TWEEDE PRIJSVRAAG.

Het Ontwerp van een Wachthuisje.

Ingekomen 12 antwoorden.

Dezelfde rangschikking als bij de 1e prijsvraag is ook bij de behandeling dezer ontwerpen in acht genomen.

Motto „Nemo". De silhouette van het gebouwtje zou gewonnen hebben, door het torentje een hooger dak te geven. De luifels hebben geen voldoend overstek. en voor de ingangen geplaatst beantwoorden zij niet aan het doel. Houten consolen in plaats van ijzeren waren beter in harmonie met de overige architectuur geweest. De steenconstructie is niet goed toegepast bij het soubassement en boven een der luifels.

Motto „Jacob van Campen". Als architectuur een zwak ontwerp De luifels zijn beter begrepen dan bij het voorgaande.

Motto „Rust Roest". Het uitzicht is in dit ontwerp goed begrepen, maar minder aanbevelenswaardig is de plaatsing der banken voor de loketten. De architectuur had beter kunnen zijn, vooral de bekroning boven het bureau. De ontwerper kent geen perspectief.

Motto „Iron Building". Een eenvoudig ontwerp, meer constructief dan architectonisch behandeld. Het kapspant zal aan de zijde van den ingang niet goed vallen.

Motto „O". Een eenvoudig goed geteekend ontwerp, wat massief van aanzien. De zware schoorsteenen en het dakvenster zijn minder goed. De kapbebording komt te ver in de goot. Het houten plafond had tusschen de binten aangebracht kunnen worden in plaats van daar aan te hangen.

Motto „Sienna". Een ontwerp met goede eigenschappen, maar wat haastig behandeld. De luchtkap had iets hooger kunnen zijn. De klok is te klein, hetgeen in de perspectief nog meer uitkomt. De overdekte passage zal niet genoeg als beschutting dienen

Motto „Oude Tijd". Aan dit ontwerp is veel werk besteed. De teekeningen zien er goed uit, maar profileering en details zijn niet bestudeerd. Door de vele te kleine motieven toont het ontwerp grooter dan het werkelijk is. Het is niet op schaal.

Motto „Bohré". De silhouette is te vierkant van vorm. De kroonlijst is te klein. De luifels, welke te hoog zijn aangebracht, worden door de lansvormen niet genoeg ondersteund. Het lokaal had meer uitzicht kunnen hebben. In de perspectiefteekening is de verhouding van het gebouwtje beter, daar de luifels lager zijn geplaatst. Het teekenwerk is met zorg gedaan.

Motto „Ad Gustum". Een goed geteekend ontwerp, vroolijk van aanzien en ruim van uitzicht. De doorsnede correspondeert evenwel niet met de kapconstructie. Het in het dak uitspringende gedeelte van bureau en buffet is niet opgelost. De kroonlijst heeft te weinig overstek om als luifel te dienen.

Motto „Pour passer le temps". Dit ontwerp is goed van silhouette en van verhouding. De gevel aan de waterzijde is evenwel niet gegeven en de kapconstructie zal aldaar minder goed opgelost kunnen worden. De teekeningen zijn goed uitgevoerd.

Motto „B. en V". Dit ontwerp zou gewonnen hebben door de borstwering niet zoo hoog te maken. Op de banken gezeten, heeft men nu geen uitzicht. Inwendig is het gebouwtje te hoog en het ware beter geweest een plafond aan te brengen. De raamopeningen hadden breeder kunnen zijn ten opzichte der muurvlakken. Uitwendig moet men het loket zoeken. Het teekenwerk is met zorg behandeld.

Motto „Uitzicht". Een goed ontwerp, vriendelijk van aanzien, met zorg en smaak geteekend. Met kleine uitzonderingen voldoet het aan de gestelde eischen. De luifel is goed aangebracht, maar de schoren hadden zwaarder kunnen zijn. De wachtkamer is laag. Het plafond kon hooger liggen. De passage naar het buffet is niet breed genoeg. De opgaande stijl is aldaar overbodig.

Volgens het oordeel der Jury is deze tweede prijsvraag in zooverre minder geslaagd dan de eerste, dat zij gemeend heeft geen tweede prijs te moeten toekennen. Zij heeft de eer U voor te stellen, met den eersten prijs te bekronen het ontwerp ingezonden onder **Motto „Uitzicht"**, en tevens, wegens de goede hoedanigheden, een derde prijs aan ieder der volgende ontwerpen toe te kennen n.l.: aan **„B. en V."**, **„Pour passer le temps"** en **„Ad Gustum"**.

DERDE PRIJSVRAAG.

Een bovenlicht van glas in lood.

Hiervoor zijn ingekomen 14 teekeningen, waarvan die ingezonden onder de Motto's „*G*" en „*Twee*" elk 2 ontwerpen bevatten. Ook bij deze prijsvraag is voor de beantwoording de zelfde rangschikking als bij de beide vorigen in acht genomen.

Mot o „SS". Te eentonig van kleur, terwijl in de drie vakken dezelfde kleine motieven zijn aangebracht

Motto „Licht." De dolfijnkoppen zijn te groot van schaal. Het motief drukt ook niet het karakter van het gevraagde venster uit.

Motto „Scheepvaart." Dit ontwerp is somber van kleur. De ankers van de buitenvakken zijn niet in verhouding der andere motieven.

Motto „G." Het bovenontwerp heeft geen karakter en wordt ook niet afgesloten. Het benedenontwerp bevat wel toepasselijke motieven. maar het middenvak is door het daarin geplaatste motief niet genoeg gevuld

Motto „Elly." De drie motieven sluiten niet aan elkander aan, en voor de bestemming van glas in lood zijn de stukken niet goed van afmeting.

Motto „B. en V." De compositie is niet geslaagd. De vakken zijn tevens te veel verdeeld door te kleine stukjes glas.

Motto „Décor.' Dit ontwerp beantwoordt niet aan het doel van het programma om voor een cargadoorskantoor bestemd te zijn.

Motto „Twee." De ontwerper heeft onder dit motto twee teekeningen ingezonden. De raamvakken van de boventeekening worden niet goed verdeeld door den breeden band welke met willekeurig afgesneden plantenornament is versierd. De vakken van het benedenontwerp zijn beter aangesloten, maar de hoekvullingen zijn te willekeurig van compositie en niet in verband met het middenmotief.

Motto „Theo." Dit ontwerp is frisch van kleur, de glasstukken zijn evenwel wat groot.

Motto „Anker." Dit ontwerp is somber van toon. De vakken zijn goed gevuld door de daarin geplaatste motieven, maar de onderdeelen waaruit die motieven zijn samengesteld, zijn onderling niet in verhouding.

Geteekend kenteeken. Dit ontwerp voldoet niet aan de gestelde maten.

Motto „Ardjoeno." Te eentonig van kleur. De compositie is door den horizon in twee gelijke deelen verdeeld, en heeft ook geen omlijsting.

Motto „Transparent.' Dit is frisch van kleur. De vakken zijn hier goed gevuld. De horizon is beter geplaatst dan in het voorgaande ontwerp. Evenwel is ook hier geen omlijsting en de motieven der buitenvakken sluiten die vakken niet af.

Motto „Recht door zee." Een zeer goed ontwerp wat compositie en behandeling van materiaal betreft. De drie vakken vormen een geheel, waarvan het middenvak het voornaamste gedeelte vormt, terwijl de omlijsting en de daarvoor gebruikte motieven goed gekozen zijn.

De Jury heeft de eer U voor te stellen de uitgeloofde prijzen toe te kennen en wel de eerste prijs aan het ontwerp ingezonden onder Motto „*Recht door zee*" en de tweede prijs aan dat, ingezonden onder Motto „*Transparent.*"

De leden der Jury:

Jb. van den Ban Pz.
Jos. Th. J. Cuypers.
K. Sluyterman.
J. J. van Nieukerken.
J. C. van Dorsser Az.
Rapporteur.

Hoewel de namen der bekroonde ontwerpers, enz., reeds werden medegedeeld in het Bouwkundig Weekblad no 49 van 3 Dec. 1904, meenen wij bij het bovenstaande Jury-rapport te moeten herhalen, dat de bekroningen werden toegekend als volgt:

1e. Voor het ontwerp voor een *Schilderswoning met ateliers:* de eerste prijs, *zilveren medaille* met *getuigschrift der Vereeniging,* benevens *f* 60, aan motto *Horis subsicivis,* ontwerper *C. van Bilderbeek,* te Amsterdam; de tweede prijs, *Bronzen medaille* met *getuigschrift,* benevens *f* 25, aan motto *Woodside,* ontwerper *de zelfde;* de derde prijs, *getuigschrift,* aan motto *Klaverblad,* in cirkel, ontwerper *J. C. van Epen,* te Vincennes.

2e. Voor het ontwerp van een *Wachthuisje:* de eerste prijs, *zilveren medaille* met *getuigschrift,* benevens *f* 35, aan motto *Uitzicht,* ontwerper *Jan Stuivinga* te Rotterdam; de tweede prijs niet toegekend, en *eervolle vermelding* aan de motto's: *Ad Gustum, B. en V.,* en *Pour passer le temps,* ontwerpers respectievelijk: *W. L. Smit, P. J. Biesta,* beiden te Rotterdam, en *Corns. de Graaf,* te Hengelo.

3e. Voor het ontwerp van een *Raam van glas in lood:* de eerste prijs, *Bronzen medaille* met *getuigschrift,* benevens *f* 15, aan motto *Recht door Zee,* ontwerper *Herman Rosse,* 's Gravenhage, en de tweede prijs: *getuigschrift,* aan motto *Transparent,* ontwerper *Martinus Bles* te Rotterdam.

Red.

Op de prijsvraag voor een Badhuis voor Volksbaden in eene kleine Gemeente, uitgeschreven door de Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, zijn 10 antwoorden ingekomen onder de navolgende motto's:

1. *Zeep;* 2. *Sparta* · 3. *Water;* 4. *Delfia;* 5. *30 December 1904;* 6. *Calorifère;* 7. *Concentrisch;* 8. *Badhuis;* 9. *Twee driehoeken in cirkel,* geteekend kenteeken; 10. *Geel kroontje met rood vraagteeken in rechthoek,* geteekend kenteeken.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 31 December 1904. *De Lieve Vrouwekerk te Breda.* Beschrijving van dit bouwwerk en de monumenten die het bevat.

Het winnen van ruw ijzer uit ertsbriketten te Herräng, door J. L. Terneden.

Architectura. 31 December. *Omzwervingen,* door J. Rodeur. Over bewondering.

Het „Technisch gedeelte" bevat: *Over zuigerlooze pompen;* slot. *De Ongevallenwet 1901,* door L. Zwiers; slot.

De Bouwwereld. 28 December. Vervolg en slot van: *Nieuwe bouwmaterialen.*

Villa op den Darthuizerberg bij Leersum, door de architecten E. G. en J. C. Wentink, met een plaat.

De civiel-rechterlijke aansprakelijkheid van Technici. Bepalingen betreffende de civielrechterlijke verantwoordelijkheid voor werkzaamheden van architecten en ingenieurs, opgesteld door den Bond van Duitsche Ingenieurs- en Architecten-vereenigingen in 1886 en herzien in 1903.

Technisch Weekblad. 29 December. *De ideaal-vensters* van Felix Schaetzke te Bochum. Goed sluitend en ventileerend raam, dat zoowel tuimel- als schuifraam is.

UIT DEN VREEMDE.

Het paleis van Diocletianus te Spalato verkeerd feitelijk nog in een vrij goeden toestand. De herstellingen, waarmede men reeds aangevangen heeft, zullen geen al te groote geldelijke offers eischen. Er moet evenwel nog eene rijks onteigeningswet aangenomen worden, om het paleis geheel te doen kunnen ontruimen, en vrij te leggen.

Mainz heeft groote bouwplannen. In de eerste plaats die van den verbouw van den Schouwburg, wat 360 duizend marken kost, dan die van den verbouw van de „Stadthalle", onkosten 265 duizend marken, verder voor eene electrische centrale, voor 230 duizend marken. Eindelijk zal de tegenwoordige gasfabriek verbouwd worden, dat ook alweer eenige honderdduizende marken kost, en de stichting en verbouw van meerdere scholen.

Het aantal Bismarck standbeelden bedraagt 194, terwijl er nog 48 in bewerking zijn. Voorts zijn er nog 106 Bismarck torens en zuilen ingewijd, en nog 99 in bewerking.

Te Parijs zijn overleden de architecten Frédéric Bouhou, en Henri Schmit, beiden architecten van naam, de laatste vooral ook voor 't geen hij in Monte-Carlo gebouwd heeft.

In Engeland zijn, volgens het verslag van 1904, honderddertig electrische straatspoorwegen, met een gezamenlijke lengte van 2864 K.M. In aanleg zijn nog 20 electrische banen, met een lengte van 298 K.M.

Machines met saamgeperste lucht, voor de bewerking van metalen, vooral boor- en klinkmachines, komen vooral in Oostenrijk in den laatsten tijd, hoe langer hoe meer in gebruik.

Bremen heeft een nieuwe haven gekregen, 600 M. lang, 100 M. breed en 11 M. diep. De kaaimuren rusten op 16000 palen van 14.5 tot 16.5 M. lengte.

In Engeland wordt tegenwoordig veel gebruik gemaakt, voor binnenbetimmering, van hout dat door een zekere stof, zoodanig doortrokken is, dat het onbrandbaar geworden is.

BERICHTEN.

Amsterdam. Het gebouw der Amsterdamsche IJsclub is den 3den Januari j.l. feestelijk in gebruik genomen. Van dit gebouw, ontworpen en onder directie uitgevoerd van den heer M. J. E. Lippits, in de nummers 45 en 50 van den jaargang 1904 van het Bouwkundig Weekblad.

Kerk te Hilvarenbeek. De restauratie van de R. K. kerk te Hilvarenbeek, waarvan het nog overgebleven oorspronkelijk gedeelte uit de 13de eeuw schijnt te dagteekenen, is zoover gereed, dat het gebouw weder in gebruik is genomen. De herstelling had plaats onder leiding van den heer Fransen, architect te Roermond.

De Woningwet. De minister van Binnenlandsche Zaken heeft een schrijven gericht aan de Ged. Staten der provinciën, waarbij hun wordt verzocht, de aandacht van de gemeenteraden, die nog geen voorschriften, als zijn bedoeld in art. 1 der Woningwet (bouwverordening en woningverordening) hebben vastgesteld, erop te vestigen, dat door de Tweede Kamer reeds is goedgekeurd het wetsontwerp tot wijziging van de artt. 9 en 51 van de Woningwet, waarbij de termijnen in die artikelen gesteld, met één jaar worden verlengd, en wordt bepaald, dat deze wijziging wordt geacht te zijn in werking getreden den 1 Augustus 1904, en tevens daarbij dien gemeenteraden dringend aanbevolen, de nog ontbrekende voorschriften zóó tijdig vóór 1 Augustus 1905 aan Ged. Staten toe te zenden, dat met dien termijn de verordeningen onder hun goedkeuring tot stand zijn gekomen.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

	ouderdom		salaris per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar, ouderdom	21	jaar salaris	f 75.—
" " "	21	" "	- 60.—
" " "	46	" "	- 90.—
" " "	22	" "	- 75.—
" " "	22	" "	- 75.—
" " "	24	" "	- 80.—
" " "	31	" "	- 80.—
" " "	18	" "	- 30.—
Teekenaar "	18	" "	- 40.—
" "	18	" "	- 25.—
" "	22	" "	- 100.—
" "	27	" "	- 75.—
" "	27	" "	- 65.—
" "	21	" "	- 35.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 9 JANUARI.

EMMEN. Het bouwen eener boerenbehuizing te Klijndijk aan den Zijtak, gem. Odoorn, onder bijlev. van al het benoodigde.
De heer K. Kooiker, 's midd. 12 uur, ten zijnen huize, alwaar bestek en teek. ter inz. Aanw. 9 Jan., v.m. 10 u.

EINDHOVEN. Het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning, bijbouw enz. op het Wilhelminaplein te Eindhoven, met bijl. van alle daartoe benoodigde materialen.
De arch. G. Geenen te Gestel, 's av. half acht in de zaal der K. K. Harmonie Apollo's Lust te Eindhoven. Bestek en teek. verkr. bij bovengenoemden arch. tegen f 1,40, waar tevens nadere inl. verstrekt worden. Aanw. 9 Jan., 's midd. 12 u.

ULFT. Het bouwen van een woonhuis.
De heer J. W. Scholten, n.m. 1 u., in 't café van J. A. Rijken, alw. bestek en teek. ter inzage en inl. te bekomen.

ZWOLLE. Het bouwen van een boerenwoonhuis met stalling voor E. v. d. Kolk.
De heer W. Schutte, n.m. 3 u., in de Wipstrik. Inlicht. te bekomen en bestek met teek. à f 1,50 verkrijgb. bij den aanbesteder. Aanw. gedaan.

DINSDAG 10 JANUARI.

ANNERVEENSCHEKANAAL (DR.). Het bouwen eener draaibrug met ijzeren bovenbouw, over het hoofddiep te Annerv. kanaal.
De heeren Harms Hidding en Cons., n.m. 3 u. Bestek en teek. ter inzage ten huize van H. Leewering.

NIEUWBUINEN. *a.* Het bouwen van een burgerwoonhuis, met bijlev. van al het ben.; *b.* de glas-, verf- en behangwerken.
De arch. E. Warringa en Zn., n.m. 5 u., in café Dost, alw. bestek en teek. ter inzage.

UTRECHT. Bestek no. 1009. Het wijzigen en uitbreiden van het hoofdgebouw op het station Rosmalen. Raming f 3050.
De maatij. tot expl. van staatsspoorw., n.m. 2 u. (lok. tijd).

UTRECHT. Bestek no. 1007. Het afbreken van een gedeelte van den bestaanden en het bouwen van een nieuwen kaaimuur, en het uitbreiden van sporen en wissels met bijkomende werken langs en nabij de spoorweghaven te Dordrecht. Raming f 171500.
De maatij. tot expl. van staatsspoorw., n.m. 2 u.

UTRECHT. Bestek no. 1010. Het vergrooten en verbeteren van de wachterswoningen nos. 20, 21, 24, 30, 33, 44, 50, 53, 54, 61 en 66 op de lijn Nijmegen—Venlo. Raming f 14840.
De maatij. tot expl. van staatssp. w., n.m. 2 u. (lok. tijd.)

WOENSDAG 11 JANUARI.

EINDHOVEN. Het bouwen van 5 woonhuizen te Stratum op den Treurenberg met al de daartoe behoorende materialen, arbeidsloonen, enz.
De heer J. Waelbers, 's avonds 6 u. Bestek en teek. ter inzage ten koffiehuize van H. Habraken. Inl. verstrekt P. Harkx, bouwk. Aanw. 11 Jan., v.m. 10 u.

OERLE (N.-BR.). Het bouwen van een refter, schoollokalen, bovenkapel, veranda's enz. aan het pensionaat, met bijlev. van alle daarvoor benood. materialen, arbeidsloonen enz.
Het bestuur van het pensionaat, n.m. 3 u., in het koffiehuis van Fr. de Vroom.

TIEL. Het sloopen van het bestaande woonhuis aan den Achterweg en het daar ter plaatse bouwen van een weeshuis.
De regenten van het burgerweeshuis. Bestek en teek. à f 3 te bekomen bij den arch. J. v. d. Ban te Haarlem.

TER NEUZEN. Het afbreken en bouwen van een woon- en winkelhuis in de Noorderstraat.
De firma v. d. Sande, n.m. 3 u., in hotel „Centraal". Bestek en teek. ter inzage in voorn. hotel en verkrijgb. bij voorn. firma. Inl. geeft J. Scheele, bouwk. Aanw. 3 Jan., v.m. 11 u.

DONDERDAG 12 JANUARI.

MARTENSHOEK (GR.). Het bouwen van eene nieuwe boerenbehuizing met schuur, met bijlev. van de benood. bouwstoffen enz., op een open terrein aan de tramlijn naar Vries-Zuidlaren, nabij het station.
Mej. wed. L. Rijkens, n.m. 5 u., bij K. Rijkens. Bestek en teek. ter inzage ten huize van aanbesteding, alw. bestekken zijn te verkrijgen en bij H. en J. Steenstra, Zuidlaren tegen f 0.50. Inl. geven H. en J. Steenstra voorn. Aanw. 12 Jan., n.m. 1 u.

ZEIST (HERBEST.). Het bouwen eener pastorie op het terrein van het sanatorium.
De archit. E. G. en J. C. Wentink te Schalkwijk, n.m. 2 u., bij wien bestek met teek. à f 2 verkrijgb. Aanw. 10 Jan., van 1—2 u.

VRIJDAG 13 JANUARI.

ENSCHEDÉ. Het afbreken van zes arbeiderswoningen genummerd 16 tot en met 26, aan de Bothofstraat en het ter plaatse bouwen van 4 woningen.
De arch. J. C. Kromhout v. d. Mier, 's midd. 12 u., in 't café van H. J. Mendelaar, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. gedaan.

MAANDAG 16 JANUARI.

AMSTERDAM. Bestek no. 1018. Het uitvoeren van grond-, spoor- en kunstwerken, maken van gebouwen en bijkomende werken alles ten behoeve van den aanleg van eenen stoomtramweg Kwadijk—Edam—Vollendam. Raming f 195300.
De directie der Holl. IJz. Spoorw. Maatij., n.m. 1½ u. (gr. tijd). Aanw. gedaan.

DINSDAG 17 JANUARI.

ALKMAAR. Het bouwen van twee burgerwoonhuizen, lunchroom, winkelhuis met bovenwoning en bakkerij te Egmond aan Zee.
De archit. K. Bakker Dz., n.m. 2 uur, in hotel „de Nachtegaal". Bestekken en teek. à f 2 verkrijgb. bij den architect. Aanw. 10 Jan., te 12 ure.

BREDA. Het verbouwen en vergrooten van het hotel „Piet Jonkers" aan het Stationsplein no. kadastraal bekend Sectie B no. 2663.
De arch. B. A. v. Dongen, v.m. 11 uur, in voorn. hotel. Bestek en teek. in gemeld hotel. Aanw. 9 Jan., voorm. 11 u.

EPE. Het bouwen van een burgerwoonhuis aan de Brinklaan te Epe.
De bouwk. J. C. Leich, v.m. 11 u., in hotel „de Veluwe", alwaar bestek en teek. ter inz. liggen.

UTRECHT. Bestek no. 1008. Het maken van 4 wachterswoningen, het afbreken en weder opbouwen van 6 wachterswoningen, het wijzigen van 5 stel boomen en 5 stel gekoppelde trekwijssluitboomen met bijbehoorende werken, ten behoeve van den spoorweg Maastricht—Venlo. Raming perc. 1 f8300, perc. 2 f10000.
De maatij. tot expl. van staatssp.w., n.m. 2 u. (lok. tijd).

WOENSDAG 18 JANUARI.

HENGELO (OV.). Het verbouwen van een bestaand winkel- en woonhuis aan de Nieuwstraat.
De arch C. Spiers, 's av. 8 u., in het café van D. H. ten Bruggencate. Bestek en teek. à f 2 te bekomen bij voorn. arch. Aanw. 18 Jan., n.m. 3 u.

LEIDEN. Het bouwen van een feestgebouw in het van der Werfpark.
De archit. Jesse en Fontein. v.m. 11 u., in de collegiumskamer boven de societeit Minerva. Bestek met teek. ad f 2 te bekomen bij den boekh. H. Klein, Breedstraat 41. Inl. geven voorn. archit. Aanw. 11 Jan., 's morg. elf ure.

WADDINGSVEEN Het bouwen van een graanpakhuis waarin molenaarswoning, machinekamer, enz. benevens eenig bijkomend werk.
Het best. der coöp. landbouwver. „de Eendracht". Bestek en teek. tegen f 2,50 verkrijgbaar bij den arch. W. Dogterom te Zevenhuizen.

DONDERDAG 19 JANUARI.

EMMER-COMPASCUUM (DR.). Het bouwen van een draaibrug met ijzeren bovenbouw.
De maatij. „het Emmer-Compascuum", n.m 2 u., in hotel „Emmer-Compascuum". Bestek en teek. à f 1,25 verkrijgb. en bilj. inzenden tot 18 Jan. bij den directeur J. Oostinjer Rz.

VRIJDAG 20 JANUARI.

ROTTERDAM. Het bouwen van dienstgebouwen voor de gasfabriek aan de Duynstr.
Het gem best., n.m. 1 u. Bestek, voorw. en teek. ter inzage op de secret. en in het stads-timmerhuis en zijn tegen f 1 verkrijgb. bij wed. P. v. Waesberge en Zn. Inlicht. te bekomen aan voorn. timmerhuis Aanw. 13 Jan., v.m. 11 u.

MAANDAG 23 JANUARI.

AMSTERDAM. Bestek no. 1020. Het maken van eene enkele houten wachterswoning met drijfsteenbemetseling en met bloklokaal grenzende aan de bestaande enkele woning no. 5A aan den spoorweg Amsterdam—Rotterdam, tusschen Amsterdam en Halfweg alles met bijbehoorende werken.
De directie der H. IJ. S. M., n.m. 1½ u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

12 DECEMBER.

MUSSELKANAAL. Het bouwen eener burgerbehuizing voor den heer C. J. Muller aldaar, onder opzicht van den heer G. Oosting.
Laagste inschrijver F. Vuurboom, Musselkanaal, f 770. Gegund.

OOSTERBEEK. Het bouwen van een woonhuis voor rekening van den heer W. Gerritsen.
Metselwerk. Laagste inschrijver Wed. v. d. Kracht, f 1595.
Timmerwerk. G. v. d. Berg, f 768. Niet gegund.

STAVENISSE. Het bouwen van een woonhuis voor den heer J. A. Beneker.
Laagste inschr. M. C. Sonke, St.-Maartensdijk, f 1672. Gegund.

21 DECEMBER.

BEEK EN DONK. Het bouwen van een woonhuis voor rekening van den heer H. Cooijmans.
Laagste inschrijver W. Schoofs, f 1116.

23 DECEMBER.

SNEEK. Het maken van een pakhuis met bovenwoning aan de Waterpoortsgracht, naast het Te Huis. Door den arch. F. I. de Jong.
Laagste inschr. W. Schaaf, f 1775. Gegund.

27 DECEMBER.

BUSSUM. Het bouwen van een winkelhuis aan de Nassaulaan. Door den arch. H. Rutgers.
Laagste inschr. J. Hesselingen, Bussum, f 7640.

DRACHTEN. Het afbreken van een bestaande woning en het bouwen van eene burgerhuizinge in de Zuiderbuurt van den heer A L. P. de Cornillon.
Laagste inschrijver A. K. Blauw, f 2147.

NEDERHEMERT (ONDERH.). Het amoveeren van het bestaande en het bouwen van een nieuw woonhuis aldaar, met uitzondering van het smidswerk voor den heer J. Slegh. Door den arch. G. G. Lodder te Zaltbommel.
Laagste inschr. T. van Willigen, Gameren, f 5199. Gegund.

VELDEN (LIMB.). Het verbouwen der openb. school te Velden, met bijlev. van alle materialen. Door het gem.best. van Arcen en Velden.
Laagste inschrijver G. Basten, Venlo, f 680. Gegund.

WEERT. Het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning en smederij, voor rekening van L. Reemers en Zonen. Door den archit. H. Smeets.
Laagste inschr. H. Weegels, f 3800. Gegund.

WILDERVANK. Het bouwen van een boerenbehuizing aan het westerdiep onder bijlevering van materialen, enz. Door den heer E. Oldenziel.
Laagste inschrijver G. Dopper, Veendam, f 7778. Niet gegund.

ZAANDAM. Het verbouwen van het hotel „de Zon". Westzijde 110. Door den archit. L. E. Rood Ezn.
Minste inschrijver W. Stad, aldaar.

28 DECEMBER.

HILVERSUM (ONDERH.). Het bouwen van een woon- en winkelhuis aan de Groest. Door de heeren Gebr. Meenker.
Laagste inschr. Gebr. Vleugel, f 11295. Gunning aangehouden.

LIENDEN. Het bouwen van een woonhuis in de Marsch. Door den archit N. Lodder te Kesteren.
Laagste inschr. J. v. Ommen, Rhenen, f 2499. Twee biljetten van onwaarden à f 2900 en f 2470. Gunning in beraad gehouden.

ROTTERDAM. Het bouwen van een winkel a/d Molensteeg no. 12. Door den arch. H. A. Lieuwens en Zn.
Laagste inschr. P. J. v. Baasbank, f 2145.

WEERT. Het bouwen van een woonhuis voor rekening van Frans Meewis Jz. Door de architect H. Smeets
Laagste inschr. H. Weegels, f 7600. Geg

29 DECEMBER.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van drie woonhuizen aan de Javastraat. Door den heer K. Muller.
Laagste inschr. H. M. Wijdeveld, f 4183. Gegund.

HENGELO (OV.). Het bouwen van 2 woonhuizen aan de Schalkburgerstr. Door den heer H. A. v. Enst.
Laagste inschr. J. Kleerebezem, f 8167.

LEIDEN. Het afbreken en opbouwen van perc. 18 aan de Hoogewoerd Door den arch. W. C. Mulder.
Laagste inschr. J. Sirag, f 7977.

LEIMUIDEN. Het amoveeren van de bestaande gebouwen op het kadast. perceel dier gem. (sectie B no. 659) en het wederopbouwen daar ter plaatse van een gemeentegebouw, waarin ziekenhuis, arrestantenlokaal, vergaderzaal, brug- en veldwachterswoning. Door het gem.best.
Laagste inschr. A. Brand, Leimuiden, f 10250.

NIJMEGEN. Het bouwen van 2 enkele en 3 dubbele heerenhuizen aan den Berg en-Dalschen weg, voor rekening van de Nijm. Bouwvereeniging. Door den arch. Meijn.
Laagste inschr. J. Arntz, f 30830. De lever. van steenen is opdragen aan de firma Hezewijk en Essing.

MEERSSEN. Het bouwen van een heerenhuis op den „Herkenberg" onder dezer gemeente. Door den heer J. Zwaardemaker te Godesberg.
Laagste inschr. L. Soons, Beek, f 8074.

OOSTERBEEK. Het bouwen van een dubbel woonhuis nabij den Paaschbergschen weg. Door den arch. A. M. v. Steenis.
Laagste inschr. G. J. Ph. Zuiderhoek, f 2640. Gegund.

SCHILDWOLDE (GR.). Het bouwen van eene behuizing, op een open terrein te Schildwolde, met bijlevering van al het daartoe benoodigde, uitgezonderd de verfwerken. Door den heer S. Mossel.
Laagste inschr. J. Roelfsema, Schildwolde, f 1662. Gunning voorbehouden.

30 DECEMBER

DE WAARDEN GEM. GRIJPSKERK. Het afbreken en bouwen van een behuizing waarin 2 woningen aan de Waarddijk nabij Munnekezijl. Door den heer Jb. de Waard.
Laagste inschr. M. Kingma, Munnekezijl, f 1465. Gegund.

EMMER-ERFSCHEIDENVEEN (DR.). Het bouwen van 3 arbeiderswoningen in het Emmer-Erfscheidenveen. Door het best v an het veenschap „het Emmer-Erfscheidenveen".
Laagste inschr. J. Buter, Emmer-Compascuum, f 1460. Gegund.

GODLINZE (GR.). Het afbreken en bouwen van een behuizing met schuur. Door den heer J. Toxopeus.
Laagste inschr. J. Smit, Losdorp, f 2865. Gunning aangehouden.

GORINCHEM. Het bouwen van een meterhuis en eenige aanverwante werken op de terreinen der gasfabriek, in 1 perceel. Raming f 2530. Door de commissie van beheer der gem. gasfabriek.
Laagste inschr. H. G. Pellekaan, f 2030. Gegund.

HELPMAN, GEM. HAREN (GR.). Het vergrooten van de vleeschwarenfabriek aan den Westersingel en den bijbouw van eene bergplaats groot 475 M². Door den arch. K. H. Holthuis te Groningen.
Laagste inschr. B. Ansing, f 7175. Gegund.

LEIDEN. Het afbreken en weder opbouwen der perceelen Kerksteeg no. 1 en 3. Door den archit. W. C. Mulder.
Laagste inschrijver J. W. Vreeswijk en J. van Riet, f 4240. Een ongezegeld biljet van onwaarde verklaard.

NEEDE. Het bouwen van een woonhuis. Door den arch. T. Broekhuizen.
Laagste inschr. Arend Markerink, f 519. Gegund.

NIJMEGEN. Het amoveeren en opbouwen van perc. Houtstr. 60. Door den arch P. G. Buskens.
Laagste inschr. Berntsen en Braam, f 2699.

STADSKANAAL. Het bouwen van een steenfabriek met brandmeesterswoning, enz. Voor brandmeesterswoning, droogschuren en ovens kan ook afzonderlijk worden ingeschreven. Door de heeren Jan en Joh. Brans.
Laagste inschr. H J. ter Haar, Valthermond, f 18880.

VENLOO. Het bouwen van een heerenhuis met aparte bovenwoning op een aan de Roermondsche poort gelegen open terrein. Door den heer Math. v. Alphen.
Laagste inschr. Stoks en Berben, f 8470. Gegund.

ZUTPHEN. Het bouwen van 7 woningen aan het Hoogestraatje. Door den architect H. A. Ezerman.
Laagste inschrijver R. ten Harkel, f 7199,50.

31 DECEMBER.

FRANEKER. Het bouwen van een woonhuis aan den Kanaalweg. Door den heer K. v. d. Meer.
Laagste inschrijver Jacob Nijdam, f 2471.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een winkelhuis met afzonderlijke bovenwoning aan de Tasmanstraat nabij de Sweelinckstr. Door den arch. Z. Hoek en J. Ph. Wouters.
Laagste inschrijver A. v. Lith, f 17970.

ZWOLLE. Het verbouwen van het pand aan de Nieuwe Haven van den heer Edauw. Door den arch. M. Meyerink.
Laagste inschrijver H. J. Teunis, f 4799. Volgens bestek beraad.

2 JANUARI.

AMSTERDAM. Het bouwen van een woning boven de bijremise der gemeentetram, aan den Amsteldijk. Door het gem.best.
Laagste inschr. J. H. Diepgrond, Diemen, f 7826.70.

Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Cementmastiek-Dakbedekking. — J. A. SMITS & ZOON, Weesperzijde 39, Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr.,Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Haeuslersche Houtcementen Dakbedekking. — J. A. SMITS & ZOON, Weesperzijde 39, Amsterdam.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming. — Dr J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. - JAN HAMER & Co.,Amst.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Motoren en Dynamo's. — JULIUS LÜCHAU, Warmoesstraat 91, Amsterdam.
Meubels enz. — Phoenix Meubil.-Inrich., Spuistr. 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Rietplanken. Isoleersteenen. Fluaten. — MOLIJN. — Gouda.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen. — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en verlichting. — JULIUS LUCHAU, Warmoesstraat 91, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zandsteen. — AUG. MASCHMEIJER, Bergen, N.-H.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

14 JANUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 2.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE DE MAATSCHAPPIJ.

DIPLOMA VAN BOUWKUNDIG OPZICHTER.

Op Maandag 20 Februari 1905 en volgende dagen zal in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402 te Amsterdam, het examen worden afgenomen tot het verkrijgen van het Diploma van Bouwkundig-Opzichter, ingesteld door genoemde Maatschappij volgens besluit van de Algemeene Vergadering gehouden op 28 Mei 1891.

Zij die dit examen wenschen af te leggen, worden uitgenoodigd zich schriftelijk aan te melden vóór 29 Januari 1905 bij den Secretaris der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam; na hunne aanmelding zullen zij tijdig alle vereischte inlichtingen ontvangen.

TUINKUNST.

Door LEONARD A. SPRINGER.

Kort geleden werd door een vriend mijn aandacht gevestigd op een artikel in „*de Hollandsche Revue* van 1902, getiteld „Het Landhuis", waarin de schrijver voornamelijk het doel scheen te hebben een bepaalden bouwkunstenaar een beetje op een piedestal te zetten. Nu is dit een zaak, die hij voor zich moet weten, hoewel het mij voorkwam, dat 't wel eenigszins partijdig is opgevat, en alsof er geen betere architecten voor dergelijke huizen waren, als de bewuste persoon. Als tuin-architekt, die zich niet op bouwkundig gebied beweegt, heb ik mij dit niet aan te trekken.

Wat mij wel aangaat, is de wijze, waarop door den schrijver met kleinachting over de Tuinkunst wordt gesproken.

Het is jammer, dat ik dit stuk niet eerder onder de oogen heb gekregen, een directe repliek daarop zou beter effect gehad hebben. Toch wil ik het niet onbesproken laten.

Ik zal, omdat het wat lang geleden is, maar beginnen met woordelijk over te nemen, wat de schrijver over de Tuinkunst heeft te zeggen op blz. 553.

„*De landhuizen, waarover hier gesproken werd, liggen meestal in een tuin van beperkte afmeting. Die tuin is de onmiddellijke omgeving, waarmede het huis één geheel moet vormen. Vele pogingen werden gedaan, om door de lijnen van tuinpaden, van boomen, plantsoenen, bloemperken deze rustige eenheid te bereiken. Of het doel bereikt werd, schijnt nog twijfelachtig. In elk geval hebben deze nieuwe tuinen weinig karakter en verliezen de bloemen, die er leven, dikwijls veel van hun subtiele schoonheid.*"

Dit nu is in veel opzichten waar, althans zoo oppervlakkig beschouwd. De schrijver gaat dan voort:

„*Daar* **er geen werkelijke tuinkunst meer bestaat,** *poogde men oud-Hollandsche tuinen na te bootsen. Afgaande op de oude platen, die men van deze tuinen heeft, dunkt mij soms dat hun schoonheid niet zoo heel groot moet geweest zijn, althans dat zij niet die blijvende aantrekkelijkheid konden bezitten, die aan mooie natuurplekjes eigen is. Ook heb ik wel eens een vaag vermoeden gehad, dat die oude tuinen hun ontstaan te danken hadden aan slechte en in principe verkeerde nabootsing van Oostersche, misschien wel Japansche tuinen, vooral omdat onze voorvaderen, zoovele reizen maakten in het Oosten. Toch blijft het altijd mogelijk, dat de Oud-Hollandsche tuin door zijn uitgestrektheid een eigenaardig charme heeft gehad; deze zelfde stijl echter op een kleinen tuin toegepast, kan mij niet voldoen en het lijkt mij verkieselijker meer eenvoud te zoeken, omdat zulks beter in harmonie is met het karakter van de bloem. Ziet naar de oude tuintjes, die men soms nog vindt bij kleine dorpshuizen en boerderijen. De bloemen zijn er ongekunsteld en onberekend naast elkander geplaatst in groepen of rijen zonder scherpe afgrenzingen en gecirkelde lijnen. En daarin ligt de bizondere aantrekkelijkheid der tuinen. Daar bewaart de bloem haar eigen karakter, haar rein-naïven*

aard; haar stille bekoorlijkheid werkt daardoor veel sterker op ons gevoel.

Natuurlijk is daarmede niet bedoeld, dat men de boerentuintjes moet aanleggen rondom de nieuwe landhuizen; enkel meende ik op die tuinen te moeten wijzen, omdat men er veel uit kan leeren, wat nuttig is bij het zoeken naar een goeden grondslag van deze **nog onontwikkelde kunst.**"

Zoo redeneert en fantaiseert de schrijver, zonder misschien zelf te begrijpen, hoe inconsequent zijn redeneering is.

Eerst zegt hij: *er bestaat geen werkelijke tuinkunst* **meer** (dus heeft er wel een bestaan), en aan 't slot acht hij de boerentuintjes geschikt om er motieven uit te halen voor *deze nog onontwikkelde* tuinkunst.

De schrijver is zeer zwak waar 't betreft de kennis van de geschiedenis der tuinkunst, en, heeft hij een vaag vermoeden, dat de oude Hollandsche tuinen afstammen van Oostersche of Japansche tuinen, ik heb een sterk vermoeden, dat hij nooit afbeeldingen van Oud-Hollandsche noch van Japansche tuinen gezien heeft.

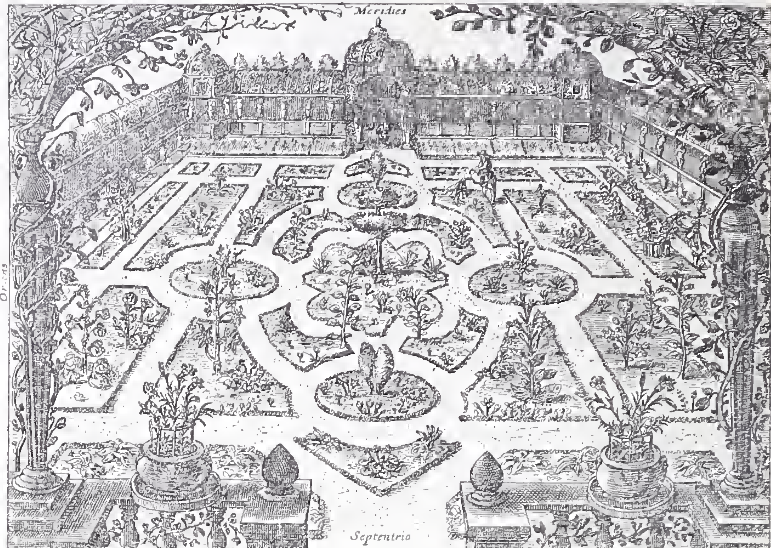
Dat de tegenwoordige tuinkunst (d. i. die der laatste 100 jaren) niets met de Oud-Hollandsche tuinkunst te maken heeft, schijnt hem onbekend. Want waar vindt hij die Oud-Hollandsche tuinkunst toegepast? Nergens — of 't moet hier of daar toevallig bij den een of anderen liefhebber van oudheden zijn, maar overigens zijn zij reeds langer dan een eeuw van de baan.

Ik moet den schrijver, om met de oud-Hollandsche tuinkunst bekend te worden, verwijzen naar verschillende oude prentwerken of anders naar mijn stuk in Eigen Haard van 1889, getiteld: „de Oud-Hollandsche tuinkunst." Ook kunnen hem van dienst zijn verschillende andere artikels die nu en dan in onze tijdschriften verschenen, o. a. „Vragen van den Dag", ook in „de Bouwwereld" 1902.

Wat betreft de Japansche tuinen moet ik hem verwijzen naar het werk van Josiah: *„Cander. Landscape Gardening in Japan"*, Tokio 1893, met teekeningen van den Japanschen artist *Honda*. Daar dit werk moeilijk te krijgen is, kan hij er reproducties van vinden in 't Amerikaansche werk: *„European and Japanese Gardening"*, a series of Papers read before The American Institute of Architects. Philadelphia 1902; en anders zijn er photographiën in den handel te krijgen.

Reeds meermalen heb ik in verschillende onzer tijdschriften, zoowel bouwkundige- als tuinbouwtijdschriften, de geschiedenis der tuinkunst als een onderwerp van bespreking genomen, en als de schrijver zich de moeite had gegeven, deze of anders buitenlandsche boekwerken na te slaan, dan had hij kunnen leeren, dat niet de Nederlanders, maar de Engelsche en Fransche architecten der 18e eeuw zich hadden doen inspireeren door voorstellingen van Chineesche tuinen, waardoor toen onder toedoen van Chambers en anderen [1]), de zoogenaamde Anglo-Chineesche stijl ontstond; doch deze heeft niets te maken met de Oud-Hollandsche tuinkunst die een reproductie is van Oud-Fransche kunst [16e, 17e en 18e eeuw (eerste gedeelte)].

Dat onze voorvaderen door hunne reizen naar 't Oosten onder den invloed der uitheemsche en Oostersche kunst zouden zijn gekomen, is zeer onwaarschijnlijk en zelfs zeer twijfelachtig, omdat men zeker weet, dat de oude Hollandsche kooplieden, in Batavia en andere plaatsen, straten en huizen bouwden en tuinen aanlegden geheel en al in Hollandschen trant. Dus juist het tegenovergestelde.

Oud-Hollandsche tuin, 1614.
Naar Crispin de Pas.

Reeds lang was de landschappelijke aanleg door Engelsche kunstenaars ingevoerd, en waren talrijke buitens en parken in dier voege veranderd, eer men er in Holland aan dacht.

En wie waren nog de *grootste* mannen op dit gebied in ons land? Geen geboren Nederlanders maar Duitschers, nl. J. G. Michaëlis en J. D. Zocher Sr. (de vader van den later beroemd geworden J. D. Zocher Jr.).

Oud-Hollandsche tuin, 1768.
Naar de origineele teekening van Jac. Hagen.

Wat men in die dagen in ons land maakte, waren weer reproducties van werken van buitenlandsche voorgangers. Michaëlis werd door mr. Jac. Boreel en de jongere J. D. Zocher door Lodewijk Napoleon naar Engeland en Italië gezonden om daar de werken der meesters in de kunst te zien en te bestudeeren. De invloed van die zending kan men zien, wanneer men de oude plannen van Beekenstein, door Michaëlis ontworpen voor mr. Jacob Boreel, vergelijkt met zijn latere scheppingen op Elswoud.

Geen enkel onzer groote of kleine buitens heeft eenige gelijkenis met oude Japansche tuinen; de tuinen zijn verkleinde Engelsche en dragen hier nog steeds dien naam.

De landschappelijke aanleg heeft zijn ontstaan veel meer te danken aan de vrijere gedachte van den menschelijken geest en een hooger begrip van natuurschoon.

Het is meer dan toevallig, dat de losmaking der tuinkunst van de bouwkunst, de vrijmaking van de knellende banden der symmetrie, van den dwang van passer, liniaal en snoeischaar voorafging en samenviel met de omwenteling op geestelijk en politiek gebied. De invoer der vrije landelijke

---

1) *Attiret* (*J. D.*) — *Beaumont* (*H*). An account of the Emperor of China's garden of Peking. 1752.
Chambers (*W.*) On the art of laying out gardens among the Chineses. 1757.
„ Dissertations on Oriental gardening. 1773.
Spence (*Jos.*). Some account of the Emperor of China's gardens. 1757.

tuinkunst in 1725 is de voorbode van de revolutie geweest, of liever de eerste uiting van vrijere denkwijze.

Toen Dufresny aan Lodewijk XIV voorstelde de parken

Oud-Japansche tuin.
Naar CONDER.

Oud-Japansche tuin.
Naar CONDER.

van Versailles in landschappelijken geest aan te leggen, moest hij gevoeld hebben, dat de tijd daarvoor niet rijp was en Le Nôtre's kunst beter paste in den tijd der strenge uiterlijke vormen en voorschriften.

Op Berckenrode.
Over de groote Kom naa de Rotonde te zien. (*) 1797.

Le Nôtre was te weinig tuinman, hoewel hij zich spottenderwijs wel eens zoo noemde, en te veel bouwkunstenaar, hoewel hij 't niet erkennen wilde, om een Kent, Brown of Repton te kunnen zijn. Hij was te veel kind van zijn tijd.

Eerst toen de hooge gedachten der landschapstuinkunst toegepast werden op kleine tuinen en men deze *evenzeer* verminkte en overlaadde als de Le Nôtre tuinen van voorafgaande jaren, meende men dat zulke overeenkwamen met het geknutsel van sommige Chineesche en Japansche tuinen, die men nooit gezien en nog minder bestudeerd had. Men ging af op vertellingen.

(*) Aldus luidt het onderschrift van de gekleurde gravure waarnaar deze afbeelding is genomen. RED.

Terwijl de Chineesche en Japansche tuinkunst het uiterlijk vertoon maakt van een vrije kunst te zijn, is zij zeer onderworpen aan bepaalde voorschriften, afgeleid van godsdienstige begrippen en gebruiken.

De versiering van den tuin, 't zij groot of klein, is onderworpen aan dezelfde wetten, en wij vinden er dezelfde motieven, dezelfde onderdeelen. Natuurlijk zijn deze in de grootere tuinen grooter in aantal, doch niet grooter van uitvoering.

Dat vele dezer motieven aan het natuurschoon landschap ontleend zijn, staat vast, en de hooge kunstsmaak der Japanners weet ze met tact toe te passen; doch ze zijn niet vrij van herhaling, niet vrij van zekere gemaniëreerdheid.

(Wordt vervolgd.)

DE RAADHUISBOUW TE ROTTERDAM.

Door het Bestuur der Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" is het volgende adres verzonden.

Aan den Raad der gemeente Rotterdam.

Edelachtbare Heeren.

De ondergeteekenden, uitmakende het Bestuur der Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam, met leedwezen kennis genomen hebbende van het voorstel tot aankoop van een gebouwencomplex begrensd door Hoogstraat, Oostplein en Achterklooster, in verband met het plan tot stichten van een raadhuis, en van meening zijnde, dat eene zoodanige oplossing van het raadhuisvraagstuk voor onze gemeente niet is harer waardig noch in haar welbegrepen belang, hebben, onder verwijzing naar bijgaande toelichting van hunne meening, de eer U eerbiedig te verzoeken, daar waar de koop van het bedoelde emplacement reeds tot een feit mocht zijn geworden, ten minste te besluiten, dat het niet voor den bouw van een raadhuis zal worden bestemd alvorens afdoend gebleken zij, dat eene betere, meer met de waardigheid van Rotterdam, aan meerdere aesthetische eischen voldoende en toch binnen zijn finantiëele krachten gelegen oplossing van het vraagstuk niet mogelijk geacht moet worden.

't Welk doende,

het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap",

P. A. WEELDENBURG, *Voorzitter.*
J. C. VAN DORSSEN, *Vice-Voorzitter.*
C. N. VAN GOOR, *1ste Secretaris.*
H. v. D. KLOOT MEIJBURG, *2de Secretaris.*
J. E. VOOGT M.WZN., *Penningmeester.*
W. BRUIJNZEEL CZN.
W. F. OVEREIJNDER.

Bij bovenstaand adres was de volgende toelichting van het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" gevoegd.

Edelachtbare Heeren.

Tot nadere toelichting van het door ondergeteekenden aan Uw College gezonden adres betrekkelijk het van B. en W. uitgaande voorstel in zake Raadhuisbouw, hebben zij de eer U het navolgende ter overweging aan te bieden.

Vóór het officieel bekend worden van het voorstel van B. en W. in zake Raadhuisbouw, meende het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" de daaromtrent loopende geruchten zoo bezijden alle waarschijnlijkheid te mogen achten, dat het in ernst er geen geloof aan kon schenken.

Uit de openbaar gemaakte agenda voor de aanstaande Raadsvergadering kwam het echter tot zijn niet geringe verwondering en teleurstelling tot de overtuiging dat het onmogelijk geachte werkelijk waarheid bleek te zijn en B. en W. zwanger bleken te gaan van het plan tot aankoop van een huizencomplex met de

bedoeling daarop een Raadhuis te stichten, op een punt waar wel niemand in Rotterdam dit ooit zou verwacht hebben.

Met belangstelling nam het Bestuur daarna kennis van de gepubliceerde missive die het voorstel van B. en W. begeleidde, welke kennisgeving de teleurstelling in geenen deele verminderde. En wat reeds à priori voorgevoeld was omtrent de ongeschiktheid van het emplacement voor het beoogde doel, werd tot besliste zekerheid na weging der argumenten die in die missive ten voordeele van het voorstel waren aangevoerd.

Het zij ondergeteekenden vergund die argumenten wat nader onder de oogen te zien en ze naar hunne waarde te beoordeelen. Die argumenten zijn:

1e. De zoogenaamde centrale ligging in verband met de gemakkelijke bereikbaarheid voor de minderbemiddelde burgers, die vaker dan anderen het Raadhuis moeten bezoeken.

2e. De aansluiting aan een bestaand gebouwencomplex dat reeds eigendom der gemeente is en dat tot kantoren voor den gemeentedienst verbouwd kan worden.

3e. De nabijheid van stadstimmerhuis, gasfabriek en de bureaux waterleiding en stadsreiniging.

4e. De finantieele bereikbaarheid in verband met de à priori door B. en W. gestelde meening, dat een aan alle behoeften voldoend en in 't centrum der stad gelegen stadhuis door Rotterdam niet betaald kan worden.

Wat betreft het eerste argument is een enkele blik op de kaart van Rotterdam voldoende, om de waarde er van niet al te hoog te schatten. Wel is waar ligt het emplacement in *het gedeelte* van het centrale verkeer, zooals B. en W. zich zeer voorzichtiglijk uitdrukken, doch, dit begrip is zoo rekbaar dat elke andere uithoek van het oudere stadsgedeelte aan die voorwaarde voldoet en de aankoop van *dezen* duren uithoek daardoor niet gerechtvaardigd wordt. De eisch moet gesteld worden, dat het stadhuis ligge zooveel mogelijk in het *midden* van het gedeelte van het centrale verkeer, 't zij naar den tegenwoordigen toestand of indien er termen zijn om te onderstellen dat dat midden zich verplaatsen zal, naar den vermoedelijk toekomstigen toestand, en aan dezen eisch voldoet het gekozen emplacement in geenen deele. Evenmin is het bizonder gunstig gelegen voor de kleine burgerij in 't algemeen, die naar het oordeel van B. en W. zich zoo vaak aan 't stadhuis moet vervoegen, want die kleine burgerij is over de geheele stad verbreid en alleen zij die toevalligerwijze in den oostelijken hoek van het gedeelte van het centrale verkeer zijn gehuisvest, hebben baat bij de ligging van het stadhuis aan het Oostplein. Voor alle anderen is die ligging *dáár* van geen belang.

Wat de ligging van het emplacement met betrekking tot het straat-niveau aangaat is het verschil in hoogte aan de noord- en de zuidzijde, die allicht 2.5 M bedraagt, een probleem dat natuurlijk wel op te lossen is, ook zonder dat tot belangrijke grondophooging de toevlucht behoeft genomen te worden, doch bij de bekende opvattingen van B. en W. ten deze is de vrees niet ongewettigd dat de oplossing wel in de richting van ophooging van het Achterklooster zal gezocht worden en zoodoende den eigenaren der panden tusschen deze straat en het Oost-Vestplein, het spreekwoord van des eenen brood en des anderen dood op zeer eigenaardige wijze ter overweging zal gegeven worden.

Uit aesthetisch oogpunt veroordeelt het emplacement zich zelve. Het in de toekomst door afbraak der daar tegenoverstaande huizen (en de molen?) te vormen plein mag dien wijdschen naam eigenlijk niet dragen, ontstaan als het is door de toevallige samenkomst van een aantal breedere en smallere wegen, zonder ergens eene begrenzing te hebben voor het oog, en dus nimmer in staat zijnde een eenigszins gesloten stadsbeeld in 't leven te roepen, waarin een raadhuisgevel, 't zij eenvoudig of meer lucratief behandeld, het *„doen"* zal, om deze minder schoone maar het begrip juist weergevende uitdrukking te bezigen, en wel niemand zal gelooven dat de aard der bebouwing van de aansluitende wegen zich binnen menschenleeftijden aan die van het Stadhuis zal aanpassen.

Het is zeker juist gezien van B. en W. dat zij in een stad als Rotterdam niet *enkel* te rade gaan met aesthetische overwegingen, doch is de afstand tusschen dit standpunt en dat hetwelk door B. en W. is ingenomen en waarbij elke aesthetische overweging werd *uitgesloten*, niet al te groot?

Rotterdam moge geen luxestad zijn, maar zij bekleedt een rang, die haar verplicht zich daarna te kleeden wil zij aan den eerbied voor zichzelve niet tekort doen. Het pilow, al is het deugdelijk en goedkoop, past haar niet.

Wat het tweede argument betreft zou het zeker een voordeel geacht kunnen worden van het bestaande krankzinnigengesticht gebruik te maken voor de bij het eigenlijke Raadhuis behoorende administratiekantoren, doch zonder verbouwing van dit complex, waarbij, zonder in luxe te vervallen, eenige rekening met moderne eischen wordt gehouden, zal dit niet gaan en ieder, die eenige practische ervaring in het bouwvak heeft opgedaan, weet hoe problematiek het voordeel van *ver*bouwing van eenigen omvang is; hij weet dat met bijna dezelfde kosten van nieuwen bouw, slechts een halfslachtigen toestand verkregen wordt waarmede men zich, faute de mieux, tevreden stelt. Slechts wanneer een bestaande toestand zonder eenige verandering van *beteekenis* kan gebruikt worden, kan er van voordeel boven nieuwen bouw sprake zijn, en nu behoeven wij het krankzinnigengesticht maar even voor en achter te gaan bezien om onmiddellijk tot de overtuiging te komen dat dat conglomeraat van 3 verschillende deelen met belangrijke verschillen in de hoogten der balklagen, groote muurdammen en kleine vensters, scheefstaande muren enz. enz., niet alleen een uitgebreide verbouwing zou moeten ondergaan, maar waarschijnlijk totaal zou moeten worden afgebroken om er een bruikbaar en bij het nieuw te bouwen Raadhuis behoorlijk aansluitend geheel van te krijgen. Het voordeel van het bestaande eigendom wordt hierdoor wel wat illusoir.

Het derde argument: de nabijheid van timmerhuis, gasfabriek en de bureaux van waterleiding en reinigingsdienst. is zeker het minst krachtige van alle en zou kunnen bestaan wanneer er in Rotterdam geen telefoon bestond. Voor de bizondere omstandigheden dat een tête à tête tusschen de hoofden van de genoemde takken van dienst met het betrokken lid van het dagelijksch bestuur noodzakelijk is, is eene verplaatsing over een grooteren afstand voor eerstgenoemden met behulp der verkeersmiddelen, die hen ten dienste staan, niet bezwaarlijk te achten.

In een ander gedeelte der stad zou, naar dezelfde argumenteering de nabijheid van de zetels van andere takken van dienst als een voordeel genoemd kunnen worden.

Niet van gewicht ontbloot zou het finantieele argument genoemd kunnen worden. Toch is dit punt door B. en W. te eenzijdig gesteld. Wij laten rusten de zeer hooge prijzen, die aan de verschillende eigenaars van het aangekochte gebouwencomplex worden betaald. Van het standpunt van B. en W. uitgaande dat die eigendommen onmisbaar waren voor de gemeente, kan zulks gerechtvaardigd worden; waar dit standpunt echter niet boven twijfel verheven is, kan de uitgave dier groote sommen betreurd worden, doch is napraten daarover van geen nut meer.

Gaan we de berekening van B. en W. nu na, dan zal volgens hen voor het geheele Raadhuisplan gevorderd worden in ronde sommen *f* 500.000 voor den grond, (met onkosten van overdracht enz. enz. en *f* 700.000 voor den bouw, te zamen alzoo *f* 1.200.000, waar tegenover staat een provenu wegens verkoop van het oude Raadhuis van *f* 470 000, zoodat met eene uitgave van *f* 730.000 Rotterdam in 't bezit van zijn Stadhuis zou komen. Hierbij is echter geen bedrag uitgetrokken voor verbouwing van het Krankzinnigengesticht. 't Zij dit nu in eens of in stukjes en beetjes geschiedt, de omstandigheden zullen doen zien, dat volgens het bovengereleveerde een geheel nieuwe bouw noodig zal zijn en wanneer we nu over de geheele oppervlakte groot $35 \times 80 = 2800$ M². *f* 200.— per M². rekenen (dat is twee vijfden van wat door B. en W. voor het Raadhuis zelf wordt berekend) dan komen we na aftrek van binnenplaatsen op nog eens een half miljoen en zal dan het plan van B. en W. na voltooiïng *f* 1.230.000 kosten.

Nu zeggen B. en W. dat een geheel nieuw en voor de eerstvolgende geslachten ook voldoend groot Stadhuis *„miljoenen"* zou kosten en in dien onbepaalden meervoudsvorm gebruikt werkt dat woord zeker afschrikkend doch bij bestudeering van dien kant van het Stadhuisvraagstuk komt men toch tot andere uitkomsten. Het geheele emplacement *nu* aangekocht en dat van het krankzinnigengesticht erbij heeft eene oppervlakte van $120 \times 35 = 4200$ M². Laat ons voorloopig stellen een miljoen voor een terrein van die grootte. De bouw van een Stadhuis zou naar de maatstaf van B. en W. à f 500.— per M²., ongeveer 2 miljoen kosten (binnenplaatsen afgerekend), tezamen dus 3 miljoen. Daartegenover staan het provenu van den verkoop van het oude Raadhuis à f 470,000 en de verkoopwaarde van het krankzinnigengesticht ter oppervlakte van 2800 M². à f 100.— per M². dus f 280.000.—, tezamen f 750.000—, zoodat de werkelijke kosten $2^1/_4$ miljoen zouden bedragen, makende met het plan van B. en W. een verschil van ongeveer 1 miljoen. Dit is zeker geen gering bedrag doch niet van dien aard dat met eenig recht over een verschil van „miljoenen" gesproken kan worden, en aangenomen nu dat de berekening te flatteus is gemaakt, en dat er nog een half miljoen bij moet, dan mag dit voor hen die niet aan de toekomst van Rotterdam

wanhopen en die niet gaarne hun goede stad tot een aanfluiting voor hare zusters maken, de klip zijn waarop een, Rotterdam werkelijk waardig, Stadhuisplan zou moeten stranden.

Nu zal het zeker niet gemakkelijk zijn een geschikt terrein te vinden waarop Rotterdams Stadshuis zal kunnen verrijzen, doch, waar een wil is is ook wel een weg en waar de burgerij van Rotterdam zeker bereid zal gevonden worden om naast de middelen voor zijn havens en kaden ook die voor zijn Stadhuis te verstrekken, daar zullen bij ernstig zoeken B. en W. dien weg ook wel kunnen vinden: Haast is er bij de zaak niet.

Het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap",

P. A. WEELDENBURG, *Voorzitter*.
J. C. VAN DORSSEN, *Vice-Voorzitter*.
C. N. VAN GOOR, *1ste Secretaris*.
H. V. D. KLOOT MEIJBURG, *2de Secretaris*.
J. E. VOOGT M.WZN., *Penningmeester*.
W. BRUIJNZEEL CZN.
W. F. OVEREIJNDER.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling 's-Gravenhage van de Mij. t. B. d. Bouwkunst.

De vergadering van 6 Januari werd met een welkomstwoord geopend, door den Voorzitter, die daarbij de beste wenschen uitsprak voor de Maatschappij en hare Afdeelingen. Daarop werd medegedeeld de samenstelling van het Bestuur, daar de heer Knuttel de benoeming tot bestuurslid heeft aangenomen. Verder werd voorgelezen het adres door het Bestuur aan den Gemeenteraad van 's-Gravenhage toegezonden in aansluiting met het adres der Verfraaiings-commissie van de Vereeniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen, ten einde een goeden verkeersweg te verkrijgen van het Spui over het Buitenhof naar de Plaats. De daarbij behoorende teekeningen waren voor de leden ter inzage gelegd.

De heer H. P. Berlage, Architect te Amsterdam hield hierop een voordracht tot onderwerp hebbende: „Eenige beschouwingen over stedenbouw in verband met het uitbreidingsplan van Amsterdam".

Daartoe uitgenoodigd door het Bestuur, was de heer Berlage wel zoo welwillend geweest aan deze uitnoodiging te voldoen, onder beding, dat het uitbreidingsplan van Amsterdam daartoe het uitgangspunt zou vormen, daar dit van zelf de gelegenheid zou geven daaraan eenige algemeene beschouwingen te verbinden.

Duidelijk werd door spreker uiteengezet, waarom door hem het stelsel van afwisselenden aanleg was verkozen boven een voortzetting van de mooie uitbreiding van de 17de eeuw, welke eischen aan het plan waren gesteld, en hoe in dit ontwerp was getracht daarvoor de gewenschte oplossing te vinden.

Een serie fraaie lichtbeelden verduidelijkte het gesprokene.

De voordracht vond groote belangstelling, hetgeen reeds de talrijke opkomst bewees.

Afdeeling Arnhem der Mij. t. B. d. Bouwkunst.

In de vergadering van 14 December 1904 trad als spreker op de heer J. de Koning uit Hilversum, met het onderwerp: „Handwerksnijverheid en Staatshulp".

Spreker begon met te wijzen op de weinige hulp, die in ons land aan de handwerksnijverheid verleend wordt.

Door den nieuwen vorm van productie onder onze tegenwoordige maatschappelijke omstandigheden is echter voor verschillende handwerken subsidie van staatswege hoog noodig geworden, daar eenige daarvan hun winstgevend karakter verloren hebben.

Door het ontstaan der groot-industrie zijn echter andere takken van handwerksnijverheid ontstaan, die tot bloei zijn gekomen. Ook het bouwbedrijf heeft van de groot-industrie geprofiteerd.

Over het algemeen kan men echter zeggen, dat het kleine handwerk een moeilijken tijd doormaakt.

In verschillende landen tracht men dan ook door het verstrekken van hulp hieraan tegemoet te komen. Vooral in Oostenrijk heeft men in die richting veel gedaan en uitmuntende resultaten verkregen.

De Oostenrijksche Regeering heeft ingezien, dat onderwijs alleen voor de handwerkslieden niet voldoende is, doch dat zij ook gebrek hebben aan arbeidshulpmiddelen, crediet en andere zaken.

Er is daarom aan het Oostenrijksche Handelsministerie een afdeeling, de z.g.n. *Gewerbe-förderung*, ingesteld, welke door het houden van tentoonstellingen, door instelling van leergangen voor meesters en gezellen, door het aanstellen van leeraren, het verstrekken van reis- en verblijfkosten aan hen, die de leergangen volgen, door het verstrekken van inlichtingen, adviezen en hulpmiddelen, de handwerksnijverheid tot meerderen bloei tracht te brengen. Inderdaad heeft men hiermede in de laatste tien jaren tastbare resultaten verkregen. In Weenen is een gebouw opgericht, een centraal-inrichting, waar allerlei nieuwe werktuigen op verschillend gebied zijn tentoongesteld. Driemaal in de week zijn die werktuigen in actie. In de zaal bevinden zich eenige ambtenaren, die belast zijn met het geven van inlichtingen. Van deze gelegenheid om kennis op te doen, wordt druk gebruik gemaakt.

De *Gewerbe-förderung* kost jaarlijks ongeveer *f* 600.000. Voor een deel van dit geld worden cursussen gegeven, z. g. n. *Meistercursen*, waar zij, die reeds een tijd in het vak werkzaam zijn, doch niet goed met de techniek op de hoogte zijn, zich deze eigen kunnen maken. Tevens kunnen zij er boekhouden, kostenberekening, enz. leeren. Aan de verschillende leergangen zijn toelagen verbonden, die nogal aanzienlijk zijn. De timmerlieden krijgen bv. gedurende de twaalf weken, dat hun cursus duurt, een vergoeding van *f* 100 De cursussen worden druk bezocht. Die voor kleermakers, timmerlieden en schoenmakers, ieder door ongeveer 100 personen per jaar. Ook in ander opzicht zorgt de Oostenrijksche Regeering voor de handwerksnijverheid. Aan vereenigingen worden o. a. op afbetaling hulpmiddelen (machines) verstrekt, die opgesteld worden in een lokaal en daar ter beschikking staan van de leden der vereeniging.

Ook het leerlingswezen is goed geregeld. Ieder jaar worden plaatselijke tentoonstellingen gehouden van leerlingswerk; de bekroonden gaan daarna naar een centrale-tentoonstelling, waardoor men een beter overzicht krijgt over het geheel. Tevens is in Oostenrijk het vereenigingsleven sterk ontwikkeld. In de wet is zelfs de bepaling opgenomen, dat ieder, die werkzaam is in een bedrijf, lid van de vakvereeniging in dat bedrijf moet zijn. Naast deze vakvereeniging bestaat nog een andere organisatie, ongeveer gelijk aan onze coöperatieve vereenigingen. Sommige van deze laatste stellen zich ten doel het aanschaffen van grondstoffen, andere het aanschaffen van werktuigen, het beschikbaar stellen van werktuigen voor de werkplaatsen der leden, of zij zorgen voor een gemeenschappelijken verkoop der geproduceerde voorwerpen. Van Regeeringswege zijn ook nu weer een tiental ambtenaren aangesteld, die alleen belast zijn met het geven van raad en inlichtingen aan de vakvereenigingen.

In andere landen, o. a. in Beieren, heeft men een dergelijke instelling als in Weenen. In Beieren is er bovendien een mechanisch-technische en een chemisch-technische afdeeling aan verbonden, waar per jaar ongeveer 5000 adviezen worden gegeven, of onderzoekingen worden gedaan. Spreker gaat hierna de verhoudingen op het gebied van het vereenigingsleven in ons land na.

Wij hebben vereenigingen tot gemeenschappelijke consumptie, doch slechts voor een klein deel komen deze ten goede aan den handwerksstand. Productieve vereenigingen zijn er 661, waarvan niet minder dan 587 op het gebied van den landbouw. Van de ruim 1400 coöperatieve vereenigingen in ons land hebben er slechts 16 betrekking op het handwerk.

Spreker wijst op de voordeelen, die juist deze laatste vereenigingen hebben. Het is zijn vaste overtuiging, dat de toestanden op dit gebied zullen veranderen, evenals dat bij den landbouwstand gebeurd is. Het individualisme is wel sterk bij ons volk ontwikkeld, doch als men ziet, dat men zijn persoonlijk belang dient, door zich te organiseeren, zal men ook hier er wel toe overgaan.

Het is echter de vraag, wie hiertoe den eersten stoot zal geven. Een vruchtbaar terrein ligt nog braak. De Maatschappij van Nijverheid of van bouwkunst, die hare vertakkingen onder handwerkskringen hebben, kunnen op dit gebied nog veel doen.

In de pauze werden de aanwezigen in de gelegenheid gesteld eenige portefeuilles met platen over moderne Engelsche binnen- en buitenarchitectuur te beschouwen, aangeboden door den vice-voorzitter, den heer A. R. Freem.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 7 Januari. In een hoofdartikel: *Het jaar 1904*, wordt een overzicht gegeven van de bouwkunst in Nederland gedurende 1904. Dit jaar wordt geacht niet voorspoedig te zijn geweest. Het artikel eindigt met den wensch, dat, als 1905 de samenwerking tusschen de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst en het

Genootschap Architectura et Amicitia mocht zien tot stand komen, er reden zou zijn dat jaar met gulden letteren in de annalen onzer vaderlandsche architectuur te schrijven.

Een behouden geveltje. Beschrijving met afbeelding in den tekst van het voor slooping bewaarde en gerestaureerde geveltje in de Sprongstraat te Zutphen, dateerende uit 1645.

In: *Een jubilaris,* herdenkt de heer A. W. Weissman den heer August Allebé, Hoogleeraar, Directeur der Rijks-Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Het was op 1 Januari j.l. 25 jaren geleden, dat de heer Allebé tot Directeur benoemd werd.

Architectura. 7 Januari. *De jongste berichten omtrent den wedstrijd voor den Vredestempel.* Mededeeling wordt gedaan van den inhoud van het artikel „De prijsvraag voor het Vredespaleis", uit het Bouwk. Weekblad van 31 Dec. 1904. Daarbij wordt afgedrukt het schrijven van de Société centrale des architectes Français aan den heer Carnegie, waarin de meening wordt kenbaar gemaakt, dat voor het gebouw moet worden uitgeschreven een internationale wedstrijd waaraan alle architecten der wereld zullen kunnen deelnemen, en een internationale commissie zal worden benoemd om dien wedstrijd voor te bereiden en te regelen, en de internationale Jury te benoemen. Het vertrouwen wordt uitgesproken, dat de heer Carnegie die meening deelt, en zal medewerken om het denkbeeld der Société te verwezenlijken. Architectura vindt dit „adres" voorbarig, daar officieele mededeelingen tot heden ontbreken; het schrijven toont echter, wat te wachten is, wanneer, onverhoopt, mocht waar blijken, wat uit de gepubliceerde mededeelingen zou kunnen gelezen worden. Het blad meent de officieele mededeelingen der Regeering te moeten afwachten.

De bouwvallige toren te Oirschot, door Jos. Th. J. Cuypers, die vraagt of het noodig is de torenbekapping omver te halen, hetgeen men gepoogd heeft te doen.

Het „Technisch gedeelte" bevat: *Coöperatief-bouwen,* door M. P. de Clercq. *De uitvoering van den nieuwen Beachy-Head vuurtoren. Over het luchten.*

De Bouwwereld. *De Prijsvraag voor het Vredespaleis,* door J. H. W. Leliman. De schrijver vindt het plan om een besloten prijsvraag uit te schrijven het meest onsympatieke wat kan opkomen.

Uit oud-Amsterdam, door Dr Joh. C. Breen. De grondwet voor het bouwen te Amsterdam. Dit was eene nieuwe ordonnantie op het timmeren en rooien, op 19 Dec. 1565 van de pui van het stadhuis afgekondigd en gedurende meer dan $2^1/_2$ eeuw de grondwet voor het bouwen aldaar gebleven.

Loodwol. Nieuw dichtingsmateriaal voor gas- en waterleidingbuizen, in den handel gebracht door het Technisch Bureau C. J. Jung en Co. te Amsterdam

Het nummer bevat een plaat met afbeeldingen van deurbeslagen ontworpen door de heeren Joh. Mutters Jr., E. Caron, beide architecten te 's-Gravenhage, en Prof. K. Behrens te Düsseldorf.

De Ingenieur. 7 Jan. *Een lustrum van „De Ingenieur".* Hierin herdenkt de hoofdredacteur de heer R. A. van Sandick, dat op 6 Januari 1900 het eerste nummer van den 15den jaargang van dit tijdschrift verscheen, als orgaan der beide zustervereenigingen, het Kon. Instituut van Ingenieurs en Vereeniging van Delftsche Ingenieurs. De schrijver slaat een terugblik op den vervlogen tijd, en noemt het blad het eenige onafhankelijke centrale, technische blad, gewijd aan de techniek en de oeconomie van openbare werken en nijverheid; de bloei van „De Ingenieur" is een nationaal belang van groote beteekenis. Daarom vraagt de Hoofdredacteur steeds klimmenden steun voor het blad.

Technisch Weekblad. 5 Januari. Dit nummer bevat het begin van eene beschrijving, met afbeeldingen, van het *Centraalstation der Gem. Electriciteitswerken,* te Amsterdam.

UIT DEN VREEMDE.

Den 30en December 1904 overleed te Berlijn op 80 jarigen leeftijd, de „Kais. Wirkl. Geh. Ober-Regierungsrat a. D" August Kind. Van zijne hand zijn de talrijke nieuwe en verbouwde Rijkspost- en telegraafkantoren, tot hij in October 1889 eene welverdiende rust nam. Zelf bemoeide hij zich voornamelijk met de inrichting en de plattegronden, verder aan de uitvoerders de grootst mogelijke zelfstandigheid overlatend.

Te Berlijn zal een Virchow-monument opgericht worden, waarvoor een prijsvraag zal worden uitgeschreven met prijzen van 3000, 2000 en 1000 marken. Het komt op de snijding der Carls en Luisestraat. Het pleintje zal Virchowplein genoemd worden.

Het fraaie Hotel de Trevise van Maarschalk Mortier, Hertog van Trevise, te Parijs, met zijne prachtige tuinen, wordt afgebroken en door moderne woonkazernes vervangen.

Het was een van de laatste der kostbare woningen uit de XVIIIe eeuw aan den faubourg St Germain. In eenige door Mortier gerestaureerde salons ziet men nog zijn monogram. De groote, prachtig betimmerde „Salle d'honneur" is versierd met faience basreliefs van Clodion.

Bij de ontgravingen aan de Propylaea van het Stadium te Athene is een Romeinsch graf opgedolven, benevens een fraai marmeren standbeeld.

Door de oprichting van het groote nationale monument voor koningin Victoria recht over Buckingham-palace, krijgt de Mall een geheel ander aanzien. Tal van huizen en boomen verdwijnen, en het werk heeft zulk een groote uitgebreidheid, dat zelfs huizen tegenover Trafalgar-square moeten afgebroken worden, om van het park een nieuwen ingang naar Charingcross te verkrijgen.

Tegen Kerstmis zijn de boulevards van Parijs, van af de Madeleine tot aan de Bastille, een volslagen kermis, een aaneenschakeling, van een dubbele rij kleine kramen, met het front naar de huizen. Dit heeft aanleiding gegeven tot het uitschrijven van een prijsvraag voor het fraaiste kraampje, „le concours des baraques de Paris".

Slechts een twaalftal liefhebbers hebben medegedongen, en hun tenten opgeslagen in de tentoonstellingszaal van het dagblad „le Batiment" 14 rue St Georges. De jury heeft de 1e prijs toegekend aan den heer Turin, architect, en de 2e prijs aan den heer Le Mault, schrijnwerker.

BERICHTEN.

Amsterdam. In de zitting van den Gemeenteraad van 11 Jan. j. l. is de voordracht van B. en W. tot vaststelling van het plan van uitbreiding der gemeente, ontworpen door den heer H. P. Berlage Nz., aangenomen met 31 tegen 8 stemmen. De voordracht betreffende de onteigening van de binnen het plan gelegen, nog niet tot de gemeente behoorende gronden, werd vervolgens goedgekeurd met 29 tegen 10 stemmen.

Haarlem. Op verzoek der Afdeeling Haarlem en omstreken van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, om subsidie ten behoeve van een door genoemde afdeeling voor 1905 binnen deze gemeente te houden gevelwedstrijd, stellen B. en W. voor f 100 beschikbaar te stellen voor den aankoop van twee gouden medailles, waarvan één voor den ontwerper en de andere voor den eigenaar van het met den eersten prijs bekroonde gebouw.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 16 JANUARI.

AMSTERDAM. Bestek no. 1018. Het uitvoeren van grond-, spoor- en kunstwerken, maken van gebouwen en bijkomende werken alles ten behoeve van den aanleg van eenen stoomtramweg Kwadijk—Edam—Vollendam. Raming f 195300.

De directie der Holl. IJz. Spoorw. Maatij., n.m. 1½ u. (gr. tijd). Aanw. gedaan.

APELDOORN. Het verbouwen van het confectiemagazijn aan de Dorpstraat

De arch. J. A. Wijn, 's av. 7 u., in café „De Poort van Kleef". Bestek en teek. verkrijgb. tegen f 0,75 bij voorn. arch.

VEENOORD BIJ SLEEN (DR.). *a*. Het bouwen van een woon- en winkelhuis met afzonderlijk schuurtje te Nieuw-Amsterdam, onder bijlevering van alle daartoe benood. materialen, arbeidsloonen, transporten enz., doch met uitzondering van de glas-, verf- en behangwerken; *b*. de glas-, verf- en behangwerken.

De heer J. Veldkamp, n.m. 6 u., in het café van A. Mol. Bestek en teek. ten huize van aanbesteding ter inzage. Inl te bekomen bij R. Postma, arch. te Nieuw-Amsterdam.

DINSDAG 17 JANUARI.

ALKMAAR. Het bouwen van twee burgerwoonhuizen, lunchroom, winkelhuis met bovenwoning en bakkerij te Egmond aan Zee.

De archit. K. Bakker Dz, n.m. 2 uur, in hotel „de Nachtegaal". Bestekken en teek. à f 2 verkrijgb. bij den architect. Aanw. 10 Jan., te 12 ure.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis in het Wilhelminapark.

De arch. Andr. v. Driesum Sz, v m. 11 u., in hotel v. d. Burg. Bestek en teek. te verkrijgen ad f 1,25 ten kantore van den archit.

BREDA. Het verbouwen en vergrooten van het hotel „Piet Jonkers" aan het Stationsplein no. kadastraal bekend Sectie B no. 2663.

De arch. B. A. v. Dongen, v.m. 11 uur. in voorn. hotel. Bestek en teek. in gemeld hotel. Aanw. 9 Jan., voorm. 11 u.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee arbeiderswoningen aan de Drienerweg.

De heer J. Blekkink, 's av. 8 u., in 't café van J. Brinkers, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft de besteder.

EPE. Het bouwen van een burgerwoonhuis aan de Brinklaan te Epe.

De bouwk. J. C. Leich, v.m. 11 u., in hotel „de Veluwe", alwaar bestek en teek. ter inz. liggen.

UTRECHT. Bestek no. 1008. Het maken van 4 wachterswoningen, het afbreken en weder opbouwen van 6 wachterswoningen, het wijzigen van 5 stel boomen en 5 stel gekoppelde trekwijssluitboomen met bijbehoorende werken, ten behoeve van den spoorweg Maastricht—Venlo. Raming perc 1 f 8300, perc. 2 f 10000.

De maatij. tot expl. van staatssp w., n m. 2 u. (lok. tijd).

WOENSDAG 18 JANUARI.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van 2 woningen aan de 2e Emmastraat.

De heer J. H. Afink, 's midd. 12 u, in 't café van J. Kersten, alw. bestek en teek ter inz. Inl. geeft de arch. H. E. Zeggelink. Aanw. 18 Jan., v.m. 9 u

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een woonen winkelhuis aan den Walhofsweg.

De heer H. Schouwink, 's midd 12 u., in hotel de Graaff. alw. bestek en teek. ter inz. Inl. geeft H. Reijgers, arch. Aanw. 18 Jan., v.m. 9 u.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woonhuizen met bijbouwtjes aan den Parkweg.

De aanbesteder, 's av. 7 u., in 't café van J. W. Nijhuis. alw bestek en teek. ter inzage en inl. te bekomen. Aanw. 18 Jan., v.m. 11 u.

HENGELO (OV.). Het verbouwen van een bestaand winkel- en woonhuis aan de Nieuwstraat.

De arch C. Spiers, 's av. 8 u., in het café van D H. ten Bruggencate. Bestek en teek. à f 2 te bekomen bij voorn. arch. Aanw. 18 Jan., n.m. 3 u.

LEIDEN. Het bouwen van een feestgebouw in het van der Werfpark.

De archit. Jesse en Fontein, v.m. 11 u., in de collegiumskamer boven de societeit Minerva. Bestek met teek. ad f 2 te bekomen bij den boekh. H. Klein, Breedstraat 41. Inl. geven voorn. archit. Aanw. 11 Jan, 's morg. elf ure.

MIDDELSTUM. Het bouwen van een behuizing met bijlev. van alle ben. materialen enz.

De heer J. Duursema, landbouwer, Stedum, n.m. 4 u., bij S. Viet. Bestek en teek. à f 1,20 en inl. te bekomen bij P. Tilbusscher, arch. en bestek à f 0,60 bij S. Viet voorn.

STAVENISSE. Het afbreken van 2 landbouwschuren en het weder opbouwen van een derzelve.

De heer Vink te Noordgouwe, n.m. 12½ u., in hotel van Dalen, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft Vink te Noordgouwe. Aanw. gedaan.

STROOBOS (FR.). Het afbreken en wederopbouwen van eene burgerhuizinge te Stroobos en het bouwen van eene woning te Gerben-Alles-verlaat

De heer R. Krijthe. Teek. ter inzage en bestekken te bekomen à f 0.50 in het logement van Hommema aldaar. Aanw. gedaan.

WADDINGSVEEN Het bouwen van een graanpakhuis waarin molenaarswoning, machinekamer, enz. benevens eenig bijkomend werk.

Het best. der coöp. landbouwver. „de Eendracht". Bestek en teek. tegen f 2,50 verkrijgbaar bij den arch. W. Dogterom te Zevenhuizen.

DONDERDAG 19 JANUARI.

EMMER-COMPASCUUM (DR.). Het bouwen van een draaibrug met ijzeren bovenbouw.

De maatij. „het Emmer-Compascuum", n.m. 2 u., in hotel „Emmer-Compascuum". Bestek en teek. à f 1,25 verkrijgb. en bilj. inzenden tot 18 Jan. bij den directeur J. Oostinjer Rz.

OUDE PEKELA. *a*. Het afbreken van eene bestaande behuizing; *b*. het bouwen van een winkelbehuizing. zonder bijl. van materialen.

De heer J v. Bergen, 's av. 8 u., te zijnen huize, alw. bestek en teek. ter inzage liggen. Inl. geeft de archit. P. Elling.

VRIJDAG 20 JANUARI.

ROTTERDAM. Het bouwen van dienstgebouwen voor de gasfabriek aan de Duynstr.

Het gem.best, n.m. 1 u. Bestek, voorw. en teek. ter inzage op de secret. en in het stads-timmerhuis en zijn tegen f 1 verkrijgb. bij wed. P. v. Waesberge en Zn. Inlicht te bekomen aan voorn. timmerhuis Aanw. 13 Jan., v.m. 11 u.

TERNEUZEN. Het afbreken van het woonhuis, plaatselijk gemerkt no. 39, op den hoek van de Havenstraat en Brouwerijstraat en het daar ter plaatse bouwen van een nieuw woonhuis.

De heer J. Moens, n m. 2 u., in hotel Centraal. Bestek en teek. ter inzage in genoemd hotel. Inl. verstrekt de bouwk. J. Scheele. Aanw. 16 Jan., v.m. 11 uur.

ZATERDAG 21 JANUARI.

BROEK o/d AKKERWOUDE (FR.). Het bouwen van een stelphuizinge.

De heer W Lei. Bestek en teek. ter inzage bij wed. T. Lei. Inl. geeft R. Leegstra Valom. Bilj inzenden aan W. Lei.

HEUGEM (L.) Het vergrooten der kerk.

Het kerkbest, v m. 11 u, bij den pastoor. Plan met bestek verkrijgb. bij den arch. Jos. Hollman, Wilhelmina Singel no. 23 te Wijk-Maastricht, tegen f 2,50.

MAANDAG 23 JANUARI.

AMSTERDAM. Bestek no. 1019. Het maken van eene voetbrug over den Ooster- en den Staatsspoorweg nabij de Halte Amsterdam—Muiderpoort met bijkomende werken. Raming perc. 1 f 4900, perc. 2 f 16700.

De Holl. IJz. Spoorw. Maatij., n.m. 1½ u. (gr.tijd). Aanw. op de plaats 17 Jan., v.m. 10½ u. (gr.tijd).

AMSTERDAM. Bestek no. 1020. Het maken van eene enkele houten wachterswoning met drijfsteenbemetseling en met bloklokaal grenzende aan de bestaande enkele woning no. 5A aan den spoorweg Amsterdam—Rotterdam, tusschen Amsterdam en Halfweg alles met bijbehoorende werken.

De directie der H. IJ. S. M., n.m. 1½ u.

DORDRECHT. Het maken van een monsterkamer en schilderswerkpl. met annexen, ter uitbreiding van de brandkastenfabr.

De arch H. A. Reus, bij wien bestek en teek. verkr. tegen f 1.

ROTTERDAM. Het bouwen van een bouwmanswoning met koe- en paardenstal, met hooiberg en plaats, op een perceelgrond aan den Dordtsche straatweg.

De bouwk. A. v. d. Linden, n.m. 2½ u., in 't koffiehuis van Wed. P. Sliedrecht. Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgb. bij A. v. d. Linden, bouwk. Dordschestraatweg no. 712, waar tevens inl. te bekomen. Aanw. 23 Jan., van 1—4 u.

VRIJDAG 24 FEBRUARI.

ZWOLLE. Het bouwen van een gymnastieklokaal met daarboven gelegen schoollokalen tot uitbreiding van school G aan de Celestraat.

Het gem.best., n m. 1¼ u. Bestek en teek. à f 2 ter secr. verkrijgb. Aanw. 8 Febr., n.m. 2 uur.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

28 DECEMBER.

HOEVEN (N.-BR.). Het bouwen eener directeurswoning. Door het bestuur der coöp. stoomzuivelfabriek „Helpt Elkander".

Laagste inschrijvers P. Hoppenbrouwers, Hoeven, f 2544,50. Gegund.

30 DECEMBER

BUSSUM (ONDERH.). Het bouwen van een dubbel woonhuis aan den Meentweg.

Geg. aan J. S. Jansen, Bussum, voor f 4000.

ELL-HUNSEL. Het bouwen eener nieuwe school.

Laagste inschr. Kessels, Weert, f 6955. Gegund.

'S-GRAVENHAGE (ONDERH.). Het maken van een aanbouw en toebehoo en aan perceel Z. Binnensingel 10. Door den arch. A. Mondt Jr.

Gegund aan A. v. Lith, aldaar, voor f 17970.

KATWIJK. Het bouwen van een gashouder met een inhoud van 800 M³. Door het gem.-bestuur.

Laagste inschrijver Noord Nederlandsche Machinefabriek, Winschoten, f 13520. Gunning aangehouden.

31 DECEMBER.

'T ZANDT (GR.). (ONDERH.). Het bouwen van een woonhuis met schuur voor den heer W. Venhuizen. Door den arch D. Venhuizen.

Gegund aan den laagsten inschrijver P. Hommes, 't Zandt, voor f 1450.

3 JANUARI.

BLERIK. Het bouwen van een woonhuis met bakkerij met bijlevering van alle noodige materialen, voor rekening van den heer

H. Scheres te Horst. Door den bouwk. J. Keyzers te Horst.

Laagste inschr. J. v. d. Bercken, Grubbenvorst, f 2690. Gegund.

GENDEREN (N.-BR.). *a*. Het bouwen van een schoolgebouw, bestaande uit twee lokalen met privaten, gangen, bergplaatsen enz.; *b*. het bouwen van een woning voor het hoofd der school. Door het gem.best. van Eethen, Genderen en Heesbeen.

Laagste inschrijver B. Haspels, Heesbeen, f 12692.

TERNEUZEN. Het afbreken en opbouwen van het woonhuis aan de Lange Kerkstr. 8. Door den bouwk. J. Scheele.

Laagste inschrijver J. Kolijn, f 3950.

ULFT. Het bouwen van een woonhuis met café aldaar. Door den arch. G. Rosier Czn. te Gendringen.

Laagste inschrijver J. te Pas, Gendringen, f 5581,40. Gegund

4 JANUARI.

GOUDA. Het verbouwen der perc. nrs. 648 en 649 tot woonhuis met kantoren en het maken van een nieuwen fabrieksschoorsteen met bijkomende werken, aan den Fluweelen Singel. Door den arch. H. J. Nederhorst Jr.

Met zandsteen. Laagste inschr. Wed. D. Amesz. en Zn. f 13228.

Zonder zandsteen. Laagste inschr. J. Slegt f 12975.

MONTFOORT. Het afbreken van een woonhuis en het bouwen van een onderwijzerswoning. Door den kerkeraad der Ned. Herv. Gem.

Laagste inschrijver D. Maaswinkel, Utrecht, f 4200. Gunning in beraad gehouden.

ZALTBOMMEL. Bestek no. 4. Het maken van de gebouwen en van eenige verdere werken. Bestek no. 5. Het leggen van buisleidingen en het stellen van afsluiters en brandkranen en eenige verdere werken. Door het gemeentebest.

Bestek no. 4. Laagste inschrijver J. Otten v. Dinther, Eindhoven, f 27980 Gunning aangehouden.

Bestek no. 5. G. Wilson, 's-Gravenhage, f 4982,60.

5 JANUARI.

ACHLUM. Het bouwen van 3 arbeiderswoningen, te plaatsen bij de boerenhuizinge bewoond door den heer Wittema onder Achlum. Raming f 3280.

Laagste inschrijver O. v. d. Weide, Achlum, f 3492. Gunning aangehouden.

DE STEEG. Het afbreken en bouwen van een onderwijzersw. annex telefoongebouw bij school 1 te Dieren. Door het gem.best. van Rheden.

Laagste inschr. Gebr. v. Gessel, f 5265. Gegund.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

21 JANUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 3.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Het Hoofdbestuur van de Maatschappij heeft het volgende adres verzonden in zake de bouwplaats voor het ten behoeve van het Permanente Hof van Arbitrage te stichten gebouw.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,

geeft met verschuldigden eerbied te kennen,

het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst;

dat het, — kennis genomen hebbende van het voornemen der Nederlandsche Regeering om het Malieveld te 's Gravenhage aan de Carnegie-stichting aan te bieden als terrein voor het eerlang te verrijzen gebouw ten behoeve van het Permanente Hof van Arbitrage met Bibliotheek, en tevens van de beweging die zich tegen dit voornemen openbaart, — de keuze van deze plaats toejuicht, overtuigd zijnde, dat niet gehuiverd moet worden het best gelegen terrein voor het gebouw aan te bieden.

Het Hoofdbestuur veroorlooft zich echter de opmerking te maken, dat de keuze van de aan te wijzen bouwplaats geheel beheerscht wordt door de grootte en de eigenaardige begrenzing van het Malieveld, en met de uiterste zorg zal moeten geschieden, opdat het bouwwerk in goede overeenstemming moge zijn met de omgeving;

reden waarom het Hoofdbestuur zich eerbiedig tot Uwe Excellentie wendt met het dringend verzoek, de aan te wijzen plaats voor het te ontwerpen gebouw een onderwerp van nauwgezette overweging te doen uitmaken.

't welke doende, enzoovoort,

Het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.
A. SALM G.Bz. *Voorzitter.*
C. T. J. LOUIS RIEBER, *Secretaris.*

AMSTERDAM, 14 Januari 1905.

Naar aanleiding van de berichten omtrent de uit te schrijven prijsvraag voor het gebouw ten behoeve van het Permanente Hof van Arbitrage, heeft het Hoofdbestuur der Maatschappij zich met het volgende schrijven gewend tot het Bestuur der Carnegie-stichting.

AMSTERDAM, 14 Januari 1905.

Aan
het Bestuur der Carnegie-stichting te 's Gravenhage.

Met groote belangstelling heeft het Hoofdbestuur van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst uit de nieuwsbladen kennis genomen van de berichten in zake de internationale prijsvraag voor een gebouw ten behoeve van het Permanente Hof van Arbitrage met Bibliotheek.

Mochten die berichten waarheid bevatten, dan zou het in Uwe bedoeling liggen, geen algemeene internationale prijsvraag uit te schrijven, maar de mededinging te beperken tot eenige daartoe uit te noodigen architecten.

Het Hoofdbestuur mag niet ontkennen, dat het dit voornemen betreurt, en dat het zijns inziens in de bouwkundige wereld ongetwijfeld groote teleurstelling zal verwekken, daar zoo vele architecten juist aan het ontwerpen van zulk een gebouw gaarne hunne beste krachten zouden willen geven.

Maar het Hoofdbestuur begrijpt, dat, aangezien het bovenstaande U wel niet geheel onbekend zal zijn geweest, bij U gewichtige redenen moeten bestaan, om in deze een anderen weg te volgen dan die, welke gehoopt werd dat zou worden gekozen, redenen niet van bouwkundigen aard, en derhalve niet uitsluitend de wensch om U van de medewerking te verzekeren van eenige op den voorgrond tredende architecten. Die redenen kan het Hoofdbestuur niet beoordeelen; daarenboven heeft het vernomen, dat aan Uw voornemen reeds een begin van uitvoering is gegeven. Het wil zich daarom thans slechts bepalen tot het vestigen van Uwe aandacht op de wenschelijkheid, om de jongere kunstenaars niet geheel van mededinging uit te sluiten.

Zal de Carnegie-stichting zich door hare uitnoodigingen de medewerking verzekeren van kunstenaars die zich reeds een gevestigden naam hebben verworven, maar zich bij algemeene prijsvragen vaak van mededinging onthouden, wellicht is nog een middel te vinden om ook de jongeren in de gelegenheid te stellen van hunne talenten te doen blijken; de wetenschap, dat zij in het strijdperk treden met erkende meesters, zal hen een spoorslag te meer zijn, om geheel hun kunnen, geheel hun ziel in hun werk te leggen.

Het zij het Hoofdbestuur vergund dit denkbeeld met aandrang in Uwe welwillende overweging aan te bevelen.

Het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst,
A. SALM G.Bz. *Voorzitter.*
C. T. J. LOUIS RIEBER. *Secretaris.*

Het Hoofdbestuur der Maatschappij heeft zich met het hier volgende adres gewend tot den Gemeenteraad van 's Gravenhage.

Aan
den Raad der Gemeente 's Gravenhage,

geeft met verschuldigden eerbied te kennen,

het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, opgericht in 1842,

dat het heeft kennis genomen van den wensch der Nederlandsche Regeering om het Malieveld te 's Gravenhage te zien aangewezen als bouwplaats voor het gebouw ten behoeve van het Permanente Hof van Arbitrage met Bibliotheek, een wensch die weldra in Uwen Raad een punt van overweging zal uitmaken;

dat het de keuze van die plaats na nauwgezet onderzoek ten zeerste toejuicht, nu gebleken is, dat het Haagsche Bosch door den bouw volstrekt niet behoeft geschaad te worden en ontegenzeglijk zorg zal worden gedragen, dat de aan te wijzen bouwplaats zoodanig gekozen en het bouwwerk in dier voege ontworpen zal worden, dat dit in overeenstemming zal zijn met zijne schoone omgeving.

Het Hoofdbestuur veroorlooft zich zijne overtuiging uit te spreken, dat voor de stichting van een bouwwerk van zulk een groote beteekenis als het bedoelde, niet mag geaarzeld worden het schoonst gelegen bouwterrein aan te wijzen, waardoor een daad zal worden verricht die zoowel de stad 's Gravenhage als ons land groote eer zal aandoen;

reden waarom het Hoofdbestuur zich eerbiedig en met aandrang wendt tot Uwen Raad met het verzoek, om Uwe krachtige medewerking te verleenen tot verwezenlijking van den wensch der Regeering om het Malieveld aan de Carnegie-stichting aan te kunnen bieden als bouwplaats voor het gebouw van het Permanente Hof van Arbitrage met Bibliotheek, waardoor eindelijk de beletselen zullen verwijderd zijn die het der Regeering reeds zoo geruimen tijd moeielijk hebben gemaakt eene beslissing te nemen omtrent een waardig bouwterrein.

't welk doende, enzoovoort,

Amsterdam,
18 Januari 1905.

het Hoofdbestuur van de Maatschappij
tot Bevordering der Bouwkunst,
A. Salm G.Bz. *Voorzitter.*
C. T. J. Louis Rieber, *Secretaris.*

DIPLOMA VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER.

De Commissie voor het op Maandag 20 Februari a. s. en 3 volgende dagen af te nemen examen tot het verkrijgen van het Diploma van Bouwkundig Opzichter is samengesteld uit de heeren: A. Salm G.Bz., *Voorzitter*; H. van Dam, C. W. Nijhoff, B. J. Ouëndag, L. J. Rijnink, L. Zwiers, allen te Amsterdam, J. D. Gantvoort te Deventer, W. de Jong te Utrecht, M. de Jongh te Hilversum, en C. T. J. Louis Rieber, *Secretaris*.

TUINKUNST.

Door Leonard A. Springer.

(Vervolg van bladz. 19).*

Wat wij ons als Anglo-Chineesche tuinen opgedrongen zien, is een bewijs van onmacht.

Door gebrek aan scheppingsvermogen, moesten alle middelen te baat genomen worden, om daarin tegemoet te komen, en verviel men in het euvel, van de Le Nôtre tijden, het park of den tuin te overladen met allerlei bijzaken. Waar de gelden voor werkelijke bouw- of andere kunstwerken ontbraken, ontzag men zich niet ze op een plank te schilderen.

Men ging met het zoeken naar idealistische toestanden, naar 't schilderachtige, hoe langer hoe verder. Men bouwde in de parken tempels, boerenwoningen, visschershutten, gedenkteekenen enz. enz. De tuin moest woest en wild, droevig of vroolijk in natuurtafreelen worden nagebootst, of men trachtte de natuur in allerlei ondergeschikte zaken na te volgen zonder zich rekenschap te geven van de werkelijkheid. Te pas of te onpas werd alles aangepast.

Idealistisch vond men het, in een boerenhuis te wonen. Men speelde voor herder en herderin, en zelfs een Marie Antoinette, de ongelukkige Fransche koningin, werd door die uit Engeland voortgekomen mode medegesleept.

Niet onaardig hebben Goethe, en anderen, dien smaak gehekeld; zoo o. a. vindt men in een zijner gedichten:

(Triumph der Empfindsamkeit.)

Sonst dankt man Gott, wenn man die Steine
Vom Acker hat;
Aber hier? Sechs Meilen herum sind keine
Zu finden mehr; wir haben es noch nich satt.
Damit verschütten wir den Boden,
Wo das weichste Gras
Die liebsten Blümchen blühn; und warum das?
Alles um der Mannigfaltigkeit willen.
Ein frischer Wald, ein feine Wiese
Das ist uns alles alt und klein.
Es müssen in unserm Paradiese
Auch Dorn und Disteln sein.
. . . .
Denn Notabene in einem Park
Musz alles ideal sein
Und, Salva venia, jeden Quark
Wicklen wir in eine schöne Schal' ein
So verstecken wir, zum Exempel
Ein Schweinestall hinter einem Tempel
Und wieder ein Stall, versteht mich schon,
Wird gradewegs ein Pantheon.
Die Sache ist, wenn ein Fremder d'rin spaziert,
Dass Alles wohl sich präsentirt
Wenn's denn dann hyperbolisch dünkt
Posaunt er 's hyperbolisch weiter aus.
Freilich der Herr vom Haus
Weisz meistens wo es stinkt.

Op deze wijze gaat Goethe voort. Maar ook onze dichter Bilderdijk, geroepen om het werk van De Lille, l'Homme des Champs, te vertalen, ging zijn eigen gangetje en in *het Buitenleven* trad hij meer het voetspoor van Goethe dan van De Lille.

Ook hij smaalt op den toenmaals heerschenden smaak, overgenomen van de Engelschen. Ook toen had men de overdreven anglomanie van heden. Reeds toen deed die dwaasheid hem de navolgende versregelen neerschrijven:

Ook Neerland moest de vlag dier dwaasheid tol betalen
Een zelfde tuimelgeest had alles overheerd.
'k Zag perk, en hof, en bosch, in wildernis verkeerd
'k Zag bergen, duinen hoog, met kloven opgereten
Afgronden, die het oog met spannen af kon meten
En heuvelen, die een mol in eenen halven nacht
Wêerom wierp, als iets grootsch, met kosten aangebracht.
'k Zag alles overdekt met struiken of struweelen
Of overzeesch gewas, dat nergens voort kon teelen. enz. enz.

Nu mag de schrijver van „'t Buitenhuis" beweren wat hij wil, hij zal toch moeten erkennen, dat waar een tijdgenoot van de oude landschap'lijke aanleg, afwijkingen en dwaasheden, de herkomst aanwijst, en als van *Engelschen*

(*) Op bladz. 18, 1e kolom, regel 35 van boven, is een fout ingeslopen; er staat: het werk van Josiah: „*Conder. Landscape Gardening* enz. Dit moet zijn: het werk van: *Josiah Conder*, enz.

oorsprong, het niet aangaat, te beweren, dat de Hollanders die tuinkunst van de Chineezen en Japanners afgekeken hebben(*).

De schrijver vergat echter, dat de landschappelijke tuinkunst evenmin zich ontwikkelen kan op een klein terrein, — onmogelijk daar het ware schoone van het principe kan doen uitkomen, evenmin als een park volgens de modellen van Le Nôtre geschikt is voor een burgertuintje of boerenerf.

Waar de schrijver beweert: *Er is geen tuinkunst meer*, vergeet hij ons aan te duiden wanneer er dan wel een tuinkunst volgens z ij n *idealen* bestaan heeft.

Doch uit zijn gansche betoog is allëen dit af te leiden, dat hij geen andere ideale tuinkunst kent dan die van kleine tuinen, bij nagebootste boerenwoningen, en dat hij ook daarin weer mistast; want de tuintjes met perkjes, omzoomd met palmrandjes, zijn weer evenmin door Nederlanders ingevoerd volgens oude prenten, maar ook weer door Engelsche grootlandbezitters, die uit excentriciteit hun flowergardens als formalgardens lieten aanleggen, omdat . . . — op sommige oude bezittingen nog dergelijke tuinen of gedeelten van tuinen aanwezig waren en men, blasé van 't gebruikelijke, weer eens iets anders wilde hebben en het oude nabootste.

Moderne Engelsche architecten copiëerden de tuintjes van de 15e en 16e eeuw en de onze volgen gewillig hun spoor. Waarom? Uit gebrek aan eigen idee, aan eigen fantaisie. Het is zoo gemakkelijk, op een klein terreintje maar wat rechte paadjes te maken, perkjes met palmrandjes of kleine bleekveldjes met hier en daar aan de randen wat bloeiende planten. Doch welke grootsche composities zijn daaruit af te leiden? Welke grootsche gedachten liggen daarin ten grondslag? Waarom gaan de bouwmeesters tot dit kinderlijk geknutsel terug?

Omdat hen de kennis ontbreekt van het machtige materiaal van de natuur, omdat zij zich niet kunnen voorstellen wat er met dit onnoemelijk aantal planten te scheppen is.

Elke boom, elke plant laat eerst zien, wat hij of zij vermag, wanneer zij de noodige ruimte ter beschikking hebben, waar hen een plaats gegeven is, waar zij leven en groeien kunnen.

Van de meeste bouwkunstenaars, die al eens beproefd hebben op eigen handje een tuin te beplanten, springt hun gemis aan materiaalkennis dadelijk in 't oog.

De tuinkunst bestaat niet alleen voor prultuintjes van enkele centiaren oppervlakten. Deze gedachte is al even absurd, als dat men wilde beweren, dat de *bouwkunst* alleen bestond om een boerenwoning na te bootsen.

Als er geen werkelijke tuinkunst meer bestaat, d. w. z. geen kunst meer bestaat, die zich uit in grootsche gedachte, grootsch van opvattingen, grootsch van uitvoering, dan zou de schrijver gelijk kunnen hebben. Maar is dit de schuld der vakmannen? Is hiervan de schuld niet elders te zoeken?

Groote buitens worden zeldzaam, de oude verdwijnen, en nieuwe worden er hoogst zelden gemaakt, en de bouwmeesters helpen een handje meê oude te versnipperen.

Waar de oude buitens per Hectare werden berekend, rekent men de tegenwoordige buitens per Centiare.

Honderde villa's worden thans gebouwd op het zelfde terrein, waar vroeger één huis stond. Maar bij gemis aan grootsche buitens, waar men genieten kan van de volle majesteit der groote woudboomen en machtige groepen, van grootsche lijnen en mengeling van breede tinten, zoekt men het thans met ziekelijk sentiment — in kleinzielig gepeuter. Wat op de oude buitens kindertuintjes waren, zijn ñu de tuinen der volwassenen. Zelfs het kinderlijke, het naïeve, of beter misschien het kinderachtige van de opvatting en beplanting verraadt den weinig ontwikkelden smaak voor 't grootsche. Het naïeve der ongekunstelde tuinen van kinderen of eenvoudige landlieden gaat verloren als dit naïeve gezocht en nagebootst is door grooten, die zich artistiek ontwikkelden durven noemen. Het gaat verloren, of beter gezegd heeft nooit bestaan.

Ziekelijke dweepzucht beheerscht tegenwoordig de meeste kunstvakken.

De zelfde benepen, droomerige, zwaarmoedige, kleinzielige gevoelens van overspannen zenuwlijden, die wij in schilder- en dichtkunst gewaar worden, die zelfde benepenheid moet den schrijver van „het Buitenhuis" bezield hebben, waar hij slechts één tuinkunst kent, de tuinkunst met boerentuintjes als *grondslag* voor een *nog* onontwikkelde kunst.

De *tuinkunst* moet niet beoordeeld worden naar villa- of stadstuintjes, die naar den zin der eigenaars altijd nog te veel geld kosten, hoe weinig er ook aan ten koste is gelegd, evenmin als men de *bouwkunst* beoordeelt naar huizen als in zekere Amsterdamsche wijken, b.v. buurt Y Y.

Het is zoo gemakkelijk een oordeel te vellen over zaken waarvan men al de moeilijkheden niet kent.

Wij zagen het kort geleden, hoe een architect, en nog wel een van naam, over planten durfde schrijven en blijkbaar niet eens die planten bij name wist aan te duiden en de beschrijving zoo was, dat zelfs een tuinman niet zou begrijpen, welke planten bedoeld werden.

Als men een zaak niet door en door grondig kent, moet men zich wachten een oordeel uit te spreken. Men loopt gevaar zich belachelijk te maken.

Het is eigenaardig hoe weinig men begrip heeft van tuinkunst. Men beschouwt haar tegenwoordig meer als een decoratieve kunst; een kunst van tijdelijken aard. De beplanting wordt zoodanig uitgevoerd, dat zij oogenblikkelijk een decoratief effect moet leveren, zonder na te gaan, wat er van dat alles komen moet als de planten en boomen en struiken gaan groeien; en als wij de ultra moderne inrichting zouden afleiden, naar 't geen te Düsseldorf te zien was, dan kunnen wij gerust zeggen, de tuinkunst gaat verloren, zij moet plaats maken voor de bouwkunst, en mag evenals in de 15e, 16e, 17e en 18e eeuwen slechts dienen om aan de doode voortbrengselen der bouwkunst leven en kleur te geven. Er was zelfs geen behoorlijke ruimte voor de planten over.

Maar waar de schrijver van „Buitenhuizen" beweert: er bestaat geen tuinkunst meer, dan zou ik hem willen vragen welke richting moeten de beoefenaars der tuinkunst dan op.

Sommige alweters eischen, dat de tuinkunst terug ga naar de voorbeelden van 3 eeuwen geleden, terwijl weer anderen wars zijn van alle menschelijke voorschriften en in den tuin alle kunst verbannen om alleen de natuur, de wilde natuur te laten voorspringen. Weg alle symmetrie, weg elke afbakenende lijn.

Die Gärten, die dass Haus umziehn
Stehn nicht mit der Natur im Streite;
Verraten keinen Zwang, kein ängstliches Bemühn,
Es weiderholt der linke Seite
Die rechte nicht . . . .

Alzoo schreef Nicolaï; maar wat moet de andere partij wel zeggen, die als echte moderne anglomaan rechte perkjes, rechte paadjes, rechte vijvertjes en verder alles recht maakt, en zelfs weder de geschoren Palm en Taxus vergoodt.

(*) Over oude Japansche tuinen wordt nog gesproken in het werk van George Meistern: Der orientalisch-Indianische Kunst- und Lustgärtner. 1692. Dresden, Joh. Riedel.

George Meistern was een Duitscher, die als *scheeps-tuinman* op een Hollandsch schip menige reis naar China en Japan maakte.

Noch het eene, noch het andere kan ons bevallen: alle uitersten leiden tot dwaasheden, tot verval, en dit niet minder in de tuinkunst.

Een natuurlijke losheid kan verkregen worden zonder verwildering, en acht men deze laatste tegenwoordig de hoogste kunst.

Toch is dit mis, hoe zij ons ook toelacht.

Stieglitz, die in den tijd leefde, dat de meeste parken, die wij thans in hunne volle schoonheid kennen, werden gemaakt, schreef in 1798:

„*Nur solche Gärten laden zu süssem Genusze uns ein, wo wir die Natur durch Kunst verschönert erblicken.*"

Het spreekt van zelf, dat bij gemis aan groote parken men zich behelpen moet met kleine tuinen, en dat men in deze niet veel effect bereiken kan met groepen van groote boomen, maar zich tevreden moet stellen met kleinere gewassen, en vooral bloeiende planten.

Doch hier heeft men evengoed te letten op de geaardheid der te gebruiken planten, en de wijze van schikking van deze is daarvan geheel afhankelijk.

Op zulke kleine terreinen moet de tuinkunst meer een decoratieve kunst worden, omdat hier bijna jaarlijks andere planten gebruikt worden.

De kunst, die hier toegepast moet worden, is van geheel anderen aard dan op groote terreinen, maar is juist daarom niet *de* Tuinkunst.

Niet onaardig noemde onlangs een collega deze kunst tuinmanskunst en is zij mijns inziens het best te vergelijken met de bloemschikkingskunst der bloemstukken, of met salonversieringen.

Hier hangt alles af van persoonlijken smaak, en deze is niet in voorschriften weer te geven. Doch het is nu juist niet absoluut noodig rechte lijnen te gebruiken, maar ook evenmin kromme; alles hangt af van plaats en omgeving van 't omringende landschap.

„*Für unsere Gärten müssen wir heute nur solche Formen und Gegenständen erwählen, welche unter sich und mit der Umgebung im Einklange stehen.*"

Deze woorden werden door Lother Abel geschreven in een zijner beste werken over Tuinkunst. Menigeen mag deze wel onthouden, doch niet alleen de vakmannen, maar vooral ook, zij die zich geroepen achten deze steeds op de vingers te tikken. Want 't is eigenaardig, — de eerste de beste weet meer van de tuinkunst af dan de beste vakmannen met al hun ondervinding.

Deze denken echter: On ne peut pas contenter tout le monde et son père, en gaan hun gang. Men ziet ook, dat de eenvoudigst aangelegde tuinen en parken er steeds bij winnen, hoe ouder zij worden. Kortzichtigen, die zich een boom niet groot kunnen voorstellen, zoolang deze nog klein is, zijn zeker het allerminst gerechtigd te beweren, dat er geen tuinkunst is.

Gesteld nu eens, dat een tuinarchitect een oordeel zou uitspreken over de opvatting of uitvoering van een villa of kasteel. Wat zou het antwoord van de bouwmeesters zijn? Schoenmaker houdt je bij je leest. En toch zouden diezelfde bouwmeesters leelijk staan kijken, als de in hun oogen ondeskundigen zeer gemotiveerde aanmerkingen maakten, en die zijn er maar al te veel te maken.

Wat b.v. te zeggen van een nieuwe villa, gebouwd voor iemand, die equipage houdt, waar de bijkeuken zoodanig uitgebouwd is, dat een rijtuig niet behoorlijk voor kan rijden. Of van een villa, waarvan een dienstbode-privaat bijna naast den hoofdingang is, niet alleen, maar buitendien alleen van buiten toegang heeft. Waar een dergelijke fout begaan is, moet men niet denken, dat deze het werk is van een onbeduidend mannetje, neen, van een, die kerken heeft gebouwd.

Maar evenals de tuinarchitect zich niet met het werk van bouwmeesters inlaat, moet de bouwmeester ook op zijn gebied blijven, en niet mee willen praten over dingen, waarvan hij geen tittel of jota verstand heeft.

Laten de bouwkunstenaars liever het verstandige woord ter harte nemen, dat hun vakgenoot J. A. M. H. sprak in het Bouwk. Weekbl. van Juni 1899.

Als huizen-architecten samenwerken willen met de tuinarchitecten kan er iets goeds geboren worden. Niet als de eerste het beter denkt te weten dan de laatste, maar dan afhankelijk wordt van den een of anderen tuinman, die 't weinig schelen kan, wat en waar hij zijn planten neerzet, omdat het hem om de levering te doen is en verder niet.

CONCERTGEBOUW TE ROTTERDAM.

De bij dit blad behoorende plaat geeft eene voorstelling van het in 't begin van dit jaar te Rotterdam opgerichte Concertgebouw. De plattegrond is daarop voorgesteld op de schaal van 1 à 200.

Meermalen werd te Rotterdam de behoefte gevoeld aan een groote zaal, voor het geven van volksconcerten, muziekfeesten, voor het beleggen van meetings, en voor het houden van tentoonstellingen, een zaal geschikt om bij bepaalde gelegenheden een groote menschenmassa te kunnen bevatten en niet ver uit het centrum der stad gelegen; daarbij een gebouw waarvan stichtings- en exploitatiekosten, met het oog op allerlei eigenaardige toestanden te Rotterdam, tot een minimum beperkt moesten worden om de mogelijkheid van zijn bestaan te waarborgen niet alleen, maar om het bij dergelijke inrichtingen zoo bekende chronische tekort op de jaarlijksche exploitatierekening te voorkomen. Dat daartoe wat van de eischen van stand, en wat genoemd wordt de inrichting naar moderne begrippen van comfort en chic opgeofferd moest worden, spreekt van zelve.

Bij den bouw moest de meest mogelijke eenvoud in acht genomen, en kon alleen het strikt onmisbare aan accessoires aangebracht worden. Met het oog daarop en om diepliggende en kostbare fundeeringen te voorkomen, is het gebouw als vakwerkbouw behandeld, terwijl inwendig de constructie als zoodanig zichtbaar is gebleven.

Tusschen het houten raamwerk der wanden zijn muren van drijfsteen aangebracht, uitwendig zichtbaar en met roode specie gevoegd, behalve eenige vakken aan de eindgevels, die van decoratief schilderwerk zijn voorzien. Aan de binnenzijde zijn alle buitenwanden bekleed met exponded metal en gepleisterd. De daken der zijgalerijen zijn gedekt met houtmastix, het schuine dak met asphalt dakvilt.

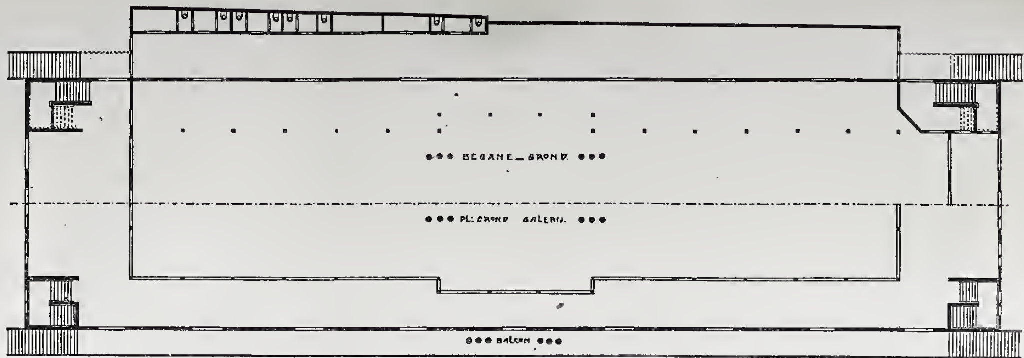
Het geheel rust op een fundeering van palen, waarvan de boveneinden gecreosoteerd zijn en die een raamwerk van ijzeren binten dragen, waaraan de onderliggers van den romp zijn bevestigd.

Den 1sten Februari 1904 werd de bouw aan den heer C. J. P. Jansen te Rotterdam aanbesteed, en den 1sten Mei d. a. v. was het gebouw gereed. De bouwkosten bedroegen ongeveer *f* 38000.—, zijnde ± *f* 20.— per M^2. bebouwde oppervlakte, en *f* 2.25 per M^3. van den inhoud, gerekend van den bovenkant der heipalen.

C. N. van Goor.
Architect.

DE RAADHUISBOUW TE ROTTERDAM.

In de vergadering van den Gemeenteraad van Rotterdam werd op 12 Januari j.l. het voorstel behandeld en aangenomen tot aan-

GEBOUW VOOR KUNSTEN EN: WETENSCHAPPEN: ROTTERDAM

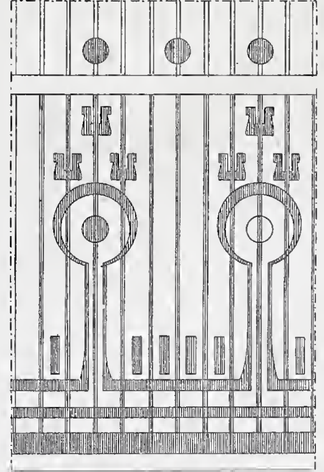

:SCHAAL: DETAILS:

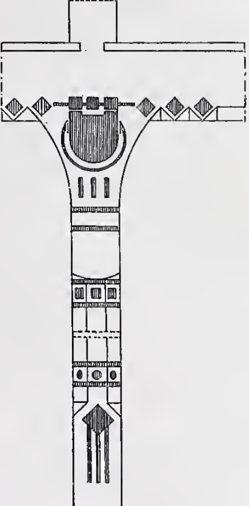
SCHAAL DOORSHEDEN:

:DETAIL: LAMBRISEERING:

:DETAIL: DAKBESCHIETING:

:DETAIL: KOLOMMEN:

NOOD DEUR

DWARSDOORSNEDE

TRAVÉE LANGSDOORSNEDE

koop van het huizencomplex aan het Oostplein tusschen Hoogstraat en Achterklooster; B. en W. meenden door dien aankoop eene doelmatige en bereikbare oplossing te vinden voor het Stadhuisvraagstuk.

De kosten van het complex, groot 1335 M²., was f 485.000, welk bedrag bijna gedekt zou kunnen worden door den verkoop van een gedeelte van het oude Stadhuisterrein, waaraan een waarde van f 460.000 werd toegekend.

De heer Van Aalten verklaarde, mede namens 13 andere Raadsleden, waaronder ook de heer J. Verheul Dz., van meening te zijn, dat door den aankoop van het complex, reeds op grond der ligging geen doelmatige oplossing van het stadhuisvraagstuk te verkrijgen zou zijn, en achtte daarom dien koop niet in het belang der gemeente. Zij zouden echter geen stemming daarover vragen, omdat het hun bekend was, dat B. en W. niet tot den aankoop waren overgegaan zonder zich vooraf te hebben vergewist, dat deze door de meerderheid van den Raad werd goedgekeurd; zij verlangden echter aanteekening in de notulen, dat zij er tegen waren.

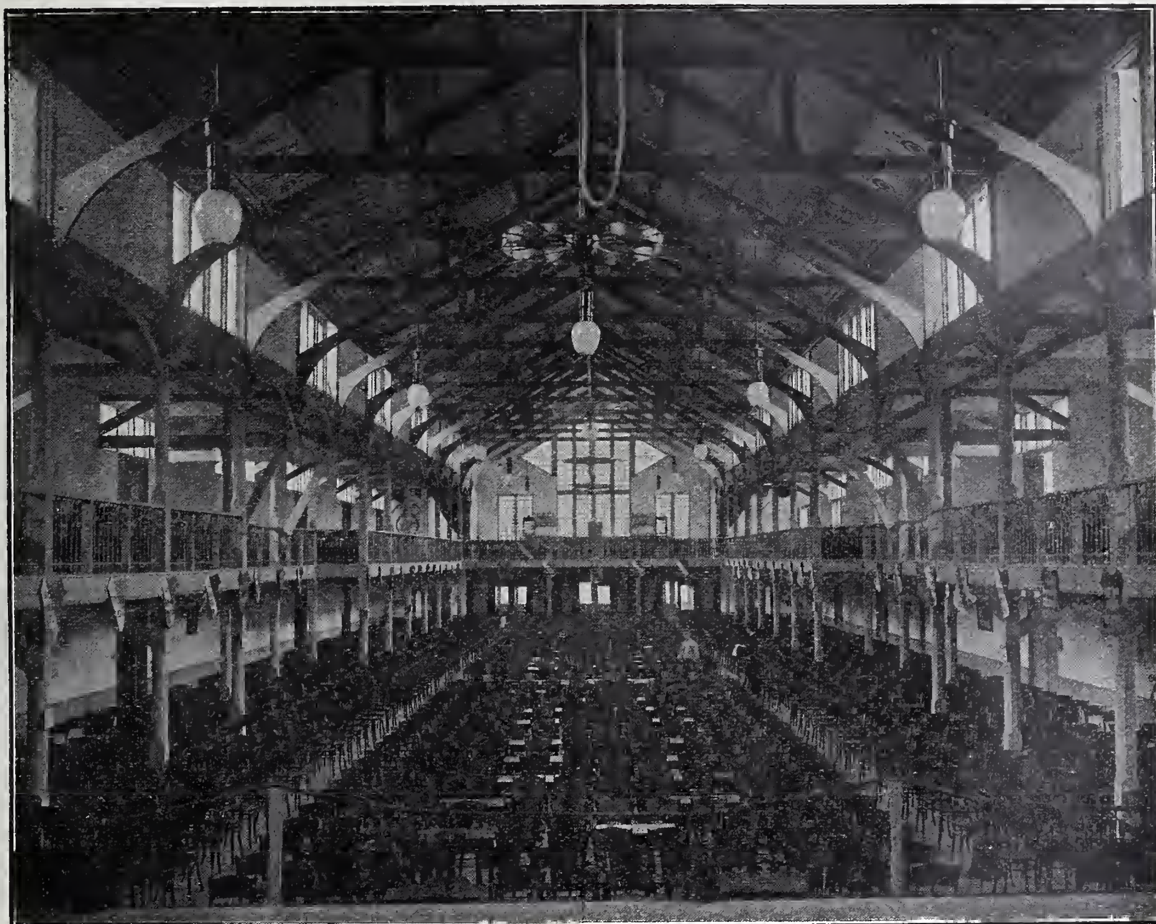
De heer Verheul heeft in de vergadering uitvoerige beschouwingen geleverd over het voorstel van B. en W. en in het bijzonder over hun oordeel, dat een Raadhuis, ter plaatse van het bedoelde terrein, zou komen te liggen in het centrale verkeer. Dat oordeel werd door hem, krachtig geargumenteerd, bestreden. Hij noemde het terrein liever een uithoek. Wel lag Raadhuisbouw in de bedoeling van B. en W., maar in werkelijkheid zou een Stadhuisbouw noodig zijn. Aangeprezen werd door B. en W., dat o.a. het oude Krankzinnigengesticht bij uitstek geschikt zou zijn tot vestiging van bureaux die bij een Raadhuis behooren, maar ieder die dit gesticht, met zijn verzakte muren, kent, zal erkennen dat de noodzakelijke verbouwing daarvan groote kosten zal eischen, gelijkstaande met die voor nieuwen bouw. Er zullen dus noodig zijn een Raadhuis en een Stadhuis, waarvan de heer Verheul de bouwkosten berekent op *f* 1.485.000, behalve de waarde van eenige gebouwen die de Gemeente noodig heeft maar nog niet bezit, zoodat het totale bedrag wel 1½ millioen zal worden. Daartegenover twijfelde de heer Verheul aan de waarde van het tegenwoordige Stadhuisterrein, begroot op *f* 460.000. En hierbij moet er rekening mede gehouden worden, dat het nog niet vast staat of dit gebouw gesloopt zal worden. Al de zoo terloops in het voorstel van B. en W. aangestipte veranderingen in de binnenstad zijn — volgens den heer V. — nog slechts toekomstmuziek. Er zouden toch ook stemmen uit den Raad kunnen opgaan om het oude Stadhuis voor ondergang te redden.

Ook uit aesthetisch oogpunt kon de heer V. den bouw van een Raadhuis aan het Oostplein niet verdedigen: Rotterdam kan en mag niet gaan knoeien met een bedrag van 1½ millioen; daarvoor is dit cijfer te hoog en kan er voor wat meer iets beters verkregen worden. De breedte van het te bebouwen terrein is slechts 32 M., dus onvoldoende voor het stichten van een doeltreffend gebouw, waarbij zeer veel binnenplaatsen noodig zullen zijn. De omgeving is ongeschikt voor eene fraaie architectonische oplossing.

De heer V. zeide geen warm voorstander te zijn van nieuwen Raadhuisbouw, getuige zijn voorstel, vroeger mede namens 5 andere Raadsleden gedaan, om het oude Raadhuis te verbouwen. Meenen B. en W. echter, dat door verbouwing geen verbetering is te verkrijgen, 't geen de heer V. betwijfelde, en dat een nieuw Raadhuis noodig is, dan doe men geen half werk, dat onbevredigend zal blijken en nu reeds van verschillende zijden sterke tegenkanting verwekt. Men bouwe voor de toekomst en schepe ons nageslacht niet op met een toestand, die uit een architectonisch oogpunt een artistieke ramp zou zijn te noemen. Wat openbare gebouwen betreft is men te Rotterdam niet verwend, men beschouwe slechts de prachtige verzameling stationsgebouwen; en nu, juist dat de noodzakelijkheid zou blijken voor het eerste gebouw der stad een nieuw onderkomen te stichten, kan men met redelijke middelen en geduld toch wel iets goeds tot stand brengen; doch men zorge in de eerste plaats voor een goed emplacement. Is dit niet te verkrijgen, dan besluite men in het oude gebouw te blijven totdat de gelegenheid gunstiger is.

De heer V. wees op het terrein van het tegenwoordige Postkantoor dat vermoedelijk verplaatst zal worden, berekende de kosten voor den bouw van een nieuw Raadhuis — behalve den grondprijs — op 1½ millioen, en achtte de terreinen van het oude krankzinnigen gesticht 2½ ton waard. Bovendien zouden de gronden van de af te breken huizenrij aan de Kolk, na vaststelling van nieuwe rooilijnen, weer te verkoopen zijn. Ook het dezer dagen aan de hand gedane voorstel om aan de Coolvest terrein voor Raadhuisbouw aan te koopen of te onteigenen, achtte de heer V. niet verwerpelijk. Beide terreinen liggen in 't centrale verkeer en zouden een oplossing kunnen geven, waardig voor de tweede koopstad des Rijks.

Het voorstel van B. en W. is wel zonder stemming aange-

Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Rotterdam.
Architect C. N. van Goor.

nomen, maar het mag toch zeer betwijfeld worden, of een mogelijk volgend voorstel tot bouw van een Raadhuis op het aangekochte terrein, genade bij den Raad zou vinden.

PRIJSVRAGEN.

Schaepman-monument.

De jury voor het monument van wijlen Mgr. Dr. Schaepman maakt bekend, dat de deelnemers aan den prijskamp hunne teekeningen vrachtvrij moeten inzenden vóór 1 Mei a.s. aan het gebouw der Vereeniging „Voor de kunst", Nobelstr., te Utrecht.

In antwoord op vele tot haar gerichte vragen deelt zij tevens mede, dat met de, in het program der prijsvraag voorkomende, uitdrukking „Nederlandsche kunstenaars" zijn bedoeld: kunstenaars in Nederland gevestigd, *welke hun landaard ook zij,* en Nederlandsche kunstenaars, werkzaam in den vreemde.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 14 Januari 1905. *Bouwkundige samenspraken,* tusschen 2 Amsterdammers op 4 Jan. 1905, naar aanleiding van eene openbare vergadering waarin het plan tot uitbreiding van Amsterdam werd besproken, en de inleider zich vrij scherp uitliet over de inrichting van den dienst der Afd. Publieke Werken, enz.

Haagsche plannen. Het plan van een nieuwen verkeersweg tusschen Buitenhof en Plaats (met afbeelding) volgens de „Verfraaiingscommissie."

Andermaal het behouden geveltje (te Zutphen). De heer Weissman betoogt, dat dit geveltje geen Amsterdamsch karakter draagt en niet onder den invloed van Hendrik de Keyser werd ontworpen, zooals de meening was van een schrijver in het vorige nummer van „de Opmerker."

Architectura van 14 Januari bevat verschillende *Verslagen* over het jaar 1904, betreffende het Genootschap Architectura et Amicitia, het Genootschapsorgaan, de bibliotheek enz.

Het „Technisch gedeelte" bevat: *Coöperatief bouwen* (vervolg), door M. P. de Clercq; de *Ideaal-vensters* van Felix Schaetzke.

De Bouwwereld. 11 Januari. *Het auteursrecht van architecten;* vertaling der beschouwingen van Dr. Katz op het te Weenen gehouden Congres der „Association littéraire et artistique internationale", eenige maanden geleden in „Dekorative Kunst" gepubliceerd. Dr. Katz concludeert: De architect heeft dezelfde aanspraak op erkenning van het Auteursrecht op zijne werken als alle andere kunstenaars. De uitdrukking bouwkunstenaar is daarbij in hare ruimste beteekenis te nemen.

De restauratie van een Delftschen gevel, door L. Couvée, architect (met een afbeelding).

Nieuwe verkeerswegen te 's Gravenhage, door J. H. W. Leliman; bespreking der plannen van de „Verfraaiingscommissie" en van den heer „De Clercq"; met een afbeelding.

Technisch Weekblad, 12 Januari. Vervolgen van: *Het ontwerpen en uitslaan van schepen,* en van: *Het Centraalstation der Gem. Electriciteitswerken te Amsterdam,* met afbeeldingen.

UIT DEN VREEMDE.

Uit het programma van den uitgeschreven wedstrijd voor een nieuwe brug over de Oder te Breslau blijkt, dat men in het belang der scheepvaart eene enkele overspanning van 116 meter zeer op prijs zal stellen, doch dat met het oog op eene artistieke versiering, wat bij een dergelijke groote afmeting zeer moeilijk wordt, ook eene middenopening van 65 meter met twee zijopeningen van 24 meter kan toegestaan worden.

Evenals in ons land, wint het gebruik van kunst-cementzandsteen in Amerika en Duitschland hoe langer hoe meer veld, omdat men voortdurend meer tot de overtuiging komt, dat het een uitstekend materiaal is.

Men gaat zelfs zoover, dat men kunstzandsteen pikt, frijnt, bosseert enz., zoodat zelfs de technicus soms dupe wordt en meent, natuurlijk materiaal voor zich te zien. Door bijmenging van andere gemalen steensoorten wordt elke soort zandsteen, graniet, bazalt, tufsteen enz. met goed gevolg nagebootst.

Noord-Amerika en Duitschland leverden aan cement af in:

	Amerika.	Duitschland.
1882	85 000 vaten.	3 050 000 vaten.
1892	547.000 „	10.550.000 „
1900	8.482.000 „	22.300.000 „
1902	17.231 000 „	19.300 000 „

Zoodat de Amerikaansche productie de Duitsche bijna gelijk geworden is, en waarschijnlijk nu overtroffen heeft, terwijl de Duitsche productie in den laatsten tijd niet vooruitgegaan is.

De Russische productie steeg van 1890 tot 1903 van 800.000 tot 2.500.000, de Belgische van 700.000 tot 1.500.000, de Fransche van 1.600.000 tot 3.500.000 en de Engelsche van 6.000.000 tot 12 000 000 vaten.

Daarentegen daalde de Engelsche export van 1890 tot 1900, van 3 770.000 tot 2.402.000 vaten.

De zesde internationale kunsttentoonstelling te Venetië wordt 22 April a.s. geopend. Zij beloofd zeer belangrijk te zijn.

Het Internationale Archeologisch Congres te Athene, zal den 7en April door den Kroonprins van Griekenland geopend worden. Behalve bezoeken aan belangrijke oude gebouwen en opgravingen nabij en in Athene, worden tochten georganiseerd naar Agea, Creta, Samos en Ephesus. De openingsrede geschiedt in het Parthenon.

BERICHTEN.

Amsterdam. De heer H. Leguijt, Architect 1e klasse en hoofd der afdeeling gebouwen bij Publieke Werken, heeft zijn eervol ontslag uit den gemeentelijken dienst gevraagd, met ingang van 1 Februari a.s.

Het Vredespaleis. De correspondent van de „Nieuwe Courant" te Londen schreef aan zijn blad (no. van 16 Jan.), dat de twee Engelsche architecten, die aangewezen zijn om mee te dingen in den wedstrijd voor plannen voor het Vredespaleis, zijn de heeren Sir Anton Webb en J. Belcher. De eerste is de ontwerper van het gedenkteeken voor Koningin Victoria en bouwde de school voor adelborsten te Dartmouth, de nieuwe school voor de Blue Coat Boys bij Zuid-Londen, en Chamberlain's universiteit in Birmingham. De heer Belcher heeft in Londen zelf veel gebouwd; zijn meest bekende werk is wellicht het Instituut voor Chartered Accountants, Moorgate Place.

*** Bij den gemeenteraad van 's Gravenhage is een adres van ingezetenen ingekomen, met verzoek geen toestemming te verleenen tot afstand van het Malieveld als bouwplaats voor 't Vredespaleis.

Toren te Oirschot. Op advies van drie Rijks-architecten, die door den Minister van Binnenlandsche Zaken waren uitgenoodigd om een onderzoek in te stellen naar den toestand van de kap van den toren, zal deze *niet* worden afgerukt, maar ondersteund.

Haarlem. Door de „Vereeniging tot Verfraaiing van Haarlem en omliggende Gemeenten" is aan de Afdeeling Haarlem en Omstreken van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een bedrag van *f* 50 aangeboden tot tegemoetkoming in de kosten verbonden aan eenen te houden gevelwedstrijd.

Arnhem. Door B. en W. is aan de Ned. Asphalt Fabriek W. J. van der Wettern en A. S. Keij te Rotterdam opgedragen de Steenstraat te voorzien vau eene asphaltbestrating.

Nijmegen. Tot Directeur-leeraar der Burgeravondschool en Directeur der Ambachtsschool is benoemd de heer J. v. Reijendam, Gemeente-architect en Directeur der Burgeravondschool te Hoorn.

Kasteel Ter Horst te Loenen op de Veluwe. Eenigen tijd geleden werd in de dagbladen bericht, dat dit kasteel zou worden verkocht om te worden bestemd tot klooster of zomerpension. Volgens de „Zutphensche Courant" zijn de onderhandelingen daarover afgesprongen en is het kasteel nog steeds het eigendom van baron Van Wijngaarden te Arnhem. Eene afbeelding van het uit 1557 dateerende gebouw werd gegeven op plaat III van het „Bouwkundig Tijdschrift" jaargang 1904, waarbij een beschrijving behoort op bldz. 20 enz., in de studie van den heer C. L. van Balen over den Geldersch-Duitschen Bouwstijl.

Weesp. Tot Gemeente-bouwmeester is uit 140 sollicitanten benoemd de heer N. Smit, te Haarlem.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:				per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar, ouderdom	22	jaar	salaris	f 75.—
„ „ „	22	„	„	- 75.—
„ „ „	24	„	„	- 80.—
„ „ „	31	„	„	- 80.—
„ „ „	18	„	„	- 30.—
„ „ „	27	„	„	- 75.—
„ „ „	24	„	„	- 80.—
„ „ „	25	„	„	- 85.—
„ „ „	41	„	„	- 100.—
„ „ „	20	„	„	- 70.—
„ „ „	22	„	„	- 60.—
„ Teekenaar „	18	„	„	- 25.—
„ „ „	22	„	„	- 100.—
„ „ „	27	„	„	- 75.—
„ „ „	27	„	„	- 65.—
„ „ „	21	„	„	- 35.—
„ „ „	21	„	„	- 100.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

ZONDAG 22 JANUARI.

ZEDDAM (GELD.). Het bouwen van twee woonhuizen voor J. en Th. ten Brink, in perc. en massa, als: timmerwerk met bijlev., metsel-, smids- en verfwerk.

De heer W. L. Kleinpenning, n m. 4 uur, bij Th. G. Kleinpenning, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft de besteder.

MAANDAG 23 JANUARI.

AMSTERDAM. Bestek no. 1019. Het maken van eene voetbrug over den Ooster- en den Staatsspoorweg nabij de Halte Amsterdam—Muiderpoort met bijkomende werken. Raming perc. 1 f 4900, perc. 2 f 16700.

De Holl. IJz. Spoorw. Maatij., n.m. 1½ u. (gr.tijd). Aanw. op de plaats 17 Jan., v.m. 10½ u. (gr.tijd).

AMSTERDAM. Bestek no. 1020. Het maken van eene enkele houten wachterswoning met drijfsteenbemetseling en met bloklokaal grenzende aan de bestaande enkele woning no. 5A aan den spoorweg Amsterdam—Rotterdam, tusschen Amsterdam en Halfweg alles met bijbehoorende werken.

De directie der H. IJ. S. M., n.m. 1½ u.

DORDRECHT. Het maken van een monsterkamer en schilderswerkpl. met annexen, ter uitbreiding van de brandkastenfabr.

De arch. H. A. Reus, bij wien bestek en teek. verkr. tegen f 1.

GESTEL (N.-BR.). Het bouwen van twee woningen, met bijbehoorende mater., arbeidsloonen, enz.

De heer P. C. Roijers, 's av. 7 u. Bestek en teek. ter inzage bij Lod Horst. Inl. geeft A. v. d. Velden. bouwk. Aanw. 23 Jan., n.m. 4 uur.

HETEREN (GELD.). Het bouwen van een burgerwoonhuis en twee werkmanswoningen aan de Dorpsstraat.

De bouwk. F. J. van Stralen, n.m. 3 uur. Bestek en teek. ter inzage in het Veerhuis.

RAUWERD (FR.). Het bouwen eener boerenhuizinge.

De heer H. B. v. Slooten. Bestek tegen f 0,75 verkrijgb. ter drukkerij der firma v. d. Spoel en Co, te Grauw, teek. ter inzage bij wed. Lanting te Rauwerd.

ROTTERDAM. Het bouwen van een bouwmanswoning met koe- en paardenstal, met hooiberg en plaats, op een perceelgrond aan den Dordtsche straatweg.

De bouwk. A. v. d. Linden, n.m. 2½ u., in 't koffiehuis van Wed. P. Sliedrecht. Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgb. bij A. v. d. Linden, bouwk. Dordschestraatweg no. 712, waar tevens inl. te bekomen. Aanw. 23 Jan., van 1—4 u.

DINSDAG 24 JANUARI.

UTRECHT. Het bouwen van een winkel met afzonderlijk bovenhuis aan de Voorstraat no. 96.

De bouwk. G. J. Heusinkveld, n.m. 3 uur. Inl. te bekomen en bestek met teek. à f 1 bij den bouwk. Badstraat no. 5. De biljetten kunnen tot op het uur der besteding bezorgd worden ten huize van den besteder, Wittevrouwenstraat no. 18boven. Aanw. gedaan.

VENLOO. Het bouwen van een huis voor de fam. J. en A. Valentijn te Venloo.

De architect Hornix, n.m. 5 u., ten huize van J B. Gooming, Tegelscheweg. Inl. te bekomen ten kantore van den architect alw. bestek en teek. ad f 2 verkrijgbaar zijn.

WOENSDAG 25 JANUARI.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woningen met bijbouwen aan de Renbaanstraat en het doen van eenige veranderingen aan het woonhuis van den besteder aan de Deurningerstraat 136.

De heer A. Reekers, n.m. 4 uur, in café Brinkers, alw. bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft J. E. Haanappel, bouwk.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van eene verdieping op het woonhuis en café aan den Kortendijk, hoek Walhofsweg.

De heer F. Magerkordt, 's av. 7½ u., in zijn café, alw. bestek en teek. ter inz. Inl. geven J. H. C. Roesink en A. Wolda, bouwk. Aanw. 25 Jan, v.m. 10 u.

GRONINGEN. Het afbreken van eene behuizing, kad. gem. sectie G no. 953 aan den Singel en het ter plaatse bouwen van een kantoorgebouw met sousterrain en bovengebouw.

De arch. A. Th. v. Empt, 's av. 8 uur, in café „Prins". Bestek en teek. à f 3 verkrijgb. Inlicht geeft voorn. arch.

St. PANCRAS (N.-H.). Het bouwen van een dubbel woonhuis met kooldorsch.

De bouwk. C. Smit te Zuidscharwoude, n m. 4 u., in het lokaal van Greeuw te St. Pancras, alw. bestek en teek. ter inz. liggen.

DONDERDAG 26 JANUARI.

AMSTERDAM. Het bouwen van 3 winkelhuizen aan de Kerkstraat no. 82 te Hilversum.

De architecten Jacot en Oldewelt, n m. 2 u., in „American hotel". Bestek met 13 teek. ad f 2,50 per stel te verkrijgen ten kantore van de architecten Keizersgracht 127 te Amst.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van 2 woningen met bijbouwen aan den Lagen Bothof.

De heer G. Spiele, 's av. 7½ u. Bestek en teek. in 't café van J. Hemken aan den Noorderhagen ter inzage. Inl. te bekomen bij J. H. C. Roesink en A. Wolda, bouwk. Aanw. 26 Jan., voorm. 11 u.

HENGELO (OV.). Het bouwen van 6 schoollokalen met privaten enz. annex de bestaande school aan den Waarbekenweg. (school H.)

Het gem best, v.m. 11½ u. Bestek en teek. à f 1,50 te bekomen ter secretarie. Inl. te bekomen op werkdagen van 10 tot 12 uur bij den opzichter der gemeentewerken J. Haarhendriks. Aanw. 24 Jan., v.m. 10 u

RIDDERKERK. Het bouwen van 40 woningen in 4 blokken van 10, of in massa.

De coöperatieve bouwvereeniging „Excelsior", n.m. 3 u., in hotel St. Joris. Bestek en teek. ter inzage in bovengenoemd hotel en verkrijgb. à f 1,50 per stel bij W. v. Gent Wzn. bij wien verdere inlicht zijn te bekomen. Aanw. 23 Jan., 's midd. 12 u., te beginnen bij blok 4 te Bolnes.

TER HOLE GEM. HONTENISSE. Het bouwen van een woonhuis met bijlev. der ben. bouwstoffen op de hoeve bewoond door P. Vereecken.

De bouwk. J. Wisse Jr. te Zaamslag. n.m. 2 u., in 't café van L. de Theije. Bestek en teek. ter inzage in voorn. café, in hotel de Graanbeurs te Hulst en bij voorn. bouwk. die tevens inl. geeft. Aanw. 26 Jan, v.m. 9 u.

TERNEUZEN. Het verbouwen van de perceelen staande aan de Korte Kerkstraat gemerkt 14 en 16.

De bouwk. L. de Bruijne, n m. 1½ u., in hotel „den Appel". Bestek en teek. ter inz. in genoemd hotel. Aanw. 23 Jan., n.m. 1½ u.

TEXEL. Het bouwen van 2 arbeiderswoningen, op de hofstede Holland, Texel.

De heeren Timmermans en Vermue. Bestek en teek. ter inzage ten kantore van den not. Cl. H. de Boer, bij wien de bilj. worden ingewacht.

VRIJDAG 27 JANUARI.

OVERVEEN. Het bouwen van een bloembollenschuur met kantoor op „Edenhof" aan de Rampelaan te Overveen.

De arch. J. C. v. d. Berg te Haarlem, n.m. 3 u., in café „het Raadhuis".

POELDIJK (Z.-H.). Het bouwen van een tuinierswoning.

De heer A. v. Paassen, v.m. 11 u. Bestek en teek. ter inzage in café van Rest, alwaar bilj. kunnen worden ingezonden.

ZATERDAG 28 JANUARI.

NIEUW AMSTERDAM (DR.). Het afbreken eener oude behuizing en het bouwen van eene boerenbehuizing te Nieuw-Amsterdam, onder bijlev. van alle daartoe benood. materialen, enz.

De heer W. Broekman te Nieuwbuinen, n.m. 2 u, bij M. Klok. Bestek en teek. ter inzage ten huize van aanbesteding en bij J. Dost te Nieuwbuinen alw bestekken, zoomede bij H. Schreuder à 75 ct. verkrijgb. zijn. Inl. te bekomen bij H. Schreuder, Zuidbroek. Aanw. 28 Jan., v.m. 11 u.

SOLWERD (GR.). Het amoveeren en bouwen van een gebouw waarin 3 woningen onder bijlev. van alle materialen enz.

De arch. J. Heikens, Appingedam, 's av. 6 u, in café „het Gouden Anker", alwaar bestek à f 0,75 verkrijgb. en teek. ter inzage. Aanw. 28 Jan., n.m. 3 u.

TERBAND (FR.). Het bouwen eener boerenhuizinge.

De heer A. Postma. Bestek en teek. ter inzage in hotel Jager te Heerenveen. Bilj. worden ingewacht 's av. tot 8 u. ten huize van den aanbest. Inl. verstrekt Joh. de Haan, timmerman te Nijehaske.

MAANDAG 30 JANUARI.

AMSTERDAM. *a.* Het sloopen van twee perc. aan den Singel, kadastraal bekend onder sectie F, nos. 3287 en 4912, van twee perc. aan het derde klooster nos. 3290 en 3289, en van een perc. aan het midden klooster no. 4769; *b.* het maken van een gebouw voor een afdeelingsbureau van politie, op het vrijkomende terrein.

Het gem.best., 's midd. 12 u. Voorw. te verkr. ter stadsdrukkerij tegen f 2 (met twee teek.). Inl worden gegeven ten kantore van den archit., ten stadhuize, kamer no. 105, van 2 tot 4 u., gedurende de laatste drie werkdagen voor den dag der aanbesteding.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

4 JANUARI.

HAARLEMMERMEER. Het bouwen van een drukkerij en machinegebouw voor den heer W. Mur te Aalsmeer.

Gegund als volgt: C. Luik, timmerwerk f 2669; C. Roos, metselwerk f 1285; W. Heeren, schilderwerk f 264.

OOSTERMEER (FR.). Het bouwen eener boerenhuizinge aldaar. Raming f 2555. Door den heer L. Berghuis.

Gegund aan den laagsten inschrijver K. de Jong, Drogeham, f 2384.

POELDIJK. Het bouwen van drie arbeiderswoningen voor den heer Klinkenberg.

Gegund aan G. Varenkamp, 's-Gravenzande f 3495.

6 JANUARI.

HEELSUM. Het bouwen van een woonhuis met bakkerij voor den heer H. v. d. Born. Door den arch. J. Rothuizen.

Metselwerk. Laagste inschrijver F. en J. v. Scherrenburg, f 1555.

Timmerwerk. C. Zimmerman, Heelsum, f 1368.

Schilderwerk. E. R. Manasse, f 185.

7 JANUARI.

GIEKERK (FR.). Het afbreken eener oude en weder opbouwen eener nieuwe boerenhuizinge. Door den heer W. J. Sikma.

Laagste inschr. F. Stellema, Rinsumageest, f 7400. Gegund.

9 JANUARI.

EMMEN. Het bouwen eener boerenbehuizing te Klijndijk aan den Zijtak, gem. Odoorn, onder bijlev. van al het benoodigde. Door den heer K. Kooiker.

Laagste inschr. J. S. Vampier, Odoornerveen, f 2822. Gegund.

ULFT. Het bouwen van een woonhuis. Door den heer J. W. Scholten.

Timmerwerk met bijlevering der matrialen gegund aan den minsten inschrijver H. Schoenmaker, Ulft, voor f 1234.

Metselwerk met bijlevering van cement, kalk en zand, doch zonder steenen en pannen aan de laagste inschrijver Gebr. Jansen te Silvolde.

VARSSEVELD. Het bouwen van een nieuw huis met bijlevering der materialen. Door den heer S. Heijman.

Laagste inschrijver J. G. Slotboom, f 2464, Gegund.

ZWOLLE. Het bouwen van een boerenwoonhuis met stalling voor E. v. d. Kolk. Door den heer W. Schutte.

Laagste inschrijver H. v. Laar, Zwolle, voor f 7150.

10 JANUARI.

ANNERVEENSCHEKANAAL (DR.). Het bouwen eener draaibrug met ijzeren bovenbouw, over het hoofddiep te Annerv. kanaal. Door de heeren Harms Hidding en Cons.

Laagste inschrijvers K. Noordhoek en J. Schiphouwer, Annerv.-kanaal, f 859.

NIEUWBUINEN. *a*. Het bouwen van een burgerwoonhuis, met bijlev. van al het ben.; *b*. de glas-, verf- en behangwerken. Door den arch. E. Warringa en Zn.

a. Raming f 3848. Laagste inschrijver R. Nieboer, Stadskanaal, f 4230.

b. Raming f 240. R. Koopmans, f 230. Gunning 4 dagen in beraad gehouden.

11 JANUARI.

OERLE (N.-BR.). Het bouwen van een refter, schoollokalen, bovenkapel, veranda's enz. aan het pensionaat, met bijlev. van alle daarvoor benood. materialen, arbeidsloonen enz. Door het bestuur van het pensionaat.

Laagste inschrijver W. Broens, Tilburg, f 29500. Gegund.

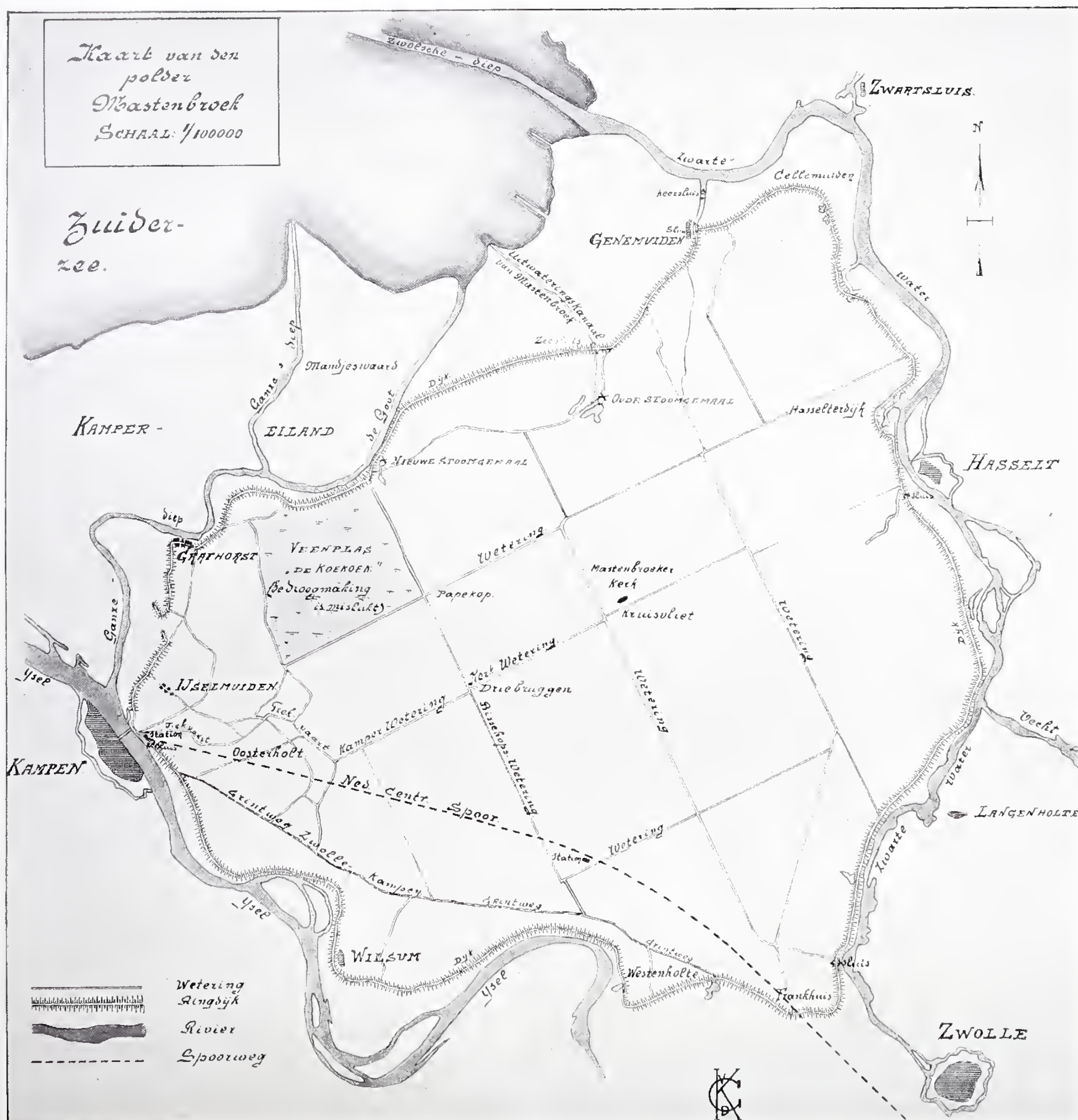
TER NEUZEN. Het afbreken en bouwen van een woon- en winkelhuis in de Noorderstraat. Door de firma v. d. Sande.

Laagste inschrijver G. F. Rijnberg, f 9699. Gegund.

DE POLDER MASTENBROEK

EN ZIJN GESCHIEDENIS

DOOR A. J. REIJERS.

KERK TE MASTENBROEK.

DE TREKVAART BIJ DE KAMPER-WETERING IN MASTENBROEK.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

28 JANUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 4.

DE POLDER MASTENBROEK EN ZIJNE GESCHIEDENIS.

door A. J. REIJERS.

Niet alleen is Nederland schoon daar „waar de blanke top der duinen schittert in den Zonnegloed"; niet alleen worden we bekoord, daar waar klare beken ruischen, waar Gelderland met zijn geurende dennenbosschen, golvende heuvels en glooiende heidevlakten ons verkwikt en verheft, neen — „poezie is overal!"

Het land in polders en om plassen gelegen, heeft ook zijn eigenaardige aantrekkelijkheid, ons gevende zijn groene weiden, doorsneden met lange lijnen van heldere weteringen, weerspiegelende een blauwen hemel en dartel vee.

En niet alleen in den zomer zijn die lage landen pittoresk, dàn vooral is het daar schilderachtig, wanneer op een blanken wintermorgen van sneeuwgefonkel en zonnegoud, als een ijle, hooge lucht zich welft en het landschap kristal-helder schittert en glinstert, wanneer de ijsvlakten der slooten in matten glans het spiegelbeeld opvangen van stompe knotwilgen, wanneer „het windetje speelt op elsetacken en leuterigh riedt" en de groote weilanden zijn overdekt door het reine wit der teere sneeuw.

Dàn is het een genot de priemende koude te trotseeren, om op te zien tegen de majesteit van den wintervorst.

Dat heerlijk landschap zien we 's winters gestoffeerd door het Hollandsche volk met het staal aan de beenen; menschen van allerlei slag zwieren de ijsbanen over, melkboerinnen, in oud-vaderlandschen tooi, zien we in rijen om ons heen.

Deze lage landen geven op heldere winterdagen prachtige vergezichten; aan den horizon gaan boomen, molens, huisjes zich verliezen in het verschiet der groote atmosfeer.

* * *

Het loont soms dubbel de moeite om van een landstreek, vooral van een die „ontwoekerd" is aan het water, het verleden na te gaan.

De geschiedenis van den polder Mastenbroek, waarvan mij eenige bijzonderheden bekend waren, en het eigenaardige van het kerkje, in dien polder gelegen, gaven mij aanleiding tot een bezoek aan genoemde landen met de daarin gelegen kerk.

* * *

Deze geschiedenis en de geologische samenstelling van dit land dienen tot recht begrip in de eerste plaats te worden medegedeeld.

„De IJssel gouw [1]), bevattende de landen gelegen ten Zuiden van Vollenhove, ten Oosten begrensd door Twenthe, ten Westen door de Zuiderzee en ten Zuiden door de gouw Hameland, waarin ook Kampen was gelegen, werd in 1086 door *Keizer Hendrik IV* aan den Saksischen markgraaf *Egbert* ontnomen, wegens herhaalden opstand tegen zijn landheer, en door dezen geschonken aan de Utrechtsche kerk, toen bestuurd door bisschop *Koenraad*" [2]).

In 1330 ontwierp *Jan van Diest*, bisschop van Utrecht, een plan tot bedijking van Mastenbroek, toen nog een moerassige en onbevolkte streek, welke aanhoudend voor overstroomingen bloot lag. De hooge gedeelten dezer landen waren zeker niet geheel onbewoond, want Toe Boecop, zegt, „dat dye inwonderen van naberen vlecken ende burschappen" (waaronder hier ook wordt genoemd Mastenbroek) in 1233 waren vergaderd „in dye nye stadt Swolle" [3]).

Doch de bisschop werd in de uitvoering van zijn goede bedoelingen op heftige wijze door de edelen bemoeilijkt. Eenige edellieden matigden zich het bezit van het land aan

[1]) Een gouw of gouwe is een streek; n.l. het platteland, in tegenstelling van stad en gebergte.

[2]) Mr. J. Nanninga Uitterdijk, Kampen, Geschiedkundig overzicht en merkwaardigheden, blz. 3.

Verder zijn de geschiedkundige gegevens, meerendeels ontleend aan de Croenick der byscoppen van Uttert, hertighen van Ghelre, enz., door Arent toe Boecop, uitg. van het Historisch genootschap te Utrecht; en aan E. Moulin, Historische Kamper Kronijk.

[3]) Toe Boecop blz. 182.

en vooral waren het de heer *van Voorst* en die *van Rechteren*, welke met kracht de uitvoering van het plan van den bisschop bestreden.

Hierdoor ontstonden twisten en binnenlandsche oorlogen, zelfs werd de stad Ommen, welke in 1248 door den bisschop met stadsrechten en vrijheden was begiftigd, en dan ook vóór den bisschop gestemd was, door genoemde heeren verbrand. Jan van Diest, die tegenstand en ellende moede en mogelijk ook gedwongen door den berooiden toestand zijner financiën, zag van de indijking van Mastenbroek af.

Nicolaas de Caputio, toen proost van Deventer, volgde als bisschop van Utrecht Jan van Diest op; doch de regeering van Nicolaas was van weinig beteekenis, omdat hij reeds binnen het jaar zijn ontslag vroeg.

Nu werd *Jan van Arkel*, Kanunnik van het Domkapittel van Utrecht, op aandrang van Graaf Willem van Holland, benoemd tot bisschop van Utrecht en als zoodanig te Rome door den paus gewijd, „dyt ghesach in iaer 1343 op sonte Mertensdach" ([1]).

Aan Jan van Arkel's krachtig en beleidvol optreden is het te danken, dat vele groote verbeteringen tot stand kwamen. Kloek en jong als hij was, gevoelde hij zich onafhankelijk ook tegenover den graaf van Holland.

De schuldenlast van het bisdom was onder het bestuur van Jan van Diest zeer groot geworden en door de aanhoudende oorlogen, welke Jan van Arkel te voeren had, was die financieele toestand nog slechter geworden en werd hij daardoor in groote moeilijkheden gebracht.

Maar van Arkel toonde met een goeden geest bezield te zijn. We lezen, dat hij was van „een yder verlaten, vermis hy soe seer myt schulden beswart, und an nymans, noch an syn uader Jan van Arkel, noch an syn broeder heer Otto van Arkel, eenichghe trost of bystant ghecreghen off gheffonden heeft.

Waarom hy uyt groetter noet nymt eenen moet, ende settet sich teghen desse ses voerbenomde vochden sich allenne betrouwende op God allmachtich" ([2]).

De indijking en verkaveling van Mastenbroek was een wensch, die van Arkel gaarne vervuld zag. Het ontwerp hiervan door Jan van Diest in 1340 gemaakt, doch dat door de vermelde moeilijkheden niet tot uitvoering was gekomen, wenschte hij nu te verwezenlijken. Het waren weer de edelen, die zich met kracht tegen den bisschop verzetten. De heer van Voorst, die bij het bestendigen van den bestaanden toestand het meeste belang had, was het vooral, die een fellen strijd tegen den bisschop aanbond. Van Voorst ging van uit zijne kasteelen Keppel en Voorst de bewoners van Salland aanhoudend bestoken en het „branden en blaken" was ook bij hem een „sieraad van den oorlog". Jan van Arkel was nu wel genoodzaakt den heer van Voorst den oorlog te verklaren.

De bisschop vroeg aan de steden om versterkingen voor zijn leger. Zwolle, dat als buur van den heer van Voorst de meeste gevaren had te doorstaan ([3]) was terstond tot hulp bereid, maar Kampen en Deventer opperden hiertegen bezwaren. Toen echter van Arkel den 25en Juni 1362 de beide laatstgenoemde steden voorrechten en schadeloosstelling had toegezegd, zonden ook zij een gedeelte van hunne weerbare mannen naar den bisschop tot versterking van diens leger ([1]).

Van Voorst, een geducht tegenstander, deed een aanval op Zwolle en verbrandde aldaar de huizen buiten de Diezerpoort. De Zwollenaren overvielen hem en brachten van Voorst gevankelijk binnen hunne veste.

De stins te Voorst werd nu belegerd; door Toe Boecop ([2]) wordt dit vrij uitvoerig als volgt meegedeeld:

„Anno 1362, dynssedaghes nae sonte Jacopsdagh (26 Juli), hefft biscop Jan van Arkel dat hus toe Vorst belecht, ende is daervoer ghecomen myt voelle rutteren ende knechten ende borgheren wt dye steden, ende hefft daer grotte drivende werricken voer op laten richten, de hy let driuen an dye murren van 't voers. slot Vorst.

Dyt slot Vorst was het sterrickste hus in 't gansse sticht van Uttert, want het hadde dubbelde grafften de seer dyp warren, ende warren 12 voetten dicke ende 80 voetten hoghe, ende hadden daerboven een voerborrich; was vierkant ende seer sterrick.

Dye byscop heff dit voerbenomde voerborgete van 't hus toe Vorst stormenderhant inghecregen, ende als de biscop het voergheborrichte aldus verovert hadde, hefft hy myt syn blyden op het hus laten werrippen, ende syn drivende werricken an dye murren van 't hus driuen ende hefft den groetten torren vant hus nederghéworrippen. Als de vóerscreuen torren scorde, voel een groet sael ende ander ghetimmer oik neder, ende worde toe verderft; dye biscop van Uttert heff voer dyt voers. hus gheleghen 15 weken, ende dye daerop lagen hebben sich seer wel gheholden ende ghewert, soe myt schiten, werrippen ende anders, ende hebben terstont weder vaste ghemaket daer dye torren ghestaen hadde, ende hebben oik een instrument ghetimmert, woer myt sye des biscops grotte instrument mede op dat hus toegen, soe sye van alles versien werren; dan soe dye byscop van Uttert mytten beleghe volherde ende dagh op dach sterricker worde, ende dye op ten husse lagen sich off ghearbeyt hadden ende ghin ontset verwachtende warren, hebben sye op den 9 dach November, als hy daer 15 weken voer hadde ghelegen, beholdens lyf ende goet, opghegeuen. Dye biscop hefft het slot off laten breken ende ter eerde toe laten slechten, ende is doe weder nae Uttert gheresset."

De steen van de afbraak der stins werd gebruikt voor den bouw van den toren der St. Michaëlskerk te Zwolle, terwijl aan Kampen werd geschonken een zware ijzeren deur, welke nog op 't Raadhuis aldaar aanwezig is ([3]).

De heer van Voorst werd vervallen verklaard van zijne rechten; hij overleefde zijn vernedering niet lang, want in 1363 reeds stierf hij.

Overijssel was verlost van een roofzuchtig tegenstander en Jan van Arkel, die 22 jaren als veldheer een moeitevollen tijd had doorleefd, en in dien tijd ook een open oog had gehad voor de belangen van den handel en die van de steden, sloot vrede met de zonen van van Voorst, Roderik en Wolter.

* * *

Nu een tijd van rust was aangebroken, kon van Arkel zijn ijver en werkkracht wijden aan de regeling van het bestuur van zijn bisdom. „Doe hefft dye byscop Jan van Arkel in eyger persoen syn bysdoem beghinnen toe regirren ende all dye hoeghe saken des bysdoems sich toe onder-

(1) Toe Boecop blz. 267.

(2) Toe Boecop blz. 284.

Jan van Arkel, benoemde ter vervanging van zijn broeder Rennolt van Arkel, die bij Hasselt in België in 1347 sneuvelde, zes voogden over 't Nedersticht, nl. de edelen: Jan van Cullenborrich, Henderick van Vianen, Jan van Wordenborrich, Ghisebert van Sterrickenborrich en Jacop van Lichtenborrich. Deze edelen werden ook den bisschop afvallig.

(3) De stins Voorst lag in Westenholte nabij Zwolle.

(1) Kampen, geschiedk. overzicht, blz. 7.

(2) Toe Boecop blz. 299 en v. v. g.

(3) Deze deur heeft tot plattegrond een cirkelsegment, waaruit de ronde (Romaansche) vorm van de ingangspoorten blijkt.

wynden, ende let eenen yder goet recht erffaren" (1).

De lang gewenschte indijking van de Mastenbroeker landen kon nu een feit worden. De uitvoering van dit voor die dagen grootsche werk werd den bisschop vergund onder voorwaarde, dat „hij aan de heeren van Voorst boven hun aandeel nog tien hoeven lands, grenzende aan hunne hofstede Voorst, afstond en hun aldaar een kerk dede bouwen" (2).

De bisschop vroeg nu de hulp der steden om voor gemeenschappelijke kosten de omdijking ter hand te nemen. De steden, die misschien die onderneming niet voordeelig achtten, gaven aan dit verzoek des bisschops geen gehoor.

Het land van Mastenbroek was voor het grootste gedeelte moerassig; doch dat het ook houtgewas bevatte, wordt door de namen der buurtschappen Oosterholt en Westenholte, welke in dien polder zijn gelegen, nog bewezen. Bij het oude dorp Grafhorst (dat van Jan van Diest in 1333 stadsrechten ontving), bij Oosterholt, Westenholte en het dorp IJsselmuiden worden echter ook zandgronden aangetroffen.

Het Oosterholtsche meer, zoo zegt de overlevering, werd door schepen bevaren, liep voorbij het Hoogehuis, het dorp en huis IJsselmuiden in den Noord-oostelijken IJsselarm.

Een oorkonde van 1351 vermeldt reeds zes hoeven gelegen in 't Kerspel IJsselmuiden, tusschen den berg, het oude bouwland en het moeras of land van Mastenbroek.

De weilanden langs het Zwartewater gelegen, overstroomden herhaaldelijk; toen deze aldus door beslijking verbeterd waren, besloot de bisschop om, in weerwil van de weigering der steden, tot de indijking over te gaan. Wellicht was nu de financieele toestand van van Arkel, door zijn verstandig beheer ook in die mate verbeterd, dat hij alleen de kosten kon bestrijden. In 1363 werd met het werk begonnen en werd de ringdijk door de boeren uit den omtrek opgeworpen. De technische leider der werkzaamheden was des bisschops landmeter *Frederick Toesken*, die den geheelen polder door het graven van slooten en weteringen in blokken verdeelde. Dit omvangrijke werk werd reeds in 1364 voltooid. Toen schijnt nog niet alles te zijn geregeld; want we lezen, dat „Anno 1390 des manendages nae Gregorii, worde dat dickerecht van Mastebroek bestediget van den biscop van Uttert (3).

Volgens opmetingen, door genoemde *Frederick Toesken* verricht, was de grootte van den polder binnendijks 6927 morgen, 1 hond, 59 roeden 4).

De helft van de tienden, welke de bedijkte Martenbroeker landen zouden opleveren, schonk de bisschop aan 't kapittel van St. Lebuïnes te Deventer, terwijl „Dye Stat van Campen worde voer hoer anpart van Mastebroek toe geslaeghen ende ghedelt 30 houe landes van dye eylanden dye nast ghelandet warren, ende gras droegen ende 1 voet op een daghelicx water bouen waters waren, *myt alle dye anwassen vandien*, souder eenighen onraet" (5).

Hier zien we hoe Kampen, afziende van de eventueele voordeelen der ingedijkte landen, eigenaresse werd van het rijke Kamper-eiland. En dat „dye anwassen" nog al wat te beteekenen hebben gehad, blijkt uit het volgende.

Genoemde landmeter verdeelde de eilanden der IJsseldelta in 30 hoeven, terwijl er tegenwoordig 98 kapitale boerenerven worden aangetreffen; dus Kampen heeft zijn rijkdom bijna alleen aan de mildheid van Jan van Arkel te danken.

Na veel nut te hebben gesticht en de zaken van zijn bisdom door beleid en kracht in een ordelijken toestand te hebben gebracht, werd Jan van Arkel benoemd tot bisschop van Luik.

„Als biscop Jan van Arkel het bisdom van Uttert vant iaer 1340 hent tot het iaer 1364 hadde gheregirt, dat hy myt groete sculden beswart, nae doede herrens Jans van Dest, antaste, groete moeite ende arbeyt daeromme ghedaen had, het selliue toe vrien, voelle hoemoets ende spyt van synnen adel ende onderdaen gheleden, ende uolle orelichs ghehat hadde, ende nu alle synne landen, hussen, sloetten gheffriet ende wel versyen hadde, *ende hy ende syn gansse land myt ghin schulden beswart en was* (1), hefft hem dye paues Orbanus in dyt iaer 1364 opten 12 dach Aprillis, versettet van Uttert toe Luck (Luik), soe de voers. paues den biscop van Luck, heer Egbert van der Merrick, toe Collen (Keulen) ende de voerbenomde paues sette den biscop van Monster (Munster), heer Jan van Werdenborrich, weder toe Uttert." (2)

Bisschop Jan van Arkel verkreeg in 1364 van Keizer Karel IV het recht om in 't sticht van Utrecht Keizerlijke munten te doen slaan (3). Dit voorrecht werd door den paus bekrachtigd en na dien tijd was in de Overijsselsche steden de rijksmunt gevestigd.

* * *

Maar het land van Mastenbroek werd te spoedig ingedijkt. De bedoeling van Jan van Arkel was loffelijk, doch zijn plan kwam te vroeg tot uitvoering. De kleilaag was nog te dun, ja zelfs was overal nog niet het lage veen met klei bedekt.

„Een onberedeneerde indijking! Zegt Staring; want de IJssel en de zee hadden er wel reeds een kleilaag opgebracht, langs den omtrek zelfs van 3 M. dikte, maar voor een groot gedeelte was het veen slechts met een zeer dunne laag of, wat het middengedeelte betreft, in 't geheel niet daarmede bedekt. Men heeft zoodoende nu veel schraal veen, slechte weiden gevend, waarop slechts biezen wassen, in plaats van vette klei, die de buitendijksche landen bedekt en die daarom thans veel meer waarde bezitten. Bij Grafhorst en IJselmuiden is een gedeelte, de Koekoek, verveend en drooggemaakt; (de droogmaking der Koekoek is mislukt; R.) ook komen nog op een paar andere plaatsen verveningen voor, die later drooggemaakt moeten worden" (4).

De kleilaag in den polder is gemiddeld een „spit" dik (een spit is een dikte van 35 à 40 cM.), hieronder vindt men het laagveen ter dikte van soms 2½ M. Langs de IJsseldijken, bij den provincialen grintweg (Zwolle—Kampen) varieert de dikte der rivierklei van 40 tot 70 cM.; zooals we boven zagen wordt de klei soms ter dikte van 3 M. aangetroffen. Het zomerpeil wisselt af van 20 cM. tot 40 cM. ÷ oud A P., terwijl de laagste waterstanden op 0.50 M. ÷ oud A P. worden gerekend. „Van de IJselkleioevers is deze polder gescheiden door den rechter IJseldijk, zoodat de zoom rivierklei om dezen polder zeer zeker aan deze rivier moet te danken zijn, die vóór de beslijking ook

(1). Toe Boecop, blz. 284.

(2). Moulin, blz 142. Waar deze kerk werd gebouwd, valt niet met zekerheid te zeggen.

(3). Toe Boecop blz. 309.

(4) Moulin blz. 144. Een morgen had 6 hond. een hond 100 roeden, een roede 16 voet, een voet 11 duim.

(5) Toe Boecop blz. 306 en 307.

(1) Ik cursiveer.

(2) Toe Boecop blz. 311 en v. v. g.

(3) Door Karel IV werd reeds een dergelijke regeling vastgesteld bij de „Gonden bulle", de beroemde Rijkswet, welke hij in 1356 te Neurenberg uitvaardigde en waarbij hij in 30 hoofdstukken de rechten en plichten der Keurvorsten, de keuze en kroning des Keizers, het muntwezen etc. regelde

Het origineel van dit merkwaardige document bevindt zich te Frankfort a/M.

4) A. A. Beekman, Nederland als polderland, pag. 406 en v. v. g.

dit land, korter of langer tijd, met een tak omsloot. In geologisch opzicht behoort Mastenbroek dus mede tot de IJsel-delta" [1]).

Het water van den polder wordt rechtstreeks geloosd op den IJsel, het Ganzediep, de Goot en het Zwartewater. De loozing geschiedt door uitwateringssluizen; te Kampen, Genemuiden en Zwolle zijn deze tevens schutsluizen.

In 1890—1891 werden de grintwegen in Mastenbroek aangelegd. Dit werk, dat met steun der provincie Overijssel werd uitgevoerd, beliep te zamen *f* 90.000.— [2]).

Het waterschap wordt verdeeld in fragmenten van niet minder dan 9 gemeenten, te weten: Zwolle, Kampen, Hasselt, IJsselmuiden, Grafhorst, Wilsum, Zalk, Zwollerkerspel en Genemuiden, terwijl ook dient vermeld, dat de lijn Kampen-Zwolle van den Ned. Centr. spoorweg geheel door dezen polder loopt.

Mastenbroek is groot 8888 Bunder, ongeveer de helft bedragende van den Haarlemmermeerpolder, die 18000 H.A. meet.

Eenige weteringen, welke Zwolle, Kampen, Hasselt. en Genemuiden onderling verbinden, doorsnijden den polder en ter herinnering aan Jan van Arkel's krachtig optreden en diens initiatief noemt men een wetering genoemd „de bisschopswetering."

Wie nu dit vreedzame land doorwandelt, zal niet vermoeden, dat een historie vol ellende, van oorlog en brand, de wording van dezen polder vooraf moest gaan.

Maar wel zal de opmerkzame wandelaar ervaren, dat Vondel niet geheel bij de waarheid was toen hij zong:

„Keer Melker, dien de schrik gejaeght heeft in de bosschen:
Bezoek uw oude buurt, vermast met vet uwe ossen,
In 't *vette* Mastenbroeck of Betuw zonder schroom,
En drenckt uw weeligh vee aan Schmelsings IJsselstroom." [3])

Dat Vondel dezen polder ziet als een *„vette"* landouw met „weeligh vee", is een dichterlijke vrijheid, die we uit de vlucht zijner fantasie willen verklaren

* *
*

Ongeveer in het midden van Mastenbroek, waar vier weteringen elkâar kruisen, ligt in een eenzame omgeving, half verscholen achter het boomgewas, het kerkje waaraan het kerkhof grenst. Naar dit kruispunt is dit gedeelte van het land „Kruisvliet" genoemd.

Van den grintweg geven twee helderwit geschilderde ingangshekken toegang tot deze begraafplaats en kerk.

Het gebouw is het gewone type van een dorpskerk, hetwelk in de dorpen van Gelderland en Overijssel veel wordt aangetroffen.

De teekening geeft den plattegrond, den zuidelijken zijgevel met koor en abside te zien.

Het koor is smaller dan het gedeelte van de beuk, hetwelk tusschen toren en koor is gelegen en, zooals zal blijken, in lateren tijd is verbouwd.

Wanneer men met den bouw van dit kerkje een aanvang maakte, kan niet met zekerheid worden gezegd.

In 1390 werd het eerste dijkrecht voor Mastenbroek ingesteld, misschien dat ongeveer in dien tijd het gebouw werd gesticht.

Deze kerk (thans in gebruik door de protestantsche gemeente van Mastenbroek) werd in den loop der tijden meermalen verbouwd, zooals uit de opschriften, welke gemetseld zijn in de twee contreforten, naast den ingang aan den Zuid-gevel, blijkt. Deze twee contreforten zijn op den plattegrond door A en B aangetoond. Ook zonder dat we de inscripties raadplegen, zien we reeds duidelijk, dat aan deze kerk verschillende geslachten hebben gebouwd en verbouwd; dit toonen ons de baksteen-soorten en de ongelijke invloed van weer en wind.

Het gebouw is geheel opgetrokken van baksteen, met spaarzame gebruikmaking van Gildehauser zandsteen, welke alleen wordt aangetroffen in de raameggen, ter plaatse waar vroeger de brugijzers aanwezig waren, en voor waterlijsten rondom het gebouw ter hoogte van de onderdorpels der ramen. Het dak der kerk, de torenspits en de bovenkanten der contreforten zijn alle met leien gedekt.

De vroegere brugijzers en het glas- in lood zijn verdwenen; daarvoor zijn in de plaats gekomen houten ramen.

Het was een goede gewoonte onzer vaderen om in opschriften aan den publieken weg de geschiedenis van hun monumenten vast te leggen. Zoo verhaalt een gebouw zijn eigen historie voor ieder belangstellende.

De voorkant van een contrefort (op den plattegrond door A aangetoond) bevat een plaat van zandsteen, hoog 0.84 M. en breed 0.43 M. Deze steen is ongeprofileerd; hierin is in Gothisch letterschrift gebeiteld:

Ano MCCCC vnde
VIII is dit verc
dus veer ghebrah
XXIII vn C daer bi
men wil ons seggen
dat dit lagen si ([1])

Uit dit versje blijkt, dat men met den bouw in 1408 reeds een eind was gevorderd, en doen we daarbij 123, dan krijgen we 1531. Nu is het zeer wel mogelijk, dat het eerste gedeelte voltooid werd in 1408 en in 1531 een ander gedeelte werd opgeleverd.

Hoever men toen was gevorderd, is moeilijk te zeggen, omdat bovenvermelde gedenksteen herplaatst is in het gedeelte, dat in de 17e eeuw werd verbouwd.

In den voorkant van contrefort B is een zandsteen gemetseld (hoog 1.25 M. breed 0.75 M.) waarin in 17e eeuwsche letters het volgende vers is gegrift:

Wat staet Ghy lezer als verzet,
En weet niet wat myn makzel let,
Ten deele ben ik nieuw en ouwdt,
Zo schendich was ik eerst misbouwt,
Nu is myn fondament verheyt,
En *dieper* [2]) deerste steen Gheleit,
K stae weer zo vast all eenich werk,
Bevesticht Heer in my U kerck,
Als het vierkruissich jaer na seven
jaeren quam.
En zestien eeuwen is dees kerk,
Herbouwt en 't nam,
Zijn aenvank op den alderlaeste
Mey-maents dach,
En wierd voltoyt alz men den la
sten wynmaents sach.
Den jaer 1647.

Hier wordt ons meegedeeld, dat de kerk gedeeltelijk nieuw en oud is en dat ze „schendich was misbouwt". In 1647 heeft men klaarblijkelijk het breede gedeelte van het schip, gelegen tusschen koor en toren, vernieuwd. De hei-

[1]) Dr. H. Blink, Nederland en zijne bewoners, deel II blz. 286 en v. v. g.

[2]) Aan de welwillendheid van den heer H. van Breugel, poldermeester van Mastenbroek, dank ik deze gegevens.

[3]) Vondel, Verovering van Grol.

([1]). De twee laatste regels beduiden:
„Men wil ontzeggen, dat dit leugen is."

[2]) Ik cursiveer.

fundeering moest *dieper* worden gelegd. Doordat de polder nu door windmolens werd bemalen, zal de normale waterstand in den polder beneden het peil van vroeger zijn gedaald, waardoor de heifundeering droog kwam en deze door rotting werd aangetast. Toen de fundeering der kerk werd aangelegd, heeft men vermoedelijk niet gedacht, dat een lager peil dan toen werd aangenomen, verwacht kon worden. De gevolgen van een geregelde bemaling en lager polderpeil heeft men misschien te licht geacht, of is hun aandacht geheel ontgaan. — Maar het gevolg was, dat Mastenbroek reeds in 1647 dezelfde ellende had die Purmerland later te wachten stond.

We weten uit 't bovenvermelde opschrift, dat de herstellingswerken een aanvang namen 31 Mei 1647 en voltooid zijn 31 October van dat zelfde jaar, dus in vijf maanden tijd, hetwelk voor die dagen vlug kan worden genoemd. Men heeft zich, wat het uitwendige aangaat, toen gehouden aan de bouwwijze van het oudste gedeelte: contreforten en spitsbogramen werden weer aangebracht.

Dat de toren en het gedeelte van het schip daaraan grenzende, door den slechten toestand der paalfundeering de meeste verzakkingen toonden, wordt door de meerdere zwaarte van den toren verklaard. De koorafsluiting en het smalle gedeelte (het voormalige koor) zijn in 1647 niet verbouwd; hierin hebben we dus nog het middeleeuwsche gedeelte te zien, wat ook door de steensoort en zijn verweerden toestand duidelijk blijkt. De muren van het koor vertoonen veel scheuren, zoodat ook dit fundament in 1647 wel „verheyt" had mogen worden.

Aangaande profielen of ornamenten is hier tusschen het oude en nieuwe gedeelte geen verschil. De raameggen zijn vlak en loopen schuin, ongeveer een hoek van 30° makende met het gevelvlak.

Het halfcirkelvormige ingangspoortje aan den Zuidgevel (tusschen contrefort A en B), heeft tot sluitstuk een zandsteen, waarop het jaartal 1647 in Romeinsche cijfers voorkomt.

In het jaar 1845 is de laatste belangrijke verbouwing verricht. Toen heeft men de torenmuren uitwendig met nieuwe baksteen bekleed en een nieuwe spits op den toren geplaatst.

Deze werkzaamheden zijn niet op een oordeelkundige wijze verricht. Men metselde nauwkeurig; de voegen der baksteenen werden zorgvuldig verdeeld, men gaf den toren op de vier hoeken pilasters met pseudo-Toskaansche kapiteelen, waarop een karakterlooze baksteenen kroonlijst. Verder maakte men een nuchter houten kozijn met paneelen deur dienstbaar voor toreningang; hier zou een meer waardige toegang beter passend zijn geweest.

Maar in 1845 was men met het restaureeren van monumenten nog niet zoo algemeen vertrouwd als dit heden het geval is; ook hier moeten we den wil voor de daad aanvaarden.

Onder aan den voet van den zuidelijken torenmuur bevindt zich een stuk hardsteen (breed 1.27 en hoog 0.95 M.), waarop we lezen:

Herbouwd onder het Bestuur van den Hoogwelgeboren Heer
J. C. Baron van Haersolte van Haerst,
Burgemeester van Zwollerkerspel.

De eerste steen gelegd
door
Wilhelm Scheuer
predikant alhier
den 5 December 1845.

In het bijzijn van de Kerkvoogden dezer Gemeente	G. Kragt, pres^{t}. J. Knol Hz., Sec^{s}. J. Hengeveld. W. Pelleboer. E. van der Vegt.

De terp, waarop de kerk staat, is gelegen op ± 1.90 M + oud A P. De lage landen om deze terp hebben een gemiddelde hoogte van 0.10 M ÷ oud A P, terwijl de laagst bekende waterstand gerekend wordt op 0.50 M ÷ oud A P.

Wanneer dus de fundeering is gelegd op een diepte beneden den laagst bekenden waterstand, dan moest de heifundeering worden aangelegd op ± 2.40 M beneden den bovenkant der terp.

* * *

Inwendig is het kerkje inderdaad „schendigh misbouwt". De gewelven waarvoor de contreforten dienst moesten doen, zijn alle verdwenen; in 1647 heeft men het blijkbaar noodig geacht zware eikenhouten balken dwars door het gebouw te leggen, tot ankering van de muren.

Boven deze balken ziet men een gestucadoord plafond; muren en plafond zijn helder wit en geven wel blijk van die kraak-zindelijkheid, den Hollander eigen.

De vloer is belegd met blauwe plavuizen; een grafsteen van geen beteekenis ligt in den vloer voor den preekstoel; deze preekstoel, hoewel nog den invloed der Renaissance verradende, is wat ontwerp en uitvoering betreft beneden het middelmatige. De kerkbanken vertoonen gewone proeven van timmermanskunst.

* * *

In den toren hangen in een eikenhouten klokkenstoel twee klokken, ieder met het randschrift in Renaissanceletters: „Henrick Wegwaert heft mi gegoeten in Mastebrock anno 1596". De Wegewaerts waren te Kampen klokkengieters, gedurende de 16e en 17e eeuw. Wegewaert goot, zooals 't randschrift vermeldt, de klokken *in* Mastenbroek, dus bij de kerk [1]).

Dat Wegewaert, die met zijn werkplaats niet ver van Mastenbroek was verwijderd, de klokken niet te Kampen goot, zou kunnen verklaard worden, doordat wellicht de weg te water van uit den IJssel moeielijk toegankelijk was en de toen nog niet verharde klei- en veenwegen het vervoer van zware vrachten in den polder onmogelijk zullen hebben gemaakt.

* * *

We gingen langs oude stoffige torentrappen naar beneden, — over de smalle paadjes van het kerkhof, langs nummerpaaltjes en grafsteenen.

Door de beide witgeverfde toegangshekken kwamen we weer op den grindweg onder de ontbladerde kronen der boomen.

De zon daalde allengs ter kimme, die badende in gloed en stralen, haar goud schoot in 't luchtgewelf, waarvoor in grijzen toon opdoemde het schilderachtig silhouet van Kampen.

TECHNISCH HOOGER ONDERWIJS.

Door de Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten, is d.d. Januari 1905 het hier volgende adres tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal gericht.

Geven met verschuldigden eerbied te kennen de ondergeteekenden, te zamen vormende het bestuur der „Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en architecten";

„dat zij met belangstelling hebben kennis genomen van de wederindiening van het wetsontwerp tot wijziging der wet op het Hooger Onderwijs;

[1]) Dit deed men meer. We weten o.a. dat de beroemde Kamper klokkengieter Geert van Wou met zijn gezellen naar Erfurt ging om daar de klok voor den Dom te gieten. Geert van Wou werkte te Kampen in 't laatst der 15e eeuw.

dat zij de daarbij voorgestelde regeling van het Technisch Hooger Onderwijs van harte toejuichen, doch dat het huns inziens wenschelijk is alsnog de volgende wijzigingen in dat ontwerp aan te brengen, welke zij hierbij de eer hebben onder de aandacht van Uwe Kamer te brengen:

1e. de opsomming der vakken, waarin volgens art. 32d onderwijs zal worden gegeven, aan te vullen als volgt:

het sub *n* genoemde te lezen: „de sociale en technische hygiëne";

het sub *z* genoemde te lezen: „de staathuishoudkunde en de statistiek";

aan de opsomming in genoemd artikel toe te voegen:

„de sociale wetgeving en de kennis der arbeidstoestanden";

„de stedenbouw";

2e. aan de diploma's, welke volgens art. 82*a* aan de Technische Hoogeschool verleend worden, toe te voegen dat van sociaal-technisch ingenieur;

3e. in verband met het sub 2 genoemde, aan de afdeelingen der Technische Hoogeschool in art. 32*b* genoemd, toe te voegen die der sociaal-technische wetenschappen;

dat de hierboven geformuleerde wenschen algemeene instemming vonden in de ledenvergadering van 4 December l.l., zoodat de hier ontwikkelde meening kan geacht worden die der Vereeniging te zijn."

't Welk doende,

P. Bakker Schut, C. I., *Voorzitter.*
L. Doedes, C. I., *Secretaris.*
F. G. Unger, W. I.
G. Versteeg, Architect.
J. Hettinga Tromp, C. I.

HET VREDESPALEIS.

De Gemeenteraad van 's Gravenhage vergaderde op 23 Januari 1905, o. a. om te besluiten over een voorstel: om niet mede te werken tot het oprichten van het rechtsgebouw van het Hof van Arbitrage op een deel van het Malieveld, maar alsnog een deel van den Koekamp beschikbaar te stellen.

Zoowel Malieveld als Koekamp heeft de Raad als plaats voor 't gebouw afgekeurd, — een beslissing, die thans wellicht betreurd zal worden door een veel grooter aantal Raadslieden dan dat van hen, die het Malieveld wilden afstaan. Er is wel getracht de zaak te redden door verschillende moties; maar er was ook te veel in adressen op het behoud van het Malieveld als open veld aangedrongen. De Raad durfde dit als speel-, parade- en feestplaats niet opgeven.

Voor de Hagenaars zijn zoo vele souvenirs aan die plaats verbonden; zij hebben er vliegers opgelaten voetbal gespeeld, parades en vuurwerk bewonderd, vaandels en ridderorden zien uitdeelen, enz. Zulke historische herinneringen hebben den Raad medegesleept. Toch zouden die schoone herinneringen door het bebouwen van een deel van het Malieveld niet zijn weggevaagd.

De Minister van Waterstaat enz. had een ander veld in de plaats van het Malieveld in uitzicht gesteld. Daaraan zouden dan voor een geslacht van luttel 20 jaren later ook weer allerlei herinneringen kunnen verbonden zijn. Het aanbod is echter niet in aanmerking genomen.

Wat nu? Afwachten wat de Regeering zal doen. De Minister van Waterstaat heeft eenmaal verklaard, dat de bepalingen van de Acte van Redemptie geen hinderpaal zijn voor het bouwen op het Malieveld; dit doet eene oplossing vermoeden.

In den Gemeenteraad is deze ook voorzien, blijkens de moties die voorgesteld werden met de strekking kenbaar te maken: dat de Raad, mocht de Regeering toch het Paleis in het Bosch wenschen te plaatsen, de voorkeur schenkt aan den Koekamp, óf wel, dat de Raad, mocht de Minister besluiten het gebouw op het Malieveld te plaatsen, geen gebruik zal maken van de Acte van Redemptie.

Een voorstel om deze moties te doen drukken en later te behandelen, werd niet aangenomen, en beide moties werden verworpen. De gemoedstemming der leden van den Raad was er niet naar, een ander verloop te verwachten; de vrees was er, dat hierdoor geschaad zou worden aan de waardigheid van den Raad.

Mocht de Regeering nu verder niet handelen in den geest van den Raad, dan kan deze daartegen nog protesteeren, maar wellicht zonder veel gevolg; óf wel de Raad kan dan zwijgen, en niet meer met de Acte van Redemptie voor den dag komen.

Met dat al wordt het hoog tijd, dat het vraagstuk omtrent de plaats tot een oplossing komt; het behoeft dan niet zijn verjaardag te vieren.

CONGRESSEN.

Van 16 tot 18 Augustus dezes jaars zal te Luik een Internationaal Congres gehouden worden van den handeldrijvenden, industrieelen en landbouwenden Middenstand, dat georganiseerd wordt door het in 1903 te Stuttgart opgerichte Internationaal Instituut ter Bestudeering van de Middenstands-vraagstukken.

Het programma van het congres bestaat uit twee deelen. Het eerste heeft ten doel het verkrijgen van een algemeen overzicht van de wetgeving in de verschillende landen met betrekking tot den middenstand. In een reeks van nota's, welke het centrale comité van het Instituut op zich heeft genomen, bij een te brengen, zullen behandeld worden:

1°. De geschiedenis en de bibliographie der wetgeving;

2°. Eén kort overzicht der wetten;

3°. Eene beoordeeling van die wetten, wat betreft de gevolgen toegelicht met statistieken.

Deze nota's zullen rondgezonden worden vóór den aanvang van het congres.

Er zal geene mondelinge gedachtenwisseling plaats vinden omtrent deze nota's, doch het staat ieder, die zich opgeeft voor het lidmaatschap van het congres, vrij om aanvullende of wijzigende nota's in te zenden Deze zullen vanwege het congres gedrukt worden, indien het comité van organisatie zulks van belang acht.

Daarentegen zijn de na te melden onderwerpen der tweede afdeeling bestemd tot mondelinge gedachtenwisseling, uit een oogpunt van wetgeving, staathuishoudkunde, statistiek enz.

Deze onderwerpen zijn:

1°. Het technisch onderwijs en het vak-onderwijs voor den middenstand;

2°. De ommekeer in de machinale inrichting der bedrijven, meer bepaald wat betreft de werktuigen en motoren voor het klein bedrijf.

3°. De organisatie van het crediet voor den middenstand, daaronder begrepen het landbouwcrediet

Ieder, die zich als lid voor het congres aanmeldt (waarvoor de contributie 5 franken bedraagt), heeft het recht in de taal zijner keuze een nota in te zenden betreffende een of meer der bovengenoemde vraagpunten.

Leden van het centraal-comité van het Instituut zijn voor Nederland de heeren R. C. I. Tutein Nolthenius, te Amsterdam, en Dr. J. Nouwens, te Heeswijk, die gaarne bereid zijn nadere inlichtingen te verschaffen.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Arnhem van de Mij. t. bev. d Bouwkunst De Afdeeling hield, onder voorzitterschap van den heer V. G. A. Bosch den 25sten Januari j l. een zeer druk bezochte vergadering, die o. a werd bijgewoond door den Burgemeester en een 15-tal Raadsleden van Arnhem, afgevaardigden van verschillende genootschappen aldaar, de oud-Minister Eland, de voorzitter der Maatschappij de heer A. Salm G.Bz., enz. Als spreker trad op het bestuurslid der Afdeeling de heer mr. C. J. baron van Tuijll van Serooskerken, met het onderwerp: Verzekering tegen werkeloosheid, in het bijzonder het Gentsche stelsel. Spreker begon met te wijzen op de verbetering, die in de laatste helft der vorige eeuw, het lot der arbeiders heeft ondergaan. Vakvereenigingen worden meer dan vroeger erkend, arbeidswetten zijn ingesteld, vrouwen en kinderen worden beschermd, de arbeidsduur is begrensd En nog is in die richting veel te doen. Ook heeft de arbeider de behoefte gevoeld zich te verzekeren. Vandaar verzekering tegen ongelukken, tegen ziekte, ouderdom, invaliditeit en tegen werkeloosheid.

Voor een gezond, krachtig man, die voor vrouw en kinderen het brood moet en wil verdienen, is wel niets zoo verschrikkelijk, dan gedoemd te zijn tot werkeloosheid. Doch de werkeloosheid is niet alleen een persoonlijk kwaad, maar ook een maatschappelijk. Hoeveel degelijke arbeiders toch, zijn door het leegloopen en het verkeer met lage individuen niet ten gronde gegaan.

Waarom heeft de wetgever zich niet eerder dit vraagstuk aangetrokken? Omdat het vraagstuk der werkeloosheid zeer ingewikkeld is. Statistieken daaromtrent zijn weinig betrouwbaar, de oorzaken zijn talrijk en de redenen vaag.

Natuurlijk kan de wet zich alleen het lot van hem aantrekken, die werken wil en kan, maar door de periodiek terugkeerende slapte in 't werk geen arbeid kan vinden.

Om in tijden van voorspoed iets voor den kwaden tijd op zijde te leggen, wordt meestal verzuimd. In den tegenwoorden tijd is dat individueele sparen in een hooger stadium gekomen, in dat der verzekering. De Engelsche „Trade-Unions zijn daarmee begonnen en de resultaten zijn schitterend.

Op dezen weg ligt dan ook de eenige oplossing van dit moeielijke vraagstuk.

De verzekering tegen werkeloosheid verschilt van andere verzekeringen hierin, dat het bedrag der uitkeeringen niet uit de premies gevonden kan worden, maar hulp van buiten noodig is. Eerst moeten echter de arbeiders alles doen, wat hunne krachten veroorlooven, dan eerst mag de gemeenschap bijspringen.

Ook zal een uitkeering in tijd van werkeloosheid niet gelijk kunnen zijn aan het volle weekloon, daar dit een aansporing voor den arbeider zou zijn niet meer te werken.

Hierna geeft spr. een overzicht van de werkloozen-verzekeringen te St. Gallen, Bern, Bazel, Keulen en Gent.

Spreker ging ook na wat in ons land tegen de werkloosheid gedaan is, en wat de gevolgen daarvan zijn geweest.

Wij zijn zoo gelukkig te kunnen mededeelen, dat de spreker zijne hoogst belangrijke rede, die zeer werd toegejuicht, en waarop eenig debat volgde, ter opname in het Bouwkundig Weekblad heeft afgestaan.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 21 Januari 1905. *De kunst der 19e eeuw.* Bespreking van een afzonderlijk verkrijgbaar deel van den 12en druk van Wilhelm Lübke's „Grundriss der Kunstgeschichte", waarin de kunst der 19e eeuw door Dr. Fr. Haack behandeld wordt. Schilderkunst is in het boek hoofdzaak.

Vervolg van *Haagsche plannen*, betreffende den verkeersweg tusschen Buitenhof en Plaats, volgens de Afdeeling 's Gravenhage van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, en volgens den heer De Clercq.

Waarheid. Volgens een artikel in 't nieuwe tijdschrift „De beweging", verlangt de heer Berlage thans in de bouwkunst niet meer alleen „de waarheid", maar „de naakte waarheid". Dit wordt een schromelijke overdrijving geacht.

De Rotterdamsche Raadhuiskwestie, en: *Het leerlingstelsel der Arbeidswet.*

Architectura. 21 Januari. *Het Vredespaleis.* Mededeeling van een bezoek, door twee bestuursleden van Architectura et Amicitia op 17 Januari l.l. gebracht aan den Voorzitter van het Bestuur der Carnegie-stichting, waarbij deze mededeelde, dat een besloten prijsvraag zal worden uitgeschreven, tot deelneming waaraan twee architecten in elken staat die de Haagsche-conventie onderteekenden, zullen worden uitgenoodigd, rechtstreeks door het bestuur der stichting. Tot het uitschrijven van een prijsvraag onder de Nederl. architecten, waardoor de beide concurrenten voor Nederland zouden worden aangewezen, is het bestuur niet te bewegen. Wel werd door den Voorzitter beloofd, dat overwogen zal worden in hoever, op andere wijze, de Nederlandsche bouwkundigen, die niet rechtstreeks zullen worden uitgenoodigd, in de gelegenheid gesteld kunnen worden van hunne capaciteiten blijk te geven.

De prijsvraag voor het Sociteitsgebouw Simpang, te Soerabaja. Naar aanleiding van het verloop daarvan wordt gevraagd, of het niet noodig is in algemeene trekken eenige hoofdbepalingen, voor elke prijsvraag toepasselijk, vast te stellen. Het schijnt, dat drie der ingekomen ontwerpen, die door de bouwcommissie het geschiktst geoordeeld worden, tegen *f* 400 per stuk (het gezamenlijk bedrag der uitgeloofde prijzen is *f* 1200) zullen worden overgenomen, en één der ontwerpers zal worden gevraagd de goede hoedanigheden uit deze drie projecten over te nemen en vast te leggen in een nieuw ontwerp

Uitbreidingsplan Berlage Verslag der Gemeenteraadszitting van 11 Januari. aan de hand van dat, in 't „Handelsblad" verschenen. Het „Technisch gedeelte" bevat: Vervolg van *Coöperatief bouwen;* verder: *Over bedrijfskosten van verschillende krachtwerktuigen; Nut van kanalen in China; Een vuurtoren in volle zee.*

De Bouwwereld, 18 Januari. Vervolg van: *De restauratie van een Delftschen gevel*, door L Couvée.

Het winnen van ijzer direct uit het erts, door J. L. Terneden.

Nieuwe Verkeerswegen in 's Gravenhage. De heer W. van Boven bestrijdt den heer Leliman, die het plan De Clercq stelt boven dat der Verfraaiingscommissie, daar door eerstgenoemd plan een gebouw wordt geplaatst als scherm in het juist eenige stadsvergezicht van Buitenhof naar Vijverberg. Het plan der V. C daarentegen zal dit vergezicht nog meer volmaken, ook gezien in tegenovergestelde richting. De heer Leliman vraagt in antwoord daarop de aandacht voor het plan De Clercq, omdat het zijns inziens vooral zal leiden tot eene verrijking van het 's-Gravenhaagsche stadsschoon op de meest eenvoudige wijze en zonder dat daardoor aan het bestaande wordt afbreuk gedaan.

Het blad bevat afbeeldingen van het *„Huis ter Heide,* aan den straatweg Utrecht—Soesterberg, architect P. J. Houtzagers, en van een *Tuinhuis* van den Antwerpschen architect Stordiau.

Technisch Weekblad. 19 Januari *Verbrandings-motoren*, door I. C. Woortmeyer. Slot van: *Het Centraalstation der Gem. Electriciteitswerken* te Amsterdam.

UIT DEN VREEMDE.

De aanleg van den ondergrondschen spoorweg te New-York is zoo ver gevorderd, dat ongeveer de helft der baan, ± 20 K.M. lengte, dezen zomer in gebruik kan genomen worden.

Aan de verschillende Technische Hoogescholen in Duitschland, studeeren voor architect, in Berlijn 476 personen, terwijl aan de andere Hooge Scholen te Darmstadt München, Karlruhe, Dresden, Hannover Braunsweig, Aachen en Stuttgart, nog 1341 architectstudenten ingeschreven zijn. In alle vakken en ook in het architecten vak is het aantal ingeschrevenen minder dan in het vorige jaar.

Te Wiesbaden is eene prijsvraag uitgeschreven voor eene renbaan zoowel voor paarden als automobilen. De oppervlakte der baan is 39 hectaren, terwijl voor bouw- en aanlegkosten 320.000 Marken mag besteed worden.

In Oostenrijk is, met Engelsch geld, eene vereeniging opgericht, genaamd: „Austro-Hungarian Floating Sanatorium Sindicate, limited".

Men is overtuigd, dat vele ziekten, vooral die der ademhalingsorganen en longen, in volzee veel beter te genezen zijn, en nam vroeger hiermede reeds goedgeslaagde proeven. Het bijeen brengen van besmettelijke zieken aan boord van een schip blijft echter altijd gevaarlijk. Het Oostenrijksche syndicaat, dat buitengewoon voor ziekenverpleging ingerichte schepen laat bouwen, heeft echter het oog speciaal op zenuwlijders; terwijl ook later schepen voor andere ziekten in de vaart kunnen gebracht worden.

In 1899 hadden de verschillende Cement-fabrieken in Duitschland een trust, waardoor de prijs van het Cement hoog was, en de fabrieken gemiddeld 17 % konden uitdeelen

't Volgend jaar was het slechts, 12 %, en tegelijkertijd ontbond zich de trust en heeft nooit meer tot stand kunnen komen, terwijl de cementprijs hoe langer, hoe meer gedaald is. ook vooral door de buitenlandsche concurrentie.

Athene is een der steden van Europa die het slechtst bestraat zijn. Een plan is nu voorgesteld, dat op *f* 1.700.000 begroot is, om een groot gedeelte der bestrating te vernieuwen, waarbij drie systeemen toegepast zullen worden, namelijk: geteerd macadam, asphalt, en graniet.

In 1904 werden 3.265 mijlen spoorweg aangelegd in de Vereenigde Staten van Amerika, tegen 5 652 mijlen in 1903.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 30 JANUARI.

AMSTERDAM. *a*. Het sloopen van twee perc. aan den Singel, kadastraal bekend onder sectie F, nos. 3287 en 4912, van twee perc. aan het derde klooster nos. 3290 en 3289, en van een perc aan het midden klooster no. 4769; *b*. het maken van een gebouw voor een afdeelingsbureau van politie, op het vrijkomende terrein.

Het gem.best., 's midd. 12 u. Voorw. te verkr. ter stadsdrukkerij tegen f 2 (met twee teek.). Inl worden gegeven ten kantore van den archit., ten stadhuize, kamer no. 105, van 2 tot 4 u., gedurende de laatste drie werkdagen voor den dag der aanbesteding.

APELDOORN. Het bouwen van 6 heerenhuizen aan den Deventer straatweg.

De arch. H. Reijgers te Enschedé, 's midd. 12 uur, in hotel „v. d. Burg". Bestek met teek. in voorn. hotel en ten kantore van voorn. architect verkrijgb. tegen f 10 en worden tegen f 7 teruggenomen Inl geeft voorn. architect. Aanw 30 Jan., v.m 9 u.

HALFWEG BIJ MEPPEL. Het bouwen eener boerderij met bijlevering van mater.

De heer J. Slagers te Lankhorst, n.m. 2 u., ten huize van J. Bouman. Bestek en teek. ter inzage bij den uitbesteder. Inl. geeft H. J. Warmink te Oosterboer bij Meppel. Aanw. gedaan.

HOOGEVEEN. Het verbouwen van een perceel oostzijde Streek de Huizen.

De heer H. J. Winkel, 's av. 6 u., in café Brunsting. Bestek en teek. verkrijgb. tegen f 0,75. Aanw. 30 Jan., v.m. 10 u.

HARKSTEDE (GRON.). Het bouwen van een burgerbehuizing, op een open terrein te Harkstede, met al het daartoe benoodigde

De heer A. Ruiter n.m. 4 u., bij wed. Schutter bij wien bestek en teek. ter inzage. Aanw. 30 Jan., n.m. 3 u.

SELMIEN (FR.). Het bouwen van een dubbel woonhuis.

De heer J. Zietsema te Selmien. Bestek en teek ter inzage bij W. Gorter te Ureterp.

TILBURG. Het verbouwen en uitbreiden der bestaande fabrieksgebouwen, enz. met bijlev. van alle materialen, transporten, arbeidsloonen, enz.

De arch. F. C. de Beer. Bestekken verkrijgb. à f 1 bij den arch. voorn. alw. teek. ter inzage en inl. te bekomen zijn.

WILDERVANK. Het verbouwen van een behuizing.

De heer J. Werkman. Bestek en teek. in het cafe van der Borg ter inzage en bestekken à f 0.50 met teek. samen f 1.25 te bekomen bij J. Siccama, arch.

WOUW (N.-BR.). Het bouwen van eene villa met remise enz., met bijlev. der materialen.

De heer G. v. Aerssen, 's midd. 12 u., in het koffiehuis van A. Huigens, alw. bestek en teek ter inzage. Inl. geeft C. P. v. Genk, arch. Bergen op Zoom. Aanw. 25 Jan., v.m. 10 u. (Amst. t.).

DINSDAG 31 JANUARI.

BEILEN. Het bouwen van een bier- en koffiehuis te Beilen, met bijlevering der materialen, als volgt: *a*. timmer- en metselwerk; *b*. grondverven en glas.

De archit. H. de Jonge, n m. 4 u. Bestek en teek ter inzage in 't logement van G. Vlieghuis te Beilen Aanw. 31 Jan., n.m. 1 u.

BRIELLE. Het bouwen van een graanpakhuis.

De heeren Gebrs. v. d. Knoop, v.m. 11 u., in hotel de Beaumont alw Bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft A. Peters, Maarland, Brielle. Aanw. gedaan.

GOUDA. Het maken van een kaaimuur lang 75 M. van beton met bazalt bekleeding aan de Turfsingelgracht.

Het gem.best., n.m. 2 u.

ZEVENBERGSCHENHOEK (Z.-H.). Het bouwen van een woonhuis met keet aldaar aan de 2e weg.

De heer P. Hermus, v.m. 10 u., in het koffiehuis van A. Weteringe, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. te bekomen bij H. Leenhouwers aldaar. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 1 FEBRUARI.

ASTEN (N.-BR.) Het bouwen van een heerenhuis met kantoren, bergplaats etc.

De arch. G. Peters te Arnhem, n.m. 2 u., in hotel Gitsels.

AMEIDE (Z.-H.). Het bouwen van een steenen schuur bestaande in winkel en werkplaats.

De aanbesteder, v m. 10 u., aan de Sluisdijk bij W. Verheij. Bestek en teek. ter inzage bij Gebr. Diepenhorst. Aanw. gedaan.

BOLSWARD. Het bouwen van een school voor 10 lokalen c.a.

Het gem best, v.m. 11 u. Bestek en teek. ter secretarie verkrijgb. à f 2,50. Inl. geeft de gem.-arch. Bilj. inzenden ter secretarie.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een tooneelzaal achter het café, aan de Haaksbergerstr.

De heer J. Bezoen, 's midd. 12 u., in zijn café, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geven J. H. C. Roesink en A. Wolda, bouwkundigen. Aanw. 1 Febr., v.m. 10 u.

GORINCHEM. Het afbreken van het perceel aan de Walsteeg genaamd Kasteel van Breda, en het aldaar ter plaatse bouwen van een winkelhuis met bovenwoning.

De bouwk. J. de Bie, v.m. 11 u. in café Bronkhorst alwaar bestek en teek. ter inzage liggen. Aanw. gedaan

MAASLAND (Z.-H.) Het bouwen van een vergaderzaal met tooneel, kleedkamer, enz. aldaar.

De bouwk. J. v. Luipen. Bestek in „de Moriaan" te Maassluis ter inzage; teek. te bekomen bij J. v. Luipen.

MUSSELKANAAL *a*. Het bouwen van eene winkelbehuizing met bijlev. van al de daartoe benoodigde materialen, transporten, arbeidsloonen, zand enz.; *b*. het glas-, verf- en behangerswerk; *c*. de lood- en zinkwerken; *d*. de stucadoorswerken.

De heer C. Clement te Ter Apel, n.m. 3 u. in 't hotel „Valthermond" alw. bestek en teek. ter inzage. Inl geeft T. Kleinenberg, bouwk. Valthermond.

UTRECHT. Het afbreken van een gebouw en het bouwen van een fabrieksgebouw enz.

De directeuren van de Ned Lood- en Zinkpletterijen voorheen A D. Hamburger, n.m. 2 u., in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen. Bestek en teek. tegen f 1,50 verkrijgb. bij voorn. directeuren. Aanw. gedaan.

UTRECHT. Het afbreken van een perceel gelegen aan het Oudkerkhof no. 13 en het bouwen daar ter plaatse van een kantoorgebouw.

De heer jhr. mr. J E. Huydecoper van Maarseveen en Nigtevecht v.m. $11^1/_2$ u., in voorn. perc. Bestek en teek. tegen f 2.50 per stel te verkr. bij de firma H. van Amstel, Kromme Nieuwe gracht, no. 76 Bepalingen omtrent inlicht. en aanw. ter plaatse zijn in het bestek opgenomen.

WEERT. Het bouwen van een winkelhuis met achterbouw, (Langstraat), voor rekening van den heer Hunnink te Roermond

De arch. H. Smeets n.m. 5 u., te zijnen kantore. Plan en bestek verkrijgb. ten kantore van voorn. archit. tegen f 1.50.

DONDERDAG 2 FEBRUARI.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis aan de Kerklaan.

De archit. J. A. Wijn. Bestek en teek. tegen f 1 verkrijgbaar.

ENSCHEDÉ. Het vergrooten der bestaande fabriek aan den Haaksbergerstraatweg.

De arch. H. Reijgers, 's midd 12 u., in hotel de Graaff. Bestekken met teek. tegen f 10 verkrijgb. ten kantore van den arch en worden bij de aanbesteding tegen f 7 teruggenomen Inl te bekomen bij den arch. Aanw. 1 Febr., v.m. 10 u.

HOOGEBRUG (GR.). Het bouwen van een nieuwe boerenbehuizing, onder bijlevering van materialen enz.

De heer L. Lewering te Blijham n.m. 3 u.. in het logement van L. Tjabbes. Bestek en teek. ter inzage in bovengen. logement. Aanw. 2 Febr., n.m. $1^1/_2$ u Inl. te bekomen bij J. Bos, Blijham.

PURMEREND. Het amoveeren en herbouwen van een Noord Holl. boerderij voor 24 koeien aan de Purmelanderweg.

De arch. H. P. v. d. Aardeweg n.m. 2 u. ten zijne kantore, alwaar bestek en teek. tegen f 2.50 verkrijgb. zijn.

STADSKANAAL. *a*. Het bouwen van een winkelbehuizing met schuur, op een terrein te Ter-Apel, onder bijlever. van al het daartoe ben.; *b*. de glas- en verfwerken.

De heer K. Smit te Wildervank, n m. 3 u. in logement A. S. Smith, Stadskanaal, alw. bestek en teek. ter inzage.

TINAARLO (DR.). Het bouwen van een boerenbehuizing met bijlev. der materialen.

De heer J. Darwinkel n.m. 2 u. Bestek en teek. ter inzage bij A. Veendijk. Inl. geeft de besteder.

VRIJDAG 3 FEBRUARI.

GOOR. Het bouwen van een woon- en winkelhuis aan de Groote Straat.

De heer H. ten Brugge te Delden, n m. 1 uur, in café Vos. Bestek en teek. ter inzage in voorn. café en tegen f 2 verkrijgb. in dat café en bij de architect A. J. de Koning te Delden, die tevens inlicht. geeft.

JOURE. Het bouwen van een boerenschuur met zomerwoning onder Haskerhorne.

De heer Jhr. A. J. Vegelin van Claerbergen; teek. ter inzage in hotel Molenaar. Bestek verkrijgb. à f 0,75 bij de Vries en Muurling.

VENLOO Het bouwen eener knechtswoning met paardenstal en remise met gedeeltelijke bijlevering van materialen op een buiten de Roermondsche poort aldaar gelegen open terrein.

De heer J. M. v. Gasselt. Bestek en teek. ter inzage in het cafe van G. van Gasselt. Aanw. 3 Febr., v.m. 10 u.

ZATERDAG 4 FEBRUARI.

MILLINGEN. Het bouwen van een raadhuis met woning voor den gem.veldwachter aldaar.

Het gem.best, v.m. 11 u. Bestek en teek. ter inzage ter gem. secret. en zijn à f 2 per stel verkrijgb. bij den arch. B J. Claase te Nijmegen, alw. ook inl. te bekomen zijn.

MAANDAG 6 FEBRUARI.

BEEGDEN (L.). Het verbouwen van het raadhuis, onderwijzerswoning en school.

Het gemeentebestuur, n.m. 3 u.

KRIMPEN A/D. LEK. Het bouwen van 20 woningen.

De coöp. bouwvereen. „Volksbelang", n.m. 4 u., in café C. Boute. Bestek en 3 teek à f 2 te bekomen bij den architect J. H. M Brand, Aert van Nesstraat 36, Rotterdam.

DINSDAG 7 FEBRUARI.

DIEPENHEIM. De belangrijke verbouwing en restauratie (zonder verfwerk) van den huize „Diepenheim".

De arch. v. d. Goot en Kruisweg te Hengelo (Ov.), 's midd. 12 u., in 't café van wed. W. Ooms. Bestek en teek. tegen f 2,50 en inl te bekomen ten kantore van voorn. archit. Aanw. gedaan.

DONDERDAG 9 FEBRUARI.

ALBLASSERDAM. Het verbouwen en vergrooten van het post- en telegraafkantoor aldaar.

Het gem.best., v.m. 11 u. Bestek en teek. bij den gem.-opzichter T. P. Stans verkrijgb. tegen f 1 bij wien tevens nadere inl. zijn te bekomen. Aanw. 2 Febr., v.m. 11 u.

AMSTERDAM. Het sloopen van de perc. no. 1—9 aan de Focke Simonszstraat en de daarachter gelegen perc. no. 6—10 en eene gang aan de Nieuwe Looijerstraat en het ter plaatse bouwen van een gebouw etc. voor rekening van de stichting „Gijsbert Bakker".

De arch. A. A. M. Bruning te Haarlem, 's midd. 12 u., in het gebouw van de maatij. tot bev. der Bouwkunst.

WOENSDAG 15 FEBRUARI.

OOSTERLAND (ZEEL.). Het afbreken en opruimen van het houten sluisgedeelte van

de Scheldesluis te Vianen en het bouwen van een steenen sluiswerk met bijbeh. werken.
Het bestuur van het waterschap „Oosteren Sirjansland", 's midd. 12 u., in de conferentiekamer.

VRIJDAG 24 FEBRUARI.

ZWOLLE. Het bouwen van een gymnastieklokaal met daarboven gelegen schoollokalen tot uitbreiding van school G aan de Celestraat.
Het gem.best., n.m. 1$^{1}/_{4}$ u. Bestek en teek. à f 2 ter secr. verkrijgb. Aanw. 8 Febr., n.m. 2 uur.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

4 JANUARI.

SILVOLDE. Het bouwen van een bondsgebouw met bijlev. van materialen, behalve die van cement. Door het bestuur der afd. van den Boerenbond.
Laagste inschrijver L. Kolks, f 1149. Geg.

12 JANUARI.

GOËNGA (FR.). Het amoveeren en bouwen eener boerenbehuizinge in gebruik bij K. M. Galama te Scharnegoutum. Begrooting f 9500. Door den heer H. Boomstra.
Laagste inschr. Gebr. Visser, Lemmer, f 8992. Het werk is ingehouden.

LONNEKER (ONDERH.). Het bouwen van een dubbel boerenhuis. Door den heer H. Wagelaar.
Laagste inschrijvers Wellens en Leeftink, Haaksbergen, f 2499. Gegund.

13 JANUARI.

WAALWIJK. Het bouwen van twee woonhuizen voor den heer J. de Brouwer. Door den archit. Jos. v. Ree.
Laagste inschr. G. v. Hulten, f 2795.

14 JANUARI.

VENLOO. Het afbreken van 2 huizen aan de Steenstraat en in de plaats daarvan het vergrooten van Café „Central" aan de Markt en het bouwen van een winkelhuis aan de Steenstraat. Door den arch. H. Seelen.
Laagste inschrijver J. Thijssen, f 9750. Geg.

16 JANUARI.

APELDOORN. Het verbouwen van het confectiemagazijn aan de Dorpstraat. Door den arch. J. A. Wijn.
Laagste inschrijver A. Radstaak, f 2490. Gunning in beraad gehouden.

HULST. Het bouwen van 4 burgerwoonhuizen in de Groote Begijnestraat aldaar. Door den arch. J. J. Wisse te Zaamslag.
Laagste inschr. B. H. Reuling, Hulst, f 7225. Gegund.

17 JANUARI.

ALKMAAR. Het bouwen van twee burgerwoonhuizen, lunchroom, winkelhuis met bovenwoning en bakkerij te Egmond aan Zee. Door den archit. K. Bakker Dz.
Laagste inschr. J. Blaauboer, Egmond a/Zee, f 15750. Gunning volgens bestek 30 dagen in beraad gehouden.

18 JANUARI.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woonhuizen met bijbouwtjes aan den Parkweg. Door den aanbesteder J. W. Nijhuis.
Laagste inschr. G. J. Bornebroek, Usselo, f 2848.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van 2 woningen aan de 2e Emmastraat. Door den heer J. H. Afink.
Laagste inschr. H. W. Bos, f 2779. Gegund.

GORINCHEM. Het bouwen van een manège voor de afdeeling Gorinchem en omstreken van de Holl. Maatschappij van Landbouw, op een terrein buiten de Arkelpoort. Door den bouwk. J. de Bie.
Laagste inschr. A. de Kuiper, Hoog-Blokland, f 1720.

HENGELO (OV.). Het verbouwen van een bestaand winkel- en woonhuis aan de Nieuwstraat. Door den arch. C. Spiers
Laagste inschr. J. v. d. Vuurst, f 8100. Volgens bestek 8 dagen beraad.

LEIDEN. Het bouwen van een feestgebouw in het van der Werfpark. Door de archt. Jesse en Fonteijn.
Laagste inschr. J. Botermans, f 16500.

MIDDELSTUM. Het bouwen van een behuizing met bijlev. van alle ben. materialen enz. Door de heer J. Duursema landbouwer, Stedum.
Laagste inschrijver T. Bijmolt, Westeremden, f 2860. Gegund.

NIETAP (GR.). Het verbouwen der behuizing van den leeraar der Israëlitische gem. te Leek. Door den arch. C. Hillebrands.
Laagste inschr. J. v. Houten, Leek, f 1284.

STAVENISSE. Het afbreken van 2 landbouwschuren en het weder opbouwen van een derzelve. Door den heer Vink te Noordgouwe.
Laagste inschr. A. Prinse, Burgh. f 805.

WADDINGSVEEN Het bouwen van een graanpakhuis waarin molenaarswoning, machinekamer, enz. benevens eenig bijkomend werk. Raming f 10850. Door het best. der coöp. landbouwver. „de Eendracht".
Laagste inschrijver A. den Ouden, Moercapelle, f 10147.

19 JANUARI.

EMMER-COMPASCUUM (DR.). Het bouwen van een draaibrug met ijzeren bovenbouw. Raming f 2535. Door de maatij. „het Emmer-Compascuum".
Laagste inschrijver G. H. Dik, Munsterscheveld, f 2423. Gegund.

OUDE PEKELA. *a.* Het afbreken van eene bestaande behuizing; *b.* het bouwen van een winkelbehuizing, zonder bijl. van materialen. Door den heer J. v. Bergen.
Laagste inschr. J. Boetz, f 513. Niet gegund.

20 JANUARI.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een woonen winkelhuis aan den Walhofsweg. Door den heer H. Schouwink.
Laagste inschrijvers J. W. Horstman en J. Schildmeijer, f 3792.

ROTTERDAM. Het bouwen van dienstgebouwen voor de gasfabriek aan de Duynstr. Door het gem.best.
Laagste inschr. A. G. Sondermeijer, f 24715.

TERNEUZEN. Het afbreken van het woonhuis, plaatselijk gemerkt no. 39, op den hoek van de Havenstraat en Brouwerijstraat en het daar ter plaatse bouwen van een nieuw woonhuis. Door den heer J. Moens.
Perceel 1. Laagste inschr. J. Kolijn, f 1700*.
Perceel 2. J. A. Boogaerd, f 1321*. * Geg.

21 JANUARI.

BROEK o/D. AKKERWOUDE (FR.). Het bouwen van een stelphuizinge. Door den heer W. Lei.
Laagste inschr. R. Leegstra, Murmerwoude, f 2000. Gegund.

22 JANUARI.

ZEDDAM (GELD.) Het bouwen van twee woonhuizen voor J. en Th. ten Brink, in perc. en massa, als: timmerwerk met bijlev., metsel-, smids- en verfwerk. Door den heer W. L. Kleinpenning.
Gegund aan de laagste inschrijvers als volgt: Th. A. W. Damen, Wehl, massa timmerwerk f 690; J. Zweers, Zeddam, perc. 1 metselwerk f 140; Th. Kroes, Zeddam, perc. 2 metselwerk f 149,25; J. Ariëns, Zeddam, massa smidswerk f 54,28; J Rikken, Zeddam, massa verfwerk f 64,20.

23 JANUARI.

AMSTERDAM. Bestek no. 1019. Het maken van eene voetbrug over den Oosteren den Staatsspoorweg nabij de Halte Amsterdam—Muiderpoort met bijkomende werken. Raming perc. 1 f 4900, perc. 2 f 16700. Door de Holl. IJz. Spoorw. Maatij.
Perc. 1. Laagste inschr. C. de Vries, Purmerend, f 3993.
Perc. 2. E. H. Begeman, Helmond, f 15450.
Perc. 1 en 2 in massa. E. Wienhoven, f 19612.

AMSTERDAM. Bestek no. 1020. Het maken van eene enkele houten wachterswoning met drijfsteenbemetseling en met bloklokaal grenzende aan de bestaande enkele woning no. 5A aan den spoorweg Amsterdam—Rotterdam, tusschen Amsterdam en Halfweg alles met bijbehoorende werken. Door de directie der H. IJ. S. M.
Laagste inschr. H. F. van Essen, Halfweg, f 4347.

GESTEL (N.-BR.). Het bouwen van twee woningen, met bijbehoorende mater., arbeidsloonen, enz. Door den heer P. C. Roijers.
Gegund aan W. v. d. Velden te Gestel voor de begrooting, zijnde f 1660.

HETEREN (GELD.). Het bouwen van een burgerwoonhuis en twee werkmanswoningen aan de Dorpsstraat. Door den bouwk. F. J. van Stralen.
Laagste inschr. S. Geurts, Indoornik, f 4376.

ROTTERDAM. Het bouwen van een bouwmanswoning met koe- en paardenstal, met hooiberg en plaats, op een perceel grond aan den Dordtsche straatweg. Door den bouwk. A. v. d. Linden.
Perc. 1. Laagste inschr. C. Markwat, f 3596.
Perc 2. A. v. d. Linden, f 3887.
Massa. Zemstra en Dubbeld, f 8720.

24 JANUARI.

UTRECHT. Het bouwen van een winkel met afzonderlijk bovenhuis aan de Voorstraat no. 96. Door den bouwk. G. J. Heusinkveld.
Laagste inschr. H. M. de Koff, f 7486.

Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — GEBRS. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming. — Dr J. D OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — **J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.**
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — Phoenix Meubil.-Inrich., Spuistr. 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Rietplanken. Isoleersteenen. Fluaten. — MOLIJN. — Gouda.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT. Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen. — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zandsteen. — AUG. MASCHMEIJER, Bergen, N.-H.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter*. ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

4 FEBRUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 5.

EEN CENTRALE SCHOOL VOOR MIDDELBAAR TECHNISCH ONDERWIJS.

Nu ik, ten gevolge van toevallige omstandigheden, over een weinig tijd beschik, acht ik het niet ondienstig op het hierboven genoemde onderwerp iets meer uitvoerig terug te komen, te meer omdat het raadsel van de drie- en vier-starren op bevredigende wijze in No. 51 van den vorigen jaargang van dit blad opgelost werd, daar de schrijver van bedoelde artikelen zich daarin als de heer G. Versteeg bekend maakte.

Vooraf eenige algemeene bemerkingen.

Hoewel aan Minister Kuyper de eer toekomt, dat hij de eerste Minister van Binnenlandsche Zaken was, die het M. T. O. tot eene zaak van Rijkszorg maakte, door het brengen op de begrooting 1903 van een bedrag van *f* 20,000, dat 15 Dec. 1902 door de Tweede Kamer gevoteerd werd, was reeds eenige jaren door belanghebbenden en belangstellenden op eene goede regeling van deze zaak aangedrongen.

Op 15 Juli 1891 toch, werd reeds door de „Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs" eene Commissie benoemd te dezer zake, die in 1895 verslag uitbracht, welk verslag vergezeld was van eene nota van wijlen Prof. A. Huet.

Naar aanleiding van de toegestane *f* 20,000 gaf W. in No. 2 van de „Opmerker" 1903 een résumé van wat reeds in verband met het onderwerp wereldkundig gemaakt was, waaruit blijkt, dat er toen reeds lectuur in overvloed aanwezig was, terwijl ik buitendien nog wensch te herinneren aan de brochure „M. C. Koole" van 1899, mede het onderwerp behandelend.

Sinds dien verscheen de in elk opzicht lezenswaardige Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot verhooging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting 1904, en toch zijn er tegenstanders van de regeeringsplannen, die, zonder argumenten en zonder nauwkeurig lezen van het reeds ter zake verschenen verhandelde, afbrekende critiek uitoefenen.

Zij bereiken daarmede natuurlijk juist het tegengestelde van wat zij bedoelen, want zij geven door hunne oppervlakkigheid der Regeering uitstekende wapenen in handen ter verdediging.

Dat mij zulks niet spijt, zal wel ieder begrijpen, die kennis gemaakt heeft met mijn artikeltje in No. 48, vorige jaargang, waarin ik op enkele punten reeds het onhoudbare van de stellingen van den heer Versteeg heb trachten te bewijzen.

Eigenaardig is nog, dat tot nu toe de tegenstand uitsluitend van bouwkundige zijde komt, terwijl deze zich kenmerkt door groote eenzijdigheid, als gevolg waarvan niet bouwkundige technici eenvoudig genegeerd worden.

Dat een dergelijk eigenlijk egoïstisch optreden in onzen tijd van toenemenden gemeenschapszin op het groote publiek een aangenamen indruk zal maken, betwijfel ik ten zeerste.

Onze tijd is niet meer de tijd van clubjes en coterietjes; onze tijd is de tijd van samenwerken ook op technisch gebied.

De „Bond van technici" als „technische vakvereeniging" in 1895 opgericht, telt *alle* categorieën van technici onder zijne leden.

De eenige jaren later plaats gehad hebbende fusie van het K. I. v. I. met andere vereenigingen, verzwakte geen enkel der zich verbindende vereenigingen, doch maakte ongetwijfeld het Instituut krachtiger.

De fusie van de „Maatschappij voor Nijverheid" met die „voor Fabrieks- en Handwerksnijverheid" heeft de zelfde goede gevolgen, en het is mij onverklaarbaar, waarom op bouwkundig gebied alleen versnippering van krachten plaats moet hebben. Fusie ook op dit terrein zou, volgens mijne bescheiden meening, de eenzijdigheid een gevoeligen knak geven.

Maar ter zake.

„Opmerker," „Bouwkundig Weekblad" en „Bouwwereld"

zijn volgens tijdsorde de bladen, die de regeeringsplannen bestrijden, en in die orde willen we bij hunne argumenten? eenige kantteekeningen maken.

In het begin van een artikel over M. T. O. in de „Opmerker" No. 21, 1904, zegt de schrijver: „Toen Minister Kuyper Europa rondreisde, om het M. T. O. zooals het in den vreemde wordt gegeven, te bestudeeren, was men vol goede verwachting. Er waren echter ook personen, die vreesden, dat dit onderwijs op de klip der theorie zou stranden. Het nu ingediende wetsontwerp tot stichting eener M. T. S. bewijst ongetwijfeld, dat deze pessimisten goede profeten zijn geweest."

Hoe nu, vraagt men? De M. v. T. stelt als toelatingseischen: 1°. *vijf jaren praktijk*, 2°. hand- en rechtlijnig teekenen, 3°. Nederlandsche taal, rekenen, algebra, meet- en natuurkunde, van alle vijf vakken de *beginselen*, en 4°. één der moderne talen."

Met andere woorden, de voorbereiding geschiedt in de praktijk en met uitzondering van het vakteekenen in zeer enkele plaatsen, kan de geringe theoretische kennis voor toelating zelfs op het kleinste dorp geschieden.

Kennelijk is dit gedaan om de toelating voor *ieder* mogelijk te maken en het verblijf aan de M. T. S. slechts te doen strekken tot het opdoen van de noodzakelijke vak-theorie, zooals uit § 7 sub *b* van de M. v. T. dan ook blijkt. Getuigt dit niet van een praktischen blik op het onderwerp?

Daarna veroordeelt de schrijver centralisatie en wenscht in iedere provincie aan één der Ambachtsscholen vervolgcursussen in te richten.

Over dit idée straks meer.

Na een afkeuring van laboratorieën en amanuenses zegt de schrijver: „Wie nu examen voor den Waterstaat, voor Bouwkundig Opzichter of voor soortgelijke betrekkingen doet, heeft geen laboratorium tot zijn beschikking gehad; hij zou het reeds een groote weldaad achten, indien hij de kennis, nu als het ware te hooi en te gras opgedaan, op den vervolgcursus van een ambachtsschool had kunnen verkrijgen."

Zeer juist, maar als men buiten, wat een dergelijke cursus zou kunnen geven, nog meer kan krijgen, is dit dan te verwerpen?

Of heeft het beproeven van materialen en constructie-deelen voor bouwkundigen, het indiceeren en remmen voor werktuigkundigen, het meten op hun terrein voor electro-technici, geene groote opvoedkundige waarde?

Leggen de genoemde beproevingen het mondeling en uit de boeken geleerde niet vast?

Schenkt *ééne* proefneming niet meer zelfvertrouwen, dan *tien* op het papier uitgewerkte vraagstukken?

Ten slotte zegt de schrijver, dat de M. T. S. onbereikbaar is voor hen, die haar zouden moeten bezoeken, en licht zulks toe met de volgende zinnen: „Opzichters, teekenaars, werkbazen, kortom allen, wier kinderen nu het beroep hunner ouders kiezen, verdienen *hoogstens f* 1800 in het jaar. Hoe kunnen die menschen, *meest* met groote gezinnen, die werk hebben om rond te komen, hun zoons twee jaar te Haarlem laten studeeren?"

Beide zinnen maken in een betoog geen slecht figuur, en vooral de twee door mij gecursiveerde woorden klinken als een klok.

Alleen het *hoogstens* is onjuist, of weet de schrijver niet dat bij den Waterstaat het tractement tot *f* 2400 gaat en b.v.b. bij den dienst der P. W. te Amsterdam de hoofdopzichters van *f* 1800—*f* 2500 's jaars verdienen?

Dat de technici *meest* met groote gezinnen zijn gezegend is mogelijk; ik zou echter gaarne willen weten uit welke statistiek zulks te bewijzen is, want in mijne eigene omgeving kan ik er geen enkel bewijs voor vinden.

We zullen nu het artikel van den heer Versteeg in No 46 van het Bouwkundig Weekblad nog even iets nader beschouwen, hoewel we dat in No. 48 reeds in hoofdzaak deden, we hopen, zonder dat we in herhalingen vervallen. Principieel verschillen we zoo veel niet van elkaar, de oplossing raakt alleen détails. De heer Versteeg zegt toch zeer duidelijk: „Het effect, dat van de plannen der Regeering te verwachten is, zal zeer veel overeenkomen met het ontsteken van eene krachtige lichtbron op een groot donker terrein."

Dit is zeer juist gezegd, en om nu dit licht zooveel mogelijk aan allen ten deel te doen vallen, staan er twee wegen open.

De eene is de door de Regeering bedoelde en door de beurzen aangemoedigde oplossing, om de lichtzoekenden naar de bron te brengen. De andere is de door den heer Versteeg verdedigde oplossing tot splitsing van de groote bron in, laten we gemakshalve zeggen, een tiental kleinere eenheden.

Laten we eerst de financieele zijde van het vraagstuk eens bezien.

De kosten van den bouw, volgens de M. v. T., worden zonder aankoop van terrein, begroot op *f* 800,000, die voor inrichting op *f* 100,000.

Terrein en helft der bouwkosten zijn voor de M. T. S. toegezegd door de gemeente Haarlem, en wij twijfelen niet of ook andere gemeenten zouden daartoe bereid zijn.

Het jaarlijksch budget van uitgaven bedraagt, volgens de M. v. T., *f* 125,000.

Nemen we nu aan, dat de Regeering over zou gaan tot het oprichten van 10 M. T. Scholen, dan zouden we voor op- en inrichting van elke school *f* 90,000 krijgen, een cijfer dat veel te laag is, als men nagaat, dat de verleden jaar aanbesteede ambachtsschool te Leeuwarden, het gebouw alleen dus, voor *f* 123,000 geopend is, terwijl uit de gemeenteraadsverslagen van Amsterdam te leeren is, dat de kosten voor gebouw en inrichting van de geprojecteerde 3e ambachtsschool op *f* 160,000 geraamd zijn.

Bouw en inrichting van eene M. T. S. zullen dan ook zeker niet minder dan *f* 150,000 geraamd mogen worden, wil deze aan matige eischen voldoen.

Dat wil zeggen, de eerste uitgave van het Rijk klimt van *f* 500,000 op minstens *f* 750,000, want het geraamde cijfer is zeker niet te hoog, en de centrale inrichting voor inlichtingen, cursussen en tentoonstellingen, die bij de 10 scholen natuurlijk in het water valt, tenzij men deze afzonderlijk van de 10 opricht, is bij de berekening *buiten beschouwing* gelaten, terwijl toch de heer Versteeg in zijn tweede artikel deze toejuicht.

Het budget van uitgaven zou voor elke school *f* 12,500 bedragen, dat is, ingedeeld volgens de rubrieken van de M. v. T. *f* 8,000 voor salarissen, *f* 1500 voor beurzen, en *f* 3,000 voor onderhoud, verwarming, verlichting, schoonhouden, leermiddelen, bibliotheek, werktuigen, enz.; *deze cijfers spreken.*

Als men nagaat, dat het gemiddeld cijfer der 2 ambachtsscholen te Amsterdam, waar volstrekt geene weelde heerscht, jaarlijks ± *f* 30,000 bedraagt, dan zal men voor het jaarlijksch budget van eene M. T. S. toch zeker wel *f* 40,000 mogen rekenen, dat wil dus zeggen, de jaarlijksche uitgaven voor het rijk stijgen van *f* 125,000 op *f* 400,000, alweder de centrale informatie-inrichting *niet* mede gerekend.

Het denkbeeld van de „Opmerker" om 10 M. T. scholen te combineeren met 10 ambachtsscholen, zou slechts weinig besparing geven, want verreweg de meeste dier scholen hebben gebrek aan ruimte; er zou dus altijd gebouwd en ingericht moeten worden. Het exploitatie cijfer zou alleen

besparing geven in Directie en Administratie, want de leeraren der A. S. hebben niet zooveel tijd, dat zij buitendien op de M. T. S. les zouden kunnen geven. Cijfers zijn hier echter niet te noemen, daar in elk der 10 gevallen de omstandigheden zouden varieeren.

Buitendien zou eene combinatie van lager en middelbaar vakonderwijs aan eene zelfde inrichting groot gevaar opleveren, dat de leerlingen der A. S. te *veel*, die der M. T. S. daarentegen te *weinig* zouden ontvangen.

Wat de leerkrachten betreft, daarover zijn de bestrijders nog al optimistisch, terwijl het volgens mijne bescheiden meening zelfs zeer lastig zal zijn, om voor de ééne C. M. T. S. geschikt personeel te vinden.

Afgezien van hunne theoretisch-technische en paedagogische goede eigenschappén, die ik bij de toekomstige titularissen veronderstel, zullen zij eene goede *practische* school moeten doorloopen hebben, ja, zullen zij zelfs eenige jaren van self-training aan de school moeten meêmaken, eer zij op het voor hen nog vreemde terrein aan een matig te stellen ideaal zullen voldoen. Ik word in deze meening versterkt door het feit, dat het goede personeel voor lager vakonderwijs in ons land nog betrekkelijk zeldzaam is, hetgeen te bewijzen is uit het. door eene commissie uit de „Vereeniging voor vakopleiding", vastgestelde programma, waarin de in 1903 vastgestelde eischen voor onderwijzers werkelijk nog zeer bescheiden zijn.

Nu zal het toch wel duidelijk zijn, dat men makkelijker zal slagen in het samenstellen van een geringer in aantal zijnd personeel voor ééne C. M. T. S., dan in dat voor een grooter getal personen, benoodigd voor 10 M. T. scholen.

De, bij gebleken behoefte, in uitzicht gestelde M. T. vakscholen, waarover in § 4 van de M. v. T. wordt gesproken, zullen van de ondervinding der C. M. T. S. kunnen profiteeren en er een deel van hun dan *getraind* personeel aan kunnen ontleenen.

Ik vind dezen gedachtengang logischer en natuurlijker, dan die van den heer Versteeg in zijn tweede artikel, waar hij de zaak eenvoudig omkeert.

De C. M. T. S biedt dus meerdere zekerheid voor goed onderwijzend personeel en kan uit den aard der zaak *beslist* over betere hulpmiddelen bij het onderwijs beschikken.

Het bezoeken van ééne M. T. S. school is natuurlijk lastiger, dan het deelnemen aan den cursus van 10 verspreide scholen, maar dit bezwaar is door de Regeering voorzien en door de beurzen ten deele opgelost, terwijl buitendien in § 9 van de M. v. T. gesproken wordt van beurzen, te verschaffen door provincie, gemeente, vereenigingen, bonden, groote ondernemingen en particulieren.

Ik ben overtuigd, dat alle genoemde lichamen en personen gezond verstand genoeg zullen bezitten, om zich niet onbetuigd te laten in dit opzicht, en het $^3/_5$ gedeelte der leerlingen dat in Haarlem zal moeten gaan wonen, zal langs dien weg zeker belangrijken steun erlangen.

Bovendien zijn er gelukkig ook nog technici, die hunne zonen zonder beurs naar Haarlem kunnen sturen, want zooals wij straks zullen zien, is door de tegenstanders het bezwaar der kosten veel te breed uitgemeten.

Centralisatie geeft dus de volgende voordeelen:

Geringer financieele offers voor het Rijk.

Beter en doeltreffender inrichting van de school, door hare hulpmiddelen.

Meer kans op de aanstelling van het meest geschikte personeel, en daardoor beter kans op slagen van de toch altijd voor ons land nieuwe zaak.

Een tiental scholen geeft natuurlijk het groote voordeel, dat ze makkelijker en met minder opoffering door de leerlingen te bezoeken zijn.

Maar is, voor eene zoo groote verbetering als eene goede en systematische vakopleiding, opoffering door de belanghebbenden niet gewenscht en geoorloofd?

Mij dunkt, het adres van den „Bond van Technici", van de *direct belanghebbenden* dus, geeft daarop een, voor de tegenstanders der Regeeringsplannen, beschamend antwoord.

Ik wil het hierbij laten voor wat het artikel van den heer Versteeg in het Bouwkundig Weekblad betreft, hoewel mijne argumenten nog lang niet uitgeput zijn en omdat hij in zijn 2e artikel bovendien geene nieuwe gezichtspunten opent, en wil alleen nog eenige kantteekeningen maken bij zijn artikel in de „Bouwwereld."

In genoemd blad toch geeft de heer Versteeg, behalve de hoofdschotel die ook in het Bouwkundig Weekblad opgedischt is, een drietal nootjes, bij wijze van dessert, waarbij ik, om in stijl te blijven, graag een paar appeltjes wil schillen.

Noot 1 vertelt ons, dat adressen met bezwaren zijn ingezonden door den „Bond van Directeuren van Ambachtsscholen," door de „Vereeniging tot bevordering van de Vakopleiding voor Handwerkslieden" en door de „Ned. Vereeniging voor Teekenonderwijs."

Wat de 1e Vereeniging betreft, meldden de bladen van 14 Januari 1905 ons, dat het Bestuur het nog niet eens was omtrent het zenden van een adres.

De bezwaren zijn dus òf niet zeer groot, of voor- en tegenstanders van de Regeeringsplannen staan vrij wel gelijk.

Maar hoe is het mogelijk, dat men op 16 November 1904 eene positieve mededeeling doet, waarvan de juistheid twee maanden later nog niet vast staat?

Van de 2e Vereeniging heb ik de eer bestuurslid te zijn en kan ik dus *beslist* mededeelen, dat een dergelijk adres niet verzonden is, ja dat er zelfs nooit sprake van is geweest.

Van een bestuurslid van de Ned. Vereeniging voor Teekenonderwijs mocht ik de mededeeling ontvangen, dat het Bestuur van genoemde vereeniging officieel en beslist kan tegenspreken, dat door haar in zake de M. T. School een adres zou zijn verzonden.

Noot 2 moet tot bewijs strekken, dat de opleidingskosten te Delft en Haarlem elkaar niet veel ontloopen, en luidt als volgt.

Haarlem:

11 maanden kost en inwoning à *f* 35.— = .	*f* 385.—
1 maand kamerhuur	„ 10.—
Lesgeld	„ 40.—
Kleeding, reisgeld, enz.	„ 150.—
te zamen . . .	*f* 585.—

Delft:

9 maanden kost en inwoning à *f* 35.— = .	*f* 315.—
3 „ kamerhuur	„ 30.—
Collegelden	„ 200.—
Kleeding, reisgeld, enz.	„ 150.—
te zamen . . .	*f* 695.—

Ik kom tot de conclusie, dat de opleiding te Delft juist 2,8 × zoo duur is als die te Haarlem, zelfs met in achtname van voor Delft nog gunstiger cijfers, dan de door den heer Versteeg genoemde; want ik ben van meening, dat de kosten voor eene opleiding genomen moeten worden over den *duur* der opleiding, en tot vergelijking men niet willekeurig een greep mag doen uit één der jaren.

Wat de heer Versteeg gedaan heeft, is „l'art de grouper des chiffres," in dit geval „art" echter niet te vertalen door

kunst", want de bewerking heeft meer van een *kunstje*.

De opleiding Delft duurt *minstens* 9 jaar en voor eene goede vergelijking zullen wij eveneens 9 jaar van den Haarlemmer moeten nemen.

De toekomstige Delftenaar moet de 5 j. H. B. S. afloopen en kost dus 5 jaar lang *f* 320.— 's jaars, verdeeld als volgt: *f* 250.— voor kost en kleeding in het gezin zijner ouders, *f* 60. - schoolgeld en *f* 10.— boeken.

In Delft *f* 300.— voor kost en inwoning rekenend, *f* 200.— voor collegegelden en *f* 150.— voor kleeding, reisgeld, enz. kost hij nog 4 × *f* 650.— of totaal *f* 4200.—; billijker kan het toch zeker niet!

Voor den Haarlemmer den duursten weg nemend, dat is die via eene Ambachtsschool, worden de kosten voor de eerste 3 jaren *f* 290.— 's jaars, te weten: *f* 250.— voor kost en kleeding in het gezin zijner ouders, *f* 15.— schoolgeld eener A. S. en *f* 25.— tot het volgen van een taal- of wiskunde-cursus.

De beide volgende jaren worden verminderd met de *f* 15.— der A. S. en worden dus *f* 275.—.

De twee jaren te Haarlem worden op de basis der voor Delft gemaakte rekening *f* 490.— 's jaars en de totaaluitgaaf dus *f* 2400.— Dit bedrag moet natuurlijk verminderd worden met wat de Haarlemsche jongeling in het 4e, 5e, 8e en 9e jaar kan verdienen; en als wij deze verdienste zeer matig taxeeren op respectievelijk *f* 150.—, *f* 200.—, *f* 250.— en *f* 300.—, dan wordt het totaal der Haarlemsche opleiding slechts *f* 1500.— en dus alles, behalve elkaar niet *veel* ontloopend.

Bovenstaande geldt nu het bereiken van het doel in beide gevallen, maar biedt tevens gelegenheid er op te wijzen, dat de door de Regeering gewenschte voorbereiding groote voordeelen bezit voor den a. s. technicus zelfs bij *niet* slagen.

Nemen we eens aan, dat na vijf jaren voorbereiding twee aspiranten respectievelijk voor Delft en Haarlem door omstandigheden gedwongen worden van een bezoek aan de onderwijs-inrichtingen af te zien, hoeveel meer waarde voor de techniek heeft dan niet de aspirant-Haarlemmer boven de aspirant-Delftenaar! Waarlijk, de inhoud van de M. v. T. is niet met een praatje weg te redeneeren!

Noot 3 geeft eene anecdote van een Indisch jongentje, dat ten gevolge van een val zwakhoofdig was, en wiens niet al te verstandige moeder hem nu *maar* architect wou laten worden. Het verband tusschen deze mogelijk zelfs historische anecdote en de C. M. T. S. is mij echter niet duidelijk en kan ik er daarom ook niets van zeggen. Wel echter heb ik van de 3 noten den indruk gekregen, dat eene zaak, waarbij verdichtingen en anecdoten in de plaats van argumenten treden, wanhopig treurig moet staan.

Het bovenstaande was grootendeels geschreven toen het artikel van den heer Kerkhoff verscheen, dat zich gunstig onderscheidt van de vorige artikelen door den bezadigden en voorzichtigen toon, waarin het geschreven is.

Ik zal wel niet behoeven te zeggen, dat ik het met den inhoud niet eens ben, ten deele is het artikel reeds bestreden in het voorafgaande, ten andere wil ik er nog eenige kantteekeningen bij maken.

De heer Kerkhoff zegt, dat de beweging in zake M. T. O. *lang* op zich heeft laten wachten, en hij heeft daarin gelijk, mits hij eene uitzondering maakt voor de direct belanghebbenden.

De Bond van Technici toch, benoemde eene Commissie voor die zaak, vóór er van de Regeeringsplannen iets bekend was.

Reeds in November 1902 bracht die Commissie een rapport uit, waarvan de inhoud in hoofdzaak overeenstemt met de later geopenbaarde regeeringsplannen.

Geen van de bestrijders echter schijnt er aan gedacht te hebben, dat er zoo iets als een „Bond van Technici" bestond; geen namelijk heeft getracht daar (aan het adres der direct belanghebbenden) eens inlichtingen in te winnen.

De heer Kerkhoff komt tot de conclusie, dat Haarlem alleen te klein zal zijn, maar ook de Regeering is van deze meening, daar meerdere scholen in uitzicht worden gesteld.

De heer K. gaat echter nog verder dan de heer V. door van 18 à 20 scholen te spreken, en denkt deze dan ook in te kunnen richten.

De Regeering zegt: „Er is behoefte aan M. T. O., de zaak is echter nieuw, bij de inrichting dient dus voorzichtigheid betracht te worden, wij beginnen dan ook, tot het verkrijgen van ondervinding, met *ééne* zoo goed mogelijk ingerichte school."

De heer K. zegt: „Wij nemen gelijktijdig *twintig* proefnemingen, ofschoon er zeer veel kans is, dat velen mislukken zullen."

Heeft de uitvoering van beide gedachten niet zeer veel overeenkomst met de verschijnselen van „evolutie" en „revolutie."

Is bij lager vakonderwijs indertijd gezegd: „Daar zij vakonderwijs!", en daar was vakonderwijs, of heeft genoemd onderwijs evenals elke maatschappelijke oplossing eene ontwikkelingsperiode meê gemaakt?

De 20 scholen geven aan reis- en verblijfkosten voor de leerlingen, dat is dus voor de *ouders*, volgens becijfering van den heer Kerkhoff, eene besparing van *f* 163,500.

Maar wat heeft de Staat aan deze besparing?

Kan deze den ouders eene t'huisblijfbelasting opleggen in geval van splitsing?

De heer Kerkhoff wil de M. T. scholen onderbrengen in de gebouwen der Ambacht- en Burgeravondscholen.

Stellen we eens, dat deze beschikbare ruimte hebben, mag deze ruimte dan in beslag genomen worden door het M. T. O., terwijl zij in de naaste toekomst bestemd was voor lager T. O.?

Is dit billijk en rechtvaardig?

De heer K. komt op een bedrag van *f* 23.500 per jaar en per school, door toepassing op papier van deze twee besparingen, een cijfer dat volgens mijne meening van hierboven minstens *f* 40.000 zal moeten bedragen.

De heer K. zegt verder: „de hoofdzaak, waarom alles draait, is de bepaling van het aantal leerlingen."

Dit nu is niet waar; bij het inrichten van een *nieuwen* tak van onderwijs is niet de eerste vraag, hoe *velen* moeten op de inrichting geplaatst worden, maar hoe richten wij de school in verband met de toestanden in ons land het *beste* in? Na de kwaliteit komt dan de kwantiteit aan de beurt.

Bij de behandeling van het voorbereidend ambachtsonderricht vraagt de heer Kerkhoff:

„Moet dit op dezelfde wijze gegeven worden als voor den a. s. werkman?"

Deze vraag kan met ja en neen beantwoord worden. In het eerste geval zal zeker het gehalte van het ambachtsonderwijs stijgen, welke stijging ook het lager vakonderwijs ten goede zal komen.

Ook voor het tweede geval bestaan geene bezwaren, eene splitsing in verband met de toekomst der leerlingen is aan de ambachtsscholen zeer wel mogelijk en uitvoerbaar.

Ook vraagt de heer Kerkhoff: „Moet de vakpraktijk vóór of nà de M. T. S. komen?"

De Bond van Technici antwoordt zonder aarzelen: „De vakpraktijk moet aan de M. T. S. voorafgaan." Kennis en behandeling van gereedschappen, vaktermen, kennis van vaktoestanden, organisatie en uitvoering zullen de lessen aan de M. T. S. dan zooveel te vruchtbaarder maken.

VILLA TE SCHEVENINGEN.

Rotterdam Oktober 1903.
J. Verheul Dzn
Architect.

SCHAAL 1 A 20

Men leide hieruit nu niet af, dat de M. T. S. technici klaar voor het leven zal afleveren; dit kan niet, evenmin als Delft Ingenieurs aflevert, die klaar zijn voor het leven.

In beide gevallen zullen eenige jaren van verdere praktijk noodig zijn om de leerlingen in staat te stellen het geleerde goed te verwerken en toe te passen.

Ten slotte geeft de heer Kerkhoff eene omschrijving van de M. T. vakopleiding, zooals die hem toelacht. Deze zou bestaan uit eene 2 à $2^1/_2$ jarige school voor M. U. L. O., waar tevens leerlingen voor handel, administratie, land- en tuinbouw plaats vinden, eene soort basterd-H. B. S. dus, eene 4 à $4^1/_2$ jarige M. T. S, benevens daarna nog 2 winteravondcursussen.

De opleiding zou dus 9 jaar duren en alleen in de twee laatste jaren zou er aanraking met de praktijk zijn.

Deze opleiding zou de minder goede eigenschappen bezitten, die de heer Versteeg in zijn eerste artikel der regeeringsplannen toeschreef; zij zou duur zijn en halfgebakken ingenieurs voortbrengen.

Indien de bestrijders der regeeringsplannen eenige kans op succes willen hebben, zullen zij andere wegen moeten bewandelen dan de tot nu toe gevolgde.

Volgens mijn bescheiden meening zouden deze wegen dan moeten leiden tot het bewijs, dat:

1e. De wijze van voorbereiding der M. v. T. door eene betere vervangen kan worden.

2e. Het in de M. v. T. ontwikkelde leerplan niet deugt.

3e Dat b.v. een 10 tal M. T. S. minder in aanschaffing en exploitatie kosten, dan éénе centrale M. T. S.

4e. Dat een tiental kleinere scholen beter ingericht kunnen zijn dan éénе groote.

5e Dat er in ons land voldoende leerkrachten zijn om een 10 tal scholen te voorzien.

6e. Dat belangstellenden en belanghebbenden in ons land zoo laks zijn, dat er geen uitzicht bestaat op het uitbreiden van het aantal beurzen.

Tot zoolang bepaalt zich hunne wijze van bestrijding tot: *words, words, words.*

A'dam, 14 Jan. '05. H. J. C. Haver.

VILLA TE SCHEVENINGEN.

De Villa, waarvan de voorgevel en plattegronden in dit nummer van het Weekblad zijn afgebeeld, is in het begin van 1903 voor rekening van den toen te Rotterdam wonenden heer A. van Beekum door ondergeteekende gebouwd, op een terrein aan den Ouden Scheveningschen Weg, niet ver van het Frankenslag gelegen.

Daar de breedte van dit terrein, en die van het aan de linkerzijde daarnaast liggende, niet voldoende waren om daarop twee vrije, op zich zelf staande villa's te bouwen, moest er bij het ontwerpen dezer villa rekening mede gehouden worden, dat op dit aangrenzende perceel een zelfde gebouw gesticht zou kunnen worden, waartoe de eigenaars zich dan ook bij contract verbonden, ten einde aldus het karakter van eene dubbele villa te verkrijgen.

Hetgeen dus hier op de bijgevoegde plaat is afgebeeld is de helft der dubbele villa.

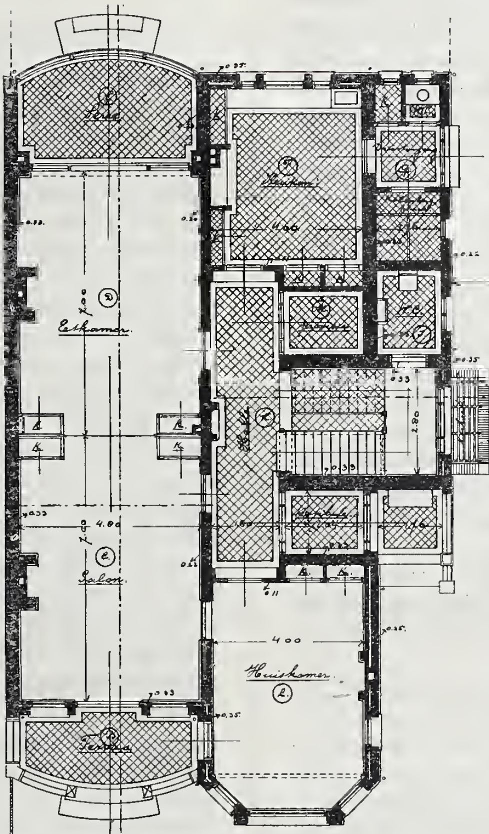
Van af de hardsteenen plint is de onderbouw gemetseld van fraai kleurig hardgrauw; de bovenbouw van af den bovenkant der onderste lichtkozijnen van witte verblendsteen, afgewisseld met hardsteen en enkele banden van roode baksteen.

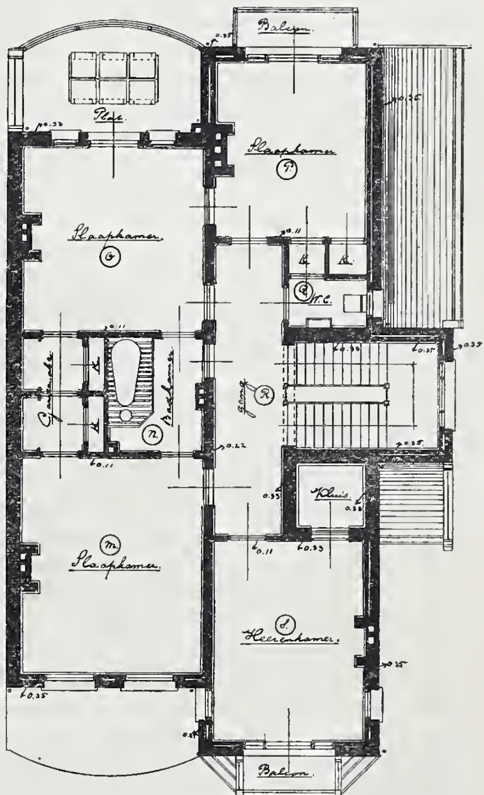
Boven de vensters van den terugspringenden gevel is een vulling aangebracht van kleurig sectiel-tegelwerk uit de fabriek van Joost 't Hooft en Labouchère te Delft.

Het vakwerk in den topgevel is van grenenhout bewerkt en voorzien van eenig beeldhouwwerk dat, evenals het overige houtwerk voor kozijnen enz., in warmen bruinen toon geschilderd is.

Voor de dakbedekkingen zijn bruin verglaasde pannen der firma van Oordt toegepast.

De hoofdingang met portiek bevindt zich aan den zijgevel, terwijl aan den voorgevel een terras, toegankelijk van uit

Villa te Scheveningen.

Beganegrond. Verdieping.

Schaal 1 à 200.

de huiskamer en het salon, is aangebracht, hetwelk een goed beschut zitje aanbiedt, van waar men een mooi kijkje heeft op den Ouden Scheveningschen Weg.

Aan den achtergevel is eene ruime serre uitgebouwd, grenzende aan de eetkamer en eveneens toegankelijk van uit den tuin.

Aan het einde van den ongeveer 91 M. langen tuin bevindt zich het bij de villa behoorende stal- en koetshuis met daarboven gelegen koetsierswoning, hooizolder enz. Een afzonderlijk aanbouwtje dient voor eigen electrische installatie.

Dit stal- en koetshuis is, zooals gezegd, bereikbaar door den tuin, maar heeft bovendien een afzonderlijken toegang van af het Frankenslag, een dwarsweg die op den Ouden Scheveningschen Weg uitkomt.

De stal is voor luxe-paarden ingericht en bevat 2 gewone standplaatsen en een box. Het koetshuis biedt ruimte voor 6 rijtuigen

Bij onderhandsche aanbesteding is de bouw dezer villa met stal- en koetshuis gegund aan de heeren Jac. Vos en

Zoon, aannemers te 's-Gravenhage, voor ± ƒ 58.000, terwijl de heer J. C. Hemmes, bijgestaan door den heer J. J. Speelman, onder mijne leiding zorgde voor eene uitnemende detailleering en correcte uitvoering.

Ook de heer J. M. Vos, lid der firma Jac. Vos en Zoon, verdient hier een woord van waardeering voor de wijze waarop hij dit werk als aannemer heeft uitgevoerd en afgeleverd.

Rotterdam, Januari 1905.

J. VERHEUL Dz., *Architect.*

H. LEGUYT.

Met 1 Februari j. l. is den heer H. Leguyt, Architect 1e klasse bij de Publieke Werken te Amsterdam, op zijn verzoek ontslag uit die betrekking verleend, op de meest eervolle wijze, na bijna 32 jaren in dienst der Gemeente te zijn werkzaam geweest. Redenen van gezondheid hebben hem genoopt rust te nemen

Den 31sten Januari j. l. heeft de heer Leguyt ten Stadhuize afscheid genomen. De Directeur van P. W., de heer J. van Hasselt sprak hem op hartelijke wijze toe, en zeide het daarbij overbodig te achten, de groote verdiensten van den vertrekkenden Hoofdambtenaar in herinnering te brengen. daar men toch op tal van plaatsen in de stad de bewijzen kan zien van zijn werkzaamheid. Als aandenken bood de heer Van Hasselt den heer Leguyt een photo aan, voorstellende de ambtenaren die onder hem gewerkt hadden; tevens ontving hij een album met de namen der schenkers. De Wethouder van P. W., de heer Serrurier, die onmogelijk tegenwoordig kon zijn, had in een schrijven afscheid genomen.

In eene korte toespraak betuigde de heer Leguyt zijn dankbaarheid voor de vele bewijzen van sympathie die hij ontvangen had. Met weemoed zal hij daarna zijn kamer en de aangrenzende teekenzaal verlaten hebben, waar hij gedurende zulk een reeks van jaren met buitengewone werkkracht, ijver en lust in het belang der gemeente met hart en ziel is werkzaam geweest. Maar ook allen die onder hem gewerkt hebben, zullen hun humanen chef betreuren, wien zij een goed hart toedroegen en van wien zij steeds zooveel welwillendheid ondervonden.

Moge de heer Leguyt nog gedurende tal van jaren, hersteld van de ziekte die hem trof, in zijn huiselijken kring genieten van de rust die hem gegund wordt en die hij verdiend heeft na zoovele jaren van onvermoeiden arbeid.

Van dien arbeid getuigen een groot aantal bouwwerken, waaronder zeer belangrijke, die onder zijn toezicht werden gebouwd, of door hem werden voorbereid en uitgevoerd, of wel zelfstandig werden ontworpen. Onder de vele van deze laatsten mag wel in de eerste plaats genoemd worden het Wilhelmina-gasthuis. Verschillende dezer werken zijn in den loop der jaren in dit „Weekblad" verschenen; ook in buitenlandsche bladen zijn er als verdienstelijke voorbeelden gepubliceerd, vooral op het gebied van scholenbouw.

De heer Leguyt werd op 30 Januari 1840 te Krommenie geboren, waar hij het eerste onderwijs, ook in het bouwvak, genoot. Na van 1863 tot 1868 als opzichter-teekenaar te Alkmaar werkzaam te zijn geweest en zich verder bekwaamd te hebben, trad hij in laatstgenoemd jaar in dienst van den toen bekenden en bekwamen architect Asseler, voor wien hij verschillende bouwwerken ontwierp en uitvoerde. In 1873 werd hij benoemd tot bouwkundige 1e klasse van de gemeente Amsterdam. In den aanvang werkte hij onder de toenmalige stadsarchitecten De Greef en Springer, maar sedert 1894 werd hij Hoofd der afdeeling, welke betrekking hij thans heeft neergelegd, na de plichten die hem waren opgelegd, met de grootste nauwgezetheid te hebben vervuld.

CONGRESSEN.

Zooals bekend is, werd in de sluitingszitting van het VIe Internationaal Congres van architecten, te Madrid in 1904, aan het „Royal Institute of British Architects" te Londen opgedragen, het VIIe Internationale Congres te organiseeren.

De Mij. t. Bev. der Bouwkunst heeft thans van het „R. Institute" de mededeeling ontvangen, dat het Comité van Organisatie thans is samengesteld, dat Z. M. de Koning van Engeland het Beschermheerschap van het Congres op zich genomen heeft, en dat Z. K. H. de Prins van Wales Eere-voorzitter van het Congres zal zijn. Aan het hoofd der Eere vice-presidenten staat Z. K. H. de Hertog van Connaught.

Het Uitvoerend Comité bestaat uit 13 personen, waaronder de heer John. Belcher, Voorzitter, en W. J. Locke, Secretaris, tevens Secretaris van het Comité van Organisatie, waarvan de zetel is: 9, Conduit Street, London W.

Het Congres zal te London gehouden worden van 16 tot 21 Juli 1906.

De werkzaamheden zullen o. a. bestaan uit het bespreken van bouwkundige vraagpunten van internationaal belang, gekozen en goedgekeurd door het Comité van Organisatie; een tentoonstelling van bouwkunst; bezoeken aan gebouwen en monumenten te London en buiten die stad; een paar avondfeesten, enz.

De bijdragen van leden donateurs zal f 48 (4 P. St.) bedragen, en die van gewone leden f 12.

Het Congres zal in hoofdzaak ingericht worden zooals de voorgaande.

TENTOONSTELLINGEN.

Van een tentoonstelling in wording.

Door het Bestuur der Maatschappij „Arti et Amicitiae" is het plan gevormd van een Tentoonstelling, die even fraai als leerzaam worden kan en die den naam zal dragen van:

„Tentoonstelling van Gildekunst", in verband met Publicatiemiddelen.

Ook de aanleiding tot deze Tentoonstelling zal voor meerderen niet zonder belang zijn.

De Maatschappij heeft namelijk als zoo menige Vereeniging (en hoevele telt er onze moderne samenleving!) voor haar verkeer met leden en belangstellenden behoefte aan verschillende publicatie-middelen. Dit maakt in de eerste plaats een beroep op de boekdrukkunst noodig.

Voor een twintigtal jaren zou men dit nog een hoogst gewone zaak geheeten hebben. Maar wie weet met hoeveel ijver sedert dien in den vreemde en daarna ook bij ons gezocht is naar werkelijk goed, dat is schoon, duidelijk en degelijk drukwerk, die begrijpt, dat een kunstenaarsmaatschappij daartegenover niet onverschillig kon blijven.

En zoo besloot men dus, ten dienste van de van „Arti" uit te geven publicaties, ter eigen studie en voorlichting een Tentoonstelling te maken van oude publicatie-middelen en van oud fraai drukwerk.

Het is duidelijk, dat de uitnemende gedachte om aldus in de oude kunst een les te zoeken voor wat wij heden ten dage doen moeten, niet alleen ten dienste der Arti-leden behoeft te wezen. Het is genoegzaam bekend, dat de zalen van „Arti" tegen niet te hoog entree ook voor het publiek toegankelijk zijn en de vele Vereenigingen van verschillende strekking en doel die echter, wat het rapport met hunne leden aangaat, dezelfde nooden kennen als „Arti" zullen dus eveneens van de zoo gemakkelijk geboden gelegenheid tot studie gebruik kunnen maken.

En het is van harte te hopen, dat dit geschieden zal, opdat een zoo bij uitstek algemeene Kunst — de Drukkunst — het voedsel vinde waaraan, na langen tijd van verslapping, zoo zeer behoefte is. Te meer is dit te hopen, waar „Arti" haar werk niet half doen zal. Men heeft namelijk, en zeer zeker terecht, bedacht dat een vereenigings-publicatiemiddel een stempel, een onderscheidingsteeken, een distinctief behoeft.

Ook dit is weer een behoefte die in alle Vereenigingen bestaat en wie wel eens let op de stempels en merken die de drukwerken heeten te versieren, maar ook voorkomen op Vaandels, insignes, opschriften en wat er meer van dien aard in het vereenigings-leven moge voorkomen, die zal weten, dat de moderne vondsten in deze niet altijd schitterend zijn.

Ook hiervoor mag wel eens naar de producten onzer voorvaderen gekeken worden. En de voorbeelden zijn waarlijk ontelbaar. Zij bevinden zich op de gedrukte stukken en op de soms zoo statig geschilderde gildeborden, op vaandels en drinkbekers, op uithangborden en geborduurde kussens — kortom op al die voorwerpen die ook van ouds in het vereenigingsleven een eerbare plaats hadden.

Welnu, ook een afdeeling ter bestudeering van dit deel der publicatie-middelen, van distinctieven en onderscheidingsmerken, zal in de Tentoonstelling begrepen zijn.

De Maatschappij verheelt zich niet, dat een en ander veel moeite en zorg zal kosten, doch vooral veler medewerking nood-

zakelijk zal maken. De saam te brengen voorwerpen immers zijn door het geheele land verspreid en in velerhande bezit Zij vertrouwt echter, dat om der wille van de practische, actueele en voor het geheele vereenigingsleven nuttige strekking der Tentoonstelling, waarin slechts aan schoon en kunstrijk werk zal worden plaats gegeven, deze medewerking haar evenmin onthouden zal worden als toen zij de „Zilver-Tentoonstelling" samenbracht, die indertijd zoo uitnemend geslaagd is en nog leeft in de herinnering van hen die daarvan toen mochten genieten.

Het nieuwe plan moge niet zóó kostbaar zijn, het zoekt, bij niet minder belofte van schoonheid, nauwer aansluiting aan bij uitstek moderne behoefte.

In haar Gebouw Heerengracht 13 te 's Gravenhage wordt door den Haagschen Kunstkring van 3 tot 26 Februari een Tentoonstelling gehouden van architectonische schetsen, teekeningen en modellen, van uitgevoerde en niet uitgevoerde ontwerpen, uit de laatste 10 jaren, bijeengebracht door leden van de afdeeling Bouwkunst en genoodigden. De toegangsprijs is 25 cents.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Bouwkunst en Vriendschap Vrijdag 27 Januari hield de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap hare jaarlijksche algemeene vergadering, waarin aan de bekroonden in de prijsvragen van het afgeloopen jaar de behaalde onderscheidingen uitgereikt en het jaarverslag door het bestuur werd uitgebracht. Hieruit bleek, dat de Vereeniging in zeer bevredigenden toestand verkeerde. Het aantal leden dat tot de Vereeniging toetrad, was gelijk aan dat wat de Vereeniging verloor; hierbij waren echter dit jaar bijzondere factoren als overlijden en het zich metterwoon in andere plaatsen vestigen, krachtiger dan anders werkzaam geweest, zoodat het gebrek aan uitbreiding van het ledental niet als een minder gunstig verschijnsel was aan te merken. Het bezoek op vergaderingen was in vergelijking met de vorige jaren weder een weinig vooruitgegaan, en voldoende te noemen; de arbeid der vaste commissieën voor de sociëteit en de opname van oude bouwfragmenten was dit jaar weder met succes bekroond en de financieën der Vereenigingen verkeerden in gunstigen staat. Het jaarverslag herinnert verder aan het optreden van de Vereeniging in zake het concept der bouw- en woonverordening dat bij den gemeenteraad aanhangig is en de jubilea van den heer Directeur der Gemeentewerken en den heer Hoofdinspecteur over het bouwen die onderscheidenlijk tot eerelid en lid van verdienste der Vereeniging werden benoemd. In het bestuur werd in de plaats van de aftredende leden de heeren J. E. Voogt M.Wzn. en W. F. Overeijnder benoemd de heeren Alb. Otten en A. W. Muller.

Door het bestuur werd medegedeeld, dat er plannen in bewerking waren om dit jaar het twintigjarig bestaan der Vereeniging met eene tentoonstelling van het werk der leden en met eenige feestelijkheden te vieren, waarvoor een bedrag op de begrooting was uitgetrokken en vrijwillige bijdragen der leden zouden worden verzocht.

Verder werd besloten het raadhuisvraagstuk voor Rotterdam zoo mogelijk in een openbare vergadering aan de orde te stellen, ten einde te trachten voor goed te voorkomen dat voor dien bouw van het aangekochte emplacement tusschen Hoogstraat, Oostplein en Achterklooster gebruik worde gemaakt.

Arti et Industriae. 's Gravenhage, 28 Januari 1905. Uit de rekening en verantwoording, over de tentoonstelling van Augustus en September 1904 bleek, dat ontvangen werd *f* 3438 69½ en uitgegeven *f* 5399.76, zoodat er een tekort is van *f* 1711.06½.

De rekening en verantwoording van het Genootschap voor het jaar 1904 deed zien, dat dit eindigde met een kassaldo van *f* 1187.84. Het totale nadeelige saldo is dus *f* 523.22½.

Het aftredend bestuurslid de heer P. E. van Leeuwen werd herkozen, en in de plaats van den heer W. Th. Kockx, die zich niet herkiesbaar stelde, werd de heer F. J. Belinfante gekozen. Met ongeveer algemeene stemmen werd de heer Joh. Mutters Jr. als Voorzitter herkozen. Onder luid applaus werd hem hulde gebracht voor al hetgeen hij voor de Vereeniging had verricht.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker 28 Januari 1905. *Amsterdam voor 600 jaren*, met een afbeelding, stadsplan, van Amsterdam zooals het was omstreeks 1300.

Overpeinzing, over de aanstaande Rembrandt-huldiging, in 1906 en de prijsvraag voor het Vredespaleis.

Onze Vaderlandsche bouwwijze. Volksbouwkunst behoort bij uitstek tot hetgeen thans ambachtskunst of gebruikskunst genoemd wordt. Dit wordt bij de hedendaagsche opleiding van den ambachtsman, de aangewezen beoefenaar der gebruikskunst bij uitnemendheid, zoo goed als geheel uit het oog verloren.

Architectura. 28 Januari. *Inleiding tot de „Reis door de eeuwen,"* door H. Walenkamp. Handelend over het streven naar het nieuwe en de studie van het oude; in beschouwingen over de wondergedachten en werken der wereld, ontleend — zooveel mogelijk — aan de bronnen uit den tijd van hun ontstaan zelf. I. Over den bouw van de Aya Sophia te Constantinopel; naar K. Barth, Constantinopel, deel no. II der „Berühmte Kunststätten."

Uit het *verslag der vergadering van het Genootschap A. et A. op 25 Jan.* blijkt, dat in die bijeenkomst hulde is gebracht aan de Mij. t. B. d Bouwkunst voor haar schrijven aan het bestuur der Carnegie-stichting. Voorts werd besloten zich ook tot dat bestuur te wenden met een adres waarin aangedrongen wordt op het uitschrijven van een algemeenen, internationalen wedstrijd; van dit besluit zal kennis gegeven worden aan de bekende buitenlandsche bouwkunstgenootschappen.

In het „technisch gedeelte" wordt voortgezet: *Coöperatief bouwen* door M. P. de Clercq, en, *Over bedrijfskosten van verschillende krachtwerktuigen;* het bevat verder o. a.: *De Amerikaansche locomotieven* op de Parijzer wereld tentoonstelling in 1900.

De Bouwwereld, 25 Januari *Echo's. Het Vredespaleis.* Plaats en Prijsvraag.

Agra. De witte pracht der Groot-Mogols. Citaat uit een reisverhaal in de „Revue des deux Mondes", getiteld „Vers Benares", door Pierre Loti.

Vervolg van: *Het winnen van ijzer direct uit het erts*, door J. L. Terneden.

Het nummer bevat afbeeldingen van het *Paviljoen van de Plateelbakkerij „De Distel"*, te St. Louis (1904), en eenig aardewerk daaruit.

In De Ingenieur van 28 Januari is o.a. verschenen: *Voorloopig verslag van een reis door de V. St. v. N. Amerika*, voordracht (met lichtbeelden) in de vergadering van het K. I. v. Ingenieurs, gehouden op 15 Nov. 1904, door den heer R. A. van Sandick.

Technisch Weekblad. 26 Januari. *Over het luchten* (ventilatie). *Het spiritusgloeilicht.*

UIT DEN VREEMDE.

In een der jongste afleveringen van het Italiaansch tijdschrift „Nuova Rassegna Tecnica Internazionale" schrijft de ingenieur Max Ongaro, die persoonlijk nauwkeurige onderzoekingen gedaan heeft naar de oorzaken van het instorten van de Campanile van S. Marco te Venetië, dat de reden van deze catastrophe niet gezocht moet worden in den slechten toestand der fundeeringen, maar geheel alleen in de onverantwoordelijke wijze waarop de steun- en draagpilasters, door doorbreking verzwakt en beschadigd geworden waren.

Vooral de middenpilaster aan de westzijde was meer dan erg doorbroken aan de binnenzijde, om plaats te maken voor een kast, wat op zichzelve reeds het grootste gevaar voor instorting moest opleveren.

Gedurende het Congres te Athene (7—15 April 1905) zal in het gerestaureerde Stadium van Ilissos te Athene een oud drama, „Iphigenie in Tauris" gegeven worden, waardoor de decoratien en verdere inrichtingen van het oude tooneel, gemaakt worden volgens de voorschriften van Prof. Dr. Dörpfeld van het Duitsch Archaeologisch Instituut te Athene

---

Te Londen overleed op vijfenzeventig jarigen leeftijd Thomas Blashill, de laatste die de plaats als architect vervulde van de „Metropolitan Board of Works", welke niet meer bestaat en vervangen is, door de „Londen County Council" waarvan hij de eerste architect was.

Te Constantinople is een Engelsch ziekenhuis geopend. Het gebouw zonder de inrichting enz. kostte 350 duizend gulden.

De stad Parijs, is door aankoop eigenaar geworden, van het park Bagatelle in het Bois de Boulogne, een der schoonste particuliere bezittingen die in het bosch gelegen zijn.

Men vermoedt, dat het nu, bestemd is voor een sanatorium voor kinderen, of dat de tuinbouwschool uit Parijs er heen gebracht zal worden. Enkelen willen het eenvoudig bij het Bois de Boulogne trekken. Tal van aanvragen zijn ingekomen, om er een nieuwe, zomeruitspanning of „Casino" van te maken.

BERICHTEN.

's Heerenberg. Het gemeentehuis, een laat-Gothisch gebouw, zal gerestaureerd worden. De gemeenteraad van Bergh zal eene som van *f* 7000 beschikbaar stellen.

Harderwijk. Aan den stads-architect, den heer J. H. Makkink, werd op zijn verzoek een eervol ontslag verleend. De titularis heeft 40 jaren de betrekking waargenomen; hem zal een pensioen worden verleend.

Stadhuis te 's Gravenhage. In de zitting van den gemeenteraad, gehouden op 30 Januari j.l., werd door B. en W. een voorstel ingediend tot uitbreiding van het Stadhuis, en wel door aankoop of ruiling van eenige aan dat gebouw grenzende perceelen. De kosten daarvan worden aldus geschat: bijbetaling perceel firma Schröder en Co. *f* 200.000; — huis riviervischmarkt 2 *f* 55.000; — perceel Lankhout en Co. *f* 14.000; — verbouwing Raadhuis *f* 400.000; — verbouwing perceel Riviervischmarkt *f* 40 000; — verbouwing St.-Nicolaas-Gasthuis *f* 100.000; — meubilair, rechten en onvoorzien *f* 41 000; — totaal *f* 850.000.

Het is de bedoeling om het perceel Groenmarkt 5 der firma Schröder bij te trekken aan het tegenwoordige Stadhuis en dat dan te verbouwen zóó. dat verkregen wordt: 1°. een nieuwe Raadzaal; 2°. een afgezonderde kamer voor den burgemeester; 3°. de thans buiten het stadhuis gevestigde afdeelingen der secretarie weder in het Raadhuis onder te brengen en daar tevens de noodzakelijke meerdere ruimte te verkrijgen. Dat zal verkregen kunnen worden o.a. door verhooging van het Stadhuis met een verdieping.

In de openbare vergadering is weinig over dit voorstel gesproken; het werd met 29 tegen 6 stemmen aangenomen.

Beurspassage te Amsterdam. Op 31 Jan. j l. werd de „Beurspassage" te Amsterdam voor het publiek geopend. Zij maakt een onderdeel uit van het gebouw van de Alg. Mij. voor Levensverzekering en Lijfrente dat tot stand gekomen is volgens de plannen van den heer H. P. Berlage Nz.

De passage, breed $5^{1}/_{2}$ M., is in de plaats gekomen van de oude Baafjessteeg, die een armelijke doorgang was van nog geen 3 M. breedte; Zij is, met haar 18 winkels, een werkelijk fraai en soliede stuk werk. Zeer goed effect maakt het tongewelf van 5 M. spanning, samengesteld uit Silezische glazen bouwsteenen, die een uitstekende verlichting in de ruimte verzekeren. Het is zeker de eerste maal, dat deze steenen voor gewelf-constructie gebruikt worden. Door steenen van verschillende kleur is een mooie afwisseling ontstaan.

Spoedig zal nu het geheele, thans uitgebreide gebouw der „Algemeene" ook inwendig voltooid zijn. Het middengedeelte daarvan is het oudste; hiervan werd reeds een afbeelding gegeven in het Bouwk. Weekblad van 24 Oct. 1894. Het geheele gebouw is thans aan het Damrak ongeveer 50 M. breed. Een stuk architectuur van groote voornaamheid daarin is het portaal of de vestibule in het nieuwe gedeelte van het gebouw. De waarheid van den soliden constructieven opbouw die van uit het vierkant in het achtkant overgaat, doet ieder weldadig aan. Rijk stroomt het licht van uit den glazen koepel in de ruimte, van haar samenstel en rijke details doende genieten.

Te recht wordt in het Bouwk. Weekblad van 16 Juli 1904 dit portaal genoemd een manlijk stuk werk.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

							per maand
Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	24	jaar	salaris	f	80.—
„	„	„	31	„	„	-	80.—
„	„	„	18	„	„	-	30.—
„	„	„	27	„	„	-	75.—
„	„	„	24	„	„	-	80.—
„	„	„	26	„	„	-	85.—
„	„	„	41	„	„	-	100 —
„	„	„	20	„	„	-	70.—
„	„	„	22	„	„	-	60.—
„	„	„	26	„	„	-	60.—
„	„	„	48	„	„	-	100.—
„	Teekenaar	„	22	„	„	-	100.—
„	„	„	27	„	„	-	75.—
„	„	„	27	„	„	-	65.—
„	„	„	21	„	„	-	35.—
„	„	„	21	„	„	-	100.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 6 FEBRUARI.

BEEGDEN (L.). Het verbouwen van het raadhuis, onderwijzerswoning en school. Het gemeentebestuur, n.m. 3 u.

GRIJPSKERK (GRON.). Het bouwen van een behuizing waarin 3 woningen. De heer R. Kruisinga, n.m. 4 u. Bestek en teek. ter inzage bij den besteder, die inl. geeft en ook H. Vormsma.

HOORN. Het doen van eene verbouwing aan een steenkooperij. De heer Jn. Zeylemaker Hz., 's av. 8 u., in het lokaal „de witte Engel", alw. bestek en teek. ter inzage en bilj. worden ingewacht. Aanw. gedaan.

HULST. Het bouwen van een woonhuis, wijk C 1317, Nieuwe-weg, te Hulst, voor Ambr. Volleman te Nieuw-Namen. De aanbesteder, om 3 uur n.m., in 't hotel „De wapens van Zeeland". Bestek en teek. aldaar ter inzage. Inl. te verkrijgen bij J W. Warnier, bouwk. te Hulst. Aanw. 6 Febr., om $2^{1}/_{2}$ u. n m. op het terrein.

JOURE. Het afbreken en opbouwen van een burgerbehuizinge in de Torenstr. De heer J. de With. Teek. ter inzage in hotel v. d. Veer en bestek à f 0.50 verkrijgb. bij De Vries en Muurling. Inl. geeft J. Lanting, arch.

KRIMPEN A/D. LEK. Het bouwen van 20 woningen. De coöp. bouwvereen „Volksbelang", n.m. 4 u., in café C. Boute. Bestek en 3 teek. à f 2 te bekomen bij den architect J. H M. Brand, Aert van Nesstraat 36, Rotterdam.

OIRLE (LIMB.). Het bouwen van een woonhuis met stalling en schuur. De heer G. H. Friesen—Kemelings, n.m. 3 u., te zijnen huize alwaar bestek en teek. ter inzage liggen. Inlicht. geeft de bouwk. A. v. Bommel te Ayen-Bergen. Aanw. 6 Febr., n.m. 3 u.

VEENENDAAL. Het bouwen van een schoolgebouw bevattende 15 lokalen en eene onderwijzerswoning, in twee perceelen en in massa. Het bestuur der vrije school met den bijbel. Bestek met drie teek. verkrijgb. tegen f 2 bij den architect B. van Kreel, Markt, B 333, Veenendaal, bij wien ook alle nadere inlicht. te bekomen zijn. Aanw. gedaan.

DINSDAG 7 FEBRUARI.

DIEPENHEIM. De belangrijke verbouwing en restauratie (zonder verfwerk) van den huize „Diepenheim". De arch. v. d. Goot en Kruisweg te Hengelo (Ov.), 's midd. 12 u, in 't café van wed. W. Ooms. Bestek en teek. tegen f 2,50 en inl te bekomen ten kantore van voorn archit Aanw. gedaan.

KRUININGEN Het bouwen van een woonhuis, schuur en varkenshok, op een kavelland gelegen in den polder Kruiningen, nabij „'t Kaasgat", voor en ten behoeve van den heer J. P. Glerum Chz., aldaar. De aanbesteder, n.m. 4 u., in het stationskoffiehuis. Bestek en teek ter inzage in boveng. koffiehuis. Inl. te bekomen bij den architect A. le Clerq. Aanw. één uur voor de aanbesteding.

MARRUM (FR.). Het bouwen van een kleine stelphuizinge op de Mieden. De heer T. Bouma. Bestek à f 0.40 en inl. te bekomen bij den arch J. K. v. Dijk te Ferwerd. Teek. ter inzage bij G. Hoekstra te Marrum Aanw. gedaan.

WOENSDAG 8 FEBRUARI.

COEVORDEN. Het bouwen van een hotel en stalling buiten de Frieschestraat. De heer W. Baving, 's midd. 12 u. Bestek en teek. ter inzage in hotel „Baving". Inl. geeft H. Rozeman, arch. Aanw. 6 Febr., 's midd. 12 u.

EMMER-ERFSCHEIDENVEEN (DR.). Het bouwen van 4 arbeiderswoningen. Het bestuur van het veenschap „het Emmer-Erfscheidenveen", v.m. 11 u., ten huize van B. Smit, alwaar bestek en teek. ter inzage liggen. Inlicht. geeft de architect R. Kliphuis te Emmen.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

9 JANUARI.

HOLTUM (LIMB.). Het bouwen van een liefdegesticht.
Laagste inschr. Theurlings, Echt, f 15490.

OUDEGA H.O.N. Het afbreken eener oude en het opbouwen eener nieuwe herberg c.a Ram. f 3375. Door den heer Kl. J. v. d. Veen.
Laagste inschr. J. J. v. d. Veer, Nijega (H. O. en N.), f 3467. Gegund.

18 JANUARI.

WOMMELS. Het bouwen eener burgerbehuizinge voor den heer F. v. d. Bos aldaar.
Laagste inschr. Wed. D. Wijma, f 6258. Gegund.

19 JANUARI.

NIJEMIRDUM. Het bouwen van een stelphuizinge voor den heer G. G. Mulder.
Laagste inschr. H. Visser, Oudemirdum, f 2925. Gegund.

23 JANUARI.

RAUWERD (FR.). Het bouwen eener boerenhuizinge. Door den heer H. B. v. Slooten.
Laagste inschr. A. v d. Zee, Echten, f 6271.

24 JANUARI.

BEERZERVELD (OV.). Het verbouwen van een woon- en winkelhuis, voor rekening van den heer P. Knol.
Laagste inschr. G. Riestenberg, Vroomshoop, f 1610.
Het werk is aan geen der inschrijvers gegund, maar zal uitgevoerd worden voor de begrooting door J. Dijkstra, te Mariënberg.

25 JANUARI.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van eene verdieping op het woonhuis en café aan den Kortendijk, hoek Walhofsweg. Door den heer F. Magerkordt.
Laagste inschrs J. W. Horstman en J. Schildmeijer, f 1905.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woningen met bijbouwen aan de Renbaanstraat en het doen van eenige veranderingen aan het woonhuis van den besteder aan de Deurningerstraat 136. Door den heer A. Reekers.
Laagste inschrs. H. J. Morren en J. Hassink, f 2548. Gegund.

GRONINGEN. Het afbreken van eene behuizing, kad. gem. sectie G no. 953 aan den Singel en het ter plaatse bouwen van een kantoorgebouw met sousterrain en bovengebouw. Door den arch. A. Th. v. Elmpt
Laagste inschr. J. Huizinga, f 22220.

St. PANCRAS (N.-H.). Het bouwen van een dubbel woonhuis met kooldorsch. Door den bouwk. C. Smit te Zuidscharwoude.
Timmer- en metselwerk. Laagste inschr. J. Smit, Noord-Scharwoude, f 2588*
Schilderwerk. J. Tamis, f 160*. * Gegund.

TILBURG. Het bouwen eener loods op een terrein aan de Lange Schijfstraat aldaar. Door het gem.best
Laagste inschr. A. J. v. Riel, f 2740. Geg.

26 JANUARI.

AMSTERDAM. Het bouwen van 3 winkelhuizen aan de Kerkstraat no. 82 te Hilversum. Door den architecten Jacot en Oldewelt.
Laagste inschrs. Van Dorsen en Aalburg, Amsterdam, f 24500.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van 2 woningen met bijbouwen aan den Lagen Bothof. Door den heer G Spiele.
Laagste inschr. H. W. Sloet, f 2659. Gegund.

's GRAVENHAGE (ONDERH.). Het verbouwen van perceel No. 34 aan de Veenestr. ald. Door den arch. J. P. J. Latour.
Laagste inschr. Jac Vos, f 6259. Gegund.

HENGELO (OV.). Het bouwen van 6 schoollokalen met privaten enz. annex de bestaande school aan den Waarbekenweg. (school H.) Door het gem.best.
Laagste inschr. L. Foks, f 10860. Gegund.

TER HOLE GEM. HONTENISSE. Het bouwen van een woonhuis met bijlev. der ben. bouwstoffen op de hoeve bewoond door P. Vereecken. Door den bouwk. J. Wisse Jr. te Zaamslag.
Laagste inschr. H. P. Lensen, Zaamslag, f 3143.

TERNEUZEN. Het verbouwen van de perceelen staande aan de Korte Kerkstraat gemerkt 14 en 16. Door den bouwk. L. de Bruijne
Metselwerk. Laagste inschr. H. v. d. Velden Jz, f 785*.
Timmerwerk. J. P. Casteleijn, f 1047*.
Glas- en verfwerk. A. v. Duijse, f 131.26*.
Massa. A. J. de Kort, f 2077. * Gegund.

TEXEL. Het bouwen van 2 arbeiderswoningen, op de hofstede Holland, Texel. Door de heeren Timmermans en Vermue.
Laagste inschr. C. Huisman, f 2316.

27 JANUARI.

MIDDELBURG. Het verbouwen der voormalige burgeravondschool met een gedeelte der daaraan grenzende vroegere onderwijzerswoning in de Giststraat, tot politiebureau. Door het gem best.
Laagste inschr. M. Vader en Co., Vlissingen, f 3124.

OVERVEEN. Het bouwen van een bloembollenschuur met kantoor op „Edenhof" aan de Rampelaan te Overveen. Door den arch. J C. v. d. Berg te Haarlem.
Laagste inschr. H. Visser, f 5749.

POELDIJK (Z.-H.). Het bouwen van een tuinierswoning. Door den heer A. v. Paassen.
Gegund aan P. M van Veen Az., Poeldijk, f 2930.

TILBURG. Het bouwen van eene smederij en het verbouwen van een huis aan het Smidspad. Door den heer A. v. Iersel mecanicien.
Metselwerk. Laagste inschr. G. v. Beurden, f 1569*.
Timmerwerk. J. v. Heukelom, f 998*. * Geg.

28 JANUARI.

NIEUW AMSTERDAM (DR.). Het afbreken eener oude behuizing en het bouwen van eene boerenbehuizing te Nieuw-Amsterdam, onder bijlev. van alle daartoe benood. materialen, enz. Door den heer W. Broekman te Nieuwbuinen.
Laagste inschr. H. Schenkel, Zuidbroek, f 4880. Niet gegund als zijnde boven de begrooting

SOLWERD (GR.). Het amoveeren en bouwen van een gebouw waarin 3 woningen onder bijlev. van alle materialen enz. Ram. f 6700. Door den arch. J. Heikens, Appingedam.
Laagste inschr. P. Dijkman, Garreweer, f 5864. Gegund.

TERBAND (FR.). Het bouwen eener boerenhuizinge. Ram. f 2625. Door den heer A. Postma.
Laagste inschrijver Scheper, Bovenknijpe, f 2424.

30 JANUARI.

AMSTERDAM. *a*. Het sloopen van twee perc. aan den Singel, kadastraal bekend onder sectie F, nos. 3287 en 4912, van twee perc. aan het derde klooster nos. 3290 en 3289, en van een perc aan het midden klooster no. 4769; *b*. het maken van een gebouw voor een afdeelingsbureau van politie, op het vrijkomende terrein. Door het gem.best.
Laagste inschrijver W. Uitslager, f 34689.

APELDOORN. Het bouwen van 6 heerenhuizen aan den Deventer straatweg. Door den arch. H. Reijgers te Enschedé.
Laagste inschr. Per 1. G. Buurman, f 7119.
Perc. 2. G. Buurman, f 7289.
Perc. 3. G. Wegerif, f 15950.
Massa. G. Wegerif, f 32680. Volgens bestek 8 dagen beraad.

APPINGEDAM. Het afbreken van een woning en weder opbouwen van eene behuizing, waarin 3 woningen, voor de heeren J. Kraijer en E. Arkema.
Laagste inschrijvers Ten Post, f 7844 en B. Pestman, Appingedam, f 7860 Gegund.

HALFWEG BIJ MEPPEL. Het bouwen eener boerderij met bijlevering van mater. Door den heer J. Slager te Lankhorst.
Laagste inschr. J. H. Gebben en Tholen, Staphorst, f 3088. Gegund.

HARKSTEDE (GRON.). Het bouwen van een burgerbehuizing, op een open terrein te Harkstede, met al het daartoe benoodigde. Door den heer A. Ruiter.
Laagste inschr. H Timmerman, Scharmer, f 1489.

TILBURG. Het verbouwen en uitbreiden der bestaande fabrieksgebouwen, enz. met bijlev. van alle materialen, transporten' arbeidsloonen, enz. Door den arch. F. C. de Beer.
Ingekomen 24 bilj. Gegund aan den laagsten inschr. L. Jongen, Tilburg, f 6047.

WILDERVANK. Het verbouwen van een behuizing. Door den heer J. Werkman.
Laagste inschrijver E. Olthof, Veendam, f 1733. Gegund.

WOUW (N.-BR.). Het bouwen van eene villa met remise enz, met bijlev. der materialen. Door den heer G. v. Aerssen.
Laagste inschrijver A. C. van den Bergh, f 20269 Gegund.

31 JANUARI.

BRIELLE. Het bouwen van een graanpakhuis, onder beheer van den archit. A. Peters. Begrooting f 6300. Door de heeren Gebrs. v. d. Knoop.
Laagste inschr. Johs. v. d. Reijden, f 5724.

2 FEBRUARI.

PURMEREND. Het amoveeren en herbouwen van een Noord-Holl Boerderij voor 24 koeien aan de Purmerlanderweg gem. Ilpendam. Ten kantore van den architect W. G. v. d. Aardweg is publiek aanbesteed.
Laagste inschrijver Gebr. A. en K. Groot te Woude gem. Akersloot voor f 6546.

Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr.,Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr. J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — Phoenix Meubil.-Inrich., Spuistr. 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.

Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Rietplanken. Isoleersteenen. Fluaten. — MOLIJN. — Gouda.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen. — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zandsteen. — AUG. MASCHMEIJER, Bergen, N.-H.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie $3/2$ maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

11 FEBRUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 6.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

In de vergadering van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, gehouden te Leiden op 9 Juli 1904, werd door den Secretaris van dien Bond, den heer Mr. J. C. Overvoorde, Gemeente-Archivaris van Leiden, gewezen op de onregelmatigheid in het gebruiken van Hollandsche-, en het veel gebruiken van vreemde termen bij de beschrijving van monumenten. In verband hiermede werd het denkbeeld geopperd om te trachten een lijst van Hollandsche bouwtermen samen te stellen. De heer Overvoorde wees daarbij op de verdiensten van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op dit gebied en stelde voor, om zoo mogelijk in samenwerking met haar het doel te bereiken, door de Maatschappij te verzoeken twee leden te benoemen in eene Commissie, die voorts zou zijn samengesteld uit twee leden van het Bestuur van den Bond en een deskundige op taalgebied.

Dit voorstel werd in den Bond met algemeene instemming ontvangen, en het Hoofdbestuur der Maatschappij, insgelijks ingenomen met het denkbeeld, heeft de heeren V. G. A. Bosch, Bouwk. Ingenieur, lid van het Hoofdbestuur, en C. T. J. Louis Rieber, Bouwk. Ingenieur, Secretaris der Maatschappij, uitgenoodigd, deel van de Commissie te willen uitmaken. Beide heeren hebben zich daartoe bereid verklaard.

Door den Bond zijn in de Commissie benoemd, de heeren Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, Hoofd-directeur van het Rijksmuseum, Voorzitter van den Nederl. Oudheidkundigen Bond, en Adolf Mulder, Rijks-Architect voor de monumenten van geschiedenis en kunst, terwijl het Bestuur van den Bond den heer Dr. A. Beets, te Leiden, medewerker aan het „Woordenboek”, bereid heeft gevonden als taalkundige zijn steun te verleenen.

Den 19en November j.l. heeft de Commissie hare eerste vergadering gehouden, waarin tot Voorzitter benoemd werd de heer Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, en tot Secretaris de heer V. G. A. Bosch.

(Zie vervolg bladz. 73).

VERZEKERING TEGEN DE GEVOLGEN VAN WERKLOOSHEID.

Voordracht door Mr. C. J. BRN. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN *gehouden in de vergadering der Afdeeling Arnhem van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst op 25 Januari 1905.*

In de laatste helft der vorige eeuw heeft 't lot der arbeidende klasse een groote verbetering ondergaan. Gedreven door een sterke publieke opinie heeft de wetgeving langzamerhand moeten toegeven aan de eischen, die billijkerwijze door of namens de arbeiders gesteld zijn. Vandaar de arbeidswetgeving, de sociale wetten, waarvan de snelle en algemeene ontwikkeling een der karakteristieke verschijnselen van den tegenwoordigen tijd is.

Bepalingen van allerlei aard zijn genomen en worden nog steeds genomen betreffende den *arbeid zelf* en betreffende de *verhouding* tusschen *patroons* en *werklieden. Vakvereenigingen* zijn in meerdere mate dan vroeger *erkend*, de arbeidsduur is begrensd, zwakken, vrouwen en kinderen worden beschermd, maatregelen tot bescherming van 't leven en de gezondheid der arbeiders zijn voorgeschreven. En nog is er in die richting veel te doen over.

Tevens is ontstaan de behoefte voor den arbeider om zich te verzekeren tegen allerlei gevaren, die hem boven 't hoofd hangen, waarmede ook in vele landen de wetgeving zich heeft bezig gehouden.

Zoo heeft men gekregen: *verzekering tegen ongelukken, tegen ziekte, tegen invaliditeit* en *ouderdom* en *tegen werkeloosheid.*

Over deze laatste wensch ik hedenavond te spreken.

Van al de natuurlijke ongelukken, die een werkman treffen kunnen, is de werkloosheid van gezonde mannen wel de ergste. — Niets is ontmoedigender, dan te vergeefs zijn armen tot werken aan te bieden, wanneer het werken onmisbaar is voor 't onderhoud van 't huisgezin en wanneer men werken kan. — Maar de werkloosheid is niet alleen een *persoonlijk* kwaad, integendeel, zij werkt terug op de *samenleving*. De zieke en het slachtoffer van een ongeval is aan zijn woning gebonden, hij blijft te midden van zijn huisgezin, maar de werklooze is *op straat*, aan de *deur* van *werkplaatsen*, of in de *herbergen*. Hij ontmoet het schuim der niet-werkenden, der landloopers, der vroeger veroordeelden, hij gaat er mede om en vermaakt zich weldra in hun midden. Onder zulke omstandigheden, verslapt de *gewoonte van* en de *behoefte aan* geregeld werk, en men telt ze bij duizende, degenen, die na een lange periode van werkloosheid alle vakkennis verloren hebben, of een vak aangenomen hebben, dat evenveel op arbeid lijkt als landlooperij. Al wie de arbeidende klasse kent, zal zeggen hoe zedebedervend de werkloosheid werkt.

Hoe komt het dan, zou men geneigd zijn te vragen, dat men eerst sinds betrekkelijk korten tijd aan verzekering tegen dit kwaad gedacht heeft? De reden ligt waarschijnlijk daarin, dat het vraagstuk der werkloosheid zoo uiterst gecompliceerd is. Statistieken van werkloosheid zijn weinig betrouwbaar, men kent den omvang niet, en de oorzaken zijn talrijk en bovendien zeer vaag. De aangeboden geneesmiddelen loopen dan ook zeer uit elkaar, de een wil dit, de ander wil dat, en ieder systeem heeft een goede en een schaduwzijde, maar zeer vaak weegt 't goede niet tegen het kwade op.

Werkloos in den ruimsten zin van 't woord is iedere werkman, die zonder werk is. Maar dit kan verschillende redenen hebben. Het kan zijn wegens physieke onmogelijkheid tot werken, wegens hoogen leeftijd, het kan zijn uit luiheid, het kan ook zijn dat hij weigert te werken, in de hoop betere arbeidsvoorwaarden te kunnen bedingen. Maar het kan ook zijn dat hij wel werken kan en wil, maar eenvoudig voor hem geen werk te vinden is.

Alleen dit laatste boezemt ons voor het vraagstuk der werkloosheid belang in.

Deze soort van werkeloosheid, die vroeger een buitengewoon verschijnsel was, in den regel door den werklooze zelf veroorzaakt, kan thans tot de periodiek wederkeerende verschijnselen gerekend worden. Niet alleen in ons land, maar overal in de wereld is dat 't geval. Zoo las ik nog dezer dagen in het *Handelsblad:*

„Niet minder dan te Londen eischt het werkloozen-vraagstuk de aandacht te New-York. Dit jaar zijn in deze stad honderdduizend mannen werkloos, veertigduizend meer dan verleden jaar. Vijftigduizend kinderen gaan zonder ontbijt naar school. Het armwezen ontvangt zooveel aanvragen om steun, dat de beambten het werk niet af kunnen en de fondsen op verre na niet toereikend zijn om in de behoeften te voorzien."

Het zou niet moeilijk zijn uit bijna alle groote steden dergelijke courantenberichten te verzamelen.

Wat is de oorzaak daarvan? De groote rol, die de machines zijn gaan spelen in de fabrieken, waardoor minder handenarbeid noodig werd, de concurrentie van 't buitenland, de ongelijkmatigheid van productie in sommige artikelen, overproductie, speculatie, en zoo zijn er nog zoo velen te noemen.

Niet te vergeten is ook de invloed van 't weder, want in den winter, vooral bij vriezend weer, komt er jaarlijks slapte in de bouwbedrijven.

De eerste gedachte zou zijn het kwaad te genezen door de oorzaak weg te nemen. Allereerst is dit uitgesloten bij de verandering van weersgesteldheid, maar ook de meeste andere oorzaken zijn van dien aard, dat het een utopie is daarin verandering te brengen.

Men zal dus naar andere middelen moeten uitzien. — Laat ons te dien einde nagaan, hoe de werkloozen, wier lot we wenschen te verbeteren, er zich, niettegenstaande dezen treurigen toestand, toch doorslaan. Want in hoe zwarte kleuren men hunne omstandigheden ook moge uitschilderen, in onze maatschappij behoeven ze gelukkig toch niet van honger om te komen.

In de eerste plaats koopen ze bij de leveranciers van levensbehoeften in dien tijd op crediet, wat deze niet durven te weigeren, uit vrees hun clienteele te verliezen. De huisbaas geeft uitstel tot betaling der huur; en wat het meeste voorkomt, men draagt huisraad en gereedschap naar de Bank van Leening.

Weinigen helaas zijn zoo verstandig in den goeden tijd wat over te sparen. De ouderwetsche kous, die der zuinige huisvrouw tot spaarpot verstrekte, en het spaarbankboekje van den lateren tijd, worden zeer weinig tegen werkloosheid bij de werklieden aangewend.

Dit individueele sparen toch is 't eerste teeken van vooruitgang bij den werkman, maar in deze wijze van sparen is langzamerhand eene verandering gekomen; het sparen voor den slechten tijd die komen kan, is in een hooger stadium gekomen, dat is in het stadium der verzekering.

De Engelsche Trade Unions zijn hierin voorgegaan en hebben zich daarin zeer krachtig ontwikkeld.

Door gezamenlijk te doen wat men vroeger ieder afzonderlijk deed; door geregeld een vaste contributie te betalen aan eene vereeniging waarvan men lid is, heeft men veel beter resultaten verkregen dan ieder afzonderlijk kon met zijn eigen spaarpenningen.

Zoo hebben langzamerhand de vakvereenigingen, en zullen ze nog meer door onderlinge hulp bij ziekten, ouderdom, overlijden en ook werkloosheid den ouderen vorm van sparen doen verdwijnen.

Vooral de Engelsche en Belgische werklieden zijn reeds gewend op deze wijze te sparen.

En ook op dien weg ligt de eenige oplossing van het vraagstuk, wat ik nader hoop aan te toonen.

Maar ik wil ook met een enkel woord melding maken van een zeer voor de hand liggende oplossing, die in 't buitenland, vooral in Zwitserland, hier en daar in practijk is, maar waarvan de bezwaren ook niet licht te tellen zijn, d. i. werkverschaffing van staatwege of gemeentewege bij openbare werken.

Eene zoodanige werkverschaffing zien we o. a. hier met de verbreeding van den Zijpschen weg. Deze heeft zeer zeker zijn goede zijde. Wanneer toch op een oogenblik velen in den wintertijd zonder werk zijn en de gemeente kan daaraan door werkverschaffing te gemoet komen, dan moet men zich verheugen, dat die arbeiders en hun gezinnen in de gelegenheid gesteld worden op behoorlijke wijze aan den kost te komen. — Maar niet altijd zal het gemakkelijk zijn een werk te vinden, waarvoor men de slechte vaklieden en arbeiders die geen vak kennen, gebruiken kan. Want alleen die zullen in den regel zich voor dergelijke doeleinden aanmelden. De werkelijk goede werkman schaamt zich daaraan deel te nemen en wil niet naast de zoogenaamd „unskilled" arbeiders een werk verrichten, dat niets met zijn vak te maken heeft. En daar men op die wijze alleen de minste werkkrachten der gemeente tot zich trekt, is men van te voren overtuigd, dat het werk langzaam en gebrekkig tot stand zal komen. Nu ligt het voor de hand,

dat dit den maatregel in de oogen van velen niet aantrekkelijk maakt, daar de gemeente, die toch door de bank al duurder uit is dan particulieren, ook voor haar geld deugdelijk werk verlangen moet.

Niettegenstaande deze bezwaren, meen ik dat eene gemeente toch wel een concessie kan doen in den wintertijd tot een niet al te hoog bedrag, mits men van te voren goed overlegge welk werk daarvoor bestemd kan worden.

Een ander remedie is de hulp der stedelijke instellingen van liefdadigheid en armenzorg; maar hoe noodig deze zijn en met hoeveel toewijding de besturen dezer instellingen ook trachten veler nood te lenigen, eene oplossing van het vraagstuk der werkloosheid is ook in die richting niet te zoeken.

De goede werklui toch schamen zich bij die besturen aan te komen, en zoo hen op die wijze onderstand of werk verschaft wordt, dan blijft dit toch altijd in hun oogen iets dat hen vernedert, dat hen afhankelijk maakt van de openbare liefdadigheid.

De werkinrichtingen, die de meeste steden en ook Arnhem hebben, moeten als goede uitingen van liefdadigheid blijven bestaan. Men kan niet genoeg prijzen, degenen, die tijd en geld over hebben om het lot hunner medemenschen te verzachten, maar ze strekken zich slechts uit over een bepaalde categorie van menschen, meestal stumpers die geen enkel vak kennen of heel weinig van het vak, dat ze 't hunne noemen.

Ik herhaal het, die menschen moeten ook geholpen worden, en daarom keur ik die inrichtingen niet af; maar in die richting is evenmin de oplossing der werkloosheid te vinden.

Nu zou men kunnen zeggen: „Ontdoe die inrichtingen van hun liefdadig karakter. Laat de staat of de gemeente dergelijke inrichtingen op groote schaal oprichten, waar voor allen werk is, die zich aanmelden."

Wat zou men dan krijgen? Dat juist een der redenen der werkloosheid, de overproductie, in nog meerdere mate zich zou doen gelden. De artikelen in die inrichtingen geproduceerd, zouden tegen een zeer laag bedrag verkocht moeten worden, omdat ze geproduceerd worden zonder rekening te houden met de behoefte daaraan; en bovendien aan andere verkoopers van dit artikel wordt een groote concurrentie aangedaan. 't Gevolg daarvan is weder meerdere werkloosheid in die tak van nijverheid of industrie.

Ik kom dus weer op de verzekering tegen werkloosheid terug. En dan moet ik wel op den voorgrond stellen, dat in twee opzichten deze verzekering verschilt van ieder andere soort van verzekering.

Bij iedere andere verzekering moet uit de som van de premies der verzekerden de schadevergoedingen kunnen betaald worden, in 't uitzicht waarvan men de verzekering aangaat.

Het geheele bedrag der ontvangsten moet voldoende zijn voor de uitkeeringen, die de verzekerden eventueel krijgen kunnen.

Dit is een beginsel van alle verzekering.

Echter zal dit bij de verzekering tegen werkloosheid niet op kunnen gaan. — De werkman zal in den regel niet zoo'n hooge premie kunnen betalen, dat de som dezer premies voldoende is voor de jaarlijksche uitkeeringen. Vandaar dat hulp van buiten noodig is. Wie zullen derhalve krijgen een gemengd stelsel, waarbij eigenlijke verzekering zal samengaan met hulp van staats- of gemeentewege, of van particuliere liefdadigheid.

Maar daaruit mag men niet concludeeren, dat nu ook alle idee van verzekering vervallen is. In onze hedendaagsche maatschappij heeft verzekering tegen werkloosheid wel levensvatbaarheid, mits gesubsidieerd, liefst door de gemeenschap zelve. Deze subsidie mag echter niet zoo groot worden, dat de gestorte premies daarbij in 't niet vallen. Neen: er moet een ernstig streven zijn om de verzekering tot stand te brengen, en als de arbeiders alles gedaan hebben wat hunne krachten veroorloven, dan mag de gemeenschap deze goede beweging steunen door eene subsidie die voleindigt, wat de werklieden niet in zijn geheel tot stand brengen konden.

Maar wanneer een verzekeringsfonds in hoofdzaak drijft op de stedelijke subsidie of op de bijdragen van particulieren, en de premies zoo gering zijn in verhouding tot de uitkeeringen, dat men van verzekering bijna niet meer spreken kan, dan ontaardt het stelsel in een verleenen van onderstand, dat den naam van verzekering draagt, maar in werkelijkheid niets anders is, dan een vermomde liefdadigheid.

Waar men een dergelijken toestand aantreft, is bij alle standen het stelsel impopulair geworden.

Er is nog een tweede punt waarin verzekering tegen werkeloosheid verschilt van andere verzekeringen.

Bij andere verzekeringen is het doel der verzekering een equivalent te verkrijgen voor de schade, die eventueel geleden zal worden.

Hier is het onmogelijk om aan den verzekerde het volle salaris te vergoeden, dat hij door werkloosheid ontbeert. Men is overal verplicht geworden de dagelijksche vergoeding te limiteeren en lager te stellen, dan het loon, dat de verzekerde zou verdiend hebben. Deed men dat niet, dan zou er voor den werkman, die zonder werken gedurende een tijd toch zijn volle loon uitbetaald krijgt, geen enkele reden zijn om zijn best te doen, spoedig weer ander werk te krijgen. — De practijk heeft geleerd, dat die prikkel onmogelijk gemist kan worden.

Onmogelijk zou het zijn hier ter plaatse alle verschillende stelsels van verzekering in alle landen te behandelen. Ik moet me daarom beperken tot enkele plaatsen en zal daarom de werkloozen-verzekeringen bespreken van Saint-Gall, Bern, Bazel, en Keulen, welke systemen de meeste bekendheid gekregen hebben naast het Gentsche stelsel, dat ik voor 't laatst bewaren zal.

Zwitserland.

Om een goed begrip te krijgen van de Zwitsersche stelsels van verzekering tegen werkloosheid moet men teruggaan tot het jaar 1891.

De sociaal-democraten wilden toen het beginsel van „recht op arbeid" in de Grondwet neergelegd zien.

Het partij-congres in 1891 te Olten gehouden wilde de volgende bepaling opgenomen zien: „Het recht op voldoenden loonarbeid is iederen Zwitser gewaarborgd. De wetgeving van den Bond moet dezen grondregel onder medewerking van kantons en gemeenten op iedere mogelijke wijze in practijk brengen".

Het Zwilsersche volk heeft zich echter niet ten gunste van dit recht uitgesproken, en opname in de Grondwet bleef dus achterwege.

De weerslag, die deze beweging gaf, openbaarde zich in verschillende steden van Zwitserland in den vorm van plannen om een werkloosheidsverzekering te organiseeren.

Twee verschillende systemen vallen daarbij op te merken: de verplichte en de vrijwillige verzekering.

In 1895 stichtte de stad *St.-Gall*, een stad van 30.000 inwoners, een verplichte verzekeringskas. Dit systeem van St.-Gall heeft van de verplichte verzekeringen de meeste bekendheid gekregen, maar de uitslag is een verpletterende nederlaag voor verplichte verzekering geworden.

Alle werklieden werden genoodzaakt zich te verzekeren, de premie werd berekend naar het loon, de betaling werd verzekerd door boete en zelfs het minder aangename vooruitzicht van de gevangenis.

De uitkeering was ook naar evenredigheid van het loon en duurde hoogstens 60 dagen in het jaar. De kas werd gevoed door de premies der verzekerden en door de subsidies van den gemeenteraad en het kanton.

Twee jaar later, in 1897, werd deze werkloozenkas al opgeheven. Een van de voornaamste redenen was wel deze, dat steeds het aantal steeg van degenen, die hunne premie niet betaalden.

Wie er van profiteerden, waren de minst goede arbeiders en alleen in die vakken waarin eene geregelde seisoenwerkloosheid bestaat.

De uitkeeringen werkten luiheid in de hand, en het gebeurde, dat verzekerden opeens hun geheele achterstallige contributie betaalden, om den volgenden dag de verplichte uitkeering op te eischen.

Anderen gaven zich niets geen moeite werk te zoeken, zoolang de uitkeering duren kon. — En ten slotte was er een enorme oppositie van den kant der zeer goede werklieden, die steeds verplicht waren premie te betalen, terwijl zij van te voren zoo goed als zeker waren nooit van de voordeelen te zullen profiteeren. Zelfs verlieten eenige om die reden de stad.

De geheele organisatie van de kas deugde niet, 't reglement en de statuten bleken onpractisch te zijn en, zooals ik zeide, na een tweejarig bestaan werd de instelling voor goed opgeheven.

Op twee andere plaatsen in Zwitserland, in Bazel en in Zürich, heeft men eveneens vruchtelooze pogingen aangewend een verplichte verzekering in te voeren.

Van 1893 tot 1900 is men in Bazel er mee bezig geweest een goed systeem uit te vinden, en toen eindelijk over de wenschelijkheid der uitvoering een referendum werd gehouden, werd het verworpen met 5453 tegen 1119 stemmen, niettegenstaande dat de pers van alle partijen de zaak steunde. Het zou weinig nut hebben, het systeem, dat dus nooit gewerkt heeft, hier te behandelen, te meer daar eene *verplichte* verzekering tegen werkeloosheid met onze wetgeving in strijd is.

In Zürich is men er ook 5 jaar mee bezig geweest en ten slotte is de zaak afgestemd; maar daar heeft 't uitgewerkt, dat de gemeente op uitstekende wijze maatregelen genomen heeft tegen de werkloosheid door jaarlijks bij wijze van werkverschaffing publieke werken te doen uitvoeren. In den winter van 1901/1902 werden op deze wijze fr. 55.500 uitgegeven.

(*Wordt vervolgd*).

Rotterdamsche Tandheelkundige Polikliniek aan den Schiedamschen Vest te Rotterdam. Architect Alb. Otten.

NIEUWE UITGAVEN.

Baukunde des Architecten. (Deutsches Bauhandbuch)

Nog geen jaar geleden werd in dit blad het verschijnen aangekondigd van den tweeden geheel omgewerkten druk van het tweede deel van de „Baukunde des Architekten." Thans kan worden medegedeeld, dat de vijfde verbeterde en wederom vermeerderde druk is verschenen van deel I, 2e gedeelte, „der Ausbau der Gebäude," alzoo behandelende het afwerken en inrichten van gebouwen. Het 1e gedeelte van Deel I, „der Aufbau der Gebäude," verscheen in 1903.

Het hier aangekondigde 2e gedeelte, 722 bladzijden tekst met meer dan 1200 duidelijke afbeeldingen, die grooter zijn dan de tekstfiguren in vorige oplagen, is wederom samengesteld met medewerking van erkend bekwame vakmannen op verschillend gebied, en bezorgd door de uitgevers van de „Deutsche Bauzeitung" en „Deutsche Baukalender." De prijs is 12 Mk., of gebonden in half-lederen band 14 Mk.

In deze uitgave zijn geheel nieuw bewerkt de afdeelingen handelende over: sloten, gronden der electrotechniek, goederen- en personenliften, en keukeninrichtingen. Vooral het hoofdstuk over electrotechniek had een algeheele omwerking noodig ten gevolge van den vooruitgang der wetenschap op dat gebied in de laatste jaren.

Ook wijl de voorlaatste oplagen van dit deel sedert lang waren uitverkocht, werd reikhalzend uitgezien naar het verschijnen van de nieuwe bewerking, die echter veel tijd kostte omdat sommige nieuwe krachten er aan moesten medewerken.

Met groote belangstelling zal het verschenen boek door de Duitsche collega's worden ontvangen; de „Baukunde des Architekten" toch is, zooals ook uit een toevoeging aan dien titel blijkt, een Duitsch bouwkundig handboek. Maar het zal ook een handboek worden voor de Nederlandsche architecten, dat in hun kring groote waardeering zal vinden, en op elk gebied van hun vak met vrucht geraadpleegd kan worden. In geen andere taal nog is zulk een uitgebreid en degelijk werk verschenen, dat — als dit — den naam van standaardwerk verdient.

Het aangekondigde deel behandelt in verschillende hoofdstukken: 1. pleister- en stucadoorwerken, 2. wandbekleedingen van steen, en massieve vloeren, 3. timmerwerken, 4. schilderen en behangen, 5. glazenmakerswerk, 6. hang- en sluitwerk, 7. waterverzorging, inrichtingen tot gebruik van water, 8. verwarming en ventilatie, 9. grondbeginselen der electrotechniek, huistelegraaf, huistelefoon, 10. verlichting, vooral door middel van gas, gasverwarming, 11. goederen- en personenliften, 12. ijskelders, 13. privaten, 14. wasch- en kookkeukens, desinfectie-inrichtingen, en 15. de materialen voor den bouw met het oog op de hygiëne behandeld.

Van het standaardwerk kan verklaard worden, dat het thans wederom op de hoogte van zijnen tijd is; want alle nieuwe materialen, inrichtingen en hulpmiddelen hiervoor, worden er in besproken en verklaard door bekende eminente krachten, wier namen bij elk hoofdstuk worden genoemd en volkomen vertrouwen inboezemen. Bij de besprekingen is klaarblijkelijk naar kortheid gestreefd om het boek niet al te omvangrijk te maken; de duidelijkheid heeft echter geenszins onder die te waardeeren beperking geleden.

De nieuwe uitgave behoort het eigendom te zijn van iederen architect, wien niet het verwijt wil treffen van niet met zijnen tijd te zijn medegegaan. Meermalen zal hij het boek behooren te raadplegen bij zijn voornemen om zijn werk op de beste wijze in te richten; het is *het* standaardwerk voor de practische werkzaamheid van den hedendaagschen bouwmeester.

Veiligheidsvoorschriften voor electrische sterkstroominstallaties.

Deze voorschriften vormen Bijlage R1, van het Blijvend Gedeelte van het Jaarboekje van het Kon. Instituut van Ingenieurs. Zij werden vastgesteld in de vergadering van de Vakafdeeling voor Electrotechniek van het Instituut, van 29 Juni 1904.

Behoudens enkele wijzigingen, waarvan de belangrijkste cursief werden gedrukt, zijn de voorschriften vertaald naar de Duitsche laagspanningsvoorschriften, 6e uitgave, vastgesteld door de Sicherheids Kommission en gepubliceerd in de Electrotechnische Zeitschrift van 17 Februari 1903 n°. 8.

Het formaat is geschikt om het boekje van 36 bladzijden in den jaszak mede te dragen.

Vooral voor installateurs, maar ook voor de eigenaars van electrische installaties zijn deze voorschriften onontbeerlijk, en verzekeren zij bij hunne toepassing een bijna volledige veiligheid.

Het boekje is verkrijgbaar bij het Secretariaat van het Kon. Inst. v. Ingenieurs te 's-Gravenhage en kost slechts 30 cents in het bovengenoemde kleine formaat. Exemplaren in contract-formaat kosten 50 cents.

CONGRESSEN.

Ten gevolge van den oorlogstoestand zal het VIde Congres van de Internationale Vereeniging voor de beproeving van bouwmaterialen, in dit jaar te houden, niet te St. Petersburg plaats hebben.

Het Bestuur van de Congressen, waarvan voor Nederland lid is de heer L. Bienfait, heeft nu besloten het VIe Congres in België te houden, hetzij te Brussel, hetzij te Luik, van 20 tot 26 Augustus 1905.

Op dit Congres zal een Voorzitter gekozen moeten worden van het „Internationaler Verband für die Materialprüfungen der Technik," in de plaats van Prof. L. von Tetmajer, die 31 Januari j. l. te Weenen is overleden.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 4 Februari 1905. *Het Vredespaleis.* Een besloten prijsvraag wordt niet gewenscht geacht.

Na twee en een halve eeuw. Op 29 Juli 1905 zal het $2^1/_2$ eeuw geleden zijn, dat het Paleis op den Dam te Amsterdam plechtig als Stadhuis in gebruik werd genomen. Op 28 October 1848 herdacht de Mij. t. Bev. der Bouwkunst het tweede eeuwgetijde van het leggen van den eersten steen van dat bouwwerk. Gevraagd wordt, of de Mij. zich opgewekt zal gevoelen, om het feest der inwijding van het „Stadhuis" te herdenken.

Schilderwerk voor façaden. Geschiedkundige beschouwingen.

Architectura. 4 Febr. *Adres,* door het Bestuur van het Genootschap A. et A. verzonden aan het Bestuur der Carnegie-Stichting.

Reis door de eeuwen II. Over den bouw der Aya Sophia. Slot.

Het „Technisch gedeelte" geeft: een vervolg van *Coöperatief bouwen,* door M. P. de Clercq; *Electrotechniek, industrie en verkeerswezen; De Technische Hoogeschool,* adres aan de Tweede Kamer van de Sociaal-Technische Vereeniging.

De Bouwwereld. 1 Februari. *Agra.* De witte pracht der Groot-Mogols. Slot.

H. Leguyt. Levensbeschrijving van den afgetreden architect 1e klasse bij de Publieke werken te Amsterdam; met portret en afbeeldingen, tusschen den tekst, van drie zijner bouwwerken.

Verzekering tegen de gevolgen van werkeloosheid, door M. C. J. Baron van Tuyll van Seroorkerken; volgens de N. Arnh. Courant.

Technisch Weekblad. *Een dag in de hardsteengroeven te Soignies;* met een paar afbeeldingen in den tekst.

UIT DEN VREEMDE.

Van de verschillende tot nu toe gemaakte of in aanbouw zijnde Alpenspoorwegen, zijn de afmetingen van den hoofdtunnel:

Semmering,	lengte 1430 M.	en de kosten 1.000.000 Mrk. p. K.M.
Brenner,	„ (pashoogte)	„ „ „ 650 000 „ „
Mont Cenis,	„ 12849 M	„ „ „ 470.000 „ „
Gotthard,	„ 14984 „	„ „ „ 320.000 „ „
Arlberg,	„ 10250 „	„ „ „ 323 000 „ „
Albula,	„ 5866 „	„ „ „ 96 000 „ „
Simplon,	„ 19731 „	„ „ „ 330.000 „ „

De Albula heeft de sterkste stijging n.l. 35 0/0. Deze heeft ook de hoogste ligging, n.l. 1823 M boven zee. De Semmering was de eerste en is geopend in het jaar 1854.

Wat het beroep van architect aangaat, vindt men het volgende in de verschillende staten.

Duitschland. Het beroep is vrij. Architecten die aan een staatshoogeschool gestudeerd hebben, kunnen alleen mededingen in een vergelijkend examen naar de betrekking voor „Staat Baumeister". Ook is voor elke architecten-betrekking bij publieke werken, het diploma noodig. De cursus duurt vier jaren.

Oostenrijk. Het beroep is vrij en de architect wordt als een artist beschouwd. Er bestaat een staatsdiploma, maar er wordt bijna geen gebruik van gemaakt.

België. Het beroep is vrij, er bestaat geen diploma.

Zwitserland. Het beroep is vrij, er bestaat geen diploma.

Italië. Het diploma is verplicht, hoofdzakelijk wetenschappelijk, en 't zelfde als voor Ingenieur.

Spanje. Het diploma is verplicht, en kan behaald worden aan de Hoogeschool voor architecten te Madrid en die te Barcelona.

Portugal. Het beroep is vrij. Een diploma kan behaald worden aan de staatsscholen te Lissabon en te Oporto.

Zweden en Noorwegen. Het beroep is vrij. Geen diploma's.

Rusland. Verplicht diploma of certificaat. Het diploma kan behaald worden aan de Keizerlijke academie voor schoone kunsten, aan de architecten-school te Moskou, en aan de verschillende polytechnische scholen. Een certificaat wordt gegeven aan bonafide bouwers, nadat zij examen gedaan hebben, voor eene commissie, door het rijk benoemd. Dit certificaat geeft niet den titel van architect, maar alleen het recht om uit te voeren.

Griekenland. Het beroep is vrij. De staat geeft geen diploma, maar de school voor schoone kunsten te Athene verstrekt er een, dat verplichtend is voor staatsbetrekkingen.

Turkije. Het beroep is vrij. Geen diploma's.

Ver. Staten van Amerika. Het beroep is vrij, behalve in den staat Illinois, waar men een staats-examen moet afgelegd hebben.

Frankrijk. Het beroep is vrij. De staat geeft een diploma aan hen die daartoe door de „Ecole des Beaux-Arts" gerechtigd zijn, en den titel „Architect diplômé par le Gouvernement"; doch dit diploma geeft hoegenaamd geene voorrechten.

Boston is nu met East-Boston verbonden door een onderzeeschen tunnel. De kosten hiervoor bedroegen $7^1/_2$ millioen gulden.

Te Rome is overleden Hermann Corrodi, een der beste Italiaansche landschapschilders van den nieuwen tijd.

Venetië zal nieuwe dokken krijgen, om daardoor den achteruitgaanden handel te verbeteren. Het moeilijke van het vraagstuk is, om ze zoo aan te brengen, dat het artistieke aspect van de stad er niet door geschaad wordt.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Even vóór het afdrukken van dit blad ontving het Hoofdbestuur van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst, in antwoord op zijn verzoek van 14 Januari j. l. aan het Bestuur der Carnegie-Stichting, een schrijven van dit Bestuur, dd. 9 Febr. 1905, waarin aan het Hoofdbestuur wordt medegedeeld, dat het Bestuur der Stichting besloten heeft: nevens eenige speciaal uitgenoodigde architecten, tot mededinging toe te laten alle bouwkundigen, onverschillig van welke nationaliteit.

Uit het schrijven blijkt tevens, dat het Bestuur der Stichting, bij ontvangst van het schrijven van het Hoofdbestuur, reeds in overweging had genomen in hoeverre het de mededinging in zake de internationale prijsvraag meer algemeen kon openstellen.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 13 FEBRUARI.

ALKMAAR. Het bouwen van een villa te Egmond aan Zee.

De arch. K. Wijker Gz. te Egmond aan Zee n.m. 2 u., in café van Pepping. Bestek en teek. à f 1.50 verkrijgb. bij voorn. arch. Aanw. 10 Febr., n.m. 3 u.

BUITENPOST (FR.). Het weder opbouwen van de afgebrande boerenhuizinge te Rohel.

De heer Jb. Kuipers. Teek. ter inzage in het logement van C. de Jong te Buitenpost; bestekken te bekomen ad 75 cts. aan de drukkerij van W. IJlstra aldaar. Aanw. ged.

EMMER-COMPASCUUM. Het bouwen van een winkelbehuizinge met bijlev. van mater., transporten enz.

De heer H. Bosma, n.m. 4 u., in hotel Emmer-Compascunm, alw. bestek en teek. ter inzage.

LOBITH. Het bouwen van een woonhuis te Tolkamer.

De arch. Verheijen te Pannerden, v.m. 11 u., in 't café van G. Spekking, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft voorn. archit.

LEEUWARDEN. Het bouwen van een pompstation en woningen bij Leeuwarden.

De Leeuwarder Waterleiding Mij. Bestek en teek. tegen f 1.25 verkrijgb. bij den arch. H. H. Kramer.

MARUM (GRON.). Het bouwen van een woonhuis met bakkerij en winkel.

De arch. L. de Fries te Beek en Donk n.m. 1 u., in café „Walvius" alw. bestek en teek. à f 1.50 verkrijgb. Aanw. 13 Febr., v.m. 10 u.

POORTVLIET (ZEEL.). Het bouwen van een woonhuis.

Het best. der Weezen—Armen, 's midd. 12 u., op het gemeentehuis. Bestek en teek. ter inzage bij J. Room.

UITHUIZEN (GR.). Het bouwen van een voorgebouw met bijlev. van materialen, enz.

De heer G. Zijlstra, n.m. 5 u., in café B. Kool, alw. bestek en teek. ter inzage en bestekken verkrijgb. à 60 ct. Inl. verstrekt J. Offringa, archit. Uithuizermeeden.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een winkelhuis en van eene smederij aan de Wilhelminastraat.

De heer J. B. Klein Poelhuis, n.m. 3 u., in 't café van G. Grevink, alw. bestek en teek. ter inz. Inl. geeft H. v. d. Schaaf, arch.

DINSDAG 14 FEBRUARI.

BREDA. Het verbouwen van het huis aan de Catharinastraat, no. 22, kadastraal bekend sectie B, no. 3557.

De archit. J. A. v. Dongen, v.m. 11 u., in het „Vlaamsch koffiehuis". Bestek en teek. in genoemd koffiehuis ter inzage. Inl. geeft genoemde arch. Havermarkt 21*a*. Aanw. ged.

ERICA (DR.). Het bouwen van een bakkerij te Erica, onder bijlev. der materialen.

De heer K. Doorten, n.m. 2 u., te zijnen huize, alwaar bestek en teek. ter inz. liggen.

SCHOONHOVEN. Het verbouwen van perceel B 30 aan de Haven Westzijde.

De architect K. Henskens, n.m. 4 u., in het heerenlogement. Bestek en teek. tegen f 1 verkrijgb. bij voorn. archit. Aanw. gedaan.

VLAARDINGEN. Het afbreken van vijf oude perceelen en het te dier plaatse bouwen van een nieuw pakhuispand.

De heer H. v. Toor Jr., v.m. 11 uur, in hotel „de Hollandsche Tuin". Bestek ter lezing in voornoemd hotel. Teek. verkrijgb. à 50 ct. bij den bouwk. A. Maarleveld Az. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 15 FEBRUARI.

HILLEGOM. Het bouwen van 3 burgerwoonhuisjes met bijbehoorende werken op een terrein aan den Stationsweg aldaar.

De bouwk. C. Verkoren, 's av. 8 u., in cafe „het Wapen van Hillegom", alwaar bestek en teek. ter inzage liggen terwijl zij bij voorn. bouwkundige te bekomen zijn.

MUSSELKANAAL. *a*. Het bouwen eener boerenbehuizing te Valtermond, onder bijlev. van al het daartoe benood.; *b*. de glas- en verfwerken.

De heer J. Veldkamp te Stadskanaal, n.m. 3 u. bij W. R. Panman, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft C. Linzel, arch.

OOSTERHOUT (N.-BR.). Het amoveeren van een blok woonhuizen en het ter plaatse bouwen van 6 woonhuizen enz. aan de Boschstraat.

De arch. P. Oomen Pz., v.m. 8 u., in het koffiehuis van D. Snoeren, alwaar bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft voorn. archit. Aanw. gedaan.

OOSTERLAND (ZEEL.). Het afbreken en opruimen van het houten sluisgedeelte van de Scheldesluis te Vianen en het bouwen van een steenen sluiswerk met bijbeh. werken.

Het bestuur van het waterschap „Oosteren Sirjansland", 's midd. 12 u., in de conferentiekamer.

PHILIPPINE (ZEEL.). Het bouwen van eene openb. lagere school van 5 lokalen e. a.

Het gem.best., v.m. $11\frac{1}{2}$ u., (gr. tijd). Bestek met teek ter inzage in het raadhuis en tegen f 1 (f 1.10 franco per post) verkrijgb. bij de boekh. J. C. en W. Altorffer te Middelburg. Aanw. 15 Febr., v.m. 10 u. (g. t.) op het raadhuis.

ROTTERDAM. Het bouwen van twee enkele en een dubbel pand aan de Snellemanstraat.

De kerkeraad der geref. kerk A, v m. 11 u. De inschrijvers moeten zijn leden der geref. kerken en woonachtig in Rotterdam. Bestek en teek. te verkrijgen à f 1,50 per stel bij P. Korsten, bouwk. Adrianastraat 140.

ROTTERDAM. Het bouwen van 6 woonhuizen op den hoek van de Heemraadsingel en Hondiusstraat en het verrichten van eenige werkzaamheden aan een heerenhuis aan den Nieuwe Binnenweg.

De arch. J. v. Wijngaarden. Bestek en teek. à f 3 te bekomen bij C. Immig en Zoon, Nieuwe Haven 5.

SCHEVENINGEN. Het bouwen van twee villa's aan den Badhuisweg aldaar.

De arch. F. A. Koch

TERNEUZEN. Het afbreken van het bestaande kerkgebouw te Sluiskil, en het ter plaatse bouwen van een nieuw kerkgebouw met consistorie.

De diaconie der Ned. herv. gem., n.m. 2 uur. Bestek en teek. ter inzage in de consistorie achter de kerk, en zijn verkrijgb. à f 1.25 bij den bouwk. L. de Bruijne. Aanw. 13 Febr., v.m. 9 u.

TER APEL. Het bouwen van een burgerbehuizing.

De heer G. de Lange, n.m 3 u., in hotel „Ter Apel" alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 15 Febr. n.m. 2 u.

WINSCHOTEN. Het bouwen van een nieuwe behuizing met schuur op aan te wijzen terrein.

De heer H. Braaf, n.m. 4 u., in hotel „Vrijheid". Bestek en teek. à f 1,50 per stel verkrijgbaar bij den architect Johs. Buurke, Nieuwscheemda.

DONDERDAG 16 FEBRUARI.

BEERTA (GR.). Het amoveeren van een oud gebouw en het ter plaatse bouwen van een renteniersbehuizing.

De arch. B. Hommes te Finsterwold, n.m. 5 u., in hotel „Hoek", alw. bestek en teek. ter inzage en à f 1,25 verkrijgb. Aanw. ged.

DREUMEL (GELD.). Het bouwen van 3 woonhuizen met stallingen.

Het best. der herv. diaconie, v.m. 11 u., ten huize van L. A. v. Kessel. Bestek en teek. à f 3,20 (afzonderlijk à f 1,60) verkrijgb. bij A. T. J. A. Schmidt die inl. geeft.

EMMER-COMPASCUUM (DR.). Het bouwen van 2 arbeiderswoningen.

De maatij. „het Emmer-Compascuum", n.m. 2 u., in het logement „Emmer-Compascuum", alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft H. de Jonge.

EEXTERVEENSCHEKANAAL (DR.). Het bouwen van 2 burgerbehuizingen, onder bijl. van al het daarvoor benood.

De heer A. Ansmink, n.m. 3 u., te zijnen huize, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geven gebrs. Hekman, Gass.nijv.mond.

HOOFDDORP. Het amoveeren en herbouwen van het hotel „de Beurs" met stalling en daarmede in verband staande werken.

De bouwk. H. Rinck.

VRIJDAG 17 FEBRUARI.

EERBEEK (GELD.). Het bouwen van een woonhuis met winkel en smederij.

De heer W. v. d. Velde, n.m. 5 u., aan de korenmolen, alw. bestek en teek. ter inz. Aanw. 13 Febr., voorm. 11 u.

ENSCHEDE. Het bouwen van drie woningen, aan het Lazonderpad.

De heer H. v. Ommen, 's midd. 12 u., in 't café van B. P. Lotgerink, alw. bestek en teek. ter inz. Aanw. 17 Febr., v.m. $9\frac{1}{2}$ uur.

ZATERDAG 18 FEBRUARI.

BERGEN OP ZOOM. Het afbreken van het bestaande woonhuis en boerderij, en het bouwen van een villa met vrijstaand koetshuis op het buitengoed genaamd „Meilust", voor rekening van Mevr. de wed. Godderis te Antwerpen.

De arch. de Mol en Key, v.m. 11 uur, in café „de Draak". Bestek met 3 teek. verkrijgb. à f 2.50. Aanw. 15 Febr, te 1 u.

HEINKENSZAND. Het bouwen van een villa, op een terrein, kad. sectie B nos 846 en 847, voor den heer F. van Cleef, notaris aldaar.

De aanbesteder, n.m. $3\frac{1}{2}$ u., in het café van F. Looij. Bestek en teek. te verkrijgen bij de drukkers-uitgevers Oosterbaan en Le Cointre te Goes, tegen f 1.50 per stel en liggen tevens ter inzage in genoemd café. Inl. te verkrijgen bij den architect L. B. Mudde te Goes. Aanw. 18 Febr., n.m. 2 uur.

ROTTERDAM. Het bouwen van een woonhuis aan de Prins Hendrikstraat.

Het techn. bureau Molenhoek, n.m. 2 u., in het Poolsch koffiehuis. Bestek en teek. à f 1,50 te bekomen aan voorn. bur., Stationsweg 83, 's-Hage.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

20 JANUARI.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het bouwen van een pastorie bij de kerk „de Liefde" aan de Da Costakade. Door den arch. A. J. Joling.

Laagste inschrijver J. Schmidt, Amsterdam, voor f 29450.

21 JANUARI.

NOORDWOLDE (FR.). Het bouwen van een woonhuis. Door den heer L. Dijkstra.

Laagste inschrs. W. Timmerman en Zonen, Steenwijkerwold, f 1435. Gegund.

24 JANUARI.

HAARLEM (ONDERH.). Het bouwen van een zweminrichting aan de Houtvaart. voor rekening van den heer A. A. Sprenger, Door den arch. W. F. Doeglas.

Gegund aan M. v. Ommeren te Haarlem.

HAARLEM (ONDERH.). Het verbouwen van het perceel van de firma Juncker in de Zijlstraat, onder beheer van den arch. J. C. v. d. Berg.

Laagste inschr. Vink en Mul, Haarlem, voor f 1998.

MUIDEN (ONDERH.). Het bouwen van een boerderij in den Noordpolder, voor den heer Bredius.
Gegund aan H. Rietsnijder en Zn. te Amsterdam.

26 JANUARI.

RIDDERKERK. Het bouwen van 40 woningen in 4 blokken van 10, of in massa. Door de coöp. bouwvereen. „Excelsior".
Massa. Laagste inschr. C. H. Driebeek, Dordrecht, f 26000*.
In blokken. Laagste inschrs. Metselwerk: G. Pijl, blok 1 f 3098, blok 2 f 3150, blok 3 f 3140; A. Knecht, blok 4 f 1930.
Laagste inschrijvers. Timmerwerk: A. G. de Geus. blok 1 f 5271; Joh. Staat, blok 2 f 4880; K. v. d. Gijp, blok 3 f 4163; C. van Rijsbergen, blok 4 f 2660. * Gegund.

27 JANUARI.

VORDEN. Het bouwen van een woonhuis voor den heer H. A. Albers.
Metselwerk. Laagste inschr. M. Zweverink, f 1307.
Timmerwerk. Gebr. Mellink, f 829.
Verfwerk. Korten, f 82.

28 JANUARI.

DE STEEG. Het herbouwen (metsel- en timmerwerk) der onlangs afgebrande villa „Rhederpark".
Metselwerk. Laagste inschrijver Barink, Rheden, f 9106.
Timmerwerk. J. Slotboom, Rheden, f 8423.
Metsel- en steenhouwwerk. Gregoor, Ellecom, f 16867.

30 JANUARI.

's GRAVENHAGE (ONDERH.). Het verbouwen van een perceel aan het Plein 3a, onder beheer van den architect L. Faber. Door de firma Hinze en Co.
Gegund aan M. Th. Wijnekus, aldaar, voor f 9000 (buiten het verfwerk).

HOOGEVEEN. Het verbouwen van een perceel oostzijde Streek de Huizen. Door den heer H. J. Winkel.
Laagste inschr. R. Vos, f 1724. Gegund.

TILBURG. Het bouwen van een winkel- en woonhuis aan de Noord-Besterdstraat, voor rekening van den heer Alph. v. Maurik. Door den arch. Jan Oomen Pz. te Oosterhout.
Metselwerk. Laagste inschrijver W. v. Eijndhoven, f 1975*.
Timmerwerk. Joh. Ketelaars, f 1610*.
Massa. Maes en v. d. Poel, f 3814. * Geg.

31 JANUARI.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis. Door den aanbest.
Laagste inschr. Gebr. v. Baak. f 1340.

VLAARDINGEN. Het bouwen van een haringpakkerij met bergzolders aan de Westhavenkade voor de firma de Zeeuw en van Raalt.
Laagste inschr. T. v. Santen, f 11621.

ZEVENBERGSCHENHOEK (Z.-H.). Het bouwen van een woonhuis met keet aldaar aan de 2e weg. Door den heer P. Hermus.
Timmerwerk. Laagste inschr. Jac. Struijk. f 1797*.
Metselwerk. F. Trommelen, f 2121.21*.
Smidswerk. J. P. Sanders, f 141*.
Loodgietersw. L. v. Breemen, Terheijden, f 115,25*.
Glas- en verfwerk. H Molenschot, f 141,40*.
* Gegund.

1 FEBRUARI.

APELDOORN. Het bouwen van een dubbel woonhuis voor den heer H. J. Zwerus. Door den heer G. de Goeijen.
Laagste inschr. T. v. Werven, f 3333. Nog niet gegund.

ENSCHEDÉ (ONDERH.). Het verbouwen van een perceel in de Willemstraat aldaar, voor Mej. Tönis.
Laagste inschrijver J. Visschedijk, f 1886. Volgens bestek 8 dagen beraad.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter*. ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

18 FEBRUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 7.

DE CENTRALE MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL.

In het Bouwkundig Weekblad van 7 Januari j.l. werden opgenomen eenige beschouwingen, die ik meende te moeten leveren met betrekking tot het voorstel omtrent de stichting der school, in den titel dezes genoemd.

De heer Haver roert in zijn artikel, deze school betreffende en geplaatst in het Bouwkundig Weekblad van 4 Februari j.l., o.m. ook gezegde beschouwingen aan.

Eerst later, nadat meerderen hunne inzichten zullen hebben doen kennen, zal de belangrijke aangelegenheid wellicht ook aan mij nogmaals aanleiding kunnen geven tot meer uitvoerige algemeene behandeling.

Toch geloof ik reeds thans, ten einde verkeerde gevolgtrekkingen te voorkomen, op de aanteekeningen van den heer Haver te moeten wijzen. Ik meen daarbij in de eerste plaats te moeten opmerken, dat ik *niet* geschreven heb, dat de uitingen in zake Middelbaar Technisch onderwijs lang op zich hebben laten wachten; doch *wel* dat dit het geval was in zake het ingediende wetsontwerp.

Vervolgens kan ik mededeelen, dat aan mij het bestaan van den Bond van Technici niet onbekend is.

Herhaaldelijk correspondeerde ik met het informatie-bureau te Utrecht en de wijze, waarop dat bureau daarbij steeds optrad, deed mij met te meer belangstelling kennis nemen van de nummers van het Technisch Weekblad, waarin het commissie-rapport van den genoemden Bond en het adres van het Bestuur der Technische Vakvereeniging zijn afgedrukt.

Aandachtige lezing van deze stukken mocht mij evenwel niet weerhouden het door mij geschrevene het licht te doen zien.

Gezegde bescheiden hebben mij daarentegen eerder gesterkt in mijne opvattingen.

Immers ook die schrifturen spreken de verwachting uit, dat meerdere scholen zullen worden gesticht; — ook zij verkondigen de meening, dat voor hen, die de eerste 3 jaren eene Hoogere Burgerschool hebben doorgemaakt, bij hunne verdere voorbereiding met 3 jarige praktijk kan worden volstaan; — ook zij vermelden de wenschelijkheid, dat leeraren zich voor de hun opgedragen leervakken den geheelen studietijd (d.i. zoo lang mogelijk), met de leerlingen bezighouden; ook zij bevatten de mededeeling, dat het ongewenscht is dat de klassen der middelbare technische school door meer dan 25 leerlingen zullen zijn bezet, en ook zij houden de afkeuring in van het stelsel, waarbij leerlingen, die den geheelen dagcursus eener ambachtsschool volgen, nog 's avonds geregeld inspannende lessen aan eene Burgeravondschool moeten volgen

Juist de omstandigheid, dat de bezwaren, die ik op die punten voelde, door de (om de heeren aldus te betitelen) middelbare technici zelven werden gedeeld, gaf mij aanleiding tot mijn geschrijf. Dit vond verder, ik herhaal zulks, hierin zijnen grond, dat zich aan mij de noodzakelijkheid voorstelde om eene veel grootere behoefte aan middelbaar-technisch onderwijs aan te nemen dan in de memorie van toelichting tot het wetsontwerp is aangegeven.

Dat ik gesproken zou hebben van proefneming met 20 scholen kan ik in mijn opstel niet lezen. Evengoed als het ontstaan der Hoogere Burgerscholen en Gymnasia zal het ontstaan der middelbare technische scholen slechts geleidelijk in zijn werk gaan, zulks ook zeer zeker in verband met de bezwaren, uit den aard der zaak verbonden aan het verkrijgen van leerkrachten.

Ik sprak dan ook van de inrichting eener modelschool. Veel minder nog dan met één enkel gymnasium kan met ééne enkele middelbare technische school volstaan worden, wanneer er eene behoefte aan technisch onderwijs bestaat zooals ik die veronderstel.

De heer Haver weerspreekt de juistheid dier veronderstelling trouwens niet.

Men mag naar mijne inzichten niet eene onderwijsinrichting scheppen, die boven de bepaalde behoeften uitgaat, wanneer daardoor de voorziening in die bepaalde behoefte kan worden bemoeielijkt.

Juist het bewijs, dat met „bescheiden" middelen voldoend resultaat kan worden bereikt, zal de ontwikkeling van het middelbaar technisch schoolwezen bevorderen.

De heer Haver vraagt wat de Staat dan wel heeft aan de besparing van *f* 163.500 op de verplegingskosten.

Laat ik mij veroorloven daarop te antwoorden dat, wanneer ik de zaak goed inzie, de Staat het budget der 20 scholen niet met een aantal belangrijke beurzen zal behoeven te bezwaren en dat ook de provinciën en de gemeenten evenmin iets beduidends daaraan zullen behoeven ten koste te leggen; terwijl er bovendien aanleiding kan bestaan om voor leerlingen wier ouders het goed of zeer goed kunnen betalen een iets hooger of een naar verhouding hoog schoolgeld kan worden gevorderd [1]).

De heer Haver vraagt nog of het wel billijk en rechtvaardig zoude zijn, dat lokaliteit van de Burger-avond- en Ambachtsscholen mede voor de middelbare technische school wordt gebruikt.

Ik meen daarop ten stelligste te mogen antwoorden, „ja waarom niet, wanneer de lokaliteit beschikbaar is."

En daar is alle kans voor die beschikbaarheid, in het bijzonder wanneer de Burger-avondscholen tot vijf-jarige worden uitgebreid.

De lokalen voor natuurkundig onderwijs en voor de lessen in het handteekenen staan in elk geval overdag ledig en het aantal der gewone leszalen zal bij de vele parallelafdeelingen, die passend bezochte avondscholen in grootere plaatsen zullen aanwijzen, zoo beduidend zijn, dat bij het gering aantal dier leszalen, hetwelk de ambachtsscholen overdag behoeven, er allicht een zestal voor de middelbare technische school beschikbaar blijft.

De heer Haver is van meening, dat eene raming van *f* 23.500 [2]) voor de jaarlijksche exploitatie eener kleinere school niet voldoende is en verwijst naar het bedrag van *f* 40.000 door hem becijferd. Daarbij is, naar mij wil voorkomen, waarschijnlijk geen acht gegeven op de omstandigheid, dat de gemiddelde raming, door mij voor 20 scholen aangegeven, *f* 27.000 is en dat gezegd cijfer van *f* 40.000 gegrond is op de stichting van slechts 10 inrichtingen. De heer Haver heeft daarenboven klaarblijkelijk grootere scholen op het oog; hij treedt toch in vergelijkingen met te *Amsterdam* bestaande inrichtingen.

Bovendien zij mij vergund op deze plaats te releveeren, dat de redeneering die den heer Haver de cijfers van *f* 125.000 voor de school te Haarlem en van *f* 400.000 voor 10 verspreide scholen, deed naast elkander plaatsen, niet wel opgaat wanneer men de aangelegenheid beschouwt van uit het standpunt van waaruit ik haar bezie.

Alleen toch dan, wanneer de behoefte aan middelbaar technisch onderwijs beduidend grooter moet worden geacht, dan in de toelichting tot het wetsontwerp is aangenomen, is een belangrijk grooter aantal scholen m. i. aangewezen en gewettigd.

Is die behoefte in zoodanige mate grooter, dan zal ook de „eenige" school te Haarlem uit een grooter aantal parallelafdeelingen moeten bestaan en klimmen ook hare kosten in verband daarmede, zoodat deze weinig van de totaalkosten der meerdere scholen zullen verschillen. De heer Haver heeft dit vermoedelijk uit het oog verloren.

Ik blijf derhalve vooralsnog bij mijne meening dat, vooropgesteld een aantal van 1300 leerlingen, het inrichten van vele scholen goedkooper zal zijn dan van eene enkele, in het bijzonder, wanneer men er op let, dat reeds op vele plaatsen gelegenheid voor een deel van het gewenschte onderwijs bestaat.

Evenzoo staat het m. i. vast, dat het aantal personen, waarvoor eenige soort van onderwijs noodig is, den doorslag moet geven bij de algemeene regeling van dat onderwijs en dat bij die regeling niet moet worden afgegaan op het aantal dergenen die men daarmede al spoedig van dienst is.

Mede schijnt het mij toe, dat er alles voor te zeggen is, dat in de eerste plaats *voldoend* onderwijs aan allen wordt gegeven; later kunnen dan het betere en het beste onderwijs worden verstrekt. Dit betoog klemt te meer, waar het oog gevestigd is op den in allen deele onvoldoenden toestand die thans bestaat.

De heer Haver kan er, naar hij mededeelt, desnoods mede instemmen, dat het voorbereidend onderwijs aan den a.s. opzichter anders gegeven wordt dan aan den a.s. werkman.

Hij meent nochtans, dat het ambachtsonderwijs in waarde zal stijgen, wanneer het aan beiden op dezelfde wijze verstrekt wordt.

In de stukken van den Bond van Technici, reeds aangehaald, is echter te lezen, dat een oud-leerling der 3 jarige Hoogere Burgerschool, omdat hij beter onderlegd is dan een leerling der lagere school, spoediger de vakpraktijk kan leeren dan laatgenoemde. Ik moet, deze opinie volkomen deelende, de vraag stellen of het dan niet zonde is van den tijd, wanneer men een opzichter, die een groot deel van de kennis, welke aan de Hoogere Burgerschool te verkrijgen is, *moet* bezitten, denzelfden cursus laat volgen als een werkman.

Splitsing van het ambachtsonderwijs is dus niet alleen uitvoerbaar, doch voordeelig voor de aanstaande opzichters.

De wijze, waarop hun dat onderwijs dient te worden verstrekt, is echter niet passend voor de werklieden; voor de laatsten heeft combinatie dus ook al geen voordeelen.

In zake het vraagpunt van het voorgaan of nakomen van vakpraktijk meent de Bond van Technici, dat kennis van behandeling van gereedschap, vaktermen, vaktoestanden, organisatie, en uitvoering moeten voorgaan.

Waar sprake is van behandeling van gereedschap en van vaktermen zal ieder wel met voorgaan (vóór de twee laatste leerjaren altijd) kunnen instemmen; maar dat een jongeling van 17 jaar zoodanig begrip heeft van organisatie en uitvoering dat hij daarvan bij het volgen van zijne lessen aan de middelbare school waarde kan ontleenen, zullen m.i. weinigen aannemen.

Buitendien ontbreekt dien jongeling, zal hij op zijn 17e jaar, behoorlijk onderlegd, zijn intrede kunnen doen in de ontworpen middelbare school, zeer bepaald de tijd om die begrippen op te doen, terwijl hij, wanneer hij eerst op lateren leeftijd de middelbare school denkt te bezoeken, bij iedere soort van organisatie dier onderwijs-inrichting gelegenheid heeft om te voren praktijk op te doen. Die zaak zal zich dus zelf wel regelen.

Eindelijk schrijft de heer Haver nog, dat eene opleiding met 2 à 2½ jaar aan eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs (die ik liever voor dit geval eene verbeterde dan eene basterd-hoogere burgerschool zoude noemen), en met 4 à 4½ jaar aan de middelbare technische school met

---

[1]) De Minister trekt bij 240 leerlingen reeds een bedrag van *f* 15000 voor *Rijks*beurzen uit. Voor 1300 leerlingen zou dat beurzenbedrag dan naar dezelfde grondslagen zeker *f* 80.000 moeten wezen.

[2]) Het cijfer van *f* 23.500 is waarschijnlijk verkregen door de kosten van eene kleinere school ad *f* 25.000 te verminderen met *f* 1500 voor schoolgelden.

een paar volgcursussen 9 jaar duurt en een soort halfgebakken ingenieurs zoude afleveren.

De duur van 7 jaren schijnt abusievelijk aldus vermeld. In de eerste plaats zal in de twee laatste jaren door de kandidaten zeer goed een inkomen kunnen worden genoten, waarvan zij leven kunnen en in de tweede plaats zal de verdere leertijd zonder bezwaar tot 6 jaren kunnen worden beperkt, hetgeen mij zeer gewenscht voorkomt.

En waar de door mij aangegeven opleidingswijze in totaal niets meer omvat dan die volgens het plan der regeering, en door het inlasschen van wel doorgevoerde vakpraktijk zeer bepaald op de praktische bruikbaarheid wordt gedoeld, verklaar ik niet te begrijpen waarom dat ingenieur-achtige den leerlingen speciaal zal aanwaaien bij een 4 jarige technische school, waarop gedurende 3 jaren het ambacht zal worden beoefend, en juist gelegenheid bestaat de geheele opleiding met de beoefening van het ambacht en de uitoefening van het vak in verbinding te brengen, en niet aan de ontworpen centrale inrichting.

Ik zou hier haast mogen vragen naar de stellige bewijzen, waarop de heer Haver aan het einde van zijn opstel doelt.

Resumeerende kom ik voor mij tot de slotsom, dat de heer Haver nog niets heeft bijgebracht dat mij gelegenheid geeft de door mij tegen het wetsontwerp gevoelde bezwaren als weerlegd te beschouwen.

Dit zeggende herinner ik er echter aan, geschreven te hebben, dat ook naar mijne inzichten, wanneer er niet meer dan 300 leerlingen zullen zijn, met 3 scholen kan worden volstaan.

's Bosch, 8 Februari 1905.

F. M. L. KERKHOFF.

VERZEKERING TEGEN DE GEVOLGEN VAN WERKLOOSHEID.

Voordracht door Mr. C. J. BRN. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN *gehouden in de vergadering der Afdeeling Arnhem van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst op 25 Januari 1905.*

(Vervolg van blz. 72).

Bern.

In 1892 kwam hier tot stand de „Handlangersbond", eene vereeniging van personen, die geen bepaald ambacht uitoefenen. Deze bond van zoogenaamd „unskilled" werklieden stelde zich ten doel een kas te vormen, om haar leden, die uit den aard der zaak het meest aan werkloosheid zijn blootgesteld, te ondersteunen, wanneer zij zonder werk zijn.

Omstreeks terzelfder tijd had zich gevormd eene commissie tot ondersteuning van werkloozen. Deze commissie was van oordeel, dat het lag op den weg van het gemeentebestuur dergelijke verzekering-organisaties als de „Handlangersbond" geldelijk te steunen, daar die organisaties, vooral die van losse en unskilled arbeiders, allicht niet voldoende middelen zouden bezitten om uitkeeringen, die meer beteekenden dan behoeden voor den hongerdood, te waarborgen.

Een rekest in dezen geest gericht tot de „Gemeinderat" werd weigerend beantwoord. De „Gemeinderat" wilde geen bepaalde categoriën van werklieden boven andere bevoordeelen, en benoemde tevens eene commissie om een algemeene oplossing te vinden.

Tengevolge daarvan werd in 1893 een verzekeringskas *door de gemeente* opgericht. In tegenstelling met de beginselen, die eerst gehuldigd waren, trok nu de gemeente de geheele zaak aan zich, de kas werd door haar ambtenaren bestuurd.

Iedere Zwitsersche werkman, wonende te Bern, kon lid worden. De premie was eerst 40 centimes = 20 cent per maand, later 70 centimes = 35 cent. Het deficit zou door eene gemeentelijke subsidie van 5000 francs gedekt worden.

De verzekeringskas werd gevoed:

a. door de bijdragen van de leden der kas;
b. door bijdragen van de werkgevers;
c. door bijdrage van de gemeente;
d. door vrijwillige bijdragen.

Om recht op uitkeering te hebben, moest men minstens 6 maanden lang lid van de kas geweest zijn en alle verplichtingen hebben nagekomen.

Uitkeering geschiedt na één week van werkloosheid, en bedraagt 1 franc per dag voor alleenstaande arbeiders en 1.50 franc voor hen, die voor verdere familieleden te zorgen hebben.

De uitkeering geschiedde alleen in December, Januari en Februari en hoogstens 2 maanden lang.

Maar 't recht op uitkeering verviel, wanneer de werkloosheid te danken is aan luiheid, liederlijkheid, of dergelijke aan den werklooze zelve te wijten oorzaken, alsmede wanneer werk, door het arbeidsbureau aangeboden, geweigerd wordt. Eveneens in 't geval van werkstakingen.

In 1900 was de werkloosheid zoo groot geworden, dat de kas haar verplichtingen niet meer na kon komen. De gemeentelijke subsidie werd toen vastgesteld op fr. 12,000.

De kas heeft steeds sterk het karakter van liefdadigheid gedragen. Gemiddeld bereikten de premies der leden nog niet $^1/_4$ of 25 pct. van 't bedrag der uitkeeringen. In de laatste jaren is die verhouding wel iets beter geworden; zoo was die van 't jaar 1903/1904, 38 pct., maar de berichten, die ik kort geleden bij onzen gezant te Bern heb ingewonnen, zijn verre van gunstig.

Daaruit blijkt, dat de verzekeringskas, die hoofdzakelijk drijft op de subsidie van de stad Bern, beschouwd wordt als een soort van vereeniging tot het verleenen van onderstand, waaraan de goede arbeiders geen deel nemen.

De moeilijkheden, waarmede de kas reeds te kampen heeft gehad, waren, dat de contributies zeer slecht betaald werden, en er altijd een groot aantal leden was, dat in 't vooruitzicht gedurende den winter werk te hebben, het er maar op aan liet komen, en meende in geval van werkloosheid te kunnen volstaan met het betalen der achterstallige contributie.

Het zal geen betoog behoeven dat dit den financieelen grondslag verzwakt.

Het grootste gedeelte van de verzekerden was van te voren vrij zeker werkloos te worden.

Basel.

Van een ander type, doch vallend binnen het stelsel van vrijwillige verzekering tegen werkloosheid, is de „Arbeitslosenkasse des Arbeiterbundes" te Basel. Toen de pogingen om, zooals ik straks heb meegedeeld, eene verplichte verzekering tegen werkloosheid in te voeren, mislukt waren, voelden de werklieden dat het noodig was zelf de hand aan den ploeg te slaan.

Ze hebben toen zelf een kas opgericht, die door hen zelf beheerd wordt. Van die kas konden zoowel vrouwen als mannen lid worden, mits zij tot de arbeidende klasse gerekend konden worden en te Basel wonen en werken.

Maandelijksche bijdrage werd berekend naar het loon.

De uitkeeringen waren hooger en duren langer naarmate men langer lid van de kas was.

In tegenstelling met Bern is deze kas niet gebonden aan een bepaalden tijd van 't jaar, gedurende welken alleen uitkeering kan geschieden. Wie werkloos wordt, kan — mits hij overigens aan de bepalingen van 't reglement voldoet — daggelden genieten, gedurende den vastgestelden tijd, onverschillig in welke maanden de werkloosheid valt.

Verder krijgt de kas subsidies van de stad en van de „Allgemeine Consumverein" te Basel; maar wat mooi is, dat is, dat hier de leden van de kas wederkeerig op elkander contrôle uitoefenen, als gevolg van hun eigenbelang. Immers de kas is hunne instelling, door hen zelf opgericht, en ze wilden zelf meewerken die instelling in stand te houden.

In tegenstelling met Bern, waar alleen arbeiders tot de kas toetraden, die meenden groote kans op werkloosheid te hebben, gaf Basel een schoon bewijs van solidariteit; want een groot aantal arbeiders trad als lid tot de kas toe, terwijl zij van te voren verklaarden geen gebruik van hun recht op daggelden te zullen maken, ja, sommigen betaalden hun achterstallige bijdragen, terwijl zij tegelijkertijd hun bundeltje samensnoerden en Basel vaarwel zeiden.

Wat leert ons dit? Ik zou meenen, dat om een stelsel van verzekering tegen werkloosheid bij de werklieden populair te maken, het noodig is dat ze zelf de zaak ter hand nemen, dat 't een instelling van hen uitgaande worde.

De subsidies zijn langzamerhand verhoogd geworden, maar de premies hebben het nog niet verder kunnen brengen dan ongeveer 44 % van het bedrag der uitkeeringen.

De inlichtingen door tusschenkomst van onzen consul te Basel ontvangen omtrent den huidigen toestand luiden evenwel ongunstig. Wel is het aantal leden gestegen tot 1200 — een gering aantal op 20.000 werklieden —, maar in werkelijkheid betaalden slechts 300—500 hunne bijdragen. Het aantal arbeidersleden met hooge loonen neemt af, dat der slechte risico's daarentegen neemt toe. Alleen door middel van de regeerings- en andere subsidies kan de zaak nog loopende gehouden worden.

Keulen.

Van de verschillende Duitsche steden, waar verzekering tegen werkloosheid bestaat, is voor ons Keulen het meest interessant.

In 1896 werd hier een verzekeringskas tegen werkloosheid opgericht. Deze kas is *geen gemeentelijke* instelling maar een *particuliere*, die echter met het stedelijk bestuur in verbinding staat. Ze heet de „Stadt-Kölnische Versicherungs-Kasse gegen Arbeitlosigkeit im Winter".

Naast deze staat de „Arbeitsnachweis Anstalt", die in de eerste plaats bij ingetreden werkloosheid, werk tracht te verschaffen. Deze werkt op uitstekende wijze met de kas samen.

De kas neemt alleen *mannelijke* leden aan, en keert slechts uit van *10 December* tot *10 Maart*.

De inkomsten bestaan in de eerste plaats uit de premies van de leden. Daarnaast heeft men eereleden, dat zijn personen, die geen recht op verzekering hebben en minstens 5 mark jaarlijks bijdragen. En *arbeiders* kunnen zelfs voor 3 mark per jaar eerelid worden, als ze zich niet verzekeren willen. Dan heeft men nog een andere categorie leden, dat zijn de *patroons van de kas*. Patroon van de kas wordt ieder voor den ganschen duur van zijn leven, die een storting in eens van 300 mark ten behoeve van de kas heeft gedaan. En eindelijk worden de kosten nog gedekt door subsidie van de gemeente en giften.

De bijdragen bedroegen gedurende de eerste 34 weken na 1 April 25 pfennig, later is het geworden: voor vakarbeiders 35 pfennig en voor „unskilled" arbeiders 25 pfennig.

De storting der bijdragen geschiedt door 't koopen van zegels, die in een boekje worden ingeplakt, dat op gezette tijden wordt gecontroleerd.

Bij de werkeloosheid wordt eerst werk aangeboden door de „Arbeitsnachweiss-Anstalt", wat de werkman verplicht is aan te nemen, zonder dat hij aanspraak heeft op werk, dat tot zijn beroep behoort. Er wordt echter zooveel mogelijk op gelet, dat dit wel 't geval is.

Is er geen werk te vinden, dan krijgt men gedurende de eerste 20 dagen 2 mark, later 1 mark per dag, maar in 't geheel niet langer dan *acht weken*.

De kas mocht zich in den aanvang in een zeer machtigen steun verheugen.

De gemeente gaf 25.000 mark, de patroons 70.000 mark en de eereleden 3.170 mark. Men ziet dat allen zich groote offers getroostten om de kas tot stand te brengen.

Toch had de kas in de eerste jaren veel moeite zich staande te houden. Het plaatsen van vaklieden als daglooners en grondwerkers viel lang niet gemakkelijk en het percentage van degenen, die werkloos werden, was zeer hoog. In 1901 werden van de 1083 verzekerden 807 werkloos, d.i. 74 %; dat was voor de kas een veel te hoog cijfer. Als de gemeente dan ook in 1902 niet 20.000 mark had bijgepast, had de kas haar verplichtingen niet kunnen nakomen.

Treurig is het te moeten constateeren, dat de administratie van de zijde der werklieden veel moeilijkheden ondervindt door onware opgaven. Het blijkt steeds uiterst moeilijk na te gaan of de werkloosheid gesimuleerd wordt of niet. Dit vormt een groote tegenstelling met de kas van Basel, die van de werklieden zelf uitgaat. Daar maakte een goed begrepen gevoel van solidariteit, dat de werklieden elkander controleerden, en valsche opgaven niet voorkwamen.

Ik heb omtrent het laatste wedervaren van de kas inlichtingen gevraagd bij onzen consul in Keulen. en die inlichtingen zijn bepaald gunstig te noemen.

Het aantal verzekerden steeg voortdurend en bedroeg in 1903/04, 1624, tegen 1355 in het vorige jaar; de bijdragen der verzekerden stegen tot 20.011 mark, dat der uitkeeringen tot 39.915 mark.

Ik heb hem dan ook gevraagd of men in Keulen den indruk had, dat 't meer een inrichting van liefdadigheid was, dan eene ernstige verzekeringskas, en daarop kreeg ik het volgende antwoord, dat zeer positief gesteld is:

„Uwe meening, dat de instelling meer het karakter eener liefdadigheidsinstelling draagt, moet op onjuiste gegevens berusten."

Hij wil er dus niets van weten, dat 't een karakter van liefdadigheid zou dragen. En men moet erkennen, dat hier in Keulen resultaten bereikt zijn, die Bern en Basel in de schaduw plaatsen.

In de eerste jaren bedroegen de premies der verzekerden ongeveer 40 % van de uitkeeringen. Maar in de twee laatste jaren hebben ze al meer dan de helft, meer dan 50 % bedragen.

Deze toestand is daardoor alleen mogelijk, dat (*zoo luidt het laatste verslag uit Keulen*) de verzekering tegen werkloosheid samengaat met werkverschaffing.

In het laatste jaar kwamen 1501 verzekerden hunne verplichtingen na; daarvan werden slechts 337 niet werkloos en 1164 wel.

Van die 1164 kregen 999 tijdelijk werk en voor de rest daggelden.

Indien men dus 't Keulsche stelsel zou willen invoeren,

dan moet men tevens een instituut daarnaast oprichten, dat de arbeiders zooveel mogelijk aan werk kan helpen.

Niettegenstaande de resultaten, die in Keulen in de twee laatste jaren bereikt zijn, zou ik toch niet adviseeren hier in Arnhem een verzekeringskas op denzelfden grondslag op te richten.

Ik zal dit eerst nader motiveeren, nadat ik het Gentsche stelsel besproken heb.

(*Wordt vervolgd*).

leden en medeoprichters behooren, voor hen een waarborg kan zijn, dat de Vereeniging dezen steun op de juiste wijze zal gebruiken.

Om U de werkwijze van de Vereeniging duidelijk te maken volgt hier een korte verklaring van enkele artikelen uit de statuten.

„De Vereeniging tracht haar doel te bereiken door:

A. Het houden van vergaderingen."

Het is de bedoeling, op deze vergaderingen, behalve de directe belangen der Vereeniging, ook onderwerpen te behandelen van meer algemeene strekking, die voor de belangstellenden buiten de Vereeniging interessant of nuttig kunnen zijn.

B. Het houden van Tentoonstellingen.

Tentoonstellingen die van deze Vereeniging uitgaan, zullen

Gebouw „de Zwarte Ruiter" te Rotterdam.
Architect Alb. Otten.

GEBOUW „DE ZWARTE RUITER" TE ROTTERDAM.

In de Weekbladen van 5 December 1903 en 26 November 1904 werden afbeeldingen opgenomen van de beide gevels van dit gebouw, een schepping van den heer Alb. Otten, architect te Rotterdam.

Thans volgen hier nog een paar details van dit belangrijke gebouw.

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VOOR AMBACHTS- EN NIJVERHEIDSKUNST.

In de dagbladen werd voor eenigen tijd door ons een mededeeling geplaatst, waarin de oprichting van bovengenoemde Vereeniging, met een kleine toelichting uit de statuten vermeld werd.

Nu de voorloopige werkzaamheden zijn afgedaan, en de Vereeniging alreeds begonnen is met de uitvoering van de taak in hare statuten neergelegd, is het tijd om in ruimer kring naar belangstelling en steun voor de jonge Vereeniging om te zien.

Wat wil de Vereeniging?

Ze wil, behalve het behartigen der vakbelangen, in de eerste plaats medewerken tot de ontwikkeling der ambachts- en nijverheidskunst; ze wil en ze kan (indien ze daarin ten minste voldoende geholpen wordt) er mede voor waken, dat de nieuwe beweging niet door vele schadelijke invloeden ontaarden zal.

Hiervoor behoeft zij den zedelijken en materieelen steun van allen, die voor de nijverheidskunsten iets voelen.

Terwijl het feit, dat de meest bekende vakbeoefenaars tot hare

uitteraard minder verbrokkeld, minder onvolledig en beter geregeld worden, dan tot nu toe het geval was.

C. De uitgave te bevorderen van geschriften op het gebied der ambachts- en nijverheidskunst.

Indien de fondsen dit veroorloven, zou het inderdaad van groot gewicht kunnen geacht worden, als de Vereeniging voor Holland een tijdschrift tot stand kon brengen, dat op den duur de plaats zou innemen van de zeer vele soortgelijke buitenlandsche geschriften, die zoo weinig, zoo verkeerd en zoo onvolledig omtrent de beweging in ons land inlichten De volgende artikelen zijn vooral van beteekenis voor de toekomstige kunstlievende leden.

D. Het behartigen van de belangen van het ambacht en de nijverheid, voor zooverre die verband houden met het doel der Vereeniging.

E. De belangen voor te staan van het vakonderwijs.

Hieronder wordt ook verstaan, dat de Vereeniging zich op de hoogte zal houden van alle questies betreffende de belangen der betrokken leeraren.

H. Het samenwerken met andere vereenigingen.

Reeds herhaaldelijk ondervonden vele leden der jonge Vereeniging treffende blijken van belangstelling in hun werken en streven.

Thans doet zich voor de groote groep van personen, die deze belangstelling reeds herhaaldelijk toonden, een ongezochte gelegenheid voor, om onzen arbeid te steunen en te bevorderen

Daarom vertrouwen wij, dat deze Vereeniging, indien haar streven U werkelijk ter harte gaat, U spoedig als kunstlievend lid of begunstiger zal mogen opnemen.

Nadere inlichtingen worden ten allen tijde gaarne verstrekt door den 1en Secretaris H. Hana — Groenmarktkade 1 — Amsterdam.

Het Bestuur.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling 's Gravenhage van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst. Op de vergadering van 10 Febr. jl. hield de heer J. J. L. Bourdrez, Civ. en Bouwk. Ingenieur te 's Gravenhage eene voordracht over Gewapend beton en architectuur. De besprekingen over dit onderwerp op het Bouwkundig Congres in April l.l. te Madrid hadden daartoe aanleiding gegeven.

In korte trekken werd door spreker nagegaan, wat onder gewapend beton moet worden verstaan en welke toepassingen het heeft gevonden, eerst als hulpmateriaal, doch in den laatsten tijd uitgebreid tot geheele bouwwerken.

Het gevolg daarvan is een zoeken naar een artistieken vorm, waaraan echter vooraf moet gaan een goed begrip van de constructieve waarde die, volgens spreker, nog te weinig wordt begrepen. Eenige oplossingen werden daarop nader besproken. De pogingen om met kleur het uitwendig aanzien te verfraaien, zijn vrij wel mislukt. Een betere oplossing is, volgens spreker, te verwachten van eene verbetering der oppervlakte door eene bekleeding aan te brengen van kunststeen, die kan worden behakt, in plaats van het beton. Door een monster steen, op de vergadering aanwezig, werd dit nader aangetoond. Ook een bekleeding van tegels werd een goede oplossing geacht.

Spreker is dan ook van oordeel, dat bij de ruime toepassing die thans van dit materiaal gemaakt wordt, zeker ook een artistieke oplossing zal worden gevonden.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 11 Februari 1905. *Een tentoonstellingstoren*, met een afbeelding, door J. Gosschalk. Beschrijving van een ontwerp van een cirkelvormigen toren, met een diameter van 30 M. buitenwerks, waaromheen zich een weg slingert van 5 M., met een helling van 6 op 100, tot een hoogte van 32 M., eindigende bij een koepeltje van 15 M. middellijn. De ombouwde ruimte was bestemd voor verschillende tentoonstellingen, winkels, cafe's, enz. De toren, ontworpen door den heer Gosschalk, zou op de tentoonstelling te Antwerpen in 1894 zijn gebouwd, indien voor het benoodigde terrein, groot 1300 M²., niet de exorbitante som van 100.000 frs. ware geëischt.

Bespreking van de *Tentoonstelling in den Haagschen Kunstkring*, die voldoende doet zien op welke hoogte de Nederlandsche architectuur tegenwoordig staat.

Schilderwerk voor façaden, vervolg en slot.

Architectenbevoegdheid in Europa en de Vereenigde Staten.

Architectura. 11 Februari. *Het huisje genaamd „de Oude Man"*, te Amsterdam, met afbeelding. De gevel van dit huisje, uit 1633, was tijdelijk zichtbaar geworden door de afbraak van de huizen, hoek Heerengracht—Koningsplein.

Het gebouw der Algemeene. Een indruk.

Het „Technisch gedeelte geeft het slot van: *Electrotechnik, industrie en verkeerswezen*, en een vervolg van *Het ontwerpen en uitslaan van vaartuigen*. Het bevat verder: *Hydraulische metaalpers van Fred. Krupp.*

De Bouwwereld. 8 Februari. Voortzetting van: *Verzekering tegen de gevolgen van werkloosheid*, en van: *Het winnen van ijzer direct uit het erts.*

Beveiliging tegen bliksemschade. Aankondiging van het onlangs verschenen werkje van Dr. D. van Gulik.

Het nummer bevat een plaat, met afbeelding van het gebouw der *Filiale van de Geldersche Credietvereeniging te Maastricht*, Architect Ingenieur J. Limburg te 's Gravenhage.

UIT DEN VREEMDE.

De directeur van de „National Galery" te Londen, Sir Edward Poynter zal zijn ontslag nemen. Er gaan stemmen op om deze post niet meer te vervullen, daar men het niet wenschelijk acht om het museum verder uit te breiden, en zeer zeker niet met stukken van den tweeden of derden rang. Er zijn feitelijk al te veel schilderijen aanwezig, zoodat niet eens alle belangrijke stukken een goede plaats hebben, en het ware veel beter, een groot deel van de minderwaardige te verwijderen.

Indien nu een museum niet meer aankoopt, is een duur deskundig directeur niet meer noodig, en zou de hierdoor met inbegrip van de jaarlijksche toelage 6000 pond sterling of *f* 72 000 per jaar bespaard kunnen worden.

Te Plauen is een prijsvraag uitgeschreven voor de plannen van een Lutherhuis, inplaats van het oorspronkelijk voorgestelde standbeeld. Het gebouw mag behalve den aanleg der omgeving enz. 80.000 Mrk kosten. Tal van teekeningen, plattegronden, doorsneden, aanzichten enz. worden gevraagd. Als eerste prijs wordt uitgeloofd, waarvoor de bekroonde architect zijn werk geheel afstaat, een prijs van *50 mark!!* (zegge vijftig marken).

In den Internationalen wedstrijd voor een Parlementsgebouw te Montevideo is de 1e prijs niet toegekend. Ondertusschen schijnt een architect uit Buenos-Aires, de opdracht voor de uitvoering gekregen te hebben. Hij is echter sedert dien tijd al vermoord.

Een der voornaamste Weener architecten, K. K. Baurat Franz Ritter von Neuman, overleed den 1en Febr. j. l. aldaar, op 62 jarigen leeftijd. Leerling van v/d. Nüll, Siccardsburg en Schmidt, werkte hij met den laatsten aan den wedstrijd voor het Weener Raadhuis, en voerde dit na de behaalde zege, voor Schmidt uit. De arkadebouw, rechts en links van het raadhuis, is geheel zijn ontwerp. Het was vooral de Venetiaansche Renaissance die voor hem eene groote aantrekkelijkheid had, wat vooral duidelijk blijkt uit de St. Antoniuskerk in Favoriten, waarbij de St. Marco in Venetië hem tot voorbeeld strekte. Tal van raadhuizen en kasteelen, zeer rijke winkel- en woonhuizen werden door hem gebouwd.

In de nationale prijsvraag voor een Verdi-monument te Milaan zijn 90 ontwerpen ingekomen.

Ten behoeve van den ondergrond-spoorweg te Parijs wordt een tunnel gebouwd, onder de Seine, beginnende bij den pont St. Michel, om op de Place du Châtelet uit te komen.

Het beroemde „Chateau de maisons-Laffite", gebouwd door Mansard, dat onder de belangrijkste gebouwen van de XVIIe eeuw gerekend wordt, stond op het punt van afgebroken te worden, doch is gelukkig door den staat voor 200.000 frs. aangekocht en van den ondergang gered.

BERICHTEN.

C. De Bruijn. In den nacht van 13 op 14 Februari j.l. overleed plotseling in den ouderdom van 59 jaren, de heer C. de Bruijn Hoofdingenieur, Chef van de Afdeeling Weg en Werken bij de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

In 1867 verwierf de heer De Bruijn aan de Polytechnische School te Delft het diploma van Civiel Ingenieur, en slaagde spoedig daarop bij het examen voor Ingenieur van den Rijks Waterstaat. In deze betrekking was hij o. a. werkzaam bij de werken van het Noordzeekanaal en van den sluisbouw te IJmuiden.

Op 15 Februari 1900 trad de heer De Bruijn als Hoofdingenieur in dienst bij de H. IJ. Sp. Mij. Wegens het in gebruik nemen van de nieuwe spoorwegbrug te Velzen moest in den nacht van 13 op 14 Februari j l. een gedeelte spoorbaan in verbinding met de brug worden omgelegd. Als Chef der Afdeeling een overzicht nemende van dit spoedwerk, werd de heer De Bruijn door den dood overvallen.

De overledene stond om zijn groote bekwaamheid en zijn karakter in hoog aanzien bij allen die hem kenden, in de eerste plaats bij degenen die met en onder hem werkten. De Mij. t. Bev. der Bouwkunst verliest in hem een zeer belangstellend lid.

Het Vredespaleis. Het Genootschap „Architectura et Amicitia" heeft aan H. M. de Koningin een adres gezonden betreffende de plaats voor het Vredespaleis.

Tot heden is de aandrang, zoowel van het Bestuur der Carnegie-Stichting als van verschillende genootschappen, om het Malieveld ter beschikking te stellen, blijkens besluiten van den Haagschen gemeenteraad zonder gevolg gebleven. Daarom meent het Genootschap H. M. eerbiedig te mogen verzoeken, te willen bevorderen, dat het Malieveld, naar het oordeel van het Genootschap het „eenig waardige terrein", voor den bouw van de grootsche stichting worde bestemd.

Hoorn. De gemeenteraad heeft den 15den dezer benoemd tot Gemeente-architect en leeraar-directeur der burgeravondschool de heer J. Faber, architect te Purmerend.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 20 FEBRUARI.

BELLINGWOLDE. Het bouwen van een renteniersbehuizing met bijlevering van alle daartoe benood. materialen.

De heer P. Dinkla Pz., n.m. 4 uur, in hotel Groeneveld. Bestek en teek. in bovengen. hotel ter inzage en zijn ieder afzonderlijk à 50 ct. verkrijgb. bij C. Brill, arch. te Winschoten.

GRONINGEN. Het bouwen van een gebouw voor gedelogeerden aan den Peizerweg. (Bestek no. 24), onder bijlevering van alle daartoe noodige bouwstoffen, arbeidsloonen, transporten, enz.

Het gemeentebestuur, n.m. 12¾ u. Bestek en voorw. ter secretarie ter lezing en aldaar à f 0,50 verkrijgb. terwijl nadere inl. kunnen worden bek. aan het bureau der gemeentewerken. Aanw. gedaan.

HELMOND. Het afbreken van een blok arbeiderswoningen en het ter plaatse bouwen van 4 heerenhuizen met kantoorgebouwen en bijbouwen, alsmede eene fabriek ter grootte van pl.m. 370 M².

De arch. Cor. C. J. J. Paaps, 's av. 6 u., ten koffiehuize van mej. wed. A. Taabe, Markt. Bestek en 2 teek. verkrijgb. aan het bureau van de Zuidwillemsvaart tegen f 2. Aanw. 20 Febr., v m. 10½ u.

MEPPEL. Het bouwen van een heerenhuis aan den Stationsweg.

De architect G. Otten Jz., v.m. 11 u, in het stationskoffiehuis van F. Ogterop. Bestek en teek. à f 2 te bekomen bij voorn. arch. die inl. geeft. detailteek. ter inzage op 13 Febr. in voorn. café. Aanw. 13 Febr. v.m. 11 u.

NIJMEGEN Het verbouwen van het hotel St. Crispinus

De arch. P. G. Burkens, n m 2 uur, in voorn. hotel alw. bestek en teek. verkrijgbaar tegen f 1 Inl. geeft de besteder.

PEIZE (DR.). Het bouwen van een behuizing, waarin bakkerij, schuur enz. voor H. Smit, onder bijlev. van het benoodigde.

De arch. C. Hillebrands te Nietap, n.m. 3 uur, bij Jan de Jong, alw. bestek en teek. ter inzage en à f 1 verkrijgb. bij voorn. arch. die inl. geeft. Aanw. 20 Febr., n m. 2 u.

PRINSENHAGE. Het bouwen van een woonhuis met stal en schuur, op een perceel gelegen aan den rijksweg van Prinsenhage naar Rijsbergen.

De arch. P. A. Oomes en L. v. d. Pas te Breda, n.m. 6½ u, in het café van F. v. Gils, alwaar bestek en teek. ter inzage liggen.

ROSMALEN (N.-BR.). Het bouwen of vernieuwen van een schuur op de Huisbergsche hoef.

De bouwk. Adr. Kusters, n m. 5 uur, bij wien bestek ter inzage en inl. te bekomen zijn.

ROTTERDAM. Het bouwen van een dubbel heerenhuis aan den 's Gravendijkwal.

De arch. L. van Ameijden van Duijm, n.m. 2 u., in het gebouw „de Vereeniging", Schiekade. Bestek en teek. à f 2,50 te bekomen bij C. Immig en Zn., Nieuwehaven 5.

VENRAY. Het bouwen van een kapel en bijgebouwen.

De directie van het St. Joseph gesticht, voorm. 10½ u., bij H. Poels. Bestek en teek verkrijgb. aan voorn. gesticht en bij H. Seelen, arch. Venlo à f 1,50, die tevens inl. geeft. Bilj inzenden voor voorm. 9 u., aan voorn. gesticht.

DINSDAG 21 FEBRUARI.

AMSTERDAM. Het verbouwen van den huize „de Ehze" en het bouwen van een tuinmanswoning en een machinegebouw te Almen (station Laren, Gelderland).

De arch. Schill en Haverkamp, v m. 11 u., in café „Parkzicht", Stadhouderskade. Bestek en teek. à f 2,50 per stel verkrijgb. bij P. Rijnja, Reguliersgracht 134 te Amsterdam. Aanw. gedaan

BELLINGWOLDE Het bouwen van een behuizing.

De heer M. Julius, v m. 11 u, in hotel Groeneveld, alwaar bestek en teek. ter inz Aanw. 21 Febr., v.m. 10 u.

HAARLEM. Het bouwen van twee heerenhuizen aan den Zijlweg.

De archit. W. F. Doeglas, v.m. 11 u in hotel „Lion d'Or". Bestek en teek. à f 2 verkrijgb. ten kantore van den arch, Ged. Oude Gracht no. 84 waar inl. te bekomen. Aanw. 20 Febr., v m. 11 u

HEURNE GEM. DINXPERLO. Het afbreken en opbouwen van een woonhuis met bijlevering van materialen.

De heer D. W. Rensink, n.m. 5½ u., in het koffiehuis Bruggink, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft Joh Jansen, Dale. Aanw 21 Febr., n.m. 3 u.

LANGEZWAAG (FR.). Het bouwen van eene burgerwoning.

De heer J. J. Bouwer. Bestek en teek. ter inz bij den besteder. Inl. geeft J. de Vries.

SCHARNEGOUTUM (FR.). Het bouwen van 8 werkmanswoningen.

De vereen. „Coöp. Stoomzuivel fabriek". Bestek en teek à f 1 verkr. bij H Boomstra Goënga. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 22 FEBRUARI.

BESOIJEN. Het bouwen eener openb. school en onderwijzerswoning met bijlevering der schoolmeubelen.

Het gem.best, v.m. 11 u. Bestek en teek. ad f 1.50 ter gem.secretarie verkrijgb. Inl. worden gegeven door den bouwk Jos. van Ree te Waalwijk, die op 15 Febr., v.m. 11 u., ter plaatse aanwijzing zal doen.

DE LOO BIJ COEVORDEN. Het bouwen van een boerderij.

De wed. H. Assen, 's midd. 12 u. Bestek en teek ter inzage in café Heskamp. Inl. geeft H. Rozeman, archit. Aanw. 20 Febr., v.m. 10 u.

FINSTERWOLDERPOLDER (GR.). Het bouwen van een open landbouwschuur.

De heer L. Poppens, n m. 3 uur, bij H. Vennema, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 22 Febr., n.m 2 u.

GIETERVEEN (DR.). Het bouwen van 2 tolhuizen aan den straatweg langs Gieter- en Bonnerveen met bijlev. van alle benood. materialen.

Het gem.best. van Gieten, v.m. 11 u., bij J. Ketelaar. Bestek en teek. ter inzage en bestek à f 0,50 verkrijgbaar ten gem.huize. Aanw. 22 Febr., v.m. 10 u.

HONSELERSDIJK. Het bouwen van een verkooplokaal aan den Naaldwijkschen weg.

Het bestuur der afd. „Honselersdijk" der vereen „Westland", n.m. 2 u., in café „Sport". Bilj in te zenden n.m. 1 uur., bij Jac. v. d. Knaap Azn. bij wien ad f 1.50 bestek en teek. verkrijgb. Aanw. gedaan.

LOPPERSUM. Het bouwen eener behuizing met bijlev. van materialen.

De heer J. Remminga, n m. 5 u., in hotel Rienks, alwaar bestek en teek. ter inzage. Inlicht geeft architect Rozema.

NOORDWOLDE. Het bouwen eener boerenhuizing.

De heer A. Mulder. Bestek en teek. ter inzage bij K. D. Huizinga. Inlicht. geeft J. E. Mulder. Aanw. gedaan.

DONDERDAG 23 FEBRUARI.

AMSTERDAM. Het bouwen van kantoren, remise met stalling, conciergewoning, en meubelbergplaatsen op een terrein aan de Frans van Mieris-, Hondscoster- en Nicolaas Maasstraat aldaar.

De firma de Gruijter en Co., n.m. 2 u, in het „American hotel". Bestek en teek à f 5 te bekomen bij de architecten A. Jacot en W. Oldewelt, Keizersgracht 127.

ARNHEM. Het bouwen van een remise met bergplaatsen voor inboedels aan de Prins Hendrikstraat.

De architect C. M. G. Nieraad, v m. 11 u., in café „Neuf". Bestek en teek. ter visie in het locaal van aanbesteding en zijn te verkrijgen tegen f 2,50 ten kantore van den arch. Koningstraat 14. Aanw. 20 Febr, v m. elf u.

DELDEN. Het bouwen van twee woningen in Rannink voor G. Spanjé.

De heer A. Kamp, 's av. 8 u., in café G. Bruins alw. bestek en teek ter inzage Inl. geeft A. Kamp, voornoemd. Aanw. 23 Febr., 's midd 12 u.

ENSCHEDÉ. Het herbouwen van zijn afgebrand woonhuis a. d. Roomweg aldaar.

De heer E. Breteler, 's av. 7½ u., in het Geh. Onth. koffiehuis, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 23 Febr., n.m. 2 u. Inl. zijn te bekomen bij J. B. Radstake, arch.

ENSCHEDÉ Het bouwen van een woonhuis met bijbouw aan den Kuipersdijk hoek Varviksweg.

De heer B. Wevers, 's av. 6 u., in zijn café (Stations-koffiehuis) (Zuid), alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 23 Febr., v.m 11 u.

HARDEGARIJP (FR.). Het bouwen van een dubbele arbeiderswoning in 't gemeenschar bij Zwartewegsend o/d Rijperkerk.

Het college van regenten der stichting op Toutenburg. Bestek en teek. ter inzage bij Semler te Zwartewegsend en inl. geeft B J. Gros, arch Garijp. Bilj. inzenden bij Drijber.

JUTFAAS. Het bouwen van een pakhuis a/d. Doorslag.

De architect G. A. Elbers te Utrecht, v.m. 11 u., in het café van J. Vendrig. Bestek en teek. in voorn. café ter inzage en zijn tegen f 2 verkrijgb. ten kantore van den architect, Biltstraat 54, Utrecht. Aanw. 21 Febr., v.m. 10 uur.

VRIJDAG 24 FEBRUARI.

ABBEKERK (N.-H.). Het bouwen van een kerk met toren en kosterswoning.

Het R.K. paroch. kerkbest. van den H. Lambertus van Lambertschagen bij Abbekerk (lijn Hoorn-Medemblik), n.m. 2 u., in de herberg van Stokman aldaar. Inl. worden verstrekt door den arch. Nics. Molenaar te 's-Gravenhage, Marnixkade no. 2, alwaar tevens bestek en teek. tegen f 5 verkrijgb. zijn. Aanw. 24 Febr.. v.m elf u.

ENKHUIZEN. Het bouwen van een villa aan de Boschlaan aldaar.

De arch. C. Eecen Az. te Edam, n.m 1 u., in „de Oranjezaal". Bestek en teek. à f 2,50 te bekomen bij den boekh. A. Egmond te Enkhuizen.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woonhuizen aan de Emmastraat.
De architect R. v. d. Woerd, 's midd. 12 u., in café J. Kersten, alw. bestek en teek. ter inzage. Inlichtingen worden verstrekt door den architect. Aanw. 24 Febr., v m. 9 u.

HENGELO (OV). Het bouwen van een woon- en winkelhuis aan de Langestraat.
De firma Gebrs Oostvogel, n.m. 3 u., in 't café van A. Jongepoering; bestek en teek. à f2 verkrijgb. ten kantore van v. d. Goot en Kruisweg, arch. die inl. geven. Aanw. 24 Febr., v.m. 10 u.

MECHELEN A/M. Het bouwen van een woonhuis met bijbouw, slachthuis en veestallingen voor rekening van den heer A. Wolf te Mechelen.
De arch. H. Smeets te Weert, n.m. 3 uur, bij Mm. wed. J. Smeets. Plan en bestek te verkrijgen bij den besteder den heer A. Wolf en den archit. tegen 4 fr. per stel. Alle inl. geeft de archit. op den dag der aanbesteding.

ROERMOND. Het bouwen van 7 woonhuizen aan den Venloschen weg, met bijlev. van alle ben bouwmaterialen.
De arch. H. Bertrams, n.m. 3 u., in café Leger. Bestek en teek. tegen f2 en inlicht. te bekomen bij voorn. archit. Aanw. 24 Febr. n.m. 2 uur.

TER NEUZEN. Het afbreken en bouwen van een woonhuis in de Noordstraat.
De bouwk. J. Scheele, 's av. 7 u., in café „Rubens", alw. bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft voorn. bouwk. Aanw. 20 Febr., n m. 1 u

WESTERHOVEN (N-BR.). Het bouwen van een school met bergplaats, overdekte speelplaats.
Het R K. kerkbest., n.m. 4 uur, bij H. Schellens-Bannenberg. Bestek en teek ter inzage bij Jacq de Wit-Schellens te Valkenswaard, H. Schellens-Bannenberg voorn. en bij W. v. d. Ven, Woensel. Inl. geeft Chr. G. Elbers, bouwk Oeffelt. Aanw. 24 Febr., n.m. 2 u.

ZWOLLE. Het bouwen van een gymnastieklokaal met daarboven gelegen schoollokalen tot uitbreiding van school G aan de Celestraat.
Het gem.best., n m. $1^3/_4$ u Bestek en teek. à f2 ter secr. verkrijgb. Aanw. 8 Febr., n.m. 2 uur.

ZATERDAG 25 FEBRUARI.

BERGEN OP ZOOM. De verbouwing van het perc. Kerkstraat H 135, tegenover ingang tuin Thalia.
De arch. Q. J. Horsten Pzn, v.m. 10 u., in voorn. perc. Bestek en teek tegen f 1 per stel bij den arch. verkrijgb Aanw. 21 Febr.; nam. 2 ure.

ENSCHEDÉ. Het verbouwen en vergrooten van een perceel aan de Kalanderstraat.
De arch. H. Reijgers, 's midd. 12 u., in 't café van Meijerman, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft voorn arch. Aanw. 25 Febr., n.m. 2 u.

EMMERCOMPASCUUM. *a.* Het bouwen van een rijwielenfabriek met woonhuis op een aangeslempt terrein te Emmercompascuum; *b.* de ben. glas-, verf- en behangwerken.
De heeren Heijen en Zn. te Terapel, n.m. 2 u., bij S. Smid. Bestek met teek. à f 1,25 verkrijgb. bij Heijen en Zonen, Terapel en bij N. Doornbos, arch. Sellingen. Aanw. 25 Febr, n m. 1 u.

GOES. Het bouwen van een graanschuur en varkensstal met bijbehoorende werken en leverantiën in den Jacobpolder (Sloe).
De arch. A. le Clercq te Kruiningen, n.m. 3 u, in het „Slot Ostende". Bestek en teek. ter inzage en inl. te bekomen bij voorn. arch. Aanw. 25 Febr., v.m. 9 u.

GOLDSCHALXOORD (Z.-H.). Het bouwen van een vlasschuur c a.
De bouwk. A. v. Trigt te Oud-Beijerland, n.m. 3 u., bij P. v. d. Woel. Bestek en teek. à f1 te bekomen bij voorn. arch. Aanw. 25 Febr., n.m 2 u.

ROOSENDAAL (N.-BR.). Het weder opbouwen van een woonhuis met stalling ter plaatse Vinkenbroek.
De heer H. Luijkx, n m. 5 u, in de herberg „het Anker". Bestek en teek. ter inzage in voorn. herberg. Inlicht. te bekomen ten kantore van den arch. Mar. Vergouwen Aanw. gedaan.

WINSCHOTEN. Het bouwen van een heerenbehuizing met schuur aan den provinc. kunstweg naar Blijham bij Winschoten met bijlevering van materialen enz.
De heer Jb. Pinto, n.m. 4 u in hotel „Vrijheid". Bestek à f 1 25 verkrijgb. bij den besteder en teek. ter inzage in voorn. hotel. Inlicht. geeft G. Dijkhuis bouwk. Aanw. 25 Febr., n.m. 9 u.

MAANDAG 27 FEBRUARI.

ARUM (FR.). Het bouwen van een dubbele werkmanswoning bij de Zathe bewoond door K. H. Westra, Kimswerd.
Het best. der spaarbank „Arum", c.a. en „Witmarsum" c.a. Bestek en teek. ter inzage in het tramstation en inl. geeft R. J. v. d. Leij, opz. Bilj. inzenden voor n.m. $5^1/_2$ u. bij W. Mekking secr. boekh. gemerkt sp. Aanw. 21 Febr., v.m. $10^1/_2$ u.

DOORN (UTR.). Het bouwen van nieuwe bovenlokalen ten behoeve der openb lagere school.
Het gem.best, v.m. 11 u. Bestek en teek. verkrijgb. ad f 1.50 ter gem. secretarie en bij den gem. opzichter. Inl. te bekomen ten kantore van den gem-opzichter. Aanw. 23 Febr., v.m 11 u.

DOETINCHEM. Het afbreken van een huis en het bouwen eener villa.
De architecten Avink en Zoon, n m. 2 u. Bestek en teek ter inzage in café „het Veldhoen" en ad. f5 verkrijgb., bij de besteding worden bestek en teek. weder tegen f 3,50 teruggenomen. Aanw. 27 Febr, v m. 10 u.

LEIDEN. Het bouwen van 2 heerenhuizen, een fabrieksgebouw met machinekamer en koetshuis met paardenstal aan den Hoogen Rijndijk
De archit. L. v. d. Laan, v m. 11 u in het koffiehuis van P. B. Erades.

DINSDAG 28 FEBRUARI.

BREDA. Het afbreken en weder opbouwen van het pand no 10 aan de Jan van Polanenkade.
De arch. F P. Bilsen, 's av. 7 u., in het café van J. Snijders, alwaar bestek en teek. ter inzage. Aanw. 23 Febr, v m. 11 u.

EINDHOVEN. Het bouwen eener weverij met machinekamer.
De firma Baekers en Raymakers, n.m. 3 u. in café „Eindhovens mannenkoor". Bestek en teek tegen f2 en inl. te bekomen bij L. J. P. Kooken, arch. Teek. ter inzage in in voorn. café. Aanw. 28 Febr, v.m. $10^1/_2$ u.

UTRECHT. Bestek no 1011. Het maken van 2 seinhuizen op het station Boxtel. Ram f 13400.
De maatij. tot exploitatie van staatsspoorwegen, nam. 2 u.

WOENSDAG 1 MAART

AALSMEER. Het amoveeren van een gebouw en het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning op paalfundatie en bijk. werken. Ram. f 12600.
De heer C. Koudijs.

ZUNDERT. 1e. Het verbouwen van het postkantoor, en 2e. het bouwen van een ziekenhuis in voornoemde gemeente.
Het gemeentebestuur, v.m 11 u. Bestekken en teeken. ter gemeente-secretarie ter inzage, terwijl zij aldaar verkrijgb. zijn tegen f2. Inlicht. te bekomen bij den architect F. P. Bilsen te Breda.

DONDERDAG 2 MAART.

GOES. Het bouwen van eene nieuwe R K. kerk met toren en pastorie.
Het R.K paroch. kerkbest. van de H. Maria Magdalena, 's midd. 12 u, in het koffiehuis slot Oostende. Teek. (7 stuks) met bestek te verkrijgen, tegen f5 per stel, bij den boekh. van G. W. van Belle, Groote Markt 16 te Rotterdam. De details liggen ter visie op het bureau van de arch., tot en met 20 Febr. en daarna in gen. koffiehuis. Inl. zijn te bekomen bij de arch. Gebr. Margrij en Snickers, Schiekade W. Z hoek Schiestraat te Rotterdam.

MAANDAG 6 MAART.

ROELOF-ARENDSVEEN (Z.-H.). Het bouwen van een school op paalfundeering.
Het R.K. paroch. kerkbest., 's midd. 12 u., in het café van N. Wagenaar. Inl. worden verstrekt door den archit. C. L. M. Robbers te Haarlem, alwaar tevens bestek en teek. verkrijgb. zijn tegen f2. Aanw. ter plaatse 28 Febr., 's midd. 12 u.

DINSDAG 7 MAART.

ROTTERDAM. Het maken van den bovenbouw voor de nieuw te maken electr. centrale aan de Schiehaven met bijbeh. werken.
Het gem.best., n.m 1 u. Bestek, voorw. en teek. ter inzage op de centr. secretarie en in het stads-timmerhuis en à f 5 verkrijgb. bij wed. P. van Waesberge en Zoon Inl. te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. 28 Febr., voorm. 11 u

---

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

1 FEBRUARI.

AMEIDE (Z.-H.). Het bouwen van een steenen schuur bestaande in winkel en werkplaats. Door den aanbesteder.
Timmerwerk. Laagste inschr. W. Briedée, f 132
Verfwerk. Gebr. Verhei, f 20
Smidswerk. T. Veroon, f 11.
Voor metselwerk geen biljetten ingekomen.

HALLUM (FR.). Het bouwen van een boerenhuizinge voor den heer J L. Poortinga.
Laagste inschr. P. Rollingwier, Hijum, f 10980. Gegund.

6 FEBRUARI.

HULST. Het bouwen van een woonhuis, wijk C 1317, Nieuwe-weg, te Hulst, voor Ambr. Volleman te Nieuw-Namen. Door den aanbesteder.
Laagste inschr. A. A. v. d. Walle, f 1536.

KRIMPEN A/D. LEK. Het bouwen van 20 woningen. Door de coöp. bouwvereen. „Volksbelang".
Laagste inschr. in massa. L. C. Groeneveld, Krimpen a. d. Lek, voor f 238533.

OIRLE (LIMB.). Het bouwen van een woonhuis met stalling en schuur. Door den heer G. H. Friesen—Kemelings.
Metselwerk. Laagste inschr. H. Pingen, Meerlo, f 695. Gegund.
Timmerwerk. H. Peeters, Meerlo, f 1311.

7 FEBRUARI.

DIEPENHEIM. De belangrijke verbouwing en restauratie (zonder verfwerk) van den huize „Diepenheim". Door de arch. v. d Goot en Kruisweg te Hengelo.

Laagste inschrs. E. J. Tijhof en J. Fikkert Jsz., Almelo, f 17949. Gegund.

KRUININGEN. Het bouwen van een woonhuis, schuur en varkenshok, op een kavelland gelegen in den polder Kruiningen, nabij „'t Kaasgat", voor en ten behoeve van den heer J. P. Glerum Chz., aldaar. Door den aanbest.

Laagste inschr. J. P. Pannij, Krabbendijke, f 5597. Gegund.

MARRUM (FR.). Het bouwen van een kleine stelphuizinge op de Mieden. Door den heer T. Bouma.

Laagste inschr. Hoekstra en Wielenga, Marrum, f 2928. Gegund.

8 FEBRUARI.

COEVORDEN. Het bouwen van een hotel en stalling buiten de Frieschestraat. Door den heer W. Baving

Laagste inschr. S. W. de Boer, Coevorden, f 7160. Gegund.

EMMER-ERFSCHEIDENVEEN (DR.). Het bouwen van 4 arbeiderswoningen. Door het bestuur van het veenschap „het Emmer-Erfscheidenveen."

Gegund aan den laagsten inschr. G. H. Dik, Emmer-Erfscheidenveen, voor f 2040.

EMMER-ERFSCHEIDENVEEN. Het bouwen van een dubbel woonhuis te Emmer-Compascuum. Door den heer P. Herder.

Laagste inschr. G. H. Dik, Emmer-Erfscheidenveen, f 960.

KORTEHEMMEN (FR.). Het bouwen eener huizing met twee woningen. Door den heer S. B. Altena te Kortehemmen.

Laagste inschr. P. J. v. d. Wal, Beetsterzwaag, f 1447. Gegund.

LINTELO BIJ AALTEN. Het bouwen van een woonhuis. Door den heer M. A. Wisselink.

Houtlevering, timmerwerk en smidswerk. Laagste inschr. G. W. Fukkink, f 1561.72.

Metselwerk. H. te Kiefte, Varsseveld, f 517*.

Timmerwerk. G. W. Fukkink, f 413*.

Smidswerk. G. A. Samsen, f 163.50*.

Verfwerk. P. Helders, f 84*.

Massa. H. J. te Brake, f 2399. * Gegund.

ST. PIETER (LIMB.). Het verbouwen eener bestaande fabriek buiten de Brusselsche poort tot vier woonhuizen. Door den architect Jos. Joosten.

Laagste inschr. L. Bemer, St. Pieter, f 8140. Gegund.

UITHUIZERMEEDEN. Het bouwen eener nieuwe burgerbehuizing met winkel op open terrein aldaar. Ram. f 1010. Door den heer O. Smit.

Laagste inschr. J. Litmeijer, Uithuizen, f 1019. Gegund.

9 FEBRUARI.

ALBLASSERDAM. Het verbouwen en vergrooten van het post- en telegraafkantoor aldaar. Door het gem.best.

Laagste inschr. M v. d. Plaat, f 6457.50. Gegund.

AMSTERDAM. Het sloopen van de perc. no. 1—9 aan de Focke Simonszstraat en de daarachter gelegen perc. no. 6—10 en eene gang aan de Nieuwe Looijerstraat en het ter plaatse bouwen van een gebouw etc. voor rekening van de stichting „Gijsbert Bakker".

Door den arch. A. A. M. Brunning te Haarlem.

Laagste inschrijvers Gijlswijk en Volkersz, f 29856.

NIJEHASKE (FR.). Het bouwen van een huis met schuurtje te Terband. Door den heer C. J. Talman.

Laagste inschr. D. Kluwer en Zn., Haskerdijken, f 1475. Gegund.

10 FEBRUARI.

NIEUW-WEERDINGE. *a.* Het bouwen eener boerenhuizinge, met bijlev. van alle materialen; *b.* het glas-, verf- en behangwerk. Door de architecten E. Warringa en Zn. te Nieuw-Buinen

Laagste inschr. J. Vuurboom, Valthermond, f 5685.

Glas- en verfwerk. A. Koch, Musselkanaal, f 209.

OOSTERBEEK. Het afbreken van een gebouw in het Benedendorp en het bouwen van een woonhuis Door den architect A. M. van Steenis.

Laagste inschr. A. J. Jansen, f 3680. Geg.

PURMEREND. Het amoveeren van en weder opbouwen van een woon- en winkelhuis met afzond. slachtplaats in de Breestraat. Door den archit. H. P. van den Aardweg.

Laagste inschr. G. T. Brinkman, f 5173.

11 FEBRUARI.

TER APEL (GR.). Het bouwen van een burgerbehuizing onder bijlever. der benood. materialen, arbeidsloonen enz. Door den heer W. Heersping. Raming f 1350

Onderhands gegund aan R. Weinands voor de begrooting.

13 FEBRUARI.

LEEUWARDEN. Het bouwen van een pompstation en woningen bij Leeuwarden. Door de Leeuwarder Waterleiding Maatij.

Laagste inschr. C. Lerk, f 15637. Gegund.

LOBITH. Het bouwen van een woonhuis te Tolkamer. Door den arch. Verheijen te Pannerden.

Laagste inschrijvers J. von Dulmen en J. Muskens, Lobith, zonder lever. van steen f 2478. Nog niet gegund.

POORTVLIET (ZEEL.). Het bouwen van een woonhuis. Door het best. der Weezen-Armen.

Laagste inschr. J. K. Krijger, f 2097.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een winkelhuis en van eene smederij aan de Wilhelminastraat. Door den heer J. B. Klein Poelhuis.

Laagste inschr. J. W. Wassink. f 3524. Nog niet gegund.

14 FEBRUARI.

BREDA. Het verbouwen van het huis aan de Catharinastraat, no. 22, kadastraal bekend sectie B, no. 3557. Door den archit. J. A. v. Dongen.

Laagste inschr. J. Mol—Mies, f 3214.

15 FEBRUARI.

ROTTERDAM. Het bouwen van twee enkele en een dubbel pand aan de Snellemanstraat. Door de kerkeraad der geref. kerk A.

Deze aanbesteding is voor onbepaalden tijd uitgesteld.

Per „Telegraaf.".

PHILIPPINE (ZEEL.). Het bouwen van eene openb. lagere school van 5 lokalen e. a. Door het gem.best.

Laagste inschr. J. v. d. Velde, Philippine, f 13985; daaropvolgenden van Luijk en v. 't Hof, Philippine, f 14450.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming. — GEBRS. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr. J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — Phoenix Meubil.-Inrich., Spuistr. 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij.— F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Rietplanken. Isoleersteenen. Fluaten. — MOLIJN. — Gouda.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen. — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zandsteen. — AUG. MASCHMEIJER, Bergen, N.-H.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

25 FEBRUARI 1905. 25e JAARGANG. No. 8.

DE CENTRALE MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL.

In het Weekblad van de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst van 3 Dec. 1904 komt een ingezonden stuk voor van den heer F. M. L. Kerkhoff, waarbij deze het Hoofdbestuur der Maatschappij verzoekt eenigszins meer in details openbaarheid te geven aan de overwegingen die geleid hebben om een adres te richten aan de 2e Kamer der Staten-Generaal, om niet over te gaan tot het stichten van eene Centrale Middelbare Technische School.

De details der overwegingen die tot het bekende adres geleid hebben, zouden natuurlijk in deze de notulen zijn der bestuursvergaderingen, waarin de oprichting der C. M. T. S. besproken werd; terwijl het adres, waartoe door de aanwezige bestuursleden met algemeene stemmen besloten werd, een kort saamgenomen extract is van die overwegingen.

Zeker zoude het bestuur er niets tegen gehad hebben om, wat in het adres gezegd wordt, in grootere trekken in het weekblad te behandelen, zoo niet onmiddellijk na de indiening er van, volgens zijne meening, verschillende aan het weekblad ingezonden stukken, dit bijna overbodig maakten. De zaak werd van alle zijden bekeken; ik behoef slechts te wijzen op de ingezonden stukken van de heeren Versteeg, Kerkhoff en Haver.

Nu moet men niet vergeten, dat het adres der Maatschappij zich alleen bewoog over de vraag, centrale of niet centrale school, zonder in te gaan op de hoogst belangrijke vraagstukken van voorbereiding, leerplan enz., of zelfs het geval aan te roeren, of, zoo er al een centrale school mocht opgericht worden, het niet beter ware deze te doen verrijzen in het veel meer centraal gelegene Utrecht, of in Delft, waar de aanwezige beschikbare schoolruimten, leerkrachten en leermiddelen, de oprichtings- en exploitatiekosten aanzienlijk zouden verminderen.

De Maatschappij meende voorloopig zich enkel te moeten verzetten tegen het oprichten eener Centrale School te Haarlem, omdat een programma altijd nog gewijzigd kan worden, maar de stichting eener zeer kostbare centrale school, een feit is, waaraan ten minste in lange jaren niets meer veranderd kan worden.

Dankbaar voor het groote initiatief door den Minister genomen, kan de Mij. niet medegaan met hen, die meenen dat die dankbaarheid zoover uitgestrekt moet worden, dat men zich niet verzetten mag tegen de z. g. n. kleine fouten, die het wetsontwerp aankleven, maar *alleen* de grootschheid van het denkbeeld moet bewonderen.

Het door den heer Haver geschrevene heeft ook hare denkbeelden, trouwens gesteund door de HH. Kerkhoff en Versteeg, niet kunnen veranderen, maar wel versterken.

Één enkele groote centrale school, stempelt zulk eene inrichting weldra met een soort „academisch cachet", en dat mag allerminst, want dan zal weldra werkelijk dit verkeerde resultaat verkregen worden, dat de intellectueel zwakkeren, voor wie vooral de wiskundige studie te Delft onbereikbaar is, zich na de minder omvangrijke studie aan de Centrale School Ingenieur zullen noemen, nu wel niet „van Delft", maar dan toch van „Haarlem", en dat „van Haarlem" zal dan spoedig vergeten zijn. Zoo iets mag niet gebeuren.

Maar veel erger is, dat het onderwijs aan de Centrale School, voor betrekkelijk zoo'n klein procent van de belanghebbenden zal bereikbaar zijn. En nu moge de een de kosten al veel minder schatten dan de ander, de kosten blijven toch te hoog voor de zoons van de financieel minder bevoorrechten. Want het zijn niet alleen de zoons van de ruim betaalde opzichters of ambtenaars die van het onderwijs moeten genieten, maar ook die van de gewone ambachtslieden, kleinere opzichters en aannemers, of minder betaalde ambtenaars hebben er recht op, en voor deze is ook de matigst genoemde som, niet te betalen.

Wat de studiebeurzen aangaat, zoo zal de voorgestelde

hoeveelheid, al wordt deze zelfs voorloopig ruim genomen, niet lang voldoen. Het aantal zal ver blijven beneden de aanvragen, en wanneer dat aantal uitgebreid, en nogmaals uitgebreid zal worden, dan berekene men maar wat dit zal gaan kosten aan beurzengeld, en nog meer aan paralelklassen en daarmede gepaard gaande uitbreiding der Centrale School en haar personeel.

Het is — om het bezoeken der school gemakkelijk te maken — een groot verschil, bij het beurzensysteem af te hangen van de welwillendheid der waarschijnlijk te benoemen commissiën die over de beurzen te beschikken zullen hebben, of wel, dat men zich — evenals bij de ambachtsscholen — slechts behoeft aan te geven en blijken van een zekere graad van bekwaamheid gegeven te hebben, om te worden aangenomen, desnoods met geheele vrijstelling van schoolgeld.

Wanneer er decentralisatie is, dan kan het niet uitblijven of het onderwijs, en ik acht dit van het hoogste belang, zal en moet zich voegen naar de behoefte van eene bepaalde streek, iets waartoe bij eene Centrale School in veel gevallen slechts noode zal worden overgegaan.

Gemeenten waar hoogere burgerscholen en ambachtsscholen zijn, zijn de aangewezen plaatsen om op de minst kostbare wijze daarmede aansluitend middelbare technische scholen op te richten. Zij zullen doelmatiger zijn, en door de aanwezige leerkrachten en lokaliteiten, voor zoover deze beschikbaar zijn, veel goedkooper èn *in inrichting* èn *in exploitatie*. Velen zullen er zijn die gedurende hunne studie nog iets voor het huisgezin moeten blijven verdienen.

Zij die het maar eenigszins betalen kunnen, zullen toch altijd aan het diploma van Delft de voorkeur blijven geven. Dit verzekert hun, ook in het buitenland, eene betere positie.

Ik geloof niet, dat het noodig is, ik herhaal, vooral na hetgeen wat door anderen in het weekblad geschreven is, dat het Hoofdbestuur nader betooge, wat geleid heeft tot het inzenden van zijn adres. Herhaling en nogmaals herhaling zoude hiervan slechts het gevolg zijn.

V. G. A. Bosch,
lid van het Hoofdbestuur.

Arnhem, Febr. 1905.

DUBBEL WOONHUIS TE ROTTERDAM.

Het gebouw, gelegen aan de Mathenesserlaan n°. 262—264, bevat één benedenhuis, hetwelk de geheele oppervlakte inneemt en met souterrain en bel-etage voor bureau en zelfbewoning is ingericht. Verder bevat het gebouw twee bovenhuizen van vrij gewone indeeling, ter verhuring.

De gevel is, op een plint van hardsteen, opgetrokken van roode verblendsteen (wit gevoegd) van de fabriek Tiglia te Tegelen, afgewisseld door Udelfanger zandsteen voor de dragende en dekkende deelen. De modellen voor het beeldhouwwerk zijn vervaardigd door den heer Jan Wolff, te Rotterdam, terwijl zij door den heer L. Wensink, aldaar, in steen zijn uitgevoerd. Het kunstsmeedwerk is door de Rotterdamsche firma Bettenhausen en Ringlever geleverd, en het glas in lood door de firma J. W. Gips te den Haag.

Bij den gevelwedstrijd in 1904 te Rotterdam gehouden, werd aan den architect van dit bouwwerk, den heer P. G. Buskens, de zilveren medaille toegekend.

VERZEKERING TEGEN DE GEVOLGEN VAN WERKLOOSHEID.

Voordracht door Mr. C. J. Brn. van Tuyll van Serooskerken *gehouden in de vergadering der Afdeeling Arnhem van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst op 25 Januari 1905.*

(Vervolg van bladz. 85.)

Het Gentsche stelsel.

De vorige stelsels heb ik maar zeer vluchtig kunnen behandelen wegens gebrek aan tijd. Bij het Gentsche stelsel wil ik echter iets langer stilstaan, daar het proefondervindelijk bewezen heeft, het meeste levenskracht te bezitten.

Verleden jaar heeft over dit stelsel de heer Louis Varlez, advocaat te Gent, in den Haag eene lezing gehouden. Daarop heb ik met eenige heeren afgesproken, dien mijnheer Varlez eens uit te noodigen hier dezelfde lezing te houden, maar na informatie is mij gebleken, dat hij die lezing in 't Vlaamsch gehouden heeft, waardoor men hem zeer moeilijk volgen kon en veel van den inhoud verloren ging. Die lezing is echter in goed Hollandsch uitgegeven en bijzonder interessant.

Toen heb ik 't voornemen opgevat zelf een lezing daarover te houden en ik dank 't Bestuur van de Afdeeling Arnhem van de Mij. tot bevordering der Bouwkunst, dat 't mij daartoe in de gelegenheid heeft willen stellen. Degenen, die de lezing van den heer Varlez, uitgegeven door de Vrijzinnig Dem. Kiesvereeniging in den Haag, gelezen hebben, zullen bemerken, dat ik van den inhoud een zeer ruim gebruik gemaakt heb.

Het Gentsche stelsel berust op het subsidieeren van vakvereenigingen, die aan hun leden uitkeering bij werkloosheid verstrekken.

Eigenlijk is het niet geheel juist dit stelsel het Gentsche te noemen, daar reeds, voor dat in Gent eene commissie benoemd was om het vraagstuk te bestudeeren, andere gemeenten hierin waren voorgegaan.

Zoo bestond dit stelsel al van af 1896 in de stad Dyon in Frankrijk, en in de Provincie Luik vanwege de Luiksche Provinciale Staten van af 1897. Maar eerst na de toepassing van dit stelsel in Gent, heeft het een groote vlucht genomen.

Ik zal me dus alleen bepalen tot bespreking van het stelsel, zooals het werkt in Gent.

In 1898 werd door den Gentschen gemeenteraad besloten eene commissie te benoemen om het vraagstuk der werkeloosheid te bestudeeren, daar zich deze in de laatste jaren in Gent op zeer pijnlijke wijze had doen voelen. In die commissie zaten 6 leden van den gemeenteraad, 6 ondernemers, 6 werklieden, 3 uit de klasse van handels- en kantoorbedienden en 4 staathuishoudkundigen.

Deze commissie bracht een rapport uit. Zij meende, dat de treurige ervaring, elders opgedaan, voor goed moest afschrikken van eene verplichte verzekering. Zij was van oordeel, dat de stedelijke kas van Bern eene echte instelling van weldadigheid was geworden. Op dat oogenblik betaalden de belanghebbenden nauwlijks $^1/_7$ van hetgeen hun werd uitgekeerd. In Keulen, zeiden ze, kan slechts eene machtige financieele inrichting er in slagen eenige honderden leden bijeen te houden. (Ik heb al gemeld, dat in de volgende jaren dat aantal sterk vermeerderd is).

De commissie maakte een statistiek van de werkloosheid

der laatste 4 jaar, voor zoover dat met eenige schatting mogelijk was, en kwam toen tot volgende cijfers:

Aantal werkloozen	onder de bedienden . .	9 op	1000
„ „	in de boeknijverheid . .	26 „	1000
„ „	„ „ textiel-industrie .	22 „	1000
„ „	„ „ bouwbedrijven . .	122 „	1000
„ „	onder de houtbewerkers .	25 „	1000
„ „	„ „ metaalbewerkers	22 „	1000
„ „	in de voedingsnijverheid	75 „	1000
„ „	„ „ kleeding-industrie .	144 „	1000
„ „	onder de werklieden in de dokken.	500 „	1000
„ „	onder verschillende industriën	84 „	1000

Met zulke uiteenloopende cijfers voor oogen, meende de commissie dat het onmogelijk is *ééne* verzekeringskas op te richten en alle werklieden aan gelijke bijdragen te onderwerpen.

Met zulke uiteenloopende risico's zouden de bijdragen, de premies, nooit naar verhouding zijn van de kans op uitkeering bij werkloosheid.

Alleen bij vaksgewijze groepeering, meende de commissie, was dit bezwaar te ondervangen.

Nu trof men hier in Gent een zeer hoog ontwikkeld vereenigingsleven aan. In 1901 telden de vakvereenigingen 16656 leden. Die georganiseerde werklieden waren ongeveer 40 % van alle arbeiders.

Men had hierin alle kleuren vertegenwoordigd: Zoo behoorden 16 vakvereenigingen tot de socialistische partij, 14 tot de katholieke partij, 6 tot de liberale partij, en 10 tot geen partij.

Nu hadden de meeste dezer vakvereenigingen in de laatste jaren reeds werk gemaakt van onderlinge verzekering tegen werkloosheid, waardoor de contributies al aanmerkelijk verhoogd waren.

Men trof dus een dankbaar arbeidsveld aan en de weg scheen als vanzelf aangewezen. Men besloot zich aan te sluiten bij 't geen de vakvereenigingen reeds deden. Waar de arbeiders toonden zich zelf te willen helpen, daar lag het volgens de commissie op den weg der gemeente om bij te springen. De uitkeeringen, die de vakvereenigingen haren leden deden *vermeerderen*, ze *voorloopig verdubbelen*, door middel van een stedelijke toelage, scheen het rechtvaardigste en gemakkelijkste stelsel: *de leden helpen in de mate, waarin zij zich zelf helpen.*

Het groote voordeel van een zoodanig stelsel is, dat de vakvereenigingen de werklieden reeds groepsgewijze hebben verdeeld, zoodat een kunstmatig samenbrengen van gelijksoortige risico's onnoodig is. De verzekering kan zich aanpassen aan de eischen van elk vak.

Een tweede voordeel is, dat bestuur, contrôle, het innen der premies en uitbetalen der daggelden, dat alles is kosteloos, daar het reeds op kosten der vereenigingen plaats heeft.

En een derde voordeel is, dat de contrôle van zelf uitmuntend georganiseerd is, daar de leden hun contributie niet gaarne onnoodig betalen en dus elkander contrôleeren.

De Gentsche commissie erkende, dat het een bezwaar was, dat de overheid de georganiseerde arbeiders bevoordeelen zou boven de ongeorganiseerde. Maar zeer groot achtte zij het bezwaar niet. Zij meende, dat bij al de kleurschakeeringen die de vakvereenigingen aanboden, ieder wel een kleur van zijn gading zou kunnen vinden.

Om echter toch ook de ongeorganiseerden te kunnen helpen, wilde men voor die een spaarkas oprichten. Wie dan bij ingetreden werkloosheid daaruit geld haalde, zou in gelijke mate als de georganiseerde leden der vakvereenigingen van de stad een toelage krijgen.

Men beschouwde dit echter als een uiterst lastige kwestie en voorzag, dat de contrôle moeilijkheden zou opleveren.

Bij beide instellingen stond het beginsel op den voorgrond, dat alleen zij, die zichzelf helpen, waard zijn geholpen te worden.

Natuurlijk zou het stedelijk fonds, waaruit de toelagen betaald worden, niet optreden om werklieden te helpen, wanneer zij in strijd gewikkeld zijn met hun patroons.

In geval van werkstaking of uitsluiting wilde men dus de uitkeering niet geven. Het doel van het fonds moet zijn, alleen hen te helpen, die door werkloosheid als maatschappelijk verschijnsel worden getroffen. Andere oorzaken dus, als: *ziekte*, *ouderdom*, *onbekwaamheid of ongeluk* zouden geen recht op uitkeering geven.

Het rapport vond in den raad gunstig onthaal De vertegenwoordigers van alle partijen bevalen het aan en het voorstel van de commissie werd zonder noemenswaardige veranderingen aangenomen met 32 stemmen voor, 1 tegen en 1 blanco.

De toelage voor het eerste jaar werd op *f* 10.000 bepaald.

18 Maart 1901 werd door den raad eene commissie van beheer voor het verzekeringsfonds aangewezen met den heer Louis Varlez tot voorzitter.

De regeling met de vakvereenigingen is nu deze, dat de verhooging van uitkeeringen, die zij aan hun werklooze leden doen, hoogstens daaraan gelijk mag zijn, maar niet meer dan 1 franc per dag gedurende hoogstens 60 dagen mag bedragen.

In het begin van elke maand stelt het bestuur van het fonds het bedrag vast van den bijslag, die voor den volgenden maand zal toegestaan worden.

De grootte van dien bijslag is dikwijls gewijzigd, al naarmate de uitkomsten van de proefnemingen. *Nu* is de bijslag verschillend naar de maanden van 't jaar: het grootst is hij gedurende de 3 wintermaanden (wanneer de armoede van de werkloozen het grootst is); dan is hij 100 pCt. op de eerste 75 centimen uitkeering aan volwassenen van beiderlei kunne en 40 pCt. op de eerste franc uitkeering aan minderjarigen. In de 9 andere maanden varieert hij tusschen 40 en 60 pCt.

De vakvereenigingen moeten zelf het bedrag van de toelagen voorschieten.

Zij moeten iedere maand het getal en het bedrag van de uitkeeringen opgeven die zij betaald hebben, en jaarlijks de balans van hun verrichtingen overleggen, alsmede hun statuten en huishoudelijke reglementen.

Door de commissie is iemand aangewezen, die belast is met het contrôleeren van de door de vakvereenigingen verschafte inlichtingen en die het recht heeft alle boeken van de vereenigingen na te zien, en daarvan aan de commissie verslag moet doen. De leden der commissie zijn daaromtrent tot geheimhouding verplicht.

Op 1 Augustus 1901 werd eene oproeping tot deelname aan de verschillende vakvereenigingen gezonden en op 't einde van 't jaar waren reeds 28 vereenigingen met 12.906 leden toegetreden.

Dit aantal is na dien tijd nog voortdurend toegenomen.

Allerlei vereenigingen, die nog niet aan werkloozenverzekering gedaan hadden, begonnen er mede. Verleden zomer waren van de 45 vakvereenigingen in Gent er 34 aangesloten.

Ook vele vereenigingen, die den verzekeringsvorm reeds

ingericht hadden, breidden dien uit zoowel door verhooging van het bedrag der uitkeering als door verlenging van den duur van den onderstand.

Voor degenen, die niet aangesloten zijn bij vakvereenigingen die een stedelijke toelage genieten, geldt het spaarfonds.

De regeling die daaromtrent getroffen is, was *eerst* de volgende:

Om er aan deel te nemen moest men:

1⁰. zich een spaarbankboekje der Algemeene Spaar- en Lijfrentekas aanschaffen;

2⁰. zich laten inschrijven in een bijzonder register bij den secretaris-penningmeester;

3⁰. zich een lidmaatschapsboekje voor den prijs van 50 centimes aanschaffen.

Was men nu werkloos, dan moest men op de Arbeidsbeurs een verklaring van werkloosheid afleggen, en woonplaats, bedrijf en naam van den laatsten patroon opgeven.

Na een onderzoek van hoogstens drie dagen zou dan de bestuurder van de Arbeidsbeurs hem toestaan of weigeren het register van werkloozen te teekenen.

De stedelijke toelage op hetgeen hij van zijn spaarpenningen afneemt, bedraagt evenveel als die welke op de uitkeering der vakvereenigingen wordt gelegd, per dag hoogstens 1 franc.

Deze spaarkas heeft in geen enkel opzicht hetzelfde succes gehad als de regeling met de vakvereenigingen.

In Januari 1902 is de propaganda hiervoor begonnen. Oproep in de dagbladen, briefwisseling, persoonlijke bemoeiingen, aanplak- en strooibilletten, circulaires, propaganda in de niet bij het fonds aangesloten vereenigingen, en 't resultaat in Juli was, dat.... 3 leden zich hadden ingeschreven. Verleden zomer was dit aantal geklommen tot 13. Dit resultaat is dus, zou men kunnen zeggen, nihil.

Voor een deel kan 't daaraan gelegen hebben, dat de andere vorm van verzekering zoo goed gelukt is, en dat degenen, die voor de toekomst wilden zorgen, aangesloten waren of zich aansloten bij de vakvereenigingen.

Maar er zijn toch nog massa's ongeorganiseerden die men ook had willen bereiken, en dit is niet gelukt. Men heeft het initiatief van die eenlingen overschat. 't Eenige resultaat is geweest, dat ten minste in theorie de gelijkheid tusschen georganiseerden en niet-georganiseerden is gehuldigd. Maar men geeft in Gent den moed niet op ook deze instelling te doen slagen, en zoo heeft men verleden jaar een nieuw reglement gemaakt. De formaliteiten, die de spaarder te vervullen had, zijn grootendeels vervallen. Hij behoeft zich thans slechts te wenden tot het fonds, bewijzen zonder werk te zijn en te goeder trouw gespaard te hebben.

Louis Varlez zegt: „Indien men zoodoende nog niet verkrijgt, dat de spaarders zich de moeite geven om hunne aanmoediging tot zorg voor de toekomst te komen ontvangen, dan blijft er slechts over aan hen te wanhopen."

Men zou haast zeggen: „Als dat niet trekt, trekt niemendal!"

Toch is dit spaarfonds eene inconsequentie op 't heele systeem.

't Gentsche stelsel huldigt 't systeem, dat de arbeiders zelven mee moeten dragen in de kosten der verzekering, en liefst een hoog percentage; en wat ziet men nu bij 't spaarfonds gebeuren:

De eerste de beste luiwammes of landlooper, die een paar centen heeft weten te sparen, geeft op werkloos te zijn en krijgt nu daarbij nog wat geld uit de Gemeentekas. 't Kost hem niets, hij heeft nooit iets voor dat doel afgedragen, en als hij niet werkloos wordt, strijkt hij zijn spaarduitjes weer op.

En hoe zal de contrôle werken, die zoo uitstekend bij de vakvereenigingen geregeld is. Er is geen sterveling die er zich iets van aan zal trekken. Ik vind dit systeem niet aanbevelenswaardig, en de praktijk heeft er ons niets goeds van getoond.

Nu zal men vragen: „Hoe gaat het met hen, die langer werkloos zijn dan de maximumtijd van uitkeering der vakvereenigingen?"

De Gentsche vakvereenigingen verleenen hun werkloozen slechts tijdelijke hulp; gedurende 10, of 20 dagen, vier, zes of acht weken op zijn hoogst duurt de uitkeering.

Na verloop van dien termijn houdt de uitkeering op en dan staat de werklooze, niettegenstaande de zorg voor den dag van morgen, waarvan hij blijk gaf door zich te verzekeren, nogmaals zonder uitkomst.

Hij wordt dan toch weer gedwongen zich tot de openbare liefdadigheid te wenden, waar men hem zoo gaarne uit had willen houden. Die ongelukkigen zijn nog talrijk.

Daarvoor heeft men in Gent het volgende gedaan: voor alle werkloozen is het bedrag van den bijslag theoretisch vastgesteld op een vast maximum van 100 pCt. van fr. 1.00 daags. Maar men keert dien bijslag niet onmiddellijk uit, zooals ik reeds vermeld heb.

Wanneer de bijslag *bijv.* bepaald is op 60 pCt., dan wordt het overschot van de 100 pCt., dus hier 40 pCt., ingeschreven op het te goed van het lid. Is nu de tijd van uitkeering der vakvereeniging verloopen, dan wordt hij nog uit het fonds geholpen, uit hetgeen er nog voor hem te goed staat.

Na het voorbeeld van Gent heeft men zich overal in België in de vakvereenigingen onmiddellijk krachtdadig aan 't werk gezet. — Overal stichtte men werkloozenkassen: in liberale, katholieke, socialistische en onzijdige vakvereenigingen, en in den loop van 4 jaar is het getal vereenigingen, dat in 't bezit is van een werkloozenkas, vertiendubbeld.

Antwerpen heeft in 't laatst van 1901 een reglement aangenomen, geheel gelijk aan het Gentsche. Een subsidie werd aangenomen eerst van fr. 10.000 later van fr. 20.000. In den gemeenteraad, die samengesteld is uit liberalen, katholieken, radicalen en socialisten, is het voorstel tot stichting van een fonds tegen werkloosheid met op een na algemeene stemmen aangenomen.

In *Brussel* is de oprichting van een werkloozenfonds mislukt. In 1901 had daar de socialistische groep in den gemeenteraad voorgesteld subsidie te verleenen aan de vakvereenigingen die aangesloten waren aan den Bestuurdersbond van de socialistische arbeidersgroepen en reeds werkloozenkassen hadden.

Op deze wijze voorgesteld had het stelsel niet de minste kans aangenomen te worden. 't Voorstel werd dan ook verworpen, en toen het volgende jaar een voorstel kwam van de leden der katholieke partij om 't Gentsche stelsel in zijn geheel aan te nemen, werd het weer verworpen.

De raad besloot wel fr. 10.000 ter beschikking van den burgemeester te stellen om de in Brussel wonende werkloozen te helpen. Maar toen hebben de Brusselsche vakvereenigingen geweigerd een deel van deze som te vragen. Zij beschouwden dat als een aalmoes.

Merkwaardig is het, dat *wel* de voorsteden van Brussel, op voorstel van de gemeente St. Gilles besloten de verzekering aan te pakken volgens het Gentsche stelsel, en gemeenschappelijk een kas op te richten. Die kas bevatte verleden jaar 6 steden met 250.000 inwoners.

Andere steden, Mechelen, Leuven, Verviers, Brugge, Aalst, Luik, Charleroi, Ostende, Boom, Kortrijk, Bergen, Roesse-

laere hebben òf werkloozenkassen opgericht òf zijn er mede bezig. Verleden jaar waren er 21 steden in België, die besloten hadden, evenals in Gent, het invoeren van verzekering tegen werkloosheid aan te moedigen door min of meer hooge subsidies.

In Frankrijk zijn voorstellen tot oprichting van stedelijke werkloozenfondsen tegenwoordig in behandeling of reeds aangenomen door bijna alle groote steden, zooals Parijs, Lyon, Rijssel, Toulouse, Amiens, Limoges, Reims, Bourges, Boulogne, Rouanne, Asnières, Chalons, Tourcoing en anderen.

De inrichting of voorbereiding van deze werkloozenfondsen is nu eens volgens het Gentsche stelsel, dan weer volgens het stelsel van Dyon, dat er eenigszins van verschilt, maar hetzelfde beginsel heeft.

In Zwitserland schijnt men door de ervaring ook minder gesteld te zijn voort te gaan op den weg van 't stichten van bijzondere kassen van overheidswege. Althans Hermann Greulich, het hoofd van 't Zwitsersche arbeidsecretariaat (een officieele instelling) beveelt in zijn verslag over de werkloosheid aan de regeering aan, om voor het oogenblik subsidie toe te staan voor de verzekering tegen werkloosheid door middel van vakvereenigingen.

In Duitschland waar tot nu toe andere stelsels dan het Gentsche gevigeerd hebben, kan ik wijzen op een voorstel, verleden jaar door dr. Singer, directeur van het statistisch bureau te München, bij den gemeenteraad aldaar ingediend, om een werkloozenfonds te stichten, volgens het Gentsche model. Dit voorstel is eerst goedgekeurd door eene bijzondere commissie uit den gemeenteraad, en is door de arbeidsvereenigingen met geestdrift ontvangen. Ik geloof echter niet, dat er reeds eene beslissing gevallen is.

Ook in Noorwegen en Denemarken zijn voorstellen bij de wetgevende macht ingediend betreffende het toekennen van toelagen aan de werkloozenkassen van vakvereenigingen. In beide landen zijn staatscommissiën benoemd om de zaak te onderzoeken.

(Wordt vervolgd.)

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Utrecht van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst. Vergadering op Dinsdag 14 Februari 1905, des avonds ten $7^1/_2$ ure in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

Nadat de Voorzitter zijnen opvolger, den heer van Lunteren, had verwelkomd en de voldoening had uitgesproken hem bereid te hebben bevonden om andermaal het voorzitterschap te aanvaarden, werd de vergadering geopend.

Na de voorlezing der notulen en de afdoening der ingekomen stukken, nam de heer Nieuwenhuis in zijne hoedanigheid van Voorzitter, afscheid van de Afdeeling.

Met eenige hartelijke woorden stelde hij den hamer in handen van den heer van Lunteren en wenschte hem, zijne medebestuursleden en de overige leden een voorspoedigen arbeid in de toekomst.

De heer van Lunteren aanvaardde daarop, onder toejuiching der aanwezigen het voorzitterschap om voor het overige gedeelte van den avond de vergadering te leiden.

Daartoe door den heer Nijland in staat gesteld, smaakten de leden een uurtje van waar kunstgenot met het bezichtigen van eene kostbare verzameling oud gebrand glas.

Na bespreking van eenige belangrijke onderwerpen op bouwkundig gebied werd deze druk bezochte vergadering te ongeveer half elf gesloten.

De Secretaris
W. van Veen.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap. 21 Febr. 1905. In deze bijeenkomst hield de heer W. G. Simonis een voordracht over: de wording, de ontginning en de mechanische bewerking van den hardsteen, in verband met sommige door bouwkundigen gestelde eischen.

Na een overzicht gegeven te hebben van de wordingwijze van hardsteen, over het voorkomen en den aard van het materiaal, behandelde spreker de wijze van ontginning, en de bewerking die de steen ondergaat alvorens in den handel te worden gebracht. Ten slotte komt spreker tot de eischen die bij het bouwen aan hardsteen worden gesteld, en die niet altijd oordeelkundig genoemd kunnen worden.

Het medegedeelde werd door den spreker opgehelderd met een groot aantal lichtbeelden, terwijl een verzameling fossielen, in hardsteenlagen gevonden, tentoongesteld waren.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 18 Febr. 1905. *De Centrale Technische School.* Naar aanleiding van hetgeen de heer H. J. C. Haver schreef in het Bouwkundig Weekblad (4 Febr.) wordt het besluit herhaald van de voordracht, door den heer A. W. Weissman gehouden voor de Afd. Amsterdam van den Bond van Technici, op 27 Nov. 1902, en herinnert de heer W. aan 't geen hij schreef over de M. T. S. Deze is, zijns inziens, tweeslachtig, zal te veel theoretische opleiding geven, en wordt te grootscheeps opgericht. Met verschillende beschouwingen van den heer Haver is de heer W. het niet eens.

Architectura. 18 Febr. *Over de beteekenis van den tempel in het godsdienstig leven van de Grieken.* Voordracht, op 7 Febr. j. l. in het Genootschap A. et A. gehouden.

Eert uwe voorgangers. In de gedeeltelijke verbouwing van het Café Vondel te Amsterdam, en het maken van een verbindingsgang tusschen dit en een daarnaast gelegen gebouw, wordt een roekelooze negeering gezien van het oude schoon, en een minachting van het werk van Dr. P. J. H. Cuypers, de bouwer van Café Vondel. Eenmaal een dergelijke daad verricht, is geen der werken onzer meesters meer veilig. Wat geschied is, kan gevolgen na zich slepen die wij eerlang zouden betreuren. Onze voorgangers moeten meer geëerd worden, en de architecten moesten zich meer aaneensluiten tot behoud hunner scheppingen.

Het „Technische gedeelte" bevat: *Het moderne snelleven; Vloeibare lucht; Nog iets over het bepalen van segmentbogen;* een vervolg van: *Coöperatief bouwen.*

De bouwwereld. 15 Febr. *Iets over M. T. Onderwijs,* rakende eenige hoofdpunten van het M. T. O., zonder — volgens de redactie van het blad — nieuwe of afgeronde denkbeelden te geven. De principiëele vraag is, of M. T. O. wel noodzakelijk is op 't oogenblik; een andere is, wat bij dat onderwijs voor moet gaan: het practische of het theoretische gedeelte. Over beide vraagpunten worden beschouwingen gegeven.

Vervolg van: *Verzekering tegen de gevolgen van werkloosheid. De Raadhuiskwestie te Rotterdam.*

Het nummer bevat de afbeeldingen van: een *Woon- en Winkelhuis* te 's Gravenhage, arch. L. A. H. de Wolf, en van het *Kasteel Maison zur Seine.*

Technisch Weekblad. 16 Febr. Vervolgen van: *De origineele geoctrojeerde Krönke-filters,* en *Het ontwerpen en uitslaan van schepen.*

UIT DEN VREEMDE.

Op de landbouwtentoonstelling van 29 Juni tot 4 Juli 1905 te München, georganiseerd door de Deutsche Landwirtschafts-Geselschaft, wordt eene bijzondere afdeeling gewijd, aan de bouwkunde op landbouwkundig gebied.

De nieuwe verbinding tusschen Holborn en Strand te Londen heeft ongeveer ± 62 millioen gulden gekost aan onteigening en te verrichten arbeid enz. Hiervan zijn wederom teruggekomen, aan verkocht terrein ongeveer 50 millioen gulden, terwijl nog niet over alle gronden beschikt is. Ten behoeve van de nieuwe straat zijn, of moeten nog 3.700 personen van den werkenden stand verplaatst worden, waarvoor bijzondere maatregelen genomen zijn. Voor de bebouwing van verschillende gedeelten der nieuwe straat zijn besloten prijsvragen uitgeschreven.

Het kasteel „la Malmaison" is door den heer Osiris aan den Franschen Staat ten geschenke gegeven, en zal een historisch museum worden. De ex-keizerin Eugénie, heeft beloofd hieraan de meubels ten geschenke te geven van het 1e Keizerrijk, die zij nog in haar bezit heeft.

„La Malmaison", zonder eenig bepaald architectonisch karakter, werd in 1798 aangekocht door Josephine Beauharnais, van de famille le coulteux, voor 160.000 francs. In 1817, werd het eigendom van Prins Eugène en in 1826 kwam het in handen van een Zweedsch Bankier. Koningin Christine van Spanje kocht het in 1842 voor 500.000 francs, en in 1861 betaalde Napoleon III er 1.600.000 fr. voor.

In 1870 werd het geheel geplunderd, en alle kostbare en zeldzame voorwerpen die het bevatte, verdwenen. Daarna werd het kazerne en in 1876 aangekocht door een financieele onderneming, die het domijn in stukken verkocht. De gebouwen aangekocht door den heer Crépinet zouden worden afgebroken, toen ze door den heer Osiris werden aangekocht, die ze aan den Staat ten geschenke gaf.

Het „Palais Royal" te Parijs zal door een Amerikaansch syndicaat zoo hervormd worden, dat van den ouden toestand niet veel meer zal overbijven. Ook het bekende „Théatre" zal zonder genade verdwijnen om voor een nieuwen grooten schouwburg plaats te maken, benevens een enorm hoog hotel en winkels, alles op Amerikaanschen voet ingericht. Vele Parijzenaars noemen de onderneming een daad van vandalisme.

BERICHTEN.

Kunstkring te 's-Gravenhage. De tentoonstelling van teekeningen, photo's en modellen van bouwwerken, in de laatste 10 jaren ontworpen of uitgevoerd, die gehouden wordt door de Afdeeling „Bouwkunst" van den Haagschen Kunstkring, wordt onherroepelijk den 26en Februari gesloten. Zij wekt gelukkig een zeer voldoende belangstelling ook in kringen buiten de bouwkunst staande, en zij is die ook zeer waard. Een gang er henen zal niemand betreuren.

Het tentoongestelde geeft een goed overzicht van het verschillend streven der architecten in de laatste jaren, en onder de teekeningen zijn zeer mooie te vinden, zoowel wat het voorgestelde ontwerp als wat uitvoering betreft. Alles is zoodanig langs de wanden gerangschikt, dat elke teekening op zich zelf goed in oogenschouw kan worden genomen; de commissie voor het organiseeren van deze tentoonstelling verdient lof voor haar werk.

Middelbaar Technisch Onderwijs. Door den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen is een adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken gezonden, algeheele instemming betuigende met het adres van den Bond van Technici betreffende de op te richten C. M. T. School. De aandacht van den Minister wordt echter gevestigd op eenige bepaalde zaken die de Bond anders geregeld zou wenschen te zien dan in het wetsontwerp is geschied. Er wordt op gewezen, dat, zoolang het vakonderwijs niet door de *wet* is geregeld, zoodat elke gemeente van eenige beteekenis verplicht wordt, de gelegenheid voor het ontvangen van vakonderwijs open te stellen en aan de gemeenten in centra gelegen niet wordt opgedragen den voorgestelden 3-jarigen cursus van de burgeravondschool tot een 5-jarigen cursus uit te breiden, de voorgestelde regeling onvoldoende zal zijn.

Vredespaleis. Waarschijnlijk zal binnenkort beslist worden waar het gebouw zal komen te staan. Zijn wij goed ingelicht, dan zal gekozen worden het terrein, tot Zorgvliet behoorende, gelegen ongeveer schuin tegenover de stichting Bronovo.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:				per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	24	jaar	salaris f 80.—
„ „	„	31	„	„ - 80.—
„ „	„	18	„	„ - 30.—
„ „	„	27	„	„ - 75.—
„ „	„	26	„	„ - 85.—
„ „	„	20	„	„ - 70.—
„ „	„	22	„	„ - 60.—
„ „	„	26	„	„ - 60.—
„ „	„	48	„	„ - 100.—
„ „	„	28	„	„ - 95.—
„ „	„	22	„	„ - 75.—
„ „	„	37	„	„ - 80.—
„ „	„	46	„	„ - 120.—
„ Teekenaar	„	22	„	„ - 100.—
„ „	„	27	„	„ - 75.—
„ „	„	21	„	„ - 100.—
„ „	„	21	„	„ - 45.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 27 FEBRUARI.

ARUM (FR.). Het bouwen van een dubbele werkmanswoning bij de Zathe bewoond door K. H. Westra, Kimswerd.

Het best. der spaarbank „Arum", c.a. en „Witmarsum" c.a. Bestek en teek. ter inzage in het tramstation en inl. geeft R. J. v. d. Leij, opz. Bilj. inzenden voor n.m. 5½ u. bij W. Mekking secr. boekh. gemerkt sp. Aanw. 21 Febr., v.m. 10½ u.

AVEREEST. Het bouwen van een winkelhuis met 4 woningen op een open terrein, tegenover het tramstation Avereest, met bijl. van gedeeltelijke materialen.

De heer P. Duinkerken, n.m. 2 u., in hotel Steenbergen, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geven Gebr. A. L. en J. F. Wibier. Aanw. 27 Febr., v.m. elf uur.

DOORN (UTR.). Het bouwen van nieuwe bovenlokalen ten behoeve der openb. lagere school.

Het gem.best., v.m. 11 u. Bestek en teek. verkrijgb. ad f 1.50 ter gem. secretarie en bij den gem.-opzichter. Inl. te bekomen ten kantore van den gem.-opzichter. Aanw. 23 Febr., v.m. 11 u.

DOETINCHEM. Het afbreken van een huis en het bouwen eener villa.

De architecten Avink en Zoon, n.m. 2 u. Bestek en teek. ter inzage in café „het Veldhoen" en ad. f 5 verkrijgb., bij de besteding worden bestek en teek. weder tegen f 3,50 teruggenomen. Aanw. 27 Febr., v.m. 10 u.

DORDRECHT. 1e. Het bouwen van een keuken voor het pand 's-Gravendeelschen dijk no. 31; 2e. eene uitbreiding van den karrenstal; 3e. het maken van een bergplaats voor een slangenwagen, en 4e. het maken van een terreinafscheiding.

Het gem.best., v.m. 10 u. Voorw. en teek. ter inzage aan het bureau gemeentewerken.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een houtloods aan de Emmastraat.

De heeren Gebr. Denneboom, 's av. 7 u., in 't café van I. Kersten, alw. bestek en teek. ter inzage. Inlichtingen geven de aanbesteders. Aanw. 27 Febr., v.m. 11 u.

LEIDEN. Het bouwen van 2 heerenhuizen, een fabrieksgebouw met machinekamer en koetshuis met paardenstal aan den Hoogen Rijndijk.

De archit. L. v. d. Laan, v.m. 11 u. in het koffiehuis van P. B. Erades.

LUTJEGAST (GR.). Het bouwen van een burgerhuis met schuur met al het daartoe benood.

De heer F. Walvius, n.m. 2 u., bij wien bestek en teek. ter inzage. Inlicht. verstrekt genoemde en Jaks. Nicolai, Lauwerzijl. Aanw. 27 Febr., v.m. 11 u.

STIENS (FR.). Het verbouwen van een huizinge te Oudebildtzijl.

De aanbesteder. Bestek en teek. ter inzage bij den kastelein A. Dijkstra aldaar. De briefjes moeten worden ingeleverd 's av. voor 8 u. bij Johs. de Vries te Stiens. Aanw. gedaan.

ULRUM. Het afbreken der oude en het bouwen van een nieuw woonhuis.

Mej. wed. M. Beukema, 's av. 6 u., bij wie bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft W. J. Timmers. Aanw. 27 Febr., nam. 4 u.

VEENDAM. Het bouwen van een ijzeren draaibrug op een steenen penant over het Westerdiep en 't amoveeren eener klapbrug in 2 perc.

Het gem.best., 's av. 6 u. Bestek en teek. ter secretarie ter inzage en aldaar met bilj. verkrijgbaar tegen f 1.

VEENDAM. Het bouwen van een slagerij op een aan te wijzen terrein te Veendam.

De arch. H. Muntendam, 's av. 7 uur, in café „de Vries", alw. bestek en teek. ter inz. Inlicht. geeft gen. archit.

DINSDAG 28 FEBRUARI.

AMSTERDAM. Het bouwen van een villa te Baarn.

De arch. Schill en Haverkamp te Amsterdam, v.m. 11 u., in het gebouw Marnixstr. 402 Bestek en teek. à f 2.50 per stel verkrijgb. bij P. Rijnja, Reguliersgracht 134 te Amsterdam. Aanw. gedaan.

APELDOORN. Het verbouwen van villa Rosa aan den Deventerweg en het daarbij aanbouwen van een garage met werkplaats enz.

De arch. J. A. Wijn in hotel v. d. Burg. Bestek en teek. à f 1 verkr. bij de architect

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis aan den Soerenschenweg.

De aanbesteder, 's av. 7 u., in café „Zeelandia", alwaar bestek en teek. ter inzage.

BREDA. Het afbreken en weder opbouwen van het pand no. 10 aan de Jan van Polanenkade.

De arch. F P. Bilsen, 's av. 7 u., in het café van J. Snijders, alwaar bestek en teek. ter inzage. Aanw. 23 Febr., v.m. 11 u.

EINDHOVEN. Het bouwen eener weverij met machinekamer.
De firma Baekers en Raymakers, n.m. 3 u in café „Eindhovens mannenkoor". Bestek en teek tegen f 2 en inl. te bekomen bij L. J. P. Kooken, arch. Teek. ter inzage in in voorn. café. Aanw. 28 Febr, v.m. 10½ u.

LEIDEN. Het veranderen en uitbreiden van het administratiegebouw der stedelijke gasfabriek.
De commissarissen der stedel. gasfabriek, n.m. 3½ u, ten kantore der fabriek. Bestek en teek. verkrijgb. ten kantore der gasfabriek tegen f 0,75 per stel.

UTRECHT. Bestek no. 1011. Het maken van 2 seinhuizen op het station Boxtel. Ram f 13400.
De maatij. tot exploitatie van staatsspoorwegen, nam. 2 u. (lok. tijd.)

WOENSDAG 1 MAART.

AALSMEER. Het amoveeren van een gebouw en het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning op paalfundatie en bijk. werken. Ram. f 12600.
De heer C. Koudijs.

DE KRIM (OV.). Het bouwen van een winkelbehuizing onder bijlev. van al het benoodigde.
De heer P. ter Veen, n.m. 1 u Bestek en teek. ter inzage ten huize van Horstra. Inl geven H. Linzel en Cie te Klazienaveen. Aanw. 1 Maart, v.m. 11 u.

GORSSEL. *A*. Het bouwen eener Villa aan den Rijksstraatweg te Gorssel *B*. Het bouwen eener Woning aan den Rijksstraatweg te Gorssel.
De Architect Ingenieur J. G. Wattjes, 's midd. 12 uur in het Hotel „de Roskam" te Gorssel, alwaar bestekken en teekeningen ter inzage liggen Bestek en teekeningen sub. *A* à f 3 en sub. *B* à f 2 verkrijgbaar bij voorn. Arch.-Ing. te Utrecht.

KOEKANGE (FR.). Het bouwen van een woonhuis.
De heer D. Zuidhof, n.m. 3½ u., in zijn café, alw. bestek en teek ter inzage. Inl. geeft G. Otten Jz., arch. Meppel. Aanw. ged.

ROOSENDAAL (N.-BR.) Het bouwen van twee armenwoningen op het perceel sectie B. no. 617 aan de Meirestraat.
Het burg. armbest. van Roosendaal en Nispen, v.m. 10½ u., ten gem.huize. Bestek en teek. ter secret. ter inzage. Bilj in te zenden op 1 Maart voor v.m. 10 u, ten huize van den voorz. de heer C. J. Verheijen, Molenstraat B 182. Aanw. gedaan

ROTTERDAM. Den bouw van een pakhuispand aan de Boompjes no. 17.
De arch. Muller en Drooglever Fortuijn en v. d. Tak, v.m. 11 uur, in het Poolsch koffiehuis, Zuidblaak. Teek. en bestekken ter inzage en te verkrijgen ad f 2 per stel aan gen. koffiehuis en bij de archit. Witte de Withstraat 86 Aanw. gedaan.

ZUNDERT. 1e. Het verbouwen van het postkantoor, en 2e. het bouwen van een ziekenhuis in voornoemde gemeente.
Het gemeentebestuur, v.m 11 u. Bestekken en teeken. ter gemeente-secretarie ter inzage, terwijl zij aldaar verkrijgb. zijn tegen f 2. Inlicht. te bekomen bij den architect F. P. Bilsen te Breda.

DONDERDAG 2 MAART.

GOES. Het bouwen van eene nieuwe R K. kerk met toren en pastorie.
Het R.K paroch kerkbest. van de H. Maria Magdalena, 's midd 12 u, in het koffiehuis slot Oostende. Teek. (7 stuks) met bestek te verkrijgen, tegen f 5 per stel, bij den boekh. van G. W. van Belle, Groote Markt 16 te Rotterdam. De details liggen ter visie op het bureau van de arch., tot en met 20 Febr. en daarna in gen. koffiehuis Inl. zijn te bekomen bij de arch. Gebr. Margrij en Snickers, Schiekade W. Z hoek Schiestraat te Rotterdam.

HAARLEM. Het bouwen van twee lokalen aan de Christelijke school in de Anthoniestraat en het verbouwen van het perc. no. 61 aan het Spaarne.

De bouwk. ingenieur J. A. G. v. d. Steur, n.m. 3 u., in het gebouw „Weten en Werken".

TINAARLOO (DR.) Het bouwen van een boerenbehuizinge met bijlev. van materialen, arbeidsloonen en transporten.
De heer H. v. Wijk, n m. 2 u. Bestek en teek ter inzage bij R. v. Wijk bij de Vriezerbrug. Inl. geven de besteder en L. Pranger, archit.

VRIJDAG 3 MAART.

OOSTERHOUT (N.-BR.). Het bouwen van een operatielokaal en bijbehooren, en het leveren van alle benood. materialen.
Het best. van het R.K. gasthuis. n m. 4 uur. Bestek en teek. in gen gasthuis ter inzage Inl. verstrekt de arch G. Terneldeli. Aanw. gedaan.

VENLOO. Het bouwen eener tuinierswoning met bijlev. van alle materialen, op een langs den Maagdenbergerweg gelegen open terrein
De heer J. Fieter. Bestek en teek. ter inzage ten kantore van den arch. H. Seelen, alwaar ook inlicht. verstrekt worden. Aanw. ter plaatse 3 Maart, v.m. 10 u.

ZATERDAG 4 MAART.

AMSTERDAM. Het bouwen van het Catharinahofje aan den Overtoom no. 224.
De arch. C. B. Posthumus Meijjes. v m. 11 u.

SCHOONOORD (DR.) Het afbreken eener oude behuizinge en het bouwen van een woonhuis met boerenschuur in 4 perc. *a*. de lev. der benoodigde materialen; *b*. het werkloon; *c*. perc. *a* en *b*. in massa; *d*. het glas- en verfwerk.
Mej de wed. W. Nijenhuis, 's midd. 12 u. Bestek en teek. ter inzage in het logement van N. Bijkerk. Inl. dagelijks bij de wed. W. Nijenhuis. Aanw. 2 u. voor de aanbest.

MAANDAG 6 MAART.

HOLTEN (OV.). Het bouwen van een woon- en winkelhuis met stalling, gelegen op vijf minuten afstand van het station
De heeren Gebr. Dikkers, n.m. 1 u., in het café van H. Kalfsterman. Bestek en teek. in bovengen café en in hotel „de Klomp" te Enschedé ter inzage. Inl. geeft A. L. Clemens Azn., architect, Enschedé. Aanw. 6 Maart, 's midd. 12 u.

MIERLO. Het bouwen van eene nieuwe pastorie met bijbehoorende werken.
Het R K kerkbest. van de parochie v. d. H. Lucia, n.m. 3 u Bestek en teek. à f 2 verkrijgb. bij den arch. J. H. H. van Groenendaal te Vught bij wien inl gegeven worden Aanw. v.m. 11 u.

ROELOF-ARENDSVEEN (Z.-H.). Het bouwen van een school op paalfundeering.
Het R.K. paroch. kerkbest., 's midd. 12 u, in het café van N. Wagenaar. Inl. worden verstrekt door den archit. C. L. M. Robbers te Haarlem, alwaar tevens bestek en teek. verkrijgb. zijn tegen f 2. Aanw. ter plaatse 28 Febr., 's midd. 12 u.

DINSDAG 7 MAART.

GRONINGEN. Het bouwen eener dijkwerkerswoning met stalling en bergplaats voor noodmater. met bijkomende werken te Hoog Watum, gemeente Bierum. Ram. f 3400.
Het prov. best., 's midd. 12 u. Bestek en teek. ligt behalve in de prov.huizen in Groningen en Friesland, ter lezing in de bekende gemeentehuizen en Bierum, terwijl het tegen 75 ct. ter prov. griffie verkrijgb. is. Inlicht. kunnen worden aangevraagd bij den hoofding J. M W. v. Elzelingen en den ing. J de Jong, beiden te Groningen. zoomede bij den opzichter B. Harms te Delfzijl. Aanw. 4 Mrt, voorm. 11 u.

NIJVERDAL (OV.). Het vergrooten der fabrieksgebouwen met plm. 2400 M². en eenige verdere werken.
De directie der Nederl. Stoombleekerij, n.m. 2½ u. Bestek en 6 teek. ter inzage in café Schreuder, Stationsplein, Almelo en à f 6 per stel verkrijgb. ten kantore van den arch. H A Witzand Bzn Inl. geeft de arch. te Almelo. Aanw. 7 Maart, v.m. 10½ u.

ROTTERDAM. Het maken van den bovenbouw voor de nieuw te maken electr. centrale aan de Schiehaven met bijbeh. werken.
Het gem.best., n.m 1 u. Bestek, voorw. en teek. ter inzage op de centr. secretarie en in het stads-timmerhuis en à f 5 verkrijgb. bij wed P. van Waesberge en Zoon Inl. te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. 28 Febr., voorm. 11 u.

DONDERDAG 9 MAART.

BREUKELEN. Het verbouwen van het post- en telegraafkantoor aldaar.
De arch. Jesse en Fonteijn te Leiden, v.m. 11 u., in hotel „het State Wapen" te Breukelen. Bestek met teek. ter inzage in voorn. hotel. Inlicht. worden gegeven door de arch., Oude Singel 60, Leiden. Aanw. 2 Maart, v.m. 11 u.

SCHAGEN (N.-H.). Het maken der gebouwen ten b. hoeve eener steenkolengasfabriek met bijbehoorende werken.
Het gem.best., n.m. 2 u. Bestek en teek. tegen f 4 en inl. te bekomen ter secretarie. Bilj. inzenden tot 's midd. 12 u. Aanw. 2 Maart, n.m. 3 u.

VLISSINGEN. 1°. Bestek no. 3, het maken van de kunstwerken; 2°. bestek no. 6, het maken van de aardenbaan, het leveren van den ballast, het leggen der sporen en wissels en het maken van andere werken; 3°. bestek no. 8, het maken der gebouwen en eenige andere werken, ten behoeve van de lijn Middelburg – Vlissingen – Domburg.
Het best. der vennootschap stoomtram Walcheren, n.m. 2 u. (lok. tijd) ten kantore der vennootschap.

DINSDAG 21 MAART.

UTRECHT. Bestek no. 1017. Het maken van eene woning voor den ontvanger, twee woningen voor verificateurs en drie dubbele woningen voor kommiezen met bergplaatsen en bijkomende werken op het station Baarle-Nassau Raming f 56400.
De maatij. tot expl. van staatssp.w., n.m. 2 u (lok. tijd).

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

3 FEBRUARI.

HILLEGOM (ONDERH.). Het bouwen eener villa voor de firma L. v. Waveren en Co. Door den arch F. A J. Heemskerk.
Laagste inschr. Joh Kraay en Co., f 8483. Gegund.

13 FEBRUARI.

BUITENPOST (FR.). Het weder opbouwen van de afgebrande boerenhuizinge te Rohel. Door den heer Jb. Kuipers.
Laagste inschr. F. Dam, Zwagerveen, f 3580. Gegund.

MARUM (GRON.). Het bouwen van een woonhuis met bakkerij en winkel. Door den arch. L de Fries te Beek en Donk.
Laagste inschr. D. Timersma, Kommerzijl, f 4688

UITHUIZEN (GR.). Het bouwen van een voorgebouw met bijlev. van materialen, enz. Raming f 3100. Door den heer G. Zijlstra.
Laagste inschr. H. J. Bos, Uithuizermeeden, f 3050. Gegund.

14 FEBRUARI.

ERICA (DR.). Het bouwen van een bakkerij te Erica, onder bijlev. der materialen. Door den heer K. Doorten.
Laagste inschr. M. van Buiten, f 927,52. Niet gegund.

SCHOONHOVEN. Het verbouwen van perceel B 30 aan de Haven Westzijde. Door den architect K. Hensens.
Massa. Laagste inschr. W. Groothuis, Schoonhoven. f 820. Nog niet gegund.

TER APEL. Het bouwen van een burgerbehuizing. Ram. f 2515. Door den heer G. de Lange, onder architectuur van den heer Timmerman.
Laagste inschr. R. Hilgen, Musselkanaal, f 2595. Gegund voor de begrooting aan de firma Timmerman, Terapel.

15 FEBRUARI.

HILLEGOM. Het bouwen van 3 burgerwoonhuisjes met bijbehoorende werken op een terrein aan den Stationsweg aldaar. Door den bouwk. C. Verkoren.
Timmer- en smidswerk. Laagste inschr. P. Rutten, f 1676.
Metsel- stukadoor- en steenhouwwerk. de Boer, Santpoort, f 1629.
Lood- en zinkwerk en gasleiding P. Lestrade, f 289.50.
Glas- en verfwerk. M. Methorst, f 240.
Behangerswerk. N. v. Groeningen, f 75.

HOOFDDORP. Het amoveeren en herbouwen van het hotel „de Beurs" met stalling en daarmede in verband staande werken. Door den bouwk. H. Rinck.
Laagste inschr. R. Rings, Santpoort, f 11650.

MUSSELKANAAL. *a*. Het bouwen eener boerenbehuizing te Valtermond, onder bijlev. van al het daartoe benood.; *b*. de glas- en verfwerken. Door den heer J. Veldkamp te Stadskanaal.
a. Laagste inschr. A. v. d. Berg. Musselkanaal, f 3475*.
b. P. Schut, f 129*. * Gegund.

OOSTERHOUT (N.-BR.). Het amoveeren van een blok woonhuizen en het ter plaatse bouwen van 6 woonhuizen enz. aan de Boschstraat. Door den arch. J. Oomen Pz.
Metselwerk. Laagste inschr. Ch. Biemands, f 1577*.
Timmerwerk. J. de Jong, f 1598*.
IJzerwerk. C. Ligtvoet, f 65,40*.
Lood- en zinkwerk. C. Broeders, f 47*.
Verfwerk. P. Willems, f 187*. * Gegund.

OOSTERLAND (ZEEL.). Het afbreken en opruimen van het houten sluisgedeelte van de Scheldesluis te Vianen en het bouwen van een steenen sluiswerk met bijbeh. werken. Door het bestuur van het waterschap „Oosteren Sirjansland".
Laagste inschr. A. Remeeus, Zonnemaire. f 7880. Gegund.

PHILIPPINE (ZEEL.). Het bouwen van eene openb. lagere school van 5 lokalen c. a. Door het gem.best.
Laagste inschr. J. v. d. Velde, Terneuzen, f 13985.

SCHEVENINGEN. Het bouwen van twee villa's aan den Badhuisweg aldaar. Door den arch. F. A. Koch.
Laagste inschr. N. Willemse, Vreeswijk, f 42630.

TERNEUZEN. Het afbreken van het bestaande kerkgebouw te Sluiskil, en het ter plaatse bouwen van een nieuw kerkgebouw met consistorie. Door de diaconie der Ned. herv. gem.
Perc. 1. Laagste inschr. J. Kolijn, f 2950.
Perc. 2 I. P. Casteleijn, f 1806.
Perc. 3. J. Verlinde, Wz., f 320.
Massa. H. Kayser, f 6025.

WINSCHOTEN. Het bouwen van een nieuwe behuizing met schuur op aan te wijzen terrein. Door den heer H. Braaf.
Laagste inschr. H. Timmer, Beerta, f 5137. Gunning 14 dagen aangehouden.

16 FEBRUARI.

APELDOORN. Het amoveeren van perc. A. no. 907 aan de Loolaan en het bouwen van een woonhuis. Door den arch. Andr. van Driesum Szn.
Laagste inschrijver W. Eijlander, f 10249. Gegund.

BEERTA (GR.). Het amoveeren van een oud gebouw en het ter plaatse bouwen van een renteniersbehuizing. Door den arch. B. Hommes te Finsterwold.
Laagste inschr. H. Prins H.Jz., Drieborg, f 7326. Gegund.

EMMER-COMPASCUUM (DR.). Het bouwen van 2 arbeiderswoningen. Ram. f 1260. Door de maatij. „het Emmer-Compascuum".
Laagste inschr. J. Buter, Emmer-Compascuum, f 1223. Gegund.

EEXTERVEENSCHEKANAAL (DR.). Het bouwen van 2 burgerbehuizingen, onder bijl. van al het daarvoor benood. Door den heer A. Ansmink.
Laagste insch. J. v. Delden. Annerveenschekanaal. f 2160. Niet gegund.

17 FEBRUARI.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van drie woningen, aan het Lazonderpad. Door den heer H. v. Ommen.
Laagste inschrs. H. J. Hobbeling en B. Klein Brunink, f 4290. Volgens bestek 3 dagen beraad.

's-GRAVENHAGE (ONDERH.). Het bouwen van een villa aan de Nieuwe Parklaan en Wagenaarweg te Scheveningen, buiten gas- en waterleiding, sanitaire artikelen, behang- en verfwerken. Door den arch. J. H. Pfeiffer.
Gegund aan den minsten inschrijver J. H. Paardekooper, aldaar, voor f 54000.

18 FEBRUARI.

HEINKENSZAND. Het bouwen van een villa, op een terrein, kad. sectie B nos 846 en 847, voor den heer F. van Cleef, notaris aldaar. Door den aanbesteder.
Laagste inschr. J. C. Harlot en Co., Vlissingen, f 8780.

20 FEBRUARI.

BELLINGWOLDE. Het bouwen van een renteniersbehuizing met bijlevering van alle daartoe benood. materialen. Door den heer P. Dinkla Pz.
Laagste inschr. J. Kruize, f 3182. Gegund.

GRONINGEN. Het bouwen van een gebouw voor gedelegeerden aan den Peizerweg. (Bestek no. 24), onder bijlevering van alle daartoe noodige bouwstoffen, arbeidsloonen, transporten, enz. Door het gemeentebestuur.
Laagste inschr. J. Buurke, Nieuw-Scheemda, f 6297.

NIJMEGEN. Het verbouwen van het hotel St. Crispinus. Door den arch. P. G. Buskens.
Laagste inschr. Gr. Baal f 1616. Gegund.

MEPPEL. Het bouwen van een heerenhuis aan den Stationsweg. Door den architect G. Otten Jz.
Laagste inschr. J. B. Hof, Steenwijkerwold, f 13180.

PRINSENHAGE. Het bouwen van een woonhuis met stal en schuur, op een perceel gelegen aan den rijksweg van Prinsenhage naar Rijsbergen. Door den arch. P. A. Oomes en L. v. d. Pas te Breda.
Timmerwerk. Laagste inschr. J. Grauwen, f 1185*.
Metselwerk. J. de Krom, f 1282*.
Massa. H. v. d. Akker, f 2300. * Gegund.

PEIZE (DR.). Het bouwen van een behuizing, waarin bakkerij, schuur enz. voor H. Smit, onder bijlev. van het benoodigde. Door den arch. C. Hillebrands te Nietap.
Laagste inschr. Th. Oegema. Midwolde (W.K.) f 4400.

ROTTERDAM. Het bouwen van een dubbel heerenhuis aan den 's Gravendijkwal. Door den arch. L. van Ameijden van Duijm.
Laagste inschr. J. v. Ipenburg. f 32875.

21 FEBRUARI.

AMSTERDAM. Het verbouwen van den huize „de Ehze" en het bouwen van een tuinmanswoning en een machinegebouw te Almen (station Laren, Gelderland). Door den arch. Schill en Haverkamp.
Laagste inschrijver A. v. Krimpen, Zeist, f 36200.

HAARLEM. Het bouwen van twee heerenhuizen aan den Zijlweg. Door den archit. W. F. Doeglas.
Laagste inschr. W. Hoek en J. Overtoom, f 15798.

18 FEBRUARI.

Per „Telegraaf.".

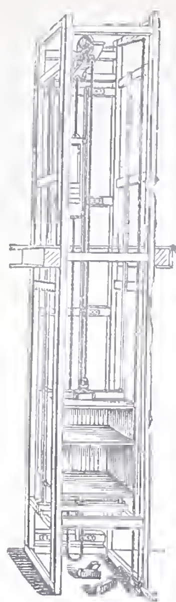
BERGEN OP ZOOM. Het afbreken van het bestaande woonhuis en boerderij, en het bouwen van een villa met vrijstaand koetshuis op het buitengoed genaamd „Meilust", voor rekening van Mevr. de wed. Godderis te Antwerpen. Door den arch. de Mol en Key.
Laagste inschrs. Vriens en Zn., Dinteloord' f 31900; daaropvolgende G. J. Belderbos' Bergen-op-Zoom, f 34400 (oplevering 15 Juli).

ROTTERDAM. Het bouwen van een woonhuis aan de Prins Hendrikstraat. Door het techn. bureau Molenhoek te 's-Hage.
Laagste inschr. S. A. Stok, Rotterdam, f 13900; daaropvolgenden Gebrs. Dura, Rotterdam, f 14700.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asbest, Asbestkurk, Teer, Carbolineum. — CLETON & ARNKEN. Rotterdam.
Asphalt. — W. J. v. D. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Asbest-Leien, Hydraulisch geperste Leien voor Dakbedekking CUYLITS & BÜCKER, Rijsw. weg 296, Den Haag.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — Dordrechtsche Asphaltfabriek ROODENBURG & Co. Dordrecht.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — N. V Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. firma STEIN & TAKKEN, Utrecht.
Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming. — GEBRS. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming. — Dr J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — Phoenix Meubil.-Inrich., Spuistr. 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SÖHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Rietplanken. Isoleersteenen. Fluaten. — MOLIJN. — Gouda.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen. — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Toifit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zandsteen. — AUG. MASCHMEIJER, Bergen, N.-H.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

JAN HAMER & C°.

Frederiksplein 6 en 8. AMSTERDAM.

NORMAAL

GOEDEREN- en SPIJZENLIFTEN

Eenvoudig. - Geruischloos. - Praktisch. - Goedkoop.

Voorzien van de laatste verbeteringen, waaronder onze veel verbeterde automatisch werkende Veiligheids rem- en vastzet-inrichting. — Zelfsmeerende kogellagers. — Veiligheids vang- of valinrichting. — Geleistukken voor kooi en tegengewicht enz.

— 1000 NEDERLANDSCHE REFERENTIES. —

B. LANDHEER Jr., Wijnhaven 93, Rotterdam.

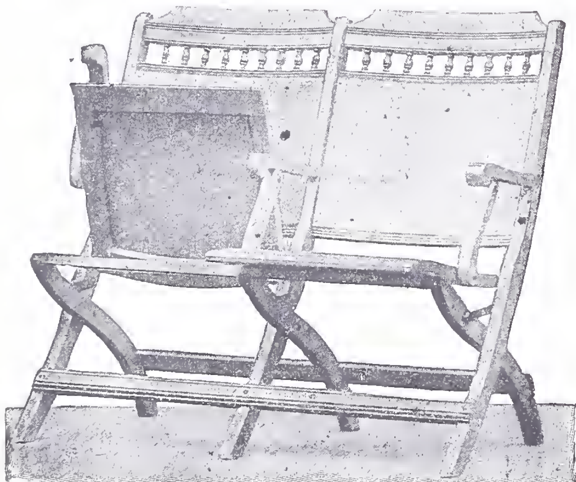
Generaal-Vertegenwoordiger der firma
ARENDT, MILDNER & EVERS, HANNOVER.
Speciaal fabriek voor

Centrale Verwarmingen.

levert ook de
Snel-Circulatie Warmwaterverwarmingen,
patent „BRÜCKNER",
waarvoor geen kelder noodig is. Referentiën ter dispositie.

LEYDEN & VAN BEEST.

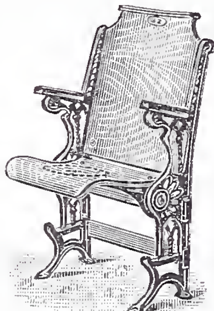
BINNENROTTE 22—24, ROTTERDAM.
Succursale: BRUSSEL 9 rue d'Angleterre.

GROOTE COLLECTIE

Schouwburgstoelen

vouwbare
en
draagbare
stoelen
voor

Kantoor- en Koffiehuisinrichtingen op groote schaal.

KERKEN, ZONDAGSSCHOLEN, NUTSGEBOUWEN en VERGADERZALEN.
Prijzen en catalogus op aanvrage.
o. a. ingericht: Departement tot Nut van 't Algemeen, Luthersche Kerk, „Nieuwe Kerk 's-Gravendijkwal" Delfshaven allen Rotterdam.
STOFBINDENDE OLIE tot het hygienisch rein houden van houten vloeren van schoollocalen en andere groote houten vloeren.

BRANDVRIJE STAALPLAATDEUREN

voor SCHOUWBURGEN, MAGAZIJNEN, WINKELS, KAZERNES, LIFTEN, BANKEN, SCHEPEN etc.

Dubbele, Brandvrije Staalplaatdeuren, met Asbest of Kurksteenvulling, passend kozijn, ankers, 1 of 2 vleugels, 4 of 5 paneelen of kralen.

Licht, Stabiel, Geen trekken, Zonder voegen aan de voor- of achterzijden.

UITERST GERINGE PRIJZEN.

Prospectus op aanvraag.

J. L. TER HALL,

Ingenieur-Bureau, — AMSTERDAM.

Bij MOUTON & Co. te 's-Gravenhage zijn verkrijgbaar:

HONORARIUM-TABELLEN

voor

Bouwkundige Werkzaamheden

met Declaratie.

Vastgesteld in de Algemeene Vergadering van de Maatschappij tot bev. der Bouwkunst, gehouden te Amsterdam op 31 Mei 1888. Herzien in de Algem. Vergadering van 18 Mei 1904.

De prijzen zijn:

1 Exempl.	*f* 0.10,	franco p. post *f* 0.11
25 „	„ 1.50,	„ „ „ 1.62⁵
50 „	„ 2.50,	„ „ „ 2.70
100 „	„ 4.—,	„ „ „ 4.20

Op naam bedrukt.

50 Exempl.	*f* 4.—,	franco p. post *f* 4.20
100 „	„ 6.—,	„ „ „ 6.20

Toezending geschiedt alleen na ontvangst van remise.

Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op Maandag, den 27 Maart 1905, des namiddags ten half 2 ure *(Greenw. tijd)*, zal in het Centraal Personenstation te Amsterdam, in het lokaal naast de wachtkamer 3de klasse (ingang vestibule) worden aanbesteed volgens bestek No. 8:

Het maken van Grondwerken, Kunstwerken, Verhardingen, Afsluitingen, Gebouwen, het leggen van den Bovenbouw, het maken van de Ballastbedding en van bijkomende werken, een en ander voor de omlegging van den spoorweg DEN HELDER—AMSTERDAM, in verband met de verruiming van de spoorwegbrug over het Noordzeekanaal nabij ZAANDAM (Nieuwe Hembrug).

In twee perceelen.

Voor rekening van den Staat der Nederlanden.

Begrooting:	**Perceel I**	**f 422000.—**
	Perceel II	**„ 626000.—**
		f 1048000.—

Het bestek met 4 teekeningen is van den 3ⁿ Maart a.s. af tegen betaling van f 6.— verkrijgbaar aan het Centraal-Administratiegebouw der Maatschappij aan het Droogbak te Amsterdam, Dienst van Weg en Werken, kamer 150, of op *franco* aanvrage aan dien Dienst, met toezending van het bedrag in postwissel (postzegels worden niet in betaling genomen en aan aanvragen zonder postwissel wordt geen gevolg gegeven).
Aanwijzing geschiedt als in het bestek is vermeld.

De Raad van Administratie.
Het Gedelegeerd Lid.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

4 MAART 1905. 25e JAARGANG. No. 9.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

DIPLOMA VAN BOUWKUNDIG OPZICHTER.

Voor het Examen ter verkrijging van het door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst ingestelde Diploma van Bouwkundig Opzichter, dat werd afgenomen op 20 Februari 1905 en volgende dagen, hadden zich 56 candidaten opgegeven. Van deze namen 55 aan het examen deel, en trok 1 zich tijdens het examen terug.

De Commissie voor het afnemen van het examen heeft het Diploma toegekend aan de volgende 21 heeren: L. Bredijk, H. Hoekstra, W. J. Carree, H. J. Breman, G. Timmers, A. Loois Jr., P. Toereppel, W. Voet, P. den Breeje, R. Hazelhorst, J. H. W. Benschop, G. Wensink, J. F. Repko Rzn., A. L. Rups, C. W. J. Kollöffel, P. van der Knaap, B. W. van Harten, J. W. Dielis, A. J. van Vemde, H. M. Bensdorp, en W. E. Hoekstra Jr.

In het Bouwk. Weekblad van 21 Januari 1905 werd de samenstelling van de Examen-commissie opgegeven; aan die opgave ontbrak echter de naam van den heer J. N. Landré, te Amsterdam.

VERZEKERING TEGEN DE GEVOLGEN VAN WERKLOOSHEID.

Voordracht door Mr. C. J. BRN. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN *gehouden in de vergadering der Afdeeling Arnhem van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst op 25 Januari 1905.*

(Vervolg van bladz. 99. Slot.)

Wat is nu op het gebied der verzekering tegen werkloosheid in Nederland gedaan?

Dan moet ik in de eerste plaats zeggen, dat de kwestie op zeer ernstige wijze bestudeerd is. In geen geval mag het verwijt treffen, dat men stilgezeten heeft, en men moet erkennen, dat, al is men in andere landen hierin meer voortvarend geweest dan in ons vaderland, het zulk een moeilijke zaak betreft, dat een goede voorbereiding plicht is.

In den raad van Amsterdam is de vraag, wat tegen werkloosheid gedaan kan worden, herhaaldelijk aan de orde geweest.

Nadat een commissie uit den raad vruchteloos pogingen had aangewend, ingevolge opdracht, de oorzaken van de werkloosheid op te sporen, een statistiek daarvan op te maken, enz., werd eindelijk door den heer Serrurier, voorzitter der commissie, gevraagd, of de raad over de *verzekering tegen werkloosheid*, die herhaaldelijk in dit verband genoemd werd, wenschte ingelicht te worden, dan zou die commissie zich daar gaarne mee belasten.

Dit voorstel werd door den Raad aangenomen, en eene commissie als zoodanig benoemd bestaande uit 9 heeren met den heer Serrurier als voorzitter, en mr. G. W. Sannes, als rapporteur.

Deze commissie, in 1900 benoemd, heeft in Februari 1903 een rapport uitgebracht, dat boven allen lof verheven is.

Op meesterlijke wijze worden daarin tot in de kleinste bijzonderheden de verschillende stelsels in Duitschland, Zwitserland en het Gentsche behandeld, en ik wil gaarne erkennen, dat ik ook voor een groot deel uit dit rapport de wetenschap geput heb, die ik hier heb medegedeeld.

Aan degenen, die er meer van weten willen, kan ik de lezing van dit rapport ten zeerste aanbevelen.

Maar, na van het rapport kennis te hebben genomen, heeft het college van B. en W. over de invoering van een stelsel van werkloozenverzekering een niet gunstig praeadvies uitgebracht.

Men schijnt te vreezen, dat werklieden van buiten in nog grooter aantal dan op dit oogenblik naar Amsterdam zullen gaan trekken, wanneer zij bij werkloosheid een voldoende ondersteuning kunnen verwachten. De heer Varlez daarentegen verzekert, dat dit in strijd is met de ervaring die men

in Gent heeft opgedaan. 't Behoort dus in Amsterdam nog tot de pia vota.

In Den Haag bestaat een comité, dat zich ten doel stelt om het zorgen voor de toekomst in zake werkloosheid aan te moedigen. Dit comité heeft als uitgangspunt van zijn arbeid het Gentsche stelsel aangenomen.

Dergelijke comité's hebben zich ook gevormd in Rotterdam, Dordrecht, Hilversum en Groningen, maar tot eene invoering van het Gentsche stelsel is het nog niet gekomen.

In Leiden bestaat een vereeniging ter bestrijding van werkloosheid door particulieren opgericht. De baten komen behalve van de premiën der verzekerden, ook van de leden en begunstigers der vereeniging, maar de vereeniging heeft een kwijnend bestaan en beantwoordt niet aan het doel dat de oprichters zich voorgesteld hebben.

In Rotterdam heeft men verleden jaar een poging aangewend, een stelsel van verzekering in te voeren dat oogenschijnlijk iets op het Gentsche lijkt, maar er is niets van terecht gekomen.

Dat fonds zou hierop neerkomen, dat zich vakvereenigingen, zoowel als algemeene vereenigingen konden aansluiten. Het fonds zou beheerd worden door een *centraal bestuur*, gekozen door een gedelegeerde van elke aangesloten vereeniging. Maar bovendien zouden zich kunnen aansluiten individueele personen voor 't geval, dat de vakvereeniging niet wil. Die individueele personen zouden dan vormen een gemengde afdeeling, en als er van een vak voldoende waren, zouden ze binnen het fonds een vakgroep vormen. Elke groep bepaalt dan haar eigen contributie en 't geld wordt beheerd door 't centraal bestuur.

Dit is onsystematisch. Door vakvereenigingen toe te laten, benevens individueele personen, ontstaat een onmogelijk te controleeren mengelmoes. Men vreesde, dat dit stelsel de uitbreiding der vakvereenigingen tegen zou werken.

Daar men niet rekende eenigen steun van den Raad te verkrijgen, moest men maar hopen, dat particulieren en groote werkgevers de noodige subsidiën voor het fonds zouden toestaan. De uitkeeringen, die de vakvereenigingen hunnen leden doen konden, zouden dan echter afhankelijk worden van 't geen groote werkgevers er voor storten. De vakvereenigingen wilden hunne onafhankelijkheid in die mate niet prijsgeven. En daardoor is het gekomen, dat degenen, die met de beste bedoelingen dit plan op touw gezet hebben, zijn blijven zitten met hun statuten en reglementen.

Dit is van te meer belang, omdat het Amsterdamsche rapport in haar eindconclusiën ook iets dergelijks voorstelt.

De commissie die het heeft samengesteld meende, dat de vakvereenigingen in ons land nog niet in dat stadium van ontwikkeling waren, om met vrucht het Gentsche stelsel toe te passen, en daarom zouden beoefenaars van hetzelfde vak, zoowel de leden der in dat vak bestaande vakvereenigingen, als de niet georganiseerden, zich moeten aansluiten tot een lokalen vakbond, alleen met het oog op de verzekering tegen werkeloosheid.

Ik moet daarin met de commissie van meening verschillen. De vakvereenigingen zullen er m. i. nooit genoegen mede nemen, ze zullen evenals in Rotterdam gebleken is, bevreesd zijn, dat een dergelijk stelsel de uitbreiding van de vakvereeniging zal tegenwerken.

Maar wat moet er dan wel gedaan worden?

Ik voel met de beantwoording van deze vraag op het moeilijkste punt van mijn rede gekomen te zijn. Want waarschijnlijk verwacht men van mij, dat ik nu den weg aanwijs hoe we in ons land en speciaal in Arnhem tot verzekering tegen werkloosheid kunnen geraken.

En dan moet ik erkennen, dat voor de toepassing van 't Gentsche stelsel een groot bezwaar is: dat het vakvereenigingsleven hier nog zoo zwak ontwikkeld is. Men kan niet verwachten, dat indien de gemeente eene subsidie geeft, op eens als met een tooverslag overal vakvereenigingen zullen verrijzen en de bestaande vakvereenigingen de verzekering zullen invoeren.

Maar zouden we er daarom van af moeten zien, omdat 't doel niet aanstonds te bereiken valt. Ik geloof 't tegendeel. Al moet 't dan wat langer duren, dan is het toch beter eindelijk een goed systeem met een gezonden grondslag te verkrijgen, dan eene instelling, die spoedig is opgericht, maar over eenige jaren misschien onhoudbaar blijkt.

Want indien we het Gentsche stelsel niet willen toepassen, naar welk ander stelsel zullen we dan uitzien? Van de 3 verschillende, die ik eerst behandeld heb, het Bernsche, Baselsche en Keulsche is het laatste dan nog het verkieselijkste. Daar heeft men in de laatste jaren vrij aardige resultaten verkregen.

Maar wie waarborgt ons, dat de vrij gunstige toestand in Keulen zoo blijven zal? Als men een jaar minder gelukkig is met het verschaffen van werk aan werkloozen, dan kan het resultaat heel anders worden.

Men is daar afhankelijk van de contributies der eereleden. Als die om de eene of andere reden minder geneigd zijn de kas te steunen, dan komen de financiën in de war. Bovendien drijft de kas op de renten van het groote kapitaal, dat bij de oprichting door de patroons der kas gevormd is. Men herinnert zich, dat patroon van de kas wordt ieder, die in eens 300 mark stort.

Zou men hier op die wijze een kapitaal kunnen vormen? Men zou hier dan in plaats van 300 mark bijv. *f* 100 kunnen stellen. Ik betwijfel het of men zoodoende gemakkelijk een groot bedrag bijeen zou krijgen. Men denke eens na hoeveel noodige inrichtingen op 't oogenblik al geld vragen en steeds komen er nieuwe bij. En velen zouden terecht zeggen: „Waarom past men 't Gentsche stelsel niet toe, dat heeft op 't oogenblik naam gemaakt. 't Is een zaak, die de vakvereenigingen en de gemeente aangaat, maar waar particulieren buiten moeten blijven?"

En is 't ook eigenlijk niet onbillijk, dat een zaak van algemeen belang weer alleen zou moeten gesteund worden door de goedgeefschen, terwijl al de anderen, die er evenveel of meer belang misschien bij hebben, er zich aan zouden onttrekken?

Maar de resultaten van Keulen zijn nog niets in vergelijking met die in Gent.

Waar men in Keulen zich zoo verheugt over een aantal van 16 à 1700 ingeschrevenen, waarvan in den loop van 't jaar altijd een honderd weer afvallen, daar staat tegenover Gent, met 13 à 14000 aangeslotenen! Dat zijn toch nog heele andere resultaten.

En 't Gentsche stelsel kost veel minder aan administratie, en de administratie van de Keulsche kas is niet goedkoop. Het beheer kostte in het laatste jaar 3746.31 mark.

Door 't Gentsche stelsel voorkomt men de zoo moeilijke contrôle, die van zelf plaats heeft door de werklieden zelf.

Al die redenen (en er zijn er nog zooveel meer), maken, dat 't Gentsche stelsel op den duur veel meer levensvatbaarheid heeft.

Laat ik er nog eens aan herinneren, dat immers het Keulsche stelsel in hoofdzaak de slechte risico's trekt, terwijl het Gentsche de goede solidariteit onder de werklieden bevordert, en daar zoowel premies betaald worden door

hen die weinig kans op werkloosheid hebben, als door hen die er veel kans op hebben.

En ik heb reeds gezegd, waar men tegenwoordig een nieuwe verzekeringskas tegen werkloosheid opricht, is het overal volgens het Gentsche stelsel.

Ik meen, dat we alleen heil van 't Gentsche stelsel moeten verwachten.

Maar wat is dan noodig?

In de eerste plaats, dat er onder de vakvereenigingen en onder de ongeorganiseerden, een krachtige propaganda gemaakt worde om hen te doen inzien hoe noodig 't is, dat ze zelf de verzekering tegen werkloosheid ter hand nemen.

Want wat de geschiedenis op dit gebied geleerd heeft, is ontegenzeggelijk dit, dat de eerste stoot door de arbeiders zelf moet gegeven worden.

Alles wat hun van bovenaf op dit gebied wordt opgedrongen, blijft in zekere mate inpopulair. Het zal in 't begin niet gemakkelijk gaan de vakvereenigingen er toe te krijgen, maar als eenmaal door eenige vereenigingen den stoot gegeven is, dan zullen anderen wel volgen.

Want 't kan toch ook bij ons; dat leert de Algemeene Nederl. Typografenbond, die ook haar leden tegen werkloosheid verzekert. Deze bond keert jaarlijks ongeveer *f* 1200 wegens werkloosheid uit.

Waarom zouden dan andere vakvereenigingen dat voorbeeld niet volgen?

Behalve in Gent was het met de verzekering tegen werkloosheid in België bij de verschillende vakvereenigingen ook niet zoo gunstig gesteld. In 1900 waren er onder alle bij den Bestuurdersbond aangesloten socialistische en neutrale vereenigingen in België slechts 17, die eene verzekering tegen werkloosheid hadden ingericht. In 1902 was dit cijfer al 107 van de ongeveer 200 aangesloten groepen.

Evenals in België de werkloozenfondsen uit den grond gerezen zijn, zal het hier ook gebeuren, als maar eens de beweging aan den gang is.

Ik hoop hiermede een overzicht gegeven te hebben van 't geen op het gebied der verzekering tegen werkloosheid geschied is. Er is nog wel veel meer van te vertellen, maar ik heb me ter wille van den tijd slechts tot het meest belangrijke kunnen bepalen. Van zeer veel belang zijn ook de verschillende statistieken en verslagen, die ik nog dezer dagen ontvangen heb, maar die ik om dezelfde reden niet behandeld heb.

De werkloosheid, die we om ons heen zien toch, is een zaak die ons allen ter harte gaat.

We zouden er zoo gaarne een goed middel tegen weten. De groote vraag is maar: „Welken weg moeten we inslaan? Ik hoop duidelijk gemaakt te hebben, dat die weg gaat naar Gent; dan is het mogelijk, dat ik heden de oplossing van dit moeilijke vraagstuk een klein stapje verder gebracht heb.

DE CENTRALE MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL.

Uit het Afdeelingsverslag van de Tweede Kamer over het wetsontwerp tot verhooging en wijziging van hoofdstuk Binnenlandsche Zaken der Staatsbegrooting voor 1904 blijkt, dat men algemeen hulde bracht aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, die getoond heeft voor dit gewichtig volksbelang een open oog te hebben en van zijne warme belangstelling door daden heeft blijk gegeven. Het feit der indiening van het tegenwoordig wetsontwerp werd dan ook door vele leden, geheel afgescheiden van de vraag in hoeverre inhoud en toelichting met hunne inzichten strookten, met dank en waardeering begroet. De uitvoerige, breed opgezette toelichting achtte men echter weinig geëvenredigd aan den soberen inhoud van het ontwerp.

Gevel van den winkel van oudheden, van den Heer Etienne Delaunoy, in de Kalverstraat te Amsterdam. Architect: Ed. Cuypers.

Vele leden zouden gaarne een scherp omlijnd antwoord ontvangen op de vraag, waaraan de Staten-Generaal geacht zullen worden zich te binden, door aan den voorgestelden begrootingspost, welke uitsluitend betrekking heeft op de gelden, noodig voor de stichting van een gebouw, hun zegel te hechten. Zal men tevens gebonden zijn aan de geheele regeling van het vakonderwijs en waarvan het onderwijs aan de voorgestelde Centrale middelbare technische school slechts een klein onderdeel uitmaakt? Zal tevens goedkeuring zijn verleend aan de inrichting van het onderwijs aan die school en aan de andere instellingen, welke de Minister aan de school wenscht te verbinden? Mocht zulks het geval zijn, dan verklaarden die leden met nadruk, dat zij zich volle vrijheid wenschten voor te behouden.

Gevraagd werd wat de Regeering mag bewegen om, terwijl zij een Staatscommissie heeft belast met het voorbereiden van voorstellen tot reorganisatie van lager, middelbaar en hooger onderwijs, voor zoover deze tot eene betere ineenschakeling van de onderscheidene deelen van het onderwijs noodig zal blijken, zonder de vruchten van den arbeid der staatscommissie af te wachten, ingrijpende regelingen op schier elk gebied van onderwijs te willen tot stand brengen.

Aan het technisch onderwijs wordt door het tegenwoordig wetsvoorstel met de daarbij behoorende toelichting een bepaalde koers gegeven en de gemeentebesturen worden geprikkeld hun voortgezet onderwijs in zekere richting te organiseeren, terwijl de mogelijkheid bestaat, dat het verslag van de commissie de overtuiging zal wekken, dat de richting niet de ware is.

Door verscheidene andere leden werd de gegrondheid van deze grief betwist

Van verschillende zijden werd de opmerking gemaakt, dat de Memorie van Toelichting, een te sterk overwegend theoretisch

en philosophisch karakter heeft, waarvan het gevolg is, dat het ontwikkelde stelsel iets kunstmatigs heeft, zich niet aanpast aan het leven en dus weinig bruikbaar zal zijn.

De nadere indeeling van het nijverheidsonderwijs in industriëel onderwijs, dat gericht is op de opleiding voor bepaalde bedrijven, en technisch onderwijs, dat een meer algemeen karakter draagt en de kundigheden bijbrengt, welke in eene geheele groep verwante bedrijven hare toepassing vinden, werd door verscheidene leden juist geacht. Anderen konden hiermede niet instemmen.

Ook werd opgemerkt, dat eene systematische indeeling van een zoo uitgebreid en zooveel verscheidenheid aanbiedend terrein als dat van het vakonderwijs, onmogelijk met wiskundige zekerheid kon worden doorgevoerd, en dat aan onderscheidingen wel altijd gebreken zullen kleven.

Verscheidene leden bleven aandringen op eene afzonderlijke wettelijke regeling van het technisch onderwijs.

Eenige leden meenden, dat eene wettelijke regeling van alle onderwijs, dus ook van het technisch onderwijs, door art. 192 van de Grondwet wordt voorgeschreven; vele anderen dat, waar het eigenlijk gezegde vakonderwijs ligt buiten het terrein, dat den grondwetgever bij de redactie van art. 192 voor oogen stond, de bepalingen van dat artikel op het vakonderwijs slechts toepassing kunnen vinden voor zoover en voor zoolang dat onderwijs uitdrukkelijk binnen bedoeld terrein is getrokken, zooals tot dusver het geval is met de bestaande inrichtingen van vakonderwijs, welke onder het in de Grondwet bedoelde middelbaar onderwijs zijn gerangschikt.

Onder hen bij wie het aan de Grondwet ontleende bezwaar niet woog, waren er ook velen, die eene afzonderlijke wettelijke regeling van het vakonderwijs, althans op dit oogenblik, niet geraden achtten. Het overwegend aandeel, dat het ontwerp in deze aan de overheid wenscht toe te kennen, vond afkeuring. Men was van oordeel, dat het technische onderwijs zooveel mogelijk van het particulier initiatief moet uitgaan.

In dit verband kwam twijfel gerechtvaardigd voor, of de ontworpen C. M. T. S. wel te recht door de regeering als in de eerste plaats dringend noodzakelijk wordt voorgesteld. Een gunstige invloed op de oprichting van vakscholen van verschillenden aard kan bezwaarlijk van deze centrale instelling worden verwacht, en tegen het voorgestelde technicum blijft de grief bestaan, dat daarvan geenerlei prikkel en spoorslag is te wachten, welke versnelling van de zich overal openbarende prijzenswaardige actie om ambachtsscholen op te richten zou kunnen ten gevolge hebben Daarom moest, naast het verzekeren van Regeeringssteun aan ambachts- en vakscholen, naarmate deze op verschillend gebied worden opgericht, voor de verdere ontwikkeling van het vakonderwijs de oprichting niet van de C. M. T. S., maar van het centrale nijverheidsinstituut in de eerste plaats worden ter hand genomen.

Dit zou, wanneer het althans het karakter van het Oostenrijksche zou dragen en voornamelijk op het kleinbedrijf en het ambacht gericht zou zijn, voor de betrokken kringen niet alleen van zeer groot nut zijn, maar daar ook een krachtigen drang uitoefenen tot de oprichting van eigen vakscholen.

In de tweede plaats werd aanbevolen de bevordering van de uitbreiding van het M. T. O. in de verschillende deelen des lands, vooral in verband met de behoeften der verschillende industrieën.

Eerst in de derde plaats kan zich de behoefte doen gevoelen aan eene C. M. T. S, welke voornamelijk de opleiding voor bouwkundig opzichter, werktuigkundige of electrotechnicus beoogt te verzekeren.

Met de meening, dat ontwikkeling van het vakonderwijs, beter dan door het regeeringsvoorstel, zou worden bevorderd door het steunen van de bestaande inrichtingen en het aanwakkeren van het particulier initiatief, stemden vele leden in. Werd het steeds ernstig betreurd, dat, met het oog op de voor die oprichting benoodigde gelden, de subsidiën van 's Rijks schatkist ten behoeve van bestaande of nog te stichten ambachtsscholen tegenwoordig slechts uiterst karig en schoorvoetend worden verleend, — in beginsel nog bedenkelijker scheen de concurrentie, welke door aan het Rijksinstituut eene werktuigkundige afdeeling te verbinden. aan de machinistenschool te Amsterdam zal worden aangedaan.

De aanbeveling om vóór alles het Centrale Nijverheidsinstituut op te richten, vond bestrijding. Beter scheen het, noch het technische, noch het industrieele centrale instituut op den voorgrond te plaatsen, maar eerst alle kracht te zoeken in het steunen en uitbreiden, niet alleen van ambachtsscholen, maar ook van de vakscholen; aan de bestaande ambachtsscholen zouden dan vakscholen kunnen worden verbonden ter beoefening van dien tak van nijverheid, welke voor de streek, waarin de ambachtsschool is gelegen, van het meeste belang is.

Volgens sommige leden zou de C. M. T. S. in eene dringende behoefte voorzien. De ontwikkeling der ambachtsscholen en lagere vakscholen werd belet door het ontbreken van een Centraal instituut waar de benoodigde leerkrachten worden gevormd.

Ontbreken deze, dan zal, volgens andere leden, moeten worden omgezien naar middelen om daarin te voorzien. Een centrale inrichting zal slechts ten deele als kweekschool voor onderwijzers dienst doen; zij is voor dit doel — volgens sommigen — geheel ongeschikt, en zal slechts voor weinigen toegankelijk zijn.

Met klem werd aangedrongen dat een globale raming aan de Kamer worde overgelegd van de kosten, welke het technisch onderwijs, zooals de Minister dat heeft uitgebeeld, in zijn geheel zal vereischen. Niet alleen werden de salarissen buitengewoon hoog geacht, maar vooral ook het aantal van de aan het technicum te verbinden leerkrachten, dat niet scheen te getuigen van het streven om de kosten tot het werkelijke noodzakelijke te beperken. Sommige leden wenschten daarom thans niet meer dan de helft van de als eersten termijn voor den bouw aangevraagde som van *f* 100.000 toe te staan voor het gebouw, en de andere helft ten nutte van het vakonderwijs aan te wenden.

Het beurzenstelsel vond over het algemeen weinig aanhangers; in overweging werd gegeven de beurzen niet hooger te stellen dan *f* 100, en haar aantal te beperken. Op 150 kweekelingen scheen 50 beurzen te veel.

Dat voor toelating op de school aansluiting wordt verzocht aan het handwerk, aan ambachtsschool en burgeravondschool, vond bij zeer vele leden bijval, en verschillende leden drongen aan op handhaving van den eisch van vijfjarige practische werkzaamheid.

Met betrekking tot de toelating werd voorts ingenomenheid betuigd met het voornemen, daarvoor alleen in die gevallen, waarin elke andere maatstaf van beoordeeling ontbreekt, een soort van examen af te nemen, doch als regel niet meer te verlangen dan het getuigschrift van den patroon, onder wiens leiding de adspirant practisch heeft gewerkt, en van den directeur van de ambachtsschool of burgeravondschool, waarvoor hij is opgeleid.

De inrichting van het onderwijs werd door verscheidene leden aan critiek onderworpen. Van meer dan eene zijde werd gewenscht, daaromtrent bepalingen in de wet op te nemen, en er op aangedrongen, dat bij de Memorie van Antwoord een leerplan in concept worde aangeboden.

Verscheidene leden bleven van oordeel, dat de Amsterdamsche Machinistenschool, indien zij op doelmatige wijze uitgebreid en georganiseerd werd, het middel biedt om langs veel minder kostbaren weg hetzelfde te bereiken, wat de Regeering met hare centrale school beoogt. Wel gaf men toe, dat deze school nog te veel op het voetspoor van buitenlandsche technische scholen jongelieden, die de H. B. S. niet ten einde konden doorloopen, tot minwaardige ingenieurs vormt; maar indien deze technische opleiding zich nog meer aan een practische voorbereiding aansloot. zou de industrie daarvan zeer zeker goede vruchten kunnen trekken. Sommigen betwijfelden intusschen, dat het mogelijk zou zijn aan de school de noodig geachte uitbreiding te geven. Gaarne zou men dienaangaande door den Minister nader worden ingelicht, onder mededeeling tevens van de raming der kosten, welke met eene eventueele uitbreiding zouden zijn gemoeid

Het gevaar, waarmede de Machinistenschool te Amsterdam wordt bedreigd, wordt belangrijk verhoogd door de omstandigheid, dat de Regeering haar instituut te Haarlem wenscht te vestigen. welke plaats door vele leden niet de aangewezene werd geacht.

Ten gunste van Utrecht werden tal van argumenten bijgebracht; daar breidt zich de industrie door de centrale ligging der gemeente sterk uit. Enkele leden zouden gaarne gezien hebben, dat de nieuwe school werd verbonden met de Polytechnische School te Delft, een denkbeeld dat de Minister echter met kracht heeft afgewezen.

NIEUWE UITGAVEN.

Het Huis. Oud en Nieuw. Maandelijksch Prentenboek gewijd aan huisinrichting, bouw- en sierkunst. Uitgave van Ed. Cuypers, Architect.

De derde jaargang van dit tijdschrift verschijnt in grooter formaat, en zal, wat inhoud betreft, uitgebreider zijn dan de beide voorgaande jaargangen. Naast het redactioneele gedeelte worden nu ook bijdragen van vaste medewerkers opgenomen.

Bij den ouden titel is „Oud en Nieuw” gevoegd; want, terwijl

tot nu toe in hoofdzaak de hedendaagsche bouw- en sierkunst werd besproken, zal in 't vervolg een bijzondere aandacht geschonken worden aan de geschiedenis dier kunsten. Dit bewijzen reeds de volgende lezenswaardige artikelen in de beide eerste afleveringen: Over antiek glaswerk, en Onze Schouw, door Dr. W. Vogelsang; Oud Keukengerei, en Oude Archiefbanden, door Jan Kalf.

Deze artikelen zijn rijkelijk en goed geïllustreerd met afbeeldingen naar voorwerpen, schilderijen, prenten enz. uit binnen- en buitenlandsche museums.

De toelichting bij de platen, voorstellende werken door den heer Ed. Cuypers zelve uitgevoerd, wordt voortgezet op dezelfde wijze als vroeger; de afbeelding in dit nummer van het Bouwkundig Weekblad voorkomende, is ontleend aan de 1e aflevering van „Het Huis", jaargang 3, en welwillend ten gebruike afgestaan.

De uitgave is royaal opgezet en ziet er smaakvol uit; de inhoud blijkt belangrijk te zullen zijn. Voor de inteekenaars op vorige jaargangen is de abonnementsprijs *f* 5 — gebleven; het nieuwe abonnement is wegens de uitbreiding wat tekst en afbeeldingen betreft, op *f* 6.50 gebracht, — een billijke prijs.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Door de Afdeeling „Haarlem en Omstreken van de Maatschappij t. Bev. d. Bouwkunst" werd op Dinsdag 21 Februari l. l. eene ledenvergadering gehouden, tot bijwoning van welke vergadering ook de heer A. Rinkema, Lid van den Gemeenteraad, was uitgenoodigd. Genoemde heer had zich bereid verklaard zijne denkbeelden omtrent het al of niet wenschelijke van het houden van „gevelwedstrijden" in deze vergadering te ontwikkelen.

Nadat eenige huishoudelijke zaken waren afgedaan en nadat de Voorzitter den heer Rinkema had verwelkomd, verkreeg deze het woord.

De geachte spreker zei, dat hij zich in den Raad niet geheel heeft kunnen vereenigen met het voorstel van Burgemeester en Wethouders tot het verleenen van eene subsidie, voor een te houden gevelwedstrijd, omdat hij het practisch nut van deze wedstrijden gering achtte. Wilde men wedstrijden houden, dan moesten die uitgaan van het particulier initiatief. Wel heeft de Voorzitter van den Raad gezegd, dat kunst is regeeringszaak, doch de heer Rinkema vat dit zoodanig op, dat regeeringssteun zich niet verder behoeft uit te strekken dan om te voorkomen, dat oude gebouwen verdwijnen, die hetzij om de kunst die uit deze spreekt, of om de historie die aan deze verbonden is, behouden dienen te blijven.

Het practisch nut is daarom gering, omdat niet gevreesd behoeft te worden, dat die architecten, die een prijs verworven hebben, de omgeving zullen bederven; bovendien is het programma te beperkt; het opgeven van gevels door architecten is verkeerd; de zaak moet meer algemeen worden beschouwd. Het is daarom beter eene Commissie in het leven te roepen, die ons vrijwaart voor het ontstaan van wangedrochten, waartegen de gemeente op dit oogenblik niets kan doen. Wel bestaan in andere landen bouwverordeningen, in welke dit onderwerp geregeld is, doch deze zouden door spreker hier niet gewenscht worden.

Een dergelijke Commissie van beoordeeling of van advies zou kunnen werken zooals de schoonheids-commissie te Amsterdam, die B. en W. belangeloos van advies dient omtrent plannen die op gronden, door de Gemeente in erfpacht uit te geven achter het Rijksmuseum, zijn ontworpen. In den regel is het overleg, door den Voorzitter of door een van de Commissieleden met den bouwer gepleegd, in geval van opmerkingen, voldoende geweest om verschillen in der minne te schikken.

De werkkring van de Commissie is nu ook uitgebreid over die perceelen, die gebouwd zullen worden aan openbare wegen, die door de gemeente zijn overgenomen; hetgeen mogelijk is geworden doordat deze beoordeeling als voorwaarde bij de overname wordt gesteld.

Op deze uiteenzetting volgde eene levendige discussie waaraan door vele leden werd deelgenomen.

In de eerste plaats wordt betoogd, dat de heer Rinkema een minder juist inzicht in den gevelwedstrijd heeft. Het doel toch is niet om aan een of meer architecten een medaille te geven, doch om belangstelling in de bouwkunst te wekken, en dat doel wordt daarmede bereikt. Nu toch reeds is het gebleken, dat het publiek met meer aandacht de gevels van die gebouwen beschouwt, die door de jury waardig zijn geoordeeld om voor eene bekroning in aanmerking te komen Wordt dus de kunstzin bij het publiek meer en meer opgewekt, dan zullen ook de kunstenaars geboren worden om aan den kunstzin van dat publiek te voldoen. Deze opwekking is vooral noodig in een tijd zooals door den architect Berlage van de moderne bouwkunst is gezegd, dat deze in den regel leugen en bij uitzondering waarheid is. Wij zijn er nog ver van af, dat elk huis zijn eigen cachet heeft, dat wanneer het huis gesloten is daaraan toch te zien is welk bedrijf daarin wordt uitgeoefend, dat huis en eigenaar samenwerken om geld te verdienen, m. a. w. dat het huis reclame maakt voor de zaak, die daarin wordt uitgeoefend. Hoe meer kracht van deze huizen uitstraalt, hoe meer het onbewuste publiek geholpen zal zijn; hoe meer de zaken zullen bloeien; hetgeen onbetwistbaar een belang van land en stad is.

Die noodige opwekking kan zoowel worden verkregen door het instellen van de door den heer Rinkema bedoelde Commissie als door het houden van gevelwedstrijden; de meening werd zelfs geuit en van vele zijden ondersteund, dat wanneer deze Commissie was ingesteld er nog meer reden voor bestond om gevelwedstrijden te houden, waardoor eenerzijds de goede werking van de Commissie zou worden aangetoond, anderzijds de architecten zouden worden gesterkt.

Daarbij werd algemeen erkend, dat het zeer goed doenlijk en bovendien wenschelijk is de mededinging meer algemeen te maken. Het denkbeeld werd geopperd, om alle gevels die in een bepaalden tijd zijn tot stand gekomen, door een jury te doen beoordeelen, aan welk denkbeeld, zooals bleek, wel eenige bezwaren, doch geen onoverkomelijke, verbonden zijn, vooral niet wanneer aan dezen wedstrijd groote publiciteit wordt gegeven en de gemeente dezen steunde.

Deze steun, meenden vele leden, kan des te eerder door de Gemeente verleend worden, omdat de voorspoed van onze Gemeente afhankelijk is van hare aantrekkelijkheid, welke voor een groot deel afhankelijk is van haar uiterlijk aanzien, waardoor niet alleen bewoners, maar jaarlijks ook een stroom van reizigers binnen hare muren worden getrokken.

Het bevorderen van die aantrekkelijkheid is een gemeentebelang.

De heer Rinkema heeft met veel belangstelling de gehouden discussies gevolgd, en erkent gaarne, dat hij als particulier deze wedstrijden wil steunen, maar dat hij als lid van den Raad op een ander standpunt meent te staan. Wordt door de Afdeeling aan de geopperde bezwaren tegen het programma van de gehouden wedstrijden tegemoet gekomen, dan wil hij gaarne in overweging nemen of hij ook als raadslid zijn steun daaraan kan geven. Het verheugt hem, dat zijn gedachten betreffende het instellen van eene door hem bedoelde Commissie in goede aarde is gevallen en hij hoopt, alvorens daaromtrent een voorstel aan den Raad te doen, dit in de Afdeeling te kunnen bespreken.

De Voorzitter herinnert er ten slotte aan, dat deze vergadering is belegd om eene nuttige zaak te bespreken, besluiten konden uit den aard der zaak niet worden genomen. Hij bedankt den heer Rinkema voor de ontwikkeling van zijn denkbeelden; wij hebben de onze trachten te verdedigen en hij hoopte, dat deze verdediging zoude hebben medegewerkt tot opheffing van de bezwaren, die het den heer Rinkema onmogelijk maakten zich voor het verleenen van een subsidie te verklaren.

Afdeeling Arnhem van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst. Woensdag 22 Febr. 1905, 's avonds ten acht ure in Musis Sacrum.

Als nieuwe leden werden aangenomen de heeren J. W. ter Bals aannemer; J. L. H. van Holk, Kapitein Ingenieur; B. Lechner, notaris; F. Mollinger, Expediteur; W. F. C. Schaap, C. B. I., Directeur der Gemeentewerken.

Tot Bestuursleden werden de volgens rooster aftredende leden A. R. Freem en G. Versteeg herkozen.

De rekening en verantwoording van den Penningmeester over 1904 werd goedgekeurd en de begrooting over 1905 in ontvangst en uitgaaf vastgesteld op f 201. Eveneens werd het jaarverslag van den Secretaris goedgekeurd.

Van Burgemeester en Wethouders was ingekomen een schrijven omtremt het toekennen van premiën voor de schoonste gevels. Dit schrijven vond zijn aanleiding in een door de Afdeeling ingediend adres d.d 18 November 1903. B. en W. verzoeken thans aan de Afdeeling om van advies te willen dienen omtrent de inrichting van een aan den Raad voor te leggen plan voor het toekennen van bovenbedoelde premiën, met dien verstande, dat het maximum der hierop vallende kosten f 1000 bedrage.

Besloten werd, om op een nader vast te stellen dag eene excursie naar Zutphen te doen tot bezichtiging van de nieuwe Gemeente-

gasfabriek, gebouwd naar de ontwerpen van den architect A. R. Freem, Vice-Voorzitter van de Afdeeling. Verder zullen de meest belangrijke oude bouwwerken van Zutphen bezichtigd worden.

De lezing van den heer Weigel, Verwarmings-Ingenieur, over Centrale Verwarming en hare verschillende systemen werd, daar Spreker de Nederlandsche taal nog niet voldoende machtig is, in het Hoogduitsch gehouden. Dit maakte, dat deze zeer belangwekkende voordracht niet die belangstelling vond waarop zij recht had.

Voor de kunstbeschouwing was uit de bibliotheek der Maatschappij t. B. d. Bouwkunst afgestaan het plaatwerk „de Nieuwe Opera te Parijs".

Ter inzage was gelegd het programma voor de eere-prijsvraag van het Genootschap Architectura et Amicitia.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 25 Februari 1905. *Stedenuitbreiding.* Beschouwingen over dit onderwerp, voornamelijk over een voorstel van den architect L. Hercher te Bonn, om in de onmiddellijke nabijheid eener oude stad, maar zooveel mogelijk op maagdelijken grond, volgens een weldoordacht plan een nieuwe stad te stichten, bij den aanleg waarvan met alle eischen van onzen tijd behoorlijk rekening kan worden gehouden, ook bij verdere uitbreiding van deze nieuwe stad. Het denkbeeld is niet nieuw, maar werd reeds in de oudheid toegepast. In een volgend artikel worden deze beschouwingen voortgezet.

De techniek der schilderkunst, volgens Dr. W. Ortwald

Architectura. 25 Februari. Vervolg van: *Over de beteekenis van den tempel* in het godsdienstig leven van de Grieken.

Ter overweging. Indrukken van den Haagschen correspondent van het Handelsblad over de inzendingen ter tentoonstelling van bouwkunst in den Haagschen Kunstkring Zij worden weergegeven om te doen zien, hoe door vele ontwikkelden doch niet-deskundigen over het werk der hedendaagsche architecten wordt gedacht.

Het Technisch gedeelte geeft: *Moderne verlichtings-systemen; Aerogeengas; Het Wachwitzmetaal; Benutting der coöperatie op technisch gebied.*

De Ingenieur van 25 Februari geeft o. a. een geïllustreerd artikel over de *Hoofdremise der Gemeentetram in de Tollensstraat te Amsterdam.*

De Bouwwereld. 22 Februari. Vervolg van: *Iets over Middelb. Techn. Onderwijs,* waarin als conclusie gewenscht wordt: 1. De oprichting van een zoo gunstig mogelijk gelegen instituut van nijverheid, in verband met eene volledige M. T. S., evenwel op bescheidener schaal en in kleiner omvang dan de thans voorgestelde. 2. Wanneer in eenige jaren aan deze school ervaringen verzameld zijn: de definitieve vaststelling van het M. T. O. programma en systeem. Onderwijl kunnen alreeds bestaande vakscholen gesteund en uitgebreid worden. 3. De stichting van nog een of meerdere dergelijke scholen als in 1 bedoeld, deze in verband met kleinere, of vooral voor plaatselijke of gewestelijke behoeften berekende scholen.

De Raadhuiskwestie te Rotterdam; met plattegronden. De voorkeur wordt gegeven aan een plan, waardoor de voorgevel zal komen te staan aan het Oostplein.

Fundeeringen van beton op en om heipalen met ijzeren strooken, door Wouter Cool, Civ. Ing.

Het nummer bevat eenige afbeeldingen van een *villa-ontwerp* „Huis ter Heide", door den heer P. J. Houtzagers, architect te Utrecht.

Voortzetting van: *Verzekering tegen de gevolgen van werkeloosheid.*

Technisch Weekblad. 23 Febr. Dit nummer geeft o a. de laatstelijk in het Bouwk. Weekblad verschenen artikelen over de M. T. S.

UIT DEN VREEMDE.

Om het Victoria Monument, met de architectonische avenue van af Travalgar square, geheel te voleindigen, volgens de gemaakte plannen, komt niettegenstaande de zeer groote bijdragen van Engeland en de koloniën, een paar millioen te kort. Men hoopt dat het parlement hieraan te gemoet zal komen door bijdragen, over een vijftal jaren te verdeelen.

Op den 16 Augustus 1904, viel een steen van de Porte-Saint-Martin te Parijs naar beneden. De doorgang werd onmiddellijk, als zijnde gevaarlijk, gesloten. Vervolgens werd daarom een stelling gemaakt, en daarna niets meer.

Onlangs zijn drie medewerkers van de „Matin" er op geklommen, en hebben er eenige wimpels aan vastgemaakt, benevens twee groote stevige opschriften, een aan de zijde van de stad, en de andere aan de zijde van den faubourg. Het verbaasde publiek las er op aan de eene zijde:

„Depuis le 16 Août 1904, on remet une pierre à ce monument". en aan de andere zijde:

„Le concierge fait les réparations".

Men weet natuurlijk, dat er sinds eenigen tijd in Parijs een school voor concierges geopend is, waar deze ook afgericht worden op het doen van kleine reparatiën aan gebouwen.

Te Parijs overleed de bekende architect I. R. Llopis. Van Spaansche afkomst maakte hij zijne studiën te Parijs. Hij had een groot aandeel in de werkzaamheden van het théatre de Vaudeville en het Trocadero te Parijs, en het Palais de Justice te Brussel. Hij bouwde verschillende groote huizen en villa's in Frankrijk, België en Spanje.

De 1e prijs voor de plannen van een museum te Orleans is behaald door de architecten Heraud en Quaret. Het museum mag 1.200.000 frs. kosten.

BERICHTEN.

Maastricht. In de jongste vergadering van den gemeenteraad werd lang en breed gesproken over den O. L. Vrouwewalmuur, een historisch monument, waarvan een gedeelte zou moeten geslecht worden ten gerieve van een eigenares van een daar gelegen huis. B. en W. wilden dezen muur behouden, niet alleen uit deferentie voor jhr. De Stuers, die de stad zoo menig subsidie bezorgd heeft, maar ook om den Minister Kuyper niet tegen zich in te nemen, die er op gewezen heeft, dat de schending van den bedoelden walmuur noodlottige gevolgen voor de gemeente zou kunnen hebben bij eventueele aanvraag om rijkssubsidie voor de restauratie van monumenten. Door B. en W. werd dan ook een voorstel in dien geest ingediend. Dit werd echter verworpen en met overgroote meerderheid aangenomen het voorstel van een lid, strekkende tot gedeeltelijk amoveeren van dien wal. Dat lid en blijkbaar ook de Raad deelden de vrees van B. en W. niet, dat de Minister bij een eventueele subsidie-aanvraag voor monumenten rekening zal houden met het thans door den Raad, tegen zijn wensch, genomen besluit.

Nieuwe Courant.

Tentoonstelling te Milaan. De Minister van Buitenlandsche Zaken bracht in de Staats-Courant ter kennis van belanghebbenden, dat als uiterste termijn voor de aanvragen tot deelneming aan de in 1906 te Milaan te houden tentoonstelling, is vastgesteld 31 Mei 1905, en voor de inzending der ten toon te stellen voorwerpen het tijdvak van 15 December 1905 tot 1 Februari 1906.

Getuigschriften voor Ambachtsscholen. Voor eenigen tijd werd door den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen in Nederland aan eene Commissie uit zijn midden opgedragen, stappen te doen tot het verkrijgen van een eensluidend Getuigschrift voor alle ambachtsscholen. Als resultaat van de werkzaamheid dier Commissie werden onlangs aan elk bestuur eener ambachtsschool toegezonden een tweetal getuigschriften, met het verzoek om een daarvan aan de school in te voeren.

Aan dit verzoek is reeds gehoor gegeven door de besturen van een zevental ambachtsscholen, zoodat voor deze de getuigschriften, in den vorm van een boekje, in bewerking zijn.

Gesteund door eene adhaesie-betuiging van den Inspecteur van het M. O. den heer H. J. de Groot, zal dat verzoek bij meerdere besturen wel in goede aarde vallen. Aangezien evenwel het met deze uniformiteit beoogde doel hoofdzakelijk is, het getuigschrift van ambachtsscholen meerdere bekendheid te geven en daarmede voor werkgevers zoowel als voor werknemers in waarde te doen stijgen, wordt hier de aandacht van belanghebbenden en belangstellenden op deze practische en nette boekjes gevestigd.

Amsterdam. De heer J. B. Springer, architect 2e klasse der Publieke Werken, is benoemd tot hoofd der Afdeeling Gebouwen, ter vervanging van den heer Leguyt, die op zijn verzoek eervol werd ontslagen.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig Opz.-Teekenaar, ouderdom	18	jaar	salaris	f 30.—
" " "	27	"	"	" 75.—
" " "	26	"	"	" 85.—
" " "	20	"	"	" 70.—
" " "	22	"	"	" 60.—
" " "	26	"	"	" 60.—
" " "	48	"	"	" 100.—
Bouwkundig Opz.-Teekenaar, ouderdom	28	jaar	salaris	f 95.—
" " "	22	"	"	" 75.—
" " "	37	"	"	" 80.—
" " "	46	"	"	" 120.—
" " "	32	"	"	" 90.—
" " "	25	"	"	" 70.—
" " "	22	"	"	" 80.—
" Teekenaar "	22	"	"	" 100.—
" " "	27	"	"	" 75.—
" " "	21	"	"	" 100.—
" " "	21	"	"	" 45.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 6 MAART.

BARENDRECHT. Het bouwen van een burgerwoning op een terrein, gelegen aan den Voordijk.

De bouwk. C. Vegt, v.m. 11 u. Bestek en teek. ter inzage in het café de Weerd.

's-GRAVENHAGE Het bouwen van een polikliniek op een terrein aan den gedempten Burgwal.

Het best der coöp. broodbakkerij en verbruiksvereen. „de Volharding".

HOLTEN (OV.). Het bouwen van een woon- en winkelhuis met stalling, gelegen op vijf minuten afstand van het station

De heeren Gebr. Dikkers, n.m. 1 u., in het café van H. Kalfsterman. Bestek en teek. in bovengen café en in hotel „de Klomp" te Enschedé ter inzage. Inl. geeft A. L. Clemens Azn., architect, Enschedé. Aanw. 6 Maart, 's midd. 12 u.

KOLHAM (GR.) *a*. Het afbreken en opbouwen eener boerenbehuizing met bijkom. werken, en bijlev. van alle ben. materialen, transporten, werkloonen enz.; *b*. de glas-, verf- en behangwerken.

De heer H. G. Zwaneveld, n.m. 4 u., bij P. Hamminga Bestek à f 0,75 verkrijgb. en bestek en teek. ter inzage en verkrijgb. in café Braam Inl. geeft D. Bosman te Hellum. Aanw. 6 Maart, n.m. 2 u.

MIERLO. Het bouwen van eene nieuwe pastorie met bijbehoorende werken.

Het R K kerkbest. van de parochie v. d. H. Lucia, n.m. 3 u Bestek en teek. à f 2 verkrijgb. bij den arch. J. H. H. van Groenendaal te Vught bij wien inl gegeven worden Aanw. v.m. 11 u.

ROELOF-ARENDSVEEN (Z.-H.). Het bouwen van een school op paalfundeering.

Het R.K. paroch. kerkbest., 's midd. 12 u, in het café van N. Wagenaar. Inl. worden verstrekt door den archit. C. L. M. Robbers te Haarlem, alwaar tevens bestek en teek. verkrijgb. zijn tegen f 2. Aanw. ter plaatse 28 Febr., 's midd. 12 u.

DINSDAG 7 MAART.

BEETSTERZWAAG (FR.). Het afbreken van 3 woningen en het bouwen van 2 burgerwoonhuizen onder bijlev. van al het ben.

De archit. L. de Goed. Bestek, teek. en voorw. ter inz. in „de Posthoorn". Inl. geeft voorn. arch.

DORDRECHT. Het bouwen van een fabr. op een open terrein te Dordrecht.

De arch. R. A. v. d. Linden, Hartmanstr. 35, Rotterdam, bij wien bestek en teek. à f 2 te bekomen zijn.

GRONINGEN. Het bouwen eener dijkwerkerswoning met stalling en bergplaats voor noodmater. met bijkomende werken te Hoog Watum, gemeente Bierum. Ram. f 3400.

Het prov. best., 's midd. 12 u. Bestek en teek. ligt behalve in de prov.huizen in Groningen en Friesland, ter lezing in de bekende gemeentehuizen en Bierum, terwijl het tegen 75 ct. ter prov. griffie verkrijgb. is. Inlicht. kunnen worden aangevraagd bij den hoofding J. M W. v. Elzelingen en den ing. J. de Jong, beiden te Groningen, zoomede bij den opzichter B. Harms te Delfzijl. Aanw. 4 Mrt, voorm. 11 u.

GRONINGEN. Het amoveeren van een pakhuis, get. no. 7, Akerkstraat, gem. Groningen, en daar ter plaatse bouwen (in 't verband met het bestaande) een pakhuis.

De arch. G Nijhuis, 's av. 8 u, in café „de Beurs". Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgb. Inl. geeft G. Nijhuis. Aanw. gedaan.

NIJBROEK (GELD.). Het bouwen van een woonhuis, bakkerij en schuur.

De heer J. W. E. Schrijver, n m. 2 u, in café Gerritsen op de Geer. Bestek en teek. ter inzage bij den bouwk. L Dorst te Welsum en in voorn. café. Aanw. gedaan.

NIJVERDAL (OV.). Het vergrooten der fabrieksgebouwen met plm. 2400 M². en eenige verdere werken.

De directie der Nederl. Stoombleekerij, n.m. 2½ u. Bestek en 6 teek. ter inzage in café Schreuder, Stationsplein, Almelo en à f 6 per stel verkrijgb. ten kantore van den arch. H A Witzand Bzn Inl. geeft de arch. te Almelo. Aanw. 7 Maart, v.m. 10½ u.

ROTTERDAM. Het maken van den bovenbouw voor de nieuw te maken electr. centrale aan de Schiehaven met bijbeh. werken.

Het gem.best., n.m 1 u. Bestek, voorw. en teek. ter inzage op de centr. secretarie en in het stads-timmerhuis en à f 5 verkrijgb. bij wed. P. van Waesberge en Zoon Inl. te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 8 MAART.

COEVORDEN. 1. Het verbouwen van een gebouw staande aan de Frieschestraat te Coevorden Raming f 2971; 2. het glas- en verf- en behangwerk daarvan Raming f 272.

De heer H. L. Smeman, n.m. 4 u., in café Abels. Bestekken in bovengen. cafe ter inz. Teek. à 30 ct. te bekomen bij Joh. D. Meppelink, bouwk. Aanw. 8 Maart, 's midd. 12 u.

HILVERSUM. Het bouwen van een woonhuis met kelders, werk- en bergplaatsen op een terrein aan de Kerkstraat aldaar.

De arch. B. W. C. Emons, in hotel „Hof van Holland". Bestek en teek. verkrijgb ten kantore van den archit., Oude Amersfoortsche weg 15.

WEZEP (OV.). Het bouwen van een koffiehuis.

De arch. D. Kok Jz. te Harderwijk, n.m. 2 u, bij wed. J. Koops. Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgbaar bij voorn. archit. Aanw. 8 Maart, v.m. 11½ u.

DONDERDAG 9 MAART.

ALKMAAR. Het bouwen van een tooneelzaal met eenige bijkomende werken op het erf van den heer Jb. Halff te Egmond aan Zee.

De arch. H. J. Beelenkamp te Alkmaar, bij wien bestek en teek. à f 1 te bekomen zijn. Aanw. 6 Maart.

BREUKELEN. Het verbouwen van het post- en telegraafkantoor aldaar.

De arch. Jesse en Fonteijn te Leiden, v.m. 11 u., in hotel „het State Wapen" te Breukelen. Bestek met teek. ter inzage in voorn. hotel Inlicht. worden gegeven door de arch., Oude Singel 60, Leiden. Aanw. 2 Maart, v.m. 11 u.

ROOSENDAAL (N.-B.). Het metselwerk van drie woonhuizen, zonder bijlever. van materialen.

De heer A. C. Broos, n.m 5 u. Bestek en teek. ter inzage in het koffiehuis bij C. Vergouwen—Broos. Inl. te bekomen ten kantore van den arch. Mar. Vergouwen. Aanw. ged.

SCHAGEN (N.-H.). Het maken der gebouwen ten behoeve eener steenkolengasfabriek met bijbehoorende werken.

Het gem.best., n.m. 2 u. Bestek en teek. tegen f 4 en inl. te bekomen ter secretarie. Bilj. inzenden tot 's midd. 12 u. Aanw. ged.

TJALLEBERD (FR.). Het bouwen van zes woningen op perc. sectie A no. 6335.

De arch. S. H. Zwarts te Heerenveen, bij wien bestek en teek. à f 1 verkrijgb. en inl. te bekomen zijn.

VLISSINGEN. 1°. Bestek no. 3, het maken van de kunstwerken; 2°. bestek no. 6, het maken van de aardenbaan, het leveren van den ballast, het leggen der sporen en wissels en het maken van andere werken; 3°. bestek no. 8, het maken der gebouwen en eenige andere werken, ten behoeve van de lijn Middelburg – Vlissingen – Domburg.

Het best. der vennootschap stoomtram Walcheren, n.m. 2 u. (lok. tijd) ten kantore der vennootschap.

VRIJDAG 10 MAART.

LEMMER. Het afbreken eener boerderij met 5 werkmanswoningen, paardenstallen, keuken, enz. en het opbouwen van een keuken, kelder, tuinkamer met warande, paardenstal met wagenhuis enz.

De heer L. v. d. Hof, 's av. 8 u. Bestek en teek. ter inz. in Hotel v. d. Hof.

ZATERDAG 11 MAART.

BRIELLE. Het bouwen van het schoolgebouw.

Het best. der vereen. de Ambachtsschool voor Brielle en Omstreken, 's midd. 12 u., in het raadhuis. Bestek en teek. verkrijgb. ad f 1,50 bij den boekh. L. Kluit. Inlicht. te bekomen op 7, 8 en 9 Maart van 10½ tot 12 u., aan de directiekeet Groote kerkplein. Bilj. in te zenden uiterl. 10 Maart, n.m. 9½ uur aan den heer L. Rademaker, Voorstraat.

MIDWOLDA (GR.). Het doen van eene verbouwing aan de school te Meerland.

Het gem.best., n.m. 3 u. Bestek en teek. ter secretarie ter inzage en à f 1 verkrijgb. Aanw. 11 Mrt, v.m. 10 u.

RAALTE. Het bouwen van een behuizing aan den Almeloschen weg.

De firma Geertman en Schuttelaar, 's midd. 12 u., in café „de Kroon", alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 11 Maart, v.m. 10 u.

ROTTERDAM. Het bouwen van een pakhuis, kantoor met werkplaats en bovenwoningen aan de Roovalkstraat.

De bouwk. L. Currell te 's-Hage, n.m. 1 u., in „de Vereeniging", Schiekade.

MAANDAG 13 MAART.

AMSTERDAM. *a*. Het sloopen van twee perc. aan de Heerenmarkt, kadastraal bekend sectie M, nos. 2171 en 2172, buurtnummers 10 en 12; *b*. het bouwen van een hulpbank van leening, op het vrijkomend terrein.

Het gem.best., 's midd 12 u. Voorw. te verkrijgen ter stadsdrukkerij, tegen f 2 (met 2 teek) Inlicht. worden gegeven ten kantore van den archit. van dienst der publ. werken ten stadhuize, kamer no. 105, van 2—4 u., gedurende de drie laatste werkdagen, welke aan de aanbesteding voorafgaan.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis aan de Spoorstraat, met bijl. van alle mater.

De arch. Gantvoort en Streek, n m. 12½ u, in de societeit „de Eendracht". alwaar bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geven de architecten.

DINSDAG 14 MAART.

ARUM (FR.). Het amoveeren van een woning en het bouwen van een huis.

De kerkvoogden der Herv. gem. Teek. ter inzage bij Schram in het tramstation, alw. bestek verkrijgb. à f 0 50. Inlicht. geeft

R. J. v. d. Leij. Bilj. inzenden voor 's av. 6 u. onder lett. K. bij D. Salverda Mz. Aanw. 7 Maart, v.m. 10 u.

ENSCHEDÉ. Het vergrooten der fabriek te Boekelo gem. Lonneker.

De directie der Boekelosche stoombleekerij, n.m. 12½ u., in hotel „de Graaff". Bestek en teek. à f 10 verkrijgb. en worden tegen f 7,50 teruggenomen ten kantore van R. v. d. Woerd Hz., arch., alwaar inl. te bekomen. Aanw. 13 Maart, n.m. 3½ u.

WOENSDAG 15 MAART.

DORDRECHT. Het maken van een kantoorgebouw met pakhuis en bovenwoning en het daarvoor afbreken der bestaande gebouwen.

De arch. H. A. Reus. Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgb. en inlicht. te bekomen ten kantore van voorn. arch.

ROTTERDAM. Het bouwen van een wachtlokaal op het westelijk landhoofd der Ruigeplaatbrug.

De aannemer C. de Groot, v.m. 10 u., op het werk.

UTRECHT. Het bouwen eener villa in het park „Bosch en Duin" te Zeist.

De arch.-ingenieur J. G. Wattjes, 's midd. 12 u., in het Gebouw voor K. en W.

DONDERDAG 16 MAART.

GRONINGEN. Het afbreken der synagoge in de Kl. Folkingestraat, eene behuizing er naast, een aan de Nieuwstad, 12 woningen in de Spekloopersgang en Zwaantjesgang, en het opbouwen van eene synagoge met bijgebouwen en van een winkelbehuizing met 2 bovenwoningen.

Het kerkbest. van de Ned. Israël. gem., n.m. 2 u., in hotel „Weinberg". Bestek en teek. à f 4 verkrijgb. bij IJ. v. d. Veen, arch. die inl. geeft op 9 en 16 Maart. Aanw. 9 Maart, v.m. 10 u.

MAANDAG 20 MAART.

HEERLEN (L.). Het maken van 12 arbeiderswoningen 3 in blokken, elk van 4 woningen op de staatsmijn B nabij Schaesberg. volgens bestek no. 4, raming f 26200; 2 het maken van 3 dubbele opz.woningen op de staatsmijn B, nabij Schaesberg volgens bestek no. 5, raming f 22350.

De hoofddirecteur van de staatsmijnen in Limburg, n.m. 3 u. G. T. in het hoofdbureel van de staatsmijnen. Bestekken no. 4 en 5, elk met 1 teek. ter inzage op het hoofdbureel voorn. alw. verkrijgb. à f 1.25. Inl. en aanw. worden op de bouwplaats verstrekt. Voor elk bestek moet een afzonderlijk biljet worden ingeleverd.

DINSDAG 21 MAART.

UTRECHT. Bestek no. 1017. Het maken van eene woning voor den ontvanger, twee woningen voor verificateurs en drie dubbele woningen voor kommiezen met bergplaatsen en bijkomende werken op het station Baarle-Nassau. Raming f 56400.

De maatij. tot expl. van staatssp.w., n.m. 2 u (lok. tijd).

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

17 FEBRUARI.

EERBEEK (GELD.). Het bouwen van een woonhuis met winkel en smederij. Door den heer W. v. d. Velde.

Ingekomen 9 biljetten. Laagste inschr. E. v. d. Burg Hz., Eerbeek, voor f 2382,80.

20 FEBRUARI.

HELMOND. Het afbreken van een blok arbeiderswoningen en het ter plaatse bouwen van 4 heerenhuizen met kantoorgebouwen en bijbouwen, alsmede eene fabriek ter grootte van pl.m 370 M². Door den arch. Cor. C. J. J. Paaps.

Bestek *a*. Laagste inschr. W. Wijnen, Helmond f 30686.

Bestek *b*. W. Wijnen, Helmond f 28840. Nog niet gegund.

ROSMALEN (N.-BR.). Het bouwen of vernieuwen van een schuur op de Huisbergsche hoef Door de bouwk. Adr. Kusters.

Laagste inschr. G. Pennings, f 1050. Geg.

VENRAY. Het bouwen van een kapel en bijgebouwen. Door de directie van het St. Joseph gesticht.

Laagste inschr L. Wijnhoven, Venray, f 57020.

Aangezien de laagste inschr. nog boven de raming was, is het werk nog niet gegund.

21 FEBRUARI.

BELLINGWOLDE Het bouwen van een behuizing. Door den heer M. Julius

Laagste inschr. H. Meijer, f 1493. Gegund.

LANGEZWAAG (FR.). Het bouwen van eene burgerwoning. Door den heer J. J. Bouwer.

Laagste inschr. B. Kort, Gorredijk, f 1160.

SCHARNEGOUTUM (FR.). Het bouwen van 8 werkmanswoningen. Door de vereen. „Coöp. Stoomzuivel fabriek".

Laagste insch Tj. D. Wijma, Leeuwarden, f 8380.

22 FEBRUARI.

BESOIJEN. Het bouwen eener openb school en onderwijzerswoning met bijlevering der schoolmeubelen. Door het gem.best.

Laagste inschr. C. de Graaf, Tilburg. f 19780.

FINSTERWOLDERPOLDER (GR.). Het bouwen van een open landbouwschuur. Door den heer L. Poppens

Laagste inschr. J. v. Heuvel, f 1753.

GIETERVEEN (DR.). Het bouwen van 2 tolhuizen aan den straatweg langs Gieter- en Bonnerveen met bijlev. van alle benood. materialen. Door het gem. best. van Gieten.

Laagste inschrs. zijn:

Voor het tolhuis te Gieterveen F. Sprenger en J. Alting. Veendam, f 1109*.

Voor het tolhuis te Bonnerveen. F. Sprenger en J. Alting, f 1049*. * Gegund.

HONSELERSDIJK. Het bouwen van een verkooplokaal aan den Naaldwijkschen weg. Door het bestuur der afd. „Honselersdijk" der vereen. „Westland."

Laagste inschr. P. Zevenbergen, Rijswijk, f 15572. Niet gegund.

23 FEBRUARI.

AMSTERDAM. Het bouwen van kantoren, remise met stalling, conciergewoning, en meubelbergplaatsen op een terrein aan de Frans van Mieris-, Hondscooster- en Nicolaas Maasstraat aldaar. Door de firma de Gruijter en Co.

Laagste inschrs. R. Steenbeek en J. Tolman, f 93797.

ARNHEM. Het bouwen van een remise met bergplaatsen voor inboedels aan de Prins Hendrikstraat. Door de architect C. M. G. Nieraad.

Laagste inschr. J. H. Jansen, Velp, f 32996.

DELDEN. Het bouwen van twee woningen in Rannink voor G. Spanje. Door den heer A. Kamp.

Laagste inschr. B. Landers f 2520. Gegund.

ENSCHEDÉ. Het herbouwen van zijn afgebrand woonhuis a. d. Roomweg aldaar. Door den heer E. Breteler.

Met schuurtje. Laagste inschr. H. H. Tönis, f 2270.

Zonder schuurtje. B. J. Spitholt, f 2118.

Schuurtje alleen. B. J. Spitholt, f 188. Volgens bestek 8 dagen beraad.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een woonhuis met bijbouw aan den Kuipersdijk hoek Varviksweg. Door den heer B. Wevers.

Laagste insch. G. A. Meijer, f 2178. Gegund.

JUTFAAS. Het bouwen van een pakhuis a/d Doorslag. Door den architect G. A. Ebbers te Utrecht.

Laagste insch. T. de Bruin, Polsbroek, f 13599.

24 FEBRUARI.

ABBEKERK (N.-H.). Het bouwen van een kerk met toren en kosterswoning. Door het R.K. paroch. kerkbest. van den H. Lambertus van Lambertschagen bij Abbekerk (lijn Hoorn—Medemblik).

Laagste inschr. J. Wajer, Medemblik, f 67192.

ENKHUIZEN. Het bouwen van een villa aan de Boschlaan aldaar. Raming f 11300. Door de arch C. Eecen Az. te Edam.

Laagste inschrijvers W. Hart en R Kramer f 10646,05.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woonhuizen aan de Emmastraat. Door de architect R. v. d. Woerd.

Laagste inschrs. G. J. Bornebroek en J. de Wilde, Usselo, f 3130, gegund.

HENGELO (OV.). Het bouwen van een woon- en winkelhuis aan de Langestraat. De firma Gebrs. Oostvogel,.

Laagste inschr. Hoenders en Vos, f 7261.

TER NEUZEN. Het afbreken en bouwen van een woonhuis in de Noordstraat. Door den bouwk. J. Scheele.

Perc. 1 Laagste inschrijver D. de Smidt, f 2190*.

Perc. 2. Laagste inschrijver A. Verlinden, f 1826*. * Gegund.

WESTERHOVEN (N.-BR.). Het bouwen van een school met bergplaats, overdekte speelplaats. Door het R. K. kerkbest.

Laagste inschrijver H. M. Bannenberg, Westerhoven, f 7180. Gegund.

ZWOLLE. Het bouwen van een gymnastieklokaal met daarboven gelegen schoollokalen tot uitbreiding van school G aan de Celestraat. Door het gem.best.

Laagste inschr. G. Kamphuis, f 9878. Geg

25 FEBRUARI.

ARUM (FR.). Het bouwen van een dubbele werkmanswoning bij de Zathe bewoond door K. H. Westra, Kimswerd. Begr. f 2440. Door het best. der spaarbank „Arum" c.a. en „Witmarsum" c.a.

Laagste inschrijver W. J. Kroon, Midlum, f 2155.

BERGEN OP ZOOM. De verbouwing van het perc. Kerkstraat H 135, tegenover ingang tuin Thalia. Door den arch. Q. J. Horsten Pzn.

Laagste inschr. C. Proost, f 3402. Gegund.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een houtloods aan de Emmastraat. Door de heeren Gebr. Denneboom.

Laagste inschrijver H. Scholten, Lonneker, f 158. Gegund.

EMMERCOMPASCUUM. *a*. Het bouwen van een rijwielenfabriek met woonhuis op een aangeslempt terrein te Emmercompascuum; *b*. de ben. glas-, verf- en behangwerken. Door de heeren Heijen en Zn. te Terapel.

a. Laagste inschr. B. IJdene, Bourtange, f 2840.

b. J. Koning, f 254. Nog niet gegund.

ENSCHEDÉ Het verbouwen en vergrooten van een perceel aan de Kalanderstraat.

Door den arch. H. Reijgers.

Laagste inschr. J. Beune, f 1325.

GOES. Het bouwen van een graanschuur en varkensstal met bijbehoorende werken en leverantiën in den Jacobpolder (Sloe). Door de arch. A. le Clercq te Kruiningen.

Laagste inschr. A. Jacobs, f 12020.

GOLDSCHALXOORD (Z.-H.). Het bouwen van een vlasschuur c.a. Door de bouwk. A. v. Trigt te Oud-Beijerland.

Metselwerk enz. Laagste inschr. Joh. v. d. Wulp, Heinenoord, f 530*.

Timmerwerk. C. J. Middelhoek, Goldschalxoord, f 1257*.

Massa. Gs. Kooijman, f 1900. * Gegund.

ROOSENDAAL (N.-BR.). Het weder opbouwen van een woonhuis met stalling ter plaatse Vinkenbroek. Door den heer H. Luijkx. Laagste inschr. W. Brant, f 2984. Gegund, zonder bijlevering van metselsteenen, ruw ijzerwerk en gewapend beton.

Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op Maandag, den 27 Maart 1905, des namiddags ten half 2 ure *(Greenw. tijd)*, zal in het Centraal Personenstation te Amsterdam, in het lokaal naast de wachtkamer 3de klasse (ingang vestibule) worden aanbesteed volgens bestek No. 8:

Het maken van Grondwerken, Kunstwerken, Verhardingen, Afsluitingen, Gebouwen, het leggen van den Bovenbouw, het maken van de Ballastbedding en van bijkomende werken, een en ander voor de omlegging van den spoorweg DEN HELDER—AMSTERDAM, in verband met de verruiming van de spoorwegbrug over het Noordzeekanaal nabij ZAANDAM (Nieuwe Hembrug).

In twee perceelen.

Voor rekening van den Staat der Nederlanden.

Begrooting: Perceel I f 422000.—
Perceel II „ 626000.—
f 1048000.—

Het bestek met 4 teekeningen is van den 3n Maart a.s. af tegen betaling van f 6.— verkrijgbaar aan het Centraal-Administratiegebouw der Maatschappij aan het Droogbak te Amsterdam, Dienst van Weg en Werken, kamer 150, of op *franco* aanvraag aan dien Dienst, met toezending van het bedrag in postwissel (postzegels worden niet in betaling genomen en aan aanvragen zonder postwissel wordt geen gevolg gegeven).
Aanwijzing geschiedt als in het bestek is vermeld.

De Raad van Administratie.
Het Gedelegeerd Lid.

WINSCHOTEN. Het bouwen van een heerenbehuizing met schuur aan den provinc. kunstweg naar Blijham bij Winschoten met bijlevering van materialen enz. Ram. f 8970. Door den heer Jb. Pinto.
Laagste inschrijver J. Kuiper, Oudepekela, f 8990. Gunning 5 dagen in beraad gehouden.

Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op MAANDAG, den 20sten Maart 1905, des namiddags ten half twee ure *(Greenw. tijd)*, zal in het Centraal Personenstation te Amsterdam, in het lokaal naast de wachtkamer 3de klasse (ingang vestibule) worden aanbesteed volgens bestek No. 1021:

Het leveren van stalen hoekhanglaschplaten, haakbouten, schroefbouten en houtschroeven en contrarails met gegoten ijzeren tusschenklossen.

In 9 perceelen.

Het bestek is tegen betaling van f 0.50 verkrijgbaar aan het Centraal-Administratiegebouw der Maatschappij aan het Droogbak te Amsterdam, Dienst van Weg en Werken, kamer 150, of op franco aanvrage aan dien Dienst, met toezending van het bedrag in postwissel (postzegels worden niet in betaling genomen en aan aanvragen zonder postwissel wordt geen gevolg gegeven).

De Raad van Administratie.
Het Gedelegeerd Lid.

Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op MAANDAG, den 20sten Maart 1905, des namiddags ten half twee ure *(Greenw. tijd)*, zal in het Centraal-Personenstation te Amsterdam, in het lokaal naast de wachtkamer 3de klasse (ingang Vestibule) worden aanbesteed volgens bestek No. 1023:

Het uitvoeren van onderhoudswerken op de spoorwegen AMSTERDAM-ROTTERDAM, HAARLEM-ZANDVOORT, SCHIEDAM-HOEK VAN HOLLAND, het Gemeenschappelijk station ROTTERDAM-MAAS en de Centrale Werkplaats en Hoofdmagazijn te HAARLEM.

In 7 perceelen.

Raming f 61.100.—.

Volgens bestek No. 1024:

Het uitvoeren van onderhoudswerken op de spoorwegen AMSTERDAM-UTRECHT en HILVERSUM-AMERSFOORT.

In 3 perceelen.

Raming f 15.700.—.

Het bestek zijn tegen betaling van f 2.— per exemplaar verkrijgbaar aan het Centraal-Administratiegebouw der Maatschappij aan het Droogbak te Amsterdam, Dienst van Weg en Werken, Kamer 150, of op franco aanvrage aan dien Dienst, met toezending van het bedrag in postwissel (postzegels worden niet in betaling genomen en aan aanvragen zonder postwissel wordt geen gevolg gegeven).
Aanwijzing geschiedt als in de bestekken is vermeld.

De Raad van Administratie.
Het Gedelegeerd Lid.

27 FEBRUARI.

LEIDEN. Het bouwen van 2 heerenhuizen, een fabrieksgebouw met machinekamer en koetshuis met paardenstal aan den Hoogen Rijndijk. Door den archit. L. v. d. Laan.
Laagste inschr. D. Kooreman Jr., f 36980.

LUTJEGAST (GR.). Het bouwen van een burgerhuis met schuur met al het daartoe benood. Door den heer F. Walvius.
Laagste inschr. R. Reitsma, Houwerzijl, f 3100.

ULRUM. Het afbreken der oude en het bouwen van een nieuw woonhuis. Raming f 1050. Door Mej. wed. M. Beukema.
Gegund aan W. J. Timmer voor de begrootingssom.

VEENDAM. Het bouwen van een ijzeren draaibrug op een steenen penant over het Westerdiep en 't amoveeren eener klapbrug in 2 perc. Door het gem.best.
a. IJzerwerk. Laagste inschrijver Noord-Nederl. machinefabriek, Winschoten, f 1690,
b. Metselwerk. J. H. Bulder, Veendam. f 3195.
Massa. A. Pastoor, Stedum, f 5560. Perceel *a* gegund onder voorbehoud, perc. *b.* niet gegund.

VEENDAM. Het bouwen van een slagerij op een aan te wijzen terrein te Veendam. Door den arch H. Muntendam.
Laagste inschrijver J. Overeinder, f 3247. Niet gegund.

28 FEBRUARI.

AMSTERDAM. Het bouwen van een villa te Baarn. Door de arch. Schill en Haverkamp te Amsterdam
Laagste inschrijver A. Klover, Hilversum, f 61900.

UTRECHT. Bestek no. 1011. Het maken van 2 seinhuizen op het station Boxtel. Ram. f 13400. Door de maatij. tot exploitatie van staatsspoorwegen.
Laagste inschr. H. Gijsen, Blerik, f 12607.

1 MAART.

ROTTERDAM. Den bouw van een pakhuispand aan de Boompjes no. 17. Door de arch. Muller en Drooglever Fortuijn en v. d. Tak.
Laagste inschrijver H. v. Loon, f 25445.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op DINSDAG den 28sten Maart 1905, des namiddags ten 2 ure *(locale tijd)*, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te *Utrecht*, van:

Bestek No. 1015.

Het maken van gebouwen en inrichtingen met daarmede in verband staande werken ten behoeve van werkplaatsen en magazijnen voor den Dienst van Weg en Werken op het station UTRECHT.

Begrooting f 285500.—.

De besteding geschiedt volgens § 170 van het bestek.
Het bestek ligt van den 6den Maart 1905, ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Sectie-Ingenieur H. J. VAN HOORN te *Utrecht* en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 4.00.
Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.
Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 20sten Maart 1905 ten 1.15 uren namiddag *(West Europeesche tijd)*.
Utrecht, den 1sten Maart 1905.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asbest, Asbestkurk, Teer, Carbolineum. — CLETON & ARNKEN. Rotterdam.
Asphalt. — W. J. v. d. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Asbest-Leien, Hydraulisch geperste Leien voor Dakbedekking CUYLITS & BÜCKER, Rijsw. weg 296, Den Haag.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — Dordrechtsche Asphaltfabriek ROODENBURG & Co. Dordrecht.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — N. V. Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. firma STEIN & TAKKEN, Utrecht.
Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. Schroot & Zoon, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — Th. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming. — Gebrs. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren wa chtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's Gravenhage. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — Amsterdam. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & Zonen, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr. J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — Th. van Heemstede Obelt, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — Fred. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — Phoenix Meubil.-Inrich., Spuistr. 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Rietplanken. Isoleersteenen. Fluaten. — MOLIJN. — Gouda.
Raamsluiters voor bovenlichten. — Th. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam— Dordrecht.
Stalinrichtingen. — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. d LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zandsteen. — Aug. MASCHMEIJER, Bergen, N.-H.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — Gebr. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

11 MAART 1905. 25e JAARGANG. No. 10.

VOORSCHRIFTEN VOOR DE UITVOERING VAN CONSTRUCTIES IN GEWAPEND BETON.

In de nummers 50, 52 en 53 van den vorigen jaargang van dit Weekblad vinden wij eene vertaling van „Bestimmungen für Ausführung von Konstructionen aus Eisenbeton bei Hochbauten" (1) met korte inleiding van de hand des Heeren H. J. van der Veen.

Eenige tijd daarvoor had ook reeds de redactie van „de Bouwwereld" gemeend deze voorschriften in hare kolommen te moeten opnemen.

Tot mijn grooten spijt ontbrak in beide gevallen de geringste bespreking; welke toch zeer zeker daarbij op hare plaats zou geweest zijn.

Vooral ook de boven aangestipte inleiding, min of meer een opdracht, waarmede bedoelde verordening werd aangeboden, mag m. i. niet zonder eenige polemiek blijven.

Daarin toch worden deze voorschriften niet meer of minder gesteld dan als model voor in Holland uit te vaardigen *baupolizeiliche* bepalingen.

Verdient het over het geheel al weinig aanbeveling klakkeloos buitenlandsche regelingen en bepalingen over te nemen, nog veel erger wordt dit als deze voorschriften komen uit Pruisen, als dit zijn voorschriften voor de uitvoering van constructies in cementijzer, en ten slotte als dit *baupolizeiliche* voorschriften zijn.

Nog nader wensch ik aan het slot van dit artikel daarop terug te komen.

(1) De „Amtliche Ausgabe" dezer voorschriften, vastgesteld door den Pruis. Min. van Op. W. 16 April 1904, is verkrijgbaar bij Wilhelm Ernst en Sohn, Berlin.

Voorshands zullen wij ons met de voorschriften op zich zelf bezig houden.

Met enkele kleine wijzigingen en bekortingen zijn zij (1) gebaseerd op de voorloopige leiddraad voor de voorbereiding, uitvoering en beproeving van werken in gewapend beton, vastgesteld door eene Commissie van de Duitsche Ingenieurs en Architecten-Vereenigingen en de Duitsche beton-vereeniging. (2) Op sommige punten zal nader op het verschil met deze voorschriften gewezen worden.

Beginnen wij met de materialen, dan vinden wij § 2 (3): Voor de samenstelling van het beton mag slechts scherp zand, grint of eene andere, volgens de ervaring geschikte toevoeging van eene doelmatige korrelgrootte gebruikt worden.

Als eene algemeene opmerking worde er hier op gewezen, dat men aan de te gebruiken materialen geen te hooge eischen stellen kan. In dit verband bekeken, komen deze er in de P. V. nog al gemakkelijk af, in elk geval zijn de normen te weinig omschreven.

Het is wel gewenscht voor het zand en grint normen vast te stellen en die in de voorschriften op te nemen.

In de B. V. V. vinden we daaromtrent bepaald: dat de korrelgrootte zoodanig moet zijn, dat eene behoorlijke aanbrenging van beton tusschen de bewapening en tusschen de staven en omkistingen kan geschieden.

Hierbij is dan b. v. aangegeven, voor een mortel van 1 c., 3 z. eene korrelgrootte tot 5 m.M., en verder, dat grint in geene grootere hoeveelheid dan zand mag worden toegevoegd.

De I. V. bevatten o. m. de bepaling, dat het zand zonder noemenswaardig ziftsel achter te laten, door mazen van 3 m.M. moet gezift kunnen worden en dat de korrelgrootte van het grind niet meer dan 3 m.M. mag bedragen.

Aan cement bestemd voor cement-ijzerconstructies kan

(1) In het vervolg worden deze voorschriften aangegeven met P. V. (Pruisische Voorschriften).

(2) In het vervolg aan te duiden met B. V. V. („Beton-Verein" Voorschriften). In hun geheel opgenomen in Heft II. Beton und Eisen, 1904.

Met I. V. zullen verder nog worden bedoeld voorschriften vastgesteld voor de Italiaansche provincies Ferrara en Ravenna.

men hoogere eischen stellen dan aan cement voor gewoon metsel- of betongebruik.

Verder is bepaald, dat de drukvastheid, welke het te gebruiken beton na 28 dagen verharding bereiken zal, in de (bij de aanvrage toe te voegen) omschrijving aangegeven moet worden.

Wenschelijker is het, zoowel voor beton na 7 als na 28 dagen verharding, bepaalde minima (en maxima) van trek- en drukvastheid voor te schrijven, gelijk ook, wat de minima betreft, in de I. V. is geschied.

Daar de B. V. V. uitgaan van een mortel 1 c., 3 z. en de P. V. daaromtrent geene bepaling inhouden, ligt het vermoeden voor de hand, dat men algemeen de mortel 1 c., 3 z. zeer voldoende vindt. Daarom willen wij er hier ter plaatse op wijzen, dat deze mortel niet dicht is en dus ook geen dicht beton kan opleveren, terwijl m. i. toch als eerste eisch voor de duurzaamheid der constructie waterdichtheid van het beton moet gesteld worden [1].

Houdt men ook hierbij in 't oog, dat, uitgaande van enkel cement en langzaam de hoeveelheid zand grooter nemend, de maximum vastheid bereikt wordt bij eene verhouding van 1 c., $1^1/_2$ z. en deze dan weder afneemt tot zij bij 1 c., $3^1/_2$ z. weder gelijk is geworden aan die van enkel cement (*volgens Bach*), dan blijkt ook hieruit, dat vettere mortel dan 1 c, 3 z. alleszins in het belang der constructie en in het belang van eene economische toepassing der materialen is.

Een mortel van 1 c., 3 z. heeft ook het bezwaar van b. v. met toevoeging van 3 grind of steenslag een beton op te leveren, die slechts met eene overmatige hoeveelheid water te verwerken is, waardoor stampen zoo niet onmogelijk, dan toch uiterst moeielijk zal zijn.

In 't algemeen zou men dus geene slappere specie moeten gebruiken dan: 1 cement, 2 zand, 2 grind of 1 cement, 2 zand, $2^1/_2$ grind; wij zullen onze verdere beschouwingen echter ook uitstrekken over 1 cement, 3 zand en 3 grind, als hebbende deze bij het vaststellen der verschillende normen min of meer als grondslag gediend.

Voor het te gebruiken ijzer en staal zijn geene normen aangegeven; bij de bespreking der toe te laten spanningen zullen we daaromtrent nog één en ander nader aan een onderzoek moeten onderwerpen.

In § 3 wordt voorgeschreven dezelfde zekerheid in acht te nemen, als die bij de aangegeven berekeningen is nagestreefd.

In 't algemeen zal dit slechts mogelijk zijn indien men geheel die berekeningswijze volgen wil.

Elk systeem houdt er echter zijne eigen rekenwijze en formules op na, welke met de bovenbedoelde niet overeenstemmen en derhalve min of meer veroordeeld zijn.

Niet alleen in de depreciatie dier andere systemen ligt een gevaar, maar meer nog in het keurslijf waarin men de nog jeugdige betonijzerindustrie, tracht te persen.

Men kan gereedelijk elk systeem en elke wijze van berekening toelaten, mits aangetoond worde, dat deze steunen op proeven tot aan de breuk doorgezet en verder met inachtname van eene zekerheid van b. v. 3 bij constructies uit de burgerlijke en 4 bij die uit de waterbouwkunde.

Voert men dus in de berekening als belasting in: 3 of 4 × de eigen- en toevallige belasting, dan moet hiermede eerst de breukgrens der constructie worden bereikt.

Voor de proefbelastingen vinden we, dat deze zullen bedragen: voor een geheel vrij gedeelte der constructie g + 2 p en voor een gedeelte der constructie, niet geheel vrij geplaatst: 1,5 g + 2 p (g = eigengewicht en p = toevallige belasting), gelijkmatig aangebracht.

In de B. V. V. is deze bepaling nog aangevuld met den tijd, waarop, na het gereed komen der constructie, het proef belasten mag geschieden, n.l. 45 dagen.

Van het bedrag der vormverandering vinden we echter weder niets aangegeven, hoewel dit er zeker bij behoorde.

Al is het nergens nadrukkelijk bepaald, toch maken deze voorschriften [zie ook § 7 (2)] den indruk, dat het gieten van beton geheel is buitengesloten.

Reeds meermalen is gewezen op het groote nut in vele gevallen van gietwerk.

Hoewel niet noodig, daarop thans dieper in te gaan, willen wij nog even resumeeren, dat gietwerk,

1e het mogelijk maakt: de netwerken in hun geheel samen te stellen, waardoor de zekerheid verkregen wordt, dat elke staaf werkelijk komt op de juiste plaats;

2e de adhesie tusschen het cement beter tot haar recht doet komen en,

3e zorgt, dat overal tusschen de staven onderling en tusschen deze en de kistwanden eene behoorlijke aanvulling met specie, zonder *holten*, plaats heeft.

Tot aan „Geoorloofde Spanningen" kunnen wij de verdere bepalingen stilzwijgend voorbij gaan, om het onder genoemd opschrift gegevene nader te beschouwen.

Er wordt hierin voorgesteld: trekspanningen in ijzer 1200 KG/cM²., drukspanning beton $^1/_5$ van de breukspanning, terwijl voor de verhouding $\frac{E_y}{E_b} = 15$ wordt aangehouden.

De vastheid der hiervoren opgegeven betonmengsels kan hoogstens bedragen, na 28 dagen verharding, voor 1 c., 2 z., 2 gr. 180 à 200 K.G.; voor 1 c., 2 z., $2^1/_2$ gr. 160 à 180 KG. en voor 1 c., 3 z., 3 gr. 150 à 160 KG.

Bij eene voorgeschreven 5-voudige zekerheid mag dus in het beton optreden eene drukspanning van 30—40 KG., met inachtname eener 3 voudige zekerheid van 50—65 KG.

In onderstaande tabel is aangegeven de drukspanning in beton, behoorende bij eene spanning in het ijzer van 1200 KG/cM²., en een ijzerpercentage van 0.1% — 2%.

---

[1] De dichtheid van mortels kan in 't algemeen worden aangegeven door eene breuk, waarvan de teller de hoeveelheid bindmiddel en de noemer de te vullen holten in den toeslag aangeeft. Is de waarde van dezen breuk ≧ 1 dan is de mortel dicht zoo niet dan is de mortel ondicht.

Voor de later nog te beschouwen mortels zullen deze cijfers zijn als volgt:

Maatdeelen, materiaal.	Volume.	Bindmiddel.	Te vullen holten.	Dichtheid.
1 cement	0,48	0,48	—	
2 zand	1,20	—	0,80	$\frac{1,01}{0,80} = 1,26$
0,53 water	0,53	0,53	—	
	2 21	1,01	0,80	
1 cement	0,48	0,48	—	
$2^1/_2$ zand	1,50	—	1,—	$\frac{1,10}{1,—} = 1,10$
0,62 water	0,62	0,62	—	
	2,60	1,10	1,—	
1 cement	0.48	0,48	—	
3 zand	1.80	—	1,20	$\frac{1,12}{1,20} = 0,93$
0,64 water	0,64	0,64	—	
	2,92	1,12	1,20	

Met vettere mortel dan 1 c. 2 z. (hoewel voor kelderwerken zeker noodig) zullen wij ons niet verder inlaten.

Deze gegevens zijn ontleend aan eene voordracht van Ingr. Unna voor de Ingr. en Arch. Ver. für Niederrhein en Westfalen (1899).

Het spreekt van zelf, dat met een mortel, die op zich zelf niet dicht is, geen dicht beton kan verkregen worden.

Een dichte mortel zal bij toeslag uit grind bestaande in 't algemeen dicht beton opleveren.

Hierbij is uitgegaan van de onderstelling, dat het beton geene trekspanningen behoeft op te nemen, dat de bewapening aangebracht op $\frac{5}{6}$ van de balkhoogte, en dat $\frac{E_y}{E_b} = 15$.

IJzer-percentage.	Drukspanning in het beton = K.G./cM².	IJzer-percentage.	Drukspanning in het beton = K.G./cM².	IJzer-percentage.	Drukspanning in het beton = K.G./cM².
0.1	16.6	0.8	56.—	1.5	84.1
0.2	24.4	0.9	60.3	1.6	87.9
0.3	31.—	1.—	64.5	1.7	91.7
0.4	36.7	1.1	68.6	1.8	95.4
0.5	41.8	1.2	72.6	1.9	99.1
0.6	46.7	1.3	76.5	2.0	102.8
0.7	51.4	1.4	80.3		

Reeds bij meer dan 0.5°/₀ ijzer is dus de aangenomen max. betonspanning overschreden, terwijl die van 65 KG. al bij 1.1°/₀ ijzer wordt bereikt.

Verlaagt men de ijzerspanning tot 1000 K.G./c.M.² en beschouwt men een percentage als voren, dan krijgt men onderstaande verhoudingen.

IJzerpercentage.	Drukspanning in het beton KG./cM².	IJzerpercentage.	Drukspanning in het beton KG./cM².	IJzerpercentage.	Drukspanning in het beton KG./cM².
0,1	12,6	0,7	38,3	1,4	59,4
0,2	18,4	0,8	41,6	1,5	62,2
0,3	23,2	0,9	44,8	1,6	64,9
0,4	27,4	1,—	47,8	1,7	67,5
0,5	31,3	1,1	50,8	1,8	70,2
0,6	35,1	1,2	53,8	1,9	72,8
		1,3	56,6	2,—	75,4

Reeds bij 0,8 °/₀ ijzer wordt hierbij de drukspanning van 40 K.G. en bij 1,6 °/₀, die van 65 K.G. in het beton bereikt.

Beschouwt men nu de spanningen in het ijzer nog eens op zich zelf.

Als wapening komt in aanmerking: welijzer, vloeiijzer en vloeistaal, respectievelijk met de volgende vastheidscijfers:

Soort v/h. metaal.	Elasticiteitsgrens K.G./c.M².	Vloeigrens K.G./c M².	Breekgewicht K.G./c.M².
Welijzer	1600	2000—2400	3300—4000
Vloeiijzer	2000—2400	2500—3200	3700—4400
Vloeistaal	3000	3200—4800	5500—9000

Vervaardigt men uitrekkingsdiagrammen voor het metaal in betonijzer-constructies, dan is daaruit te zien, dat na het overschrijden van de elasticiteitsgrens, de vormverandering (vooral bij laag ijzerpercentage) dermate toeneemt, dat reeds bij of voor het bereiken van de vloeigrens een breuk moet intreden.

De vooropgestelde zekerheid = 3, moet dus worden in acht genomen ten opzichte van de vloeigrens, d. i. dus ten opzichte van de minima van 2000; 2500 en 3200 K.G. In dit verband zouden wij dus in het metaal geene spanningen van 1000 en 1200 K.G. mogen toelaten.

Verder kan de elasticiteitscoëfficient van beton afwisselen van $2{,}17 \times 10^5$ tot $4{,}57 \times 10^5$ (*volgens Bach*). De waarde van $\frac{E_y}{E_b} = n$ zal dus niet constant kunnen zijn, doch in verband met het ijzerpercentage, de betonsoort en de afmetingen en verhoudingen der constructie aan wisseling onderhevig.

De waarde van *n* kan bij gering ijzerpercentage en sterk beton zelfs teruggaan tot 1 en bij zeer sterke wapening stijgen tot 20, doch zal in de meest voorkomende gevallen liggen tusschen 7 à 8 en 15. (De I. V. nemen aan n = 10, wat ook meestal te gebruiken zal zijn).

Is dus de verhouding $\frac{E_y}{E_b} = 15$ niet als algemeen geldend aan te nemen, de voorgeschreven normen gaan ook nog, aan het euvel mank, dat ze voor het beton eene 5-voudige zekerheid eischen en voor het metaal met minder dan eene 3-voudige genoegen nemen.

Houdt men algemeen aan deze 3-voudige zekerheid vast, dan kan men in het beton hoogere spanningen toelaten, wat in de aangegeven mengsels van 1 c., 2 z. of hooger geen bezwaar is. [1])

Met de voorgeschreven cijfers ligt er geen voordeel in het gebruik van behoorlijk dichte mortels en wordt dus — wat natuurlijk geenszins in de bedoeling heeft gelegen — het gebruik van niet waterdichte mortels in de hand gewerkt, en daarentegen het op economische wijze aanwenden van sterke mortels en behoorlijk groot ijzerpercentage tegengehouden.

Of het in het algemeen verder aanbeveling verdient het opnemen van trekspanningen in het beton totaal buiten beschouwing te laten, wil ik niet uitmaken. [2])

Bij zware balken met gering ijzerpercentage zal het een heel eind bezijden de waarheid zijn.

Voor de beschouwde sterkere betonsoorten kan ook de toe te laten afschuivende spanning hooger worden genomen, (bij 1 c., 2½ z., 2 gr. = 7 à 8 KG.), zijnde deze spanning echter voor beton van 1 c., 3 z., 3 gr. die wij als niet waterdicht aangaven, reeds vrij hoog.

Zooals wij hiervoren reeds opmerkten en nu nog eens herhalen is het verkeerd de industrie, welke vooruit moet en sterk moet concurreeren, door de gedetailleerde berekeningen te binden, terwijl het wel wat met achterstelling van vele proefondervindelijk bepaalde constructies is, te zeggen dit is nu de alleen zaligmakende berekening.

(Wordt vervolgd.)

[1]) Dr. Ingr. Max R. van Thulliē geeft als resumé van zijne besprekingen over de B. V. (zie Heft IV van Beton und Eisen 1904) o. m. het volgende, dat merkwaardig met het bovenstaande overeenstemt: *Hieruit zien we, dat de betonspanningen regelmatig af-* (d. i. bij grooter wordende belastingen), *de ijzerspanningen daarentegen toenemen*; *het verdient dus aanbeveling de ijzerspanningen en n klein, de betonspanningen hoog aan te nemen.*

[2]) Sommige constructeurs laten in het beton wel trekspanningen toe en stellen dan als eisch dat die in het ijzer, bij verwaarloozing van die in het beton, niet meer dan een bepaald percentage (b.v. 10°/₀) mogen toenemen.

Overigens is men in dat verwaarloozen van trekspanningen in het beton niet geheel consequent geweest, want bij het berekenen der afschuivende spanningen in voorbeeld 3 heeft men wel degelijk rekening gehouden met het feit, dat in het betonlichaam onder de neutrale as, trekspanningen heerschen.

GEBOUW DER FIRMA A. KREYMBORG EN Co. TE AMSTERDAM.

Het hier afgebeelde gebouw, op den hoek van de Heerengracht en de Leidsche straat te Amsterdam in aanbouw zijnde volgens het ontwerp van den heer P. A. Weeldenburg, architect te Rotterdam, zal spoedig geheel voltooid zijn. Het wordt gesticht voor rekening van de Levensverzekering-Maatschappij „Dordrecht" en is bestemd voor de magazijnen, werk- en verkooplokalen voor heeren- en kinderkleeding der firma A. Kreymborg en Co. te Amsterdam.

Aan de welwillend ons verstrekte gegevens omtrent dit gebouw ontleenen wij het volgende.

Gebouw der firma A. Kreymborg en Co.
Hoek Heerengracht—Leidsche Straat te Amsterdam.
Architect P. A. Weeldenburg.

De oppervlakte van het bouwterrein is ongeveer 350 M². Het gebouw is bijna geheel van ijzer en steen en bevat, behalve den kelder, 6 vloeren, waarbij van de ruimte onder de kap gebruik wordt gemaakt voor bergplaats; de kap is daarom van ijzer samengesteld.

Voor communicatie tusschen de lokalen is, behalve een houten en een steenen trap, een electrische personenlift aangebracht, gaande van den kelder tot den vijfden vloer. Voor het transport der goederen loopt een hydraulische lift van uit den kelder.

De hoogte waarop de bronzen groep (reclame-figuur der Maatschappij „Dordrecht") geplaatst zal worden, is 35 M. boven de straat; de groep zelve heeft een grondvlak van 3 bij 2.5 M., en een hoogte van 4 50 M.

Met het sloopen van de op het terrein gestaan hebbende huizen werd op 15 Juni 1904 begonnen. Reeds binnen kort zal het nieuwe gebouw aan zijne bestemming worden overgegeven.

De bouw werd bij onderhandsche aanbesteding gegund aan de heeren De Vlugt en Domhof, aannemers te Amsterdam.

NIEUWE UITGAVEN.

De Praatjes van A. W. Weissman over de Beurs te Amsterdam. Aan de feiten getoetst door J. R. de Kruyff.

Toen het boek van den heer A. W. Weissman, getiteld „*De Beurs te Amsterdam 1835—1903*," verschenen was, werd bij de aankondiging er van in dit blad ten slotte gezegd, dat de schrijver met die uitgave velen, ouderen en jongeren, een groot genoegen heeft gedaan.

Na lezing van het boek des heeren De Kruyff, op onnauwkeurigheden in het werk van den heer Weissman gewezen zijnde, is het plichtmatig daaruit meer mede te deelen, dan gewoonlijk bij boekaankondigingen geschiedt. De heer De Kruyff bewijst immers, dat vele der mededeelingen van den heer Weissman niet juist zijn, noemende dit een gevolg van slordigheid en gebrek aan waarheidsliefde.

Tot juist begrip van 't geen de heer De Kr. mededeelt, zegt deze, dat de heer W. hem aan zijne lezers voorstelt als een man, die in de beurs-kwestie (van ruim 20 jaren geleden) een heel zonderlinge, weifelende en dubbelhartige rol — een soort van verradersrol — gespeeld heeft; als iemand, die zich aanvankelijk een groot voorstander, ja, een ijveraar betoonde tegen het denkbeeld om de Beurs op het Damrak te bouwen, maar die later zich liet benoemen als beoordeelaar in de prijsvraag voor een Damrak-beurs en op andere manier een heel gewijzigde meening voorstond, en zijn vroegere medestanders en zijn goede Damrakkers in den steek liet. De schijn van grond die de heer W., bij gebrek aan bewijs, voor die bewering opdischte, was een „geheel verzonnen aanhaling" uit een weekblad-artikel, dat de heer de Kr. in 1884 tegen den Beursbouw op het Damrak geschreven zou hebben, maar dat meer dan vijf jaren vroeger in *andere bewoordingen* verscheen, bij een andere gelegenheid en in een heel ander verband.

Ongezouten zegt de heer De Kr. tot juist begrip der zaak: „Op grond, zoowel van dit boosaardig verzinsel als van nog andere vervalschingen dan, fantaseert hij (W.) verder vlijtig voort. „Met een stalen hardnekkigheid maakt hij mijn werken en streven in de Beurskwestie verdacht en sleept er mij telkens op de zonderlingste en ongemotiveerdste wijze als met de haren bij, om zijn persoonlijkheden en verwijten te kunnen luchten.

„Gelukkig laat hij niet onvermeld, dat ik almee tot de eersten behoorde, die zich verplicht zagen, om hem in de uitvoering van zijn Gemeente-Beursplan van 't jaar 1887 te contrarieeren; en geeft hij alreeds hiermede het doorslaand bewijs, dat *hij* wel *allerminst* de aangewezen persoon was, om een onpartijdige geschiedenis te schrijven van de Beurs te Amsterdam."

In het eerste gedeelte behandelt de heer De Kruyff de „kardinale vervalsching": het boosaardig verzinsel van den heer W., nl. waar deze zegt: „dat de Raad besloot het Damrak als bouwterrein aan te wijzen", en in dit verband o. a. laat volgen: De heer De Kr. had zijn best gedaan om het onheil af te wenden. In het weekblad „de Amsterdammer" plaatste hij een ernstige waarschuwing aan den Raad, die dus eindigde: „Wacht u, dat niet onze nazaten met onze Beurs handelen, als wij met de thans 40-jarige, die ons als sta-in-den-weg hoonend haar jaartal toont in den gevel, die ons toeroept: overijlt u niet, bezint voor gij begint."

Dit citaat is valsch — zegt de heer De Kr., zoowel als het gebruik dat er in dit verband van gemaakt wordt. Geenszins achtte hij het een onheil om het Damrak te bebouwen; hij behoefde dus

artegen ook niet ernstig te waarschuwen, en nog veel minder enden daar de — nog wel — tusschen aanhalingsteekens, als ıthentiek van den heer De Kr. afkomstig doch door W. uit den iim gezogen bewoordingen voor.

De heer De Kr. herdrukt zijn artikel, opgenomen in „De Amsterımmer", Weekblad voor Nederland, n°. 101, van 1 Januari 1879, ı bewijst daardoor, dat het waarschuwen daarin niets te maken on hebben met het bouwen van eene Beurs op het aangeplempte 'amrak van 1884, maar dat het gericht was tegen een sta-in-den-'eg, die op de plaats van de oude Beurs-Zocher gedacht was (alleen e kleine uitbouw zou wegvallen), terwijl de heer W. de waarchuwing misbruikt als van toepassing op de situatie van 1884 oor de prijsvraag, die ook de situatie is van de nieuwe beurs van ıans: een sta-in-den-weg alleen voor de mannen van den Damrak-ioulevard.

Uit dat artikel van 1879 blijkt, dat de heer De Kr. een voortander was van een Beurs aan den Dam, maar nergens kan er iit opgemaakt worden, dat hij het Damrak als emplacement vóor le Beurs afkeurde. Het denkbeeld Beurs aan den Dam was het lebuut, de allereerste bemoeiing van den heer De Kr. met de Amsterdamsche Beurs, en bestemd om bij het publiek een Beursıntwerp te introduceeren dat door een collega gemaakt was in lienzelfden tijd, toen ook het plan Wolff—Kogel—Boissevain ıanhangig was.

Dat overigens de heer De Kr. het Damrak als emplacement voor de Beurs afkeurde, blijkt nog veel minder uit de beide schetsen voor een Beurs, die in hetzelfde jaar 1879 samen door den heer C. Muysken en hem vervaardigd en in het nummer van 16 Nov. 1879 van het weekblad „De Amsterdammer" openbaar gemaakt zijn.

Aan het boek van den heer De Kr. is een reproductie toegevoegd van de „Schets van de situatie voor een Beurs aan den Dam," in genoemd nummer van dat weekblad verschenen.

Ook uit de „Memorie van toelichting" behoorende bij twee nieuwe Beurs-plannen door C. Muysken en J. R. de Kruyff, blijkt, dat beide ontwerpers de stichting van de Beurs aan het Damrak mogelijk en uitvoerbaar achtten.

In het IIe gedeelte van het boek wordt behandeld: „De Beurs aan den Dam en zijn reguleering," een vraagstuk, dat nog in deze dagen belangstelling bij velen wekt, echter in ietwat anderen zin dan een twintigtal jaren geleden. De schrijver beschouwt hierom uitvoerig het denkbeeld om de Beurs aan den Dam te zetten niet in een hoek, zooals de Beurs van Zocher, maar recht tegenover het Paleis, — een denkbeeld waaraan slechts een kort leven beschoren was; niettegenstaande zijn populariteit bij de Beurs-bezoekers en bij het groote publiek; het viel in 1884, omdat men toen het belang van eene reguleering van den Dam niet inzag.

Die reguleering van het plein besprekende, zegt de heer De Kr. er toch weêr een gebouw — liefst een openbaar gebouw — te wenschen, dat front maakt tegenover het Paleis — een receptiegebouw van de stad Amsterdam bijv. — en dat aan die zijde het plein monumentaal afsluit Het zou veel kleiner moeten zijn dan de vroeger aldaar geprojecteerde Beurs, dus met den voorgevel een eind terug, zoodat het Damplein wat grooter wordt; met den achtergevel uitkomende aan de daar zeer verbreede Warmoesstraat en met de beide zijgevels ziende onderscheidenlijk naar het Damrak en naar het Rokin, — al of niet door middel van overbrugging of van een kolonnade zich uitstrekkend tot over de geslechte zijde van den Vijgendam — en overigens alle toegangen naar het Damplein behoorlijk reguleerende.

Bij een oplossing van de beide gecombineerde vraagstukken tot begrenzing van het Beursplein en van het Damplein schijnt het den heer De Kr. raadzaam, om de reguleering van den Dam te beschouwen als de hoofdzaak en de oplossing van het Beursplein daaraan ondergeschikt te maken. De Dam zij het hoofdmoment en het nieuw te stichten gebouw tegenover het Paleis het centrum dat al het overige beheerscht.

Dit tweede gedeelte is thans in verband met het vrijgekomen terrein, waarop de Beurs-Zocher stond, actueeler dan ooit; het vraagstuk van de reguleering van den Dam is, misschien ernstiger dan te voren, weer aan de orde gekomen, waarbij de beschouwingen van den heer De Kr. zeer zeker de aandacht verdienen.

In het IIIe hoofdstuk behandelt de heer De Kr. „De prijsvraag" enz. om nog verschillende onjuistheden in het boek van den heer W. aan te toonen.

De heer De Kr. zegt ten slotte:

„Nooit heb ik het Damrak tusschen Papen- en Oude Brugsteeg afgekeurd als emplacement voor een daarvoor passend Beursgebouw. Ik mag verreweg de voorkeur gegeven hebben aan den Dam, voor dit denkbeeld geijverd hebben en menig openbaar pleidooi hebben gevoerd, het betreurd hebben dat het Damrak werd volgegooid en zelfs mêe geadviseerd hebben om het weêr uit te graven, elk ander geschikt terrein dat het Damrak kon ontlasten zijn bijgevallen, zoodra daar kans toe was — (getuige mijn artikel in het Dagblad voor Nederland van 22 en 23 Febr. 1891, waarin ik een lans brak voor het plan-van Gendt om de Beurs tusschen Heeren- en Keizersgracht te zetten) —, in betrekkelijken zin dus het Damrak elimineerend, zoodra er ernstig spraak was van wat beters — toch — ten allen tijde ben ik mij zelf gelijk gebleven in de overtuiging, die ik van het allereerste begin mijner bemoeiing — al in het jaar 1879 — gekoesterd heb, en ten allen tijde heb ik dit in woord en schrift getoond!"

Dit alles blijkt volkomen uit het boek van den heer De Kr., dat een overzicht geeft van zijn werkzaamheid in zake de beurskwestie tot aan het tijdperk Treub-Berlage. Maar ook van groot belang is, wat te lezen wordt gegeven over zaken die nu juist den schrijver niet persoonlijk raken, noch ook diens bemoeiingen.

Men zij den heer De Kruyff dankbaar, veler memorie weer eens te hebben opgefrischt, en een bijdrage tot de zeer zeker belangwekkende geschiedenis der Amsterdamsche Beurs geleverd te hebben. Menig artikel in den prettigen schrijftrant, hem eigen, gesteld, en vóór ruim 20 jaren verschenen in dag- en weekbladen, is voor vergeten-worden behoed en thans vastgelegd in het besproken boek, om nog geraadpleegd te kunnen worden en als bewijsstuk te dienen. Het werk heeft niet slechts geschiedkundige waarde; op het actueele er van is reeds gewezen, — en dit maakt het ook belangrijk voor hen, wie de geschiedenis der Beurs thans geen belang meer inboezemt.

Villa's en Landhuizen. *Ontwerpen van moderne villa's en landhuizen door Jos. Herman, architect te Amsterdam.*

Dit werk werd uitgegeven door de firma wed. J. Ahrend en Zoon te Amsterdam.

Toen de eerste aflevering verschenen was, werd deze in April 1904 in het Bouwkundig Weekblad aangekondigd en besproken, met bijvoeging van een paar verkleinde afbeeldingen, om een denkbeeld van den inhoud te geven. Thans, nu het werk voltooid is, en à f 15 in portefeuille – bevattende in 't geheel 12 ontwerpen op 48 platen — verkrijgbaar is, mag nog eens de aandacht er op gevestigd worden.

De verzameling omvat eenvoudige, maar ook meer omvangrijke villa's, in een meestal geslaagd karakter. De indeelingen zijn, en dit is zeker een verdienste — zeer uiteenloopend, en voor veler eischen van bewoning geschikt; zij blijken met zorg te zijn samengesteld, en er zijn zeer aardige oplossingen bij.

De verzameling mag gerust een ruime verspreiding vinden, niet om er uit te kapen, maar als studie-materiaal.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 4 Maart 1905. *De Sint Janskerk in den Bosch.* Geschiedkundige mededeelingen aan de hand van den heer J. C. A. Hezenmans, die vervolgd zullen worden.

Architectura. 4 Maart. Slot van: *Over de beteekenis van den tempel in het godsdienstig leven van de Grieken,* voordracht van Prof. K Kuiper in het Genootschap Architectura et Amicitia.

Moderne Bauformen, bespreking van den inhoud van jaargang 1904 der Monatshefte für Architectur, door Walenkamp. De inhoud ligt — volgens den beoordeelaar — zoowat tusschen Hollandsche degelijkheid en Belgisch en Fransch vernuft in; heeft van beide iets, zonder dat het nu juist het beste van deze beide geestesrichtingen vertegenwoordigt.

Het „Technisch gedeelte" bevat vervolgen van: *Moderne verlichtings-systemen,* Aerogeengas, en *Benutting der coöperatie op technisch gebied.*

De Bouwwereld. 1 Maart *Adverteerende bouwmeesters.* Beschouwingen over advertenties, in dezen en vroegeren tijd, door om werk verlegen architecten geplaatst. Conclusie: „Weerhouden wij dus architecten niet van adverteeren, mits zij zich daarbij het laatstvermelde type ten voorbeeld stellen" Bedoeld type zou dan verwant moeten zijn aan dat van iemand, die op zijn visite-kaartje deed drukken: „Welk een groot man ben ik!"

De nieuwe Stadsschouwburg te Dortmund, Arch. Prof. Martin Dülfer te München; korte beschrijving met afbeelding.

Vervolg van: Verzekering tegen de gevolgen van werkloosheid.

Technisch Weekblad. 2 Maart. *Vakonderwijs.* Mededeelingen uit het Afdeelingsverslag over het wetsontwerp tot verhooging en wijziging van Hoofdstuk Binnenlandsche Zaken der Staatsbegrooting voor 1904.

UIT DEN VREEMDE.

De „Deutsche Bauzeitung" schrijft, dat door overvoering der markt, in den laatsten tijd verschillende hoogst bekwame „Bautechniker" buiten Duitschland eene betrekking gezocht hebben. In Brazilië zijn ze echter zeer slecht geslaagd, vooral omdat ze de Portugeesche taal niet machtig waren, en onbekend waren met de daar heerschende bouwtoestanden. Ze konden geen werk krijgen, verloren have en goed en moesten om aan den kost te komen de laagste baantjes aannemen. Zoo werden ze in de Duitsche brouwerij van G. Maschke gebruikt om flesschen te spoelen en voor andere minderwaardige werkzaamheden. Het is dus zaak om niet al te lichtvaardig naar Brazilië te gaan.

De nieuwe Dom die de vorige week te Berlijn ingewijd is, heeft 6 millioen gulden gekost. Hij staat op de plaats van een eenvoudig Rococcogebouw, tusschen 1747 en 1750 door Frederik de Groote, naar de plannen van Boumann gesticht, en in 1820 door Schinkel gerestaureerd. De 1e plannen der kerk werden gemaakt door den architect Geh. Baurath J. C. Raschdorff in 1871, plannen die echter officieel aan Keizer Frederik worden toegeschreven.

De tegenwoordige Keizer heeft op den 17 Juni 1894 den 1en steen gelegd, zoodat de Kathedraal in elf jaren gebouwd is.

Bij den bouw heeft professor O. Raschdorf zijn vader bijgestaan. Het gebouw staat op het Spree-eiland, dat eveneens het koninklijk slot, het koninklijk museum en de Nationale gallerij bevat.

De kerk is gebouwd van grijze Silezische zandsteen. De midden koepel bereikt een hoogte van ongeveer 115 meter.

Zij is dus hooger dan St. Paul te Londen, doch lager dan St. Pieter te Rome.

Ook de lengte van het gebouw is 115 M. Er is zitplaats voor 2100 personen.

De stijl is Italiaansche Renaissance.

Het aantal der architecten die in Frankrijk aan de „Ecole des Beaux-arts" een diploma trachten te behalen, stijgt hoe langer hoe meer, en wordt elk jaar grooter.

De gewelven der arcaden, die de „*Place des Vosges*" te Parijs omringen dreigen in te storten, zoodat eenige huizen moesten ontruimd worden. Het is te hopen, dat dit plein van groote historische waarde in eere hersteld zal worden door de „*Commission du Vieux-Paris.*"

Het werd gesticht door Henri IV, was voleindigd in 1612, en droeg toen den naam van „*Place Royale*". Men vindt er het ruiterstandbeeld van Louis XIII en het museum gewijd aan de nagedachtenis van Victor Hugo, die er woonde tot hij in ballingschap ging.

In Zweden worden door den Ingenieur Wilhelm Hanzen, voor stedelijke waterleidingen groote open waterfilters aangelegd, die des winters door een houten wand omringd zijn, en met glas afgedekt worden.

Zij hebben dan ook des winters het groote voordeel van open filters, dat zij aan den gunstigen invloed van het zonnelicht zijn blootgesteld, dat de ontwikkeling van de zuurstof afgevende Algen bevordert, terwijl het toetreden van sneeuw, en ijsvorming verhinderd wordt.

Goede wegen waren op de Philippijnen, zoolang zij in Spaansche handen waren, niet aanwezig. Door de Vereenigde Staten van Amerika worden nu flinke mac-adam-wegen aangelegd, en solide bruggen gebouwd.

De ondergrondsche electrische leiding voor tramverkeer kan soms zooveel vrije zuurstof in den grond doen ontstaan, door ontbinding van het grondwater, dat ijzeren waterleidingsbuizen, o. a. in Richmond, U. S., hierdoor vernietigd werden.

BERICHTEN.

Purmerend. Door B. en W. worden sollicitanten opgeroepen naar de betrekking van Gemeente-architect, en Leeraar, met akte M[1]., aan de Gemeente Avondschool. De jaarwedde bedraagt f 1800, en kan met verhooging van f 100 om de twee jaren gebracht worden tot een maximum van f 2000. Sollicitatiestukken moeten franco vóór 20 Maart a. s. zijn ingekomen bij den Burgemeester, den heer C. L. W. van IJsendijk.

Vredespaleis. In verschillende dagbladen werd in het einde der vorige week het volgende bericht gevonden.

„Zooals bekend is, kunnen de Bouwgrondmaatschappijen Zorgvliet, Nieuw-Zorgvliet en Duinoord aan de contracten, waarbij zij hare gronden gekocht hebben, zekere aanspraken ontleenen om te beletten, dat terrein van het park Zorgvliet vóór 1910 als bouwterrein in exploitatie wordt gebracht.

„Naar wij vernemen, hebben beide eerstgenoemde Maatschappijen, nu er sprake is van een Vredespaleis op een terrein van het park Zorgvliet te stichten, reeds verklaard eene zoodanige stichting niet te zullen beschouwen als inbreuk op bedoelde aanspraken.

„Wij hebben nog niet vernomen, of ook de Maatschappij Duinoord zich in gelijken zin tot eventueele medewerking bereid heeft betoond."

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

				per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar, ouderdom	26	jaar	salaris	f 85.—
„ „ „	20	„	„	- 70.—
„ „ „	22	„	„	- 60.—
„ „ „	26	„	„	- 60.—
„ „ „	48	„	„	- 100.—
„ „ „	28	„	„	- 95.—
„ „ „	22	„	„	- 75.—
„ „ „	46	„	„	- 120 —
„ „ „	32	„	„	- 90.—
„ „ „	25	„	„	- 70.—
„ „ „	22	„	„	- 80.—
„ „ „	37	„	„	- 80 —
„ „ „	27	„	„	- 75.—
„ Teekenaar „	27	„	„	- 75.—
„ „ „	21	„	„	- 45.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 13 MAART.

AKKERWOUDE (FR.). Het bouwen van eene arbeiderswoning.

De heer S. Blumers, n.m. 5 u. Bestek en teek. ter inzage bij Berghuis te Murmerwoude. Inl. geeft de besteder.

AMSTERDAM. *a.* Het sloopen van twee perc. aan de Heerenmarkt, kadastraal bekend sectie M, nos. 2171 en 2172, buurtnummers 10 en 12; *b.* het bouwen van een hulpbank van leening, op het vrijkomend terrein.

Het gem.best., 's midd. 12 u. Voorw. te verkrijgen ter stadsdrukkerij, tegen f 2 (met 2 teek.) Inlicht. worden gegeven ten kantore van den archit. van dienst der publ. werken ten stadhuize, kamer no. 105, van 2—4 u., gedurende de drie laatste werkdagen, welke aan de aanbesteding voorafgaan.

BEDUM. Het afbreken der bestaande en ter plaatse weder opbouwen van een nieuw café, met bijkomende werken.

De heer H. Haakman, 's av. 7 u., te zijnen huize. Bestek en teek. ten huize van aanbest. ter inzage, alwaar bestekken à f 0,50 verkr. zijn. Aanw. volgens bestek. Inl. te bekomen bij H. Moorman.

GRONINGEN. Het gedeeltelijk afbreken en verbouwen van het perc. get. no. 63, op den hoek van de Meeuwerderweg en de Oliemulderstraat, het bouwen van twee bovenwoningen op die behuizing, en het bouwen van eene behuizing met bovenwoning in de Oliemulderstraat, onder bijlev. van al het daartoe benoodigde.

De heer A. J. Koopmans, 's av. 8 u., in het koffiehuis van Scholtens aan de Veemarkt. Bestekken met teek. à f 1,25 te verkrijgen bij den arch. IJ. v. d. Veen. Aanw. gedaan.

GRONINGEN. Het verbouwen van perceel Stationsplein no. 3.

De arch. P. M. A. Huurman, 's av. 7 u., in café „Schuiling" Bestek met teek. ter inz. in voorn. café en à f 1,50 verkrijgb. ten kantore van den arch. Inl. dagel. van 11—12 u.

NEERKANT GEM. DEURNE (N.-BR.). Het vergrooten der R. K. kerk en het bouwen van een nieuwen toren, met bijbehoorende werken.

Het R. K. kerkbest. van de parochie van den H. Willebrordus, n.m. 4 u. Bestek en teek. tegen f 1,50 verkrijgb. bij den archit. J. H. H. v. Groenendaal te Vught, bij wien tevens inlicht. zijn te bekomen. Aanw. 13 Maart, v.m. 11½ u.

NEDERWEERT-SCHOOR (L.). De bouw van een boerderij te Nederweert-Schoor, met bijlever. van alle benood. materialen.
De heer H. Houben, n.m. 3 u. Bestek en plan bij den aannemer H. Weegels, Maaspoort, ter inzage.

STAD DOETINCHEM. Het bouwen van een schoolgebouw met 8 lokalen te Doetinchem.
Het bestuur der schoolver. tot stichting en instandhouding van Scholen met den Bijbel in Stad- en Ambt-Doetinchem, 's midd. 12 u., in het koffiehuis van Wanrooi, alw. bestek en teek. ter inzage. Bestek en teek. verkr. tegen f 5 bij de arch. Ovink en Zn en worden tegen f 3.50 op 13 Maart teruggenomen. Aanw. 13 Maart, v.m. 10 u.

UITHUIZEN (GR.). Het bouwen eener winkelbehuizing met werkplaats, op een terrein hoek Schoolstraat, Kaakweg.
De heer G. Dinkla, n.m. 6 uur, in café Huizenga. Bestek en teek. te verkrijgen à f 1,50 per stel, ten huize van aanbest., alw. de teek. ter inzage ligt. Inl. te bekomen bij R. Sleumer.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis aan de Spoorstraat, met bijl. van alle mater.
De arch. Gantvoort en Streek, n.m. 12½ u., in de societeit „de Eendracht", alwaar bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geven de architecten.

DINSDAG 14 MAART.

ARUM (FR.). Het amoveeren van een woning en het bouwen van een huis.
De kerkvoogden der Herv. gem. Teek. ter inzage bij Schram in het tramstation, alw. bestek verkrijgb. à f 0.50. Inlicht. geeft R. J. v. d. Leij. Bilj. inzenden voor 's av. 6 u. onder lett. K. bij D. Salverda Mz. Aanw. 7 Maart, v.m. 10 u.

ALKMAAR. Het amoveeren van perc. B no. 24 aan de Nieuwesloot en het terzelfder plaatse weder bouwen van: een winkelhuis met twee bovenwoningen en pakhuis.
De arch. K. Bakker Dz., 's av. 8 u., in hotel „den Burg". Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgbaar aan het kantoor van den archit. Aanw. gedaan.

APELDOORN. Het amoveeren van een woonhuis aan den Waldeck Pyrmontslaan.
De arch. H. J. Tiemens Jr. te Arnhem. Nieuwstraat 2 bij wien inl. te bekomen.

DEDEMSVAART. Het bouwen van een woonhuis en schuur onder bijlev. van alle daartoe ben. materialen, arbeidsloonen, enz.
De heer K. Ketelaar te Drogsteropslagen gem. Zuidwolde, 's av. 6 u., in 't café van Hagedoorn, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 14 Maart, n.m. 4 u.

ECHTERBRUG (FR.). Het bouwen eener burgerwoning.
De heer Anne E. Wind, n.m. 4 u. Bestek en teek. ter inz. bij Wed. Hornstra.

ENSCHEDÉ. Het vergrooten der fabriek te Boekelo gem. Lonneker.
De directie der Boekelosche stoombleekerij, n.m. 12½ u., in hotel „de Graaff". Bestek en teek. à f 10 verkrijgb. en worden tegen f 7,50 teruggenomen ten kantore van R. v. d. Woerd Hz., arch., alwaar inl. te bekomen. Aanw. 13 Maart, n.m. 3½ u.

LEIDEN. Het bouwen van een teekenschool bij het bondsgebouw, aan de Lange brug.
Het best. der afd. v. d. R. K. Volksbond, 's midd. 12 u. Inlicht. worden verstrekt door den bouwk. P. M. J. van Oerle, Hoogl. Kerksteeg 2. Bestek met 3 teek. ter inzage en zijn à f 1 verkrijgb. aan het gebouw, Rapenburg 10. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 15 MAART.

APPINGEDAM. Het maken van twee woningen voor een bestaande schuur, aan den Rijksweg, onder bijlevering van al het daartoe benood.
De archit. J. Heikens, n.m. 6 uur, in café Blanc, alwaar bestek en teek. ter inz. liggen. Aanw. 15 Maart, n.m. 4 u.

DORDRECHT. Het maken van een kantoorgebouw met pakhuis en bovenwoning en het daarvoor afbr. der bestaande gebouwen.
De arch. H. A. Reus. Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgb. en inlicht. te bekomen ten kantore van voorn. arch.

GLANERBRUG GEM. LONNEKER. Het bouwen van 2 woonhuizen aan de Glanerbrug.
De heer H. -ijker, n.m. 3 u., in 't café van P. de Bruin, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft R. v. d. Woerd Hz., archit. Aanw. 15 Maart, n.m. 2 u.

'S HEERENBERG (GELD.). Het vergrooten der zusterschool met bijkomende werkzaamheden en het leveren en plaatsen der daartoe benoodigde schoolmeubelen.
Het R. C. kerkbest., n.m. 3 u., in het logement van A. Heinink. Bestek en teek. verkrijgb. bij den gem. archit. J. H. Venhoven tegen 2 gulden en liggen ter inzage in voorn. logement. Inl. geeft voorn. arch. Aanw. 14 Maart, v.m. 11 u.

HOOGEVEEN. Bestek no. 9. Het maken van diverse gebouwen in 3 perc. Bestek no. 10. Het maken van diverse gebouwen in 2 perc.
De directie der Eerste Drentsche Stoomtramweg Maatij., n.m. 2 u., in café „Ogterop".

ROTTERDAM. Het bouwen van een wachtlokaal op het westelijk landhoofd der Ruigeplaatbrug.
De aannemer C. de Groot, v.m. 10 u., op het werk.

UTRECHT. Het bouwen eener villa in het park „Bosch en Duin" te Zeist.
De arch.-ingenieur J. G. Wattjes, 's midd. 12 u., in het Gebouw voor K. en W.

DONDERDAG 16 MAART.

AMBT-HARDENBERG. Het bouwen van eene school met onderwijzerswoning in de buurtschap Ebbenbroek.
Het gem. best., n.m. 2 u. Teek. en bestek ten gem.huize ter inzage en à f 1,50 per stel verkrijgb. Aanw. gedaan door de arch. F. C. en J. D. C. Koch F.Cz. te Zwolle.

EINDHOVEN. Het bouwen van 2 burgerwoonhuizen met aanhoorigheden.
De heer P. Toirkens—Vermeeren, 's av. 7 u., in het café van A. v. d. Brokelaar. Bestek met teek. ter inzage in gen. café. Aanw. 16 Maart, n.m. 4 u., op het terrein naast de Ambachtsschool. Inl. te bekomen bij A. Bogers, bouwk. Woensel.

ERMELO. Het bouwen van een woonhuis op 's Heeren Loo.
Het best. van 's Heeren Loo, 's midd. 12 u., ten kantore van gen. stichting. Bestek en teek. à f 2 verkrijgb. Aanw. 16 Maart, v.m. 11 u.

GRONINGEN. Het afbreken der synagoge in de Kl. Folkingestraat, eene behuizing er naast, een aan de Nieuwstad, 12 woningen in de Speklooper sgang en Zwaantjesgang, en het opbouwen van eene synagoge met bijgebouwen en van een winkelbehuizing met 2 bovenwoningen.
Het kerkbest. van de Ned. Israël. gem., n.m. 2 u., in hotel „Weinberg". Bestek en teek. à f 4 verkrijgb. bij IJ. v. d. Veen, arch. die inl. geeft op 9 en 16 Maart. Aanw. 9 Maart, v.m. 10 u.

NIEUWE PEKELA. 1e Het bouwen eener boerenplaats voor den heer H. J. Tjabbes te Nieuwe-Pekela, met bijlev. van alle daartoe benood. mat., werkloonen enz. 2e. Alle glas-behang- en verfwerk aan genoemd gebouw.
De aanbesteder, n.m. 4 u., in het café van mej. de wed. Pott, alw. bestek en teek. ter inzage en zijn ieder afzonderlijk à f 1 bij den arch. verkrijgb. Bilj. moeten worden bezorgd op 15 Maart, 's midd. 12 u. Inl. te bekomen bij den architect C. Brill te Winschoten.

SON (N.-BR.). Het bouwen van een heerenhuis.
De heer Dijkhoff. Bestek en teek. ter inz. bij A. Gruijshuijzen, te Woensel en J. van de Ven te Son. Inl. geeft A. v. Gerwen, Arch.

TWELLO. Het bouwen eener onderwijzerswoning aan de Teuge.
Het gem.best., v.m. 11 u. Bestek en voorw. ter inzage en à f 1,50 verkrijgb. ter secret., alw. bilj. worden ingewacht tot 15 Maart, n.m. 4 u. Aanw. gedaan.

ZUID SCHARWOUDE. Het bouwen van eene kerk met sacristie, toren, afsluithek en bijbehoorende werken. op het terrein ten Noorden der bestaande pastorie in de gem. Noord-Scharwoude.
Het R. K. par. kerkbestuur van den H. Joannes den Dooper te Langendijk, n.m. 12½ u., in café „de Schelvisch". Bestek met 7 teek. verkrijgb. bij P. Rijnja, Reguliersgracht no. 134 te Amsterdam, tegen f 7,50 en ligt ter inzage in bovengen. herberg. Inl. verstrekt de architect P. J. Bekkers, Prinsengracht no. 1065, te Amsterdam. Aanw. 16 Mrt, v.m. elf u.

VRIJDAG 17 MAART.

DEDEMSVAART. Het ged. afbreken en opbouwen van een woonhuis.
De bouwk. K. A. Hakkert, n.m. 2 uur, in hotel Steenbergen. Bestek met teek. à f 1 verkrijgb. bij G. J. Gelderman. Inlicht. geeft voorn. bouwk.

LUTTEN A/D. DEDEMSVAART. *a.* Het bouwen van een burgerbehuizing met smederij aan de Nieuwe Weg te Avereest met bijlev. van materialen, transporten, werkloonen enz.; *b.* de glas-, verf- en behangwerken.
De archit. E. Warringa en Zn., Nieuwbuinen, n.m. 6 u., in hotel Hagedoorn, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geven de arch.

ROOSENDAAL (N.-BR.). Het bouwen eener bad- en zweminrichting met annex woon- en koffiehuis.
De directie der Verz. maatij. „Antverpia", v.m. 10 u., ten kantore van den arch. A. J. de Bruyn, alw. bestek en teek. te verkrijgen zijn. Aanw. gedaan.

SAPPEMEER. Het amoveeren van een oud gebouw, tegenover de Borgercompagniesterbrug te Sappemeer en het bouwen van een woon- en winkelhuis, met de lev. van al het daartoe benoodigde.
De heer M. J. Hummelen, n.m. 6 u., in café Dijkhuis, alw. bestek en teek. ter inzage en zijn aldaar verkrijgb. à f 1,25 per stel. Inl. geeft J. Wiertsema, bouwk.

TER NEUZEN. Het maken van een winkelpui, atelier c.a. werken aan perc. no. 27, Noordstraat.
De bouwk. J. Scheele, 's av. 7 u., in café „De Vriendschap", alwaar bestek en teek. ter inzage. Aanw. 15 Maart, n.m. 2 u.

ZATERDAG 18 MAART.

HUIZINGE (GR.). Het afbreken van een schuurtje en het weder opbouwen van een bijschuur, met bijlev. van alle daartoe benood. materialen.
De heer H. Smedema, n.m. 5 u., in het logement van B. Ridder. Bestek en teek. verkrijgb. à f 1,25 bij P. Tilbusscher, archit. te Middelstum, en ter inzage bij gen. logementhouder. Aanw. 18 Maart, n.m. 2 u., aan de boerderij onder gem. Middelstum.

MAANDAG 20 MAART.

HEERLEN (L.). Het maken van 12 arbeiderswoningen in 3 blokken, elk van 4 woningen op de staatsmijn B nabij Schaesberg, volgens bestek no. 4, raming f 26200; 2 het maken van 3 dubbele opz.woningen op de staatsmijn B, nabij Schaesberg volgens bestek no. 5, raming f 22350.
De hoofddirecteur van de staatsmijnen in Limburg, n.m. 3 u. G. T. in het hoofdbureel van de staatsmijnen. Bestekken no. 4 en 5, elk met 1 teek. ter inzage op het hoofdbureel voorn. alw. verkrijgb. à f 1.25. Inl. en aanw. worden op de bouwplaats verstrekt. Voor elk bestek moet een afzonderlijk biljet worden ingeleverd.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

20 FEBRUARI.

GIETHOORN. Het bouwen van een boerenwoonhuis met schuur in de Roekebosch, voor rekening van het fondsbestuur der Doopsgezinde gemeente van Giethoorn.
Ingekomen 4 biljetten. Gegund aan A Haveman, Steenwijkerwold, voor f 2728.

HILVERSUM. Het bouwen van een winkel- en woonhuis aan de Kerkstraat aldaar. Door den arch. C. de Groot Jz.
Laagste inschrs. Gebr. Seppen, f 12999. Gegund.

LANGEZWAAG. Het bouwen eener burgerhuizinge voor den heer J. J. Bouwer Sr.
Laagste inschrijver B. Kort, Gorredijk, f 1160. Gegund.

23 FEBRUARI.

APELDOORN (ONDERH.). Het bouwen van een winkelhuis voor den heer A. H. Wesselink, naast diens werkplaats aan de Kapelstraat, behalve het loodgieters- en schilderswerk.
Laagste inschrijver Joh. Veeneman, f 917. Gegund.

ASSEN. Het afbreken en herbouwen van het huis van mej. J. Clewits aan de hoofdvaart aldaar.
Laagste inschrijver H. Bennink, f 2995. Geg.

HAARLEM (ONDERH.). Het bouwen van een zeeppoederfabriek aan de Amsterdamsche Vaart, voor den heer Kruijer. Door den arch. W. F. Doeglas.
Laagste inschrijver P. Verhagen, Haarlem, voor f 6400.

's-HERTOGENBOSCH (ONDERH.). Het bouwen van 15 beneden en bovenwoningen, voor rekening der coöp. bouwvereen. „Eigen Bezit", aan de Muntelstraat en Aawal aldaar, onder beheer van den arch. F. Hoenselaars.
Laagste inschr. A. de Vroom, f 29325, gegund.

NIJMEGEN (ONDERH.). Het amoveeren en weder opbouwen van het winkelhuis Broerstraat 41. Door den arch. P. G. Buskens.
Laagste inschrijver H W. Delgijer, f 3969. Aan den minsten inschrijver met eenige wijzigingen gegund voor f 3830.

24 FEBRUARI.

HEERLEN. Het bouwen van een winkelhuis in de Prins Hendriklaan. Door den heer H. Loopper.
Laagste inschr. J. Ubachs, Heerlen, f 4750.

25 FEBRUARI.

NIEUWERKERK A/D. IJSSEL. Het bouwen van twee woningen. Door den heer A. Goudriaan.
Laagste inschrijver C. v. Hemert, Moordrecht, f 2944. Gegund.

27 FEBRUARI.

BERGEN-OP-ZOOM. Het verbouwen van de remise van den weled. heer A. Daverveldt. Door den bouwk. P. de Nijs.
Metselwerk. Laagste inschrs. v. Kaam en Hoppenbrouwers, f 950.
Timmerwerk. Proost f 590.

BROEK-IN-WATERLAND. Het bouwen van een woonhuis met barbierswinkel in het Zuideinde.
Laagste inschr. K. Bakker, f 725, gegund.

DOETINCHEM. Het afbreken van een huis en het bouwen eener villa. Door de architecten Ovink en Zoon.
Laagste inschrijver Th. W. A. Damen, Wehl, f 10740. Gegund.

DOORN (UTR.). Het bouwen van nieuwe bovenlokalen ten behoeve der openb. lagere school. Door het gem.best.
Laagste inschrijver J. Pothoven, Doorn, f 7200. Gegund.

DORDRECHT. 1e. Het bouwen van een keuken voor het pand 's-Gravendeelschen dijk no. 31; 2e. eene uitbreiding van den karrenstal; 3e. het maken van een bergplaats voor een slangenwagen, en 4e. het maken van een terreinafscheiding. Door het gem. bestuur.
Minste inschrijvers: K. H. Heijbeek, Dordrecht, perc. 1 f 324; B. Groeneveld, Dubbeldam, perc. 2 f 585; Hurkmans en v. d. Berg, Dordrecht, perc. 3 f 80; B. Groeneveld, Dubbeldam, perc. 4 f 224.

STIENS (FR.). Het verbouwen van een huizinge te Oudebildtzijl. Door den heer J. de Vries te Stiens.
Laagste inschrijver K. Prins, Oudebildtzijl, f 1787.

28 FEBRUARI.

APELDOORN. Het verbouwen van villa Rosa aan den Deventerweg en het daarbij aanbouwen van een garage voor automobielen met werkplaats enz. Door den arch. J. A. Wijn.
Laagste inschrijver G. Wegerif, f 5640. Geg.

AVEREEST. Het bouwen van een winkelhuis met 4 woningen op een open terrein, tegenover het tramstation Avereest, met bijl. van gedeeltelijke materialen. Door den heer P. Duinkerken.
Laagste inschrijver P. Ruijf, Avereest, voor f 3350.

DREUMEL. Het bouwen van drie woonhuizen voor de Herv. diaconie.
1e. Laagste inschrijver A. Liefkes, Alphen, f 3799 Gegund.
2e. Joh. Kooimans Czn., f 1399. Gegund.
De l. inschrijver heeft zijn biljet ingetrokken.

EINDHOVEN. Het bouwen eener weverij met machinekamer. Door de firma Baekers en Raymakers
Laagste inschrijver M. J. Bedaux, Tilburg, f 10580.

LEIDEN. Het veranderen en uitbreiden van het administratiegebouw der stedelijke gasfabriek. Door de commissarissen der stedel. gasfabriek.
Laagste inschrijvers J. v. Polanen en F. v. Mastrigt, f 1993. Gegund.

MECHELEN A/M. Het bouwen van een woonhuis met bijbouw, slachthuis en veestallingen voor rekening van den heer A. Wolf te Mechelen. Door den arch. H. Smeets te Weert.
Laagste inschrijver G. v. d. Straeten, Tall-Mheer (Belg. grens), f 18975.

VENRAY. Het opbouwen der afgebrande woning van G. Goumans.
Laagste inschr. H. Wijnhoven, f 598. Geg.

1 MAART.

BAARLO. Het bouwen van vier woonhuizen ten behoeve van het burgerlijk armbestuur. Door genoemd bestuur.
Metselwerk met bijl. van alle bijbehoorigheden. Gegund aan Frits Peeters voor f 8130.
Timmerwerk. J. v. Bergen, f 884, gegund.

DE KRIM (OV.). Het bouwen van een winkelbehuizing onder bijlev. van al het benoodigde. Door den heer P. ter Veen.
Laagste inschrijver J. Huigen, De Krim, f 1935. Gunning in beraad gehouden.

GORSSEL. 1. Het bouwen eener villa aan den Rijksstraatweg. 2. Het bouwen eener woning aan den Rijksstraatweg. Door den architect ingenieur J. G. Wattjes te Utrecht.
Villa Laagste inschrijver D. J. Tuitert, Gorssel, f 10100.
Woning G W. Oosterkamp, f 5783.
Massa. Derk Ottenkamp, Deventer, f 19182.

KOEKANGE (DR.). Het bouwen van een woonhuis. Door den heer D. Zuidhof.
Laagste inschrijvers Joh. en Jans Holtus, Koekange, f 2844.

ROOSENDAAL (N.-BR.). Het bouwen van twee armenwoningen op het perceel sectie B. no. 617 aan de Meirestraat. Door het burg. armbest. van Roosendaal en Nispen.
Laagste inschrijver Andr. Annee, f 1139. Gegund.

ZUNDERT. 1e. Het verbouwen van het postkantoor, en 2e. het bouwen van een ziekenhuis in voornoemde gemeente. Door het gemeentebestuur.
1e. Laagste inschr. Jac v. d. Wouw, f 4592.
2e. J. Franken, f 1755. Gunning aangeh.

2 MAART.

BREDA. Het afbreken en weder opbouwen van het pand no. 10 aan de Jan van Polanenkade. Door den arch. F P. Bilsen.
Metselwerk. Laagste inschr. W. Dielissen, f 1225.
Timmerwerk. Ant. v. d. Akker, f 1629.
Massa H v. d. Akker, f 2774. Gegund.

DOESBURG. Het bouwen van een woonhuis met bakkerij te Drempt. Door den bouwkundige A. J. Gesman Az.
Laagste inschr. H. v. Dijke, f 2297, gegund.

GOES. Het bouwen van eene nieuwe R K. kerk met toren en pastorie. Door het R.K. paroch. kerkbest. van de H. Maria Magdalena.
Laagste inschrijver Jac. v. Groenendaal, Hilversum, f 97950

HAARLEM. Het bouwen van twee lokalen aan de Christelijke school in de Anthoniestraat en het verbouwen van het perc. no. 61 aan het Spaarne. Door den bouwk. ingen. J. A. G. v. d. Steur.
Laagste inschrijver M. Nederkoorn, f 9270.

TINAARLOO (DR.). Het bouwen van een boerenbehuizinge met bijlev. van materialen, arbeidsloonen en transporten. Door den heer H. v. Wijk.
Laagste inschrijver G. Sijtsema, Zuidlaren, f 2850

3 MAART.

ASSEN. Het afbreken van twee oude en zes onbewoonbaar verklaarde woningen en het bouwen van een woon- en winkelhuis aan de Rolderstraat voor den heer G. Boermans aldaar, onder beheer van den arch. G. Stel.
Zink- en loodgieterswerk. Laagste inschr. Wed. Somer, f 121,14*.
Stucadoorwerk. R. Veldkamp, f 185*.
Glas en verfwerk. B. Nijboer, f 456*.
Timmer- en metselwerk J. de Vries f 3258*.
* Gegund.

HOORN Het amoveeren der perc. no. 21 en 23 a. d. Koepoortsweg en daarvoor te maken een winkelhuis met bovenwoning. Door den bouwk. H. Kolkman en Zn.
Laagste inschr. O. Nauta, f 5609, gegund.

OOSTERHOUT (N.-BR.). Het bouwen van een operatielokaal en bijbehooren. en het leveren van alle benood. materialen. Door het best. van het R. K. gasthuis.
Metselwerk. Laagste inschr. P. Vanmeer, f 1731*.

Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — Th. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming. — Gebrs. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr.,Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's Gravenhage. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — Amsterdam. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & Zonen, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr. J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — Th. van Heemstede Obelt, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — Fred. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — Phoenix Meubil.-Inrich., Spuistr. 234, Amsterdam.

Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Rietplanken. Isoleersteenen. Fluaten. — MOLIJN. — Gouda.
Raamsluiters voor bovenlichten. — Th. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen. — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFF, Rotterdam.
Ventilators. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zandsteen. — Aug. MASCHMEIJER, Bergen, N.-H.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — Gebr. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van **Purmerend** roepen op sollicitanten naar de betrekking van

Gemeente architect en leeraar met akte M2 aan de Gemeente avond teekenschool.

De gezamenlijke jaarwedde aan deze beide betrekingen verbonden, bedraagt f 1800 — en zal bij gebleken ijver en geschiktheid, om de twee jaar worden verhoogd met f 100.—, tot een maximum van f 2000.—.

Sollicitatiestukken franco in te zenden aan den Burgemeester vóór 20 Maart a.s.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

C. L. W. VAN IJSENDIJK.

De Secretaris,

J. WORP.

Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op Maandag, den 3den April 1905, des namiddags ten half twee ure *(Greenwichtijd)*, zal in het Centraal-Personenstation te Amsterdam, in het lokaal naast de wachtkamer 3de klasse (ingang Vestibule) worden aanbesteed volgens bestek no. 9:

Het maken van Aansluitingswerken, het opruimen van de oude spoorwegbrug en het verruimen van een gedeelte van het Noordzeekanaal met bijbehoorende werken, een en ander voor de omlegging van den spoorweg HAARLEM—UITGEEST en VELSEN—IJMUIDEN, in verband met de verruiming van de spoorwegbrug over het Noordzeekanaal nabij VELSEN.

Begrooting f 55.300.—.

Voor rekening van den Staat der Nederlanden.

Het bestek met 1 teekening is tegen betaling van f 1.50 verkrijgbaar aan het Centraal-Administratie-gebouw der Maatschappij aan het Droogbak te Amsterdam, Dienst van Weg en Werken, kamer 150, of op franco aanvrage aan dien Dienst, met toezending van het bedrag in postwissel (postzegels worden niet in betaling genomen en aan aanvragen zonder postwissel wordt geen gevolg gegeven).

Aanwijzing geschiedt als in het bestek is vermeld.

De Raad van Administratie.

Het Gedelegeerd Lid,

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie $^3/_2$ maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

18 MAART 1905. 25e JAARGANG. No. 11.

VOORSCHRIFTEN VOOR DE UITVOERING VAN CONSTRUCTIES IN GEWAPEND BETON.

(Vervolg van bladz. 125, slot).

De P. V. geven aan, dat bij kolommen op de mogelijkheid van knikken gelet dient te worden, wanneer de hoogte meer dan het 18-voudige van de kleinste afmeting der doorsnede bedraagt.

De B. V. V. zijn hierin wat vollediger en schrijven voor: Gevaar voor knikken bestaat niet, zoolang de kolommen de volgende minimum afmetingen verkrijgen:

Druk in het beton KG./cM².	Kleinste diameter van ○ kolommen in deelen van hare lengte.	Kleinste afmeting van □ kolommen a. v.
30	$^1/_{18}$	$^1/_{21}$
35	$^1/_{17}$	$^1/_{20}$
40	$^1/_{16}$	$^1/_{19}$
45	$^1/_{15}$	$^1/_{18}$
50	$^1/_{14}$	$^1/_{17}$

Daar de spanning in het beton hierbij slechts $^1/_{10}$ van de breukspanning mag bedragen, terwijl bij ijzer eene 5-voudige zekerheid moet worden in acht genomen, zal het duidelijk zijn, dat de vooropgezette waarde $\frac{E_y}{E_b} = 15$ hier al hare beteekenis verliest.

Dit voor zoover het de voorschriften zelf betreft; zonder een enkel woord mogen wij echter de inleiding van des Heeren van Veens artikel niet laten passeeren.

„Daar het gebruik van het gewapend beton hoe langer zoo meer toeneemt, geloof ik, dat vele lezers met belangstelling met deze voorschriften zullen kennis maken, *omdat tegenwoordig de meeningen over de wijze, waarop de constructies in gewapend beton uitgevoerd en berekend moeten worden, nog zeer uiteën loopen;*"

De knoop is hiermede dus doorgehakt en verder dispuut niet meer noodig.

Eerst was ik in verwachting aan het slot der voorschriften iets van eene persoonlijke meening of zij 't ook maar korte uiteenzetting van het voor en tegen te vernemen, vooral nadat reeds de „Bouwwereld" het artikel in extenso had opgenomen.

Nu daarin teleurgesteld, heb ik zelf getracht in dien geest iets in het midden te brengen.

Een oogenblik kwam bij mij de lust op, eindelijk ook eens iets te zeggen van het ongenietbare Hollandsch, waarin ons tegenwoordig vertaalde buitenlandsche berichten en brochures worden toegediend. Later hoop ik echter gelegenheid te hebben dit en bloc te behandelen.

Overigens geeft de schrijver, waar hij bovenaangehaalden zin sluit met: *bovendien zullen deze voorschriften in vele gemeenten, ook in ons land, door de bouwpolitie gegeven worden,* wel blijk van te hebben een profetischen blik op wat in de toekomst op het gebied van de volkshuisvesting zal verordend worden, doch niet van veel ondervinding wat betreft de juridische en technische kwesties, welke zich bij het opmaken van bouwverordeningen voordoen, en die zoo hemelsbreed verschillen met de toestanden in het land, waaruit deze voorschriften tot ons kwamen.

Hierop verder ingaan past niet in het kader van dit artikel.

Hoe voorzichtig dikwijls de Duitsche voorschriften moeten worden overgenomen, kan uit het volgende geval blijken (mededeeling van A. Rosenberg, Betriebsinspector der vereinigte Stadttheater te Cöln a/Rh.)

Bij Min. aanschrijving van 1889 betreffende veiligheid in schouwburgen werd o.m. bepaald, dat het, tusschen de toeschouwersruimte en het tooneel aan te brengen ijzeren brandscherm, berekend moet worden met een overdruk aan eene zijde van 90 KG/cM².

Deze overdruk kan ontstaan tengevolge van luchtstroomingen en zuiging als gevolg van ongelijke verwarming.

Bij den bouw van het stedelijk theater te Keulen (voltooid Sept. 1902) werd na daartoe gedaan verzoek toegestaan slechts de helft of 45 K.G. in rekening te brengen.

Onbekendheid met dit laatste zou er toe leiden krampachtig aan den druk van 90 KG. vast te houden, in de meening, dat die zeker proefondervindelijk bepaald was.

De uitzondering doet vermoeden, dat men er maar een slag naar geslagen heeft.

Na het voorafgaande rijst onmiddellijk de vraag, wat dan wel in hier te lande uit te vaardigen bouwverordeningen op het punt van constructies in gewapend beton moet opgenomen worden.

Hierover zullen de meeningen nog al uiteenloopen; ik wil niettemin trachten een schema aan te geven, dat m.i. voldoende aan het doel, beveiliging van het publiek belang, beantwoordt.

Daar goede bepalingen, zoowel zijn in het belang van het publiek, als in dat der industrie zelve, kan men in sommige opzichten zeer hooge eischen stellen

„Beter geen cementijzer dan goedkoop" kan als eene algemeen geldende regel voorop worden gesteld.

Gezorgd moet echter worden, dat de bepalingen elastisch zijn, opdat zij de industrie, waarin zich dagelijks nieuwe gezichtspunten voordoen, niet knelle en aan nieuwere constructiewijzen kan aanpassen.

Materialen.

In 't algemeen zal het streven zijn naar zoo licht mogelijk werk. Van zelf is de industrie dus al aangewezen op het gebruik van de beste materialen die te verkrijgen zijn.

Overal zijn deze materialen, in voldoende hoeveelheden aan te voeren. De te stellen eischen kunnen dus hoog zijn.

De materialen zijn cement, zand, grind, ijzer en staal.

Het cement moet voldoen aan de normen, in 't algemeen hiervoor geldend, met uitzondering, dat men de minimum trek- en drukvastheid gerust met b.v. 10 % kan verhoogen.

Voor het zand, dat natuurlijk scherp rivierzand moet zijn, behoort, evenals voor het grind, dat gewasschen moet worden, eene korrelgrootte te worden voorgeschreven.

Voor het te gebruiken metaal: welijzer, vloeiijzer en vloeistaal, dient te worden bepaald de voor de berekening geldende maximumwaarde strek- of vloeigrens, overeenkomende met de minimumwaarde daarvan, zooals die proefondervindelijk is bepaald. Natuurlijk moet het materiaal overigens minstens voldoen aan de normale eischen aan de metaalsoort te stellen.

Beton.

Voor het te gebruiken beton dient, zoowel voor gewoonals voor waterdicht-(kelder)werk, de maximum hoeveelheid zand en grind voor 1 deel cement te worden bepaald.

Geene slappere mortel dan 1 c., $2^1/_2$ z. worde toegelaten, met geen meerdere grindtoeslag, dan de hoeveelheid gebezigd zand.

Verder dient, steunend op uitgebreide proeven, te worden aangegeven, welke druk- en trekspanningen na aangegeven verhardingstijd als breukbelastingen moeten worden aangemerkt, en welke hoogstens als randspanningen in de onderscheidene betonsoorten kunnen worden toegelaten.

Toe te laten spanningen.

Als breukbelasting wordt die aangenomen, waarbij de strekgrens van het metaal of de max. spanning in het beton bereikt wordt.

In 't algemeen moet voor op buiging belaste deelen eene 3-voudige zekerheid worden in acht genomen, d. w. z., dat bij aanname van eene totale belasting = 3 × (het eigengewicht + toevallige belasting) de boven omschreven breukbelasting mag bereikt worden.

Ook deze bepaling moet gebaseerd zijn op uitgebreide proefnemingen, die tot aan de breuk zijn voortgezet.

Er mag rekening worden gehouden, dat door het beton trekspanningen worden opgenomen, mits bij verwaarloozing daarvan, die in het metaal met niet meer dan een bepaald percentage (b. v. 10 %) toenemen.

Voor de verhouding $\frac{E_y}{E_b}$ kan geene constante worden bepaald; deze waarde dient afhankelijk van het metaalpercentage, de metaalsoort, betonmenging en toeslag en onderlinge afmetingen der constructie variabel te worden aangegeven.

Daar bij pijlers de eisch van lichtheid niet zooveel gewicht in de schaal legt dan bij vloeren e. d., kan men eerstens lagere drukspanningen in het beton toelaten, en tweedens door de geringste afmeting te houden op minstens $^1/_{12}$ van de hoogte, gevaar voor *knikken* geheel uitsluiten.

Dit is natuurlijk slechts een kort opgezette schets, waarin de verschillende minima zijn achterwege gelaten; m. i. geeft zij nader uitgewerkt echter voldoende aan wat het publiek belang van eene bouwverordening eischt. [1])

Amsterdam Febr. '05. J. H. SCHAAD.

WINKEL VAN OUDHEDEN TE AMSTERDAM.

In het Bouwk. Weekblad van 4 Maart werd een afbeelding gegeven van den gevel, aan de Kalverstraat te Amsterdam, voorstellende den winkel van oudheden van den heer Etienne Delaunoy, gebouwd en ingericht volgens de plannen van den heer Ed. Cuypers.

Thans volgt hier een afbeelding van den achtergevel van het zelfde gebouw, eveneens met toestemming van den heer Cuypers ontleend aan diens uitgave „Het Huis."

VOLKSHUISVESTING.

Wij ontleenen het volgende aan het „Verslag van de bevindingen en handelingen der Gezondheids-commissie te Amsterdam, loopende van 1 Januari tot 31 December 1904, uitgebracht aan den Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid voor Noord-Holland en Utrecht en aan het Gemeentebestuur van Amsterdam."

Wat wij hier geven is slechts een klein onderdeel van het „Verslag", zijnde hoofdstuk IV, handelende over de volkshuisvesting."

1. In het vorig jaarverslag is vermeld, dat de Commissie een uitvoerig advies gaf over een Nota, voorbereidende de samenstelling van een nieuwe *Bouwverordening*. Het ontwerp voor zoodanige verordening is in 1904 nog niet aan de Commissie ter adviseering voorgelegd.

2. De Commissie had ook in dit jaar ruimschoots de gelegenheid, om bevestigd te worden in hare overtuiging, dat een der voor de volksgezondheid te Amsterdam meest nuttige bemoeiingen van de overheid gelegen is in de werkzaamheid van het gemeentelijk *Woningtoezicht*, naar aanleiding van ingekomen klachten over schadelijke toestanden binnenshuis. De meeste dier klachten komen rechtstreeks in bij genoemden dienst. Toch worden ook ver-

[1]) In de 2e kolom van No. 10 van het Bouwk. Weekblad, 9e regel v. o. staat voor korrelgrootte van grind 3 m.M.; dit moet natuurlijk wezen: 3 c.M.

scheidene geadresseerd aan de Gezondheidscommissie, die ze den Directeur ter onderzoek toezendt. In elke openbare vergadering der Commissie wordt door den Directeur geregeld verslag gedaan van de klachten sinds de vorige vergadering afgedaan of, na eerste behandeling, voorloopig in nadere observatie gehouden. Het aantal in 1904 was dit: bij de Commissie ingekomen 222; door den Directeur gerapporteerd over 1187, waarvan 186 aan de Commissie waren geadresseerd geweest. De aard der klachten is zeer uiteenloopend: gebreken aan de inrichtingen of leidingen tot afvoer van faecaliën, van huis- of hemelwater; verspreiding van stank uit velerlei oorzaken; vochtigheid; gebreken aan kelders; verwaarloozing van onderhoud der woning; hinder door het uitoefenen van een bedrijf; hinder door het houden van dieren e. a. d. In verreweg de meeste gevallen gelukt het aan de ambtenaren van voormelden dienst om, zij het ook na eenigen tijd en met eenig geduld, van den eigenaar afdoende voorziening te verkrijgen. Het zijn niet alleen klachten van belanghebbenden, die dergelijke bemoeiingen uitlokken, ook natuurlijk aanwijzingen van de ambtenaren van gemelden dienst zelf; voorts mededeelingen van den dienst der Stadsreiniging, van politie-ambtenaren e. m.

3. Dat de Commissie eenige malen aanschrijvingen tot verbetering van *rioleering* en *afvoer van vuil* heeft uitgelokt, werd reeds in Hoofdstuk III, onder B, vermeld.

4. Stelselmatige onderzoekingen naar de *bewoonbaarheid* of *onbewoonbaarheid* van woningen werden in Amsterdam sints jaren ingesteld door de daarbij achtereenvolgens betrokken gemeentelijke diensten. Aan de hand der daarvan gehouden aanteekeningen is de Commissie in dit jaar, met het oog op eventueele toepassing van de bepalingen der Woningwet op dit stuk, aangevangen met het onderzoeken van perceelen in verschillende stadsgedeelten gelegen. De onderzoekingen werden ingesteld door Subcommissiën, zooveel mogelijk afwisselend telkens uit andere commissieleden sâmengesteld, van den Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht en een ambtenaar van zijn dienst vergezeld. De onderzoekingen golden: de aanwezigheid van privaten en van gelegenheid tot afvoer van huiswater; den toevoer van licht en lucht; den vochtigheidstoestand; den staat van portalen en trappen, ook in verband met brandgevaar; den algemeenen staat van onderhoud; de mogelijkheid om verbeteringen aan te brengen; en ten aanzien van kelders, de hoogte en de diepteligging onder de straat. Een enkele maal moest het ontbreken van aansluiting aan de drinkwaterleiding — in strijd met de Alg. Politieverordening — worden geconstateerd. Tengevolge van bedoeld onderzoek werden nu ter *onbewoonbaarverklaring* aan den Gemeenteraad voorgedragen 22 perceelen of perceelsgedeelten, met samen 44 woningen, terwijl bij den aanvang van 1905 nog 15 gevallen, betreffende samen 28 woningen, in behandeling waren. Aan alle voorstellen der Commissie is door den Gemeenteraad het verlangde gevolg gegeven.

Bij dit optreden heeft de Commissie slechts een greep gedaan, hier en daar, in toestanden van de ergste soort. Zij overweegt de wettelijke en feitelijke uitvoerbaarheid van een optreden op grooter schaal en naar zekere normale eischen voor bewoonbaarheid. In een stad als Amsterdam, met een nalatenschap van zooveel oude en slechte toestanden, is dergelijke opruiming een zaak van tijd en beleid.

5. Ter uitvoering van *art. 9 der Woningwet* h eft het College van Burgemeester en Wethouders bij besluit van 26 April 1904 de daarbij bedoelde termijnen vastgesteld en bepaald, dat de

Achtergevel van den winkel van oudheden van den Heer Etienne Delaunoy, te Amsterdam.
Architect: Ed. Cuypers.

aangiften zullen worden overgebracht bij en het register zal worden gehouden door den dienst van het Bouw- en Woningtoezicht, waaraan, ingevolge art. 4 der Verordening voor de Gezondheidscommissie, voor een deel ook het secretariaat der Commissie opgedragen is. Van deze regeling heeft de Commissie met instemming kennis genomen.

6. De Commissie vernam met voldoening, dat haar ten vorigen jare uitgebracht advies op een ontworpen stratenplan op het terrein van Schinkelhaven gevolgd is.

7. Het advies van de Commissie werd gevraagd omtrent het *uitbreidingsplan* van de Gemeente aan de zuidelijke grens tusschen Amstel en Schinkel, dat het Dagelijksch Bestuur voornemens was bij den Gemeenteraad in te dienen.

Naar aanleiding van het praeadvies eener Subcommissie, die door den heer Directeur van Publieke Werken nog nader was voorgelicht, werd over dit plan uitvoerig beraadslaagd. De Commissie gaf te kennen, dat haar oordeel over dit plan in zijn geheel onverdeeld gunstig was en verklaarde in het bijzonder te ondersteunen het voornemen om ophooging van de in exploitatie te brengen terreinen te verlangen. Zij onthield er zich van om te zeer in bijzonderheden te treden, daar de mogelijkheid en de wenschelijkheid van deze bij de geleidelijke verwezenlijking van het plan nader zullen blijken. Sinds is het plan door den Gemeenteraad vastgesteld.

NIEUWE UITGAVEN.

Beveiliging tegen Bliksemschade, door Dr. D. van Gulik, Leeraar aan de Rijks Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen.

Dit werkje, verschenen bij den uitgever den heer P. Noordhoff te Groningen, voldoet aan eene behoefte die reeds langen tijd in vele kringen is gevoeld; de verschijning er van is daarom met blijdschap gegroet.

De samensteller werd in 1902 door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem uitgenoodigd een grondige studie te maken van de mogelijkheid, weinig kostbare bliksemafleiders aan te leggen, welke toch een bevredigende mate van beveiliging waarborgen, in verband met de ervaringen over het inslaan van den bliksem en de nieuwere opvattingen omtrent de electrische ontladingsverschijnselen. De uitkomsten van het onderzoek werden door Dr. van Gulik neergelegd in een verslag, uitgebracht aan eene door die Mij. ingestelde commissie, bestaande uit de hoogleeraren H. Haga, H. A. Lorentz en C. H. Wind; op voorstel dezer commissie besloot de Mij. het verslag in hare werken op te nemen en tevens de uitgave te bezorgen van een voor een ruimen kring van lezers bestemd werkje over beveiliging tegen bliksemschade, behelzende zoowel een beknopte uiteenzetting van den stand van het vraagstuk als ook practische wenken voor den aanleg der beveiligingsmiddelen. Dit werkje is het thans hier aangekondigde.

Door het nauwkeurig bestudeeren van het gedrag der bliksemontladingen in getroffen gebouwen zijn een menigte nieuwe feiten aan het licht gekomen, die een belangrijke wijziging hebben gebracht in de inzichten omtrent de wijze waarop een gebouw tegen den bliksem dient beschermd te worden. Die veranderde inzichten zijn het gevolg van opgedane ervaringen en zijn in overeenstemming gebracht met de hedendaagsche kennis der electrische verschijnselen. Zij behooren ook in ons land meer bekend te worden door middel van het werkje van Dr. van Gulik.

Om dit te bevorderen heeft de schrijver de stof zoo beknopt en eenvoudig mogelijk behandeld, toegelicht met 59 goede figuren. De inhoud heeft onder die beknoptheid niet geleden, de duidelijkheid evenmin. Voor wie echter dieper in het onderwerp wil doordringen, kan een ander geschrift van Dr. van Gulik dienen, getiteld: „Nieuwe inzichten omtrent de wijze van beveiligen der gebouwen tegen bliksemschade", dat opgenomen is in de werken van de Holl. Mij. der wetenschappen.

In het werkje worden behandeld, in het 1e deel (algemeene beschouwingen): De bliksemschade in Nederland. De bliksemontladingsstroom. Gevolgtrekkingen en verdere waarnemingen. Verbeteringen en vereenvoudigingen. De kosten. In het 2e deel (nadere aanwijzingen) volgen: De opvangers. De geleiders. De grondverbindingen. Voorbeelden, eindigende met een „Samenvatting."

Voor architecten — vooral beginnende — zal het boekje een welkome gids zijn. Het bevat, afgezien hiervan, een practischen wenk, die onder de oogen wordt gebracht van de lezers van dit blad, en menigeen aanleiding zal geven zich dien gids aan te schaffen.

Die wenk luidt als volgt: „Door Findeisen wordt op de wenschelijkheid gewezen, bij het bouwen van een huis den aan te brengen bliksemafleider dadelijk **in het bouwplan** op te nemen. En o. i. terecht; niet omdat wij gaarne zouden zien, dat dan ter wille van de beveiliging tot metalen dak- en keperbedekking werd besloten, waar zonder dat om goede redenen aan een andere wijze van bedekking de voorkeur zou gegeven zijn. Dit ware een verkeerde zuinigheid. Maar in de eerste plaats, omdat de voor de beveiliging noodige werkzaamheden tijdens den bouw het best en het goedkoopst worden uitgevoerd en men zich bij den aanleg der metalen constructie-deelen toch min of meer zal laten leiden door de gedachte, dat zij ook voor de bescherming tegen den bliksem moeten dienen. Men zal dan b. v. een looden of zinken dakbekleeding niet op eenige c.M. afstand boven een metalen goot doen eindigen, wat later de overbrugging van dezen afstand door een stukje draad dikwijls noodzakelijk zou maken, maar neemt de metaalreepen liever iets langer, zoodat zij tot de goot reiken.

In de tweede plaats zullen dan eerder zekere contructies uit het bouwplan worden geweerd, die van het standpunt der beveiliging den naam van fouten verdienen."

Op eenigszins uitvoeriger wijze dan gewoonlijk werd op deze nieuwe uitgave hier de aandacht gevestigd; aan het werk van Dr. van Gulik is men dit verplicht, mede in het vertrouwen, dat die uitvoerigheid aanleiding moge zijn om het keurig uitgevoerde boekje in veler bezit te brengen, en zoodoende mede te werken om het 't beoogde nut te doen stichten.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling 's-Gravenhage van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst. Op de vergadering van 10 Maart trad als spreker op de heer C. H. Peters, Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage met het onderwerp „Dertiende eeuwsche kerk-architectuur in de Provincie Groningen".

Als inleiding werd door den heer Peters een vergelijking gemaakt tusschen den bouwmeester van vroeger en den hedendaagschen architect, waarbij werd opgemerkt hoe in onzen tijd van zenuwachtige gehaastheid wordt gezocht naar nieuwe vormen, afwijkende van de bestaande, terwijl in vroeger tijd bij alle kunstperioden het streven was om door groote studie en inspanning het volmaakte nabij te komen, daarbij steunende op wat door anderen vroeger werd bereikt.

Na deze inleiding ging spreker over tot het eigenlijke onderwerp.

Wel is veel veranderd of verdwenen, maar toch is nog zooveel bewaard gebleven, dat gesproken kan worden van een Nederlandsche kerkarchitectuur uit dien tijd. In geen andere provincie van ons land is nog zooveel terug te vinden als in de provincie Groningen, waar nog een 24tal kerkjes uit dien tijd zijn aan te wijzen. In het kort werd door spreker nagegaan hoe deze steenen kerken ontstonden, de groote beteekenis van de kerk in verband met het maatschappelijk leven, en de groote en gunstige invloed op het ontstaan van deze bouwwerken uitgeoefend door de kloosters, die de wetenschappelijke ontwikkeling in deze streken brachten.

Achtereenvolgens werden nu de verschillende kerkjes besproken en op vele bijzonderheden gewezen. Alle zijn zij klein van afmetingen, dikwijls zonder of met eenvoudige kleine torens, maar steeds van een zorgvuldige en degelijke uitvoering. Zij zijn geheel van baksteen opgetrokken tot in de onderdeelen, soms zelfs met geheel gemetselde torens met ruime toepassing van profielsteen om de smalle ramen en siernissen, de gewelven met lagen aanzet steunen op de muren zonder contreforten.

Door een uitgebreide collectie teekeningen werd dit door spreker nader toegelicht. Nog meer was dit het geval toen de heer Peters na de pauze een groot aantal teekeningen en photographiën onder de aanwezigen liet circuleeren, waardoor allen een duidelijk overzicht kregen van deze belangrijke bouwwerken.

In een tijdverloop van 25 jaren waren hiervoor de noodige gegevens verzameld, doch nu kon dan ook de verzameling compleet genoemd worden.

Door den Voorzitter werd spreker onder applaus der vergadering dank gebracht voor zijne belangrijke voordracht.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 11 Maart 1905. *Bouwkundige samenspraken IV,* en vervolg van: *St denuitbreiding.* Verder *Röntgenstralen* in dienst der techniek.

Architectura. 11 Maart. *Goedkoope woningen;* naar aanleiding van een extra nummer van „The Country Gentleman Sporting Gazette and Agricultural Journal", welk nummer gewijd is aan de mogelijkheid van goedkoope woningen ten plattelande.

Het „Technisch gedeelte" bevat: Vervolgen van: *Moderne verlichtings-systemen* (Aerogeengas), en *Benutting der coöperatie op technisch gebied.*

De Bouwwereld. 8 Maart. *De prijsvraag* voor de vergrooting van het *kerkgebouw der Gereformeerde Kerk te Naaldwijk.* Deze wordt een uitbuiting genoemd, naar aanleiding van 't geen gevraagd wordt en van den beschikbaar gestelden prijs.

Het Rotterdamsche Raadhuisvraagstuk, door C. N van Goor, die opkomt tegen de artikelen in de Bouwwereld, welke den Rotterdammers aanraden om, nu het terrein voor het Raadhuis eenmaal gekocht is, het hoofd maar in den schoot te leggen, omdat op het emplacement, met eenige verruiming van de omgeving, een gebouw kan geplaatst worden, dat aan alle eischen voldoet en waarbij het verkeer zoo goed mogelijk geregeld wordt. De schrijver zegt, dat 't Raadhuis moet staan zooals in het adres van „Bouwkunst en Vriendschap" is aangegeven, zooveel mogelijk in het midden van het centrale verkeer, niet aan een uithoek daarvan; beter voorloopig geen stadhuis dan een, dat door zijn stand of bouw niet bijdraagt om het aanzien van Rotterdam te verhoogen. Er zal echter nog heel wat water door de Maas moeten stroomen, vóór dat de Rotterdammers zich met de definitieve oplossing van het raadhuisvraagstuk zullen moeten bezig houden.

Vervolg en slot van: *Verzekering tegen de gevolgen van werkloosheid.*

Het nummer geeft een afbeelding van de *Woon- en winkelhuizen in de Hobbemastraat te Amsterdam,* architect H. P. Berlage Nz.

Technisch Weekblad. *De Centrale Middelbare Technische School,* door F. M. L. Kerkhoff, overgenomen uit het Bouwk. Weekblad.

Adres van den Frieschen Bouwkring, adhaesie betuigende aan dat van den Bond van Technici aan den Minister van Binnenl. Zaken en aan de Tweede Kamer) betreffende de voorgenomen oprichting eener C. M. T. School.

Schutkolken met minimum waterverlies. Metaalsoorten voor kussenblokken.

Het Huis. Maart 1905. Afl. 3. *Versierde borden,* door Willem Vogelsang.

Een vruchtbaar motief, door Jan Kalf.

De aflevering bevat overigens een aantal afbeeldingen van interieurs van een *kantoorgebouw* en een *particuliere woning,* benevens verschillende details, alles ontwerpen van den heer Ed. Cuypers.

UIT DEN VREEMDE.

De bekende vroeg Romaansche Michaëliskerk te Hildesheim, met het beroemde schilderwerk in het dek van het middenschip, begint zeer bouwvallig te worden. *f* 50.000 zijn noodig om haar voorloopig voor verder verval te vrijwaren, doch men hoopt eene veel aanzienlijker som bij elkaâr te brengen, om door eene afdoende restauratie, de beroemdste van alle Duitsche vroeg-Romaansche kerken in haar ouden glans te herstellen.

Een besloten prijsvraag, met een prijs van 3000 Mrk. is uitgeschreven te Essen, voor een monument voor F. A. Krupp. Het gedenkteeken mag 120.000 mark kosten.

De Vereenigde Staten zetten het werk aan het Panama Kanaal met kracht door, zoodat het waarschijnlijk in 1908 of 1909 gereed zal zijn.

In Londen maakt men zich ernstig ongerust over den voortdurenden, steeds toenemenden lageren waterstand van de Theems, zoodat men bij warme zomers watergebrek begint te vreezen. Het verbruik van de „Metropolitan Water Board" is 121 milloen gallons per dag gedurende de maand Januari.

Het archeologisch Congres te Athene, schijnt in hoofdzaak te willen behandelen de wijze waarop het Parthenon zal moeten gerestaureerd worden.

Om eens wat te doen te hebben, schrijft Planat in de „Construction Moderne", hebben archeologen zonder werk. dit congres maar eens uitgeschreven, en hij hoopt, dat weinig Franschen er aan deel zullen nemen, tenzij dat ze in de oppositie zullen zijn.

Het Parthenon, is een werk uit den vervaltijd, opgericht op de grondslagen van een veel beter werk uit den tijd van Pisistrades en Cimon. Planat vindt, dat, als men goed wilde restaureeren, men het uit een technisch en kunstoogpunt vrij slechte werk van Callicrates en Ictinus moest afbreken en dat van Pisistrades en Cimon herstellen, doch daar men niets van dien ouderen tempel afweet, vindt hij elke restauratie krankzinnigenwerk.

Zoo als het Parthenon nu is, is het een der merkwaardigste ruïnen die bestaan, en men mag er niet aan raken, dan om het bestaande te bewaren. Het ware echter te wenschen, dat musea die er stukken van geroofd hebben, deze op de plaats terugbrachten, „rendre au Parthénon, ce qui apartient au Parthénon". Dit aan het adres der Engelschen.

BERICHTEN.

Haarlem. Den 12en Maart j.l. is in den ouderdom van 88 jaren overleden de heer Jan Hendrik Stoel Abrahamszoon, Eere-Voorzitter van de Afdeeling Haarlem van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, oud-lid van den Gemeenteraad.

De heer J. H. Stoel Azn. was nog een van de weinig overgebleven mannen, die bij de oprichting van de Maatschappij in 1842 als lid toetraden. Hij is dit steeds gebleven, en heeft voortdurend, met woorden en met daden, getoond, die Maatschappij buitengewoon goed gezind te zijn.

Noch bij haar, noch bij hare Afdeeling Haarlem zal de nobele Stoel ooit vergeten worden.

Amsterdam. In den ouderdom van nog geen 49 jaren is den 9den Maart j.l. overleden de heer Gerrit Willem Vixseboxse, architect, sedert vele jaren lid van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst.

's Gravenhage. Den 11den dezer was het 25 jaren geleden, dat de inrichting voor bouwkunde, kunstnijverheid en timmeren, van den heer J. M. L Lotz werd opgericht. Den 8sten Maart werd dit feit herdacht in eene feestelijke bijeenkomst van leerlingen, oud-leerlingen enz., bij welke gelegenheid aan den heer Lotz een fraai uitgevoerde oorkonde werd aangeboden.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 20 MAART.

DE BILDT (UTR.). Het aan- en verbouwen van de stalgebouwen op de buitenplaats „Schaerweyde te Zeist.

De arch. P. J. Houtzagers, n.m. 1 u., in hotel „Pol". Bestek en teek. tegen f 1 verkr. bij voorn. arch. Nobelstraat Utrecht, alw. inl. te bekomen.

EDE (GELD.). Het bouwen van 10 arbeiderswoningen aan den Maanderweg.

De arch. A. Kooi, n m. 2 u., in hotel v. Laar. Bestek en teek. in voorn. hotel ter inzage en à f 1,50 verkrijgb. ten kantore van den architect. Aanw. gedaan.

HAARLEM. Het bouwen van een villa, op een terrein in den Aerdenhout te Bloemendaal.

De arch. J. Wolbers te Bloemendaal, n.m. 2 u., in het gebouw „Weten en Werken". Bestek en teek. à f 2,50 te verkrijgen bij de firma Ruigrok en Co., Ged. Oude Gracht te Haarlem.

HEERLEN (L.). Het maken van 12 arbeiderswoningen in 3 blokken, elk van 4 woningen op de staatsmijn B nabij Schaesberg, volgens bestek no. 4, raming f 26200; 2 het maken van 3 dubbele opz.woningen op de staatsmijn B, nabij Schaesberg volgens bestek no. 5, raming f 22350.

De hoofddirecteur van de staatsmijnen in Limburg, n m. 3 u. G. T. in het hoofdbureel van de staatsmijnen. Bestekken no. 4 en 5, elk met 1 teek. ter inzage op het hoofdbureel voorn. alw. verkrijgb. à f 1.25. Inl. en aanw. worden op de bouwplaats verstrekt. Voor elk bestek moet een afzonderlijk biljet worden ingeleverd.

VENLOO. Het bouwen van een huis voor de familie H. en A. Valentijn.

De architect Hornix, n.m. 6 u., in het café van Geoming, Tegelscheweg. Gegadigden vervoegen zich ten kantore van den arch. Hornix, alwaar plan en bestek à f 2 verkr. zijn. Aanw. 20 Maart, voorm. 11 u.

ZUTPHEN. Het verbouwen van de perceelen no. 63 en 65 aan de Houtmarkt.

De arch. H. A. Ezerman, v.m. 11 u. Bestek en teek. ter inzage in het perc. Houtmarkt no. 63 en zijn à f 1,50 te bekomen in Thieme's boekh. Aanw. 14 en 17 Maart n.m. 2 u.

ZWIJNDRECHT. Het bouwen van 5 tuinmanswoningen met schuur en verdere werken aan den straatweg.

De arch. A. Visser Kz., 's av. 7 u, in het koffiehuis van Wed. J. Pieterman, alwaar bestek en teek ter inzage. Inl. geeft voorn. arch. Aanw. gedaan.

DINSDAG 21 MAART.

AMSTERDAM. Het sloopen en weder opbouwen van perc. Kalverstr. no. 9 te Amsterd. The National Cash Register Co. Cord H. van Erk, n.m. 2 u, in het American Hotel aan het Leidscheplein. Bestek met teek. ad f 2,50 te verkrijgen ten kantore van A. Jacot en W. Oldewelt, archit. Keizersgracht 127.

GOES. Het bouwen eener consistoriekamer.

De kerkeraad der oud-gereform. gem., n.m. 2 u. Het bestek en de teek. ter inzage in de woning van de kosterinnen der kerk.

UTRECHT. Bestek no. 1017. Het maken van eene woning voor den ontvanger, twee woningen voor verificateurs en drie dubbele woningen voor kommiezen met bergplaatsen en bijkomende werken op het station Baarle-Nassau. Raming f 56400.

De maatij. tot expl. van staatssp.w., n.m. 2 u. (lok. tijd).

WOENSDAG 22 MAART.

BINGELRADE (L.). Het bouwen eener pachterswoning.

Het bestuur der stichting de Limpens, n.m. 2 u., op de pachthoeve Wijgelrade; teek. en bestek verkrijgb. à f 2,50 en ter inzage bij den burgemeester te Merkelbeek.

HAARLEM. Het amoveeren van een gedeelte van het Groote of St. Elisabeths gasthuis met annexe, het ter plaatse maken van nieuwe gebouwen en het veranderen van de bestaande.

De regenten van voorn. gasthuis, n.m. 3 u.

HONTENISSE (ZEEL.). Het herbouwen der landbouwschuur op de „Hoeve Klevershille", bewoond door J. F. de Waal, bij Klevershille, gem. Hontenisse, met bijlev. van bouwstoffen.

De bouwk. J. Wisse Jz. te Zaamslag, n.m 2 u., in 't cafe bij de Wed. Roelands in de Noordstraat. Bestek en teek. ter inzage: te Hulst bij de Lozanne, hotel „de Graanbeurs", te Kloosterzande bij P. Verbist, hotel „St. Hubert" en bij den bouwk., die inl. verstrekt. Aanw. 22 Maart, v.m. 9 u.

NIJMEGEN. Het bouwen van twee beneden en bovenhuizen, aan de Van Nispenstr.

De archit. P. G. Buskens, v.m. 11 u., in hotel Wiersma. Bestek en teek. ad f 1,50 bij genoemde architect verkrijgbaar.

WAPSERVEEN (DR.). Het bouwen van een nieuw voorhuis, aan de boerderij, thans bewoond door G. Bolding, met bijlev. van de ben. materialen.

De heer A. A. Everts. Inlever. der briefjes bij den kastelein F. Faber, bij wien bestek en teek. ter inzage.

DONDERDAG 23 MAART.

ARCEN (LIMB.). Het bouwen van een heerenhuis voor de familie H. van de Kamp.

De archit. Hornix te Venloo, n.m. 2 u., bij C. Bakkus, te Arcen. Gegadigden vervoegen zich ten kantore van den archit. Hornix te Venlo of ten huize Cl. Bakkus te Arcen, alwaar plan en bestek ad f 1,80 verkrijgbaar zijn. Aanw. 23 Maart, v m. 11 u.

VRIJDAG 24 MAART.

BOERTANGE (GRON.). *a*. Het bouwen van een pastoriegebouw, onder bijlev. der benoodigde materialen; *b*. de daarvoor ben. verf-, glas- en behangwerken.

De kerkvoogden der herv. kerk, n.m. 2 u., in café H. J. Bik. Bestek en teek. ter inzage in gen. logement en aldaar, en bij den arch. N. Doornbos te Sellingen à f 1 verkrijgbaar. Inl. geeft gen. arch. Aanw. op den dag van aanbest., 's midd. 12 u.

EDAM. Het bouwen van 10 woningen met bijbehoorende werken te Volendam.

Het gemeentebestuur, v.m 10 u.

ZATERDAG 25 MAART.

OOSTERWOLDE (FR.). Het bouwen van een woonhuis met schuur.

De heer dr. P. Buwalda. Bestek en teek. à f 1 verkrijgb. en ter inzage liggen bij den archit. H. J. Noorman.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

1 MAART.

BORNWERD (FR.). Het bouwen van een winkelhuis aldaar. Door den heer J. Krol.

Gegund aan den laagsten inschrijver H. de Vries te Dockum.

HEELSUM. Het bouwen eener villa voor rekening van den heer A. Koning. Door den arch. J. v. Burk. te Oosterbeek.

Laagste inschr. J. J. Wernand, Renkum, f 3121, gegund.

HEERENVEEN. Het bouwen van een woonhuis, voor den heer M. van Oostrum, Door den heer K. J. Kalt.

Laagste inschrijver J. de Ruiter en Zn., Nijehaske, f 2373.

2 MAART.

COEVORDEN. Het bouwen van een huis op de Hare. Door den heer Joh. Brink.

Laagste inschr. H. Berends, f 1361, gegund.

4 MAART.

TILBURG. Het vergrooten der St. Denisschool. Door het R. K. Kerkbestuur van 't Heike.

Laagste inschr. Math. Kuipers, f 11795.

6 MAART.

GRONINGEN (ONDERH.). Het bouwen van een villa met stalgebouw aan den Singelweg, onder architectuur van de heeren K. en G. Hoekzema Kz.

Laagste inschr. H. Ibelings, f 14500, gegund.

MIERLO. Het bouwen van eene nieuwe pastorie met bijbehoorende werken. Door het R K kerkbest. van de parochie v. d. H. Lucie.

Met portiek. Laagste inschrijver Jac. v. Rooij, 's-Bosch, f 18990.

Zonder portiek. Jac. v. Rooij, 's-Bosch, f 18390.

OUDEGA (SMALL.) Het bouwen van een nieuwe directeurswoning, raming f 2424. Door het bestuur der coöp. stoomzuivelfabriek „de Hoop".

Laagste inschrijvers E. P. Hazewindus en E. K. Huisman, Terwispel, f 2472. Nog niet gegund.

7 MAART.

BEETSTERZWAAG (FR.). Het afbreken van 3 woningen en het bouwen van 2 burgerwoonhuizen onder bijlev. van al het ben. Door den archit. L. de Goed.

Laagste inschr. A. K. Blauw, Drachten, f 4635.

DORDRECHT. Het bouwen van een fabr. op een open terrein te Dordrecht. Door den arch. R. A. v. d. Linden.

Laagste inschrijver J. van Hoven, f 17420. Buiten de ijzerconstructie.

GRONINGEN. Het amoveeren van een pakhuis, get. no. 7, Akerkstraat, gem. Groningen, en daar ter plaatse bouwen (in 't verband met het bestaande) een pakhuis. Door den arch. G. Nijhuis.

Laagste inschrijver G. Rademaker, f 5641.

STEGGERDA (FR.). Het bouwen van een woning met bakkerij. Raming f 1624. Door den heer J. Punter.

Laagste inschr. L. Onderweegs, Paaslo, f 1485.

8 MAART.

COEVORDEN. 1. Het verbouwen van een gebouw staande aan de Friesche straat te Coevorden Raming f 2971; 2. het glas- en verf- en behangwerk daarvan. Raming f 272. Door den heer H. L. Smeman.

1e. Laagste inschrijver Epping, f 3043*.

2e. v. d. Vegte, f 270*. * Gegund.

HILVERSUM. Het bouwen van een woonhuis met kelders, werk- en bergplaatsen op een terrein aan de Kerkstraat aldaar. Door den arch. B. W. C. Emons.

Laagste inschrs. Gebr. Vleugel, f 10985. Gunning aangehouden.

9 MAART.

ALKMAAR. Het bouwen van een tooneelzaal met eenige bijkomende werken op het erf van den heer Jb. Halff te Egmond aan Zee. Door den arch. H. J. Beelenkamp.

Laagste inschrs. Gebr. Apeldoorn, Egmond Binnen, f 5750. Gunning aangehouden.

BREUKELEN. Het verbouwen van het post- en telegraafkantoor aldaar. Door de arch. Jesse en Fonteijn te Leiden.

Laagste inschr. N. v. Schalk, f 1895.

LANDSMEER. Het bouwen van het nieuwe hulppost- en telefoonkantoor.

Gegund aan D. Leguit Pz. voor f 3695.

Het bijwerk werd gegund aan Schaap en van Schalk als laagste inschrijvers voor f 475.

NIJMEGEN. Het amoveeren van het perc. nos. 12—14 en 16 Paulstraat en Gruitberg,

en het bouwen van een woonhuis aldaar. Door den arch. B. J. Claase.
Laagste inschr. G. v. Haaren, f 8960, gegund.

SCHAGEN (N.-H.). Het maken der gebouwen ten behoeve eener steenkolengasfabriek met bijbeh. werken. Door het gem. best.
Laagste inschr. C. Bol, Alkmaar, f 10450.

TJALLEBERD (FR.). Het bouwen van zes woningen op perc. sectie A no. 6335. Begr. f 7957. Door de arch. S. H. Zwarts te Heerenveen.
Laagste inschrijvers Zijlstra en Zonen, Oldeholtpa, f 7958.

VLISSINGEN. 1°. Bestek no. 3, het maken van de kunstwerken; 2°. bestek no. 6, het maken van de aardenbaan, het leveren van den ballast, het leggen der sporen en wissels en het maken van andere werken; 3°. bestek no. 8, het maken der gebouwen en eenige andere werken, ten behoeve van de lijn Middelburg – Vlissingen – Domburg. Door het best. der vennootschap stoomtram Walcheren,
Bestek 3. Laagste inschr. J. v. Noordenne. Utrecht, f 41138.
Bestek 6. J. v. Noordenne, f 179335.
Bestek 8. P. M. Pannij, Zierikzee, f 64518.
Gecombineerd 3 en 6. J. v. Noordenne, f 217900.
Gecombineerd 3, 6 en 8. A. v. Doorn, f 289100.

10 MAART.

AMSTERDAM. Het bouwen van het hotel „Palais Royal". Door de arch. Kropholler en Staal.
Laagste inschrijver I. N. Hendrix, f 102421.

ARNHEM (ONDERH.). Het opbouwen van hetgeen door brand vernield is aan het perc. Onderlangs no. 6 aldaar.
Aan de eenige inschrijvers Gebrs. v. Daalen aldaar voor f 2035, gegund.

EERBEEK (GELD.) Het bouwen van een woonhuis. Door den heer G. J. v. d. Berg.
Laagste inschr. G. v. d. Velde, Hall (bij Eerbeek), f 2416, gegund.

LEMMER. Het afbreken eener boerderij met 5 werkmanswoningen, paardenstallen, keuken, enz. en het opbouwen van een keuken, kelder, tuinkamer met warande, paardenstal met wagenhuis enz. Door den heer L. v. d. Hof.
Laagste inschr. A. Bosma, f 2949, gegund.

NIJMEGEN. Het bouwen van een beneden- en bovenwoning aan de Dommer van Poldersveldtweg aldaar, voor rekening van mej. Franken.
Laagste inschr. Th. Derks, f 2458, gegund.

11 MAART.

RAALTE. Het bouwen van een behuizing aan den Almeloschen weg. Door de firma Geertman en Schuttelaar.
Laagste inschr. H. Pronk, Raalte, f 5392.

13 MAART.

AMSTERDAM. *a*. Het sloopen van twee perc. aan de Heerenmarkt, kadastraal bekend sectie M, nos. 2171 en 2172, buurtnummers 10 en 12; *b*. het bouwen van een hulpbank van leening, op het vrijkomend terrein. Door het gem.best.
Laagste inschr. G. v. d. Goolwijk, f 27940.

BEDUM. Het afbreken der bestaande en ter plaatse weder opbouwen van een nieuw café, met bijkomende werken. Door den heer H. Haakman.
Timmer-en Metselwerk. Laagte inschrijver H. Smit, f 2264*.
Glas- en schilderwerk K. v. d. Laan, f 164*. * Gegund.

STAD DOETINCHEM. Het bouwen van een schoolgebouw met 8 lokalen te Doetinchem Door het bestuur der schoolver. tot stichting en instandhouding van Scholen met den Bijbel in Stad- en Ambt-Doetinchem.
Laagste inschr. D. Jansen, Aalten, f 12999. Gegund.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter*, ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, I. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM. BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

25 MAART 1905. 25e JAARGANG. No. 12.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

PRIJSVRAGEN

uitgeschreven in het jaar 1905 door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Prijsvraag I.

Ontwerp voor een vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad.

De onderbouw der brug wordt verondersteld te worden uitgevoerd in berg- en baksteen; de keuze der materialen voor den bovenbouw wordt vrijgelaten.

De breedte der vaart, gemeten op de lijn van den middelbaren waterstand, is 30 M.

De hoogte der landhoofden boven den gemiddelden waterstand is 3 M., en gelijk met de hoogte der kaden. Het rijvlak der brug mag hoogstens 50 c.M. naar het midden van de brug oploopen.

De brug moet drie doorvaartopeningen hebben, waarvan de middelste 12 M. breed moet zijn

De breedte van het rijvlak der brug moet 15 M. zijn, met inbegrip van twee trottoirs, elk 2,50 M. breed.

De brug moet voorzien zijn van gesmeed ijzeren leuningen, met of zonder steenen hoofdbalusters, en van lantaarns ten behoeve der verlichting.

Gevraagd worden de teekeningen, boven de waterlijn, van:
1. een volledig aanzicht van de brug, op de schaal van 1 à 50;
2. een detail van een pijler, op de schaal van 1 à 20.

Voor de beste en ter bekroning waardig gekeurde ontwerpen worden uitgeloofd:

als eerste prijs, de zilveren medaille der Maatschappij, benevens *f* 100;

als tweede prijs, de bronzen medaille der Maatschappij, benevens *f* 50.

De beoordeeling der ingekomen ontwerpen zal plaats hebben door eene Jury, bestaande uit de heeren:

A. Salm G.Bz., Architect te Amsterdam.
Ed. Cuypers, „ „ „ en
W. Kromhout Cz., „ „ „

Ter mededinging worden alle Nederlanders uitgenoodigd.

Prijsvraag II.

Photographiën,
Rubriek A, naar schilderachtige stadsgezichten;
Rubriek B, naar interieurs.

Deze wedstrijd is opengesteld voor alle amateur-photografen in Nederland. De leden der na te melden Jury van beoordeeling blijven buiten mededinging.

De photo's moeten een afmeting van minstens 9 bij 12 cM. hebben, en moeten afgedrukt zijn op mat papier. De inzenders verbinden zich echter desverlangd een afdruk op glad papier aan het Hoofdbestuur der Maatschappij te leveren.

Ieder mededinger mag voor elke rubriek hoogstens acht photographiën inzenden.

Vergrootingen naar origineele opnamen worden toegelaten.

Elke photo moet op carton geplakt, en voorzien zijn van een onderschrift, aangevende het afgebeelde onderwerp.

Voor de beste en ter bekroning waardig gekeurde photographiën worden de volgende prijzen uitgeloofd:

voor rubriek A, een eerste prijs van f 40,
„ „ „ „ tweede „ „ „ 25,
„ „ B, „ eerste „ „ „ 40,
„ „ „ „ tweede „ „ „ 25;

benevens zes prijzen van *f* 10 elk, toe te kennen aan inzendingen die daarvoor in aanmerking komen.

Door de Firma Ivens en Co., Nederlandsch Fototechnisch Bureau, te Amsterdam, is als prijs welwillend ter beschikking gesteld, een Eastman Bullet no. 4 Kodak (10 + 12⁵), toe te kennen aan de beste collectie interieurs.

De beoordeeling der inzendingen zal plaats hebben door eene Jury, bestaande uit de heeren:

Ign. Bispinck, Voorz. Amateur Fot. Vereeniging, te Amsterdam,
A. Le Comte, Kunstschilder, Hoofdleeraar a. d. Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam, en
J. Verheul Dz., Architect, te Rotterdam.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 1. Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvragen worden vóór of op 22 Mei 1905, des namiddags te 4 uur, vrachtvrij ingewacht aan het bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

Art. 2. De in te zenden stukken moeten gemerkt zijn met een motto, en met een herkenningsteeken aan de achterzijde; zij moeten vergezeld zijn van: 1°. een gesloten naambrief, waarop aan de buitenzijde dat motto is herhaald, en van binnen bevattende de vermelding van naam en woonplaats van den afzender, 2°. van een open brief, waarin een adres, om zoo noodig met den inzender te kunnen correspondeeren zonder den naambrief te openen.

Art. 3. Het schrift op de inzendingen moet van eene andere hand dan die des vervaardigers zijn.

Vóór de uitspraak der Jury mag op geen der inzendingen de naam van den inzender vermeld zijn.

Worden de beide laatste bepalingen niet behoorlijk door een inzender nagekomen, dan blijft diens inzending buiten mededinging.

Art. 4. De Jury heeft het recht, wanneer eenige inzending niet ter bekroning kan worden voorgedragen, aan het Hoofdbestuur voor te stellen eene andere onderscheiding daaraan toe te kennen.

Art. 5. De bekroonde inzendingen blijven het eigendom der Maatschappij, die het recht heeft reproducties daarnaar te doen vervaardigen en uitgeven.

Art. 6. De uitslag der beoordeeling zal terstond na de uitspraak der Jury worden bekend gemaakt, en de inzendingen zullen worden tentoongesteld tijdens de Algemeene Vergadering in Mei 1905. waarin de bekroningen zullen worden uitgereikt.

Art. 7. Alle inzendingen worden tentoongesteld in die steden waar Afdeelingen der Maatschappij zijn gevestigd. De niet bekroonde kunnen daarna in April 1906, worden afgehaald aan het bureau der Maatschappij, te Amsterdam, op vertoon van het in art. 2 vermelde herkenningsteeken. De stukken der inzenders buiten Amsterdam woonachtig, worden na genoemd tijdsbestek, en tegen overlegging van het herkenningsteeken, aan een op te geven adres teruggezonden.

In bijzondere gevallen, ter beoordeeling van het Hoofdbestuur der Maatschappij, kunnen op uitdrukkelijk verlangen niet bekroonde inzendingen binnen dit tijdsbestek worden teruggegeven.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij.

A. Salm G.Bzn., *Voorzitter.*
C. T. J. Louis Rieber, *Secretaris.*

EEN CENTRALE MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL.

Naar aanleiding van mijn artikel in het Bouwkundig Weekblad van 4 Februari j.l. ontving ik het volgende schrijven:

Aan
Den Heer H. J. C. HAVER,
Amsterdam.

M. — Tot mijne niet geringe verbazing lees ik in „B. W." blz. 55 onderaan dat „*De Bouwwereld*" het regeeringsplan i. z. M. T. O. bestrijdt. U zult mij zeer verplichten indien U mij wildet aanwijzen wanneer zulks geschied is. — Namens Red. B. W. W.

4 Februari '05, J. H. W. LELIMAN.

Ik beantwoordde dit schrijven aldus:

Amsterdam, 6 Februari, 1905.

Den Weledelgestrengen Heer,
den heer J. H. W. LELIMAN.
Bouwkundig Ingenieur.
Redacteur v. d. Bouwwereld.
Alhier.

Weledelgestrenge Heer!

In antwoord op uw geacht schrijven d. d. 4 dezer, bericht ik u, dat ik zoo vrij zal zijn mijne opvatting, als zou de „*Bouwwereld*" de regeeringsplannen in zake M. T. O. bestrijden, in één der eerstvolgende nummers van het „Bouwkundig Weekblad" uit een te zetten.

Inmiddels, teeken ik,
Hoogachtend
Uw. Dw. Dn.
H. J. C. HAVER.

Ter voldoening aan de belofte, in boven vermeld schrijven vervat, diene het volgende:

„Eenige dagen na het verschijnen van een bestrijdingsartikel in het „Bouwkundig Weekblad" verscheen in No 46 van „de Bouwwereld" een zelfde artikel in het officieele gedeelte, zonder dat de redactie met een enkel woord melding maakte, dat zij het met den inhoud niet eens was.

In No 47 wordt melding gemaakt van het adres van de Mij. t. B. d. Bouwkunst en met een enkel woord er op gewezen, dat . . . . de Redactie het niet eens is met dat adres, zou men denken, neen . . . . gerefereerd aan het bestrijdingsartikel in het vorig nummer van de „Bww." In No 48 is vermeld, dat de Commissie M. T. O. van den „Bond van Technici" het principieel eens is met de regeeringsplannen en een kort résumé gegeven van mijn eerste artikel in het „B. W.", zonder dat de Redactie de gelegenheid aangrijpt om te kennen te geven, dat zij aan de zijde van den „B. v. T." staat. In tegendeel wordt er nog eens herinnerd aan het adres van de „Mij. t. B. v. B."

In No 50 wordt het verzenden van het adres van den „Bond van Technici" vermeld zonder eenig verder commentaar.

In No 51 komt de vermelding voor van de repliek van den heer Versteeg, weder zonder eenige verdere nadere aanwijzing.

In dit zelfde nummer komt een verslag voor van de voordracht „Handwerksnijverheid en Staatshulp" door den heer de Koning gehouden in de Afd. Amsterdam van de Mij. t. B. d. B. op 10 Dec. 1904.

Dit verslag had m. i. gereede aanleiding kunnen geven tot het betuigen van sympathie met de regeeringsplannen, want in zijne dankzegging aan den heer de Koning vlocht de Voorzitter de wensch, dat het genoemden heer gegeven zou mogen worden zijne idealen omtrent vakverheffing tot vervulling te zien komen.

De dagbladen hebben in hunne verslagen hiervan geen melding gemaakt om de zeer begrijpelijke reden, dat hunne verslaggevers hunne taak geeindigd beschouwden bij de voordracht van den heer de Koning en dus niet meer tegenwoordig waren bij de later volgende discussie en sluiting der vergadering. De redacteur van de „Bww." was echter als secretaris van de Afd. Amsterdam tot het laatst toe aanwezig en toch is het verslag in zijn blad even onvolledig op dit punt als dat der dagbladen.

In no. 2 van den nieuwen jaargang wordt, weder zonder verder meer, melding gemaakt van een artikel in het „B.W." ditmaal van den heer Kerkhoff.

In no. 6 wordt mijn tweede artikel in het „B.W." vermeld, voor de achtste maal dus eene gelegenheid geboden tot kleur bekennen, zonder daarvan gebruik gemaakt wordt."

Resumeerend, zien wij dus, dat de „Bouwwereld" 16 Nov. 1904 een „leading article" plaatste tot bestrijding van de regeeringsplannen, tusschen genoemden datum en 14 Jan. 1905 (datum van mijn tweede artikel) een zestal keeren, dat er gelegenheid bestond tot het uiten van de meening van hare Redactie, deze ongebruikt liet en het dus niet zoo groote verbazing behoefde te wekken, dat ik schreef, dat genoemd blad de regeeringsplannen bestreed.

Met genoegen en belangstelling ontving ik desalniettemin het schrijven van den heer Leliman, gevoelens, die in omvang toenamen door de lezing van het artikel M. T. O. in de nos. 7 en 8 van dezen jaargang.

Het artikel, dat ik elk belangstellende warm ter lezing aanbeveel, geeft m. i. blijk van een zoo gezonden kijk op het onderwerp, dat ik mij er in verheug aanleiding gegeven te hebben tot de publicatie en het betreur, dat het zoo lang in portefeuille is gebleven. Alleen aan het slot komt de schrijver tot de conclusie, dat de opzet van de regeering te ruim is en daardoor afschrikwekkend werkt.

Deze meening deel ik niet; wanneer de meerderheid van ons volk en van onze volksvertegenwoordiging eene jaarlijksche uitgave van 43.780,000 gulden voor Oorlog en Marine kunnen toestaan, acht ik eene uitgaaf van *f* 125.000 voor eene goede M. T. S. volstrekt geen weelde.

Wat kost ons hooger technisch onderwijs? Onze ambachtsscholen genieten met elkaar eene jaarlijksche rijkssubsidie van *f* 275.956.

Uit het artikel van de „Bww.” blijkt tevens, dat ook in bouwkundige kringen sympathie bestaat voor de regeeringsplannen, hetgeen trouwens ook bewezen is door het adres van adhaesie verzonden door den „Frieschen Bouwkring” te Leeuwarden, waarbij instemming betuigd wordt met het adres van den „B. v. T.”

Ook het adres van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen in Nederland spreekt van instemming met de Regeeringsplannen.

Na eene serie van desiderata toch met betrekking tot détails luidt de slotzin: „dat de Bond meent goed te doen, ten einde in *dit* adres noodelooze uitvoerigheid te vermijden, Uwe Excellentie *algeheele adhaesie* te betuigen met het adres van genoemden Bond van Technici en dat de Bond van Directeuren den wensch uitspreekt, dat Uwe Excellentie er in zal slagen, de Middelbare Technische School weldra tot stand te brengen.”

Mij dunkt dit adres mag de bestrijders der Regeeringsplannen wel even tot nadenken stemmen. Vrij algemeen zijn zij toch van meening, dat de oplossing van goed M. T. O. gezocht moet worden in de richting van vervolgklassen van Ambachts- of H. B. scholen, waarbij de A. S. als zuivere vakschool dan toch altijd wel de voorkeur zal verdienen.

Als gevolg daarvan zouden een zeker aantal Amb.-scholen tevens geschikt gemaakt moeten worden voor M. T. O. en de Directeuren dier scholen zouden natuurlijk als gevolg van hunnen meer uitgebreiden werkkring financieel in betere conditiën komen.

Inrichting en beheer zouden op die manier zeker in bekwame handen komen, maar .... één man, al is hij nog zoo knap, maakt geene goede onderwijsinrichting; daartoe is meer noodig.

Van die meening is volgens het adres blijkbaar ook de Bond van Directeuren en de leden, onderwijsbelangen hooger stellend dan hunne eigene, hebben hunne instemming met de Regeeringsplannen betuigd.

Na vermelding van deze in mijne oogen bemoedigende feiten, wil ik trachten de bestrijdingen, die na mijn vorig artikel verschenen, te weerleggen; overtuigen zal ik de bestrijders wel niet, want met uitzondering van den heer Kerkhoff, plaatsen zij zich op een veel te weinig praktisch, eer zou ik zeggen fantastisch standpunt, een feit, dat vooral bij beoefenaars der techniek opmerkenswaard is.

De heer Weissman zegt het zelfs zeer duidelijk in zijn artikel in „De Opmerker” No. 7, waar hij het slot van een door hem gehouden voordracht, 27 Nov. ’02 in de Afd. Amsterdam van den Bond van Technici aanhaalt, tot toelichting van zijn standpunt.

Hij begint namelijk met de onderstelling: „Si j’étais Excellence”, zet daarna zijn ideaal uiteen, om te eindigen: „Maar ik ben er zeker van, dat mijn plan overal tegenwerking zou ondervinden, en dat, bood ik het, in een wetsontwerp belichaamd, der Volksvertegenwoordiging aan, er geen meerderheid voor te vinden zou zijn. Want iets zóó nieuws zou in Nederland iets ongehoords zijn.”

Dit standpunt zal wel niemand praktisch noemen, want het leidt tot bevestiging van de waarheid, vervat in het spreekwoord: „Le mieux est trop souvent l’ennemi du bien.”

Verder het artikel van den heer Weissman besprekend, moet ik beginnen met hem op eene onjuistheid te wijzen, ten einde verkeerde gevolgtrekkingen te vermijden. Hij qualificeert mij (en den titel acht ik eene eer) als lid van den Bond van Technici, terwijl ik sedert ruim vijf jaren tot mijn leedwezen, ten gevolge van de Statuten van dien Bond, geene aanspraak op dien titel kan doen gelden.

De heer W. vraagt of hij critiek heeft uitgeoefend zonder argumenten, en zegt dat ik die vraag bevestigend beantwoord zonder bewijzen aan te voeren.

Ik heb, om op zuiver bouwkundig terrein te blijven, een paar voorbeelden op dit gebied aangehaald om te bewijzen, dat salarissen van *hoogstens* *f* 1800 volgens den heer W., in sommige gevallen *f* 2400 à *f* 2500 worden en dus *hoogstens*, niet juist was. Op het juiste algemeene terrein der techniek mij plaatsend, raad ik den heer W. aan b. v. b. eens te informeeren aan de Ned. Fabriek van Werktuigen en Spoorweg-materieel hoeveel technici aldaar werkzaam zijn tegen een salaris, dat hooger is dan ’s heeren W.’s *hoogste*.

Als hij in die richting verder onderzoekt, b. v. b. bij onze stoomvaartmaatschappijen, zal hij zeker verrassende ontdekkingen doen. Dat bouwkundige technici met tractementen van *f* 2400 à *f* 2500, witte raven zijn, is helaas bekend genoeg!

Maar zijn zij zooveel minder waardig dan hunne werktuigkundige collega’s, dat zij ook zeldzaamheden moeten *blijven?* In verband met de traktementen acht de heer W. *f* 600 studie-kosten te hoog.

Hij heeft dus niet gelezen, dat ik tot een totaal van opleidingskosten kwam van *f* 1500 of tot een gemiddelde van nog geen *f* 170 per jaar.

Omtrent de statistiek waaruit hij de wijsheid putte, dat technici *meest* met groote gezinnen zijn gezegend, laat de heer W. ons ook in het duister.

Omtrent de kosten vertelt de heer W. wonderlijke dingen, vooral wonderlijk voor een Architect, en hij meent het heusch ernstig, want hij geeft mij den gemoedelijken raad eens goed te overpeinzen of zijne denkbeelden zoo onuitvoerbaar zijn.

Hij zegt: voor *f* 45,000 heb ik in Amsterdam menige lagere school kunnen bouwen, voor *f* 90,000 zal ik dan toch zeker wel de noodige lokaliteit voor drie vervolgklassen kunnen krijgen.

Drie vervolgklassen voor bouwkundigen, werktuigkundigen en electro-technici b. v. b. eischen *minstens* 9 lokalen, waaraan heel andere eischen gesteld worden dan aan gewone schoollokalen en toch... vergelijkt de heer W. deze ongelijksoortige grootheden met elkaar.

De door mij genoemde *f* 12500 is volgens den heer W. *zeker* voldoende.

Laten wij dat door eenvoudige berekening duidelijk maken.

We nemen dan met den heer W. aan *drie* vervolgklassen, houden op zijn allerzuinigst rekening met slechts *drie* groepen en onderstellen, dat er zuinigheidshalve *alleen* sprake mag wezen van een avond-cursus (vijf avonden à 4 uur elk.) We komen dan tot een honorarium voor respectieve leeraren van *f* 0,85 (zegge vijf-en-tachtig centen) per uur. De Directeur van het zaakje moet zijne volle 20 uren ’s weeks les geven, en bovendien zijne administratie voeren zonder één enkele cent extra vergoeding!

De heer W. zal moeten toestemmen, dat hij geen seconde gedacht heeft, toen hij mij n. b. aanried vooral goed te overpeinzen. De heer W. begrijpt niet, dat er gevaar bestaat bij combinatie van L. en M. T. O. aan ééne inrichting, want er is geen scherpe grens tusschen beide te trekken.

Hierin ligt juist het gevaar, dat heusch niet door een

„behoorlijk rooster van lesuren" wordt opgeheven. Als de heer W. dit niet begrijpt, dan zeg ik: „Geachte heer, *denk* eens even, *peinzen* is nog niet eens noodig."

Ten slotte beweert de heer W. stout weg, dat ik mij niet uitgelaten heb over de *mogelijkheid* van opoffering van de zijde der ouders.

Ik meende, dat mijne berekening der kosten van opleiding, de beurzen van rijkswege en de beurzen, die zeker van particuliere zijde te wachten zijn, even zoovele argumenten van mogelijkheid waren.

De heer W. heeft echter klaarblijkelijk een hard hoofd, want hij blijft spreken van f 600 per jaar kosten en decreteert zonder schijn van bewijs ten slotte een zestal stellingen, die alleen waarde zouden hebben, indien de heer W. werkelijk „Excellence" ware; nu dit niet zoo is, moeten wij ons toch trachten zoo goed mogelijk te behelpen met andere „Excellences".

De heer Kerkhoff plaatst zich op het standpunt: „In de eerste plaats *voldoend* onderwijs voor allen, dan kan later het betere en beste worden verstrekt."

Dit standpunt verschilt van dat van den Bond van Directeuren en Bond van Technici, en zou uitstekend zijn als . . . . . de leerkrachten aanwezig waren.

Zij zijn er voor het lager vakonderwijs zelfs nog niet, waar zou men ze nu voor het M. O. van daan halen?

Dit nu vergeten de bestrijders der regeeringsplannen nog steeds, hoewel zij toch wel toe zullen geven, dat voor onderwijsinrichtingen leerkrachten zullen moeten zijn.

Dat dit bezwaar onder de oogen gezien *moet* worden, is duidelijk en de Bond van Directeuren zal uit ondervinding een boekje kunnen open doen van de bezwaren van dezen aard op lager vakonderwijs gebied.

Tengevolge van het voorgaande genoemde principieele verschil wil ik den heer K. niet op den voet volgen, alleen bij zijne opmerking omtrent de 3 jarige H. B. S. wil ik eene kantteekening maken.

De 3 jarige H. B. S. is vaak een toevlucht voor die jongens, welke op 12 à 13 jarigen leeftijd nog geene beroepskeus gedaan hebben. In afwachting daarvan worden zij naar deze inrichtingen gestuurd en met het oog op die gevallen werd de opmerking door de C. M. T. O. van den B. v. T. gemaakt.

De algemeene ontwikkeling is grooter van zulk een jongen, maar het komt mij voor, dat de heer K. de *algemeene*-verwart met de *vak*-ontwikkeling.

Ten slotte een paar woorden naar aanleiding van het artikel van den heer V. G. A. Bosch, lid van het Hoofdbestuur van de Mij. t. B. d. B.

De leerlingen van Haarlem zullen zich Ingenieur noemen en dat mag niet, zegt de heer B. Ik ben zulks volkomen met hem eens en geloof ook niet, dat het gebeuren zal; ik heb ten minste nog niemand ontmoet, die zich ingenieur noemde, omdat hij oud leerling van de Amsterdamsche Machinistenschool was.

Maar zelfs aannemend, dat zij zich onrechtmatig den titel toe-eigenen, welk kwaad kan dit dan?

Zou de heer B. meenen, dat besturen van gemeente-, provincie- en rijks-instellingen, directieën van spoorweg- en industrieele maatschappijen zoo onnoozel zouden zijn, dat zij een Haarlemsch diploma bij sollicitatie voor een ingenieurs-brevet aanzagen?

Het heele feit zou dus eenvoudig neerkomen op een vrij wel onschadelijke geurmakerij. Delft wordt er dan ook zonder eenig motief bijgehaald en heeft met Haarlem volstrekt niets uitstaande.

De titelvrees speelt den heeren parten. Rest het motief van de kosten, waaromtrent ik in verband met het reeds geschrevene niet veel meer zal zeggen.

De heer B. beroept zich op de heeren Kerkhoff en Versteeg; het beroep op den eerste begrijp ik, dat op den tweede echter niet.

De man, die van de Ambachtsscholen alreeds geen begrip heeft, wiens ongebreidelde fantasie drie bestrijdingsadressen uit het niet schiep, die met cijfers goochelt en zelfs van de aardrijkskunde van zijn eigen land niet op de hoogte is, is in dezen al een zeer weinig betrouwbare raadgever.

Mocht er verband zijn tusschen zijne artikelen en het adres van de Mij. t. B. v. B., dan zeg ik met den heer Bosch, dat het geene aanbeveling verdient, dat het Hoofdbestuur nader betooge, wat geleid heeft tot het verzenden van het adres, dat tot op dit oogenblik nog een unicum is.

A'dam, Maart '05. H. J. C. Haver.

DE TOREN TE OIRSCHOT.

In het voorlaatste nummer van den jaargang 1904 van het Bouwkundig Weekblad werden een paar afbeeldingen gegeven van den toren der St. Pieterskerk te Oirschot, na de ramp die het bouwwerk op 12 December 1904 trof. De voorstellingen muntten echter niet uit door duidelijkheid, een gevolg van de weersgesteldheid tijdens het nemen der photographiën.

Van den verminkten toren werd door den heer A. Mulder, Rijks-Architect voor de monumenten van geschiedenis en kunst, te 's Gravenhage, een zeer mooie teekening gemaakt, waarvan hier eene verkleinde afbeelding wordt gegeven; deze was ook opgenomen in het laatstverschenen Bulletin van den Oudheidkundigen Bond.

De voorstelling geeft een volkomen juist beeld van de ruïne.

De heer Mulder schreef daarbij o a. het volgende: . . . . . .
„hoewel een massa van plus minus 16 à 1700 M^3. steen „is neergestort, blijft de toren toch voor herstelling vatbaar; „bovendien zijn de inwoners van Oirschot te zeer gehecht „aan hunnen alouden, fieren dom, die de trots is van den „geheelen omtrek, dan dat met eenigen grond zou mogen „worden getwijfeld, dat niet spoedig het vrij groote bedrag „van 70 à 80 duizend gulden, waarop bij oppervlakkige „berekening de herstelling van het ingestorte gedeelte moet „worden geschat, op de een of andere wijze zal worden „gevonden."

„Zoowel de burgerlijke gemeente als de kerkelijke zijn bereid, „ieder naar vermogen, zich zware offers te getroosten, zoodat „het blijde vooruitzicht bestaat, dat de toren van Oirschot „met medewerking en geldelijken steun van provincie en „rijk weder in zijn luister van weleer zal worden hersteld."

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Utrecht van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst. Dinsdag 14 Maart 1905. Nadat de gebruikelijke en in de eerste plaats op de agenda staande onderwerpen waren behandeld, werd door den Voorzitter mededeeling gedaan van eene belangrijke studie van de hand van prof. Nussbaum te Hannover, in welke studie algemeene denkbeelden en bijzondere eischen vervat zijn, waarmede naar het oordeel van den schrijver bij het samenstellen van bouwverordeningen rekening dient gehouden te worden.

Uit de langdurige discussie die zich over dit onderwerp ontspon, bleek hoe nuttig dergelijke mededeelingen zijn; doch aan de andere zijde hoe bezwaarlijk sommige details in bouwverordeningen kunnen worden omschreven.

Het woord was daarna aan den Secretaris, die een korte beschrijving gaf van het vervoer der bagage aan het nieuwe station van den Orleans-spoorweg te Parijs en van de wijze van ontgraving en den aanleg van den ondergrondschen stadsspoorweg aldaar, terwijl een en ander met schetsen op het bord werd toegelicht.

De heer Kerssemakers bezorgde den aanwezigen een aangename afwisseling door eene portefeuille zeer verdienstelijke, door hem vervaardigde, aquarellen ter bezichtiging te laten rondgaan.

Wegens het vergevorderde uur moesten verschillende onderwerpen tot nader worden uitgesteld en werd de vergadering te circa elf uur gesloten.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 18 Maart 1905. Vervolg en slot van de geschiedkundige mededeelingen over de *St. Janskerk in den Bosch,* door A. W. Weissman.

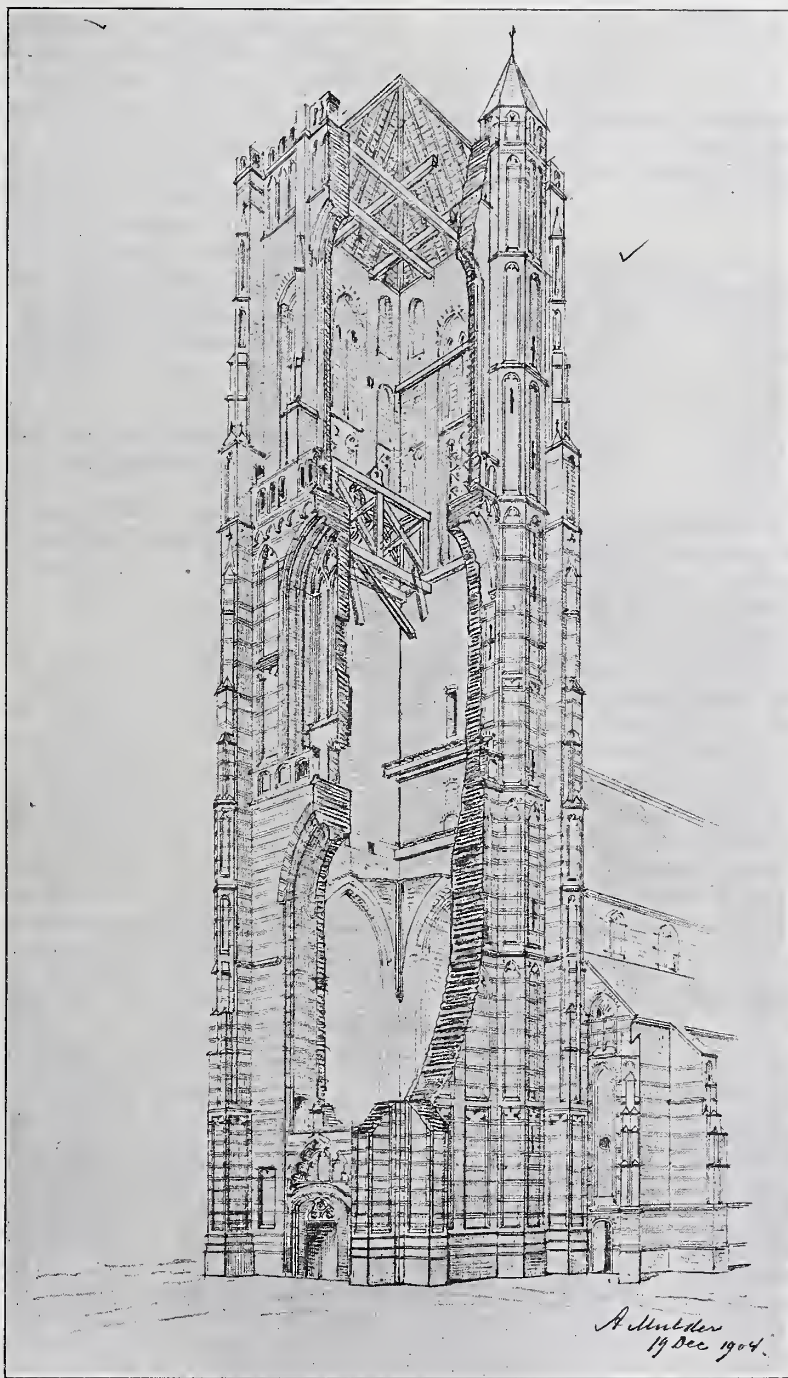
Het St. Nicolaas Gasthuis te 's-Gravenhage. Een korte toelichting tot de plaat, die drie plattegronden van het gebouw geeft. Slaapzalen voor 24 vrouwen. Bouwkosten *f* 60.000. Architect de heer H. Wesstra Jr.

Engelsche en Nederlandsche bouwkunst. Beschouwingen naar aanleiding van de verleden jaar door de „Studio" uitgeschreven prijsvraag voor een eenvoudig goedkoop huis, waar een man van zaken, naar Engelsch gebruik, zijn Zaterdag en Zondag zou kunnen doorbrengen. Het scheen belangwekkend het oordeel van Engelschen over Engelsche ontwerpen weer te geven, nu hier te lande zoo veel Engelsche buitenhuizen verrijzen. Nederlanders die „cottages" bouwen, kunnen er hun voordeel mede doen, en misschien kan de aandacht, die de Engelschen nu aan de Nederlandsche bouwkunst van de 18e eeuw gaan wijden onzen architecten een spoorslag zijn, om ook eens uit die bron op eigen bodem te gaan putten. De schrijver herinnert aan een ontwerp op de jongste Haagsche tentoonstelling, dat bewees, welke gunstige uitkomsten op deze wijze verkregen kunnen worden.

De Simplontunnel, door J. L. Terneden. Beschouwingen over de gevolgen van de gesteente-warmte, het uitstroomen van heet water uit het gesteente en de door ontleding van dit ingesloten water ontstane vergiftige gassen. Tegen dit ongerief moet de techniek nog middelen uitdenken.

Het nummer wijdt voorts een waardeerend woord aan de nagedachtenis van den overleden architect *G. W. Vixseboxse.*

Architectura. 18 Maart. *De opleiding van den architect,* voordracht van den heer Jan Stuyt, in het Genootschap Architectura et Amicitia. De heer Stuyt heeft zich deze vragen gesteld: 1e. hoe moeten de examens zijn ingericht om vrucht te dragen voor de bouwkundige praktijk, en 2e. hoedanig moet de voorbereiding zijn geregeld. Voorts gaat de heer S. na, hoe de opleiding van den architect in Engeland is geregeld; dit kan zijn nut hebben, omdat aldaar, dooreen genomen, het beroep van den architect hooger staat dan in eenig ander land.

Toren te Oirschot na de ramp.

Het „Technische gedeelte" bevat vervolgen van: *Benutting der Coöperatie op technisch gebied,* en van: *Aerogeengas.*

De Bouwwereld. 15 Maart. *Sociaal-economische kroniek,* door Mr. Dr. H. S. Veldman. *Bouwkundigen en Woningwet.* De schrijver constateert, dat er ontevredenheid heerscht onder de bouwkundigen over allerlei belemmeringen uit bouwverordeningen voortvloeiende. Men bedenke echter, dat de Gemeentebesturen gebonden zijn door de bepalingen der Woningwet, die hen lasten, moeiten en onaangenaamheden oplegt. Veel hoofdbreken kost het, bij Bouw- en Bewoningsverordeningen de praktijk zooveel mogelijk te volgen. Om dit aan te toonen, wijst de schrijver b.v. op hetgeen onder „ter bewoning bestemd vertrek" moet worden verstaan.

De restauratie van het Heidelberger slot, in het kort behandelende den strijd over het al of niet voortzetten van de restauratie daarvan. Bij dit artikel zijn gevoegd drie afbeeldingen, van den tegenwoordigen toestand van den Otto-Heinrichsbau en de ontwerpen tot restauratie van Prof. C. Schäfer en Prof. A. Haupt.

Het nummer van 16 Maart van het Technisch Weekblad bevat de verslagen van eenige vergaderingen, den Bond van Technici en zijne Afdeelingen betreffende, en het Adres van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen in Nederland, gericht tot Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken en tot de Tweede Kamer, in verband met de *C. M. T. School.*

UIT DEN VREEMDE.

Terwijl vroeger de verschillende in Duitschland uitgeschrevene bouwkundige prijsvragen zeer dikwijls internationaal waren, komt dit nu zoo goed als niet meer voor. Bijna bij elke prijsvraag luidt het tegenwoordig: „nur für Architecten deutscher Reichsangehörigkeit".

Gedurende de Internationale tentoonstelling te Luik wordt van 7—10 Augustus een Internationaal Woning Congres gehouden. Talrijke prijzen zijn uitgeloofd tot het verkrijgen van plannen voor goede en solide werkmanswoningen. Vijf en twintig huizen van verschillende typen, worden opgericht door bouwmaatschappijen, woonvereenigingen, enz.

Het pauselijk paleis te Avignon, dat meer dan 50 jaren als kazerne gebruikt is, wordt ingericht tot een museum van kerkelijke kunst. De kapel en de particuliere vertrekken worden zooveel mooglijk gebracht in den staat zooals zij waren onder Gregorius XI.

In de tuinen van de Tuileriën te Parijs wordt een monument opgericht ter eere van Waldeck Rousseau. Het is eene buste op een voetstuk, omringd door allegorische figuren.

Somersethouse te Londen ontleent zijn naam aan Edward Seymour, hertog van Somerset, die op het tegenwoordige terrein een paleis bouwde in 1548. De architect was Jan van Padua. Het tegenwoordige paleis werd gebouwd in 1776—1790 door Sir William Chambers.

De nieuwe dokken die in 1907 in Antwerpen zullen geopend worden, kosten 3½ millioen gulden.

Het Britsch Museum te Londen heeft een complete zuilschacht ontvangen van een der kolommen die den ingang van de z. g. n. schatkamer van Atreus te Mycénea versierden. De Engelschen zijn er erg trotsch op, maar het oude grafmonument is hoogst bedenkelijk geschonden.

Om de buitenmuren van St. Paul te Londen te beschutten tegen den invloed der zuren die in de Londensche atmospheer zijn, wordt de proef genomen om ze droog schoon te maken door fijn droog scherp zand, onder hoogen druk, er tegen te spuiten. Daarna worden de muren gedrenkt met verhitte parafine was.

In enkele gewelven van St. Markus te Venetië, namelijk in dat van „het paradijs" en van „apocalypsus" beginnen bedenkelijke scheuren te komen. Ook in andere gedeelten zijn meer of mindere afwijkingen merkbaar. De fout ligt waarschijnlijk in de fundeeringen, die nauwkeurig onderzocht zullen worden.

Het Hotel de Rohan te Parijs, waarin tot nu toe de staatsdrukkerij gevestigd was, zal worden gerestaureerd en onder de historische gedenkteekenen gerangschikt worden. De drukkerij verhuist naar rue de la Convention.

BERICHTEN.

Ned. Vereeniging voor Teekenonderwijs. De 25e Algemeene Vergadering dezer Vereeniging zal gehouden worden op Dinsdag 25 April, des voormiddags te 10 uur, in de Oefenschool der Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers te Amsterdam.

Bescherming van Caissonarbeiders. De Sociaal technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten heeft enkele opmerkingen in het licht doen verschijnen over de bescherming van Caissonarbeiders, naar aanleiding van het door de Regeering voorgestelde ontwerp van wet, houdende bepalingen tot beveiliging bij het uitvoeren van bouwwerken onder grooteren dan den atmosferischen luchtdruk. Komt deze wet in het Staatsblad met de bedoelde wijzigingen, dan bestaat, volgens de Vereeniging, de gegronde hoop, dat caisson-ziektegevallen zich hier te lande weinig of niet meer zullen voordoen. In de eerste plaats zouden de heilzame gevolgen daarvan ondervonden worden door de caissonarbeiders bij het Westelijk Viaduct te Amsterdam.

's Gravenhage. B. en W. hebben het door den heer J. van Lokhorst, Rijksbouwkundige, opgemaakte ontwerp voor het nieuwe gymnasium ontvangen. De kosten van den bouw, van meubels en centrale verwarming, maken van het ontwerp en zorg voor de uitvoering, worden begroot op f 356,200. In December stond de Raad reeds f 2500 toe voor het maken van het ontwerp; B. en W. stellen nu voor het resteerende bedrag beschikbaar te stellen.

⁎ Ter gemeente-secretarie zijn verkrijgbaar gesteld afdrukken van het plan voor de uitbreiding der gemeente, dat voor het publiek bovendien ter inzage ligt.

Amsterdam. Er zijn bij B. en W. plannen ingekomen ter bebouwing van het voormalig beursterrein; zij ontvingen een bod voor het 2653 M.² groote Damrak-terrein, van f 600,000, om daarop te bouwen een Grand Hôtel d'Amsterdam, met een groot aantal winkels aan de Damrakzijde. De plannen voor het gebouw zijn — naar gezegd wordt — ontworpen door den Parijschen kunstenaar George de Feure. Deze is van Hollandsche afkomst, maar woont sedert jaren te Parijs, waar hij zich grooten naam verwierf op decoratief- en op Kunstnijverheidsgebied. Dat hij ontwerpen voor gebouwen leverde, was tot heden niet bekend. Als 't plan doorgaat, zoo wordt tevens medegedeeld, zal het materiaal voor den bouw en wat voor de inrichting noodig is, door de Hollandsche industrie worden geleverd.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	22	jaar	salaris	f 60.—
„	„	„	26	„	„	- 60.—
„	„	„	48	„	„	- 100.—
„	„	„	28	„	„	- 95.—
„	„	„	22	„	„	- 75.—
„	„	„	46	„	„	- 120 —
„	„	„	32	„	„	- 90.—
„	„	„	25	„	„	- 70.—
„	„	„	22	„	„	- 80.—
„	„	„	37	„	„	- 80 —
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	24	„	„	- 80.—
„	„	„	22	„	„	- 40.—
„	Teekenaar	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	21	„	„	- 45.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 27 MAART.

AMSTERDAM. Bestek no. 8, het maken van grondwerken, kunstwerken, verhardingen afsluitingen, gebouwen, het leggen van den bovenbouw, het maken van de ballastbedding en van bijkom. werken een en ander voor de omlegging van den spoorweg den Helder—Amsterdam in verband met de verruiming van de spoorwegbrug over het Noordzeekanaal nabij Zaandam (Nieuwe Hembrug) in 2 perc. (Voor rekening van den staat der Nederlanden.) Raming perc. I f 422000, perc. II f 626000.

De Holl. ijz. spoorw. maatij., n.m 1½ u. (Gr. tijd) in het centr. personenstation. Aanw. gedaan.

AMSTERDAM. Bestek no 1025. Het maken van een stalgebouw met smederij op spoorwegterrein aan den Cruquiusweg te Amsterdam. Ram. f 19300.

De Holl. IJz. Spoorwegmaatij., n.m. 1½ u. (Greenw.). Aanw. gedaan.

ASSEN. Het bouwen van drie aaneengebouwde woon- en winkelhuizen met werkplaats op het Oude Kazerneterrein te Assen, in 2 perceelen.

De arch. J. v. Houten, 's av. 8 u., in café Hasper. Bestekken en teek. à f 1,50 per stel en nadere inlicht. te bekomen bij den arch. Aanw. gedaan.

EEN, GEM. NORG (DR.). Het bouwen van eene behuizing waarin bakkerij en winkel, met de leverantie van het daartoe benoodigde.

De heer J. Niestijl, n m. 2 u. Bestek en teek. ter inzage bij R. Hofsteenge, herbergier.

OMMELANDERWIJK. Het bouwen van een woning aan de zoogen. no. Een, gem. Veendam.

De arch. H. Muntendam te Veendam, n.m. 5 u., in café „De Ommelander", alwaar bestek en teek. ter inzage liggen.

WINSCHOTEN. Het weder opbouwen van de tolgaarderswoning te Winschoten-Zuiderveen.

Het gem.best., 's av. 7¾ u. Bestek en teek. resp. ad. f 0.25 en f 0.75 ter gem.-secret. verkrijgb. Aanw. gedaan.

DINSDAG 28 MAART.

BREDA. Het verbouwen van het pand gelegen aan de Ginnekenstraat, geteekend nos. 40—40a.

De architecten P. A. Oomes en L. v. d. Pas, 's av. 8 u. in café A. Verlegh, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. gedaan.

BRITSUM (FR.). Het verbouwen van een woonhuis met stalling.

De heer P. de Vries. Bestek en teek. ter inzage bij K. W. Nicolaij. Inlicht. geeft L. Fokkens.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een kantoor op een terrein gelegen aan den Zuiderhagen voor N. J. Menko.

De arch. H. Reijgers, 's midd. 12 uur, in hotel „de Graaff". Bestek en teek. tegen f 10 per stel verkrijgb. ten kantore van den arch. en worden bij de besteding tegen f 7 per stel teruggenomen. Inl. zijn te bekomen bij den architect. Aanw. 28 Maart, v.m. 9 u.

GOOR. Het bouwen van een dubbel woonhuis, op den Malberg te Goor.

De architect A. J. de Koning te Delden, n.m. 1 u. in café Koekman" te Goor, alw. bestek en teek. ter inzage. Nadere inlicht. verstrekt A. J. de Koning. Aanw. 28 Maart, v.m. 11 u.

HILVERSUM. Het bouwen van een woon- en winkelhuis aan de Kampstraat.

De arch. B. H. Bakker, 's av. 7 u. Bestek en teek. à f 1 verkrijgb. ter drukkerij van Gebrs. Wolff, Kerkstraat 12.

HOOGEVEEN. Het bouwen van drie woningen aan blok aan de Schutstreek.

De heer A. Bruins firma wed. van Velzeltroost, 's midd. 12 u., in hotel „Luinge". Bestek met teek. ter inzage in genoemd hotel en te bekomen bij den arch. J. Carmiggelt à f 1. Aanw. 28 Maart, v.m. 9 u.

MEPPEL. Het bouwen van een boerderij met woonhuis.

De arch. P. Janzen, n m. 1 u. bij Kerssies aan de Havelterbrug. Bestek en teek. op 21 Maart verkrijgb. à f 2 bij Fred. Ogterop, Stationskoffiehuis en bij den besteder. Aanw. bij de Sluis 28 Maart, v.m. 11 uur.

UTRECHT. Bestek no. 1015 Het maken van gebouwen en inrichtingen met daarmede in verband staande werken ten behoeve van werkplaatsen en magazijnen voor den dienst van weg en werken op het station Utrecht. Raming f 285500.

De maatij. tot expl. van staatssp.w., n.m. 2 u. (lok. tijd).

WIJHE. Het verbouwen van het vroegere instituut tot bewaarschool enz.

Het gem.best., v.m. 11 uur ten gemeentehuize. Bestek en teek. liggen ter secretarie ter inzage en à f 1.50 verkrijgb. Aanw. 27 Maart, n.m. 3 u. door den archit. H. J. J. Fuchs.

WOENSDAG 29 MAART.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een pakhuis

met wagenhuis, kantoor enz, op een terrein gelegen aan de Van Lochemstraat te Enschedé.
De arch. H. E. Zeggelink, 's midd. 12 u. in café Mendelaar, alw. bestek met teek. ter inzage. Inl. bij den arch. Aanw. 29 Maart, v.m. 9 u.

HILVERSUM. Het bouwen van 3 woonhuizen aan de Naarderstraat.
De arch. J. A. Slot bij wien bestek en teek. à f 1 te bekomen zijn.

HOOFDDORP. Het amoveeren van een woonhuis en het bouwen van een hotel met tooneelzaal en stalling.
De bouwk. J. W. de Heij en Zn, v.m. 11 u. in het hotel van P. H. J. de Groot.

MIDDELBURG. 1e Het uitbreiden van het gebouw, ten gebruike van den prov. stoombootdienst op de Wester-Schelde te Vlissingen; 2e. het vergrooten der bestaande bergplaats voor vrachtgoederen en het maken van een veeplaats bij de Westelijke buitenhaven te Neuzen, mede ten gebruike van den prov. stoombootdienst op de Wester-Schelde.
Het prov. best., v.m. 11 u. Bestekken ter prov. griffie verkrijgb. met teek. voor f 0,75 of zonder teek. voor f 0,40 en liggen ter lezing ter prov. griffie, bij den hoofdingen van den prov. waterstaat te Middelburg, bij den ingen. van den prov. waterstaat te Neuzen en bij den directeur van den prov. stoombootdienst op de Wester-Schelde te Vlissingen Inl. te bekomen bij den hoofdingen. en den ingen. voorn. Aanw. te Vlissingen op 22 Maart en te Neuzen op 23 Maart, telkens v m. 10 u.

NIJMEGEN. Het verbouwen van café restaurant „Suisse".
De ingenieur J. Schotel te Rotterdam, 's midd. 12 u., in voorn. café. Bestek met teek. ter visie ten kantore van den ing.-arch. J. Schotel, Oostzeedijk 172 te Rotterdam, en in gen. café, alw. bestek met 2 teek. verkrijgb. zijn ad f 2. Aanw. gedaan.

ZUTPHEN. Bestek no. 46. Het bouwen van een stal c.a. te Millingen, onder het beheer der genie te Zutphen. Ram. f 15200.
De genie, voorm. 11 u. (plaatselijke tijd) in café Groote Turfstraat 33 te Zutphen, alwaar bestek en het proc.-verbaal van gegeven inl van af 25 Maart ter lezing liggen. Bestek en afschriften van proc.-verbaal zijn van af diezelfde tijdstippen verkrijgb. tegen resp. f 0,60 en f 0,10 per stuk, bij den opzichter van fortificatiën te Zutphen). Geweldigershoek 6). Inl. worden gegeven door den besteder te Zutphen, op het bureel der genie aldaar (Geweldigershoek 6), op 23 Maart van 2 tot 3 u. Aanw. wordt niet gehouden.

DONDERDAG 30 MAART.

BLERIK. Het bouwen van een woonhuis met smederij, aan de St. Anthoniuslaan.
De heer P. Gommans, n.m. 5 u. te zijnen huize. Bestek met teek. ter inzage en ad f 1 verkrijgb. ten huize van A. Holten, bouwk. Aanw. 30 Maart, v.m. 11 u.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een pakhuis met wagenhuis, kantoor enz. op een terrein gelegen aan de Van Lochemstraat aldaar.
De arch. H. E. Zeggelink, 's midd. 12 u. in café Mendelaar. alw. bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft gen. architect. Aanw. 30 Maart, v.m. 9 u.

HOORN. Het bouwen van vijf burgerwoonhuizen, aan den draaisingel aldaar.
De bouwk. J. v. d. Voet te Leiden in café „De Koophandel" te Hoorn, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. gedaan.

ROTTERDAM. Bestek no. 17. Complex Flakkee. Het maken van de aardebaan, het leveren en verwerken van ballast, het leggen van sporen en wissels, het bouwen van een stationperronsoverkapping, remise en watervoorzieningen en het uitvoeren van bijkom. werken ten behoeve van den stoomtramweg Rotterdam—Hellevoetsluis (gedeelte Spijkenisse—Hellevoetsluis).
De directie der Rotterdamsche Tramweg Maatij., n.m. 2¼ u. (A. T.) in de wachtkamer 2e klasse van het station aan de Rosestraat. Bestek en teek. verkrijgb. als volgt: bestek f 2, bestek en 2 teek. (situatie en lengteprofiel) f 8, bestek en 5 teek. (gebouwen enz.) f 4, bestek en 7 teek. f 12 aan het kantoor der Maatij. Rosestraat 3*a*. Aanw. 22 Maart, v.m. 10½ uur.

NEERLOON (N.-BR.). Het bouwen van een woonhuis met annexe stalling, smederij enz. aan den Maasdijk aldaar.
De Kinderen H. Arts, n.m. 5 u. in het café van W. v. d. Berg. Bestek en teek. in voorn. café ter inzage. Teek. ad f 1 verkrijgb. Inlicht. te bekomen bij E. L. Jansen op 25 en 26 Maart.

STADSKANAAL. *a*. Het bouwen van eene landbouwschuur te Musselkanaal, 1e Onstwedderboerendiep, onder bijlev. van al het daartoe benood. *b*. De glas- en verfwerken.
De heer W. Kremer Bzn. te Kalkwijk, 's av. 7 u. in het café van A. S. Smith. Bestek en teek. ad f 2,50 per stel, te verkrijgen bij J. Linzel, archit., Stadskanaal en voor de verfwerken ter inzage in bovengen café.

WIJK BIJ MAASTRICHT. Het vergrooten der St. Josephschool, gelegen aan de Grachtstraat.
Het prov. armbest. van St Martinus, 's midd. 12 u. in de pastorie. Bestek met plan verkrijgb. tegen f 2 bij Joseph Hollman, arch., Wilhelminasingel 23 te Wijk.

VRIJDAG 31 MAART.

OLDENZAAL. Het bouwen van een magazijn en verdere werken bij hare fabriek te Oldenzaal.
De koninkl. Oldenz. stoomweverij voorheen J. H. Molkenboer Jr., n.m. 5 u. in het hotel „De Ster" (Masseur). Bestek en teek. vanaf 23 Maart ten kantore van den archit. verkrijgb. à f 1,— per stel. Aanw. op den dag der besteding n.m. 3 u. (pl. tijd) Inlicht. geeft G. Bellman A.Gzn., architect, Enschedé.

ZATERDAG 1 APRIL.

OUD BEIERLAND. Het verbouwen van de O. L. school in de kom der gemeente met of zonder vernieuwing der afscheidingen.
Het gem.best., n.m. 3 u. Bestek en teek. à f 2 per stel verkrijgb. ter secretarie. Aanw. 1 April, v m. 10 u.

OOSTERWOLDE (FR.). Het bouwen van een woonhuis met schuur.
De heer P. Buwolde, arts.

DINSDAG 4 APRIL.

GOUDA. Het vergrooten van de avondschool voor ambachtslieden.
Het gem.best., n.m. 2 u.

WOENSDAG 5 APRIL.

RAVESTEIN. *a*. Het bouwen van een gem.huis welks bovenverdieping zal dienen voor teekenschool met bijlev. van alle materialen, transporten, enz. *b*. de levering van het noodige ameublement. Na afloop der besteding zal te zelfder plaatse in het openbaar, door notaris van den Bogaard in deze gem., voor afbraak worden verkocht: het gebouw thans tot gem.huis en teekenschool dienende.
Het gem.best., n.m. 12½ u. in hotel „de Keurvorst van de Paltz". Bij den arch. H. J. Caners die ook nadere inlicht. geeft, zijn verkrijgbaar bestek met teek. sub. *a*. ad f 2,50, sub *b* ad f 0,75. Aanw. 5 April, v.m. 11 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

8 MAART.

WEZEP (OV.). Het bouwen van een koffiehuis. Door de arch. D. Kok Jz. te Harderwijk.
Laagste inschrijver A. Borst, Hattemerbroek voor f 8375.

10 MAART.

ROERMOND. Het bouwen van 7 woonhuizen aan den Venloschen weg, te Roermond onder beheer van den archit. H. Bertrams te Roermond.
Gegund aan de laagste inschrijvers L. Waaijer en Mooren, Maasniel, voor f 12386, zonder levering van gas-, waterleiding, glas- en verfwerk.

11 MAART.

MIDWOLDA (GR.). Het doen van eene verbouwing aan de school te Meerland. Door het gem.best.
Laagste inschr. G. Heijenga, Midwolda, f 2647, gegund.

13 MAART.

AKKERWOUDE (FR.). Het bouwen van eene arbeiderswoning. Door den heer S. Blumers.
Laagste inschr. S. Groenhof, Dantumawoude, f 437, gegund.

NEERKANT GEM. DEURNE (N.-BR.). Het vergrooten der R. K. kerk en het bouwen van een nieuwen toren, met bijbehoorende werken. Door het R. K. kerkbest. van de parochie van den H. Willebrordus.
Laagste inschrs. J. W. Gooven, Meyel en J. Dirkx, Roggel, f 13290, gegund. Allen zonder leverantie van metselsteen.

14 MAART.

ALKMAAR. Het amoveeren van perc. B no. 24 aan de Nieuwesloot en het terzelfder plaatse weder bouwen van: een winkelhuis met twee bovenwoningen en pakhuis Raming f 7266. Door den arch. K. Bakker Dz.
Laagste inschr. J. Dorregeest, f 7272, gegund.

APELDOORN. Het amoveeren van een woonhuis aan den Waldeck Pyrmontslaan. Door den arch. H. J. Tiemens Jr. te Arnhem.
Plan A. Gegund aan R. Dales voor f 325.
Plan B. Gegund aan H. de Groot voor f 25

ARUM (FR.). Het amoveeren van een woning en het bouwen van een huis. Raming f 1660. Door de kerkvoogden der Herv. gemeente.
Laagste inschr. P. S. Westra, Arum, f 1624*.
* Gegund.

DEDEMSVAART. Het bouwen van een woonhuis en schuur onder bijlev. van alle daartoe ben. materialen, arbeidsloonen, enz. Door den heer K. Ketelaar te Drogsteropslagen gem. Zuidwolde.
Laagste inschr. R. Mandema, Lutten, f 2998. Niet gegund.

ECHTERBRUG (FR.). Het bouwen eener burgerwoning. Raming f 831. Door den heer Anne E. Wind.
Laagste inschr. J. Koopman, f 795.

15 MAART.

APPINGEDAM. Het maken van twee woningen voor een bestaande schuur, aan den Rijksweg, onder bijlevering van al het daartoe benood. Raming f 2440. Door den archit. J. Heikens.
Laagste inschr. D. Vos, f 2295, gegund.

DORDRECHT. Het maken van een kantoorgebouw met pakhuis en bovenwoning en het daarvoor afbr. der bestaande gebouwen. Door den arch. H. A. Reus.
Fundeering in metselw. laagste inschr. P. v. Driel f 23339.
Fundeering in beton P. v. Driel f 22837.

GLANERBRUG GEM. LONNEKER. Het bouwen van 2 woonhuizen aan de Glanerbrug. Door den heer H. Bijker.
Laagste inschr. B. Wigger, Glanerbrug, f 2270. Volgens bestek beraad.

16 MAART.

AMBT-HARDENBERG. Het bouwen van eene school met onderwijzerswoning in de buurtschap Ebbenbroek. Door het gem.best.

Laagste inschr. Heemse. f 10870. Gunning 14 dagen aangehouden.

EINDHOVEN. Het bouwen van 2 burgerwoonhuizen met aanhoorigheden. Begrooting f 4191. Door de heer P. Toirkens—Vermeeren.
Laagste inschr. v. d. Broek, Strijp, f 4147. Gunning binnen 2 dagen.

GRONINGEN. Het afbreken der synagoge in de Kl. Folkingestraat, eene behuizing er naast, een aan de Nieuwstad, 12 woningen in de Spekloopersgang en Zwaantjesgang, en het opbouwen van eene synagoge met bijgebouwen en van een winkelbehuizing met 2 bovenwoningen. Door het kerkbest. van de Ned. Israël. gem.
Laagste insch. M. Meijer, Leeuwarden, f 52945. 2 bilj. te laat ingekomen.

NIEUWE PEKELA. 1. Het bouwen eener boerenplaats voor den heer H. J. Tjabbes te Nieuwe-Pekela, met bijlev. van alle daartoe benood. mat., werkloonen enz. 2e. Alle glas-, behang- en verfwerk aan genoemd gebouw. Door den aanbesteder.
Laagste inschr. M. de Kramer, N. Pekela, f 7580 Gegund.

SON (N.-BR.). Het bouwen van een heerenhuis. Door den heer Dijkhoff.
Laagste inschr. H. v. d. Nieuwenhof, f 4950.

UTRECHT. Het bouwen eener villa in het park „Bosch en Duin" te Zeist. Door den arch.-ingenieur J. G. Wattjes.
Laagste inschr. B. Grooteboer, Utrecht; f 32990. Gunning in beraad gehouden.

WINSCHOTEN (ONDERH.). Het verbouwen van de behuizing van den heer J. Voorthuis aan 't Marktplein ald. tot café. Onder architectuur van den heer K. de Grooth.
Laagste inschr. M. J. H. Pius, f 2198.

ZUID SCHARWOUDE. Het bouwen van eene kerk met sacristie, toren, afsluithek en bijbehoorende werken, op het terrein ten Noorden der bestaande pastorie in de gem Noord-Scharwoude. Door het R. K. par. kerkbestuur van den H. Joannes den Dooper te Langendijk.
Laagste inschr. M. Bakkeren, Prinsenhage, f 126400.

17 MAART.

LUTTEN A/D. DEDEMSVAART. *a.* Het bouwen van een burgerbehuizing met smederij aan de Nieuwe Weg te Avereest met bijlev. van materialen, transporten, werkloonen enz.; *b.* de glas-, verf- en behangwerken. Door de archit. E. Warringa en Zn te Nieuwbuinen.
a. Laagste inschrijvers L. Weggemans, Slagharen en H. Berends, de Krim, f 3184.
b. J. H. Tromp. Dedemsv., f 185. Gunning in beraad gehouden

ROOSENDAAL (N.-BR.). Het bouwen eener bad- en zweminrichting met annex woon- en koffiehuis. Door de directie der Verz. maatij. „Antverpia".
Laagste inschr. Mich. v. Overveld, f 15600. Gegund.

18 MAART.

GRONINGEN. Het gedeeltelijk afbreken en verbouwen van het perc. get. no. 63, op den hoek van de Meeuwerderweg en de Oliemulderstraat, het bouwen van twee bovenwoningen op die behuizing, en het bouwen van eene behuizing met bovenwoning in de Oliemulderstraat, onder bijlev. van al het daartoe benoodigde. Door den heer A. J. Koopmans.
Laagste inschr. H. Tekelenburg, f 8490.

HUIZINGE (GR.). Het afbreken van een schuurtje en het weder opbouwen van een bijschuur, met bijlev. van alle daartoe benood. materialen. Door de heer H. Smedema.
Laagste inschr. B. Jansen, Westerwijtwerd, f 2889, gegund.

SAPPEMEER. Het amoveeren van een oud gebouw, tegenover de Borgercompagniesterbrug te Sappemeer en het bouwen van een woon- en winkelhuis, met de lev. van al het daartoe benoodigde. Door den heer M. J. Hummelen.
Laagste inschr. J. Dieters Jr., Foksham, f 5575, gegund.

20 MAART.

DE BILDT (UTR.). Het aan- en verbouwen van de stalgebouwen op de buitenplaats „Schaerweyde te Zeist. Door den arch. P. J. Houtzagers.
Laagste inschr. I. C. Heijenberg, Utrecht, f 12393.

EDE (GELD.). Het bouwen van 10 arbeiderswoningen aan den Maanderweg. Door den arch. A. Kooi.
Timmerwerk. Laagste inschr. G. J. Kleinrensing, Wageningen, f 3849
Metsel- en Stucadoorwerk. D. Juffer, Amersfoort, f 3535.
Glas-, schilder- en behangwerk. J. B. Hendriks, Bennekom, f 540.
Lood- en zinkwerk. J. van Gaasbeek, Oosterbeek, f 468.
Smidswerk. J. Brouwer, f 255.
Massa. H. Heiting, Bennekom, f 9645.

HAARLEM. Het bouwen van een villa, op een terrein in den Aerdenhout te Bloemendaal. Door den arch. J. Wolbers te Bloemend.
Laagste inschr. P. Hoetjes, f 33670.

TWELLO. Het bouwen eener onderwijzerswoning aan de Teuge. Door het gem.best.
Laagste inschr. J. te Wechel, Twello, f 4245.

ZUTPHEN. Het verbouwen van de perceelen no. 63 en 65 aan de Houtmarkt. Door den arch. H. A Ezerman.
Zonder glas- en verfwerk. Laagste inschr. Gebr. Landeweert, f 13888.

21 MAART.

AMSTERDAM. Het sloopen en weder opbouwen van perc. Kalverstr. no. 9 te Amsterd. Door The National Cash Register Co. Cord H. van Erk.
Laagste inschr. A. A. K. Steinmetz, f 17932.

Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.

Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. F. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

AANBESTEDING

Uitbreiden Schietbanen.

Burgemeester en Wethouders van *Haarlem* zullen op DINSDAG 11 APRIL 1905, des namiddags ten 1½ ure ten Raadhuize der gemeente in het openbaar aanbesteden:

Het uitbreiden van de schietbanen in de duinen onder OVERVEEN, gemeente BLOEMENDAAL.

Bestek en voorwaarden, met daarbij behoorende teekeningen, liggen op elken werkdag van des voormiddags 9 tot des namiddags 2 ure ter gemeente-secretarie (7e Afdeeling) ter inzage en zijn aldaar verkrijgbaar tegen betaling van *f* 1.— per stel.

Inlichtingen, de besteding betreffende, en aanwijzing volgens bestek.

Aan de Stoommeubelfabrieken „WED. A. KRAAK Az." te *Amsterdam* wordt gevraagd een

Meubelteekenaar,

volkomen bekend met ontwerpen en detailleeren van meubelen.

Br. fr. *Prinsengracht 620 Amsterdam.*

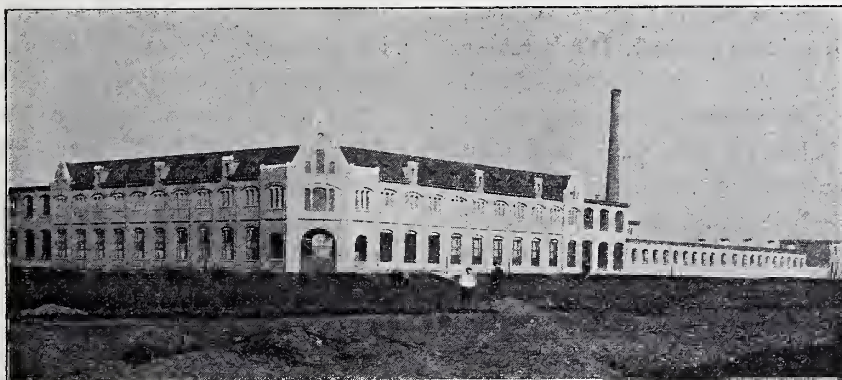
BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1 —, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

1 APRIL 1905. 25e JAARGANG. No. 13.

Gezicht op de tegenwoordige Fabriek.

DE KONINKLIJKE DEVENTER TAPIJTFABRIEK.

I.

In November van het vorige jaar is de Deventer Tapijtfabriek verhuisd van de Smedenstraat naar een nieuw gebouw aan de Smyrnastraat, die aldus genoemd is naar de industrieele onderneming. Dit was een gewichtig feit voor Deventer, dat o. a. herdacht werd in een geïllustreerd nummer van de Deventer Courant, waaraan wij het een en ander zullen ontleenen.

De afbeeldingen die daarbij gegeven worden, zijn welwillend afgestaan door de Redactie van genoemde Courant; wij meenen, in dit Weekblad, hoofdzakelijk voor bouwkundigen, niet te mogen nalaten er een plattegrond bij te voegen.

Alvorens het nieuwe gebouw te behandelen, zal een enkel woord gewijd worden aan de geschiedenis van de fabriek die den 24sten Aug. 1897 haar 100-jarig bestaan herdacht.

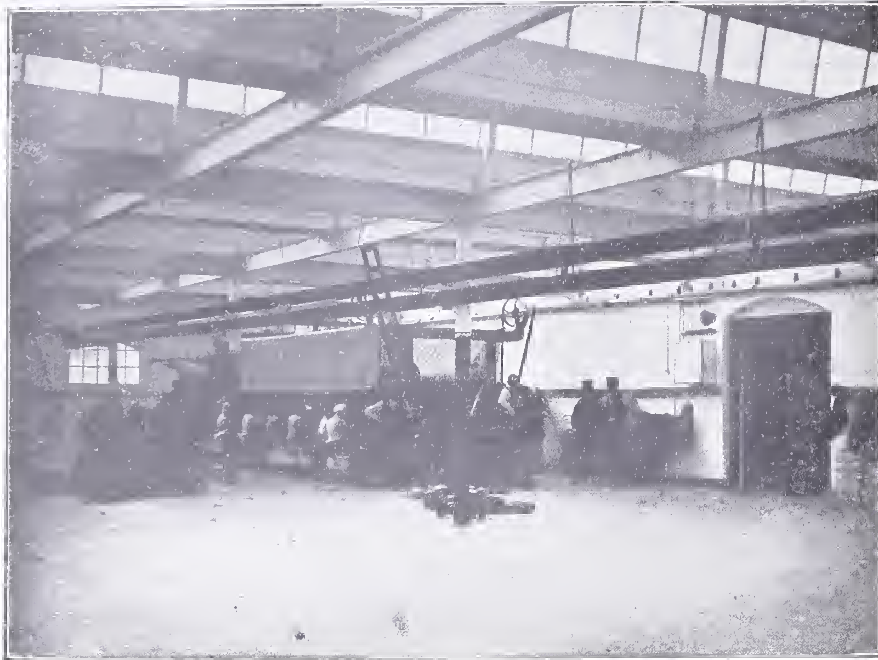
Reeds lang vóór het jaar 1797 bestond te Deventer reeds eene katoen- en dweilenfabriek, opgericht door het stads-, en het armbestuur, met het loffelijke streven daardoor de toenemende armoede met blijvend gevolg te bestrijden.

In het vertrouwen, het doel te zullen verwezenlijkt zien, werd in 1777 aan Gautier Zindel, een Zwitser, een voorschot van *f* 6000 door de stad verleend, en hem opgedragen eene fabriek te bouwen; als bouwterrein werd hem daarvoor aangewezen de stadstimmerplaats, vroeger de Eesterhof, ter plaatse van de oude Tapijtfabriek waar zij op de Nieuwstraat uitzag.

Het ging met deze fabriek niet naar wensch. Reeds in 1790 werd, nadat tot het oprichten eener nieuwe fabriek besloten was, aan Peter en Willem Boers vergunning en octrooi verleend, om eene dweilenfabriek op te richten, ook om werk te verschaffen aan hulpbehoevende ingezetenen. Later werd aan deze industrie het vervaardigen van katoenen stoffen toegevoegd.

Zonderling genoeg is van deze beide inrichtingen weinig bekend. Het is dan ook niet meer dan een vermoeden, dat met de Fabriek van Tapijten, Zeildoek enz., door de burgers Birnie en Sauret opgericht den 24sten Augustus 1797, als voortzetting van de zaak van Boers, de geschiedenis der Deventer Tapijtfabriek aanvangt. Wellicht was de zaak van Boers reeds van den beginne af gevestigd in de oude stadstimmerplaats.

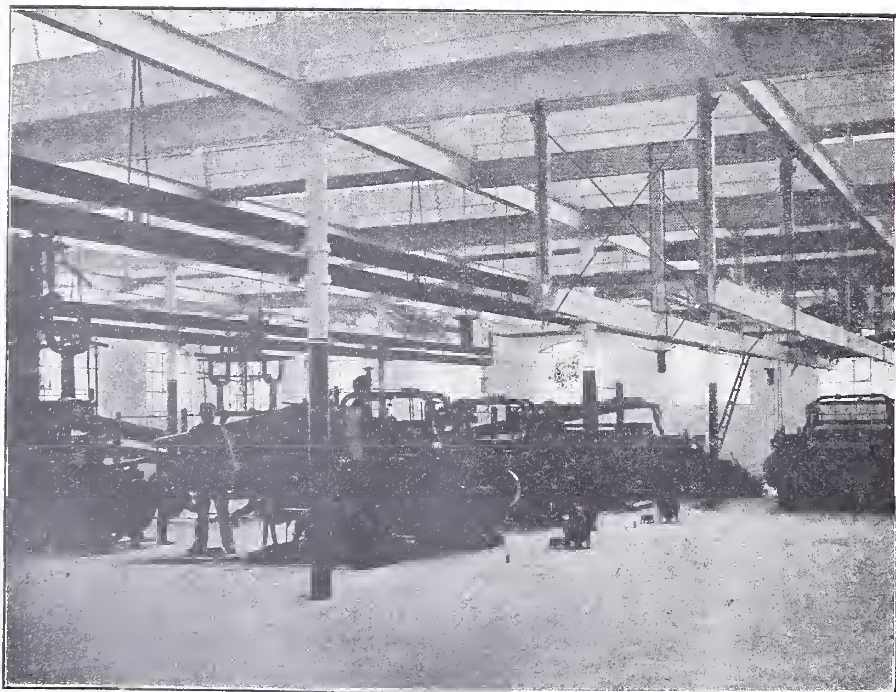
Kort na het ontstaan der nieuwe inrichting associeerden de heeren Popko van Calcar en Martinus van Doorninck zich met beide bovengenoemde burgers. Zij kwamen in 1799 in het volledig bezit van het lokaal of de plaats, van ouds

Kijkje in de Smyrna-Weverij.

„de Timmerplaats" en „het Fabriek" genaamd, voor eene som van *f* 2650, onder voorwaarde, dat aan 50 behoeftigen werk en onderstand moest worden verschaft. Dit karakter van liefdadigheid is in den loop der jaren in deze fabriek natuurlijk allengs verloren gegaan; toch is nog langen tijd een band met de gemeente behouden gebleven, want toen de fabriek zich in 1848, evenals zoovele andere inrichtingen, in moeielijkheden bevond, bood de gemeente als voorschot een hypotheek aan van *f* 9000, zonder interest daarvoor te verlangen.

De nieuwe fabriek leverde aanvankelijk niet meer dan gonje-kleeden, daarna wollen Schotsch; in 1838 werd voor het eerst gebruik gemaakt van de Jacquard-weefmachine. Van toen af begon het vervaardigen van Doorniksch en de

Kijkje in de Machinale Weverij.

verbeterde fabrikatie van Schotsch. Van grooter gewicht voor den lateren bloei der inrichting was evenwel hare uitbreiding door toevoeging van de Smyrna-fabrikatie. Deze was te danken aan Gerhard David Birnie, zoon van den opzichter, een bekwaam jongmensch, dat helaas op jeugdigen leeftijd in 1820 overleed.

In 1832 werd de vennootschap tusschen de heeren Van Calcar en J. W. Birnie, den tweeden zoon van den reeds overleden George Birnie, ontbonden, en zette de heer Birnie de zaak alleen voort.

In 1847 werd het vijftigjarig bestaan feestelijk gevierd, maar met 1848 braken voor de fabriek bange dagen aan, waarin bovendien de dood van den eigenaar betreurd werd.

Een commissie uit de crediteuren hield de zaak aan den gang, totdat aan den heer W. F. Kronenberg, werkzaam in den wolhandel van zijn vader, de belangen der fabriek werden toevertrouwd. De zaak werd omgezet in eene vennootschap, met een aanvankelijk kapitaal van *f* 100.000, onder den naam: „de Maatschappij tot voortzetting der Koninklijke Deventer Tapijtfabriek van de firma P. Van Calcar en Co.," waarvan de statuten op 28 Nov. 1848 werden goedgekeurd. Tot de aandeelhouders behoorden o. a. de erfgenamen van Z. M. Koning Willem II, Prins Frederik der Nederlanden, en de stad Deventer.

Deze fabriek is tot grooten bloei gekomen onder het beheer van den heer Kronenberg, die van 1848 tot 1892 als directeur werkzaam bleef en getoond heeft de rechte man te zijn geweest op de rechte plaats.

De heer Kronenberg werd na zijn dood in 1892 opgevolgd door den heer P. G. Van Schermbeek, gewezen Kapitein der Genie; deze trad waardig in de voetsporen van zijn voorganger. Slechts 9 jaren echter was het dezen directeur gegeven zijn krachten aan de fabriek te wijden. Hij overleed op 25 Mei 1901.

Het directeurschap werd daarna in het begin van Juli 1901 opgedragen aan den heer J. G. Mouton, die sedert korten tijd directeur der Amersfoortsche Tapijtfabriek was. Door zijn benoeming kwam de samensmelting van de Amersfoortsche inrichting met de Koninklijke Deventer Tapijtfabriek tot stand.

Onder het beheer van den nieuwen directeur is al spoedig het besluit genomen om de gebouwen aan de Nieuwstraat en de Smedenstraat, die geenszins meer voldeden aan de verlangens van den tegenwoordigen tijd, te verlaten, en eene nieuwe fabriek te bouwen, die ruimschoots gelegenheid geeft om de beroemd geworden Nederlandsche industrie uit te oefenen in lokaliteiten, die in alle opzichten voldoen aan de hedendaagsche wettelijke voorschriften en alle moderne eischen. Het besluit is werkelijkheid geworden en in de nieuwe fabriek heerscht allerwege groote bedrijvigheid. Hoe uitgebreid het gebouw thans reeds moge zijn, bij den bouw daarvan is gerekend op eene mogelijke uitbreiding, die onder de bekwame leiding van den tegenwoordigen energieken directeur zeker kan worden tegemoet gezien.

Wij zullen in een volgend blad eene korte beschrijving van het nieuwe fabrieksgebouw geven.

AVONDWERK ENZ. VAN BOUWKUNDIGE OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Blijkbaar tengevolge van een onjuist adres kwam onderstaande, an Heeren architecten te Amsterdam gerichte circulaire van e afdeeling Amsterdam der Vereeniging van Nederlandsche ouwkundige Opzichters en Teekenaars eerst den 24sten j.l. in et bezit der redactie, en dus te laat om haar nog op te nemen n het blad van dien datum.

Gaarne verleenen wij plaats aan dit rondschrijven, in de hoop, lat het de aandacht niet zal ontgaan van hen — naar wij hopen eer weinig in getal -- tot wie het gericht is.

Mijne Heeren,

Hoewel in de meeste vakken het avondwerk is afgeschaft, of láár, waar het uit den aard van het bedrijf niet afgeschaft kan worden, tot een minimum beperkt is, schijnt bij vele architecten het avondwerk nog een „vaste gewoonte" te zijn.

Wij begrijpen, dat bij ophooping van werk, overwerk noodzakelijk is, maar betreuren het, dat op deze wijze gepoogd wordt den arbeidsdag van den teekenaar en opzichter zoo lang mogelijk te maken, daar veelal het avondwerk niet betaald wordt.

Vooral uit een verstandelijk oogpunt is avondwerk voor de teekenaars en opzichters af te keuren, omdat hen elke gelegenheid om zich te ontwikkelen, ontnomen wordt.

Waar er toch voor U veel aan gelegen ligt om personeel in dienst te hebben, dat verstandelijk den toets kan doorstaan, zal het ook in Uw belang zijn dat het avondwerk zooveel mogelijk wordt afgeschaft.

Resumeerende verzoeken wij U:

a. Waar het mogelijk is, het avondwerk geheel af te schaffen.

b. Waar het niet mogelijk is, het avondwerk te vergoeden hooger dan het dagloon.

Wij vertrouwen dat de Architecten dit billijk verzoek zullen ondersteunen, en waar het mogelijk is, het inwilligen.

Bovendien verzoeken wij U het salaris op den laatsten van elke maand te betalen.

Namens de Afd. Amsterdam,
De Voorzitter,
Z. GULDEN.

INGEZONDEN.

Amsterdam, 29 Maart 1905.

Den Weledg. Heer C. T. J. Louis Rieber,
Redacteur v/h. Bouwk. Weekblad,
Alhier.

Weledelg. Heer!

Aangenaam zou het mij zijn, indien u onderstaande rectificatie zoudt kunnen opnemen, liefst in het eerstverschijnend nummer.

„Op 28 dezer ontving ik van bevriende zijde een schrijven, waaruit mij duidelijk blijkt, dat het drietal adressen, waarvan de heer Versteeg melding gemaakt heeft in zijn eerste artikel in de „Bouwwereld", geheel te goeder trouw door hem genoemd zijn en dus niet zijn te danken aan zijne ongebreidelde fantasie, zooals ik in mijn laatste artikel in onwetendheid schreef".

U bij voorbaat voor uwe bereidwilligheid dankend, teeken ik

Hoogachtend
Uw. Dw. Dn.
H. J. C. HAVER.

PRIJSVRAGEN.

Volgens eene in dit blad opgenomen advertentie is door het Hoofdbestuur der Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid een prijsvraag uitgeschreven voor:

Het ontwerp eener boerderij op klei- en zavelgrond voor een landgebruik van ± 50 H.A., vervat in twee plans, t. w. *a.* eene boerderij, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van bouwland; *b.* eene boerderij, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van weideland.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Amsterdam der Mij. tot Bevordering der Bouwkunst. 592e vergadering, gehouden Vrijdag 24 Maart 1905, onder presidium van den Voorzitter den heer W. J. de Groot.

Na lezing en goedkeuring der notulen wordt mededeeling gedaan van een schrijven, ingekomen van de Vereeniging van Nederlandsche Bouwkundige opzichters en teekenaars, inhoudende verzoek aan de architecten om 1°. waar het mogelijk is het avondwerk geheel af te schaffen; 2°. waar het niet mogelijk is, het avondwerk te vergoeden hooger dan het dagloon.

De heer Plate hoopte, dat dit schrijven een punt van ernstige bespreking zou uitmaken.

De Voorzitter meende, dat op een andere vergadering, die ook door meerdere belanghebbenden werd bijgewoond, daartoe met meer vrucht de gelegenheid zou bestaan.

De heeren W. D. N. Bolderman en de firma van den Berg & Viëtor werden zonder stemming tot lid der Afdeeling aangenomen.

Vervolgens verkreeg de heer A. H. Berkhout, gep. O. l. Houtvester, leeraar aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen, het woord tot het houden zijner voordracht over „Het hout als bouwmateriaal."

Spr. begon met er op te wijzen, dat tengevolge van de steeds toenemende arbeidsverdeeling er weinig contact meer bestaat tusschen den houtproducent en consument. Beiden gaan te veel ieder hun eigen weg; het ontbreekt aan wederzijdsche voorlichting, en daardoor blijven teleurstellingen niet uit. In vroeger tijden werd menig boschbeheer verkeerd geleid door onvoldoende kennis van de toekomstige behoeften, maar thans loopt de bouwkundige gevaar de dupe te worden van den nieuwen koers, waarbij de boscheigenaar in Midden-Europa al meer en meer ophoudt zwaar timmerhout te telen Hem wordt tegenwoordig gelegenheid geboden, tegen loonender prijzen zijn hout voor andere doeleinden van de hand te zetten. Nu is er wel geen timmerhoutnood te vreezen, doch het is geraden, dat de bouwkundige tijdig omziet naar nieuwe bronnen.

Spr. behandelde vervolgens in het kort de botanische, chemische en technische eigenschappen van het hout, daarbij de jongste ervaringen op den voorgrond plaatsende. Zeer interessant waren ook zijne mededeelingen over het gebruik van het hout voor verschillende doeleinden, niet alleen voor het vervaardigen van papier, maar ook voor dat van kleedingstoffen, witte en bonte stoffen, en vooral kunstzijde; van een en ander vertoonde spr. verschillende monsters. Kunstzijde was haast niet van de natuurlijke zijde te onderscheiden.

Na de pauze werd door spr. nagegaan, hoe het hout geproduceerd wordt. Daarbij werd er op gewezen, dat het staatsboschbeheer in vele midden-Europeesche Staten zeer gunstig gewerkt heeft voor de instandhouding der bosschen. Met lof herinnerde spr. ook aan het vele goede in Nederland door de Ned. Heide-Maatschappij verricht. De bouwkundigen hier te lande zullen evenwel ook in de toekomst weinig van den Nederlandschen boschbouwer te verwachten hebben, want deze laatste zal uit een financieel oogpunt te recht er toe genoopt worden, zijne bosschen te kappen, op een leeftijd waarop het hout als bouwmateriaal nog weinig waarde heeft. Al meer en meer zullen daarom de tropen de aangewezen landen zijn, om in de behoefte aan bouwhout te voorzien. Op Java is de Indische Regeering reeds sedert een halve eeuw begonnen, een einde te maken aan de schandelijke vernieling der djati-bosschen. Waar nu het terrein wordt leeg gekapt, vindt aanstonds eene herplanting plaats. De krachtige, snelle groei der djati-boomen op Java wettigt de veronderstelling, dat dit hout eenmaal in ons land het eikenhout zal kunnen vervangen en zoowel het moederland als de kolonie daarbij gebaat zullen zijn.

Meer in 't bijzonder vestigde spr. de aandacht op het Surinaamsche hout, dat in België reeds in de Rijksbestekken wordt opgenomen, maar op den duur hier in Nederland evengoed kan worden gebezigd.

Spr. was er van overtuigd, dat het der tegenwoordige Regeering ernst is, een proef te nemen met het invoeren van een geregeld boschbeheer in Suriname. Daarbij zal er voor gewaakt moeten worden, dat het hout niet, zooals thans door de Boschnegers geschiedt, in den vollen sapstroom wordt geveld, maar dat het oordeelkundig wordt bewerkt. Tevens zal de duurzaamheid van het productief vermogen van den boschgrond moeten worden verzekerd. Gemakkelijk zal de zaak niet zijn, maar waar de kolonie ginds 15 millioen H.A. bosch bezit, een oppervlakte die thans zoo goed als niets opbrengt, is het nemen eener proef in alle opzichten gewettigd.

Nadat de spreker enkele vragen had beantwoord, wordt de vergadering, niets meer aan de orde zijnde, gesloten.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 25 Maart 1905. *Restaureeren.* Mededeelingen omtrent het boekje over „de Bouwkunst", van professor Gurlitt, te Dresden, verschenen in de reeks van werkjes, getiteld „Die Kunst", uitgave Richard Muther, tegen 1.25 Mark per deeltje; die mededeelingen omvatten alleen het gedeelte dat betrekking heeft op het restaureeren. Ten slotte de in Nederland uitgevoerde restauraties toetsende aan het door Gurlitt opgemerkte, blijkt, volgens den ontleder, dat daarbij aan geen enkele der eischen van Gurlitt is voldaan: „nog steeds gaat men voort met oude gebouwen aan een verjongingskuur te onderwerpen. Nog onlangs kon men lezen, hoe de Kerk te Geertruidenberg onderhanden genomen zal worden en hoe een commissie het slot te Muiden, dat nu tot den staat, die het in 's Graven Floris' tijd had, teruggebracht heet, zal gaan versieren in den geest van Hooft! Daarom ware het te wenschen, dat een man van gezag in Nederland zich deed hooren om op het gepleegde vandalisme te wijzen".

Bij een plaat voorstellende den voorgevel van het *St. Nicolaas-Gasthuis te 's Gravenhage*, architect de heer J. H. Wesstra Jr., wordt een korte geschiedenis gevoegd van het thans verlaten gesticht aan de tegenwoordige Dagelijksche Groenmarkt.

Architectura. 25 Maart. *Een plan voor het Damrak-terrein.* Het laatstelijk uit de couranten vernomen plan tot bouw van een hotel, riekt volgens het artikel wel wat naar Humbug; 't geen niet te ontkennen valt.

De hoogheid van het beroep. Hierin wordt door den heer Van Hylckama betoogd, dat de te verwachten bouwverordeningen er toe zullen bijdragen, dat een ieder zal gaan bouwen, zonder er iets van te weten; maar aan de hand van de bepalingen uit „het boekje". en deugt het ontwerp niet, dan zullen de bouwopzichters der Gemeente de bezwaren wel oplossen. De schrijver vraagt, waar de stemmen van de goede architecten en van genootschappen blijven, tegen dit bevorderen van 't bouwen door onbevoegden; men zal zich te laat berouwen zoo lauw te zijn geweest.

Vervolg van het artikel: *De opleiding van den architect.*

Het „Technisch gedeelte" geeft: het slot van *Benuttiging der Coöperatie op technisch gebied. Schutkolken met minimum waterverlies. Een en ander over hout.*

De Bouwwereld, 22 Maart. In een artikel over den herbouw van *de Havenbuurt op Marken,* ten deele door brand verwoest, wijst de heer Leliman er op, dat het een nationaal verlies zou zijn, wanneer het karaktervolle beeld van thans ging plaats maken voor kleurlooze alledaagschheid. Dit zou te betreuren zijn, vooral aan den vooravond eener kentering in de opvatting, nu een tijd in zicht is, waarin, als weleer, schoonheid en kunstzin opnieuw als intrensieke elementen der samenleving zullen worden beschouwd. Uit deze woorden blijkt een gegronde vrees, dat de afgebrande woningen in modernen geest zullen worden herbouwd.

Het nummer bevat voorts het slot van: *De restauratie van het Heidelberger slot,* afbeeldingen van het *Trapgebouw* in het gebouw der *Ned. Handelmij.* te Amsterdam, en van de *Hall in villa Favorite* te Baarn, architecten Gebr. Van Gendt A.L.zn., en van twee *Amerikaansche Arbeiderswoningen.*

Technisch Weekblad, 23 Maart. Dit nummer bevat een opwekking tot *samensmelting van den Bond van Technici* en *de Vereeniging van Nederlandsche Bouwkundige Opzichters en Teekenaars.*

Vervolg van: *Het schetsen van machine-deelen in perspectief.*

UIT DEN VREEMDE.

Voor den prijsvraag, tot verkrijging van een nieuwen voorgevel aan het station te Karlsruhe, zijn 79 antwoorden ingekomen. De 1e prijs, groot 5000 Mrk., viel ten deel aan Prof. H. Billing en architect Vitali te Berlijn. De 2e prijs, groot 3000 Mrk., verkregen de architecten Reinhardt en Süssenguth te Charlottenburg, terwijl de architecten Stürrenacker te Karlsruhe en Berger te Steglitz ieder 1500 Mrk. verkregen. De 1e prijs werd ter uitvoering aanbevolen.

De electrische inrichting door de oude Underground of Métropolitan Railway te Londen is gereed. De eerste proeftrein heeft zijn tocht met succes volbracht.

Het nieuwe station te Washington, architect D. H. Burnham, heeft eene oppervlakte van 260 bij 110 M. en kost 11 millioen gulden.

Ook de koepel van de St. Markus-kerk te Venetië begint te verzakken, en volgens de raming zal een 80 duizend gulden noodig zijn om de hoogst noodzakelijke herstellingen aan te brengen. Het is te hopen, dat men zoo spoedig mogelijk maatregelen zal nemen, om dit kostbare gebouw, dat gedeeltelijk van de 9e eeuw, doch in hoofdzaak van de 11e eeuw is, voor ondergang te bewaren.

Les Charmettes, nabij Chambéry, waar Jean-Jacques-Rousseau zijne belangrijkste levensjaren doorgebracht heeft, is gerangschikt onder de „monuments historiques", en eigendom geworden met behulp van eene Staatssubsidie van de stad Chambéry.

Barcelona schreef het vorige jaar een prijsvraag uit voor een plan voor de verbinding van de stad met eenige aanliggende dorpen, en het stadje Sarria. Er kwamen 5 antwoorden in, twee Spaansche, een Fransch, een Duitsch en een Italiaansch. De 1e prijs, groot 35000 pesetas, werd behaald door den Franschman, den heer Jaussely.

Bij de ontgravingen aan den tempel van Diana te Ephese, heeft men een grooten schat gevonden, hoofdzakelijk gouden armbanden, oorhangers en halssnoeren.

Ook verschillende voorwerpen van zilver, ivoor en brons.

Voor den weder opbouw der Campanile te Venetië, is in 1904 aan de fundeering besteed een som groot ± 56.000 gulden. Men heeft om de oude fundeering een ring van zware larix-stammen in den grond geslagen, en alle tusschenruimten vol beton gegoten, zoodat met de fundeering een groote compaste massa van groot weerstandvermogen tegen druk verkregen werd. In het geheel zullen de werken aan de fundeering 100.000 gulden kosten.

BERICHTEN.

Mr. H. Massink. Op 23 Maart j.l. is te Zutphen overleden de heer Mr. H. Massink, in leven advocaat te Amsterdam. Met zijne vele vrienden, betreurt ook de Mij. t. B. d. Bouwkunst zijn heengaan. Massink was een Kunstlievend Lid der Maatschappij, en heeft herhaalde malen zijn groote belangstelling voor haar getoond. Hij zal bij haar in dankbare herinnering blijven.

Ed. G. A. Fol. Men zal zich het treurig ongeval nog wel herinneren dat den heer Fol, architect te Rotterdam, op 3 Sept. van het vorige jaar getroffen heeft, toen hij tusschen twee tramwagens op het Beursplein te Rotterdam beklemd geraakte. Het werd door zijn collega's en mede-leden van de Mij. t B. d. Bouwkunst met innig leedgevoel vernomen.

Met genoegen kunnen wij thans mededeelen, dat de heer Fol, na $6\frac{1}{2}$ maand in het stedelijk ziekenhuis te hebben doorgebracht, aanvankelijk onder hevig lijden, den 18en Maart j.l. gezond, hoewel met verlies van een gedeelte van het linkerbeen, die inrichting heeft kunnen verlaten om zijne woning weder te betrekken. Hartelijk hopen wij zijn vertrouwen niet te zien beschaamd, dat een kunstmiddel hem in staat zal stellen zijne bezigheden te hervatten, en dat dit dan moge geschieden met dezelfde opgewektheid van vroeger.

Haagsche Academie. De heer A. van Delden, Directeur van de Haagsche Teeken-academie, heeft zich wegens gezondheidsredenen genoodzaakt gezien om met ingang van den eerstvolgenden nieuwen cursus ontslag uit zijne betrekking aan te vragen. De heer Van Delden is voornemens, althans des winters, zijn verblijf in het Zuiden te vestigen.

Reeds werden (zie advertentie in het vorige nummer van het Bouwk. Weekblad) door den Raad van Bestuur der Academie, sollicitanten voor de Directeursbetrekking opgeroepen, met verzoek om vóór 1 Mei a.s. hunne stukken in te zenden aan den heer Joh. Gram, Secretaris van den Raad, bij wien des Dinsdags en Woensdags van 1 tot 2 ure inlichtingen te bekomen zijn.

A. M. A. Gulden. Het is heden 40 jaren geleden, dat de heer Gulden benoemd werd tot Gemeente-architect van Zalt-Bommel. Hij is onder zijne collega's de man die op het grootst aantal dienstjaren kan wijzen, vooral in aanmerking genomen, dat hij vóór zijne benoeming te Zalt-Bommel, reeds in 1860, op twintigjarigen leeftijd, benoemd werd tot Gemeente-architect van Doesburg.

Ook als leeraar aan de Burgeravondschool vervult de heer Gulden nog steeds met nauwgezetheid en ijver zijn plicht.

N. Z. Kapel. Door de Rechtbank te Amsterdam is bepaald, dat de pleidooien in de civiele procedure tusschen de Ned. Herv.

Gemeente, en den Burgemeester van Amsterdam, in zake het eigendomsrecht van de Nieuwe-Zijds Kapel, zullen worden gevoerd op 30 en 31 October, en, zoo noodig, op 2 Nov. a. s.

Men zal zich nog wel herinneren, dat in 1899 door den Kerkeraad besloten werd de Kapel, die zeer bouwvallig was, af te breken en ter plaatse een nieuwe kerk te bouwen; kort daarop ontstond er verschil van meening omtrent de vraag, aan wie de oude kerk toebehoorde: aan de N. H. Gemeente of aan de stad Amsterdam. Sedert 1900 is de behandeling der zaak steeds uitgesteld geworden; misschien zal zij nu, na vijf jaren, kunnen doorgaan.

Uitbreiding 's Gravenhage. Bij het bouw-informatiebureau „Het Woonhuis" te 's Gravenhage, in overleg met de Bouwgrondmaatschappij „Laakkwartier," bestaan plannen tot het bouwen van een honderdtal huizen langs den Rijswijkschen weg, zich aansluitende bij de reeds bestaande huizen van het Laakkwartier. Gaat dit plan door, dan zullen Den Haag en Rijswijk spoedig aaneengesloten zijn, gelijk ook met Den Haag en Scheveningen bijna het geval is.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

		ouderdom		salaris per maand
Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom 48	jaar	salaris f 100.—
„	„	„ 28	„	„ - 95.—
„	„	„ 22	„	„ - 75.—
„	„	„ 46	„	„ - 120 —
„	„	„ 32	„	„ - 90.—
„	„	„ 25	„	„ - 70.—
„	„	„ 22	„	„ - 80 —
„	„	„ 37	„	„ - 80 —
„	„	„ 27	„	„ - 75.—
„	„	„ 24	„	„ - 80.—
„	„	„ 22	„	„ - 40.—
„	„	„ 21	„	„ - 80.—
„	„	„ 24	„	„ - 70.—
„	„	„ 25	„	„ - 125.—
„	Teekenaar	„ 27	„	„ - 75.—
„	„	„ 21	„	„ - 45.—
„	„	„ 18	„	„ - 30 —

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 3 APRIL.

ETTEN. Het uitbreiden eener zuivelfabriek. De arch. Mar. Vergouwen, v.m. 11 u. in café A. Voeten. Aanw. gedaan.

NEEDE (GELD.). Het amoveeren en wederopbouwen eener boerderij in den Noordijk. De arch. T. Broekhuizen. 's av. 7 u. in café „de Post", alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 3 April, n.m. 4 u.

SCHOONHOVEN. Het bouwen van een woonhuis.
De heer H. F. v. d. Braak. Bilj. voor 1 April aan Peltenburg bij wien ad f 1,50 bestek en teek. verkrijgbaar.

WASPIK. Het bouwen van een burgerwoonhuis met pakhuis op een terrein nabij den spoorweg e. v.
De heer Adr. Vloeimans, 's av. 7 u. in het koffiehuis van Ant. Vloeimans. Bestek en teek. in voorn. koffiehuis ter inzage. Inl. verstrekt de arch. C. H. de Bruijn.

WAGENINGEN. Het afbreken van 10 woningen aan den Veerweg en het weder opbouwen van 8 woningen met schuurtjes.
De arch. Rijk de Vries, 's av. 7½ u. in het oude mannen- en vrouwenhuis. Bestek en teek. ter inzage ten huize van aanbest. Inl. geeft voorn. archit. Aanw. gedaan.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis.
De architect J. J. Post, 's av. 8 u. in café „Boonhof". Bestek en teek. ter inzage in voorn. café. Inl. geeft de arch. voorn.

DINSDAG 4 APRIL.

GRONINGEN. Het bouwen van een koetshuis met paardenstal, op een terrein kadastraal bekend sectie E no. 5549 Nieuwe Bleekerstraat.
De architect G. Nijhuis, 's av. 7 u. in het café van S. Nijdam, aan den Aweg. Bestek en teek. ten kantore van voorn. archit. ter inzage en zijn aldaar à f 1 verkrijgbaar.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een fouragemagazijn met bijbehooren, 1 winkel- en 1 benedenhuis en 4 bovenhuizen, hoek Hofwijckstraat en Rijswijksche Weg.
De bouwk. Kuijper en Boin, n.m. 12½ u. in het Zuidholl. koffiehuis.

GOUDA. Het vergrooten van de avondschool voor ambachtslieden.
Het gem.best., n.m. 2 u.

LINSCHOTEN. Het bouwen van een woonhuis met veestalling op Mastwijk aldaar.
De bouwk. C. Knook bij wien inl. te bek. zijn.

ROERMOND. Het verbouwen en gedeeltelijk vernieuwen van het gemeentehuis.
Het gem best., v.m. 10 u. ten raadhuize. Bestek en teek. à f 3 verkrijgb. bij den gemeente-archit. alw. ook de voorw. ter inzage liggen. Aanw. gedaan.

WEURS (GELD.). Het amoveeren en ter plaatse weder opbouwen van een woon- en winkelhuis en bakkerij aan de Kerkstraat, aldaar.
Mej. de wed. Aalbers, n.m. 5 u. Bestek en teek. ad f 1 bij J. Arntz verkrijgbaar.

ZELHEM. Het bouwen van een stationskoffiehuis aldaar.
De heer G. Looman, v.m. 11 u. in hotel „het Witte Paard", alw. bestek en teek. ter inz. Inl. geeft arch. J. J. Post te Winterswijk.

WOENSDAG 5 APRIL.

DUIVEN. Het bouwen van een dokterswoning.
Het gem.best., v.m. 11 u. Bestek en teek. ter inzage bij J. Maassen te Duiven, H. Holland en Zn. te Doetinchem. Aanw. 3 en 5 April. v.m. 8½ u.

DUURSWOUDE (FR.). Het bouwen van een pastorie op een vrij terrein aan de straatweg.
De kerkeraad der Geref. kerk, n.m. 4 u. bij E. Feenstra. Bestek en teek. ter inz. ten huize van H. Walda aldaar. Inl. worden verstrekt door O. Offringa, bouwk. te Haulerwijk.

PRINSENHAGE. Het bouwen van twee woonhuizen op een perceel gelegen aan den weg van Breda naar Prinsenhage.
De architecten P. A. Oomes en L. v. d. Pas te Breda, 's av. 7 u. in het koffiehuis van A. Franken. Bestek en teek. ter inzage in voorn. koffiehuis. Aanw. gedaan.

RAVESTEIN. *a.* Het bouwen van een gem.huis welks bovenverdieping zal dienen voor teekenschool met bijlev. van alle materialen, transporten, enz. *b.* de levering van het noodige ameublement. Na afloop der besteding zal te zelfder plaatse in het openbaar, door notaris van den Bogaard in deze gem., voor afbraak worden verkocht: het gebouw thans tot gem.huis en teekenschool dienende.
Het gem.best., n.m. 12½ u. in hotel „de Keurvorst van de Paltz". Bij den arch. H. J. Caners die ook nadere inlicht. geeft, zijn verkrijgbaar bestek met teek. sub. *a.* ad f 2,50, sub *b* ad f 0,75. Aanw. 5 April, v.m. 11 u.

STEDUM (GR.). Het bouwen van een burgerbehuizing aan den Stationsweg, met bijlev. van alle benoodigde materialen etc.
De heer T. Huizinga, n.m. 5 u. in het stationskoffiehuis. Bestek en teek. liggen ter inzage ten huize van aanbest. en zijn aldaar à f 0 50 verkrijgb. Inl. te bekomen bij H. Rozema, archit. Loppersum.

UITHUIZEN (GRON.). Het bouwen eener openbare school c. a.
Het gem.best. Bestek en teek. ter inzage ter secretarie en ad f 1,05 verkrijgb. alsmede bij archit W. P. Ros te Groningen. Aanw. 1 April, v.m. 11 u.

DONDERDAG 6 APRIL.

AMSTERDAM. Het amoveeren der perceelen Rokin no. 36 en Gapersteeg no. 1 en 3 en het daar ter plaatse bouwen van een magazijn met kantoor en conciergewoning met de leverantie van alle materialen en arbeidsloonen.
De arch. Gebr. van Gendt A.Lz., n.m. 3½ u. in café „de Roode Leeuw". Bestek en 5 teek. ad f 2,50 verkrijgb. bij P. Rijnja, Reguliersgracht No. 134. Inl. worden gegeven aan het kantoor der arch. Stadhouderskade 122.

EMMER-ERFSCHEIDENVEEN (DR.). Het bouwen eener dubbele arbeiderswoning. Oplevering 1 Juli.
De heer Johs. Benus. Bestek en teek. ter inzage in logement H. Ottens.

OOLTGENSPLAAT Het bouwen van een boerenwoning bewoond door Anth. Jacobs.
De arch. P. Mast Pz. te Sommelsdijk, bij wien ad f 2 bestek en teek. ter inzage.

ZEVENHOVEN (Z.-H.). Het vernieuwen van het achterhuis met koestallen en het bouwen van een schuur op de hofstede „Archangel" bewoond door P. van Leeuwen.
De arch. E. G. en J. C. Wentink te Schalkwijk, n.m. 1 u. in café E. van Koosveld te Zevenhoven. Bestek en teek. ad f 1,50 bij gen. arch. verkrijgb. Aanw. 6 April, v.m. 11 u.

VRIJDAG 7 APRIL.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een woonhuis met bijbouw aan een bestaande woning, nabij den Gronauschen straatweg te Lonneker.
De bouwk. J. H. C. Roesink en A. Wolda, n m. 5 u. in café J. Z. Zaagten, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 7 April, n.m. 4 u.

KERKWIJK (GELD.). Het sloopen en weder opbouwen van een achterhuis.
De heer J. G. den Treffer, 's midd. 12 u. bij J. v. Voorthuizen. Bestek en teek. ter inzage bij bovengen. Inl. geeft S. v. Diggelen, bouwk. te Wehl. Aanw. op 7 April, v.m. 9 u.

SLIKKERVEER. Den bouw van een woonhuis, pakhuis en kantoor.
De directie der Naaml. Venn. scheepswerf „de Koophandel". Bestek en teek. ter inzage, en verkrijgb. tegen f 1 aan het kantoor der scheepswerf.

VOORST (GELD.). Het bouwen van een schuur, met het afbreken van het bestaande gebouw op Java in Voorst.
De heer H. J. Walgemoed, n.m. 2 u. in café Koldeweij, alw. Bestek en teek. ter inzage. Aanw. 7 April. v.m. 11—12 u.

ZATERDAG 8 APRIL.

TIEL. Het bouwen van een veermanswoning met bijbehoorende werken te Wamel.
Het gem.best., n.m. 1 u. Bestek en teek. tegen f 1.25 ter secretarie verkrijgb. Aanw. 7 April v.m. ten elf uur, bij het veerhuis te Wamel door den gemeente-architect C. van Weerden.

WIERINGERWAARD (N.-H.). Het bouwen van een magazijn.
Het best. van den polder „Wieringerwaard", n.m. 3 u. in het Polderhuis. Bestek en teek. bij den opzichter J. Breed Cz. ter inzage. Aanw. 5 April, van 9—12 u.

ZUIDZANDE (ZEEL.). Het bouwen van een gemeentehuis.
Het gem.best., n.m. 3½ u. Inlicht. geeft A. van Male, Schoondijke. Bestek en teek. ad. f 1.30 verkrijgb. ter secretarie. Aanw. 3 April, n m. 3½ uur.

MAANDAG 10 APRIL.

ROTTERDAM. Het bouwen van een reptielenhuis.
Het best. der Rotterd. diergaarde. n m. 2¼ u. in het sociteitsgebouw der Diergaarde. Bestek en teek. à f 4 te bekomen bij C. Immig en Zoon.

DINSDAG 11 APRIL.

LISSE. Het herbouwen van een boerderij genaamd „Adrienne's hoeve aan den Sloterweg b d Bennebroekerweg te Haarlemmermeer.

De bouwk. J. W. de Heij en Zn. te Hoofddorp, 's midd. 12 u. in hotel „de witte Zwaan".

ROTTERDAM. De uitbreiding en verbouwing van de school voor U. L. O. aan de van Oldenbarneveldstraat.

Het gem.best., n.m. 1 u. Bestek en teek. ter kennisneming op de centrale secretarie en in het stads-timmerhuis te Rotterdam, en zijn voor f 1 verkrijgb. bij wed. P. van Waesberge en Zoon. Inl. te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. 4 April, v.m. 10½ uur.

WOENSDAG 12 APRIL.

's GRAVENHAGE. De verbouwing van een perc. te Leiderdorp en de inrichting daarvan tot postkantoor met directeurswoning. Raming f 5300.

Het Min. van W. H. en N., n.m. 2 u. Bestek ter lezing aan het gebouw van het hoofdbest. der posterijen en telegraphie; aan dat van het prov. best. van Zuidholland; aan het bureel van den rijksbouwm. in het 2de district, Fluweelen Burgwal no. 16, te 's Gravenhage, en is à f 0,35 te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's Gravenhage. Inl. worden gegeven door voorn. rijksbouwm. en door den opzichter bij de landsgebouwen J. P. G. Roel te 's Hage. Aanw. op de plaats 5 April, v.m. 11 u.

DINSDAG 18 APRIL.

ALKMAAR. Het bouwen van een bad hotel, stalling enz. op een terrein ten noorden van Egmond a/Zee.

De arch. K. Wijker Gzn. te Egmond a/Zee. n m. 2 u. in de Harmonie te Alkmaar.

PRIJSVRAAG.

Het Hoofdbestuur der *Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid* schrijft uit de volgende prijsvraag:

Het ontwerp eener boerderij op klei- en zavelgrond voor een landgebruik van ± 50 H.A., vervat in twee plans, t. w.

a. eene boerderij, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van bouwland;

b. eene boerderij, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van weideland.

Programma en algemeene bepalingen zijn op franco aanvrage verkrijgbaar bij den laatst ondergeteekende.

Het hoofdbestuur der Groninger Maatschappij van van Landbouw en Nijverheid:

R. P. Dojes, *voorzitter.*
H. D. Ebbens, *secretaris.*

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

13 MAART.

WIJNJETERP (ONDERH.). Het bouwen van een woonh. met bakkerij voor rekening van den heer A. Bijstra te Oldeholtpade.
Laagste inschrijvers P. Zeilstra en Zonen Oldeholtpade, f 1650. (raming). Gegund voor de raming.

17 MAART.

APPINGEDAM. Het bouwen van eene behuizing aan de Verl. Koningstraat. Ram. f 2440. Door den arch. J. Heikens.
Laagste inschr. D. Vos, f 2295. Gegund.

BREDA. Het bouwen van een wagenloods met werkwinkel, een benedenhuis met aparte bovenwoning, voor den heer A. Schrauwen-Adank.
Minste inschrijver W. Dielissen, Breda.

18 MAART.

TEXEL. Het gedeeltelijk verbouwen van het weeshuis aldaar, (het maken van eene verdieping op het midden van het gebouw, ongeveer op een derde gedeelte), met bijk. werken. Raming f 1285. Door den bouwk. Te Nuijl.
Laagste inschr. P. Zoetelief, f 1200. Gegund.

TINTE (Z.-H.). Het bouwen van een schuur enz. voor den heer G. de Reus.
Metselw. Laagste inschr. A. v. d. Knaap, Oostvoorne, f 1349.
Timmerwerk. L. Stans, Oostvoorne, f 2200.
Smidswerk. A. Dedert, Tinte, f 118.

21 MAART.

VENLOO. Het bouwen van een huis voor de familie H. en A. Valentijn. Door den archit. Hornix.
Laagste inschr. H. v. Gasselt, f 3025, gegund

CAPELLE A/D. IJSEL. Het bouwen van twee woningen, voor rekening van den heer C. v. d. Berg.
Laagste inschr. D. v. Vliet, Nieuwerkerk a/d. IJ., f 2666. Gegund.

22 MAART.

BINGELRADE (L.). Het bouwen eener pachterswoning. Door het bestuur der stichting de Limpens.
Laagste inschr. H. Cloots. Geleen, f 4489, gegund.

NIJMEGEN. Het bouwen van twee beneden- en bovenhuizen, aan de Van Nispenstraat. Door den archit. P. G. Buskens.
Laagste inschrs. Berntsen en Braam f 14344.

VELP. Het verbouwen van het schoolgebouw te Rosendaal. De besteding geschiedt in perceelen en in massa. Door den arch. W. Honig.
Laagste inschr. E. J. Muis, f 1610, gegund

WAPSERVEEN (DR.). Het bouwen van een nieuw voorhuis, aan de boerderij, thans bewoond door G. Bolding, met bijlev. van de ben. mater. Door den heer A. A. Everts.
Laagste inschrs. Gebr. Stegink, f 1945, gegund.

23 MAART.

ALMELOO. Het verbouwen van een woonhuis. Door den heer O. H. Rompelman.
Laagste inschrs. zijn: F. Schreuder Azn, metselwerk. f 944; J. Barneveld, timmerwerk f 553; R. v. Zente, schilderwerk f 210; W. Warmink, lood en zinkwerk, f 47.20; A. J. Hilgen, stucadoorwerk. f 32.

ARCEN (LIMB.). Het bouwen van een heerenhuis voor de familie H. van de Kamp. De noodige metselsteen, kalk en zand worden door den Besteder geleverd. Door den archit. Hornix te Venloo.
Laagste inschr. J. Achten, Arcen. f 3817 gegund.

CAPELLE (N.-BR.) (ONDERH.). Het bouwen van een villa voor den heer R. Middelkoop.
Gegund aan T. Roovers te Waspik.

DIEPENVEEN. Het vergrooten der onderwijzerswoning te Colmschate. Door het gem. best.
Laagste inschr. M. Woerdman, Deventer, f 328,75, gegund.

LOPPERSUM. 1e. Het amoveeren der bestaande en het bouwen van een nieuwe vaste brug, gen. „de Molentil" over het Zanstermaar bij 't Zandt.
2e. Het graven van: *a*. de Kaplaanstertochtsloot te Leermens, lang 1370 M., *b*. de Zuidel. Blerummertocht. lang 1369 M., en *c* de Harstertochtsloot, te Westereinden, (gedeelt.) lengte 1700 M. Door de gecommitteerden uit het hoofdbestuur van het waterschap „Fivelingo".
1e. Laagste inschr. A. Bleeker, Appingedam, f 2680 *
2e. M. Gast, Leersum, f 114 98.*
b. K. Hillenga, f 129.
c. K. Hillenga, f 162*. *Gegund.

VEENDAM. Het bouwen van een nieuwe pastorie der doopsgezinde gem. met bijlev van alle materialen.
Timmerw. Laagste inschr. J. Overeinder. f 6683.
Verfwerken. J. J. Eekhof, Wildervank, f 547.

24 MAART.

DELFT. Het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning, aan den Ouden Langendijk no. 1a. Door den arch. C. J. L. Kersbergen.
Laagste inschr. Jac. de Roo, f 5417. Gunning aangehouden.

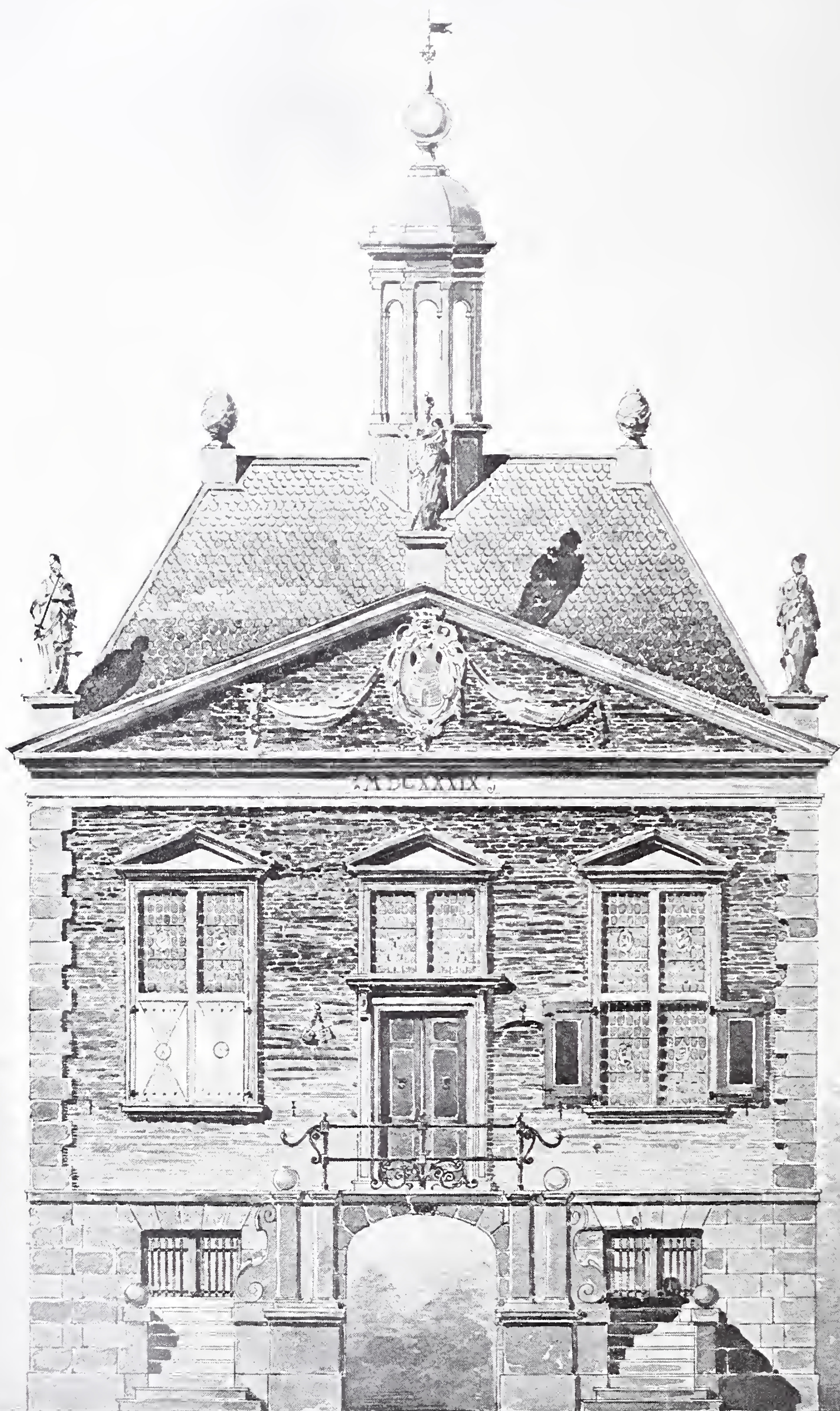
25 MAART.

DORDRECHT. Het verbouwen van het zoogen. veerhuis onder Papendrecht. Door het gem. best.
Laagste inschr. G. de Booy, Dubbeldam, f 10449 Gunning aangehouden.

29 MAART.

PURMEREND. Het amoveeren van den kap van het Kaaspakhuis van den Heer J. A. A. Grijpink, staande op de Weerwal en het bouwen van een verdieping daarop met houtcement dak. Door den architect H P. van den Aardweg.
Laagste inschr. P. T. Brinkman, f 2073. Gegund.

Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr. J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij.— F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

HET RAADHUIS
TE MIDDELHARNIS
MDCXXXIX
6
12
18
24 Voeten

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. ƒ 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. ƒ 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels ƒ 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie $^3/_2$ maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

8 APRIL 1905. 25e JAARGANG. No. 14.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Ter voldoening aan een verzoek, gedaan in de vergadering van Voorzitters en Secretarissen der Afdeelingen met het Hoofdbestuur der Maatschappij, volgt hier een opgave van de samenstelling van het Hoofdbestuur, volgens den rooster van aftreding, opgemaakt na de Mei-vergadering van 1904, toen dat bestuur met twee leden was uitgebreid.

Achter de namen der bestuursleden is vermeld geworden: in welk jaar zij moeten aftreden, — of zij dan herkiesbaar of niet herkiesbaar zijn, en welke Afdeeling zij in het Hoofdbestuur vertegenwoordigen.

M. A. C. Hartman	1905	Niet herkiesbaar.	
A. Salm G.Bz.	„	„	
J. Verheul Dz.	„	„	Afd. Rotterdam.
Jb. Van den Ban Pz.	1906	„	„ Haarlem.
D. E. C. Knuttel	„	Herkiesbaar.	„ 's Gravenhage.
Ed. Cuypers	„	„	„ Amsterdam.
F. J. Nieuwenhuis	1907	„	„ Utrecht.
B. J. Ouëndag	„	„	
F. W. M. Poggenbeek	„	Niet herkiesbaar.	
V. G. A. Bosch	1908	Herkiesbaar.	Afd. Arnhem.
J. A. Mulock Houwer	„	„	„ Groningen.

HET RAADHUIS TE MIDDELHARNIS.

Door Kerkvoogden der Ned. Herv. Gemeente te Middelharnis als architect belast met den opbouw en het restaureeren van het op 24 Juni 1904 door brand vernielde oude kerkgebouw aldaar, waarop ik later in dit blad hoop terug te komen, heb ik het genoegen nogal dikwerf de reis van Rotterdam naar Middelharnis per stoomboot te moeten maken. Door mijn veelvuldig bezoek aan het eiland Flakkee ben ik in de gelegenheid zoo hier en daar eens een kijkje te nemen, en ik achtte het van belang daaromtrent een en ander mede te deelen.

Het eiland Overflakkee, waarvan Middelharnis een der voornaamste gemeenten is, wordt in het algemeen slechts weinig bezocht door hen die niet voor zaken daartoe genoodzaakt worden. Toch is dit jammer, omdat de meeste dorpjes op dit eiland nog zoo echt en onvervalscht hun eigendommelijk en schilderachtig karakter van vroeger behouden hebben.

Vooral Middelharnis en het aangebouwde Sommelsdijk munten daarin uit. Ik kan dan ook mijn vakgenooten niet genoeg opwekken, nu de zomer weer in aantocht is, er eens een dagje aan te wagen om met de boot een reisje daarheen te maken. Genoeg tijd schiet er dan over om beide plaatsjes, en desnoods meerdere in de nabijheid, te bezichtigen.

Middelharnis ligt ongeveer 3 K.M. landwaarts het eiland in, en staat met het breede Haringvliet in verbinding door een flinke buitenhaven, die bij het dorpje eindigt in een groote kom, de Binnenhaven genaamd, om welke woon- en pakhuizen met kantoren gelegen zijn. Van af die kom loopt de hoofdstraat in Zuidelijke richting en om die straat zijn weer dwarsstraten gegroepeerd, waarop de bebouwde dijk aan weerszijden uitkomt.

De hoofdstraat, Voorstraat genaamd, is eene hoogst karaktervolle met boomen beplante straat, waaraan verschillende typen van woonhuisgevels uit de 16e, 17e en 18e eeuw schilderachtig dooreengemengd, gelegen zijn.

Aan het einde van die Voorstraat wordt ons oog nog aangenaam getroffen door het allervriendelijkste 17e-eeuwsche Raadhuisje, waarvan de ligging zoodanig gekozen is, dat het de straat op buitengewoon gelukkige wijze afsluit en tevens door middel van een overwelfden doorgang, die onder de hoofdverdieping van het Raadhuis doorloopt, een monumentale toegang is tot den met zwaar geboomte be-

planten hof, waarop de oude kerk zoo rustig tusschen het groen verscholen ligt.

Het Raadhuisje, dat reeds geruimen tijd mijne bijzondere aandacht had getrokken, is in den loop der tijden erg verminkt geworden. Van de baksteenen die vroeger aan den gevel zichtbaar waren, is niets meer te bespeuren, ze zijn gecement en geverfd; de kruisramen zijn uitgebroken en vervangen door groote schuiframen met vensterglas. Het zoo eenvoudig en toch zoo teekenachtig opgeloste vrijtrapje met opgangen aan weerszijden, dat zich over den doorgang naar het Kerkplein heen buigt, is beroofd van het leuke gesmeede hekje dat het bordes afsloot. In 1835 meende men, dat het noodig was het Raadhuis aan de voorzijde van den publieken weg af te scheiden en plaatste daartoe een groot zwaar gegoten ijzeren hek met candelabres; ook werd het buitentrapje van een dergelijk hek voorzien.

Het inwendige van het Raadhuis werd daarbij duchtig onderhanden genomen en ook uit dien tijd dateert zeer zeker de uitbreiding die aan dit gebouwtje gegeven werd.

Vooral het zware hekwerk hindert buitengewoon aan het vriendelijk aspect van het geheel.

Door tusschenkomst van den Burgemeester van Middelharnis kreeg ik inzage van de oude teekeningen die nog met het bestek en verschillende contracten, de uitvoering van het werk betreffende, op het archief der Gemeente aanwezig zijn. Al schijnt men tijdens den bouw van het Raadhuis, die in 1639 begonnen is, in sommige details afgeweken te zijn van het origineele bouwplan, men kan gerust aannemen, dat de nog aanwezige oude teekeningen dienst gedaan hebben en dus als het origineele bouwplan zijn aan te merken. Zij waren, evenals nu geschiedt, onderteekend door hen die het werk aangenomen hadden of het uit moesten voeren. Al was de ontcijfering dezer onderteekeningen niet gemakkelijk, de juistheid daarvan werd later aangetoond daar zij meermalen in de rekeningen, den bouw betreffende, voorkwamen, en ook het bestek dezelfde handteekeningen kon aanduiden.

Men vond de onderteekening van:

Pieter Aaronsz.	Pieter Arjenisz.
Voor Wittius.	Thooft.
Timmermans.	

De Burgemeester die mij in alles met de grootste welwillendheid behulpzaam was, stelde ook onderzoekingen in naar den naam van den eigenlijken ontwerper van dit gebouwtje en deelde mij als resultaat daarvan mede, dat in de genoemde rekeningen de volgende posten voorkwamen:

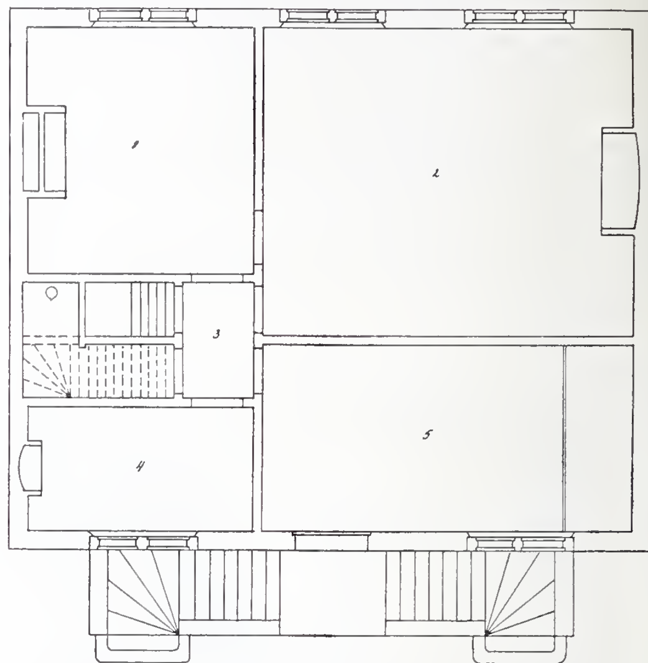
1639. Betaelt aen Mr. Adriaen 's Gravesant over sijne dienst ende 't maecken van de modellen en bestecken als oock de moeyten soo in de bestedinge als andersints . . . . *f* 45.—

1640. Betaelt aen Mr. Adriaen 's Gravesande fabrickmr. der Stadt Leyden over vacatie ende tgunt bij hem is verteert op de overcomste om 't werck van 't nieuwe raethuys ende tgunt noch resteert gemaeckt te worden, volgende de ordonn. enz. *f* 17.2

Uit deze rekeningen blijkt dus duidelijk genoeg, dat Mr. Adriaen 's Gravesant fabrickmeester der Stadt Leyden (*), bouwmeester van de Lakenhal aldaar, de ontwerper moet zijn geweest van het Raadhuis te Middelharnis en dat zijn honorarium zeer bescheiden was.

Zooals ook reeds gebleken is uit bovengenoemde rekeningen en ook zooals het jaartal op de kroonlijst aangebracht aangeeft, is het stichtingsjaar 1639. Het geveltje is dus opgetrokken in de klassieke laat-Renaissance, die in het midden der 17e eeuw in ons land beoefend werd en in Jacob van Campen, Philipp Vingboons en anderen de voornaamste meesters vond.

De plattegrond van het dorpshuis, zooals die eertijds was, gaat hierbij, en is eene copie van de origineele bestekteekening. Ook in den loop der tijden is de indeeling naar de verouderde behoeften erg gewijzigd en heeft het inwendige zeker veel geleden bij de algemeene verandering die in 1835 heeft plaats gehad.

INDEELING VAN HET RAADHUIS TE MIDDELHARNIS.
(De schaal is in „voeten rijnlantse maet.")

De bestemming der lokalen in bovenstaande plattegronden is als volgt:

1. Slants caemer.
2. Schepens caemer.
3. Portael.
4. Secretarij.
5. Voorsael.
6. Gijselcaemer.
7. De gangh.
8. De waech.
9. De gevangenijs.
10. Kelder.

Met de oude teekening uit het archief als leiddraad maakte ik het hierbijgaande plan voor restauratie van den gevel

(*) Omtrent Mr. Adriaen 's Gravesant (elders genaamd Arendt Adriaanz. van 's Gravenzande) vindt men nadere bijzonderheden in het Bouwk. Weekblad no. 18 van 3 Mei 1902. Red.

van dit merkwaardig gebouwtje; ik hoop, dat het den wakkeren Burgemeester van Middelharnis gelukken moge de noodige middelen te verkrijgen, om den gevel weer in zijn oorspronkelijken toestand terug te brengen.

Rotterdam, April 1905.

J. VERHEUL DZN.
Architect.

PRIJSVRAGEN.

Prijsvraag, uitgeschreven door het Hoofdbestuur der Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid.

Programma.

De prijsvraag omvat twee plans: *a.* eene boerderij op klei- en zavelgrond, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van bouwland; *b.* eene boerderij, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van weideland.

De boerderij wordt gerekend te zijn gelegen aan een verharden weg in een opstrekkende heert land, ongeveer tot gelijke grootte aan beide zijden van dien weg. De afstand van den voorgevel tot den weg moet ongeveer 25 meter bedragen. De geheele oppervlakte van het bouwterrein, met inbegrip van de noodige ruimte voor open plaats, lanen, moestuin, boomgaard, mestvaalt enz., mag niet meer dan 0.75 H.A. bedragen. Het terrein rondom de gebouwen ligt 0.30 M. boven de as van den weg en 1.00 M. boven den hoogsten waterstand.

Het geheel moet bevatten:

a. Woning voor den eigenaar-landbouwer, waarin 2 woonvertrekken, 1 kantoor, 2 slaap- of logeerkamers, keuken, wasch- of karnhuis, kelder, zolder, gangen, meidenslaapplaats met alcoof, bergplaats voor brandstoffen, regenbak, 2 privaten en verdere geriefelijkheden, waarbij o.m. te letten is op voldoende verlichting en verwarming van het dienstbodenvertrek.

b. Stallen voor een voldoend aantal paarden, rundvee, schapen, varkens, kalveren, pluimvee enz. Door alle stallen drinkwaterleiding, in gemeenschap met put of regenbak, en rioleering voor ier naar de mestvaalt, bergplaats voor fourage en gereedschappen, tuigen enz. In de onmiddellijke nabijheid dezer stallen een slaapplaats voor knechten met alcoof.

c. Een *Schuur* van voldoende grootte, dienende tot bergplaats voor ongedorschte granen, zaden, peulvruchten. stroo en hooi. Desverkiezende kan hier bij de vaste schuur een loods worden ontworpen om genoemde producten tijdelijk onder dak te brengen. Verder een dorschvloer met voldoende ventilatie, een tijdelijke bergplaats en een vaste bergzolder voor gedorschte granen enz.

d. Een *wagenhuis* met bergplaats voor rijtuigen, wagens, karren enz. en voor alle benoodigde landbouwwerktuigen.

Voorts alle bij eene boerderij strikt noodige ruimten, benevens buitenprivaat, mestvaalt (niet gemetseld of overdekt); gelegenheid tot het verkrijgen van het noodige spoel- en drinkwater buiten.

Het wordt den ontwerper vrijgelaten alle vereischte ruimten zooveel mogelijk onder één dak te brengen of over verschillende gebouwen te verdeelen.

Eene houten, geheide of andere fundeering is niet noodig. Alle ruimten moeten zooveel mogelijk gelijk met den beganen grond worden ontworpen, alleen slaapplaatsen en slaap- of logeerkamers mogen op de verdieping worden geplaatst.

De gebouwen moeten solide doch licht, eenvoudig, zonder luxe, doch vooral practisch in 't gebruik en zoo weinig mogelijk brandgevaarlijk worden geconstrueerd. Het geheel moet een landelijk karakter dragen, waartoe de omgeving kan meewerken; de ruimte tusschen de gebouwen en den weg kan als tuin voor genot worden aangelegd.

Gevraagd worden voor bovenbedoelde 2 plans telkens: een *plattegrond* met in de ruimten ingeschreven bestemming; *opstanden* van verschillende gevels op een schaal van 1 à 100. Een *situatie* van 't geheel op een schaal van 1 à 250.

Van *één* der twee plans, *een plattegrond* met ingeschreven bestemming en hoofdafmetingen der vertrekken en ruimten, een *lengte-* en een *dwars doorsnede* van ieder gebouw op een schaal van 1 à 50. Een *detail* van de stalinrichting c.a., waaruit de samenstelling enz. voldoende blijkt, op een schaal van 1 á 20.

Alle teekeningen moeten in zwarte inktlijnen worden uitgevoerd, zonder dat daarop schaduwen door lijnen of waterverf zijn aangebracht, kleuren mogen op de teekeningen niet voorkomen. De ontwerpen moeten vergezeld gaan van een duidelijke *omschrijving* en deze voornamelijk aangeven het te gebruiken materiaal en de daarvoor bedoelde afmetingen. Een gedetailleerde *begrooting van kosten,* welke voor ieder plan eene som van f 15,000 niet te boven mag gaan.

Voor de bekroonde ontwerpen worden uitgeloofd:

Een 1e prijs f 150 met verguld zilveren medaille der Maatschappij.

Een 2e prijs f 50 met zilveren medaille der Maatschappij.

Algemeene bepalingen.

Art. 1. De ontwerpen moeten vóór of op den 1sten Maart 1906 franco worden ingezonden bij den secretaris der maatschappij, den heer H. D. Ebbens te Nieuw-Beerta.

Art. 2. De stukken moeten gemerkt zijn met een motto of herkenningsteeken en vergezeld gaan:

1e. van een goed gezegeld couvert, bevattende naam en woonplaats van den vervaardiger, waarop een motto of herkenningsteeken overeenkomende met dat, op de teekening aangebracht,

2e. van een open brief, waarin een correspondentieadres.

Art. 3. Het schrift op de teekeningen en van andere stukken moet van een andere hand zijn als die van den inzender.

Art 4. De ontwerper mag zijn naam niet bekend maken voor dat de jury uitspraak heeft gedaan.

Art 5 Ontwerpen, waarbij de bepalingen van artt. 3 en 4 niet behoorlijk zijn nageleefd, blijven buiten mededinging.

Art. 6. De ingezonden ontwerpen worden beoordeeld door eene jury, bestaande uit vier personen, waarvan twee bouwkundigen. Bij staking van stemmen is de jury bevoegd zich een vijfde lid te assumeeren.

Art. 7. Op voordracht van de jury kan het hoofdbestuur de gespecificeerde prijzen op andere wijze verdeelen.

Art. 8. De bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der maatschappij. Het hoofdbestuur behoudt zich het recht voor, na de uitspraak der jury alle ontwerpen tentoon te stellen op een door het hoofdbestuur te bepalen tijd en plaats.

Art. 9. De uitslag der beoordeeling zal terstond na de uitspraak der jury worden bekend gemaakt.

Art. 10. De niet bekroonde ontwerpen kunnen worden afgehaald bij de secretaris der Maatschappij, op vertoon van het in art. 2 genoemde herkenningsteeken, of worden desverlangd franco teruggezonden.

Art. 11. Alleen deswaardige ontwerpen komen voor bekroning in aanmerking.

Het hoofdbestuur der Groninger Maatschappij
van Landbouw en Nijverheid:
R. P. DOJES, *Voorzitter.*
H. D. EBBENS, *Secretaris.*

TENTOONSTELLINGEN.

Ter viering van het 50-jarig bestaan van Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam zal o. a. in het Gemeente-Museum aldaar een tentoonstelling worden gehouden, omvattende de volgende rubrieken:

I. Bouwkunst. *a.* Antwoorden op de uitgeschreven eereprijsvraag en de jaarlijksche prijsvragen. *b.* Bekroonde prijsvraagantwoorden gedurende de 50 jaren van het bestaan van het Genootschap. *c.* Architectonische teekeningen van leden van het Genootschap.

II. Oud Amsterdam. Pleinen, markten, bruggen, poorten, grachten, enz. Het is de bedoeling een zoo volledig mogelijk beeld te geven van de vervorming die Amsterdam in de laatste halve eeuw heeft ondergaan.

III. Schilderkunst. Schilderijen, aquarellen en teekeningen waarop gebouwen voorkomen.

IV. Portretten. Portretten van onze groote Nederlandsche bouwmeesters uit vroeger eeuwen.

V. Kunstnijverheid. Decoratief schilderwerk, beeldhouwwerk, gebrand.glas, meubelen.

Deze tentoonstelling zal den 16en September 1905, des namiddags te half drie ure, geopend worden.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 1 April 1905. *Finis Architecturae.* Beschouwing over eene voordracht van den heer H. P. Berlage Nz., handelende over den „waarschijnlijken groei der architectuur", en waarbij het

vermoeden werd uitgesproken, dat de komende kunst, waarvan thans nog nauwelijks het allereerste begin is te bespeuren, er een zal zijn met het „ornamentlooze voorwerp", d. i. principieel het onversierde materiaal. De bouwmeester, die niet meer, maar ook niet minder, is dan een kind van zijnen tijd. is weer mooi gaan vinden, wat men vroeger niet mooi vond, schoonheid gaan ontdekken dáár, waar men ze eertijds niet zocht — misschien ook wel als reactie tegen de ornamenteele overlading. De heer B. wees er ook op, hoe maatregelen van overheidswege tot bevordering der hygiëne, tot vermindering van brandgevaar enz. van invloed zullen wezen op de bouwkunst, en welk een groote rol het gewapend beton zal gaan vervullen, dat het materiaal der toekomst dreigt te worden, omdat het beantwoordt aan het streven naar het ornamentlooze gebouw.

Een vergeten bouwmeester. Eenige gevonden aanteekeningen omtrent Elias Bouman. Stads Mr. Metselaar te Amsterdam, die de Portugeesche Synagoge bouwde. Was hij ook de ontwerper? Misschien is Stalpaert of Dorsman zijn helper geweest.

Nog eens de C. M. T. School; beantwoordende de bemerkingen van den heer Haver, in het Bouwk. Weekblad, op de inzichten van den heer Weissman. De heer W. blijft van meening, dat voor *f* 90.000 wel 9 flinke klassenlokalen te maken zijn; dat, is zijn cijfer voor bezoldiging van leeraren te laag, een billijke verhooging daarvan zijn plan niet in duigen doet vallen; dat zijn plan van meerdere scholen beter is dan dat van ééne te Haarlem.

Architectura, 1 April. *Het gouden jubileum van A. et A.* In een vergadering van het Eere-comité zijn de volgende feestelijkheden vastgesteld: 16 September, feestvergadering, gemeenschappelijke lunch, opening der tentoonstelling; daarna gemeenschappelijk banket in het Amstel-Hôtel; tot besluit een waterfeest op den Amstel met vuurwerk.

Een Praxiteles? Over een te New-York te zien beeld van Aphrodite, volgens den eigenaar een werk van Praxiteles.

Vervolg van: *De opleiding van den architect.*

Het „Technisch gedeelte" bevat: *Over het conserveeren van hout* in het algemeen; *Verzakking van het rechterbovensluishoofd van de Meppeler sluis;* vervolg van *Het schetsen van Machinedeelen in perspectief.*

De Bouwwereld, 29 Maart. Dr. Joh. C. Breen. *Uit oud-Amsterdam.* Het einde der 16e eeuw. Over de bouwverordening van 20 Dec. 1565, en verschillende keuren.

Beschrijving van het nieuwe *Post- en Telegraafkantoor te Leeuwarden,* architect C. H. Peters, met plaat. Bouwsom: *f* 143,740.

Middelbaar Technisch Onderwijs. De heer H. J. C. Haver en de Bouwwereld; naar aanleiding van het laatste artikel van den heer H. in het Bouwk. Weekblad. De redactie verklaart eene polemiek over het vraagstuk in kwestie te onvruchtbaar, dan dat zij zelf door beschouwingen met hare persoonlijke meening er eene vrijwillig wenschte uit te lokken. Een som van *f* 125 000 is betrekkelijk niet groot, maar daarmede is slechts één school voor 250 leerlingen ingericht, en Nederland niet geholpen. Deze som, voor dergelijk aantal leerlingen, plus *f* 900.000 bouwkosten, kweeken een te weelderigen geest bij het M. T. O. en doen vreezen, dat het karakter der opleiding allengs hooger zal worden opgevoerd, dan met het begrip „middelbaar' strookt. De weelderige opzet zal de latere uitbreiding van het M. T. O. tegenhouden; het zou te betreuren zijn als die grootsche opzet — waartegen de oppositie in hoofdzaak is terug te voeren — over het goede zegevierde.

Technisch Weekblad, 30 Maart. In dit nummer worden hoofdzakelijk *Bondsbelangen* besproken, o. a. concept-statuten van den Bond. Het bevat voorts het slot van: *Het schetsen van Machinedeelen in perspectief.*

UIT DEN VREEMDE.

Den 23 Maart j. l. overleed te Baden-Baden Geheimer Ober-Baurat Paul Kieschke, in zijn 54e levensjaar. Hij was een zeer gewaardeerd architect, en de ontwerper van verschillende groote regeeringsgebouwen, in Berlijn, Hanover, Minden, Koblentz, Münster enz.

Over het algemeen schijnen de voorschriften der bouwpolitie in Duitschland, voor het bouwen van arbeiderswoningen te kras te zijn, vooral wat aangaat de muursterkte, breedte der trappen, brandveiligheid van het trappenhuis enz. Er is nu eene beweging op touw gezet, om hierin eenige verandering te verkrijgen.

Het maken van meubels enz. van kunstmatig gekleurd hout was eene industrie die in de 17e eeuw reeds in Italië bestond, en van daaruit over Europa zich tijdelijk uitbreidde. In Engeland en Zweden is het weer zeer in de mode gekomen. De kleurstof wordt hiertoe onder zeer grooten druk in versch omgehakte boomen geperst, in den tijd dat ze in vollen groei staan

Stammen van 5 M. lengte kunnen op die wijze gekleurd worden. Het best hiervoor geschikt is, berken-, beuken-, iepen- en populierenhout. Eikenhout is door zijn looistof-gehalte minder bruikbaar en in dennenhout kon geen gelijke kleur verkregen worden.

Het hout kan vooral prachtig gepolitoerd worden, en wordt, behalve voor meubels, zeer veel gebruikt voor tramwagens en scheepsbetimmeringen.

In Rusland worden proeven genomen bij de staatsspoorwegen. om dwarsliggers van leder te maken.

Wanneer men in Frankrijk den „Prix de Rome" behaalde en zich dus in de Villa Médicis in Rome ging vestigen, was hieraan de voorwaarde verbonden, dat men niet gehuwd was. Nimmer is van dezen stelregel afgeweken, en vrouwen werden uit de villa absoluut geweerd. De laatste winner van den prix de Rome was nu echter verloofd, en daar men het toch te hard vond hem de voordeelen van den prijs niet te gunnen, heeft men getracht om ditmaal de academie te vermurwen. Doch te vergeefs. met bijna algemeene stemmen is het voorstel, dat gesteund werd door mannen als Bonat en Massenet, verworpen, en de ongelukkige prix de Rome die intusschen gehuwd was heeft zijn carrière moeten afbreken en zijn ontslag genomen.

De zoogenaamde Garde meuble van den staat te Parijs bezit eene kostbare collectie tapijten, die misschien eenig in de wereld is. Nu trekt er geen vorst door Parijs, er is geen concours hypique, geen feestelijke opening van een of ander monument of tentoonstelling, of deze tapijten worden voor decoratie gebruikt, en er worden lustig spijkers doorgeslagen; ze lijden door regens en transport, enz enz.

Drie honderd van deze tapijten, waaronder de beroemde Gobelins „les chasses de Maximilien" uit den tijd van Lodewijk XIV, naar teekeningen van Bernard von Orley, zullen nu gebracht worden onder de „monuments historiques" en zoo voor verderen ondergang behoed.

Tweemaal per jaar zal er nu te Parijs een „concours de balcons fleuris" zijn, en wel op 29 Mei en 14 Juli.

29 Mei is meer bepaaldelijk voor gedecoreerde vensters en balcons, met het oog op de groote Parijsche feestweek;

14 Juli beoogt vensters en balcons met bloemen versierd.

Te Brussel is op 4 April j l. in den ouderdom van 74 jaren vrij onverwacht overleden de bekende beeldhouwer Constantin Meunier.

Dezer dagen had hij de laatste hand gelegd aan een „Christus in het graf", bestemd voor de afdeeling Schoone Kunsten ter Tentoonstelling te Luik. Een monument voor Emile Zola laat hij onafgewerkt na.

BERICHTEN.

Uitbreidingsplan 's Gravenhage. De Directie van het te 's Gravenhage verschijnende dagblad „De Nieuwe Courant" heeft de geabonneerden op haar blad een dienst bewezen, door voor een zeer matigen prijs hen in de gelegenheid te stellen zich een plan van de uitbreiding van 's Gravenhage, met toelichting, aan te schaffen. Haagsche abonnés kunnen het voor 50 cts, elders wonende voor 75 cts. toegezonden krijgen.

Het uitbreidingsplan is dat, bedoeld bij art 28 der Woningwet, waarin de grond moet worden aangewezen die in de naaste toekomst voor den aanleg van straten, grachten en pleinen is bestemd, welk plan tenminste eenmaal in de tien jaren moet worden herzien.

Het plan (ongeveer 80 bij 90 c.M.) is op de schaal van 1 à 10.000 in 10 kleuren gedrukt bij de firma Mouton en Co. te 's Gravenhage.

Wij vestigen de aandacht op dit uitbreidingsplan (zie ook de advertentie in dit blad), vooral voor hen die in hunne betrekking tot eene gemeente, voor deze reeds dergelijk plan mochten onderhanden hebben.

Harderwijk. De gemeenteraad heeft besloten een Gemeente-architect te benoemen op een salaris van *f* 1400, met vier driejaarlijksche verhoogingen van *f* 100, en onder verplichting zich een pensioen te verzekeren.

Leiden. De heer Dr. E. F. van Dissel, civ. ingenieur, heeft zich om gezondheidsredenen genoopt gezien ontslag aan te vragen uit de betrekking van Ingenieur van het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Rotterdamsche overdekte Zwem- en Badinrichting. Deze, in de Tuinstraat gelegen inrichting, werd op 1 April j.l. feestelijk geopend. Het gebouw, waarvan de kosten *f* 150.000 bedragen, is geheel van gewapend beton opgetrokken. Het zwembassin kan 460 M^3. water bevatten; de bodem ervan is glooiend; de diepte aan het eene einde is 75 c.M., die aan het andere 2,86 M., welke nog tot 3.35 M. kan vergroot worden. Bij bouw en inrichting is getracht aan de hoogst te stellen eischen te voldoen.

Haagsche Kunstkring. Den 4en April j.l. werd in het gebouw van den Kring een tentoonstelling geopend van werken van Puvis de Chavannes. Op den 6en d.a.v. hield de heer H. P. Bremmer, Leeraar in de kunstgeschiedenis te 's Gravenhage, voor de leden van den Kring een lezing met lichtbeelden, tot onderwerp hebbende: Puvis de Chavannes en monumentale schilderkunst.

Technische Hoogeschool. De Regeering schijnt het plan te hebben de Technische Hoogeschool te Delft, in September a.s. met eenige plechtigheid in te wijden. De feestelijkheid zal eenige uitgaven vorderen; daarom wordt door de Regeering voorgesteld de Staatsbegrooting voor 1905 met het bedrag daarvoor te verhoogen.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:						per maand
Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
„	„	„	28	„	„	- 95.—
„	„	„	22	„	„	- 75.—
„	„	„	46	„	„	- 120 —
„	„	„	32	„	„	- 90.—
„	„	„	25	„	„	- 70.—
„	„	„	22	„	„	- 80.—
„	„	„	37	„	„	- 80.—
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	22	„	„	- 40.—
„	„	„	21	„	„	- 80.—
„	„	„	24	„	„	- 70.—
„	„	„	25	„	„	- 125.—
„	„	„	31	„	„	- 90.—
„	Teekenaar	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	21	„	„	- 45.—
„	„	„	18	„	„	- 30 —
„	„	„	19	„	„	- 40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 10 APRIL.

BEERTA. Het bouwen van een café en winkelhuis.

De arch. B. Hommers te Finsterwolde, n.m. 5 u. in hotel „Hoek" alw. bestek en teek. ter inzage en à f 1.25 verkrijgb. zijn. Aanw. gedaan.

EIBERGEN. Het afbreken en weder opbouwen van een woonhuis annex winkel en bakkerij.

De heer J R. Koerzelman, 's av. 7 u. Bestek en teek. ter inz. in café H. Schuurman. Aanw. 10 April, n.m. 5 u

HAARLEM. Het bouwen van een woonhuis met koestal op de heerenhofstede „Boekenrode" nabij de Aardenhout.

De archit. D. E. L. v. d. Arend, 's midd. 12 u. in cafe „Neuf".

HELMOND. Het bouwen van een winkelhuis te Helmond aan de Markt.

De arch. C. J. Bezemer, n.m. 3 u. in cafe Jacq. Stevens. Bestek en teek. tegen f 2 verkrijgb. ten kantore van den arch. Aanw. gedaan.

LEIDEN. Het bouwen eener remise en bergplaats voor Inboedels, op een terrein in de Maria-Gonda-str. buiten de Wittepoort, gem Zoeterwoude.

De aanbest. Bestek en teek. ter inzage en overname in het café „Het Haantje", Vrouwesteeg, Leiden. Aanw. gedaan.

OOTMARSUM. Het maken van een vincentiusgebouw enz

De bouwk. H. J. Weustink Hz. in hotel Beukers, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. op den dag der aanbesteding v.m. 10 u. Inl. geeft H. J. Weustink Hz.

ROTTERDAM. Het bouwen van een reptielenhuis.

Het best. der Rotterd. diergaarde, n m. 2½ u. in het sociteitsgebouw der Diergaarde. Bestek en teek. à f 4 te bekomen bij C. Immig en Zoon.

ZWOLLE. Het verbouwen van het perc. Oude Vischmarkt 8.

De arch. H. J. Voogden, voorm. 11 u. in het „Poolsch koffiehuis". Bestek en teek. bij voorn. arch. à f 2 verkrijgb. Aanw. gedaan.

DINSDAG 11 APRIL.

ALKMAAR. Het bouwen van een school met zes lokalen benevens woning, bestuurskamer, vergaderzaal enz.

De vereen. ter bevordering van christ. schoolonderwijs, 's av. 8 u. in de oude Doelen.

AMSTERDAM. De uitbreiding der Jongensschool, Rapenburgerstr. 128.

De commissie van tozicht der Nederl. Israël. Godsd. Armenscholen, n.m. 3 u Bestek en teek. ad. f 2 bij P. Rijnja. Aanw. gedaan.

ALFEN (Z.-H.) Het afbreken van den watermolen in dien polder, en het maken van een gebouw voor zuiggasbemaling met machinistwoning.

Het bestuur van den polder Rijneveld, v.m. 11 u. in het lokaal achter 't café „het Wapen van Gouda" aan den straatweg onder de gem. Alfen nabij het Goudsche rijpad. Bestekken en teek. à f 2 per stel verkrijgb. bij A. H. Goldberg te Hazerswoude die inlichtingen verstrekt.

ALKMAAR. Het weder opbouwen van de bierbottelarij.

De heer D. Blaauw, n.m. 5 u. Aanw. gedaan. Inl te bekomen bij W. A Matthijsen, arch. bij wien bestek en teek à 50 cent verkrijgbaar.

BERGEN OP ZOOM. Het bouwen van een loods met bijbehoorende werken bij de gemeente- bad- en zweminrichting en het verven der binnenwerken in de bestaande gebouwen van gen. inrichting verdeeld in twee perc

Het gem.best. n.m. 2½ u. Bestek en voorw. ter inzage ten kantore van den opz. der gem. werken. Aanw. gedaan.

LISSE. Het herbouwen van een boerderij genaamd „Adrienne's hoeve aan den Sloterweg b/d Bennebroekerweg te Haarlemmermeer.

De bouwk. J. W. de Heij en Zn. te Hoofddorp, 's midd. 12 u. in hotel „de witte Zwaan".

ROTTERDAM De uitbreiding en verbouwing van de school voor U. L. O. aan de van Oldenbarneveldstraat.

Het gem.best., n.m. 1 u. Bestek en teek. ter kennisneming op. de centrale secretarie en in het stads-timmerhuis te Rotterdam, en zijn voor f 1 verkrijgb. bij wed. P. van Waesberge en Zoon. Inl. te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. gedaan.

WILDERVANK. Het bouwen van een nieuwen meubelmakerswinkel, met woning, werkplaats enz. aan het Oosterdiep.

De arch. J. Siccama. Bestek en teek. liggen ter inzage in café L'Union van G. Muller en zijn à f 1,25 bij voorn. arch. verkrijgbaar.

WOENSDAG 12 APRIL.

1e EXLOËRMOND. *a.* Het afbreken van een arbeiderswoning en het bouwen van een boerenbehuizing met bijlev. van al de daartoe benoodigde materialen, transporten, enz. te 1e Exloermond; *c.* glas- en verfwerk.

De heer C. Everhardus n.m 5 u. in het koffiehuis van J. Gelms. Bestek en teek. ter inzage in het bovengen. koffiehuis. Aanw. 12 April n.m. 4 u. inlicht. te bekomen bij R. Hilgen en Zn., Musselkanaal.

's GRAVENHAGE. De verbouwing van een perc. te Leiderdorp en de inrichting daarvan tot postkantoor met directeurswoning. Raming f 5300.

Het Min. van W. H. en N., n.m. 2 u. Bestek ter lezing aan het gebouw van het hoofdbest. der posterijen en telegraphie; aan dat van het prov. best. van Zuidholland; aan het bureel van den rijksbouwm. in het 2de district, Fluweelen Burgwal no. 16, te 's Gravenhage, en is à f 0,35 te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's Gravenhage. Inl. worden gegeven door voorn. rijksbouwm. en door den opzichter bij de landsgebouwen J. P. G. Roel te 's Hage. Aanw. gedaan.

's-HERTOGENBOSCH. Het verbouwen van eenige afzonderingskamers in het geneeskundig gesticht „Reinier van Arkel".

Het college van regenten over de Godshuizen, v.m. 11 u Bestek en teek. te verkr. à f 0,60 ten kantore van den administrateur der Godshuizen. Inlichtingen geeft de bouwkundige der Godshuizen Th. J. Klompers. Aanw. 10 April, v.m 11 u.

HILVERSUM. Het uitbreiden der Plateelfabriek en het bouwen van twee woonhuizen aan den Laarderweg.

De arch. B. Hooakker n.m 6 u. in het Emmahotel. Bestek met 2 teek. tegen f 2,50 verkrijgb. ter drukkerij van Gebrs. Wolff.

MAASTRICHT Het bouwen van 5 woonhuizen aan den Hertogsingel op het perc. kadastr. bekend sectie D no. 630.

Het best. der coop. bouwvereen. „Ons Belang" n.m. 2 u. in de Stichting de Stuers, Bestek en teek. verkrijgb. Wolfstraat 30 tegen f 2,50. Aanw. 10 April, nam. 2 u.

DONDERDAG 13 APRIL.

DEN HAAG. 1e. Het bouwen van een 2e burgerschool aan den N. W. Buitensingel; 2e. het rioleeren van de Assendelftstr., de Varkenmarkt, de Laan, het Hoogezand, de Raamstraat, den gedempten Burgwal en de Vos-in-Tuinstraat in twee perceelen.

Het gem best. n.m. 2 u. Voorw. voor perc. 1e. à f 1.20 en teek. à f 0.60 en voor perc. 2e. à f 0.40 en teek. à f 0.80 verkrijgb. aan de gemeentewerf. Aanw. voor perc. 1e op 10 April n m. 2 u. aan de gemeentewerf en voor perc. 2 op 10 April, v m. 11 u aan voorn. plaats.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van „Villa Hazeldean" gelegen aan de Frederik Hendrik laan.

De architecten Z. Hoek en J. Th. Wouters n.m. 2 u. in het Zuid Holl. Koffiehuis. Bestek en teek. zijn ten kantore van voorn. architecten, Waldeck Pyrmontkade 133 à f 2 verkrijgbaar.

REKKEN (OV.). Het verbouwen van een woonhuis, met bijlev. van gedeelt. mater. gereedsch enz.

Het diaconiebest. Aanw. 13 April, v.m. 11 u.

VEGHEL (N.-BR.). Het bouwen van een woonhuis met bijlevering van alle materialen, voor rekening van den heer C. J. Vissers te Veghel.

De aanbesteder. Bestek met 2 teek. à f 1.50 te verkrijgen ten kantore van den arch. C. van Beers, Dacostastraat 2 te 's Gravenhage. Inl. worden verstrekt ten kantore van bovengenoemden architect, alsook op 2 April tusschen 11 en $1\frac{1}{2}$ u. in het café van L. van de Laar. Haven, Veghel.

VRIJDAG 14 APRIL.

DEDEMSVAART. Het bouwen van een boerenbehuizing.

De heer K. Ketelaar te Drachteropdogen, n m. 1 u. in café Hagedoorn te Dedemsvaart alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 14 April, 's midd. 12 u.

DEDEMSVAART. Het bouwen van een schuur en een woonhuis zonder bijlev. van materialen.

De heer D. T. Bieuwenga, n.m. 2 u. Bestek en teek. à f 1 verkrijgb. Aanw. 14 April, v.m. 11 u. op het terrein

SCHOONCORD (DR.). Het bouwen eener pastorie.

De kerkeraad der gereformeerde kerk, n.m. 2 u. in café B. Lamberts. Bilj voor 14 April aan Johs. Kalsbeek die inlicht. geeft. Bestek en teek ter inzage bij H. Hoogeveen.

VENLOO. Het afbreken van een paar bouwvallige huizen en het ter plaatse bouwen van een perceel, voorzien van twee zoogenaamde vrije bovenwoningen.

De architect P. IJpes, n.m. 2 u. in cafe „de Korenbeurs". Bestek en 2 teek. ter inzage in voormeld cafe en zijn te verkrijgen à f 2 ten kantore van den architect.

ZATERDAG 15 APRIL.

BERKEL EN RODENRIJS (Z.-H.). Het bouwen van een kerk met toren, kerkeraadskamer enz. aan de vaart te Berkel

De comm. van administratie der Gereformeerde kerk, 's midd. 12 u., in het lokaal bij de kerk. Inl te bekomen bij de architecten W. C. en W. Coepijn. Lage Oostzeedijk 127, Rotterdam, alw. bestek en teek. ter inz. liggen en à f 3 verkrijgb. zijn.

DRACHTEN. Het afbreken van twee bestaande boerehuizingen met bijschuren en het bouwen van een nieuwe boerenplaats op het Ureterp-Vallaat

De heer J. Faber. Bestek en teek. à f 2 verkrijgb. bij den arch. R. J. Wibbelink te Drachten. die inlicht. verstrekt.

HONTENISSE. Het afbreken van een bestaand en bouwen van een woonhuis op de Kultaart bewoond door L. de Zwart.

De rentmeester van het kroon-domein Rentambt Hulst. v.m. 11 u. Bestek en teek. ad f 1 bij den bouwk. J. Wisse Jz. te Zaamslag. Aanw. 12 April, v.m. 11 u.

MAANDAG 17 APRIL.

RAVENSTEIN (N.-BR.). Het bouwen eener jongelingscongregatie met bijlev. van mat. enz.

Het R.K. par. armbest. n.m. $12\frac{1}{2}$ u. in hotel „Van Hall". Bestek en teek. ad f 1 verkrijgb bij arch. H. J. Caners. Aanw. 17 April, v.m. 11 u.

WEERT. Het gedeeltelijk afbreken en nieuw opbouwen van de boerderij „den Trumpert".

De arch. H. Smeets. Bilj. te zenden Oelemarkt 229. Aanw. 17 April. n m. 3 u. Bestek en teek, ter inzage bij gen. architect.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een huis voor ziekenverpleging.

De diaconie der Ned. Herv. Gem., 's midd. 12 u., bij Bessinkpas, bij wien bestek en teek. ter inz. Inl geeft arch. H. v. d. Schaaf.

DINSDAG 18 APRIL.

ALKMAAR. Het bouwen van een bad hotel, stalling enz. op een terrein ten noorden van Egmond a/Zee.

De arch K Wijker Gzn. te Egmond a/Zee. n.m. 2 u in de Harmonie te Alkmaar.

UTRECHT. Bestek no. 1016. Het maken van twee seinhuizen op het station Gouda. Raming f 14295.

De maatij. tot expl. van staatssp.w. n.m. 2 u (lok. tijd).

WOERDEN. Bestek no. 4. Het maken van de gebouwen en van eenige verdere werken ten behoeve van de waterleiding.

Het gem best. v.m. $11\frac{1}{2}$ u.

WOENSDAG 19 APRIL.

HAARLEM. Het bouwen van een bewaarschool, bijbellezinglokaal en woning aan de Colensostraat.

De commissie voor de bewaarscholen der Nederl. Herv. gemeente, n.m. 2 u in de Groote Kerk. Bestek en teek. ad f 1.50 bij den boekh. W. F. Hoogkamer verkrijgb.

DONDERDAG 4 MEI.

HAARLEM. Het bouwen van zes paviljoens en van een gebouw voor administratie op de terreinen van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen „Duin en Bosch" te Castricum. Raming f 895000.

Het gem.best., v m. 11 u.

DINSDAG 9 MEI.

UTRECHT. Bestek no. 1019. Het maken van grondwerken, locomotievenloods, met werkplaats polygonale locomotievenloods, locomotievenloods H.S.M., aschkuilen, bergplaatsen, privaatgebouwtjes, tractiegebouw, magazijnsgebouw, kolenparken, takkenbossenloodsen, draaischijven, afvoerleidingen en bijkomende werken op het station Rosendaal (N.-B.). Raming f 480000.

De maatij. tot expl. van staatsspoorw. n.m. 2 u. (lok. tijd).

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

22 MAART.

HONTENISSE (ZEEL.). Het herbouwen der landbouwschuur op de „Hoeve Klevershille", bewoond door J. F. de Waal, bij Klevershille, gem. Hontenisse, met bijlev. van bouwstoffen. Door den bouwk. J. Wisse Jz., te Zaamslag

Ingekomen 17 biljetten. Laagste inschr. Jan Schopman, Hulst, voor f 4490.

23 MAART.

COLIJNSPLAAT. Het bouwen van een woonhuis voor den heer I. P. v. Breda.

Laagste inschr. J. Haringman, f 3630.

ENSCHEDÉ (ONDERH.). Het bouwen van een keuken en verdere werken. Door den heer N. J. Menko.

Laagste inschr. Gebr. Eggink, f 944. Gegund.

ENSCHEDÉ (ONDERH.). De bijbouw van een woning en verdere werken. Door den heer H. J. ten Bruggencate.

Laagste inschr. W. A. Thomassen, Enschedé, f 1184. Gegund.

24 MAART.

DEDEMSVAART. Het gedeeltelijk afbreken van een bestaand en het weder opbouwen van een nieuw woonhuis. Door den heer L. Jonker.

Laagste inschrs. H. v. Sluis, Wijhe en J. Grolleman, Zwolle, voor f 3686.

25 MAART.

EIBERGEN. Het verbouwen van de Nederlandsche fabriek van leder- en drijfriemen, voorh. Gebr. Prakke, aldaar.

Minste inschr. J. G. Blankvoort, Eibergen, voor f 3888, gegund.

PIETERBUREN (GR.). Het afbreken van een schuurtje en het bouwen eener bijschuur met bijkomende werken, met bijlev. van daartoe benood. materialen. Raming f 4075 Door den heer A. Heeres

Laagste inschr. H. Bolhuis, Warfum, f 3738, gegund.

27 MAART.

OMMELANDERWIJK. Het bouwen van een woning aan de zoogen. no. Een, gem. Veendam. Door den arch. H. Muntendam te Veendam.

Laagste inschr. B. v. d. Laan, Oude-Pekela, f 1080. Niet gegund.

28 MAART.

BRITSUM (FR.). Het verbouwen van een woonhuis met stalling. Door den heer P. de Vries.

Laagste inschr. J. Kuipers, Stiens, f 799, gegund.

GOOR. Het bouwen van een dubbel woonhuis, op den Malberg te Goor. Door den arch. A. J. de Koning te Delden.

Laagste inschr. A. H. Jalink, f 2143, gegund.

HELLEVOETSLUIS (ONDERH.). Het bouwen van 24 woonhuizen. Door het bestuur der coöp. bouwvereeniging „Woningwet" te Hellevoetsluis.

Laagste inschr. J. v. d. Wellen. Ooltgensplaat, f 38000 en f 36000.

HILVERSUM Het bouwen van een woonen winkelhuis aan de Kampstraat. Raming f 3650. Door den arch. B. H. Bakker.

Laagste inschr. C. Ros, f 3367. Gegund aan A. van Mourik voor f 3379.

HOOGEVEEN. Het bouwen van drie woningen aan blok aan de Schutstreek. Ram. f 6247. Door den heer A. Bruins firma wed. van Velzeltroost.

Laagste inschr. J. ten Brug, f 5966 Gegund.

WIJHE. Het verbouwen van het vroegere instituut tot bewaarschool enz. Door het gem.best.

Laagste inschr. H. v. d. Sluis. f 2136. Geg.

BREDA. Het verbouwen van het pand gelegen aan de Ginnekenstraat, geteekend nos. 40—40a. Door de architecten P. A. Oomes en L. v. d. Pas.

Timmerwerk Laagste inschr. J. Mol-Mies, Breda, f 1100*.

Metselwerk. F. Beekers, Prinsenhage, f 587*. * Gegund.

29 MAART.

HAVELTE. Het bouwen van eene boerderij met woonhuis. Raming f 11340. Door den archit. P. Jansen te Meppel.

Laagste inschrijvers Bokkers en Doosjen, f 9559. Gegund.

HOOFDDORP. Het amoveeren van een woonhuis en het bouwen van een hotel met tooneelzaal en stalling. Door den bouwk. J. W. de Heij en Zn.

Laagste inschr A. den Ouden, Haarlemmermeer f 11450. Gegund.

HILVERSUM. Het bouwen van 3 woonhuizen aan de Naarderstraat. Door den arch J. A. Slot.

Laagste inschrs. v. Keulen en Rouwendaal, Soest—Amersfoort, f 4480, gegund.

NIJMEGEN. Het verbouwen van café restaurant „Suisse". Door den ingenieur J. Schotel te Rotterdam.

Laagste inschr. W. v. d. Wagt, f 25993.

PURMEREND. Het amoveeren van den kap van het kaaspakhuis, staande op de Weerwal en het bouwen van een verdieping daarop met houtcementdak. Door den arch. H. P. v. d. Aardweg.

Laagste inschr. P. T. Brinkman, f 2073, gegund.

ZUTPHEN. Bestek. no. 46. Het bouwen van een stal c.a. te Milligen, onder het beheer der genie te Zutphen. Raming f 15200. Door de genie.

Laagste inschr. G. Wegerif Hz. f 14262.

30 MAART.

BLERIK. Het bouwen van een woonhuis met smederij, aan de St. Anthoniuslaan. Door den heer P. Gommans.
Laagste inschrijvers Smeets en Peeters, f 3647. Gegund.

DOKKUM. Het afbreken en weder opbouwen van het winkelhuis van den heer J. Turkstra, aan de streek bij Dokkum.
Laagste inschr. K. Pranger, Dokkum, f 2575. Gegund.

ENSCHEDÉ Het bouwen van een pakhuis met wagenhuis, kantoor enz, op een terrein gelegen aan de Van Lochemstraat te Enschedé Door den arch. H. E. Zeggelink.
Laagste inschr. B. J. Spitholt, f 4096 Geg.

STADSKANAAL. *a*. Het bouwen van eene landbouwschuur te Musselkanaal, 1e Onstwedderboerendiep, onder bijlev. van al het daartoe benood *b*. De glas- en verfwerken. Door den heer W. Kremer Bzn. te Kalkwijk.
Timmerwerk ram. f 5900. Laagste inschr. B. Meiering, f 5823*.
Verfwerk, raming f 75. Laagste inschr. H. Stiekema, Musselkanaal, f 59.80*. * Geg.

WIJHE. Het verbouwen van een woonhuis. Door den arch. H. J. J. Fuchs.
Laagste inschr. H. Zomer en Zn., f 284. Geg

31 MAART.

OLDENZAAL. Het bouwen van een magazijn en verdere werken bij hare fabriek te Oldenzaal Door de koninkl. Oldenz stoomweverij voorheen J. H Molkenboer Jr.
Laagste inschr. P. H. Op de Weeg, Oldenzaal, f 4950. Gegund.

ZEIST. Het sloopen en opbouwen van twee winkelhuizen, staande en gelegen aan de Voorheuvel. Door den heer W. Gadellaa Nzn.
Laagste inschr. F. van Es Jr, f 3480 30.

1 APRIL.

OOSTERWOLDE (FR.). Het bouwen van een woonhuis met schuur. Door den heer dr. P. Buwalda, arts.
Laagste inschr. J. G. Koopmans en Zonen, Appelscha. f 5610. Gegund.

3 APRIL.

RAVESTEIN. *a*. Het bouwen van een gem.huis welks bovenverdieping zal dienen voor teekenschool met bijlev. van alle materialen, transporten, enz. *b*. de levering van het noodige ameublement. Na afloop der besteding zal te zelfder plaatse in het openbaar, door notaris van den Bogaard in deze gem., voor afbraak worden verkocht: het gebouw thans tot gem.huis en teekenschool dienende. Door het gem best.
a. Laagste inschr. W. S. Sleenhof. Megen, f 14900.
b. Th. v. Wijchen, Huisseling, f 415.
Verkoop voor afbraak oud raadhuisteekenschool. Th Hillen, Ravenstein, f 480.

WASPIK. Het bouwen van een burgerwoonhuis met pakhuis op een terrein nabij den spoorweg e v. Door den heer Adr. Vloeimans.
Laagste inschr. A. Roovers, f 4657 Niet gegund.

4 APRIL.

GOUDA. Het vergrooten van de avondschool voor ambachtslieden. Door het gem. bestuur.
Laagste inschrs. Gebr. Dessing, f 2900.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een fouragemagazijn met bijbehooren, 1 winkelen 1 benedenhuis en 4 bovenhuizen, hoek Hofwijckstraat en Rijswijksche Weg. Door den bouwk. Kuijper en Boin.
Laagste inschr. J. H. Paardekooper, f 36100.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats Dir ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFF, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — Gebr. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

CENTRALE VERWARMING,

met en zonder Ventilatie.

Alle systeems, met vrijstaande en Ingemetselde Ketels.

Droog-, Kook-, Water-, Bad- en Desinfectie-Inrichtingen.

worden vervaardigd, geleverd en gesteld door

D. S. M. KALKER,

St. Anthoniebreestraat 21, ≡ Amsterdam.

TELEGRAMADRES: KALKER, IJZERWAREN.

Intercommunaal Telephoon No. **2144.**

KONINKLIJKE MAGAZIJNEN VAN STALINRICHTINGEN, IJZEREN- en KOPEREN BOUWARTIKELEN, GEREEDSCHAPPEN, enz. enz. enz.

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPY VOOR MONIER WERKEN
DIRECTEUR J.N.LANDRE.

NED

CEMENT YZERWERKEN VOLGENS SYSTEEM MONIER EN AANVERWANTE STELSELS

BETONWERKEN VAN ALLERLEI AARD

AMSTERDAM

KANTOOR EN FABRIEK JAAGPAD BY DEN AMVAL

TELEPHOON N°3028

Louis Landré

Openbare

Aanbesteding.

Burgemeester en Wethouders der Gemeente *Utrecht* zijn voornemens op **Zaterdag 22 April 1905**, des namiddags te 2 uur in het openbaar ten Stadhuize aan te besteden:

Het maken van eene geheel nieuwe Basculebrug ter plaatse van de bestaande steenen brug, benevens het verzwaren van een bovenbouw voor het brugje over den Oosterstroom in de Adelaarstraat.

Bestek met teekening liggen ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken, Achter Klarenburg en zijn aldaar, zoomede ten Stadhuize (afd. Financiën) en bij de Boekhandelaren Van Terveen & Zoon te verkrijgen tegen betaling van *f* 1.— per stuk met teekening.

Aanwijzing in loco zal plaats hebben op Maandag 17 April 1905, des namiddags te 2 uur.

De Secretaris der gemeente Utrecht
J. BOOL.

Utrecht, 5 April 1905.

Te *Harderwijk* wordt tegen 1 Januari 1906, **gevraagd** een

Gemeente-Architect,

op eene aanvangs-jaarwedde van *f* 1400.—, met vier 3-jaarlijksche opklimmingen ad *f* 100.—, en verplichting tot het sluiten eener verzekering voor pensioen, terwijl de bevoegdheid tot het verrichten van particulier werk is uitgesloten.

Inzending van stukken bij het gemeentebestuur vóór 1 Juli e. k. terwijl zij, met wie persoonlijke kennismaking wordt verlangd, nader zullen worden opgeroepen.

Bij MOUTON & Co. te 's-Gravenhage zijn verschenen de

Nieuwe Algemeene Voorwaarden

BEHOORENDE BIJ DE

BESTEKKEN voor de LEVERING

VAN

IJZER en STAAL

AAN

's RIJKS MARINE.

PRIJS 25 CENT

Vastgesteld bij beschikking van den Minister van Marine van den 9 Juli 1894 D. No. 41.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM. BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

15 APRIL 1905. 25e JAARGANG. No. 15.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Verkiezing voor leden van het Hoofdbestuur.

De stembiljetten voor de verkiezing van drie leden van het Hoofdbestuur zullen in het begin der volgende week aan de Gewone Leden der Maatschappij worden toegezonden.

Namens eenige leden der Maatschappij wordt het verzoek tot hunne medeleden gericht, om met het invullen en verzenden van het stembiljet te wachten tot na de verschijning van het volgende nummer van het Bouwkundig Weekblad, waarin de namen van candidaten voor het lidmaatschap van het Hoofdbestuur zullen worden opgegeven.

MEI-VERGADERING.

Gemeenschappelijke tocht naar Muiden, Weesp en de Vecht.

Aangemoedigd door het succes dat verleden jaar ten deel is gevallen aan de excursie, die op initiatief van de Afdeeling Amsterdam gehouden werd in aansluiting bij de Mei-vergadering der Maatschappij, wenscht ook dit jaar het Bestuur der Afdeeling een dergelijken tocht te organiseeren voor de leden der Maatschappij, hunne dames en geïntroduceerden.

Het voornemen was, met de elegante en ruime salonboot de „Ceres" naar Muiden te varen, waar o.a. een bezoek wordt gebracht aan het slot, welks restauratie thans voltooid is. Voorts wordt opgestoomd naar Weesp, welks vele bouwkundige merkwaardigheden in oogenschouw worden genomen. Daarna vindt een ontbijt plaats.

De namiddag is bestemd voor een watertocht op de Vecht, welke watertocht eene der fraaiste en door voortdurende afwisseling der schoonste tafereelen belangwekkendste is, die in ons land te maken zijn.

Het zou ons voornemen zijn de deelnemers aan den tocht ten slotte te vereenigen aan een gemeenschappelijken maaltijd in eene der aan de Vecht gelegen logementen.

De terugkeer wordt dan zoodanig geregeld, dat ieder de gelegenheid heeft 't zij te Amsterdam, 't zij te Nieuwersluis den trein te bereiken, die hem nog denzelfden avond naar zijne haardstede terugvoert.

Nu is, naar wij vernemen, de Mei-vergadering vastgesteld op 31 Mei. De excursie zou dus moeten plaats vinden op 30 Mei of wel op 1 Juni (Hemelvaartsdag). Ten einde het programma en de kosten der excursie definitief te kunnen opmaken, verzoeken wij hen, die voornemens zijn aan den tocht deel te nemen, zich althans voorloopig te willen aanmelden bij den Secretaris, met opgave aan welk der beide dagen zij de voorkeur geven, opdat met hunnen wensch zooveel mogelijk kan worden rekening gehouden.

Wij verzoeken onze geachte medeleden met nadruk zich althans voorloopig *vóór 1 Mei* te willen opgeven, want wij moeten kunnen rekenen op een minimum van 50 à 60 deelnemers om de excursie te laten doorgaan en de kosten bij hoofdelijken omslag te brengen op ongeveer *f* 5, met inbegrip van de maaltijden (dranken uitgezonderd).

Ons Bestuur hoopt, dat ook dit jaar de dames der leden aan de tocht willen deelnemen en aldus het welslagen zullen willen bevorderen.

Amsterdam, 10 April 1905. Keizersgracht 559.

Namens het Bestuur der Afdeeling voornoemd

W. J. DE GROOT, *Voorzitter.*
J. H. W. LELIMAN, *Secretaris.*

BEBOUWING VAN HET OUDE BEURS-EMPLACEMENT TE AMSTERDAM.

Architectura et Amicitia heeft zich andermaal tot den Raad gewend met het verzoek, om tot het verkrijgen van een goede oplossing der bebouwing van het emplacement

der oude Beurs, een Prijsvraag daarvoor uit te schrijven, te meer daar gedurende al den tijd dat het terrein braak en renteloos ligt, er geen serieus bod voor is ingekomen.

Bij onderzoek is ons gebleken, dat het laatste niet geheel juist is.

De opzienbare courantenberichten van een feeëriek hôtel van den architect De Feure uit Parijs zijn ons gebleken werkelijk waar te zijn, en terwijl dit blad aan de leden verzonden wordt, zijn naar wij vernamen, de plannen waarschijnlijk reeds aan de „Schoonheids-commissie" ter beoordeeling voorgelegd.

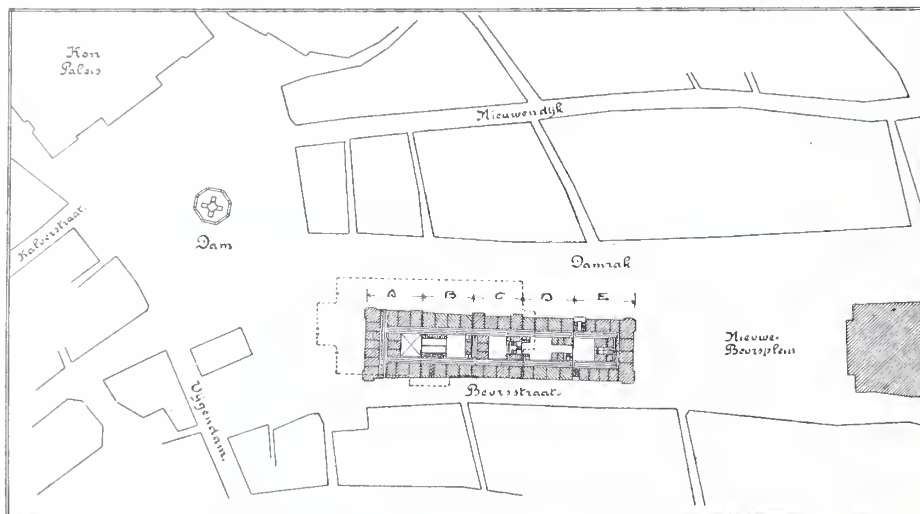
Tot onzen grooten spijt is onzen zegsman, die het project gezien heeft, geweigerd een reproductie daarvan voor het Bouwkundig Weekblad te mogen nemen.

Niettemin heeft hij ons eenige inlichtingen gegeven, zoodat wij omtrent het emplacement ten minste vrij nauwkeurige mededeelingen kunnen doen.

De gevellijnen loopen parellel ongeveer aan de rooilijn van de Damrakgevels, op een afstand van 30 Meter, en van de Beursstraat, op een afstand van 11 Meter.

Het gebouw is ongeveer 106 Meter lang en is met den 25 Meter breeden frontgevel, 85 Meter uit de nieuwe Beurs geprojecteerd. De frontgevel Damzijde is een paar Meter breeder.

Op de bladen 7, 10 en 11 van den Atlas van Amsterdam uitgelegd, is de situatie dan ongeveer als hier is afgebeeld, waarbij, ter vergelijking der grootte van het oppervlak, de oude Beurs tevens aangegeven is.

Ontwerp „De Feure" tot bebouwing van het emplacement der oude Beurs.

Het gebouw is eigenlijk in 5 blokken verdeeld, waarvan elk van af de 1e verdieping van een lichthof voorzien is.

In A. is (van af den Dam) de hoofdtoegang van het Hôtel met de bureaux, een lees- en rookzaal, vestiaires en de „escalier d'honneur", welke op de 1e verdieping o.a. toegang geeft tot het groote Restaurant en de daarachter gelegen billardzaal, en op de 2e verdieping daarboven tot de „Salle des Fêtes".

Een tweede ingang tot het hôtel is ontworpen, toegang gevende van af het Damrak in het midden van blok C, waarbij ter wederzijde (zooals ook aan de Damzijde) toegang tot de groote „Brasserie", die ondergronds onder de blokken A., B. en C. doorloopt.

Aan de zijde van het Damrak zijn gelijkstraats in de blokken B., C., D., E. en daar, omgaande bij het Beursplein, 7 magazijnen ontworpen met een verdieping daarboven, en voor het hoekblok nog bergplaatsen in het souterrain.

Blok E is verder verdieping (etage)-woning. Op elke verdieping twee appartementen, elk bestaande uit 5 à 6 kamers, keuken, enz., met eigen hoofd- en diensttrap.

Behalve de keuken van de „Brasserie" in het onderhuis, zijn de eigenlijke groote en kleine keukens met pastei-bakkerij, enz. van het hôtel, op de 5e verdieping ontworpen met de bijbehoorende dienstvertrekken, bureaux, bergplaatsen voor glas, porcelein, zilver, enz., elk met afzonderlijke waschkeukens, provisiekamers, vleesch-, wild- en groentenkamers, zoomede een ijs- of koelkamer.

Behalve de genoemde verdieping-woningen en een viertal appartementen op de 2e verdieping en denkelijk ook op de verdieping daarboven (elk van 2 à 3 kamers, met bad- en toiletkamer en W.C.), telde onze zegsman:

op den beganegrond, 8 logeerkamers en de woning van den Directeur;

op de 1e verdieping, 2e verdieping en vermoedelijk ook op de 3e verdieping, telkens 13 kamers;

op de 4e verdieping 45, op de 5e (keuken-verdieping) 26, en op de 6e verdieping 36 logeerkamers, ongerekend de kamers voor personeel, enz.

De wijn- en bierkelders, zoomede de toestellen voor de centrale-verwarming zijn in het souterrain.

Zooals het situatie-plannetje, hetgeen volgens de aanwijzing getracht is samen te stellen, aangeeft, komen op de hoeken en het middenblok uitbouwingen voor. Dit zijn uitgebouwde torens, 8 in getal, terwijl achter de twee van blok C, reusachtige glaskoepels omhoog gaan, de eene ter verlichting van een trappenhuis, de andere louter als decoratief „pendant".

Omtrent de façades is ons verder medegedeeld, dat deze blijkbaar bedoeld zijn van lederkleurige „verblendsteen", met witte dito velden of pilasters, en zandsteen en majolica decoratie daarin.

Het decoratief talent in „l'art-nouveau" van den ontwerper, is uitsluitend aan het werk geweest. Een serieus architectonisch geheel (ook in constructieve detailleering) moet het heelemaal niet zijn.

De torens en reusachtige ramen der groote zalen, die zelfs door twee verdiepingen heengaan en met gebrand glas worden versierd, vormen de hoofdversiering.

De andere raamvormen zijn voor het logeermagazijn hier en daar wat versierd, doch anders ook al vrij eentonig.

Als moment moet het volgens de teekening in de omgeving allerminst passen, en als massa, met de gebroken rooilijnen en het vreemd silhouet, vooral van af den Vijgendam gezien, (doordat de gevels aan de Beursstraat laag moeten gehouden worden, volgens de voorschriften der bouwverordeningen, terwijl die aan de Damrakzijde, behalve de toren-paviljoenen, minstens 22 Meter — of ongeveer de goothoogte van de nieuwe Beurs — hoog zijn), zal het bouwwerk, dunkt ons, ook niet voldoen.

Inmiddels dank aan onzen zegsman voor zijn aanteekeningen en aanwijzing.

HET STADHUIS TE BRUSSEL.

In het elfde deel van het Bouwkundig Tijdschrift, deel 37 der Bouwkundige Bijdragen, verschenen in 1891, komen eenige geschiedkundige aanteekeningen voor over het Stadhuis te Brussel, van de hand van den heer A. Wauters, toen archivaris der stad. Zij werden geschreven bij een drietal platen, waarvan de eene op vrij groote schaal, ongeveer 1 à 160, den voorgevel aan de Markt voorstelt, met

den volledigen, ruim 96 M. hoogen toren, bekroond met het beeld van den H. Michaël, waarvan het hoogste punt, het gevest van 't zwaard, ruim 100 M. boven het oppervlak der markt ligt. De twee andere platen geven zeer belangrijke details van den toren.

Thans laten wij omtrent het gebouw eenige nadere bijzonderheden volgen, die voor het meerendeel werden openbaar gemaakt in Le petit Bleu.

Het bombardement der stad Brussel, op 12 en 13 Augustus 1695 door de Fransche troepen van maarschalk De Villeroy, veroorzaakte een geweldigen brand in het midden der stad, waardoor ook het stadhuis, en al de schatten die dit bevatte, een prooi der vlammen werden. Van het gebouw bleven alleen de toren, de muren en eenige gewelfde zalen onbeschadigd. Van de archieven ging bijna alles te loor, uitgezonderd de oude stukken die in de kerken van St. Nicolaas en St. Gudule bewaard werden, en eenige van lateren tijd, over loopende zaken, welke nog tijdens den brand gered konden worden.

Het scheen dus, dat alle gemeenterekeningen van vóór de XVe eeuw vernietigd waren, en het daardoor onmogelijk zou zijn om nog eenig licht te werpen op de geldelijke organisatie van Brussel in de middeleeuwen.

Een jaarverslag der schepenen, in September 1904 verschenen, bevat o. a. echter de mededeeling, dat een zeer merkwaardig document is teruggevonden, hetwelk aan het onheil van 1695 is ontkomen. Het is een groote rol percament, lang 1.30 M en breed 30 cM., waarop een gedeelte van de gemeentelijke rekening van October 1405 is geschreven, onder het hoofd:

> *Dit es de rekeninghe Willem Cassarts, gheheten Plaetman, ende Gielys tSwerts rintmeestere der stad van Bruesele van der maent van october int jaer ons Heren XIIIe ende vive.*

De daarop voorkomende gegevens zijn bijzonder belangrijk, omdat zij tot nog toe onbekende gegevens verstrekken over den bouw van het stadhuis en licht werpen op nog niet voldoend opgehelderde gedeelten der plaatselijke geschiedenis.

Men herinnere zich allereerst, dat reeds op het einde der XIVe en in het begin der XVe eeuw, Brussel zich ontworstelde aan de strenge begrippen van de middeleeuwen, en er naar streefde een wereldstad te worden. In den loop der XIVe eeuw hadden de schatten zich met buitengewone snelheid opgehoopt, en in minder dan 50 jaren was de stedelijke bevolking in groote mate toegenomen. Het uiterlijke der stad had zich gewijzigd: in 1353 werd de lakenhal gesticht; in 1380 werd de markt vergroot; gedurende 1357 tot 1379 waren de vestingwerken uitgelegd; in 1401 eindelijk werd de politieke grootheid der stad afgekondigd door het leggen van den eersten steen van het stadhuis.

De teruggevonden rekening van 1405 roert verschillende feiten aan, die men slechts begrijpen kan met behulp van gelijktijdige documenten.

Zij geeft o. a. het bedrag op der bezoldigingen, uitbetaald door den bouwmeester van het stadhuis, Jacques van Tienen, wiens naam is geplaatst op den gedenksteen in de Charles Buls-straat; zij deelt ons insgelijks den naam mede van een anderen, tot nu toe onbekenden bouwmeester Jean Bormon, die aan den bouw van het monument heeft medegewerkt met 17 metselaars, 27 helpers en 4 steenhouwers, waarschijnlijk behoord hebbende tot het gilde der Steenloge, waarop mede gezinspeeld wordt. Anderzijds schijnt het, dat in dien tijd de beffroi, later vervangen door den St. Nicolaastoren, deel uitmaakte van het stadhuis. Het was niet de prachtige spits die eerst in 1448 door Ruysbroeck werd gebouwd, maar de „turris Sti. Michaelis", de toren van St. Michaël, welks bestaan sedert 1339 kan bewezen worden, en die, volgens een onuitgegeven geschrift, bestemd was voor berging van de klok, en van de geschreven privilegiën en documenten der gemeente.

Gedurende de geheele XIVe eeuw was de Grand' Place, volgens Germaansch gebruik, de plaats waar in de open lucht recht werd gesproken; geschriften van 1359 leeren, dat de schepenen er maandelijks hunne rekeningen voor het volk waarmaakten. De gevonden rekening is een van die, waarover elk burger het recht had den magistraat te ondervragen.

De ordonnantiën der schepenen werden „op de Sterre (à l'Etoile") bekend gemaakt, zooals blijkt uit stukken van 1343 en 1399.

Alvorens het voornemen rijp werd, om aan de stad een gebouw te schenken, geëvenredigd met haren economischen rijkdom en de uitgebreidheid van haar beheer, was het uiterlijk van het centrum der stad als volgt. De toren van St. Michaël stond op de plaats van den tegenwoordigen toren, waarschijnlijk geflankeerd door een houten gebouw; het huis „Op de Sterre", ter linkerzijde, was bestemd voor verschillende gemeentelijke diensten, bepaaldelijk voor de Kamer van den Amman; de rechter vleugel van het gemeentelijke huis bestond nog niet; de magistratuur sprak recht en gaf verslag van haar geldelijk beheer op de Grand' Place.

(Wordt vervolgd.)

NIEUWE UITGAVEN.

Het lijnteekenen als voorbereiding voor het vakteekenen. Handleiding voor Voortgezet teekenonderwijs en voor Zelfoefening, door G. A. Scholten, Architect en Leeraar M. O. te Tiel. Prijs *f* 4.—.

Dit deel met 44 platen en met 105 figuren tusschen den tekst tot toelichting of als teekenvoorbeelden, verscheen, evenals het eerste, bij den heer D. Mijs, te Tiel, die weder zorg gedragen heeft voor goede uitvoering.

In het eerste deel, waarvan in 1902 reeds een tweede druk verscheen, werd alleen de noodzakelijke grondslag voor voortgezette beoefening van het „lijnteekenen" behandeld; het hier aangekondigde tweede deel van dit werk bevat de leerstof voor die voortgezette oefeningen.

In de eerste afdeeling van dit tweede deel, het „algemeen gedeelte", worden nog eenige teekengereedschappen besproken, zijn oefeningen opgenomen voor het nauwkeurig en zuiver teekenen van lijnen en arceeringen, en tot meerdere oefening in het penteekenen eenige blad- en rozetvormen. Vervolgens worden meetkundige werkstukken en toepassingen behandeld, die bij het vakteekenen te pas kunnen komen en die den teekenaar op bouw- en werktuigkundig gebied niet vreemd moeten zijn; daarna het opwerken der teekeningen met arceeringen, in tinten of kleur, en met licht- en schaduwpartijen, ook door toepassing van den isofotenbol. om vorm en modeleering van het voorgestelde voorwerp zoo duidelijk mogelijk te doen uitkomen.

De tweede afdeeling is gewijd aan vak-onderwerpen, zooals boogvormen, profileeringen en verhoudingen van lijstwerken, het maken en de wijze van bewerken van bouw- en werktuigkundige teekeningen met de daarbij behoorende werkteekeningen, en het opwerken van zulke teekeningen, ook meubelteekeningen; o. a. wordt ook aangegeven, op welke wijze verschillende materialen in constructieteekeningen, en de onderdeelen van kadastrale-, topografische- en andere kaarten door bijzondere teekens worden aangeduid. Wat betreft deze kaarten is in het werk ook een korte handleiding voor landmeten en waterpassen opgenomen, met voorbeelden van het in kaart brengen; hoewel dergelijke arbeid eigenlijk tot den werkkring van den landmeter behoort, moet toch de bouwopzichter, bij uitvoering van Gemeente-, Waterstaats- of Spoorwegwerken, de kennis en vaardigheid bezitten, om het terrein, waarop het bouwwerk moet worden uitgevoerd, behoorlijk op te meten en in teekening te brengen; maar ook moet hij in staat zijn, om naar een situatie-teekening het uit te voeren werk

op het terrein uit te zetten. De toevoeging van dit gedeelte moge den oppervlakkigen beschouwer aanvankelijk wat vreemd toeschijnen, bij nader inzien zal hij moeten erkennen, dat, zonder haar, iets zou ontbreken aan het boek, dat nu, wat het doel betreft, aanspraak maakt op volledigheid. Nu kan gezegd worden: wat op de teekenkamer ook moge voorkomen, het boek weet er weg op en geeft raad.

Wie zich de moeite getroost het werk, of de hoofdstukken die hem het meeste belang inboezemen, te lezen, zal zich den tijd daaraan besteed niet berouwen, en tot de overtuiging zijn gekomen, dat hij het boek aan belanghebbenden als een hoogst nuttige handleiding bij hunne oefeningen, en als zoodanig volkomen aan het doel beantwoordende, kan aanbevelen. Die belanghebbenden, die zich bekwaam voor hun werkkring willen kunnen noemen, of bekwame teekenaars willen opleiden, zijn: aanstaande bouw- en werktuigkundigen, opzichters bij de burgerlijke bouwkunde, den Waterstaat, de Spoorwegen, leeraren aan Ambachts-, Dag-, Avondscholen en Teekenscholen.

Wij willen er echter ook op wijzen, dat zelfs de beste teekenaar in het werk nog wel hier en daar een geheim van de teekenkamer zal ontdekken, dat hij nog niet kende, en dat hij dankbaar zal wezen voor menige voorlichting of verklaring die de schrijver hem geeft.

Wij behoeven niet te zeggen, dat de stof duidelijk en prettig is verwerkt; de schrijver heeft reeds genoeg getoond de onderwerpen die hij behandelt niet alleen in wetenschappelijken maar ook in practischen zin meester te zijn, en een bijzondere gave te bezitten om zich helder te uiten en duidelijk te zijn. Men leest ook deze handleiding met genoegen.

Het boek zal ongetwijfeld zijn weg vinden en er nut op stichten.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker van 8 April 1905 vangt aan met een artikel *Restaureeren*, naar aanleiding van twee werken over dergelijk onderwerp, het eene van Bodo Ebhardt, het andere van Otto Stiehl, beiden architect te Berlijn. De eerste wijst er op, dat men in Duitschland te ver gaat met restaureeren, maar dat men de oude monumenten ook niet moet doen vervallen; de tweede pleit voor het behoud van bijv. oude huizen, die niet moesten kunnen vallen voor „opdringerige en toch waardelooze" nieuwe scheppingen. In elk geval is het noodig, afbeeldingen en opmetingen daarvan, ten minste als herinnering, te doen maken.

Een nieuw huis in ouden bouwtrant opgetrokken. Beschrijving met twee afbeeldingen van het winkelhuis van den heer E. Delaunoy in de Kalverstraat te Amsterdam, gebouwd door den heer Ed. Cuypers.

Een loos redenaar. Volgens den schrijver heeft de rede van den heer Berlage in A. et A., over het door dezen als zijn ideaal aangeprezen „ornamentlooze voorwerp", velen bezwaard; maar hij kan niet aannemen, dat de geheele menschheid als geheel zoo in eens van aard zal veranderen, om het „onversierde voorwerp" als haar hoogste ideaal te gaan beschouwen, dat zij zulke hopelooze eentonigheid en grenzelooze verveling zal dulden. De bezwaarden moeten weer moed vatten.

Architectura. 8 April. Uit de mededeeling van het Genootschap A. et A., blijkt, dat het Bestuur daarvan zich andermaal gewend heeft tot den Raad der Gemeente Amsterdam, met het verzoek, om tot *Verbetering van den Dam* een prijsvraag uit te schrijven. In het adres wordt er op gewezen, dat reeds op 9 Januari 1903 een dergelijk verzoek is gedaan, waarop echter afwijzend werd beschikt, terwijl belanghebbenden werden uitgenoodigd tot het indienen van aanbiedingen voor koop of erfpacht van het bedoelde terrein, maar dat tot heden geen ernstig bod is ingekomen.

Eene ambachtskunst in vroeger tijden. In dit artikel wijst de heer Wormser op de volkskunst in de oude tijden, en op aanhalingen daarover in den Bijbel; deze betreffen een ambachtskunst in dienst van de Religie en een in dienst van het gemeenschapsleven der menschen.

De opleiding van den architect, door den heer Jan Stuyt; slot. Het „Technisch gedeelte" bevat: *Het mengen van aardverven*, en het slot van: *Het schetsen van machinedeelen in perspectief*.

De Bouwwereld. 5 April. *Het hout als bouwmateriaal*, lezing gehouden door den heer A. H. Berkhout, gepens. O. I. Houtvester, in de Afd. Amsterdam van de Mij. t. B. d. Bouwkunst.

Gewapend holle betonbalken naar het systeem Siegwart; dit zijn holle balken, in wier zijwanden voor het opnemen der trekspanningen de ijzeren staven in het beton verdeeld zijn. Ze zijn tot 5.70 M. lang, en worden zonder steigers of formeel naast elkander vrij op de steunpunten gelegd; de langsnaden met cement dichtgegoten zijnde, is de werkvloer verkregen. De constructie is licht.

Het nummer bevat een afbeelding van het ontwerp voor het *Café-restaurant „Palais Royal"* te Amsterdam; architecten de heeren J. F. Staal en A. J. Kropholler.

Technisch Weekblad. 6 April. In dit nummer worden bijna uitsluitend belangen van den Bond van Technici besproken, en verslagen van Bonds-afdeelingen gegeven.

Een artikeltje geeft de resultaten van *Proefnemingen, betrekking hebbende op buitengewoon snel rijden met stoom-locomotieven.*

UIT DEN VREEMDE.

Naar aanleiding van de viering van den honderdjarigen sterfdag van Schiller zullen niet alleen op 9 Mei a.s. des avonds door geheel Duitschland reuzenvuren ontstoken worden, en andere feestelijkheden gehouden, maar zullen op verschillende plaatsen Schiller-monumenten onthuld worden. Vele prijsvragen zijn hiervoor uitgeschreven geweest, allen natuurlijk alleen voor Duitsche architecten.

Als uitvinder van het portlandcement wordt steeds Joseph Aspdin, een metselaar uit Leeds, genoemd. Op de jaarlijksche vergadering der Duitsche portlandcement-fabrikanten te Duisburg heeft evenwel Dr. Michaëlis dit als onjuist beschouwd, en als uitvinder D. C. Johnson genoemd, thans 80 jaren oud. Aspdin zou alleen de naam aan het cement gegeven hebben; doch nadere onderzoekingen toonen aan, dat de eigenlijke uitvinder wel degelijk Aspdin is, en Johnson de methode uitvond voor eene regelmatige bereiding.

Het Erechteion is voor een groot gedeelte in zijn oorspronkelijken toestand teruggebracht, enkel door de verspreide fragmenten op hun plaats te brengen. De hoekzuil aan de Noordzijde evenwel ontbreekt. Zij is door de Engelschen medegenomen en in het British Museum aanwezig. Zij zullen volgens hunne gewoonte die wel nimmer willen teruggeven, en zich verschuilen achter het principe van groote archeologen die zeggen „Il faut laisser les débris là, où ils se trouvent".

Voor de prijsvraag der „Fondation Rothschild" voor goede en goedkoope woningen, zijn 127 antwoorden ingekomen. De tentoonstelling ervan is sedert 3 April geopend in de Salle des Fêtes van het Hôtel de Ville te Parijs.

In Parijs bestaat het voorschrift dat men, wanneer dit noodig wordt geoordeeld, om de 10 jaren den voorgevel, of gevel aan een binnenplein, moet laten schoonmaken of witten.

Naar aanleiding van den Simplontunnel herinnert Professor Bertholet in de „Neuen Züricher Zeitung" aan de Siloah tunnel, gegraven 800 jaren voor Christus, waardoor het water van de tegenwoordige Maria-bron ten Oosten van Jerusalem naar die stad geleid werd. Aan de wijze van hakken kan men zien, hoe aan twee zijden begonnen werd, en een in 1880 ontdekt Hebreeuwsch opschrift vermeldt hoe de arbeiders, na elkaar reeds geruimen tijd gehoord te hebben, elkaar ontmoetten. De richtmiddelen waren primitief en herhaaldelijk ziet men ook hoe soms in een verkeerde richting gearbeid werd; ten slotte was het gehoor de eindrichter. De tunnel is 535 M. lang, de luchtlengte slechts 335 M. Merkwaardig is hoe zuiver men horizontaal gebleven is.

Te Brugge zal de O. L. Vrouwekerk worden gerestaureerd naar het door den gemeenteraad goedgekeurde ontwerp voor den voorgevel van den architect De la Censerie. De totale kosten bedragen 160.000 frs., van welk bedrag 50.000 frs. door de gemeente wordt bijgedragen. Verder wordt gerekend op geldelijken steun van het kerkbestuur, den staat en de provincie.

BERICHTEN.

Kunst aan het Volk. In het Stedelijk Museum te Amsterdam is een tentoonstelling geopend door de Vereeniging „Kunst aan het Volk"; er worden in hoofdzaak meubelen en gebruiksvoorwerpen ter bezichtiging gesteld. De commissie heeft zich ten doel gesteld door een aanschouwelijk onderwijs duidelijk te maken, welke vormen afkeuring verdienen; daartoe zijn voorwerpen uit vroegere tijden, die fraaien vorm aan practisch nut paarden, geplaatst naast dergelijke voorwerpen uit onzen tijd, die een beeld moeten geven van niet-fraaie en ondoelmatige huisinrichting. Om een sterke tegenstelling te krijgen is natuurlijk naar fraai oud werk gezocht, daarentegen naar 't minst mooie uit den tegenwoordigen tijd.

De catalogus, samengesteld door den heer W. P(enaat), lid der Commissie, verklaart het doel der tentoonstelling, geeft eene geschiedkundige toelichting tot het geëxposeerde, en is een goede handleiding voor den bezoeker. De inhoud van dien catalogus draagt natuurlijk een persoonlijk karakter.

Rotterdam. Den 13den April j.l heeft de Jury het prijswerk der leerlingen van de hoogste afdeeling Bouwkunde aan de Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam beoordeeld. Deze Jury bestond uit de heeren: G. J. de Jongh, Directeur der Gemeentewerken te Rotterdam, C. B. Posthumus Meijjes, Architect te Amsterdam, J. A. G. Van der Steur, Bouwk. Ingenieur te Haarlem, J. C. Van Dorsser, Architect, Hoofdleeraar a. d. Academie te Rotterdam, en J. Verheul Dzn., Architect te Rotterdam.

Helder. De Gemeenteraad verleende eene gratificatie van *f* 1000 aan den Gemeente-bouwmeester, den heer R. Kastelijn, voor verleende bijzondere diensten bij de verbouwing en uitbreiding der Gemeente-Gasfabriek.

Haarlem. B. en W. vragen den Raad een krediet van f 1220, teneinde de balgen van het orgel in de Groote Kerk door middel van electriciteit in beweging te kunnen doen brengen.

Prijsberekening grofsmeedwerk. De Ned. Smeden-Vereeniging, afdeeling Amsterdam van den Bond van Smeden-patroons in Nederland, heeft aan H. H. Ingenieurs en Architecten eene circulaire gezonden, waarin de volgende (gewijzigde) bepalingen worden aangegeven die zij in bestekken wenscht opgenomen te zien:

1. dat tegen den overeengekomen prijs geen lichter ankerwerk zal gesmeed worden, dan hetgeen van ijzer zwaar $1^1/_2 \times 3/8$, 5/8 vierkant en 5/8 rondgemaakt is en minstens 1 kilo weegt; dat voor lichtere maten en gewicht als voornoemd 20 % meerder gewicht zal worden berekend.

2. dat voor ankers met schroefdraad en ankers met geboorde gaten eveneens 20 % meerder gewicht zal worden berekend.

3. dat ijzerwerk als dooken, en ijzerwerk waarin schroefgaten geboord moeten worden, als neusijzers, winkelhaken, volgplaten en dergelijken, niet als gewoon ankerwerk zal worden beschouwd, maar daarvoor een prijs per stuk zal worden gevraagd; voor deze werken zou dan een bedrag in geld kunnen worden uitgetrokken, ter nadere verrekening, evenals dit tegenwoordig meermalen geschiedt voor kunst-smeedwerk.

4. dat onder ankerwerk alleen verstaan zal worden werkstukken van ruwen vorm, die geheel in het vuur worden gereed gemaakt en niet aan eenigen versierden vorm gebonden zijn;

5. dat bijgevolg alle deelen van constructiewerk of gedeelten daarvan, zoomede bewerkt profiel-ijzer, niet als ankerwerk zal worden aangemerkt.

Indien zij, tot wie deze circulaire gericht is, 1°. de bepalingen goedkeuren, dan zullen de Afd. Amsterdam van den Ned. Aannemersbond, en de Aannemers Societeit „Amsterdam", aan de regeling gevolg geven; 2°. indien zij geen bezwaren tegen die regeling doen hooren, dan zal dat stilzwijgen als instemming worden beschouwd en als bewijs, dat de bepalingen in hunne bestekken zullen worden opgenomen.

Technisch Onderwijs. Door de Staatscommissie voor de reorganisatie van het onderwijs zijn benoemd tot leden eener sub-commissie, die haar van advies zal moeten dienen omtrent een wettelijke organisatie van het technisch onderwijs, de heeren J. Dony, directeur der Koninklijke school voor nuttige en beeldende kunsten te 's-Hertogenbosch; P. Doorn, directeur der ambachtsschool te Haarlem; dr. J. H. H. Hülsmann, directeur der Openbare Handelsschool te Amsterdam; J. de Koning, civiel-ingenieur te Hilversum; A. D. T. W. Lichtenbelt, hoofd van den Machinistencursus van de Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen te Rotterdam; C. W. Nijhof, directeur der kunstnijverheidteekenschool *Quellinus* te Amsterdam; en mevrouw Van Reenen, geboren Völter, medeoprichtster der Industrie- en huishoudschool te Alkmaar.

Gemeente-Architect te Purmerend. Op de voordracht voor deze betrekking en tevens die van leeraar aan de Gemeenteteekenschool zijn geplaatst de heeren W. Postema, architect, directeur der Gem. Avondteekenschool voor ambachtslieden en leeraar aan de H. B. S. te Brielle, en C. Doets, opzichter-teekenaar bij de gemeente Rotterdam en leeraar aan de Burgeravondschool te Schiedam.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

						per maand
Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
„	„	„	28	„	„	- 95.—
„	„	„	22	„	„	- 75.—
„	„	„	46	„	„	- 120.—
„	„	„	32	„	„	- 90.—
„	„	„	25	„	„	- 70.—
„	„	„	22	„	„	- 80.—
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	22	„	„	- 40.—
„	„	„	21	„	„	- 80.—
„	„	„	24	„	„	- 70.—
„	„	„	25	„	„	- 125.—
„	„	„	31	„	„	- 90.—
„	„	„	26	„	„	- 60 —
„	Teekenaar	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	21	„	„	- 45.—
„	„	„	18	„	„	- 30 —
„	„	„	19	„	„	- 40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 17 APRIL.

ARCEN (LIMB.). Het verbouwen van het gesticht „St. Joseph" der Eerw. Zusters te Arcen.

De archit. Hornix ten koffiehuize van H. Timmermans, alw. bestek en teek. ad f 1,80 verkrijgb. Aanw. 17 April v.m. 11 u.

ECHT (LIMB.). Het bouwen van 2 burgerwoningen te Echt op de Graaf.

De heer H. Coonen-Gradus n.m. $5^1/_2$ u. bij Jean Simons, cafe te Echt. Bestek en teek. te bekomen à f 2 bij H. Coonen en Nic. Ramakers, archit. te Maastricht.

RAVENSTEIN (N.-BR.). Het bouwen eener jongelingscongregatie met bijlev. van mat. enz.

Het R.K. par. armbest. n.m. $12^1/_2$ u. in hotel „Van Hall". Bestek en teek. ad f 1 verkrijgb bij arch. H. J. Caners. Aanw. 17 April, v.m. 11 u.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een huis voor ziekenverpleging.

De diaconie der Ned. Herv. Gem, 's midd. 12 u, bij Bessinkpas, bij wien bestek en teek. ter inz. Inl. geeft arch. H. v. d. Schaaf.

WEERT. Het gedeeltelijk afbreken en nieuw opbouwen van de boerderij „den Trumpert".

De arch. H. Smeets. Bilj. te zenden Oelemarkt 229. Aanw. 17 April. n m. 3 u. Bestek en teek, ter inzage bij gen. architect.

DINSDAG 18 APRIL.

ALKMAAR. Het bouwen van een bad hotel, stalling enz. op een terrein ten noorden van Egmond a/Zee.

De arch. K. Wijker Gzn. te Egmond a/Zee. n.m. 2 u. in de Harmonie te Alkmaar.

COEVORDEN. Het bouwen van een woon- en winkelhuis in het verlengde van de Bentheimerstraat te Coevorden.

De heer W. Steenwijk 's av. 8 u. in cafe „Ballast", alw. bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft H. Rozeman. Aanw. 18 April, 's midd. 12 u.

GOUDA. Het bouwen van een schoolgebouw, van 10 lokalen op paalfundeeringen met trappenhuizen, privaten, bergplaatsen en bijbehoorende werken op een terrein gelegen langs de Spieringstraat.

Het best der R. K. inrichting Liefdadigheid (Afd. Jongensschool) 's midd. 12 u. in de R.-K. Leesvereen. Westhaven Bestek met 4 teek. ter inzage in bovengen. leesvereen. en ad. f 3 verkrijgb. ter drukkerij B. A. Verzijl. Inl. worden verstrekt door C. P. W. Dessing. arch. Aanw. gedaan.

HOOGKERK (GRON.). Het bouwen van een nieuwe behuizing aldaar.

De heer J. Marringga. Bilj. te zenden aan arch. J. S. Huizinga bij wien ad f 1 bestek en teek. verkrijgb.

HILLEGERSBERG. *a.* Het afbreken en weder opbouwen van een wagenschuur met paardenstal, dorsvloer en veestallen aan de woning N 7 te Bleiswijk; *b.* een verbouwing van den veestal, aan den woning N 14 te Bergschenhoek.

De arch. K. Buurman Azn. te Bergschenhoek 's nam. $12^1/_2$ u. in het koffiehuis „Het wapen van Holland". Bestek en teek. liggen ter inzage in het koffiehuis „de Rozenboom" te Bergschenhoek en bij voorn. archit. bij wien tevens lichtdrukken der teek. à f 0,75 verkrijgb zijn.

ROTTERDAM. Het amoveeren van twee schoollokalen, gymnastieklokaal en woonhuisje aan de Lange Waranda te Rotterdam en het daar ter plaatse bouwen van een schoolgebouw met annexen.

Het R.K. paroch. armbest. van Rotterdam v.m. 11 u., in de R.K. weeshuizen aan de West Kruiskade. Bestek en teek. te verkrijgen tegen f 2 per stel bij den boekh. E. de Bont en Zn., Leuvehaven 4. Teek. en bestek ter inzage aan het bureau van de voorn. wees- en armenhuizen en ten kantore der archit., H. J. Dupont Kortenaerstraat 32 en P. G. Buskens. Mathenesserlaan 264, terwijl bij laatstgenoemde alle inl te bekomen zijn. Aanw. 17 April v m. 11 u.

UTRECHT. Bestek no 1016. Het maken van twee seinhuizen op het station Gouda. Raming f 14295.

De maatij. tot expl. van staatssp.w. n m. 2 u. (lok. tijd).

WOERDEN. Bestek no. 4. Het maken van de gebouwen en van eenige verdere werken ten behoeve van de waterleiding.

Het gem.best. v.m. $11^1/_2$ u.

WOENSDAG 19 APRIL.

BROEK OP LANGENDIJK (N.-H.) Het sloopen en ter zelfde plaatse opbouwen van een woon- en winkelhuis en bakkerij.

De bouwk. C. Smit te Zuid-Scharwoude n.m. 6 u. ten huize van K. Boor alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 19 April n.m. 5 u.

BEEK (GELD.) Het verbouwen van het raadhuis aldaar.

Het gem.-best. van Ubbergen n.m. 2 u. Bestek en teek. ter inzage ter gem.-secret. en ad f 1.50 verkrijgb. bij arch. F Ludewig.

DE BILT (UTR.). Het bouwen van een klein landhuis op perc. X van het villapark „Vogelzang” aldaar.

De architect J. E. v. d. Pek te Amsterdam v.m. 11 u. in logement Dennenhoeve te de Bilt. Bestek en teek. ad f 1 50 verkrijgb. bij de boekh. H. C. Blom te Utrecht. Aanw. gedaan.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van 2 woonhuizen met bijbouwen, aan de Javastraat ald.

De bouwk. J. K. C. Roesink, A. Wolda 's avonds $7^1/_2$ u. in café H. Haverkate aldaar. Bestek en teek. vanaf 12 April ter inzage. Inlicht. te bekomen bij gen. bouwk. Aanw. v.m. 11 uur.

HAARLEM. Het bouwen van een bewaarschool, bijbellezinglokaal en woning aan de Colensostraat.

De commissie voor de bewaarscholen der Nederl. Herv. gemeente, n.m. 2 u in de Groote Kerk. Bestek en teek ad f 1.50 bij den boekh. W. F. Hoogkamer verkrijgb.

HENGELO (O.). Het bouwen van een directeurswoning met kantoren, magazijnen enz. op het terrein der nieuwe gasfabriek te Hengelo (O.) voor rekening van den WelEd. heer J. W. v. Oostrom Meyjes.

De archit. De Herder en Hellendoorn nm. 4 u. in café „De Beurs”. Bestek en teek. vanaf 12 April ad. f 2.50 verkrijgb. Inl. bij besteders.

RUINERWOLD. Het bouwen van een woonhuis voor den heer M Koning te Ruinerwold.

De archit. G. Otten Jzn. te Meppel, n m. 4 u. in het cafe Prins, alwaar bestek en teek. ter inz. en bij den besteder te bekomen ad f 1 welke inl. verstrekt.

WEMELDINGE. Het verbouwen van een gedeelte der vroegere school op het dorp te Wemeldinge, tot bewaarschool.

Het gem.best. n.m. 2 u. Bestek en teek. verkrijgbaar ter drukkerij Oosterbaan en le Cointre te Goes à f 0,50 per stel. Aanw. gedaan.

DONDERDAG 20 APRIL.

GRONINGEN. Het afbreken van de perceelen, geteekend 16 en 18, aan den Munnikeholm te Groningen. en het aldaar weder opbouwen van eene heerenbehuizing en van eene winkelbehuizing met bovenwoning.

De archit. IJ. v. d. Veen 's av. 8 u. in het koffiehuis v/d. heer Walies. Bestekken met teek. à f 1,50 te verkrijgen bij den besteder en ter inzage ten huize van aanbesteding. Inlicht. te bekomen v.m. van 9 tot 10 u. ten kantore van IJ. v. d. Veen. architect

LUTTEN a/d DEDEMSVAART. *a.* Het bouwen van een boerenbehuizing, onder bijlev. van alle materialen, transporten, werkloonen enz; *b.* de glas-, verf- en behangwerken.

De architect. E. Warringa en Zn. te Nieuwbuinen n.m. 5 u. In hotel „het Jachthuis”, alw. bestek en teek. ter inzage.

ZATERDAG 22 APRIL.

UTRECHT. Het sloopen van 11 woningen aan den Pelmolenweg.

Het gem.best. n.m. 2 u. Bestek ligt ter lezing aan het bureau gemeentewerken en is ald zoomede ten stadhuize en bij de boekhandelaren v. Terveen en Zn , à f 0.25 verkrijgb.

MAANDAG 24 APRIL.

EMPEL EN MEERWIJK (N.-BR.). Het bouwen van een schoolgebouw voor openb. onderwijs met bijkomende werken.

Het gem.best. n.m. 3 u. Bestek en teek. ter inzage ter secretarie en ad f 1 verkrijgb. bij arch H. H. Groenendaal, Vught, die inl geeft.

'T LOO. Het bouwen van een dubbel woonhuis.

De aanbesteder 'sav. 8 u. in cafe „Boschzicht”, alw. bestek en teek. ter inzage.

DINSDAG 25 APRIL.

AMSTERDAM. Het bouwen van een openbare lagere school der 2e klasse, met 12 klasselokalen aan de Borgerstraat.

Het gem.best. 's midd. 12 u. Voorw. te verkr. ter stadsdrukkerij tegen f 2.– (met twee teek) Inl worden gegeven ten kantore van den archit 1e klasse bij den dienst der publieke werken, ten stadhuize, kamer no. 105, van 2 tot 4 u. gedurende de laatste drie werkdagen vóór den dag der aanbest.

GRONINGEN. Het bouwen van eene molenaarswoning woning bij den rijkswatermolen, staande aan den Binnen-Aa te Nieuweschans (prov. Groningen). Ram. f 2170.

Het prov. bestuur n.m. $1^1/_2$ u Bestek no. 71 na 11 April ter lezing aan het min. van W., H. en N., aan de lokalen der prov. best. en te bekomen bij gebr. van Cleef, te 's Hage. Inl. te bekomen bij den hoofding.-directeur Castendijk te Leeuwarden, den ingen. Baucke te Groningen en den opz. Huitema te Winschoten. De nota van inl. ligt op 18 April ter inzage bij den ingen. Baucke te Groningen.

HENGELO (OV.). Het bouwen van een fabrieksgebouw annex kantoren, op een vrij terrein, sectie B no. 1465 aldaar.

De opz. Tj. Sterrenberg, v m. 11 u. in de wachtkamer Hengelosche Bontweverij. Best en teek. vanaf 19 April bij den besteder ad f 1 50. Bestek afz. ad f 1 verkrijgb. Inl. te bekomen van 10 tot 12 u. bij den besteder.

MAASTRICHT Het bouwen van 3 woonhuizen aan de St. Pieterskade.

Het bestuur der coöp. bouwvereen. „Ons belang”. Bestek en teek. ad f 2 verkrijgb. Grachtstr. W. no. 16. Aanw. 22 April n.m. 2 u.

ZIERIKZEE. Het uitbreiden der gem.-gasfabriek.

Het gem.best. n m. 1 u.

WOENSDAG 26 APRIL.

HAARLEM. Bestek no. 128. Het maken van bomvrije gebouwen in de batterijen aan den IJweg en aan den Sloterweg en van een nevenbatterij benoorden het fort bij Aalsmeer. Ram. f 80.000. Bestek no. 135. Het doen van voorzieningen aan schietbanen te Overveen bij Haarlem Ram. f 3000.

De genie, v.m. 10 u., ter bur. der genie Kinderhuisvest 17, alwaar vanaf 12 April bestekken en van 22 April processenverbaal van gegeven inl. ter lez. liggen. Bestekken zijn ald. à f 0,90 voor no. 128 en f 0.35 voor no. 135 verkrijgb. en van f 0,10 voor elk afschrift van een proces-verbaal. Inlicht. te bekomen op 19 en 20 April, v.m. van 10 tot 12 u. Aanw. wordt niet gehouden.

DONDERDAG 4 MEI.

HAARLEM. Het bouwen van zes paviljoens en van een gebouw voor administratie op de terreinen van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen „Duin en Bosch” te Castricum. Raming f 895000.

Het prov. best., v m. 11 u.

DINSDAG 9 MEI.

UTRECHT. Bestek no. 1019. Het maken van grondwerken, locomotievenloods, met werkplaats, polygonale locomotievenloods, locomotievenloods H.S.M , aschkuilen, bergplaatsen, privaatgebouwtjes, tractiegebouw, magazijnsgebouw, kolenparken, takkenbossenloodsen, draaischijven, afvoerleidingen en bijkomende werken op het station Rosendaal (N.-B.). Raming f 480000.

De maatij. tot expl. van staatsspoorw. n.m. 2 u. (lok. tijd).

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

27 MAART.

AMSTERDAM. (ONDERH.). Het bouwen van een kunst- en veilingzaal aan de Nieuwe Doelenstraat no. 16—18, voor den heer Fred. Muller. Door den arch. Gebr. v. Gent.

Gegund aan W. de Vlugt en B. Domhof te Amsterdam.

BINGELRADE. Het bouwen eener pachterswoning te Wijgelrode. Door het bestuur der Weldadige Stichting „Jan de Limpens”.

Laagste inschr. H. Cloots, Geleen, f 4489, gegund.

GRONINGEN (ONDERH.). Het bouwen van een kosthuis voor doofstommen aan de N. Boteringestr. Door den arch. K. en G. Hoekzema Kz.

Laagste inschr. F. H. de Vries, f 28143, gegund.

OOSTVOORNE. Het maken van een bijbouw aan het achterhuis van het Koloniënhuis. Door het bestuur der vereen. „Rotterdamsche Gezondheidskolonie”.

Gegund aan C. Moerman Jr., Oostvoorne, voor f 827.

STOPPELDIJK. (ZEEL.). Het bouwen van een woonhuis voor den heer A. Schuerman.

Laagste inschr. A. Lambert, Boschkapelle, f 1275, gegund.

29 MAART.

AMERSFOORT. Het bouwen van een schuur, rijtuigbergplaats en overdekte paardenrondgang, achter de boerderij aan de Doldersche weg, gemeente Zeist. Door den archit. W. Salomons.

Laagste inschr. S. Bunnik. f 4876, gegund.

31 MAART.

BERGUM. Het bouwen van een woning te Oenkerk. Door het gem best.

Laagste inschr. R. H. Kingma. Giekerk, f 1395.

1 APRIL.

GOOR. Het bouwen van een dubbel woonhuis in de Kerkstraat te Goor. Door de heeren Reusink en Vos.

Laagste inschr. G. Wissink Az., f 2329, gegund.

OUDEWATER. Het bouwen van twee woningen op den voormaligen Blezenwal. Door den bouwk. S. Sterkenburg.

Metselwerk. Laagste inschr. L. Blonk. f 1785.

Timmerwerk. A. Réparon, f 1247.
Schilderwerk M. J. Quée f 130.
Smidswerk. G. de Waal. f 48 50

Loodgieterswerk. P. J. Hoogendoorn f 69. Gunning aangehouden.

3 APRIL.

ETTEN. Het uitbreiden eener zuivelfabriek. Door den arch. Mar. Vergouwen.

Gegund aan den laagsten inschrijver Leon van Loon, Roosendaal, voor f 2446.

NEEDE (GELD.). Het amoveeren en wederopbouwen eener boerderij in den Noordijk. Door den arch. T. Broekhuizen.

Laagste inschr. B. J. Wanink, f 1918,19. Gegund.

SCHOONHOVEN. Het bouwen van een woonhuis. Door den heer H. F. v. d. Braak

Laagste inschrijvers: A. Bouter, Schoonhoven, metselwerk f 3398; H. Peltenburg, id., timmerwerk f 3760. Gegund.

WAGENINGEN. Het afbreken van 10 woningen aan den Veerweg en het weder opbouwen van 8 woningen met schuurtjes. Door den arch. Rijk de Vries.

Massa Hoogste inschr. T. v. Westrhenen, Amerongen, f 7373; laagste H. Bussink, Wageningen, voor f 6921.

De inschrijving perceelsgewijze was lager, totaal tot een bebrag van f 6487.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis. Door den architect J. J. Post.

Laagste inschr. G. W. ter Haar, f 1075. Gegund.

4 APRIL.

GRONINGEN. Het bouwen van een koetshuis met paardenstal, op een terrein kadastraal bekend sectie E no. 5549 Nieuwe Bleekerstraat. Door den architect G. Nijhuis.

Laagste inschr. firma T. Y. Jelsma, f 2721. Gegund.

ROERMOND. Het verbouwen en gedeeltelijk vernieuwen van het gemeentehuis. Door het gem.best.

Laagste inschr. L. Pollaert, f 24500. Geg.

5 APRIL.

DUIVEN. Het bouwen van een dokterswoning. Door het gem.best.

Laagste inschrijvers J. Mulder en A. H. Polman, Duiven, f 8185. Gegund.

DUURSWOUDE (FR.). Het bouwen van een pastorie op een vrij terrein aan de straatweg. Ram. f 3372. Door de kerkeraad der Geref. kerk.

Laagste inschr. D. Beek, Drachten, f 3189. Nog niet gegund.

PRINSENHAGE. Het bouwen van twee woonhuizen op een perceel gelegen aan den weg van Breda naar Prinsenhage. Door de architecten P. A. Oomes en L. v. d. Pas te Breda.

Metselwerk. Laagste inschr. W. Dirven, f 1210*.

Timmerwerk. F. v. d. Heuvel, f 1338*.

Massa. Gebr. de Krom. f 2812. * Gegund.

STEDUM (GR.). Het bouwen van een burgerbehuizing aan den Stationsweg, met bijlev. van alle benoodigde materialen etc. Door den heer T. Huizinga.

Laagste inschr. H. Bijmolt, Westeremden, f 2980. Gegund.

6 APRIL.

AMSTERDAM. Het amoveeren der perceelen Rokin no. 36 en Gapersteeg no. 1 en 3 en het daar ter plaatse bouwen van een magazijn met kantoor en conciergewoning met de leverantie van alle materialen en arbeidsloonen. Door den arch. Gebr. van Gendt A.Lz.

Laagste inschr. Gebr. Switzar, f 31250.

GRIJPSKERK (GRON.). Het bouwen eener behuizing op een vrij terrein te Westerhoven onder Grijpskerk. Door den heer H. de Waard te Westerhorn.

Laagste inschr. J. Notenbomer, Doezum, f 1050. Gegund.

7 APRIL.

GLANERBRUG BIJ ENSCHEDE. Het bouwen van een bestaande woning, op een terrein nabij den Gronauschen straatweg te Lonneker. Door de bouwk. J. H. C. Roesink en A. Wolda.

Laagste inschrijvers v. Egteren en Braakman, f 1199.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

22 APRIL 1905. 25e JAARGANG. No. 16.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

MEI-VERGADERING.

Gemeenschappelijke tocht naar Muiden, Weesp en de Vecht.

Aangemoedigd door het succes dat verleden jaar ten deel is gevallen aan de excursie, die op initiatief van de Afdeeling Amsterdam gehouden werd in aansluiting bij de Mei-vergadering der Maatschappij, wenscht ook dit jaar het Bestuur der Afdeeling een dergelijken tocht te organiseeren voor de leden der Maatschappij, hunne dames en geïntroduceerden.

Het voornemen was, met de elegante en ruime salonboot de „Ceres" naar Muiden te varen, waar o.a. een bezoek wordt gebracht aan het slot, welks restauratie thans voltooid is. Voorts wordt opgestoomd naar Weesp, welks vele bouwkundige merkwaardigheden in oogenschouw worden genomen. Daarna vindt een ontbijt plaats.

De namiddag is bestemd voor een watertocht op de Vecht, welke watertocht eene der fraaiste en door voortdurende afwisseling der schoonste tafereelen belangwekkendste is, die in ons land te maken zijn.

Het zou ons voornemen zijn de deelnemers aan den tocht ten slotte te vereenigen aan een gemeenschappelijken maaltijd in eene der aan de Vecht gelegen logementen.

De terugkeer wordt dan zoodanig geregeld, dat ieder de gelegenheid heeft 't zij te Amsterdam, 't zij te Nieuwersluis den trein te bereiken, die hem nog denzelfden avond naar zijne haardstede terugvoert.

Nu is, naar wij vernemen, de Mei-vergadering vastgesteld op 31 Mei. De excursie zou dus moeten plaats vinden op 30 Mei of wel op 1 Juni (Hemelvaartsdag). Ten einde het programma en de kosten der excursie definitief te kunnen opmaken, verzoeken wij hen, die voornemens zijn aan den tocht deel te nemen, zich althans voorloopig te willen aanmelden bij den Secretaris, met opgave aan welk der beide dagen zij de voorkeur geven, opdat met hunnen wensch zooveel mogelijk kan worden rekening gehouden.

Wij verzoeken onze geachte medeleden met nadruk zich althans voorloopig *vóór 1 Mei* te willen opgeven, want wij moeten kunnen rekenen op een minimum van 50 à 60 deelnemers om de excursie te laten doorgaan en de kosten bij hoofdelijken omslag te brengen op ongeveer *f* 5, met inbegrip van de maaltijden (dranken uitgezonderd).

Ons Bestuur hoopt, dat ook dit jaar de dames der leden aan de tocht willen deelnemen en aldus het welslagen zullen willen bevorderen.

Amsterdam, 10 April 1905. *Namens het Bestuur*
Keizersgracht 559. *der Afdeeling voornoemd*

W. J. DE GROOT, *Voorzitter.*
J. H. W. LELIMAN, *Secretaris.*

DE KONINKLIJKE DEVENTER TAPIJTFABRIEK.

II.

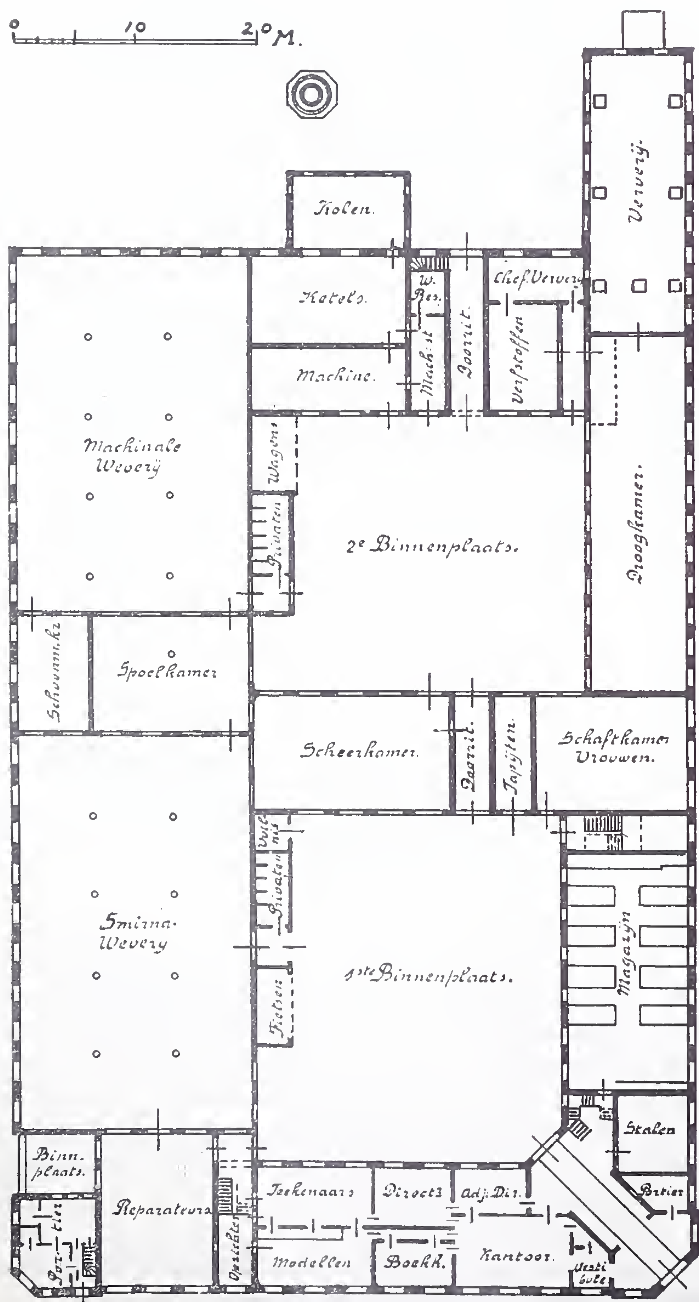
De bouworde van de nieuwe fabriek kan blijken uit de schetsteekening van den plattegrond. Rondom eene groote binnenplaats, die in twee deelen wordt gedeeld door een tusschenvleugel welke evenwijdig loopt aan den frontvleugel, ligt het geheel. Die frontvleugel is ingenomen door de kantoorlokalen, de lange linkervleugel door de Smyrna- en machinale weverij; de lange rechtervleugel bevat magazijn, wasscherij en ververij, en de achtervleugel o a. de machine- en de ketelkamer.

De poort binnentredende, die onmiddellijk toegang geeft tot de eerste binnenplaats, vindt men aan beide zijden deuren,

De trap in de ingangs-poort.

toegang gevende links tot flinke lokalen voor het personeel, rechts tot het ruime magazijn en de stalenkamer. In de

Indeeling beganegrond.

poort trekt een trapje naar de bovenverdieping de aandacht; in de nabijheid daarvan is de lift gelegen, die de aangevoerde grondstoffen naar de zolders kan brengen.

De links achter elkander gelegen kantoren van het personeel, van den boekhouder, den onder-directeur, den directeur, zijn keurig gemeubeld; daarachter liggen de modellen- en teekenkamers, een vertrek voor den opzichter en een voor reparateurs, en op den hoek de woning van den portier; daarop volgt de Smyrna-afdeeling, en een ruim lokaal, waar 16 getouwen kunnen staan, zoodat even zooveel tapijten gelijktijdig met de hand geweven kunnen worden. Daarachter ligt een spoel- en een schoonmaakkamer, en vervolgens de zaal, waar Koeharen-, Belge- en Brusselsche kleeden mechanisch geweven worden.

Van drijfwerk of drijfriemen is zoo goed als niets te zien; alles wordt electrisch gedreven en de drijfkracht ondergronds aangevoerd. Naast de oude weefmachines, staan hier verschillende nieuwe.

In het midden van het gebouw ligt het vertrek voor den opzichter, die door een raam toezicht kan houden op het werk in de weverij. De lokalen voor twijnen en spoelen, reparatie en schoonmaken zijn natuurlijk alle ingericht om bijzonder goed geventileerd te kunnen worden.

De rechter-zijvleugel wordt hoofdzakelijk ingenomen door de afdeeling ververij en wasscherij, de droogkamer, een magazijn en stalenkamer, ter geheele lengte van 52 M. De bewerkingen geschieden er niet meer met de hand, zooals in de oude fabriek, maar mechanisch. De scheerkamer ligt tusschen de beide groote binnenplaatsen.

Aan de achterzijde van het gebouw ligt de keurig ingerichte machine-kamer, waarin twee stoommachines, twee dynamo's en één omvormer staan. Naast dat lokaal ligt de ketelkamer met een ketel voor oververhitte stoom.

Beide laatstgenoemde „kamers" zijn, behalve bronnen voor de beweegkracht, ook die voor de electrische verlichting en de centrale verwarming van het geheele gebouw; door middel van de heete lucht worden ook de schadelijke dampen uit het verflokaal verwijderd.

Bij de ketelkamer staat een watertoren, waarin het water voor de voeding van de ketels en voor de ververij wordt verzameld en tevens gezuiverd.

Op de eerste verdieping ligt, boven het vertrek voor de reparateurs en den opzichter, aan den achtergevel, naast een portaal, een bewaarplaats voor tapijten in voorraad, en aan den voorgevel een weverij.

Boven het zeshoekig gedeelte van den hoofdingang ligt het archief-vertrek, en boven den doorrit een portaal.

Tusschen de zooevengenoemde weverij en het portaal ligt de kleurkamer, of de kamer voor de wollen garens voor de Smyrnaweverij, en tusschen het portaal en een schaftkamer voor mannen (deze laatste boven die voor vrouwen) een garenkamer voor het mechanisch weefsel.

Boven zijne vertrekken op den beganegrond heeft de portier er nog drie op de verdieping.

Op de kolossale wolzolders ligt een enorme waarde aan wol; een aldaar afgeschoten gedeelte bevat een sorteerkamer, een puntenkamer en een magazijntje.

Alle reinigingslokalen met bijbehoorende gemakken zijn ruim, doelmatig en frisch, volgens de nieuwste eischen aangelegd, in overeenstemming met de geheele inrichting der fabriek.

De fabriekslokalen zijn bij dag rijkelijk verlicht; ook voor eene uitstekende kunstmatige verlichting is zorg gedragen. Plaatsing en inrichting der electrische lampen zijn zoodanig, dat een diffuus licht wordt verspreid en dus geen scherpe afscheiding tusschen licht en schaduw hinderlijk is.

De vloeren in de werkplaatsen zijn van mozaiek-cement, ie in de kantoren van torgament.

Alle gebouwen worden door een veertigtal bliksemafleiders eschermd.

Bij de fabriek zijn nog gebouwd een woning voor den nachinist en een voor den portier.

Gezicht op de Binnenplaats In het midden de poort van den ingang.

Directie en commissarissen hebben bij den bouw en de details der inrichting op onbekrompen en lofwaardige wijze rekening gehouden met de wenschen die het personeel heeft mogen uiten; ook dit heeft kunnen bijdragen tot het totstandkomen eener werkelijke model-inrichting.

Deze heeft ongeveer twee ton gouds gekost; zij is in haar geheel ontworpen door den Directeur zelve, den heer J. G. Mouton, oorspronkelijk architect, die, met inachtneming van passende soberheid en soliditeit aan het gebouw een karaktervol uiterlijk heeft weten te geven, dat geheel in overeenstemming is met de bestemming daarvan.

Moge de Deventersche inrichting de door haar verworven beroemdheid in haar nieuwe gebouw blijven handhaven; niet alleen Deventer, maar heel het land zal er zich in verheugen.

ELECTRO-GLAS.

Over Electro-glas werden reeds mededeelingen gedaan in het Bouwk. Weekblad n⁰. 9 van 28 Febr. 1903. In 't kort willen wij er aan herinneren, dat een raam of wand van Electro-glas bestaat uit kleine ruitjes die gevat zijn in koperen roeden, welke langs electro-chemischen weg zeer innig aan het glas verbonden zijn.

Dergelijke wanden worden voorgeschreven, o a door de brandweer te Amsterdam, als beschermende afscheiding tusschen winkel- en uitstalruimte, welke laatste vooral groot gevaar voor brand oplevert. Totaal brandvrije afscheiding wordt door zulk een wand niet verkregen; deze kan echter het vuur geruimen tijd tegenhouden, en wel totdat de hitte den smeltingsgraad van glas heeft bereikt.

Een firma te Amsterdam, die een nieuw groot kleerenmagazijn gebouwd heeft, verzocht aan B. en W. ontheffing van de bepaling omtrent het aanbrengen van bovenbedoelde afscheiding. Maar B. en W. adviseerden den gemeenteraad die ontheffing niet te verleenen; zij stellen zich op het standpunt, dat de overheid niet alleen rekening heeft te houden met de eischen van den individueelen bouwer, die zulk een afscheiding om een of andere reden ongewenscht acht, doch er voor heeft te zorgen, dat de belangen van anderen door die eischen niet geschaad worden.

Het advies is natuurlijk gegrond op een rapport van den Commandant van de Brandweer, waarin de redenen worden uiteengezet die oorzaak zijn van het geven van het voorschrift.

De Commandant wijst in hoofdzaak er op, dat de moderne bouworde, uit een oogpunt van brandgevaar, bezwaren medebrengt welke, vóór het te laat is, moeten worden onder de oogen gezien. Dat gevaar is gelegen in de glazen winkels die in den laatsten tijd zoo snel toenemen. Bij deze stelt men zich niet meer tevreden met een etalagepui gelijkstraats, maar ook de gevels der verdiepingen moeten geheel van glas zijn, zoodat metselwerk slechts sporadisch voorkomt en ijzerconstructie dient tot omlijsting der lichtopeningen en tot dracht van de vloeren.

Het is natuurlijk, dat bij 't uitbreken van brand in zulk een gebouw, de brandweer weinig kan doen zonder groot levensgevaar. Maar een dergelijk gebouw van hoofdzakelijk glas levert bovendien groot gevaar voor belendende en tegenovergelegen perceelen, vooral indien dit ook winkels met groote ruiten zijn.

De stedelijke besturen zouden nu, evenals in Antwerpen het geval is, zulke glazen winkels kunnen verbieden; maar de Commandant van de Brandweer te Amsterdam zou zich daarmede niet kunnen vereenigen. Er moet dus getracht worden naar middelen om het gevaar van die winkels voor de openbare veiligheid te beperken, in de eerste plaats door te trachten te voorkomen, dat een in zulk glazen pand uitbrekende brand gevaar oplevert voor verspreiding naar belendenden.

Het eenige bezwaar tegen het verplicht stellen van afscheidingen van Electro-glas, is dat der kosten, daar één M². van goede soort van zulk glas *f* 25 kost. Andere bezwaren, n.l. dat de kleine ruiten het licht zouden belemmeren en den winkel zouden ontsieren, kunnen niet gedeeld worden, zooals uit verschillende toepassingen blijkt.

De conclusie van het rapport van den Commandant is, „dat voor winkels met glazen puien, ook op de *verdiepingen*, noodig is het voorschrift der beschermende afscheiding tusschen etalage en winkel, in combinatie met een regentoestel in de uitstalkast; deze beide voorschriften vullen elkaar aan en te zamen leveren zij een tegenwicht van beteekenis tegenover het gevaar dier glazen puien; het Electro-glas houdt aanvankelijk den brand binnen de etalage-ruimte, en de daar aanwezige sprinklers blusschen hem. Mocht men vergeten die sprinklers in werking te stellen, dan is nog de waarschijnlijkheid zeer groot, dat de aangerukte brandweer den brand tot die ruimte zal kunnen beperken.

Waar voor bedoelde glazen winkels de eisch der beschermende afscheiding van de winkelkast m. i. onwrikbaar vast behoort te staan, blijft nog de vraag open, of het niet gewenscht is om ook voor andere groote winkels, ook al hebben deze geen glazen puien op de verdiepingen, dergelijken, voor de veiligheid zoo hoogst belangrijken en toch zoo weinig bezwaarlijken maatregel, te vorderen. De moeielijkheid is om hier de juiste grens te vinden, waarop dit voorschrift toegepast zoude moeten worden; de aangelegenheid blijft echter voortdurend mijne aandacht trekken en ik hoop er in te slagen in deze eene practisch bruikbare regeling te kunnen voorstellen".

NIEUWE UITGAVEN.

Statica, uit het Duitsch van Karl Zillich, in het Nederlandsch bewerkt door O. L. Veenstra Nzn. *Tweede deel. Leer der Vastheid.*

De uitgave is van de Wed. Ahrend en Zoon te Amsterdam; het boekje kost f 2.

Achtereenvolgens worden in 5 hoofdstukken behandeld de weerstanden tegen trekken en drukken, buigingsvastheid, de weerstand tegen knikken en die tegen afschuiven. In hoofdstuk II worden voorbeelden van eenvoudige statische berekeningen behandeld, allen voor bouwkundigen van belang. Enkele toepassingen worden ook bij de onderwerpen van de overige hoofdstukken uitgewerkt.

Genoemde hoofdstukken worden voorafgegaan door een aantal bij statistische berekeningen te pas komende tabellen, ontleend aan „Hütte, des Ingenieurs Taschenbuch." Tusschen den tekst zijn een 100-tal ophelderende figuren geplaatst.

Het Duitsche werk van Zillich was hier te lande niet onbekend

en vond veel aftrek, omdat het duidelijk en eenvoudig is geschreven; het heeft tot nut van velen gestrekt. Nu het in het Nederlandsch bewerkt is, zal het ongetwijfeld nog meer ingang vinden, en als leerboek en handboek velen van dienst kunnen zijn.

Bouwconstructies. Handboek voor Bouwkundig Opzichters en -Teekenaars, Uitvoerders en a.s. Architecten, tevens ten dienste voor het technisch onderwijs en voor zelfstudie, door O. L. Veenstra Nzn. en J. H. Schulp.

In de voorrede deelen de samenstellers, beide Ambtenaren bij den technischen dienst der afd. Weg en Werken van de H. IJ. Sp. Mij., mede, dat het doel van dit werk is, constructieteekeningen te geven, niet van alleenstaande onderdeelen, doch om het onderling verband van de verschillende bouwdeelen en hun samenhang te doen zien.

Wanneer met dit werk ook bedoeld is een vervolg te geven op handboeken over timmeren, metselen enz., dan moet dit voornemen worden toegejuicht. Het is namelijk te verwachten, dat het als zoodanig meer nut zal stichten dan als een handboek voor zelfstudie van eerstbeginnenden Hoewel de toelichtingen der platen vrij uitgebreid zijn, is het wenschelijk bij het gebruik van dit werk reeds eenige kennis van onderdeelen der behandelde onderwerpen te hebben. Bij *eerste* studiën kunnen de platen wel reeds van veel nut zijn, of zij kunnen met de toelichting dienst doen als goede repetitie voor het in leerboeken behandelde, daarbij tevens doende zien, hoe verschillende onderdeelen die reeds bekend zijn, in onderlingen samenhang worden toegepast in de werkelijkheid.

De aandacht van leeraren in de bouwconstructie en van studeerenden wordt op het werk gevestigd; de laatsten vooral zullen er veel in kunnen vinden wat hun wellicht ontgaan is, omdat het blijkbaar is samengesteld door mannen die groote ondervinding hebben opgedaan en die weten waarop in de praktijk gelet moet worden, maar waaraan bij 't onderwijs soms te weinig of geen aandacht wordt geschonken...... omdat het niet in de boeken staat. Dit hebben de samenstellers terecht begrepen; als zij dus doorgaan zooals zij aanvingen, dat is, als mannen van de praktijk, dan zal uit hun werk veel te leeren vallen, en zullen zij op een nuttigen arbeid kunnen neerzien, die door velen zal worden gewaardeerd. Wij twijfelen niet of het geheele werk, goed verzorgd als het is ook door de uitgeversfirma, de Wed. Ahrend en Zoon, zal door zijn nuttige strekking, gewild zijn.

Het zal binnen 2 jaren compleet zijn in 10 afleveringen elk van 6 platen met uitvoerige beschrijvingen, en *f* 20 kosten.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 15 April 1905. *De nieuwe Kathedraal van St. Bavo te Haarlem;* een beschrijving — met wat kritiek — van dit gebouw.

Finis Architecturae; een spotdichtje op het gewapend beton, „dat het bouwmateriaal der toekomst dreigt te worden."

De toren van de St. Walburgskerk te Zutphen, overgenomen uit de N. Rotterd. Courant, onder toevoeging van een afbeelding tusschen den tekst.

Architectura, 15 April. Het „Technisch gedeelte" bevat: het slot van: *Het mengen van aardverven;* vervolgens: *Middelen tegen stof op verkeerswegen; Conserveeren van hout* in speciale gevallen, voor waterdichte buizen; *Over het onbrandbaar maken van hout; Lokaalspoorweg van Stadskanaal naar Haren* aan de Eems; *Gomindustrie* in Brazilië.

De Bouwwereld, 11 April. *Het Damvraagstuk.* Uit niets blijkt, dat de Gemeente zich op breeder basis zal plaatsen, dan haar terrein zoo voordeelig als het kan te verkoopen; zij meent genoeg gedaan te hebben voor de schoonheidsbehoefte, als zij zorgt, dat het gebouw op het terrein niet te leelijk wordt. Het blad wenscht, dat het adres van A. et A. aan den gemeenteraad aanleiding moge geven het vraagstuk nog eens aan ampele bespreking te onderwerpen, met inachtname van de aesthetische belangen der stad.

Het hout als bouwmateriaal (vervolg).

Dit nummer bevat de afbeelding van gevel, onderpui en groote zaal van het *Tehuis voor Militairen te Haarlem*, architect de heer J. London.

Technisch Weekblad, 13 April, bevat o.a. het artikel „*De Centrale Technische School*", overgenomen uit „De Opmerker" van 18 Febr. l.l.

Het Huis, aflev. van April. *Gevelsteenen*, door Jan Kalf.

Toelichting bij de platen, ditmaal betreffende: den verbouw van een deftig oud *Woonhuis te 's Gravenhage*, het *Raadhuis te Noordwijkerhout, Kantoorgebouw der firma Lippmann, Rosenthal en Co. te Amsterdam*, en rieten *Serre-meubelen.*

Betimmeringen 15de en 16de eeuw, met afbeeldingen, door Willem Vogelsang.

UIT DEN VREEMDE.

Voor het bouwen van arbeiderswoningen is door den Pruisischen Staat, sints 1895 reeds 60 millioen mark toegestaan, voor subsidie aan bouwondernemingen en eigen bouwerij, terwijl nu onlangs voor hetzelfde doeleinde wederom 15 millioen mark bestemd is.

In Baden bestaat sedert 20 Aug. 1904 eene wet, waarbij het verboden is, schilderachtige landstreken, of kunstvolle oude bouwwerken enz. te bederven. Opschriften, afbeeldingen, reclames enz. mogen niet aangebracht worden zoodanig, dat daardoor een landschap of gebouw ontsierd wordt.

Om den „Maximiliansplatz" te München aan de noordoostzijde eene goede afsluiting te geven, is een prijsvraag uitgeschreven met prijzen van 5000, 3000 en 2000 Mrk.

Geen der ontwerpen voor den wederopbouw van het slot „Christiansborg" te Kopenhagen heeft den 1en prijs kunnen behalen, hoewel 27 ontwerpen ingekomen waren.

De „Société Française d'archéologie" houdt hare 72ste jaarlijksche vergadering te Beauvais (Oise) van 20 tot 28 Juni. Hoogst belangrijke tochten zijn daaraan verbonden. Het lidmaatschap kost 15 Francs.

Van 1890 tot 1902 is de lengte der electrische spoorwegen in de Vereenigde Staten toegenomen van 11.000 kilometers tot 36.000 K.M.

De kerk Saint Jean de Montmartre te Parijs is geheel gebouwd van gewapend beton, en schijnt uitstekend te voldoen, zoowel uit het oogpunt van stabiliteit, als van bescherming tegen regen, sneeuw, warmte of koude.

De uitslag der proefnemingen met het teren van de chaussées in Frankrijk is, dat teren niet alleen zeer aanbevolen wordt als middel tegen stof, maar ook als behoud van den weg. Aanbevolen wordt, éénmaal gedistilleerde koolteer. — Ook ongedistilleerde, bij 80° C. kookende pek wordt als een zeer goed middel beschouwd.

In Duitschland en ook in Londen wordt op enkele plaatsen caoutchouc als straatverharding gebruikt. Zoo is bijv. de binnenplaats van het Savoy-hotel daarmede geplaveid.

De graniet-bestrating van de stad Denver in Colorado bevat ongeveer *f* 10 aan goud per 1000 K.G., terwijl de bestrating van een klein plaatsje Altman, in Colorado, tot zelfs *f* 48 aan goud per 1000 K.G. bevat.

In Gwandu, Centraal Afrika, gebruikt men als bestrating menschenschedels.

BERICHTEN.

Onder den St. Maarten. De fabrieken, aldus genoemd, hebben eenigen tijd geleden een fraaien catalogus verspreid, met een aantal afbeeldingen van de artistieke meubelen en koperwerken die zij vervaardigen en die zeer de aandacht waard zijn.

De catalogus is tevens een uitnoodiging tot een bezoek aan de monsterlokalen der fabriek, waar steeds zeer groote verscheidenheid harer artikelen te vinden is. Behalve deze expositiezalen op het fabrieksterrein te Haarlem, is voor den detailverkoop aldaar ook een showroom gevestigd in de Barteljorisstraat no. 10. Te Parijs is een filiale gevestigd, rue Faubourg St. Honoré no. 15.

Het Huis. Het „Atelier voor decoratieve Kunst: Het Huis", bureau Jan Luykenstraat no. 2 te Amsterdam, heeft een aardig en smaakvol catalogusje — handig wegens het zakformaat — de wereld in gestuurd. Er komen een aantal afbeeldingen in voor

an rieten meubelen, door het Atelier vervaardigd voor tuin, eranda of kamer, in pitriet, rotting, raffia en malakka.

Volgens de afbeeldingen zijn die meubelen met smaak ontworpen; vie ze in werkelijkheid gezien heeft. zal omtrent hun uitvoering n soliditeit een gunstigen indruk verkregen hebben.

Haarlem. Van 15 Juli tot 15 September a.s. zal in het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem een „tentoonstelling in verband net de kunst bij de opvoeding van het kind" worden gehouden, gesplitst in: een Retrospectieve Afdeeling (nationaal) en een Moderne Afdeeling (internationaal). Nadere inlichtingen zullen gaarne door den Directeur van het Museum worden verstrekt.

Toren te Voorst. Dit oude bouwwerk is verzakt; zijn helling bedraagt thans aan de Noordzijde 12½ c.M. en aan de Oostzijde 16 c M. De gemeenteraad van het dorp heeft echter besloten de voorgenomen herstellingswerken van den merkwaardigen toren nog niet uit te voeren. Het advies der geraadpleegde deskundigen, de heeren Te Riele, architect te Deventer, en Hoefer, archivaris te Hattem, werd namelijk niet voldoende geacht om met zekerheid aan te nemen, dat het noodzakelijk is den toren te ondervangen met gewapend beton.

Technisch Onderwijs. De in het vorige nummer van dit blad vermelde Sub-Commissie, benoemd door de Staats-Commissie voor de reorganisatie van het onderwijs, heeft tot voorzitter gekozen den heer J. de Koning, civiel-ingenieur te Hilversum, en tot secretaris den heer C. W. Nijhoff, Directeur der Kunstnijverheidsschool Quellinus, te Amsterdam.

Rotterdam. Het onderwerp voor het prijswerk der leerlingen van de hoogste afdeeling Bouwkunde aan de Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam was: een Buiten-Café restaurant. De in het vorige nummer van dit blad vermelde Jury had 6 ontwerpen te beoordeelen, namelijk: 1. A. B. I. M.; 2, Z; 3, twee concentrische cirkels *(geteekend)*; 4, Buiten; 5. Jacoba, en 6, B. Een der mededingers had zich teruggetrokken.

Gemeente-Architect te Purmerend. De Gemeenteraad benoemde tot Gemeente-Architect en leeraar aan de Gemeenteteekenschool den heer W. Postema, architect, directeur der Gem. Avondteekenschool voor ambachtslieden en leeraar aan de H. B. S. te Brielle.

Station te Haarlem. Den 17den April l.l. is door de H. IJ. S. Mij. aanbesteed: het uitvoeren van grond- en spoorwerken, het maken van onderdoorgangen en perrons, het bouwen van een bestelgoederenloods met tijdelijke en bijkomende werken, perrongebouwen, tunnels en trappen, alles met daarbij behoorende werken, ten dienste van de uitbreiding van het stations-emplacement te Haarlem.

Voor dit zeer belangrijke werk zijn ingekomen tien inschrijvingsbiljetten. Het minste bedrag waarvoor ingeschreven werd, was dat van de heeren P. Vermeer Jz. te Watergraafsmeer, en A. Van Doorn te Amsterdam; het beliep *f* 1.085.000.

Polytechnische School. Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche zaken van 18 April l.l. is bepaald, dat de commissie, belast met het afnemen van de examens B volgens art. 60 en C volgens de artt. 61—65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad no. 50). voor het jaar 1905 zitting zal houden te Delft;

en zijn benoemd: tot lid en voorzitter dier commissie, de heer J. L. Cluysenaer voorzitter van den raad van beheer der Nederlandsch-Indische spoorwegmaatschappij, te 's-Gravenhage;

tot Leden, de heeren: dr. L. Aronstein, W. K. Behrens, G. H. de Vries Broekman, P. van der Burg, dr. J. Cardinaal, H. Cop, J. C. Dijxhoorn, H. Evers, S. G. Everts, I. Franco, dr. M. de Haas, H. J. Heuvelink, C. P. Holst Gzn, dr. S. Hoogewerff, W. H. L. Janssen van Raay, J. F. Klinkhamer, dr. J. L. C. Schroeder van der Kolk, C. J. van Loon, C. J. Morre, mr. B. H. Pekelharing, H. A. Ravenek, dr. C. A. Scheltema, dr. G. Schouten, J. A. Snijders C.Jzn., G. J. van Swaay en S. J. Vermaes, hoogleeraren aan de Polytechnische school te Delft;

A. F. Gips, J. A. van der Kloes, dr. L. H. Siertsema, T. K. L. Sluyterman en dr. H. de Vries, leeraren aan de Polytechnische School te Delft;

J. Klopper, civiel-ingenieur, tijdelijk belast met het geven van onderwijs aan de Polytechnische School te Delft;

H. ter Meulen, technoloog assistent aan de Polytechnische School te Delft;

dr. P. Zeeman, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden;

B. P. Bilheimer, Rijks-ingenieur voor de spoorwegen te 's-Gravenhage;

J. J. L. Bourdrez, bouwkundig ingenieur, te 's-Gravenhage;

W. E. Cramer, civiel-ingenieur, te 's-Gravenhage;

T. E. van Erkel, hoofdopzichter bij gemeentewerken te Rotterdam;

L. J. C. van Es, ingenieur 1ste klasse van de burgerlijke openbare werken in Nederl.-Indië, met verlof. te Hof van Delft;

A. J. Goedkoop van Nelle, civiel-ingenieur, leeraar aan de hoogere burgerschool, te Delft;

W. B. van Goor, ingenieur 1ste klasse van de burgerlijke openbare werken in Nederl.-Indië, met verlof, te 's-Gravenhage;

B. M. Gratama, hoofdingenieur chef van het technisch bureau der Nederlandsch-Indische-spoorwegmaatschappij, te 's-Gravenhage;

J. A. Grutterink, mijningenieur, te 's-Gravenhage;

mr. W. A. baron van Ittersum, hoofdcommies aan het departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, te 's-Gravenhage;

P. Joosting, ingenieur bij den dienst van weg en werken bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, te Utrecht;

J. B. Kam, civiel- en bouwkundig ingenieur, te Helmond;

J. F. J. de Bruyn Kops, scheepsbouwkundig ingenieur, te 's-Gravenhage;

dr. J. J. A. Muller, lid der Rijkscommisie voor graadmeting en waterpassing te Zeist;

mr. J. B. Peyrot, referendaris aan het departement van binnenlandsche Zaken, te 's-Gravenhage;

L. A. van Roijen, kapitein der artillerie, hoofdopzichter der constructie-werkplaatsen, te Delft;

G. L. Schim van der Loeff, werktuigkundig-ingenieur, lid van de firma Frederik Stieltjes en Co., te Amsterdam;

Jan Springer, architect, te Amsterdam;

C. B. Schuurman, hoofdingenieur-directeur 1ste klasse van den waterstaat, te Zwolle;

C. J. van Schelle, oud-ingenieur 1ste klasse van het Mijnwezen in Nederlandsch-Indië, lid van den Mijnraad, te 's-Gravenhage;

A. C. J. Vreedenberg lid der firma W. C. en K. de Wit, te Bussum, en

R. Witte, hoofdingenieur bij de directie der artillerie inrichtingen, te Delft.

VERBETERING.

In het artikel „Bebouwing van het oude Beurs-emplacement te Amsterdam", opgenomen in het vorige nummer van dit blad, is in de voorlaatste alinea een fout blijven staan.

„Als moment", waarmede de voorlaatste zin aanvangt, moet zijn: „Als monument", enz.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 24 APRIL.

'T LOO. Het bouwen van een dubb. woonh. De aanbesteder 's av. 8 u. in cafe „Boschzicht", alw. bestek en teek. ter inzage.

STRIJEN. Het bouwen van een graanmalerij met woonhuis op een terrein in de gem Strijen.

De heer I. Rosmolen te Klaaswaal, v.m. 11 u. in het koffiehuis van Kooij. Bestek en voorw. ter inzage. in gen. koffiehuis. Aanw. op het terrein 2 uur voor de besteding door den arch. J. Smit te Oud-Beierland, bij wien nadere inl. zijn te bekomen.

DINSDAG 25 APRIL.

AMSTERDAM. Het bouwen van een openbare lagere school der 2e klasse, met 12 klasselokalen aan de Borgerstraat.

Het gem.best. 's midd. 12 u. Voorw. te verkr. ter stadsdrukkerij tegen f 2.– (met twee teek.) Inl. worden gegeven ten kantore van den archit. 1e klasse bij den dienst der publieke werken, ten stadhuize, kamer no. 105, van 2 tot 4 u. gedurende de laatste drie werkdagen vóór den dag der aanbest.

GRONINGEN. Het bouwen van eene molenaarswoning bij den rijkswatermolen, staande aan den Binnen-Aa te Nieuweschans (prov. Groningen). Ram. f 2170.

Het prov. bestuur n.m. $1^1/_2$ u Bestek no. 71 na 11 April ter lezing aan het min. van W., H. en N., aan de lokalen der prov. best. en te bekomen bij Gebr. van Cleef, te 's Hage. Inl. te bekomen bij den hoofding.-directeur Castendijk te Leeuwarden, den ingen. Baucke te Groningen en den opz. Huitema te Winschoten. De nota van inl. ligt op 18 April ter inzage bij den ingen. Baucke te Groningen.

HENGELO (OV.). Het bouwen van een fabrieksgebouw annex kantoren, op een vrij terrein, sectie B no. 1465 aldaar.

De opz. Tj. Sterrenberg, v m. 11 u. in de wachtkamer Hengelosche Bontweverij. Best en teek. vanaf 19 April bij den best der ad f 1 50. Bestek afz. ad f 1 verkrijgb. Inl. te bekomen van 10 tot 12 u. bij den besteder.

MAASTRICHT Het bouwen van 3 woonhuizen aan de St. Pieterskade.

Het bestuur der coöp. bouwvereen. „Ons belang". Bestek en teek. ad f 2 verkrijgb. Grachtstraat W. no. 16. Aanw. gedaan.

SOEST. Het bouwen van een schoolgebouw met onderwijzerswoning enz., op een terrein kadastraal bekend sectie H no. 2341, liggende aan den Holle weg, gemeente Soest.

Het best. der „School met den Bijbel" n m. 3 u. in de Chr. school. Bestek en teek ad f 1.50 verkrijgb. bij P. C. W. Foeken, 2 secr. Aanw. gedaan.

VENLO. Het bouwen eener beneden- en bovenwoning met gedeeltelijke bijlev. van materialen, op een langs de Roodestraat ald. gelegen open terrein.

De arch. H. Seelen bij wien bestek en teek. ter inz. en inl. worden verstrekt. Aanw. v.m. 10 u.

ZIERIKZEE. Het uitbreiden der gem.-gasfabriek.

Het gem.best. n m. 1 u.

WOENSDAG 26 APRIL.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis aan de Dorpstraat, en het verplaatsen van eene schuur.

De architect J. A. Wijn. Bestek en teek. à f 2,50 verkrijgb.

HAARLEM. Bestek no. 128. Het maken van bomvrije gebouwen in de batterijen aan den IJweg en aan den Sloterweg en van een nevenbatterij benoorden het fort bij Aalsmeer. Ram. f 80.000. Bestek no. 135. Het doen van voorzieningen aan schietbanen te Overveen bij Haarlem. Ram. f 3000.

De genie, v.m. 10 u., ter bur. der genie Kinderhuisvest 17, alwaar vanaf 12 April bestekken en van 22 April processenverbaal van gegeven inl. ter lez. liggen. Bestekken zijn ald. à f 0,90 voor no. 128 en f 0,35 voor no. 135 verkrijgb. en van f 0,10 voor elk afschrift van een proces-verbaal. Aanw. wordt niet gehouden.

LINDEN (N.-BR.). Het bouwen van een openb. school met onderwijzerswoning met bijlev. van daartoe behoorende materialen te klein-Linden.

Het gem -best. v.m. $10^1/_2$ u. Bestek en teek. vanaf 17 April verkrijgb. à f 1,50 ten gem.-huize en bij M. Bulkens, bouwk. te Gassel, welke inl. geeft. Aanw. 26 April. v.m. 9 u.

OUDE-PEKELA. Het bouwen eener nieuwe burgerbehuizing voor den heer G. Dubben aldaar.

De heer J. D. Kuiper 's av. 7 u. in café „de Harmonie" alw. bestek en teek ter inz. Aanw. 26 April n.m. 4 u. Inl. geeft P. Elling, architect.

DONDERDAG 27 APRIL

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis te Wenum, nabij de IJzergieterij aldaar.

De bouwk D. Prins n.m. 5 u. in cafe van G. de Goeyen alwaar bestek en teek. ter inzage.

BATHEM. 1e. Het bouwen van een stoomzuivelfabriek; 2e. het bouwen van eene woning met bijlev. der ben. materialen, alles onder goedkeuring van veiligheids- en Hinderwet.

Het best. der Coöp. Stoomzuivelfabriek, n.m. 3 u. in het koffiehuis van J. Mulder.

ENKHUIZEN. Het bouwen van een kerk met sacristie.

Het R.-K. paroch. kerkbest. van den H. Franciscus Xaverius v.m. 11 u. in „de poort van Cleve".

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woonhuizen met bijbouw, op een terrein gelegen aan den Roomweg te Enschedé.

De bouwk. J. H. C. Roesink en A. Wolda 's av. $7^1/_2$ u. bij Magerkordt alwaar bestek en teek. vanaf 20 April ter inzage. Inl. te bekomen bij gen. bouwk. Aanw. v.m. 11 u.

VALKENSWAARD. Het bouwen eener nieuwe pastorie met annexe gebouwen.

Het kerkbestuur der Ned. Herv. gem. in het koffiehuis van R. Fasol. Bestekken te bekomen in bovengemeld koffiehuis tegen f 1 waar men tevens de teek. en bestek ter inzage liggen. Aanw. 27 April n.m. $2^1/_2$ u. Inl. geeft de arch. Jos. Grambeek te Eindhoven.

VRIJDAG 28 APRIL.

NIJMEGEN. Bestek no. 44. Het inrichten van de woningen voor waschbazen, op het terrein „Kijk in de Pot" te Nijmegen, tot woningen voor onderofficieren. Ram. f 3820.

De genie, v m. 10 u., in het „Arsenaal". Bestek van af 17 April en de proces-verb. van gegeven inl. en aanw van af 25 April ter lez in het koffiehuis van Kros te Nijmegen. Bestek en afschriften van bovenbed proc. verb. van af diezelfde tijdstippen voorw. verkrijgb., respect. à f 0 40 en f 0,10 bij den besteder. Inl worden gegeven op het bur. der genie in het „Arsenaal" te Nijmegen, 22 April, van 11–12 u. v.m. Aanw. gedaan.

VENLO. Het afbreken en het opbouwen van een huis gelegen langs het Maasschuksel aldaar.

De arch. Henri Seelen, bij wien bestek en teek. ter inzage en inl. worden gegeven. Aanw. 28 April, v.m. 10.

ZATERDAG 29 APRIL.

HONTENISSE (ZEEL.). Het herbouwen van de landbouwschool op de Emmahoeve, gelegen bij Kleverhille. gem. Hontenisse. bewoond door C. Bogaert, met bijlev. van bouwstoffen.

De rentmeester van het kroon-domein Rentambt Hulst v m. $11^1/_2$ u. Bestek en teek. verkrijgb. à f 1 bij den bouwk. J. Wisse Jz Zaamslag. Aanw. 29 April v.m. 9 u.

DONDERDAG 4 MEI.

HAARLEM. Het bouwen van zes paviljoens en van een gebouw voor administratie op de terreinen van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen „Duin en Bosch" te Castricum. Raming f 895000.

Het prov. best., v m. 11 u.

MAANDAG 8 MEI.

AMSTERDAM. Best. 1027. Het vergrooten van de chefswoningen in de stationsgebouwen Soeren, Eerbeek, Loenen, Emst. Epe, en Heerde, benevens het vervangen van buitendeur-kozijnen door lichtkozijnen en het wijzigen van de slag- en weldorpels der overblijvende buitendeuren en van die gebouwen en van de stationsgebouwen Beekbergen, Vaassen, Wapenveld en Hattem, van den Kon. Ned. locaalspoorw. Dieren – Hattum. Begrooting f 17400.

De Holl. IJz Spoorw. Maatij. n.m. $1^1/_2$ uur, (Greenw. tijd) in het Centraal Personenstation. Aanw. 2 Mei v.m. 10 u. van uit het station Apeldoorn.

DINSDAG 9 MEI.

UTRECHT. Bestek no. 1019. Het maken van grondwerken, locomotievenloods, met werkplaats, polygonale locomotievenloods, locomotievenloods H.S.M , aschkuilen, bergplaatsen, privaatgebouwtjes, tractiegebouw, magazijnsgebouw, kolenparken, takkenbossenloodsen, draaischijven, afvoerleidingen en bijkomende werken op het station Rosendaal (N.-B.). Raming f 480000.

De maatij. tot expl. van staatsspoorw. n.m. 2 u. (lok. tijd).

DINSDAG 16 MEI.

UTRECHT. Bestek no. 1800. Het maken van zes woningen voor div. ambtenaren op het te maken station Baarle-Nassau (grens). Raming f 67100.

De maatij. tot expl. van staatssp.w. n m. 2 u. (lok. tijd).

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

31 MAART.

AMSTERDAM (ONDERH). Het bouwen van een winkelhuis in de weesperstraat no. 66 en 68. Door den arch. F. M. J. Caron.

Gegund aan L. Mohrmann, Amsterdam, voor f 28625.

HAARLEM (ONDERH.) Het bouwen van een villa aan den Zijlweg te Overveen. Door den architect J. v. d. Ban te Haarlem.

Gegund aan den minsten inschr. G. P. J. Beccari te Haarlen, voor f 20400.

1 APRIL.

COEVORDEN. 1. Het verbouwen van een perceel tot 6 burgerwoonhuizen, met afzonderlijke bergplaats Raming f 5618,50. 2 Het glas-, verf en behangwerk daarvan. Raming f 628.20. Door den bouwk. Joh. D. Meppelink.

1e Laagste inschr. Hulleman, Deventer, f 5650 *

2e v. Engen, f 600*. *Gegund.

8 APRIL.

HEERLEN. Het bouwen van twee kapelaanswoningen in de Akerstraat. Door den architect W. Wijsbek.

Laagste inschr. J. J. Aretz, f 10250, gegund.

9 APRIL.

ALMELOO. Het bouwen van drie woonhuizen aan de Boddenstraat tot woon- en winkelhuis. Door den bouwk. C. Stuhldreher.

Laagste inschrijv.: A. Schreuder, Almeloo, metselwerk f 1589: H. Koers, Wierden,

timmerwerk, f 1585: J. Voerknecht, Vriezenveen, loodgieterswerk f 466; A. G. Nijhoff, Almeloo. smidswerk f 66; J. H. Hillen, Almeloo, stucadoorswerk, f 57. Het schilderwerk bleef buiten de aanbesteding Nog niet gegund, daar de inschrijvingssommen voor het metsel- en timmerwerk boven de begrooting zijn.

10 APRIL.

HENGELOO (OV.) (ONDERH.). Het bouwen van een heerenhuis aan de Paul Krugerstraat voor den heer Cramer. Door de architecten v. d. Goot en Kruisweg.

Laagste inschr. W. A. Völlink, Hengeloo, f 5438, gegund.

HILVERSUM (ONDERH.). Het verbouwen van een perceel hoek Langestraat—Laanstraat aldaar. Door den arch. Vixsefoxe.

Laagste inschr. C. Ros, f 5075. Gegund

11 APRIL.

ALKMAAR. Het bouwen van een school met zes lokalen benevens woning, bestuurskamer, vergaderzaal enz. Raming f 18100,62. Door den vereen. ter bevordering van christ. schoolonderwijs.

Metsel, timmer-, loodgieters- en steenhouwwerk. Laagste inschr. H J. Bek f 14452 (biljet van onwaarde).

Glas-, verf- en behangwerk. Gebr. Kuiper, f 1227*.

Stucadoorwerk. Firma Harms, f 1337*.

Smidswerk. H. IJspeert, f 694,90*. *Gegund.

BERGEN OP ZOOM. Het bouwen van een loods met bijbehoorende werken bij de gemeente- bad- en zweminrichting en het verven der binnenwerken in de bestaande gebouwen van gen. inrichting verdeeld in twee perc. Door het gem.best.

Perc. 1 Laagste inschrs. P. F. v. Kaam en J. Hoppenbrouwer, f 573*.

Perc. 2. J H. Homs, f 59,40*. *Gegund.

12 APRIL.

1e EXLOËRMOND. *a*. Het afbreken van een arbeiderswoning en het bouwen van een boerenbehuizing met bijlev. van al de daartoe benoodigde materialen, transporten, enz. te 1e Exloermond; *c*. glas- en verfwerk. Door den heer C. Everhardus.

a. Raming f 2697. Laagste inschr. H. Paas, Nieuwbuinen, f 2355. Gegund.

b. Raming f 80. J. Poppema, Musselkanaal f 76. Bij loting gegund aan H. Tap.

's-HERTOGENBOSCH. Het verbouwen van eenige afzonderingskamers in het geneeskundig gesticht „Reinier van Arkel". Door het college van regenten over de Godshuizen.

Laagste inschr. C. B. Hermans Vught, f 2245.

HILVERSUM. Het uitbreiden der Plateelfabriek en het bouwen van twee woonhuizen aan den Laarderweg. Raming f 11100 Door den arch. B. H. Bakker.

Laagste inschr. R. Mouw f 10650. Gunning aangehouden.

MAASTRICHT Het bouwen van 5 woonhuizen aan den Hertogsingel op het perc. kadastr. bekend sectie D no. 630. Door het best. der coop. bouwvereen. „Ons Belang".

Laagste inschr W. Erven W. Bruswaer, Maastricht, f 24530.

OUDEHASKE. Het bouwen van een woonhuis. Door den heer J. Piek te Oudehaske.

Laagste insch. Th. H. de Jong, Joure, f 1156. Gegund.

13 APRIL.

's-GRAVENHAGE. 1e. Het bouwen van een 2e burgerschool aan den N. W. Buitensingel; 2e. het rioleeren van de Assendelftstr., de Varkenmarkt, de Laan, het Hoogezand, de Raamstraat, den gedempten Burgwal en de Vos-in-Tuinstraat in twee perceelen. Door het gem best.

1e. Laagste inschr. S. A. Stolk, Rotterdam, f 54600.

2e. Perceel 1: C. In 't Veldt, Schev, f 10500.

Perceel 2. H. v. Osch en C. de Wijs, f 8900.

Massa. H. v. Osch en C. de Wijs, f 18698.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van „Villa Hazeldean" gelegen aan de Frederik Hendriklaan. Door architecten Z. Hoek en J. Th. Wouters.

Laagste inschr. H. Frowijn, Schev, f 19580.

REKKEN (OV.). Het verbouwen van een woonhuis, met bijlev van gedeelt. mater. gereedsch enz. Door het diaconiebest.

Laagste inschr. B. H. Blankvoort, Eibergen, f 1267 Gegnnd.

WILDERVANK. Het bouwen van eene nieuwen meubelmakerswinkel, met woning, werkplaats enz. aan het Oosterdiep. Door den arch. J. Siccama.

Laagste inschr. H. Huizing, Wildervank, f 3932. Gunning aangehouden.

14 APRIL.

HAARLEM. Het bouwen eener beschuitfabriek op een terrein gelegen aan den Kampersingel en het verbouwen van het voorgelegen perceel no. 42 aldaar. Door den arch. W. F. Doeglas.

Laagste inschrs. W. H. Neuteboom en Zn., f 16979.

SCHOONCORD (DR.). Het bouwen eener pastorie. Ram. f 2993 Door de kerkeraad der gereform. kerk.

Laagste inschr. G. Buter, Odoornerveen, f 2680. Gunning in beraad gehouden.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructie-werkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

Openbare Aanbesteding.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der gemeente *Utrecht* zijn voornemens op **Zaterdag 6 Mei 1905** des namiddags ten 2 uur in het openbaar ten stadhuize

AAN TE BESTEDEN:

Het maken van een doorrit in de zuidelijke opening van de spoorwegbrug over de Leidsche Vaart met bijbehoorende werken te Utrecht.

Bestek en teekeningen liggen ter inzage aan het bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg en zijn aldaar, zoomede ten stadhuize (Afd. Financiën) en bij de boekhandelaren VAN TERVEEN & ZOON te verkrijgen tegen betaling van f 2.— per stuk met 2 teekeningen.

Aanwijzing in loco zal plaats hebben op Maandag 1 Mei 1905, 's morgens te 11½ uur.

De Secretaris der Gemeente Utrecht,
J. BOOL.

UTRECHT, 18 April 1905.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

29 APRIL 1905. 25e JAARGANG. No. 17.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

VERKIEZING VOOR LEDEN VAN HET HOOFDBESTUUR.

De stembiljetten voor de verkiezing van drie leden van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn aan de Gewone Leden der Maatschappij afgezonden.

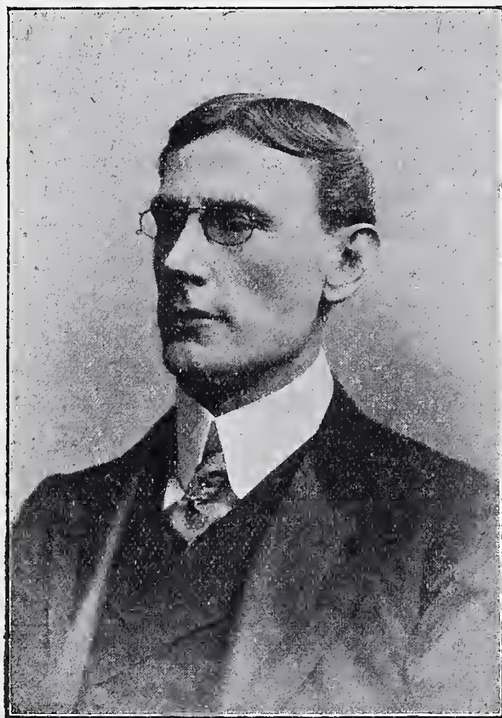
Gevolg gevende aan de daartoe gedane verzoeken, wordt hier verwezen naar de advertentie, voorkomende in dit nummer van het blad, waarin door een aantal leden met aandrang voor een der te kiezen leden van het Hoofdbestuur wordt aanbevolen de heer G. W. VAN HEUKELOM, Ingenieur bij den Dienst van Weg en Werken der Maatschappij tot Expl. v. Staatsspoorwegen, te Breda.

Door de Afdeelingen Rotterdam en Amsterdam worden, volgens advertentiën in het Bouwkundig Weekblad van 22 April j.l., voor de beide overige te vervullen plaatsen in het Hoofdbestuur aanbevolen de heeren W. J. de Groot te Amsterdam en P. A. Weeldenburg te Rotterdam.

MEI-VERGADERING.

Ten einde te gemoet te komen aan bezwaren die zich zouden kunnen opdoen tegen den door de Afdeeling Amsterdam van de Mij. t. B. d. Bouwkunst ontworpen gemeenschappelijken tocht naar Muiden enz. — zie Bouwk. Weekblad van 22 April j. l. — heeft het Hoofdbestuur der Maatschappij besloten, de **Algemeene Vergadering** te houden op **Dinsdag 30 Mei a. s.**

VIIe INTERNATIONAAL CONGRES VOOR ARCHITECTEN, LONDEN 1906.

W. J. LOCKE.
Secretaris van het Uitvoerend Comité
van het 7e Int. Congres voor Architecten te Londen.

Het Uitvoerend Comité voor dit Congres, dat onder de Hooge Bescherming staat van Z. M. den Koning van Engeland en waarvan Z. K. H. de Prins van Wales Eere-Voorzitter is, heeft zich gewend tot het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst om het behulpzaam te willen zijn tot het doen van een voordracht voor de samenstelling van een „Comité de Patronage" voor de Afdeeling Nederland.

Aan die opdracht is voldaan en het Hoofdbestuur ontving bericht van den Secretaris van het Uitvoerend Comité, den heer Mr. W. J. Locke, dat de uitgenoodigde heeren, op een

enkele na, bereid waren deel uit te maken van dat Comité.

Het Comité is nu samengesteld als volgt:

Eere-Vice-Voorzitters:

Z.Exc. Mr. K. W. P. F. Baron Gericke van Herwijnen, Buitengewoon Gezant en Gevolmachtigd Minister van H. M. de Koningin, te Londen.

J. A. Royer, Civiel-Ingenieur, Referendaris, Chef der Afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, te 's Gravenhage.

Leden:

Dr. P. J. H. Cuypers, Afgevaardigde van de Regeering op de Congressen voor Architecten te Brussel, Parijs en Madrid, Voorzitter van het Comité Permanent v. d. Congressen v. Architecten, Architect der Rijks Museumgebouwen, te Roermond

Jacob F. Klinkhamer, Hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft, Bouwkundig Ingenieur, te Delft.

A. Salm G.Bzn., Voorzitter van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Secretaris van het Comité Permanent v. d. Congressen v. Architecten, Architect te Amsterdam.

H. P. Berlage Nzn., Voorzitter van het Genootschap Architectura et Amicitia, Lid van het Comité Permanent v. d. Congressen v. Architecten, Architect, te Amsterdam.

P. A. Weeldenburg, Voorzitter van de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap, Architect, te Rotterdam.

C. T. J. Louis Rieber, Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bouwkundig Ingenieur, te Amsterdam.

Het Hoofdbestuur hoopt, dat de deelneming aan dit Congres zoo algemeen mogelijk zal zijn en wekt de Nederlandsche Architecten op, ons land met eere te vertegenwoordigen.

Verwijzende naar de mededeelingen opgenomen in het Bouwkundig Weekblad van 4 Februari 1905, herinnert het er aan, dat er twee soorten leden zijn: Donateurs, welke £ 4 (Fl. 48.—) storten in het Fonds voor het Congres, en Gewone Leden, welke minstens £ 1 (Fl. 12.—) bijdragen, waarvoor zij dan ook alle uitgaven van het congres ontvangen, de voordeelen genieten, aan de identiteitskaart verbonden, enz.

Binnenkort zullen omtrent het Congres zelf meer uitvoerige mededeelingen gedaan worden.

Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen aan het Bureau van de Mij., Marnixstraat 402 te Amsterdam, en bij den Secretaris van het Comité Permanent, den heer A. Salm G.Bzn., die ook gaarne spoedig opgave zal ontvangen van stellingen of vraagpunten, die vereenigingen of belangstellenden wenschen besproken te zien op het Congres, en welke dan door zijne bemiddeling opgenomen kunnen worden in het uitvoeriger programma.

GEMEENSCHAPPELIJKE TOCHT NAAR MUIDEN, WEESP EN DE VECHT.

Aangemoedigd door het succes dat verleden jaar ten deel is gevallen aan de excursie, die op initiatief van de Afdeeling Amsterdam gehouden werd in aansluiting bij de Mei-vergadering der Maatschappij, wenscht ook dit jaar het Bestuur der Afdeeling een dergelijken tocht te organiseeren voor de leden der Maatschappij of hare afdeelingen, hunne dames en geïntroduceerden. Ons Bestuur hoopt, dat ook dit jaar de dames der leden aan den tocht willen deelnemen en aldus het welslagen zullen willen bevorderen. Het voornemen was, met de elegante en ruime salonboot de „Ceres" naar Muiden te varen, waar o. a. een bezoek wordt gebracht aan het slot, welks restauratie thans voltooid is. Voorts wordt opgestoomd naar Weesp, welks merkwaardigheden in oogenschouw worden genomen. Daarna vindt een ontbijt plaats. De namiddag is bestemd voor een watertocht op de Vecht, eene der fraaiste en door voortdurende afwisseling der schoonste tafereelen belangwekkendste, die in ons land te maken zijn. Het zou ons voornemen zijn de deelnemers aan den tocht ten slotte te vereenigen aan een eenvoudigen gemeenschappelijken maaltijd in eene der aan de Vecht gelegen logementen. De terugkeer wordt dan zoodanig geregeld, dat ieder de gelegenheid heeft 't zij te Amsterdam, 't zij te Nieuwersluis den trein te bereiken, die hem nog denzelfden avond naar zijne haardstede terugvoert. Nu is, naar wij vernemen, de Mei-vergadering vastgesteld op 30 Mei. De excursie zou dus moeten plaats vinden op 31 Mei.

Wij verzoeken onzen geachten medeleden met nadruk zich althans voorloopig vóór 1 Mei te willen opgeven bij den Secretaris, want wij moeten kunnen rekenen op een minimum van 50 à 60 deelnemers om de excursie te laten doorgaan en de kosten bij hoofdelijken omslag te brengen op ongeveer f 5, met inbegrip van de maaltijden (dranken uitgezonderd).

Namens het Bestuur der Afdeeling Amsterdam,
W. J. de Groot, *Voorz.*
J. H. W. Leliman, *Secr.*

Keizersgracht 559.

KANTOORGEBOUW DER H. H. HOPE EN Co. EN VAN LOON EN Co. TE AMSTERDAM.

Kantoorgebouw te Amsterdam.
Architect A. Salm G. Bzn.

De afbeelding stelt het kantoorgebouw voor, waarin onder één dak de Bankiers de H. H. Hope en Co. en de Commis-

sionairs in effecten de H. H. van Loon en Co. hunne zaken drijven.

Naast den ingang is de woning van den concierge, waaronder de toestellen voor de centrale verwarming. Daarachter bevinden zich de kluizen der beide firma's met bijbehoorende coupon- en knipkamers, zoomede de kleed-, gemak- en waschkamers voor het personeel.

Opmerkelijk is het, dat al deze ruimten in het ongeveer 30 M. diepe, geheel door belendenden ingesloten perceel, niet alleen uitstekend verlicht doch ook geventileerd zijn. De verlichting geschiedt door prisma-lenzen. Voor de ventilatie wordt authomatisch versche lucht genomen boven het dak en de bedorven lucht door middel van de noodige kanalen enz. afgezogen en afgevoerd.

Een marmeren trap geeft toegang tot een hall, eveneens geheel van marmer, met koepel van gebrand glas.

Aan de achterzijde liggen de bureaux voor chefs en personeel, met spreek-, schrijf- en wachtkamers voor de H. H. Hope en Co., en aan de voorzijde het directie-vertrek en de kamer voor het personeel van de H. H. van Loon en Co., waarbij weder de noodige bijvertrekken enz.

Op de verdiepingen zijn vóór en achter eveneens bureaux van deze firma's, zoo ook een fraai in mahoniehout betimmerde vergaderzaal, en archieven, bergplaatsen, enz.

Architect van dit gebouw is de heer A. Salm G.Bzn.

DE CENTRALE MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL.

In het artikeltje, omtrent bovengenoemde inrichting, dat door mij werd geplaatst in het Bouwkundig Weekblad van 18 Februari j. l., gaf ik te kennen, dat „voldoend" (middelbaar technisch) onderwijs aan allen (die dergelijk onderwijs van noode hebben) mij in de eerste plaats noodig voorkomt.

Tot mijne voldoening mocht ik ontwaren, dat de heer Haver, in zijne bijdrage in het nummer van 25 Maart, dit standpunt op zich zelf uitstekend acht. Slechts noemt hij het niet wel houdbaar wegens vermoedelijk gebrek aan leerkrachten.

„Zij zijn er voor het lager vakonderwijs nog niet", zegt de heer Haver, „waar zou men ze voor het M. O. vandaan halen."

Nu is het wis niet mogelijk eene school te openen wanneer men niet over docenten beschikt; het blijft echter nog altijd moeielijker best onderwijs te verstrekken dan voldoend, en er zullen m. i. zelfs eerder in ruime mate leerkrachten te vinden zijn voor het voldoende onderwijs, dan in betrekkelijk gering getal voor het beste onderricht.

Is mijne meening op dit punt juist, dan is het ook waar, dat het standpunt dat ik inneem, spoediger tot een doel zal leiden dan dat van den Bond van Technici, en dus, wanneer het overigens uitstekend is, niet kwaad is gekozen.

De vergelijking van den heer Haver, boven aangestipt, tusschen lager en middelbaar vakonderwijs gaat niet wel op, naar ik meen.

Vooreerst toch is het aantal lagere vakscholen veel grooter dan het aantal middelbare; verder hebben eerstgenoemde scholen dooreen een veel belangrijker aantal leerlingen, en bovendien bestaan er geen of bijna geen behoorlijke inrichtingen voor middelbare vakopleiding, die toch voor het meerendeel der onderwijzers voor de lagere scholen onmisbaar is, terwijl eene inrichting voor hooger technisch onderwijs, waarvan een goed deel der onderwijskracht van de middelbare school zal moeten voortkomen, reeds sedert lang gevestigd is en vruchten draagt.

Practisch worden de leervakken bovendien sedert lang met succes beoefend.

Zoo erg bedenkelijk als die wordt voorgesteld, acht ik daarom de voorziening in de behoefte aan leeraren niet, en zeker het bezwaar niet zoo beduidend, dat daaraan een meer heilzaam onderwijsstelsel zou moeten worden opgeofferd.

Waar men bovendien van uit het standpunt, waarop ik mij plaats, volkomen kan billijken eene geleidelijke ontwikkeling van het aantal scholen, zal de „mate van beschikbaarheid van leerkracht" dit standpunt te minder onjuist kunnen doen zijn.

Ik meende zulks te moeten opmerken.

De heer Haver spreekt in zijn reeds genoemd opstel verder over de opleiding aan de H B. S. met 3-jarigen cursus en veronderstelt daarbij, dat ik de algemeene ontwikkeling verwar met de vakontwikkeling.

Ik begrijp werkelijk niet goed waarom het den schrijver met deze uiting te doen is.

Ik zal toch het geschrevene wel niet naar den letter moeten opvatten.

De commissie uit den Bond van Technici gaf te kennen, dat een jongeling, die 3 leerjaren der H. B. S. heeft gevolgd niet 5 jaren, zooals zij voor anderen noodig acht, doch slechts 3 jaren technische vooropleiding noodig heeft; zij is dus van oordeel, dat die jongeling meer bevattingsvermogen heeft, „ook voor techniek", dan een andere, die alleen lager onderwijs heeft genoten. Ik ben zulks volkomen met haar eens.

Bovendien acht ik het zeer bepaald niet mogelijk, dat de lessen, die zijn bedoeld aan de C. M. T. S. te worden gegeven, met vrucht kunnen worden gevolgd door leerlingen, die niet in vele vakken het onderricht hebben ontvangen dat in de 3 eerste klassen der H. B. S. gegeven wordt.

Gaat dat algemeen ontwikkelend onderwijs nu aan het vakonderwijs vooraf, dan kan dit laatste volgens het boven aangevoerde tot korteren tijd worden beperkt en de mogelijkheid worden geschapen om met den tijd rond te komen of, wat nog beter is, dien te bekorten.

Hieruit volgt dus m. i., dat het wenschelijk is, dat het „nu eenmaal noodige" algemeene ontwikkelend onderricht, als meer uitgebreid lager onderwijs 2 jaar lang het eerst wordt verstrekt.

Daarvoor voel ik dan ook zeer veel, doch ik wensch niet geacht te worden een voorstander te zijn van het steeds doen volgen van den geheelen cursus der H. B. S. 3 jaren lang. Dit blijve uitzondering bij den leergang, doch zij mogelijkheid.

Denkelijk heeft de heer Haver mij niet goed verstaan.

Avondonderwijs aan jonge jongens, die den geheelen dag op het werk of aan de ambachtsschool arbeiden, acht ik van weinig nut; het kan m. i. niet geven wat noodig is en ik acht den weg, die dergelijk onderwijs eischt, niet de ware. Slechts als een leeftijd van pl. m. 16 jaren is bereikt, kan het m. i. eenig succes hebben.

Ten slotte moet mij nog een enkel woord uit de pen in verband met de instemming. door den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen met de ontworpen C. M. T. S. betuigd.

De school, die de Minister zich denkt (blijkens de opgaaf der beambten waarvoor Z. E. ze noodig acht), is meer Bouwschool dan Nijverheidsschool.

De laatste is speciaal nuttig voor de vorming van onderwijzers aan ambachtsscholen, terwijl de eerste vooral moet dienen voor de vorming van de hulpkracht van Ingenieurs en Architecten.

Het wil mij nu voorkomen, ter loops opmerkend dat juist het oordeel van Ingenieurs en Architecten over de inrichting der school sterk moet wegen, dat het ambachtsonderwijs meer profijt kan hebben van de vele verspreide scholen, waarin beide school-soorten vereenigd zijn en waarvan het ambachtsonderwijs bepaald een onderdeel uitmaakt, dan van eene eenige school als de ontworpene, waar het ambachtsonderwijs op zich zelf bijzaak is.

F. M. L. KERKHOFF.

's Bosch, 22 April 1905.

PRIJSVRAGEN.

RAPPORT van de *Jury* ter beoordeeling van de *Prijsvraag voor een Badhuis voor Volksbaden in eene kleine Gemeente* uitgeschreven door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst *Afdeeling 's Gravenhage.*

De leden der Jury waarvan mevrouw W. ter Horst—Jansen wegens ongesteldheid verhinderd, vervangen werd door den heer Dr. W. P. Ruysch, Hoofdinspecteur van de volksgezondheid, kwamen allen bijeen op Vrijdag 7 April.

Zij bevonden dat waren ingekomen 10 ontwerpen, onder de motto's: 1°. *Zeep;* 2°. *Sparta;* 3°. *Water;* 4°. *Delfia;* 5°. *30 Dec. 1904;* 6°. *Calorifère;* 7°. *Concentrisch;* 8°. *Badhuis;* 9°. *Twee driehoeken in een cirkel;* 10°. *Geel kroontje met rood vraagteeken.*

Bij het algemeen overzicht der ontwerpen viel het op, dat de meeste der mededingers zich geen rekenschap gegeven hadden van de vraag „naar eene hoogst eenvoudige practische en meest oeconomische inrichting zoowel in aanleg als in exploitatie", terwijl bij velen ook de riooleering zeer gebrekkig en niet doelmatig was aangelegd. Oogenschijnlijk was geen studie gemaakt van bestaande voorbeelden en in alle geval niet getracht de gebreken er van op te sporen om ze in het te maken plan te vermijden.

Het meerendeel der ontwerpen laat toe een onbeperkt waterverbruik en op elke gewenschte temperatuur, terwijl toch eene zuinige exploitatie, noodig voor het welslagen eener volksbadinrichting, dringend eischt, dat voor elke douche slechts eene bepaalde hoeveelheid, zij die ook ruim genomen, en van eene bepaalde temperatuur wordt verschaft. Dit is te verkrijgen door het water in de badcellen vooraf in kleine reservoirs af te tappen, dit en het water in de warmwaterreservoirs op eene bepaalde temperatuur te brengen, de verwarming hierna af te sluiten en beurtelings het eene reservoir te gebruiken, terwijl het andere weer gevuld en op temperatuur gebracht wordt.

Het nader onderzoek der ontwerpen geeft aanleiding tot de volgende opmerkingen:

1°. Zeep.

Een zeer zwak en onbeteekenend ontwerp. Het plan is duur door ruimteverspilling en de overbodige hooge ligging van den vloer beganen grond.

De kapconstructie en riooleering is zeer gebrekkig, daarbij blijkt de ontwerper een slecht begrip te hebben van den verwarmingsketel, den waterinlaat in de reservoirs, benevens de wijze van circulatie naar de verwarmingstoestellen. De inrichting der badcellen met vulbakjes is wel goed bedoeld, doch de uitvoering laat te wenschen over.

2°. Sparta.

De indeeling is goed, de cellen zijn doelmatig geplaatst, alleen konden zij wat minder diep zijn. Hoewel gestreefd naar eenvoud is de hoofdvorm te kostbaar en niet oeconomisch, terwijl de gevels zwak van conceptie zijn. Wat de verwarming betreft, is het de vraag of met den hier bedoelden ketel stoom lagen druk te verkrijgen is en tevens waar de stoom blijft als geen koud water verwarmd wordt.

3°. Water.

De planverdeeling behoort oeconomisch tot de beste, de gang langs de cellen is echter te smal. Bij het uiterlijk aanzien is naar eene landelijke opvatting gestreefd, zonder dat het gelukt is er het karakter van een badhuis aan te geven.

Het ontwerp behoort tot de weinigen waarbij de riooleering goed is doordacht en de verwarmingstoestellen benevens koud en warmwaterreservoirs oordeelkundig zijn geplaatst. Het aangegeven stelsel om den verwarmingstoestel door zijne buizen in onmiddellijk verband te brengen met het water der reservoirs en der leidingen naar de badcellen is echter af te keuren; daardoor komt aanhoudend versch water in den verwarmingsketel en heeft groote en zeer schadelijke afzetting van ketelsteen plaats.

Beter wordt het doel bereikt door het aanbrengen van serpentine leidingen, de warmte wordt dan indirect aan het water in de reservoirs afgestaan.

4°. Delfia.

De indeeling van dit ontwerp is gebrekkig, de ruimte voor de verwarmingsketels en brandstoffen evenals de bergplaats voor schoonmaakgereedschap is te groot. De rioolleiding is bedenkelijk ingericht, de beerput slecht verbonden en de putjes missen de noodige stankafsluiting.

Het voorgebouw bezit een onnoodigen niet te bereiken zolder, ook de kap boven de badruimte is zeer zwak van constructie. Voegt men hieraan toe, dat de beschrijving der verwarming zeer vluchtig en de loop der leiding onvoldoende is aangegeven, dan moet erkend worden, dat het ontwerp niet gelukt is.

5°. 30 December 1904.

Ook bij dit ontwerp gelden eenigszins de opmerkingen van het vorige. Eene behoorlijke beschrijving van ketel, leidingen enz. ontbreekt of is zoo gebrekkig, dat men zich afvraagt of de ontwerper wel een juist begrip heeft van warmwatercirculatie.

Op de constructie valt veel af te dingen, de fundeering ligt veel te diep, de rioleering geheel in het gebouw; de dekvloeren met zink bekleed zijn zeer af te keuren, terwijl de licht en ventilatiekap te weinig hoogte heeft.

6°. Calorifère.

Als de indeeling van dit ontwerp op dezelfde hoogte stond als de gevel, dan zou het zeker tot de beste gerekend kunnen worden. Deze is toch karaktervol en drukt de bestemming zeer juist uit. Maar de smalle donkere gang langs de cellen, de niet gevraagde lokalen als cassa en urinoirs, daarbij de rioolleiding *door* het gebouw geven geen hoog inzicht van eene practische en oeconomische indeeling, ook van de verwarmingsinrichting blijkt de ontwerper weinig begrip te hebben. Het teekenwerk is verdienstelijk.

7°. Concentrisch.

Dit ontwerp is voortreffelijk begrepen, alleen is bij de celverdeeling de ontkleedruimte niet in verhouding tot de badruimte. De indeeling is anders goed doordacht en de gevels zijn in overstemming hiermede.

Toch heeft de ontwerper te weinig gewicht gehecht aan den eisch van een hoogst eenvoudige en meest oeconomische inrichting; de zware muren, de buitensporige hoogte der hal en der bekapping en de aanwezigheid van te veel verloren ruimte waren dan vermeden. Ook het aanbrengen van een koudwaterreservoir op een niet te bereiken plaats en volgens het programma niet gevraagd, is af te keuren mede uit het oogpunt van bevriesbaarheid.

Veel zou dit ontwerp winnen als de constructie ten deele berekend was op cementijzer en de verwarming der cellen geschiedde van uit het middenpunt der hal, waarbij de afvoerschoorsteen regelrecht kon opstijgen; het uitwendig aanzien der gevels zou daarmede tevens verbeteren.

8°. Badhuis.

Een veel te grootsch opgevat ontwerp met lokalen die niet gevraagd zijn, als: een overbodig privaat, een portiervertrek en kamer in plaats van kast voor waschgerei.

Ook de badcellen zijn veel te groot, en het gebruiken als douchebad niet begrepen door het plaatsen van badkuipen.

De zware ijzeren bekapping, het ruim gebruik van hardsteen en de overige constructie geven geen hoog denkbeeld der voorgeschreven zuinigheid evenmin als het uiterlijk der gevels, terwijl de ontwerper die eigenschap te veel heeft betracht bij het aangeven der verwarming en ventilatie.

9°. Twee driehoeken in een cirkel.

Een begrepen indeeling, alleen de gang tusschen de cellen kon breeder zijn. Het voorgebouw is te grootsch van aanleg en opvatting, eene bovenverdieping is toch onnoodig evenals de verhoogde ligging van den vloer der badruimte met hare kostbare onderwelving. Ook hier is de fout begaan van de rioolleiding binnen het gebouw te brengen, voorts is de verlichting en ventilatie der badcellen ondoelmatig, hetgeen aanleiding zal geven tot vorming van condensatiewater.

Behoudens enkele kleinigheden is de verwarming en distributie van water zeer te roemen, ook het teekenwerk getuigt van een geoefende hand.

10°. Geel kroontje met rood vraagteeken.

De middenhal langs de cellen is veel te ruim en te hoog, terwijl de cellen te bekrompen zijn, overigens is de indeeling te loven. De gevel-conceptie daarentegen is zeer zwak en zwaar van verhouding.

De warmwaterleiding heeft het gebrek, dat alles wel werkt

maar de bedoeling der 2 reservoirs van het programma volkomen misvat is, waardoor het water in den verwarmingstoestel voortdurend ververscht wordt en dus steeds ketelsteen afzet.

Overgaande tot het vaststellen eener conclusie moet de Jury met leedwezen bevestigen, dat geen der ontwerpen voor eene volle bekroning in aanmerking kan komen en het doel, aan de Nederlandsche Vereeniging voor Volks- en Schoolbaden een alleszins bruikbaar ontwerp te kunnen aanbieden, met deze prijsvraag niet is bereikt.

Overwegende echter, dat het ontwerp „Concentrisch" het meest voldoet aan de bepalingen van het programma en met enkele wijzigingen voor het doel geschikt is te maken, terwijl het ontwerp „Water" den wensch van de Nederlandsche Vereeniging voor Volks- en Schoolbaden naar een meest oeconomische en eenvoudige inrichting het dichtst nabijkomt, zoo stelt de Jury voor aan het ontwerp „Concentrisch" een prijs van f 50.— toe te kennen en aan het ontwerp „Water" de premie van f 25.— welk besluit met algemeene stemmen wordt genomen.

's Gravenhage, 7 April 1905.

De Jury,
C. H. Peters.
J. Mutters Jr.
W. C. Metzelaar.
Dr. Ruijsch.
F. J. Bremmer Wz.

Overeenkomstig het voorstel der Jury werd door het Bestuur van de Afdeeling 's-Gravenhage toegekend:

Een prijs van f 50 aan het ontwerp Motto „Concentrisch" ontwerper de heer Joh. van Asperen te Watergraafsmeer, en de premie van f 25 aan het ontwerp Motto „Water," ontwerpers de heer J. H. W. Leliman en de firma Robert Kalff en Co. te Amsterdam.

Bij de in dit jaar gehouden prijskampen onder de leerlingen der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam zijn de volgende bekroningen toegekend:

Bouwkunde. Buiten café-restaurant met kasteleinswoning. Aan het ontwerp, motto: „Z" de zilveren medaille, inzender: A. A. van Nieuwenhuijzen. Aan de ontwerpen, motto: „figuur" en motto: „Jacoba" eene eervolle vermelding, inzenders respectievelijk: D. van Bergen en R. P. de Vries Jzn.

Handteekenen (ontkleed model). Aan de teekening, motto: „Academie" de zilveren medaille, inzender: August W. van Voorden. Aan de teekening, motto: „Schutter" eene eervolle vermelding, inzender: M. J. Richters.

Decoratieve kunst en kunstnijverheid. Eene vulling in een staand paneel voor eene vestibule van een feestlokaal. Aan het ontwerp, motto: „VII" de zilveren medaille, inzender: D. J. van der Laan. Aan het ontwerp, motto: „Maart" eene eervolle vermelding, inzender: J. C. de Haan Jr.

Een omslag van een portefeuille voor een jubileumsgeschenk. De beide ontwerpen onder de motto's „Februari" en „Zes" voor den eersten prijs in aanmerking komende, zoo werd door het bestuur besloten met het oog op de groote verdiensten van beide; aan ieder de zilveren medaille toe te kennen. Inzendsters waren de dames Maria Poudewijn en M. J. Slager.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Ned. Vereeniging voor Teekenonderwijs. De jaarlijksche algemeene vergadering, den 25sten dezer te Amsterdam gehouden, was, als de 25ste van dien aard, een feestvergadering, die met bekwamen spoed moest eindigen om, zooals later bleek, het 25-jarig bestaan der Vereeniging en het 25-jarig presidentschap van den heer W. B. G. Molkenboer op feestelijke wijze te herdenken. De eigenlijke werkzaamheden der vergadering waren slechts huishoudelijke; vermelden wij echter, dat de leden der Vereeniging den hun zoo sympathieken Voorzitter tot Eerelid der Vereeniging benoemden, maar hem ook herbenoemden als Voorzitter. Eveneens werd met algemeene stemmen tot Eerelid benoemd de heer H. J. de Groot, Inspecteur van het Middelbaar Onderwijs.

In „Eensgezindheid" (het lokaal van dien naam) was 25 jaren geleden de Vereeniging gesticht; de eigenlijke feestvergadering of receptie werd er ook nu gehouden, en de aanwezigen brachten bij deze gelegenheid in eensgezindheid hulde aan de Vereeniging en haren Voorzitter. Onder die aanwezige waren verschillende authoriteiten op onderwijsgebied en afgevaardigden van zustervereenigingen. De Mij. t. B. d. Bouwkunst was er vertegenwoordigd door haren Voorzitter, den heer A. Salm G. Bz., het Bestuurslid, den heer B. J. Ouëndag, en den Secretaris.

De Voorzitter van het feestcomité, de heer Dr. A. R. Cohen, leeraar aan de Rijks Normaalschool voor Teekenonderwijzers, sprak een kort openingswoord, waarna de heer B. W. Wierink, Directeur der Industrieschool van de Mij. v. d. Werkenden Stand, Bestuurslid der Vereeniging, de feestrede hield. Met geen woord te weinig, en ook geen te veel, ging spreker de lotgevallen der Vereeniging na, hulde brengende aan Salverda, v. d. Toorn en De Stuers, die zooveel voor het teekenonderwijs in Nederland hebben gedaan. Na herinnerd te hebben aan de verschillende elkaar opgevolgd hebbende methoden van onderwijs, die niet doel maar middel moeten blijven, zeide spr. zich te verheugen over den bloei van het hedendaagsche teekenonderwijs en de waardeering die het ondervindt, en hij eindigde met den wensch, dat de Vereeniging de baak moge zijn, waarnaar alle teekenonderwijs hier te lande zich veilig kan en zal richten. Deze opgewekte, geestige en feestelijke rede werd te recht luide toegejuicht.

De heer P. van Zuylen complimenteerde namens de Amsterdamsche Teekenonderwijzers-Vereeniging haar oudere zuster, waarna de heer H. J. de Groot, leeraar aan de Quellinusschool te Amsterdam, dank en hulde bracht aan den Voorzitter, den heer W. B. G. Molkenboer, zijn leermeester.

Ook de heer van Gestel bracht den Voorzitter, die met de Vereeniging zijn 25-jarig feest vierde, hulde, namens oud-leerlingen en vereerders, en bood hem namens hen de drie prachtige Perzische tapijten ten geschenke aan die, tusschen groen en bloemen, de wanden der vergaderzaal versierden. Dit geschenk werd vergezeld van een fraai album met de namen der gevers.

De heer Molkenboer betuigde in hartelijke bewoordingen zijn dank voor de ook hem bewezen eer, die hij hoog op prijs stelde, en sprak daarbij de hoop uit, dat zij die tot de jonge garde van heden behooren, later evenwel waardeering mogen ondervinden als de ouderen van thans.

Hierna maakten velen gebruik van de gelegenheid om persoonlijk den heer Molkenboer geluk te wenschen met het feest van de Vereeniging en hem zelf.

Velen vereenigden zich daarna aan een gemeenschappelijken maaltijd, gevolgd door artistieke voorstellingen van allerlei aard, die de aanwezigen tot zeer laat in den avond bezighielden en boeiden.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker van 22 April 1905. Dit nummer bevat o.a. eenige bijzonderheden omtrent „*De Kerk te Geertruidenberg*", voor welker restauratie men poogt gelden in te zamelen.

Kunst aan het Volk; naar aanleiding van de door deze Vereeniging ineengezette tentoonstelling in het Stedelijk Museum te Amsterdam. Gewenscht wordt, dat de eerste proef, doch dan met ruimer middelen, door andere gevolgd worde, en dat het aan belangstelling voor wat nu reeds te zien werd gegeven, niet ontbreke.

Architectura, 22 April. „Het technische gedeelte" bevat: *Het ontwerp ziekteverzekeringswet 1905*, door L. Zwiers. *Stroomend water als arbeidskracht. Zuivering der wegen.* De hygiënische waarde van het teren van wegen, maar vooral van het besproeien met petroleum als afdoend middel tot dooden van microben, is door proeven in de omstreken van Genève aangetoond. *Centrale stadsverwarming door warme bronnen.* Boise City, een stadje van 15.000 inwoners in N. Amerika, heeft een waterleiding die warm water levert voor huiselijk gebruik. Op sommige plaatsen in Amerika is op een diepte van 375 M., water aangeboord van 62°5 Celsius, en op 450 M., water van 70°.

De Bouwwereld, 19 April. *Architecten-woningen,* door J. H. W. Leliman; een serie bijdragen over architecten-woningen, ook ateliers; zij zullen artistieke bijzonderheden geven. Het eerst wordt beschreven: *Max Littmann's villa „Lindenhof"* te München-Bogenhausen, waarbij afbeeldingen van den voorgevel, een heerenkamer en een plattegrondje.

Voortzetting van het artikel *Het hout als bouwmateriaal,* door A. H. Berkhout.

De Ingenieur, 22 April. *Iets over Houtbereiding,* — een antwoord op de vraag: waarom kan spint gemakkelijker dan kernhout met bederfwerende vloeistoffen worden gedrenkt?

Is de opleiding aan de Polytechnische school te Delft practisch? De schrijver, de heer R. van den Broek d'Obrenan, Ing. v. d. Waterstaat in Ned. Indië, die 22 jaren geleden zijn diploma te

Delft verwierf, meent, na zijne opgedane ondervinding, op die vraag te mogen antwoorden: „Practisch is *die* opleiding, die practische menschen vormt". Hij verdedigt de inrichting te Delft, en is overtuigd, dat, wanneer men nagaat, hoe die onpractisch opgeleide ingenieurs (onpractisch volgens den heer Van Kol. de te Delft opgeleide ingenieur, nu lid der Tweede Kamer) zich van hun taak kwijten, het wel blijkt, dat hun handen nog niet zoo verkeerd staan

Technisch Weekblad 20 April. *Turbinestoomers.* Vragen gesteld op het *Examen voor Polderopzichters*, gehouden van 23—25 Maart l.l. van wege den Bond van Waterbouwkundige Ambtenaren in Zeeland.

Bulletin v. d. Ned. Oudheidk. Bond. April 1905. *De ouderdom der Friesche Terpen*, door Mr. P. C. J. A. Boeler: met plaat waarop afbeeldingen van bronzen spelden uit die terpen. Vervolg van: *de Restauratie van de St. Servaaskerk te Maastricht*, met afbeeldingen, door Dr. P. J. H. Cuypers. *Restauratie der Groote of St. Janskerk te Gouda.* door J Th. J. Cuypers; omschrijving der in 1905 uit te voeren werken.

UIT DEN VREEMDE.

Tot nog toe is gewapend beton, in Amerika niet zoo veel in toepassing gebracht als in Europa. De eerste stap in 't groot is echter nu in Cincinnati gedaan, waar men een bureau-gebouw van 16 verdiepingen hoog geheel van gewapend beton gemaakt heeft.

Door de nieuwe constructie kon bij elke verdieping, op de vloer- en balkdikte 30 cM in de hoogte gewonnen worden, wat bij 16 verdiepingen dus lang niet te versmaden is. Het geheele gebouw was 64 M. hoog.

Bij een magazijn in New-York zijn balken van gewapend beton gebruikt van 15,85 M. vrije spanning, terwijl bij een watertoren te Boston van 15,25 M. hoogte, die geheel van gewapend beton gemaakt is, de wanddikte aan den voet slechts 16 cM. bedraagt, en de toren 30% goedkooper kwam dan met elke andere constructie. Te Los Angelos bouwde men van cementbeton een fabrieksschoorsteen van 55 M. hoogte. uit over elkaar stekende concentrische ringen.

De moskee van Suleiman I te Constantinopel, de fraaiste der Moslimsche gebouwen, werd opgericht in 1550—1556. De moskee van Ahmed I werd gebouwd in 1608—1614.

In de hoofdstad van Servië zal een nieuw koninklijk paleis gebouwd worden dat 2 millioen gulden zal mogen kosten. Tegelijkertijd worden plannen gemaakt voor een nieuw gebouw voor de volksvertegenwoordiging. waarvoor een millioen wordt uitgetrokken. Alleen Servische architecten worden voor de prijsvraag uitgenoodigd.

De 76-jarige Paul Dubois. Sinds 1878 directeur van de Académie des Beaux-arts. te Parijs, trekt zich terug. Hij wordt opgevolgd door een bekenden schilder Léon Bonat.

BERICHTEN.

Het Kapelhuis te Amersfoort. Aan het „Nieuws v. d. Dag" werd het volgende geschreven.

Onder de weinige oude gedenkwaardigheden, welke Amersfoort nog bezit, vooral op het gebied van bouwkunst, trok steeds in het bijzonder de aandacht het zoogenaamde „Kapelhuis" aan het O. L. Vrouwe-kerkhof. Naar den vorm te oordeelen, dagteekent dit geheel in baksteen opgetrokken gebouw uit het laatst der XVe of het begin der XVIe eeuw. zoodat het reeds uit een oudheidkundig oogpunt merkwaardig is te noemen. Doch ook als architectonisch monument verdient het alle aandacht. De Duitsche hoogleeraar Dr. Gallard zegt in zijne „Geschichte der Holländischen Baukunst".

„Voortreffelijk bewaard is een voorbeeld van baksteenbouw aan het O. L. Vrouwe-kerkhof te Amersfoort. De breede trapgevel van dit bouwwerk heeft langs de treden dunne, overhoeksche pijlerversterkingen; en kleinere blindbogen vormen hier, met de op zichzelf staande en gepaarde segment-boogvensters, de bestanddeelen eener eenvoudige achitectuur".

Wijl het gebouw, dat als pakhuis gebruikt wordt, den eigenaar niet voldoende ruimte voor berging aanbood, besloot deze tot slooping over te gaan. Gelukkig kwam nog intijds de Rijks-Commissie voor de beschijving van monumenten van Geschiedenis en Kunst tusschenbeide; zij stelde zich oogenblikkelijk met den eigenaar in verbinding en wist de slooping te verhoeden.

De Rijks-Commissie beschouwt het gebouw als een der opmerkelijkste voorbeelden van burgelijke bouwkunst. Van den tand des tijds heeft het betrekkelijk weinig te lijden gehad. Het vlechtwerk van baksteen in de blindbogen, de natuursteenen bovendorpels en de blokken langs de dagkanten der vensters, de bekroningen der hoekpilasters, alles is nog gaaf aanwezig, zoodat alle gegevens voor eene herstelling beschikbaar zijn.

Op een der hoeken vindt men nog een keurige console met baldakijn, welke vroeger waarschijnlijk van een beeld voorzien is geweest.

Een der architecten van het Departement van Binnenlandsche Zaken heeft een herstellingsplan bewerkt. Doch daarmede is het behoud van den gevel nog niet verzekerd. Het gebouw zelf moet geheel gerestaureerd worden, waarvan de kosten voor rekening van de eigenaar komen; deze acht het echter onbillijk ook de kosten voor het restaureeren van den gevel te dragen. Van het Rijk zal subsidie te verkrijgen zijn, indien ook door particulieren getoond wordt. dat zij prijs stellen op het behoud van dit monument.

Daartoe zal op zijn minst f 500 noodig zijn. Om dit bedrag bijeen te brengen, heeft zich een comité gevormd, bestaande uit de heeren Jhr. J. W. A. Barchman Wuytiers, burgemeester van Amersfoort. W. Croockewit W.Azn., Mr. J. Heyligers, J. L. H. de Jong Schouwenburg, adjunct-archivaris, Dr. H. J. Reynders, archivaris, en A. M. Tromp van Holst. Dit comité zal trachten het historich monument voor verder verval en voor slooping te behoeden

De eigenaar heeft zich inmiddels bereid verklaard, indien tot de herstelling wordt overgegaan. eene verbintenis aan te gaan, waarbij hij en zijn rechtverkrijgenden zich verbinden om nooit den gevel te zullen sloopen of wijzigen.

Het comité doet nu een ernstig beroep op allen, die belangstellen in het behoud van de architectonische en oudheidkundige monumenten vooral op de ingezetenen van Amersfoort. om het merkwaardig gebouwtje te behouden.

Omtrent de bestemming, welke het gebouwtje in vroeger eeuwen gehad heeft, zegt de volksnaam „Kapelhuis" al veel. Het is ongeveer honderd meter van den O. L. Vrouwe-Toren gelegen en zal dus vroeger wel gebruikt zijn voor doeleinden tot den kerkelijken dienst behoorende.

Oud-leerlingen der Quellinus-school. Het Bestuur der Kunstnijverheids-Teekenschool „Quellinus" stelt zich voor, in het belang van het onderwijs aan die inrichting een overzicht samen te stellen van het wedervaren der Oud-leerlingen, ten einde: *a*, te beoordeelen in welke mate die leerlingen in het leven zijn geslaagd; *b*, een zoo juist en onpartijdig mogelijk inzicht te krijgen in het nut van het verstrekte onderwijs, en *c*, zijn voordeel er mede te doen met betrekking tot het onderwijs, in de nu volgende jaren.

Daar vele omstandigheden in het leven van invloed zullen zijn geweest op de verdere ontwikkeling en het slagen der leerlingen, zullen mededeelingen, hierop betrekkingen hebbende. zeer gewaardeerd worden.

Aan de Oud-leerlingen is een vragenlijst toegezonden, met verzoek die zoo volledig mogelijk in te vullen en aan de School, Frans Halsstraat 14 te Amsterdam, op te zenden.

Daar de adressen van vele Oud-leerlingen onbekend zijn, voldoen wij gaarne aan het verzoek van 't Bestuur der School, om de aandacht op de vragenlijsten te vestigen, en mede te deelen, dat deze voor belangstellenden aan de School te verkrijgen zijn.

Jacob Olie Jbzn. Te Amsterdam is den 24sten April l.l. in den ouderdom van ruim 70 jaren overleden de heer Jacob Olie Jbzn., oud-directeur der eerste Ambachtsschool aldaar. Op 17 October van 't vorige jaar vierde hij nog gezond en opgewekt zijn 70sten verjaardag, en ondervond toen, dat hij, hoewel sedert 1890 een welverdiende rust in huiselijken kring genietende, nog geenszins vergeten was.

Olie werd in 1834 geboren; op 13-jarigen leeftijd ontving hij zijn eerste teekenonderricht, en toen hij 16 jaren oud was, ging hij het timmeren leeren, zich tevens verder bekwamende in het teekenen en de theorie der bouwvakken. Na eenige jaren als opzichter werkzaam te zijn geweest, werd hij eerst onderwijzer aan de in 1861 opgerichte eerste Ambachtsschool; later, in 1867, toen de betrekking van Directeur dier school werd ingesteld, wezen zijne medeleeraren hem voor die betrekking aan. Hij aanvaardde deze, en wijdde zich van dat oogenblik af geheel

an de school. Tot in 1980 nam hij met grooten ijver zijne betrekking vaar.

Sedert dien tijd heeft Olie zich bezig gehouden met allerlei iefhebberijwerk; zijn rust was betrekkelijk, want geest en handen varen steeds werkzaam.

In de „Afbeeldingen van Oude Bestaande gebouwen", uitgegeven loor de Mij. t. B. d. Bouwkunst, komen eenige opmetingen van Jlie voor, die aantoonen welk een uitmuntend teekenaar hij was. In 1876 werd hij verkozen tot Bestuurslid van de Maatschappij, en bleef dit tot in 't laatst van 1879.

Bebouwing van het Oude-Beurs-terrein. In het Bouwkundig Weekblad van 15 April l. l. werd het een en ander medegedeeld over het plan van den Parijschen architect De Feure tot bebouwing van het Oude-Beurs-emplacement te Amsterdam.

De redactie wenscht uitdrukkelijk te verklaren, dat de gegevens voor die mededeelingen haar niet zijn verstrekt door de Commissie van advies in zake bebouwing van terreinen in eigendom aan de Gemeente toebehoorende, meer bekend onder den naam van „Schoonheids-commissie", noch ook heeft één der leden van die Commissie zich tegenover de redactie over het ontwerp uitgelaten. Een en ander kan trouwens genoegzaam uit het bedoelde artikel blijken.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

					per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
» »	»	28	»	»	- 95.—
» »	»	22	»	»	- 75.—
» »	»	46	»	»	- 120 —
» »	»	32	»	»	- 90.—
» »	»	25	»	»	- 70.—
» »	»	22	»	»	- 80 —
» »	»	27	»	»	- 75.—
» »	»	22	»	»	- 40.—
» »	»	21	»	»	- 80.—
» »	»	24	»	»	- 70.—
» »	»	25	»	»	- 125.—
» »	»	31	»	»	- 90.—
» »	»	26	»	»	- 60.—
» »	»	31	»	»	- 100.—
» Teekenaar	»	21	»	»	- 45.—
» »	»	27	»	»	- 75.—
» »	»	18	»	»	- 30.—
» »	»	19	»	»	- 40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 1 MEI.

CULEMBORG. Het bouwen van 4 arbeiderswoningen aan den Westerwal.

De architect G. Prins, 's av. 8 u., in hotel „de Klok". Bestek vanaf 27 April ter inz. bij den arch. voorn. welke inl. verstrekt.

ENKHUIZEN. Het bouwen van een woonhuis aan den Burgwal.

De bouwk. T. Korff bij wien bestek en teek. verkrijgb. à f 0.50.

WADDINXSVEEN. (Z.-H.). Het bouwen van een heerenhuis met bijkomende werken.

De heer F. A. v. d. Torren, v m. 11 uur. Bestek en teek. verkrijgb. bij W. Dochterom te Zevenhuizen en bij P. van den Broek te Waddinxveen à f 2,50. Aanw. gedaan.

WEERT. Het verbouwen van een post- en telegraafkantoor.

De arch. Herm. Smeets n.m. 5 u. in café „het bruine paard". Bestek en teek. à f 1 verkrijgb. bij den arch. voorn. Aanw. 1 Mei n.m 3 uur.

DINSDAG 2 MEI.

DE BILT. Het bouwen van drie arbeiderswoningen op een terrein, gelegen aan het station de Bilt.

De heer Diks te Utrecht n.m. 2 u. in het koffiehuis van den heer van Vulpen. Bestek en teek. à f 1 verkrijgb. bij besteder, welke inlichtingen verstrekt.

EMMEN. Het bouwen van een exportslachterij aan den weg van Emmen naar Nw. Dordrecht, met bijlevering der ben. materialen.

De heer D. Mosis te Schoonoord n m. 2 u. bij J. Wielens te Emmen, alw. bestek en teek. ter inzage. Inlichtingen geeft architect R. Kliphuis. Aanw. 2 Mei n.m. 1 u.

WOENSDAG 3 MEI.

KLAASWAAL (Z.-H.). Het bouwen van een arbeiderswoning met loods aan den Boomdijk ald. en een wagenkeet.

De heer L. v. Nederpelt, n m. 3 u. in het koffiehuis F. J. v. Dartel. Bestek in gen. koffiehuis ter inzage. Aanw v.m. 10 u. door den arch. G. Smit te Oud-Beierland, welke inl. verstrekt.

DONDERDAG 4 MEI.

ALKMAAR. Het bouwen van een nieuw kantoor in verband daarmede verbouwen van het bestaande kantoorgebouw aan den Voordam.

De vereen. Noord-Hollandsch Landbouwcrediet n.m. $2^1/_2$ u. Bestek en teek. verkrijgb. à f 1.50 bij den archit. Dirk Stam Mz. te Wormerveer, welke inl. verstrekt.

HULSDONK gem. ROOSENDAAL. Het bouwen van een woonhuis met stalling en schuur.

De heer P. Luijx, n.m. 5 u. in café Joh. Heijmans, alwaar bestek en teek. ter inz. Inl. bij den architect Mar. Vergouwen te Roosendaal. Aanw. gedaan.

HAARLEM. Het bouwen van zes paviljoens en van een gebouw voor administratie op de terreinen van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen „Duin en Bosch" te Castricum. Raming f 895000.

Het prov. best., v.m. 11 u.

HOOGEVEEN. Het bijbouwen van een gedeelte woning, staande op Noord, Oostzijde Streek de Huizen.

De arch. G. Hofman 's av. 7 u. in hotel Thomas. Bestek en teek. verkrijgb. à f 1. Inl. bij den arch. Bilj. te zenden bij Jhr. J. H. van Holthe tot Echten en 's avonds in het hotel.

VRIJDAG 5 MEI.

AALTEN. Het bouwen van een woonhuis op een terein aan den Koelmanstraat.

De arch. J. J. Post, te Winterswijk, v.m. 11 u. in café Kothuis, alw bestek en teek. ter inz. Inl. bij den architect voorn.

HENGELO (OV.). Het bouwen van een fabrieksgebouw aan den Parallelweg. S. S.

De arch. v. d. Goot en Kruisweg n.m. 3 u. in café „de Beurs". Bestek en teek. à f 2 verkrijgbaar bij de architecten. Inlicht. geven de archit. voorn. Aanw. 5 Mei v.m. 10 u.

ROTTERDAM. Het bouwen van kantoren, pakhuizen met zolders, enz. op haar terrein aan de Linker Rottekade te Rotterdam, groot pl.m. 1500 cA.

De arch. A. W. Meijneken v.m. $11^1/_2$ u., in restaurant Stroomberg. Bestek en teek. verkrijgb. à f 4 ter kon drukkerij van Corns Immig en Zoon. Inlicht. verstrekt dagelijks van 9 tot 12 u. v.m. de architect voorn. Aanw. 1 Mei v.m. 10 u.

WESTERGEEST (GRON.). Het afbreken van de boerenbehuizing bewoond door den heer H. de Bruin te Westergeest en het daar ter plaatse bouwen eener nieuwe stelphuizing, met bijlever. van hetgeen daartoe is benoodigd.

De archit. C. H. Eldering te Hoogkerk bij wien bestek en teek. à f 1 verkrijgb., evenals bij den bewoner. Bilj. te zenden voor 5 Mei. Aanw. 1 Mei n m. 4 u.

ZWOLLE. Het bouwen van een tweede bad- en zweminrichting aansluitende aan het bestaande aan het Zwartewater.

Het gem.-best n.m. $1^3/_4$ u. Bestek en teek. ter secretarie verkrijgb. voor f 2 per stel. Aanw. 1 Mei, v.m. 10 u.

MAANDAG 8 MEI.

AMSTERDAM. Best. 1027. Het vergrooten van de chefswoningen in de stationsgebouwen Soeren, Eerbeek, Loenen, Emst, Epe, en Heerde, benevens het vervangen van buitendeur-kozijnen door lichtkozijnen en het wijzigen van de slag- en weldorpels der overblijvende buitendeuren en van die gebouwen en van de stationsgebouwen Beekbergen, Vaassen, Wapenveld en Hattem, van den Kon. Ned. locaalspoorw. Dieren—Hattum. Begrooting f 17400.

De Holl. IJz. Spoorw. Maatij. n.m. $1^1/_2$ uur. (Greenw. tijd) in het Centraal Personenstation. Aanw. 2 Mei v.m. 10 u. van uit het station Apeldoorn.

FRANEKER. Het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Hitzum.

Het gem.best. Franekeradeel, 's midd. 12 u. Bestek en teek. à f 1,25 ter secr. verkrijgb. Inlicht. geeft J. v. d. Witte te Schalsum. Aanw. gedaan.

DINSDAG 9 MEI.

UTRECHT. Bestek no. 1019. Het maken van grondwerken, locomotievenloods, met werkplaats, polygonale locomotievenloods, locomotievenloods H.S.M., aschkuilen, bergplaatsen, privaatgebouwtjes, tractiegebouw, magazijnsgebouw, kolenparken, takkenbossenloodsen, draaischijven, afvoerleidingen en bijkomende werken op het station Rosendaal (N.-B.). Raming f 480000.

De maatij. tot expl. van staatsspoorw. n.m. 2 u. (lok. tijd).

WOENSDAG 10 MEI.

GROESSEN (GELD.). Het maken van een zusterhuis met bijzaken, schoollokalen enz. enz. met bijkomende werken op een terrein te Groessen.

De Regenten van de R.-K. St. Antoniusstichting 's midd. 12 u. bij Holland, alwaar bestek en teek ter inzage en à f 2,50 verkrijgbaar bij Joh. Bentinck te Abcoude, alw. ook inl. verkregen kunnen worden. Aanw. 4 Mei 's midd. 12 u., door Joh. Rentinck, bouwk. te Abcoude.

MAASTRICHT. Het bouwen van een hulppostkantoor en politiebureau met bovenwoningen aan de Stationstraat en de Lange barakken.

Het gem.best. 's midd 12 u. Bestek en teek. ad f 3.60 van af 28 April verkrijgb. bureau gemeentewerken.

DONDERDAG 11 MEI.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een adjunct-directeurswoning, twee opzichterswoningen en een wachtlokaal voor lantaarnopstekers en een gloeikamer, alsmede het maken van scheidingsmuren met ijz. hekken, alles aan de Van Marumstraat bij de gem.-gasfabriek.

Het gem.best. n.m. 2 u Bestek met 3 teek. tegen f 2 verkrijgb. aan de bureaux der gasfabriek Loosduinscheweg en kazernestr. 44. Bilj. voor 11 Mei uiterlijk 's midd. 12 u te bezorgen. Aanw. 8 Mei v.m. 10 u.

MAANDAG 15 MEI.

AMSTERDAM. Bestek 1029. Het maken van een plaatskantoor in de vestibule van het centraal stationsgebouw te Amsterdam. Begrooting f 2540.

De Holl IJzeren Spoorweg Maatschappij

n.m. $1\frac{1}{2}$ u. (Greenw. tijd) in het centraal personenstation. Aanw. op de plaats 10 Mei v.m. 11 u. (Greenw. tijd).

DINSDAG 16 MEI.

UTRECHT. Bestek no. 1800. Het maken van zes woningen voor div. ambtenaren op het te maken station Baarle-Nassau (grens). Raming f 67100.

De maatij. tot expl. van staatssp.w. n.m. 2 u. (lok. tijd).

WOENSDAG 17 MEI.

MIDDELBURG. Het bouwen van een arbeiderswoning bij de haven aan den Willempolder, beh. tot de tramweghavens aan het Zijpe. Ram. f 3160.

Het prov. best. v.m. 11 u. Bestek no. 97, na 3 Mei ter lezing aan het min. van W., H. en N., aan de lokalen der prov. best. en te bekomen bij Gebr. v. Cleef te 's Hage. Inl. te bekomen bij den hoofdingen.-direct. Bekaar te Middelburg. den arrond. ingenieur van Vlissingen te Goes en den opzichter Enthoven te Zierikzee. De nota van inl. ligt op 10 Mei ter inzage bij gen. arrond. ingen.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

10 APRIL.

HAARLEM. (ONDERH.). *a.* Het bouwen van een woonhuis aan den Wagenweg (Bosch en Vaart), *b.* het maken van eenig rioleerings- en bestratingswerk. Door den arch. P. Kuiper Jr.

Gegund: *a.* aan H. Bloem, Haarlem; *b.* aan A. Zonneveld, idem.

14 APRIL.

MAASTRICHT. Het bouwen van 3 woonhuizen aan de St. Pieterskade op het perc. sectie D. no. 620. 621 en 622. Door het best. der coop. bouwvereen. „Ons Belang".

Perc. *a.* Laagste inschrijver H. Hunse. Maastricht, f 5484.

b. H. Hunse, Maastricht, f 5850.

c. A. B. Genissen. Maastricht, f 6458.

Massa. H. Hunse, Maastricht. f 18274.

17 APRIL.

ARCEN (LIMB.). Het verbouwen van het gesticht „St. Joseph" der Eerw. Zusters te Arcen. Door den archit. Hornix

Laagste inschr. Achten, Arcen, f 2273, Gegund.

RAVENSTEIN (N.-BR.). Het bouwen eener jongelingscongregatie met bijlev. van mat. enz. Door het R.K. par. armbest.

Laagste inschr. Sleenhof, Megen, f 3100. Gegund.

18 APRIL.

HOOGKERK (GRON.). Het bouwen van een nieuwe behuizing ald. Door den heer J. Marringa.

Laagste inschr. J. Wasscher, Ulrum, f 4070.

19 APRIL.

ALMELO. Het verbouwen van een winkelhuis in de Oranjestraat en van een woonhuis in de Molenstraat, benevens het verrichten van eenige verfwerken. Door de arch J. M. en J. G. Wolff.

Gegund aan E. J. Tijhof, ald., voor f 1863.

BEEK (GELD.) Het verbouwen van het raadhuis aldaar. Door het gem.-best. van Ubbergen.

Laagste inschr. P. Mijling, f 8835. Niet geg.

BROEK OP LANGENDIJK (N.-H.) Het sloopen en ter zelfde plaatse opbouwen van een woon- en winkelhuis en bakkerij. Door de bouwk. C. Smit te Zuid-Scharwoude.

Laagste inschr. Jb. Zijp, Zuid-Scharwoude, f 3725.

HENGELO (O.). Het bouwen van een directeurswoning met kantoren, magazijnen enz. op het terrein der nieuwe gasfabriek te Hengelo (O.) voor rekening van den WelEd. heer J. W. v. Oostrom Meyjes. Door de archit. De Herder en Hellendoorn.

Laagste inschrs. Gebr. Thomasson, f 10440.

DONGEN. Het bouwen van een burgerwoning voor rekening van de heeren Gebr. v. Bokstel op den Heuvel aldaar.

Metselwerk. laagste inschr. C. v. Luitenaar, f 180*.

Timmerwerk. C. de Rooij, f 174*. *Gegund.

SNEEK. Het bouwen van een woon- en winkelhuis aan het Kleinzand. Door den heer J. J. de Boer, firma IJ. Bakker, aldaar.

Laagste inschrs. A. de Graaf en F. de Wolf, f 5717. Gegund.

ZATERDAG 20 APRIL.

AKKRUM. De verbouwing van een café. Door den heer Jac. L. Prinsen.

Laagste inschr. J. E. de Jong. Akkrum, f 3927. Gegund.

APELDOORN. Het bouwen van een dubbel woonhuis, aan den trekweg. Door den heer H. Slief.

Laagste inschr. A. Pol. f 1740. Gegund.

GRONINGEN. Het afbreken van de perceelen, geteekend 16 en 18, aan den Munnikeholm te Groningen en het aldaar weder opbouwen van eene heerenbehuizing en van eene winkelbehuizing met bovenwoning. Door den archit. IJ. v. d. Veen.

Laagste inschr. D. Jeltema, f 12549. Niet gegund, omdat de laagste inschrijver zich verrekend had.

LUTTEN a/d DEDEMSVAART. *a.* Het bouwen van een boerenbehuizing, onder bijlev. van alle materialen, transporten, werkloonen enz; *b.* de glas-, verf- en behangwerken. Door den architect. E. Warringa en Zn. te Nieuwbuinen.

Perc. 1. Laagste inschr. H. Berends. De Krim, f 6878*.

Perc. 2. De wed A. de Vries, Lutten, f 248*. *Gegund.

21 APRIL.

MEPPEL. Het bouwen van een bakkerij voor rekening van den heer R. de Maar. Door den arch. G. Otten Jzn.

Laagste inschr. H. Zwikker, f 3465 Gegund.

22 APRIL.

DUIVEN. Het bouwen van een woonhuis, te Duiven. Door Gebrs. Nijssen.

Laagste inschr. G. Deenen, Westervoort, f 2968. Gunning aangehouden.

EMPEL EN MEERWIJK. Het bouwen van een schoolgebouw met bijkomende werken. Door het gem.best.

Laagste inschr. W. Neefs, 's-Bosch. f 7990. Nog niet gegund.

HAARLEM. Het sloopen der perc. 13 en 15 aan de Riviervischmarkt en het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning. Door den arch. J. v. d. Ban.

Laagste inschrs. H. Schiphorst en J. Philips, f 14581.

HILVERSUM. Het verbouwen van een villa aan de Wichmanlaan. Raming f 2900. Door den arch. J. F. Vixseboxse.

Laagste inschr. P. Zwaag, f 2499. Gunning aangehouden.

KOLLUM. Het afbreken van een oude en bouwen van eene nieuwe boerenhuizinge in het Laagland aldaar. Door den heer E. Kuipers.

Laagste inschrs. A. Zijlstra en R. Boersma, Buitenpost, f 4950, gegund. Een bilj. ongeldig.

OER BIJ ULFT. Het bouwen van een woonhuis, met bijlevering der materialen. Door den heer B. Verstege.

Timmerwerk. Laagste inschr. A. Gieskes, f 675*.

Metselw. Gebr. Dalhaus, Gendringen, f 772*.

Massa. A. Gieskes, Azewijn, f 1510. *Geg.

OOSTERBEEK. Het bouwen van een woon- en winkelhuis op een terrein aan den Utrechtschen straatweg te Oosterbeek. Door den architect A. M. v. Steenis.

Laagste inschr. Wed. J. v. Kracht, f 5998. Gegund.

TWELLO. Het bouwen van een villa met tuinmanswoning aan den binnenweg aldaar. Door den bouwk. D. Prins te Apeldoorn.

Het biljet van de laagste inschrijver van onwaarde. Gegund aan Joh. Veeneman.

UTRECHT. Het sloopen van 11 woningen aan den Pelmolenweg. Door het gem.best.

Hoogste inschrijver C. Krachten, Utrecht, f 1780; daaropvolgende J. W. v. Vuuren, id., f 1740.

entrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
akpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
erste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
xcelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
askachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
as-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
egoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
egoten geëmailleerd ijzeren wa·chtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr J. D OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co.
Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage.
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije. J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op Maandag, den 15den Mei 1905, des namiddags ten half twee ure *(Greenwichtijd)*, zal in het Centraal-Personenstation te Amsterdam, in het lokaal naast de wachtkamer 3de klasse (ingang Vestibule) worden aanbesteed volgens bestek no. 1030:

Het verbreeden van de VASTE BRUG over de Noorder Ringvaart, het maken van eene Schoeiing en het uitvoeren van bijkomende werken ten behoeve van het Rangeerstation in de Watergraafsmeer bij Amsterdam, in twee perceelen.

Begrooting Perceel I f 23.500.—.
„ II „ 11.500.—.

Het bestek met 1 teekening is tegen betaling van f 2.— verkrijgbaar aan het Centraal-Administratie-gebouw der Maatschappij aan het Droogbak te Amsterdam, Dienst van Weg en Werken, kamer 150, of op franco aanvrage aan dien Dienst, met toezending van het bedrag in postwissel (postzegels worden niet in betaling genomen en aan aanvragen zonder postwissel wordt geen gevolg gegeven).

Aanwijzing geschiedt als in het bestek is vermeld.

De Raad van Administratie.
Het Gedelegeerd Lid,

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

6 MEI 1905. 25e JAARGANG. No. 18.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

PRIJSVRAGEN.

Voor of op 22 Mei 1905, des namiddags te 4 uur, worden aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam, de antwoorden ingewacht op de volgende door de Maatschappij uitgeschreven prijsvragen:

I. *Ontwerp voor eene vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad.*

Eerste prijs: de zilveren medaille der Mij., benevens *f* 100;
Tweede prijs: de bronzen medaille der Mij., benevens *f* 50.

II. *Photographiën. Rubriek A, naar schilderachtige stadsgezichten; Rubriek B, naar interieurs.*

In het programma voor deze prijsvraag, opgenomen in het Bouwk. Weekblad van 25 Maart 1905, is een wijziging gebracht wat betreft de uit te loven prijzen; het gedeelte hierop betrekking hebbende, moet gelezen worden als volgt:

„Voor de beste en ter bekroning waardig gekeurde „photographiën worden de volgende prijzen uitgeloofd:

„voor *elk* der rubrieken A en B, een eerste prijs van „*f* 40 of een photographisch voorwerp van gelijke waarde, „en een tweede prijs van *f* 25 of een photograpisch voor„werp van gelijke waarde,

„benevens zes prijzen elk van *f* 10 of een photographisch „voorwerp van gelijke waarde, toe te kennen aan inzendingen „die daarvoor in aanmerking komen.

„De **Amateur Fotografen Vereeniging** te Amsterdam „heeft de **Groote Plaque** der Vereeniging welwillend ter „beschikking gesteld, om te worden toegekend aan het „technisch volmaakt goed uitgevoerde meest typisch Neder„landsch stadsgezicht, formaat boven 9 × 12 c.M., methode „van bewerking geheel vrijgelaten.

„Door de Firma Ivens en Co., Nederlandsch Fototech„nisch Bureau, te Amsterdam, is als prijs welwillend ter „beschikking gesteld, een Eastman Bullot no. 4 Kodak „(10 × 12⁵), toe te kennen aan de beste collectie interieurs."

VERKIEZING VOOR LEDEN VAN HET HOOFDBESTUUR.

De **stembiljetten** voor de verkiezing van drie Leden van het Hoofdbestuur zijn den 22sten April l.l. aan de Gewone Leden der Maatschappij toegezonden.

Dringend wordt verzocht, de ingevulde biljetten in te zenden **vóór 27 Mei a.s.** Voor verloren geraakte biljetten worden op aanvrage aan het bureau der Mij. nieuwe toegezonden.

Inlichtingen omtrent candidaten voor Leden van het Hoofdbestuur geeft het Bouwk. Weekblad van 29 April j.l.

Gemeenschappelijke tocht naar Muiden, Weesp en de Vecht.

In het vorige nummer van het Bouwkundig Weekblad komt een oproeping voor van het Bestuur der Afdeeling Amsterdam van de Maatschappij, tot deelname aan een tocht per stoomboot naar Muiden, Weesp en de Vecht, op Woensdag 31 Mei a.s., dat is de dag na de Algemeene Vergadering der Maatschappij.

Leden der Maatschappij die aan dien tocht wenschen deel te nemen, kunnen zich daartoe nog opgeven vóór 12 Mei a.s. aan den Secretaris der Afdeeling, den heer J. H. W. Leliman, Keizersgracht 559 te Amsterdam.

Wanneer echter op dien datum het vereischte getal deelnemers zich niet heeft aangemeld, kan de tocht niet doorgaan.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij spoort gaarne de leden der Maatschappij aan, zich tijdig, vóór 12 Mei a.s.,

op te geven om aan den tocht deel te nemen; het brengt daarbij in herinnering, dat een dergelijke excursie, waaraan door leden uit alle deelen des lands werd deelgenomen, ten vorigen jare tot ieders genoegen is geslaagd. Het lijdt geen twijfel of de zeer interessante tocht op 31 Mei a.s. zal eveneens in den smaak vallen.

DE PLAATS IS AANGEWEZEN.

Wijs ons de plaats, was het hoofdartikel der Nieuwe Courant in haar ochtendblad van 10 April 1904. Het geestig verwijtende daarvan is later meer dan eens door anderen aangehaald.

„Wijs ons de plaats" was de vraag, toen gericht tot de Commissie, op 24 September 1903 benoemd door Z. Exc. den Minister van Buitenlandsche Zaken, om bouw- en inrichting van het Vredespaleis voor te bereiden, maar vóór alles te adviseeren over de plaats waar het zou komen te staan. Benoeming en samenstelling dezer Commissie werden algemeen toegejuicht.

De Commissie beval eenige terreinen aan, in de eerste plaats een gedeelte van het Park Zorgvliet als 't meest geschikte; zij ondernam ook het uitwerken van een programma voor een Internationale prijsvraag.

Maar de Commissie, haar taak nog niet beëindigd hebbende, werd op een gegeven oogenblik afgedankt, en de verdere behartiging der zaken opgedragen aan Bestuurderen der Carnegie-Stichting, eene Commissie ingesteld in Juni 1904.

Wij zullen niet terugkomen op alle onderhandelingen en beschouwingen over terreinen, door de Commissie, door Bestuurderen, of wel door een rist schrijfgrage ingezonden-stukken-menschen aanbevolen of veroordeeld in de dagbladen; wij willen er onze vreugde over te kennen geven, dat thans, na een jaar en achttien dagen, het „wijs ons de plaats" is beantwoord. Want op 28 April 1905 is het algemeen bekend geworden, dat het Vredespaleis, tenminste als de Kamers 't goed vinden, toch zal verrijzen op de terreinen, door de Commissie van 24 September 1903 in de eerste plaats aanbevolen, en vrij algemeen erkend als de meest geschikte.

Twee wetsontwerpen hebben namelijk de Tweede Kamer bereikt, 1°. tot het verleenen van een Rijksbijdrage aan de Carnegie-stichting in de kosten der vestiging van een gebouw ten behoeve van het Hof van Arbitrage te 's Gravenhage; 2°. tot aanvulling en verhooging van hoofdstuk X der Staatsbegrooting van het dienstjaar. Zij strekken tot het verleenen van eene Rijksbijdrage voor bovengenoemd doel van *f* 700.000 ten behoeve van den aankoop van den voor dat gebouw met toebehooren benoodigden grond, thans in eigendom toebehoorende aan de Mij. „Het Park Zorgvliet." Voor dat bedrag zal de Mij. 5 hectaren afstaan, gelegen aan den Scheveningscheweg, tusschen de Anna Paulownastraat en den voormaligen Tol. De eigenaardige struikelblokken die aan het bouwen op de gronden van die Mij. administratief in den weg stonden, zijn alzoo ten genoege van de Carnegie-Stichting opgeheven. De Regeering kan nu het terrein, of liever de koopprijs daarvoor, aanbieden aan de Stichting, geheel volgens de bedoeling van den heer Carnegie, die den wensch te kennen had gegeven, dat in het benoodigde bouwterrein door ons Gouvernement zou worden voorzien.

In de Memorie van Toelichting die de wetsontwerpen vergezelt, wordt een overzicht gegeven van de bemoeiingen der Regeering om het Vredespaleis hetzij in het Malieveld, hetzij in den Koekamp geplaatst te krijgen. De Carnegie-Stichting kon zich echter met de laatste plaats niet vereenigen, en haar Bestuur had reeds onderhandeld met de Mij. „Het Park Zorgvliet." De Memorie stelt verder in het licht, dat natuur en kunst nergens beter tot verkrijgen van een passende omgeving voor het Vredespaleis kunnen samenwerken dan op die 5 hectaren van Zorgvliet, waar het groote voordeel bestaat, dat er behalve voldoende bouwterrein een reeds volwassen en voor de omgeving van het paleis passende boombeplanting aanwezig is.

Ook meent de Regeering, dat de keuze toejuiching verdient, omdat de Haagsche burgerij nu niet behoeft verkort te worden in het genot dat bijv. het Malieveld haar oplevert, en waarvan zij zoo noode bleek afstand te willen doen.

Het is wel een groot offer voor de schatkist, maar het terrein is zóó gunstig gelegen, dat gehoopt mag worden op 't aannemen der wetsontwerpen door de Kamers. Deze zijn dit verplicht tegenover den milden gever, en om te toonen, dat Nederland de onderscheiding waardig is om het Hof eene behoorlijke huisvesting te verzekeren, en om ons land blijvend een op den voorgrond tredende plaats bij de uitvoering der vredesconferentie te helpen verzekeren.

Te groot is het offer niet, daar indien het Malieveld ware gekozen, de terreinen aan den Bezuidenhoutschen weg, na voor exercitieterrein geschikt gemaakt te zijn, *f* 543.000 zouden gekost hebben. De koopsom van *f* 400.000 voor die terreinen om daarop het gebouw te plaatsen, zou wel een geringer offer zijn geweest, maar erkend moet worden, dat ligging en omgeving van die gronden eigenlijk niet van een kwaliteit zijn om er het Vredespaleis te stichten; daarom noemde de eerste Commissie van advies die plek in laatste instantie. Zorgvliet noemde zij in de eerste plaats; en wat was men er reeds algemeen mede ingenomen, toen nog slechts geruchten de ronde deden over die keuze. Ook de man die de stichting mogelijk maakte, zal na ontvangen inlichtingen over het terrein, zich wel tevreden daarmede betoonen. Zijn geduld zal, naar wij hopen, niet langer op de proef behoeven te worden gesteld: de plaats is aangewezen — nadat meer dan 1 ½ ton rente van zijne schenking is gekweekt.

Moge nu op die plek van het eeuwenoude Zorgh-Vliet een waardig Paleis des Vredes gesticht worden, in volkomen harmonie met de prachtige omgeving, en dragende een Nederlandsch karakter.

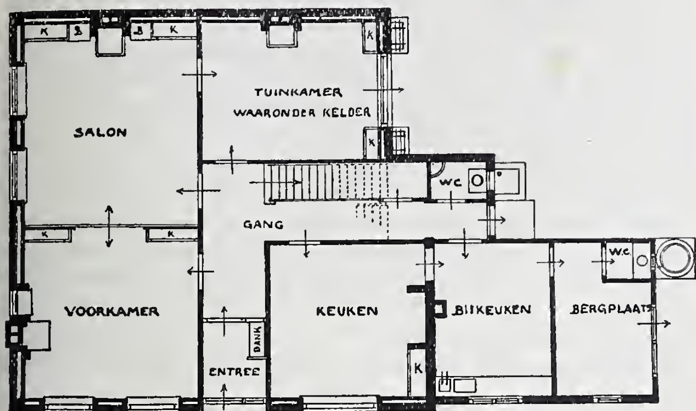
WOONHUIS GENAAMD „DE STER" TE DONGEN.

Rechter zijgevel. Schaal 1 à 200.

Dit woonhuis is gelegen te Dongen in Noord-Brabant, en werd in 1902 naar ouderwetsch gebruik onder eigen beheer uitgevoerd door de verschillende plaatselijke am-

[v]achtslieden, die daarbij getoond hebben, dat bij hen nog [r]eeds gevonden worden grondige kennis van- en liefde [v]oor het ambacht, waarvan zij ijverige beoefenaars zijn.

Woonhuis genaamd „De Ster", te Dongen.
Plan Beganegrond. Schaal 1 à 200.

De indeeling van den beganegrond is volgens bijgaand plan, terwijl de verdieping, welke tot halverwege in de bekapping omhoog gaat, voor de slaap- en logeerkamers is ingericht.

Woonhuis genaamd „De Ster" te Dongen. Architect A. J. Joling.

De buitenmuren, van kleurige waalsteen opgetrokken, zijn $1^1/_2$ steen dik en met spouw bewerkt.

Het geheel heeft, met inbegrip van den kelder van ongeveer 75 M³. inhoud, een ronde som van *f* 6800 gekost.

A. J. JOLING.

PLAN VAN UITBREIDING DER GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE.

Den 28sten April j.l. werd onder Voorzitterschap van den heer W. C. Metzelaar een gecombineerde vergadering gehouden van de Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en de Verfraaiings-commissie uit de Vereeniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen te 's-Gravenhage. In die vergadering werd het uitbreidingsplan der Gemeente besproken.

Nadat de Voorzitter had medegedeeld, dat het plan was onderzocht gezamenlijk door afgevaardigden van de Afdeeling der Mij. en de Verfraaiings-commissie, en men unaniem was in zijn veroordeeling, leidde de heer J. J. L. Bourdrez, Civ. en Bouwk. Ingenieur, de besprekingen in, en behandelde in hoofdzaak de opmerkingen, door verschillende leden der Commissie ten beste gegeven

De tweede inleider, de heer Joh. Mutters Jr. behandelde daarna de esthetische zijde van het plan.

Nadat nog verschillende sprekers het woord hadden gevoerd, deelde de Voorzitter mede, dat het gesprokene zal worden aangeboden aan B. en W. en den Gemeenteraad, en stelde hij een vijftal conclusies.

Aan de toezegging is voldaan, en een lijvig, zeer interessant rapport van de gehouden besprekingen verschenen, eindigende met de volgende

Conclusies:

1⁰. Het is ten zeerste te betreuren, dat het gemeentebestuur van 's-Gravenhage zich niet gehouden hebben aan de door het raadslid Lely den 27en Mei 1902 in den Raad voorgestelde en met 20 tegen 14 stemmen aangenomen motie; het gemeentebestuur zoo buitengewoon lang gedraald heeft men de indiening van een uitbreidingsplan, en er inmiddels wordt doorgegaan zelfs in het tegenwoordige stadium op dat plan vooruit te loopen, door partieele vaststelling van stratenplannen.

2⁰. Het ingediende uitbreidingsplan van 's-Gravenhage houdt niet de minste rekening met de door den Raad aangenomen motie Sandick, waaruit ten duidelijkste 's-Raads wil sprak om vaststelling van verkeerswegen en bebouwing in de stad te doen samengaan met die van het uitbreidingsplan.

3⁰. Het ingediende uitbreidingsplan is in hooge mate onvolledig en daardoor in bepaalden strijd met geest en bedoeling van de woningwet.

Niet alleen ontbreekt de onderverdeeling der bouwblokken en de traceering der daarmede samenhangende straten, geheel ontbreekt het uitbreidingsplan over Zorgvliet, wordt een verkeersweg over het bestaande kerkhof getrokken zonder aanwijzing van een of meer terreinen voor nieuwe kerkhoven; maar vooral ontbreken de allernoodzakelijkste betere verkeerswegen in de oude stad en die welke beter verband tusschen oude en nieuwe stad moeten scheppen; ontbreekt de aanwijzing van de allernoodzakelijkste plantsoenen en parken, vooral in het Zuid-Westelijk deel van de stad, de aanwijzing van verschillende openbare hoogst gewenschte speel- en sportterreinen.

40. In het ingediende uitbreidingsplan is eveneens af te keuren:

a. de open bebouwing der zoogenaamde pleinen, die niets anders zijn dan ondoelmatige kruisingen van straten en die èn om de eischen van goed geleid verkeer èn om die van schoonheid door besloten pleinen vervangen moeten worden.

b. om het gemis van aanwijzing van geschikte plaatsen voor belangrijke openbare gebouwen als kerken, scholen, schouwburg, vereenigingslokalen, enz. enz.

c om het gemis van allernoodzakelijkste groote ceintuurwegen;

d. om vele geheel verkeerd ontworpen hoofdverkeerswegen en de weinig rationeele breedte aan de meeste dier wegen gegeven;

e. om gemis van aanwijzing van bouwblokken bestemd voor open bebouwing.

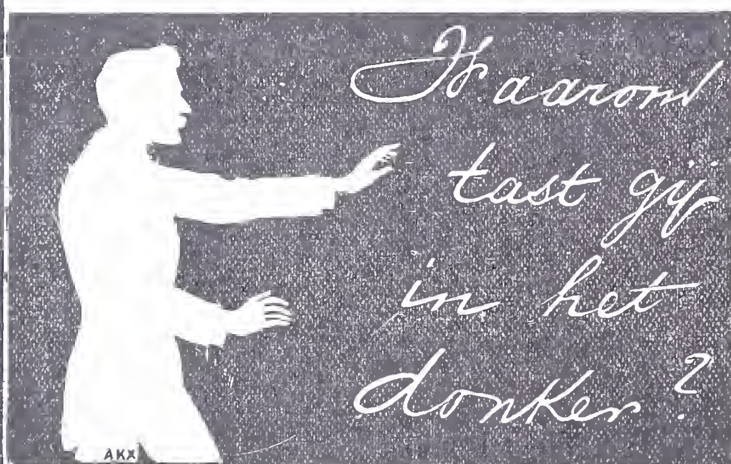
5⁰. Waar de vaststelling van een goed uitbreidingsplan van de verststrekkende gevolgen is voor de toekomstige schoonheid en welvaart der gemeente en dus haar hoogste belangen raakt, is het wenschelijk dat het ingediende uitbreidingsplan door den Raad der gemeente worde verworpen en het gemeentebestuur worde opgedragen alsnog ten spoedigste een geheel nieuw uitbreidingsplan in te dienen, waarbij meer rekening wordt gehouden met die hooge belangen en dat de stad onzer inwoning op waardiger wijze zal doen vergrooten dan het thans ingediende plan.

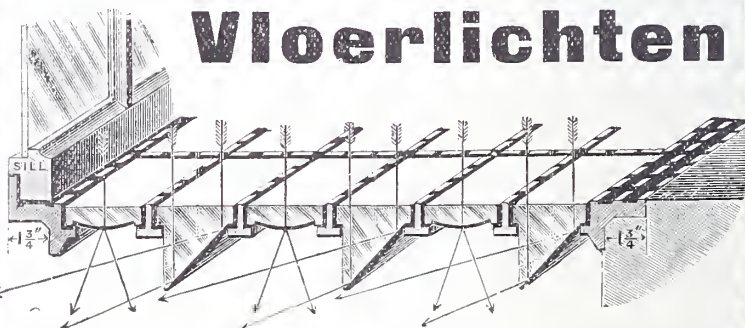
Op grond van deze conclusies werd met algemeene stemmen besloten zich met adressen te wenden tot B. en W. en tot den Gemeenteraad.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker van 29 April 1905 vangt aan met een artikel: *De ontworpen Amsterdamsche bouwverordening*. Deze vindt waardeering, en er wordt op gewezen, dat de reeds verspreide geruchten omtrent de ingewikkeldheid der verordening, overdreven blijken te zijn.

Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage.
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. - D. S. M KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Toifit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG OPZICHTER.

Sollicitanten naar de betrekking van **BOUWKUNDIG OPZICHTER** voor de gemeente *APELDOORN*, worden verzocht hunne adressen op zegel, met opgave van leeftijd, gehuwd, of ongehuwd en tegenwoordige werkkring, vóór 18 Mei e. k. franco te zenden aan den heer Burgemeester te Apeldoorn.

De werkzaamheden bestaan hoofdzakelijk in het uitbrengen van schriftelijk advies over de door het gemeentebestuur te nemen beslissingen, tot uitvoering der bouw-verordening, krachtens de woningwet vastgesteld en in het houden van toezicht op de naleving dier verordening.

De jaarwedde bedraagt *f* 700.— met 2% korting voor pensioens bijdrage.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1 —, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

13 MEI 1905. 25e JAARGANG. No. 19.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

ALGEMEENE VERGADERING.

De 91ste Algemeene Vergadering zal gehouden worden op Dinsdag 30 Mei 1905, des morgens te half elf uur in het Maatschappelijk Gebouw, Marnixstraat 402, te Amsterdam.

AGENDA DER VERGADERING.

1. Opening der Vergadering.
2. Verslag van het Hoofdbestuur over het afgeloopen jaar.
3. Verslag van de Commissie van Financiën.
4. Rapport van de Commissie voor het nazien der rekening en verantwoording over 1904, door de Commissie van Financiën. Uitloting van 5 aandeelen in de geldleening groot *f* 63.000.
5. Mededeeling van den uitslag der verkiezing van leden van het Hoofdbestuur.
6. Benoeming, door den Voorzitter, van drie leden eener Commissie van stemopneming.
7. Verkiezing van een Voorzitter.
8. Mededeeling der conclusiën van het rapport van beoordeelaars der Prijsvragen.
9. Uitreiking der bekroningen.
10. Behandeling der begrooting voor 1905.
11. Bepaling van de plaats der Algemeene September-Vergadering.
12. Discussie over vragen of voorstellen, door Leden of het Hoofdbestuur in de Vergadering gedaan, en die tot geen stemming aanleiding geven.

Gedurende eene pauze zal gelegenheid bestaan tot het gebruiken van eenige ververschingen in het American-Hôtel.

Na de pauze:

Bezoek aan een der openbare verzamelingen te Amsterdam. (Hieromtrent zullen in een volgend blad nadere mededeelingen worden gedaan.)

Bij gelegenheid van de 91ste Algemeene vergadering zal in het Gebouw der Maatschappij een tentoonstelling geopend worden van de antwoorden, ingekomen op de beide voor 1905 uitgeschreven

Prijsvragen,

waarvan de onderwerpen zijn:

I. Ontwerp voor een vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad;

II. *Photographiën* naar schilderachtige stadsgezichten, en interieurs.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij vergadert op Donderdag 18 Mei a.s., des morgens te elf uur, in het Maatschappelijk Gebouw te Amsterdam.

THE INTERNATIONAL CORRESPONDENCE SCHOOLS.

Bovengenoemde school is gevestigd te Scranton, Pensylvania, U. S. America; zij is gesticht in 1891, en er zijn op 't oogenblik 500.000 studenten ingeschreven, verspreid over alle werelddeelen.

Het onderwijs omvat de navolgende vakken:

Bouwkunde, (verdeeld in onderafdeelingen).

Scheikunde.

Civil-Engineering, (met afdeelingen voor Spoorwegbouw, Bruggenbouw, Straten en rioleering, Landmeten).

Handelswetenschappen.

Electrical Engineering.

Electro-medische wetenschappen.

Talen (met behulp van de fonograaf).

Locomotive- Engineering.

Werktuigkunde.

Mijnbouwkunde.

Zeevaartkunde.

Paedagogie.

Sanitary-engineering, (omvattend: verwarming en ventilatie, gas- en waterleiding, etc.).

Stoomwerktuigkunde.

Telefonie en Telegrafie.

Textiel (wol-, katoenweverijen, en spinnerijen).

Het onderwijs is op de volgende manier ingericht.

Nadat men zich heeft laten inschrijven (men behoeft om toegelaten te worden niets anders te kunnen dan lezen en schrijven, in dit geval natuurlijk Engelsch) ontvangt men de eerste „Instruction Papers". De elementaire beginselen zijn voor de meeste vakken gelijk, zooals: rekenkunde, meetkunde, algebra, gonio- en trigonometrie, logarithmen en beginselen van natuur- en werktuigkunde. Is men evenwel met deze vakken voldoende op de hoogte, dan kan men hiervan vrijgesteld worden door examen te doen in die vakken; men ontvangt daarvoor de examenvragen. Worden deze voldoende beantwoord, dan kan men voortgaan met de verdere studie en ontvangt de daarvoor noodige „Instruction Papers" met de daarbij behoorende „Question Papers". Na de Instruction Papers bestudeerd te hebben, begint men de vragen in de Question Papers te beantwoorden; hiermee gereed zijnde, wordt het werk naar de school opgezonden om gecorrigeerd te worden, en begint men intusschen met het volgende Question Paper dat weer over een ander onderwerp handelt. De ingezonden antwoorden worden in de school tweemaal zeer zorgvuldig gecorrigeerd, waarbij de noodige op- en aanmerkingen worden gemaakt. Wanneer minstens 90 % der vragen goed zijn beantwoord, is dat onderdeel afgehandeld en wordt hiervoor een certificaat afgegeven; tegelijkertijd wordt daarbij een Question Paper over een volgend onderdeel gezonden.

De Instruction Papers zijn zeer duidelijk en eenvoudig geschreven, zoodat bij goed bestudeeren alles gemakkelijk kan begrepen worden; is dit evenwel niet het geval, zoo kan men inlichtingen vragen, waarvoor bijzonder daarvoor bestemde formulieren bestaan.

In den cursus Bouwkunde, heeft men de volgende vakken (voor elk onderdeel ontvangt men een Instruction Paper): rekenkunde, formules, meetkunde, meetkundig teekenen, bouwkundig teekenen, ornament teekenen, gevorderd bouwk. teekenen, metselwerken, timmerwerken, trappen, versierd ijzerwerk, dakbedekkingen, electrische lichtleidingen en schellen, loodgieterswerk, gas- en waterleiding, verwarming en ventilatie, verfwerk, begrooten, geschiedenis der bouwkunst, ontwerpen, bestekken, toezicht op het bouwen, contracten, architectural engineering.

Zooals reeds is opgemerkt, kan men verschillende van de voorbereidende vakken overslaan door er examen in te doen, en ook door teekeningen in te zenden, gedeeltelijk zich daarvan ontslaan. Van geen der technische vakken evenwel wordt vrijstelling verleend.

Uit eigen ervaring kan ik hier meedeelen, dat ik in den beginne niet veel vertrouwen stelde in zoo'n ver verwijderde school, doch al spoedig bleek me, dat het een door en door degelijke en practisch ingerichte instelling is. Het werk wordt zeer zorgvuldig nagekeken, ook taalfouten verbeterd, en gevraagde inlichtingen dadelijk en zeer uitvoerig gegeven, daar er zeer veel bekwame krachten aan deze inrichting zijn verbonden. In de Instruction Papers komen zoo nu en dan wel eens dingen voor, waaraan wij hier in Holland niets hebben, doch daartegenover staat, dat het overgroote gedeelte zeer belangrijk en voor directe toepassing in de praktijk geschikt is.

De Instruction Papers zijn kleine, handige boekjes die men desnoods bij zich kan steken, en heeft men voor den geheelen cursus betaald, dan wordt een „Reference Library" toegezonden; dit zijn n.l. de Instruction Papers, gebonden in half leer, voor de afd. Bouwkunde bestaande uit zeven deelen met een zeer practischen index in elk, zoodat men elk gewenscht onderwerp gemakkelijk op kan slaan.

Heeft men een geheelen cursus doorgewerkt, dan wordt een schriftelijk examen afgenomen ter verkrijging van het diploma.

De betaling geschiedt voor een geheelen cursus (waarover men vijf jaar mag werken), en men kan het bedrag vooruit voldoen of in termijnen van 2, 3, 4 of 5 dollars per maand. De prijs van een cursus in bouwkunde is ± 100 dollars, bij vooruitbetaling ± 85 dollars.

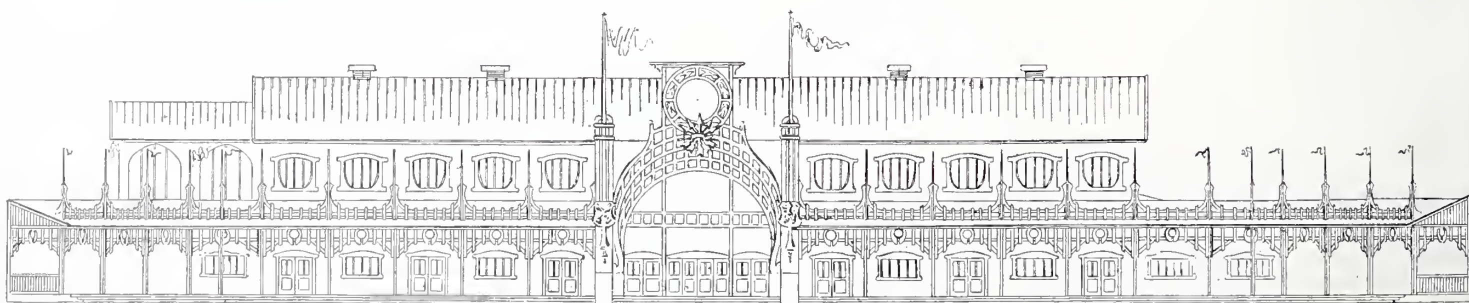
Bij inschrijving als student verbindt men zich niemand anders gebruik te laten maken van de Instruction Papers; men krijgt dan tevens een stamboeknummer dat boven alle stukken die men naar school zendt, geplaatst moet worden.

Uit het groot aantal ingeschrevenen blijkt wel, dat de school goed werkt.

Aan de school zijn over de 2300 personen verbonden; zij heeft een eigen drukkerij.

E. P. M.

HET FEESTGEBOUW TE LEIDEN.

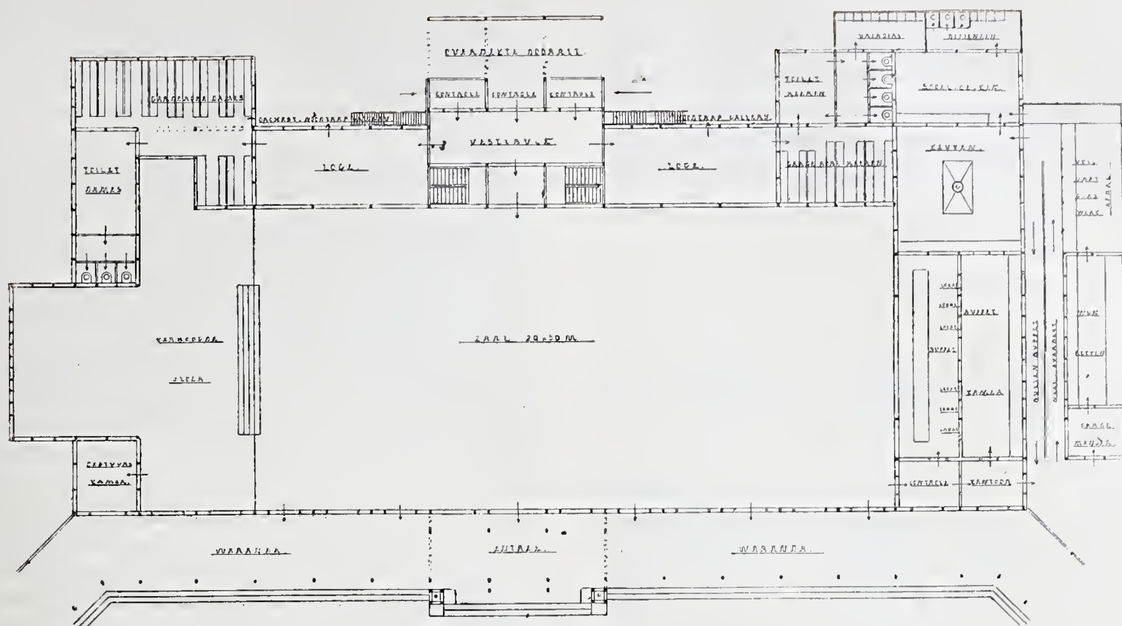

Feestgebouw te Leiden.
Voorgevel.

Het Collegium van het Leidsche Studentencorps droeg ondergeteekenden op een feestgebouw te ontwerpen, dat opgebouwd en weder gemakkelijk afgebroken moest worden en dat zoodoende om de vijf jaren zou kunnen gebruikt worden. Al spoedig bleek, dat de eerste kosten plus 't afbreken, vervoer, weder opbouwen, assurantie, rente en schulddelging geen groot voordeel opleverden in vergelijking met de huur van een tijdelijk gebouw.

Nadat nog onderhandelingen gevoerd waren over 't bouwen en exploiteeren van een blijvend Feestgebouw en ook daarvan de kosten niet medevielen, werd besloten tot aanbesteding van een Feestgebouw, waarvan bijgaande afbeeldingen een voorstelling geven.

De feestzaal heeft eene vrije ruimte van 20 × 50 M., de aansluitende troonzaal eene van 10 × 8,50 M.; daaromheen zijn gegroepeerd: vestibule met overdekte doorrit en ingangen, loges, veranda's, buffet, heeren en dames garderobes met toilet en verdere dienstvertrekken.

Feestgebouw te Leiden.
Plattegrond. Schaal 1 à 500.

Boven de loges zijn galerijen. Boven de vestibule is een galerij voor de muziek met afzonderlijken toegang van buiten.

De troonzaal heeft kerkramen in Engelsch gothische vormen, omdat de heer Ant. Molkenboer dat gedeelte in Engelsche gothiek zal versieren en ook voor de inwendige decoratie zal zorgen.

Het geheel is, wat architectuur betreft, zoo eenvoudig mogelijk opgevat, en draagt een tijdelijk karakter.

Het gebouw wordt van buiten geheel wit, met omlijstingen van goudgeel voor deuren en ramen. De versiering boven de veranda's geschiedt met bloemen, evenals die der verbinding-galerij in den grooten boogvormigen ingang. De caissons van den ingang worden licht blauw geschilderd.

Al het timmerwerk is zonder profieltjes bewerkt; op verzoek van den aannemer zijn er evenwel aan de deuren geschaafd.

De electrische installatie geschiedt onder leiding van den heer Dufour te Haarlem; inwendig wordt 't gebouw enkel met gloeilampjes verlicht die de lijnen van 't gebouw zullen volgen.

Het bouwen en afbreken is ondershands opgedragen aan de heeren C. Bruynzeel & Zn. te Rotterdam.

Jesse en Fontein,
Architecten.

HET STADHUIS TE BRUSSEL.

(Vervolg van bladz. 191.)

Omstreeks 1400 was Brussel reeds een belangrijk middenpunt geworden, welks gemeentelijke organisatie het voornemen deed rijpen om een werkelijk stadhuis te bouwen. Men behield den toren van St. Michaël, welks grondslagen met groote waarschijnlijkheid als zeer hecht konden beschouwd worden; men onteigende de huizen tusschen dien toren en het huis „Op de Sterre", en sedert 1401 werd aangevangen met den bouw van den tegenwoordigen linker vleugel. Het stadhuis van het begin der XVe eeuw bestond dus slechts uit het gedeelte begrepen tusschen het kleine torentje op den hoek der tegenwoordige Charles Buls-straat en den toren, en vormde één geheel, waartoe de trap met de leeuwen toegang gaf.

Het bouwwerk moet een uitstekenden indruk op de menschen uit dien tijd gemaakt hebben, want Henri d'Opprebais, een dichter uit de XVe eeuw, schreef het volgende:

Deux ans après (1399), je le scai bien
Fut comenchié la maison belle
Sur le grand marchiet à Brussele,
Qui est le plus bel édifice
Qu' oncques veysse et le plus grand.

In 1445 maakte de gemeente niettemin het plan om nog schooner gebouw te stichten. Zij besloot om een nieuwen rechter vleugel te bouwen aan het bestaande stadhuis, en wendde zich tot Ruysbroeck, gezegd Van den Berge, die drie jaren later een verbintenis daartoe teekende. Hij sloopte den ouden beffroi van St. Michaël, met behoud van het onderste gedeelte tot aan de 1e verdieping; hierop bouwde hij den heerlijken toren, die men nog heden ten dage bewonderen kan, en met een waarlijk architectonisch meesterschap voegde hij den kleineren westelijken vleugel aan het bestaande gebouw toe, zonder dat de onregelmatigheid van het geheel in het oog viel.

Zooals men weet, zegt een legende dat Ruysbroeck, troosteloos over den beganen misstap, dat hij den toren niet in het midden van het gebouw had geplaatst, door ophanging een einde aan zijn leven maakte. Dergelijke overleveringen, waaronder zeer typische, over ongelukkige bouwmeesters zijn aan een aantal gebouwen verbonden.

Aan Ruysbroeck werd waarschijnlijk de opdracht gegeven, de grondvesten van den ouden toren te gebruiken voor den nieuwen, en daar men naast dezen een vleugel voor den administratieven dienst wilde bouwen, was hij genoodzaakt zijn plan zoodanig in te richten, dat de ongelijke breedte der beide vleugels niet opviel. Dit is de eenige verklaring die aannemelijk is en past bij den inhoud der laatstelijk gevonden documenten. Men moet daarbij in aanmerking nemen, dat grondvesten van kerktorens bij verbouw meestal weder gebruikt werden, terwijl de overige fundamenten van het kerkgebouw dan geen dienst meer behoefden te doen.

De toren, in 1455 voltooid, werd in dat jaar bekroond door het beeld van St. Michaël, uit koperen platen bestaande, vervaardigd door Maarten van Rode.

Het stadhuis had een „Rathskeller," die in een tekst uit 1448 „in 's Papenkeldere onder het stadhuys" genoemd wordt, en waarvan verhaald wordt, dat op 18 Mei van genoemd jaar iemand er een uitstekend glas Rijnwijn heeft gedronken. De nachtwachten brachten in dien kelder den

nacht door; een van hen bevond zich op den beffroi of wachttoren en riep op gezette tijden: „Wacht uw licht ende vier".

Op St. Martinsdag in 1441 werd de klok gehangen in den toren op den hoek van het plein en de Charles Buls-straat.

De teruggevonden rekening van 1405 doet nog bovendien zien, dat de gemeente de in- en uitwendige versiering van het stadhuis niet verwaarloosd had. Zij gewaagt o. a. van de uitgaven voor de beelden die vóór den beffroi werden geplaatst, verder van betalingen voor het maken van nissen, baldakijns enz.

Het is daarom geenszins te verwonderen, dat de Boheemsche edelman Loew de Rosmital en Blatna in zijn reisverhaal van 1446 kon aanteekenen:

„Van daar zijn wij te Brussel gekomen. Wij zijn naar het stadhuis gegaan en hebben er alle zalen van gezien. In een der vestibulen zijn uitstekende schilderingen aangebracht, zooals geen dergelijke elders te vinden zijn. Wij zijn vervolgens op den toren geklommen, van waar men een uitzicht heeft over de geheele stad. Deze toren is sierlijk en zeer hoog, en is in het middelpunt der stad gelegen".

De rekening van 1405 leert ons tevens, dat Brussel, als een kleine staat die een eigen handelspolitiek volgde, zich beijverde om de meest nauwkeurige inlichtingen te verkrijgen over hetgeen op vreemde markten voorviel. Daartoe zond de stad bespieders uit, met de opdracht om haar in te lichten omtrent den prijs der koopwaren, en met het uitzicht op zekere toelagen, waaromtrent men aanteekeningen in het gevonden stuk vindt.

Ten slotte zij nog vermeld, dat die rekening zonderlinge inlichtingen geeft over de middelen die door XVe eeuwsche steden werden te baat genomen om zich geld te verschaffen. Zij verkochten daartoe o. a. lijfrenten, geprijsd volgens den economischen toestand der gemeenten. De financieele toestand van Brussel boezemde toen ter tijde ook buiten de stad vertrouwen in. Maar, aangezien het in dien tijd van slechte verkeersmiddelen niet zelden kon voorkomen, dat de familieleden van reeds overleden gerechtigden nog gelden inden, stelde de gemeentelijke administratie — zooals uit twee posten van hare rekening uit 1405 blijkt — een premie van ongeveer 5% ter beschikking van hen, die inlichtingen omtrent overleden rechthebbenden hadden gegeven.

TENTOONSTELLINGEN.

Nederlandsche Kunst te St. Louis.

Door den heer H. W. Mesdag, Regeerings-commissaris der Ned. Afdeeling Schoone Kunsten op de Wereld-tentoonstelling te St. Louis in 1904, is verslag van zijne werkzaamheden uitgebracht aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken. Dit geschiedde insgelijks door den heer Willy Martens, Gedelegeerd Commissaris.

Aan het verslag van den heer Mesdag ontleenen wij het volgende.

De inzending bestond uit 169 schilderijen, 73 aquarellen, 132 etsen, gravures en lithographiën, 14 beeldhouwwerken, 45 bouwkundige teekeningen, 3 paneelen gebrand glas en 62 inzendingen van kunsthandwerk.

Met het oog op de enorme werkzaamheden en den aard der verschillende kunstvakken, in het programma opgenomen, droeg de regeeringscommissaris den minister voor een comité naast hem te benoemen, waaraan gevolg werd gegeven door de benoeming van de heeren: Willy Martens, secretaris en gedelegeerd commissaris, H. W. Jansen, voorzitter van Arti et Amicitiae, Ph. Zilcken, voor de grafische kunst, Ed. Cuyper voor architectuur, A. le Comte voor kunsthandwerk, Bart van Hove voor beeldhouwkunst.

De uitslag der bekroningen was voor Nederland, dat van de 242 inzendingen van 149 inzenders er 9 een gouden medaille behaalden, 20 een zilveren, 19 een bronzen, 1 een eeremedaille, zoodat er totaal 49 bekroningen werden behaald, wat een verhouding aangeeft van 3. Een resultaat waarmede Nederland tevreden mag zijn.

Aan het verslag van den heer W. Martens ontleenen wij het volgende.

Voor het eerst op een wereldtentoonstelling maakten de oorspronkelijke voorwerpen van kunsthandwerk deel uit van de eigenlijke kunstafdeeling, en boden daar den toeschouwer een aangename afwisseling in de eindelooze reeksen schilderijzalen.

De oproeping van de Nederlandsche regeeringscommissie is in de verschillende groepen door de Nederlandsche kunstenaars met ruime deelneming beantwoord; vooral de groepen der schilderkunst en de grafische kunsten waren nagenoeg volledig vertegenwoordigd.

Na lange en rijpe overwegingen, kwam de commissie bij meerderheid van stemmen tot het besluit geen algemeene inzending met een jury van toelating uit te schrijven, doch de voornaamste kunstenaars in de verschillende vakken, persoonlijk uit te noodigen een of meer hunner kunstwerken in te zenden. Alleen in de groep bouwkunst bleek dit om verschillende redenen onmogelijk en daarom werd in de vakbladen door de „Mij. ter bevordering der bouwkunst" en „Architectura" een algemeene oproeping aan de bouwkunstenaars geplaatst. De inzendingen zouden dan beoordeeld worden door afgevaardigden der beide genoemde Vereenigingen.

Aan deze uitnoodigingen is met weinig uitzonderingen voldaan, zoodat de commissie spoedig de zekerheid had, dat de beschikbare ruimte van 9 zalen met bovenlicht en lange galerij met zijlicht, die later nog in drieën werd verdeeld, ruimschoots gevuld zou worden.

Met voldoening wordt geconstateerd, dat op deze wereldtentoonstelling aan de Nederlandsche kunst meer ruimte is toegestaan, dan op alle vorige tentoonstellingen, hetgeen vooral te danken is aan den „chief of the Department of Art", professor Halsey C. Ives, die van meening was, dat juist de Nederlandsche kunst een gunstigen invloed zou hebben op de ontwikkeling der kunstenaars in de Vereenigde Staten, door de gezonde beginselen, die onze kunst in de laatste 40 jaar hebben beheerscht en waaraan zij haar tegenwoordigen roem te danken heeft.

De financieele resultaten lieten in het begin niet veel van zich verwachten. Al spoedig bleek ons vreemdelingen, dat St.-Louis in Amerika nu niet juist tot de best aangeschreven plaatsen behoort. Voor den Amerikaan van de oostelijke Staten behoort het nog tot „the West", en dit is gelijkluidend met: achterlijk, onzindelijk en onbeschaafd.

Of het Amerikaansche publiek te elfder ure is gaan inzien, dat er toch wel iets schoons op deze „World's Fair" was te zien, zeker is het, dat in de laatste maand (November) ten minste in de kunstafdeeling, meer zaken zijn gedaan, dan in de zes voorafgaande maanden te zamen, en hiervan kreeg, dank zij de uitstekende wijze waarop de heer J. C. Schüller zich van zijn taak heeft gekweten, Nederland het leeuwenaandeel.

Al heeft de onmiddellijke uitslag niet beantwoord aan de zeker te hoog gespannen verwachtingen van vele inzenders, voor de toekomst zal het uitgegeven geld zijn rente zeker opbrengen; want deze tentoonstelling heeft de Nederlandsche kunst bekendgemaakt in een gedeelte van Amerika, waar men vroeger, zooals herhaaldelijk bleek, van het bestaan en allerminst van het hooge standpunt daarvan geen of slechts een flauw vermoeden had.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN

De Opmerker. 6 Mei 1905. *De ontworpen Amsterdamsche bouwverordening*, vervolg.

Het ijzeren en het stalen tijdperk. Beschouwingen over de industrie en de toepassing van ijzer en staal, vroeger en thans.

Architectura. 6 Mei. *Adres aan H. M. de Koningin*, waarin door het bestuur van A. et A. eerbiedig verzocht wordt het daarheen te willen leiden, dat zoo spoedig mogelijk uitvoering worde gegeven aan de Wet van 28 April van 1876, St.bl. no. 102, gewijzigd den 7en Mei 1878, St.bl. no. 33, waarin bepaald is, dat aan minstens één der Hoogescholen onderwijs moet worden gegeven in de Aesthetica en de Kunstgeschiedenis.

De Toren der R.-K. kerk te Leende in Noord-Brabant; met afbeeldingen tusschen den tekst. Reeds sedert 1696 zijn belangrijke uitgaven voor onderhoud en herstellingen noodig geweest. Sedert Mei 1904 is zetting, uitwijking en verbrijzeling van het metsel-

werk waargenomen; de oorsprong van het kwaad moet toegeschreven worden aan de slechte fundeering. Bij de thans in uitvoering zijnde herstellingswerken is tevens gebleken, dat de metselwerken in de onderste verdieping niet regelmatig volgens het oorspronkelijk plan zijn uitgevoerd, doch later werden verzwaard.

Bouwkunstkritiek in den Amsterdamschen Raad. De heer Walenkamp juicht de woorden toe, door den heer Mr. Van Hall. Wethouder van Onderwijs te Amsterdam, gesproken in den Raad, toen hij zijn stem motiveerde voor de voordracht tot afwijzing van het verzoek om het nieuw te bouwen Hôtel Palais Royal hooger op te mogen trekken dan de maximum hoogte volgens de bouwverordening. De Wethouder was er tegen, omdat men dergelijken bouw moest weren. Men heeft nu reeds op den hoek der fraaie Heerengracht twee monsters van gebouwen gekregen; tegen soortgelijke plannen wenscht hij met alle kracht te protesteeren, en zulke bouwwerken, waartegen men helaas machteloos staat, zal hij steeds krachtig tegenwerken."

Het „Technisch gedeelte" geeft o.a. een artikel over *Mooie fonteinen*, overgenomen uit „Der Städtebau."

D e B o u w w e r e l d, 3 Mei. *Electrische Drukkerij „'t Kasteel van Aemstel"*, te Amsterdam, door A. J. Joling, architect van dit gebouw, dat het eigendom is der Naamlooze Vennootschap „Dagblad en Drukkerij De Tijd". Op een plaat wordt de gevel voorgesteld, afbeeldingen van den plattegrond en van een paar details zijn tusschen den tekst opgenomen.

Vervolg van: *Het hout als bouwmateriaal*, door A H Berkhout. *De Amerikaansche Steen-industrie*; passages uit eene voordracht van den heer W. J. van der Elst, in een vergadering der „Vereeniging van Nederlandsche Steenfabrikanten".

T e c h n i s c h W e e k b l a d. Vervolg van: *Examen voor Polder-Opzichter*. Opgave der mondelinge vragen. Onbrandbaar maken van hout. Zuivering van wegen.

UIT DEN VREEMDE.

Op den 1en April overleed te Hannover onverwachts de Senator Baurat Ferdinand Walbrecht, geb. 7 April 1840 te Elze in Hannover.

Dat Hannover, de fraaie en ruime stad van heden geworden is, dankt zij hoofdzakelijk aan Walbrecht, die, altijd strijdende voor groote parken en flinke verkeerswegen, eerst den aanleg der Bödeker-, Rumann- en Holscherstraat, en der Eilensiede verkreeg, tot het hem gelukte in 1875—80 het doortrekken der groote straten, als de Karmarsch-, Grupen-, Ständehaus- en Nordmannstraat tot stand te brengen, en daardoor de oude stad in volmaakte verbinding met de nieuwere gedeelten te brengen. Hij gaf den grooten stoot aan de nieuwe kanaliseering, de waterleiding, de tramwegen en de electrische verlichting, en wist overal een practische opvatting aan een kunstvollen zin te verbinden. Hannover heeft zeer, zeer veel aan hem te danken.

Men maakt plannen om de „Avenue de l'Opéra" te Parijs met boomen te beplanten.

Charles Garnier heeft daar nooit iets over willen hooren, daar de boomen verhinderd zouden hebben om de Opéra in zijn geheel te overzien. Toch schijnen er nog meerdere plannen te bestaan, om op andere wijze de avenue aan te kleeden.

Het is merkwaardig, hoeveel Fransche officieren in Algiers en Tunis zich in hun ledigen tijd bezighouden met oude bouwkunst, en verschillende monumenten der Romeinen of Mooren ontdekten en in teekening brachten.

Zoo ontdekte de kapitein Benet van het 3e bataillon lichte Infant., eene begraafplaats tusschen de oude kerk en het z.g.n. Spaansche fort te Tunis, de ruïnen van een vrouwenklooster, met eene basilique, waarvan de absis nog geheel aanwezig was, en waaronder zich twee rijen graven bevonden, alles voorzien van rijke mozaïeken. Een ander officier, de Luitenant Bernard, bestudeerde „het paard in Romeinsch-Afrika", waartoe hij uit daar gevonden mozaïeken en reliefs 110 voorstellingen van paarden bij elkaar bracht. De heer Lafou vond een volslagen Romeinsch huis, het best geconserveerde dat tot nog toe gevonden is, waardoor de studie van het privaat Romeinsch leven wederom een groote stap verder gekomen is.

Het aantal opgravingen in Algiers is trouwens in den laatsten tijd zeer toenemende. Vooral dient genoemd te worden de Romeinsche schouwburg te Carthago, vroeger verward met de ruïnen van het „Odeon Vigellius Saturninus", welke schouwburg, naar zee gekeerd, en in de oudheid beroemd door zijn afmetingen en luxe, niet minder dan 104 M. middellijn had, bij 25 M. hoogte in 4 verdiepingen. Het inwendige was van wit marmer. Het geheel was omringd door Corintische of Composite kolommen, en versierd met talrijke en kostbare standbeelden.

BERICHTEN.

W. Springer. Den 8sten Mei j.l. vierde de heer Willem Springer, oud-Architect der Gemeente Amsterdam, thans nog Adviseur in bouwzaken aldaar, zijn 90sten verjaardag. De nestor der Nederlandsche architecten geniet nog een goede gezondheid.

Hij ontving op dien dag een groot aantal betuigingen van sympathie; van „Architectura" en van „Arti" bloemstukken, van de Mij. tot Bev. d. Bouwkunst een gelukwensch.

Eerste Ambachtsschool in Limburg. In de vorige week is door den Commissaris der Koningin de Ambachtsschool te Venlo plechtig geopend. Het onderwijs is met 70 leerlingen aangevangen.

Bouwverordeningen. Ged. Staten van Drenthe hebben verschillende opmerkingen gemaakt omtrent de vastgestelde bouwverordening van Assen. B. en W. dezer Gemeente stelden voor aan eenige bedenkingen van formeelen aard tegemoet te komen, doch niet te voldoen aan het verzoek om wijziging van bepalingen, welke zijn aangenomen na ernstig overleg op advies der gezondheidscommissie en na een conferentie met den inspecteur der volksgezondheid.

Mochten Ged. Staten na deze gedeeltelijke wijziging hun goedkeuring ingevolge art. 7 der Woningwet onthouden, dan staat de weg tot voorziening bij de Koningin open.

Beursterrein te Amsterdam. In dagbladen wordt medegedeeld, dat de „Schoonheids-Commissie" het plan De Feure tot bebouwing van het terrein der Oude Beurs onvoorwaardelijk zou hebben afgekeurd. In het Bouwk. Weekblad werden omtrent dit plan eenige mededeelingen gedaan; bij herlezing hiervan zal men zich niet behoeven te verwonderen over deze afkeuring.

Slot Henkenshage. Binnen kort zal te St. Oedenrode een der oudste kasteelen van Noord-Brabant, het slot Henkenshage, in publieke veiling komen.

Omtrent den tijd van den bouw, noch ook omtrent den eersten eigenaar, is iets bekend. De aan het goed grenzende landstreek heet thans nog „de Streepen"; in de 15e eeuw was het slot bekend onder den naam van het Huis Strijpe, of Streepen. De verkoop heeft plaats op verzoek van de kinderen van wijlen Jhr. P. J. G. de Mielet van Coehoorn, den voorlaatsten eigenaar.

St. Lucas. De 15e jaarlijksche tentoonstelling van werken, vervaardigd door leden-kunstenaars der Vereeniging St. Lucas te Amsterdam zal 14 Mei a. s. in het Stedelijk Museum worden geopend. Zij bevat ook inzendingen van den Verein Berliner Künstler.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 15 MEI.

AMSTERDAM. Het bouwen van een ketelhuis, machinekamer, smederij en twee lokalen op het terrein Trompenburg aan den Amsteldijk aldaar.

De directie der industrieele maatschappij „Trompenburg", in het café „de Watertoren" a/d Amsteldijk. Bestek en teek. ad f 2,50 verkrijgb. ten kantore van voorn. Maatij.

ASSEN. Het afbreken van een pand in de Kerkstraat en het bouwen van een winkel met drie woonhuizen in 4 perc. als: 1e. timmer- en metselwerk; 2. verf-, glas- en behangwerk; 3. stucadoorw.; 4. loodgietersw. De archit. M. de Vries Azn., 's av. 8 uur in hotel „de Jonge". Bestek en teek. ad f 2,50 verkrijgb. bij gen. archit. Aanw. gedaan.

DOETINCHEM. Het bouwen van een ziekenhuis met zusterswoning.

De arch. Ovink en Zn., n.m. 2 u. Bestek en teek. ter inz in 't café Draafsel en verkrijgb. à f 1 bij besteders. Aanw. 15 Mei, v.m. 9 u.

GRONINGEN. Het bouwen eener cartonnagefabriek aan de Noorderbinnensingel, op het terrein bekend onder sectie F N 2068, onder bijlev. van alle daartoe noodige bouwstoffen, transporten, arbeidsloonen enz

De arch. N. W. Lit, 's av. 8 u. in 't café van P. Groeneveld. Bestek en teek. ad f 1,50 te bek. bij besteder welke inl. geeft dagelijks van 9—11 u. v.m. Aanw. gedaan.

HARDERWIJK. Het bouwen van een zuivelfabriek.

De heer J. v. d. Wal Kzn., 'smi 'd. 12 u. in 't cafe Zeezicht, a/w. voorw. ter inz. en verkr. bij den archit. Makkink à f 1.50. Aanw. gedaan.

ST. MICHIELS GESTEL (N.-B.). Het bouwen van een nieuw hoofdgebouw en verdere aanhooren aan het bisschopp. seminarie te St. Michiels Gestel.

De arch. W. v. Aalst 's Bosch n.m. 3 u. in de herberg van de wed. M. v. d. Donk. Bestek en teek. à f 5 te bekomen bij den arch. voorn. welke inl. geeft. Aanw. gedaan.

WINSCHOTEN. *a.* Het bouwen van een openbare lagere school met 6 lokalen en daarmede in verband staande werken; *b.* het bouwen van een onderwijzerswoning; *c.* het bouwen van een veldwachterswoning met brandspuit-bergplaats op een vrij terrein aan den weg door het St.-Vitusholt.

Het gem.best. 'av. 6½ u. Bestek van ieder werk afz. à f 0.50 verkrijgb. ter gemeente secr. Aanw. gedaan.

DINSDAG 16 MEI.

AMERSFOORT. Het bouwen van een hotel-café-restaurant aan het stationsplein. hoek Koninginnelaan.

De arch. W. v. Schaïk, v.m. 11 u. in hotel „Die Porte von Cleve".

ERMELOO. Het bouwen van een paviljoen voor rustige lijders der 3e klasse en het verbouwen van 2 paviljoenen voor halfrustige lijderessen der 2e klasse en verdere bijkomende werken op het terrein van het gesticht „Veldwijk".

De archit. E. Knevel, n.m. 2 u. in hotel „Veldwijk".

HAARLEM. Het bouwen van een villa te Bentveld (gem. Bloemendaal).

De arch. London, v.m. 11 u. in café Neuf. Bestek en teek. tegen f 1.50 per stel te bekomen ten kantore van den architect Jansstraat 85. Aanw. volgens bestek.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

19 APRIL.

GELDROP (ONDERH.). Het bouwen van een R.-K. Bondsgebouw. Door den arch. A. v. Gestel te Eindhoven.

Bondsgebouw. Laagste inschr. A. Dielis, f 10850.

Conciergewoning. M. Deelen, f 1895.

Massa. M. Dielis, f 12905.

27 APRIL.

LOENEN (UTR.). Het bouwen van een woonhuis. Door den heer J. M. Sauveur.

Laagste inschr. H. H. Albers, Voorst, f 2994.

29 APRIL.

GRONINGEN (ONDERH.). Het bouwen van een chem. wasscherij en ververij, op een perceel gelegen aan den uitweg ten zuiden van de Verl Grachtstraat, sectie D. no. 2872, onder architectuur van de heeren K. en G. Hoekzema Kz.

Laagste inschr. D. Smit, f 18878.

HARKSTEDE (GRON.). Het bouwen van eene boerenbehuizing, op een open terrein te Harkstede, met bijlev. van al het daartoe benoodigde. Door den heer J. Heerenga.

Laagste inschr. H. Timmerman, Scharmer, f 5424.

1 MEI.

NIEUW-BEIERLAND. Het bouwen van drie woningen voor de diaconie der Ned. Herv. gem.

Door den arch. Joh. Smit te Oud-Beierl.
Metselwerk. Laagste inschr. J. Pijl, f 1240*.
Timmerwerk. K. Beversluis, f 1363.
Smidswerk. A. v. Rij. f 55*.
Lood-en zinkwerk. A. v. Rij, f 60*.
Verf- en glaswerk. A. Boers, f 100*. * Geg.

WADDINXSVEEN. (Z.-H.). Het bouwen van een heerenhuis met bijkomende werken. Door den heer F. A. v. d. Torren.

Metselwerk. Laagste inschr. H. v. d. Berg, f 2640*.
Timmerwerk. A. v. Heiningen, Boskoop, f 2900*.
Smidswerk. Gebr. de Rooij, f 229*.
Lood- en zinkwerk. H. Glasbeek. f 264,20*.
Schilderwerk, A. v. d. Bijl. f 770*.
Massa. Ph. Qualm, Koudekerk, f 7365. *Geg.

2 MEI.

EINDHOVEN (ONDERH.). Het bouwen eener sigarenfabriek voor den heer J. Spoorenberg—Cox.

Laagste inschr. Wed. Boogaarts, Woensel, f 3560.

EMMEN. Het bouwen van een exportslachterij aan den weg van Emmen naar Nw. Dordrecht, met bijlevering der ben. mater. Door den heer D. Mosis te Schoonoord.

Laagste inschr. R. Nieboer. Stadskanaal, f 2900. Gegund.

DE BILT. Het bouwen van drie arbeiderswoningen op een terrein, gelegen aan het station te de Bilt. Door den heer R. Diks te Utrecht.

Laagste inschr. Coenen—Hemels, Amersfoort, f 3140.

3 MEI.

's HERTOGENBOSCH. Het amoveeren van het oude en het ter plaatse bouwen van een nieuw wagenhuis, waarboven kosterswoning, gelegen aan de St. Jozefstr. Door het college v. kerkvoogden d. Nederl. Herv. gem.

Laagste inschr. A. Sanders, f 4847.

HILVERSUM (ONDERH.). Het bouwen van een villa aan den Ouden Engweg te Hilversum. Door den arch. Marius A. Poel.

Laagste inschr. Gebr. de Jonge, f 13125. Gegund.

HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij.— F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

POSTERIJEN EN TELEGRAFIE.

AANBESTEDING.

Op Woensdag, 24 Mei 1905, des namiddags te 2 ure, zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat te 's-Gravenhage, worden aanbesteed:

Het bouwen van een Post- en Telegraafkantoor met Directeurswoning te RHENEN.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving. volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, La. X, afdeeling Waterstaat T.
Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1ste district, Binnenhof te 's-Gravenhage, aan het Post- en Telegraafkantoor te Rhenen, aan het bureel van het Provinciaal Bestuur van Gelderland, en is voorts, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten ad f 0.35, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui no. 28*a*, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.
Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage.
De inschrijvingsbiljetten moeten worden ingezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.
Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 17 Mei 1905, des namiddags te 1½ ure.
Aangezien het herhaaldelijk voorkomt, dat de inschrijvingsbiljetten niet door de borgen persoonlijk zijn onderteekend, wordt in herinnering gebracht, dat dergelijke biljetten als ongeldig ter zijde worden gelegd.

's-Gravenhage, 15 Maart 1905.

J. P. GROENENDIJK, Elandstraat 66, DEN HAAG.

Huis- en Decoratieschilder. * * * Modern Atelier voor

Glas in koper.

Geëtst glas enz. enz.

van af f 4.50 p. M². — Mr. Schilders en Bouwkundigen 10 % korting.
TELEFOON No. 1710. — — ALOM VERTEGENWOORDIGERS GEVRAAGD.

L. H. KURPERSHOEK,
Zwaanshals, — ROTTERDAM.

Fabriek van CEMENTIJZERWERKEN.

Waterdichte Kelders. Brandvrije constructies.

Centrale Verwarming en Ventilatie.

Land- en Tuinbouwwerktuigen.

IJzeren- en Koperen Bouwartikelen.

Modellen van

Stal- en Tuigkamerbenoodigdheden

Agent voor MUSGRAVE & Co. Limited, Belfast.

te bezichtigen bij

D. S. M. KALKER,

HOFLEVERANCIER.

AMSTERDAM,

St. Anthoniebreestraat 21.

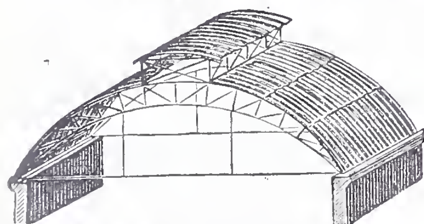
TELEGRAM-ADRES KALKER IJZERWAREN. INTERCOMM. TELEPHOON No. 2144.

☞ Eenig Importeur van het „Wedeen" toestel, hoogst practische inrichting tot het ophangen van Latierboomen.

Alle Soorten Gereedschappen.

N. V. De Nederlandsche Staal-Industrie,

voorheen H. E. OVING Jr.

IJZERCONSTRUCTIE.

Overkappingen. — Bruggen. — IJzeren Gebouwen.

Geconstrueerde BALKEN, enz.

Kwadrantstalen Kolommen.

Fabriekssporen. — Loodsen. — Centrale verwarming.

Acetyleengas-Inrichtingen.

Rotterdam. GELDERSCHEKADE 31—33.

Rijswijkscheplein. **JOH. JONKERS,** 's-Gravenhage.

Marmeren Schoorsteenmantels.
Hardsteen. Zandsteen. Graniet etc.

TELEFOON No. 1133.

Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op Maandag, den 29sten Mei 1905, des namiddags ten half 2 ure *(Greenw. tijd)*, zal in het Centraal Personenstation te Amsterdam, in het lokaal naast de wachtkamer 3de klasse (ingang vestibule) worden aanbesteed volgens bestek No. 1031:

Het maken van eene uitbreiding van het gebouw voor het seinwezen op het stationsemplacement te Alkmaar, en het maken van eene opslagplaats met magazijnen en terreinsafsluiting voor het seinwezen op het stationsemplacement den Haag.

In twee perceelen.

Begrooting: | Perceel I f 3350.— | Perceel II „ 1680.—

Het bestek met 2 teekeningen is tegen betaling van f 1.— verkrijgbaar aan het Centraal-Administratie-gebouw der Maatschappij aan het Droogbak te Amsterdam, Dienst van Weg en Werken, kamer 150, of op *franco* aanvrage aan dien Dienst, met toezending van het bedrag in postwissel (postzegels worden niet in betaling genomen en aan aanvragen zonder postwissel wordt geen gevolg gegeven).

Aanwijzing geschiedt als in het bestek is vermeld.

De Raad van Administratie.
Het Gedelegeerd Lid.

Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

STAATSMIJNEN.

AANBESTEDING.

Op Vrijdag, 2 Juni 1905, des voormiddags ten 11 ure, zal, onder nadere goedkeuring van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, aan het gebouw van zijn Departement, te 's Gravenhage, worden aanbesteed:

De bouw van een Bureelgebouw met Conciergewoning voor de Centrale Administratie te Heerlen.

Raming f 63440.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving volgens § 447 der Algemeene Voorschriften.

Het bestek ligt na 13 Mei 1905 ter lezing aan het gebouw van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2e District, Fluweele Burgwal nº. 16 te 's Gravenhage, aan het bureel van den Directeur-Generaal der Staatsmijnen, te Heerlen en is voorts na evengenoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der aan den voet daarvan vermelde kosten, te bekomen bij de firma Gebroeders VAN CLEEF, Boekhandelaar, Spui nº. 28*a* te 's Gravenhage, en door hare tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen zijn te bekomen bij voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, bij voornoemden Directeur-Generaal te Heerlen, en bij den Opzichter bij de Landsgebouwen H. J. P. F. VAN EWIJK te 's Hertogenbosch.

Aanwijzing zal worden gedaan te Heerlen op Dinsdag 23 Mei 1905, des voormiddags ten 11 ure.

's-Gravenhage, 8 Mei 1905.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

ORGAAN VAN DE

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1 —, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie $^3/_2$ maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

20 MEI 1905. 25e JAARGANG. No. 20.

INHOUD: — Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. — Huis te Lande te Rijswijk (Z.H.) — Prijsvragen. — Inhoud van Tijdschriften. — Uit den vreemde. — Jaarverslag 1904—1905. — Begrooting. — Berichten. — Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars. — Aankondiging en afloop van aanbestedingen. — Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz. — Advertentiën.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

ALGEMEENE VERGADERING.

De 91ste Algemeene Vergadering zal gehouden worden op Dinsdag 30 Mei 1905, des morgens te half elf uur in het Maatschappelijk Gebouw, Marnixstraat 402, te Amsterdam.

AGENDA DER VERGADERING.

1. Opening der Vergadering.
2. Verslag van het Hoofdbestuur over het afgeloopen jaar.
3. Verslag van de Commissie van Financiën.
4. Rapport van de Commissie voor het nazien der rekening en verantwoording over 1904, door de Commissie van Financiën. Uitloting van 5 aandeelen in de geldleening groot *f* 63.000.
5. Mededeeling van den uitslag der verkiezing van leden van het Hoofdbestuur.
6. Benoeming, door den Voorzitter, van drie leden eener Commissie van stemopneming.
7. Verkiezing van een Voorzitter.
8. Mededeeling der conclusiën van het rapport van beoordeelaars der Prijsvragen.
9. Uitreiking der bekroningen.
10. Behandeling der begrooting voor 1905.
11. Bepaling van de plaats der Algemeene September-Vergadering.
12. Discussie over vragen of voorstellen, door Leden of het Hoofdbestuur in de Vergadering gedaan, en die tot geen stemming aanleiding geven.

Gedurende eene pauze zal gelegenheid bestaan tot het gebruiken van eenige ververschingen in het American-Hôtel.

Na de pauze bezoek aan het:

Stedelijk Museum

ter bezichtiging van de daarin gevestigde verzamelingen van de

Sophia Augusta-stichting

en het

Geschiedkundig Medisch-pharmaceutisch Museum.

De kosten van dit bezoek worden door de Maatschappij gedragen.

Bij gelegenheid van deze Algemeene Vergadering zal in het Gebouw der Maatschappij een

Tentoonstelling

geopend worden omvattende:

A, de ingekomen antwoorden op de in 1905 door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst uitgeschreven prijsvragen, waarvan de onderwerpen zijn:

I. *Ontwerp voor een vaste brug* over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad;

II. *Photographiën* naar schilderachtige stadsgezichten en interieurs.

B, de beide antwoorden die een onderscheiding verwierven, ingekomen op de prijsvraag uitgeschreven door de Afdeeling 's Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, waarvan het onderwerp is:

Ontwerp van een badhuis voor volksbaden in eene kleine Gemeente.

Op den dag der Algemeene Vergadering, Dinsdag 30 Mei 1905, des namiddags te $5^1/_2$ uur, zal gelegenheid bestaan om deel te nemen aan een

Gemeenschappelijken maaltijd

in het American-Hotel aan het Leidsche Plein, tegen *f* 2.50 per couvert zonder wijn.

Heeren Leden die aan dezen maaltijd wenschen deel te nemen, worden beleefd maar tevens zeer dringend uitgenoodigd **vóór 28 Mei** a. s. daarvan bericht te geven aan den Secretaris der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

Elders in dit blad worden opgenomen:
1°. het Jaarverslag der Maatschappij, en
2°. de Concept-begrooting voor het jaar 1905.

Gemeenschappelijke tocht naar Muiden, Weesp en de Vecht op 31 Mei a. s.

Het aantal deelnemers dat zich, en velen ook hunne dames, heeft opgegeven is voldoende om den tocht te laten doorgaan. Wanneer nog meerderen echter zich aanmelden, zal zulks op den hoogsten prijs worden gesteld; de boot immers biedt voor 200 personen ruimte.

Deelnemers, die om de een of andere reden de boottocht over de Zuiderzee naar Muiden niet wenschen mede te

maken, kunnen zich per Gooische stoomtram naar Muiden begeven en zich daar bij het gezelschap aansluiten.

Aan de deelnemers is verzonden een postwissel met verzoek deze aan den ondergeteekende te willen overmaken. Gerekend is op een bedrag van *f* 5.— per deelnemer (reis, lunch en diner).

In het volgend nummer van het Bouwkundig Weekblad wordt het volledig programma bekend gemaakt.

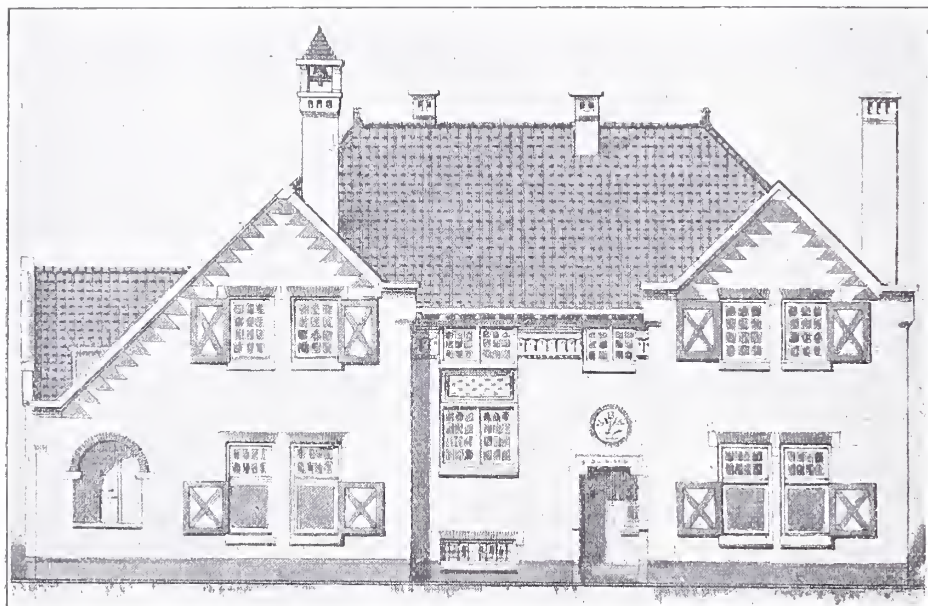
Amsterdam, J. H. W. LELIMAN.
Keizersgracht 559.

HUIS TE LANDE TE RIJSWIJK. Z.H.

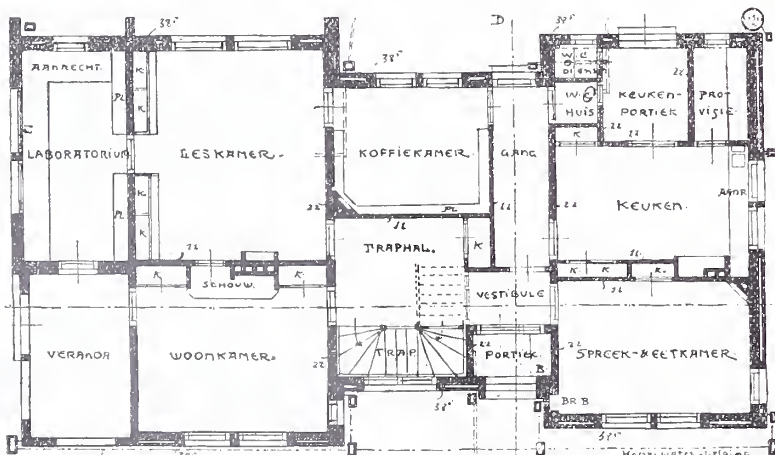
Dit huis, gebouwd voor de dames J. Hingst en C. Pompe, dient als woning en tevens als school voor onderricht aan meisjes in tuinbouwkunde. Het ligt geheel vrij aan den ingang van een kleine kweekerij, door een voortuin gescheiden van den straatweg (Van Vreedenburghweg).

Bij het samenstellen van den plattegrond is rekening gehouden met de scheiding tusschen woon- en schoolvertrekken met toebehooren.

De gevels zijn opgetrokken in miskleurige gele Friesche

Voorgevel.

Indeeling gelijkstraats. Schaal 1 à 200.
HUIS TE LANDE. RIJSWIJK (Z.H.)
Architecten S. DE CLERCQ en J. GRATAMA, Bouwk. Ing.

steen, met plint, strekken, fries, enz. van roode Waalsteen, en aanzetsteenen, deklijsten enz. van hardsteen. De afdekking geschiedt door middel van onverglaasde roode verbeterde Hollandsche pannen.

De schoorsteentoren dient zoowel voor rookleiding en zuurkast-afvoer, als voor plaatsing van de bel, waarvan het staalkoord een eigen kanaal heeft nevens die andere kanalen.

Het houtwerk, dat in 't algemeen flink in 't gezicht gelaten is, is in een zacht wit met sterk donker groen geschilderd. Ook het binnenwerk is in krachtige kleuren behandeld.

Het werk is op degelijke wijze uitgevoerd door den aannemer D. Jurriëns te Naarden.

PRIJSVRAGEN.

Monument Dr. Schaepman.

De door den aartsbisschop van Utrecht aangewezen jury ter beoordeeling van de ontwerpen, 27 in getal, ingezonden op de prijsvraag voor een monument ter eere van Dr. Schaepman, deed de volgende uitspraak.

Zij kwam eenparig tot de beslissing, dat geen der ontwerpen voor uitvoering kon in aanmerking komen.

Zij meende intusschen ter erkenning van de moeite, door de mededingers aan dezen arbeid besteed, de uitgeloofde prijzen wel te moeten uitkeeren en kende, eveneens eenstemmig, den eersten prijs toe aan het ontwerp onder motto: „Een Wapen"; den tweeden prijs aan dat onder motto: „De functus adhuc loquitur," en den derden aan dat onder motto: „Een driehoek in twee cirkels."

Bij opening der briefjes bleek, dat No. 1 was ingezonden door den heer Wolter te Riele Gzn., architect te Deventer, No. 2 door den heer F. H. Bach, leeraar aan de Teeken-academie „Minerva," te Groningen, No. 3 door den heer Henri Minderop, architect te Rotterdam.

Een rapport ter motiveering van haar oordeel zal nader door de jury worden gepubliceerd.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker 13 Mei 1905. *Een oud werk over perspectief.* De aandacht wordt gevestigd op een vrijwel onbekend werk uit de jaren 1763–82 (Algemeene Oefenschoole van Konsten en Weetenschappen en 't geen tot dezelve behoort) waarvan een honderdtal bladzijden van 't 2e deel (1770) ingenomen worden door de: „Grondbeginselen van de Teekenkunde in Perspectief". Het is een goed en duidelijk boek, uit den goeden ouden tijd.

Het opvangen van lucht en vuil in regenwaterbuizen. Beschrijving van een eenvoudige inrichting om tegen te gaan, dat bij atmosfeerischen neerslag groote spanningen ontstaan, en water door de moffen der rioolbuizen wordt geperst.

Architectura. 13 Mei. *Het Jubileum van W. Springer*, door Js. Ingenohl. De schrijver is een leerling van den heer Springer, heeft onder hem gewerkt en veel van hem geleerd. Hij zegt: „De gebouwen door W. Springer ontworpen, dragen allen den stempel van grooten eenvoud, en hoewel hij zich nooit uitgaf voor artist, is hij naar mijne meening een kunstenaar in den besten zin van het woord, wellicht onbewust, maar daarom des te degelijker. Dat hij trouwens de klassieke bouwwerken ernstig en met liefde heeft bestudeerd, kunnen de velen getuigen, die hij als zijne leerlingen heeft gevormd. Constructeur in zijn hart was hij in zijne werken vrij van alle mooidoening, van elk gezocht effect. Dat zijne gebouwen niet dadelijk opvallen, maar rustig tusschen anderen staan zonder eenige pretentie, is zijne niet geringe verdienste als aestheticus".

Vervolg van: *De toren te Leenden* in Noord-Brabant, met afbeeldingen. Onder den toren is in den afgeloopen winter een nieuwe naar buiten verbreede steenen fundeering aangelegd. De zetting in het metselwerk heeft opgehouden. Op steun van Regeering en Provincie wordt gewacht om verdere herstellingen te kunnen uitvoeren.

Een hotel op het voormalig Beursplein. Overzicht van de wordingsgeschiedenis van het project De Feure, waaromtrent eenige mededeelingen werden gedaan in het Bouwk. Weekblad van 15 April j.l., en van de wijze waarop de ontwerper de geleverde kritiek

racht te ontwapenen; een en ander naar aanleiding van een schrijven van den heer De F. in het „Handelsblad" van 6 Mei. De heer Walenkamp diende den heer De F. in hetzelfde blad van repliek, en vraagt den ontwerper: 1°. In welke bladen stonden die kritieken (die hem zoo ontstemd hebben)? 2°. Waar zijn Uwe werken op het gebied der monumentale bouwkunst, waarop ge in uw artikel zinspeelt? Mocht de heer De F. deze vragen willen beantwoorden en tevens besluiten zijn project voor het „Grand Hotel d' Amsterdam" ten toon te stellen, dan zou wellicht de bezorgdheid en angst verdwijnen, die velen nu voor de toekomst van het schoonste deel van Amsterdam 's hart gevoelen.

Het „Technisch gedeelte" geeft: *Sluiting van Schuifdeuren*, met Afbeeldingen door H. G. Jansen. Het slot van: *Het ontwerpen en uitslaan van vaartuigen. De bezwaren van coöperatief bouwen door P. de Clercq. Huiszwam en hare vernietiging.*

De Bouwwereld. 10 Mei. Vervolg van: *De Amerikaansche steenindustrie*, door W. J. van der Elst.

Willem Springer. Een terugblik op het leven van dezen nestor der Nederlandsche bouwmeesters, die 8 Mei j.l. zijn 90sten verjaardag vierde; met een portret.

Prijsvraag voor een Volksbadhuis in een kleine gemeente. Teekeningen van de beiden ontwerpen, en de daarbij behoorende toelichtingen, ingezonden op de prijsvraag uitgeschreven door de Afd. 's Gravenhage van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, welke een onderscheiding verwierven.

Vervolg van: *Het hout als bouwmateriaal*, door A. H. Berkhout.

Technisch Weekblad. 11 Mei. *Het fusie plan*, handelende over het al of niet wenschelijke eener samensmelting van de Vereeniging van Ned. Bouwkundige Opzichters en Teekenaars en den Bond van Technici. Fusie wordt geacht te leiden tot confusie. Gewenscht is erkenning, als leden van den Bond, van de leden der Vereeniging van O. en T.

Spoorweg-dwarsliggers van beton-ijzer.

UIT DEN VREEMDE.

Ongeveer ter plaatse waar het „Collège de France" is, te Parijs, zijn belangrijke opgravingen gedaan van de z. g. n. thermen van Lutetia. In hoofdzaak werd ontbloot het beneden gedeelte van eene groote zaal metende 14,40 M. bij 9,60 M., met een uitbouw aan de smalle zijde van 3 M. breedte. Deze zaal stond door een gang in verbinding met een cirkelvormige tweede zaal, van 16.40 M. middellijn. Aan deze zaal grenzen wederom verschillende andere halfcirkelvormige en rechthoekige vertrekken. Onder al deze zalen werden de overblijfselen gevonden van verwarmingsinrichtingen.

De afmetingen van het geheele gebouw zijn ongeveer 45,20 M. bij 58,20 M. geweest. Verschillende aan- en afvoerbuizen voor water werden in goeden staat terug gevonden, benevens een composiet kapiteel dat 1 M. doorsnede had. Ondertusschen worden de opgravingen met zorg voortgezet.

Het dagblad „Le Batiment" te Parijs, organiseert een wedstrijd voor nieuwe typen van dakbedekking, water- en gasbuizen, kranen, sanitaire inrichtingen, badkachels enz.

Zooals men weet organiseert de vereeniging „Nouveau Paris" wederom een wedstrijd van „Fenêtres et balcons fleuris".

De bedoeling is eene doorgaande versiering van den huisgevel met natuurlijke planten en bloemen van af 29 Mei tot 14 Juli.

Te Madrid is een waterreservoir ingestort. Het was vervaardigd van gewapend beton en bestond uit evenwijdige tongewelven van 6 meter spanning, rustende op pijlers die 4 meter uit elkaar stonden. De oorzaak der instorting is nog niet bekend.

Het gedenkteeken dat in München ter herinnering aan Koning Ludwig II zal opgericht worden, schijnt lang niet in den smaak van alle kunstenaars te vallen. Terwijl in de Rijkshoofdstaat, de hoop op „kunst in de straten", langzamerhand verdwijnt, en daardoor zich bij alle voor kunst gevoelige naturen een soort van onverschilligheid vertoont, ontwikkeld zich de kunst in de straten van München in hooge mate, en elke nieuwe opgave roept nieuwe gedachten en nieuwe sympathiën te voorschijn. Men hoopt daarom, dat het monument niet zal uitgevoerd worden op de wijze als voorloopig vastgesteld schijnt te zijn.

Verschillende plaatsen in Devonshire, en voornamelijk het dorpje Silverton, bezitten hoogst merkwaardige stuc-plafonds uit de 16e en 17e eeuw. Zij hebben zich merkwaardig goed gehouden; er is niets afgevallen, gebarsten of gescheurd, wat te danken is aan de rijke vermenging der gips specie met haar.

Een reusachtig werk is de tunnel die men onder de Hudson-rivier door maakt om de spoortrein-passagiers uit het Westen direct naar Orleans te kunnen brengen, zonder dat van de overzet-boot, gebruik behoeft gemaakt te worden.

De 1e proef werd genomen in 1882 toen door een doorbraak tal van werklieden verdronken. Het werk werd toen opgegeven. Eene 2e proef werd in 1890 ondernomen, toen de massieve rots het den Ingenieurs te zwaar maakte. De derde poging is nu begonnen en zal met behulp der nieuwere ondervindingen en werktuigen wel slagen, doch men schat voor den tunnel van ± 3200 meter, 4 jaren noodig te hebben. Driehonderd huizen in het hart der stad zijn voor een behoorlijk bijbehoorend station afgebroken. Tienduizend mannen werken aan den tunnel. die ongeveer 150 millioen gulden kosten zal.

De beweegkracht in den tunnel zal zijn electrisch, terwijl een verhoogd voetpad van 1 20 M. hoogte, in het midden door den geheele tunnel loopt, om dienst te doen voor bewaking in geval van een ongeluk.

Te Manchester zal een nieuw dok geopend worden door Koning Eduard. Dit dok bevat niet minder dan 52 hydraulische kranen voor zeer zwaar gewicht, 58 stoomkranen (een van 30 ton), en 26 electrische kranen, benevens 34 locomotieven voor den dienst en, 6 drijvende pontons elk van 800 ton capaciteit.

Het aantal menschen, dat niet in de city (Londen) thuis hoort, maar er dagelijksch komt, is één millioen, 300 duizend brengen er den geheelen dag door, en meer dan honderd-duizend rijtuigen komen dagelijks de City binnen en verlaten haar weder.

Te Algiers overleed op 78 jarigen leeftijd de beeldhouwer Charles Cordier, leerling van Rude. Bekend van hem zijn het standbeeld van maarschalk Gérard, de busten van Mad. Ratazzi, Generaal Randou, Baron Taylor en de dochters van Théophile Gautier. De voornaamste gedeelten van het beeldhouwwerk van het Vaudeville-théatre, van het kasteel de Ferrières en van het paleis Démidoff zijn van zijne hand.

Jaarverslag 1904—1905.

Aan de Leden van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Mijne Heeren.

Het Hoofdbestuur vervult met genoegen zijne taak, U een verslag aan te bieden over den toestand en de werkzaamheden van de Maatschappij gedurende het tijdvak Mei 1904—Mei 1905. Moge dat rapport U de overtuiging schenken, dat steeds zooveel mogelijk handelend is opgetreden, waar het noodig was om de belangen van de Maatschappij en die van hare leden te behartigen.

Er was in het tijdperk waarover dit verslag loopt, ruimschoots gelegenheid om van zich te doen hooren. Gewichtige vraagstukken en onderwerpen op 't gebied van techniek en van kunst wekten de belangstelling van de bouwkundige wereld en mitsdien ook van de Maatschappij. De volgende regelen zullen U, na eenige mededeelingen over huishoudelijke aangelegenheden gegeven te hebben, de eigenlijke handelingen van de Maatschappij in de herinnering terugroepen.

Leden. Het aantal leden bedraagt op dit oogenblik 660, tegen 635 een jaar geleden. Van die 657 zijn 524 Gewoon lid, 70 Buitengewoon lid, en 66 Kunstlievend lid.

De Maatschappij heeft een aantal verliezen geleden; zij betreurt het overlijden der Eereleden L. C. Pedro d' Avila te Lissabon, en Th. Fumière te Brussel, en der leden, J. J. F. Beijnes, A. M. K. W. Baron van Ittersum, A. E. Braat, G. G. G. Canter Cremers, A. J. Vreeswijk, C. de Bruijn, H. J. de Lange, Mr. H. Massink, G. W. Vixseboxse en J. H. Stoel Az.

Hoofdbestuur. In de Algemeene Vergadering van 7 Mei 1904, werd bekend gemaakt, dat de heer F. W. M. Poggenbeek, die aan de beurt van aftreden maar herkiesbaar was, weder door de leden herkozen was. en dat de heeren V. G. A. Bosch, voor de afdeeling Arnhem, en J. A. Mulock Houwer, voor de Afdeeling Groningen in het Hoofdbestuur waren gekozen.

Met de verkiezing van de beide laatstgenoemde heeren is de uitbreiding van het Hoofdbestuur met twee leden tot stand gekomen, en daardoor gevolg gegeven aan het besluit van de Algemeene Vergadering op 26 Augustus 1903 te Groningen gehouden.

In de Mei-vergadering van 1904 werd de heer A. Salm G.Bzn. wederom bij acclamatie tot Voorzitter herkozen.

Vóór de Mei-vergadering van 1905 moeten volgens den rooster der verkiezingen aftreden de heeren M. A. C. Hartman, A. Salm G.Bz. en J. Verheul Dz., die niet herkiesbaar zijn.

Boek- en Plaatwerken. Voor het Bouwkundig Weekblad werd voldoende hulp van medewerkers verkregen. De jaargang bevatte 17 losse platen en meer dan 100 afbeeldingen tusschen den tekst. Wanneer men de achtereenvolgende jaargangen onderling vergelijkt, zal men waarnemen, dat het blad nog steeds in omvang is toegenomen. Ook de baten van de advertentiën zijn in de laatste jaren grooter en vormen een niet onbelangrijken post op de begrooting.

Het Bouwkundig Tijdschrift, jaargang 1904, bevatte verschillende onderwerpen: in den jaargang 1905 zal een begin worden gemaakt met de uitgave van Oud-Groningen, bewerkt door den heer C. H. Peters, Rijks Bouwmeester.

De 45ste aflevering van de Afbeeldingen van Oude bestaande Gebouwen bevatte o.a. een dubbele plaat waarop de toren van de Domkerk te Utrecht is voorgesteld; de daarbij behoorende tekst is bewerkt door F. J. Nieuwenhuis, Dombouwmeester. De 46ste aflevering die in 1905 zal verschijnen en reeds in bewerking is, zal platen en verscheiden afbeeldingen tusschen den tekst bevatten van het ingestorte gedeelte van dien Dom. De tekst is bewerkt door den heer Mr. S. Muller Fzn., Rijks Archivaris. en de teekeningen waarnaar de platen zijn vervaardigd, zijn te danken aan den heer G. de Hoog Hzn.

Een woord van dank aan de Heeren Mouton en Co. en hun personeel, voor de wijze van uitvoering der uitgaven, mag hier niet ontbreken.

Bijeenkomsten. De 89ste Algemeene Vergadering werd op 18 Mei gehouden in het Maatschappelijk gebouw te Amsterdam, waarin voor die gelegenheid een zeer interessante tentoonstelling werd gehouden van de beide bekende Delftsche inrichtingen „De Porceleyne Fles” en „'t Prinsenhof”.

In de vergadering was hoofdzakelijk aan de orde de bespreking der herziene honorarium-Tabel; de discussie daarover heeft zulke afmetingen aangenomen, dat het voorgenomen bezoek aan de Gemeentelijke Electrische Centrale niet kon plaats hebben.

Op den dag na deze vergadering werd op initiatief van de Afdeeling Amsterdam een tocht ondernomen naar Monnikendam, Marken, Volendam en Edam. die door een groot aantal leden waaronder vele Dames, werd bijgewoond.

Begunstigd door prachtig zomerweder, had de 90ste Algemeene Vergadering op 17 September 1904 plaats te Maastricht, waar na de korte eigenlijke vergadering de voornaamste monumenten bezichtigd werden. Des namiddags werd nog de hoogst belangrijke R.-K. kerk te Meerssen bezocht, en vervolgens Valkenburg, het einddoel van den tocht voor dien dag, bereikt, alwaar voor den gemeenschappelijk maaltijd een bezoek werd gebracht aan de Mergelgroeven. Den volgenden dag werd te Aken doorgebracht. Vele leden bleven daar logeeren, andere konden met een laten namiddagtrein den 18en weder huiswaarts keeren.

Deze tocht, dwars door Zuid-Limburg heen, mag zeer geslaagd worden genoemd, dank zij de bijzondere en nog eens erkentelijk vermelde welwillendheid van de heeren Dr. P. J. H. Cuypers en Jos. Th. J. Cuypers die bij de bezoeken aan de Maastrichtsche monumenten hoog gewaardeerde gidsen hebben willen zijn, en van het lid den heer J. D. Landré, te Aken, die daar ter plaatse de onvermoeide wegwijzer en onderhoudende beschrijver en uitlegger was; dank zij ook in het bijzonder den Secretaris, die dezen tocht zoo uitstekend voorbereid had.

Handelingen en vertegenwoordiging der Maatschappij. Het Hoofdbestuur heeft zich weder telkenmale doen hooren, wanneer het betrof belangen, die de Maatschappij ingevolge haar doel behoort te behartigen. In 't kort zal hier herinnerd worden aan de voornaamste gevallen waarin het dit gedaan heeft, of waar het een optreden van eene Afdeeling ter behartiging van plaatselijke belangen gesteund heeft.

Toen bekend geworden was, dat voor den aanleg van electrische tramlijnen met bovengrondsche geleiding, te 's Gravenhage, waarschijnlijk een daarvan over het Binnenhof was ontworpen, richtte de Afd. 's Gravenhage van de Mij. zich tot Z. Exc. den Minister van Waterstaat enz. met verzoek afwijzend te beschikken over een aanvraag om een lijn door dat oude stadsgedeelte te leggen.

Het Hoofdbestuur ondersteunde bij adres van 20 Juni 1904 dit verzoek bij den Minister, en gaf daarbij te kennen de hoop te koesteren, dat, mocht Z. Exc. vergunning verleenen tot het aanleggen van een tramlijn over het Binnenhof, daaraan de voorwaarde zou worden verbonden, gebruik te moeten maken van ondergrondsche geleidingsdraden. Tevens echter zond het Hoofdbestuur een adres van dezelfde strekking aan den Gemeenteraad van 's Gravenhage.

Den 19den October 1904 wendde het Hoofdbestuur zich tot het Kerkbestuur der Ned. Herv. Gemeente te Roermond, met verzoek af te zien van het voornemen om het kerkgebouw dier gemeente, de voormalige Minderbroederskerk. te sloopen, maar daarentegen middelen te beramen om het in stand te houden en te restaureeren

Bij adres van 15 November 1904 verzocht het Hoofdbestuur aan de Tweede Kamer der Staten Generaal het daarheen te willen leiden, dat niet zou worden overgegaan tot het stichten eener Centrale School voor Middelbaar Technisch Onderwijs. maar tot het oprichten van meerdere kleinere Technische Scholen, in verschillende centra van ons land.

Den 16den November 1904 richtte het Hoofdbestuur, mede namens de talrijke beoefenaars der bouwkunst, zich eerbiedig tot H. M. de Koningin met het verzoek, dat het H. M. mocht behagen, in gemeen overleg met de Staten-Generaal eene wet uit te vaardigen, regelende het auteursrecht op werken van beeldende kunsten, waaronder begrepen zijn de „werken der bouwkunst.”

Toen bekend werd, dat de Gemeenteraad te Maastricht besloten had tot het sloopen van een gedeelte van den nog overgebleven XIIIe eeuwschen vestingwal, drong het Hoofdbestuur er den 16 den Nov. 1904 bij den Raad op aan, terug te komen op dit besluit, en het voorbeeld van vestingbouwkundigen aard waarop de stad mag wijzen, voor het nageslacht in ongeschonden toestand te bewaren.

Op 19 November richtte het Hoofdbestuur zich tot den Raad der Gemeente Kampen, er op aandringende het voorstel van B. en W. aan te nemen tot aankoop door de gemeente van het oude Gothische Koopmanshuis aan de Oudestraat te Kampen, dateerende uit het laatst der XVe eeuw, met de bedoeling, dat het ook eigendom der gemeente zou blijven Zooals bekend is, heeft de Gemeente het gebouw aangekocht en bestemd tot museum.

Nadat het voornemen der Nederlandsche Regeering bekend was geworden om het Malieveld te 'sGravenhage aan de Carnegie-stichting aan te bieden als terrein voor het gebouw ten behoeve van het Permanente Hof van Arbitrage met Bibliotheek, en nadat tegen dit voornemen talrijke protesten van Haagsche ingezetenen waren vernomen. heeft het Hoofdbestuur zich op 14 Januari 1905 gewend tot Z. Exc. den Minister van Waterstaat enz., om te kennen te geven, dat het de keuze van het terrein toejuichte, en om te verzoeken, de aan te wijzen bouwplaats op het terrein een onderwerp van nauwgezette overweging te doen uitmaken, opdat het bouwwerk in goede overeenstemming zou kunnen zijn met de omgeving.

Den 14den Januari 1905 richtte het Hoofdbestuur zich met een schrijven tot het Bestuur der Carnegie-stichting, naar aanleiding van berichten die in de dagbladen de ronde deden over de internationale prijsvraag voor een gebouw ten behoeve van het Permanente Hof van Arbitrage enz. Volgens die berichten zou het voornemen bestaan hebben. geen algemeene internationale prijsvraag uit te schrijven, maar de mededinging te beperken tot eenige daartoe uit te noodigen architecten. Het Hoofdbestuur gaf in zijn schrijven te kennen, dat het dit voornemen — waartoe wellicht gewichtige redenen aanleiding hadden gegeven — betreurde; het beval daarin tevens met aandrang het denkbeeld aan, om niet alleen de medewerking in te roepen van eenige op den voorgrond tredende architecten, maar — en vooral ook — om de jongere bouwkunstenaars niet geheel van mededinging uit te sluiten.

Uit een op 9 Februari 1905 ontvangen schrijven van het Bestuur der Carnegie-stichting aan het Hoofdbestuur bleek, dat het Bestuur,

bij ontvangst van het schrijven van het Hoofdbestuur reeds in overweging had genomen in hoeverre het de mededinging aan de internationale prijsvraag meer algemeen kon openstellen; bovendien deelde het mede. dat het reeds besloten had, nevens eenige speciaal uitgenoodigde architecten, tot mededinging toe te laten alle bouwkundigen, onverschillig van welke nationaliteit.

Op 18 Januari 1905 verzocht het Hoofdbestuur aan den Raad der Gemeente 's Gravenhage diens krachtige medewerking tot verwezenlijking van den wensch der Regeering om het Malieveld aan de Carnegie-stichting te kunnen aanbieden als bouwplaats voor het gebouw van het Permanente Hof van Arbitrage.

Den 4den April 1905 richtte het Hoofdbestuur een verzoek tot Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken, evenals reeds geschied was door het Bestuur der Maatschappij Arti et Amicitiae, om het Rijks Museum te Amsterdam wederom op de Maandagen volledig open te stellen.

In de Algemeene Vergadering van 18 Mei 1904 werd de herziene „Honorarium-Tabel voor Bouwkundige werkzaamheden" goedgekeurd. Daarin zijn bepalingen opgenomen omtrent voorkoming van geschillen, die naar aanleiding dier Tabel zouden kunnen ontstaan tusschen den bouwheer eenerzijds en den architect anderzijds; dit bemiddelend optreden is volgens de Tabel opgedragen aan eene Permanente Commissie. Tot leden daarvan werden benoemd de heeren: C. B. Posthumus Meijjes, J. Verheul Dz. en C. T. J. Louis Rieber, en tot plaatsvervangende leden de heeren Jb. van den Ban Pz. en Ed. Cuypers.

Tot op heden heeft zich nog geen geval voorgedaan. dat het bijeenroepen dezer Commissie noodzakelijk maakte.

Naar aanleiding van een voorstel, door Mr. J. C. Overvoorde, archivaris te Leiden, werd door den Ned. Oudheidkundigen Bond in zijne vergadering van 9 Juli 1904 besloten, in samenwerking met de Maatschappij een lijst van Hollandsche bouwtermen op te maken, en daartoe eene Commissie samen te stellen. Het Hoofdbestuur, ingenomen met het denkbeeld, benoemde in de Commissie de heeren V. G. A. Bosch en C. T. J. Louis Rieber. Door den Bond werden daarin benoemd de heeren Jhr. B. W. F. van Riemsdijk en Adolf Mulder, terwijl de heer Dr. A. Beets bereid werd bevonden als taalkundige zijn steun te verleenen. Deze Commissie koos tot haren Voorzitter den heer Van Riemsdijk, en tot Secretaris den heer Bosch.

Na herhaalde onderlinge bespreking is de Commissie er toe gekomen hare taak ruimer op te vatten dan oorspronkelijk de bedoeling is geweest van den voorsteller, en is ook de heer F. A. Hoefer, archivaris te Hattem, met gunstig gevolg uitgenoodigd deel van de Commissie uit te maken, die thans haar werkplan heeft vastgesteld.

In Nov. 1904 had op uitnoodiging van het Hoofdbestuur van den Ned. Aannemersbond een voorloopige bespreking plaats met het Hoofdbestuur der Mij. over „het oprichten van permanente Raden van Arbitrage ter beslechting van geschillen, naar aanleiding van overeenkomsten van aanbesteding en aanneming tusschen directie en aannemer, of tusschen aanbesteder en aannemer ontstaan." Dergelijke besprekingen werden gehouden met leden van den Raad van Bestuur van het Kon. Instituut van Ingenieurs, en van de Besturen van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs en het Genootschap Architectura et Amicitia. Zij hebben geleid tot het instellen van eene Commissie, bestaande uit afgevaardigden uit de Besturen der bovengenoemde vereenigingen, voor het ontwerpen eener regeling betreffende deze Raden.

Op het Eerste Internationaal Congres voor de Hygiëne der Woning, dat van 1 tot 8 Nov. 1904 te Parijs gehouden werd, is de Mij. vertegenwoordigd geweest door haar Eerelid, den heer G. E. V. L. van Zuylen, voor wiens belangeloosheid daarbij het Hoofdbestuur hier zijn dank brengt.

In de „Schoonheids-Commissie," dat is de Commissie van Advies ter beoordeeling van bouwplannen bij aanvrage van Gemeenteterrein te Amsterdam in koop of erfpacht, had als lid van het Hoofdbestuur zitting de heer A. Salm G.Bzn., onlangs tot Voorzitter dier Commissie benoemd.

Maatschappelijk Gebouw.. Evenals het vorige jaar, valt omtrent het gebouw der Maatschappij niets bijzonders mede te deelen. De vergaderzaal eischt een betere luchtverversching; in de zomermaanden zullen de daarvoor noodige voorzieningen worden getroffen.

Bibliotheek. Van deze instelling is in het afgeloopen jaar een groot gebruik gemaakt, vooral echter door leden buiten Amsterdam woonachtig.

Het voornemen bestaat, om in den loop van dit jaar een vervolg van den catalogus aan de leden te zenden: de uitbreiding der boekerij maakt dit noodzakelijk.

Onderwijs. Het Hoofdbestuur heeft zich kunnen verheugen in het feit, dat de reorganisatie der Polytechnische School, behoudens de goedkeuring der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, door de Regeering is aangenomen, en de inrichting als Technische Hoogeschool hare colleges in September 1905 zal openen.

De plannen van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken betreffende het Middelbaar Technisch Onderwijs zijn kort na het vorige jaarverslag van de Maatschappij bekend geworden; de leden zijn daarover op uitgebreide wijze ingelicht geworden door het Bouwk. Weekblad. Welk standpunt het Hoofdbestuur tegenover die plannen gemeend heeft te moeten innemen, is reeds onder het hoofd „Handelingen enz. der Maatschappij" medegedeeld geworden.

Examen voor Bouwkundig Opzichter. Voor het examen dat in Februari 1905 is afgenomen. hadden zich 56 candidaten opgegeven. Gedurende het examen trok zich één candidaat terug; van de 55 geëxamineerden slaagden dit jaar 21 en verwierven alzoo het diploma.

De Commissie voor het afnemen van het examen bestond dit jaar uit de heeren: A. Salm G.Bzn., *Voorzitter*, H. van Dam, J. N. Landré, C. W. Nijhoff, B. J. Ouëndag, L. J. Rijnink, L. Zwiers, allen te Amsterdam, J. D. Gantvoort te Deventer, W. de Jong te Utrecht, M. de Jongh te Hilversum, en C. T. J. Louis Rieber, *Secretaris*.

De heer Rijnink had reeds tien malen zitting in de Commissie gehad. Hem werd, evenals eenige jaren geleden den heer Van Dam voor hetzelfde feit, door het Hoofdbestuur bij die gelegenheid een gouden zakpotlood aangeboden.

Het aantal candidaten, voortdurend toenemende, was dit jaar weder 6 meer dan in 1904. en noodzaakte tot uitbreiding van de Examen-Commissie. Wordt het nog grooter, dan zal het noodig worden het examen in twee gedeelten af te nemen, en de candidaten te verdeelen in twee ploegen, niet alleen omdat de beide bovenzalen in het Maatschappelijk Gebouw niet toelaten meer dan 55 personen te plaatsen, die immers behoorlijk ruimte moeten hebben om te teekenen, maar ook omdat het voor een zelfde Commissie te bezwarend wordt in een kort tijdsbestek de 330 technische teekeningen, die ingeleverd worden door 55 candidaten, behoorlijk op hun gehalte te onderzoeken.

Meer en meer wordt door Rijk, Gemeenten en particulieren waarde gehecht aan het diploma; dit, maar ook het feit, dat gediplomeerden zich aanbieden als bouwkundig teekenaar, terwijl zij aan alle speciale eischen daarvoor niet geheel voldoen, hebben het Hoofdbestuur doen overwegen of het niet gewenscht is, ook een diploma in te stellen voor bouwkundig teekenaar, en het heeft eene Commissie ingesteld om een programma van eischen voor het examen op te maken. Deze Commissie bestaat uit de heeren A. Salm G.Bzn., Voorzitter, en B. J. Ouëndag, lid van het Hoofdbestuur, C. W. Nijhoff en K. P. C. de Bazel, terwijl de heer Ed. Cuypers zich bereid verklaard heeft de Commissie desverlangd bij te staan.

Prijsvragen. In het jaar 1905 zijn twee prijsvragen uitgeschreven, waarvan de resultaten tentoongesteld zullen zijn tijdens de a. s. algemeene Mei-vergadering. Prijsvraag I betreft het ontwerp voor een vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad; prijsvraag II, photographiën: A, naar schilderachtige stadsgezichten, B, naar interieurs.

Omtrent de *Eereprijsvraag Godefroy* is in het vorige verslag uitvoerig mededeeling gedaan; het bedrag van het fonds is thans *f* 385,65. In 1906 zal de tijd gekomen zijn, om uit dat fonds een of meer prijzen te bestemmen voor een uit te schrijven prijsvraag.

Bureau voor plaatsing. Deze inrichting bleek ook in het afgeloopen jaar te voldoen aan eene behoefte, die zoowel door architecten als door opzichters wordt gevoeld. Het bureau getroost zich belangeloos vele moeite; het hoopt voldoening daarvoor te mogen vinden in een steeds drukker gebruik dat er door architecten van gemaakt zal worden, en het zij daarvoor aanbevolen.

De Afdeelingen. Uit de bij het Hoofdbestuur ingekomen jaarverslagen over de Afdeelingen der Maatschappij zij in het kort het volgende medegedeeld.

Amsterdam. De toename van het ledental, waarvan het vorige verslag reeds melding maakte, heeft zich in 1904 besten-

digd, en deed zich op de onderdeelen van het leven der Afdeeling gevoelen. De toestand der geldmiddelen was bevredigend en de opkomst der leden op de vergaderingen, al is zij zeker nog voor toename vatbaar, was beter dan in vorige jaren. Het Bestuur heeft getracht om ook in 1904 de vergaderingen zoo belangwekkend mogelijk te maken. Het heeft daartoe gepoogd om in samenwerking met andere Afdeelingen der Mij. gemeenschappelijk sprekers uit te noodigen. De medewerking dier Afdeelingen was echter, tengevolge van haren financieelen toestand, niet groot, terwijl ook het Bestuur der Afd. Amsterdam zich door verschillende der aangezochte sprekers teleurgesteld zag met een weigerend antwoord.

Op 1 Januari 1904 telde de Afdeeling 115 leden, waarbij 6 honoraire. In 't afgeloopen jaar bedankten 6 leden, waarvan 4 wegens vertrek naar elders. Door toetreding van nieuwe leden was het aantal op 1 Jan. 1905 tot 131 gestegen; thans is het aantal 133, waaronder 6 honoraire.

Het Bestuur is samengesteld als volgt, uit de heeren:
W. J. de Groot, *Voorzitter.*
W. A. E. Van Geuns, *Vice-Voorzitter.*
J. N. Landré, *Penningmeester.*
E. M. Rood
J. H. W. Leliman, *Secretaris.*

De Afdeeling hield 8 bijeenkomsten, waarvan eene, de excursie naar Marken, enz., als eene buitengewone is aan te merken, terwijl aan eene andere een bezoek aan de Gemeentelijke Electrische Centrale was vastgeknoopt. Het bezoek gaf geen reden tot klagen, daar de sprekers meestal een vrij groot gehoor vonden, dat evenwel voor een groot deel placht te bestaan uit belangstellenden die gebruik maakten van de gelegenheid tot introductie. Waar echter het ledental zoo gestegen is, het Bestuur geene moeite onbeproefd laat sprekers over belangwekkende onderwerpen uit te noodigen en het electrische tramnet het bereiken van de Marnixstraat van alle zijden zoo zeer vergemakkelijkt, hoopt het te recht op eene voortdurende verbetering van het bezoek der vergaderingen.

De afdeeling was vertegenwoordigd in de gecombineerde Commissie tot bespreking der nieuwe Bouwverordening (samengesteld uit afgevaardigden van de Afdeeling, Architectura et Amicitia, Amstels Bouwkring en Amstels Bouwvereeniging) door de heeren C. B. Posthumus Meijjes, E. M. Rood en J. H. W. Leliman; van deze Commissie werden de heeren Posthumus Meijjes en Leliman onderscheidenlijk aangewezen als Voorzitter en Secretaris.

Als lid, namens de Afdeeling, in de Gemeentelijke Commissie van Advies ter beoordeeling van bouwplannen bij aanvrage van Gemeenteterrein in koop of erfpacht trad op de heer J. H. W. Leliman.

De toestand der geldmiddelen was bevredigend; de leeskring kon zichzelf bedruipen.

Het verslag der Afdeeling verscheen in druk.

Arnhem. Het Bestuur is, evenals ten vorigen jare, samengesteld als volgt, uit de heeren:
V. G. A. Bosch, *Voorzitter.*
A. R. Freem, *Vice-Voorzitter.*
W. G. Lensink, *Penningmeester.*
Mr. C. J. Baron van Tuyll van Serooskerken, *Commissaris.*
G. Versteeg, *Secretaris.*

De Afdeeling bestaat uit 16 leden, tevens Gewoon Lid, en 2 leden, tevens Kunstlievend Lid der Maatschappij, benevens 32 Afdeelingsleden.

In het daarvoor bestemde seizoen werden 7 ledenvergaderingen gehouden, die alle goed bezocht waren, en waarop belangrijke voordrachten werden gehouden. Een dezer, op 10 Februari gehouden door den heer C. L. van Balen te Zutphen, handelende over een specifiek Geldersch-Duitschen bouwstijl in de Middeleeuwen en den Renaissance-tijd, heeft aanleiding gegeven tot een excursie, die op 11 Juni plaats had, ter bezichtiging van de steden Xanten, Kalkar en Goch, waar voornamelijk de aandacht werd geschonken aan de overblijfselen uit bovengenoemd tijdperk. De heer Van Balen heeft de Afdeeling zeer aan zich verplicht, door ook de leiding van de vooraf door hem geregelde excursie op zich te nemen.

Aan verschillende bijeenkomsten waren kunstbeschouwingen verbonden, en een daarvan was geheel gewijd aan het bezichtigen van teekeningen van moderne meubelen, zijnde de antwoorden op eene prijsvraag uitgeschreven door de meubelfabriek „Nederland", directeur de heer J. A. Huizinga te Groningen. Na deze kunstbeschouwing werden een aantal zeer fraaie lichtbeelden vertoond van gebouwen, stadsgezichten en landschappen uit Algiers en andere steden van Noord-Afrika en Italië; deze vertooning was aangeboden door het Bestuurslid. den heer Mr. C. J. Baron van Tuyll van Serooskerken.

Door de Afdeeling werden een vijftal openbare cursusvergaderingen uitgeschreven voor metselaars en belanghebbenden bij het metselvak. De Vereeniging tot veredeling van het Ambacht, op wier verzoek deze vergaderingen uitgeschreven werden, droeg de kosten die er aan verbonden waren.

Het oprichten van een leescirkel is afgestuit op te weinig belangstelling bij de leden; slechts 11 daarvan gaven zich op, terwijl een getal van 20 deelnemers vereischt wordt om de zaak financieel mogelijk te maken.

De kas wijst over 1904 een klein nadeelig saldo aan.

Groningen. De Afdeeling telde 12 leden; haar Bestuur is als volgt samengesteld; de heeren:
J. A. Mulock Houwer, *Voorzitter.*
J. W. Sips, *1e Secretaris.*
W. Jacobs, *2e Secretaris.*
L. de Vogel, *Penningmeester.*
H. Reyenga, Bibliothecaris.

Het Bestuur deed met de weinige financieele hulpmiddelen waarover te beschikken viel, al wat het kon om de maandelijksche vergaderingen voor de leden zoo belangwekkend mogelijk te maken.

In de Maart-vergadering hield de heer Charles Roskam, van Arnhem, eene zeer leerzame en boeiende lezing over de inrichtingen van het tooneel van groote opera-gebouwen. In het 1e gedeelte deed hij met zijne hoorders eene wandeling over het tooneel, en gaf in het 2e gedeelte een verklaring van de tooneelmatige toestellen uit de 3e acte van Wagner's „Walküre", toegelicht met teekeningen. In andere vergaderingen werden lezingen gehouden door leden zelve der Afdeeling; inzonderheid was het haar Voorzitter die veel belangrijks te berde bracht.

Op eene geregeld trouwe opkomst der leden viel niet te roemen.

Haarlem. Bij den aanvang van het nieuwe jaar telde de Afdeeling 36 leden, alzoo 4 meer dan een jaar geleden.

Bij de mededeeling hiervan in het verslag, wordt een woord van waardeering gewijd aan het overleden lid den heer J. J. F. Beijnes, een man van beteekenis voor Haarlem, een industrieel, die door werkkracht zijn fabriek tot bloei heeft gebracht en die bovendien tijd had en lust gevoelde vele nuttige zaken te steunen, zooals hij dit toonde door lid der Afdeeling te zijn.

De financiëele toestand der Afdeeling is betrekkelijk gunstig, en maakte het mogelijk de jaarlijksche bijdrage aan de Vereeniging Ambachtsschool te verleenen.

Het bestuur bestaat uit de heeren:
J. W. G. Droste, *Voorzitter.*
G. L. van Lennep, *2e Voorzitter.*
L. C. Dumont, *Secretaris.*
J. G. Michielse, *2e Secretaris.*
P. Kleiweg Dyserinck, *Penningmeester.*

Gedurende 1904 werden 9 ledenvergaderingen gehouden; een daarvan was een excursie naar Rotterdam onder leiding van den heer J. J. L. Bourdrez, C. en B. I. te 's Gravenhage, ter bezichtiging van de in uitvoering zijnde werken in gewapend beton voor de lijn Rotterdam—Scheveningen van de Z. Holl. Electr. Sp. Mij.

Het verslag herdenkt den in 1904 gehouden tweeden gevelwedstrijd, die weder uitstekend is geslaagd; het Eere-lid der Afdeeling, Jhr. Mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden, reikte in eene buitengewone vergadering op 27 October 1904 de toegekende prijzen aan de bekroonden uit. Deze waren de heer J. London, wien een verguld zilveren medaille was toegekend, en de heer H. Van den Ban Pzn., wien de zilveren medaille en bovendien een eervolle vermelding was toegekend. De Jury bestond, evenals voor de eerste dezer wedstrijden, uit de heeren Prof. Henri Evers, J Verheul Dzn., en C. T. J. Louis Rieber.

Het huishoudelijk reglement der Afdeeling werd herzien en door het Hoofdbestuur goedgekeurd.

Aan het einde van het in druk verschenen verslag wordt ook de crisis die Haarlem op financiëel terrein had te doorstaan, herdacht en de wensch uitgesproken, dat zij moge gevolgd worden door een tijdperk van gezonde en langdurige ontwikkeling.

Rotterdam. Ter voldoening aan art. 46 van de Wet der Mij. werd door den Voorzitter van het Bestuur der Afdeeling aan het Hoofdbestuur medegedeeld, dat in 1904 de Afdeeling 26 leden telde, alle Gewone-, Buitengewone- of Kunstlievende leden der Maatschappij.

De Afdeeling heeft eene vergadering gehouden.

Haar Bestuur is als volgt samengesteld uit de heeren:

H. Cramer, *Voorzitter.*
G. Vuyk, *Secretaris.*
J. Verheul Dz., *Commissaris.*
B. W. Beijderwellen, „

Utrecht. Aan het einde van het jaar 1904 was het aantal leden 48, namelijk 40 Gewone-, 2 Afdeelings- en 6 Kunstlievende leden. Het ledental ging wel met 4 achteruit, doch met vertrouwen wordt verondersteld, dat deze achteruitgang niet het gevolg is van verval van krachten, maar slechts aan het toeval te wijten is, als men de belangstelling der leden in de Afdeeling in aanmerking neemt.

Het Bestuur was in het afgeloopen jaar samengesteld uit de heeren: F. J. Nieuwenhuis, Voorzitter; A. Nijland, Vice-Voorzitter; A. J. Vreeswijk, Secretaris; J T. Kok, Penningmeester, en H. G. Frijlink, Commissaris Tijdens de ziekte van den Secretaris werden zijne werkzaamheden waargenomen door den Penningmeester. Daar de Voorzitter wegens zijne vele ambtsbezigheden zijne functie niet langer kon waarnemen, de heer Nijland aan de beurt van aftreden was en de heer Frijlink bedankt had, en wegens het overlijden van den heer Vreeswijk, onderging het Bestuur een belangrijke verandering. Na de verkiezing in de December-vergadering constitueerde het zich als volgt, de heeren:

I. H. J. Van Lunteren, *Voorzitter.*
A. Nijland, *Vice-Voorzitter.*
J. T. Kok, *Penningmeester.*
W. van Veen, *Secretaris.*
E. G. Wentink Jr. *Commissaris.*

Het verslag vermeldt met een enkel woord, hoezeer de Afdeeling haren voormaligen Voorzitter — den heer Nieuwenhuis — dank weet voor het vele goede dat hij voor hare leden en voor haar aanzien heeft gedaan, en dat zij lang de herinnering zal bewaren aan haren overleden Secretaris, die steeds met zooveel lust en opgewektheid voor haar werkzaam was; ook de heer Kok mag zich verheugen in den dank der leden voor de toewijding waarmede bij langen tijd het secretariaat waarnam.

De Afdeeling heeft door hare werkzaamheden veel bijdragen tot nut der leden, en ook in ruimeren zin het doel van haar bestaan steeds voor oogen gehad. Zij hield 6 vergaderingen voor de leden, en voor zoover het daarin behandelde ook voor de leden der Mij. in 't algemeen van belang kon zijn, heeft het Bestuur zooveel mogelijk gezorgd, dat dit meer algemeen bekend werd. Behalve deze vergaderingen hadden nog een paar goed bezochte bijzondere bijeenkomsten plaats, één ter bezichtiging van de herstellingswerken van den Domtoren, onder leiding van den heer F. J. Nieuwenhuis, de andere voor een bezoek aan den toen in aanbouw zijnden tunnel op het Centraalstation te Utrecht, waarbij de leden door den Sectie-ingenieur der Mij t. Expl. v. St. Spoorwegen werden rondgeleid.

Op de jaarlijksche excursie der leden werd door het grootste deel van hen een bezoek gebracht aan Leiden en Katwijk aan Zee; deze tocht slaagde naar wensch.

Door de goede zorgen van den Penningmeester is de toestand der geldmiddelen bevredigend, zoodat ook dit jaar weder, als blijk van belangstelling, een bescheiden bijdrage voor het ambachtsonderwijs kon worden verleend.

Delft. Deze afdeeling hield in het tijdvak 1904—1905 geen vergaderingen of tentoonstellingen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

CONCEPT-BEGROOTING voor het jaar 1905, opgemaakt en voorloopig vastgesteld in de vergadering van Voorzitters en Secretarissen der Afdeelingen en het Hoofdbestuur der Maatschappij op 5 April 1905.

Vermoedelijke Ontvangsten:

	Begrooting over . . .		1904		1905	
1	Contributie	516 Gewone Leden . . .	*f* 7740	—	*f* 7740	—
		70 Buitengewone Leden .	397	50	525	—
		60 Kunstlievende „ .	305	—	300	—
2	Huren . .	Tentoonstelling	1300	—	1100	—
		Lokaalhuur	400	—	400	—
		„ Afd. Amsterdam	100	—	60	—
3	Advertentiën.		2750	—	3000	—
4	Verkoop plaatwerken		50	—	50	—
5	Bijdrage v. het Eerelid Gosschalk. . . .		25	—	—	—
6	Legaat Godefroy		500	—	500	—
7	Examen Opzichters		300	—	450	—
8	Toevallige baten		305	—	195	—
			f 14172	50	*f* 14320	—

Vermoedelijke Uitgaven:

	Begrooting over . .	1904		1905	
1	Weekblad, Tijdschrift en Oude Gebouwen	*f* 4700	—	*f* 4700	—
2	Prijsvragen	250	—	350	—
3	Fonds voor de eereprijsvraag Godefroy .	25	—	25	—
4	Toelage aan de Afdeelingen	200	—	200	—
5	Onderwijs en examens Opzichters . . .	300	—	450	—
6	Bibliotheek	175	—	175	—
7	Reiskosten	150	—	150	—
8	Drukwerken, enz.	150	—	200	—
9	Vrachten, onkosten, enz.	300	—	300	—
10	Onderhoud.	300	—	300	—
11	Pers. bel., Precario, Straatgeld	130	—	130	—
12	Grondlasten	250	—	250	—
13	Assurantie	50	—	50	—
14	Vuur, licht, water	350	—	350	—
15	Schoonhouden	200	—	200	—
16	Tractementen.	2600	—	2600	—
17	Portier	330	—	330	—
18	Rente der 4 % Hypoth. Leening	2420	—	2400	—
19	Afloss. „ „ „ „	500	—	500	—
20	Rente „ 3 % Geldleening	96	—	90	—
21	Afloss. van leeningen	200	—	200	—
22	Rente. rekening, enz.	368	—	300	—
23	Onvoorzien	128	50	70	—
		f 14172	50	*f* 14320	—

BERICHTEN.

Terrein der oude Beurs te Amsterdam. Bij de Gemeente is ingekomen een bod van f 700,000 voor dit terrein. Het plan is, er een hotel zonder winkelgalerij op te bouwen, volgens het ontwerp van den heer G. van Arkel.

De Ambachtsschool te Haarlem herdacht den 14en Mei j l. haar 12½ jarig bestaan; op 14 November 1892 had de plechtige opening plaats. Ter herinnering is het jaarverslag der inrichting over 1904 in zeer sierlijken vorm verschenen, met tal van lichtdrukken voorstellende het gebouw, de werkplaatsen, teekeningen en werkstukken; het bevat een uitgebreide geschiedenis der school, waarvan thans Directeur is de heer P. Doorn. Voorzitter van het Bestuur is, sedert de oprichting, de heer P. Kleiweg Dyserinck, die dus mede zijn koperen feest gevierd heeft.

Rijks Commissie voor de Monumenten. Het tweede jaarverslag dezer Commissie is verschenen en bevat veel belangrijks, voornamelijk over hare werkzaamheden in het vorige jaar.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

				per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48 jaar	salaris	f 100.—
" "	"	28 "	"	95.—
" "	"	46 "	"	120.—
" "	"	32 "	"	90.—
" "	"	25 "	"	70.—
" "	"	22 "	"	80.—
" "	"	22 "	"	40.—
" "	"	21 "	"	80.—
" "	"	24 "	"	70.—
" "	"	30 "	"	125.—
" "	"	31 "	"	90.—
" "	"	26 "	"	60.—
" "	"	31 "	"	100.—
" "	"	20 "	"	50.—
" "	"	23 "	"	75.—
" "	"	21 "	"	70.—
" "	"	27 "	"	75.—
" Teekenaar	"	21 "	"	45.—
" "	"	27 "	"	75.—
" "	"	18 "	"	30.—
" "	"	19 "	"	40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

ZATERDAG 20 MEI.

ROOSENDAAL (N.B.). Het bouwen en verbouwen van eenen Kloosterbouw met societeitslokaal en kapel.

De eerwaarde Broeders v.m. 10 u. in café van Galenmarkt. Arch. A. Driesen te Roosendaal. Aanw. gedaan.

MAANDAG 22 MEI.

ALMELOO. Het verbouwen van een woonen winkelhuis, aan de Groote Straat en zulks met de leverantie van alle daartoe benood. materialen, transporten, arbeidsloonen enz.

De architect G. G. Post te Zwolle n.m. 3 u. in café Eshuis. Bestek en teek. in voorn. café ter inzage en à f 1 per stel bij H. C. van Weijdom—Claterbos te Almelo en bij den archit. verkrijgbaar.

BORNE. Het bouwen van een heerenhuis, op een terrein aan de Ennekendijk ald.

De archit. W. Elzinga, te Hengelo (O.), 's middags 12 u., in 't hotel Ensink. Bestek en teek. à f 2 verkrijgb. bij besteder. Aanw. 22 Mei v.m. 9½ u.

'S GRAVENHAGE. Bestek 12. Het maken van een eindstation met dienstlokalen en goederenloods op een terrein gelegen aan den Gevers Deynootweg in de Gemeente 's Gravenhage, kadastraal bekend onder Sectie V. no. 2277. Raming f 69000. Bestek 13 (in 2 perc. en in massa) Perc. I. Het maken van een ijzeren overkapping op het stationsemplacement te Scheveningen. Ram. f 90500. Perc. II. Het maken van de dakbedekkingen, rioleering en daarmede in verband staande werken. Raming f 22500.

De Zuid-Hollandsche Electrische Spoorweg-Maatschappij n.m. 1½ u. in het Zuid-Hollandsch Koffiehuis.

HOOGERSMILDE. Het bouwen van een chefmachinistenwoning met kantoor, 2 machinistenwoningen en koetsierswoning met stal en een gedeelte kaaimuur langs de Drentsche Hoofdvaart, aldaar.

De archit. A. L. van Wissen, n.m. 2 u., in café de „Oude Veenhoop". Bestek met 4 teek. ad f 2.50 verkrijgb. aan de kalkzandsteenfabriek „Albino". Aanw. dagel. van 11—2 u.

RIJPERKERK (FR.). Het afbreken van twee woningen en het opbouwen van een woonhuis met twee woningen

De Diaconie der Ned. Herv. gem. Bestek en teek. ter inz. bij S. v. d. Berg, herbergier. Bilj. onder letter D. te zenden aan Andr. Veenstra te Rijperkerk voor of op 22 Mei. Inlichtingen verstrekt D. Graansma, timmerman aldaar.

DINSDAG 23 MEI.

HEERENVEEN. Het amoveeren en weder opbouwen van een magazijn voor den heer M. J Witteveen aldaar.

De Arch. H. J. Voogden te Zwolle n.m. 2 u. in het Transvaalsche koffiehuis. Bestek met 4 teek. verkrijgbaar fr. p. p. à f 3,15. Bilj. te zenden aan M. J. Witteveen voor 23 Mei 's midd. 12 u. Aanw. gedaan.

HEEMSTEDE. Het amoveeren en herbouwen van 't café „de kastanjeboom".

De arch. Jac. Etmans v.m. 11 u. in voorn. café. Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgb. bij besteder, Emmakade 15 te Haarlem, waar inl. te bekomen zijn. Aanw. 22 Mei n.m. 4 u.

SLUIS (ZEEL.). Het bouwen van een woonhuis enz.

De heer P. Albregts v.m. 11 u in de herberg van de wed. J. Albregts, alw. bestek en teek. ter. inzage Inlicht. geeft de bouwk. A. Risseeuw Az. te Groede. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 24 MEI.

APPINGEDAM. Het bouwen van eene ambachtsschool aan den Stationsweg onder bijlev. van alle materialen enz.

De arch. J. Stevens n.m. 5 u. in het café Verkade, alw. bestek en 4 teek. ter inzage liggen evenals bij besteder en verkrijgb. à f 3.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woningen met bijbouwen, enz,. aan den Veenweg bij de Lipperkerkstraat te Lonneker.

De bouwk. J. H. C. Roesink en A. Wolda's 's av. 7½ u in café Jochem Hemken, alwaar bestek en teek. vanaf 17 Mei ter inzage. Inl. te bekomen bij de bouwk. Aanw. 24 Mei v.m. 11 u.

GELDROP. Het bouwen van een bondsgebouw en onderwijzerswoning met bijlev. van alle ben. materialen.

Het R.-K. kerkbest. 's av. 6 u. Bestek en teek. verkrijgb. bij Th. Sweegers, boekh. à f 2. Inlicht. geeft A. L. v. Gestel, bouwk. te Eindhoven. Aanw. 24 Mei n.m. 3 u.

'S GRAVENHAGE Het bouwen van een post- en telegraafkantoor met directeurswoning te Rhenen.

Het min. van W., H. en N. n.m. 2 u. in het gebouw der posterijen en telelegraphie, Parkstraat. Bestek ter lezing aan het gebouw van het hoofdbestuur der posterijen en telegraphie, aan het bureel van den rijksbouwmeester in het 1e district, Binnenhof te 's Hage, aan het post- en telegraafkantoor te Rhenen, aan het bureel van het prov. best. van Gelderland, en is tegen f 0,35, benevens kosten verzending, te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's Hage Inl. worden gegeven door voorn. rijksbouwmeester te 's Hage Aanw. 17 Mei n.m. 1½ u.

LEENS (GR.). Het afbreken van het bestaande woonhuis en het weder opbouwen van een nieuw woonhuis met aanhoorige werken onder bijlev. der ben. materialen.

De heer E. Elzee 's avonds 6 u. in het logement R. Takens, alw. bestek en teek. ter inzage en verkrijgb. à f 1.50. Inl. geeft H. Poel te Leens. Aanw. 24 Mei n.m. 3 u.

UDEN. Het bouwen van eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs met annex gymnastiek lokaal en bijbehoorende werken.

Het gemeentebest. n.m. 2½ u. Bestek en teek. verkrijgb. bij den bouwk. J. Frankefort. Aanw. 24 Mei 's middags 12 u.

DONDERDAG 25 MEI.

ARCEN (LIMB.) Het verbouwen der openbare lagere school aldaar, met bijlevering van alle materialen.

Het gem.best. n.m. 4 u. Bestek en teek. ter inzage op de gem.-secretarie en ald. verkrijgb. à f 1.25. Aanw. 25 Mei n.m. 2 u.

STADSKANAAL. 1e. het bouwen van een stat.koffiehuis tegenover het nieuwe station van de Noord Ooster-Locaalspoorweg aldaar, met bijlever. van alle daartoe benood. mat., werkloonen enz. 2e. alle glas-, verfen behangwerken aan bovengen. gebouw.

De arch. C. Brill te Winschoten n m. 4 u. in het hotel „Brouwer", alw. bestek en teek. ter inz. evenals bij B. Poppens, logementhouder te Martenshoek en ieder afz. à f 1 verkrijgb. bij Brouwer en bij besteder.

VRIJDAG 26 MEI.

HAARLEM. Het bouwen van een woonhuis met smederij aan den straatweg in het dorp Schoten.

De architect L. Tuijnman v.m. 11 u in hotel „Lion d'Or"

ZWOLLE. Bestek no. 23. Het maken van gebouwen en inrichtingen voor den lokaalspoorweg van Mariënberg naar Almelo. Raming f 32000.

De Directie der Noord-ooster-locaalspoorwegmaatij. n.m. 1½ u. (west Europ. tijd).

ZATERDAG 27 MEI.

HEINO. Het bouwen eener pastorie, met bijkom. werken.

De kerkvoogden der Herv. Gem., n.m. 5 u. in café Hazelhorst. Bestek en teek. ad f 2 verkrijgb. bij G. J. Laanbroek. Aanw. 27 Mei, n.m. 4½ u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

27 APRIL.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het sloopen van het perc. no. 54 aan de N. Z. Voorburgwal en het ter plaatse bouwen van een magazijn in aansluiting aan het bestaande perc. no. 52, onder beheer van den Archit. J. W. F. Hartkamp Jr. Door de firma Lethem Bros en Mellin.

Gegund aan J. N. Hendrix, Amsterdam.

TILBURG (ONDERH.). Het bouwen van een ketelhuis, carboniseerinrichting enz., voor de firma J. L. Donders en Zn.

Laagste inschr. Lamb. v. Eyk, f 2834.

28 APRIL.

DEDEMSVAART. Het bouwen van een burgerwoonhuis met schuurtje met bijlev. van materialen. Door den heer F. Steenbeek.

Laagste inschrijver B. Kip, Avereest, voor f 4340. Gegund.

7 MEI.

APELDOORN (ONDERH). Het bouwen van een dubbel woonhuis aan de Hofstraat, voor den heer W. Jonker. Door den bouwk. D. Prins.

Gegund aan den laagsten inschrijver H. v. d. Bosch, Apeldoorn, voor f 2445.

HILLEGOM (ONDERH.). Het verbouwen der R. K. jongensschool, onder beheer van den arch. C. L. J. Robbers te Haarlem.

Hoogste inschr. Joh. v. d. Bosch, Hillegom, voor f 9700; laagste Simon Strijk, id., voor f 8700. Gegund.

LEEUWARDEN. Het afbreken en weder opbouwen van het winkel- en woonhuis no. 37 aan den Wirdumerdijk te Leeuwarden en het maken van een loods voor winkel- en woongebruik tijdens de uit sub *a* voortvloeiende werkzaamheden. Door den arch. Zijtse Feddema.

Laagste inschr. Tj. D. Wijma, f 10220.

8 MEI.

BOLNES. Het bouwen van een gieterij met ovens en bijgebouwen op een terrein te Bolnes. Raming f 6000. Door den bouwk. J. L. v. Rij.

Timmerwerk. Laagste inschr. G. Bodegom, Bolnes, f 2099*.

Metselwerk. H. Heiden, IJselmonde, f 3580*.

Verfwerk. A. v. Steenis, Bolnes, f 310*.

Massa. C. J. Middelhoek, Heinenoord, f 6087. *Gegund.

FRANEKER. Het bouwen eener school en onderwijzerswoning te Hitsum. Door het gem.best. van Franekeradeel.

Laagste inschrs. G. Dijkstra en R. Agema, Sneek, f 7329.

LAREN (GELD.). Het bouwen van een burgerwoning. Door den heer A. A. Eggink.

Laagste inschr. H. Lensink, f 1859.

11 MEI.

's GRAVENHAGE. Den bouw van villa „Antoinette", aan de Stadhouderslaan. Door de architecten Z. Hoek en J. Th. Wouters.

Minste inschrijver was de heer W. M. Weijers te Tilburg voor f 18,400 aan wien het werk is gegund.

13 MEI.

STEENWIJK. Het bouwen van een villa voor den heer B. J. Polak. Architect de heer G. B. Broekema te Kampen.

Laagste inschrijvers Gebr. Aberson te Steenwijk, f 2063, aan wie het werk gegund is.

Overige inschrijvers: H. Reuijl W. Ezn., f 21965, en G. J. Veldkamp, f 21800, beiden te kampen; J. L. Hertog, f 2655 en P. J. Koedijk, f 25650 en W. P. J. Bollen, f 25520, allen uit Zwolle; Voerman en Mol, f 23585, J. de Boer en Zn., f 21841 en H. Aberson en Zn., f 21412, allen uit Steenwijk.

17 MEI.

PURMEREND. Het amoveeren van een woon- en winkelhuis, en het bouwen van een brood- en koekbakkerswinkel met woonhuis van twee verdiepingen. Door de archit. H. P. v. d. Aardweg.

Laagste inschr. J. Plas, Purmerend, f 5543. Gegund.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter*. ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1 —, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

27 MEI 1905. 25e JAARGANG. No. 21.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

ALGEMEENE VERGADERING.

De 91ste Algemeene Vergadering zal gehouden worden op Dinsdag 30 Mei 1905, des morgens te half elf uur in het Maatschappelijk Gebouw, Marnixstraat 402, te Amsterdam.

De agenda dezer vergadering is opgenomen in het Bouwkundig Weekblad van 20 Mei 1905.

Na afloop der vergadering bezoek aan het:

Stedelijk Museum

ter bezichtiging van de daarin gevestigde verzamelingen van de

Sophia Augusta-stichting

en het

Geschiedkundig Medisch-pharmaceutisch Museum.

De kosten van dit bezoek worden door de Maatschappij gedragen.

Na bezichtiging dezer verzamelingen zal een bezoek worden gebracht aan de

Gemeentelijke Electrische Centrale

waarheen de leden vervoerd zullen worden per extra-trams, opgesteld in de nabijheid van het Stedelijk Museum.

Bij gelegenheid van deze Algemeene Vergadering zal in het Gebouw der Maatschappij een

Tentoonstelling

geopend worden omvattende:

A, de ingekomen antwoorden op de in 1905 door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst uitgeschreven prijsvragen, waarvan de onderwerpen zijn:

I. *Ontwerp voor een vaste brug* over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad;

II. *Photographiën* naar schilderachtige stadsgezichten en interieurs.

B, de beide antwoorden die een onderscheiding verwierven, ingekomen op de prijsvraag uitgeschreven door de Afdeeling 's Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, waarvan het onderwerp is:

Ontwerp van een badhuis voor volksbaden in eene kleine Gemeente.

Op den dag der Algemeene Vergadering, Dinsdag 30 Mei 1905, des namiddags te 6 uur, zal gelegenheid bestaan om deel te nemen aan een

Gemeenschappelijken maaltijd

in het American-Hotel aan het Leidsche Plein, tegen *f* 2.50 per couvert zonder wijn.

Voor Heeren Leden die aan dezen maaltijd wenschen deel te nemen bestaat daartoe nog gelegenheid; zij worden echter beleefd maar tevens zeer dringend uitgenoodigd **vóór 29 Mei** a. s. daarvan bericht te geven aan den Secretaris der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

PRIJSVRAGEN.

Opgave der ingekomen antwoorden op de prijsvragen:

I. *Ontwerp voor een vaste brug.*

1. Chez le retour dans mon pays.
2. J. S. (monogram). Twee ontwerpen.
3. Schema.
4. Rien sans peine.
5. Poging. I.
6. Men kan nooit weten.
7. Scheepvaart.
8. Mei.
9. Poging, II.
10. B in kwadraat.
11. B.

Benevens 2 ontwerpen zonder motto.

II. *a. Photographiën naar schilderachtige stadsgezichten.*

1	Oud-Amsterdam	7 stuks.
2.	1895	4 „
3.	Ontspanning	8 „
4.	Experientia docet	3 „
5.	Hollandia	8 „
6.	Bromo	8 „
7.	Met Goerz en Matter	8 „

8. Met handcamera en vergrootingstoestel 8 stuks.
9. Rotterdamsche stadsgezichten 6 „
10. Debutant 6 „
11. Studio 3 „
12. N. V. U. 8 „
13. Twee steden 7 „
14. Goed gemeend 7 „
15. Slow contact paper 7 „
16. Amsterdam, I. 6 „
17. Amsterdam, II. 8 „

b. Photographiën naar interieurs.

1. Hollandia 1 „
2. Antiek 2 „
3. Studio 6 „
4. Interieur 8 „
5. Slow contact paper 8 „
6. Amsterdam 2 „

AFDEELING AMSTERDAM.

Gemeenschappelijke tocht naar Muiden, Weesp en de Vecht.

Vertrek per stoomboot Ceres 31 Mei 1905 om 9 uur precies (stadstijd) van de De Ruyterkade, steiger Nr. 2 bij de Oostelijke Viaduct.

Aankomst te Muiden circa 10.30.

Deelnemers die om de een of andere reden niet willen of kunnen medemaken den boottocht over de Zuiderzee kunnen zich in Muiden bij het gezelschap aansluiten wanneer zij zich daarheen begeven per Gooische stoomtram die om 9.30 stadstijd uit Amsterdam (Station Weesperpoort) vertrekt en te 10.22 te Muiden aankomt.)

Vertrek van Muiden circa 11 30.

Lunch te Weesp in het Hotel „De Roskam."

Vertrek van Weesp circa 2.30.

Diner te Nieuwersluis in het Hotel „De Kampioen" bij goed weer in den aan de Vecht gelegen tuin, waarna het gezelschap ontbonden wordt.

P. S.

Wie alsnog plan heeft den tocht mede te maken wordt met nadruk verzocht zich *per ommegaande* op te geven (onder bijvoeging van een postwissel à *f* 5.—)

Aanmeldingen de dag te voren en op den dag van den tocht zelf, gelijk er verleden jaar zoo vele kwamen, kunnen ditmaal, gelet op de noodige voorbereiding in Weesp en Nieuwersluis, zeer moeielijk worden geaccepteerd.

De Secretaris der Afdeeling Amsterdam
J. H. W. Leliman

E. GUGEL.

Den 21en Mei j.l. overleed op 73 jarigen leeftijd te 's Gravenhage de Oud-Hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft, Eugen Gugel, Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Officier in de Oranje-Nassau-orde, Eerelid van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Hij werd op 26 Maart 1832 geboren te Bergzabern in Rijn Beieren.

Van zijn 32ste tot zijn 70ste jaar heeft Gugel met zeldzame toewijding en plichtsbetrachting het ambt van Hoogleeraar, dat hem bij Koninklijk besluit van 14 Augustus 1864 werd opgedragen, waargenomen. Vóór dien tijd was hij 't laatst werkzaam bij het ontwerpen van een zomerpaleis dat te Feldaffing aan de Starnberger See zou verrijzen voor Koning Maximiliaan II van Beieren.

Als docent en als schrijver heeft hij getoond geen theoretisch geleerde, maar een geleerd Kunstenaar te zijn steeds zijn leer getrouw, dat een heldere theoretische blik in het verledene der kunst, den weg moet doen vinden naar de praktijk harer toekomst. Grondtoon van zijn onderwijs was, dat men na veelzijdige studie zijn voordeel moest doen met het goede van tijdperken die vóór ons liggen en met 't geen om ons heen valt op te merken, — dat wij acht moeten geven op de wenken der ondervinding waaruit na ernstige overweging het goede voor toepassing kan worden gekozen.

Zijn „Geschiedenis der Bouwstijlen" is een standaardwerk van hooge waarde.

Ernst en degelijkheid in de studie verlangde hij van zijn leerlingen; onverschilligen of luchthartigen werd geen scherp karakteriseerende opmerking gespaard, noch ook terechtzetting. Zijn soms krasse, geestige uitlatingen konden bij hen voor wie ze bestemd waren, geen anderen dan een onuitwischbaren indruk achterlaten, die in later jaren, met beter begrip omtrent de bedoeling van den strengen leermeester, met waardeering werden herdacht.

Gugel was een gevoelvolle, karakteristieke, fijn beschaafde figuur; hij was een man die met gloed zijn overtuiging verdedigde, die voor en met zijn leerlingen ridderlijk gestreden heeft voor wat hij waar en goed achtte, getuige o. a. zijn strijd tegen een zich opdringend bekrompen exclusivisme, dat prikkelend en verontwaardigend was voor een man van zoo breede opvattingen en zooveel kennis, wars van dogma's. Noch zelfverheffing, noch eigen belang of eer zijn ooit bij het kranig hooghouden van zijne overtuiging op den voorgrond getreden.

Gugel zal voor zijn oud-leerlingen, vooral voor hen die hem meer van nabij kenden, blijven een niet uit hun gedachten weg te denken sympathieke figuur, die het beste van zijn levenskracht, heel zijn degelijke wetenschap en kunst aan hen heeft willen geven en toevertrouwen; hij zal bij hen in dankbare herinnering blijven als de man, die alleen leefde voor de zware en omvangrijke taak welke als doceerend Hoogleeraar op hem rustte, de man die opging in zijn roeping. Om zijn taak te kunnen vervullen op de meest nauwgezette wijze, heeft hij nooit gestreefd naar uitgebreide praktische werkzaamheid. Deze heeft zich bepaald tot slechts enkele bouwwerken waarvan de belangrijkste zijn: het gebouw voor de Physica der Polytechnische School te Delft (1874); het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te 's Gravenhage (1875 tot 1876); de Studenten-Sociëteit te Leiden (1875); met Dr. P. J. H. Cuypers, de nieuwe torenspits der Nieuwe Kerk te Delft; gebouwen in het Agneta-Park en het woonhuis van den heer Van Marken te Delft; met den heer F. J. Nieuwenhuis het Universiteitsgebouw te Utrecht.

Velen hebben aan Gugel hunne opleiding te danken. Van hunne hooge achting en erkentelijkheid jegens hun leermeester gaven zij in 1889, toen hij 25 jaren aan de

GROOTE ZAAL IN HET VOORMALIGE HUIS DER FAMILIE VAN VOORST VAN BEEST, TE UTRECHT.

olytechnische School verbonden was, en op 26 Maart 1902, jn 70sten verjaardag, doorslaande bewijzen. De eenvoudige iaar beteekenisvolle hulde, in den vorm eener gouden erinneringsmedaille, hem toen met zoo algemeene sympathie ı 1902 gebracht, moest hem het symbool zijn van de dankare gevoelens die zijn vele leerlingen voor hem koesterden.

Gugel, geruimen tijd lid van het Hoofdbestuur van de Iaatschappij tot Bevordering der Bouwkunst geweest zijnde, verd in 1889 toen hij 25 jaren aan de Polytechnische School verbonden was, tot Eerelid der Maatschappij benoemd.

Den 24sten Mei j. l. was haar Hoofdbestuur door zijn Voorzitter, den heer A. Salm G.Bzn., het Bestuurslid den heer M. A. C. Hartman en den Secretaris, vertegenwoordigd in den stoet van Familie, vertegenwoordigers van de Polytechnische School, intieme vrienden en vereerders, die den overledene de laatste eer bewezen.

Op het kerkhof Nieuw Eik en Duinen waren bovendien aanwezig tal van Hoogleeraren, vertegenwoordigers van de Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, van het Genootschap Architectura et Amicitia, een groot aantal oud-leerlingen die thans hooge betrekkingen bekleeden, jongeren van jaren die hunnen geëerden leermeester een laatsten groet brachten.

Aan de groeve werd het eerst, uit naam der Polytechnische School en wegens verhindering van haren Directeur, Prof. Kraus, het woord gevoerd door Prof. Pekelharing, die het leven en werken van zijn ontslapen ambtgenoot en vriend gevoelvol schetste, hem als mensch en Hoogleeraar herdacht en huldigde, en getuigde, dat Gugel's naam zou voortleven, ook onder de docenten en studeerenden aan de toekomstige Technische Hoogeschool. Prof. Pekelharing bracht hulde aan de groote gaven in den maatschappelijken omgang ten toon gespreid door Gugel, die afkeerig was van leerstellingen ook op staatkundig gebied. Spreker eindigde met woorden van innigen dank voor hetgeen Prof. Gugel in het belang der Polytechnische School, en daardoor ten bate van zijn tweede vaderland, dat hem lief was geworden, had tot stand gebracht.

Daarna huldigde de heer C. Muysken den ontslapene als kunstenaar en leermeester, die krachtig den bloei en goeden naam der Polytechnische School heeft helpen bevorderen, en als mensch en vriend, wien allen die hem kenden een langere rust en minder droevigen levensavond hadden gegund, na een zoo welbesteed leven, waarin hem geen tegenspoeden zijn gespaard geworden. De heer Muysken herinnerde er aan, dat in de eerste vijftig jaren der vorige eeuw hier te lande bijna niets voor het bouwkundig onderwijs was gedaan, maar dat gedurende het verdere gedeelte van die eeuw in dat opzicht veel was goedgemaakt. De groote vlucht die dat onderwijs heeft genomen was voor een groot deel te danken aan de onvermoeide werkzaamheid van Prof. Gugel. Van de hooge achting die voor hem werd gekoesterd, vooral door zijn leerlingen, is meermalen ruimschoots gebleken.

Met woorden, van groote erkentelijkheid getuigende, riep de heer Muysken zijn vroegeren leermeester een „rust in vrede" toe.

Namens de Bouwkundige Afdeeling der Polytechnische School werd door den Hoogleeraar J. F. Klinkhamer met een kort maar hartelijk woord een krans neergelegd op het graf.

De zoon van den overledene, de heer Mr. E. F. W. Gugel, dankte daarop, diep bewogen, namens de familie, voor de betoonde groote belangstelling.

Een schat van bloemen dekte de groeve. Daarbij behoorde ook een bloemenhulde, door het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst gezonden namens die instelling, bij wie de nagedachtenis aan haar Eerelid, ongetwijfeld in hooge achting zal blijven voortleven.

De redactie van het Bouwkundig Weekblad ontving het volgende schrijven van den heer Mr. E. F. W. Gugel, waaraan hier gaarne plaats wordt verleend.

Mijne Heeren!

Mijne zuster en ik hebben ons natuurlijk zooveel mogelijk beijverd, aan alle oud-leerlingen van onzen Vader, die hebben deelgenomen aan de hulde-betoogingen bij gelegenheid van zijn 25-jarig professoraat en van zijn 70sten verjaardag, eene kennisgeving van zijn overlijden te doen toekomen, gevoelig als wij waren en blijven voor de vriendschap en waardeering, welke hem van die zijde in zoo rijke mate zijn ten deel gevallen.

Uit den aard der zaak is het ons evenwel niet mogelijk geweest, in die weinige dagen de adressen van *allen* te verzamelen.

Wij zouden het dus op hoogen prijs stellen, wanneer allen, die — zeer tot ons leedwezen — geene mededeeling mochten ontvangen hebben, de in dit blad voorkomende kennisgeving als aan hen persoonlijk gericht wilden beschouwen.

EEN XVIIIe EEUWSCH HUIS TE UTRECHT.

Eenigen tijd geleden werd door de bekende firma Allan en C°. te Rotterdam het in- en uitwendig fraaie huis aangekocht, gelegen aan de Stammersbrug te Utrecht, dat beschouwd kan worden als het stamhuis der Utrechtsche familie Van Voorst van Beest, en tot vóór korten tijd in haar bezit is gebleven. Zoodra had de firma niet vernomen dat het huis te koop was, of zij nam het voor 8 dagen in handen, en accepteerde het binnen den gestelden tijd, zoodat het niet in publieke veiling is gekomen.

Bij de betaling der kooppenningen reeds werd aan de nieuwe eigenares een groote winst bij verkoop aangeboden, vermoedelijk van wege de Gemeente Utrecht die het gebouw ongetwijfeld gaarne voor museum zou hebben ingericht.

Hoofdzakelijk omtrent het inwendige, en ter opheldering van de afbeeldingen, moge het volgende dienen.

Het huis onderging in 1723 eene algeheele kostbare restauratie, waardoor het een echt specimen van den smaak uit dien tijd is geworden.

Thans behoefde het, na 15 jaren onbewoond te zijn geweest, wederom eene restauratie; deze is nauwgezet en oordeelkundig uitgevoerd, zonder aan vormen of indeeling ook maar het geringste te veranderen. De firma Allan en C°. heeft het daarna ingericht tot een magazijn van meubels, die er op 't voordeeligst worden tentoongesteld.

De naam van den architect, die in 1723 den fraaien gevel in Hollandschen barokstijl uitvoerde, of liever den bestaanden restaureerde, is onbekend gebleven; de verjongingskuur die dien gevel nu onlangs weer heeft ondergaan, met alle eerbied voor het oorspronkelijke, moet met lof vermeld worden.

Van het inwendige behoort de groote of feestzaal in de eerste plaats genoemd worden. Zij dagteekent uit 1725 en is door schoonen bouw en rijke versiering in het Louis XIV karakter een zeldzaam kunstgewrocht der 18e-eeuwsche architectuur. De gelukkige verdeeling van plafond en wanden wijst er op, dat de bouwmeester iemand is geweest met groot scheppingsvermogen, die bovendien het geluk heeft gehad zich van de medewerking te kunnen verzekeren van

grootmeesters in de kunst als de schilders Jacob de Wit (1695—1754) en Izaac de Moucheron (1670—1744), en van een helaas nog onbekend beeldhouwer, die blijkt een kunstenaar in zijn vak te zijn geweest.

De beide lange zijden van de zaal zijn, de een, waarin drie ramen, 9.95 M. lang, de tegenoverliggende, waarin twee deuren, 9.85 M. lang. De korte wanden zijn elk 6.35 M. lang; tegen den eenen staat de schoorsteen, in den anderen zijn twee ramen aangebracht. De hoogte der zaal is 4.45 M.

Het houten plafond, met drie diepe caissons, is wit geschilderd, hier en daar met ducatengoud verlevendigd. Het middelste der vakken bevat een schilderstuk van J. de Wit, uit zijn besten tijd afkomstig. De lage houten lambrizeering is, zooals het plafond, wit geschilderd, met spaarzame toepassing van goud. De schoorsteenmantel van kostbaar blauwachtig grauw marmer is met zijn gebeeldhouwde versiering daarboven, een prachtig stuk werk; de haard is van gedreven ijzer.

Zes der vakken in de zaalwanden zijn bekleed met meesterlijk ontworpen en uitgevoerde wandschilderstukken van I. de Moucheron; vijf stellen landschappen, het zesde een stilleven voor. Deze stukken van groote kunstwaarde bevinden zich nog in uitstekenden toestand. Van den reeds genoemden J. de Wit bevat de zaal in de vakken boven de deuren en penantspiegels vier zeer fraaie grauwtjes, in welk grisaillewerk hij zoo zeer uitmuntte, en een bovenspiegelstuk in kleuren.

Gordijnen en portières zijn van ponceau-roode damastzijde, de lambrequins van donkerrood fluweel met goud ornament afgezet.

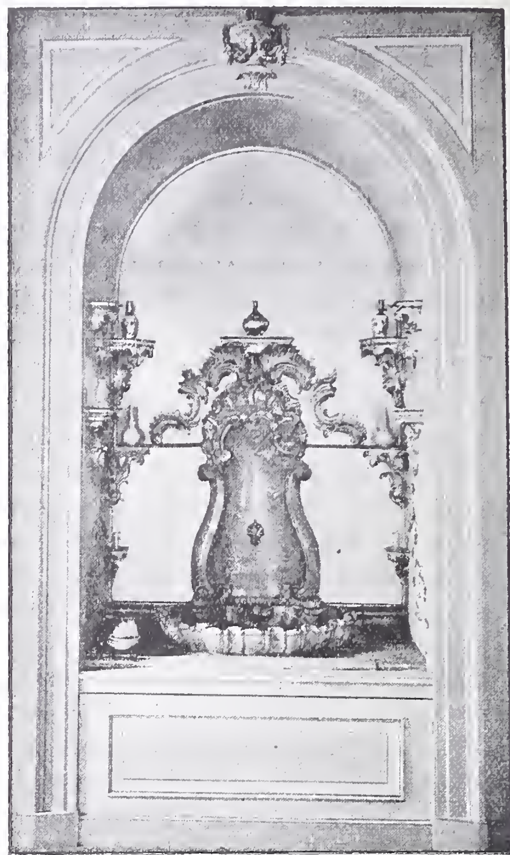
De massief koperen vergulde kandelabres naast den schoorsteen en de beide uit de twee uiterste caissons hangende fraaie lichtkronen zijn waarschijnlijk afkomstig uit het midden der vorige eeuw, evenals het meerendeel der meubels; de prachtige tafel is ongetwijfeld een ouder stuk werk.

Schilderstuk in Grisaille in de Vestibule.

De plaat bij dit nummer gevoegd geeft een kijkje in deze vorstelijke zaal.

Ook de vestibule is een zeer fraai gedeelte van het huis. De vloer en de 1 M. hooge lambrizeering zijn van wit marmer; de wanden, met medaillons die Romeinsche Keizertypen voorstellen, van stuc. In den achterwand is de doorgang naar een tweede vestibule, en links daarvan trekt een van ontwerp en uitvoering zeldzaam fraai schilderstuk in grisaille

Muurfontein in de Eetzaal.

van groote kunstwaarde de aandacht. De maker van dit stuk, waarvoor een liefhebber reeds eene som van *f* 12.000 moet geboden hebben, is onbekend, maar moet toch tot een der grootste kunstenaars van zijn tijd gerekend worden. Van de voorstelling die hij op het doek heeft gebracht, heeft hij zelve eene beschrijving gegeven, die hier letterlijk wordt overgenomen.

„Tomyris, Koninginne der Schyten, den Koning Cyrus „verweten hebbende (toen Sij hem in eenen Veldslag over„wonnen had, Sijn hoofd liet afhouwen en in een kuip vol „menschenbloed gestoken hebbende) overluyd riep, verzadigt „U met bloed, daar gij soo seer na gedorst hebt, dit is de „beteekenis van de schilderij in het voorhuys."

De omlijsting van dit schilderstuk bestaat uit witte houten pilasters, belegd met een fijn, verheven lofwerk, uit hout gesneden maar waaraan het uiterlijk van brons is gegeven; de pilasterkapiteelen, sluitsteenen van de bogen boven het schilderstuk en de deur, en de ruimten tusschen de bogen en het plafond zijn eveneens rijk met zulk lofwerk belegd.

Het uniek mooi huis bevat overigens tal van bezienswaardige zaken. Daarvan wordt alleen nog vermeld een mede hier afgebeelde muurfontein van blauw marmer, geplaatst in eene nis van de eetzaal der vroegere bewoners.

PRIJSVRAGEN.

Prijskamp voor een monument ter eere van Mgr. Dr. H. J. A. M. Schaepman.

Aan het in druk verschenen rapport van beoordeeling over de ontwerpen, in antwoord op deze prijsvraag ingezonden, wordt hier gaarne een plaats verleend. Het luid als volgt:

Aan Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid den Aartsbisschop van Utrecht.

Monsigneur!

Zich kwijtend van de hun door U. D. H. verstrekte opdracht, zijn de ondergeteekenden op Vrijdag 12 Mei jl. bijeengekomen

n het gebouw der Vereeniging „Voor de Kunst" te Utrecht, eneinde kennis te nemen van de ontwerpen, voor bovenvermelden prijskamp ingezonden.

Het bleek, dat waren ontvangen 27 ontwerpen, waarvan een, onderteekend Carel Wirtz, op verzoek van den inzender, als buiten mededinging te beschouwen.

De algemeene indruk, door de inzendingen gewekt, was zeer teleurstellend. Al dadelijk viel in het oog, dat velen der ontwerpers niet voldoende rekening hadden gehouden met de eischen, in het program van den prijskamp gesteld. Sommigen hadden, in stede van het gevraagde stel teekeningen, slechts eene foto of een enkel aanzicht gestuurd; door velen was afgeweken van het voorschrift ten opzichte der te bezigen materialen; de meesten hadden niet voldoende gelet op den — in het program toch duidelijk omschreven — geestelijken inhoud, waaraan het monument uitdrukking behoorde te geven.

Van eene oorspronkelijke gedachte bij het bepalen van den hoofdvorm voor dit gedenkteeken viel slechts bij weinige inzendingen iets te bespeuren: de meeste ontwerpers hadden zich beperkt tot variaties op de vormen standbeeld, obelisk of grafmonument.

Ook als teekenwerk bleef de grootste helft der inzendingen beneden het middelmatige en, behalve de straks nader te bespreken onderwerpen, verdient in dit opzicht alleen het project onder motto Memento eene loffelijke vermelding. De hiervoor ingezonden teekeningen geven inderdaad een geheel volledig beeld van het ontwerp en zijn voortreffelijk uitgevoerd.

Om al de hier genoemde redenen viel het der Jury gemakkelijker, dan haar lief was, reeds dadelijk de overgroote meerderheid der inzendingen als stellig ongeschikt voor uitvoering en niet-voldoende aan zeer elementaire eischen van doelmatigheid en schoonheid ter zijde te stellen.

Slechts met moeite gelukte het haar een zestal ontwerpen over te houden, die aandachtiger beschouwing verdienden.

Het ontwerp, onder motto „Drie ineengetrokken Cirkels", trekt de aandacht wegens de zorgvuldigheid, waarmede het is geteekend. Ook valt er in te waardeeren, dat de motieven voor de stichting van het monument door verschillende emblemen en inscripties nauwgezet er in zijn aangegeven. Men mist echter noode oorspronkelijkheid, zoowel in het denkbeeld-zelf, als in de samenstelling van deze naald, die al te zeer herinnert aan tal van obelisken, in de vorige eeuw ontworpen of uitgevoerd.

Het ontwerp „Arbeid Adelt" verdient eenige opmerkzaamheid, wijl het althans getuigt van streven eens iets anders te geven dan steeds herhaalde monument-vormen. De forsche rondbouw biedt daarenboven ruimschoots gelegenheid in reliefs de verdiensten van den gehuldigde te doen uitkomen. Het is echter een groote fout, dat de hoofdfiguur, de statue van Dr. Schaepman, niet *in* den rondbouw is geplaatst, doch zonder eenigen samenhang, ervóór, zoodat de engel op den top zijnen krans reikt boven een dak, waaronder de gelauwerde-zelf *niet* wordt gevonden.

Het ontwerp, motto „Ego sum Alpha et Omega," bezit voor den eersten aanblik de aantrekkelijkheid eener monumentale conceptie. Hetgeen de hoofdzaak van een gedenkteeken behoort te zijn, de aanwijzing van den persoon, te wiens eere het werd opgericht, is echter bij dit project geheel uit het oog verloren: het kleine reliefpoortje zinkt in het niet tegenover de enorme steenmassa van den bouw. De detailleering toont ook zeer weinig plastisch kunnen en fantaisie. Maar dit daargelaten, schijnt het denkbeeld van een monument in den vorm eener bank absoluut verwerpelijk, daar het alle aandacht vraagt voor het landschap, waarop de bank uitzicht geeft, en ieder aanschouwer, uitnoodigt.... den rug toe te wenden aan de beeltenis en de versieringen, die spreken van dengene, te wiens aandenken de bank bestaat.

Het ontwerp „Driehoek tusschen twee cirkels," onmiskenbaar met de hand van een ervaren decorateur vlot op het papier gebracht, heeft de verdienste krachtig tot den toeschouwer te spreken. De zin voor weidsche praal, die onze oostelijke en zuidelijke naburen kenmerkt, spreekt uit dit ontwerp, welks kloek nedergezette en met goeden smaak tot zijne bekroning gebrachte middenbouw, gecantonneerd als hij is door de vier urnendragende hoekstukken, van een goed oog op verhoudingen getuigt. De vier zijden geven ook eene geschikte plaats, om in reliefs de meest bijzondere talenten van den gehuldigde te memoreeren. Tegenover deze deugden staat echter de ernstige bedenking, dat het bijna ongerijmd schijnt een zoo echt en oprecht Nederlander, als Schaepman was, te willen eeren door een monument, welks pompeuse conceptie allerminst strookt met het Nederlandsche volkskarakter.

Maar ook de uitwerking der gedachte laat toch veel te wenschen over. In den kring van christelijke voorstellingen past niet een zoo mondaine engel, als de quasi-elegante, treurende jonkvrouw, die men noode gedwongen ziet te eeuwigen dage aan deze steenmassa vastgeklonken te blijven. De zeer zwakke vormen der ornementale deelen, al te zeer aan de motieven van tooneeldecoraties herinnerend; de reeds zoo vaak misbruikte urnen, welker bestaan in de werkelijkheid toch nimmer door brandoffers zal worden gemotiveerd — al zulke gebreken doen aan de waarde van dit ontwerp grootelijks afbreuk.

Met meer sympathie beschouwde de Jury het ontwerp „Defunctus Adhuc Loquitur." Blijkbaar heeft de maker hiervan zich ernstig afgevraagd wat het monument moest zeggen. Hij is er in geslaagd dit op een oorspronkelijke wijze, in christelijken geest, uit te spreken. Ook had hij het goede denkbeeld de statue van den vereerde te plaatsen tegen eenen monumentalen bouw als fond, waaraan hij door zinrijke voorstellingen, symbolen en opschriften een eigen reden-van-bestaan wist te verzekeren, terwijl deze ook gelegenheid bood, door eene overhuiving, aan het beeld de noodige beschutting te geven.

De Jury betreurt het zeer, dat de vormen van dit ontwerp niet even fraai zijn als de gedachte. Dat de statue geheel los staat van den fond, is reeds een ernstige fout. Maar de opeenstapeling van steenblokken, zonder goed ontwikkelde overgangen; de geheel ongemotiveerde zwaarte van den baldakijn en van de afdekking — waarvan de hinderlijkheid vooral op de perspectiefteekening duidelijk in het oog valt; — de doellooze omvang der hoekstukken, die slechts dienen om een ijzeren hekje te houden, geven aan dit project een plomp en zwaarmoedig aanzien, terwijl de slechte vorm der letters en de zonderlinge detailleering van het smeedwerk verder bewijzen, dat dit ontwerp te zeer beschaving mist, om voor uitvoering geschikt te zijn.

Het plan, voorzien van een „wapen" als motto, scheen der Jury het eenige, dat tegelijk wel-overwogen en *sierlijk* mag heeten. De gedachte: de „zuil der waarheid", die het kruis hoog opheft, tot hoofdmotief te maken van het monument ter eere van eenen priester, heel wiens leven aan de glorie der Katholieke Kerk gewijd was — is uitnemend gevonden.

Tegen deze „columna varitatis" geplaatst, krijgt de statue eene edele beteekenis, die wegneemt al wat er moeilijk vereenigbaar schijnt in de ideeënassociatie van een priester met een standbeeld. De uitwerking van deze goede gedachte bezit ook vele verdiensten. De rijzige zuil staat mooi en stevig op den grond, is in aangename verhoudingen onderverdeeld en op zeer gelukkige wijze tot haar einde gevoerd.

De details zijn goed van vorm en geven blijk van veel beschaving en van eene ernstige studie der oude kunst, waarop de ontwerper zich inspireerde. Dat een monument voor Dr. Schaepman — die een zoo vurig bewonderaar was der middeleeuwsche kunst — in gothischen geest wierd opgetrokken, zou zeker des te eer worden goedgekeurd, ook door hen voor wie de Gothiek *niet* meer het eenig ideaal is, nu het kon geschieden in eenen vorm, die van een zoo innig begrip der Gothiek getuigt, als met dit ontwerp het geval is.

Maar hoezeer de Jury de deugden van het project waardeert, vindt zij toch geene vrijheid het ter oprichting aan te bevelen. Nog daargelaten, dat de materialen, die de ontwerper zich voorstelde, gedeeltelijk niet bestand zijn tegen de invloeden van het vaderlandsche klimaat, meent zij, dat het uitnemend geeigend zou zijn voor uitvoering op kleine schaal — als een pronkstuk van orfèvrerie b.v., dat binnenskamers wordt gezien — maar niet geschikt is om in groote afmetingen te verrijzen. De slankheid zou dan schraal en mager blijken en de versieringen, veel te klein en te fijn, zouden op zóó groote hoogte komen, dat zij van af den grond niet meer zichtbaar waren. Hier komt bij, dat het monument, op betrekkelijk korten afstand, terzijde van eenen straatweg moet worden opgericht, waar men niet voldoende recul heeft om den noodigen indruk ervan te ontvangen. Eindelijk is ook bij dit ontwerp geen organisch verband gevonden tusschen de beide deelen; het beeld staat los van de zuil en de ontwerper heeft, onbegrijpelijkerwijze, geen profijt getrokken van de uitnemende gelegenheid, door den fraaien nodus als aangeboden, om aan de statue — maar dan met de zuil uit hetzelfde blok gehouwen

— eene passende overhuiving te geven. Terwijl dit bezwaar te verhelpen zoude zijn, blijft de Jury vreezen, dat deze slanke flèche, hoe goed ook gevormd, in de vrije ruimte geen imposanten, doch eer den indruk van een spichtige mast zou maken.

Met eenparigheid van stemmen kwam de Jury tot de slotsom:
1. geen der ontwerpen aan te bevelen voor uitvoering;
2. den eersten prijs toe te kennen aan het ontwerp met een „wapen" als motto, den tweeden prijs aan dat met de kenspreuk „Defunctus Adhuc Loquitur," en den derden aan het project, gemerkt met eenen „Driehoek tusschen twee cirkels."

Bij opening der naambriefjes bleken de namen der bekroonden te luiden:
1. Wolter te Rielle Gzn., architect te Deventer;
2. F. H. Bach, leeraar aan de teekenacademie „Minerva" te Groningen:
3. Henri Minderop, architect te Rotterdam.

De Jury in den prijskamp voornoemd:
Dr. P. J. H. Cuypers, Voorzitter.
Mgr. G W. van Heukelom.
Utrecht, 12 Mei 1905. Prof. Dr. A. Resemans.
L. C. Hezenmans.
Jan Kalf, Secretaris.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 20 Mei 1905. *Twee Engelsche Kathedralen.* Enkele aanteekeningen omtrent de bouwgeschiedenis van de St. Paulskerk te Londen en de York-Minster.

Inrichting der veestallen; naar aanleiding van den bouw van een stal, waarin de koeien juist andersom geplaatst staan dan tot nu toe, en 't geen algemeen aanbeveling verdient.

Architectura. 20 Mei. *De toren der kerk van de H. Petrus Banden, te Leende.* Voortzetting der beschrijving van de herstellingswerken, door Jos. Th. J. Cuypers, met afbeeldingen.

De nieuwe bouwverordening (voor Amsterdam); een overzicht daarvan door H. G. Jansen.

Inhoud van het „Technisch gedeelte": *Ontijzering van Nortonwater; Het nut van droog hout.*

De Bouwwereld. 17 Mei. Slot van: *De Amerikaansche steenindustrie*, door W. J. van der Elst. Vervolg van: *Het hout als bouwmateriaal*, door A. H. Berkhout.

Het nummer bevat: 1°. een afbeelding van het *Kapelhuis te Amersfoort*, herstellingsontwerp van W. Scheepens; 2°. *Landhuis-ontwerp* van den architect Ern. Newton te Londen.

Technisch Weekblad. 18 Mei. Agenda der op 1 Juni a. s. te houden *Alg. vergadering* van den Bond van Technici, met uitvoerige toelichtingen betreffende de aanhangige *reglements- en statutenwijziging*, en het 1e gedeelte van het *jaarverslag* over 1904.

Het Huis. Mei-aflevering. *Gevelsteenen*, door Jan Kalf, met afbeeldingen

Oude kandelaars, door Dr. W. Vogelsang, met afbeeldingen.

Toelichting bij de platen, een denkbeeld gevende van de *meubileering van een woonhuis* te Amsterdam, en van een dokterswoning te Nunspeet.

UIT DEN VREEMDE.

Den 10en Mei l.l. is in de Ecole Nationale des Beaux-Arts te Parijs een tentoonstelling geopend van werken van den schilder-graveur James Mac Neill Whistler (1834—1903). Zijne werken werden van af 1859 tot 1863 op de „Salons" geweigerd, en in Engeland waren zij het onderwerp van heftige kritiek, vooral van Ruskin, in den tijd dat Frankrijk, omstreeks 1877, recht deed wedervaren aan zijn zeer persoonlijk werk. Whistler is gedurende het laatst der 19e eeuw onder den invloed van enkele Fransche meesters geweest, en heeft getoond te zijn een artist met machtig temperament en oorspronkelijke kwaliteiten, die algemeen zijn erkend.

Proeven met verschillende middelen genomen tegen stof, hebben in eene vergadering te Monaco geleid tot het doen van een beroep op belanghebbenden, om in alle steden van de Riviera vereenigingen op te richten ten einde te bewerken, dat gedurende den zomer de nationale route tusschen Nizza en Monaco des morgens zal worden geveegd en besproeid, en dat verdere proeven zullen worden genomen met bitumineuse olieën, onder toezicht van een commissie, daartoe te benoemen.

In den wedstrijd voor een schouwburg voor Fontainebleau zijn met den eersten prijs bekroond de architecten: Lucas Fernand en Marion Paul, wier ontwerp door den Gemeenteraad op 12 Mei j.l. voor uitvoering is aangewezen. De prijsvraag had een bijzonder goed succes; de twee overige uitgeloofde prijzen werden volledig toegekend, en op voorstel der Jury werden bovendien 2 buitengewone premiën, en 5 eervolle vermeldingen toegekend.

Op de prijsvraag, in 1904 ingeschreven door de Hessische Centrale vereeniging voor goedkoope woningen, zijn den 1en Mei j.l. ingekomen 287 antwoorden, omvattende meer dan 5000 ontwerpen en talrijke modellen. De Vereeniging zal afbeeldingen van de bekroonde ontwerpen op de ruimst mogelijke wijze verspreiden.

De eerste prijs werd toegekend aan Arthur Wienkoop, architect te Eberstadt-Darmstadt, de tweede aan Jos. Rings, architect te Darmstadt. In plaats van den derden prijs van 400 Mrk., zijn twee prijzen van 300 Mrk. toegekend, de eene aan Curt Bräuer te Speyer en Bausch te Herborn, de andere aan Jos. Winter te Bensheim en Wilh. Grein te Kassel. Bovendien zijn verschillende ontwerpen aangekocht.

Te Coatbridge is verleden week de nieuwe openbare bibliotheek, een geschenk van den heer Carnegie, ingewijd. Architect is de heer Alex. Cullen.

Door het stadsbestuur van Karlstadt in Kroatië, is een algemeene internationale prijsvraag uitgeschreven voor den aanleg van een waterleiding en kanaliseering. Plannen moeten binnen vier maanden zijn ingekomen. Verlangd worden ook de voor de uitvoering noodige detailontwerpen. Het programma spreekt niet van prijzen.

Van 2 tot en met 5 Juli a. s. wordt te Hamburg een congres gehouden van vakmannen op het gebied van verwarming en luchtverversching. Bekende specialiteiten zullen er verschillende onderwerpen behandelen; behalve feestelijkheden zijn aan dit congres verbonden eenige bezoeken aan inrichtingen die voor de leden belangrijk zijn. Donderdag 6 Juli: bezoek aan Kiel.

Voor het deelnemen aan het congres wordt 20 Mrk. betaald; voor dames is het bedrag 15 Mrk. Men moet zich aanmelden aan het adres: Baumeister Kappmeyer. Hamburg I, Bleichenbrücke 17.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

JAARVERSLAG 1904—1905.

(Vervolg.)

Afdeelingen:

's-Gravenhage.

Het Bestuur is samengesteld als volgt:
W. C. Metzelaar, *Voorzitter.*
Joh. Mutters Jr., *Vice-Voorzitter.*
W. H. Kam Jr., *1e Secretaris.*
Z. Hoek, *2e Secretaris.*
A. Stigter, *Penningmeester.*
D. Verheul Jr., *Bibliothecaris-Archivaris.*
D. E. C. Knuttel, *Commissaris.*

De Afdeeling bestaat uit 97 Leden, waarvan 2 Eereleden, 43 Gewone Leden, 9 Afdeelings-leden, 41 oud Afdeelings-leden, 2 Kunstlievende Leden.

Gedurende het tijdvak Mei 1904—Mei 1905 werden 6 Ledenvergaderingen gehouden, waarvan de laatste een gecombineerde vergadering met de Verfraaiings-Commissie van de Vereeniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen, alhier, ter bespreking van het Uitbreidingsplan der gemeente 's-Gravenhage.

In Juni werden de Leden in de gelegenheid gesteld de Uitbreidingswerken van de Exploitatie-Maatschappij Scheveningen te bezichtigen onder leiding van den Architect, den heer W. B. van Liefland, en in October werd een bezoek gebracht aan de Grafelijke zalen op het Binnenhof, waarbij de heer Knuttel de leden rondgeleidde.

Een adres werd gericht aan den Raad der Gemeente 's-Graven-

laage in zake de voorgestelde stichting van het Vredespaleis in het Haagsche Bosch, terwijl in een rapport, aan den Gemeenteraad en aan Burgemeester en Wethouders van 's-Gravenhage toegezonden, gewezen werd op de bezwaren tegen het nieuwe Uitbreidingsplan.

In dit jaar werd een prijsvraag uitgeschreven voor een Volksbadhuis in een kleine gemeente, waarop 10 antwoorden inkwamen, en hoewel geen der antwoorden voor eene volledige bekroning in aanmerking konden komen, werd toch een eerste prijs en de premie toegekend.

Verbetering. Op bladz. 257, 1e kolom, regel 24 van onderen, moeten de woorden „den Raad van Bestuur van het Kon. Instituut van Ingenieurs, en van". vervallen.

Besprekingen met dien Raad over het oprichten van Raden van Arbitrage hebben namelijk niet plaats gehad.

BERICHTEN.

Tiel. De 18de dezer is voor den heer C. Van Weerden, arch. dezer Gemeente, en voor zijn familie, een zeker onvergetelijke dag geweest door de talrijke blijken van achting en waardeering hem betoond bij gelegenheid van zijn zilveren ambtsfeest. Hieromtrent ontleenen wij de volgende bijzonderheden aan het Tielsch Nieuwsblad.

Bij het huldebetoon ging in de eerste plaats het gemeentebestuur voor, met de aanbieding van een zilveren theeservies, namens den Gemeenteraad, vergezeld van een waardeerend schrijven. Verder de gemeente secretaris, de gemeente-ontvanger en de directeur der gemeente gasfabriek, die hem met fraaie bloemstukken vereerden. Van het college van brandmeesters ontving hij een bronzen beeld op zuil, voorstellende: „Gloire au Travail", terwijl, namens de patroons in de bouw- en aanverwante vakken, eveneens een bronzen beeld op zuil werd aangeboden, voorstellende: „Le Travail". Op beide kostbare en toepasselijke souvenirs, afkomstig van de „Compagnie des Bronzes" te Brussel, is een inscriptie aangebracht, terwijl bij laatstgenoemd een album was gevoegd, waarin de namen der gevers. Deze geschenken werden den jubilaris ten zijnen huize met toespraken overhandigd.

Het Dag. bestuur der gemeente ging den feestvierende eveneens in den namiddag complimenteeren, waarbij de burgemeester den jubilaris toesprak; terwijl hem nog vele andere kwamen feliciteeren.

Ook de overige ambtenaren der gemeente bleven niet ten achter om den jubilaris huldeblijken te offreeren. Van het veerpersoneel ontving de heer Van Weerden een zuil, waarop de veerpont „Zelden Rust" met de Oude Haven is aangebracht, een zeer fraai uitgevoerd werkstuk van de Koninklijke metaalwarenfabriek der firma Daalderop alhier. Van den gemeente-opzichter A. van Manen ontving hij een zilveren inktkoker en van de gemeentearbeiders een prachtige plant in een massief houten bloempot, met koper beslag, op tafeltje. De ambtenaren ter gemeente-secretarie boden eveneens een bloemenhulde aan. In laatstgenoemden vorm waren de bewijzen wel het talrijkst (32 stuks), het een nog fraaier dan het andere, waaronder één bijzonder de aandacht trok, met het volgende opschrift op de linten:

„De bouwkunst toont haar beeld in vrouwelijk gewaad,
Gelukkig is de grond waarop haar tempel staat."

Het aantal cadeaux enz. hier op te noemen, die den jubilaris werden aangeboden, achten wij overbodig en dat ze hem het bewijs hebben geleverd hoezeer hij zich in dit 25-jarig tijdvak bij velen bemind en geacht heeft gemaakt, behoeft eveneens niet geschetst te worden.

In de nabijheid van de woning van den jubilaris, en van de veerpont zag het door de menigte vlaggen, recht feestelijk uit.

's Avonds om 9 uur werd den jubilaris, vanwege patroons in de bouwvakken, door het Stedelijk Muziekcorps nog een serenade gebracht, met fakkellicht.

Bussum. Den 22en Mei overleed alhier de heer J. F. Everts, die vele jaren architect dezer gemeente was.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

					per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
„ „	„	28	„	„	- 95.—
„ „	„	46	„	„	- 120 —
„ „	„	32	„	„	- 90.—
„ „	„	25	„	„	- 70.—
„ „	„	22	„	„	- 80.—
„ „	„	22	„	„	- 40.—
„ „	„	21	„	„	- 80.—
„ „	„	24	„	„	- 70.—
„ „	„	30	„	„	- 125.—
„ „	„	31	„	„	- 90.—
„ „	„	26	„	„	- 60.—
„ „	„	31	„	„	- 100.—
„ „	„	20	„	„	- 50.—
„ „	„	23	„	„	- 75.—
„ „	„	21	„	„	- 70.—
„ „	„	27	„	„	- 75.—
„ „	„	21	„	„	- 60.—
„ Teekenaar	„	21	„	„	- 45.—
„ „	„	27	„	„	- 75.—
„ „	„	18	„	„	- 30 —
„ „	„	19	„	„	- 40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 29 MEI.

AMSTERDAM. Bestek 1031. Het maken van een uitbreiding van het gebouw voor het seinwezen op het stationsemplacement te Alkmaar, en het maken van een opslagplaats met magazijnen en terreinsafsluiting voor het seinwezen op het stationsemplacement den Haag in 2 perc. Raming perc. I. f 3350 perc. II f 1680.

De Holl. ijzeren spoorweg maatij n.m. $1\frac{1}{2}$ u (greenw.t.) in het centr. personenstation.

AMSTERDAM Het wederopbouwen van den toren v. d. kerk „Het Allerheiligst Hart van Jezus"

Het R.K. Par. bestuur van bovengen. kerk 's m. 12 u. in het pavilloen in het Vondelpark. Bestek en teek ad f 1,50 verkrijgb. bij P. Rijnja, Reguliersgracht 134. Aanw. gedaan.

MAASTRICHT. Het uitbreiden en wijzigen van eenige lokalen van de Rijkshoogere burgerschool te Roermond. Raming f 10100.

Het prov.best. v.m. 10 u. Bestek ter lez. aan het gebouw van het min. van binnenl. zaken, aan dat van het prov. bestuur van Limburg, te Maastricht, en is te bekomen bij M. Nijhoff Nobelstr no. 18 te 's-Hage. Inl. te bekomen bij den rijksbouwk. en bij den hoofdopz. der universiteitsgebouwen D Kruyf te Utrecht. Aanw. gedaan.

OUDE TONGE. Het bouwen van een nieuw woonhuis met alle leverantien, daartoe benoodigd, op de Euphrasia Hoeve.

De archit. A. le Clercq te Kruiningen, n.m. 2 u, in 't koffiehuis van Ware. Bestek en teek. verkrijgb. bij besteder à f 2 die inl. verstrekt. Aanw. 29 Mei, n.m. 1 u.

SWALMEN (LIMB.). Het bouwen eener stoomzuivelfabriek met directeurswoning.

Het best. van Swalmen's coöp. stoomzuivelfabriek n.m. 5 u. in 't koffiehuis van Jansen en Hawinkels; alw. bestek en teek verkrijgb. à f 12, waarvan bij inlevering na de besteding f 10,50 wordt terugbetaald. Inl. verkrijgb. bij den bouwk. Hup. Sillen, Swalmen, Aanw. 19 Mei, n.m. $2\frac{1}{2}$ u.

TILBURG. Het bouwen van 5 woningen op een terrein in de Achterstraat sectie N.

De arch C. F. van Hoof n.m. 3 u. bij wien dagelijks behalve Zondag teek. ter inzage en bestekken à f 0,50 verkrijgbaar. Bilj. te zenden voor 29 Mei 's midd. 12 u.

WIJHE. Het vergrooten van het postkantoor.

Het gem.best. v.m. 11 u. Bestek en teek. ter secretarie ter lezing en aldaar à f 1,50 verkrijgb. Inl. verstrekt de arch. H. J. J. Fuchs te Wijhe. Aanw. 27 Mei n.m. 2 u.

DINSDAG 30 MEI.

EMMEN. Het bouwen van een winkelbehuizing met bijlev. der materialen.

De heer H. Katoen, n.m. $1\frac{1}{2}$ u. bij J. Wielens, alw. bestek en teek. ter inzage.

LONNEKER. Perc. 1 het verbouwen en bijbouwen van het gem.huis van Lonneker aan de Hengeloschestraat te Enschedé; perc. II, het bouwen van eene onderwijzerswoning bij de school te Usselo, gemeente Lonneker; perc. III, het verbouwen der onderwijzerswoning enz. te Driene, gem. Lonneker.

Het gem.best. n.m. 3 u. Bestek en teek. verkr. ten kantore van den arch. voor perc. I à f 2, 2 à f 150 en 3 à f 1 per stel. Inl. te bekomen bij den arch. H. E Zeggelink te Enschedé. Aanw. te Usselo 29 Mei v.m. $9\frac{1}{2}$ u. Te Driene 29 Mei n.m. 3 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

4 MEI.

ACHTERBERG (GEM. RHENEN). Het bouwen van een burgerwoonhuis. Door den timmerman R. Doornendal.
Laagste inschr. J. W. Lammers, f 1290, Geg.

ROTTERDAM. Het bouwen van eenige woonhuizen aan de Snellemanstraat voor rekening van de kerkeraad der Geref. kerk (A). Door den bouwk. P. Korsten.
Laagste inschr. de Vries, f 13519.

15 MEI.

ST. MICHIELS GESTEL (N.-B.). Het bouwen van een nieuw hoofdgebouw en verdere aanhooren aan het bisschoppelijk seminarie te St. Michiels Gestel. Door den arch. W. v. Aalst, 's-Bosch.
L. inschr. Th. Blijlevens. Made, f 115.880.
Gegund aan W. Neefs, 's Hertogenbosch, voor f 119.800.

16 MEI.

HELDER (ONDERH.). Het bouwen eener boerenplaats te Callantsoog, voor rekening van den heer W. A. P. F. L. Hoogenbosch
Gegund aan den laagsten inschrijver J. J. Schoeffelenberger, aldaar, voor f 4675.

17 MEI.

SLEEN (DR.). 1. Het bouwen van een school met drie lokalen en eene onderwijzerswoning te Noord Sleen. 2 Het leveren en plaatsen van schoolmeubelen en leesmiddelen in die school. Door het gem best.
1e Laagste inschr. A. Koelma. N.-Amsterdam, f 15633.
2e H. Timmer. Meppel, f 1590. Gunning in beraad gehouden.

WOUW (N.-BR.) Het bouwen van een heerenhuis met aanhoorigheden aan het Marktplein. Door den heer J. Huybrechts te de Hoeven.
Laagste inschr. P. Verbraak, Wouw, f 8240, Gegund.

18 MEI.

COEVORDEN. Het verbouwen van een huis in de Friesche straat. Door de firma B J van Coevorden.
L. inschrijver A. Nijhuis, Coevorden, f 4988.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter*. ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. Commissie van Redactie: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. Redacteur: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

3 JUNI 1905. 25e JAARGANG. No. 22.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Prijsvragen 1905.

Prijsvraag I. *Ontwerp voor een vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad.*

Ingekomen zijn 12 ontwerpen.

De conclusie van het rapport der Jury, bestaande uit de heeren Ed. Cuypers, W. Kromhout Czn. en A. Salm G.Bz., luidt als volgt:

De Jury heeft na rijpelijke overweging gemeend, de uitgeloofde prijzen niet te mogen uitreiken, doch eene verdeeling der geldprijzen te moeten voorstellen tusschen de inzenders der vier beste ontwerpen, met inhouding der medailles.

Deze vier ontwerpen bleven over na drie schiftingen; bij de 1e daarvan vielen n°. 3 en n°. 9 uit; bij de 2e, n°. 5, n°. 8 en n°. 10, en bij de 3e, n°. 6 en n°. 7, zoodat overbleven n°. 4, n°. 11, n°. 1, en n°. 2*a* en 2*b*.

De Jury stelt voor aan deze vijf inzendingen, waarbij de twee laatste van één ontwerper, de navolgende prijzen toe te kennen:

aan n°. 11 en aan n°. 4, elk *f* 50;
aan n°. 1, *f* 20;
aan n°. 2*a* en 2*b*, *f* 30.

Het rapport der Jury ligt ter lezing bij de ontwerpen, die tentoongesteld zijn in het Maatschappelijk Gebouw, Marnixstraat 402 te Amsterdam; het zal in een volgend nummer van dit blad worden afgedrukt.

Prijsvraag II. *Rubriek A, photographiën naar schilderachtige stadsgezichten.*

Ingekomen zijn 17 inzendingen.

De Jury, bestaande uit de heeren Ign. Bispinck, Voorzitter der Amateur Fotografen Vereeniging te Amsterdam, A. Le Comte en J. Verheul Dz., heeft de volgende uitgeloofde prijzen toegekend aan de heeren:

1e prijs, *f* 40; Wouter Cool, Ingenieur bij de Gemeentewerken te Rotterdam.

2e prijs, *f* 25; deze prijs was door de Jury toegekend, maar bij het openen van het naambriefje van den bekroonde vond het Hoofdbestuur der Mij. daarin de mededeeling, dat de inzender buiten mededinging wenschte te blijven.

3e prijs, *f* 10 en eervolle vermelding; A. J. Rühle von Liliënstern ter Meulen, te Utrecht.

Vijf prijzen elk van *f* 10; 1, V. G. F. Hendriks, te Rotterdam; 2, Th. van Reijn, te Prinsenhage; 3, C. J. J. Schaepman, te Zwolle; 4, H. J. Wagenaar, te Arnhem; 5, A. H. Hartkamp, te Amsterdam.

Rubriek B, photographiën naar interieurs.

Ingekomen zijn 6 inzendingen.

De Jury heeft de volgende uitgeloofde prijzen toegekend aan de heeren:

1e prijs, *f* 40; H. J. Wagenaar, te Arnhem.

2e prijs, *f* 25; I. B. Zwanenberg, te Nijmegen.

Benevens nog twee prijzen, elk van *f* 10; I. Enserinck, te Kampen, en Th. van Reijn, te Prinsenhage.

De prijs, uitgeloofd door de Amateur Fotografen Vereeniging te Amsterdam en bestaande uit de Groote Plaque der Vereeniging, was door de Jury toegekend, maar bij het openen van het naambriefje van den bekroonde vond het Hoofdbestuur der Mij. daarin de mededeeling, dat de inzender buiten mededinging wenschte te blijven.

Deze prijs was ter beschikking gesteld om te worden toegekend aan het technisch volmaakt goed uitgevoerde meest typisch Nederlandsch stadsgezicht, formaat boven 9 × 12 cM., methode van bewerking geheel vrijgelaten.

De prijs, uitgeloofd door de Firma Ivens en Co., Nederlandsch Fototechnisch Bureau te Amsterdam en bestaande uit een Eastman Bullot n°. 4 Kodak, is toegekend aan den heer H. J. Wagenaar, te Arnhem.

Deze prijs was ter beschikking gesteld voor de beste collectie interieurs.

TENTOONSTELLING.

In het Gebouw der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn tentoongesteld de

Antwoorden op de Prijsvragen

door de Maatschappij uitgeschreven in het jaar 1905.

Deze tentoonstelling is dagelijks, behalve des Zondags, geopend van des voormiddags 10 tot des namiddags 4 uur.

KLEINE WONINGEN.

EENVOUDIG WONINGTYPE TER VERVANGING VAN HUTTEN IN HEIDE- EN VEENSTREKEN.

Eenvoudig woningtype.

In de aflevering van het „Maandblad van den Centralen Gezondheidsraad", verschenen in Januari 1905, komen eenige schetsen met toelichtingen voor van kleine woningen, waaraan wij, met toestemming van genoemden Raad, in dit blad een overzicht zullen geven. Wij achten het namelijk wenschelijk, dat de beschreven typen meer algemeen bekend worden dan dit door middel van het „Maandblad" mogelijk is; zij kunnen tot leiddraad dienen voor het ontwerpen van dergelijke woningen en het studie-materiaal helpen uitbreiden voor de oplossing van een vraagstuk dat eenvoudig schijnt te zijn, maar het in werkelijkheid allerminst is.

Voor de medewerking die wij van heeren ontwerpers van deze typen ontvangen hebben, betuigen wij onzen vriendelijken dank.

Wij laten thans het eerst het woord aan den heer Joh. J. van Schuylenburg, Inspecteur van de Volksgezondheid, te Zwolle.

I.

Het mag als bekend verondersteld worden, dat ook in de noordelijke provinciën van ons land, vooral in de heide- en veenstreken van Friesland en Drenthe, een groot aantal inwoners een onderdak vinden in hutten.

Hoewel reeds in den loop van jaren veel over deze ellendige toestanden is gepraat en geschreven, bleek mij, bij een door mij ingesteld onderzoek in al de gemeenten van de provincie Drenthe en in aangrenzende gemeenten van de provincie Groningen, dat nog slechts weinig ter verbetering van dat gedeelte der volkshuisvesting is gedaan. Ook hoorde ik opnieuw de bewering, dat op het hooge veen niets anders gebouwd konde worden dan hutten.

Een en ander overwegende en bij een groot aantal hutbewoners, niet behoorende tot de zoogenaamde paupers, een streven opmerkende om tot verbeterde woningtoestanden te geraken, terwijl mede vele Gemeentebesturen met mij van oordeel waren, dat voor den bouw van woningen in heide- en veenstreken toch ook *minimum* eischen in de bouwverordening moesten opgenomen worden, meende ik dit „Eenvoudig woningtype" daarvoor te kunnen aanbevelen.

Door hooger eischen te stellen, hoezeer ook gewenscht, zou „geleidelijke" verbetering onmogelijk gemaakt worden. Zij, die iets meer kunnen besteden, zullen het vertrek wat ruimer en de schuur grooter maken, doch een **„minimum"** moest vastgesteld worden, voldoende aan behoorlijke eischen betreffende samenstelling en inrichting. Hierdoor zal het oprichten van hutten wel verminderen, doch geheel tegenhouden zal vooreerst nog niet gaan, tenzij door samenwerking van bouwvereenigingen, Rijk en Gemeentebesturen, de volkshuisvesting krachtig verbeterd worde.

Het is mij gebleken, dat in eenige gemeenten voor woningen van dit type, mits gebouwd met eigen krachten, en eenige hulp van vaklieden, slechts een bouwsom benoodigd is van *f* 200.— à *f* 250.—. Zulk een woning is ook met weinig kosten af te breken en te verplaatsen.

In verschillende gedeelten van Drenthe zijn in 1904 eenige woningen van dit type gebouwd, meestal reeds met grooter oppervlakte. Zelfs op het zeer hooge veen te Nieuw Weerdinge, gemeente Emmen, is er een met grooter afmetingen gebouwd en daardoor mijne meening bevestigd, dat dit type daarop zelfs gebouwd kan worden.

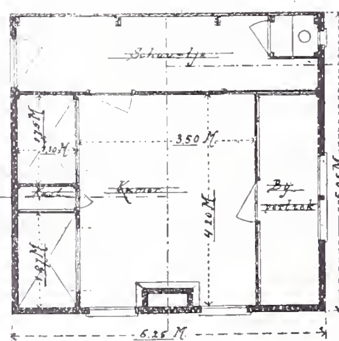
De eigenaar, vervener, verzekerde mij, dat de bouwkosten *f* 350.— à *f* 400,— bedroegen. Niet alleen de grooter afmetingen, noodig voor het daarin te verblijven arbeidersgezin, doch ook de transportkosten der bouwmaterialen naar dit hooge veen, waren oorzaak, dat de bouwsom steeg tot ruim *f* 350.—. Met een lid der Gezondheidscommissie van Emmen bezichtigde ik die eenvoudige woning na vooraf een aantal hutten te hebben bezocht. Dat het onderscheid ons trof, behoeft niet nader medegedeeld.

De gemeentebesturen en de verveners zien hierdoor, dat zelfs op het hooge veen voor de arbeiders wel iets anders gebouwd kan worden dan hutten en dat met weinig middelen reeds een aanmerkelijke verbetering tot stand kan komen.

In eenige bouwverordeningen zijn de minimum-eischen betreffende het „Eenvoudige Woningtype" opgenomen, volgens onderstaande beknopte omschrijving.

JOH. J. VAN SCHUYLENBURG.

BEKNOPTE OMSCHRIJVING VAN HET „EENVOUDIGE WONINGTYPE."

Plattegrond. Schaal 1 à 150.

Het woon- en slaapvertrek moet ten minste aan drie zijden omgeven zijn met muren van steen, die 0.12 Meter dik zijn.

Het fundament van die muren moet liggen op 0.60 Meter beneden bovenkant houten vloer in het woonvertrek, en bovenkant houten vloer 0.25 Meter boven het hoogste punt van het omringend terrein.

Het trasraam moet 0.42 Meter hoog zijn, van 0.36 Meter onder bovenkant houten vloer tot 0.06 Meter daarboven.

De hoogte van het woonvertrek, gemeten van den vloer tot onderkant der daarboven gelegen bintlaag, moet ten minste 2.20 Meter bedragen.

De geheele rookleiding moet van steen gemetseld zijn.

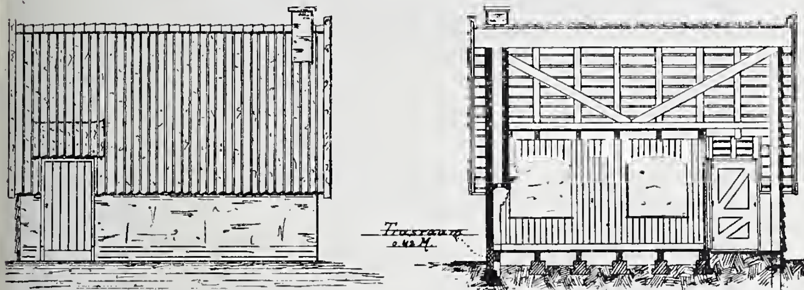
De minimum lengte is: van den voorgevel 6.25 Meter en van de beide zijgevels ieder 5.95 Meter. De zijgevels moeten opgemetseld zijn tot ten minste 1.20 Meter boven bovenkant vloer in het woonvertrek.

De lengte van het woonvertrek is, na aftrek van alle betimmering, 4.20 Meter en de breedte 3.50 Meter, zoodat daardoor eene oppervlakte verkregen wordt van 14.70 M^2.

De beide raamkozijnen in den voorgevel moeten ieder 0.90 Meter in den dag breed en 1.60 Meter hoog zijn, terwijl de onder- of bovenramen geopend moeten kunnen worden.

De bedsteden moeten door een kast, over de volle diepte, gescheiden zijn.

Voor ventilatie onder den houten vloer moeten, in drie daartoe te sparen openingen, een gelijk getal muisdichte roostertjes aangebracht worden.

Zijgevel. Doorsnede.

Achter het woonvertrek moet een schuurtje aanwezig zijn.

Het dak moet gedekt zijn met pannen.

De voorschriften betreffende de privaten en de beschikbaarheid van drinkwater, het onderhoud, de bewoning en het reinhouden, gegeven in de bouwverordening, zijn ook van toepassing op deze woningen.

PRIJSVRAGEN.

Door de firma Zijlstra en Rupp, importeurs van Engelsche en Amerikaansche sport-, toilet-, reis- en huishoudartikelen is een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp van een winkelhuis en magazijn aan de Roggestraat no. 24 te Arnhem.

Verlangd worden de teekeningen, alleen in lijnen, van: *a.* de plattegronden van beganegrond en verdiepingen op 1 à 100; *b.* den gevel op 1 à 50; *c.* een deel van den gevel tot en met den entre-sol, met doorsnede, op 1 à 10; *d.* een dwarsdoorsnede van het gebouw op 1 à 50. Verder: eene omschrijving van het werk en de te gebruiken materialen, en de plaatsen waar deze zullen worden toegepast, welke als grondslag van het te maken bestek kan dienen; en eene begrooting, voor het geheele werk met inbegrip der etalage-kasten, welke geen hooger cijfer dan f.16.000 mag aangeven, waarbij niet op centrale verwarming behoeft gerekend te worden.

De ontwerpen worden vrachtvrij ingewacht vóór of op 1 Oct. 1905 bij de firma Zijlstra en Rupp.

Uitgeloofd worden, als 1e prijs: de uitvoering, tegen de voorwaarden vervat in de laatste honorarium-tabel van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, of indien die uitvoering niet wordt opgedragen, een bedrag van f400; als 2e prijs: een bedrag van f200.

De Jury bestaat uit de heeren: A. Le Comte, Hoofdleeraar der Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam; V. G. Adringa Bosch, Bouwk. Ing., Voorzitter der Afd. Arnhem van de Mij. t. B. d. Bouwkunst; G. Versteeg, Secretaris dier Afd.; W. F. C. Schaap, Civ. en Bouwk. Ing., Directeur der Gemeentewerken te Arnhem, en N. J. Rupp, lid der firma Zijlstra en Rupp. Uitspraak der Jury, voor 1 Nov. 1905.

Bij het programma van de prijsvraag zijn gevoegd een teekening van het bouwterrein op 1 à 100, en een lijst van eenheidsprijzen.

Exemplaren van het programma en de situatie-teekening van het terrein zijn te verkrijgen bij de firma Zijlstra en Rupp, welke op schriftelijke aanvrage gelegenheid zal geven tot bezichtiging van het perceel op nader door haar te bepalen datum; aan het zelfde adres kunnen voor de Jury bestemde vragen worden gericht.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Mij. tot Bevordering der Bouwkunst, 30 Mei 1905. De 91ste Algemeene Vergadering werd door den Voorzitter, den heer A. Salm G.Bzn., geopend en geleid die den leden een welkom toeriep, en het zeer op prijs zeide te stellen, dat ook het Eerelid de heer J. H. Leliman van zijne belangstelling blijk gaf door zijne aanwezigheid; eenige oogenblikken later, toen de heer C. Muysken ter vergadering kwam, zeide de Voorzitter ook dat Eerelid dank voor zijne zeer gewaardeerde tegenwoordigheid.

Het jaarverslag der Maatschappij werd zonder opmerkingen daarover goedgekeurd; de Voorzitter voegde er echter aan toe, dat het verslag reeds in druk verschenen was, toen het droevige bericht van het overlijden van het Eerelid Prof. E. Gugel werd ontvangen. In enkele woorden herdacht spreker den overledene, die zooveel voor de bouwkunst in Nederland had gedaan, en dat zoozeer door zijn leerlingen werd erkend en gewaardeerd. Het Hoofdbestuur was bij de teraardebestelling vertegenwoordigd geweest.

Bij monde van den heer F. W. M. Poggenbeek, lid van de Commissie van Financiën uit het Hoofdbestuur, werd verslag omtrent de Financiën uitgebracht. De balans, met een debet- en credit-bedrag van *f* 72917,94, werd voorgelezen en goedgekeurd. De Voorzitter bracht daarna nog eens in herinnering, dat deze balans, en alle andere bescheiden op de financiën betrekking hebbende, gedurende 14 dagen in het Maatschappelijk Gebouw voor de inzage liggen.

De heer P. Kleiweg Dyserinck die met den heer I. H. J. van Lunteren de rekening en verantwoording over 1904 had nagezien, deelde mede, dat de administratie volkomen in orde was bevonden.

Van de geldleening, groot *f* 63.000, werden vervolgens uitgeloot de nummers 40, 185, 244, 451 en 584.

Uit de mededeeling omtrent den uitslag der verkiezing voor drie leden van het Hoofdbestuur bleek, dat gekozen waren de heeren G. W. van Heukelom met 56, W. J. de Groot met 57, en P. A. Weeldenburg met 58 stemmen. Voorts verkregen de heeren C. B. Posthumus Meijjes 6, L. C. Dumont, F. M. L. Kerkhoff en Prof J. F. Klinkhamer ieder 2 stemmen, en de heeren J. van Dorsser, H. Cramer, W. Kromhout Cz., Prof. H. Evers, W. A. van Geuns en A. R. Freem, ieder één stem. Bovendien waren een aantal stemmen uitgebracht op reeds zitting hebbende leden van het Hoofdbestuur.

De heeren G. W. van Heukelom en W. J. de Groot, ter vergadering aanwezig, namen de benoeming aan.

Nadat de Voorzitter de aftredende leden, de heeren Hartman en Verheul in hartelijke bewoordingen had dank gezegd voor al hetgeen zij voor de Mij. als leden van het Hoofdbestuur gedurende vele jaren hadden gedaan, en na de nieuw gekozen Bestuursleden te hebben geluk gewenscht met hunne benoeming, en hun de belangen der Mij. te hebben aanbevolen, nam de heer C. B. Posthumus Meijjes het woord, om den heer Salm, die als lid van het Hoofdbestuur en dus ook als Voorzitter had moeten aftreden omdat de wet het gebood, warmen dank te brengen voor al hetgeen die Voorzitter gedurende acht jaren in het openbaar en tevens in het verborgene voor de Maatschappij had gedaan. Nadat het daverend applaus, volgende op deze woorden, geëindigd was, stelde de heer Posthumus Meijjes voor, den heer Ed. Cuypers, die Vice-Voorzitter is, te benoemen tot Voorzitter. Ook dit voorstel werd met luide teekenen van bijval begroet, waarna de Voorzitter, de heer Salm, den heer Cuypers met diens verkiezing geluk wenschte en de hoop uitdrukte, dat deze de benoeming zou willen aanvaarden.

De heer Cuypers zeide tijdelijk als Voorzitter te willen optreden, daar hij gaarne zou zien, dat de heer Salm later de plaats die hij verliet, weer hernam. Hij hoopte intusschen op de medewerking en de sympathie der leden. Deze mededeeling werd met applaus begroet.

De Voorzitter deed daarna mededeeling van de bekroningen, door de Jury toegekend voor de beide in dit jaar uitgeschreven prijsvragen. De uitslag is in dit blad opgenomen.

De begrooting werd daarna zonder opmerkingen en ook zonder dat nadere inlichtingen gevraagd werden, aangenomen.

Na eenige mededeelingen van den Voorzitter over de algemeene vergadering in September, werd goedgevonden dat door het Hoofdbestuur nadere mededeelingen zullen worden gedaan over eene bijeenkomst te Maastricht, Roermond of Valkenberg, om dan van uit een dezer plaatsen een bezoek te brengen aan de tentoonstelling te Luik.

De eigenlijke vergadering geëindigd zijnde, nam de heer C. Muysken het woord, en betuigde zijne instemming met het door den heer Posthumus Meijjes gesprokene, die daarbij den tegenwoordigen Voorzitter, den heer Salm, opvolger van spreker huldigde. Van geen daad zoo betuigde de heer Muysken, had hij zooveel genoegen beleefd, dan toen hij vóór 8 jaren met den heer Posthumus Meijjes den heer Salm had uitgenoodigd, lid van

het Hoofdbestuur te willen worden. Niet genoeg kon spreker waardeeren 't geen onder den heer Salm was gedaan; wat de Mij. in dat tijdperk had verricht had hij met belangstelling gadegeslagen; zij was steeds opgetreden als het noodig was. De heer Muysken zeide den heer Salm noode te zien vertrekken, maar hoopte hem weder te zien terugkomen De heer Ed. Cuypers was ook niet de eerste de beste, en spreker vertrouwde dat de Mij. onder diens bestuur zou blijven bloeien.

Nadat de heer Salm nog een kort woord van dank voor het gesprokene had gezegd, nam de heer Cuypers het woord, en begon met dank te betuigen voor den goeden raad die hem gegeven werd èn door den heer Muysken, èn door den heer Salm. Spreker wilde vervolgen, maar ..... H. M. onze geëerbiedigde Koningin en Z. K. H. de Prins der Nederlanden reden, tot het afleggen van een bezoek, met groot gevolg langs het Gebouw der Mij.; de leden stormden naar de ramen om een luide hulde te brengen aan de Beschermvrouw der Maatschappij. Toen de kalmte in de vergadering was teruggekeerd hernam de heer Cuypers het woord; in het feit dat de Beschermvrouw op dit oogenblik en met zulk zonnig weêr voorbij reed, zag de heer Cuypers een lichtstraal, een gunstig teeken, dat hem zijne taak als Voorzitter zou verlichten. Hij vroeg om den steun der leden bij het verzetten der bakens als dat noodig was, hoopte over een jaar rekening en verantwoording te doen van zijn daden, en vertrouwde dat dan zou getuigd kunnen worden, dat alles ordelijk was toegegaan.

Met een woord van dank sloot de Voorzitter daarop de vergadering.

Na een dejeuner te hebben gebruikt, werd allereerst een bezoek gebracht aan het Geschiedkundig Medisch-Pharmaceutisch Museum in het Stedelijk Museum te Amsterdam. Dr. C. E. Daniels, die deze historisch geneeskundige verzameling had ingericht, had de welwillendheid de bezoekers alles toe te lichten en hen op de merkwaardigste zaken te wijzen. Een pas verschenen geïllustreerde gids was den leden reeds na de vergadering ten geschenke gegeven.

Bij het daarop volgende bezoek aan de Sophia-Augustastichting, in het zelfde gebouw, was de heer J. H. Van Eeghen, lid van de Commissie van Toezicht op het Museum tegenwoordig, die verschillende belangrijke inlichtingen verschafte, evenals de tegenwoordige Conservator, de heer Baart.

De Voorzitter betuigde al deze heeren, namens de bezoekers, zijn dank voor hunne gewaardeerde tegenwoordigheid en mededeelingen.

't Zij hier nog dankbaar vermeld, dat de heer Mr. W. F. Van Leeuwen, Burgemeester van Amsterdam, Voorzitter van de Commissie van Toezicht op het Museum, de goedgunstige beschikking had genomen den leden dit bezoek toe te staan op een dag waarop het Museum gesloten is, en daarbij zelfs ongevraagd bepaald had, dat de leden kosteloos toegang hadden.

Per extra-tram werden de leden daarna vervoerd naar de Gemeentelijke Electrische Centrale, waar zij ontvangen en rondgeleid werden door den heer H. Lohr, Ingenieur-Onderdirecteur, die zoo beleefd was, de noodige inlichtingen te verschaffen.

De Vice-Voorzitter, de heer Cuypers, dankte den heer Lohr voor zijn gewaardeerd geleide.

De Leden vereenigden zich ditmaal niet aan een gemeenschappelijken maaltijd; op het daarvoor gestelde tijdstip hadden zich namelijk daartoe te weinig leden aangemeld.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 27 Mei. 1903. Vervolg van: De ontworpen *Amsterdamsche bouwverordening.*

Eugen Gugel, door A. W. Weismann.

Architectura. 27 Mei. *De Nieuwe Bouwverordening*, adres der vertegenwoordigers van de Vereenigingen: Afd. Amsterdam van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, Architectura et Amicitia, Amstels Bouwkring en Amstels bouwvereeniging, aan B. en W., met toelichtende memorie.

Ook dit blad wijdt waardeerende woorden aan de nagedachtenis van *Prof. Eugen Gugel*, Eerelid van 't Genootschap Architectura et Amicitia.

Inhoud van het „Technisch gedeelte": *De bezwaren van Coöp. bouwen*, door M. P. de Clercq, (vervolg); *Zaagsel; Natuurlijke bouwstoffen; de Kerk van Borgund.*

De Bouwwereld, 24 Mei. *Eugen Gugel* met portret.

Vervolg van: *„Het hout als bouwmateriaal,"* door A. H. Berkhout. Het nummer bevat een afbeelding, voorstellende een *Eetzaal* in een woonhuis, naar 't ontwerp van den heer A. H. Reus, te Dordrecht.

Technisch Weekblad. Vervolg en slot van het *Jaarverslag* van den Secretaris.

De Ingenieur van 27 Mei, geeft o. a. een kort levensbericht van *Prof. E. Gugel.*

Scheuren in gewapend beton. Naar aanleiding van mededeelingen over dit onderwerp in den Génie Civil van 11 Febr. 1903, schijnt het den schrijver, den heer De Blocq van Kuffeler, zeer wel mogelijk, dat fijne scheurtjes geen nadeeligen invloed hebben, doordat er zich nieuwe verbindingen in vormen, die verder toetreden van lucht en water beletten. De invloed der scheuren is echter onvoldoende bekend; het is wenschelijk, dat hieromtrent meerdere kennis worde verkregen door mededeelingen over proefnemingen.

UIT DEN VREEMDE.

Paul Dubois, sedert 1878 directeur van de Ecole des Beaux Arts te Parijs, is in de vorige week overleden.

Ter eere van het bezoek van den Koning van Spanje aan de Fransche hoofdstad, werden van stadswege officieele versieringen o. a. in de Avenue de l'Opéra aangebracht. Op initiatief van den Echo de Paris werd tevens een wedstrijd uitgeschreven voor het decoreeren van balkons en winkels in die Avenue met bloemen en wat de mededingers verder voor versieringsmiddelen in aanmerking wilden doen komen.

De Fransche regeering heeft onlangs twee credieten van 50.000 frs. elk toegestaan, voor het maken van een waterbassin om dienst te doen bij geval van brand in het paleis te Versailles.

Reeds in 1893 had de heer Moyaux, inspecteur der gebouwen te Versailles, gewezen op het nut van zulk een bassin, en er een aangevraagd. Thans vindt hij één niet voldoende, en wenscht nog een tweede.

De bekende schouwburg-architecten Fellner en Helmer hebben in gemeenschap met den architect Mayer te Gieszen den tweeden prijs behaald in den wedstrijd voor een stadsschouwburg te Gieszen. De eerste prijs werd niet toegekend.

De Prins van Wales, vergezeld van Prinses Louise, Hertogin van Argyll, onthulden den 24sten Mei j.l. een bronzen gedenkteeken in St. Paul's Kathedraal, ter herinnering aan de Engelsche Koloniale troepen die in den oorlog in Zuid-Afrika zijn gevallen. Het is ontworpen en geteekend door Prinses Louise, en stelt de lijdens-engel voor, die den Christus van het kruis afneemt.

In de Kathedraal van Winchester is een gebrandschilderd raam geplaatst ter gedachtenis aan de gesneuvelden der Rifle Brigade in dezelfden oorlog.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
„	„	„	28	„	„	- 95.—
„	„	„	32	„	„	- 90.—
„	„	„	25	„	„	- 70.—
„	„	„	22	„	„	- 80.—
„	„	„	22	„	„	- 40.—
„	„	„	24	„	„	- 70.—
„	„	„	30	„	„	- 125.—
„	„	„	31	„	„	- 90.—
„	„	„	26	„	„	- 60.—
„	„	„	31	„	„	- 100.—
„	„	„	20	„	„	- 50.—
„	„	„	23	„	„	- 75.—
„	„	„	21	„	„	- 70.—
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	21	„	„	- 60.—
„	Teekenaar	„	21	„	„	- 45.—
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	18	„	„	- 30.—
„	„	„	19	„	„	- 40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 5 JUNI.

DELDEN. Het afbreken van een perceel en het bouwen van een heerenhuis.

De archit. Van der Goot en Kruisweg te Hengelo (O.) n.m. 4 u. in 't hotel „de Zwaan". Bestek en teek. à f 2 bij besteders verkrijgb. Aanw. gedaan.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

20 MEI.

ROOSENDAAL. (N.Br.) Het bouwen en verbouwen van eene kloosterbouw, kapel en sociteitslokaal. Door den arch. A. Driesen te Roosendaal.

Laagste inschrijver P. Breugelmans Mr. aannemer-metselaar voor f 22.000. Gegund.

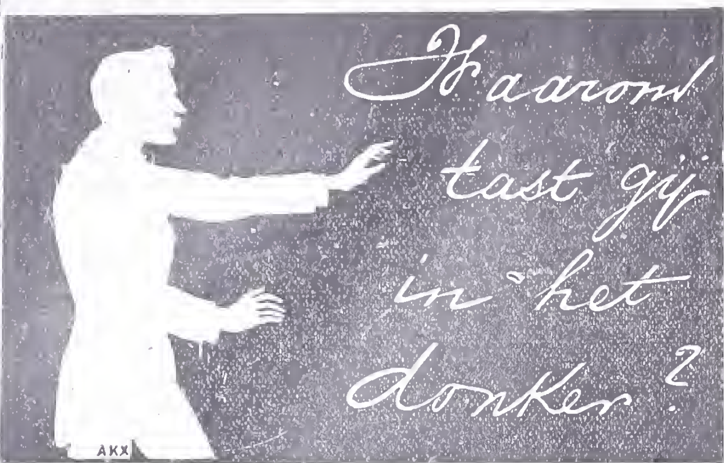
29 MEI.

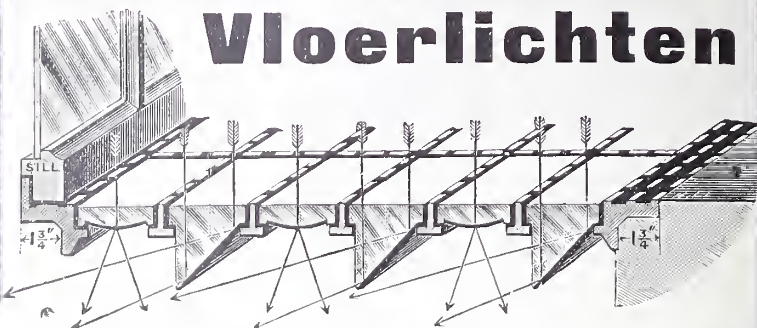
's GRAVENHAGE (ONDERH.). Het bouwen van een dubbele villa aan de Stadhouderslaan aldaar. Door de archit Z. Hoek en J. Th. Wouters.

Laagste inschr. J. Th. Schulten, aannemer te Delft, voor f 47990.

GEBRUIK

Hayward's Vloerlichten

voor uwe KELDERS en SOUS-TERRAINS.

Eénige Agenten **PECK & Co.**

Amsterdam.

Brandverzekering-Maatschappij

HOLLAND

Gevestigd te DORDRECHT.

Opgericht 1859.

Kapitaal . . f 1,000,000.—
Reserven . . - 282,593.37

Brand- en Inbraak-Verzekering.

Zeer verlaagd tarief in de afdeeling Inbraak voor hen die bij de Mpij. eene verzekering tegen Brandschade hebben gesloten of afsluiten.

Vaste premiën zonder inleggelden of nabetalingen.

Aanvragen om Agentschappen, zoowel voor Brand- als voor Inbraak-verzekering, aan de Directie.

Obernkirchener Sandsteinbrüche, Obernkirchen.

Erkend BESTE Zandsteen.

Geïllustreerde prospectus met opgave van **drukvastheid, analyse,** enz. op aanvraag verkrijgbaar

bij den Vertegenwoordiger voor Nederland

FERD. ENGERS, Amsterdam.

POSTERIJEN EN TELEGRAFIE.

AANBESTEDING.

Op Woensdag, 14 Juni 1905, des namiddags te 2 ure, zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat te 's-Gravenhage, worden aanbesteed:

de verbouwing van het post- en telegraafgebouw te GOES, en het onderhoud van dat gebouw gedurende de jaren 1906, 1907 en 1908.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, La. X, afdeeling Waterstaat T.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie; aan dat van het Provinciaal Bestuur van Zeeland; aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2de district, Fluweele Burgwal no. 16 te 's-Gravenhage; bij de Directeuren van de Post- en Telegraafkantoren te Goes, en is voorts op franco aanvrage, tegen betaling van f 0.35, verhoogd met de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaars Gebroeders van Cleef, Spui no. 28a te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester en door den Opzichter bij de Landsgebouwen: H. J. A. van der Kooij te 's-Gravenhage.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden ingezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

Aanwijzing zal worden gedaan op Dinsdag, 6 Juni 1905, des namiddags te 12 ure.

Aangezien het herhaaldelijk voorkomt, dat de inschrijvingsbiljetten niet door de borgen persoonlijk zijn onderteekend, wordt in herinnering gebracht, dat dergelijke biljetten als ongeldig ter zijde worden gelegd.

's-Gravenhage, 16 Mei 1905.

Assurantie Maatschappij tegen **Brand**-schade en op het **Leven**

De **NEDERLANDEN** van 1845.

's-Gravenhage, Kerkplein, hoek Prinsestraat — **Amsterdam**, Sophiaplein — **Rotterdam**, Zuidblaak 24 (Beursplein) — **Breda**, Prinsenkade — **Haarlem**, Groote Houtstraat 71rood, hoek Gedempte Oude Gracht — **Nijmegen**, In de Betoustraat 8 — **Groningen**, Akerkhof-hoek Akerkstraat — **Zutphen**, IJselkade.

Hoofd-Directie te 's-Gravenhage:
CAREL HENNY, Directeur;
Mr. J. J. HENNY, Adj.-Directeur.
G. TEERINK, Alg. Procuratiehouder.

Kapitaal	f 4.000.000.00
Reservefonds ult. 1904 . .	- 1.165.891.00
Betaalde Brandschaden tot ult. 1904	- 28.426.000.00

BRAND - LEVEN - INBRAAK.

Verzekering tegen vaste en zeer billijke Premiën, zonder Inleggelden of Nabetalingen.

Het echte

Houtgraniet

wordt **geperst** en niet gegoten waardoor het niet nawerkt. **HOUTGRANIET** is onverslijtbaar. Naden kunnen dichtgemaakt worden.

Gen. Agenten voor Nederland voor de **bouwvakken:**

PELT & HOOYKAAS,

Rotterdam, Bierhaven 4.

Opvolgers van wijlen den heer Th. Ferd Bierhorst, Haarlem.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter.* ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN v. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT v. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

10 JUNI 1905. 25e JAARGANG. No. 23.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Prijsvragen 1905.

Als ontwerpers van de antwoorden op de prijsvraag No. I, *Ontwerp van een vaste brug*, waaraan door de Jury onderscheidingen zijn verleend, hebben zich bekend gemaakt:

ontwerp, motto B, waaraan een prijs van *f* 50 is toegekend, de heer W. Verschoor Jr., te Nijmegen;

ontwerp, motto „Rien sans peine", eveneens *f* 50, de heer Corn. de Graaf, te Haarlem;

ontwerp, motto „Chez le retour dans mon pays", prijs van *f* 20, de heer Corn. de Graaf, te Haarlem;

de twee ontwerpen, gemerkt met J. S., prijs van *f* 30, de heer A. W. C. Dwars, Civ. en Bouwk. Ingenieur te Utrecht.

PRIJSVRAAG — 1905 — **BRUG.**

Ingekomen zijn 14 antwoorden (waarvan 4 met een memorie van toelichting) met te zamen 25 stuks teekeningen.

De motto's zijn:

1. Chez le retour dans mon pays met	2	teekeningen.		
2*a*. en 2*b*. J. S. (monogram) . . .	„ 4	„	„	
3. Schema	„ 1	„	„	en memorie.
4. Rien sans peine	„ 2	„	„	
5. Poging, — I —	„ 2	„	„	„ „
6. Men kan nooit weten . . .	„ 1	„	„	„ „
7. Scheepvaart	„ 3	„	„	„ „
8. Mei	„ 2	„	„	
9. Poging, — II —	„ 2	„	„	
10. B. in het quadraat	„ 2	„	„	
11. B.	„ 2	„	„	
Zonder motto, nog	„ 2	„	„	

Van deze antwoorden moesten 2 buiten beoordeeling blijven, als in strijd met het prijsvraag-programma, daar zij door de ontwerpers geteekend zijn. [1])

Er kan evenwel bijgevoegd worden, dat deze ontwerpen toch niet gerangschikt kunnen worden onder de goede inzendingen.

Wat de overige ontwerpen aangaat, zoo voldoen daarvan ook niet alle aan de bepaling van het programma. dat: „de onderbouw wordt verondersteld te worden uitgevoerd in b e r g- en b a k s t e e n". Zoo zijn b.v. de ontwerpen nos. 2*b*, 3, 4, 7 en 9 alle zonder toepassing van b a k s t e e n.

Aangezien onder deze evenwel zeer verdienstelijk werk voorkomt, en een onderdeel van den onderbouw zeer goed van baksteen kan worden gedacht zonder dat de silhouet daardoor iets veranderd wordt ([2]), heeft de Jury gemeend die ontwerpen niet ter zijde te mogen leggen.

Bij een vluchtig overzicht valt het op, dat er bij de overbruggingen van de vaart in hoofdzaak 2 stelsels voorkomen:

dat met gewelven, zooals b.v. de No's 1, 2a, 2b, en 8;

dat met I- of geconstrueerde ijzeren liggers als de No's 3, 4, 6, 7 en 9, of wel gemengd zooals de No's 5 en 10.

Waren de verwachtingen hoog gespannen of men voor dit modern stadsgedeelte met interessante cement-ijzerconstructies voor den dag zou komen. zoo schijnt dit materiaal voor de inzenders toch weinig aantrekkelijks te hebben gehad. Het komt ons voor, dat dit slechts het geval is geweest voor den ontwerper van No 11.

Bij nadere beschouwing valt bij de verschillende ingekomen ontwerpen in de bovenstaande volgorde het volgende op te merken:

No 1. Goed van lijn en constructief uitvoerbaar. De decoratieve aanhangsels: het leeuwtje met het schild, de adelaar, de kleine wapenschildjes. enz. doen afbreuk aan het geheel in plaats van het ontwerp te verheffen.

No. 2a en 2b. Twee ontwerpen van wat men gelieft te noemen „moderne opvatting".

Zij zijn blijkbaar van dezelfde hand. Het silhouet is goed en bij beide ontwerpen nagenoeg gelijk. Het zijn hoofdzakelijk de pijlers en de balustraden die de groote verschilpunten opleveren. Men zou die onderdeelen op beide ontwerpen kunnen verwisselen;

[1]) Die van de heeren J. Reynders te Horn en C. Kooy te 's Gravenhage.

[2]) Een opmerking die evengoed bij eenige der andere ontwerpen te maken is.

Men vergelijke b.v. No 2a en 2b. De vulling boven den geconstrueerden bergsteenen boog kan zeer goed van baksteen zijn zooals bij No 1., doch ook evengoed bergsteen voorstellen, wanneer de voegen niet aangegeven worden zooals bij 2a het geval is.

Bij 2b. kunnen een paar lijnen bijgetrokken worden en dan is het baksteen.

De architectonische opvatting van het brugontwerp blijft echter p r e c i e s hetzelfde.

Natuurlijk veranderen ook de kleuren en kan de onderlinge kleurverhouding van dien aard zijn, dat het ontwerp en de détails geheel moeten worden omgewerkt, doch dat is hier niet het geval.

op beide staan ze goed De pijlers bij 2a, zijn evenwel gelukkiger van vorm dan bij 2b., hoewel het console-motief voor den lantaarnschoor wel wat machtig is.

De doorsnede is, zooals men die van een vakman verwachten zou, duidelijk en oordeelkundig ontworpen. Het komt ons evenwel voor, dat voor steen-constructie de boog in het bovendeel te zwak zal zijn.

Het was ook een goede gedachte om te denken aan een baan voor tramwagens.

No 3. Twee eenvoudige landhoofden met onbeduidende pijlers, een overspanning met I liggers, geen fraaie balustrade bij de landhoofden en een ijzeren leuning met lantaarns die van mooier ontwerp hadden kunnen zijn.

No 4 Een verdienstelijk ontwerp. Flink van teekening, goed van constructie en doordacht. Echter had de Jury gaarne het hardsteenwerk en de leuning breeder en rustiger ontworpen gezien.

No 5. Wat arm van uiterlijk en geen harmonisch geheel. Twee bijzonder vol ontwikkelde landhoofden en pijlers, met een bruggetje over het middengedeelte der vaart, doch dat schijnbaar „tusschen de pijlers doorzakt"; ook omdat het geen verband houdt met het andere werk. Een rechthoekig grondvlak voor pijlers is evenzoo af te keuren, met het oog op de eischen der scheepvaart.

Het gewelfje tot overgang van het middendeel en de landhoofden is — terwijl de onderbouw doorloopt — wel wat bedenkelijk, hoewel de ontwerper door zijn memorie van toelichting toont goed op de hoogte te zijn van brugconstructies. Bij het ontwerp is een kostenberekening gevoegd die, als niet gevraagd, buiten beschouwing kan blijven.

No 6. In de memorie van toelichting tracht de ontwerper het grooter draagvermogen van een gewelf van parabolischen vorm voor de middenoverspanning aan te toonen, in tegenstelling met dat der beide kleinere eindvakken, waarbij de gewone I liggerconstructie zichtbaar is. Deze verschillende constructies doen evenwel schade aan het monumentale aanzicht van het geheel. De groote lijn van de overspanning wordt onnoodig gebroken en stooterig. Uit de verte gezien. zou ook het middenvak een basculebrug kunnen zijn met schuin tegen elkander opstaande kleppen.

Juist met het oog op trambanen die men zeer zeker over deze brug in dat moderne stadskwartier zal aanleggen, wordt het aanzicht van de bovenlijn van de brug door de helling daarvan bepaald. Wordt dan daarop de balustrade of leuning gesteld, dan is het ook beter, dat deze als één motief dóór blijft loopen.

No 7. De constructie van de brug is goed bekeken en is in een memorie nader toegelicht.

Evenals bij 5, zijn de pijlers te „hoekig". De obelisken met de ontworpen lantaarns zijn — de ondervinding heeft dat geleerd — onpractisch, doordat veel van de verlichting verloren gaat. Bovendien zijn de verhoudingen niet bijzonder te roemen.

No 8, is bepaald naar goede beginselen ontworpen, doch heeft verschillende gebreken. Het hoofdgebrek is, dat er geen genoeg verband bestaat tusschen de pijlervoeten, de lantaarns en de hoofdbalusters. Door een ondoorbroken horizontale doorvoering van het baksteenwerk zijn boven- en onderdeel te veel van elkander gescheiden.

Een bestudeering van de andere onderwerpen welke hier gunstig vermeld worden, zal ontwerper nog veel kunnen doen leeren

No. 9. In het genre van het zooeven genoemde ontwerp No. 7. De poging om iets in dien geest te ontwerpen is evenwel niet geheel geslaagd te noemen.

No. 10. Evenals No. 5. een gemengde toepassing van welven en horizontale liggers, welke toepassing niet anders geschieden kan — het is ook hier wederom zichtbaar — dan ten koste van de monumentale éénheid van het geheel.

No. 11, heeft veel verdienstelijks, doch doet veel aan een spoorbrug denken, ook wegens het ontbreken van stijging in het rijvlak. Wat in dit ontwerp aantrekt, is de rustige eenvoud van het geheel, waardoor den weg gevonden is naar iets karakteristiek-monumentaals. Het is daarom dubbel te bejammeren, dat de ontwerper den voornamen indruk, welken hij op weg was te bereiken, eenigermate bedorven heeft, door de vier obelisken ter weerszijden.

Ook heeft het materiaal den ontwerper verleid, de buigzaamheid daarvan in doorbuigende lijnen uit te drukken, waartegen geen bezwaar zoude zijn, indien hij slechts op andere wijze de aanhechting met de pijlers had verzinnelijkt; zooals het ontwerp thans is — en dit beheerscht het — geeft het naast veel goed nieuws, dat steeds moeielijk te bereiken is, nog te veel traditioneel ouds, dat evenzeer moeielijk is te vermijden. Hierdoor is zeker vormen-conflict niet uitgebleven.

Bijzonder geslaagd is de oplossing van de leuning, en waren de obelisken gereduceerd tot gering boven de leuning uitstekende vormen, zeer zeker zou het ontwerp veel gewonnen hebben. Met meer ontwikkeld compositie-vermogen en betere teekenkunstige uitvoering, zou hier een ontwerp van den eersten rang verkregen zijn, dat onmiddellijk voor den eersten prijs in aanmerking zou zijn gekomen.

Thans is No. 4, hoewel in gansch anderen gedachtengang zich bewegend, waarbij de gewone weg niet is verlaten, de evenknie van No. 11.

De Jury heeft dan ook na rijpelijke overweging gemeend, de uitgeloofde prijzen niet te mogen uitreiken, doch eene verdeeling voor te stellen tusschen de inzenders der vier beste ontwerpen, met inhouding der medailles.

Deze vier ontwerpen bleven over na drie schiftingen; bij de 1e daarvan vielen No. 3 en 9 uit, bij de 2e, No. 5, 8 en 10, en bij de 3e., No. 6 en 7, zoodat overbleven No. 11, 4, 1 en *2a* en *2b*.

De Jury stelt voor, aan deze vijf inzendingen, waarbij de twee laatste van één ontwerper, de navolgende prijzen toe te kennen:

Aan No. 11 en No. 4 elk *f* 50.
„ „ 1 . . . . „ 20.
„ ontwerper van *2a* en. *2b*. „ 30.

De Leden der Jury:

ED. CUYPERS.
W. KROMHOUT Cz.
A. SALM G Bz.

KLEINE WONINGEN.

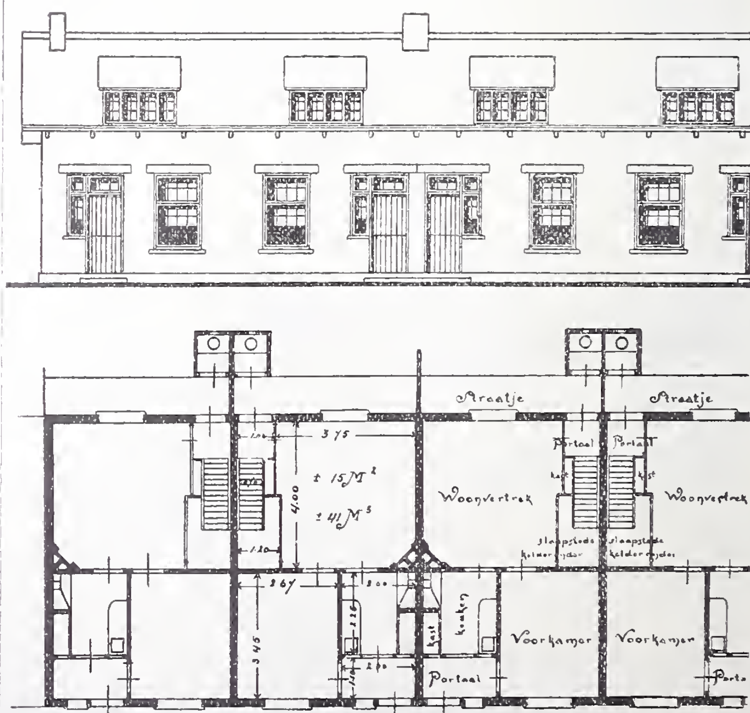
II.

(*Vervolg van bladz. 285*).

In de Januari-aflevering van het „Maandblad" van den Centralen Gezondheidsraad, jaargang 1905, zijn een vijftal schetsen opgenomen van kleine woningen, ontworpen door den heer D. E. Wentink, Architect, Inspecteur van de Volksgezondheid te Utrecht.

In overeenstemming met den ontwerper zullen in het Bouwk. Weekblad de afbeeldingen van slechts een tweetal types gegeven worden, die het meest verschillen van bestaande, benevens de daarbij behoorende toelichtingen, alles met toestemming van den Centralen Gezondheidsraad aan het „Maandblad" ontleend.

Dit nummer van het Weekblad verstrekt de gegevens omtrent een der types; die omtrent het andere zullen in een volgend blad worden opgenomen.

Schets voor een blok kleine woningen.

Tot toelichting van deze schets schrijft den heer Wentink het volgende.

Het hier ontworpen woningtype wijkt geheel af van bestaande typen, voor zoover mij die bekend zijn.

Het uitwendig oppervlak der woning is 40 M^2., het inwendig oppervlak ruim 36 M^2.

Bij dit ontwerp heb ik gepoogd na te gaan, of het mogelijk was een woning van geringe afmeting en huurprijs te ontwerpen, met een aan den voorgevel gelegen zit- of mooie kamer, zonder aan de eischen van hygiëne en comfort te kort te doen.

Het portaal, dat van den openbaren weg toegang geeft tot de woning, is 1.10 M. breed en 2,00 M. lang; dus zeer ruim.

Het raam naast de deur en het bovenlicht, doorloopend over deur en raam, worden verondersteld beweegbaar te zijn.

Van uit het portaal kan men direct in het keukentje komen, hetwelk door een glazen wand, die al of niet tot op zekere hoogte met matglas is bezet, van het portaal gescheiden is, en een beweegbaar bovenlicht heeft over de geheele lengte.

De afmetingen van het keukentje zijn 2.00 × 2,25 M. Het is voorzien van een stookplaats met rookleiding en wasemkanaal, kast voor vaatwerk, aanrecht met emmerkasten en gootsteen.

Uit de keuken komt men direct in het woonvertrek, dat, zooals duidelijk uit de teekening te zien is, van af den openbaren weg op twee wijzen te bereiken is. Uit het portaal kan men in de voorkamer komen en *van daar uit* in het woonvertrek. Deze toegangsweg kan dienen voor bezoekers, niet tot het gezin behoorende of ook voor het gezin, ingeval in de keuken werkzaamheden plaats vinden, die niet belemmerd kunnen worden door een voortdurend heen en weer loopen.

Wil men de voorkamer aan kant houden, dan kan het gezin steeds gebruik maken van den toegang door de keuken.

De voorkamer heeft een zeer geschikte afmeting en vorm, en biedt voldoende gelegenheid tot het plaatsen van meubels langs de wanden en tot een rustig zitje bij het raam.

Dat de trap een gedeelte van de ruimte der vaste slaapstede inneemt, kan geen ernstig bezwaar zijn, daar dit gedeelte zeer gering is. Ter wegneming van doodehoeken kan bovendien de onderzijde der trap beriet en gepleisterd worden.

Uit het woonvertrek kan men het achterterrein bereiken door een buitendeur, welke van het vertrek afgescheiden is door een portaal.

De kelder ontvangt licht en lucht door de stootborden der trap en door eén koekoek voor de achterdeur, terwijl de toegang tot den kelder verkregen wordt door het oplichten van het onderste draaibaar gedeelte der trap.

Op zolder zijn twee slaapgelegenheden en een ruimte om tot bergplaats te dienen.

De maximum huurprijs van deze woning kan gerekend worden te zijn *f* 1,75. Waar de omstandigheden echter eenigszins gunstig zijn, zal dit cijfer kunnen dalen tot *f* 1,40.

GEMEENSCHAPPELIJKE TOCHT NAAR MUIDEN, WEESP EN DE VECHT OP 31 MEI 1905.

Ongeveer een vijftigtal leden van de Mij. tot Bev. d. Bouwkunst met hunne dames en enkele geïntroduceerden waren op de bepaalde tijd en plaats aan boord van de salonboot „Ceres", waar aan de dames vóór den aanvang der afvaart, door de goede zorgen van de heeren Leliman en van Geuns, bestuursleden der Amsterdamsche Afdeeling, een bouquetje werd aangeboden, hetwelk als een alleraardigste attentie zeer op prijs werd gesteld.

Onder begunstiging van prachtig zomerweder werd over het Y. koers gezet naar de Oranje-sluizen, waaruit, na doorschutting, de tocht over de Zuiderzee naar Muiden werd vervolgd. Een heerlijk bol zeewindje deed allerweldadigst aan, bracht levenslust en opgewekte stemming om geestdriftig de voorbijvarende schepen van Hr. Ms. vloot toe te wuiven en met de vlaggen elkander te groeten. Het fort Pampus kwam weldra in 't zicht; 't kon van vrij nabij van boord af worden gezien, en kort daarop lag de boot gemeerd in de haven te Muiden. De tochtgenooten waren eenstemmig van oordeel een aardig zeetochtje te hebben gemaakt en van een mooi zeegezicht met een groenen oever, beduidend met zware boomen beplant, te hebben genoten. Hier werd het bezoek gebracht aan het bij naam aan velen welbekende, aan geschiedkundige herinneringen, niet het minst op het gebied der letteren, zoo rijke Muiderslot, thans in goeden staat van herstelling. Na het doorgaan der slotpoort, komende op het slotplein, was er iets contrasteerends in den aanblik van dit plein en de stoffeering met een groep menschen, gekleed in het costuum der 20ste eeuw. Met groote belangstelling werd kennis genomen van het interieur, waarin weinig of geen meubelen aanwezig zijn, en de massief-houten stoel van Hooft daardoor in aller aandacht kon deelen. Kan het anders of van het uit- en inwendige van dit slot kon men ter plaatse prentbriefkaarten verkrijgen, welke een zeer ruimen aftrek hadden.

Nadat wij de ophaalbrug van het slot en de loopplank der boot weder waren overgegaan, werd de tocht voortgezet en nam de vaart langs de Vechtoevers naar Weesp een aanvang; want bijzondere aanleiding om in Muiden langer te wijlen, bestond er niet. De aanblik van het Vecht-landschap maakte voor dit deel bereids een verrassenden indruk en was slechts een voorproefje van het natuurschoon dat, nog meer opwaarts varende, zou te genieten vallen Zonder ongelukken werd Weesp bereikt — wel te verstaan wat die ongelukken betreft, de kade om aan te leggen — hetgeen met het oog op den zeer lagen waterstand der Vecht eigenlijk nog een meevallertje was. Toen — het zeetochtje had onder allerlei aangename gewaarwordingen ook die van den eetlust opgewekt, — werd koers gezet, om in den stijl te blijven, naar het hotel de Roskam, waar wij het tweede ontbijt zouden gebruiken. Even voor dat wij daar aankwamen, scheen het gedaan te zullen zijn met het fraaie weder; 't begon te regenen en op meer dan overvloedige wijze werd de natuur daarbuiten gelaafd, terwijl wij het ons binnen deden. Na tafel werd een kerk bezocht, naar de verklaring van den koster zelf, die van den H. Laurentius, doch omtrent de juistheid van welke mededeeling bij sommigen twijfel rees, omdat hun aanteekeningen over die kerk, ontleend aan een boekwerk, niet bijzonder klopten met hetgeen zij zagen. De kerk zelve, uit den tijd der gothiek, bezit een zeer schoon koperen koorhek, doch heeft overigens ook betimmeringen o. a. in een nevenvertrek en aan het orgel, die in geheel andere stijlperioden vallen. Bij dit soort van verscheidenheid was niet bepaald overeenstemming verkregen.

Bij het wandeltochtje door Weesp, welk plaatsje zich naar onzen indruk van zijn mooiste zijde laat zien als men het per boot van Muiden af nadert, viel verder op bouwkundig gebied niet veel bijzonders waar te nemen. Als souvenir, ofschoon niet van blijvenden aard, werd door velen een doos Weesper moppen medegenomen. Na weder aan boord, en vlot te zijn gekomen, werd de reis voortgezet, en werd al spoedig merkbaar, dat de afwisseling grooter en de rijkdom der fraaie Vechtoevers steeds interessanter werd. Mocht na een uurtje varen en genieten van die niet bepaald groteske, maar zeker zeer liefelijke natuur-omgeving, het weder te wenschen gaan laten, — geen nood, men zat onder het zonnezeil ook beschut voor den regen en overigens was door de goede zorgen van de genoemde bestuursleden der Afdeeling „Amsterdam" aan boord alles te verkrijgen wat het uur van den dag naar ieders verlangen medebracht. En niet alleen de moppen van Weesp, maar de moppen van Rotterdam, den Haag en van meerdere plaatsen in ons land hadden goeden aftrek en lieten zich zeer wel smaken. Zoo werd na een paar uur varen langs Nederhorst den Berg en Loenen, Nieuwersluis bereikt; ware de waterstand van de Vecht hooger geweest, dan zou de tocht in de richting van Breukelen voortgezet zijn geworden; nu was het bezwaar, dat de zwaaiplaats voor de boot te ver van Nieuwersluis — waar de maaltijd zou worden aangericht — gelegen was om dit te ondernemen en daarbij zich toch aan de gestelde tijdorde te houden. Zoo werd besloten te Nieuwersluis te debarkeeren en wandelde het gezelschap, daar het inmiddels goed weer was geworden, door zwaar beplante lanen langs de bekende buiten-

plaatsen van vroegeren tijd, toen de Vechtstreek des zomers bevolkt werd door een groot aantal welgestelde Amsterdamsche koopmans-familiën, meest behoorende tot de Doopsgezinde Gemeente, waarin een grappenmaker destijds reeds aanleiding vond genoemde streek aan te duiden met den naam van „Menisten-hemel". Een zeer groot aantal van die zomerhuizen zijn inmiddels gesloopt; maar niet het minst is hetgeen nabij die huizen was aangeplant, en dat niet is gerooid geworden, een der oorzaken van dien zeldzaam fraaien aanblik der sterk gebogen en kronkelende Vechtoevers, zoodat het zich soms voordeed alsof de boot al varende geplaatst was in het midden van een reuzen-bouquet, bestaande uit bloeiende kastanje- en vruchtboomen, terwijl de welriekende meidoorn zijne geuren, door den regen opgewekt, ons over het water aanbood. Het kan wel niet anders dan dat — waar men zich onder zulke indrukken plaatste aan den middagdisch welke onder de verandah van het hotel „de Kampioen" was aangericht — de goede spijzen zich wel lieten gebruiken en de toon aan tafel allergezelligst en opgewekt was. Heildronken werden ingesteld op H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder, beschermvrouwen der Maatschappij. Mevr. Verheul, uit Rotterdam, stelde, mede als echtgenoote van het aftredend Hoofdbestuurslid, een dronk in op den aftredenden Voorzitter, den heer Salm, en op den nieuw gekozen Voorzitter, den heer Ed. Cuypers; de beste wenschen voor het spoedig herstel van de door ziekte afwezige mevr. Leliman werden geuit door den heer Salm, die daaraan zeer waardeerende en terecht verdiende woorden toevoegde voor den heer Leliman, Secretaris der Afd. Amsterdam, die door de ziekte zijner moeder verhinderd was mede te gaan en daardoor de resultaten van zijne voorbereidingsbemoeienissen niet mede kon genieten. De heer Bienfait bedankte de aftredende Hoofdbestuurders de heeren Verheul en Hartman voor hunne goede diensten, der Maatschappij bewezen; den schrijver van dit verslag was het aangenaam zijn dank te mogen brengen aan de dames in ons midden, wier tegenwoordigheid alleen steeds het welslagen van dergelijke ontspanningstochtjes verzekert, en niet minder aangenaam was het hem voor het bestuur der Afd. Amsterdam den dank der dames in ontvangst te nemen voor het genoegen dat zij door de organisatie van dit tochtje hadden kunnen smaken.

En zoo liet men zich, na al deze waardeerende woorden, de koffie bedienen in het heerlijke zitje van den overtuin, aan de Vecht gelegen, waar enkelen zich nog aangetrokken gevoelden om door een roeitochtje zich lenig te houden. Het was ruim 8½ uur, toen het gezelschap zich aan het station Nieuwersluis bevond en ieder zich met een der eerstkomende treinen huiswaarts begaf in de voldoening een prettigen dag in de buitenlucht en in een schoone streek van ons vaderland te hebben doorgebracht, te midden van bevriende kennissen, waarvan sommigen sedert jaren elkander niet hadden ontmoet en waarmede de kennismaking tot wederzijdsch genoegen werd hernieuwd. Dit nader of weder tot elkander brengen is een der verdienstelijke eigenschappen van dit soort tochtjes,— een nader brengen waarvan men op goede gronden kan hopen en verwachten, dat de resultaten daarvan komen ten goede van haar die wij eeren en waardeeren als de „Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst."

3 Juni 1905. D. G.

Naschrift. Goed geslaagde photo's van ons aanzitten aan den maaltijd zijn in afmetingen van 18 bij 24 of 24 bij 30 resp. voor *f* 1.25 en *f* 1.50 verkrijgbaar bij den photograaf D. Frenkel en Zoon, Keizersgracht 80 te Amsterdam.

AFDEELING UTRECHT
VAN DE MIJ. TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Ingevolge de welwillende uitnoodiging van den heer F. J. Nieuwenhuis kwam de Afdeeling op Zaterdag 3 Juni j.l. bijeen tot het bezichtigen van de herstellingswerken aan den Domtoren alhier.

Uit de groote opkomst en de aandacht die aan alles werd geschonken, bleek duidelijk met hoeveel belangstelling dit werk wordt gevolgd.

Zeer zeker droeg tot het welslagen van dit bezoek veel bij, dat de bouwmeester persoonlijk — en bijgestaan door den heer van Hilten, die doorloopend met het toezicht is belast — de noodige inlichtingen gaf.

Sedert Augustus van het vorige jaar, toen door de Afdeeling eveneens de Domtoren werd bezocht, valt een groote voortgang van het werk te constateeren. Behalve de trappentoren zijn thans drie pijlers van de achthoekige lantaarn met spitsbogen en balustrade gereed; de verplaatste steiger is door middel van een kwartcirkelvormige baan verbonden met de plaats, waar de materialen worden omhoog geheschen.

De verschillende constructies, hare soliditeit en de nauwgezetheid in de uitvoering verdienden ten volle de belangstelling en de bewondering der bezoekers.

Nadat de Voorzitter den heer Nieuwenhuis had dank gezegd voor zijne welwillendheid en den wensch had uitgesproken, dat hij de voltooiing van zijn werk zoude mogen beleven, keerden de leden welvoldaan over dit bezoek huiswaarts.

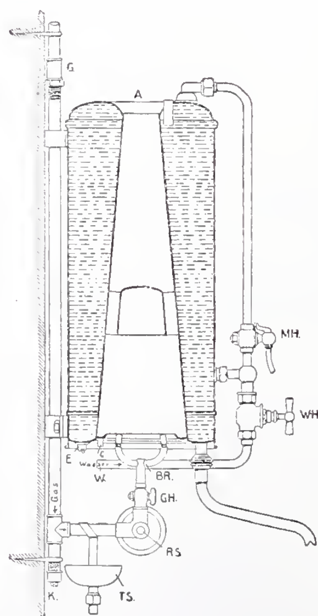
DE SECRETARIS.

WARMBRON-TOESTELLEN.

De firma Robbert Kalff en Co. te Amsterdam heeft een catalogus uitgegeven van toestellen voor warmwaterverzorging door gas, die tevens in hare monsterkamers in werking te zien zijn. Daartoe behooren de Warmbron-toestellen, met warmwater-voorraad en automatische temperatuur-regeling, gevende een altijd springende warme bron in huis, die goedkoop is. ook in aanleg.

Deze toestellen houden voortdurend een hoeveelheid water van hooge temperatuur in vooraad; zoodra die vooraf bepaalde temperatuur (meestal 70° C.) bereikt is, gaan de gasvlammen automatisch lager branden. Zoodra water wordt afgetapt, wordt het nieuw toestroomende water wederom automatisch verhit tot op de vooraf bepaalde temperatuur.

De „Warmbron" behoeft men slechts éénmaal aan te steken; deze blijft op een temperatuur van 70° C. voor ongeveer $^1/_{50}$ cent per uur per liter. Men mengt het uitstroomende water door een mengkraan met koudwater en regelt daarmede de temperatuur. Bediening is niet noodig; met de gaskraan behoeft niet gewerkt te worden, zoodat althans van die zijde geen gevaar bestaat. De vereischte gasleiding kan heel gewoon zijn, zoodat een installatie niet kostbaar is.

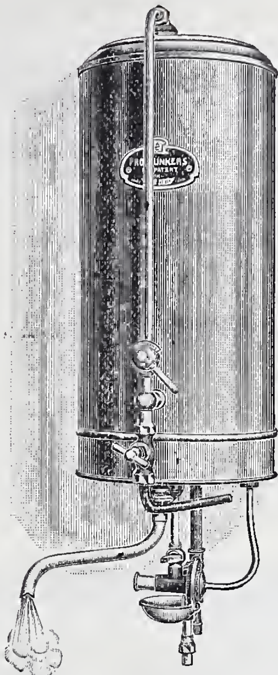

De nevenstaande figuur stelt de doorsnede van een „Warmbron" voor; zij is echter in zooverre onvolledig, dat de automatische temperatuur-regelaar niet daarin is aangegeven. In die figuur zijn: WH, de waterkraan; MH, mengkraan ter regeling der temperatuur; GH, gaskraan; BR, brander; RS, schroef waarmede men desverlangd de maximum-temperatuur van 70° verhoogen of verlagen kan; TS, schaaltje waarin door de uitzetting van het water bij het verwarmen enkele druppels vallen; de uitlooptuit moet daartoe boven dat schaaltje gedraaid zijn.

De grootste voordeelen der „Warmbron" zijn, dat door den *voorraad van warm water*, 1° onmiddellijk, in de eerste seconde, warm water verkregen wordt, en 2° de temperatuur van het uitstroomende water niet afhankelijk is van het harder of langzamer uitstroomen, doch afhankelijk van den wil, namelijk van den stand der mengkraan.

De warmbrontoestellen worden ook geleverd voor behoefte aan warm water door het geheele huis. Op alle verdiepingen kan men dan warm water tappen, dat verstrekt wordt uit één „Warmbron", welke men doelmatig beneden, bijv. in de keuken plaatst, en hoegenaamd geen toezicht vereischt.

Door een Warmbron van 3 Liter wordt in 5 min. de waterinhoud éénmaal van koud tot op 50° C. verwarmd, en in 9 min. tot 70° C.

De toestel, die op de monsterkamer van de firma in werking te zien is. heeft een waterinhoud van 24 L, welke éénmaal van koud tot op 50° C. verwarmd wordt in 14 min., en tot 70° C. in 22 min. De geheele hoogte is 87 c.M., de middellijn 27 c M. Met mantel van gepolijst roodkoper en armatuur van geelkoper kost zulk een toestel f 91,50; een van 3 L. inhoud, geschikt voor doctoren, tandartsen, kappers, in 't algemeen bij waschtafels, geheel vervaardigd uit koper, uitwendig vernikkeld, inwendig vertind, kost f 46,40. De hier afgebeelde toestel is de Warmbron 6/24, waterinhoud 24 Liter.

Een tusschensoort toestel is o.a. die van 11 Liter waterinhoud, voor keukens, buffetten, enz.

Het principe: warmwater-voorraad en automatische temperatuur-regeling is ook toegepast geworden op geijsers voor baden in de „Autobad-toestellen", die het voordeel hebben, dat zij steeds gereed zijn om onmiddellijk het bad te vullen, hetgeen dan in 4 à 5 minuten geschiedt, en dat, terwijl de eene persoon een bad neemt, de toestel het bad voor den volgenden bader gereed maakt. Deze voordeelen komen vooral in aanmerking bij hotels, bad- of ziekenhuizen, in groote huisgezinnen, enz.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

In De Opmerker van 3 Juni 1905 wijdt de heer A. W. Weissman een artikel aan het *Raadhuis te Amsterdam 1655—1905*, aangezien het in dit jaar een halve eeuw geleden is, dat het in gebruik werd genomen, en twee eeuwen, dat dit weidsch gesticht, door het aanbrengen van de beschildering in de vernieuwde kap van de burgerzaal, voleindigd werd. De schrijver, die het stuk vervolgen zal, acht het niet ongepast thans een vergelijking te maken tusschen voorheen en thans.

In 't kort wordt de geschiedenis van den bouw behandeld, en de lotgevallen van het Raadhuis totdat het Paleis werd. De heer W. zegt: „Het is zeker voor de hoofdstad niet aangenaam, dat zij nu reeds bijna een eeuw haar stadhuis moet missen. Voor het behoud van het monument was het echter gelukkig, dat Koning Lodewijk het in een paleis deed veranderen. Want, . . . die verandering geschiedde met veel piëteit, en zoo bezitten wij nu het gebouw in den toestand, waarin het verkeerde, toen het in 1808 door het toenmalig stadsbestuur werd ontruimd. Men stelle zich eens voor, hoeveel er nu aan het gebouw zou zijn gewijzigd, indien het raadhuis gebleven ware!"

Het nummer bevat voorts het slot van beschouwingen over *de ontworpen Amsterdamsche bouwverordening*, en iets over *Heraldiek*, waarin stellingen worden gehandhaafd die in een vorig stukje waren neergeschreven, maar door den heer V. de Steurs in het vorige nummer „gewaagd" waren genoemd.

Architectura. 3 Juni. *Herinnering aan Prof. E. Gugel*, door Jan Gratama. In hartelijke en hoog waardeerende woorden, herdenkt de schrijver wat Gugel als groot leermeester voor zijn leerlingen is geweest. Hij was de ware Hoogepriester, die voor zijn toehoorders de wondere schoonheden der architectuur ontsloot. Hoewel meermalen gezegd is, dat Gugel niet modern was, toont de schrijver het tegendeel aan, want in het erkennen van de schoonheid in alle stijlen, lag het universeele en tegelijk het moderne in Gugel. Modern in den zin van moderne problemen, in schoonheid op te lossen.

Vervolg en slot van *de nieuwe Bouwverordening van Amsterdam*.

Inhoud van het „Technisch gedeelte": *Een goedkoop Waterpasinstrument*, door L. Zwiers; *Ouderdom van gebouwen; Stadspleinen;* vervolg van *De bezwaren van Coöperatief bouwen*, door M. G. de Clercq.

De bouwwereld, 31 Mei. *Toezicht op bouwmaterialen*, door Dr. Joh. C. Breen. Mededeeling van verschillende bepalingen betreffende het bouwmateriaal omstreeks den tijd van de laatste vergrooting van Amsterdam in de zeventiende eeuw, en betreffende de herziening dezer bepalingen in 1747.

Vervolg van: *Het hout als bouwmateriaal*, door A. H. Berkhout. *Afvalproducten der openbare reiniging*. door J. v. d. Breggen.

Het nummer bevat een afbeelding in den tekst van het eerstbekroonde ontwerp van Prof. Hermann Billing en Vittali voor het *Stationsgebouw te Karlsruhe*.

Technisch Weekblad. 1 Juni. *Iets over traagheidsmomenten. Het specialiseeren in de Techniek.*

UIT DEN VREEMDE.

Bij gelegenheid van de inwijding der nieuwe gebouwen voor de werktuigkundige afdeeling der Technische Hoogeschool te Dresden, heeft de school een aantal doctor-ingenieurs eershalve benoemd, waaronder in de eerste plaats Z. Exc. de Minister van Staat von Seydewitz en de Geheimraad Waentig, wegens hunne groote verdiensten wat betreft de bevordering der technische wetenschappen en van den bloei der Techn. Hoogeschool. Onder de nieuwe doctoren honoris causa zijn de volgende hier te lande meer bekend: Rud. Dyckerhoff, mede-eigenaar der bekende Portl. Cementfabriek in Amöneburg bij Biebrich a/R., wegens zijne bijzondere verdiensten wat betreft de bevordering van de Duitsche P. C. industrie en de samenstelling van wetenschappelijke werken over P. C. en het onderzoek hiervan; Wilh. Lauter, eerste technische leider der firma Philipp Holzmann en Co. te Frankfurt a/M., als baanbreker van technisch-wetenschappelijken arbeid en schepper van talrijke constructief en aesthetisch volmaakte bruggen; Wilh. von Siemens te Berlijn, om zijne verdiensten op 't gebied der electrotechniek en zijn proefnemingen met electrische banen voor groote snelheid; en Prof. A. Martens te Grosz-Lichterfelde-West, ter erkenning zijner verdiensten op 't gebied van beproeving van materialen.

In het departement Ain et Isère is in Oct. 1904 een hangbrug over de Rohne geopend. die Jons en Niévroz verbindt. De brug is tusschen de steunpunten 200 M. lang en heeft 350 000 frs. gekost. Oorspronkelijk was een eenvoudige brug voor gewoon verkeer geprojecteerd, van 250.000 frs. De brug is 5,1 M. breed, zoodat 2 wagens elkander voorbij kunnen rijden. Een afzonderlijke weg voor voetgangers is achterwege gelaten; een trambaan wordt in het midden aangelegd. De hoogte der pylonen boven de fundamenten bedraagt 27.5 M., boven de rijbaan 21.27 M.; in het benedenste gedeelte zijn de doorgangen, waarboven drie aan elkander sluitende bogen. Aan elke zijde heeft de brug zes stalen kabels, elk bestaande uit 133 draden van 5.1 mM. doorsnede, verdeeld in 7 groepen, belast met 31.2 Kgr. per mM².

In antwoord op de prijsvraag voor een nieuwen Klokkentoren van St. George's circus zijn 106 ontwerpen ingekomen; geen dezer gaat, volgens de Jury, het middelmatige te boven. Vele teekeningen zijn echter verdienstelijk. Drie premiën zijn toegekend; de eerste aan onzen vroegeren landgenoot J. F. Groll, te Londen. Dit ontwerp wordt wat druk en aanmatigend genoemd. Behalve over deze drie, zegt de Jury slechts een paar woorden over nog 5 ontwerpen, de andere geen vermelding noodig achtende.

Op 24 Mei j.l. overleed te Gateshead Alderman William Henry Dunn, architect. Hij was een afstammeling van een oud geslacht van landbezitters van Northumberland, vroeger vermaagschapt aan de hertogen van Northumberland. Hij werd in 1842 geboren. Langen tijd was hij voorzitter van een bouwkundige vereeniging in de streek zijner inwoning.

BERICHTEN.

Raadhuis te Jisp. Het gebouw, thans gerestaureerd volgens het ontwerp van den heer J. F. L. Frowein, architect te 's-Gravenhage, is den 26sten Mei j.l. in eene openbare vergadering geopend.

De kosten der restauratie zijn bijeengebracht door de Gemeente en eenige Kunstliefhebbers, terwijl het Rijk een subsidie verleende. Eenige inwendige deelen behoeven thans nog herstelling.

Dat het oude gebouw behouden is gebleven, is vooral te danken aan de energie van den heer J. Wildschut, Burgemeester van Jisp.

Aanneming van werk. Het Hoofdbestuur van den Nederl. Aannemersbond heeft in een adres den Minister van Justitie verzocht ten spoedigste eene herziening voor te bereiden van de 6e afdeeling, 7en titel, 3de boek van het Burgerlijk Wetboek. In de uitvoerige toelichting van het adres wordt uiteengezet, dat de in het Wetboek vervatte bepalingen betreffende „Aanneming van werk" al sedert jaren aanleiding hebben gegeven tot processen, die meestal ten nadeele van de betrokken aannemers zijn uitgevallen. Adressant acht het in hooge mate onbillijk, dat ook de aannemers gedurende tien jaren aansprakelijk blijven voor constructies, die zij volkomen volgens de voorschriften eener directie uitvoeren. De meest bezwarende bepaling wordt die geacht, dat zij geen recht op bijbetaling hebben voor uitgevoerd werk, indien zij geen schriftelijk bewijs kunnen overleggen, dat hen dit werk werd opgedragen. Aan die voorwaarde is in de praktijk niet altijd te voldoen.

In art. 1646 der Wet wordt gesproken van „den eigenaar van den grond" met wien het bestek is beraamd en vastgesteld, en de veranderingen enz. tegen een overeengekomen prijs moeten worden vastgesteld; die veranderingen worden echter gewoonlijk verlangd door de directie. De aannemer behoort zich dus steeds

te vergewissen of de directie inderdaad gevolmacht is; zoo dit niet het geval is, loopt hij gevaar, dat directie en eigenaar zich achter elkander verschuilen. In gevallen van erfpacht kan bovendien de eigenaar van den grond een ander persoon zijn dan de aanbesteder.

In de toelichting wordt er op gewezen, dat de bepaling omtrent de verantwoordelijkheid van den aannemer in het Wetboek is ingeslopen doordien het woord „entrepreneur" uit den Code Napoléon, vertaald is geworden door aannemer.

Vele jaren geleden, toen de Aannemersbond nog niet was opgericht, had eene beweging met hetzelfde doel plaats.

Arsenic in behangselpapier, zelfs in zeer geringe hoeveelheid, doet, wanneer het papier met vocht in aanraking komt, schimmels ontstaan, die zeer giftige gasvormige verbindingen ontwikkelen en den dood kunnen veroorzaken van personen die langen tijd aanwezig zijn in een vertrek waarin het gift ontstaat. Door behangers wordt bovendien het plakmiddel of de pap soms met arsenicum vermengd, met dezelfde gevolgen. Naar aanleiding van een en ander zal men goed doen van den leverancier van het papier overlegging te eischen van eene verklaring van een bevoegden chemicus, waaruit blijkt, dat het papier arsenicum vrij is, en van den behanger de verzekering te verkrijgen, dat het plakmiddel niet met rattenkruid is gemengd.

In verschillende steden van ons land zijn vergiftigingen als boven bedoeld voorgekomen, en werd de aandacht daarop gevestigd door de Gezondheidscommissiën aldaar.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

						per maand
Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
"	"	"	28	"	"	- 95.—
"	"	"	32	"	"	- 90.—
"	"	"	25	"	"	- 70.—
"	"	"	22	"	"	- 80 —
"	"	"	22	"	"	- 40.—
"	"	"	24	"	"	- 70.—
"	"	"	30	"	"	- 125.—
"	"	"	31	"	"	- 90.—
"	"	"	26	"	"	- 60 —
"	"	"	31	"	"	- 100.—
"	"	"	20	"	"	- 50.—
"	"	"	23	"	"	- 75.—
"	"	"	21	"	"	- 70.—
"	"	"	27	"	"	- 75 —
"	"	"	21	"	"	- 60.—
"	Teekenaar	"	21	"	"	- 45 —
"	"	"	27	"	"	- 75 —
"	"	"	18	"	"	- 30 —
"	"	"	19	"	"	- 40 —
"	"	"	23	"	"	- 60.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

DINSDAG 13 JUNI.

ALMELO. Het sloopen van het bestaande en het ter plaatse bouwen van een nieuw winkelhuis aan de Kerkstraat G 112.

De arch. J. M. en Jan G. Wolff, 's avonds 7 u. in café Vredebergt, alw bestek en teek. ter inzage. Aanw. 13 Juni v.m. 11 u.

WOENSDAG 14 JUNI.

DIDAM (GELD.). Het bouwen van een woonhuis met gedeeltelijke bijlevering van materialen.

De heer W. Giesen n.m. 1 u. in het café „Wielerrust", alwaar bestek en teek. vanaf 6 Juni ter inzage. Aanw. 14 Juui, v.m. 11 u.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asbest-leien. — E. BÜCKER & Co., den Haag.
Asbest, Asbestkurk, Teer, Carbolineum. — F. J. CLETON, R'dam.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — Dordrechtsche Asphaltfabriek ROODENBURG & Co. Dordrecht.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — N. V Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. firma STEIN & TAKKEN, Utrecht.
Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Asphalt. — W. J. v. D. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Atelier voor Decor. Kunst. KRUYMEL en MERCKENS. Haarlem.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — GEBRS. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming. — Dr. J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.

IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

POSTERIJEN EN TELEGRAFIE.

AANBESTEDING.

Op Woensdag, 21 Juni 1905, des namiddags te 2 ure, zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat te 's-Gravenhage, worden aanbesteed:

den verbouw van het post- en telegraafgebouw te BRIELLE, en het onderhoud van dat gebouw van den dag der kennisgeving van de goedkeuring der aanbesteding tot en met 31 December 1907.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, La. X, afdeeling Waterstaat T.
Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie; aan dat van het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland; aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2de district, Fluweele Burgwal no. 16 te 's-Gravenhage; bij den Directeur van het Post- en Telegraafkantoor te Brielle, en is voorts op franco aanvrage, tegen betaling van f 0.35, verhoogd met de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaars Gebroeders VAN CLEEF, Spui no. 28a te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.
Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester en door den Opzichter bij de Landsgebouwen: J. Bartels te Rotterdam.
De inschrijvingsbiljetten moeten worden ingezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.
Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag, 14 Juni 1905, des voormiddags te 11 ure.
Aangezien het herhaaldelijk voorkomt, dat de inschrijvingsbiljetten niet door de borgen persoonlijk zijn onderteekend, wordt in herinnering gebracht, dat dergelijke biljetten als ongeldig ter zijde worden gelegd.
's-Gravenhage, 23 Mei 1905.

Ambachtsschool Utrecht.

GEVRAAGD

een Onderwijzer

voor het vormteekenen, hoofdzakelijk aan a.s. Timmerlieden en Meubelmakers der hoogste klassen. (Aesthetisch en technisch ontwikkeld Bouwkundige, tevens bekwaam Handteekenaar).
De instructies liggen ter inzage in het schoolgebouw.
Inlichtingen en inzendingen van stukken en teekeningen vóór 27 Juni 1905 bij den Directeur der school.
HET BESTUUR.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM. BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * * AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

17 JUNI 1905. 25e JAARGANG. No. 24.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Voor de bibliotheek der Maatschappij zijn de volgende geschenken ontvangen.

1. Van de Commissie tot redactie van den Delftschen Studenten-Almanak: de Delftsche Studenten-Almanak voor 1905.

2. Van de uitgevers der Deutsche Bauzeitung: Baukunde des Architekten. Erster Band, 2er Theil. Der Ausbau der Gebäude. 5de druk.

3. Van den heer Ed. Cuypers: Het Atelier voor decoratieve Kunst „Het Huis", gevestigd te Amsterdam. Geïllustreerde Catalogus.

4. Van den heer Prof. Otto Wagner, K. K. Oberbaurat, enz. te Weenen: Einige Skizzen, Projekte und ausgefürte Bauwerke von Otto Wagner.

5. Van den uitgever, den heer A. W. Segboer te 's-Gravenhage: Kunst door gezond verstand op de vingers gekeken, voordracht gehouden door W. C. A. Ridderhof, Leeraar M. O. te Leiden.

6. Van de uitgeversfirma de Wed. J. Ahrend en Zoon te Amsterdam: Bouwconstructies. Handboek voor Bouwkundig opzichters en teekenaars, uitvoerders en aanstaande architecten, tevens ten dienste voor het technisch onderwijs en voor zelfstudie, door O. L. Veenstra Nz. en J. H. Schulp.

7. Van den heer J. R. de Kruyff: De praatjes van A. W. Weissman over de Beurs te Amsterdam. Aan de feiten getoetst door J. R. de Kruyff.

8. Van den heer J. C. Overvoorde: Burgelijke bouwkunst te Leiden, door J. C. Overvoorde, Archivaris te Leiden. Overdruk.

9. Van de uitgevers-firma P. Noordhoff te Groningen: Beveiliging tegen bliksemschade, door Dr. D. Van Gulik. Samengesteld en uitgegeven in opdracht van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem.

10. Van den heer H. Portheine Jr.: Het Graf, de graftombe en het beeld onder den baldakijn van Hertog Karel van Egmond in de St. Eusebius- of Groote Kerk te Arnhem, III; door H. Portheine Jr.

11. Van den heer V. G. A. Bosch: Bouwkundig Woordenboek, door G. C. W. Pijtak, 1848.

12. Van The American Institute of Architects: History of the United States Capitol, II, by Glenn Brown.

13. Van den heer G. A. Scholten: Het lijnteekenen als voorbereiding voor het vakteekenen. Tweede deel. Vooroefeningen, schaduwbepaling door middel van isofoten, opwerken van teekeningen. Handleiding voor voortgezet teekenonderwijs en voor zelfoefening. Door G. A. Scholten, Architect en Leeraar Midd. Onderwijs te Tiel.

14. Van den uitgever, den heer B. Wolf Jzn.: De Beurs te Amsterdam en de heer J. R. de Kruyff, door A. W. Weissman.

VEILIGHEID DER HUIZEN.

Wanneer men bedenkt, hoe tegenwoordig bijna dagelijks door het gebruik maken van valsche sleutels of loopers ingebroken wordt, dan mag den architecten waarlijk wel tot taak gesteld worden, dit probleem der veiligheid weer eens goed onder de oogen te zien en eene oplossing te vinden die, menschelijkerwijze gesproken, afdoende is.

Toch zou eerst moeten nagegaan worden, of bij de gesignaleerde inbraken de sloten onvoldoende voor veiligheid waren en dus met elken looper gemakkelijk geforceerd konden worden. Is dit het geval, dan heeft ieder het aan zich zelf te wijten daar niet beter voor gezorgd te hebben. Gaat de behendigheid der dieven echter zoo ver, met de meer samengestelde moderne sloten ook raad te weten, dan dient men op grooter veiligheid bedacht te zijn. Zonder twijfel vergeet menigeen bij het dichttrekken der deur, wanneer hij het huis verlaat, met zijn sleutel het zoogenaamde *nachtslot* aan te zetten, waardoor in alle geval de moeilijkheid van inbreken veel grooter wordt.

Kunnen wij van Heeren Dieven in deze geen uit den aard afdoende inlichtingen verwachten, wellicht dat een van onze kundige slotenfabrikanten hier eenig licht wil helpen ontsteken.

Hoeveel winkels toch zijn 's nachts onbewoond of 's avonds tijdelijk verlaten, en ook, hoeveel huizen staan voor korter of langer tijd leeg. In dat geval is dus de nachtgrendel niet toe te passen, die afdoende zou zijn. Kon men, na dien op de deur geschoven te hebben, het raam van de bovenverdieping maar uit, maar dat heeft bezwaren!

Waarlijk, de afsluiting onzer woningen schijnt onvoldoende.

Ook het indrukken der ruit (de methode om dat zoo goed mogelijk klaar te spelen, wordt iedere keer met groote bereidwilligheid door de pers verstrekt) komt veelvuldig voor. Daar heeft het afschaffen van luiken en blinden natuurlijk schuld aan. Waarom of dit zoo gebruikelijk is, weet ik niet te zeggen. De toepassing van het veel zwaardere spiegelglas is er zeker niet vreemd aan, maar toch zien wij in het buitenland de meeste groote magazijnen wel degelijk 's avonds hun ramen met ijzeren jalouzieën afsluiten.

De inbraak door het tuimelraam boven de deur ligt zoo voor de hand, dat men zich verwondert, dat dergelijke onveilige ventilatie voor den winkel nog zooveel wordt toegepast.

Moge dit praatje over de veiligheid eenig nut op dit gebied stichten.

Detective.

KLEINE WONINGEN.

III.

(Vervolg van bladz. 297.)

Bij de in dit nummer van het Weekblad gevoegde schets van een blok beneden- en bovenwoningen schrijft de ontwerper, de heer D. E. Wentink, Architect, Inspecteur van de Volksgezondheid te Utrecht, het volgende tot toelichting.

De duurte van het bouwterrein hier en daar, welke zoo aanzienlijk bijdraagt tot verhooging der oprichtingskosten voor kleine woningen, ja het dikwijls zoo goed als onmogelijk maakt woningen van minimum huurwaarde te stichten, gaf aanleiding tot het maken van dit ontwerp.

Op een terrein, hetwelk anders naar de lengte gerekend ongeveer voor $4^1/_2$ woning ruimte bood, zijn nu, door ze boven elkander te plaatsen, *acht* woningen ontworpen.

Behalve het streven om een goedkoope en toch comfortabele woning van geringen huurprijs te ontwerpen, is er tevens getracht de nadeelen welke het gewone type beneden- en bovenwoningen aankleeft, te vermijden. De nauwe donkere en steile trapjes, toegang gevende tot dergelijke woningen, het onvrije en de last door buren onderling aan elkaar veroorzaakt bij het gebruik maken van gemeenschappelijke buitendeuren en portalen en dergelijke dingen meer, komen bij dit ontwerp niet voor.

De bovenwoningen zijn eenvoudig gelegen aan een eenige meters boven het gewone straatvlak gelegen trottoir van 1.50 M. breed, welk hoog gelegen trottoir bereikt wordt door een trap, gemetseld of van monierwerk, breed 1.25 M. Deze breedte kan voldoende worden geacht voor het gebruik van vier gezinnen.

De afscheiding tusschen onder- en bovenwoningen wordt verondersteld gemaakt te zullen worden van monier- of cementijzerwerk. Dit is meestal te duur om het bij kleine-woningbouw toe te passen, doch daar bij de benedenwoning het dak met zolder en betimmering vervalt en bij de bovenwoning de fundeering met kelder, zal dit vrij wel tegen elkaar opwegen, zoo het niet even voordeelig uitkomt.

Tevens beperkt het gebruik van dit materiaal stofontwikkeling en, voor een gedeelte, hinderlijk geluid.

De benedenwoning kan over niet meer dan twee slaapplaatsen beschikken, zoodat bij verhuring op de grootte en samenstelling van het gezin zal moeten worden gelet. Het gemis aan zolderbergruimte kan worden vergoed door het plaatsen van een schuurtje op het achterterrein.

De bovenwoningen beschikken over drie afgescheiden slaapplaatsen, waardoor ze geschikt zijn voor tamelijk groote gezinnen.

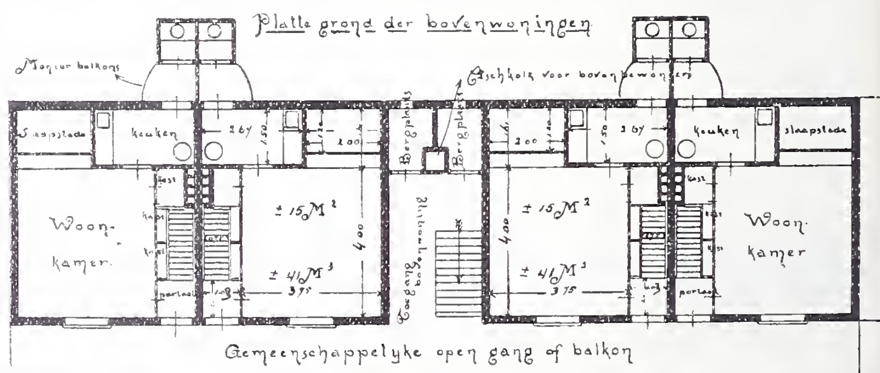
Zooals meestal, beschikken ook hier de bovenwoningen niet over een kelder.

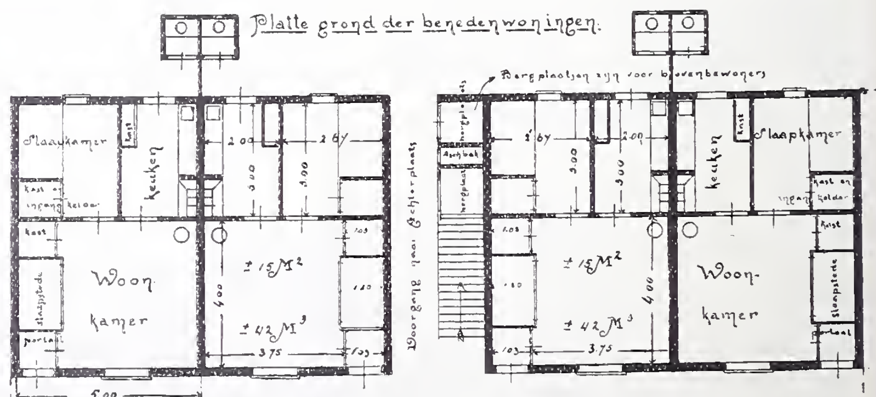
De ruimte onder de vaste slaapstede kan echter vochtdicht en luchtdicht naar de zijde van het vertrek gemaakt worden, en door het aanbrengen van een luchtrooster of lichtraampje in den buitenwand zeer goed tot een, hoewel kleine, toch bruikbare bergruimte voor levensmiddelen herschapen worden.

Van de overblijvende ruimte op het bordes en van de ruimte onder de gemeenschappelijke trap is nuttig gebruik gemaakt, door aldaar vier of vijf bergplaatsen met sluitbare deuren aan te brengen. Door deze in gebruik te geven aan de bovenbewoners kan verder aan het gemis van kelder of bergschuurtje tegemoet gekomen worden.

Opdat de bovenbewoners niet genoodzaakt zullen zijn hun aschbakken naar beneden te brengen om ze daar te laten staan tot de Gemeente-Reiniging ze geledigd heeft, is een koker aangebracht waarvan de afsluitbare monding op het

Schets van een blok beneden- en bovenwoningen.

bordes uitkomt. Daarin kan door de bovenbewoners droog vuil enz. geworpen worden. Op den beganegrond is deze aschkoker toegankelijk door een afsluitbaar plaatijzeren deurtje, hetwelk uitkomt in de gemeenschappelijke gang naar de

achterterreinen. Van hieruit kan de bedoelde koker door de Gemeente-Reiniging geledigd worden.

De privaten van onder- en bovenwoningen staan boven elkander. Die der bovenwoningen worden bereikt van uit het spoelkeukentje over een cement ijzeren balkon, dat met een hek voorzien is.

Het dak der bovenwoningen behoeft niet afgebroken te worden zooals op de teekening is aangegeven, doch kan naar verkiezing doorloopen over de ruimte, noodig voor bordes en gemeenschappelijke trap.

Voor de verdere bijzonderheden moge naar de teekening verwezen worden.

EEN LEVENSBERICHT.

In het Parijsche blad „Le Journal" kwam onlangs een zoogenaamd „médaillon" voor over een te Parijs wonend, aldaar zeer bekend architect, Hollander van geboorte. Wat over hem geschreven wordt, klinkt voor een Nederlandsch oor wat vreemd, maar het is toch goed bedoeld. Het volge hier, ter wille van den luchtigen schrijftrant.

Blauw en goud; dat is Edouard N. die daar voorbijgaat. Een echt Parijzenaar, door eene afdwaling der natuur geboortig uit Holland. Architect? O! meer dan dat; polymorph kunstenaar, die nooit specialist werd. Van nuttigheidsgebouwen wendde hij zijn schreden naar officieele tentoonstellingsgebouwen. Men zag hem terug in het Casino de Paris, bij Pousset van den Boulevard, in de Brasserie Universelle, bij Mollard, bij Marigny, aan Parisiana een goed uiterlijk gevende, in Olympia, en daarna het Théatre du Moulin Rouge omwerkende, alvorens het Casino de Trouville uit zijn assche te doen herrijzen. Maar hij kwam ook te Biarritz, waar men hem geroepen had voor de verfraaiing van het Casino Bellevue, daarna voor den pas geëindigden herbouw van het Grand Hôtel du Palais, in dezelfde stad, ter plaatse van de overdadig prachtige villa waarin de Keizer en Keizerin af en toe rustig vertoefden.

Tusschentijds ontwierp en bouwde N. villa's, woonkazernen, hotels. In waarheid, een improvisator van het schoone, een goochelaar en jongleur met mozaïek, koper, tegelwerk, geschilderd glas, en die — hopsa! — alles in zijn hoed opvangt, om er spoedig een nieuw decoratief wonder uit te voorschijn te halen.

En met dat al een verbeeldingskracht! Nooit een zoodanige als de zijne. De Edouard van gisteren schrijft niets voor aan den Edouard van heden. Het is niet straffeloos, dat meesters als Garnier en Sédille zich bereid hebben getoond hem als gevaders ten doop te houden in de Société Centrale des Architectes Francais, en toen zijn groot talent huldigden.

Hij heeft zich zijn weg gebaand; hij is thans het hoofd van een school, de school der geestdriftige dichtkunst, der blijgeestige, lachende bouwkunst, in staat om 's menschen leven te veraangenamen en diens woning naar den eisch te decoreeren. 't Is zonder twijfel daarom, dat hij gedecoreerd is geworden........ met het Legioen van Eer.

NIEUWE UITGAVEN.

Het ontwerpen van ornament op systeem en naar natuurvormen, door W. Bogtman. Leeraar aan de Ambachtsschool en de Stadsteekenschool te Steenwijk. Uitgave van H. Kleinmann en Co. te Haarlem. Prijs *f* 7.50.

Behalve een korten tekst bevat de portefeuille 60 goed uitgevoerde platen met een 200-tal versieringsmotieven, en zeer geslaagde afbeeldingen van een 20-tal verschillende planten naar de natuur.

De verzameling is bijeengebracht om de vormenkennis van den leerling te ontwikkelen, hem te doen zien op welke eenvoudige wijze vormen kunnen verkregen worden uit meetkundige figuren en hunne eigenschappen, en om hem duidelijk te maken welk een massa vormen ook aan de natuur ontleend kunnen worden. Dit zal hem voortdurend zelve meer vormen doen zien, bestaande doen wijzigen, of nieuwe doen ontwerpen en tevens zijn fantaisie ontwikkelen.

Wie ontwerpen wil, teekene planten en bloemen naar de natuur en leide daaruit vormen voor een ornament af; maar hij teekene ook meetkunstige figuren, zoeke de eigenschappen daarvan op, en ontwerpe allerlei herhalingen dier figuren. Hij zal dan spoedig tot meerdere systeemen komen, om daarop samenstellingen of vormen te zoeken die bij zijn ontwerpen als decorateur te pas kunnen komen.

Met het doel dit duidelijk te maken, en ook om als handleiding te kunnen dienen, zijn de platen ontworpen. Hierin is de heer Bogtman geslaagd. De verscheidenheid is groot geworden door goeden combinatie-geest, en veel fantaisie.

In den tekst wordt, behalve kort over versieringskunst, gehandeld over het ontstaan van ornament, over het verfraaien van eenig voorwerp door ornament, en over plant- en diervormen in 't ornament; de rand-, band-, en damastversieringen, zoo ook de paneelversieringen worden behandeld, steeds met verwijzing naar de daarbij behoorende platen, welker voorstellingen besproken en uitgelegd worden. Dat die besprekingen kort maar zaakrijk zijn, is geen geringe verdienste; 't is voor 't onderhavige geval beter goed geteekende voorbeelden te doen zien en daarbij enkele nuttige wenken te geven, dan een dik boek te schrijven met wijdloopige verklaringen en uit de diepte opgehaalde geleerde bespiegelingen, vergezeld van slechts enkele voorbeelden.

De tekst, handig voor 't gebruik, ook op losse blaadjes gedrukt, is voldoende uitgebreid; meer is volstrekt niet noodig. Zooals de verzameling daar ligt, is zij een aanwinst voor leeraar en leerling, en zal zij het beoogde nut kunnen stichten.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 10 Juni 1905. In dit nummer wordt het vervolg gegeven van de geschiedenis van het *Raadhuis te Amsterdam* (het tegenwoordige Paleis); besproken worden de wijzigingen aangebracht om het gebouw geschikt te maken tot bewoning door Koning Lodewijk.

Het Moderne Burgerwoonhuis. Hoewel vóór korten tijd vrees bestond, dat de Engelsche Cottage het woningtype voor de geheele beschaafde wereld zou worden, en alle nationale karaktertrekken in onzen woningbouw verloren zouden gaan, is de schrijver van het artikel van oordeel, dat er voor een onbevangen opmerker teekenen genoeg zijn, die er op wijzen, dat die vrees vooralsnog ongegrond is. Trots erkenning van den Engelschen invloed, is in den modernen woonhuisbouw hier te lande, het Nederlandsche huis goed te onderscheiden. Men zie slechts het maandelijksch prentenboek „Het Huis" van den heer Eduard Cuypers. Een werk, dat hiermede veel overeenkomst heeft, is de onlangs bij Julius Hoffmann te Stuttgart verschenen uitgave „Das Haus des Bürgers" met zorgvuldig behandelde penschetsen, naar ontwerpen van vrijstaande burgerwoonhuizen van F. W. Jochem. Vijf cahiers zijn verschenen, met evenzooveel ontwerpen, waarin hij modern wil zijn; hoewel de Engelsche cottage-stijl hem zeker bekend is, blijkt het, dat men toch met Duitsch werk te doen heeft.

Architectura, 10 Juni. Vervolg van: *Vóór-historische Wijsheid.* De schrijver de heer H. Walenkamp, behandelt in dit gedeelte, dat nog vervolgd zal worden, de eindelooze wisseling in de verhoudingen der levende dingen, en toont aan de betrekking van het 12-tallig stelsel tot de natuur: de schepping.

Technisch gedeelte: vervolg van: *De bezwaren van coöperatief bouwen,* door M. P. de Clercq. Voorts bevat dit gedeelte: *De ingenieur in het bouwwezen,* en *De techniek van den behanger,* beide deze artikelen van den heer J. L. Terneden. Het laatste artikel toont aan, dat uit een zuiver technisch oogpunt het behangen van vertrekken veel vakkennis en niet geringe handigheid vorderen. De behanger moet echter ook goeden smaak bezitten.

De Bouwwereld, 7 Juni. *Het hout als bouwmateriaal,* door A. H. Berkhout.

Van koeien en torens, door L. M. Molenaar. Wanneer er gejammer is om een oude kerk of toren die omgevallen is, dan komt den schrijver het verhaal in gedachte van den boer, die stond te weenen bij het verlies van een zijner koeien, terwijl hij geen hand uitstak om zijn vrouw te redden, die op 't zelfde oogenblik in den regenbak viel. Dan denkt de schrijver aan zijn liefde voor de bouwkunst als zijn wederhelft, en dan vertrapt hij het om als de boer te gaan staan huilen bij een hoop puin en geen hand uit te steken tot redding van hetgeen hem nader staat. Dan ziet hij den grooten afgrond, waarin de bouwkunst wordt geduwd door zoogenaamde architecten, die

huilend de wereld verontrusten wanneer ze een maand huur moeten derven van hun maaksels; dan hoort en ziet hij van andere architecten, hoe zij de bouwkunst en hun stand omlaag halen bij een wilde jacht naar de procenten, die gaarne worden toegekend voor bepaald aangewezen leverantieën. Die misstanden eischen verbetering.

Bij het nummer is een afbeelding gevoegd van het *Gebouw der eerste Hollandsche Levensverzekeringsbank*, architecten G. Van Arkel en wijlen H. H. Baanders.

Technisch Weekblad. 8 Juni. Behalve verschillende mededeelingen betreffende den Bond van Technici, o. a. een artikeltje over *Zaagsel*, en het gebruik dat daarvan kan gemaakt worden.

UIT DEN VREEMDE.

In de Frankforter Architecten en Ingenieurs vereeniging hield de stadtbauinspector Uhlfelder eene hoogst belangrijke voordracht over de verbranding van huisvuil in Engeland.

Het huisvuil is wegens zijne samenstelling, eene uit een gezondheidsoogpunt hoogst bedenkelijke stof. vooral door de aanwezigheid van organischen afval. Het moet daarom zoo snel mooglijk niet alleen van de woningen verwijderd worden maar ook onschadelijk gemaakt. In Duitschland en Nederland heeft men bijna overal buiten de steden z. g. n. vuilnisbelten, die zeker niet gezond kunnen genoemd worden, en bovendien wanneer de uitbreiding der stad deze verzamelplaatsen nadert, verderop verplaatst moeten worden, wat veel geld kost. Proefnemingen waarbij de in het vuilnis aanwezige stoffen gesorteerd worden en verschillend aangewend, hadden geen voldoend resultaat. In Engeland is men nu sedert een dertigtal jaren bezig, om het vuil door vuur te vernietigen. Het vuil bevat ongeveer $^1/_3$ van zijn gewicht aan brandbare stof, zoodat het zonder toevoeging van steenkool verbrand. Wegens de bijzondere samengesteldheid van het vuil, moeten evenwel afzonderlijk ingerichte ovens voor de verbranding gebruikt worden. De groote hoeveelheid anorganische stoffen, geeft aanleiding tot veel slakkenvorming, terwijl de aanwezigheid van een groot percent zeer fijne bestanddeelen, het vuur zoude verstikken, zoodat eene verbranding, met vlakke, weinig dikke lagen, onder toevoer van zeer veel verbrandingslucht noodig is. Een zeer uitgebreid rooster en een groot afvoer kanaal is dus een vereischte. Ook moeten telkens de slakken verwijderd worden, zoodat meerdere ovens intermitteerend gebruikt worden.

Dat het vuil soms zeer vochtig is, kan natuurlijk ook hinderlijk zijn, waarom aan den oven een voorwarmer verbonden is, waar het vuil door het vuur uit den oven zelve eerst gedroogd wordt. De zeer kwalijk riekende hierdoor ontwikkelde dampen, worden in het vuur geleid en mede verbrand.

Zulk een huisvuilverbrandings-oven is voor het eerst gebruikt in 1876 door A. Freyer te Manchester, hij had een zeer groot succes. doch daar de verbranding der droogdampen niet volkomen was, bleken de uit den schoorsteen afgevoerde gassen lang niet reukeloos.

Door kunstmatige toevoer van verbrandingslucht, en daardoor verkregene hoogere temperatuur van 600° C. tot 1200° C. gelukte het echter naderhand ook dit euvel geheel te verhelpen. Deze verhooging der verbrandingstemperatuur had bovendien het nuttige gevolg, dat men die warmte gebruiken kon voor het verhitten van stoomketels, en dit vormde feitelijk het groote succes, want de moderne vuilverbranders zijn nu niet alleen vernietigingstoestellen, maar krachtontwikkelaars geworden, waarbij vuil in plaats van kool de ketel verhit.

In Engeland wordt de hiermede ontwikkelde stoom gebruikt voor wasch-, bad- en desinfectie-inrichtingen, voor de verwarming van publieke gebouwen, voor kanaal- of water-afvoer bedrijf, en in de eerste plaats voor de opwekking van electriciteit.

Daar de tegenwoordige verbrandingsovens absoluut geen last aan de omgeving veroorzaken, plaatst men ze in de centra der steden, waardoor het vuiltransport tot een minimum teruggebracht wordt. In Engeland liggen 94°/₀ dezer inrichtingen in de onmiddellijke nabijheid der bebouwde kom.

Het groote hygienische en wetenschappelijke gevolg dezer vuilverbranding in Engeland heeft dan ook gemaakt dat er bijna geen stad van boven de 10.000 inwoners is, die niet een of meerdere zulke inrichtingen bezit.

Hetgeen na de verbranding terug blijft, bedraagt ongeveer 60°/₀ van het gewicht van het vuil, en bestaat hoofdzakelijk uit slakken, die gebruikt worden, wanneer ze verbrijzeld zijn, al naar de groote der stukken, voor wegverharding, of beton vorming. Fijngemalen, verkrijgt men na toevoeging van kalk een zeer goede hydraulische mortel. Ook vervaardigt men er tegels en platen van.

Te Parijs overleed de heer Scellier de Gisors, architect van het paleis van den Senaat en van het Luxembourg, inspecteur generaal van de staatsgebouwen. Hij behaalde in 1872 den Grand Prix de Rome, en was de ontwerper van verschillende fraaie gebouwen in Parijs.

De stad Amiens heeft een prijsvraag uitgeschreven voor den bouw van een schouwburg. De kosten mogen niet meer bedragen dan 1.500,000 frs.

De heer C. E. Eastman, een bekend architect te Des Moines, Iowa. heeft patent genomen voor het bouwen van huizen geheel van glas. Men mag daar wel geen grintwegen aanleggen.

Een welbekend doctor de heer Bland-Sutton te Londen, heeft een eetzaal aan zijn huis laten maken, dat een getrouwe reproductie is in het klein van feestzaal van Artaxerxes te Susa.

BERICHTEN.

Huis „Lambert van Meerten" te Delft. Toen in 1902 de bekende catastrophe der firma van Meerten voorviel en ook het beroemde huis van den heer L. A. van Meerten onder den hamer kwam, vormde zich eene vereeniging, bestaande uit een 30tal kunstliefhebbers teneinde het huis in eigendom te bekomen. Dit gelukte en voor *f* 65,500 werd deze vereeniging eigenaresse; van deze som werd door de leden onmiddellijk bijeengebracht *f* 39.500, terwijl voor het ontbrekende hypotheek werd genomen.

Onderteekend door de heeren F. G. Waller, A. le Comte, J. L. Koch, J. Krol Kz. en J. L. Schouten, uitmakende het bestuur der vereeniging en gesteund door tal van docenten der Polytechnische School, is thans op ruime schaal een circulaire verspreid, waarin de wenschelijkheid wordt aangetoond bedoeld huis Van Meerten bij de opening der Technische Hoogeschool aan de Regeering over te dragen als hulpmiddel bij het onderwijs in kunstgeschiedenis en bouwkunde.

Aan den Gemeenteraad van Delft is bereids een subsidie verzocht van *f* 10,000 terwijl men de overige *f* 16,000 door particuliere bijdragen hoopt te doen dekken.

Indien dit plan slaagt, wenscht men de schenking te doen plaats hebben op 8 Juli a. s. bij de opening der Technische Hoogeschool.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
„	„	„	32	„	„	- 90.—
„	„	„	25	„	„	- 70.—
„	„	„	22	„	„	- 80.—
„	„	„	22	„	„	- 40.—
„	„	„	24	„	„	- 70.—
„	„	„	30	„	„	- 125.—
„	„	„	31	„	„	- 90.—
„	„	„	26	„	„	- 60.—
„	„	„	31	„	„	- 100.—
„	„	„	20	„	„	- 50.—
„	„	„	21	„	„	- 70.—
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	21	„	„	- 60.—
„	Teekenaar	„	21	„	„	- 45.—
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	18	„	„	- 30.—
„	„	„	19	„	„	- 40.—
„	„	„	23	„	„	- 60.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 19 JUNI.

APELDOORN. Het bouwen van een steenfabriek aan den Waterlooschen weg. De arch. J. A. Wijn 's av. 7 u. in 't café „Erdmannsdörfer". Bestek en teek. vanaf 14 Juni bij besteder verkrijgb. à f 1.

SCHEVENINGEN. De bouw van 3 winkelhuizen, een benedenwoning en 4 afzonderlijke bovenwoningen aan de Marcelisstraat te Scheveningen.
De arch. C. J. M. v. Duyne bij wien bestek en teek. à f 1.50 verkrijgbaar.

WIJK (LIMB.). Het bouwen van een woonhuis met magazijn op het perceel kadastr. bekend sectie E no. 684 aan de Alexander Battalaan.
De heer M. Koppen te St. Pieter. Bestek en teek. verkrijgb. à f 2 bij J. H. Vluggen, Alexander Battalaan 72 te Wijk Maastricht die inlichtingen verstrekt.

WINSUM (FR.). Het afbreken van 2 oude en het ter plaatse bouwen van 3 nieuwe woningen.
De diaconie der Ned. herv. kerk. Teek. ter inz. bij Boonstra. Bestek à f 0.75 verkrijgb. bij den timmerman H. Wipstra, die inlicht. verstrekt.

DINSDAG 20 JUNI.

GENDRINGEN (GELD.). Het bouwen van een onderwijzerswoning te Mechelen, met bijlev. van alle materialen.
Het gem.best. v.m. 10 u. Bestek en teek. ten gem.huize en bij den gem.architect ter inzage en zijn tegen f 1 bij laatstgenoemden verkrijgb. die inl. geeft. Aanw. 17 Juni van 2—4 u. n.m.

OVERVEEN. Het bouwen van een strijk- en drooginrichting, achter de Gehrelslaan.
De arch. J. C. v. d. Berg n.m. 3 u. in het logement „Het Raadhuis".

WOENSDAG 21 JUNI.

BREUKELEN (HERBEST.). Het bouwen van een pastorie.
De kerkeraad der Gereform. kerk n.m. 5 u.

HOOGKARSPEL (N.-H.). Het bouwen van een woonhuis op een terrein aan den Wijzend.
De arch K. Swagerman Pz. te Bovenkarspel, bij wien bestek en teek. à f 1. verkrijgb.

ULRUM (GR.). Het verbouwen der bestaande school en het bijbouwen van een nieuw lokaal.
Het bestuur der bijzondere school 's av. 6 u. bij Haverkamp, bij wien bestek en teek. ter inzage en bij den arch. L. Reitsma à f 1.25 verkrijgbaar. Aanw. 21 Juni n.m. 3 u.

DONDERAG 22 JUNI.

ENSCHEDÉ. Het verbouwen van een perceel aan den Zuiderhagen tot twee woonhuizen.
De architect J. C. Kromhout v. d. Meer, 's middags 12 uur, in 't café van H. J. Mendelaar, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 22 Juni v.m. 9 u.

OUDENHOORN. (Z.-H.). Het bouwen van een bewaarschool met woning.
De heer J. S. Korteweg te Heenvliet, 's midd. 12 u. in de raadkamer. Bestek en teek. liggen ter inzage bij den archit. Hardinxsveld te Oudenhoorn. Aanw. 19 Juni ten 12 ure.

RIJNSBURG. Het bouwen van een woonhuis c.a.
De heer IJ. van Duijn, n.m. 3 u. Bestek en teek. ter inzage in café „Coster" te Rijnsburg. Inl. te verkrijgen bij Bert van der Zaal te Lisse. Aanw. gedaan.

ZWOLLE. Het bouwen van een industrie en huishoudschool a/d. Voorallée.
De arch. M. Meijerink n.m. 2 u. in 't hotel „Pinas" a. d. Willemskade.

VRIJDAG 23 JUNI.

ZEIST. Het bouwen van een dubbele woning aan de Donkere Laan.
De heer Joh. Meerdink, 's av. 7 u. in café Hovens. Bestek en teek. tegen f 1.50 per stel verkrijgbaar aan het kantoor Laan van Beek en Royen no. 2. Aanw. 21 Juni v.m. van 11—11½ u.

ZATERDAG 24 JUNI.

VORDEN. (GELD.). Het bouwen eener onderwijzerswoning.
Het gem.-best. v.m. 11 u. Bestek en teek. verkrijgb. ter gemeentesecretarie à f 1.50. Aanw. gedaan.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

26 MEI.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het bouwen van een villa in het Willemspark voor den heer H. W. v. Marle Jr. Door den arch. H. Bonda.
Gegund aan den laagsten inschrijver P. Stegenga, Amsterdam, voor f 41740, buiten verschillende bijwerken.

BENNEKOM. Het bouwen eener woning. Door den aannemer C. Kleinrensink.
Metselwerk. L. inschr. F. v. d. Brink, f 857*.
Schilderw. W. v. d. Scheur, f 138,50*. *Geg.

HILVERSUM (ONDERH.). Het bouwen van eene villa aan den 's-Gravelandsche weg. Door den arch. E. Verschuijl.
Gegund aan den laagsten inschr. J. C. T. Zweesaardt, Hilversum, voor f 18679.

ROTTERDAM. Het bouwen van een inrichting voor chromo lithografie voor de firma Corn. Immig en Zn., op een terrein aan de Ged. Slaak, aldaar. Door den arch. C. H. v. Goor.
Ingekomen 26 inschijvingen en elke inschrijving was drieledig naar den aard van den vloer.
Laagste inschr. J. J. Kanters, Rotterdam, f 25850 vloer van tegels, f 25220 houten vloer, f 26450 monoriervloer. Gegund.

1 JUNI.

HILVERSUM (ONDERH.). Het bouwen van een stoomtapijtfabriek aan de Huijgensstr. Door den arch. J. H. Slot.
Ingekomen 15 biljetten. Laagste inschrijver L. de Rijk, Hilversum, voor f 14400.

5 JUNI.

BREDA. Het verbouwen van het huis, gelegen aan de Ginnekenstraat no. 30 met het aanbouwen van remise en paardenstal. Door den archit. J. A. Marijnen.
Metselwerk Laagste inschr. W. Simons, f 5095.
Timmerwerk. A. Maas, f 5740.
Massa. P. H. Hoppenbrouwers, f 7400.

6 JUNI.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis aan de Burgstr. Door den bouwk. H. J. Eikelboom.
Laagste inschr. H. Kamphuis, f 3325.

GROESBEEK (GELD.). Het bouwen van een stoomzuivelfabriek zonder bijlevering van materialen. De heer Ant. Nillessen Czn.
Metselwerk. Laagste inschr. G. Linders, f 2199*.
Timmerwerk. W A. Nillessen, Nijmegen, f 1470*.
Loodgieterswerk. A. Ostendorp, f 377,60*
Verf- en glaswerk. A. W. Hagemans, f 576*.

HARLINGEN. Het verbouwen van perc. no. 53 aan de Hoogstraat. Raming f 3000. Door den aanbesteder.
Laagste inschrs. P. en H. Henkens, f 2695.

7 JUNI.

AMERSFOORT (HERBEST.). Het bouwen van een hotel café restaurant op het Stationsplein. Door den arch. W. v. Schaik.
Laagste inschr. W. J. C. v. Slingerlandt, Amsterdam, f 34800.

DUIVEN (GELD.). Het gedeeltelijk amoveeren en weder opbouwen van een heerenhuis met bijkomende werken. Door den arch. G. Peters te Arnhem.
Laagste inschr. J. W. Boss, Duiven, f 4843. Gegund.

LOCHEM. Het bouwen van een koetshuis met stal en koetsierswoning op den huize „de Boekhorst". Door den heer Thate.
Laagste inschr. H. J. Assink, Lochem, f 7097. Gegund.

Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming.— Dr J. D. OTTEN. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage.
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije. J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Toifit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: A. SALM G.Bz., *Voorzitter*. ED. CUYPERS, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, M. A. C. HARTMAN, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, F. W. M. POGGENBEEK, J. VERHEUL Dz. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz. en J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

24 JUNI 1905. 25e JAARGANG. No. 25.

BIOLOGISCHE REINIGING.

(SYSTEEM LEHMAN en Co.).

De wijze van afvoer van afvalstoffen, faecaliën enz., voor groote steden en op zich zelf staande gebouwen houdt, wegens het gemeenschappelijk belang dat er bij betrokken is, voortdurend de aandacht van hygiënisten, gezondheidscommissiën en gemeentebesturen bezig.

Voor steden en gebouwen die aan stroomend water liggen, biedt de afvoer betrekkelijk weinig moeilijkheden; dit neemt niet weg, dat er daarbij toch op verschillende hygiënische eischen te letten valt.

Geheel anders wordt de zaak voor steden die niet aan stroomend water zijn gelegen, of waar de hoeveelheid of de stroomsnelheid van het water te gering is voor den afvoer van alle afvalstoffen, waaronder de faeces. Amsterdam bijv. behoort tot laatstbedoelde steden. Er zijn grachten genoeg; maar de stroomsnelheid van het water daarin is zoo gering, dat het hoogst ongewenscht is, alle afvalstoffen naar die open riolen te voeren, hoewel dit voor 't grootste deel het geval is. In soortgelijke omstandigheden verkeeren een aantal Nederlandsche steden. Indien deze ten slotte genoodzaakt zullen zijn de faecaliën en het huiswater op eene voor de gezondheid onschadelijke wijze te verwijderen, zullen zij toevlucht moeten nemen tot kostbare systemen, waaronder dat der biologische reiniging het voornaamste is. Dit is ook het aangewezen systeem voor het onschadelijk maken van de afvalstoffen uit fabrieken.

Op de steden-tentoonstelling te Dresden was dit systeem zoo aanschouwelijk mogelijk voorgesteld. Men kon daar waarnemen hoe o. a. van faecaliën, die zonder chemische bijvoeging in gesloten reservoirs werden toegevoerd, slechts zuiver water overbleef, dat minder bacteriën bevatte dan gewoon rivierwater. De reiniging was hier nu wel wat overdreven doorgevoerd, maar men zal begrijpen, dat op die wijze de superioriteit van dat systeem tegenover andere moest worden aangetoond.

Het te Amsterdam gevestigde „Technisch Bureau Insulinde", G. J. A. Steen, is van een dezer systemen, dat van Lehman en Co. te Zürich, de vertegenwoordiger.

Dit systeem is bijzonder geschikt voor toepassing bij villa's, woonhuizen, scholen, fabrieken, ziekenhuizen, kazernes enz., dus zoowel bij kleine als bij groote gebouwen. Het Technisch Bureau heeft eene brochure uitgegeven, waarin dit systeem in 't kort beschreven wordt, en verder is toegelicht door een achttal platen, betrekking hebbende op even zoovele gevallen waarin het met vrucht werd aangewend.

De toepassing van de biologische reiniging met de toestellen enz. van de firma Lehman en Co. berust op het rottingsproces, dat in de praktijk verbonden is met het mechanische bezinkingsproces. De volgens dit principe gebouwde inrichtingen bestaan gewoonlijk uit twee of meer reservoirs, in den vorm van ijzeren ketels, of wel van steen opgetrokken. De constructie is zoodanig, dat gedurende het bedrijf de buitenlucht absoluut is afgesloten. De voor de inrichting bestemde afvoerstoffen worden in het eerste reservoir gebracht door een buis, die in die ruimte, beneden het niveau uitkomt. De overlooppijpen tusschen de reservoirs onderling en tusschen het laatste reservoir en de afvoerleiding zijn op dezelfde wijze aangebracht. Hierdoor wordt voorkomen, dat bij grooten toevoer het binnenstroomende afvoerwater een nadeeligen invloed op den inhoud van de reservoirs uitoefent, en de rust, die voor eene grondige doorvoering van het bezinkingsproces onontbeerlijk is, gestoord wordt. De zwaarste stoffen blijven terstond op den bodem liggen, terwijl de lichtere zich naar de oppervlakte bewegen en daar langzamerhand een zachte, dekkende laag vormen. In het midden tusschen oppervlakte en bodem bevindt zich dan, na de scheiding van de lichtere en de zwaardere stoffen, tamelijk helder afvoerwater, en daar de overloop naar het volgende reservoir zich eveneens op die hoogte bevindt, wordt bij het aanvoeren van nieuwe afvoerstoffen steeds slechts de betrekkelijk heldere vloeistof naar het volgende reservoir verplaatst.

Tegelijk met het bezinkingsproces begint de werking van de zoogenaamde aërobe en anaërobe bacteriën, daarin bestaande, dat alle stikstof die zich in de faecaliën bevindt, door die bacteriën verteerd wordt, waardoor de faecaliën geheel in moleculen ontleed worden. Dit ontledingsproces wordt evenals het bovengenoemde bezinkingsproces in het tweede en het derde reservoir (zoo dit laatste aanwezig is) herhaald, telkens volmaakter, zoodat naar gelang van plaatselijke omstandigheden en van de samenstelling van de afvoerstoffen, bij de uitlaatopening van het laatste reservoir reeds een betrekkelijk helder en reukloos water verkregen is.

In de reservoirs blijft slechts een zeer klein gedeelte van de aangevoerde stoffen achter, zoodat zij nooit meer dan éénmaal in de twee jaren schoongemaakt behoeven te worden.

Overal waar de omstandigheden gunstig zijn, is de reiniging alleen met toepassing van het boven bedoelde systeem uitgevoerd, en zijn de beste resultaten verkregen, zoowel met betrekking tot de helderheid als tot de chemische en bacteorologische samenstelling van het gereinigde water. In gevallen, waar de oplossing van het vraagstuk van de reiniging en het afvoeren van afvalstoffen, moeielijker wordt, bijv. wegens de samenstelling der stoffen, ongunstige plaatselijke omstandigheden of andere factoren waarmede rekening gehouden moet worden, — daar wordt het rottingsproces niet verder doorgevoerd dan bepaald noodig is. Het vormt dan als 't ware de voorbereiding voor een tweede proces, dat vervolgens de reiniging op zich moet nemen, en dat oxyatie-proces genoemd wordt.

Bij dit bijzonder werkzame proces komt het voornamelijk aan op de ontledende eigenschap van de zuurstof in de lucht en op de werkzaamheid van bacteriën die de stikstof verteren. Wanneer er door geschikte constructiën voor gezorgd wordt, dat de lucht voldoende kan toetreden om te voldoen aan de levensvoorwaarden der genoemde bacteriën, dan is het effect van dit proces bijzonder groot.

De werking der twee reservoirs voor de biologische reiniging maakt in verreweg de meeste gevallen het oxydatie-proces overbodig. Er kunnen namelijk ten behoeve van eenige huizen, in de straat kleine installaties aangelegd worden, waarin de biologische reiniging plaats heeft. Zulke inrichtingen zullen belangrijk voordeeliger zijn dan de aanleg van oxydatie-bedden, zooals voorgesteld wordt voor een gedeelte van Amsterdam, waar die bedden verre buiten de stad moeten zijn gelegen.

De firma Lehman en C°. heeft, volgens een aantal getuigschriften van zeer bevoegden, met haar systeem van biologische reiniging, dus zonder oxydatie-proces, zelfs in de moeielijkste gevallen de meest gunstige resultaten verkregen.

Wij willen er hier een van mededeelen. Door het Technisch Bureau „Insulinde" werd aan het Technisch Chemisch Laboratorium Wijnhoff en van Gulpen (Directeuren de heeren Doctoren: E. van de Stadt Kzn., E. B. van Dijk en H. W. Salomonson) in December 1904 een monster water toegezonden, teneinde onderzocht te worden. Dit water was afkomstig uit een reinigingsaanleg volgens systeem Lehman, zonder oxydatie-bedden en zonder filters en het monster was genomen onder controle van het „Stadtamt".

Het certificaat der analyse van dit water luidde als volgt:

Oxydatiewaarde van het water ongefiltreerd.

100.000 deelen van het water worden geoxydeerd door 0.709 deelen kaliumpermangaat.

Vaste stoffen en gloeiverlies.

Het monster werd door filtreerpapier gefiltreerd.

100.000 deelen water bevatten:

totaal opgeloste vaste stoffen gedroogd bij 165 gr.: 28,5 deelen.

Het gloeiverlies bedroeg 13 deelen.

Zwavelwaterstof is niet aanwezig of in zoo geringe mate, dat het niet kon worden aangetoond in de beschikbare hoeveelheid van het monster, ongeveer 250 C.C.

Conclusie: Door het scheikundig onderzoek van dit monster wordt bewezen, dat faecaliën en afvalstoffen, die in het water aanwezig zijn geweest, door het proces zoo volledig worden verwijderd, dat het water, voor zooverre het de chemische samenstelling betreft, zonder bezwaar in rivieren en grachten kan worden geloosd.

Het monster is nagenoeg reukeloos, en vergelijken wij de scheikundige samenstelling met die van het water van eenige rivieren, dan blijkt, dat o. a. de Rijn, de Oder, de Spree, de Donau en de Vecht, in de nabijheid van groote steden, een grooter gehalte aan organische stoffen bevatten, dan dit monster.

Uit het voorgaande — aldus ten slotte de conclusie — kan worden vastgesteld, dat gevaar voor rotting of verspreiding van stank door het loozen van dit water in grachten, niet bestaat.

Bij het certificaat der analyse behoorde nog ter vergelijking een opgave van de hoeveelheid vaste en organische stoffen, aanwezig in verschillend water, als volgt:

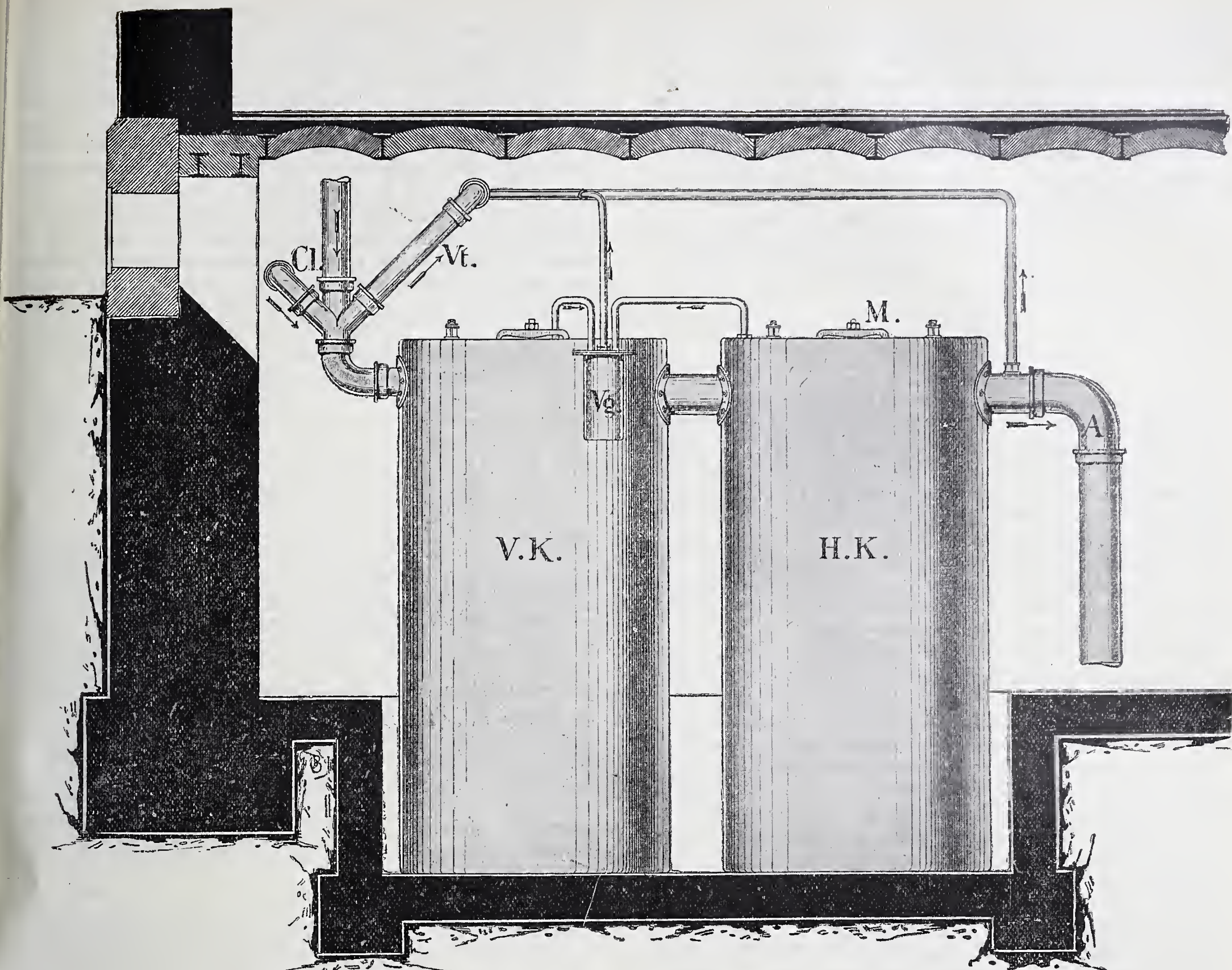
	Deelen vaste stoffen.	Organische stoffen welke geoxydeerd worden door deelen Kaliumpermangaat.
De Rijn bij Keulen	25.	1.02
De Oder bij Breslau	13.6	1.54
De Elbe bij Maagdeburg . . .	26.	0.61
De Donau bij Deggendorf . .	24.7	0.80
De Spree bij Pöpenick. . . .	19.14	2.77
Water uit de Vechtwaterleiding te Amsterdam	40.	11.3—19.5
Water uit de Duinwaterleiding te Amsterdam	35.	0.71—0.85
Het onderzochte monster . . .	28.5	0.709

In de brochure worden korte beschrijvingen gegeven van een zestal inrichtingen, waarbij flinke afbeeldingen ter verduidelijking gevoegd zijn. Deze allen te bespreken, zou hier te ver voeren; het kan evenwel nuttig zijn eene afbeelding met geringe toelichting te geven van eene zeer eenvoudige inrichting, bijzonder geschikt voor villa's, scholen, fabrieken en andere afzonderlijk staande gebouwen, waar men slechts met betrekkelijk kleine hoeveelheden af te voeren stoffen te doen heeft.

De hier afgebeelde inrichting berust op het beschreven rottingsproces; dit heeft plaats zonder bijvoeging van chemische stoffen, en geheel automatisch, zoodat kosten voor bediening onnoodig zijn. Ook het onderhoud der toestellen vereischt zeer weinig uitgaven.

De beide voorgestelde reservoirs zijn smeedijzeren ketels V.K en H.K, met een toestel Vg voorzien, waardoor de gassen die bij de ontleding der stoffen in de reservoirs ontstaan, van uit deze worden gevoerd in de ventilatieleiding Vt en van daar naar buiten, zonder dat daarbij lucht in de ketels kan dringen, hetgeen den gang van het geheele proces absoluut zou belemmeren. Dergelijke reservoirs worden in het vervolg van Monier-cement vervaardigd.

De onschadelijk te maken stoffen worden door de leiding Cl aangevoerd; de aanvoerbuis hangt in den ketel V.K en mondt uit onder het niveau der vloeistof. De verbindingsbuis tusschen de beide reservoirs mondt in V.K uit op ongeveer de helft der hoogte van den ketel, waar de vloeistof het helderst is, daar de zwaarste stoffen gezonken, en de

Inrichting voor biologische reiniging, systeem Lehman & Co.

lichtste naar het oppervlak gestegen zijn. Het proces, in V.K begonnen, volmaakt zich in H.K. De opening van de afvoerbuis A is in H.K gelegen weder op de helft der hoogte van de vloeistof in dit reservoir. Zooals reeds gezegd is, kan de samenstelling van het af te voeren vocht, het gebruik van een derde reservoir noodzakelijk maken.

De reiniging der ketels door het verwijderen van de achtergebleven vaste stoffen, behoeft in den regel slechts om de 2 à 3 jaren plaats te hebben. Het geschiedt door het openen der deksels op de mangaten M.

Dergelijke inrichting kan zonder bezwaar geplaatst worden in een gemetselden put, of in den kelder van het gebouw, daar in gewone omstandigheden geen gassen, die gevaar voor infectie zouden kunnen opleveren, uit de toestellen kunnen ontwijken.

De goede resultaten met deze toestellen verkregen, de geringe ruimte die zij in beslag nemen, en het weinige of onnoodige toezicht dat zij vereischen, zijn oorzaak, dat zij in Duitschland, Zwitserland, Zweden en vooral in Rusland reeds met succes zijn toegepast.

VACANTIE VOOR OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Gaarne voldoen wij aan de uitnoodiging om een plaats te verleenen aan onderstaande circulaire; wij hopen, dat het daarin gedane verzoek zoo algemeen mogelijk zal worden ingewilligd.

Aan
Heeren Architecten en Ingenieurs
in Nederland.

WeledelGestr. Heeren!

Ondergeteekenden J. L. B. Keurschot en Corn. Visser in hunne kwaliteit van resp. voorzitter en secretaris van de Vereeniging van Nederlandsche Bouwkundige Opzichters en Teekenaars hebben de eer U te verzoeken, het volgende te willen overwegen:

Het zal U niet onbekend zijn, dat sedert langeren of korteren tijd vrijwel alle ambtenaren en beambten in rijks- of gemeentedienst zijnde, gedurende de zomermaanden eenige dagen in het genot van verlof worden gesteld, met behoud van salaris.

Ook zal het U niet onbekend zijn, dat gedurende de laatste jaren door ambtenaren en beambten in dienst van particulieren, met gunstig gevolg aan hunne patroons om dat voorrecht is verzocht geworden, waardoor het verleenen van een zomerverlof aan ambtenaren en beambten in zeer vele vakken vrijwel usance is geworden. Zelfs mogen we tot ons genoegen ook reeds wijzen op enkele categoriën van werklieden b.v. de typograven, aan wier verzoek om verlof onder genoemde voorwaarden door hunne patroons is voldaan

Zoover wij echter weten genieten de bouwkundige opzichters en teekenaars, welke niet in dienst van rijk en gemeente zijn, deze voorrechten tot op heden nog niet. En overtuigd als wij zijn, dat alle Nederlandsche architecten en ingenieurs ons zullen willen steunen, om ook dit billijke voorrecht aan hunne ondergeschikten toe te kennen, verzoeken wij U namens bovengenoemd Hoofdbestuur beleefd om:

gedurende de zomermaanden van elk jaar aan alle in Uw dienst zijnde bouwkundige opzichters en teekenaars een verlof toe te kennen van

acht achtereenvolgende dagen, met behoud van salaris.

In verband hiermede nemen wij tevens de vrijheid het beleefd

verzoek tot U te richten, om aan het secretariaat onzer vereeniging (Planciusstr. 20, Amsterdam) te willen berichten, of U op ons beleefd verzoek gunstig kunt beschikken.

Vast vertrouwende, dat wij van zeer vele architecten en ingenieurs het voor ons zoo verblijdende bericht zullen mogen ontvangen, als een schoone bekroning van ons pogen ter bevordering van het steeds aangenamer worden van de verhouding tusschen ondergeschikten en patroons — hebben wij de eer van U te zijn

Met de meeste hoogachting

De dienstw. dienaren,

J. L. B. KEURSCHOT, *voorz.*
CORNS. VISSER, *secr.*

PRIJSVRAGEN.

Door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam zijn voor 1905 de volgende prijsvragen uitgeschreven.

I. Een *Gemeentehuis* voor eene gemeente van ongeveer 12.000 inwoners. Uitgeloofd worden: als eerste prijs, de zilveren medaille met getuigschrift der Vereeniging benevens *f* 70; als tweede prijs, de bronzen medaille met getuigschrift benevens *f* 30; als derde prijs, het getuigschrift.

II. Een *Steenen brug* over eene smalle gracht. Uitgeloofd worden: als eerste prijs, de zilveren medaille met getuigschrift benevens *f* 35; als tweede prijs, de bronzen medaille met getuigschrift benevens *f* 15; als derde prijs, het getuigschrift.

III. Een *Bloemenkraampje*, dat geacht wordt deel uit te maken van een groep dergelijke kraampjes op een voor bloemenmarkt dienend plein Uitgeloofd worden: als eerste prijs, de bronzen medaille met getuigschrift en *f* 20; als tweede prijs, het getuigschrift.

De antwoorden enz. op deze prijsvragen worden vóór of op 1 Nov. 1905 vrachtvrij ingewacht aan het adres van den 1en secretaris, den heer C. N. Van Goor, Jonkerfransstraat 126, te Rotterdam, bij wien programma's op franco aanvrage verkrijgbaar zijn.

De deelname aan de beantwoording der prijsvragen is voor ieder opengesteld.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de heeren: Henri Evers, Hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft: C. H. Peters, Rijks Bouwmeester te 's-Gravenhage; K. P. C. de Bazel, Architect te Amsterdam, J. P. Stok Wz., Architect te Rotterdam, en J. C. van Dorsser, Architect Hoofdleeraar aan de Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam.

INGEZONDEN.

Geachte Heer Redacteur.

Met belangstelling las ik het artikel „Kleine woningen" *), door Uwe goede zorg in ons blad opgenomen. De indeeling is inderdaad zeer gelukkig, want, mits het bijvertrek en het schuurtje op de weerzijde geplaatst worden, wordt een droog en gezond woonvertrek verkregen, waarnaar op overeenkomstige wijze ook bij grootere boerenwoningen veelal wordt gestreefd.

Nu is het mij wel bekend, hoe voor een koopje dergelijke woningen worden gebouwd: deuren en ramen met kozijnen, pannen enz. worden meestal als afbraak gekocht; doch al neem ik deze omstandigheid in aanmerking, dan komt mij de bouwsom ad *f* 200.— à *f* 250 — toch zeer laag voor.

Het is echter niet zoozeer om op dit cijfer critiek te willen uitoefenen, maar wel omdat ik overtuigd ben, dat zulks van nut zou kunnen zijn, dat ik U beleefd verzoek om pogingen in het werk te willen stellen om in dit blad als aanvulling ook eene gedetailleerde begrooting van kosten te geven.

Hoogachtend

W. VAN VEEN, *Utrecht.*

Geachte Heer Redacteur.

Aan Uw vriendelijk verzoek wil ik gaarne voldoen en wensch dan op te merken, dat de heer van Veen wel een en ander juist heeft opgevat, doch niet alles. Indien wij toch een gedetailleerde begrooting van kosten gaan maken, dan komen wij zeer zeker tot een hooger bedrag, maar.... zóó mag de kwestie niet gesteld worden. Immers ik schreef toch duidelijk genoeg: „Het is mij gebleken, dat in eenige gemeenten voor woningen van dit type, *mits* gebouwd met *eigen* krachten en eenige hulp van vaklieden, slechts een bouwsom benoodigd is van *f* 200.— à *f* 250.—."

Indien de heer van Veen meer op deze mededeeling had gelet, zou zijn verzoek om een gedetailleerde begrooting wellicht achterwege gebleven zijn.

Voorts deelde ik nog mede, dat op het hooge veen te Nieuw Weerdinge een woning van dit type, doch met grooter afmetingen, gebouwd is voor een bedrag van *f* 350.— à *f* 400.—.

Ook elders heb ik een aantal woningen bezichtigd, meer comfortabel ingericht, terwijl de bouwkosten slechts *f* 500.— à *f* 550.— bedragen. Zulke prijzen spotten met onze gewone wijze van begrooten, wanneer *niet* gelet wordt op de door mij gebezigde woorden „mits" en „eigen".

Ik mag derhalve aannemen, dat de heer van Veen voldaan zal zijn door deze opmerkingen.

Met de meeste achting

Uw dw. dr.

VAN SCHUIJLENBURG.

*) Zie Bouwk. Weekblad No. 22 van 3 Juni 1905.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker van 17 Juni 1905 geeft het vervolg der geschiedenis van het *Raadhuis te Amsterdam*, door A. W. Weissman, en het begin van een artikel over de *Beeldhouwwerken uit Italië*, tijdelijk ten tijde van Napoleon I te Parijs.

Arbeiderswoningen; beschrijving (zonder afbeeldingen), overgenomen uit de N. Rott. Courant, van een groep arbeiderswoningen der bouwonderneming „Buiten-Haag", gebouwd door den heer J. E. van der Pek, architect te Amsterdam, als sociale proefneming van mej. Hoogendijk te 's-Gravenhage. Hierbij staat op den voorgrond, dat het geen philantropische onderneming is, doch dat de bedoeling is, de kosten te zien gedekt en eene matige rente van het in den bouw gestoken kapitaal te ontvangen. De huurprijzen zijn van *f* 1.75 tot *f* 2.25, dus aanmerkelijk onder den minimum prijs van *f* 2.70 voor dergelijke woningen berekend door Haagsche eigenbouwers.

Architectura, 17 Juni. *Ideeën over kunst en samenleving*, door Js. Ingenohl.

Bijdrage over de verhouding van architect en sierkunstenaar, door Jos. Th. J. Cuypers. Hierin wordt de financiëele verhouding tusschen bouwmeesters en sierkunstenaars, voornamelijk de beeldhouwers, besproken. Ten strengste wordt veroordeeld — en zeer te recht — dat er nog architecten zijn die, o. a. ook van beeldhouwers, een zeker percentage uitbetaald krijgen voor uitgevoerde werken of leverantiën, boven het honorarium waarop zij recht hebben. De ellendige misstand komt nog voor, dat sierkunstenaars genoopt worden een percentage af te staan, of wel, dat zij die zelve aanbieden.

In het „Technisch gedeelte" wordt het vervolg gegeven van het artikel: *De bezwaren van coöperatief bouwen*, door M. P. de Clercq, en een vertaling van een artikel uit „The Times", over *Nieuwe ontdekkingen te Rome*, dat hoofdzakelijk opgravingen in het Forum behandelt.

De Bouwwereld, 14 Juni. *De prijsvraag voor de Hervormde kerk te Glanerbeek. De prijsvraagbepalingen van het Kon. Instituut van Britsche Architecten.* Gewezen wordt op de voornaamste tekortkomingen van de Glanerbeeksche prijsvraag, als: geen mededeelingen omtrent de beoordeeling; de namen der Juryleden werden niet vooruit bekend gemaakt; geen beredeneerd rapport.

De gebouwen der Alg. Mij. van Levensverzekering en Lijfrente aan het Damrak te Amsterdam, architect H. P. Berlage Nz. Het begin van dit artikel, waarbij een paar plattegronden, geeft bijzonderheden omtrent de stichting van het gebouw, en brengt de huizen in herinnering, die voor de nieuwe gebouwen plaats moesten maken.

Het nummer bevat voorts het slot van: *Het Hout als bouwmateriaal*, door A. H. Berkhout, en de afbeelding van drie 17e eeuwsche *Gevels aan de Gedempte Oude Gracht te Haarlem*, waarvan er dezer dagen een is gesloopt.

Technisch Weekblad. *Het specialiseeren in de techniek* (Vervolg).

Het Huis, 6e aflevering, geeft: *Kijkjes in het atelier voor decoratieve kunst* „Het Huis"; *Koperen schotels*, door Jan Kalf; vervolg van *Betimmeringen 17e en 18e eeuw*, door Dr. W. Vogelsang. Deze artikelen zijn weder rijk geïllustreerd.

UIT DEN VREEMDE.

Bij den bouw van het nieuwe Postkantoor te Metz zijn z.g n. betonpalen gebruikt. Zij werden gedeeltelijk met water in den grond gespoten, gedeeltelijk er in geheid. De resultaten hebben niet veel vertrouwen in deze nieuwe heipalen ingeboezemd.

Ook de in Berlijn genomen proeven wekten geen vertrouwen op.

Bij de geweldig hooge huizen die men in Amerika bouwt, is het natuurlijk, dat de inwerking van den wind niet buiten beschouwing gelaten kan worden, en afzonderlijke maatregelen genomen moeten worden om deze woontorens windstijf te maken, niet alleen met het oog op soliditeit, maar bij eenigszins sterken wind ook met het oog op bewoonbaarheid.

Met de tusschenwanden mag geen rekening gehouden worden, daar deze, vooral bij magazijnen, kantoren, enz., voortdurend veranderd moeten kunnen worden.

Zij worden nu zoo geconstrueerd, dat de buitenmuren alleen een windstoot van 200 K.G. per M^2. kunnen verdragen.

In New-York is bij den hevigsten storm 150 K.G. per M^2. waargenomen, doch men moet op de sterkste Tornados bedacht zijn.

Een internationale prijsvraag is uitgeschreven tot het verkrijgen van een gedenkteeken voor José Risal te Manila

Risal is de Philipijnsche dichter, die nog even voor de Spaansche heerschappij over de Philipijnen eindigde, op 31 Dec. 1896 wegens hoogverraad door de Spanjaarden doodgeschoten werd.

Als vrijheidsheld vereerd, is zijn sterfdag tot een nationalen feestdag verheven.

Het gedenkteeken moet opgericht worden op de wandeling „la Luneta" te Manila. De dichter moet levensgroot voorgesteld worden, terwijl het geheele gedenkteeken minstens 15 M. hoog moet zijn. De kosten mogen 120 duizend gulden niet overschrijden. Er zijn twee prijzen, een van zes duizend en een van vijfentwintighonderd gulden.

Nadere inlichtingen geeft Dr. Maximio M. Paterno, Manila Philippinen) San Sebastianstraat 162.

Bij den wedstrijd voor de bebouwing „des Dern'schen Geländes" te Wiesbaden, is met den 1en prijs van 5000 Mark bekroond het ontwerp „Nassau" van de architecten Werz en Huber.

In het Louvre te Parijs is eene nieuwe afdeeling, decoratieve kunst, geopend.

Het paleis van het groothandelaars-gilde te Florence is nu geheel gerestaureerd.

De aankoop ervan door de stedelijke regeering kon geschieden wegens den geldelijken bijstand van de Dante-vereeniging en de mildheid van de Hertogin van Sermoneta. Het paleis is verbonden met San Michele, door een galerij, gebouwd door Vasari.

De kunstschilder Bonnat is nu officieel met 1 Oct. 1905 benoemd voor den tijd van 5 jaren tot directeur van de „Ecole nationale des Beaux-Arts", in plaats van Paul Dubois (overleden).

De „Consiel Municipal" te Parijs heeft niet toegestaan, het verzoek om in 1907 op het Champ de Mars eene sport-tentoonstelling te houden, met het oog op de aanstaande bebouwing van dit plein. Men zal nu trachten de Esplanade des Invalides en een deel der Seine-kade te krijgen en in verband daarmede het „Grand Palais".

BERICHTEN.

Technische Hoogeschool. Bij gelegenheid van de opening der T. H. School zal H. M. de Koningin een officieel bezoek aan Delft brengen. De openingsplechtigheid zal in Stads Doelen geschieden, daar in geen der gebouwen van de Polyt. School een lokaal is, groot genoeg om den ongeveer 500 gasten plaats te verleenen. Een raadscommissie, bestaande uit de heeren F. M. de Vries van Heyst, burgemeester, Voorzitter, N. Wildeboer, B. Schelling Az., J. C. de Kleyn, M. Schilte en J. H. Tonnaer, zal aan den Raad een plan voor een waardige ontvangst voorleggen. Het voornemen bestaat, om ook van gemeentewege versieringen aan te brengen.

Namens de docenten der P. S. hebben de hoogleeraren J. Kraus, Mr. B. H. Pekelharing en Henri Evers zich tot eene commissie vereenigd om in overleg te treden met bovengenoemde commissie, omtrent de ontvangst van H. M. de Koningin.

In het college van curatoren der Hoogeschool zijn benoemd tot lid en Voorzitter, de heer J. baron Schimmelpenninck v. d. Oye, Voorzitter der Eerste Kamer; tot leden de heeren J. Cluysenaer, mr. L. baron Michiels van Verduynen, F. de Vries van Heyst, burgemeester van Delft, J. baron Van Wassenaer van Rosande, lid der Eerste Kamer.

Het Beursterrein te Amsterdam. Naar sommige dagbladen meenen te weten, is het reeds tot eene definitieve overeenkomst gekomen tusschen het gemeentebestuur der hoofdstad en den Minister van Waterstaat enz., in zake den verkoop aan het Rijk van het terrein der oude beurs ten behoeve der „Posterijen en Telegrafie." De koopsom zou op *f* 800.000 bepaald zijn, welk bedrag door den Minister, tegelijk met meerdere gelden voor zijne plannen, op de Staatsbegrooting van 1906 zouden worden aangevraagd.

Het nieuwe gebouw zal in hoofdzaak moeten dienen om den telegraaf- en den telefoondienst daarin te centraliseeren. De dienst der Posterijen eischt het tegenwoordige Post- en Telegraafkantoor voor zich alleen.

Onder den St. Maarten. Wij ontvingen weder een nieuwen, sierlijken catalogus met een 40-tal afbeeldingen van meubels en geheele interieurs, vervaardigd in de bekende Haarlemsche werkplaatsen van den heer J. A. Pool Jr., Ingenieur. Reeds meermalen is gewezen op de aantrekkelijke vormen en goede eigenschappen der producten van „Onder den St. Maarten"; en die goede meening vindt wederom steun in tal van die afbeeldingen. In deze ontbreekt wel is waar de kleur van het werkelijk uitgevoerde meubel, maar de goede keuze daarvan is aan den goeden smaak der ontwerpers volkomen toevertrouwd.

Uit een lijstje van eenige uitgevoerde werken blijkt, hoe velerlei bestellingen door de ateliers ook reeds voor het buitenland werden afgeleverd.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
"	"	"	32	"	"	- 90.—
"	"	"	25	"	"	- 70.—
"	"	"	22	"	"	- 80.—
"	"	"	22	"	"	- 40.—
"	"	"	24	"	"	- 70.—
"	"	"	30	"	"	- 125.—
"	"	"	31	"	"	- 90.—
"	"	"	26	"	"	- 60.—
"	"	"	31	"	"	- 100.—
"	"	"	20	"	"	- 50.—
"	"	"	21	"	"	- 70.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	21	"	"	- 60.—
"	"	"	19	"	"	- 70.—
"	Teekenaar	"	21	"	"	- 45.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	18	"	"	- 30 —
"	"	"	19	"	"	- 40.—
"	"	"	23	"	"	- 60.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 26 JUNI.

DELFT. *a.* Het bouwen van een zusterhuis c.a. (één verdieping) bebouwd opp. plm. 138 M^2 en een brandkluis, ten dienste van het Binnengesticht; *b.* het bouwen van een werkhuis (twee verdiep.) en een eetzaal voor zusters c a. (één verdieping) beb. opp. plm. 188 M^2. aan het Buitengesticht.

De regenten v.h. St. Jorisgasthuis n.m. 2 u. in gen. gesticht (ingang Annastraat). Bestek met 2 teek. ter inzage en eenige monsters ter bezichtiging in het binnengesticht Koningsplein en aldaar à f 2 (f 2,10 per post) verkrijgb. Inl. geeft de arch. L. Couvée. Noordelijk Avenue no. 5. Aanw. volgens bestek.

GRONINGEN. Het amoveeren van een café c.a. gemerkt no. 25 aan den Aweg en het bouwen van een café met sousterrain en bovenwoning.

De archit. K. H. Holthuis, 's av. 7 u., in café J. Lijfering Kzn., alw. bestek en teek. ter inz. en zijn ad f 1,50 verkrijgb. bij gen. archit. Aanw. gedaan

NUMANSDORP. Het afbreken en weder opbouwen van een woonhuis met deszelfs leverantie en arbeidsloonen.

De heer T. Visser. Bestek en teek. ter inzage in het café van D. Schelling te Klaaswaal. Inl. te bekomen bij den archit. G. Smit te Oud-Beierland, waar bestek en teek. tegen f 1,50 zijn te bekomen. Aanw. 26 Juni v.m. 10 u.

ROOSENDAAL (N.-BR.) 1e. het bouwen van 2 heerenhuizen; 2. het bouwen van een kleine villa.

De heer P. A. G. van Gilse v.m. 10 u. in het koffiehuis Rustoord (Knip) alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. te bekomen bij den architect A. J. de Bruyn. Aanw. gedaan.

SLOCHTEREN (GR.). Het afbreken van eene oude behuizing te Schildwolde en het daar ter plaatse bouwen van eene nieuwe burgerbehuizing. met bijlevering van al het daartoe benoodigde.

De heer N. Degenhart 's av. 6 u. te zijnen huize, alwaar bestek en teek. ter lezing. Inlicht. verstrekt Sj. Buitenkamp, gemeente-opzichter.

DINSDAG 27 JUNI.

APELDOORN. Het bouwen van eene vergaderzaal met eenige bijkomende werkzaamheden.

De kerkvoogden der Ned herv. gem. 's av. 6 u. in de consistoriekamer. Bestek en teek. ad f 1 te bekomen bij den koster der kerk.

BERGUM (FR.). Het bouwen van een nieuwe school met onderwijzerswoning te Oudkerk.

Het gem.best. van Tietjerksteradeel. Bilj. voor 27 Juni in te zenden. Bestek en teek. ad f 0,75 verkrijgb. Inl. geeft S. H. Veenstra. Aanw. gedaan.

DRUNEN. Het bouwen van een roomboterfabriek Drunen en Elshout met schuurtje.

De heer Jos. v. Reek te Waalwijk 's av. 7 u. Bestek en teek. ter inzage in 't café van L. Manders. Aanw. 27 Juni 's av. 6 u.

VUGHT (N.-BR.). Het bouwen van magazijn, kantoorlokaal met bovenwoning en bijbehoorende werken, op een terrein grenzende aan de 's-Hertogenbossche machinefabriek.

De arch. A. J. v Kempen te 's Bosch v.m. 11 u. in café „het Huisje ten Halve". Bestek en teek. ad f 2 verkrijgb. b/d. arch. Aanw. gedaan.

VRIEZENVEEN. Het herbouwen der afgebrande pakhuizen, magazijnen enz. ter oppervl. van 460 M²., benevens de verbouw der kantoren

De archit. de Herder en Hellendoorn n m. 3 u. in 't hotel B. ter Brake. Bestek en teek. vanaf 20 Juni à f 2,50 bij de besteders te Vriezenveen en Hengelo verkrijgbaar. Aanw. in café Schuurman (westeinde).

WOENSDAG 28 JUNI.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van acht heerenhuizen in de Adriaan Pauwstraat te 's Gravenhage.

Het best. der coöp bouwvereen. „Tuinstad", 's av. 7 u., in het Zuid-Holl. koffiehuis. Het bestek met teek. te bekomen tegen f 1.50 bij Mouton en Co., Herderstraat 5.

TETERINGEN (N.-BR.) Het bouwen van twee heerenhuizen op een perceel aan den Teteringschen dijk.

De archit. P. A. Oomes en L. v. d. Pas te Breda 's av. 6 u., in het koffiehuis van P. v. Gurp, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. gedaan.

STEYL (LIMB.). Het afbreken van een oud heerenhuis en het bouwen van 3 villa's aldaar met gedeeltelijk bijlev. van materialen.

De arch. P. Rassaerts, Straalsche weg 17, Venlo n.m. 5 u. in het café L. Kuipers. Bestek en teek. ter inzage en verkrijgb. bij besteder. Aanw. 28 Juni v.m. 11 u.

DONDERAG 29 JUNI.

AMERSFOORT. Het amoveeren van de perc. 4 en 6 aan de Varkensmarkt, het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning en magazijnen, het bouwen van een bovenhuis op perc. 8 daarnaast, en eenige daarmede in verband staande werken aan perc. 2.

De archit. W. Salomons v.m. 11 u. in 't café „De Arend", alw. bestek en 4 teek. vanaf 20 Juni ter inzage en dan ad f 4 verkrijgb. bij besteder welk bedrag na de besteding aan de inschrijvers tegen teruggave van bestek en teek. wordt terugbetaald. Aanw. 26 Juni v.m. 11 u.

BUREN (GELD.). Het amoveeren van een woonhuis, schuur en achterhuis, en het daar ter plaatse bouwen van een vereenigingslokaal en heerenhuis aan de Hoofd- of Peperstraat, benevens het bouwen van vijf werkmanswoningen daarachter.

De Burensche Bouwmaatij. in 't café v. Mourik. Bestek en 2 teek. vanaf 20 Juni à f 1,50 verkrijgb. bij den archit. D. v. Mameren te Asch. Aanw. gedaan.

GRONINGEN. De aanbouw van tien woningen, drie burgerwoonhuizen en een winkelhuis met bovenwoningen en annexe werken; op het perceel kadastraal bekend gemeente Groningen, sectie F no. 1589, 1590, 1666 tot en met 1670, 2019, tot en met 2021.

De arch. G. Nijhuis 's av. 8 u. bij G. Dik Ezn, Guldenstraat. Bestek en teek. ad. f 2.50 verkrijgbaar bij besteder, Radesingel 25. Aanw. gedaan.

VRIJDAG 30 JUNI.

EINDHOVEN. Het bouwen van een sigarenfabriek te Gestel.

De firma Ypes en Posthumus, 's avonds 6 u. in café „Phoenix". Inl. geeft de bouwk. J. H. v. d. Ven. Aanw. 30 Juni, v.m 10 u. op het terrein.

NEDERHORST-DEN-BERG (N.-H.). Het amoveeren van een bestaande achtkanten molen en het bouwen van een machinistenwoning met machinegebouw.

Het bestuur van de Kuijer en Horn polder, n.m. 1½ u. Bestek en teek. à f 1 verkrijgb. bij den bouwkundige Th. E. B. Honders te Nigtevecht Aanw. gedaan.

NIJMEGEN. Het bouwen van een twaalfklassige school voor uitgebreid lager onderwijs aan den Daalschen weg, op den hoek van den Bijleveld Singel.

Het gemeentebestuur n m. 2½ u.

ROTTERDAM. Het bouwen van een bewaarschool aan de Speelmansdwarsstraat.

Het gem.best. n m. 1 u. Bestek en teek. ter kennisneming op de centrale secretarie der gemeente, en in het stads-timmerhuis en zijn ad f 1 verkrijgb bij wed. P. v. Waesberge en Zn. Inlichtingen te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. gedaan.

STADSKANAAL. *a*. Het bouwen van een heerenbehuizing op een terrein aan den grind- en tramweg, tusschen de 1e en 2e afdraai te Musselkanaal, gem. Onstwedde, onder bijlev. van al de daartoe benoodigde materialen, transporten, werkloonen, etc. *b*. De glas-, verf- en behangerswerken.

De archit. E. Warringa en Zn. te Nieuwbuinen n.m. 5 u. in 't café van A. Smith, alw. bestek en teek. ter inzage en vanaf 23 Juni ad f 2 bij besteders verkrijgb. Aanw. 29 Juni v.m. van 9—11 en n.m. van 2—4 u

WINTERSWIJK. Het afbreken en weder opbouwen van een woonhuis met schuur aan de Misterstraat A. 736.

De archit. Gantvoort en Streek, 's midd. 12 u. in societeit „De Eendracht" Bestek en teek. tegen f 10 verkrijgb. ten kantore der archit. en worden op den dag der besteding voor f 9 teruggenomen. Aanw. en inlicht. worden op aanvrage gratis verstrekt door de archititect.

ZATERDAG 1 JULI.

DORDRECHT. 1e. Het bouwen van een hoofdgebouw met bijgebouwen en 2e. het bouwen van een administratiegebouw, tevens dienstwoningen en van een Laboratorium met Directeurswoning. Alles ten behoeve van het openbaar slachthuis.

Het gem.best. n.m. 2 u.

DINSDAG 4 JULI.

ROTTERDAM Het maken van een gebouw voor de vereeniging van R. K. Jongelingen onder patronaat van den H. Antonius van Padua te Rotterdam, het maken van een gebouw achter het pand der vereen. Stampioenstr. 43—45

De architect Kroon.

DONDERDAG 6 JULI.

CHÈVREMONT (GEM. KERKRADE). Het bouwen eener kerk.

Het R.K. kerkbestuur v. d H. Petrus te Pietersrade n.m. 3 u. (gr.t.) in de nieuwe pastorie. Bestek en teek. vanaf 16 Juni à f 3,50 te bekomen bij v. d. Heyden, rector te Kerkrade en bij den archit. J. Seelen te Heerlen, die inl. verstrekt. Aanw. gedaan.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

30 MEI.

BUREN. Het ver- en bijbouwen van een lokaal aan de openbare school aldaar, alsmede het leveren en stellen van het school ameublement. Door het gem.best.

School. Laagste inschr. J. v. Duren, Zoelmond, f 2780*.

Meubelen. J. v. Duren. Zoelmond. f 453*.

* Gegund.

5 JUNI.

KUDELSTAART. 1e. Het bouwen van een school met twee lokalen en onderwijzerswoning, 2e. het bouwen van vijf arbeiderswoningen, in perceelen en in massa.

Door de commissie voor christelijk onderwijs in den Zuider-Zegmeerpolder.

Ingekomen 21 biljetten. 1e. Hoogste inschr. A. Verwaard, f 7000; laagste J. Schraverus. Nieuwveen, f 6204.

2e. Hoogste inschr. A. Verwaard, f 5000; laagste A. Goudriaan, f 2999.

10 JUNI.

NIJMEGEN. Het amoveeren en weder opbouwen van een winkelhuis c.a. aan de Kroonstraat ald. Door den archit. T. G. Buskens.

Laagste inschr. J. M. Roos, f 6943.

13 JUNI.

ALMELO. Het sloopen van het bestaande en het ter plaatse bouwen van een nieuwe winkelhuis aan de Kerkstraat G 112. Door den arch. J. M. en Jan G. Wolff.

Laagste inschrs. Gebr. Spoor. f 5394.

GELDERMALSEN. Het bouwen van twee heerenhuizen met bijlevering van alle benoodigde materialen enz. Door de directeuren der bouwmaatschappij.

Laagste inschrijver J. H. v. Berghen. Waardenburg, f 11890. Gunning aangehouden.

14 JUNI.

BUSSUM. Het bouwen van een dubbele villa in „het Spiegel". Door den arch. G. J. Vos.
Laagste inschr. H. Snijder, f 13556. Gegund.

OUD-VOSSEMEER (ZEEL.). Het bouwen van drie burger woonhuizen. Door den heer P. Hage, timmerman.
Timmerw. Laagste inschr. P. Hage, f 1500*.
Metselw. A. Burgers, St.-Annaland, f 1100*.
Smidswerk. J. Gelok, f 160*.
Schilderwerk. wed. H. Ridderhof, f 170*.
* Gegund.

PATERSWOLDE (DR.). Het bouwen van een villa met schuurtje, benevens een kleine villa. Door den archit. P. v. d. Wint te Groningen.
Perc. 1. Laagste inschr. IJ. Jelsma, Paterswolde, f 10100*.
Perc. 2. D. H. Porrenga, Uithuizen, f 4780*.
Massa. Gebr. Lietmeijer, Uithuizen, f 15290.
* Gegund.

WESSEM (LIMB.). Het bouwen van een boerderij, woonhuis met stallingen enz. Door den arch. Herm. Smeets te Weert.
Laagste inschr. Math. Velter, Hunsel, f 3387. Gegund.

15 JUNI.

APELDOORN. Het bouwen van een dubb. woon- en winkelhuis, in 3 perceelen: loodgieterswerk, glas en verfwerk en overige werken. Door den heer T. Beekman.
Perc. 1. Laagste inschr. D. van Laar, f 5018.
Perceel 2. Ph. de Jongh, f 297,85.
Perceel 3. Gerritsen en Huisman, f 525,50

GRONINGEN. Het oprichten van een gebouw waarin van rijkswege landbouw onderwijs zal worden gegeven, op een terrein aan den Parallelweg nabij het stationsemplacement (bestek no. 28), onder bijl van alle daartoe noodige bouwstoffen, arbeidsloonen, transporten, enz Door het gem.best.
Laagste inschr. B. Jansen, f 25315.

HAMERSVELD (UTR.). Het bouwen van een nieuwen toren met traptoren en doopkapel en het vergrooten der kerk. Door den architect Herm. Kroes te Amersfoort.
Ingekomen 9 inschrijvingsbiljetten. Gegund aan den laagsten inschrijver C. J. Kuntz te Amersfoort.

MIDDELBURG. Het bouwen van 2 werklocalen met bijkomende werken. Door de directie van The Vitrite Works.
Laagste inschrs. C. A. Goethals en Zn., f 4878.

OVERSLAG (ZEEL.). Het bouwen van een gemeentehuis. Door het gem best.
Laagste inschr. S. van Mosselvelde, Wachtebeke, f 2794 50.

OLDENZAAL. Het bouwen van een woonhuis met winkel en stal in de Monnikstraat. Door den archit. K. L. Croonen.
Laagste inschr. G. J. Reiner, f 2686. Volgens bestek 8 dagen beraad.

PIJNACKER (Z.-H.). Het bouwen van eene school met drie lokalen en speelplaats. Door het gem.best.
Laagste inschr. N. W. Kluiters, Pijnacker, f 7725.

SCHIEDAM. Het bouwen van een dubbele houtloods en het verrichten van eenige verdere werken. Door de firma F. W. v. d. Elst en Co.
Laagste inschr. T. v. Santen, Vlaardingen, f 5693.

ZEIST. Bestek *a.* Het bouwen van een school voor lager onderwijs bestek *b.* het bouwen van een onderwijzerswoning c a. aan den Bergweg. Door het gem.best.
Ingekomen 20 biljetten. Laagste inschrs: G. C. Blanken, Amersfoort, school f 27543; H. Rijksen, Zeist, woning f 5861.

16 JUNI.

'S HERTOGENBOSCH. Het bouwen van 6 beneden- en bovenwoningen, waarvan vier met sousterrain aan de Luijbenstraat. Door de architecten P. S. van Teeckelenburgh en F. L. Smit.
Laagste inschr. W. A. Pennings, 's-Bosch, f 42546,79.

ILPENDAM (N.H.) (HERBEST.). Het restaureeren der Ned. Herv. kerk. Door de kerkvoogden der Ned. Herv. kerk.
Laagste inschr. C. de Vries, Purmerend, f 6970. Gegund.

MAARSSEN. Het bouwen van eene school met bijkomende werkzaamheden, op een terrein, gelegen tusschen den Amsterdamschen straatweg en den Wilhelminaweg aldaar. Door de vereeniging tot oprichting en instandhouding van eene Christelijke school.
Laagste inschrijvers. Gebr. Vermeulen, Breukelen, f 6799.
Loodgieterswerk. Gebr. Spijker, Maarssen, f 502,20.

WAALWIJK. Het bouwen van 3 woningen. Door de heer H. J. Lamers.
Laagste inschr. P. v. Hulten, f 2355.

WASPIK (N.-BR.). Het bouwen van een woonhuis met boerenschuur. Door den heer H. G. Langerwerf.
Laagste inschr. P. P. de Graauw, f 5698. Gunning aangehouden.

17 JUNI.

APELDOORN. Het bijbouwen van drie lokalen enz., aan de Christelijke school Alexandrinalaan hoek Arn. weg. Door den bouwk. D. Prins.
Laagste inschr. Joh. Veeneman, f 4695. Geg.

FRIEZENVEEN. *a.* Het herbouwen van 2 afgebrande perceelen; *b.* het herbouwen van een gebouw voor kantoor, magazijn en confectieinrichting. Door den heer L. B. Hospers.
a. Woonhuis. Laagste inschrs. Roering en Wassink. Winterswijk, f 4454.
Boerderij f 2931.
Massa. f 7225*.
b. Laagste inschr. Krabshuis, Almeloo, f 5676*. *Gegund.

ROOSENDAAL (N.-B.). Het verbouwen van een pand aan de Groote Markt. Door den heer E. v. Loon.
Laagste inschr. M. v. Dorst, f 7285. Gegund.

ZWOLLE. Het verbouwen van het perc. Diezerstraat E 29 alhier tot winkelhuis met 2 aparte bovenwoningen. Door den archit. H. G. Voog.'en.
Laagste inschr. W. F. J. Bollen, f 8562.

19 JUNI.

SCHEVENINGEN. De bouw van 3 winkelhuizen, een benedenwoning en 4 afzonderlijke bovenwoningen aan de Marcelisstraat te Scheveningen. Door den arch. C. J. M. v. Duyne.
Laagste inschr. A. J. van Hulzentop, f 21371.

20 JUNI.

OVERVEEN. Het bouwen van een strijk- en drooginrichting, achter de Gehrelslaan. Door den arch. J. C. v. d. Berg.
Laagste inschr. J. A. Kaub, Halfweg, f 5300.

Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder” Amsterdam.
Machinefabriek. Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage.
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij.— F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije. J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. - D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Toifit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen” voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen” voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. - FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

1 JULI 1905. 25e JAARGANG. No. 26.

DE VERHOUDING TUSSCHEN KAREL VAN MANDER EN LIEVEN DE KEY.

In het *Bouwkundig Weekblad* van het vorig jaar (no. 10) schreef de heer *A. W. Weissman* een zeer belangrijk artikel over de Haarlemsche bouwkunst. Ten einde het daarin vermelde in ruimer kring bekend te maken, werd de genoemde bijdrage onlangs door mij — als redacteur van de *„Haarlemsche Woninggids"* — hierin in extenso overgenomen, met vermelding van schrijver en bron, welk voorbeeld gevolgd werd door *Haarlem's Dagblad*. Het bleek mij niet alleen dat genoemd artikel door velen met belangstelling was gelezen, maar ook dat men het had bestudeerd. Zoo werd mij o.m. van hooggeachte zijde gewezen op het feit, dat de verhouding, die er tusschen *van Mander* en *de Key* heeft bestaan, vermoedelijk niet vriendschappelijk is geweest, omdat de eerste den naam zelfs niet noemt van *de Key* in zijn welbekend *„Schilder-Boeck"*. Ik achtte het daarom niet ongewenscht in deze zaak een nader onderzoek in te stellen en deel daarvan de resultaten hier mede.

De heer *Weissman* schrijft o.m:

„In 1598 werd door *Lieven de Key*, die in 1593 in stads „dienst was getreden, de Waag voltooid, wier architectuur „Florentijnsche herinneringen vertoont. Het komt mij voor, „dat de bouwmeester gewerkt heeft naar schetsen van iemand, „die Florence kende. *Karel van Mander*, de Vlaming, die „Italië bezocht had, en die sinds zijne vestiging te Haarlem, „een man van invloed werd, heeft vermoedelijk *de Key* met „de forsche kunst van *Ammanati*, zooals die aan het palazzo „Pitti zich openbaart, bekend gemaakt.

„Wat hiervan zij, vaststaat, dat sinds 1599 *de Key* zich heeft „bediend van verscheidene blijkbaar Italiaansche motieven, „die de meester op oorspronkelijke wijze wist om te werken".

Laat mij vooruit zeggen dat het vermoeden van den heer *Weissman* — al moge er een onaangename verhouding hebben bestaan tusschen *van Mander* en *de Key* — toch zeer juist kan zijn, zooals we nader zullen zien. Niet onmogelijk is het dat tusschen beide heeren eerst later eene verwijdering is ontstaan door verschil van opvatting, dus lang reeds nadat *de Key* geprofiteerd had van de practische kennis door *van Mander* in Italië opgedaan. Trouwens een blijvende onaangename verhouding tusschen twee menschen als dergelijke geniën, ontstaat slechts geleidelijk.

Doch ter zake. Na de mij gedane welwillende mededeeling heb ik mij de moeite getroost *van Mander's Schilder-boeck* te doorlezen, waartoe uit den aard der zaak alleen de editie van 1604 mij van dienst kon zijn. Werkelijk trof ik *niet* eenmaal den naam van *de Key* aan. Zulks moet ons verwonderen: beiden Vlaamsche vluchtelingen, beiden groote kunstenaars en ontwerpers in éène (betrekkelijk kleine) stad; zij *moeten* elkaar hebben gekend, zij *moeten* met elkander in aanraking zijn geweest. *Van Mander* had Italië bezocht, zijn aandacht moest dus op *de Key* vallen, te meer omdat o.m. — volgens den heer *Weissman* — het door hem voltooide Waaggebouw in de architectuur Florentijnsche herinneringen vertoont.

Het verzwijgen van *de Key's* naam kan niet onschuldig zijn. *Van Mander* immers geeft steeds zeer hoog op van personen die hij kende, niet alleen van schilders, doch ook van bouwmeesters. En *de Key* was toch waarlijk een der voornaamsten van zijn tijd, buitendien zijn stadgenoot. Meer dan waarschijnlijk hebben we hier te doen met een opzettelijk doodzwijgen, met een negeeren van *de Key*.

Maar er is meer. In de biografie van *Pieter Koeck*, schilder en bouwmeester te Aelst (Schilderboeck blz. 218) schrijft *van Mander*, nadat hij den lezer heeft ingelicht omtrent *Koeck's* buitenlandsch verblijf en de door hem geschreven boeken over metselkunst en geometrie en perspectief, o.m. het volgende:

„Dus is door *Pieter Koeck* de rechte wijse van bouwen „opghecomen, en de moderne afgegaen, dan t'is moeylijck „datter weder een nieuw vuyl moderne op zijn Hoogduytsch

„in ghebruyck is ghecomen, die wij qualijck los sullen worden:
„doch in Italiën nemmeer aenghenomen sal wesen".

Hieruit blijkt duidelijk, dat *van Mander* zijn hart lucht geeft en zich ernstig verzet tegen een — volgens zijn zienswijze — verkeerden stijl van bouwkunst.

Het bovenstaande is niet nieuw, want reeds *Galland* vestigde in zijn voortreffelijke *Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei* op dit feit de aandacht (Blz. 167—168).

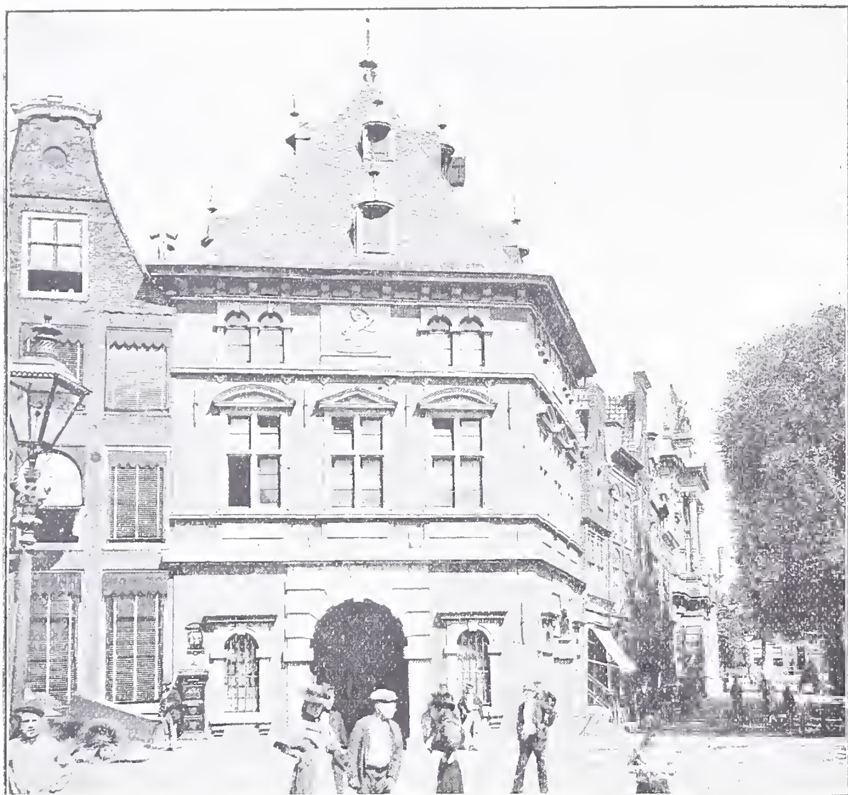
Ampzing — een tijdgenoot van beiden — geeft ons ook niet veel licht. Van *Lieven de Key* zegt hij alleen deze woorden (blz. 55):

Key-Wackerste fabrijk, in sijn fatzoen en wesen.

En van van Mander (blz. 365):

Hier moet ik Mander nu sijn rechte plaetze geven.
Een vrund van Goltzius. Wat heeft hy ook geschreven?
Hy was een konstenaer, een schrijver een poeet.
So heeft hy in de konst sijn ganschen tijd besteed.

Het is ook opmerkelijk dat juist de Italiaansche schrijver *Edmondo de Amicis* in zijn *Olanda* (3e ed. blz. 270—271) zulk een onwaardig oordeel en ergerlijke insinuatie schreef over de Vleeschhal en Lieven de Key, zonder echter diens naam te noemen. Doch ik erken gaarne dat aan het oordeel van dezen schrijver in deze niet veel waarde is te hechten.

De Waag te Haarlem.

Doch al bestond er vijandschap tusschen beide kunstenaars, daarom toch kan *de Key* naar schetsen van *van Mander* hebben gewerkt en is het zeer wel mogelijk, dat *de Key* de opvattingen van hem niet deelde, waarom *van Mander* zich van hem terugtrok. Deze ging geheel op in de Italiaansche kunst en dulde geen inmenging of combinatie.

Een stap nader zouden wij wezen, zoo het bewezen was, welken godsdienst *van Mander* heeft beleden. Want de heer *Plettinck* moge in zijne *Studiën over het leven en de werken van Karel van Mander* beweren (op gezag van *Busken Huet*) dat hij steeds Katholiek is gebleven, toch is hiervoor geen enkel historisch bewijs te vinden, ja er zijn feiten, waaruit men het tegendeel zou concludeeren.

Is het echter wel zoo, dan laat het zich gemakkelijk verklaren waarom hij de Italiaansche Kunst zóó aanhing, te meer daar *Bartholomeus Spranger,* ambtelijk schilder van Pius V, zijn beschermheer was.

Opmerkelijk is het tevens, dat *van Mander* in zijn opdracht van het *Schilder-boeck* aan *Melchior Wyntgis* ook laat doorschemeren dat hij op het gebied van vrienschap bittere ervaringen kende.

Hoe dit alles zij, het vermoeden van den heer *Weissman* is meer dan waarschijnlijk waar en het bovenstaande belet volstrekt niet zulks aan te nemen. *De Key* trad in 1593 in stadsdienst, van Mander woonde daar toen al 10 jaar en had zich reeds zeer verdienstelijk gemaakt in zake het opleiden van jonge schilders; in 1598 was de Waag voltooid, waaraan dus *van Mander* zeer zeker kan hebben medegewerkt, terwijl eerst in 1604. het *Schilderboeck* verscheen, in het zelfde jaar dus dat de Vleeschhal werd voltooid.

Een onderzoek in zake het verschil van den bouwtrant van de Vleeschhal en de Waag, zou wellicht hierover meer licht kunnen spreiden.

Haarlem. W. P. J. OVERMEER.

BESCHOUWINGEN OVER STIJL, DOOR H. P. BERLAGE Nz.

Evenals in dit blad elk bouwwerk van eenige beteekenis in beeld wordt weer gegeven, is het ook plicht om op elke belangrijke studie te wijzen, te meer als deze in goeden, aantrekkelijken vorm is gevat. Nieuwe tijdschriften vinden in 't algemeen slechts zeer langzaam toegang.

In de eerste aflevering van „De Beweging" algemeen maandschrift voor letteren, kunst, wetenschap en staatkunde, onder redactie van Albert Verweij (Amsterdam, W. Versluys 1905), publiceert Berlage eene omvangrijke en interessante studie over stijl en in 't bizonder over de uitdrukking in de bouwkunst. Het is ons eene eer op deze helder uiteengezette bespiegelende betogen te mogen wijzen, die, bij uiteenloopende opinie, toch op menigen lezer een blijvenden indruk zullen achterlaten. De denkbeelden van den auteur over de uitdrukking der Architectuur van het tweede deel der negentiende eeuw en over de hedendaagsche maatschappelijke toestanden zijn niet met rozen omlijst; de meesten onzer echter zullen hieromtrent zijne uitspraak deelen, zij het ook met een fluisterend gebaar: . . . . . . „droevig maar waar". Maar Berlage heeft goeden moed voor eene kunstuiting der toekomst, waartoe de nu levende kunstenaars de fundamenten trachten te leggen. Eenen belangrijken trek mist men in deze profetische beschouwingen, namelijk het aanstippen der zekerheid, dat de wetten voor constructie en versiering voor den kerkbouw en voor het monument van wereldsch tijpe onmogelijk ook in de toekomst dezelfden kunnen en zullen zijn. Maar misschien zal eene verdere ontwikkeling van den auteur-architect over dit moeielijk vraagstuk licht verspreiden.

J. H. S.

CENTRALE MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft bij de Tweede Kamer ingediend zijne Memorie van Antwoord betreffende de voorgestelde verhooging van Hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1904.

De Minister is verre van onverschillig voor de algemeene hulde hem gebracht voor zijn streven, om aan het vakonderwijs in de toekomst grooteren bloei te verzekeren, en wijst er na-

drukkelijk op, dat in de Memorie van Toelichting getracht is, een wel overdacht werkplan op 't gebied van het vakonderwijs in het algemeen uiteen te zetten. Voor den eersten stap wordt de medewerking van de Staten-Generaal thans ingeroepen. De regeering heeft niets anders gedaan dan geld aan te vragen om te kunnen overgaan tot de stichting van eene C. M. T. School; alleen om de juiste plaats aan te duiden, welke aan die inrichting in het geheele samenstel wordt toegedacht, heeft zij ook den sluier over de latere plannen opgelicht.

Niet anders wordt dan ook gevraagd dan eene beslissing, of thans het oogenblik is gekomen om eene inrichting ter opleiding van „opzichters" op bouw- en werktuigkundig gebied in het leven te roepen. Zelfs omtrent de onderdeelen van het leerplan en omtrent verdere detail-regeling behoeft men niet te beamen al wat in de toelichting is gezegd.

Hoofdzaak blijft, dat hier te lande dringend behoefte bestaat aan het brengen op hooger peil van de nationale industrieele kracht, die niet alleen in het kapitaal steekt en in de ingenieursbekwaamheden, maar die ten deele zelfs in nog hoogere mate den gebiedenden eisch stelt, dat de technische bekwaamheid der werklieden door het hun verschaffen niet alleen van goede opleiding maar ook van betere leiding worde verhoogd. Voor dit zeer ernstig belang komt het voorstel op, en met het oog hierop zou de Minister zich niet verantwoord achten, indien hij ook maar iets onbeproefd liet om in deze behoefte te voorzien.

De taak der zoogenaamde Ineenschakelingscommissie staat geheel buiten dit wetsontwerp. Regeling van het vakonderwijs in zijne verschillende nuances en geledingen, zoomede in zijne verhouding tot het algemeen ontwikkelingsonderwijs, zal, wanneer daaromtrent de denkbeelden meer gevestigd zullen zijn, later aan de orde moeten komen.

Bij de beantwoording van de bedenkingen, die de door den Minister gegeven schets heeft uitgelokt, komt de Minister o. a. op tegen het verwijt, alsof hij door te theoretisch en philosophisch opzet het voetspoor van de mannen der revolutie betrad. Dit zou dan alleen het geval zijn, wanneer men, ontevreden met een bestaanden toestand, dien buiten samenhang met het historisch gewordene om te zetten in de belichaming van een uit de lucht gegrepen ideaal. Hield men echter daarbij in zóó strengen zin aan de evolutie vast, dat op geen enkel punt mag worden ingegrepen, maar steeds moet worden afgewacht totdat het lagere dat aanwezig is uit eigen beweging alle hoogere formatie ontwikkelt, dan zou de bestaande achterlijkheid telkens sterker uitkomen en 's lands welvaart daaronder lijden. Het practisch leven wijst wel den weg, maar het nadenken moet gedurig de practijk helpen om hier tot hooger ontwikkeling te brengen.

Tegen uitwerking in de practijk van het ideaal eener zelfstandige regeling van de opleiding voor de verschillende bedrijven en beroepen verzet zich art. 192 der Grondwet, en het vakonderwijs is voor zoodanige wettelijke regeling nog niet rijp.

In het algemeen wijst de Minister het verwijt van zich, als zou hij bij 't formuleeren van zijn denkbeelden en plannen den blik al te zeer op het buitenland gevestigd hebben gehouden. Integendeel mag worden aangenomen, dat voor de C. M. T. School een evenbeeld in het buitenland nergens is te ontdekken, en dat de inrichting van de voorgestelde school van die van buitenlandsche technicums aanmerkelijk verschilt. Natuurlijk is met sommige buitenlandsche scholen eenige overeenkomst aan te wijzen, maar geen berust elders, zooals de voor ons land ontworpene, geheel op een practische voorbereiding aan ambachtsschool en werkplaats.

De regeering is van meening, dat in den meest uitgebreiden kring nut zal worden gesticht door de constructieve bedrijven in de eerste plaats ter hulp te komen. Ten opzichte van het bezwaar, dat in het regeeringsplan het particulier initiatief onnoodig wordt voorbijgegaan en zelfs met het door particulieren tot stand gebrachte in concurrentie wordt getreden, wijst de Minister er op, dat een School, gelijk die in de Memorie van Toelichting wordt uitgebeeld, met voortreffelijke laboratoria, teekenzalen en werkplaatsen niet uit particuliere beurs, zelfs met subsidie van de Overheid, kan bekostigd worden. Ook in het buitenland heeft allerwegen de Overheid zich in hoofdzaak met dit onderwijs belast, in Duitschland en Oostenrijk de Staat, in België en Engeland inzonderheid de gemeentebesturen of wie daarvoor in de plaats treden.

Voorts betoogt de Minister, dat de stichting van een Centraal Nijverheidsinstituut tot nader orde moet worden aangehouden.

De Ambachtsscholen moeten bekwame ambachtslieden kweeken, de C. M. T. School leidt de hooger staande categorie op, die der opzichters en patroons. Daargelaten de vorming van vakleeraren als bijkomende taak der school, bestaat er verband met de ambachtsscholen in zooverre, dat de beste leerlingen dier lagere vakscholen een gelegenheid verkrijgen om zich verder te ontwikkelen en hooger op te gaan. Indirect kan dus invloed in dit opzicht van de school uitgaan, omdat zij den ijver en den lust tot hoogere ontwikkeling bij de ambachtsleerlingen zal aanvuren. Directe invloed daarentegen behoeft op het gebied van de ambachtsscholen niet van de C. M. T. School gevraagd te worden.

De vraag, of de kosten voor bouw en inrichting, en het bedrag voor exploitatie na verloop van eenige jaren geen verhooging moeten ondergaan, is niet beslist te beantwoorden. Naar 't aantal leerlingen dat in den aanvang de school zal bezoeken, moet gegist worden. Werd in de Memorie van Toelichting gerekend op 200 kweekelingen, ondenkbaar is het niet, dat de inrichting al spoedig zoozeer zal opnemen, dat uitbreiding noodig wordt. Mochten alsdan nieuwe lokalen en laboratoria inderdaad onmisbaar blijken, dan zal daarmede tevens het doorslaand bewijs zijn geleverd van het succes der zaak en een hooger offer alleszins gewettigd worden.

De verschillende denkbeelden in het „Verslag" ontwikkeld omtrent een minder kostbaren weg om in de behoefte te voorzien aan M. T. O. voor bouw- en werktuigkundigen, worden door den Minister bestreden.

Sljöd en handenarbeid op de lagere school, hoe nuttig ook, vormen geen vakonderwijs en kunnen dus in 's Ministers plan geen plaats vinden. De Gezellen-cursussen, in het buitenland zoozeer in trek, kunnen uitgaan van de besturen van ambachts- en vakteekenscholen. In de plaats waar de C. M. T. School zal verrijzen, zal deze school voor elders te organiseeren cursussen een noodig voorbeeld kunnen vormen.

De Minister is van oordeel, dat door het beurzenstelsel ook knapen uit de verst afgelegen plaatsen des lands zich de gelegenheid ontsloten zullen zien om het onderwijs aan de C. M. T. School te komen volgen, te meer waar verwacht mag worden, dat naast de Rijksbeurzen, de besturen van provinciën en gemeenten, zoomede vereenigingen en particulieren, bereid zullen worden bevonden om arme maar veelbelovende knapen financiëel in deze richting voort te helpen.

De C. M. T. School zal met haar toelatingseischen geen verkeerde richting geven aan het onderwijs op de ambachtsscholen; want slechts een zeer klein gedeelte der leerlingen van deze scholen zal voor plaatsing aan die inrichting in aanmerking komen, terwijl bovendien in het oog is te houden, dat tusschen deze beide scholen nog een tweejarige practische werkzaamheid ligt.

Omtrent de plaats van vestiging der inrichting deelt de Minister mede, dat niet het hoogste bod van zich aanbiedende gemeenten uitsluitend voor het Rijk bij het bepalen der keuze den doorslag mag geven. De gemeenten, die behalve Haarlem, zich aanmeldden, zijn Gouda, Deventer, Leiden, Nijmegen en Utrecht. Van geen harer bleek het aanbod voor aanneming vatbaar; maar bovendien biedt ook uit ander oogpunt geen harer zoo belangrijke voordeelen als Haarlem, met een veelsoortige industrie van groote beteekenis; en uit Amsterdam, Leiden en de zoo nijvere Zaanstreek, ja, uit bijna geheel Noord-Holland en Zuid-Holland en ten deele zelfs uit Utrecht, kunnen de leerlingen zonder overwegend bezwaar dagelijks daarheen op en neer gaan.

De Minister waarschuwt uitdrukkelijk tegen eene neiging om de School geleidelijk te maken tot eene succursale van de Hoogeschool. Dit zou leiden tot een halfslachtig studentenleven en alzoo uitloopen op een algeheele mislukking van de C. M. T. School.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

In De Opmerker van 24 Juni 1904 komt het slot voor van het artikel: *„Het Raadhuis te Amsterdam"*, 1655—1905, door A. W. Weissman. Daarbij is een dubbele plaat gevoegd, de Groote- of Burgerzaal voorstellende, ten tijde van haar oorspronkelijke bestemming.

Architectura, 24 Juni. Vervolg van: *Ideeën over Kunst en samenleving*, door Js. Ingenohl.

Het Vredespaleis op Zorgvliet. Hierbij is gevoegd een situatie van het terrein met de bouwplaats. Zorgvliet — zegt de schrijver — mag niet genoemd worden als de uitverkoren plek waar de Vredestempel gaat verrijzen. Het min gunstig gekozen gedeelte ligt in den scherpen uithoek bij het overdrukke kruispunt van Anna Paulownastraat en het begin van den plaatselijk weinig breeden Scheveningschen weg en is aan een der lange zijden begrensd

door de stoomtramlijn, — omstandigheden die hinderlijk zijn voor een gebouw waar idealen werkelijkheid worden moeten. Het ligt voor de hand, dat een belangrijk deel van het toch niet overgroot terrein zal moeten worden prijsgegeven om ter plaatse meer ruimte voor het openbaar verkeer te krijgen. Maar het ernstigste bezwaar is, dat Zorgvliet na vijf jaren kan worden overgeleverd aan bouwspeculanten, en het Vredespaleis dan zal worden het centrum van naargeestige wijken, en onteerd door eene banale en poenige omgeving. Het Bestuur der Carnegie-stichting was — zoo wordt gezegd — blijkbaar met de zaak verlegen en niet krachtig genoeg, of te zeer ontmoedigd door vorige mislukking, om nog eens rond te zien of niet een geschikter terrein te vinden zou zijn, met waarborg voor een blijvende waardige omgeving.

De schrijver heeft voorts een onderhoud gehad met de heeren Dr. P. H. Eijkman en Paul Horrix te 's Gravenhage, die zich de verwezelijking van een groot gemeente-, Staats- en Wereldbelang voorstellen, eene Stichting voor Internationalisme. Beide heeren zijn nog vol moed, dat ten slotte toch nog het Vredespaleis de eereplaats, door hen in October 1904 reeds het Bestuur der Carnegie-stichting kosteloos aangeboden, in hunne ontworpen wereldstad zal gaan innemen.

De schrijver zal daarop nog terug komen.

Het „Technisch gedeelte" maakt de beslissing bekend van de Jury voor de Prijsvraag voor een *Titelvignet ten behoeve van „de Bouwmeester"*. Geen der ontwerpen is voor prijs of premie in aanmerking gekomen; bedragen van *f* 15, *f* 10 en *f* 10 zijn toegekend aan de ontwerpen „Hoop", „Lijnenspel" en „Etude".

Slot van: *De bezwaren van Coöperatief bouwen,* door M. P. de Clercq. *Het kabelspoor van Bourboule. Een boek over Duitsche boerenkunst.*

De Bouwwereld, 21 Juni. *Uit Oud-Amsterdam.* De achttiende eeuw, door Dr. Joh. C. Breen. Dit artikel behandelt een belangrijke ordonnantie uit dien tijd, die voornamelijk het graaf- en heiwerk betreft.

In de *Sociaal-economische Kroniek*, door Mr. Dr. H. S. Veldman, wordt behandeld het begrip: „voor een gedeelte vernieuwen", naar aanleiding van de bepalingen in de Woningwet, krachtens welke het verboden is zonder schriftelijke vergunning van B. en W., o.a. een gebouw op te richten of geheel of voor een gedeelte te vernieuwen. Op 31 Dec. j.l. heeft de kantonrechter te Goes beslist, dat het bedoelde verbod niet is overtreden, indien men zonder vergunning aan eene woning een privaat en een regenbak heeft doen bijbouwen en daarin een nieuwen zolder, vloer en slaapplaats heeft laten maken, zonder dat die woning door die werkzaamheden in omvang en inrichting verandering heeft ondergaan. Op dit vonnis, in extenso medegedeeld, zal vermoedelijk dikwijls in de praktijk een beroep worden gedaan.

Vervolg van *„De gebouwen der Alg. Mij. van Levensverzekering en Lijfrente* aan het Damrak te Amsterdam, door H. P. Berlage Nz., met een afbeelding van de Commissaris-kamer.

Afbeelding van een *Landhuis-ontwerp* van den architect F. W. Jochem te Darmstadt, ontleend aan: Das Haus des Bürgers.

Technisch Weekblad, 22 Juni. Het nummer behandelt de vraag: *Waarom geen federatie of samenwerking;* er wordt daarin getracht aan te toonen, dat het al te dwaas zou zijn, om ter wille van eenige zoogenaamde vooruitstrevende lui de organisatie van den Bond van Technici, voor hun pleizier, en volgens hun wensch, onderst boven te halen.

Bekwaamheids-vormen. Honorarium-tabellen. Over het conserveeren van hout in het algemeen.

UIT DEN VREEMDE.

De onlangs overleden bankier Nathaniël Freiherr von Rothschild te Weenen heeft 20 millioen kronen vermaakt voor het stichten van een inrichting tot het genezen van zenuwziekten, van elke geloofsrichting in of in de omgeving van Weenen. De bedoeling is een ziekenhuis voor mindergegoeden, en er is eene bepaling bij, dat de stichting moet zijn eene aaneenschakeling van kleine architectonisch schoone paviljoens, omringd door een fraaien met bloemen versierden park aanleg.

De 1e prijs, 2500 mark, voor een plan van uitbreiding van de stad Karlsruhe is behaald door Prof. H. Billig en W. Vitalli.

De 89 meter hooge toren van het nieuwe raadhuis te Berlijn wordt gefundeerd op een 1.6 meter dikke doorgaande ijzer-beton plaat.

Den 27en Mei overleed te Parijs Eug. Danjoy, „architecte en chef des monuments historiques."

Een van de belangrijkste, en aan historie rijke burchten van Oostenrijk, de burcht Lichtenstein bij Mödling, is door zijn eigenaar, vorst „Johann von und zu Lichtenstein," geheel gerestaureerd. Men vindt op deze plaats de overblijfselen van voorhistorische volken; daarna hadden de Romeinen er een kasteel waarvan nog gedeelten aanwezig zijn. De tegenwoordige bovenbouw is een der machtigste scheppingen van een middeneeuwschen burcht in Romaanschen stijl. Met de meest mooglijke angstvalligheid heeft men alles in den werkelijken ouden toestand terug gebracht, ook wat de constructie van vensters, deuren en vuurhaarden enz. aangaat, wat de bewoonbaarheid in het gure jaargetijde niet juist verhoogt, evenmin als de hoornplaten of kleine troebele ruitjes van Mariaglas, in de vensters, voldoende licht doorlaten.

Men maakt de architecten een verwijt van overdrevenheid, omdat ze het nieuwe hout als oud beitsten, en zelfs ijzerconstructiën kunstmatig met roest overtrokken, om het een eeuwenoud aanzien te geven. Architecten waren vanaf 1885 de heer Gangolph Kayser, en sints 1894 Humbert Walcher von Moltheim.

De groote zwarigheden waarmede de bouw van spoorwegen in Siberië gepaard gaan, zijn natuurlijk gedeeltelijk aan velen bekend, doch het is wel belangrijk hierover nog 't een en ander te vernemen. Gebrek aan bouw- en brandhout, en vooral aan water spelen er een groote rol. Artesische putten waren door hun groot zoutgehalte dikwijls niet bruikbaar, zoodat het water door hulptreinen moest aangevoerd worden. Op andere plaatsen is de bodem voor eeuwig diep bevroren, zoodat waterleidingen, in door stoom verwarmde galerijen moesten aangelegd worden. Op vele plaatsen kon water alleen door smelten van ijs verkregen worden. Soms had men zelfs met een groote tijgerplaag te kampen, voor wier bestrijding een afzonderlijk schutterscorps moest dienst doen. Bouwtechnisch bood de cirkelbaan rond het Baikal-meer de grootste moeilijkheden. Het Baikal-meer is op het Nyansa-meer na, het grootste Zoetwatermeer der oude wereld, en heeft ± 640 M. lengte bij 30—85 K.M. breedte. De waterspiegel ligt 472 M. boven de zee en is aan alle zijden door 1000—1200 M. hooge bergruggen omgeven.

Het klimaat is er zeer ruw, de zomer kort, het sneeuwt er al in Augustus.

Zware stormen en dikke nevels belemmeren de scheepvaart, terwijl het meer-niveau, sommige jaren zelfs tot 6 M. met elkaar verschilt. Eind December vriest het meer dicht, tot half Mei; het ijs is van 1 tot 1,5 M. dik en bekend zijn de voor het transport zoo gevaarlijke ijsscheuren.

In 1646 drongen de Russen tot het nu nog betrekkelijk slecht bekende meer door; de eerste schepen voeren er pas ongeveer in de helft der 19e Eeuw op.

In de laatste 70 jaren werd om het Zuiden van het meer de beroemde en schilderachtige Krugsbajkalskaja-weg gebouwd, met talrijke groote kunstwerken, doch daar de lengte van den weg gelijk aan tweemaal de afstand over het meer is, wordt hij alleen gebruikt als het meer bevroren is.

BERICHTEN.

De **Firma Robbert Kalff en Co.** te Amsterdam heeft een zeer netten en stevigen geïllustreerden catalogus verspreid die, behalve de aandacht, een afzonderlijke loffelijke vermelding verdient, in de eerste plaats wegens de zeer practische inrichting.

In een oogwenk kan men in het 180 bladzijden groote boek vinden wat men zoekt, doordat de namen der rubrieken waartoe de artikelen behooren, zijn gedrukt in margine en de bladzijden zoodanig ter zijde zijn afgesneden, dat terstond die kunnen worden opgeslagen, waarop inlichtingen omtrent het verlangde gegeven worden. Bovendien zijn aan den catalogus toegevoegd een alphabetische lijst van namen van verschillende artikelen, en een lijst van nummers die vele der artikelen dragen, hetgeen mede het zoeken naar afbeeldingen of gegevens zeer bekort.

Wat de illustraties betreft, deze zijn zonder uitzondering royaal en duidelijk.

Hoofdafdeelingen van den catalogus zijn die voor: closets; waschtafels; handwaschbakken; urinoirs; vuurklei-artikelen; kleerkasten; baden; warmwaterverzorging; Aera-dakvensters en ventilatoren: John's zuigkappen, injectoren, veegluikjes en roetvangers; en wenteltrappen (gesmeed ijzer).

Ook verdient de omslag met zijn karakteristieke illustratie te worden vermeld.

Op aanvrage wordt deze catalogus door de Firma gratis aan belangstellenden toegezonden.

Technische Hoogeschool De openingsplechtigheid der Technische Hoogeschool te Delft, op 10 Juli a.s., zal behalve door H. M. de Koningin ook worden bijgewoond door H. M. de Koningin-Moeder en Z. K. H. den Prins der Nederlanden.

Polytechnische School. Tot deelneming aan de eind-examens der Polytechnische school hadden zich aangemeld:

Voor art. 60 (technoloog) 22 candidaten, art. 61 (civiel ingenieur) 76 cand., art. 62 (bouwkundig ingenieur) 7 cand., art. 63 (scheepsbouwkundig ingenieur) 4 cand., art. 64 (werktuigkundig ingenieur) 98 cand., en art. 65 (mijn-ingenieur) 25 cand.

Van deze candidaten hebben zich vóór of gedurende het examen teruggetrokken: voor art. 61, 12 candidaten, art. 64, 4 cand. en art. 65, 5 cand.

Verder hebben zich nog aangemeld: voor het 1e gedeelte van art. 60, 54 cand., voor het 2e gedeelte van art. 60, 21 cand. en voor C 1e gedeelte van art. 65, 5 cand.

Hiervan hebben zich eveneens vóór of gedurende het examen teruggetrokken: voor het 1e gedeelte art. 60, 13 cand. en voor het 2e gedeelte art. 60, 3 cand.

Het diploma werd verkregen door 20 candidaten voor technoloog, 3 voor bouwkundig ingenieur, 2 voor scheepsbouwkundig ingenieur, 52 voor werktuigkundig ingenieur, en 15 voor mijn-ingenieur.

De drie geslaagden voor art. 62 (bouwkundig ingenieur) zijn de heeren: Joh. G. Robbers, 's Gravenhage, D. F. Slothouwer, Amsterdam, en P. Verhagen, Delft.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
"	"	"	32	"	"	- 90.—
"	"	"	25	"	"	- 70.—
"	"	"	22	"	"	- 80.—
"	"	"	22	"	"	- 40.—
"	"	"	24	"	"	- 70.—
"	"	"	31	"	"	- 90.—
"	"	"	26	"	"	- 60.—
"	"	"	31	"	"	- 100.—
"	"	"	20	"	"	- 50.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	21	"	"	- 60.—
"	"	"	19	"	"	- 70.—
"	"	"	28	"	"	- 85.—
"	"	"	30	"	"	- 100.—
"	Teekenaar	"	21	"	"	- 45.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	18	"	"	- 30.—
"	"	"	19	"	"	- 40.—
"	"	"	23	"	"	- 60.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 3 JULI.

APELDOORN. Het maken van een telephoonbureau met woning aan de Griftstraat.

Het gem. best. 's midd. 12 u. Bestek en teek. ad f 1 ter secret. van 27 Juni af. Inl. geeft de gem. architect.

RUURLO (GELD.). Het bouwen van een woning en catechisatiekamer en het verbouwen van het evangeliesatiegebouw.

De architect H. J. L. Ovink en Zn. te Doetinchem, n.m. 1 u., in „het Wapen van Ruurlo", alw. bestek en teek. vanaf 27 Juni, ter inz. Aanw. gedaan.

ROTTERDAM. Het afbreken en weder opbouwen van een pand aan de Glashaven no. 40.

De arch. W. J. Th. Bruin, n.m. 3 u. in „de Vereeniging". Schiekade. Bestek en teek. à f 1.50 verkrijgbaar bij Corn. Immig en Zn., Nieuwehaven.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

15 JUNI.

WEESP. Het bouwen van een dubbel woonhuis met bleekerij en droogschuur. Door den heer D. de Man.

Laagste inschr. J. v. Vilsteren, f 2745.

16 JUNI.

TILBURG. Het bouwen van een sigarenfabriek. Door de firma Majoie en van der Voort.

Laagste inschr. J. B. Torremans, f 28887.

17 JUNI.

OUDDORP. Het bouwen van een cichorelfabriek aldaar.

Laagste inschrijver B. Boelaars, Ouddorp, f 3769,50. Gegund.

Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen baiken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter*. F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam. BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

8 JULI 1905. 25e JAARGANG. No. 27.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

HOOFDBESTUUR.

In de vergadering van het Hoofdbestuur der Maatschappij gehouden op 29 Juni j.l., heeft de heer Ed. Cuypers het Voorzitterschap overgenomen van den heer A. Salm G.Bz., en werd tot Vice-Voorzitter gekozen de heer F. W. M. Poggenbeek, die deze functie heeft aanvaard.

De samenstelling van het Hoofdbestuur is opgenomen in het hoofd van dit blad.

VACANTIE VOOR OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

In het blad van 24 Juni j.l. is door de redactie reeds gaarne voldaan aan de uitnoodiging om plaats te verleenen aan eene circulaire, onderteekend door de heeren J. L. B. Keurschot, Voorzitter en Corns. Visser, Secretaris van de Vereeniging van Nederlandsche Bouwkundige Opzichters en Teekenaars, waarin aan architecten en ingenieurs het verzoek gericht wordt, om aan de bij hen in dienst zijnde bouwkundige opzichters en teekenaars gedurende de zomermaanden een verlof te verleenen van acht achtereenvolgende dagen, met behoud van salaris.

Den 26sten Juni j.l. werd namens het Bestuur derzelfde Vereeniging het verzoek gericht tot het Hoofdbestuur der Maatschappij, om gemelde circulaire in zijne eerstvolgende vergadering te doen voorlezen. De Voorzitter der Mij., de heer Ed. Cuypers, heeft in de vergadering van het Hoofdbestuur van 29 Juni j.l. gaarne daaraan voldaan, en het is tengevolge hiervan, dat het Hoofdbestuur met aandrang, de leden der Maatschappij uitnoodigt, nog eens hunne aandacht te wijden aan het zoo billijke verzoek der circulaire (afgedrukt in het Bouwkundig Weekblad No. 25 van 24 Juni 1905) en — voor zooverre dit nog geen gewoonte mocht zijn geweest — eene vacantie toe te staan, kan het zijn langer dan de verlangde acht dagen, met behoud van salaris.

Door het Hoofdbestuur van de Maatschappij is het onderstaande adres verzonden, in aansluiting aan een adres van gelijke strekking, ingediend door het Bestuur van het Genootschap Architectura et Amicitia.

Aan
Hare Majesteit de Koningin,

geeft met den meesten eerbied te kennen het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, opgericht in 1842,

dat aan geene der Rijksuniversiteiten hier te lande onderwijs wordt gegeven in de aesthetica en de kunstgeschiedenis, welk onderwijs echter van grooten invloed zou zijn op de bevordering van kunstkennis en kunstzin bij het Nederlandsche volk.

Reden waarom het Hoofdbestuur zich veroorlooft tot Uwe Majesteit het eerbiedige verzoek te richten, dat het Uwe Majesteit moge behagen het daarheen te leiden, dat aan minstens ééne der Rijksuniversiteiten een leerstoel worde ingesteld voor aesthetica en kunstgeschiedenis, welke uitbreiding der vakken van onderwijs gereedelijk zoude kunnen geschieden ingevolge de bepalingen der Wet van 28 April 1876, Staatsblad n°. 102, tot regeling van het Hooger Onderwijs, Artikel 43 sub 5, letteren en wijsbegeerte, letter *e*.

Hetwelk doende
van Uwe Majesteit de getrouwe onderdaan,
het Hoofdbestuur van de Mij. t. B. d. B.
A. SALM G.Bz., *Voorzitter.*
C. T. J. LOUIS RIEBER, *Secretaris.*

Amsterdam, 29 Juni 1905.

In het Gebouw der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam, worden van 10 tot en met 15 Juli a. s. de antwoorden tentoongesteld, ingekomen op de prijsvraag voor een titelvignet voor „De Bouwmeester."

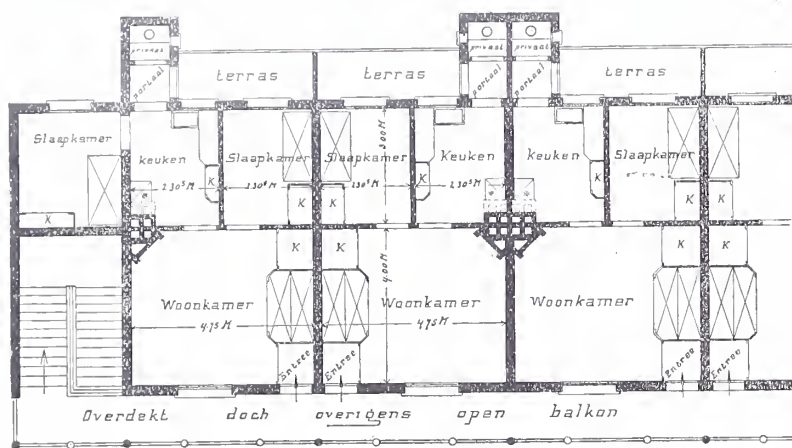
KLEINE WONINGEN.

Met belangstelling nam ik kennis van de onder rubriek „Kleine woningen" in de laatste nummers van het Bouwkundig Weekblad verschenen opstellen met teekeningen.

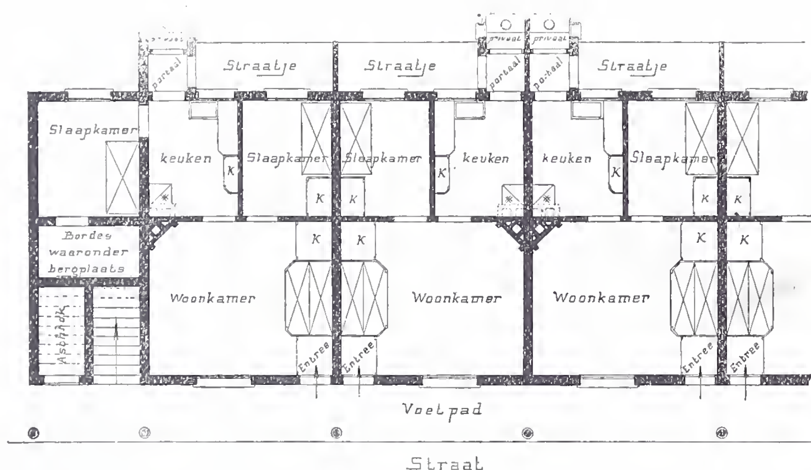
Het daarin behandelde onderwerp is allergewichtigst, en heeft recht op aller belangstelling.

In no. 24 geeft de heer D. E. Wentink, architect, Inspecteur der Volksgezondheid te Utrecht, een ontwerp van boven- en benedenwoningen, waarin hij eene nieuwe gedachte legt, n.l. om de bovenwoningen door een buitentrap en voorliggende open gang of een balkon te bereiken.

Dit denkbeeld verdient zeer zeker aanbeveling en nauwgezette overweging, maar het is jammer, dat Z. Ed. het zoo oppervlakkig en onvoldoende heeft uitgewerkt, waardoor zijn ontwerp, zooals het daar ligt, zeker geen aanbeveling zou verdienen; terwijl bij eenige meerdere studie, eenige meer grondige overweging, van dit plan werkelijk iets goeds te maken zou zijn geweest, waardoor zonder meerdere of weinig meer kosten oneindig veel betere logeabiliteit te

Verdieping. Schaal 1 à 200.

Beganegrond. Schaal 1 à 200.

verkrijgen is, en het geheel ook wel constructiever zou zijn geworden.

Het denkbeeld van den heer W. om de vloer en zoldering tusschen beganegrond en verdieping van Monier-cement te maken, verdient zeker geen aanbeveling; de bovenbewoners zouden dan op steenen vloeren wonen, wat geheel uit den tijd is. De Monier-cement zou zeker toch niet beletten, dat het vocht op de open bovengang of 't balkon vallende, allengs doorwaterde naar de benedenkamer. De gehoorigheid door zulk een Monier-vloer is grooter dan bij een houten vloer en gestucadoord plafond. De boven-voorgevel van het project van den heer W. is geheel porte-faux, en dit is waarlijk geen gering bezwaar; ook de binnenmuren der verdieping vallen geen van allen samen met die der benedenverdieping. De bedsteden zijn allen aan de buitenmuren gelegen, evenals vele kasten, waardoor steeds groote nadeelen van constructie en daardoor van vocht langs de muren zou ondervonden worden. De privaten zijn niet anders dan door de openlucht bereikbaar, wat 's winters en 's nachts een groot ongerief is. Een schoorsteen voor de boven-woonvertrekken ontbreekt. De aanwezige rookkanalen beletten een goed bovenkomen met de toch reeds zeer nauwe keldertrapjes, en tenzij men den zolder borstweringen gaat geven van flinke hoogte, wat nogal zeer kostbaar is, is de bewoonbare ruimte op den zolder zoo goed als niets.

Als de bovenwoningen aan de achterzijde geen open terras krijgen van behoorlijke afmetingen, zal het balkon aan de voorzijde, vaak de werkplaats der bewoners worden, en daardoor het verkeer aldaar belemmerd zijn.

Hierbij nu bied ik een ontwerp aan, waarin de bovengenoemde bezwaren geheel vermeden zijn, en het denkbeeld van den heer Wentink dus beter tot zijn recht komt.

Het heeft bovendien het voordeel, dat men het ook met 2 en 3 verdiepingen kan bouwen, waarbij alleen in dat geval eenige verzwaring van sommige muren noodzakelijk zou zijn, en dat het dus vooral in steden met duren bouwgrond te gebruiken is.

In dit nieuwe project gaan alle muren te lood op; staan alle raam- en deuropeningen boven elkander; zijn de tusschenliggende balklagen van hout met dito vloeren, en geplafonneerde zolderingen; de voorliggende open gang, of 't balkon, is echter van brandvrij materiaal, bijv. Monierwerk, en het platte dak steekt daarover heen. De trap van steen is insgelijks overdekt, doch goed verlicht. Door een blok van bijv. 8 woningen naast elkander te maken en de gemeenschappelijke trappen aan de uiteinden te leggen, zal men, in welke boven- of benedenwoning brand mocht ontstaan, toch altijd voor alle woningen een brandvrijen uitgang hebben en geen brandend perceel behoeven te passeeren. De terrassen voor de bovenwoningen aan de achterzijde zullen krachtig medewerken om de voorgang vrij te houden. De privaten zijn van de woningen door goed ventileerbare portalen gescheiden. Een gemeenschappelijk aschhok onder elke steenen trap is aanwezig, en de uiterste benedenwoningen zijn een vertrekje grooter dan de anderen, benevens een groote bergplaats; de uiterste bovenwoningen zijn evenzoo zulk een vertrekje grooter, terwijl overigens alle boven- en benedenwoningen even groot en geheel gelijk ingericht zijn. De keukentjes krijgen zoowel een schoorteen als een wasemvanger met afvoerkanaal.

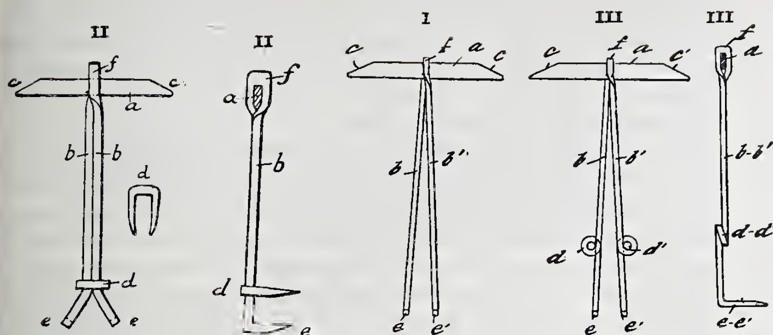
Niet allereerst de zucht tot critiek, maar wel de wensch om een steentje te mogen bijbrengen om het vraagstuk van doelmatige woningen tot oplossing te brengen, heeft mij voor deze zaak naar teeken- en schrijfpen doen grijpen, en het overigens loffelijke denkbeeld van den heer Wentink nader doen omwerken.

W. C. METZELAAR.

SIMPLEX ANKERS.

De gepatenteerde ijzeren ankers, Simplex genaamd, zijn lichter, sterker en goedkooper dan de gewone in gebruik zijnde ankers. Zij worden vervaardigd en geleverd door Georges Höhn, rue de la Montagne 73 te Brussel.

De veer is van één stuk vierkant zacht staal van groote trekvastheid vervaardigd. Daar de twee deelen van de veer divergeeren, worden de spijkers of haken ter bevestiging van het anker in den houten balk niet in éénzelfde laag of jaarring van het hout geslagen, dat dus niet zal splijten zooals bij bevestiging van gewone ankers wel eens het geval kan zijn.

Omtrent de hier voorgestelde ankers zij het volgende opgemerkt.

Model I. De veer is recht; de einden *e* en *e'* der beide deelen *b* en *b'* zijn omgebogen en van scherpe punten voorzien die in den balk worden geslagen. Voor balken van geringe zwaarte zijn de einden als oogen bewerkt, om ze met schroeven te kunnen bevestigen.

Model II. De omgebogen puntige einden *e* worden in den balk geslagen; de haak *d* maakt een tweede bevestiging mogelijk. Voor balken van geringe zwaarte zijn de einden van de veer en van den haak van oogen voorzien, ter bevestiging met schroefbouten.

Model III. De beide deelen van de veer zijn bij *d* en *d'* zoodanig omgebogen, dat zij daar ter plaatse een oog vormen, waardoor een schroefbout ter bevestiging in den balk gedraaid kan worden; de einden *e* en *e'* worden in den balk geslagen.

Proefnemingen hebben aangetoond, dat het Simplex-anker weerstand biedt aan eene trekkracht van 4000 à 4500 KG.

De prijzen zijn als volgt. Ankers van 50 cM. lengte, van zacht staal 8 mM. vierkant, met schotel of schieter van 400 × 30 × 5 mM., kosten per 100 stuks, volgens model I, 52 frs., volgens model II, 56 frs., volgens model III, 64 frs. Bewerkt voor bevestiging met schroeven, kosten de modellen I, 10 frs. per 100 stuks meer; de de modellen II en III, elk 20 frs. per 100 stuks meer.

Wij zouden twijfelen aan deze geringe prijzen, indien zij niet op eene ons toegezonden circulaire stonden aangegeven.

NIEUWE UITGAVEN.

Ventilatie. Een voordracht door Dr. B. Swaab, Arts. Uitgave van F. Van Rossen. Amsterdam. Prijs *f* 0 30.

Naar aanleiding van een experimenteel onderzoek naar de deugdzaamheid van het ventilatie-systeem Levoir-van Bemmelen, voor schoollokalen, hield Dr. Swaab in 1904 eene voordracht over „ventilatie", in drie verschillende steden. Aangezocht om dit onderwerp ook in andere plaatsen te behandelen, maar — als practisch medicus — geen tijd daarvoor kunnende vinden, besloot de heer S. de voordracht in druk te geven. Dit, wat betreft 't ontstaan van de 21 bladzijden druks over ventilatie, met den wensch, dat „vooral H. H. Architecten en Ingenieurs wat meer rekening houden met de grondbeginselen der luchtverversching".

Uit dien wensch, zeker goed bedoeld, valt op te maken, dat de heer S. veronderstelt, óf dat Architecten en Ingenieurs zelfs die grondbeginselen niet leeren, óf wel dat ze de toepassing er van veronachtzamen. Daartegenover zij er op gewezen, dat zij die bijv. hunne opleiding aan de Polytechnische School genoten, heel wat over ventilatie geleerd hebben, en dan ook niet veel nieuws zullen vinden in 't boekje, zelfs niet daar waar de schrijver de kunstmatige ventilatie behandelt. De theoriën waaraan herinnerd wordt, zijn in eenvoudige gevallen waarover de schrijver het heeft, met eenig succes toe te passen; maar Dr. S. schijnt niet te rekenen op de tallooze moeielijkheden die zich in de praktijk voordoen. Elk geval is anders. Bij elk gebouw — want men heeft niet alléén te doen met enkele kamers — moet met bijzondere toestanden rekening worden gehouden, die soms alle theorie beschamen. Dat nu zoovele ventilatie-inrichtingen, vooral die welke gepaard gaan met centrale verwarmingsinrichtingen, niet geheel aan de verwachtingen beantwoorden, is eenvoudig een gevolg, niet van het niet kennen van grondbeginselen, maar van bijkomende omstandigheden, die niet vooraf zijn te staven.

Na opgesomd te hebben waarvoor men zorgen moet, en wat voorkomen moet worden zegt de schrijver zelf: „Volkomen aan al deze voorwaarden te voldoen, is echter niet mogelijk, men kan slechts trachten het ideale nabij te komen."

De kunstmatige ventilatie handelt de schrijver in een 7 tal bladzijden af; maar hij heeft het dan ook uitsluitend over kamers. Het zeer moeielijke vraagstuk is zeer eenvoudig aangevat. Toch zegt de schrijver nog, wat die simpelste gevallen betreft: „Het schijnt eenvoudig genoeg en toch is de toepassing zoo ontzettend moeielijk." Nu, dat weten allen die de grondbeginselen kennen, zelfs ook zij die ze trachten toe te passen; of dat hebben ze ondervonden. Het is daarom te bejammeren. dat 't boekje van den heer Dr. Swaab niet wat meer licht verschaft dan 't bekende eenvoudigste.

Het populaire geschriftje is daarmede niet veroordeeld; het kan nut stichten om den leek eenig denkbeeld te geven hoe goede luchtverversching misschien te verkrijgen is in de bedoelde gevallen.

Kort na de hierboven besproken brochure verscheen bij den zelfden uitgever een tweede, getiteld: Ventilatie van Schoollokalen. Kritisch-experimenteel onderzoek naar het systeem Levoir van Bemmelen, eveneens door Dr. B. Swaab, Arts. Prijs *f* 0,25.

In dit geschrift worden o.a. de resultaten medegedeeld — tevens graphisch voorgesteld — van de bepaling van het koolzuurgehalte der lucht des winters, in lokalen van 4 scholen te Amsterdam, bij winterventilatie en bij zomerventilatie volgens het systeem Levoir—van Bemmelen, en bij koudelucht-ventilatie volgens het systeem van den schrijver. Deze cijfers zijn zoo verrassend en in het voordeel der koudelucht-ventilatie, dat de schrijver er de conclusie uit trekt: vooreerst, dat het ventilatie-systeem Levoir niet deugt, en vervolgens, dat het vooraf sterk verwarmen van versche lucht, zoodat ze naar den zolder stijgt, af te keuren is en dat het gelijk staat met een ontbreken van aanvoer van versche lucht.

Uit de proeven van Dr. Swaab is gebleken, dat het binnentreden van versche lucht door de geopende vensters (valramen, met zijbescherming om tocht tegen te gaan), gecombineerd met een afvoerkanaal boven in het lokaal, een zeer voldoende ventilatie geeft. De heer S. doet daarom deze eenvoudige en goedkoope oplossing aan de hand: men make in een schoollokaal voor den aanvoer van de versche lucht de valramen met zijbescherming, één echter zonder zijbescherming. (Dit laatste om in de rustuurtjes spoedig te kunnen ventileeren). Voor den afvoer van de bedorven lucht richte men een kanaal in met de opening boven in het lokaal, aan de zijde tegenovergesteld aan de vensters. De afvoerkanalen voor de bedorven lucht moeten zoo worden aangebracht, dat telkens één daarvan loopt tusschen twee rookkanalen. Zij moeten voorzien zijn van een goed werkende zuigkap. Het aanbrengen van eene lokvlam in het afvoerkanaal is, vooral des zomers, zeer gewenscht.

Hoe aanlokkelijk deze inrichting schijnt te zijn, zal bij menigeen twijfel rijzen, of zij in alle gevallen waarin hare toepassing mogelijk is, zal kunnen voldoen.

Hare goede werking zal door een groot aantal toepassingen bij nieuwe schoolgebouwen en onder verschillende omstandigheden moeten worden aangetoond. Laat ons hopen, dat het systeem Swaab dan zal blijken *het* systeem te zijn.

CONGRESSEN.

Van 15 tot 21 September 1905 zal te Luik gehouden worden het Derde Internationale „Congrès de l'Art Public", onder voorzitterschap van den heer Aug. Beernaert, Minister van Staat, die ook het eerste Congres van dien aard, in 1898 te Brussel gehouden, presideerde. Algemeen Secretaris is de heer Eug. Broerman, kunstschilder, die ook Alg. Secretaris van het eerste Congres was, en Vice-President van het tweede, in 1900 te Parijs gehouden. Het secretariaat is gevestigd: Hôtel Ravestein, te Brussel.

Het Congres zal verdeeld zijn in vijf secties, onder presidium van de heeren Ch. Buls, oud-Burgemeester van Brussel, voor de 1e sectie; Prof. Thomas Vinçotte, beeldhouwer, voor de 2e; Prof. Henri Hymans, Conservator der Kon. Bibliotheek, voor de 3e; Gevaert, Directeur van het Kon. Conservatoire te Brussel, voor de 4e sectie, en Jules Le Jeune, Minister van Staat, voor de 5e sectie.

In de secties zullen de volgende onderwerpen besproken worden.

Ie Sectie. *De School.* Wijze waarop natuur en kunst begrepen moeten zijn in het onderwijs en de opvoeding met het oog op den zedelijken, economischen en socialen vooruitgang.

De schoonheidsleer voor de verschillende onderwerpen in de opvolgende graden van het onderwijs. Practische toepassing.

Wijze waarop de leeraar zich moet voorbereiden en toerusten om met goed gevolg onderwijs te geven.

IIe Sectie. *De academie en de school voor industrieele kunst.* De wijze waarop het practische onderwijs in de kunst moet geregeld worden.

IIIe Sectie. *Museums en tentoonstellingen.* Is de tegenwoordige inrichting van museums en kunsttentoonstellingen bevorderlijk aan de zedelijke, economische en sociale taak die de kunst heeft te vervullen in den hedendaagschen ontwikkelingsgang? Zoo ja, is er aanleiding om die inrichting te verbeteren of te wijzigen, en op welke wijze, om haren invloed vruchtbaarder te doen zijn? Zoo neen, hoe moeten de bestaande museums en tentoonstellingen gewijzigd of hervormd worden, om ze krachtig te kunnen doen medewerken tot bevordering van de taak der kunst.

IVe Sectie. *De schouwburg. Dramatische en lyrische kunst.* Wat kan de volksschouwburg zijn, en hoe moet deze daartoe komen.

Ve Sectie. *De openbare kunst met het oog op den aanleg van steden, straten, pleinen en nieuwe stadsgedeelten; openbare en particuliere bouwwerken; monumenten; de versiering op openbaar gebied.* Wijze van versiering van openbare gebouwen, en middelen om wansmaak daarbij tegen te gaan.

Hoe kan de eerbied voor natuurschoon officieel in acht genomen en verplichtend gesteld worden.

Op welke wijze kunnen het vandalisme, slechte restauratiën van monumenten, bouwkunstige wanstaltigheden en heterogene decoratiën, die steden en bouwwerken ontsieren, worden tegengegaan?

Hoe kunnen de eigenaardige schoonheden van de natuur en van de kunst, aan een land eigen, bewaard blijven.

Is het inventariseeren van de openbare kunstwerken wenschelijk, en hoe kan het tot stand gebracht worden.

Onderwerpen die in alle secties behandeld kunnen worden, betreffen: de rol der openbare machten in zake kunst; het nut van internationale congressen voor de openbare kunst.

Het lidmaatschap van het Congres kost 5 frs. voor de Belgen, en 10 frs. voor de vreemdelingen, waarvoor worden verstrekt: alle verslagen en rapporten van het Congres, vrijen toegang tot de Tentoonstelling te Luik, reductie van vrachtprijzen op de Belgische Staatsspoorwegen.

Verder zullen tijdens het Congres eenige feestelijkheden plaats hebben, en zal o. a. op 20 September een bezoek aan Aken worden gebracht; de bijeenkomst zal besloten worden met een maaltijd tot afscheid.

PRIJSVRAGEN.

Van af 10 tot en met 15 Juli a.s. worden in het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst tentoongesteld de 31 antwoorden ingekomen op de prijsvraag, uitgeschreven door de Redactie van „De Bouwmeester", voorheen „De Ambachtsman", voor een titelvignet ten behoeve van dat blad.

Aan de drie volgende ontwerpen zijn de daarbij vermelde belooningen toegekend: ontwerp „Hoop", van den heer Dan. Hoeksema te Amsterdam, *f* 15; ontwerp „Lijnenspel", van den heer J. Meilij te Amsterdam, *f* 10; ontwerp „Etude", van den heer Corns. de Graaf te Haarlem, *f* 10.

De Jury van beoordeeling bestond uit de heeren H. P. Berlage Nz., C. W. Nijhoff en L. Zwiers.

Drie ontwerpen, ingekomen na de vastgestelde termijn van inzending, moesten buiten mededinging blijven. In 't geheel waren dus 34 ontwerpen ingezonden.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 1 Juli 1905. *De Tempel des Vredes.* In dit artikel wordt instemming betuigd met den klaagtoon van „Architectura" over de keuze van de plaats op Zorgvliet, waarop de tempel zal verrijzen.

Akten van bekwaamheid voor bouwkundigen. Dit stuk ademt den geest: afschaffing van examens. Wat het M. T. O. betreft, schijnt men echter geen beter middel te kennen om van bekwaamheid blijk te geven, dan zulke examens. Wat de P. S. betreft, is men in den laatsten tijd tot het goede inzicht gekomen, dat een betrouwbaar onderzoek alleen kan worden ingesteld door examinatoren, die de candidaten bij hun studie hebben gadegeslagen.

Architectura. 1 Juli. Slot van: *Ideeën over Kunst en samenleving,* door Js. Ingenohl. Eerst wanneer het „ego" wordt teruggedrongen en gevoelsleven, het eenige dat tevredenheid kan schenken, weer in alle klassen zal doordringen, eerst dan zal ook de gewilde, gezochte kunst van heden opgehouden hebben te bestaan en er weer plaats zijn voor de eenige ware kunst, die van eenvoud en soberheid: de kunst van het volk.

In het artikel: *De nieuwe bouwverordening* wordt gewezen op de zeer weinige belangstelling die in den Amsterdamschen gemeenteraad is betoond bij de behandeling van de nieuwe bouwverordering. De meeste ingediende amendementen van de heeren Hendrix en Schut, met het doel mildere bepalingen te verkrijgen, werden verworpen, evenals de meeste van de heeren Tak en Polak op sociaalhygiënisch gebied. De samensteller der verordening heeft succes gehad van zijn omvangrijk werk, de Commissie van advies echter in het geheel niet, daar hare voorstellen vrijwel met krenkend stilzwijgen zijn voorbijgegaan. Treurig is het te moeten constateeren, dat de raad, in hoofdzaak samengesteld uit juristen en kooplieden, zich in technische zaken alleszins bevoegd acht en hooghartig alle technische voorlichting meent te mogen afwijzen.

Het „Technisch gedeelte" bevat een lang artikel over de vijfde bijeenkomst, gewijd aan de *Verzorging van Gedenkteekenen,* gehouden in September j.l. te Mainz; vooral wordt gewezen op de belangrijke onderwerpen die op het gebied van stedenbouw werden behandeld.

De Bouwwereld. 28 Juni. Slot der beschrijving van de *Gebouwen der Alg. Mij. van Levensverzekering enz.* te Amsterdam, architect de heer H. P. Berlage Nz., met twee afbeeldingen, die van den tegenwoordigen en die van den vroegeren toestand.

De geest der nieuwe bouwverordening van Amsterdam, een afschrikkend voorbeeld. In dit artikel wordt gewezen op de geringe aandacht die de raadsleden aan het onderwerp hebben geschonken. De sociale bestemming beheerscht het ontwerp der verordening volkomen. De woningtoestanden in Amsterdam zijn echter niet van dien aard, dat plotseling de woningbouw aan zóó zware minimum-eischen kan of moet worden onderworpen, als thans van kracht worden. De verordening zal op haar gebied niet strekken om de welvaart van Amsterdam te verhoogen, daarentegen wel om den ondernemingsgeest te fnuiken. Een merkwaardige tegenhanger van den vooruitstrevenden zin is de aanstaande ambtenaarsheerschappij en kwelling; ondanks de 343 artikelen, kan de verordening verschillend worden aangevuld en uitgelegd, en de „Commissie van advies," die nog eenigszins bij B. en W. als tegenwicht tegen de ambtenaren had kunnen dienen, is absoluut een wassen neus. Wie bouwt, is overgeleverd aan de genade, niet aan 't oordeel van het bouwtoezicht.

Verwacht wordt, dat de Amsterdamsche bouwkundigen zich bijtijds vereenigen om de uitvoering der bouwverordening te controleeren en naar vermogen te beletten, dat daarbij de belangen van het bouwvak meer zullen worden geschaad dan volgens de verordening bepaald onmisbaar is.

De bouwvallen van Groot-Zimbabwee in Rhodesië, overgenomen uit het „Journal of the Society of arts".

Technisch Weekblad. 29 Juni. *Traagheidsmoment en doorsnede—modul van eenvoudige doorsneden.*

UIT DEN VREEMDE.

Bij den vreeselijken brand te Baltimore op 7 Febr. 1904 hebben de torenhooge huizen der nieuwste constructie eene schitterende proef doorstaan. Midden in het hevigst van den brand, hebben ze twee dagen lang het gevaarlijkste vuur getrotseerd, en menigmaal zelfs de vlammen tegengehouden en een hoofddeel der stad gered. Waar het vuur, trouwens spoedig gebluscht, eenig nadeel toebracht, geschiedde dit wegens de niet beschermde vensters.

Bij dezen brand, die 2500 huizen verwoestte, bleek, dat kalksteen en marmer totaal door vuur vernietigd werden, zandsteen en zelfs graniet barsten en versplinterden. De gewone goede baksteen hield het daarentegen uitstekend uit. Bij hooge gebouwen moet evenwel met het oog op het groote gewicht, van holle baksteen gebruik gemaakt worden. IJzeren rolluiken hebben het vuur slecht weerstaan, daarentegen hadden vensterafsluitingen met draadglas en Luxfer-prisma's groot succes. IJzeren zuilen en balken worden algemeen en met het beste gevolg tegen brand met holle terra-cotta-tegels ommetseld.

Het oude parlementsgebouw (1639) waar het Schotsche parlement vergaderde tot 1707, toen de vereeniging met Engeland plaatsgreep, wordt geheel gerestaureerd. Vooral merkwaardig is de eikenhouten open dakbetimmering van de „Hall" een van de fraaiste van Engeland.

In Engeland bestaat eene vereeniging, die zich ten doel stelt, het herbouwen en restaureeren van belangrijk oude kerken en kapellen, terwijl zij aan andere restauratiën geldelijke steun kan verleenen.

Sinds eenigen tijd wordt in Frankrijk een soort buitenbepleistering gebruikt, die den naam draagt van „Sable-mortier coloré", hoofdzakelijk saâmgesteld uit zwavelzure en koolzure kalk met zuiver wit zand en een of andere kleurstof waarmede het mengsel elke gewenschte kleur gegeven kan worden. Oorspronkelijk een geheim en zeer duur, is het, nu het geheim is opgeheven, door de concurrentie een goedkoop en goed materiaal geworden, waarvan het gebruik zeer toenemend is. — Het wordt zeer hard, en allerlei voorwerpen tot uit- en inwendige versiering van gebouwen, worden er eveneens van gegoten.

De „Ligue Maritime" te Parijs heeft een wedstrijd uitgeschreven, van zee-decoratieve kunst.

Het onderwerp is de wandversiering van het salon van een jacht. Het geheel moet zijne denkbeelden ontleenen aan de wezens en voorwerpen der zee of aan zee-gebeurtenissen.

De Jean Jacques Berger-prijs (15.000 frs.) is door de Académie des Beaux-arts toegekend aan den heer Lalou voor de „gare du chemin de fer d'Orléans" (Quai d'Orsay).

De Antoine-Nicolas Bailly-prijs (1500 frs.) voor het beste werk over architectuur is toegekend aan den heer Ballu, voor zijn werk „Ruines de Timgad".

BERICHTEN.

Technische Hoogeschool. Bij Kon. besluit is voor het tijdvak van 6 Juli 1905 tot aan het einde van het studiejaar 1907—1908 benoemd tot Rector-magnificus der T. H. School de heer J. Kraus, Civiel Ingenieur, Hoogleeraar Directeur der Polytechnische School te Delft.

Kon. Instituut van Ingenieurs. In de vergadering van den Raad van Bestuur, op 27 Juni jl., is gekozen tot president het raadslid J. L. Cluysenaer; tot vice-president is herkozen het raadslid M. J. van Bosse; tot penningmeester is gekozen het raadslid P. Kleijnhens, zoodat de raad van bestuur, met ingang van het nieuwe instituutsjaar, samengesteld uit de heeren: J. L. Cluysenaer, president; M. J. van Bosse, vice-president; P. Kleynhens, penningmeester; P. Huffnagel, J. de Koning, S. G. Everts, J. Groenendaal Jr., P. H. Kemper, J. Muijsken, R. Witte, president van de Vakafdeeling voor werktuigen en scheepsbouw (aftredend); L. H. N. Dufour, president van de Vakafdeeling voor electrotechniek; J. L. Huijzinga, president van de Vakafdeeling voor spoorwegbouw en spoorwegexploitatie.

Vereeniging van Delftsche Ingenieurs. De algemeene zomervergadering zal dit jaar gehouden worden op 2 September te Haarlem.

Ned. Vereeniging voor Teekenonderwijs. Op Zondag 16 Juli, des voorm. te elf uur, zal in „Buitenlust" een buitengewone Algemeene Vergadering worden gehouden. Op den beschrijvingsbrief staan, behalve de verkiezing van twee nieuwe Bestuursleden, de volgende onderwerpen vermeld:

De nieuwe richting in het Teekenonderwijs, in te leiden door den heer J. D. Ros, leeraar aan de Ac. v. Beeld. Kunsten te 's-Gravenhage; toelichting van den heer N. F. Perk, Hoofd der openbare school te Nunspeet, bij eene tentoonstelling van teekeningen der Stiftungs-Schule te Hamburg; zijn de resultaten van ons teekenonderwijs wel zoo slecht als men tegenwoordig vaak beweert? De bespreking der laatste vraag zal worden ingeleid door den heer J. de Raad, leeraar H. B. S. en B. A. S. te Utrecht.

Tijdens de vergadering zullen uitgaven van de firma Wed. J. Ahrend & Zoon, te Amsterdam, tentoongesteld zijn.

Amsterdamsche bouwverordening. In de vergadering van den gemeenteraad van Amsterdam, gehouden op 5 Juli j l. werd met 28 tegen 8 stemmen de nieuwe bouwverordening na tweede lezing goedgekeurd.

Na dit besluit bracht de Voorzitter, onder instemming der vergadering, dank aan den Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht voor al den arbeid, aan de samenstelling van het concept besteed.

Rotterdamsche bouwverordening. De gemeenteraad van Rotterdam keurde met algemeene stemmen op één na, den 3en Juli j.l. de nieuwe bouwverordening goed.

Polytechnische School. Van de candidaten die zich onderwierpen aan het examen C. art. 61, Civiel Ingenieur, zijn 42 geslaagd.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	48	jaar	salaris	f 100.—
"	"	"	32	"	"	- 90.—
"	"	"	25	"	"	- 70.—
"	"	"	22	"	"	- 80.—
"	"	"	22	"	"	- 40.—
"	"	"	31	"	"	- 90.—
"	"	"	26	"	"	- 60.—
"	"	"	31	"	"	- 100.—
"	"	"	20	"	"	- 50.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	21	"	"	- 60.—
"	"	"	28	"	"	- 85.—
"	"	"	30	"	"	- 100.—
"	"	"	35	"	"	- 100.—
"	Teekenaar	"	21	"	"	- 45.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	18	"	"	- 30.—
"	"	"	19	"	"	- 40.—
"	"	"	23	"	"	- 60.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 10 JULI.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis aan de Molenstraat.

De bouwk. J. Nikkels 's av. 6 u. in 't Volkskoffiehuis van W. Wolf Jzn. alw. bestek en teek. ter inzage.

ENSCHEDÉ. Het vergrooten van fabrieksgebouwen met ongeveer 4650 M². en het bouwen van een kantoorgebouw.

De directie der „Katoenspinnerij Bamshoeve" 's m. 12 uur in hotel „de Graaff". Bestek en teek. vanaf 1 Juli verkrijgb. ad f 12,50 en worden bij inschr. à f 10 teruggenomen, bij den arch. G. Beltman A.Gzn. die inl. geeft. Aanw. 10 Juli v.m. 9 u.

HENGELO (OV.). Het bouwen van twee woonhuizen, voor rekening van den heer S. Peeze.

De architect J. Wilmink Gzn. 's av. 8 u. in het café van A. Jonge—Poering. Bestek en teek. in bovengen. café ter inzage. Aanw. 10 Juli v.m. 10 uur.

ROTTERDAM. Het bouwen van een heerenhuis a/d Westersingel.

De architecten Muller en Drooglever Fortuijn en v. d. Tak 's midd. 12 u. in het Poolsch koffiehuis, Zuidblaak 2. Bestek en teek. ter inzage in voornoemd koffiehuis en aldaar en bij de archit. à f 2,50 te bekomen.

VEENENDAAL. Het bouwen van een dubbele villa aan de Kerkwijk.

De firma Gebr. van Leeuwen 's midd 12 u. in hotel „de Roskam". Bestek en teek. à f 1.50 te bekomen bij den architect B. van Kreel. Aanw. gedaan.

VENRAAIJ (LIMB.). Het bouwen van een nieuw woonhuis aan den Oostrumschen weg, met bijlevering van eenige materialen.

De heer G. Gossens, bakker n.m. 5 u. bij P. J. v. d. Ven. Bestek en teek. ter inz. bij L. Verbeek. Aanw. 10 Juli n.m. 4.

DINSDAG 11 JULI.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woningen op een terrein gelegen aan de Lage Bothofstraat.

De archit. J. C. Kromhout v. d. Meer 's av. 8 u. in 't café van G. Zwijnenberg, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 11 Juli v.m. 9 u.

GESTEL (N.-BR.). Het bouwen van eene sigarenfabriek te Gestel.

De firma IJpes en Posthumus te Utrecht n.m. 6 u. Bestek en teek. in voorn. café te bekomen à f 2. Inl. te bekomen bij den bouwk. J. H. v. d. Ven te Eindhoven. Aanw. op de plaats 11 Juli v.m. 10 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

18 JUNI.

SNEEK. Het verbouwen van de magazijnen der firma Gebr. Lampe. Grootzand.
Laagste inschrijver Tjalling Kloosterman, f 8380 Gegund.

19 JUNI.

WINSUM (FR.). Het afbreken van 2 oude en het ter plaatse bouwen van 3 nieuwe woningen. Ram. f 2258. Door de diaconie der Ned. herv. kerk.
Geg. aan H. Wipstra voor de begrooting.

21 JUNI.

BREUKELEN (HERBEST.). Het bouwen van een pastorie. Door de kerkeraad der Gereform. kerk.
Laagste inschr. J. Vonk, Zeist, f 5310. Gegund. Allen zonder het ijzer-, glas- en verfwerk.

22 JUNI.

TILBURG. Het bouwen van eene capsulefabriek aan de Langestraat alhier. Door den arch. H. Bekkers, namens den heer Frans Verbunt.
Laagste inschr. Lamb. v. Eijck, f 5790. Geg.

26 JUNI.

NUMANSDORP. Het afbreken en weder opbouwen van een woonhuis met deszelfs leverantie en arbeidsloonen. Door den heer T. Visser.
Metselwerk. Laagste inschr. P. v. d. Wulp, Heinenoord, f 2850.
Timmerw. G. Kooiman, Heinenoord, f 1840.
Verfwerk. J. v. Eimeren, f 393,50.
Smidswerk. C. Vis, Zuid-Beierland, f 194.
Lood- en zinkw. B. Blanc, Klaaswaal, f 139.

27 JUNI.

APELDOORN. Het bouwen van eene vergaderzaal met eenige bijkomende werkzaamheden. Door de kerkvoogden der Ned. herv. gem.
Laagste inschr. G. Jochems, f 5160. Gegund.
DRUNEN. Het bouwen van een roomboter. fabriek Drunen en Elshout. met schuurtje. Door den heer Jos. v. Ree te Waalwijk.
Laagste inschrs. J. Jehoel en H. Verhoeven, f 2684. Gegund.
TETERINGEN (N.-BR.) Het bouwen van twee heerenhuizen op een perceel aan den Teteringschen dijk. Door de archit. P. A. Oomes en L. v. d. Pas te Breda.
Timmer-, ijzer-, glas-, verf- en Loodgieterswerk. Laagste inschrijver J. Helmonds, Ginneken, f 3963.
Metsel- en hardsteenwerk. A. Vermijs, Oosterhout, f 3674.
Massa. Gebr. de Kanter, Teteringen, f 7,500.

28 JUNI.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van 8 heerenhuizen in de Adriaan Pauwstraat te 'sGravenhage. Door het bestuur der coöp. bouwvereeniging „Tuinstad".
a. Laagste inschrijver H. de Kluiver, Sliedrecht, f 36048.
b. Pelt en Hooijkaas, Rotterdam, f 32969 en f 32580.
Massa. P. A .v. d. Velde, Terneuzen, f 70863.
STEYL (LIMB.). Het afbreken van een oud heerenhuis en het bouwen van 3 villa's aldaar met gedeeltelijk bijlev. van materialen. Door den architect P. Rassaerts, Straalsche weg 17, Venlo.
Laagste inschrs. Gebr. W. en H. Sorée Venlo, f 22500. Gegund.

29 JUNI.

BUREN (GELD.). Het amoveeren van een woonhuis, schuur en achterhuis, en het daar ter plaatse bouwen van een vereenigingslokaal en heerenhuis aan de Hoofd- of Peperstraat, benevens het bouwen van vijf werkmanswoningen daarachter. Door de Burensche Bouwmaatij.
Laagste inschr D. v. Alpen, Erichem, f 12574.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM. BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

15 JULI 1905. 25e JAARGANG. No. 28.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Door het Hoofdbestuur der Maatschappij is het volgende adres ingediend bij den Gemeenteraad van Amsterdam.

Aan den Gemeenteraad van Amsterdam.

geeft met verschuldigden eerbied te kennen,

het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, gelezen hebbende de voordracht van 20 Juni 1905, No. 629, van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam, tot wijziging van den aanleg der Sarphatistraat en omgeving,

dat het met leedwezen daaruit kennis heeft genomen van het voornemen, om de terreinen aan beide zijden van de Nieuwe Lijnbaansgracht westelijk van de te verbreeden brug over die gracht vóór de Plantage Middellaan, te bestemmen voor bouwterrein.

Het Hoofdbestuur acht het namelijk uit een oogpunt van welstand gebiedend noodzakelijk, de bedoelde terreinen niet te bebouwen, en het sluit zich aan bij de bedenkingen die, zooals uit de voordracht blijkt, ook reeds door de Gezondheidscommissie zijn gemaakt, en die het uiterlijk aanzien van het nieuw te maken stadsgedeelte betreffen.

De uitzichten van af de te verbreeden brug zoowel naar de zijden van het Alexanderplein en de Middellaan, met weelderig groen in het verschiet, als die over de Nieuwe Lijnbaansgracht, zijn zeldzaam aantrekkelijk; de geheele omgeving aldaar vormt een fraai en ruim stadsgedeelte, zooals wellicht geen tweede bestaat in den nieuweren uitleg van Amsterdam. Een bebouwing ten westen der brug zal zeer ten nadeele zijn van dien toestand, die in het karakter der omgeving alléén verfraaid zal kunnen worden door de bovenbedoelde terreinen te bestemmen voor plantsoen, waarin desnoods een enkel gebouwtje voor eenigen tak van openbaren dienst kan worden geplaatst.

Wanneer ter weerszijden van de tot 18 M. versmalde gracht ten westen van de brug, woningen zullen zijn verrezen, zal de gracht, niettegenstaande de tuintjes achter de huizen, nog smaller toeschijnen dan zij nu reeds geworden is; de bebouwing zal een armelijk vertoon maken in de overigens zoo ruim aangelegde omgeving. Vooral zal dit laatste het geval zijn met het ontworpen blok huizen ten Noorden der gracht. Het daarvoor beschikbare bouwterreinen is, gemeten op de bij de voordracht overgelegde teekening, hoogstens 19 M. diep, of, wat de perceelen met voortuintjes betreft, slechts ongeveer 16 M. diep, terwijl de straat waaraan de huizen komen te liggen, slechts 12 M. breed zal worden; de op het Noorden ontworpen voortuintjes zijn zeer slecht gelegen. Woningen van eenig belang, zullen daar ter plaatse zeer waarschijnlijk niet verrijzen.

Niettegenstaande de toezegging van Burgemeester en Wethouders, dat bij de bebouwing zooveel mogelijk met de eischen van welstand rekening zal worden gehouden, zullen, volgens het oordeel van het Hoofdbestuur, zelfs de strengste eischen niet kunnen verhoeden, dat die bebouwing in tegenspraak zal zijn met het karakter der omgeving;

redenen waarom het Hoofdbestuur zich wendt tot Uwen Raad met het dringend verzoek, te voorkomen. dat bedoelde terreinen zullen worden bebouwd, maar te bevorderen, dat zij bestemd zullen worden tot het aanleggen van plantsoen

Amsterdam, 5 Juli 1905.

't welk doende,
het Hoofdbestuur van de Maatschappij
tot Bevordering der Bouwkunst.
ED. CUYPERS, *Voorzitter*.
C. T. J. LOUIS RIEBER, *Secretaris*.

ZUTPHENSCHE MONUMENTEN.

door J. GIMBERG.

In de laatste jaren is het aantal van hen, die op hunne zomeruitstapjes Zutphen aandoen of wel er eene speciale reis voor over hebben, zeer toegenomen.

Komen velen in hun vacantietijd eens een kijkje in onze stad nemen, omdat ze toch hier in de omgeving van het rustige Geldersche landschap genieten en ter afwisseling de nabijgelegen steden en dorpen opzoeken, niet weinigen — en hun aantal wordt steeds grooter — brengen een bezoek aan Zutphen, omdat ze er de prachtige Gotische St. Walburgskerk willen zien met hare bekende librije, koperen doopvont, middeleeuwsche lichtkroon, muurschilderingen, enz.

Bewonderaars van oude kunst en vooral die van oude architectuur kunnen hier echter behalve die St. Walburgskerk nog andere bouwmonumenten vinden, welke voor hen het bezoeken dubbel waard zijn.

Wel jammer is het, dat in de bestaande gidsjes van Zutphen, hoe verdienstelijk overigens samengesteld, uiterst weinig over die merkwaardigheden te vinden is, zoodat velen eerst na hunne thuiskomst tot de ervaring komen, dat ze nog heel wat niet gezien hebben. Den vreemdeling voortaan voor deze teleurstelling te vrijwaren, is het doel, dat mij bij het bewerken dezer minder beknopte beschrijving onzer bouwmonumenten voor oogen stond.

De Sint-Walburgskerk.

De St. Walburgskerk bestaat uit een toren, drie beuken (één hoofd- en twee zijbeuken), een koor met kooromgang en kapellenkrans, eene raadskapel, twee dwarspanden, eene librije en een Noorder hoofdportaal. De kerk is georiënteerd en staat geheel vrij.

De St. Walburgskerk bestond reeds vóór 1059. Zij was toen aan den apostel Petrus en de H. Walburgis gewijd.

Deze oudste kerk, waarvan ons overigens niets bekend is, is na 1059, het jaar, waarin ze voor het eerst vermeld wordt, en vóór 1105 door eene ons onbekende oorzaak afgebrand. In 1105 werd zij door bisschop Burchard gewijd, bij welke gelegenheid hij tevens hare privilegiën bevestigde.

Deze opbouw geschiedde op kosten van graaf Otto (overleden in 1113).

Bestaat die kerk uit de 12de eeuw nog, gelijk sommigen willen?

Moest het antwoord op deze vraag bevestigend luiden, dan zou de St. Walburg zeer beslist de sporen van den Romaanschen bouwstijl moeten dragen, welke in de twaalfde eeuw nog de heerschende bouwstijl was. Dit is echter niet het geval.

Zelfs het onderste gedeelte van den toren, vrij algemeen voor het oudste deel der kerk aangezien, heeft b. v. zuiver Gotische spitsboogvensters. De kerk van 1105 is dan ook, door welke oorzaak bleef tot heden onbekend, verdwenen.

Aan haren herbouw was men in het begin der 13de eeuw bezig blijkens een nog in het kerkarchief aanwezige aflaat van 21 Januari 1226, waarbij een aflaat van 20 dagen gegeven wordt aan hen, die op den dag van Philippus en Jacobus (1 Mei) de kerk te Zutphen bezoeken en voor het afbouwen van deze iets afzonderen. [1])

Deze kerk uit de 13de eeuw — wanneer zij voltooid werd, blijkt nergens — vormt de kern van het tegenwoordige gebouw.

Het is het middenschip met koor en de twee korte dwarspanden, welke zich nog tusschen den kooromgang en de beide zijbeuken bevinden, benevens het onderste gedeelte van den toren, dat uiterst sober is behandeld en geheel de kenmerken van den overgangsstijl der 13de eeuw draagt. Dit deel van den toren vormt als het ware met het schip een geheel.

De beide zijbeuken, de dwarspanden en de kooromgang met de daarachter gelegen raadskapel behooren niet tot de oorspronkelijke kerk. De beide dwarspanden zijn in het laatst der 15de eeuw gebouwd, terwijl de kooromgang er reeds vóór 28 December 1392 geweest moet zijn, toen er sprake is van de raadskapel te bouwen.

De kooromgang en de raadskapel dagteekenen uit ongeveer denzelfden tijd, wat ook uit een stuk van 1429 kan opgemaakt worden.

[1]) Sloet, Oorkondenboek, no. 479, plaatst dezen aflaat op het jaar 1225. In het Archief voor het Aartsbisdom Utrecht. jaarg. 1904, heeft echter dr. K. O. Meinsma aangetoond, dat hij van 1226 dateert.

De beide zijbeuken kwamen in het begin der 15de eeuw gereed.

Gewoonlijk neemt men aan, dat de oorspronkelijke zijbeuken lager en smaller zijn geweest dan de tegenwoordige. Bij de verbreeding ervan heeft men ze tot de hoogte van den middenbeuk opgetrokken, waarvan toen de bovenramen in de kerk kwamen te zitten en dus geen reden van bestaan meer hadden. Men brak ze daarom weg en hakte het muurwerk door tusschen die ramen en de bogen eronder, welke de verbinding van den hoofdbeuk met de zijbeuken vormden. Dit moest geschieden om voldoende licht in den hoofdbeuk te krijgen.

Het steenen onderstuk van den toren is door horizontale banden in zes niet even hooge vakken verdeeld, de drie onderste daarvan behooren tot het oudste gedeelte der kerk, de overige zijn er later, misschien na den grooten brand van 1446, op gezet. Het trappentorentje aan den westhoek van den toren was oorspronkelijk lager dan thans, het werd in 1547 hooger opgetrokken, om den zeer nauwen toegang tot den toren in één der pilaren te vermijden.

Op Palmzondag (10 April) 1446 sloeg de bliksem in den toren, waardoor zijne houten spits geheel afbrandde en ook het middengedeelte en de zuidzijde der kerk groote schade leden.

Eerst in April 1482 begon men den toren weder op te bouwen; in 1484 werd hij met leien gedekt.

Op den 29sten Maart 1600 werd de toren opnieuw door den bliksem getroffen, waardoor hij tot aan het steenwerk afbrandde. Men begon eerst in 1633 aan den herbouw. Op het steenen onderstuk werd toen de leelijke houten peperbus gezet, welke er nog op staat. De dwarsbeuk aan de Noordzijde kwam in 1492, die aan de Zuidzijde in 1499 gereed, terwijl het fraaie portaal tegen den Noorder zijbeuk uit het midden der 15de eeuw dagteekent.

Sedert 18 Juni 1890 is men bezig de St. Walburg uitwendig, sedert 5 Mei 1902 haar inwendig te restaureeren. Ten gevolge dezer restauratie is thans op de raadskapel en het Noordelijke gedeelte van den kooromgang na de kerk van buiten geheel hersteld. Het steenhouwwerk der conterforts met hunne hogels en fioelen, de balustrade langs het kerkdak, waarboven de pijnakels der conterforts uitsteken, zijn geheel of gedeeltelijk vernieuwd en het opgaande muurwerk hersteld en opnieuw gevoegd.

Het leelijke houten maaswerk der ramen, dat men omstreeks 1840 had aangebracht, na het bestaande steenen te hebben weggebroken, is weer vervangen door steenen traceeringen, waartusschen in lood gevatte ruitjes gezet zijn.

De kerk maakt nu van buiten een veel prachtiger indruk dan vóór hare restauratie, toen ze door verwaarloozing en onzaakkundige herstellingen er zeer vervallen uitzag.

Forsch rijzen de beeren langs de muren opwaarts en breken met hunne hogels en fioelen de eentonig gladde muurvlakken, terwijl de ramen met hunne sierlijke traceeringen het geheel verlevendigen.

Op den hoek van den Noorder zijbeuk zijn twee nieuwe beelden van Petrus en Paulus gezet. Een paar dergelijke beelden stonden daar reeds in onzen tijd, doch in zeer vervallen toestand.

Tegen de overige conterforts, welke sedert menschenheugenis geen beelden meer droegen, zijn er ook geene geplaatst.

Noorder Hoofdportaal.

Vooral het Noorder hoofdportaal is door deze restauratie tot zijn recht gekomen. Slank rijst het van den grond op en streeft het met zijne rijk bewerkte pijnakels naar boven.

Onder een hoogen boog, waarin een gesmeed ijzeren hek geplaatst is, treedt men het binnen. Over den toog loopt een gebogen fries, waarin eene rij van heiligenbustes gehouwen is. In eene nis daarboven heeft men het beeld van St. Walburgis geplaatst.

Het oog valt terstond op een fraai Maria-beeld, dat zich tusschen de deuren bevindt, welke toegang tot de kerk geven. Het stond daar reeds, hoewel geschonden, vóór de restauratie, doch was toen door een houten zoldering aan het oog onttrokken. Vooral de drapeering van dit beeld is prachtig uitgevoerd.

Het gewelf, dat zich als een troonhemel over deze Mariabeeltenis huift, is met een viertal profeten: Balaäm, Isaias, Aggeus en David beschilderd, welke te halver lijve uit een fraaien bloemkerk komen. Op banden, welke zich om hunne hoofden slingeren, wordt de komst van Jezus geprofeteerd.

Waar de ribben van het gewelf elkaar kruisen, zijn op een viertal schilden de wapens van Oudzutphensche families aangebracht.

Librije.

In de St. Walburgskerk vraagt het eerst onze aandacht de te recht beroemde librije, waarvan een bevoegd deskundige verzekert, dat er in West- Europa waarschijnlijk geen tweede voorbeeld van bestaat. [1])

Met den bouw er van begon men in 1561. In 1563 werd zij voltooid.

De librije kwam hoofdzakelijk door toedoen der kerkmeesters Coenraad Slindewater en diens vriend Herman Berner tot stand. Het doel van Slindewater was, om daardoor degelijke lectuur onder het bereik van ieder, zoowel geestelijke als leek, te brengen en mede om de geestelijkheid in staat te stellen, zich toe te eigenen, datgene, wat zij noodig had in haar strijd tegen de opkomende Hervorming.

De librije is overdekt door twee rijen kruisgewelven, welke in het midden door vier achtkantige pilaren ondersteund worden.

Deze zijn zonder kapiteel; waar echter het achtkant in het vierkant overgaat, zijn in de vier afschuiningen beelden aangebracht, o. a. St. Walburgis, Mattheus, Lucas, Marcus, St. Barbara enz.

Op den derden pilaar bevindt zich het beeld van den Heiland, in de linkerhand een wereldbol houdende, terwijl Hij met de rechterhand naar de woorden boven zijn hoofd wijst: Ego sum via veritas et vita (Ik ben de weg, de waarheid en het leven). Al deze beelden zijn door zekeren meester Wilhelm gehouwen.

In het vertrek bevinden zich twee rijen eikenhouten lezenaars, overdwars geplaatst, zoodat in het midden een doorgang is. Elke lezenaar of lectrijn bestaat uit twee tegen elkaar geplaatste hellende vlakken en draagt dus twee rijen boeken. Achter ieder van deze bevindt zich eene zitbank.

Boven over elken lezenaar loopt eene ronde, ijzeren staaf, welke met een slot aan de voorzijde van den lezenaar vastgezet is. De ijzeren kettingen, welke men boven aan den band der boeken heeft vastgeklonken, zijn aan hun einde van een ring voorzien, die aan de staaf gestoken is, zoodat elk boek heen en weer geschoven kan worden. In de middeleeuwen en nog een paar eeuwen later was het gewoonte, om in openbare bibliotheken boeken op deze wijze vast te leggen, ten einde daardoor te voorkomen, dat zij gestolen werden.

Langs den langen buitenmuur staan tien eikenhouten lezenaars, aan wier voorzijde door genoemden meester Wilhelm beeldjes zijn gesneden: Christus, 't Lam Gods en andere. De overige acht lezenaars aan de zijde van den kerkmuur zijn zonder eenige versiering.

De vloer is geplaveid met vierkante roode estriken, in enkele waarvan zich afdrukken van hondepooten bevinden, welke het volksgeloof tot duivelspooten heeft gestempeld. Dit heeft de legende doen ontstaan, dat de duivel eens in hoogst eigen persoon de librije heeft bezocht, hetgeen Staring aanleiding heeft gegeven, om de handeling van zijn Jaromir te Zutphen in deze librije te laten afspelen.

Het vertrek ontvangt door zes, eertijds zeven ramen licht, in enkele waarvan zich nog gebrandschilderd glas bevindt.

De librije bevat een achttal handschriften en vijf en tachtig incunabelen, benevens een groot aantal drukken uit de 16de en 17de eeuw. De door Dr. Meinsma bewerkte catalogus telt 741 nummers.

Muurschilderingen.

De muurschilderingen tegen de gewelven van het Zuider en Noorder dwarspand zijn reeds geheel gerestaureerd.

Het Noorder is door twee gewelven overspannen, elk bestaande uit vier kleine en tien grootere velden.

De kleinere bevatten bont gekleurde blad- en bloemarabesken, welke men ook in de hoeken der grootere vindt.

Uit laatst bedoelde verrijzen de bustes van twaalf apostelen en tien profeten, met heldere kleuren iets meer dan levensgroot geschilderd.

Om de figuren der apostelen, die aureolen dragen, welke de profeten hier missen, slingeren zich spreukbanden met Latijnsche opschriften in Gotische letter.

Elk der apostelen, voorzien van zijn attribuut, spreekt daarop een gedeelte van het Credo uit.

Naast iederen apostel bevindt zich op een tweetal uitzonderingen na, een profeet (buste), die op een spreukband eigen woorden aanhaalt, om die van den apostel te bevestigen.

De gewelfschilderingen in het Zuider dwarspand zijn veel soberder behandeld dan die in het Noorden, waar de figuren tusschen allerlei bloemen en versieringen schuil gaan.

Alle zijn echter fraai van teekening en kleur en komen mooi uit tegen het witte fond der gewelven.

Op dit Zuider gewelf zijn de vereenigde stamboomen van Joseph en Maria, dus de stamboom van Jezus geschilderd, waarvan, zoo ver ons bekend is, nog geen tweede voorbeeld in ons land is gevonden.

Waarschijnlijk heeft de schilder ook zelf te kennen willen geven, dat men dit alles als een stamboom moest opvatten. Aan den zuidelijken schildmuur toch in een hoek van een gewelfveld, waar men eene buste zou verwachten, heeft hij tegenover Eleazar, eene hand geschilderd, die een gestyleerden bloeienden tak vasthoudt, waaraan eene vrucht hangt.

Ook de restauratie van de helft van het gewelf van het Zuider zijschip is gereed.

Daarop zijn aangebracht forsch geteekende fantasiekoppen, veel gelijkend op mombakkesen. Zoo is er één, die vlammen uit den mond spuwt, één, die grijnzend de tanden laat zien, en een derde heeft de vingers in de hoeken van den mond gezet, om deze zoo wijd mogelijk open te sperren.

't Is nog niet uitgemaakt, wat die fratsen moeten voorstellen.

Op het tweede gewelf komen eenige bustes voor, één staat met getrokken sabel gereed, om eene gans of eend, die hij in de hand houdt, den kop af te slaan, een tweede heeft eene bierkan vast enz. 't Is mij onbekend, wat men met deze figuren heeft willen uitdrukken. Misschien kan dit eerst

---

[1]) J. W. Clark, Librairies in the medieval and renaissance periods. Cambridge 1894.

uitgemaakt worden, als ook de andere helft van het gewelf ontbloot is.

De schilderingen tegen het opgaande muurwerk zijn uit verschillende perioden en van even verschillend gehalte. Die op de pilaren in het middenschip zijn de oudste, die in de kapellen van den kooromgang en op de pilaren van het koor de jongste.

De meeste dezer tafereelen in den kooromgang, in hoofdzaak die aan de Noordzijde, zijn niet anders dan geschilderde memorietafels en dus uitsluitend aangebracht, om de nagedachtenis van overledenen in herinnering te houden. De fraaiste schilderingen bevinden zich in dien omgang. Ik wijs slechts op de met veel talent geschilderde voorstelling — de Gregoriusmis — in de kapel der Van Heeckerens. De koppen zijn vol impressie en de gewaden vallen in bevallige plooien naar omlaag.

Deze voorstelling is bij de restauratie gefixeerd.

Er komen op voor: Gregorius voor het altaar, achter hem een kardinaal, een bisschop met een boek, Augustinus met het hart en Dyonisius met het afgehouwen hoofd in de hand. Op de pilaren van het koor zien we: Christophorus met het kind Jezus op de schouders en de Jordaan, waardoor hij waadt, er onder. Op hem volgen op de andere pilaren van den kooromgang: Maria met het kind Jezus, staande in de zon en op de maan, een bisschop met een draak of duivel aan een ketting, enz.

Doopvont.

De fraaie koperen doopvont, welke de St. Walburg bezit, werd blijkens haar omschrift in 1527 door Gielis van (den) Eijnde te Mechelen gegoten. De naam van haar ontwerper weet men niet, zonder twijfel is deze bekend geweest met het bekken van de doopvont te Halle, dat in beginsel gelijk is aan dat van Zutphen. [1])

Jan, de zoon van dezen Gielis, had reeds vóór 1527 het koperen koorhek in de St. Jacobskerk te Utrecht geleverd en op die wijze kwam men mogelijk te Zutphen met den vader in contact. De doopvont heeft eene ronde, fijn geprofileerde kuip, welke met een standaard, waaromheen de beelden der vier Evangelisten in nissen gezeten, op een ronden voet rust, die door zes forsche, liggende leeuwen gedragen wordt.

Aan de Romeinsche cijfers en aan de inkepingen om de kuip kan men zien, dat deze vroeger nog een ornamentalen rand gehad heeft.

Het deksel is rond, waar het op de kuip rust. Het gaat over in een opengewerkt zeskant, dat, architectonisch behandeld, zich ontwikkelt in een rijk systeem van conterforts met pijnakels, zuilen en bogen en zoo den sierlijk hoogen toren vormt tot een baldakijn over eene groep van drie figuren, voorstellende den doop van Christus door Johannes den Dooper in de Jordaan. Van deze groep zijn nog slechts aanwezig de beelden van St. Jan en van den engel, die het kleed van Jezus in de handen draagt. Het derde, kleine beeldje, ook onder den baldakijn geplaatst, behoort daar niet, doch is vermoedelijk afkomstig van eene lichtkroon uit denzelfde tijd.

Van de twaalf apostelen, die vroeger alle dit gedeelte omgaven, zijn er thans nog acht over.

De legende wil, dat men de doopvont eens aan één der vorsten uit het huis van Oranje zou aangeboden hebben, om er kanonnen van te laten gieten. Deze legende vond ik echter tot heden door geen authentiek stuk bevestigd. Wel staat het vast, dat men haar in 1594 wilde verkoopen en de koopsom wilde besteden tot reparatie van het vervallen orgel of voor eenig ander dergelijk doel.

Volgens Tadama was men ook in 1597 van plan, om de doopvont in geld om te zetten. In dat jaar was al het vee der burgers door de Spanjaarden weggeroofd.

„Tot rantsoenering van deze voor allen zoo gewigtige bezitting", zegt Tadama, blz. 238, „was men op het denkbeeld gekomen, om de koperen doopvont in de groote kerk te verkoopen, maar de kerkmeesters boden, in stede daarvan aan, om een stuk land, aan de kerk toebehoorende, te verpanden, en zóó werd het voortreffelijk kunststuk bewaard."

In het laatst van 1904 is de doopvont uit haar hoek tegen den torenmuur genomen en iets meer naar het Zuiden verplaatst, waardoor het gezicht er op ruimer is geworden en het kunstwerk meer tot zijn recht komt. Tengevolge dezer verplaatsing is zij op een nieuw vloertje gezet en het hek er. omheen met vijf vakken vergroot

Naar het model van de Zutphensche doopvont zijn door de firma G. B. Brom te Utrecht een tweetal andere doopvonten vervaardigd, één ervan is geplaatst in de R. C. Kerk te Overveen (bij Haarlem) en de andere in eene R. C. Kerk te Arnhem.

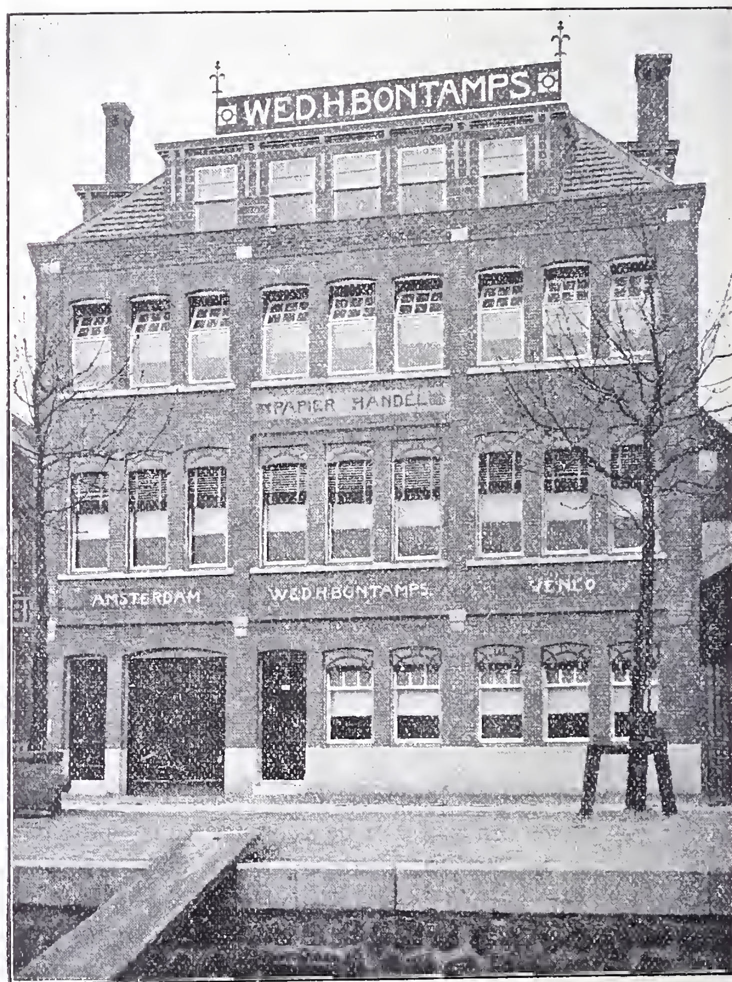
(Wordt vervolgd.)

[1]) Jos. Destrée in Onze Kunst, jaarg. IV.

PAKHUIS

der Firma Wed. H Bontamps, te *Rotterdam.*

Dit pakhuis, ontworpen door, en uitgevoerd onder directie van den heer J. A. Van Straaten Jr. te Amsterdam, bevat gelijkstraats de woning van den concierge, op de eerste verdieping aan de voorzijde kantoren, en is overigens geheel bestemd voor berging van papier. Inwendig is het geheel geconstrueerd van Monier-cement.

Pakhuis der Firma Wed. H. Bontamps te Rotterdam.
Architect J. A. van Straaten Jr.

DE TECHNISCHE HOOGESCHOOL.

Wat reeds ruim dertig jaren geleden had moeten gebeuren, is thans geschied: de Polytechnische School is Technische Hoogeschool geworden. Haar Rector Magnificus en haar curatoren zijn benoemd; de T. H. S. is den 10den Juli 1905 ingewijd in tegenwoordigheid van H. M de Koningin, vergezeld van H. M. de Koningin Moeder en Z. K. H. den Prins der Nederlanden.

Waarom Nederland niet eerder haar T. H. S. met haar breede grondslagen kreeg, en daardoor jaren lang ten achter bleef bij andere landen? Omdat een eenmaal uitgevaardigde wet — in dit geval die op het M. O. — uit overwegingen van politieken aard hoogst moeielijk is te wijzigen, en — men denke aan het groot aantal volksvertegenwoordigers die aan een universiteit een graad verkregen — omdat men hier te lande geen studie rekent te behooren tot het H. O., die niet is vooraf gegaan door de studie van de klassieke talen. Laat het maar ronduit gezegd wezen, dat een groote meerderheid van hen die universitaire opleiding genoten, zich ongaarne gelijk gesteld zagen met hen, die hun diploma behaalden aan de P. S.

De opleiding voor de techniek, voor de toegepaste wetenschap, werd jaren lang als van een rang minder beschouwd, als de opleiding in de zuivere wetenschap. Hoe schoon de beoefening der laatste moge zijn, werd te weinig het practische nut erkend der toegepaste wetenschap, waaraan het te danken is, dat vooral in de laatste jaren de techniek met zulke reuzenschreden is vooruit gegaan. Maar, aan de Universiteit reeds had men geleerd, dat het M. O. niet gelijkwaardig was aan het H. O. De student der Universiteit achtte zich reeds iets hooger dan die, trouwens in de wet met kweekeling aangeduid, van de P. S.

De gelijkstelling van het Technisch Onderwijs met het Hooger Onderwijs, in Duitschland al dateerende van jaren her, is ons land verschuldigd aan het thans afgetreden Ministerie; een miskenning heeft het opgeheven en daarvoor verdient het hulde en erkentelijkheid. Maar, in de eerste plaats zij eere gebracht aan Dr. A. Kuyper, Minister van Binnenlandsche Zaken, aan wiens krachtig initiatief het te danken is, dat de T. H. S. tot stand is gekomen.

Een nationaal feest, waarvan H. M. de Koningin zelve de hoofdpersoon was, is den 10en Juli te Delft gevierd. De Delftsche bevolking heeft zich daarbij niet onbetuigd gelaten; zij heeft de beminde Vorstinnen en Prins Hendrik met vreugde in haar mooie stad ontvangen, die zij in sierlijk gewaad heeft gestoken, en waar zij gansch den dag heeft feest gevierd.

Na een bezoek der Koninklijke Familie aan het Stadhuis en een rit door de stad, had de plechtigheid der inwijding plaats; hoewel sober, was deze hoogst indrukwekkend, zoodat de dag van 10 Juli voorzeker een historische zal blijven voor de illustre instelling.

In de keurig versierde Doelenzaal hadden een 800 tal genoodigden plaats genomen, waaronder, op het podium achter de Vorstelijke zetels, leden van den Raad van State, van den Hoogen Raad, en van de Eerste Kamer; verder een grooter aantal leden van de Tweede Kamer; Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland; vertegenwoordigers van colleges van curatoren en senaten van de Nederlandsche Universiteiten, waaronder ook de Vrije; Secretarissen-Generaal der departementen van algemeen bestuur, referendarissen en andere hooge Staatsambtenaren; burgemeester en wethouders van Delft; de senaat van het Delftsche Studentencorps, al zijn vroegere voorzitters en secretarissen; de senaten van de corpsen der andere hoogescholen; de vice-president van den Delftschen Studentenbond en presidente en secretaresse van de Vereeniging van vrouwelijke studenten aan de Technische Hoogeschool; vertegenwoordigers van tal van Wetenschappelijke instellingen, als: de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, het Kon. Instituut van Ingenieurs, de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst [1]), de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, enz.; militaire en burgerlijke autoriteiten, en vertegenwoordigers van belangrijke ondernemingen van nijverheid.

Toen de Vorstelijke bezoekers hadden plaats genomen, werd door den Secretaris van het college van curatoren der T. H. S., de heer R. A. I. Snethlage, het Kon. besluit betreffende de opening der inrichting voorgelezen, waarna de Voorzitter van het Curatorium, J. Baron Schimmelpenninck van der Oye, het woord nam om der Koninklijke Familie dank te betuigen voor Hare aanwezigheid en H. M. de Koningin voor de bekrachtiging der Wet, — H. M. tevens eerbiedig verzoekende de T. H. S. te willen openen.

De Koningin, aan dit verzoek voldoende, uitte o.a. daarbij dezen wensch:

„Moge de verheffing van het Polytechnicum tot Hoogeschool bevorderlijk zijn voor het wetenschappelijk onderzoek en de diepe studiën alhier gemaakt, welke mannen vormen, in ruime mate bijdragend tot den bloei van ons vaderland op wetenschappelijk en stoffelijk gebied."

H. M. noodige daarop den Rector Magnificus uit het woord te voeren.

Eerst klonk nog plechtig het „Nun danket alle Gott"; daarna besprak de heer Kraus in eene boeiende rede „de opkomst van het technisch onderwijs in verband met de vorderingen der techniek omtrent den aanvang der 19e eeuw". Spreker deed daarbij uitkomen, dat wij, Nederlanders, kunnen wijzen op een tijd, waarin bij ons het voorbeeld werd gegeven tot een wetenschappelijke behandeling der technische vakken — niet alleen wat de kunst van vernielen betreft, maar ook die van scheppen en onderhouden. In den tijd van de Prinsen Maurits en Frederik Hendrik reeds, toen het grondgebied der Vereenigde Nederlanden niet alleen door veldslagen en stedenverovering uitbreiding vond, maar ook langs vreedzamen weg, door droogmaking van plassen en lage landen, om niet eens te gewagen van wat onze koene zeevaarders en wakkere kooplieden destijds hebben gewrocht om de hand te leggen op overzeesche gewesten, — in dat tijdvak stond Nederland voor- en bovenaan op het gebied van technisch onderwijs. De hoogst belangrijke rede van Prof. Kraus behandelende — zooals gezegd — de verdere opkomst van dat onderwijs; van die rede zijn intusschen in tal van dagbladen zulke groote en belangrijke uittreksels verschenen, dat wij meenen met het boven medegedeelde te kunnen volstaan.

Na ten slotte de Vorstelijke Familie en alle verdere aanwezigen namens de T. H. S. dank te hebben betuigd voor hunne belangstellende aanwezigheid bij de plechtigheid, verzocht de redenaar allen zich van hunnen zetel te verheffen en — met een heilbede in het hart voor ons Koninklijk Huis — met hem in te stemmen in een driewerf „Leve de Koningin!"

Nadat geestdriftig aan dit verzoek was voldaan, waarmede de plechtigheid was geëindigd, verliet de Vorstelijke Familie de zaal onder de tonen van Mendelssohns Marcia Triumphalis.

In het receptie-salon hield H M. de Koningin gedurende korten tijd cour voor Curatoren en Hoogleeraren, en nadat de Kon. Familie Stads-Doelen verlaten had, hielden de Senaat en Hoogleeraren receptie.

Door den Rector Magnificus der Groningsche Hoogeschool, Prof. Dr. J. W. van Wijhe, werd aan dien der Technische Hoogeschool bij gelegenheid harer inwijding eene oorkonde overhandigd van den volgenden inhoud:

„De Senaat der Rijksuniversiteit te Groningen begroet met groote ingenomenheid de vervorming der Polytechn. School te Delft tot Technische Hoogeschool. Hij twijfelt niet of het daarmede verbonden recht van promotie, na het bewerken van een proefschrift, zal voor de studenten een machtige prikkel blijken tot verderen wetenschappelijken arbeid.

In de verwachting, dat deze vervorming rijke vruchten zal dragen, zoowel voor het practisch als voor het wetenschappelijk streven van hoogleeraren en studenten, heeft de Senaat te Groningen de eer den Senaat te Delft zijn hardgrondige gelukwenschen aan te bieden."

Dit bewijs van sympathie zal ongetwijfeld op hoogen prijs worden gesteld.

Moge de T. H. S. bloeien en vruchten afwerpen, dat is, moge zij bekwame ingenieurs afleveren die al hunne krachten zullen aanwenden tot bevordering van de welvaart van het Nederlandsche volk; moge van haar getuigd kunnen worden, dat zij voor- en bovenaan hare zusterinrichtingen een plaats inneemt.

PRIJSVRAGEN.

Het Algemeen Nederlandsch Verbond, dat de verhooging beoogt van de zedelijke en stoffelijke kracht van den Nederlandschen stam en handhaving en verbreiding van de Nederlandsche taal, heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een Reclameplaat, die op duidelijke en artistieke wijze het streven der Vereeniging moet weêr geven, en dienstbaar moet zijn aan de verbreiding der beginselen van den Bond.

Grootte van het papier ± 1.20 bij 0 75 M.

[1]) Deze Maatschappij was vertegenwoordigd door haren Voorzitter, den heer Ed. Cuypers, en haren Secretaris.

De teekening moet op ware grootte in kleur geteekend zijn en geschikt om in 3 of 4 kleuren te worden gedrukt.

Eerste prijs f 250 Tweede prijs f 100.

De mededinging staat open voor alle Nederlanders of stamverwanten, waar ter wereld zij zich ophouden, onverschillig of zij lid zijn van het A. N. V.

De ontwerpen moeten vóór 1 Jan 1906 vrachtvrij worden ingezonden aan het Alg. Secretariaat, Wijnstraat 81, Dordrecht.

Zij moeten vergezeld zijn van een verzegelden naambrief en een adres voor briefwisseling, om zoo noodig met den ontwerper in onderhandeling te kunnen treden. Bovendien moeten zij van een teeken of motto voorzien zijn.

De raad van beoordeeling bestaat uit de heeren: A. Le Comte, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam; Prof. Henri Evers, hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft; Prof. Alfred van Neste, hoogleeraar aan de Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen.

De beoordeelingsraad kan, ingeval geen der teekeningen wordt goedgekeurd, de beschikbare gelden verdeelen tusschen de ontwerpen, die volgens zijn oordeel daarvoor in aanmerking komen.

De bekroonde antwoorden zijn het eigendom van het A. N. V.

Nadere inlichtingen verstrekt de administrateur C. van Son, te Dubbeldam.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 8 Juli. *Graven en grafmonumenten.* Beschrijving van de wijze waarop de menschen van verschillend ras, onder den invloed van het verschil van volksaard, ontwikkeling en beschaving gehandeld hebben met het stoffelijk overschot hunner afgestorvenen.

Vervolg van: *Acten van bekwaamheid voor bouwkundigen,* waarin o.a verzocht wordt te denken over de vraag, of door acten van bekwaamheid en wettelijk beschermde bevoegdheid de kwakzalverij op bouwkundig gebied voor goed gefnuikt zal worden.

Architectura van 8 Juli bevat mededeelingen over de *Viering van het Xde lustrum* van het Genootschap A. et A.; een onderdeel daarvan zal zijn een hoogst belangrijke expositie van Oud-Amsterdam, en portretten van groote bouwmeesters uit vervlogen eeuwen; verder een collectie eigenhandige teekeningen van Pieter Post.

„Technisch gedeelte": *Een Engelsche bad-inrichting,* aan de Lister Drive, West Derby, Liverpool, *Ruberoïde,* zijne eigenschappen, en aanwending in de techniek. *Een nieuwe hardings-methode.*

De Bouwwereld. 5 Juli. *Vermakelijke architectuur,* met afbeeldingen van een winkelhuis te Hamburg, van de firma Julius Cohn en Co., van een ontwerp van den architect A. Sasse te Hannover, en van de gevelparodie op den omslag van Joris Prop 's „Spijkers en Draadnagels."

Het roesten van het ijzer en de middelen daartegen, volgens de moderne techniek, naar Hugo Hillich.

Het nummer bevat een afbeelding van het *Kleedermagazijn der firma H. Hollenkamp* te Amsterdam, bouwmeesters G. en Jb. Boon.

Het Technisch Weekblad van 6 Juli bevat het vervolg van: *Traagheidsmoment en doorsnede-model van eenvoudige doorsneden.*

UIT DEN VREEMDE.

Berlijn krijgt wederom een vernieuwde brug, n.l. de Charlottenburger brug, die de Charlottenburger straat met de Berlijner straat over het landweer-kanaal verbindt. Zeer lang duurde het eer men het over de plannen eens was; het was een moeilijk vraagstuk voor eene esthetische oplossing, n.l. eene 50 M. breede brug over een 26 M. breeden waterweg. Twee prijsvragen gaven geen voldoend resultaat, een persoonlijke opdracht aan Prof. Bruno Schmitz en den Reg. Bmstr. Jautschus evenmin, totdat het vorige jaar het ontwerp van Prof. Schäde de goedkeuring der overbruggingscommissie mocht wegdragen. Mochten de allerlaatste berichten echter waar zijn, dan zou ook Prof. Schäde zich wederom van de uitvoering teruggetrokken hebben.

In Zwitserland is eene vereeniging opgericht, om de nadeelen die het moderne verkeer en de reclame aan de fraaie streken toebrengt, te keeren (Ligue pour la Conservation de la Suisse pittoresque). Zij heeft reeds de voornaamste kantons hiertoe vereenigd, en zal ook trachten te voorkomen, dat in de fraaiste streken, aan de omgeving storende gebouwen worden opgericht.

Door concurrentie met België is de financieele toestand der glasfabricatie in Engeland slecht. Er is nu met de Belgische glasfabrikanten deze overeenkomst gesloten van 5 jaren, dat zij, behalve aan fabrikanten, geen gewoon of dubbel vensterglas, cathedraal, gekleurd of spiegelglas zullen zenden, naar Engeland, noch aan zijne Koloniën.

Een der grootste verkoopcontracten die wel ooit ter wereld voorkwamen, werd de vorige week in de Vereenigde Staten afgesloten. De Pittsburg Steel Co. kocht van de Steeltrust voor den tijd van 5 jaren hare geheele Bessemer Staalfabrikatie voor den prijs tusschen 50 en 60 millioen gulden.

Echt Fransch. In een pas uitgekomen werk over architectuur zegt de schrijver, sprekend over de moeilijkheden en gevaren die de architecten-loopbaan oplevert: Il y a une chose, en architecture, qui les résume toutes, c'est l'honneur."

Voor een nieuwen ondergrond-spoorweg te Parijs was het eindstation geprojecteerd op de Place du Carrousel. Deze plaats is echter geweigerd, waardoor men genoodzaakt is een geheel nieuw tracé te ontwerpen.

De nieuwe Ochtabrug over de Newa te St. Petersburg heeft twee hoofdspanningen, elk van 150 Meter, met een basculebrug in 't midden van 42,6 M. De breedte der brug is 23,47 M.

In Amerika wordt al gedurende geruimen tijd en in den laatsten tijd zeer algemeen toegepast, vooral bij hotels, winkels, magazijnen, fabrieken, schouwburgen enz., een soort van door een zeer licht smeltbaar metaal afgesloten sproeikranen. Bij elken brand van eenig belang openen zij zich automatisch, juist op die plaatsen waar de grootste hitte ontstaat. Ook in Duitschland begint men ze toe te passen.

BERICHTEN.

Technische Hoogeschool. Tot Secretaris van het College van Curatoren is benoemd de heer R. A. I. Snethlage, civiel-ingenieur, Oud-Consul-Generaal der Zuid-Afrikaansche Republiek.

Tot Ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw is benoemd de heer Dr. C. A. Scheltema, Hoogleeraar aan de T. H. S., en tot commandeur in de orde van Oranje-Nassau de heer J. Kraus, Rector Magnificus van de T. H. S.

Arti et Industriae. Op 19 Juli zal door de leden een bezoek worden gebracht aan Alkmaar, waar de kenmerkende stadsgedeelten in oogenschouw zullen worden genomen, en een bezoek zal worden gebracht aan het Stadhuis, de Groote Kerk, Musea, enz. Daarna zal een rijtoer plaats hebben naar Bergen en omgeving ter bezichtiging van de Ruïne bij de kerk, het Russisch monument en kerfsnijwerk bij den heer C. Bogtman. De heer G. Looman, Gemeente Architect te Alkmaar, heeft zich welwillend bereid verklaard, „Arti" aldaar en te Bergen als gids te dienen. Tot besluit wordt te Haarlem gemiddagmaald.

Tentoonstelling van ambachtswerktuigen. In 1906 zal te Amsterdam op initiatief van de Maatschappij van Nijverheid een internationale tentoonstelling van ambachtswerktuigen worden gehouden, in den geest als die welke plaats had in Gent. Het Dep. Amsterdam der Mij. is uitgenoodigd de organisatie van die tentoonstelling op zich te nemen.

's Gravenhage. In een uitvoerig schrijven aan den Gemeenteraad heeft de Verfraaiings-Commissie van de Vereeniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen, na kennisneming van het nieuwste voorstel van Burg. en Weth. in zake den aanleg van een nieuwe straat Spui—Buitenhof, nogmaals aangedrongen op het ongeschonden behoud van den geheelen Hofvijver, in het belang van de schoonheid der stad. Zij verzoekt daarom het voorstel van B. en W. niet goed te keuren, maar te besluiten tot het onteigenen en sloopen van de perceelen aan de Westzijde van den Vijver, met behoud van de Gevangenpoort

School voor Kunstnijverheid te Haarlem. Heden, bij gelegenheid van de jaarlijksche vergadering van den Raad van Bestuur van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem, wordt de tentoonstelling van het werk der leerlingen van de aan het Museum verbonden School voor Kunstnijverheid geopend. Ter herdenking van het 25-jarig bestaan dezer school biedt het bestuur aan het onderwijzend personeel een collation aan, en heeft de oud-leering, de heer D. Andrea, een gedenkpenning gegraveerd.

De Tentoonstelling in verband met de kunst bij de opvoeding van het kind, in het museum van Kunstnijverheid te Haarlem, zal binnen eenige dagen gereed zijn. De inzending van de Oostenrijksche Regeering is zeer omvangrijk en neemt eenige zalen in; die van de Hongaarsche Kunstnijverheidsvereeniging in Budapest, en die uit Hamburg, Neurenberg en München zijn eveneens zeer belangrijk. Uit Amerika en Turkije worden nog inzendingen verwacht. De bezoekers zullen een overzicht kunnen krijgen van de pogingen die in verschillende landen in het werk worden gesteld voor de artistieke ontwikkeling bij de opvoeding van het kind.

Kunstnijverheid-Teekenschool Quellinus. In de lokalen der School, Fransch Halsstraat 14 te Amsterdam, zullen op Vrijdag 21 en Zaterdag 22 Juli, van voorm. 10—12 en van nam. 2—4 uur, en op Zondag 23 Juli a.s. van nam. 1—4 uur tentoongesteld worden de studies, door de leerlingen der school vervaardigd gedurende den afgeloopen cursus en in den Wedstrijd aan het einde van dezen cursus.

Vereeniging tot veredeling van het ambacht. Op Maandag 24 Juli a.s., des nam. te $1^1/_2$ uur. zal in het gebouw van de Mij. voor den Werkenden Stand te Amsterdam de algemeene vergadering worden gehouden. Onder de punten van behandeling komen voor: voorziening der vacatures, in het Hoofdcomité ontstaan door het overlijden van den heer H. L. Boersma, en door het terugtreden van de heeren Jhr. Mr. D. O. Engelen en S. J. H. Trooster BHz. overeenkomstig statuten en huish. reglement; verslag der Commissiën voor de j.l. gehouden proefnemingen te Arnhem, 's Gravenhage, en Groningen; voorstel tot machtiging aan den Uitv. Raad om aan de Regeering te verzoeken, het bevorderen van de waarde der diploma's.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom 32 jaar	salaris	f 90.—
„ „	„ 22 „	„	- 80.—
„ „	„ 26 „	„	- 60.—
„ „	„ 20 „	„	- 50.—
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom 27 jaar	salaris	f 75.—
„ „	„ 21 „	„	- 60.—
„ „	„ 28 „	„	- 85.—
„ „	„ 30 „	„	- 100.—
„ „	„ 35 „	„	- 100.—
„ „	„ 22 „	„	- 70.—
„ Teekenaar	„ 21 „	„	- 45.—
„ „	„ 23 „	„	- 60.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 17 JULI.

ALKMAAR. Het sloopen van de nog aanwezige deelen van, en het weder opbouwen eener boerderij met bijkomende werken aan den Oudorperdijk onder de gemeente Oudorp.

De bouwk. M. Uitenbos n.m. 4 u. in het koffiehuis van P. Cley aan 't Waagplein. Bestek en teek. verkrijgbaar bij besteder, Tuinstraat E. 7 ad f 1.50. Aanw. gedaan.

BUGGENUM (LIMB.). Het bouwen eener zusterwoning met bewaarschool.

Het gem. best. n.m. 5 u. Bestek en teek. ad f 2,50 verkrijgb. ten gemeentehuize. Inl. verstrekt de archit. G. Franssen te Roermond. Aanw. 17 Juli n.m. 5 u.

HAARLEM. Het sloopen van het perceel Schachelstraat no. 36 en het ter plaatse bouwen van een winkelhuis met afzonderlijke bovenwoning.

De archit. J. A. Traanberg, v.m. 11 u. in hotel „De Leeuwerik".

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

23 JUNI.

GOUDA Het bouwen van een heerenhuis aan den Kattensingel. Door den heer J. Dogterom te Voorburg.

Gegund aan W. Bokhoven te Gouda.

NIEUWERKERK A/D IJSEL. Het bouwen van een woonhuis voor de Wed. C. Dijksman. Laagste inschr. J. Moote, Moordrecht, f 2225.

26 JUNI.

HAARLEM. (ONDERH.). Het bouwen van een woonhuis op De Baan te Haarlem. Door den Arch. P. Kleiweg Dyserinck, te Haarlem. Minste inschr. H. London voor f 18924. Gegund.

1 JULI.

OVEZAND (ZEEL.). Het herbouwen van een verbrand woonhuis in Koningsdorp gem. Borssele. Door den heer J. v. Weele.

Laagste inschrijver J. Coppoolse, 's-Heer-Henderikskinderen, f 1374.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

POSTERIJEN EN TELEGRAFIE.

AANBESTEDING.

Op Woensdag, 19 Juli 1905, des namiddags ten 2 uur (1.40 Greenwichtijd), zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat te 's-Gravenhage, worden aanbesteed:

het uitbreiden en verbouwen van het Post- en Telegraafkantoor met woning voor den Directeur te DELFT.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, La. X, afdeeling Waterstaat T.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, aan dat van het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland; aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2de district, Fluweele Burgwal no. 16 te 's-Gravenhage, bij de Directeuren van de Post- en Telegraafkantoren te Delft, en is voorts, op franco aanvrage, tegen betaling van f 0.45, verhoogd met de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaars Gebroeders VAN CLEEF, Spui no. 28*a* te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester en door den Opzichter bij de Landsgebouwen J. G. P. ROEL, te 's-Gravenhage.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden ingezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag, 19 Juli 1905, des voormiddags ten 11 ure.

Aangezien het herhaaldelijk voorkomt, dat de inschrijvingsbiljetten niet door de borgen persoonlijk zijn onderteekend, wordt in herinnering gebracht, dat dergelijke biljetten als ongeldig ter zijde worden gelegd.

's-Gravenhage, 16 Juni 1905.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. ƒ 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. ƒ 17.—. * *

22 JULI 1905. 25e JAARGANG. No. 29.

ZUTPHENSCHE MONUMENTEN

door J. Gimberg.

(Vervolg van bladz. 360.)

De Sint-Walburgskerk. (*)

Lichtkroon.

Deze gesmeed ijzeren kroon hing vroeger, toen zij verguld was, met vier kettinkjes aan het gewelf in het midden der kerk en wel boven twee grafzerken, welke men houdt voor die van graaf Otto (overleden in 1113) en diens gemalin.

Zij bestaat uit drie verdiepingen, waarvan de beide onderste twaalf-, de bovenste zeskantig is; alle drie zijn prismatisch en opengewerkt.

De rand der onderste verdieping is versierd met voorstellingen van ridder- en volksspelen, jachttafereelen, enz., benevens met de namen van Jezus, Maria en de twaalf Apostelen. Op de daartoe bestemde plaatsen zijn verder Gotische pijnakels, fleurons en bloemkelken aangebracht.

In de vorige eeuw werd deze fraaie kroon tot gaskroon misvormd en smakeloos geverfd. In 1899 besloot echter de kerkvoogdij de gasornamenten er uit te verwijderen. Hieraan is gevolg gegeven. De kroon komt nu veel beter tot haar recht en de gaspijp, waaraan ze is blijven hangen, doet daaraan weinig afbreuk. De kettinkjes, waarmee zij vroeger aan het gewelf bevestigd was, zijn sinds lang verdwenen.

Volgens sommigen is de kroon uit de twaalfde eeuw. Deze dateering schijnt mij echter geheel onjuist. De kroon toch vertoont in hare decoratie al de kenmerken eener voldragen Gotiek en daarom kan ze onmogelijk ouder zijn dan het midden der XVde eeuw. Ook de zooeven genoemde namen zijn in Gotische letters van dien tijd uitgevoerd. De omstandigheid, dat van de twaalf voorstellingen op den onderrand er twee duplicaten zijn, schijnt het vermoeden te bevestigen, dat de kroon later gedeeltelijk vernieuwd is.

Beeldhouwwerk.

Houten beelden bezit de St. Walburg niet meer, doch wel beeldhouwwerk in steen uitgevoerd. In de raadskapel bevindt zich boven de torendeur een beeldhouwwerk, voorstellende Maria, twee vrouwen, een geknielden man en diens twee patronen, waarvan de éene de H. Barbara is [1]). Het geheel ziet op den overleden kanunnik en kerkrentmeester Johannes van Meer, die blijkens zijn grafschrift, dat er onder geplaatst is, den 15 April 1503 overleed. Het beeldhouwwerk zelf, dat gepolychromeerd geweest is, heeft jammer genoeg veel geleden. Al de koppen ervan zijn stuk geslagen. In dezelfde kapel staan tegen den muur een achttal beeldhouwwerken, alle afkomstig uit de kerk op één uitzondering na, n.l. de votiefsteen van den prior Hendrik Kreynck (overl. 12 Oct. 1544), welke in de gang der kazerne „Latijnsche School" gezeten heeft. Hierop is de Calvarieberg afgebeeld. De zeven andere — twee daarvan zijn fragmenten met eene mij onbekende voorstelling — zijn bijna alle votiefsteenen. Op één, waarboven Christus aan het kruis met aanbidders is uitgebeiteld, staat vermeld, dat Otto Keye en diens zoon Loef in 1478 zijn overleden op hunne terugreis van het Heilige Land. Eén vertoont Maria met het lijk van Christus op haren schoot, waaronder een opschrift (thans onleesbaar), en één heeft dezelfde voorstelling doch zonder opschrift.

Op een anderen is Maria uitgehouwen met een paar figuren onder zich en een opschrift, dat onleesbaar geworden is. Nog is er een steen, met een engel erop, die de geloovigen, naar den hemel en een duivel, die de verdoemden, met een ketting aan zijn lichaam verbonden, naar de hel voert. Behalve deze steenen bevinden zich in dit vertrek nog eenige wapens, welke vroeger aan de sluitsteenen der gewelven hebben

(*) Zie het Bouwkundig Weekblad no. 28, van 15 Juli 1905.

[1]) Dit beelhouwwerk bevond zich vroeger in den Zuidelijken kooromgang.

gezeten. Het oudste beeldhouwwerk, dat hier ligt, is stellig de gele Bentheimer zerk, waarop een man, met de armen over de borst gekruist, ten voeten uit en relief is afgebeeld. Boven zijn hoofd bevindt zich eene versiering, bestaande in drie aaneengesloten halve cirkels, de middelste iets hooger geplaatst dan de beide overige (klaverblad-traceering), boven welke zich aan iederen kant een engelfiguurtje bevindt. Dat ter linkerzijde is nog goed te zien, dat ter rechterzijde bijna geheel afgesleten. De steen is aan de randen afgekant. Deze zijn met vlechtwerk versierd. Door afslijting is de voorstelling op de zerk, welke geen opschrift heeft, onduidelijk geworden, alleen is nog zeer goed te zien, dat de beeltenis een lang los hangend gewaad en geen harnas draagt.

De zerk heeft den vorm van eene trapezoïde, is 2 M. lang en van boven 65 centimeter, van onderen 53 centimeter breed. Jaren geleden werd zij onder toezicht van mr. L. A. J. W. baron Sloet in het midden der kerk opgegraven, waar, naar men wil, graaf Otto (overl. in 1113), naast zijne gemalin begraven ligt. Zeer waarschijnlijk is dus deze zerk die, welke op dat graf gelegen heeft.

De beeltenis in volle manslengte op den steen is reeds een bewijs, dat we hier aan een machtig heer te denken hebben.

De zerk van Otto's gemalin is tot heden niet teruggevonden. Toch waren beider zerken nog in 1772 in de St. Walburg aanwezig en hing er toen nog de ijzeren kroon boven, waarvan we zooeven spraken. [1])

In een der kapellen van den Zuidelijken kooromgang staat het marmeren grafmonument der Van Heeckerens, n.l. dat van Everhard van Heeckeren van Nettelhorst (overl. in 1680) en van diens echtgenoote Maria Torck (overl. in 1690), wier beider portretten en hunne 16 kwartieren er op uitgehouwen zijn.

Uit het opschrift blijkt, dat het monument in 1706 door hunne kinderen werd opgericht.

Beide portretten bevinden zich onder eene draperie, welke is afgedekt door eene lijst, op wier midden eene vaas staat met aan weerszijden op het einde een doodshoofd

Onder de portretten staat op een vooruitspringend piedestal tusschen twee zittende, schreiende kindertjes met omgekeerde fakkels eene console, waarop zich een uit zijne asch verrijzende feniks bevindt.

Bij de restauratie van dit monument, welke in Januari 1903 voltooid werd, is het wapen der familie Bemmel in dat van Speulde veranderd.

Onder den toren zit aan den noordelijken pilaar nog een console, gedragen door een gekromden demon, welke niet onverdienstelijk is gehouwen.

Op deze console heeft wellicht het wijwatervat gestaan.

Nog dient gewezen te worden op eenige zerken uit de 15de en 16de eeuw, welke zeer fraai steenhouwerswerk te zien geven. 't Is daarom te wenschen, dat men de mooiste exemplaren in den muur zal metselen, ten einde ze voor verdere afslijting te behoeden.

In den tijd, waarin deze zerken vervaardigd zijn, verstond men uitstekend de kunst, om in sierlijke en scherp uitkomende letters de opschriften en in het midden en aan de hoeken de goed gestileerde wapens te beitelen. Ook de onderlinge verhouding der letters is zeer correct.

Preekstoel.

De zeshoekige, eikenhouten preekstoel stond vroeger tegen één der pilaren aan de Zuidzijde van het middenschip, doch werd in 1857 in het midden van het koorveld gezet. Hij is in Louis XV stijl ontworpen en vertoont sierlijk snijwerk, dat echter onder een laagje vernis zit. Dit zal evenwel te zijner tijd verwijderd worden.

Toen de stoel in het koorveld gezet werd, heeft men er een gegoten ijzeren voet onder geplaatst en de trap en de leuning grootendeels vernieuwd.

Orgel.

Reeds in 1456 was een orgel in de St. Walburg aanwezig. Het stond toen onder den toren. In 1501 verhuisde het naar den Noorder zijbeuk, waar het tegen het hoofdportaal gezet werd. In 1815-1816 plaatste men het, na restauratie door Timpe uit Groningen, in de koorafsluiting, waar het zich nog bevindt. Het is in Louis XV-stijl ontworpen, en werd, naar de „Tegenwoordige staat (Amst. 1741)" het uitdrukt, „door den berugten orgelmaker Badens, voór omtrent honderd jaaren gemaakt". Met hem wordt bedoeld Hans Henrick Baeder, blijkbaar een Zutphenaar, die in Aug. 1644 met het „nieuwe gemaeckte" orgel gereed kwam. Ook zijn broeder, wiens naam niet genoemd wordt, had daaraan medegewerkt.

(Wordt vervolgd.)

VEILIGHEID DER HUIZEN. (*)

De gebruikelijke moderne deursloten hebben inderdaad vele fouten en zijn zonder sleutel te openen, indien zij niet — na het dichttrekken der deur — op het zoogenaamde nachtslot gedaan zijn.

Men zou daarom vóór alles moeten eischen, dat de deur *door het dichttrekken* op het nachtslot gedaan wordt.

Vervolgens dient het slot zoo geconstrueerd te zijn, dat het niet door middel van loopers open te steken is.

Daarvoor is in de eerste plaats noodig, dat de insnijdingen van den sleutel inderdaad correspondeeren met het werk van het slot, terwijl het bovendien noodzakelijk is, dat de sleutel van scheeve infreesingen voorzien wordt, om namaken te voorkomen. Bij de in den handel voorkomende sloten schijnen de sleutels dikwijls tamelijk gecompliceerd gevormd, terwijl het werk in het slot zeer eenvoudig is en niet correspondeert met de sleutels, zoodat een looper den sleutel vervangen kan.

Het is evenwel niet voldoende, dat men een goed slot aanbrengt; ook de bevestiging moet voldoende zijn.

Deze laat dikwijls zeer veel te wenschen over.

In den regel wordt het slot met vier houtschroeven op de deur bevestigd: het is dan zeer gemakkelijk mogelijk de deur te forceeren of men kan met behulp van een centerboor de schroefbevestiging in eenige minuten afboren.

Opdat het slot goed bevestigd kan worden, behoort het te bestaan uit drie in plaats van uit twee hoofdbestanddeelen, zooals gewoonlijk het geval is.

Deze hoofdbestanddeelen zijn het eigenlijke slot, een schotelhouder in het kozijn en een van ter zijde in de deur in te laten inbraakwerende schildplaat, waarachter het slot, door het hout heen, bevestigd wordt.

De bevestiging van den schotelhouder zoowel als die van de schildplaat moet zeer solide zijn, zoodat de deur niet met een gewoon breekijzer te forceeren is.

Het is zeer zeker aan te bevelen, dat door de H. H.

---

[1]) Geographische beschrijving van de Provincie van Gelderland, Amsterdam 1772, blz. 212.

(*) De redactie ontving dit artikel naar aanleiding van een onder den zelfden titel geplaatst in het Bouwk. Weekblad No. 24 van 17 Juni 1905.

Architecten meer opmerkzaamheid aan de kwaliteit en bevestiging der voordeursloten geschonken wordt.

Bij den tegenwoordigen stand der techniek kan men zeer goed sloten vervaardigen welke aan alle eischen voldoen, mits ook slechts gelet wordt op bovenbeschreven combinatie met een schild, zonder hetwelk het beste slot in zijn geheel onschadelijk door den inbreker gemaakt zou kunnen worden.

HEIJE JAARSMA.
Constructeur a. d. fabriek van
E. M. Jaarsma te Hilversum.

KLEINE WONINGEN.

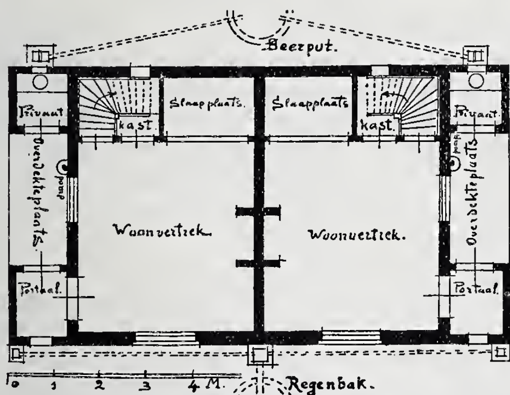
III.

(*Vervolg van bladz. 297. Slot*).

In de Januari-aflevering van het „Maandblad" van den Centralen Gezondheidsraad, jaargang 1905, is ten slotte een schets voor een kleine woning opgenomen, ontworpen door den heer W. van Boven, Inspecteur van de Volksgezondheid te 's Gravenhage.

Met toestemming van den ontwerper en van den Centralen Gezondheidsraad, ontleenen wij over dit ontwerp het volgende aan bovengenoemd „Maandblad".

Schets voor eene kleine woning.

Indeeling. De woning bestaat uit woonvertrek, slaapplaats, kast met trap naar den zolder, portaal, privaat, overdekt plaatsje en zolder waarop twee slaapplaatsen.

Woonvertrek. De afmetingen van het woonvertrek zijn 3.75 M. × 4 M., geeft een oppervlakte van 15 M². en bij eene hoogte van 3 M. onder den balk een inhoud van 15 × 3.20 = 48 M³.

De verlichting heeft plaats door een venster van 1.25 × 2.20 M. in den dag, of groot 2.75 M². en door een venster groot 1 × 2.2 M. of 2.20 M².

Het groote venster is voorzien van blinden voor wering van felle zon, het kleine niet. Deze luiken kunnen vervangen worden door zonneblinden. Wordt het groote venster wegens de zon geheel gesloten met de luiken of zonneblinden dan treedt koelere lucht toe en voldoende licht door het raam geplaatst op het overdekte plaatsje. De ramen zijn ingericht met boven- en onderschuifraam, de wisseldorpel ligt op het midden; ze kunnen onafhankelijk van elkander geopend worden.

De vloer is van hout.

De wanden zijn gepleisterd.

De zoldering is van balken waarover een zoldervloer.

De schoorsteen is voorzien van een wasem- en van een rookkanaal.

Slaapplaats. De slaapplaats is een gedeelte van het woonvertrek en daarvan afgescheiden door een gordijn, hangende van af het plafond. In de slaapplaats is een los ijzeren of houten ledikant geplaatst.

Het maken van deuren is hier niet gewenscht. Deze zouden, om voldoende luchtstrooming in de slaapplaats te onderhouden, moeten reiken van af den vloer tot het plafond en ter breedte van de gansche opening; deze deuren zouden daardoor te onpraktisch worden. Elke deur is 1 M. breed en 3 M. hoog.

Ook komt het niet noodzakelijk voor, wanneer de opening wordt afgesloten door gordijnen, in den buitenwand een licht- of luchtraam te maken. Dit lichtraam zou in den winter te veel koude veroorzaken en bovendien zal door niemand der bewoners van dergelijke woningen een dergelijk raam gewild zijn, uithoofde van baldadigheden van anderen.

De vloer van het woonvertrek loopt in de slaapplaats gelijk door.

Kast. De kast heeft toegang van uit het woonvertrek en strekt zich uit tot onder de zoldertrap. Wordt de vloer in de kast eenigszins verdiept en van steen gemaakt, dan wordt hier tevens een koele gelegenheid verstrekt voor berging van proviand enz.

De kast heeft een licht- en luchtraam in den buitenwand.

Portaal. Het portaal is groot 1.10 × 1.10 M. en iets minder hoog dan het woonvertrek.

Privaat. Het privaat is van dezelfde afmeting als het portaal. De faecaliën loozen op een beerput.

Overdekte plaats. Tusschen portaal en privaat is een overdekt plaatsje, waar o. a. kan aangebracht worden een pomp en waar verschillende bezigheden kunnen worden verricht, bijv. wasschen, spoelen als anderszins.

Zolder. De zolder is voorzien van beschoten kap. Hier zouden zonder meer ledikanten op geplaatst kunnen worden, doch in deze schets is daarvoor een gedeelte van den zolder afgescheiden.

De afsluiting kan hier ook geschieden door gordijnen, aangezien dan de geheele zolderinhoud kan gerekend worden als dienst te doen voor de aldaar slapende personen; werd deze ruimte afgesloten door een deur, dan zou alleen de inhoud van het aldus gevormde kamertje in berekening genomen kunnen worden voor de aldaar slapende personen.

De inhoud van den zolder is 44,7 M³.

PRIJSVRAGEN.

Bouwkunst en Vriendschap.

Ingevolge eenige opmerkingen, namens een mededinger gemaakt betrekkelijk het programma der prijsvraag voor een Gemeentehuis, deelt het Bestuur der Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap mede, dat het woord *bode*, voorkomende in de omschrijving der in de kelderverdieping verlangde vertrekken, moet vervangen worden door: *portier*, en dat op de eerste verdieping een *vertrekje voor een bode* verlangd wordt.

Het bestuur:
P. A. WEELDENBURG. *Voorzitter.*
C. N. VAN GOOR. *1e. Secretaris.*

De commissie voor de oprichting van een monument op het graf van den onlangs overleden Deken te Amsterdam, Mgr. A. G. Schweitzer, heeft uit de ingezonden ontwerpen voor dat monument met algemeene stemmen de voorkeur gegeven aan dat van den heer A. J. Joling, architect te Amsterdam.

Het monument zal onthuld worden op 22 November 1905.

NIEUWE UITGAVEN.

Rede, uitgesproken door den Rector-Magnificus der Technische Hoogeschool, Prof. J. Kraus, C. I., ter gelegenheid van de plechtige opening der T. H. S. te Delft.

Exemplaren van deze „Rede" zijn, ter herinnering aan den 10 en Juli 1905, op ruime schaal aangeboden door den Technischen Boekhandel J. Waltman Jr.

Wij kunnen den heer Waltman, wiens geachten vader reeds de boekhandelaar voor de studenten der Polytechnische School was, niet anders dan dankbaar zijn voor het in druk geven van deze hoogst belangrijke redevoering. Wel zijn hieruit korte uittreksels verschenen in verschillende dagbladen, maar deze zijn uiteraard niet bij machte den indruk achter te laten, die de woorden van Prof. Kraus op zijn gehoor hebben gemaakt.

Documents classés de l'art dans les Pays-Bas du Xme au XIXme siècle, recueillis par A. W. Weissman, architecte, reproduits par H. Kleinmann et Cie, imprimeurs—éditeurs à Haarlem, Hollande, formant suite à l'ouvrage de feu J. J. van Ysendyck, architecte.

Dit uitstekend uitgevoerde werk, waarvan het eerste nummer is verschenen, zal compleet zijn in 24 afleveringen elk met 6 platen folio-formaat; de aflevering kost f 3.

Het werk wordt geheel op dezelfde wijze uitgevoerd als dat van wijlen J. J. van Ysendyck, zoodat het hiermede één geheel zal uitmaken.

Wij hopen later op deze uitgave terug te komen.

Wat belanghebbenden van de Ongevallenwet behooren te weten, door L. Zwiers, Agent der Rijksverzekeringsbank. Uitgave van den heer D. Buys Dz. te Amsterdam.

Wie wel eens met de bepalingen van de Ongevallenwet heeft te maken gehad, kent de moeielijkheden — om niet van omhaal te spreken — die zich bij de toepassing harer bepalingen voordoen, en waarover zoo menigeen kan struikelen. De heer Zwiers verdient daarom algemeene erkentelijkheid voor het samenstellen van dit werk, dat in den ruimsten zin de oplossing geeft van de vraagstukken en moeielijke gevallen waarvoor de werkgever kan komen te staan. Het zal voldoende zijn hier de inhoud der hoofdstukken op te geven, om duidelijk het groote nut van het boek aan te toonen.

De acht hoofdstukken geven een kort begrip der Ongevallenwet 1901, waarvan ook de tekst wordt gegeven, en handelen over: aanvang en staking van een verzekeringsplichtig bedrijf; de verzekeringsplichtige bedrijven; de classificatie; de loonlijsten en de premieberekening; de aangifte en het onderzoek van een ongeval; principieele beslissingen van het Bestuur der Rijksverzekeringsbank en Jurisprudentie.

Men ziet, wat al uitkomst de inhoud kan geven. En daarom zal het werk van uitgebreid nut zijn en zonder twijfel een groot debiet — waarvoor het zij aanbevolen — hebben.

Het boek kost f 1.50, en ingebonden f 1.90.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker van 15 Juli vervolgt het artikel over *Graven en Grafmonumenten*, en geeft in: *Inwijding van de T. H. S. te Delft* een korte geschiedenis van het ontstaan dezer inrichting.

Architectura. 15 Juli. *Het Vredespaleis in komende tijden*, door Paul J. de Jongh. Het is niet genoeg te waardeeren, dat voor de plaats van den Vredestempel, een gebouw dat een wereldunicum zal zijn, de keuze op ons land is gevallen; men mag immers aannemen, dat nu stilzwijgend de grondslag gelegd is voor andere stichtingen der toekomst die verrijzen zullen door een algemeenen wensch van samenwerken. Het is daarom onjuist gezien voor het eerste der gebouwen een terrein van betrekkelijk geringe afmetingen te kiezen en daardoor latere uitbreiding onmogelijk te maken. De verwezenlijking van het ideaal van Dr. Eijkman, Stichting van Instituten voor Wetenschap, Rechtspraak, Schoone Kunsten, Landbouw enz., bij elkander, met het Vredespaleis, op den Musschenberg bij Scheveningen, alles te zamen een wereldhoofdstad, is begroot op 50 millioen gulden; maar de heer Carnegie schijnt geneigd onder zekere voorwaarden fondsen daarvoor te verstrekken. De schrijver hoopt daarom, dat nog terug kan worden gekomen op de terreinkeuze, om het gebouw te kunnen stichten op eene plaats, waaromheen het ideaal van Dr. Eijkman zou kunnen groeien. Van de stichting voor Internationalisme is een situatie bij het blad gevoegd, met het opschrift: World Capital Foundation of Internationalism. Architect K. de Bazel.

De Technische Hoogeschool, een woord over hare inwijding; en: *Beschrijving van de Excursie* van eenige Amsterdamsche leden van A. et A. naar 's Gravenhage op 8 Juli, met penschetsen van den heer W. van Boven.

„Technisch gedeelte". *Serres en broeikassen*, met eenige illustraties.

De Bouwwereld. 12 Juli. *Lustrumfeesten te Leiden in 1905.* Afbeeldingen met korte beschrijving van eenige gebouwtjes, die door de heeren Jesse en Fontein, architecten te Leiden, behalve het hoofdgebouw, voor de feesten werden opgericht.

Het roesten van ijzer en de middelen daartegen, volgens de moderne techniek, naar Hugo Hillich.

De Ingenieur. 15 Juli. *De opening der T. H. S.*; met een portret van prof. J. Kraus, C. I., Rector-Magnificus. Dit artikel geeft een uitgebreide beschrijving van de inwijdingsplechtigheid, en drukt volledig af: de rede van den President-curator, die van H. M. de Koningin, en die van Prof. Kraus.

Technisch Weekblad. 13 Juli. In een der artikelen wordt aangedrongen op het samenstellen van *Bekwaamheids-normen*, en een *Honorarium-tabel*, voor bouwkundige opzichters.

Vervolg van: *Traagheidsmoment en doorsnede-modul* van eenvoudige lichamen, en van: *Het specialiseeren in de techniek.*

UIT DEN VREEMDE.

Om des avonds aan het drukke verkeer der „Potsdamer Platz" tegemoet te komen, heeft men er, behalve tal van andere electrische booglampen, op de beide eiland-troittoirs, twee candalabres opgericht van 20 M. hoogte, die ieder vier booglampen dragen van 20 ampère elk, een lichtkracht hebbend van 4000 n. kaarsen.

Voor de drie schilderijen die in het Rijksdagsgebouw te Berlijn achter den presidentszetel gehangen zullen worden, was eene prijsvraag uitgeschreven, waartoe negen kunstenaars uitgenoodigd werden. De 1e prijs is behaald door den schilder Angelo Iank te München.

Het midden-schilderij stelt voor den terugkeer van Keizer Wilhelm I na de overwinning bij Sedan. Links de Rijksdagszitting van Karel de Groote te Paderborn in het jaar 777, waar de Arabische gezanten den grooten keizer om hulp smeeken tegen Kalif Abdur-Rahman van Cordova. Rechts Frederik Barbarossa in de Ronkalische vlakte in het jaar 1158, de hulde der Lombardische steden, na de inname van Milaan, in ontvangst nemend.

De „Baugewerbe und Handwerkerschule" te Gotha, viert in Augustus haar 100-jarig bestaan.

De oudst bekende geschreven wetten vindt men gegraveerd op een enorme bazaltzuil, gevonden te Suse door den heer Morgan. Zij is tentoongesteld in het Louvre, in het Pavillon Le Trémoille en bevat meer dan 40,000 schriftteekens. De zuil dagteekend van ruim 2000 jaren vóór onze jaartellingen en is het werk van koning Khammourabi, wiens beeld in basrelief het bovenste gedeelte versiert.

De Société française des fouilles archéologiques" waarvan de heer Babelon, conservator van 's Rijkspenningkabinet, voorzitter is, stelt in het Petit Palais een Thracischen wagen tentoon, waarvan de élegante contouren een duidelijk denkbeeld geven van de Grieksche prachtlievendheid in de 1e eeuw vóór onze jaartellling.

De reconstructie van dit stuk, eenig in Europa, is te danken aan den architect der vereeniging, de heer Gérard, die haar met groote nauwkeurigheid en bekwaamheid tot stand heeft gebracht.

De wagen, geheel met geciseleerd brons bekleed, wordt getrokken door twee rennende paarden. Het geheel is een wonder van beeldhouw- en drijfkunst, en ook de harnachementen der paarden vormen een kunstwerk van het grootste belang.

De Thurlow-werken der Amerikaansche staalgieterij te Thurlow hebben een staalgietstuk vervaardigd, dat het grootste is hetwelk nog ooit ter wereld gegoten is.

Het is bestemd voor een peiler der Blackwell-eiland-brug, die geslagen wordt over de Eastrivier tusschen New-York en Brooklyn.

Het stuk gietstaal weegt 45 ton en meet aan de bazis 3.7 bij 3.7 meter, aan den top 2.7 bij 3.2 M. en is 1.2 M. hoog.

Het is hol en heeft wanden van 70 mM. dikte, van binnen door vele ribben versterkt.

Nog 32 dergelijke stukken moeten gemaakt worden.

De Turbine-boot „Ouward" voor personenverkeer tusschen Dover en Calais, vervaardigd door de firma Denny Brothers te Dumbarton voor rekening van de Zuid-Ooster en Chatham spoorwegmaatschappij, heeft eene snelheid van 42 K.M. per uur.

Baron von Erlanger heeft aan Hampton-Court een reeks kostbare tapijten geschonken, vervaardigd naar de teekeningen van Raphaël, welke teekeningen in Hampton-Court eene afzonderlijke galerij versierden.

Te Londen zal aan den Theemsoever een standbeeld voor Shakespeare opgericht worden, waarvoor waarschijnlijk een internationale prijsvraag zal worden uitgeschreven.

BERICHTEN.

Wij zijn in staat mede te deelen dat de Jury voor de internationale prijsvraag voor het „Vredespaleis", zal bestaan uit:
de Voorzitter van het bestuur der Carnegie-stichting en de architecten:

Th. E. Collcutt, Londen.
Dr. P. J. H. Cuijpers, Roermond.
Geh. Ober-Hof-Baurat Ihne, Berlijn.
Prof. K. König, Weenen.
Nénot, Parijs.
Prof. W. R. Ware, Milton Massachusetts.

De Technische Hoogeschool. De Deutsche Bauzeitung van 15 Juli 1905 heeft aandacht geschonken aan de opening der T. H. S. te Delft.

Het blad schrijft: „Den 10 den had te Delft, in tegenwoordigheid van H. M. de Koningin, de inwijding plaats van de T. H. S., voortgekomen uit de voormalige Polytechnische School. Holland behoort daardoor thans tot de landen die een eigen Technische Hoogeschool bezitten, terwijl het grootste gedeelte zijner ingenieurs tot nu toe hunne academische opleiding in het buitenland, en dan veelal aan Duitsche Technische Hoogescholen genoten."

Het laatste gedeelte van dit bericht moet wel een allerzonderlingsten indruk maken op hen, die beter op de hoogte zijn van Nederlandsche ingenieurstoestanden en de opleiding aan de voormalige Polytechnische School.

't Is nog al een enorme vergissing van het blad, die het — naar wij mogen verwachten — in een volgend nummer zal willen erkennen.

Huis Lambert van Meerten te Delft. Het is den 3den Juli j.l. door de Vereeniging van dien naam aan het Rijk ten geschenke aangeboden. Onder dankzegging voor de vrijgevigheid is het geschenk door de Regeering aanvaard.

Oorspronkelijk bestond het plan, het gebouw op den 10den Juli bij gelegenheid van de opening der T. H. S. over te dragen; door omstandigheden kon dit plan echter niet volvoerd worden De overdracht zal nu op plechtige en feestelijke wijze in September a. s. geschieden.

Amsterdam. De voordracht van B. en W. tot wijziging van de Sarphatistraat, die aanleiding aan het Hoofdbestuur van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst gaf een adres tot den Gemeenteraad te richten (zie Bouwk. Weekblad no 28 van 15 Juli 1905) werd in de vergadering van dien Raad van 19 Juli j.l. in behandeling genomen. Nadat een der leden tegen de voordracht had gesproken, werd op voorstel van een ander lid besloten de voordracht, die aanleiding kan geven tot gewichtige beslissingen, aan te houden tot na de vacantie.

Ned. Oudheidkundige Bond. Op Zaterdag 15 Juli vergaderden de leden van den Bond te Maastricht. Zij werden door den Burgemeester den heer Bauduin en het verdere dagelijksch Bestuur ten Stadhuize ontvangen en verwelkomd. Na een lunch werd te 2 ure vergaderd, waarna een bezoek werd gebracht aan de volgende monumenten: de O. L. Vrouwekerk, de St. Servaaskerk, de St. Janskerk, het oude Stadhuis met het oudheidkundig museum, de Recoletten-kerk met het Rijks Archief, de Helpoort enz. Te 7 ure werd gemeenschappelijk gemaaltijd, waarna den gasten in 't Stads Park een concert werd aangeboden.

J. F. L. Frowein. De heer Frowein, architect te 's Gravenhage, is tot Correspondeerend lid benoemd van de Kon. Maatschappij der Bouwmeesters van Antwerpen.

Waag te Monnikendam. De restauratie van dit gebouw is thans voltooid. Zij geschiedde met subsidiën van Rijk en Gemeente onder leiding van den architect J. F. L. Frowein.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

						per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	32	jaar	salaris	f	90.—
„	„	„ 22	„	„	-	80.—
„	„	„ 26	„	„	-	60.—
„	„	„ 20	„	„	-	50.—
„	„	„ 27	„	„	-	75.—
„	„	„ 22	„	„	-	60.—
„	„	„ 28	„	„	-	85.—
„	„	„ 30	„	„	-	100.—
„	„	„ 35	„	„	-	100.—
„	„	„ 22	„	„	-	70.—
„	„	„ 25	„	„	-	95.—
„ Teekenaar	„	„ 21	„	„	-	45.—
„	„	„ 20	„	„	-	35.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 24 JULI.

AMSTERDAM. Het bouwen van een regulateurgebouw op het terrein der Wester-gem.-gasfabriek aan den Haarlemmerweg.

Het gem best. 's midd. 12 u. Voorw. en 1 teek. à f 1.25 te bekomen ter stadsdrukkerij. Inl. te bekomen van 17—22 Juli van 9—12 u. ten kantore der gasfabriek, Linnaeusstraat. Aanw. gedaan.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis, te Noord-Apeldoorn, nabij de Loosche brug.

De heer W. van der Veen 's av. 8 u. Inlicht. geeft L. Nijenhuis.

MAASHEES (N.-BR.). Het opbouwen der afgebrande huizing met stal van de boerderij bewoond en in gebruik door J. Kruijzen te Groeningen, met bijlev. van alle materialen.

De heer Arn. v. Bommel te Ayen n.m. 4 u. in de herberg van G. v. d. Lijk, alwaar bestek en teek. ter inzage. Aanw. 24 Juli voorm. 11 uur.

ROERMOND. Het bouwen van een nieuw huis met café aan den Paralelweg.

De architect H. Berbers n.m. 3 u. bij W. Kanters, H. Geeststraat. Bestek en teek. ter inzage bij besteder. Aanw. 24 Juli voorm. 11 u.

SAS VAN GENT. Het maken van een nieuwen aanbouw aan de pastorie.

De kerkvoogden der Ned. herv. gem. v.m. 10 u. in de consistoriekamer. Bestek en teek. ter inzage bij den bouwk. J. H. de Smidt, bij wien inlicht. te bekomen. Aanw. gedaan.

DINSDAG 25 JULI.

DIEPENVEEN (OV.). Het verbouwen van de O. L. School.

Het gem.best. v.m. 11 u. Bestek en teek. vanaf 18 Juli ter secr. en bij den archit. à f 1 verkr. Aanw 22 Juli, v.m. 11 u.

HARICH (FR.). Het afbreken eener boerenhuizinge bewoond door F. Smink, in Heidenschap onder Oudega en ter plaatse bouwen eener nieuwe boerenhuizing.

De heer B H. v. d. Goot. Bestek en teek. ad f 1,25 bij architect D. v. d. Meer, Balk. Aanw. gedaan.

WAPSERVEEN. (OV.). Het afbreken en wederopbouwen van een woonhuis, bevattende 2 kamers, met bijlevering van de benoodigde materialen, transporten enz.

De Diaconie der Ned. Herv. gemeente n m. 3 u. Bestek en teek. ter inzage bij F. Faber. Bilj. te zenden aan den boekhouder-diaken J. H. Toet. Aanw. 25 Juli n.m. 2 u.

WOENSDAG 26 JULI.

APELDOORN. Het bouwen van een winkelhuis en kantoorlokalen met bovenwoning aan de Brinklaan.

De archit. J. A. Wijn 's av. 8 u. in 't café „Laagland". Bestek en teek. vanaf 18 Juli verkrijgb. bij besteder ad f 1.

DWINGELOO. (DR.). Het bouwen van eene onderwijzerswoning te Dwingeloo en het vergrooten der onderwijzerswoning te Lhee.
Het gem.best., v.m. 11½ u. Bestek en teek. verkrijgb. ter secret. dagel. van 10—1 u., of fr. p. p à f 0,80. Inlicht. verstrekt C. de Jong te Dieverbrug, elken werkdag na n.m. 4 u.

DORDSCHEBRUG (DR.). Het bouwen van een winkelbehuizing met afzonderlijke schuur te Barger-Oosterveen, onder bijlev. der materialen.
De heer G. J. Hartman v.m. 11 uur bij W. Paulusma, alw. bestek en teek. ter inzage, alsmede bij J. Oldenkamp te Nieuw-Amsterdam.

EMMEN (DR.). Het bouwen van een boerderij te Oosterhesselen met en zonder bijlev. der materialen.
De wed. R. Boelken, Roswinkel v.m. 11 u. in 't hotel J. Wielens, alw. Bestek en teek. ter inzage alsmede bij J. Abels te Oosterhesselen en bij J. v. Dalen te Nw.-Amsterdam. Inl. verstrekken H. Mensing te Oosterhesselen en L Postma te Munstersche Veld.

DONDERDAG 27 JULI.

SLIEDRECHT. Het bouwen van 4 werkmanswoningen, nabij de gasfabriek.
De heeren S. de Waard en T. Bakker te Hendrik-Ido-Ambacht n.m. 5 u. in het Veerhuis van A. Versteeg, nabij het Veer gasfabriek te Sliedrecht. Bestek en teek. ter inz. bij T. Bakker, koffiehuis „de Landbouw" te H.-I.-Ambacht.

VALKENSWAARD (N.-B.). Het verbouwen van een woonhuis.
De heer P. Gijrath n.m. 2 u. in het hotel Bots. Bestek en teek. ad f 1,50 verkrijgb. bij besteder en bij den archit. L. J. P. Kooken te Eindhoven. Aanw. 27 Juli v m. 10½ uur.

VEENENDAAL (UTR.). Het verbouwen van het post- en telegraafkantoor met bijlev. der materialen.
Het gem.-best. 's midd. 12 uur. Bestek en teek. ad f 0,50 verkrijgb. bij den bouwk. B. v. Kreel. Aanw. 25 Juli 's midd. 12 u.

VRIJDAG 28 JULI.

HOOGKARSPEL. Het gedeeltelijk amoveeren en weder opbouwen van een woon- en winkelhuis te Hoogkarspel, voor rekening van den heer G. Hellenberg.
De bouwk. T. Korff te Enkhuizen nam. 5 uur. Bestek met teek. ter inzage in het logement van mej. de wed. P. Ham te Hoogkarspel. Aanw. 25 Juli nam. 5 uur.

NIJMEGEN. Het bouwen van een drieklassige school voor O. L. O. te Neerbosch, op een terrein achter de bestaande school en het verbouwen van laatstgenoemd gebouw tot overdekte speelplaats met aangrenzend vertrek.
Het gemeentebestuur n.m. 2½ u.

TERBREGGE gem. HILLEGERSBERG (Z.-H.). Het bouwen van een woonhuis in 2 perceelen en in massa.
De arch. C. Buurman te Bergschenhoek v.m. 11 u. in het koffiehuis van P. Roos, alw. bestek en teek ter inzage. Teek. verkrijgbaar ad f 1 bij besteder.

ZATERDAG 29 JULI.

AMERSFOORT. Het amoveeren van eenige perc. aan de Valkstraat en het bouwen aldaar van een nieuw gedeelte sociteitsgebouw met kasteleinswoning enz.
De arch. Herm. Kroes n.m. 3 u. in het koffiehuis „het Valkje" alw. vanaf 22 Juli bestek en teek. ter inzage en verkr. ad f 2,50 bij besteder.

ROOSENDAAL (N.-BR.). Het bouwen van een schoolgebouw met bovenverdieping en onderwijzerswoning op het perceel sectie C no. 2138.
Het gem.best. van Roosendaal en Nispen v.m. 11 u. Bestek en teek. verkrijgb. bij den gem.arch. M. Vergouwen ad f 4,50. Aanw. 24 Juli v.m. 11 u.

VLAARDINGER-AMBACHT. Het bouwen van een raadhuis en veldwachterswoning aan den Vlaardingerweg en Holijweg
Het gemeentebestuur v m. 11 u.

WOENSDAG 2 AUGUSTUS.

'S-GRAVENHAGE. Het bouwen van een postkantoor met directeurswoning te Hardenberg
Het min. van W. H. en N. n.m. 2 u Bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het hoofdbest. der posterijen en telegraphie te 's Hage, aan het bureel van den rijksbouwm. in het 1ste district, te 's Hage, aan het hulppostkantoor te Hardenberg, aan het bureel van het prov. bestuur van Overijssel, en is tegen f 0,35, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's Hage. Inl. worden gegeven door voornoemden rijksbouwm. te 's Hage. Aanw. 26 Juli v.m. 11 u.

's HEERENBERG (GELD.). Het bouwen van een post- en telegraafkantoor met directeurswoning.
Het gem.best. n.m. 2½ u. Bestek vanaf 21 Juli verbrijgb. ter gemeente-secretarie Aanw. 25 en 31 Juli v.m. 10 u.

DONDESDAG 3 AUGUSTUS.

HAARLEM. Het uitvoeren van eenige werken aan het rijkskrankzinnigengesticht te Medemblik. Raming f 8340.
Het prov. best. v m. 11 u. Bestek ter lezing aan het gebouw van het min. van Binnenl. Zaken, aan dat van het prov. best. te Haarlem, en te bekomen bij M. Nijhoff te 's Hage. Inl. te bekomen bij den rijksbouwk. voor onderwijsgebouwen en bij den hoofdopzichter der universiteitsgebouwen, J. Roem te Leiden. Aanw. 27 Juli n.m. 2½ u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

2 JULI.

ENSCHEDÉ (ONDERH.). Het vergrooten van een cartonnagefabriek. Door de heeren Kreijmborg en Linde.
Gegund aan H. Mastenbroek, Enschedé, f 6640.

's-GRAVENHAGE (ONDERH.). Het bouwen van drie woonhuizen, wagenremise, meubelbergplaatsen en stalgebouw aan de Beeklaan, voor den heer C. P. v. Dorsser. Door den arch. H. Rutgers.
Gegund aan J. Lievaart, 's Hage, voor f 36600.

's-GRAVENHAGE (ONDERH.). Het bouwen van een villa aan de Nieuwe Parklaan. Door den arch. Joh. D. Looijen,
Laagste inschrijver H. Konings, 's-Hage, voor f 25650.

HAARLEM (ONDERH.). Het bouwen van 42 woningen aan de Amsterdamsche Vaart. Door het bestuur der coöp. bouwvereeniging. „Door Eendracht Verbetering".
Gegund aan C. Nederkoorn en J. Machielse te Haarlem.

3 JULI.

BOXTEL. Het bouwen van een burgerwoonhuis met bijbouw. Door den arch. J. de Vries
Laagste inschr. A. J. v. Liempt, f 2365. Gegund.

6 JULI.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het verbouvan het perc. Kalverstr. no. 103. Door den arch G. v. Arkel.
Gegund aan A. H. Hartkamp te Amsterdam.

8 JULI.

ZAANDIJK. Het bouwen van een woonhuis voor rekening van de heeren W. IJff Bz. en S. Teeling.
Laagste inschr. H. Schenk Jbsz., Koog a/d. Zaan, f 2287,87. Gegund. Een biljet van onwaarde.

10 JULI.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis aan de Molenstraat. Door den bouwk. J. Nikkels.
Laagste inschr. H. v. Apeldoorn, f 1505. Gegund.

IJSSELMONDE. Het bouwen van een ververswinkel met woningen voor den heer C. M. v. d. Velden ald. Door den arch. P. Schreuders.
Metselw. Laagste inschr. C. Oudenaarden, f 2999.
Timmer- en smidswerk. A. v. d. Houwen, f 3520.

11 JULI.

HELDER (ONDERH.). Het verbouwen van een huis in de Keizerstr., voor den heer P. v. Grunningen.
Eenige inschrijver K. Laagland Winder ald., voor f 2060.

STEYL (TEGELEN) (LIMB.). Het bouwen van een woonhuis. Door den bouwk. A. Holten te Blerik.
Laagste inschrs. T. v. Nisselroij en Engels, Blerik, f 2005. Gegund.

12 JULI.

GIETHOORN. (NOORDEINDE). Het weder opbouwen van een woonhuis met annexe schuur, onder beheer van den arch. B. Rouwkema te Steenwijk. Raming f 5200. Door den heer Harm. Wuite.
Laagste inschrs. Gebr. Steginк, Steenwijkerwold, f 4480. Nog niet gegund.

HELDER. Het bouwen van een magazijn met bestuurskamer en eene woning voor den bewaarder, enz. aan de Breewaterstr. Door het best. der afd. Helder van „het Witte Kruis".
Laagste inschr. Th. v. d. Ster, f 6234. Geg.

LOSSER (OV.). Het bouwen van een vereenigingsgebouw met conciergewoning, nabij de R.-K. kerk. Door den arch. K. L. Croonen.
Bestek. 1. Laagste inschr. J. Heerink Bz., Oldenzaal f 6849.
Bestek 2. J. Heerink Bz., Oldenzaal f 7139. Volgens het bestek acht dagen beraad.

VAASSEN (GELD.). Het uitbreiden van een gieterij en magazijn met te zamen ruim 900 M² te bebouwen oppervlakte. Door de directie der ijzergieterij en staniolfabr. „de Industrie".
Laagste inschr. J. de Groot, f 11650. Geg.

13 JULI.

BOLNES BIJ ROTTERDAM. Het bouwen van een woonhuis op het terrein van de firma Boele en Pot. Door den archit. C. N. v. Goor, Jonkerfransstraat 126, Rotterdam.
Laagste inschrs. Gebr. Dura, f 18750.

BOLSWARD. Het verbouwen van de boerenbeh., thans bewoond door P. Buwalda op het Vliet onder Witmarsum. Door de kerkvoogden der herv. gemeente.
Laagste inschr. K. B. Kroon, Witmarsum. f3886. Nog niet gegund.

BUNSCHOTEN (UTR.). Het bouwen eener boerderij. De heeren K. van Amerongen en A. Vedder.
Metselwerk. Laagste inschr. R. v. Beek, Amersfoort, f995.
Timmerw. L. Hartsuiker, Amersfoort, f869.
Metsel- en timmerwerk. H. Bos, f2640.
Schilderw. P. Alfrink, Nijkerk, f129.
Massa. R. v. Beek, f1949.

14 JULI.

VLAARDINGEN. Het afbreken van de bestaande en het weder opbouwen van een concertzaal met bijbehoorende werken aan den Schiedamschenweg no. 51. Door het bestuur der naaml. venn. „de Zaal Harmonie".
Laagste inschr. J. Brouwer, f19125*. * Geg.

UTRECHT. De uitbreiding van het verpleeghuis aan het Nicolaaskerkhof. Door het gem.-bestuur.
Laagste inschr. J. C. M. v Aken, Utrecht, f48449, daaropvolgende N. de Rijk, id., f49490.

15 JULI.

COEVORDEN. Het bouwen van een woonhuis aan de Friesche straat. Raming f5150. Door den bouwk. Joh. D. Meppeling.
Laagste inschr. de Boer, Coevorden, f4960. Gegund.

NIEUWERKERK A/D. IJ. Het bouwen van twee arbeiders woningen. Door het best. der coöp. landbouwvereen. „Nieuwerkerk a/d. IJsel".
Laagste inschr. C. v. Leeuwen, Nieuwerkerk a/d. IJ., f3398. Gegund.

PUTTEN. Het bouwen van een spaarbankgebouw. Door het best. van de spaarbank.
Laagste inschr. W. Pasman, f5761. Gegund.

VROUWENPAROCHIE (FR.). Het bouwen van een lokaal voor godsdienstonderwijs te Oudebildtzijl. Door de kerkvoogden der Ned. herv. gemeente te Vrouwenparochie.
Laagste inschr. Jac. Booijenga, Leije a/d. Tinkum, f2496*. * Gegund.

17 JULI.

ALKMAAR. Het sloopen van de nog aanwezige deelen van, en het weder opbouwen eener boerderij met bijkomende werken aan den Oudorperdijk onder de gemeente Oudorp. Raming f7662. Door den bouwk. M. Uitenbos.
Gegund aan Gebr. Groot, Akersloot, voor f6600.

HAARLEM. Het sloopen van het perceel Schachelstraat no. 36 en het ter plaatse bouwen van een winkelhuis met afzonderlijke bovenwoning. Door den archit. J. A. Traanberg.
Laagste inschr. P. Boks, f3970.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis aan de Spoorstraat. Door het kerkbest. der Israël gem.
Laagste inschr. B. W. Knuivers, f2480.

ZUID-SCHARWOUDE (N.-H.). Het amoveeren en weder opbouwen van een kerktoren met bijkomende werken en het bouwen van een gemeente armhuis. Door het gem.best.
Laagste inschr. C. N. Vlaming, Schagen, f8400. Gegund.

18 JULI.

NUNSPEET (GELD.). Het bouwen van een Rusthuis voor de vereen. „Zusterhulp" gevestigd te Amsterdam. Door den architect E. P. J. Smith, Langestraat 65, Amersfoort.
Laagste inschr. G. J. Sipkes, Nunspeet, f26694.

ROTTERDAM. Het bouwen eener bewaarschool aan de Tolhuisstraat. Door het gem.best.
Laagste inschrs Gebr. Dura, f28785.

19 JULI.

'S-GRAVENHAGE. Het bouwen van een post- en telegraafkantoor met directeurswoning te Bussum. Door het min. van W. H. en N.
Laagste inschr. A. van Slingerland, voor f34,537.

ENSCHEDE. Het vergrooten en verbouwen van de bestaande perc. op een terrein aan de Langenstraat. Door het best. der Groote Societeit.
Gegund aan Punte en Jansen, Enschede voor f10645.

Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen” voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen” voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

POSTERIJEN EN TELEGRAFIE.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag, 2 Augustus 1905, des namiddags te 2 ure, zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat te 's-Gravenhage, worden aanbesteed:

het bouwen van een Postkantoor met Directeurswoning te HARDENBERG.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Febr. 1901, Lª. X, afdeeling Waterstaat T.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie te 's Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1ste district. Binnenhof te 's-Gravenhage; aan het hulppostkantoor te Hardenberg, aan het bureel van het Provinciaal Bestuur van Overijssel, en is voorts op franco aanvrage, tegen betaling der kosten ad f 0.35, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui no. 28*a*, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden ingezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag, 26 Juli 1905, des voormiddags te 11 ure.

Aangezien het herhaaldelijk voorkomt, dat de inschrijvingsbiljetten niet door de borgen persoonlijk zijn onderteekend, wordt in herinnering gebracht, dat dergelijke biljetten als ongeldig ter zijde worden gelegd.

's-Gravenhage, 5 Juli 1905.

TER PERSE: Het Tweede Stuk van

Het Projectieteekenen als voorbereiding voor het Vakteekenen.

Tweede, vermeerderde druk door G. A. SCHOLTEN,
Architect en leeraar M. O. te Tiel.

Als vervolg op het Eerste Stuk van het „Projectieteekenen als voorbereiding voor het Vakteekenen” — bevattende de **beginselen** van het projectieteekenen met toepassingen uit de praktijk voor gewoon (lager) Ambachtsonderwijs — is in dit Tweede Stuk het **Projectieteekenen** uitgebreider, meer in verband met de Beschrijvende meetkunde behandeld, met talrijke toepassingen uit de praktijk der verschillende vakken.

Verder is er in behandeld de **Scheefhoekige projectie** — gewone Scheeve projectie en Axonometrie — en is er een nieuwe afdeeling aan toegevoegd nam. de **Schaduwleer.**

In het **Tweede deel** van het „Lijnteekenen als voorbereiding voor het Vakteekenen” is de schaduwleer reeds behandeld met het oog op de verschillende graden van verlichting met behulp van den isofoten-bol. Als aanvulling hiervan is thans behandeld het construeeren der schaduwgrenzen van de eigen schaduw en de slagschaduwen van verschillende lichamen, met talrijke toepassingen op het bouw- en werktuigkundig teekenen.

De aard en de omvang van het werk kunnen blijken uit de hier volgende inhoudsopgaaf:

Dit werk is — evenals het tweede deel van het „Lijnteekenen als voorbereiding voor het Vakteekenen” — bestemd tot oefening voor hen, die zich in het technisch teekenen hebben te bekwamen; voor aanstaande **bouw- en werktuigkundigen, opzichters bij de burgerlijke bouwkunde, den Waterstaat, Spoorwegen; leeraren aan Ambachts-, Dag- en Avondscholen,** enz.

Door de uitvoerige verklaringen is het zeer geschikt voor zelfstudie.

De prijs van het werk met talrijke figuren zal slechts f 3.50 bedragen.

D. MIJS te Tiel, Uitgever,

Ambachtsschool te DORDRECHT.

Ten behoeve van het teekenonderwijs in de afdeeling **timmeren** WORDT GEVRAAGD tegen 1 September a.s. een

BOUWKUNDIGE

(ervaren teekenaar) op een jaarwedde van *f* 600.— à *f* 700.—.

Diploma bouwk. opzichter of acte lijnteekenen kan tot aanbeveling strekken.

Inlichtingen betreffende lesuren enz. worden verstrekt door den Heer M. J. VAN DIJKE, Directeur der School, Kromhout 79.

Het Bestuur

M. L. C. STARING, *Voorzitter.*
ADR. SCHOTEL, *Secretaris.*

Houtgraniet.

Beste adres voor het leggen van

Sanitaire vloeren

zonder naden, die niet nawerken, met vlakke of holle plinten in alle gewenschte kleuren.

Monstervloer, geornamenteerd, te bezichtigen.

Solide bewerking. Vraag monsters en prijs aan

H. NEUHAUS,
Wormerveer.

Firma F. W. BRAAT, Delft,

Koninklijke Stoomfabriek van

Werken in Zink en andere Metalen,

beveelt zich aan voor de levering van alle soorten van **Ornamenten** in **Zink, Koper, Brons, Lood** en **gesmeed IJzer.**

Eigenaar der **Koninklijke Fabriek van gegoten Zink-** en **Bronswerken** onder de firma L. SCHÜTZ & ZOON te *ZEIST.*

Aanleg van **Centrale Verwarming** naar alle systemen.

Brochures en albums op aanvraag verkrijgbaar.

Galvaniseerinrichting.

Hoofdagent der firma S. J. ARNHEIM te *Berlijn*, **Kon. Keiz. Fabriek van Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, enz.**

HUIS VAN WIJLEN L. A. VAN MEERTEN, TE DELFT.

ARCHITECTEN A. LE COMTE EN J. L. SCHOUTEN.

Door de Vereeniging „Huis Lambert van Meerten" aan het Rijk geschonken om te dienen als Museum van Kunstnijverheid.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

29 JULI 1905. 25e JAARGANG. No. 30.

HUIS LAMBERT VAN MEERTEN TE DELFT.

Het is thans een feit, dat de Regeering het prachtige huis, op de bij dit blad gevoegde plaat afgebeeld, aanvaard heeft als een geschenk van de Vereeniging „Huis Lambert van Meerten", onder voorwaarde het, met de daarin toegepaste kunstschatten van oud-vaderlandschen oorsprong, in te richten tot een Museum van Kunst en Kunstnijverheid ten dienste van het algemeen, en tot nut van allen die aan de Technische Hoogeschool studeeren in het bijzonder.

Zij die het hunne hebben bijgedragen om het huis nu onbezwaard aan de Regeering te kunnen doen overgaan, hebben daarmede hunne groote belangstelling getoond in Kunst en Kunstnijverheid niet alleen, maar ook in de T. H. S., meer in 't bijzonder voor zoover een gedeelte daarvan behoort tot de inrichtingen van kunstonderwijs.

Voor deze daad verdienen zij ieders dank. Maar vooral zij het Bestuur der genoemde Vereeniging een woord van warme erkentelijkheid gebracht voor hun onvermoeid streven, met zulk een schoon succes bekroond. Dat Bestuur bestaat uit de heeren: F. G. Waller, Directeur der Ned. Gist-en Spiritusfabriek te Delft, Voorzitter; J. L. Schouten, Civ. en Bouwk. Ingenieur, Fabrikant van gebrand glas, te Delft, Secretaris-Penningmeester; A. le Comte, Kunstschilder, Hoofdleeraar aan de Academie van B. K. en T. W., te Rotterdam; Johannes L. Koch, te Rotterdam; en J. Krol Kzn., te Haarlem. Deze mannen hebben tot stand kunnen brengen wat reeds in de bedoeling van nu wijlen Lambert van Meerten heeft gelegen, een voornemen dat echter door treurige omstandigheden allen schijn had, niet verwezenlijkt te zullen kunnen worden.

Voor gebouw, meubilair en onkosten was noodig een som van ongeveer f 65.500. Al spoedig werd door een dertigtal kunstliefhebbers f 39.500 bijeen gebracht, terwijl het overige bedrag door hypotheek werd verkregen.

De Leden der Vereeniging stelden echter met goed gevolg pogingen in het werk om deze hypotheek af te lossen, en het huis alsdan onbezwaard aan het Rijk ten geschenke aan te bieden. Hoewel thans nog een gering bedrag ontbreekt, dat naar verwachting wel spoedig door helpende handen zal zijn saamgebracht, kan het huis toch in September a. s. met eenige feestelijkheid aan zijne toekomstige bestemming worden overgegeven.

Nu het gebouw aan de Regeering is overgegaan, zal, volgens de bedoeling der schenkers, daarin door hare zorgen een verzameling hoofdzakelijk van oude Kunstnijverheid worden aangelegd, die bestemd is om den kunstzin van hen die aan de T. H. S. studeeren, te helpen opwekken en te ontwikkelen; maar dat Museum zal ook kunnen dienen om hen voor te lichten die, buiten die onderwijsinrichting staande, voorlichting wenschen omtrent alles wat in verband staat met „Kunst", in de ruimste beteekenis van dit woord.

Het is te hopen, maar ook te verwachten, dat de Regeering aanstonds een krachtig voorbeeld zal geven; dan zullen ongetwijfeld velen volgen om door schenkingen de verzameling te helpen verrijken of aan te vullen. Wie immers zal, voor het goede doel, niet dat van zijn overvloed willen missen, wat voor hem overtollig, voor anderen onzichtbaar en van geen nut is? En, welk Museum zal niet willen bijspringen door afstand van duplicaten te doen?

Met zulk een medewerking kan een verzameling van groot belang tot stand komen, die van verstrekkend nut kan worden. Immers, met niet genoeg kracht kan gewezen worden op het groote belang voor de vele aanstaande Ingenieurs, en inzonderheid de Bouwkundige Ingenieurs, om een schat van uitnemend goede voortbrengselen van Kunst en Kunstnijverheid in hunne onmiddellijke omgeving te bezitten, opgesteld en toegepast in een huis dat reeds oorspronkelijk was ingericht tot een gezellig Museum van een kunstliefhebber als van Meerten, die zulke goede raadslieden had in zijn kunstzinnige vrienden als Le Comte en Schouten.

Bij een waardig uiterlijk is het inwendige van het gebouw bij uitstek voor het doel geschikt. Hierop zal later nog worden

teruggekomen. De indeeling laat toe, dat een ideaal-museum kan worden ingericht, waarin de kunstvoorwerpen in voor hen passende omgeving op 't gunstigst kunnen worden tentoongesteld of toegepast. Aan den bouw zelve volgens het ontwerp der heeren A. le Comte en J. S. Schouten, zijn reeds vele oude kunstwerken onverbreekbaar verbonden.

Moge de stichting een voorbeeld in hare soort worden. Elke hulp zal daartoe welkom zijn: giften in geld, maar ook voorbeelden van oude kunstnijverheid, al worden ze tijdelijk in bruikleen afgestaan.

NOGMAALS „KLEINE WONINGEN".

Geen zucht naar critiek — schrijft de heer W. C. Metzelaar aan het slot van zijn stukje in No. 27; toch is Z. Ed. niet malsch in den beginne; aan den heer Wentink om, zoo gewenscht, daarop te antwoorden.

Niet het plan — wat, voor zoover ik onzen Hollandschen arbeider ken, niet zeer bruikbaar is — noopt mij de gastvrijheid van dit blad in te roepen, doch het oordeel van den heer Metzelaar over de toepassing van „Monier" ter vervanging van onze balklagen met vloer en plafond, die eeuwige bergplaatsen van stof en ongedierte. Waar Z.Ed. schrijft: „de bovenbewoners zouden dan op steenen vloeren wonen, wat geheel uit den tijd is", is er zeker niet aan gedacht, dat bij toepassing van „Monier" voor vloeren, afgeschuinde richels worden gebruikt, waarop de vloerdelen op de gewone manier worden bevestigd. En wat het doorwateren betreft, „Monier" is bij mindere dikte, dan bij vloeren gebruikelijk is, reeds waterdicht; zoo bijvoorbeeld bij kelders, met een druk van 1 à $1^1/_2$ M. water, al ter dikte van 0.08 M. Doch . . . . het moet „Monier" zijn, en er wordt o! zooveel geleverd, wat dien naam niet verdient. Dan het derde punt wat mijne aandacht trok: „De gehoorigheid door zulk een Moniervloer is grooter dan bij een houten vloer en gestucadoord plafond". Bij het lezen hiervan rees bij mij onwillekeurig de vraag: of Z.Ed. „Monier" wel anders dan uit tijdschriften kent? Anders kan ik mij het gevelde oordeel niet goed voorstellen. Zijn zijne woorden ernstig gemeend, dan zal Z.Ed. er niets tegen hebben, om de gronden van zulk een beweren te doen kennen. Velen met mij deden eene andere ondervinding op. 't Zal ongeveer twintig jaar geleden zijn, dat ik, van nabij, Monier zag toegepast. In 1899 gebruikte ik het voor het eerst — op kleine schaal — bij arbeiderswoningen. Twee jaar later voerde ik het geheel door en gebruikte het voor alle vloeren, ook voor den zolder, welke laatste echter onbedekt bleef. Elke vloerplaat is ongeveer 750 M^2. groot, loopende over alle buiten- en binnenmuren, de grondplaat tevens dienende als trasraam, voor mogelijk hooger gelegen terreinen gebruik makend van een (monier)plint. Daar dit geen reclame voor een (de) fabriek is, wil ik enkel verklaren, dat het tot mijne geheele tevredenheid is uitgevoerd, en verder dat:

1. de (boven)bewoners niet op steenen vloeren wonen;
2. Monier, mits goed gemaakt, beslist waterdicht is;
3. de gehoorigheid beslist minder is, dan bij gewonen bouw.

Mij gaarne bereid verklarende, ieder belanghebbende in de gelegenheid te stellen, zich zelf van de goede eigenschappen van Monier te overtuigen, had dit schrijven slechts ten doel op te komen tegen eene — volgens mij — geheel onjuiste voorstelling van Monier in hare toepassing.

Amsterdam. P. A. TIMMERS.

AMERIKAANSCH DECORATIEF SCHILDERWERK.

Wij ontvingen van de firma Van Beusekom, Enzlin en Elfferich, kunstschilders te Rotterdam, een proefstuk van „Amerikaansch Decoratief Schilderwerk" hunner Original American Decorating Co.

Dit schilderwerk is op zijn gebied iets geheel nieuws. Op den in olieverf geschilderden ondergrond worden de omtrekken van de gewenschte versiering door middel van doortrekpapier overgebracht, en wordt het ornament op de gewone wijze in verschillende kleuren geschilderd. Dit ornamentwerk zou ook door middel van schablonen kunnen verkregen worden. Werden tot nu toe de omtrekken van het ornament veelal met een penseel getrokken in andere kleur dan die van ondergrond en ornament, — bij het Amerikaansch Decoratief Schilderwerk worden de contouren gespoten en wel van eene zeer hard wordende specie die, evenals de olieverf, afgewasschen kan worden. Om het ornament zijn daardoor verheven lijnen ontstaan, die in het proefstuk ongeveer 1 à $1^1/_2$ mM. breed en 1 mM. dik. en veel lichter van kleur zijn dan het eigenlijke schilderwerk.

Door het relief der omtrekken en de schaduw die deze doen ontstaan, wordt een eigenaardig maar goed effect verkregen, dat levendigheid in de versiering brengt, vooral van af een afstand gezien. Het goed volgen der omtreklijnen bij het spuiten der specie vereischt zekere handigheid, die echter door eenige oefening niet moeielijk verkregen wordt.

Dergelijk schilderwerk, met goed materiaal uitgevoerd, kan met water en zeep gereinigd worden, zonder gevaar voor afstooten der gespoten lijnen, daar de specie van deze zich zoo vast aan de verf van den ondergrond hecht, dat zij slechts met moedwil verwijderd kan worden. De versiering kan dus jaren lang stand houden.

Het proefstuk ziet er aantrekkelijk uit, en is voldoende om het goede effect van het werk te kunnen beoordeelen. De ondergrond en de daarop geschilderde blad- en bloemvormen van verschillende kleur zijn stil van toon, de opgespoten omtreklijnen licht geel Waar deze contouren te dicht bij elkander zouden komen, bijv. bij blad- bloemstengsels, is er slechts één van gespoten.

Dit Amerikaansch schilderwerk wordt toegepast, zoowel voor plafond- als wandversieringen en kan, daar het behoorlijk gereinigd kan worden en tegen vocht bestand is, overal in gebouwen van allerlei aard worden aangewend; zelfs in serres en andere lokaliteiten waar vocht op de wanden kan neerslaan.

Het is reeds veel toegepast, o. a. in eenige heerenhuizen te 's-Gravenhage en Rotterdam, in deze laatste plaats ook in gebouwen van andere bestemming. Omtrent de soliditeit van het werk kan de bovengenoemde firma een aantal getuigschriften tot aanbeveling aanbieden.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Vereeniging tot Veredeling van het Ambacht. 24 Juli 1905. De Algemeene Vergadering werd in het gebouw van de Mij. voor den Werkenden Stand te Amsterdam gehouden onder voorzitterschap van den heer Dr. H. F. R. Hubrecht.

In de vacatures, in het Hoofdcomité ontstaan door het overlijden van den heer H. L. Boersma en het terugtreden van de heeren Jhr. Mr. D. O. Engelen en S. J. H. Trooster B. Hzn., werd voorzien door de benoeming van de heeren Joh. Schmid te 's Gravenhage, D. W. Wisboom te Arnhem, en Th. van Harderwijk te 's Gravenhage.

Uit het jaarverslag, het 7de van dien aard, uitgebracht door den waarnemenden Alg. Secretaris, den heer Trooster, bleek, dat in 1904 de hoofdwerkzaamheid der Vereeniging wederom had bestaan in het verstrekken van gelegenheid voor het afleggen van proeven van bekwaamheid als gezel en als meester, en wel in het timmeren, smeden, schilderen, meubelmaken, metselen en steenhouwen.

Het ledental in 't begin van 1904 was 225 personen en 32 vereenigingen; het steeg tot 249 personen en 33 vereenigingen, en is thans 238 personen en 33 vereenigingen. In 1904 was het aantal candidaten voor proefaflegging 115, tegen 60 in 1903. Aan 13 werd de graad van meester, aan 38 die van gezel verleend. Voor deze proefafleggingen werden in 1904 bijzondere subsidies van gemeenten en particuliere besturen ontvangen tot een bedrag van ƒ 780, en een subsidie van het Rijk groot ƒ 1700. Door den Uitvoerenden Raad is aan Z. Exc. den Minister van Binnenl. Zaken

het verzoek gericht, om het Rijksubsidie voor 1905 te verhoogen tot *f* 4000, daar wegens de meerdere gelegenheid en het groot aantal candidaten voor de proefaflegging, versterking der geldmiddelen dringend noodzakelijk is. Aan het einde van 1904 was een tekort in kas van *f* 1200.

Dit verslag werd na dankbetuiging aan den waarn. Secretaris voor kennisgeving aangenomen, en zal in druk verschijnen.

Door den heer Dr. P. J. H. Cuypers werd mondeling een kort verslag gedaan over de in 1904 afgelegde proeven te Arnhem, 's Gravenhage en Groningen. Daaruit bleek, dat de Technische Commissie, hoewel zij zou wenschen de proefafleggingen zooveel mogelijk te doen plaats hebben in verschillende steden, thans met het oog op de kosten en den financieelen toestand der Vereeniging van plan was dit jaar alleen te 's Gravenhage gelegenheid voor proefaflegging te verstrekken. Het verslag der Technische Commissie over de gehouden proefafleggingen in 1904 zal in druk aan de leden worden toegezonden.

Het laatste punt der agenda was het voorstel tot machtigen aan de Uitv. Raad om aan de Regeering te verzoeken, het bevorderen van de waarde der diploma's als gezel en als meester. Dit punt werd ingeleid door den heer Dr. P. J. H. Cuypers. Deze was van meening, dat de Regeering een zekere sanctie moest verleenen aan het werk der Vereeniging, op eene wijze die nader zou worden toegelicht in het verzoek. Bij particulieren moest middelerwijl ook worden aangedrongen om bij voorkeur werken door gebrevetteerden te doen uitvoeren. De heer Cuypers zeide reeds ondervinding te hebben opgedaan, dat door gemeente- en kerkelijke besturen in dien zin wordt gehandeld. Echter moest de waarde van de diploma's meer algemeen erkend worden.

Naar aanleiding van dit punt werd door meerdere aanwezigen het woord gevoerd. Zoo sprak de heer Van Nieukerken den wensch uit, dat bij aanbestedingen, vooral van Rijk en Gemeenten, gelet behoorde te worden op de bekwaamheid van den aannemer, en niet altijd het werk gegund moest worden aan den laagsten, maar steeds aan de bekwaamsten inschrijver. Het stond toch wel vast, dat het werk van den laatste op den duur goedkooper zou blijken te zijn, dan dat van den eerste. Zoo zou het diploma van meester van meer waarde worden voor den bezitter daarvan. Op een en ander zal in het verzoek aan de Regeering gewezen worden.

Naar aanleiding van een verslag in een der dagbladen over het verhandelde in de laatste vergadering van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen, achtte de heer Van As het wenschelijk met dien Bond in overleg te treden om te vernemen, welke grieven deze had tegen de wijze van examineeren van de Vereeniging. Zoodoende kon aan alle bezwaren worden tegemoet gekomen. De uitgesproken overtuiging van den heer Van As, dat de Bond weinig waardeering had voor het werk der Vereeniging, werd door den heer E. Jelsma met klem bestreden.

De heer Van Nieukerken uitte de verwachting, dat bij het onderwijs aan de Ambachtsscholen de practijk meer op den voorgrond zou staan; het ambacht toch blijft no. 1, subsidiair komen dan de Ambachtsscholen. Hij wenschte daarom, dat er meer afwisseling onder de leeraren zou kunnen zijn, die daardoor tijdelijk weer de practijk konden ter hand nemen en er voortdurend voeling mede bleven houden.

Een oogenblik scheen er een kleine verwarring in de discussie te zullen komen bij de bespreking van de opleiding van leerkrachten en de waarde der diploma's. De Voorzitter sprak daarom zijne overtuiging uit, dat de diploma's geen nut hebben voor leeraren, en het examen zijne waarde zou verliezen indien het niet alleenlijk op de practijk, op de uitoefening van het vak zou gericht zijn.

De heer Jelsma wees er nog op, dat directeuren en leeraren van Ambachtsscholen de practijk van het vak wel degelijk hoog houden, iets wat zijns inziens niet anders te verwachten is van mannen die, voor 't groote meerendeel, uit de practijk zijn voortgekomen.

Ter verdediging van het onderwijs aan de Ambachtsscholen deed de heer Jhr. Mr. de Marees van Swinderen mededeeling van de opgedane ondervinding der Commissie voor de proefafleggingen, dat bij de examens een overwegend percentage leerlingen der ambachtsscholen geslaagd is.

De vergadering besloot, dat met den Bond zal besproken worden, welke bezwaren deze tegen de wijze van proefaflegging heeft. De uitvoerende Raad werd bovendien gemachtigd een verzoek omtrent de bevordering van de waarde der diploma's op te stellen, en voorts middelen te beramen, om te voorzien in het tekort op de rekening van 1904.

De rekening en verantwoording werd, na door eene Commissie te zijn nagezien, onder dankzegging aan den waarnemenden penningmeester, den heer Trooster, goedgekeurd.

NIEUWE UITGAVEN.

Nu of nooit! Het Damvraagstuk opgelost! Met drie plattegronden. Door P. Vorkink en Jac. Ph. Wormser.

De drie plattegronden stellen voor: 1. Den tegenwoordigen toestand van den Dam en zijne omgeving; 2. Nieuw plan van den Dam en zijne omgeving; 3. Een systeem-teekening van het Damplan.

In de brochure wordt in de eerste plaats herinnerd aan de geschiedenis van het „Damvraagstuk", van af Maart 1902; dan wordt de huidige toestand beschouwd, die de schrijvers onhoudbaar achten. Na dit te hebben aangetoond, stellen de ontwerpers deze eischen: verplaatsing van het monument 1830; verbreeding van de Beurssteeg; slooping van het Commandantshuis; ontwerp van een plan van de oostelijke zijde van den Dam met het terrein van de oude Beurs als één geheel met den Dam. Zij leggen daarbij een plan over, huns inziens aanpassende aan de oude stad, en rekenen voor, dat dit in aesthetisch en financieel belang der stad is; zij gaan de eischen na waaraan dat plan moet voldoen, dat naar hun oordeel een bevredigende oplossing geeft.

Hoe de ontwerpers aan een zevental eischen die zij stelden, tegemoet kwamen, moet een systeemteekening van hun plan aantoonen, die, zooals zij zeggen, hoofdzakelijk deskundigen zal interesseeren. Zeer zeker! In zoo verre, dat menig deskundige zich zal afvragen: wat is het systeem? Wellicht de cirkel met zijne in- en omgeschreven vierkanten, zoo goed als bij den bestaanden toestand mogelijk is, en de richtingslijnen van Damrak en Rokin die nagenoeg rechthoekig op de zijde van den vijfhoek staan? *Zoo goed als*, en *nagenoeg*, — hierop steunt toch geen systeem?

Ter wille van dat systeem moet van uit de Kalverstraat, evenwijdig langs het Paleis, zoodanig gereden worden, dat men wel recht door in de onaanzienlijke Eggertstraat kan komen, maar slechts met een leelijken bocht in den Nieuwen Dijk; wordt het verhoogd middengedeelte op den Dam (vluchtheuvel) voor het rijtuigverkeer te hoekig; loopt een breede straat van den Dam op niet gemotiveerde wijze naar de Damstraat, enz. Als dit het resultaat is, zal men zich onwillekeurig afvragen of 't systeem wel het juiste is.

Wat de financieele zijde betreft, rijst de vraag of het zoo waarschijnlijk is, dat het plan met al zijn aanhang een voordeelig saldo van 2 ton zal opleveren.

Van het terrein der oude Beurs (waarvan de stad 2200 M². zal verkoopen aan het Rijk, à *f* 364) zullen volgens het plan 3400 M². bebouwd moeten worden en per M². *f* 294 moeten opbrengen. Dan zijn er nog: een terrein aan de Warmoesstraat, groot 810 M²., dat *f* 690 per M²., en een aan de Rokinzijde, groot 630 M²., dat *f* 794 per M². moet opbrengen. Daartegenover worden de kosten van onteigening van deze laatste terreinen en dat van het Commandantshuis, waardoor 1940 M². vrijkomen, en die van slooping, geschat op *f* 1.060,000 of ± *f* 545 per M². Onder deze 1940 M². zijn echter 276 begrepen van het aan de stad toebehoorende Commandantshuis, die op eene waarde van *f* 60.000 geschat worden. Rekent men die niet mede, dan zullen de kosten voor onteigening van 1664 M²., en de slooping, bedragen *f* 1.000.000, of *f* 600 per M². Ook dat cijfer is eenigszins aan bedenking onderhevig.

Ons dunkt, dat, valt het plan niet op het systeem, dan zal het om financieele redenen niet staande blijven.

f.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker van 22 Juli 1905 geeft het slot van *Graven en grafmonumenten*, en van *De beeldhouwwerken uit Italië tijdelijk ten tijde van Napoleon I te Parijs.* In 1815, na den val van Napoleon, verlangde elk land het zijne, in het Louvre opgesteld, terug. Aan die wenschen werd voldaan, maar toch bleven eenige stukken uit Italië in Parijs, o.a. de werken door den Prins van Borghese, eerst in bruikleen afgestaan, daarna, in 1893 aangekocht.

Restauratie van de Groote of St. Janskerk te Gouda, een brief over bouwkunst aan de N. R. Courant door W. Kromhout Cz., waarin op den zeer bedenkelijken toestand van 't gebouw wordt gewezen, zóó bedenkelijk als bij geen andere kerk in Nederland.

Het is de vraag of het niet tijd is, dat staat, stad, provincie en particulieren hunne subsidiën voor de restauratie verhoogen, die thans te langzaam vordert en nog 30 jaren kan duren.

Architectura van 22 Juli vangt aan met het afdrukken der in Maart j.l. door den heer H. P. Berlage Nz. in het genootschap A. et A. gehouden lezing: *Over de Waarschijnlijke ontwikkeling der architectuur.*

Nu of nooit! Het Damvraagstuk opgelost! Deze studie van de heeren Vorkink en Wormser wordt van belang geacht; volstaan wordt echter met vermelding der verschijning van hunne brochure, in het vertrouwen, dat door het Gemeentebestuur van Amsterdam een prijsvraag tot oplossing van het Damvraagstuk zal worden uitgeschreven, naar aanleiding van het daartoe gedaan verzoek van A. et A.

Inhoud van het „Technisch gedeelte": *Bouw van arbeiderswoningen*, overgenomen uit het Handelsblad. *Kleurmiddelen voor hout*

De poort van Nederland. Rotterdam wordt aldus genoemd door Guy Wilfrid Hayler in „The Britsch Architect", omdat het de meest bedrijvige zeehaven van Nederland is, en haar handel en invloed zich uitstrekt over de verste landen. In 't artikel wordt op eenige bezienswaardigheden gewezen waaromtrent bijzonderheden worden medegedeeld. Het artikel eindigt met een geestdriftige loftuiting op Holland: Waar ge ook geweest zijt, waarheen ge ook gegaan zijt, steeds zult ge Holland in aangename herinnering houden, ge zult er met genoegen aan terug denken, wanneer het laatste woord Hollandsch in uwe ooren weerklonken heeft en ge den laatsten windmolen uit het oog hebt verloren.

De Bouwwereld. 19 Juli. *Lustrumfeesten te Leiden.* Feestgebouw in het Van der Werfpark, door de heeren Jesse en Fontein, architecten.

Wat Herculanum voor de archaeologie beteekent; overgenomen bijdrage, uit Harper's Monthly Magazine door Prof. Dr. Charles Waldstein. De schoonste voorwerpen uit het Museum te Napels zijn uit Herculanum, niet uit Pompeji; ze zijn wonderbaarlijk gaaf gebleven omdat Herculanum bedolven werd op het glanspunt van zijn bestaan onder modder van asch en sintels met water, terwijl Pompeji gedeeltelijk werd overdekt met gloeiende asch en puimsteen. De laatste ontgravingen kunnen niet vervolgd worden, omdat boven het oude Herculanum de stad Resina gebouwd is. Prof. Waldstein heeft aan de geciviliseerde naties voorgesteld, in alle landen commissies in te stellen onder bestuur van staatshoofden, om het ontgravingswerk te vervolgen en de vondsten in een museum ter plaatse te bewaren. Reeds hebben de Koning van Italië, de Duitsche Keizer, de Presidenten der Fransche Republiek en der Vereenigde Staten van N. Amerika toegezegd zich aan 't hoofd van Commissies te stellen.

De blauwe Gomboom, een uitmuntend werkhout, door J. L. Terneden. Het sterkste, duurzaamste, en dichtste hout ter wereld, zeer zwaar en dat niet wordt aangetast door paalworm. Het is afkomstig uit Tasmania en werd met succes gebruikt bij de havenwerken te Dover.

Het nummer bevat een plaat met afbeeldingen van een *landhuis*, ontwerp van den heer H. J. W. Leliman.

Het huis. Maandelijksch prentenboek gewijd aan huisinrichting, bouw- en sierkunst. Uitgave van Ed. Cuypers.

De Apothekerspot of Albarello, door A. Pit, en *De buitendeur*, door Jan Kalf. Beide artikelen zijn kwistig geïllustreerd, evenals het derde van dit nummer: *Het moderne landhuis*, waarbij een 12-tal schetsen en ontwerpen van kleine villa's en landhuizen.

Technisch Weekblad, 20 Juli. *Statutenwijziging is noodig!* De titel geeft aan wat in 't artikel betoogd wordt. *Bekwaamheidsnormen. honorarium-tabellen. Iets over traagheidsmomenten. Hygiënische eischen van ons plaveisel.*

UIT DEN VREEMDE.

In 1883 had het Suezkanaal, bij eene breedte van 22 M., eene diepte van 8 M. Deze diepte werd weldra niet voldoende geacht, en spoedig, reeds in 1884, werd met verdiepen aangevangen, waardoor zij nu 9 M. bedraagt. Met het oog op grootere schepen hoopt men in 1906 eene diepte van 10,5 M. te hebben. Eene aanzienlijke verbreeding, werd te gelijkertijd ondernomen. De twaalf uitwijkplaatsen met een breedte van 37 M., zijn op 52 M. gebracht, tevens gepaard aan eene verdubbeling hunner lengte.

Met het oog op een sneller verkeer zullen deze nog aanmerkelijk uitgebreid worden. Gemiddeld had in 1883 (toen 3307 zeeschepen het kanaal doorvoeren) een stoomschip 48 uren noodig voor de doorvaart. In 1904 (toen 4237 schepen het kanaal passeerden) bedroeg het gemiddelde 18 uren. Het aantal schepen dat in het kanaal aan den grond geraakten, is bovendien aanmerkelijk verminderd.

Den 8sten Juli j.l. overleed in zijn 65e levensjaar te Dresden de „Kgl. Sächs. Geh. Hofrat" Professor Karl Weisbach. Met hem verdwijnt een der uitstekendste leeraren der bouwkunst in Duitschland, voornamelijk op het gebied der Italiaansche Renaissance, waarover hij verschillende belangrijke werken geschreven heeft.

De stad Helsingborg heeft voor de uitbreiding der stad een internationale prijsvraag uitgeschreven. In het plan moeten afzonderlijke kwartieren ontworpen worden, voor villa's, fabrieken, arbeiderswoningen, woonhuizen, openbare gebouwen, sport- en tentoonstellingsterreinen, benevens een groot park. Bijzonder gewicht wordt er op gelegd, dat de verschillende deelen zooveel mogelijk vrij uitzicht op de Sond zullen hebben.

Zich om nadere inlichtingen te wenden tot den „Stadtverordneten-Secretär" K. E. Norrsell te Helsingborg.

Den 19den Juli j.l. vierde de Duitsche Portland-cement-Industrie haar 50-jarig jubileum.

De „Thames steamboat Company" kocht de vorige week van de stad Londen, een 4-tal aanlegplaatsen langs de Theems. Zij betaalde voor Battersea-square-pier, 325 duizend gulden, voor Battersea-park-pier, 170 duizend gulden, voor Chelsea-pier, 120 duizend gulden, en voor Putney-pier, 30 duizend gulden.

Te Parijs is opgericht door een nieuwe „Société d'Abitations à bon marché", het „Maison des dames des Postes, des Télégraphes et des Téléphones".

Het terrein, groot 600 M²., kostte 200 duizend frs., het gebouw 500 duizend frs.

De rez-de-chaussée is geheel ingericht voor een werk- en leeszaal, een glazen hall, en een restaurant met verschillende kleinere noodzakelijke lokaaltjes, die ter beschikking staan, niet alleen voor de bewoners maar ook voor de niet-inwonende collega's. De daarboven gelegen zes verdiepingen bevatten *honderd kamers*, met verschillende gemakken.

De 1ste prijs voor een abattoir te Algiers, groot 4000 frs., is behaald door den heer Th. Bourgeois, architect te Poissy.

De 1ste prijs der fondation Rothschild, groot 10 duizend frs., voor het beste plan tot het verkrijgen van goede en goedkoope volkswoningen, is behaald door het plan „Pour le peuple", van den heer Adolphe-Augustin Rey te Parijs. De tweede prijs, groot negen duizend frs., door het plan „Utile dulci", van den heer Henry Provensal te Parijs. De derde, groot 7000 frs., door het plan Omega, van den heer Wilfrid Berlin, te Parijs. Nog 15 andere prijzen, afloopend van 6000 tot 1500 frs., werden uitgereikt.

BERICHTEN.

St Janskerk te 's Hertogenbosch. Voor de restauratie dezer kathedrale kerk hebben de Prov. Staten van Noord-Brabant een subsidie van f 4000 verleend.

Het nieuwe Centraal-Station te Antwerpen zal den 11den Augustus a.s. in gebruik worden genomen.

Dr. J. L. A. Brandes. In het laatst der vorige maand overleed te Batavia plotseling Dr. J. L. A. Brandes. Zijn stoffelijk overschot werd op het kerkhof te Tanah Abang ter aarde besteld.

Wat Ned. Indië in 't bijzonder in dezen geleerde verloren heeft, werd aan de groeve herdacht door Dr. Snouck Hurgronje, een man die zeer zeker in de eerste plaats in staat is de verdiensten van den overledene te beoordeelen. Zijne korte rede laten wij daarom hier — ontleend aan de „Nieuwe Courant" — volgen.

De wetenschap, en inzonderheid Indië, heeft een slag geleden, waarvan zij de eerste jaren niet te herstellen zal zijn, want de jaren van hem die hier zijn laatste rustplaats vindt, waren aan Indië gewijd.

Brandes' buitengewone talenkennis gaf hem gelegenheid vooruit te komen Hij heeft zich in de taal- en letterkunde van het oud-Javaansch geheel ingewerkt, maar zijn werklust en zucht naar kennis, gedoogden hem niet, zich bij die studie te bepalen, hij verbond daaraan een studie der Javaansche oudheden. Toen dan ook eenige jaren geleden de Indische regeering een onderzoek naar de oude kunstschatten wilde doen instellen, was Brandes de eerste om met dat archaeologisch onderzoek te worden belast.

Hij ging zich hierbij verdiepen in de oud-Javaansche bouwstijlen en maakte daar zulk een studie van, dat vreemdelingen en landgenooten verwonderd waren over de gepubliceerde resultaten van zijn onderzoek.

Het zal moeilijk vallen zijn plaats vooreerst te vervullen.

Brandes miste de neiging zijn weten bekend te maken, hij was een stil denker. Daarom is slechts een kleine kring in staat zijn werk te waardeeren, maar die weten dan ook, dat met hem een groote geest ten grave daalt, die den weg voor lateren heeft aangewezen.

Evenals zijn wetenschap was ook zijn hart. Ieder, wien het gegund was daarin een blik te slaan, vond er oprechtheid en trouw. Die vriendschap is het op het oogenblik nog meer, die ons zijn verlies doet voelen dan zijn kennis.

Wij houden zijn nagedachtenis in eere.

Nieuwstadspoort te Zutphen. Ten einde den bouwval van deze poort die van 1536 dateert, voor verder verval te behoeden. worden daaraan eenige herstellingen verricht. De poort werd gebouwd op eenige meters afstand van een die uit de middeleeuwen stamde, en waarvan in 1894 de laatste overblijfselen, een paar afgeknotte torens, werden opgeruimd.

's-Gravenhage. Tot lid van den Gemeenteraad is o. a. gekozen de heer J. J. L. Bourdrez, Civ. en Bouwk. Ingenieur.

Kasteel te Wouw. Het voormalige oude kasteel, waarvan sedert jaren nog slechts eenige brokstukken van ruïnes over waren, is met bijbehoorende landerijen voor *f* 52.000 verkocht.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	32 jaar	salaris	f 90.—
„ „	„	22 „	„	- 80.—
„ „	„	26 „	„	- 60.—
„ „	„	20 „	„	- 50.—
„ „	„	27 „	„	- 75.—
„ „	„	22 „	„	- 60.—
„ „	„	28 „	„	- 85.—
„ „	„	30 „	„	- 100.—
„ „	„	35 „	„	- 100.—
„ „	„	22 „	„	- 70.—
„ „	„	25 „	„	- 95.—
„ „	„	27 „	„	- 75.—
„ Teekenaar	„	21 „	„	- 45.—
„ „	„	20 „	„	- 35.—
„ „	„	20 „	„	- 50.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 31 JULI.

EPE (GELD.). Het bouwen van een boerderij.

De bouwk D. Prins, Rustenburgstr. Apeldoorn n.m. $5^1/_2$ u. op „den Waayenberg". Bestek en teek. ad f 1,50 verkrijgb. bij besteder en bij v. d. Pol op „den Waayenberg".

KLOOSTERZANDE (ZEEL.). Het bouwen van een woonhuis, aan den Groenendijk (gem. Hontenisse), met bijlev. der ben. bouwstoffen.

De heer J. D. de Leeuw, n.m. 5 u. Bestek en teek. ter inz. bij A. Pieters. Inl. verstrekt P. A. Voet, opzichter. Aanw. 31 Juli, n.m. 2 u.

RIJNSBURG (Z.-H.). Het bouwen van een vereenigingslokaal annex Christel. school.

De diaconie der Ned. Herv. Gem. Bestek en teek. ter inzage regentenkamer (weeshuis). Inlicht. verstrekt Alb. den Haan.

DINSDAG 1 AUGUSTUS.

AMSTERDAM. Het verbouwen van het perc. Bloemgracht 24.

De regenten van het R.-K. Ouden armenkantoor en gesticht St. Jacob n.m. $1^1/_2$ u. op hun kantoor Keizersgracht 384. Bestek en teek. ad f 2 verkrijgbaar bij P. Rijnja, Reguliersgracht 134. Inl. te bekomen dagelijks van 10—12 u. 2e. Oosterparkstr. 232. Aanw. gedaan.

GRONINGEN. Het afbreken van de behuizing staande en gelegen westzijde in de Oude Ebbingestraat no. 34 en het daar ter plaatse bouwen van eene winkelbehuizing met bovenwoning.

De arch. A. Th. v. Elmpt 's av. 8 u. in het café van Möller, Groote Markt. Bestek en teek. verkrijgb. ad f 1,50.

WOENSDAG 2 AUGUSTUS.

CASTRICUM. Het bouwen van een koffiehuis, annex winkel, op een open terrein te Zuid Bockkum gemeente Castricum.

De heer H. Vrouwe n.m. 3 u. bij wed. J. Koopmans alw. bestek en teek. ter inz. en à f 1 verkrijgb. bij den bouwk G. Schermer te Uitgeest, die inlicht. verstrekt.

'S-GRAVENHAGE. Het bouwen van een postkantoor met directeurswoning te Hardenberg.

Het min. van W. H. en N. n.m. 2 u. Bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het hoofdbest. der posterijen en telegraphie te 's Hage, aan het bureel van den rijksbouwm. in het 1ste district, te 's Hage, aan het hulppostkantoor te Hardenberg, aan het bureel van het prov. bestuur van Overijssel, en is tegen f0,35, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's Hage. Inl. worden gegeven door voornoemden rijksbouwm. te 's Hage. Aanw. gedaan.

's HEERENBERG (GELD.). Het bouwen van een post- en telegraafkantoor met directeurswoning.

Het gem.best. n.m. $2^1/_2$ u. Bestek vanaf 21 Juli verkrijgb. ter gemeente-secretarie Aanw. 31 Juli v.m. 10 u.

DONDERDAG 3 AUGUSTUS.

APELDOORN. Het bouwen van kantoorlokalen, aan het huis Paschlaan A A 312.

De archit. Andr. v. Driesum Szn. v m. 11 u. in Hotel „Van der Burg". Bestek en teek. vanaf 31 Juli ad f 1 verkrijgb. bij besteder.

HAARLEM. Het uitvoeren van eenige werken aan het rijkskrankzinnigengesticht te Medemblik. Raming f 8340.

Het prov. best. v.m. 11 u. Bestek ter lezing aan het gebouw van het min. van Binnenl. Zaken, aan dat van het prov. best. te Haarlem, en te bekomen bij M. Nijhoff te 's Hage. Inl. te bekomen bij den rijksbouwk. voor onder. wijsgebouwen en bij den hoofdopzichter der universiteitsgebouwen, J. Roem te Leiden. Aanw. gedaan.

HARDEGARIJP (FR.). Het bouwen van eene stelphuizinge met stalling voor 58 stuks hoornvee, op een terrein o/d Bergum.

De heer Drijber. Bestek en teek. ter inzage bij den archit. B. J. Gros te Garijp en ad f 2 verkrijgb. bij Gebr. v. d. Meulen te Bergum. Inl. op 28 Juli verkrijgb. bij gen. arch. van v.m. 11 tot n.m. 1 u. in 't Friesch koffiehuis te Leeuwarden.

HENGELO (OV.). Het verbouwen en vergrooten van een woonhuis aan de Drienerstr.

De archit. van der Goot en Kruisweg 's midd. 12 u. in 't hotel „de Halve Maan". Bestek en teek. vanaf 27 Juli ad f 1,50 verkrijgbaar bij besteders. Aanw. 1 Aug. v.m. 10 u.

VRIJDAG 4 AUGUSTUS.

COLIJNSPLAAT. Het bouwen van eene school op een terrein aan de Voorstraat.

Het best. der vereen. voor gereformeerd schoolonderwijs n.m. 2 u. Bestek en teek. ad f 1,50 verkrijgb. bij J. Oranje te Colijnsplaat en drukker Littooy te Middelburg. Inlicht. verstrekt de bouwmeester J. A. Vertregt te Middelburg. Aanw. 4 Aug. v.m. 11 u.

's HERTOGENBOSCH. Het bouwen van eene kerk met koepel, toren (gedeeltelijk), sacristie en annexen (volgens ontwerp van den arch. Jos. Cuypers en J. Sluyt) aan het Hinthamereinde.

Het R.-K. parochiaal kerkbest. St. Jacobus de Meerdere. Bestek en teek. ad f 7.50 verkrijgbaar bij de firma C. N. Teulings. Aanw. gedaan.

LEEUWARDEN. Het bouwen eener cementfabr. aan den Dokkumertrekweg.

De heeren Gebr. v. d. Vegte. Bestek en teek. ad f 0,60 verkrijgbaar bij G. J. Ooiman, Kleine kerkstraat 25.

ROTTERDAM. De uitbreiding en verbouwing van de school voor gewoon lager onderwijs aan den Katendrechtschen Lagedijk.

Het gem.best. n.m. 1 u. Bestek en teek. ter inzage in het stadstimmerhuis en op de secretarie en à f 1 te bekomen bij de wed. P. v. Waesberge en Zn. Inlicht. te bekomen aan het Timmerhuis. Aanw. gedaan.

ZATERDAG 5 AUGUSTUS.

ROZENDAAL (N.-BR.). Het bouwen van een woonhuis in de Molenstraat.
De heer C. Wittbols, n.m. 5 u., in de herberg van M. v. Aart, alw. teek. ter inz. Inl. verstrekt de arch. Mar. Vergouwen. Aanw. 2 Aug., n.m. 5 u. in gen. café.

MAANDAG 7 AUGUSTUS.

AMSTERDAM. Het amoveeren van het perc. Weteringschans 109—111 en het ter plaatse bouwen van een winkel, garage-, herstel- en werkplaats voor rijwielen, automobielen, motorbooten enz. met twee bovenwoningen.
De arch. H. v. d. Vijgh.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

13 JULI.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het bouwen der perceelen Anjelierstraat no. 24 en 26. Door den architect F. M. J. Caron.
Gegund aan L. Mohrman, Amsterdam, voor f 15500.
BAARLE-NASSAU. Het bouwen van een woonhuis met looierij, voor rekening van den heer Corns. Gillis.
Metselwerk. Laagste inschr. Jacq Dierckx, f 2129*.
Timmerwerk. B. v. Gool, f 1549*. *Gegund.
's-GRAVENHAGE (ONDERH.). Het bouwen van 4 blokken van 11 en 14 blokken van 2 woningen aan de Valkenboschlaan. Door de Vereeniging tot verbetering van woningen voor de arbeidende klasse.
Gegund aan W. F. Weijers te Tilburg, voor f 143.500.
WINTERSWIJK (ONDERH.). Het bouwen van een huis voor den heer G. H. Hoekstra.
Metselwerk. Laagste inschr. Gebr. Bennink, f 1275.
Timmerwerk. Gebr. Droppers, f 1254.
Massa. H. A. Bloemers, f 2387*. *Gegund.

14 JULI.

APPINGEDAM. Het bouwen van 2 huizen waarin 4 woningen, naast de 6 bestaande, op het terrein „Werkmanslust". Door het best. van de werklieden-vereeniging „Harmonie".
Laagste inschr. A. Bleker, f 5018. Gegund.

17 JULI.

BUGGENUM (LIMB.). Het bouwen eener zusterwoning met bewaarschool. Door het gem.best.
Door bijzondere omstandigheden is de aanbesteding tot op een naderen te bepalen dag in September a.s. uitgesteld.

18 JULI.

BERGAMBACHT. Het bouwen van een huis annex schuur voor den heer E. Langerak.
Timmerwerk. Laagste inschr. W. F. van der Wal, f 2576.
Metselwerk. P. van den Oever, f 2254.
Schilderwerk A. van Steenis, f 415.
Smidswerk. P. C. van Lit, f 340.
HAAFTEN (GELD.). Het bijbouwen van een lokaal met bijbehoorende werken bij de school voor lager onderwijs. Door het gem. best.
Laagste inschr. M. v. Ooijen, Gameren, f 3635. Gegund.

STAD AAN 't HARINGVLIET. Het bouwen van een schoolgebouw met onderwijzerswoning met bijbehoorende werken. Door het best. der vereen. tot stichting en instandhouding van „Scholen m/d. Bijbel".
Metselwerk. Laagste inschr. W. v. d. Welle, Ooltgensplaat, f 2595*.
Timmerwerk. A. Korvink, Goudswaard, f 2300*.
Smidswerk. M. A. v. d. Sluis, Den Bommel, f 450*.
Schilderwerk. P. J. Dorsman, Stad a/'t Haringvliet, f 320*. *Gegund.

21 JULI.

AMMERZODEN. Het bouwen van een woonhuis. Door Mej. de wed. Ph. van Hemert.
Laagste inschr. A. Dankers, Heusden, f 2287. Gegund.
DIEREN. Het bouwen van een Waardsmanshuis op de Geldersche waard bij Zevenaar. Door den arch. G. J. Uiterwijk.
Laagste inschr. M. A. Lichtenberg, Didam, f 4794. Gegund.
DELFT. Het maken van een onderwijzerswoning aan de Vlamingstraat. Door het gem. best.
Laagste inschr. P. A. Kouwenhoven, f 5108.
HILVERSUM. Het bouwen van een school met bovenwoning aan den Zeedijk voor rekening der Israel. gemeente. Door den bouwk. E. Hogervorst.
Ingekomen 16 biljetten. Laagste inschr. R. Hesselingen, Bussum voor f 5623.

22 JULI.

GIESSENDAM. Het maken van 4 woonhuizen, voor rekening van den heer H. J. Langhout e. a.
Metselwerk. Laagste inschr. H. Bakker, f 1009*.
Timmerwerk, G. v. Dijk, f 1615*. *Gegund.

24 JULI.

AMSTERDAM. Het bouwen van een regulateurgebouw op het terrein der Westergem.-gasfabriek aan den Haarlemmerweg. Door het gem.best.
Laagste inschr. A. Huisken Hz., f 17278.

25 JULI.

DIEPENVEEN (OV.). Het verbouwen van de O. L. School. Door het gem.best.
Geg. aan den laagste inschr. M. Woerdman, Deventer voor f 2884,24.
HAARLEM. Het gedeeltelijk amoveeren van perc. Kruisstraat no. 18 en verbouwen daarvan tot winkelhuis met woning met afzonderlijke bovenwoning. Door den arch. W. F. Doeglas.
Laagste inschrs. J. Turkenburg en F. v. d. Ham, f 6879.

26 JULI.

's-GRAVENHAGE. Het uitbreiden en verbouwen van het post- en telegraafkantoor met woning voor den directeur te Delft. Door het min. van W. H. en N.
Laagste inschr. W. P. Teeuwisse, s-Hage, f 34990.
TILBURG. Het bouwen van een houtvesterswoning met brandtoren, op het landgoed „de Utrecht" te Hilvarenbeek. Door de arch. A. J. Kropholler en J. F. Staal Jr. 3e. Weteringdwarsstraat 28, Amsterdam.
Laagste inschr. Aug. Zeebregts, f 24936.
VENLO. Het afbreken van een gebouw, gelegen langs de Maasstraat en het ter plaatse bouwen van een woonhuis met bijlev. van alle materialen. Door den arch. Henri Seelen.
Gegund aan L. Meelkop, voor f 3387.

19 JULI.

ALKMAAR (ONDERH.). Het bouwen van een woon- en winkelhuis te Koedijk, voor den heer van Meurs, onder leiding van den architect A. G. Spruit Szn., aldaar.
Gegund aan J. Groot, Koedijk.
HENGELO (OV.). Het afbreken van een perc. aan de Spoorstraat en het daar ter plaatse bouwen van een woon- en winkelhuis. Door de arch. v. d. Goot en Kruisweg.
Laagste inschr. G. H. van den Ench, f 9145.
MAASSLUIS. Het bouwen van een pand aan den Zuidvliet no. 129. Door den bouwk. A. Bontenbal te Schipluiden.
Laagste inschr. D. Luyendijk, Vlaardingen, f 1924.
NIJMEGEN. Het bouwen van een letterzetterij en drukkerij aan de Royterstraat. Door den architect W. J. Maurits.
Laagste inschr. W. J. G. Knoops, f 11674.
ROOSENDAAL (N.-BR.). Het maken van zes woonhuizen in het Achterstraatje, voor rekening der heeren J. van Gastel en A. Moerings.
Laagste inschr. Adr. Nuyten, f 6230. Gegund.

20 JULI.

ALKMAAR. Het maken van de gebouwen voor de watergasfabriek. Door het gem.best.
Laagste inschrs. Gebr. Apeldoorn, Egmond-Binnen, f 11940. Gunning aangehouden.
APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis op de Eendracht. Door den aanbesteder.
Laagste inschr. M. Wijngaards, f 848.
ENSCHEDÉ (ONDERH.) (HERBEST.). Het verbouwen van een perceel aan de Zuidhagen tot twee woonhuizen. Door den heer G. W. Kromhout v. d. Meer.
Laagste inschrs. van Egteren en Braakman, f 2446. Gegund.
MUSSELKANAAL (Gr.). Het bouwen van een boekhouderswoning aan den straatweg te Terapelkanaal, onder bijlev. van al de daartoe benoodigde materialen, transporten, werkloonen, enz. Raming f 3079. Door het bestuur der coöp. vereeniging van de aardappelmeelfabriek „Musselkanaal en Omstr".
Laagste inschr. A. v. d. Berg, Musselkanaal, f 3150. Gegund.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Asphalt. — W. J. v. D. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Atelier voor Decor. Kunst. KRUYMEL en MERCKENS. Haarlem.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co.. Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inrichtingen, de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* voorheen G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Centrale Verwarming. — GEBRS. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK. Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Ketels voor Centrale Verwarming. — Dr. J. D. OTTEN. Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Lichtdrukinrichting. — J. P. Bladergroen, Amsterdam-Rotterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Meubels enz. — PHOENIX MEUBILEER-INRICHTING, Spuistraat 234, Amsterdam.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. V. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel- en Vensterglas enz. — P. DOLK & ZOON, Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steenen (verglaasde en onvergl.) CANOY HERFKENS & Co., Venlo
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiggasmotoren. — GEBR. KÖRTING, Aktiengesellschaft, Filiaal Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

5 AUGUSTUS 1905. 25e JAARGANG. No. 31.

ZUTPHENSCHE MONUMENTEN

door J. Gimberg.

(Vervolg van bladz. 372.)

De St. Janskerk.

De St. Janskerk op de Nieuwstad, bij de R. C. gemeente in gebruik, is van bescheiden afmetingen en bezit van buiten geene enkele versiering. Hare conterforts zijn alle vlak bewerkt. Zij is eene hallenkerk zonder dwarspanden, bestaande uit drie beuken, waarvan de middelste de oudste en waarschijnlijk nog een overblijfsel is van de parochiekerk, welke in eene oorkonde van 21 September 1272 voor het eerst genoemd wordt. Oorspronkelijk had dus de St. Janskerk één beuk. Tegen de westzijde van den middenbeuk staat de toren, die evenals de geheele kerk, met uitzondering misschien van den middenbeuk, die van tufsteen kan zijn, uit baksteen is opgetrokken.

Een steen boven den ingang onder den toren met de woorden „Gods woord duurt eeuwig" en het jaartal 1601 schijnt er op te wijzen, dat de toren uit dien tijd is. In 1606 brandde zijn geheele houten kap af. Binnen in den toren zelf zit nog een ongedateerde gedenksteen uit de 17de eeuw, welke meldt, dat Bernart van der Werk „deeze toorn en kerk" gemaakt heeft. Misschien zijn door hem één der zijbeuken en de toren gebouwd.

In 1809 werd door koning Lodewijk de kerk, welke er destijds zeer vervallen uitzag, aan de katholieken toegewezen.

In 1904 werd voor den ingang aan de zuidzijde een gotisch portaal gezet, volgens een ontwerp van den architect Teepe.

De kerk bezit een verguld zilveren monstrans uit de 14de of 15de eeuw, een prachtwerk van goudsmeekunst (in 1886 door den heer J. Brom te Utrecht gerestaureerd) en een zeer merkwaardig Evangelarium in rijk versierden band. Deze is met verguld zilver beslagen en van bergkristal voorzien. Het schrift is — denkelijk in de 15de eeuw — door eene meesterhand vervaardigd.

Stadhuis.

Het stadhuis bestaat uit vier aaneengesloten gebouwen, waarvan dat aan de Raadhuissteeg als vleeschhal dienst deed. Straks zullen we over deze hal, thans als boterhal in gebruik, iets meedeelen.

Het voorfront van het stadhuis ligt aan het 's Gravenhof. Het werd in 1716 gebouwd en diende tot het houden van vergaderingen der Gedeputeerde Staten van het kwartier van Zutphen. Aan de straatzijde is het afgesloten door eene dubbele deur, waaromheen zich beeldhouwwerk bevindt, voorstellende verschillende krijgsemblemen als harnassen, sabels, pistolen, trommels, enz. Boven de deur is een klimmende leeuw — het wapen der graafschap Zutphen — uitgehouwen. Deze geheele deurversiering is eene getrouwe copie van eene vroeger daar aanwezige, welke er echter zeer geschonden uitzag en daarom in 1902 vernieuwd werd.

Tusschen dit voorfront en de boterhal bevinden zich de trouwkamer met de daarboven gelegen raadzaal en de secretarie met het daarboven gelegen archieflokaal.

Het gebouw, waarin de trouwkamer is, bestond reeds in 1426, dat, waarin zich de secretarie bevindt, werd tegelijk met de hal in 1450—1452 gezet. Het voorfront van beide lag nog in het begin der 18de eeuw aan de Lange Hofstraat. Hunne karakteristieke topgevels werden volgens raadsbesluit van 30 Maart 1729 afgebroken en onder de nog bestaande gootlijst gebracht.

In het gebouw, waarin zich de trouwkamer bevindt, is nog duidelijk een stuk van de primitieve zoldering der verdieping te zien, dat op zware eikenhouten moerbalken ligt, ondersteund door blauwe hardsteenen sleutelstukken.

De achtergevel der secretarie werd in 1899 van zijne pleisterlaag ontdaan, schoongemaakt en opnieuw gevoegd. Boven in dezen gevel zijn o. a. nog aanwezig twee nissen, waarvan de lijnen den vorm van een dubbel kozijn weer-

geven. De nissen spreken 14 centimeter en worden elk door een boog ontlast.

Overigens heeft het stadhuis weinig meer, dat de aandacht trekt. Vermelding verdient de fraai gesneden eikenhouten wenteltrap (Louis XIV) naar de raadzaal, waar nog evenals in de trouwkamer een uit klei geboetseerd plafond uit het begin der 17de eeuw aanwezig is.

In de trouwkamer hangt nog een ten voeten uit geschilderd portret van den grooten keurvorst Frederik Willem. Het bezit zeer goede kwaliteiten vooral wat de kleedij betreft. De purperen mantel, welken de vorst over het borstkuras draagt, en de kanten kraag om den hals zijn uitstekend gedaan.

Het portret is niet geteekend noch gedateerd.

Boterhal.

Deze hal werd in 1896—1897 gerestaureerd en toen ingericht voor boterhal.

Ook in andere plaatsen komen hallen bij of in de onmiddellijke omgeving van het raadhuis voor.

De hal werd, zooals we reeds meedeelden, in 1450—1452 gebouwd.

Haar hoofdingang, welks dagkant uit geprofileerde baksteen bestaat, is boogvormig en wordt bekroond door een wimperg, saamgesteld uit een driehoek van zandsteenen banden, binnen welks veld het middeleeuwsche wapen van Zutphen in dezelfde steensoort is uitgehouwen. Boven den driehoek bevinden zich spitsboogvormige nisjes van baksteen, afgedekt door een band, welke aan ieder einde rust op een zich uit het werk ontwikkelenden driehoekigen pilaster.

Hierboven bevinden zich drie kruisvensters. De boveneinden of koppen der vensters zijn met traceerwerken van gebakken steen voorzien en overspannen door spitsbogen van profielsteen.

Boven den topgevel der hal verheffen zich de pijnakels; die met zandsteenen topstukken zijn afgedekt.

De hal is merkwaardig om hare fraai geconstrueerde kap: 10 zware moerbinten en twee gebinten langs de eindgevels, ter volle breedte der hal, ondersteund door karbeels met stijlen, welke op ingemetselde kraagsteenen rusten.

Op ieder gebint zijn verder aangebracht gebogen spantbeenen, karbeels en kapbalk, waarop zich de koningsstijl van dezelfde zwaarte bevindt. Hieruit ontstaan vier spruiten welke den doorgaanden koppelbalk en de haanhouten ondersteunen.

Op de moerbinten waren tot dracht van den vloer kinderbalkjes gelegd op een onderlingen afstand van 26 centimeter. Zij waren ruim $2\frac{1}{2}$ M. lang en ongeveer $10\frac{1}{2}$ bij 10 cM. zwaar.

Bij de restauratie heeft men dezen vloer weggebroken, om voldoende licht in de hal te krijgen.

Gaan we thans naar den Wijnhuistoren op de Markt.

Wijnhuistoren

Deze fraaie, rank opstijgende toren is in zijn aanleg vierkant, doch gaat in een achtkant over, dat bekroond wordt door een koepeltje, waarin speelklokken der gebroeders Hemony hangen. Het gieten daarvan werd in 1642 aan hen opgedragen en in September 1644 kwamen ze gereed. In 1646 goot François Hemony er nog acht klokken bij. Het speelwerk werd in 1642 aan den bekenden uurwerkmaker Juriaan Sprakel opgedragen, wiens werk op een paar kleine uitzonderingen na in Sept. 1646 werd goedgekeurd.

Het klokkenspel in den Wijnhuistoren is het oudste werk in ons land der gebroeders Hemony. Zij hadden te Zutphen hunne eerste werkplaats.

Wijnhuis en toren zijn een ontwerp van den stadsmetselaar Emond Hellenraet. Met den bouw ervan begon men in 1616. De stad was destijds blijkbaar niet bij machte, om de kosten van een spoedigen bouw en een daaraan geëvenredigd aantal werkkrachten te betalen.

De toren werd vooreerst niet hooger opgetrokken dan tot het houten bovenstuk. In 1627 was men daarmee gereed. Eerst in 1637 had de aanbesteding van het houten bovenstuk plaats en vier jaar later was ook dat voltooid. De portiek voor het Wijnhuis, vroeger dienende voor het aflezen der stadspublicaties, is van 1660 en insgelijks een ontwerp van bovengenoemden Hellenraet.

Het Wijnhuis zelf uit dien tijd bestaat niet meer. Het werd in 1863 afgebroken en in den trant van het oorspronkelijke weer opgetrokken.

De onderste verdieping doet dienst als politiebureau, de bovenverdieping als museum.

Vroeger was deze bovenverdieping ingericht tot archief, museum en bibliotheek.

Den 4den Juli 1903 werd het museum, dat er thans is, geopend bij gelegenheid der algemeene vergadering van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond.

In dit museum trekken onze aandacht een paar fraaie, met zilver beslagen bodenstaven, het zegel en contrazegel van Zutphen in zilver, een op perkament geschreven missaal (15de eeuw), een twaalftal fraai geciseleerde hellebaarden (in 1605 door de stad gekocht), een tweetal bekers van geïmiteerd Venetiaansch glas, eene aardige collectie steenen kruiken, een zandsteenen fries, opgegraven bij het bouwen van een huis te Eibergen, enz. Ook is er te zien eene meesterlijke nabootsing van den Wijnhuistoren in hout, eenige jaren geleden door den heer G. J. Mast Gzn, een stadgenoot, vervaardigd.

Van den Wijnhuistoren begeven we ons naar de kazerne

Latijnsche School.

De kazerne van dien naam is het voormalige klooster der predikheeren, in 1293 door Margaretha van Vlaanderen, tweede echtgenoote van graaf Reinald I, gesticht.

Dit gebouw werd in 1896 gerestaureerd en daarop aan de Koloniale Reserve in bruikleen afgestaan, welke het in November van dat jaar betrok.

Van dit zeer uitgestrekte klooster is nog over de kerk, thans onder de benaming Broederenkerk bij de Hervormde Gemeente in gebruik, het dormitorium (slaapzaal) en het refectorium (eetzaal). Beide laatstgenoemde zijn, zooals we reeds zeiden, tot kazerne ingericht. Van het dormitorium zijn enkel nog de buitenmuren over, inwendig is geen spoor meer te zien van zijne vroegere bestemming. Het is tegen de kerk aangebouwd. Van het refectorium is veel meer over. Het bevindt zich ten noorden van het dormitorium en loopt evenwijdig met de kerk Zijn hoofdgevel heeft het aan de Rozengracht. Over zijne geheele lengte loopt op den beganen grond een smalle gang (eertijds zonder deur aan de straat). Op deze wijze kon tot de eetzaal geen gerucht van buiten doordringen. Het refectorium is door later aangebrachte scheidingsmuren in verschillende vertrekken verdeeld, welke alle nog door kruisgewelven zijn overspannen.

De gevel aan de Rozengracht is in laatgotischen stijl ontworpen en bestaat geheel uit baksteenarchitectuur. Hij heeft twee rijen ramen, welke of volgemetseld, of door het inzetten van kozijnen verknoeid waren. Thans zijn ze alle met baksteenen traceeringen voorzien en door een spitsboog overspannen.

Kleine, in lood gevatte ruiten in deze ramen zouden meer in den stijl gepast hebben dan de gewone ruiten van thans.

HUIS VAN WIJLEN L. A. VAN MEERTEN, TE DELFT.

Architecten A. LE COMTE en J. L. SCHOUTEN.

Door de Vereeniging „Huis Lambert van Meerten" aan het Rijk geschonken om te dienen als Museum van Kunstnijverheid.

TRAPHAL.

Men bedenke echter, dat de ramen zich aan een lokaal voor de manschappen bevinden, waar toetreding van zeer veel licht een eerste vereischte is.

De ingang, waarboven een door een spitsboog overspannen raam, is afgesloten door eene eikenhouten deur.

Een vertrek op den beganen grond, overdekt met kruisgewelven en waarin nog een middeleeuwsche schouw aanwezig is, heeft men in den geest van het oorspronkelijke gerestaureerd. Dit vertrek doet thans dienst als eetzaal voor de onderofficieren. Langs de muren is eene eikenhouten lambriseering aangebracht, terwijl de ramen van cathedraal glas zijn voorzien.

De boezem van den middeleeuwschen schouw, waarop men in 1896 het Nederlandsche wapen geschilderd heeft, is onderkraagd met een tot op den vloer gaand, hol weggehouwen profiel van bergsteen.

Het dormitorium, waarvan de ramen der benedenverdieping aan de voor- en achterzijde van het gebouw nog den spitsboogvorm hebben, doet thans dienst als eetzaal der soldaten. In onzen tijd bevond zich langs den achtergevel nog een overdekte kruisgang.

Het klooster der predikheeren werd in 1572 door het krijgsvolk van graaf Willem van den Berg „zeer jamerlick bedorven, in stucken geslagen, dakeloos gemaekt und nedergeworpen."

Op aansporing van Philips II werd het daarop herbouwd, doch reeds spoedig daarna was de stad in handen der Staatschen en werd het door de monniken verlaten.

Later, in 1602, vestigde de stad er eene Latijnsche school in.

(Wordt vervolgd.)

HUIS LAMBERT VAN MEERTEN TE DELFT.

Na in het vorige nummer van dit blad eene afbeelding van den gevel van het gebouw te hebben gegeven, wordt bij dit blad de afbeelding gevoegd van de traphal, in den toestand zooals die was toen het huis bewoond werd door wijlen L. A. van Meerten.

EXCURSIE DER AFDEELING UTRECHT
van de Maatschappij t. Bev. d. Bouwkunst.

Op Dinsdagmorgen 25 Juli vereenigde zich een groot aantal leden om onder leiding van den Voorzitter een bezoek te brengen aan Zalt-Bommel, Woudrichem en Gorcum.

Per spoor ging de reis naar Zalt-Bommel, waar het gezelschap ontvangen werd door den Gemeente-architect, den heer Gulden, die met groote bereidwilligheid het programma voor dit bezoek had opgemaakt, en daarbij thans de gewenschte inlichtingen verstrekte.

In aanmerking nemende den grooten rijkdom van het stadje aan monumenten en fragmenten van oude bouwkunst, als het Huis van Maarten van Rossum, de kerk met den St. Maarten, verschillende woonhuisgevels enz., behoeft het geen betoog, dat op de rondwandeling veel belangstelling werd aan den dag gelegd.

Te half één werd de tocht naar Gorcum aanvaard met een der booten van de reederij „Rotterdam—Mannheim", waar het twaalfuurtje gereed stond. Te Gorcum werd dadelijk overgestapt op de veerboot naar Woudrichem, waar het gezelschap aan de aanlegplaats den heer Burgemeester mocht ontmoeten, die de goedheid had hier onze gids te willen zijn.

Woudrichem, met hare typische oude poort (Gevangenpoort) en ettelijke fraaie gevels uit den tijd onzer Vroeg-Renaissance, is zeker een bezoek ten volle waard; de kerktoren, welks muurvlakken versierd zijn met cirkelvormig — en ruitvormig — omlijste medaillons, is in dit opzicht wellicht eenig in zijn soort en mag wel in de eerste plaats genoemd worden.

Een kort bezoek aan 't slot Loevestein, dat toch niet achterwege kon blijven nu zich de gelegenheid daartoe aanbood, en te half vijf zette het gezelschap te Gorcum weer voet aan wal.

Vluchtig werden daar eenige der meest bekende monumenten bezichtigd, wel wat al te vluchtig, want te 6 uur moest de terugtocht naar Rotterdam per salonraderboot der reederij Fop Smit en Co. weder worden aanvaard.

In opgewekte stemming vereenigden zich de deelnemers aan het diner, dat op de boot plaats had; veel droeg tot het welslagen van dezen tocht het schoone weder bij, dat zóó was, als men het voor eene reis welke grootendeels per boot geschiedde, slechts verlangen kan.

De Secretaris.

RECLAME VOOR MONIER-WERK.

De heer Timmers heeft gemeend naar aanleiding van wat ik in No. 27 v/h Bouwk. Weekblad over arbeiderswoningen schreef, een reclame voor Monier-werk te moeten maken, in No. 30 van dat Weekblad.

Ik behoor gelukkig tot die bouwkundigen, die het niet van de reclame behoeven te hebben, en wanneer ik dus over een materiaal mijn oordeel geef, behoef ik mij niet te geneeren, om naast de deugden ook de bezwaren er van te noemen. In mijn 35-jarige praktijk heb ik o.a. zeer goed geleerd wat cement is, ook wat monier-cement is, wat men er meê doen kan, maar ook geleerd, wat er *„o, zoo dikwijls voor wordt geleverd en verkocht",* — en er ten slotte ook veel meê gewerkt.

Maar als de heer Timmers protesteert tegen *„houten balklagen met vloer en plafond als eeuwige bergplaatsen van stof en ongedierte,"* moet hij zelf zijn monier-vloeren niet gaan bedekken met houten vloeren op afgeschuinde richels, want dan schept hij *volkomen gelijke bergplaatsen van stof en ongedierte,* tusschen houten vloer en monier-werk. Men zou om zulks dan tegen te gaan de houten vloeren in asphalt moeten leggen; maar waar zelfs de moniervloeren, de *„echte"*, reeds *zeer* kostbaar zijn, de houtbekleeding daarop ze *nog kostbaarder maakt,* zoodat voor algemeene toepassing op rendable arbeiderswoningen van dit stelsel wel niet te rekenen valt, daar is een ligging in asphalt veel te duur, en wordt die door den heer Timmers dan ook niet genoemd.

In allen gevalle, de gaanderij vóór de bovenwoningen in het plan Wentink, gedeeltelijk de zoldering van de benedenwoningen uitmakende, is *niet* met hout bedekt. Dit monier-werk zal spoedig uitloopen en afslijten, en steeds blootgesteld zijn aan regen, sneeuw, vorst, enz. Nu mogen er volkomen waterdichte monier-platen te maken zijn, de praktijk, vooral bij arbeiderswoningen, zou leeren, dat er „o, zoo veel geleverd zou worden, wat dien naam niet verdient", zoo als de heer Timmers zelf zegt, en dat dan vochtplekken niet uit zullen blijven, en er treurige toestanden ontstaan in de benedenwoning zal niet ontkend kunnen worden. Waar de *kans* daartoe groot is, heb ik het gebruik op zoodanige wijze niet aanbevelenswaardig geacht en afgekeurd; en waar ik hetzelfde materiaal voorsta, voor de door mij aangegeven, vrij in de buitenlucht uitstekende gaanderijen, bewijs ik te meer niets te hebben tegen een toepassing waar daaraan minder gevaar voor de bewoning verbonden is.

Dunne monier-vloeren werken als klankborden, en wordt daar, zonder dat ze bedekt zijn met een geluidwerende stof, op geloopen of ander geraas op gemaakt, dan klinkt dat sterk door naar den anderen kant. Daarop is reeds door vele technici de aandacht gevestigd.

Waar uit het ontwerp van den heer Wentink in het minst niet bleek, dat Z.Ed. den monier-vloer in de bovenwoning met houten vloer zou bedekken, en dit ook, waar het *goedkoope* woningen gold, alleen *daarom* reeds niet was aan te nemen, en in geen geval de buitengaanderij bedekt zou worden, meende ik ook op dit bezwaar voor een dusdanige toepassing van monier te moeten waarschuwen. De heer Timmers grondt zijn oordeel over zijne met *hout* bekleede monier-vloeren, maar daarvan was hier geen sprake.

Genoeg om aan te toonen, dat de argumenten van den heer Timmers al zeer weinig steekhoudend zijn. Ik zie af van alle verder geschrijf over zijn reclamewerk.

W. C. METZELAAR.

INGEZONDEN.

Geachte Heer Redacteur.

De tijd ontbrak mij tot dusver om terug te komen op mijn ingezonden stukje aangaande „Kleine Woningen, van de hand van den heer van Schuylenburg te Zwolle", — zie het B. w. N°. 25 van 24 Juli j.l.

Laat ik in de eerste plaats *herhalen*, dat ik de bewuste mededeeling *met belangstelling* las; de uitdrukking *mits gebouwd met eigen krachten en eenige hulp van vaklieden* is mij dan ook volstrekt niet ontgaan en de onderstelling, dat zulks wel het geval zou zijn, mist dus elken grond.

Eene begrooting, als ik vroeg, is dunkt mij toch wel te maken door eenvoudig de kosten der materialen te nemen en daarbij de arbeidsloonen te tellen, die *wel* in rekening gebracht moeten worden.

De zaak is nu evenwel niet zoo actueel meer, dan dat ik mijn verzoek zou willen herhalen.

Alleen geef ik den heer van Schuylenburg in overweging zijne bekomen inlichtingen eens door eene becijfering aan de teekening te toetsen — ware zulks geschied, dan had toch ook aan mijn verzoek kunnen worden voldaan — want anders geeft een bedrag als f 200 — à f 250 — in een technisch blad allicht tot critiek aanleiding, hoezeer overigens ieder lezer eene bijdragen tot oplossing van het vraagstuk „Goedkoope Woningen" zal toejuichen.

Met de meeste achting

Uw Dv. Dr.
W. VAN VEEN.
Utrecht.

VEILIGHEID DER HUIZEN.

Aan
de Redactie van het Bouwkundig Weekblad,
Marnixstraat 402, Amsterdam.

In Uw Weekblad n°. 29 van 22 Juli l.l. en in verschillende andere bladen kwam voor, een korte verhandeling over moderne huisdeursloten, waarin o.a. werd geconstateerd, dat deze voor het meerendeel na dichttrekken der deur op de dagschoot zonder sleutel zijn te openen, en dat voorts bij de meesten het binnenwerk in het slot zèlf volstrekt niet evenredig is aan den soms gecompliceerden vorm der daarbij behoorende sleutels.

Door onze positie in de branche en mede door herhaalde studiereizen, speciaal te dezer zake, zoowel in verschillende landen van Europa als ook in Amerika ondernomen, meenen wij te mogen zeggen ter zake kundig te zijn.

Wat nu het feit betreft, dat er massa's bepaald onveilige huisdeursloten in gebruik zijn, sluiten wij ons volkomen bij den schrijver aan. Of de in bewust artikel aangegeven middelen ter verbetering der constructie allen praktisch of zelfs maar uitvoerbaar zijn, willen wij in het midden laten. Maar tegen de *algemeenheid* der oordeelvelling (of liever veroordeeling) in bovenbedoeld artikel, meenen wij beslist te moeten opkomen. Want er is gelukkig nog wel *soliede* waar ook! En daarvan wordt in het artikel niet gerept.

Wat toch is het geval? De ongewenschte toestand in het slotenvak is in hoofdzaak voortgekomen uit te ver gedreven concurrentie tusschen fabrikanten, die niet aarzelden de kwaliteit aan den prijs ten offer te brengen en die — gesteund door dat groote deel der consumenten dat op goedkoope waar uit is — er ten slotte in slaagden de markt zoodanig te overstroomen met sloten, die den naam van „slot" niet waardig zijn, dat de betere waar er als het ware tusschen verzinkt. Het is dan ook deze toestand, die er ons toe bracht eenige jaren geleden als onderafdeeling onzer Brandkastenfabriek (die op het oogenblik met ruim 100 eff. paardenkracht en 250 man personeel werkt) op onze terreinen op te richten eene electrisch gedreven *slotenfabriek*, toegerust met de modernste speciaalmachines, ten einde:

1°. de voor ons eigen bedrijf noodige speciale brandkast- en veiligheidssloten te vervaardigen, en
2°. ons daarenboven toe te leggen op het maken en in den handel brengen van werkelijk solide, keurig afgewerkte, inderdaad *veilige huisdeursloten*.

Deze is nu de eerste werkelijk up to date-ingerichte speciaalfabriek van dien aard hier te lande en wij nemen de gelegenheid te baat om die Heeren architecten of geïnteresseerden welke onze huisdeursloten nog niet kennen, een onderzoek ten warmste aan te bevelen. Dat dit het allerbest geschieden kan aan de fabriek zelve, behoeft nauwelijks gezegd.

Het is hier niet ter plaatse dienende in veel détails te treden. Alleen zij kortelings opgesomd:

dat de baarden onzer sleutels uitgetand worden volgens nauwkeurig bijgehouden *permutatie-lijsten*, zoodat zekerheid bestaat, dat op geen enkel onzer sloten andere door ons vervaardigde sleutels passen, dan de bij elk slot geleverde. Dit is een eigenschap die, ofschoon van het hoogste belang, aan haast geen enkel handelsslot kan worden toegekend. Hoevelen kunnen niet met hunnen huissleutel in een andermans huis? Als waarborg zijn al onze sloten met onzen firma-naam bestempeld;

dat bij onze huisdeursloten, vóór de opening der dagschoot, de klavieren binnen in het slot wel degelijk eerst in positiën gelicht moeten worden evenredig aan de uittandingen in den baard des daarbij behoorenden sleutels;

dat wij huisdeursloten voeren met eigenaar- en personeelsleutels, ieder met eigen sleutelgat, opleggend, inlatend enz. en sleutels leveren, die niet zwaarder wegen dan een 5 cts. brief (15 gram) uit onroestbaar materiaal; doch genoeg!

Niet om te kwetsen, evenmin om er eene directe reclame voor onze producten uit te vormen, schreven wij bovenstaande regelen.

Wèl echter bedoelen wij den (misschien door den schrijver van het bewuste artikel niet beoogden, maar onwillekeurig toch bij lezing ervan opgewekten) indruk weg te nemen, als zouden er in het geheel geen goede huisdeursloten bestaan, en last not least, als zoude onze Nederlandsche Nijverheid in dit opzicht tekort schieten of zelfs maar „achteraan komen".

Vooral met het oog op het laatste, richten wij het dringend verzoek tot die bladen, welke het bovenaangehaald artikel overnamen, evenzoo met dit stuk te willen handelen.

Bij voorbaat onzen dank betuigend voor de opname, teekenen:

Hoogachtend:

J. LIPS BZN., V. J. M. ERAS, B. H. M. LIPS.
Leden der firma J. LIPS Bzn.
Fabrieken voor Brandkasten, Kluisbouw, Safe-Deposits en Veiligheidssloten.

Dordrecht, 27 Juli 1905.

Mijnheer de Redacteur!

In het nummer van 29 Juli l.l. hadden wij het voorrecht eene beoordeeling te lezen van onze brochure „Nu of nooit! Het Damvraagstuk opgelost! Vriendelijk verzoeken wij U, ons toe te staan, de critiek van den anoniemen beoordeelaar kort te beantwoorden.

Met genoegen zagen wij, dat de criticus ons den lof toebrengt, te hebben aangetoond, dat de huidige toestand van den Dam onhoudbaar is. Hierin is hij het dus met ons eens. Hij vraagt ons echter: „Wat is het systeem?" en acht, dat op *„zoo goed als"* en *„nagenoeg"* geen systeem kan steunen. Daarop steunt het ook niet.

Wat was ons doel met het systeem?

Niet anders dan de hoofdverhoudingen vast te stellen.

We meenen, hierin geslaagd te zijn. Het hart van het Westelijk pleingedeelte is voor ons het uitgangspunt geweest voor de constructie van het Oostelijk pleingedeelte. Dit hart zelf wordt volkomen zuiver bepaald door het Paleis.

Van af dit punt toont dit nieuwe pleingedeelte geheel regelmatig. De richting van het Damrak wijkt iets af, zooals op de teekening is aangegeven, doch zóó weinig, dat wij durfden veronderstellen, dat dit geen aanleiding tot critiek kon geven.

Zijn de hoofdpunten van het plein juist aangegeven, dan zijn wij er zeker van, dat de geringe afwijkingen, zooals b.v. het hoekje bij de Nieuwe kerk, op den totaalindruk geen overwegenden invloed hebben kan. Het Paleis toch is het alles beheerschende monument. We achten aldus het stelsel, het systeem, van werken, waarvan wij uitgingen, voor hen die onze brochure lazen, genoegzaam toegelicht.

Verder schrijft de criticus: „Terwille van dat systeem moet van uit de Kalverstraat, evenwijdig langs het Paleis, zoodanig gereden worden, dat men wel rechtdoor in de onaanzienlijke Eggertstraat kan komen, maar slechts met een leelijken bocht in den Nieuwendijk".

Zoolang echter de verstandige politieverordening, waarbij het verboden is de Kalverstraat en den Nieuwendijk in die richting te berijden, gehandhaafd blijft, is dit bezwaar vervallen.

Het rijden in die richting achten wij, met het oog op de lijnen 1, 2 en 3, óók ongewenscht.

Van uit den Nieuwendijk naar de Kalverstraat rijdende is het

echter zeer verstandig, wanneer men de koetsiers dwingt, even in de richting der trams mede te rijden. Dit voorkomt botsingen.

En aesthetisch is onze oplossing in aansluiting met het Paleis. De financieele zijde heeft de criticus óók te luchtig behandeld. Liever ware het ons geweest als hij den lezers onze berekening had voorgelegd.

Tegen de berekening van het blok op het terrein der Oude Beurs van 2200 M². à *f* 800.000 en 3400 M². à *f* 1.000.000 zal ook hij wel geen bezwaar maken.

Verder begaat de criticus o. i. eene fout.

De terreinen aan den Dam zijn niet aldus van gelijke waarde, dat men ze door elkaar kan rekenen.

Wanneer hij, evenals wij, gebouw nà gebouw wilde taxeeren en daarna den nieuwen, verbeterden toestand zich wilde indenken, was het wellicht mogelijk, dat hij meer waardeering bekwam voor onze studie.

Hij ziet ook zijne fout in en verbetert haar ten deele.

Eerst rekent hij het commandantshuis mede, doch, begrijpende dat dit niet gaat, trekt hij het er later weder af.

Alzoo moet het óók met de overige 1664 M².

De criticus wil toch niet beweren, dat de gebouwtjes in de Vischsteeg per M². evenveel waarde bezitten als b.v. „van Eijk"? We zagen gaarne dat de criticus ons met cijfers bestreed; schatten is immer eene zaak van inzicht; toch gelooven wij, dat bij lichter of zwaarder inzicht in de onteigening gepaard gaat eene mindere of meerdere schatting van den verkoop. Zoodat hetzij met hooger, hetzij met minder financiëel resultaat, de verhouding vrijwel gelijk zal blijven.

We zien ten minste geen reden om alléén op gezag van een anoniem schrijver aan te nemen, dat wij in onze berekeningen gefaald hebben.

Hiermede achten wij deze argumenten voldoende weerlegd.

In dank voor de plaatsing.

Hoogachtend,

P. VORKINK.
JAC. PH. WORMSER.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 29 Juli 1905. Behalve het begin van een opstel over *Middeleeuwsche gebouwen te Luik*, geeft dit nummer een artikel: *Karakter in architectuur*, waarbij een plaat behoort met afbeeldingen van het *Raadhuis te Amboise* aan de Loire, en van het *Raadhuis te Michelstadt*. Het eerste, met zijn massieve steenarchitectuur, schijnt een dependance van een Fransch kasteel uit het begin der 16de eeuw; het andere is een schilderachtig, landelijk gebouwtje van solied burgerlijke architectuur, waarbij hout het hoofd-constructiemateriaal is.

Architectura van 29 Juli zet de beschouwingen voort *Over de waarschijnlijke ontwikkeling der architectuur*.

Het „Technisch gedeelte" geeft een opstel over *Verbouwingen*, eindigende aldus: „Het is echter een eerste plicht der gemeentelijke autoriteiten, om in de sporadisch voorkomende gevallen door verstandige raadgevingen bij het ontwerpen der plannen, of wanneer het noodig wordt door voorschriften en wettelijke bepalingen voor het doen blijven bestaan van mooie stadsgezichten te waken, en dat in de eerste plaats zoo de verbouwingen huizen betreffen, die uit een geschiedkundig of architectonisch oogpunt beschouwd, interessant zijn".

Traptreden van kunststeen, met inleggingen van ijzer; deze worden geleverd door de firma Jos. Neumüller u. Co. te Weenen, III, Obere Viaductgasse, 2.

Een Amerikaansch schoolgebouw, met plattegrond en aanzicht. *Het onderzoek van de accoustiek van een zaal. Electrische automobielen.*

De Bouwwereld. 26 Juli. *De tweede tentoonstelling der Darmstadtsche Kunstenaarskolonie in 1904*, met afbeeldingen van een *huizengroep te Darmstadt* van Prof. Olbrich, en een paar *interieurs van P. Haustein en J. V. Cissarz*. Bij deze tentoonstelling kan men waarnemen, dat de wereldbestormende, hartstochtelijke geestdrift aanmerkelijk bekoeld schijnt en eene degelijker, praktischer opvatting voorzit, die veel meer vrij is van het najagen eener originaliteit quand-même, die het bizarre en exentrische wil vermijden, al doet ook nu en dan de oude geest zich nog eens voelen.

De centrale verwarming en hare verschillende stelsels, door E. Weigel, ingenieur.

Technisch Weekblad, 27 Juli. Vervolg van *Het specialiceeren in de techniek. Kleurmiddelen van hout.*

UIT DEN VREEMDE.

Te Letchworth (Engeland) wordt eene tentoonstelling gehouden van goedkoope woningen voor werklieden. Een honderdtal gebouwtjes (cottages) vormen een Gardencity. Het doel is in de 1e plaats om aan te toonen dat, indien met zorg gewerkt wordt, en gebruik gemaakt wordt van de nieuwste uitvindingen op constructief gebied, goede woningen goedkooper kunnen gebouwd worden dan gewoonlijk geschiedt. In de tweede plaats wenscht men te bewijzen, hoe verschillende plaatselijke bouwvoorschriften dikwijls hoogst nadeelig werken, en verhinderen, dat woningen gebouwd worden van goedkoope materialen, en van verboden afmetingen, die zonder tegenspraak zeer gezond en nuttig zijn ter bewoning.

De New-Yorksche volksbibliotheek is 350 voet lang, 250 voet breed en 98 voet hoog, hetgeen ongeveer zoo groot is als het gebouw voor den Duitschen Rijksdag te Berlijn. Zij bevat ongeveer 800.000 boeken. De bibliotheek te Berlijn bevat meer dan 1 millioen boekdeelen, de Parijsche Bibliotheek 3 millioen, en het Britsch museum 5 millioen boekdeelen.

Te Wrescham Countycourt (Engeland) bestaan strenge voorschriften bij het bouwen of herstellen van huizen, vooral ook bij het maken van stellingen. Een metselaar stond te metselen op een pakkist; deze kantelde en de metselaar kreeg een ernstig ongeluk. Een proces ontstond nu over de vraag of die kist een stelling was of niet. De bouwondernemer werd veroordeeld, doch met verzachtende omstandigheden.

Tot de meest bekende uitgevoerde ontwerpen van Karl Weisbach, wiens dood de vorige week vermeld werd, behoort het architectonische gedeelte van het „National Denkmal" in het Niederwald, waarvan wegens gebrek aan geld slechts een deel der grootsche trappen en terrassen is uitgevoerd.

De oppervlakte van Weenen is 17812 Hectaren, waarop 1.8 millioen menschen leven. Vóor de uitbreiding der stad was in 1894 een prijsvraag uitgeschreven, waarbij de architect Stübben den 1en prijs verkreeg. Dit plan zal evenwel niet tot uitvoering komen, en op de stedelijke bureaux zijn nieuwe plannen gemaakt, waarbij de om de stad gelegen bosschen en weiden niet alleen behouden maar nog uitgebreid worden, tot eene woudgordel om de oude stad, waarin niet gebouwd mag worden.

Londen zal waarschijnlijk ook eene Technische Hoogeschool krijgen, en, zooals de Deutsche Bauzeitung meldt, op Duitschen voet. Lord Roseberry zoude hiervoor reeds vier jaren geleden plannen gemaakt en 2.400.000 gulden aangeboden hebben, onder de bedinging, dat de Londensche Graafschapsraad, jaarlijks 240.000 gulden voor de exploitatie ter beschikking zoude stellen.

Eene bouw- en kunsttentoonstelling zal in 1906 te St. Petersburg gehouden worden, van 3 April tot 23 Mei in de manège Michael, die 6000 M². oppervlakte heeft.

Door de firma Brown, Boverie en Cie. te Manheim zijn twee stoomturbinen gemaakt, elk van 10,000 paardenkracht. Zij maken 1000 omwentelingen per minuut.

Het eerste stoomschip, de Leopold, dat op de Bodensee voer is na 74 jarigen diensttijd afgeschaft. Het werd in 1831 door den Engelschen scheepsbouwmeester Pritchard gebouwd en kon 350 personen vervoeren.

Om van „voorwaarts" tot „stop" en „terug" te komen, moest de machinist niet minder dan 13 verschillende handgrepen doen.

Op den Rijn varen in 1905, 1631 Belgische, 2528 Duitsche en 4738 Hollandsche schepen.

Het aantal Duitsche schepen is sedert 1904 met 35 achteruitgegaan, dat der Hollandsche daarentegen met 108 toegenomen.

Bij den volgenden wedstrijd der „Balcons fleuris" te Parijs, zullen ook prijzen uitgeloofd worden voor architecten, die gevels ontwerpen bijzonder geschikt voor bloemversiering.

Naar het voorbeeld van het Kon. Instituut van Britsche Architecten en de Architecten-vereenigingen in de Vereenigde Staten van N. Amerika, heeft de Société d'Architecture de Belgique zich met een adres gericht tot de Ministers, Gouverneurs en Burgemeesters in België, waarin verzocht wordt te besluiten, dat de uitvoering van onder hun bestuur tot stand te komen bouwwerken van eenig belang zal worden toevertrouwd aan particuliere architecten, daartoe aangewezen na gehouden openbare of besloten prijsvragen, of na wedstrijden waaraan slechts kan worden deelgenomen door daartoe uitgenoodigden, naar aanleiding van hunne gebleken talenten of bijzondere geschiktheden.

Het verzoek is gegrond op behartiging van de belangen van het vak en van het algemeen, en gedaan met het oog op de artistieke opvoeding van, en de verheffing van den kunstzin bij het algemeen, en de bevordering van de kunst.

De kunsthistoricus Prof. Georg Voss bespreekt in den Berliner Kalender het behoud van oude bouwwerken, daar er in den laatsten tijd wederom meer en meer worden afgebroken, zoo als in deze dagen het oude paleis van Redern, dat plaats maakt voor een hotel. Prof. Voss meent, dat staat of gemeente voor Berlijn moesten doen, wat o. a. Hildesheim doet. Deze gemeente kocht de oude gebouwen aan de markt en richtte ze in voor verschillende takken van haren openbaren dienst. Zij getrooste zich weliswaar groote opofferingen, maar daardoor is dan ook een der schilderachtigste marktpleinen, en het mooiste van Duitschland, behouden gebleven.

BERICHTEN.

St. Walburgskerk te Zutphen. Met den aanvang dezer maand is een begin gemaakt met het restaureeren der gewelfschilderingen onder den toren. Dit werk wordt uitgevoerd door den heer P. Helwegen, decoratieschilder.

De twee raamopeningen in den Noorder kooromgang zijn gedicht met glas in lood.

Bouwen in strijd met voorwaarden. Bij akte van 8 Mei 1900 was te 's Gravenhage aan iemand een oppervlakte gemeentegrond verkocht onder de voorwaarden, vastgesteld door den gemeenteraad bij besluit van 6 Jan. 1891. Van dien grond werd een gedeelte verkocht aan den heer K., die er een dubbele villa op bouwde, zonder zich echter te houden: 1°. aan de door B. en W. goedgekeurde teekening, 2°. aan een paar der bovengenoemde voorwaarden. Wat deze laatsten betreft, zijn stoepen aan voor- en zijgevels gemaakt zoodanig, dat de afstanden van 8 en 5 M. waarop uit den openbaren weg en uit de erfscheidingen moest gebleven worden, overschreden zijn, terwijl bovendien geen doorloopend open hekwerk ter afscheiding van het villaterrein, maar een hek op voetmuren is gebouwd.

B. en W. stellen daarom voor, dat tegen den heer K, geprocedeerd zal worden tot afbreken van de villa, daar hij heeft gehandeld in strijd met de voorwaarden van uitgifte van den grond. Dit voorstel kwam ter tafel in de raadszitting van 1 Aug. ll.; de behandeling ervan werd evenwel uitgesteld, om de raadsleden in staat te stellen kennis te nemen van nader ingekomen stukken.

In een adres aan den gemeenteraad is de heer K. tegen het voorstel in verzet gekomen. Had hij geweten, dat de uitvoering der voorwaarden bovengenoemd door B. en W. zou worden opgevat in den zin als nu 't geval is, dan had de villa zoodanig gewijzigd kunnen worden, dat geen conflict was gerezen. Hij heeft echter gemeend, dat de rooilijn van den gevel den afstand van 8 en 5 M. uit openbaren weg en erfscheidingen bepaalde, doch alle uitsteeksels, o. a. ook stoepen, buiten de bevoegheid van B. en W. vielen; hij heeft daarom geen vergunning gevraagd om te bouwen, zooals geschied is, te minder daar hem de soepelheid van B. en W. in de naleving der voorwaarden bleek uit een brief, waarbij zij aan adressant, krachtens die zelfde voorwaarden, grond aanboden voor een vastgesteld bedrag, onder dien verstande, dat in verband met de diepte van het terrein zou worden toegestaan te bouwen op 5.50 M. uit de rooilijn, in plaats van 8 M. Verder acht de heer K. het onbillijk, om zoo streng tegenover hem op te treden, onder opmerking o. a. ten aanzien van de open afscheidingen op voetingmuren, dat deze muren, dicht bij zee, noodzakelijk zijn om eene tuinbeplanting tot haar recht te doen komen. Adressant verzoekt den raad het daarheen te leiden, dat hij verschoond worde van een proces.

Bevende huizen. In de dagbladen is reeds herhaalde malen op het feit gewezen, dat te Scheveningen zeer hindelijke beving in een groot aantal huizen wordt gevoeld. Verschillende veronderstellingen omtrent de oorzaak van dit verschijnsel zijn gemaakt, o. a. het op zekere diepte aanwezig zijn van een elastische veenlaag of een watermeer; beweerd wordt ook, dat de stampingen der dynamo's van de electrische centrale de oorzaak zijn, hoewel een dynamo geenszins stampt; misschien zijn dan ook de machines bedoeld die de drijfkracht leveren. De bouw van vele huizen en hunne fundeeringen wordt verondersteld zoo slecht te zijn, dat door trillingen de gebouwen in groot gevaar verkeeren.

Naar wij vernemen wordt thans door gemeente-ambtenaren een uitgebreid onderzoek naar de oorzaken van 't euvel ingesteld

---

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 7 AUGUSTUS.

AMERSFOORT. Het sloopen der bestaande en het terzelfde plaatse opbouwen eener nieuwe kosterswoning met bijbehoorende werken.

De kerkvoogden der Ned. herv gem. v.m. 11 u. in de consistoriekamer. Bestek en teek. ad f 1,50 verkrijgb. bij den arch. E. P. J. Smith, Langestraat 65. Aanw. gedaan.

AMSTERDAM. Het amoveeren van het perc. Weteringschans 109—111 en het ter plaatse bouwen van een winkel, garage-, herstel- en werkplaats voor rijwielen, automobielen, motorbooten enz. met twee bovenwoningen.

De arch. H. v. d. Vijgh.

BELFELD. (LIMB.). Het bouwen eener onderwijzerswoning met bijlev. van alle bouwmaterialen.

Het gem.-best. n.m. 5 u. Bestek en teek. ter secretarie ter inzage en tegen betaling der kosten verkrijgb. Aanw. 7 Aug. n.m. 5 u.

BRUCHEM (GELD.). Het bouwen van een woonhuis te Bruchem.

De archit. J. H. Rutgers 's midd. 12 u. in de herberg van wed. J. Pippel, alwaar bestek en teek. ter inzage en ad f 2 verkrijgb. Aanw. 7 Aug. v.m. 11 u.

DELFZIJL. Het verbouwen van eene behuizing, benevens het bouwen van eene bovenverdieping met achtergebouwtje, alles met de noodige materialen, uitgezonderd het verf-, glas- en behangwerk.

De heer F. Bosch, 's av. 7½ u. te zijnen huize, alw. bestek en teek. ter inzage en bestek à f 0,50 verkrijgbaar. Aanw. gedaan.

MAASTRICHT. Het bouwen van een huis aan de St. Hubertuslaan in het villapark.

Het best. der coöp. bouwvereen. „Eigen Hulp". Bestek en teek. verkrijgb. ad f 1.50 bij J. H. Vluggen, Alexander Battalaan 72 te Wijk-Maastricht, alw. inlicht. worden verstrekt. Aanw. 7 Aug. v.m. 10 u.

ROTTERDAM. Het bouwen van een werkplaats voor rollend materiëel op het terrein van de fabrieken der firma Allan en Co., aan den Oudendijk,

De arch. J. P. Stok Wzn, v.m. 11 u. in het „grand hotel Coomans". Bestek en teek. ad f 2.50 verkrijgb. bij Corn. Immig en Zn., Nieuwehaven 5.

DINSDAG 8 AUGUSTUS.

AMERSFOORT. Den bouw van 62 woonhuizen op een terrein tusschen den Leusderweg en het Appelwegje.

De heer J. E. v. d. Pek te Amsterdam v.m. 11 u. in het hotel „de Zwaan". Bestek en teek verkrijgb. à f 3 bij den secretaris B. Mol, Soesterweg 85—86 Aanw. gedaan.

NUNSPEET. Het bouwen van een villa aan den „Grooten Weg".

De maatij. „de Veluwe" v.m. 11 u. in haar administratiegebouw. Bestek en teek. ad f 1.50 verkrijgb. bij de maatij. voorn. en bij den archit. D. Kok Jz. te Harderwijk, die inl. verstrekt. Aanw. gedaan.

PANNERDEN. Het bouwen van een woonhuis met bijlevering van eenige materialen.

De heer W. de Ruiter 's av. 6 u. in 't koffiehuis van G. de Ruiter, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. verstrekt de bouwk. J. H. Verheijen. Aanw. 8 Augustus n.m. 3 u.

WOENSDAG 9 AUGUSTUS.

ENSCHEDÉ. Het weder opbouwen van een afgebrand woonhuis, op een terrein gelegen aan den Goolkatenweg bij Rigtersbleek.

De bouwk. J. H. C. Roesink en A. Wolda 's av. 7 u. in het café van Jan Piekema, alw. bestek en teek. ter inz. Aanw. 8 Aug. v m. 10 u.

'S GRAVENHAGE (HERBEST.). Het bouwen van een postkantoor met directeurswoning te Nunspeet, waarvan de aanbesteding plaats had op 7 Juni 1905.

Het min van W. H. en N. n.m. 2 u. in een der lokalen van het hoofdbestuur der posterijen en telegraphie, alwaar bestek ter lezing, alsmede aan het bureel van den rijksbouwmeester in het 2de district, Binnenhof te 's-Hage, aan het hulppostkantoor te Nunspeet, aan het bureel van het prov. best. Gelderland, en is ad f 0,35, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's-Hage. Bilj. te zenden aan het hoofdbest. der P. en T. Inl. worden gegeven door voorn. rijksbouwmeester. Aanw. gedaan.

WIERDEN (OV.). Het bouwen van een heerenhuis.

De archit. H. A. Witzand Bzn., v.m. 11 u. in café Nijhoff, alw. bestek en teek. vanaf 3 Augustus ter inzage, alsmede in café Schreuder, Stationsplein, Almelo.

DONDERDAG 10 AUGUSTUS.

BATHMEN. Het bouwen van een woonhuis met bijlev. van alle materialen.

De heer Hs. Egbers n.m. 3 u. bij J. W. Boode bij wien bestek ter inz. Inl. geeft G. J. Wibbelink. Aanw. 10 Aug. n.m. 1 u.

HOOGEVEEN Het verbouwen van een heerenhuis aan de streek de Huizen.

De archit. G. Hofman n.m. 5 u. in het hotel Flothuis. Bestek en teek. ad f 1 verkrijgb. bij besteder. Aanw. 8 Aug. voorm. 11 u.

VRIJDAG 11 AUGUSTUS.

AMSTERDAM Het ophoogen van een terrein aan den Sloterstraatweg nabij het kerkhof „de Vraag" en het daar terplaatse bouwen van een fabrieksgebouw met eenige loodsen.

De arch. H. v. d. Vijgh.

ZATERDAG 12 AUGUSTUS.

BARCHEM BIJ LOCHEM. Het bouwen van een landbouwerswoning.

De heer W. Oltvoort n.m. 5 u. in het koffiehuis van Bosch, alwaar bestek en teek. ter inzage. Biljetten te zenden voor 12 Aug. Aanw. 9 Aug. v.m. 10 u.

KLAZIENAVEEN (DR.). Het bouwen van een winkelbehuizing, onder bijlevering der materialen.

De heer L. Middelberg te Erica n.m. 1 u bij H. Dewes bij wien bestek en teek. ter inzage alsmede bij J. Oldenkamp te Nieuw-Amsterdam.

OLDEBOORN. Het bouwen van een laboratorium boven het melkontvanglokaal der coöp. stoomzuivelfabriek.

Het bestuur van bovengen. fabriek. Bestek ter inzage bij den kastelein S. Wijbenga. Bilj. te zenden voor 12 Aug ten kantore der fabriek. Aanw. 9 Aug. v.m. 11 u., door J. v. d. Meer, die inl. verstrekt.

STEENWIJK. Het bouwen van een concert- en schouwburgzaal met annexe lokaliteiten.

De heer J. de Wit, cafehouder. Bestek en teek. ad f 2 te bekomen bij den archit. B. Rouwkema.

ZEVENHUIZEN. Het bouwen van een directeurswoning.

De arch. H. J. Krijthe n.m. 5 u. bij K. Deelstra, bij wien bestek en teek ter inzage Aanw. 9 Aug. tusschen 10 en 11 u. v.m.

MAANDAG 14 AUGUSTUS.

BREDA. Het bouwen van een kliniek met woonhuis op een perceel grond op den hoek van den Wilhelminasingel en Vijverstr. in het Wilhelminapark, kad. bekend sectie B nos. 5497—5498 en 5501.

De archit. J. A. v. Dongen v.m. 11 u. in het koffiehuis van C. W. Plasman, alwaar bestek en teek. ter inzage en ad f 1.50 bij besteder verkrijgb. Aanw. gedaan.

DINSDAG 15 AUGUSTUS.

HAARLEM. Het bouwen van een landhuis te Aerdenhout a. d. Zandvoortsche straatweg.

De archit. J. London voorm. 11 u. in cafe „Neuf". Bestek en teek. ad f 1 50 na 2 Aug. verkrijgb. bij gen. architect Jansstr. 85.

SCHIEDAM. Het bouwen van een heerenhuis aan de Tuinlaan.

De archit. Bs. Bakker, Leuvenhaven 89, Rotterdam. Bestek en teek. ad f 2.50 verkrijgbaar bij Corn. Immig en Zn., Nieuwehaven 5, Rotterdam.

SCHIEDAM. Het bouwen van een heerenhuis aan de Plantage.

De archit Bs. Bakker, Leuvenhaven 89, Rotterdam. Bestek en teek. ad f 2.50 verkrijgbaar bij Corn. Immig en Zn., Nieuwehaven 5, Rotterdam.

ZUTPHEN. Het vergrooten van school G. aan de David Evekinkstraat, bestaande in: het afbreken der onderwijzerswoning, het verbouwen van twee en het bijbouwen van zes nieuwe lokalen met bijbehoorende werken.

Het gem best. n.m. 2 u. Bestek en teek. ter inzage op het bur. van den gem.-archit. F. H. v. Etteger en ald. à f 1 verkrijgb. Aanw. 12 Aug. v.m. 11 u.

WOENSDAG 16 AUGUSTUS.

BREDA. Het bouwen van twee heerenhuizingen op de kavels 4 en 5 aan de Wilhelminasingel, een en ander met bijlev. der bouwstoffen.

De architect F. P. Bilsen voorm. 11 u. in het koffiehuis van J. Bakkeren, aan de Haven, alwaar bestek en teek. 9 Aug. ter inzage.

VRIJDAG 18 AUGUSTUS.

VENLO. Het afbreken van de zaal aan het hotel Pollen en het ter plaatse bouwen van twee heerenhuizen met ged. bijlevering van materialen.

De arch. Henri Seelen n.m. 4½ u. in bovengenoemd hotel, alwaar bestek en teek. ter inzage en verkrijgb. ad f 3 bij besteder. Aanw. 18 Aug. v.m. 10 u.

MAANDAG 21 AUGUSTUS.

EINDHOVEN. Het bouwen eener pastorie met doopkapel en eenige restauratie-werken aan de torens der kerk.

Het R. K. paroch. kerkbestuur n.m. 3 u. in het gebouw van den R. K. Volksbond. Bestek en teek. na 5 Aug. ad f 3 verkrijgb. bij den architect L. J. P. Kooken, die inl. verstrekt. Aanw. 21 Aug. v.m. 10½ u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

14 JULI.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het bijbouwen van een kantoorgebouw aan het Achter Oost Einde, voor rekening der firma J. en C. Blooker. Door den arch. B. J. Ouëndag.

Laagste inschrijvers, Cerlijn en de Haan, f 18425.

BEVERWIJK. (ONDERH.). Het bouwen van een sigarenfabriek te Beverwijk, voor de firma Gebroeders Majoor Door den arch. G. J. Roozés.

Geg. aan V. Ph. Braun en Zn., Beverwijk, voor f 17500.

ENSCHEDÉ (ONDERH.). Het bouwen van een magazijn, woonkamer en bijkeuken, aan de Pluimstraat aldaar, onder beheer van de bouwk. J. H. C. Roesink en A. Wolda. Door den heer Jan Kuipers.

Laagste inschr. A J. Collet, f 1325. Gegund.

GRONINGEN (ONDERH.). Het bouwen van twee heerenhuizen op een terrein aan het Eemskanaal, voor rekening van den heer Jan Boeke, onder beheer van den arch. P. M. A. Huurman.

Gegund aan H. Ibelings, aldaar.

HOOGEZAND (ONDERH.). Het bouwen van een dubbele burgerbehuizing voor mevr. de Wed. R. Holtes —Meursing te Groningen. Door den arch. H. Wolrich.

Gegund aan H J. Kerstholt te Hoogezand.

15 JULI.

BARGER-COMPASCUUM (DR.). Het bouwen van een kerk op een terrein in het Barger-Oosterveldaan den weg van Emmen naar Klazienaveen-Noord. Door den architect. Herm. Kroes te Amersfoort.

Gegund aan den laagste inschr. G. H. Dik, Emmer-Compascuum, voor f 11900.

22 JULI.

VROUWENPAROCHIE. Het bouwen van een lokaal voor godsdienstoefening te Oudebildtzijl Door de kerkvoogden der Ned. Herv. gem.

Laagste inschr. F. Duhoux, Oudebildtzijl, f 2493*. *Gegund.

IJSSELMONDE. Het bouwen van 4 woonhuizen, (zonder schilderwerk). Door den arch. A. K. Kruithof.

Stucadoor-, graaf- en voegwerk. Plan 1. Laagste inschr. H. Heide, IJsselmonde, f 2338.

Plan 2. P. Booij, Rotterdam f 2430.

Timmer-, lood-, zink- en smidswerk. Plan 1. C. v. Rijnsbergen. IJsselmonde f 2003.

Plan 2. J. Kooij, IJsselmonde f 2487.50.

24 JULI.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis, te Noord-Apeldoorn, nabij de Loosche brug. Door den heer W. van der Veen.

Laagste inschrs. Gebr. J. Wolf, f 1223,50. Gegund.

LUINJEBERD. Het verbouwen van de herberg van den heer G. Smit.

Laagste inschr. Hk. de Wilde, Tjalleberd. f 2525. Gegund.

MAASHEES (N.-BR.). Het opbouwen der afgebrande huizing met stal van de boerderij bewoond en in gebruik door J. Kruijzen te Groeningen, met bijlev. van alle materialen, uitgenomen steen en pannen. Door den heer Arn. v. Bommel te Ayen.

Laagste inschrs. J. Debats en J. Janssen, Groeningen, f 2173. Gegund.

25 JULI.

HARICH (FR.). Het afbreken eener boerenhuizinge bewoond door F. Smink, in Heidenschap onder Oudega en ter plaatse bouwen eener nieuwe boerenhuizing. Door den heer B. H. v. d. Goot.

Laagste inschr. S. Borneman, Hindeloopen, f 7079.

WAPSERVEEN. (OV.). Het afbreken en wederopbouwen van een woonhuis, bevattende 2 kamers, met bijlevering van de benoodigde materialen, transporten enz Raming f 1055 Door de Diaconie der Ned. Herv. gemeente.

Laagste inschrs. H. J. Pen en A. Brouwer, f 789. Gegund.

26 JULI.

APELDOORN. Het bouwen van een winkelhuis en kantoorlokalen met bovenwoning aan de Brinklaan. Door den archit. J. A. Wijn.

Laagste inschr. J. W. Buitenhuis, f 8535. Gegund.

DORDSCHEBRUG (DR.). Het bouwen van een winkelbehuizing met afzonderlijke schuur te Barger-Oosterveen, onder bijlev. der materialen. Door den heer G. J. Hartman.

Laagste insch. M. v. Bulten, N.-Amsterdam, f 4570. Niet gegund.

DWINGELOO. (DR.). Het bouwen van eene onderwijzerswoning te Dwingeloo en het vergrooten der onderwijzerswoning te Lhee. Door het gem.best.

Laagste inschrs. H. J. Pen en A. J. Brouwer, Steenwijkerwold, f 4597.

EMMEN (DR.). Het bouwen van een boerderij te Oosterhesselen met en zonder bijlev. der materialen. Raming f 2880. Door de wed. R Boelken, Roswinkel.

Arbeidsloon Laagste inschr. H. Zwols, Erm, f 412.

Arbeidsloon en materialen. A. Pol, Geers gem. Zweeloo, f 2690.

NAALDWIJK. Het vergrooten van het kerkgebouw en het bouwen van een vergaderzaal, voor rekening van den kerkeraad der Geref. kerk op den Dijkweg aldaar.

Metselwerk. Laagste inschr. G. Lalleman, f 5100.

Timmerwerk. A. A. Vroeg, f 5410.

Verfwerk. Verhoog, f 764.

Massa Weeniks, 's-Hage, f 10129. Niet gegund.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asbest-leien. — E. BÜCKER & Co., den Haag.
Asbest, Asbestkurk, Teer, Carbolineum. — F. J. CLETON, R'dam.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — Dordrechtsche Asphaltfabriek ROODENBURG & Co. Dordrecht.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — N. V. Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. firma STEIN & TAKKEN, Utrecht.
Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Asphalt. — W. J. v. d. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Atelier voor Decor. Kunst. KRUYMEL en MERCKENS. Haarlem.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Behangselpapieren. — H. en J. KOETS, K. Nieuwendijk 38, Amst.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda.
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. Schroot & Zoon, Den Haag.
Bureau voor onderzoek van Bouwmat. — A. VAN OVEN Jr., Wijnstraat 81, Dordrecht.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — Th. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inr. de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* v.h. G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging. — W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr. Verw. en Kooktoestellen. — HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's Gravenhage. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — Amsterdam. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & Zonen, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Litten. — Th. van Heemstede Obelt, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — Fred. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — Th. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & Zn., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M KALKER, Amsterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. d. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. d. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

12 AUGUSTUS 1905. 25e JAARGANG. No. 32.

ZUTPHENSCHE MONUMENTEN

door J. GIMBERG.

(Vervolg van bladz. 401, Slot.)

Drogenapstoren.

Hebben we alzoo in het kort nagegaan, wat Zutphen nog op het gebied van kerkelijke en burgerlijke architectuur uit vorige eeuwen bezit, thans willen we nog even de aandacht vestigen op enkele monumenten van middeleeuwschen vestingbouw.

Van deze noemen we vooreerst den Drogenapstoren aan het einde der Zaadmarkt, dicht bij de St. Walburgskerk.

Hij werd in 1444—1446 gebouwd en heette destijds Saltpoort, later werd hij Drogenapstoren genoemd naar zijn toenmaligen bewoner, den stadsmuzikant Thonis Drogenap (uit Groenlo naar hier gekomen), die hem in de tweede helft der 16de eeuw bewoonde.

In 1889 en 1890 werd deze toren tot watertoren ingericht en bij deze gelegenheid tevens gerestaureerd. Hij bestaat uit een vierkant onderstuk, waarop zich een achtkant bovenstuk bevindt, dat gedekt is door eene hooge met leien bekleede spits. Op het vierkant bevindt zich een omloop, die om het achtkant gaat en aan elk zijner vier hoeken een torentje heeft.

Gaan we door de voorpoort den toren binnen, dan zien we tegen de zware muren, welke eene dikte van 2.10 M. hebben, nog duidelijk de sporen van het kruisgewelf, dat sedert lang door eene houten zoldering is vervangen. In elk zijner zijmuren bevindt zich eene breede nis. In de poort aan de zijde van den Martinetsingel is nog de gleuf zichtbaar, waarin eertijds de hamei (valdeur) werd neergelaten. Op de eerste verdieping, waartoe thans eene houten trap toegang verleent, zien we in den achterwand nog een kleinen bakoven.

Oorspronkelijk was de toegang tot het bovendeel van den toren langs eene wenteltrap aan de oostzijde uitgebouwd. De overblijfsels ervan zijn nog te zien. In een anderen muur bevindt zich nog de steenen trap, in den dikken muur uitgespaard, welke weleer naar de hooger gelegen zolders voerde. In de hoeken onder de tweede zoldering bemerkt men de togen, waarop de vier schuine muren van het achtkant rusten.

Oude walmuren.

Bij dezen Drogenapstoren ziet men nog een brok ouden vestingmuur, gelijk er op andere plaatsen om de stad nog meer te zien zijn.

Op welke wijze Zutphen vóór het bestaan van dien stadsmuur werd verdedigd, is niet bekend.

Dat de muur niet in eens tot stand kwam, is duidelijk; de daaraan verbonden kosten waren te hoog en hij werd dus, gelijk ten overvloede uit het Kondichboek is op te maken, bij gedeelten voltooid. Blijkens zijne bouworde en het zooeven genoemde Kondichboek is de muur uit de 14de eeuw.

In 1417 bepaalde men, dat de stadsrentmeester elk jaar een der torens in dien muur met een leien dak zou dekken.

Op verschillende plaatsen in onze stad kunnen we gedeelten van dien ouden muur zien, zoodat nog nauwkeurig is na te gaan, tot hoe ver de oude stad zich uitgestrekt heeft. De muur, op sommige plaatsen 2.25 M., op andere 2.45 M. dik, is versierd met een boogfries; hij werd verdedigd door torens, vierkante of halfcirkelvormige, waarvan er eveneens nog enkele, hoewel bijna alle afgeknot, zijn aan te wijzen.

In de eerste plaats de zoogenaamde kruittoren in den Zandhoek (Baggeroord) bij de voormalige Nieuwstadspoort.

Hij vormt een vierkant van 8.05 M. zijde. Evenals bij de andere torens is de keel (of achterzijde) open en wel tot het gewelf, dat de eenige verdieping overspant.

Een merkwaardig stuk oude vesting is nog de ruïne over de Berkel.

Deze ruïne, aan de oostzijde der stad gelegen, maakt een

deel uit van den ouden stadsmuur, waartusschen zij ingesloten ligt.

De Koppelpoort te Amersfoort is een dergelijk bouwwerk. De poort, welke 27.20 M. lang en 17 M. hoog is, rust op drie bogen, welke gedragen worden door vier pijlers of dammen, waarvan de beide middelste van voren in een stompen driehoek bijloopen.

In de boogopeningen kan men nog de sponningen zien, welke gediend hebben als geleiding van zware schuiven (hameien), waarmee men den toegang tot de stad afsloot.

Op deze bogen rust eene 5 M. hooge borstwering, waarachter een muurgang — pad — en ter weerszijden een rond hoek- of wachttorentje, dat er 2½ M. boven uitsteekt.

Het 2 M. breede pad ligt 9½ M. boven het fundament. In de borstwering, waarboven een gang met kanteelen zal geweest zijn, bevinden zich vier venstervormige openingen van 0.60 bij 1.10 M. (in den dag) en vier schuin ingemetselde schietgaten.

Aan den binnenkant van den 1.40 M. dikken borstweringsmuur is voor ieder schietgat en venstervormige opening eene nis van 80 centimeter diepte uitgespaard.

Veel bijzonders weet ik van de geschiedenis dezer poort niet. Alleen is mij gebleken, dat zij in 1424 reeds bestond. Ze werd toen en nog later de Bovenberg genoemd. In 1888 — 1889 is de poort op aansporing van Victor de Stuers zaakkundig hersteld.

Van dezen toren gaan we naar de oude Nieuwstadspoort op het Artilleriepark.

Nieuwstadspoort.

Oorspronkelijk bestond de Nieuwstadspoort uit een poorthuis, geflankeerd door twee halfcirkelvormige torens, welke eene dikte van ± 1.70 M. en eene straal van ± 2.68 M. binnenwerks hadden.

In het begin der vorige eeuw werden die torens tot op de hoogte van den stadsmuur ingekort en het poorthuis zelf met den grond gelijk gemaakt, terwijl in 1894 ook de afgeknotte torens werden weggebroken.

Hiermee waren de laatste overblijfsels van deze middeleeuwsche poort verdwenen. Lang nadat deze eerste poort gestaan had, heeft men er in 1536, omdat men ze blijkbaar te zwak oordeelde, op eenige meters afstand eene tweede poort voorgezet, waarvan we thans nog slechts de ruïne zien.

Tusschen beide poorten lag eene brug, waaronder de gracht doorstroomde en die aan weerszijden door een muur begrensd werd. In deze muren, welke van de straks genoemde halfcirkelvormige torens tot aan het voorfront der buitenpoort liepen, waren halfvol gemetselde bogen met schietgaten uitgespaard. De brug zelf was zeer waarschijnlijk met planken gedekt. Voor de buitenpoort lag eene valbrug. De gaten, waardoor de kettingen liepen, om haar op te halen, zijn in het voorfront der poort goed zichtbaar; één ervan is nog met gehouwen steen bekleed.

Door de Nieuwstadspoort kwamen de Spanjaarden den 16 November 1572 de stad binnen. Dat zij bij deze bestorming veel geleden had, spreekt van zelf.

Kort na 1591 werd zij buiten gebruik gesteld. De toegang tot de stad werd toen verlegd naar de Nieuwstad.

Gevels.

Middeleeuwsche gevels van woonhuizen bestaan er in Zutphen niet meer. Slechts op binnenplaatsen en in tuinen kan men nog enkele fragmenten gewaar worden, welke behouden bleven, omdat ze van de straat niet gezien kunnen worden.

Eén gebouw is er evenwel, dat nog uit de 15de eeuw dagteekent en geheel de kenmerken draagt van een koopmanshuis uit dien tijd.[1] De voorgevel met een groot windas in den top ligt aan de Spiegelstraat, no. 3, de achtergevel aan de Heukestraat no. 28. Beide gevels, geheel van baksteen opgetrokken, zijn zonder eenige versiering. Naast meer moderne ramen komen er nog gotische kruisvensters in voor. Hun toppen zijn door rollagen afgedekt.

Een zeer oud huis, misschien uit 15de, doch stellig uit de 16de eeuw, is het achterhuis in het Kerksteegje, no. 4. In den oostelijken gevel, tweede verdieping, bevindt zich nog een zandsteenen vensterkozijn (kruisvorm) met bovenin twee vakken in lood gevatte ruitjes. De topgevel aan de straatzijde is geheel van baksteen. De basis van den top wordt gevormd door een muizetand. De deuropening is door een gedrukten baksteenen rondboog overdekt.

Een paar fraaie exemplaren van gevels uit de 16de eeuw zijn die van het huis van den heer Goldenberg, aan de Zaadmarkt, dat het jaartal 1549, en die van den heer Scholten in de Beukerstraat, dat het jaartal 1557 draagt.

Het huis van den heer Goldenberg heeft een geheel uit baksteen opgetrokken voorgevel, waartusschen horizontale banden van tufsteen loopen. De beide onderste verdiepingen zijn door het inzetten van moderne ramen erg verknoeid, de trapgevel zelf, hoewel geschonden, is nog vrij wel behouden gebleven. In verdiepte velden, door gedrukte rondbogen overspannen, bevinden zich Gotische kruiskozijnen met in lood gevatte ruitjes. Terzijde van elken trap staat een pijnakel, in het geheel vier paren, twee aan twee verschillend geconstrueerd. De top eindigt in een Gotischen ezelsrugboog.

Bij het huis van den heer Scholten liggen de ramen eveneens in verdiepte velden tusschen lisenen, waarvan de beide buitenste van den grond oprijzen en de beide middelste boven den eersten cordonband beginnen. De lisenen eindigen in een viertal pijnakels, die, door Gotische ezelsruggen aan elkaar verbonden, den top vormen en daar nog een eindje bovenuit steken. Vóór 1870 zaten bij de deur van dit huis nog vier uit steen gehouwen koppen, één vijfde, nog in het begin der 19de eeuw aanwezig, was in dat jaar reeds verdwenen. Deze vier koppen werden in 1870 door den toenmaligen eigenaar weggenomen, omdat hij bevreesd was, dat daardoor de aandacht der Duitschers, als deze eens de stad mochten binnenrukken, op zijn huis zou vallen (historisch).

Ook bij dit huis zijn in de beide benedenverdiepingen moderne ramen gezet, terwijl de deuropening uit de 18de eeuw is.

Andere voorbeelden van 16de eeuwsche gevels zijn er in Zutphen niet.

Eenige jaren geleden stond er nog in de Korte Hofstraat, no. 2, een 16de eeuwsche gevel, doch deze werd in 1881 geheel afgebroken en daarna in modernen geest opgetrokken. De gevelsteen met het jaartal 1548 werd er weer ingemetseld.

De top van dezen gevel was reeds vóór 1881 verdwenen en door eene kroonlijst vervangen. Ook de ramen der eerste en tweede verdieping waren gemoderniseerd. In de verdieping daarboven bevonden zich nog oude kruiskozijnen en daarboven was het zoldervenster.

De gevel had vier lisenen, welke bij den voet begonnen en hem in drie verdiepte velden verdeelden, waarin de deur en de vensters waren aangebracht. [2])

---

[1]) Het jaartal 1443 in ankers voor een huis op het Oudewand, no. 25-27, te lezen, heeft daar eenige jaren geleden de tegenwoordige eigenaar laten aanbrengen, die meent, dat zijn pand uit dat jaar dagteekent.

[2]) De beschrijving van dezen gevel geef ik volgens eene photografie uit 1880, voorstellende de Korte Hofstraat.

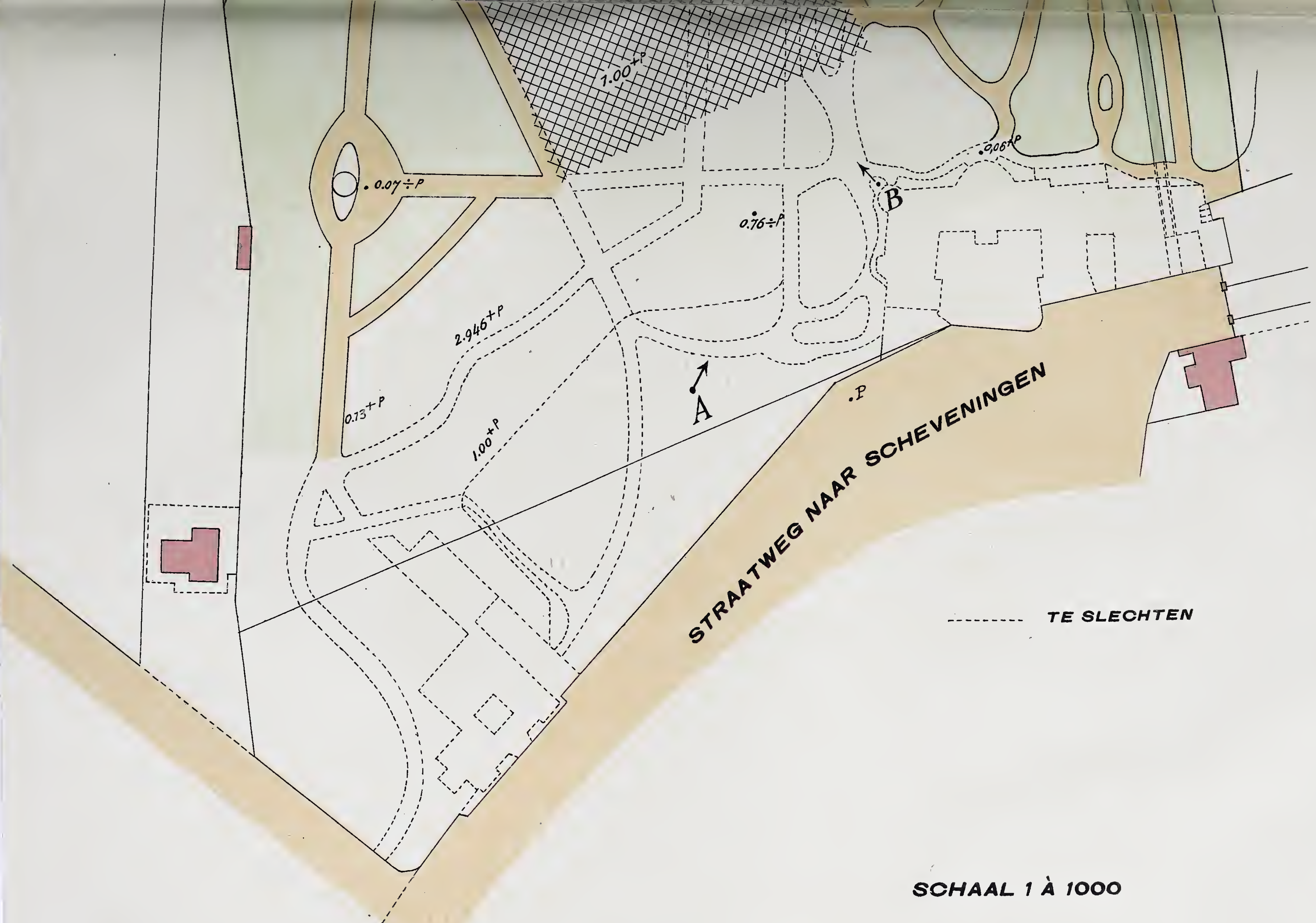
Gezicht op het terrein genomen van punt B.

TERREIN TE 'S-GRAVENHAGE

BESTEMD VOOR HET

VREDESPALEIS

Behoorende

Behoorende bij het Bouwkundig Weekblad van 12 Augustus 1905 No. 32.

Gezicht op het terrein genomen van punt A.

Nog voor korten tijd zat er in een gevel aan de Laarstraat no. 64 een kop met het jaartal 1543. Deze gevel was geheel gemoderniseerd en is in het begin van dit jaar door een nieuwen vervangen.

Ook aan een huis in de Turfstraat, no. 4, zit nog een steen met het jaartal 1579.

Ik vermeld deze bijzonderheden, omdat zij ons het recht geven aan een bloeiperiode in de bouwkunst te dezer stede in 1543—1579 te denken, waarvan nog een tweetal uitstekende voorbeelden kunnen aangetoond worden. Jammer is het, dat de naam van den architect of der architecten, die deze fraaie gevels ontwierpen, onbekend zijn.

Een eigenaardige gevel is die aan de Houtmarkt, no. 73. De ramen bevinden zich tusschen lisenen, welke onder de kroonlijst door bogen zijn verbonden. Onder die bogen zijn festoenen aangebracht, terwijl de ramen overdekt zijn door driehoeken van zandsteen. De gevel, die door deze versieringen uit de Renaissance periode schijnt te zijn, is m. i. evenwel veel ouder, blijkens de lisenen en de groote baksteenen, waarmee hij is gemetseld.

Fraaie gevels uit de 17de eeuw heeft Zutphen er verscheidene aan te wijzen. Zij zijn bijna alle gejaarmerkt en gebouwd in het tijdperk 1614—1679.

In de eerste plaats noemen we een huis in de Lange Hofstraat, no 3, tegenover de hal, waarschijnlijk door een leerling van Lieven de Key, den Haarlemschen architect, ontworpen. Het draagt het jaartal 1631. Drie treden vormen de helling van den gevel. De vensters worden naar boven toe kleiner, de gevel lichter en losser. De hoekige omtrek van den geveltop is door de sierlijke krullen en windingen der driehoekige zandsteenen vullingen in een bevallig gebogen lijn veranderd en wat nog aan sierlijkheid en afwisseling in dat luchtige silhouet ontbreekt, wordt aangevuld door de ranke obelisken, die op de hoeken der treden uit vaasvormige bekroningen oprijzen.

De meest bekende Renaissance-gevel is die op de Houtmarkt, no 70, uit 1615. Hij is wel wat overladen en werkt wat onrustig door al te veel verscheidenheid. De muurvlakken tusschen de ramen zijn als kolommen behandeld en deels met Jonische, deels met Dorische kapiteelen afgedekt. De vensters zijn door driekante zandsteenen stukken in den vorm van schelpen of door bogen van baksteen, waarin stukken gebouwen bergsteen, ontlast. Onder die bogen zijn gebeeldhouwde koppen aangebracht.

Andere fraaie gevels zijn die op de Groenmarkt, no 5, 7 en 9. Lange Hofstraat 26 (uit 1614), Pelikaanstraat 4 (uit 1639), Sprongstraat 6 (uit 1645). In laatst genoemden gevel werd in het begin van dit jaar een nieuwe pui gezet in den stijl van het geheel.

PRIJSVRAGEN.

PROGRAMMA *der Prijsvraag uitgeschreven door het Bestuur der Carnegie-stichting voor het ontwerpen van het VREDESPALEIS bestemd voor het Permanente Hof van Arbitrage met BIBLIOTHEEK.*

Bouwsom f 1.600.000.

Artikel 1. De mededinging wordt opengesteld voor bouwkundigen van alle landen. Het Bestuur der Carnegie-Stichting zal evenwel eenigen hunner speciaal tot deelneming uitnoodigen.

Artikel 2. De mededingers moeten zorgen dat binnen zeven maanden na uitgifte van dit programma, blijkens daarop vermelde dagteekening, bij het Bestuur der Carnegie-Stichting te 's-Gravenhage zijn ingekomen:

a. Het situatie-plan van het gebouw met omgeving, op schaal van 1 : 500;
b. De plattegronden van verschillende verdiepingen; op schaal van 1 : 200;
c. Teekeningen van de vier gevels, op schaal van 1 : 100;
d. Twee verticale doorsneden, waarin zichtbaar zijn: het Trappenhuis, de groote Rechtzaal, de kleine Rechtzaal en het magazijn der Bibliotheek, op schaal van 1 : 100;
e. De middentravée van den hoofdgevel met doorsnede, op schaal van 1 : 50;
f. Een travée van het inwendige der groote Rechtzaal, op schaal van 1 : 50;
g. Teekening van de hoofdtrap, op schaal van 1 : 50;
h. Eene perspectief-teekening van het gebouw met zijne omgeving.

De perspectief moet worden genomen van uit het oogpunt, dat op de hierbij gevoegde terrein-teekening met o is aangeduid. Deze perspectief moet worden geteekend op een blad papier lang 0.80 Meter, hoog 0.60 Meter. Uit deze teekeningen moet de distributie van het gebouw in alle onderdeelen duidelijk zijn na te gaan.

De bestemming der vertrekken moet op de platte gronden in de Fransche taal duidelijk worden ingeschreven; verwijzing naar een renvooi is niet veroorloofd.

De teekening van den voorgevel en de perspectief-teekening moeten in kleuren zijn uitgevoerd; de overige teekeningen moeten alle in zwarte inkt-lijnen zijn geteekend.

Pleisterwerk mag bij de gevels niet worden toegepast.

Artikel 3. De plannen moeten vergezeld zijn van eene korte memorie van toelichting, geschreven met goed leesbare letters in de Fransche taal, en, ten einde met den inzender te kunnen correspondeeren zonder diens naam te weten, van een gesloten en verzegelden naambrief, van binnen vermeldende den naam des ontwerpers en voorzien aan de buitenzijde van een adres en een motto, welk motto tevens moet vermeld staan op de teekeningen, de memorie en de verpakking.

Artikel 4 De inzendingen, die later dan zeven maanden na de uitgifte van het Programma zijn ingekomen te 's Gravenhage, worden niet geopend en blijven ter beschikking van den afzender.

Artikel 5. Bijaldien de vervaardiger van eenig ontwerp een der bepalingen van het Programma niet behoorlijk nakomt, blijft zijn ontwerp buiten aanmerking voor eenige onderscheiding.

Artikel 6. De naambrieven van alle inzenders, aan wier ontwerpen eene onderscheiding wordt toegekend, zullen door de Jury worden geopend.

Artikel 7. De Jury bestaat uit:
de Voorzitter van het Bestuur der Carnegie-Stichting
en de Heeren: Th. E. Collcutt, *Londen.*
Dr. P. J. H. Cuijpers, *Roermond.*
Geh. Ober-Hof-Baurat Ihne, *Berlijn.*
Professor K. König, *Weenen.*
Nénot, lid van het Institut de France, *Parijs.*
Professor W. R. Ware, *Milton, Massachusetts.*

Artikel 8. Door de aanvaarding van de opdracht hebben de leden der Jury zich ten volle vereenigd met alle bepalingen van het Programma der Prijsvraag en van de mededinging geheel afgezien.

Artikel 9. Door de Jury zal de voorkeur gegeven worden aan de ontwerpen, die het best aan de eischen van het Programma beantwoorden en uit het oogpunt van kunst en constructie het meest uitmunten.

De volgende prijzen worden uitgeloofd:

een prijs van	*f* 12.000.—,
een prijs van	„ 9.000.—,
een prijs van	„ 7.000.—,
een prijs van	„ 5.000.—,
twee prijzen van	„ 3.000.—.

Artikel 10. Na bekendmaking van de uitspraak der Jury worden alle ingekomen plannen gedurende eene maand te 's Gravenhage in het openbaar tentoongesteld, terwijl het rapport der Jury wordt openbaar gemaakt en tijdens de tentoonstelling der plannen daarbij ter inzage gelegd.

Artikel 11. Ter bekoming van inlichtingen zullen de mededingers zich kunnen wenden tot den Heer D. E. C. Knuttel, Architect te 's Gravenhage, No. 16 Fluweelen Burgwal.

Artikel 12. De bekroonde ontwerpen worden eigendom der Carnegie-Stichting.

Indien aan den bekroonde de uitvoering van zijn ontwerp wordt opgedragen, zal de verworven prijs in mindering komen van zijne belooning als bouwmeester.

Artikel 13. Het gebouw zal worden gesticht zooveel mogelijk ter plaatse als op de terrein-teekening, bij dit programma behoorende, met arceering is aangeduid.

Artikel 14. Het Vredespaleis zal de volgende localiteiten moeten bevatten:

A. HOF VAN ARBITRAGE.

Onderhuis

1. Conciergewoning, 4 kamers en keuken enz., direct van het Park toegankelijk en door een diensttrap verbonden met de verdiepingen.
2. 2 reservevertrekken, goed verlicht en in elkaar loopend.
3. Locaal voor de centrale verwarming, met bergplaats voor brandstoffen.
4. Stenografenkamer.

Verder jassenkamers, toiletten, knechtskamers, wachtkamers en bergplaatsen, naar gelang de ruimte toelaat en de constructie medebrengt.

Bel-etage.

De vloer mag hoogstens 2.50 M. boven den grond rondom het gebouw liggen.

1. Groote vestibule met hoofdtrap.
2. Trap naar het onderhuis.
3. Portierskamer.
4. Groote Rechtzaal, met of zonder antichambre met los podium en met een galerij, hetzij langs een zijwand, hetzij aan het einde. — 280 à 300 M².
5. Kleine Rechtzaal . . . . 140 à 150 M².
6. Bij elke Rechtzaal een Raadkamer, ieder groot met spreekkamer en toilet en jassenkamer. (Wanneer de Raadkamers bij elkaar liggen, zal één spreekkamer met toilet en jassenkamer voor beide voldoende zijn). — 40 à 45 M².
7. Twee kamers voor partijen in het geding, ieder groot . . . . 40 à 45 M².
8. Griffiekamer met kluis (2 bij 2 M.) . . . . 40 à 45 M². en boekenlift naar de verdieping.

Verder jassenkamers, toiletten en bodenkamers.

De Raadkamers moeten ieder afzonderlijk een uitgang hebben, hetzij rechtstreeks, hetzij door het onderhuis, naar het Park.

Verdieping.

1. Zaal voor het Conseil Administratif van het Permanente Hof van Arbitrage . . . . ± 90 M². (de zaal dient tot vergaderkamer voor 30 à 35 personen rondom een tafel) met antichambre. en met kamer voor President. . . . . 20 à 25 M².
2. Kamer voor Secretaris-Generaal . . . . 40 à 45 M². met wachtkamer en toilet . . . . 15 à 20 M².
3. Twee kamers voor Secretarissen ieder groot. . 25 à 40 M². met één wachtkamer en toilet.
4. Twee kamers voor bureau-personeel ieder groot 20 à 35 M².
5. Archiefkamer (of twee kamers) te zamen groot. ± 80 M².
6. Vier studeerkamers, ieder groot. . . . . . . 20 à 25 M².

Voorts jassenkamers, toiletten en bodenkamers.

B. BIBLIOTHEEK.

(Zoo te bouwen dat zij een afgescheiden deel van het Vredespaleis vormt, met eigen hoofdingang van het Park en inwendigen toegang van uit de Bel-etage van het Hof van Arbitrage.)

Onderhuis.

1. Conciergewoning, 4 kamers met keuken enz. direct van het Park toegankelijk en door een diensttrap verbonden met de verdiepingen.
2. Bergplaatsen en pakkamers.
3. Binderij.
4. Lokaal voor de centrale verwarming met bergplaats voor brandstoffen.
5. Reservekamers.

Bel-etage.

De vloer mag hoogstens 2.50 M. boven den grond rondom het gebouw liggen.

1. Portierskamer.
2. Magazijn der Bibliotheek, brandvrij . . . . . . ± 500 M². (met 10.000 M. boekenplank in 5 verdiepingen) aan minstens twee tegenovergestelde zijden verlicht door vensters.
3. Twee leeszalen ieder groot . . . . ± 60 M².
4. daarnevens bureau voor uitgifte van de boeken 40 à 45 M².
5. Twee kamers voor bibliothecaris en onder-bibliothecaris ieder groot . . . . 40 à 45 M².
6. Wachtkamer . . . . ± 20 M².
7. Twee kamers ambtenaren ieder groot. . . . ± 25 M².
8. Kaartenkamer . . . . ± 60 M².
9. Catalogiseerkamer. . . . . ± 60 M².

Jassenkamers, toiletten en bodenkamers.

Verdieping.

1. Bestuurskamer van de Carnegie-Stichting . . ± 40 M². met spreekkamer . . . . ± 30 M².
2. Kantoor. . . . . ± 40 M².
3. Reservekamers.

Jassenkamers, toiletten, bodenkamers.

Uitgegeven te 's Gravenhage den 15 Augustus 1905.

Het Bestuur der Carnegie Stichting,
VAN KARNEBEEK, *Voorzitter.*
S. VAN CITTERS, *Secretaris.*

NIEUWE UITGAVEN.

Beginselen der beschrijvende meetkunde, door W. J. Heijdeman, leeraar aan de technische school te Amsterdam. Uitgave van de Wed. J. Ahrend en Zoon. Prijs f 5.60.

Het streven van den schrijver is geweest, zoo beknopt mogelijk te zijn en een werk te leveren, dat ook voor zelfonderricht dienst kan doen. Dit is hem gelukt.

Met een gewenschte uitvoerigheid behandelt hij de allereerste beginselen, voor die leerlingen welke in den beginne moeite hebben te begrijpen hoe de standen van punten, lijnen en vlakken ten opzichte van projectievlakken worden aangeduid in een plat vlak. Klaarblijkelijk is hij daartoe geleid door ondervinding, dat de leerlingen die de allereerste beginselen der beschrijvende meetkunde niet volkomen goed begrijpen, niet genoegzaam ontwikkeld voorstellingsvermogen zullen bezitten, om de voor hen noodige studie in dat vak met vrucht door te zetten. Dit is zeer juist gezien: want voor den leerling die de eerste beginselen volkomen begrijpt, bestaan eigenlijk geen bezwaren meer bij de oplossing van moeielijker vraagstukken, die hij met genot ter hand zal nemen.

Na geleidelijke en regelmatige opvolging dier beginselen wordt overgegaan tot het projecteeren van lichamen, hunne doorsneden enz. Hierbij is een te loven beknoptheid in acht genomen.

De tekst, die vele practische opmerkingen en raadgevingen bevat, en de ruim 300 teekeningen die daarin behandeld worden, zijn naast elkander geplaatst. Deze schikking en de groote schaal waarop de voorstellingen zijn uitgevoerd, deze een enkele maal met tinten tot beter begrip ook van volgende, zijn voordeelen, die de studie veraangenamen en het leerboek aanbevelen.

Behalve de vraagstukken tusschen den tekst bevat het stevig in soepelen binnen band gebonden werk nog een honderdtal vraagstukken, meest aan examen-opgaven ontleend of in andere leerboeken als tekst gegeven; daarin zijn vele problemen gegeven, die door den leerling zelven gevonden kunnen worden.

Voor zelfonderricht achten wij het werk zeer geschikt.

Eén vraag slechts: zouden in een tweeden druk niet wat meer vraagstukken ter uitwerking kunnen gegeven worden die aan de praktijk van verschillende ambachten en vakken zijn ontleend, — of zou niet een reeks van zulke opgaven in verband met het leerboek nog afzonderlijk zijn samen te stellen? Die taak is moeielijk, maar zal uiterst loonend blijken te zijn.

Rekenboek voor Ambachtsscholen, door G. Tiemersma Hzn., Leeraar aan de Avond-vakteekenschool te Veendam en Directeur-leeraar aan den Zeevaart-cursus te Wildervank. 1° Eerste serie A.I., eerste leerjaar, timmeren; 2° Eerste serie A.I, eerste leerjaar, smeden en bankwerkers.

Deze boekjes verschenen bij J. B. Wolters te Groningen en kosten slechts f 0.25 per stuk.

Ofschoon aan rekenboeken in 't algemeen geen gebrek bestaat en

daaronder zijn van groot nut die te recht gewaardeerd worden, is het de bescheiden meening van den samensteller der hier aangekondigde boeken, dat groote behoefte wordt gevoeld aan iets, waarin tot hiertoe, wat het ambachtsonderwijs betreft, nog niet is voorzien, namelijk aan: een geregelden leergang, neergelegd in boekjes met opgaven, voor de theoretische leervakken: rekenen, meetkunde en ambachtsrekenen. In deze richting nu heeft de heer Tiemersma eene poging ondernomen, die hij zal vervolgen door het leveren van tweede en derde seriën, voor het tweede en het derde leerjaar.

Bij de samenstelling van de boekjes is rekening gehouden met het aantal uren van een cnrsus in bedoelde vakken, en met de bestaande leerplannen van ambachtsscholen; de indeeling is bovendien zoo getroffen, dat de leeraar, indien de ontwikkeling van de leerlingen bij hunne toelating tot de school dit mogelijk maakt, één of meer paragrafen kan overslaan, zonder verbreking van den leergang. Wat voor den aanstaanden ambachtsman van weinig belang wordt geacht, is bovendien weggelaten.

De samensteller beveelt den leeraar te recht aan, bij zijn onderwijs steeds gebruik te maken van de werkstukken en teekeningen die in de werkplaats vervaardigd zijn.

Een groote verdienste van deze waarlijk uiterst goedkoope boekjes is, dat de daarin opgenomen opgaven aan de praktijk van den ambachtsman ontleend, met goed overleg in geleidelijke opvolging gekozen zijn, en groote verscheidenheid bieden. Het boezemt den aanstaanden ambachtsman gemeenlijk weinig belang in te berekenen, met hoeveel geld een eierboertje van de markt terugkeert, indien hij van zijn koopwaar eenige eieren verloren heeft en de overschietende voor een gedeelte à zooveel, voor 't andere tegen hoogeren prijs moet verkoopen, om bij zijn tehuiskomst verborgen te kunnen houden hoeveel stuks verloren gingen en hoeveel centen hij aan versnapering heeft uitgegeven. Wel wekt het daarentegen zijn belangstelling op, en hij heeft tijd en moeite er voor over een zelfde opgave te berekenen, wanneer het bijv. geldt een smid in plaats van een eierboertje, en mantelhaken in stede van eieren.

De schrijver gaf vroeger reeds zijn „Driehonderd meetkundige opgaven voor ambachslieden” uit, die in 1899 een 2[en] druk beleefden. Het is wel te verwachten, dat de besproken series een even goed onthaal zullen hebben.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 5 Augustus 1905. Vervolg van *Middeleeuwsche gebouwen te Luik.*

De toestand van het ijzer in het inwendige der aarde.

Een Nederlandsch ingenieur in Perzië. Mededeelingen, aan het „Vaderland” ontleend, van den heer Graadt van Roggen, ingenieur, over eene door hem ontvangen opdracht van den Shah van Perzië tot het ontwerpen van een irrigatie- en landbouwplan voor de vlakte nabij Ahwaz in Zuid-West-Perzië. Het geldt hier het weder in cultuur brengen van de vruchtbare vlakte van Ahwaz in de provincie Arabistan, waar in vroeger eeuwen groote welvaart heerschte, zooals de ruïnes van vele steden nog aanwijzen. Doel is, het herstellen van de oude waterwerken die in de dagen der Kalifen van Bagdad het land van Ahwaz tot een der meest productieve van dien tijd maakten.

Architectura. 5 Augustus. *Feestviering.* Op 16 Augustus zal Jhr. Mr. Victor de Steurs een feestrede uitspreken, en een kronijk der verloopen 50 jaren van het bestaan van A. et A. worden voorgelezen. Ook zullen bekend gemaakt worden de desiderata der leden omtrent: 1°. de opleiding van den architect in verband met de bouwkunst aan de Academie; 2°. het prijsvragenstelsel voor alle openbare gebouwen van beteekenis; 3°. de Paleis-Raadhuis-kwestie; 4°. studie der vaderlandsche monumenten. Deze vraagpunten worden behandeld op een buitengewone vergadering in het laatst van Augustus. De conclusiën worden medegedeeld in een feestvergadering van 16 September, waarna de tentoonstelling wordt geopend; daarop volgen ontvangst ten Raadhuize, feestbanket en waterfeest op den Amstel.

Den geachten Jubilaris. 1655—26 Juli—1905. De schrijver, den heer H. Walenkamp heeft het oog op het Paleis te Amsterdam, dat op 26 Juli, vóór 250 jaren, in gebruik werd genomen. Het gebouw dat — volgens den schrijver — in den laatsten tijd door onze „proportie-menschen” wederom hemelhoog is verheven, is echter geen type, geen kunstwerk van de hoogste waarde, omdat het te veel in een geleend pak staat.

Beste kunst, naar aanleiding van eenige zinsneden van L. van Deyssel. Erkend wordt, dat de tijd niet rijp is, om mannen op te leveren, als het uitgesproken ideaal van een ras, van een volk een hoog doelwit zal aanwijzen, — mannen die zijn in den wezensstaat, in welken men zich bewust is Eeuwig te leven, en van daaruit beeldend te werk te gaan.

Het nummer bevat een afbeelding van het gebouw der „*Algemeene*” aan het Damrak te Amsterdam, architect de heer H. P. Berlage Nz., en van de passage daaronder.

Het „technisch gedeelte” geeft artikelen over: *De kurksteen in het bouwvak. Uitlegging van groote steden. Het beitsen van hout,* en *Praktische mededeelingen over het gebruik van cement.*

De Bouwwereld. 2 Augustus. *Breedflenzige I-liggers, systeem Grey.*

Vervolg van: *De centrale verwarming en hare verschillende stelsels,* door E. Weigel. *Anti-pulsometer,* door F. J. Monsma.

Tusschen den tekst zijn afbeeldingen gegeven van den voorgevel van de *Tentoonstellingslokalen bij de meubelfabriek „Nederland”*, te Groningen, van den heer J. A. Huizinga; architect de heer Ant. J. Sanders, en van twee reliefs in steen aan dien gevel, onder leiding van den architect uitgevoerd door den heer W. Hoven, beeldhouwer aan de meubelfabriek.

Technisch Weekblad van 3 Augustus. *Acten van bekwaamheid voor bouwkundigen,* overgenomen uit „De Opmerker”. Vervolg van: *Het specialiseeren in de techniek.*

UIT DEN VREEMDE.

De „premier Grand Prix de Rome” voor architectuur is behaald door den heer Camille Lefèvre, van het atelier Laloux. De 1e tweede „Grand Prix” verkreeg de heer Georges Fernand Iamin, eveneens van het atelier Laloux. De 2e tweede prijs behaalde Charles Nicod, van het atelier Guadet. Het onderwerp was: Un château d'eau pour la capitale d'un grand état.

De Methodisten te Iowa hebben een kerk gebouwd, geheel van glas en ijzer. De wanden zijn geheel dubbel, en van opaliseerend draadglas, wat het effect schijnt te maken van fraai marmer, met betere eigenschappen, terwijl de kosten geringer zijn dan bij een gebouw van baksteen.

De stedelijke regeering van Wiesbaden heeft besloten, ook den ouden Kurtuin geheel nieuw aan te leggen, en zal daarvoor een prijsvraag uitschrijven. De oude boomen zullen zooveel mogelijk moeten behouden blijven.

Te Bazel zal een nieuwe schouwburg gebouwd worden, waarvoor door de regeering 1 650.000 francs bestemd is.

Te Straatsburg wordt een Keizer Wilhelm-gedenkteeken opgericht, waarvoor 250.000 Mrk. bijeengebracht is. Het zal een ruiterstandbeeld zijn, zonder bij-figuren of belangrijke architectuur.

Te Leagrave nabij Luton (Engeland) zijn Celtische graven ontdekt, met groote hoeveelheden hoogst belangrijke bronzen ornamenten, benevens geraamten die meer dan 2000 jaren oud zijn.

De Polytechnische school te Zürich vierde 29 Juli j.l. haar 25 jarig bestaan.

De Walchensee in Beijeren ligt op een afstand van 2 K.M. 202 meter hooger dan de Kochelsee. Men wil dit groote niveauverschil gebruiken als beweegkracht, vooral daar het mogelijk blijkt de Kochelsee steeds voldoende van water te voorzien.

BERICHTEN.

Technische Hoogeschool. Bij Kon besluit zijn benoemd tot Hoogleeraren: in de toegepaste wiskunde en mechanica, J. Klopper, Civ. ingenieur te Delft; in de werktuigbouwkunde, G. Brouwer, Wertuigk. ingenieur te Hengelo; in de analytische scheikunde en de scheikunde der bouwstoffen, H. ter Meulen, technoloog, Assistent aan de T. H. S.; tot buitengewoon Hoogleeraar in de microchemie, P. D. C. Kleij, Assistent aan de T. H. S.

Gezantschapsgebouw te Peking. Naar de dagbladen melden is

door den Minister van Buitenlandsche Zaken aan den heer Dr. P. J. H. Cuypers opgedragen een ontwerp te maken voor een nieuw Gezantschapsgebouw te Peking. Het oude was, zooals men zich herinneren zal, bij de troebelen van eenige jaren geleden verwoest geworden.

De Woningwet. Het „Friesche Volksblad" geeft de volgende beschouwing.

De gemeente Franeker komt de eer toe, de Woningwet zoo uit te voeren, dat ze werkelijk werkt, in het belang van de volkshuisvesting. Andere gemeenten volstaan tot nu toe met het onbewoonbaar verklaren en doen afbreken van krotten van woningen. Daarmee verdwijnen wel de slechte woningen, maar de bewoners ervan worden toch niet goed geholpen. Waar moeten ze heen? Er is dikwijls een tekort van woningen, of de beschikbare woningen zijn te hoog van huur, zoodat ze soms genoodzaakt zijn eenigen tijd hun intrek te nemen in een schuur of te verblijven onder den blooten hemel. Het eenige werkelijk afdoend middel is, dat de gemeente tegelijkertijd met het afkeuren van slechte woningen zorgt voor het bouwen van nieuwe, die ze dan tegen een lagen prijs verhuurt. Dat bouwen nu van nieuwe arbeiderswoningen is van gemeentewege geschiedt te Franeker.

Deze week zijn er weer een twintigtal aanbesteed.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 14 AUGUSTUS.

ALMELOO. Het bouwen van een pakhuis.
De archit. H. A. Witzand Bzn. v.m. 11 u. in café Wetering, alw. bestek en teek. ter inzage.

BREDA. Het bouwen van een kliniek met woonhuis op een perceel grond op den hoek van den Wilhelminasingel en Vijverstr. in het Wilhelminapark, kad. bekend sectie B nos. 5497—5498 en 5501.
De archit. J. A. v. Dongen v.m. 11 u. in het koffiehuis van C. W. Plasman, alwaar bestek en teek. ter inzage en ad f 1.50 bij besteder verkrijgb. Aanw. gedaan.

HAARLEM. Het bouwen van een landhuis te Aerdenhout a. d. Zandvoortsche straatweg.
De archit. J. London voorm. 11 u. in cafe „Neuf". Bestek en teek. ad f 1.50 na 2 Aug. verkrijgb. bij gen. architect Jansstr. 85.

DINSDAG 15 AUGUSTUS.

SCHIEDAM. Het bouwen van een heerenhuis aan de Tuinlaan.
De archit. Bs. Bakker, Leuvenhaven 89, Rotterdam. Bestek en teek. ad f 2.50 verkrijgbaar bij Corn. Immig en Zn., Nieuwehaven 5, Rotterdam.

SCHIEDAM Het bouwen van een heerenhuis aan de Plantage.
De archit Bs. Bakker, Leuvenhaven 89, Rotterdam. Bestek en teek. ad f 2.50 verkrijgbaar bij Corn. Immig en Zn., Nieuwehaven 5, Rotterdam.

ZUTPHEN. Het vergrooten van school G., aan de David Evekinkstraat, bestaande in: het afbreken der onderwijzerswoning, het verbouwen van twee en het bijbouwen van zes nieuwe lokalen met bijbehoorende werken.
Het gem.best. n.m. 2 u. Bestek en teek. ter inzage op het bur. van den gem.-archit. F. H. v. Etteger en ald. à f 1 verkrijgb. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 16 AUGUSTUS.

AMSTERDAM. Bestek no. 6. Het verbouwen van het voormalig slachthuis en het doen van eenige voorzieningen in en bij de voormalige kanongieterij op 's rijks werf te Amsterdam.
De directie der Marine v.m. 11 u.

BREDA. Het bouwen van twee heerenhuizingen op de kavels 4 en 5 aan de Wilhelminasingel, een en ander met bijlev. der ben. bouwstoffen.
De architect F. P. Bilsen voorm. 11 u. in het koffiehuis van J. Bakkeren, aan de Haven, alwaar bestek en teek. ter inzage.

DONDERDAG 17 AUGUSTUS.

ALMELO. Het bouwen van drie heerenhuizen met bijkomende werken aan de Graven-Allée te Stad-Almelo.
De arch. T. A. Trijssenaar Jr., 's av. 7 u. in het café Lüdeking, alw. 10 vanaf Aug. bestek en teek. ter inzage en teek. à f 0.70 verkr. bij besteder. Aanw. 17 Aug. v.m. 9 u.

ZIERIKZEE. Het bouwen van eene parochiale school voor lager onderwijs.
Het R.K. kerkbest. 's av. 7 u. Bestek en teek. ter inzage en verkrijgb. ad f 0,75 voor bestek en 0,75 voor de teek. in de societeit „Ons Genoegen" en bij den bouwk. J. v. d. Valk Lz., die inlicht. verstrekt. Aanw. in bovengenoemde societeit op 10 en 16 Aug. telkens 's av. 6 u.

VRIJDAG 18 AUGUSTUS.

VENLO. Het afbreken van de zaal aan het hotel Pollen en het ter plaatse bouwen van twee heerenhuizen met ged. bijlevering van materialen.
De arch. Henri Seelen n.m. 4½ u. in bovengenoemd hotel, alwaar bestek en teek. ter inzage en verkrijgb. ad f 3 bij besteder. Aanw. 18 Aug. v.m. 10 u.

MAANDAG 21 AUGUSTUS.

EINDHOVEN Het bouwen eener pastorie met doopkapel en eenige restauratie-werken aan de torens der kerk.
Het R. K. paroch. kerkbestuur n.m. 3 u. in het gebouw van den R. K. Volksbond. Bestek en teek. na 5 Aug. ad f 3 verkrijgb. bij den architect L. J. P. Kooken, die inl. verstrekt. Aanw. 21 Aug. v.m. 10½ u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

21 JULI.

APPINGEDAM. Het daarstellen van een gasfabriek, gasmeesterswoning en de paalfundeering, onder architectuur van den heer E. Norman te Ede.
Laagste inschr. J. Lutmers, Appingedam, f 17072. Gegund.

GEMERT. Het bouwen van een gebouw voor besmettelijken zieken. Door het R.K. armbestuur
Laagste inschrijver G. Hendriks, Gemert, f 3389,99

26 JULI.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het bouwen van perceel no. 40 aan de Lange Leidsche Dwarsstraat, voor den heer L. J. W. Kanne. Door de archit. D. J. Nijland en C. L. van Kesteren.
Laagste inschr. C. Kater, Amsterdam, voor f 13770.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het verbouwen van perceel no. 47 aan de Kloveniersburgwal. Door den arch. W. Hamer.
Gegund aan Reijnders en v. 't Ende te Amsterdam.

DELFT. Het bouwen van een bakkerij met meelzolder op een terrein gelegen achter perceel Geer 48, ten behoeve van de arbeiders-coöperatie „Vooruit" aldaar.
Laagste inschrs. de Roo en v. Looi, f 7900.

27 JULI

SLIEDRECHT. Het bouwen van vier werkmanswoningen, nabij de gasfabriek. Ram. f 3041,45. Door de heeren S. de Waard en T. Bakker te Hendrik-Ido-Ambacht.
Laagste inschr. H. de Jong, Zwijndrecht, massa f 2899.50.

2 AUGUSTUS.

HAARLEM. Het uitvoeren van eenige werken aan het rijkskrankzinnigengesticht te Medemblik. Raming f 8340. Door het prov. bestuur.
Laagste inschr. J. Schuurman, f 7267.

HENGELO (OV.). Het verbouwen en vergrooten van een woonhuis aan de Drienerstr. Door de archit. van der Goot en Kruisweg.
Laagste inschr. L. Foks, f 5375.

4 AUGUSTUS.

DEVENTER. Het bouwen van een pakhuis met bovenwoning op het terrein van perc. 11 aan de Papenstr. Door den archit. M. v. Harte.
Laagste inschr. G. Bekedam, f 2212.

's HERTOGENBOSCH. Het bouwen van eene kerk met koepel, toren (gedeeltelijk), sacristie en annexen (volgens ontwerp van den arch. Jos. Cuypers en J. Sluyt) aan het Hinthamereinde. Door het R.-K. parochiaal kerkbestuur St. Jacobus de Meedere.
Laagste inschr. Th. H. Jansen, Rumpt, f 114.900.

LEIDEN. Het verbouwen van het kerkgebouw aan het Steenschuur no. 7. Door den kerkeraad der Chr. geref gemeente.
Laagste inschr. H. Ligtvoet, f 7400. Een biljet van onwaarde.

ROTTERDAM. De uitbreiding en verbouwing van de school voor gewoon lager onderwijs aan den Katendrechtschen Lagedijk. Door het gem.best.
Laagste inschrs. P. J. v. Baasbank en Zn., f 14176.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asbest-leien — E. BÜCKER & Co., den Haag.
Asbest, Asbestkurk, Teer, Carbolineum. — F. J. CLETON, R'dam.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — Dordrechtsche Asphaltfabriek ROODENBURG & Co. Dordrecht.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — N. V. Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. firma STEIN & TAKKEN, Utrecht.
Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Asphalt. — W. J. v. D. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845", 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Atelier voor Decor. Kunst. KRUYMEL en MERCKENS. Haarlem.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Behangselpapieren. — H. en J. KOETS, K. Nieuwendijk 38, Amst.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda.
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Bureau voor onderzoek van Bouwmat. — A. VAN OVEN JR., Wijnstraat 81, Dordrecht.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inr. de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* v.h. G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging. — W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr. Verw. en Kooktoestellen. — HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek, Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.

POSTERIJEN EN TELEGRAFIE.

AANBESTEDING.

Op Woensdag, 30 Augustus 1905, des namiddags te 2 ure, zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat te 's-Gravenhage, worden aanbesteed:

het bouwen van een Post- en Telegraafkantoor met Directeurswoning te EDE.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Febr. 1901, L^a. X, afdeeling Waterstaat T.

Het bestek ligt ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie te 's Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1ste district, Binnenhof te 's-Gravenhage; aan het Post- en Telegraafkantoor te Ede, aan het bureel van het Provinciaal Bestuur van Gelderland, en is voorts op franco aanvrage, tegen betaling der kosten ad f 0.35, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui no. 28*a*, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden ingezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag, 23 Augustus 1905, des middags te 12 ure.

Aangezien het herhaaldelijk voorkomt, dat de inschrijvingsbiljetten niet door de borgen persoonlijk zijn onderteekend, wordt in herinnering gebracht, dat dergelijke biljetten als ongeldig ter zijde worden gelegd.

's-Gravenhage, 25 Juli 1905.

HUIS VAN WIJLEN L. A. VAN MEERTEN, TE DELFT.

ARCHITECTEN A. LE COMTE EN J. L. SCHOUTEN.

Door de Vereeniging „Huis Lambert van Meerten” aan het Rijk geschonken om te dienen als Museum van Kunstnijverheid.

SALON.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH, W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

19 AUGUSTUS 1905. 25e JAARGANG. No. 33.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

92ste Algemeene Vergadering.

Deze vergadering zal, ingevolge besluit der Algem. Vergadering van 30 Mei 1905, te Maastricht gehouden worden; de dag der vergadering is thans vastgesteld op Zaterdag 23 September a.s.

Op Zondag 24 September zal een gemeenschappelijk bezoek worden gebracht aan de Wereldtentoonstelling te Luik.

Te Maastricht zullen de Kristal-, Glas- en Aardewerk-fabrieken „de Sphinx" van den heer Petrus Regout bezichtigd worden, waarna te Valkenburg — evenals ten vorigen jare — de maaltijd gebruikt en overnacht zal worden. Vóór den maaltijd zal een wandeling in de omgeving van Valkenburg worden gemaakt.

Voor leden die zulks mochten wenschen, zal te Maastricht de gelegenheid bestaan om eenige der voornaamste monumenten van oude bouwkunst aldaar onder behoorlijk geleide te bezichtigen.

Aan dezen tweedaagschen tocht, waaraan ook geïntroduceerden kunnen deelnemen, zullen een paar prijsvragen worden verbonden voor het maken van schetsen en photographische opnamen.

Een uitvoerig programma van den tocht en de prijsvragen zal in een volgend nummer van dit blad worden bekend gemaakt.

Door het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond is den 7den Augustus j.l. het hier volgende adres verzonden.

Aan
de Staten der provincie Zuid-Holland.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, waarvan de Statuten zijn goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 16 Mei 1899, No. 10.

dat meermalen kleinere monumenten, belangrijk voor de geschiedenis van het gewest, door onkunde of gebrek aan belangstelling van de zijde der eigenaars of beheerders onvoldoende worden onderhouden, waardoor gevaar ontstaat voor ondergang of beschadiging, die later slechts ten koste van belangrijke uitgaven valt te herstellen. terwijl bij tijdig ingrijpen met weinig kosten het behoud, althans voor geruimen tijd, valt te verzekeren;

dat in dergelijke gevallen echter dikwijls moeilijk de, hoewel geringe, bedragen kunnen gevonden worden, die voor de voorloopige maatregelen tot behoud worden vereischt, terwijl ook dikwijls de corporatie ontbreekt, die zich het behoud dezer monumenten zoude kunnen aantrekken;

dat dit te meer geldt voor de provincie Zuid-Holland, omdat aldaar eene provinciale vereeniging ontbreekt. Wel zijn er in de groote steden verschillende vereenigingen op oudheidkundig gebied, doch haar werkkring strekt zich niet uit over de omliggende kleinere gemeenten;

dat het behoud der monumenten, die een beeld geven van de ontwikkelingsgeschiedenis der beschaving in de provincie en meermalen tot voorbeeld en opwekking kunnen strekken voor de zich ontwikkelende kunsthandwerken, geacht kan worden te zijn een onderwerp van belang voor de provincie, die reeds door de subsidies van enkele groote restauraties van bouwwerken in de provincie dit belang heeft erkend;

dat ook in andere provincies door de Staten op dit gebied financieele steun wordt verleend. o. a. door die van Drente aan het provinciaal museum, door die van Noord-Holland aan de uitgave eener beschrijving der monumenten in die provincie, en door die van Gelderland aan de door de Staten dier provincie in het leven geroepen Provinciale Geldersche Archeologische Commissie;

dat in het bijzonder de instelling eener dergelijke commissie om werkzaam te zijn in het belang der monumenten in de provincie aanbeveling verdient, onder toekenning van een jaarlijksch crediet, terwijl aan deze Commissie tevens zoude kunnen worden opgedragen het desgevraagd geven van advies aan de Staten op oudheidkundig gebied;

redenen waarom het Bestuur voornoemd zich met eenige vrijmoedigheid tot U wendt met het verzoek om eene Commissie te benoemen om werkzaam te zijn in het belang van de monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie en hiervoor op de provinciale begrooting een crediet toe te staan.

Namens het Bestuur van den
Nederlandschen Oudheidkundigen Bond,

(w.g.) B. W. F. van Riemsdijk, *Voorzitter.*
(w.g.) J. C. Overvoorde, *Secretaris.*

TOELICHTING.

Het belang van het behoud der monumenten van geschiedenis en kunst wordt tegenwoordig meer en meer erkend, zoodat het overbodig geacht kan worden dit thans nader aan te toonen, waar

deze provincie zelf door het subsidieeren der belangrijke restauratiewerken te Gouda, Dordrecht en Brielle. dit belang heeft erkend.

Voor dergelijke groote werken, die alleen met steun van openbare besturen, corporaties en particulieren zijn tot stand te brengen, pleegt de belangstelling niet te ontbreken, doch daarnaast zijn tal van kleinere monumenten. vooral in afgelegen gemeenten, wier toestand soms plotseling dringend een spoedig ingrijpen vereischt om latere kostbare werken of zekeren ondergang te voorkomen. Daartoe is het noodig, dat er eene commissie bestaat, die zich het behoud dezer monumenten aantrekt en die jaarlijksch hiertoe over eenige gelden kan beschikken. Als voorbeelden van ingrijpen wijzen wij op het opstellen van rijk bewerkte grafzerken buiten de gangpaden in de kerken, het spoedig vastleggen van afgebroken deelen, wier verdwijnen bij niet ingrijpen is te vreezen, het onderstutten of verankeren van beelden of losse onderdeelen, het omrasteren, beschutten of naar veiliger plaats overbrengen van aan den openbaren weg staande en gevaar voor beschadiging opleverende voorwerpen, het aanteekenen van bij graafwerken tijdelijk ontbloote belangrijke grondwerken, enz. en in bijzondere gevallen het aankoopen van voorwerpen, waar geen corporatie tot het behoud hiervan is aangewezen. Waar de werkzaamheden der commissie zich in hoofdzaak tot eenvoudige middelen van behoud zullen beperken en kostbare zoogenaamde restauratiewerken hierbij uit den aard zijn uitgesloten, kan de aan de commissie toe te kennen subsidie tot een gering bedrag beperkt blijven. In Gelderland is deze bepaald op twee honderd gulden per jaar. Waar wij deze commissie in hoofdtrekken als voorbeeld stellen, voegen wij als bijlagen hierbij afschriften van de besluiten tot instelling dezer commissie van 21 October 1902 No 100 en van de vaststelling der instructie d.d. 16 December 1902 No 97.

Mochten de Staten tot instelling eener dergelijke commissie geneigd zijn, dan zijn wij gaarne bereid om nader aan te geven in hoeverre de inrichting van den werkkring der commissie in enkele onderdeelen onzes inziens eenige wijziging zoude kunnen ondergaan.

Namens het Bestuur van den
Nederlandschen Oudheidkundigen Bond,

J. C. Overvoorde, *Secretaris.*

Naar aanleiding van dit verzoekschrift heeft het Hoofdbestuur van de Maatschappij het volgende adres van adhaesie verzonden:

Aan
de Staten der Provincie Zuid-Holland.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen het Hoofdbestuur van de in 1842 opgerichte Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst,

dat het met instemming kennis heeft genomen van den inhoud van het adres, door het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond tot Uw College gericht, waarin dat Bestuur zich tot U wendt met het verzoek, eene Commissie te benoemen om werkzaam te zijn in het belang van de monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Zuid-Holland, en hiervoor op de provinciale begrooting een crediet toe te staan;

dat het Hoofdbestuur de instelling van eene dergelijke Commissie in het belang van het zoo zeer wenschelijk behoud der bedoelde monumenten ten zeerste zou toejuichen;

redenen waarom het de vrijmoedigheid neemt het verzoek van het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, krachtig ter inwilliging bij U aan te bevelen.

Amsterdam, 12 Aug. 1905.

Het Hoofdbestuur van de Maatschappij
tot Bevordering der Bouwkunst.

Ed. Cuijpers, *Voorzitter.*
C. T. J. Louis Rieber, *Secretaris.*

Voor de bibliotheek der Maatschappij zijn de volgende geschenken ontvangen:

1. Van Directeuren van de Hollandsche Mij. der Wetenschappen: Beveiliging tegen bliksemschade, door Dr. D. Van Gulik. Samengesteld en uitgegeven in opdracht van de Holl. Mij. d. Wetenschappen te Haarlem.

2. Van de uitgeversfirma, de Wed. J. Ahrend en Zoon:

a. Bouwconstructies, Handboek voor Bouwkundig Opzichters en Teekenaars, Uitvoerders en a. s. Architecten, tevens ten dienste voor het technisch onderwijs en voor zelfstudie, door O. L. Veenstra Nzn., en J. H. Schulp.

b. Statica, uit het Duitsch van Karl Zillich, in het Nederlandsch bewerkt door O. L. Veenstra Nzn.

c. Beginselen der Beschrijvende Meetkunde, door W. J. Heijdeman.

3. Van de Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten: Beschouwingen over het Ontwerp-Arbeidswet 1904, uitgave der firma W. L. en J. Brusse, te Rotterdam.

4. Van den schrijver: Het ontwerpen van ornament op systeem en naar natuurvormen, door W. Bogtman, Leeraar a. d. Ambachtsschool enz. te Steenwijk. Met 60 platen; uitgave der firma H. Kleinmann en Co., Haarlem.

5. Van den uitgever, den heer J. Waltman Jr. te Delft: H. P. Berlage Nzn. Over de waarschijnlijke ontwikkeling der Architektuur.

6. Van den uitgever, den heer F. Van Rossen te Amsterdam:

a. Ventilatie. Eene voordracht door Dr. B. Swaab, Arts.

b. Ventilatie van schoollokalen, door Dr. B. Swaab, Arts.

7. Van den uitgever, den heer J. B. Wolters te Groningen:

a. De Architectuur in hare Hoofdtijdperken, door Henri Evers, Hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft: Deel I.

b. Rekenboek voor Ambachtsscholen, door G. Tiemersma Hzn. Eerste leerjaar. Smeden en Bankwerkers.

c. Rekenboek idem. Eerste leerjaar. Timmeren.

8. Van den heer A. W. Weissman: Secondo Concorso per la Facciata di S. Lorenzo. Firenze 1905. Fratelli Alinari, editori. (Hieraan is bovendien toegevoegd eene reproductie van het ontwerp, door Giuliano da Sangallo in 1516 gemaakt, en nu berustende in de Uffici te Florence.)

9. Van den uitgever, den heer D. Buys Dzn.: Wat belanghebbenden van de Ongevallenwet behooren te weten, door L. Zwiers.

10. Van den Technischen Boekhandel J. Waltman Jr.: Rede uitgesproken door den Rector Magnificus der Technische Hoogeschool, Prof. J. Kraus, C. I., ter gelegenheid van de plechtige opening der Technische Hoogeschool te Delft.

11. Van den boekhandel, voorheen Höveker en Wormser, te Amsterdam: Nu of nooit! Het Dam-vraagstuk opgelost! door P. Vorkink en Jac. Ph. Wormser.

12. Van den schrijver: De Ned. Herv. Kerk te Koudekerk, door H. J. Jesse. Overgedrukt uit het „Bulletin van den Ned. Oudheidkundigen Bond."

HUIS LAMBERT VAN MEERTEN TE DELFT.

Na de afbeeldingen van den gevel en van de traphal volgt in dit nummer een plaat met een kijkje in het salon, in den toestand — evenals de hal — toen het huis bewoond was door wijlen L. A. van Meerten.

Veel kunstwerken uit deze woning, bijna alle die niet onverbreekbaar aan het gebouw verbonden zijn, hebben een andere bestemming gekregen. Maar.... geen nood: een sympathieke samenwerking kan in staat zijn den vroegeren luister in de woning terug te brengen.

Daartoe zijn noodig geld en mooie oude kunst.

Wie zal nu niet — zooals wij reeds opmerkten — voor het goede doel, voor het Museum van kunst en kunstnijverheid, iets van zijn overvloed willen missen, van wat voor hem overtollig is en, in kasten opgeborgen, aan anderen tot geen nut verstrekt?

Wij twijfelen niet, of velen zullen nog een handje willen helpen, mede om te bewijzen hoezeer zij de offers op prijs stellen van hen, die de Vereeniging „Huis Lambert van Meerten" in staat hebben gesteld de groote daad te verrichten, het gebouw aan de Regeering ten geschenke te geven.

Wij verwachten, dat ze niet lang zullen peinzen, — dat ze van hunne verzameling iets zullen bijdragen, opdat het,

Houten kolommen uit het voormalige huis, het „Wapen van Ceulen", te Delft.

voor ieder te aanschouwen, in ruime mate op nieuw moge opwekken tot nieuw leven. Ze behoeven desnoods geen afstand voor altijd van hun bezit te doen, en kunnen in bruikleen afstaan wat ze daartoe geschikt achten.

En er is o! zoo ontzaglijk veel, wat met liefde zal worden aangenomen. Men zende het slechts aan den heer J. L. Schouten.

Delft zelf heeft, door alle tijden heen zóó veel moois voortgebracht, zóó veel dat reeds aan meer dan één geslacht genot voor de oogen heeft geschonken; moge daarvan niet een enkel specimen, maar een overdaad terugkeeren. Want die oude Delftsche kunst vooral behoort goed vertegenwoordigd te worden op haar geboortegrond.

Wie wat missen kan voor het Museum, doe een goed werk en sta het daarvoor af. Het zal dankbaar worden aanvaard.

De vier houten kolommen die hier zijn afgebeeld, behooren tot eene collectie van 18 stuks, die allen als venster-colonnetten in het huis zijn toegepast.

Zij zijn afkomstig van een in 1881 afgebroken graanpakhuis, dat evenwel oorspronkelijk een der rijkst versierde burgerwoningen van Delft is geweest en het „Wapen van Ceulen" heette.

Zes dezer colonnetten dragen het jaartal 1537, hetgeen er op duidt, dat ook dit huis verrees, zooals zoo vele andere interessante bouwkundige details nog aanwijzen, kort na den grooten brand van 1536, die het grootste gedeelte van Delft in asch had gelegd.

Bij het afbreken van het pakhuis werden deze en meerdere soortgelijke, thans beroemd geworden details aangekocht door den heer J. L. Schouten te Delft.

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP". 1885—1905.

Wij ontvingen ter plaatsing in dit blad het volgende verslag van de feestviering der Vereeniging ter herdenking van haar 20-jarig bestaan.

10 Juni 1885 is de datum, die officieel geldt als die, waarop de Vereeniging „*Bouwkunst en Vriendschap*" te Rotterdam werd opgericht, als weêrslag op eene zonder gevolg gebleven beweging in de Afdeeling Rotterdam van de „*Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst*", om tot losmaking van die Afdeeling van het moederlichaam te komen. Welke de aanleiding tot die beweging geweest moge zijn, kan in 't midden gelaten worden. Genoeg zij het te memoreeren dat na het mislukken daarvan, door twee leden dier Afdeeling met name W. C. VAN GOOR en J. C. VAN WIJK stappen werden gedaan tot het stichten van eene zelfstandige vereeniging, die met een gunstigen uitslag bekroond werden, en het aanzijn gaven aan eene Vereeniging die korten tijd den naam van Labor et Studium, spoedig daarop dien van Bouwkunst en Vriendschap zou dragen.

Geboren uit den gemeenschappelijken arbeid van jonge en meer bejaarde krachten, nam de vereeniging, dank zij eene welbegrepen en goed geordende onderlinge samenwerking, spoedig een vrij hooge vlucht en werd door haar optreden een nieuwe frissche stroom gevoerd door het bouwkundig vereenigingsleven te Rotterdam, waarvan zij als vanzelf sprekend de leiding nam.

En langzamerhand is zij met grootere of kleinere schreden, voortgaande en in kracht toenemende, eene bij hare zusteren met eere bekende vereeniging geworden, en wordt zij tevens, ook al telt zij niet alle bij het bouwvak betrokkenen te Rotterdam onder hare leden, waar zij in 't openbaar optreedt als een der tolken van het bouwkundig leven in onze stad beschouwd, aan wier woord gaarne het oor wordt geleend zooals o.a. bij de jongste herziening der bouw- en woonverordening niet onduidelijk mocht blijken.

Gaan we de jaarverslagen na, dan vinden we dat het ledental, dat aan het eind van het stichtingsjaar 94 bedroeg, tot 175 in 1905 is geklommen. Een drie-en-dertigtal namen van die eerste ledenlijst, waaronder 5 van de 17 die de oprichters-oorkonde vermeldt, vinden we op de lijst van 1905 terug. Velen, waaronder de voormannen, de vaders der vereeniging, behooren niet meer tot de levenden. Hunne namen: VAN WIJK, KANTERS, VAN GOOR, HASPER en BRAAT behoeven maar genoemd te worden om bij velen de herinnering aan den eersten levenstijd der Vereeniging wakker te roepen. En het behoeft geen verwondering te baren, dat bij hen, die de Vereeniging hebben zien geboren worden, die lief en leed met haar hebben doorgemaakt, die regelmatig, 't zij door eene bestuursfunctie of uit andere hoofde met haar in voortdurend gevoeld contact bleven, het denkbeeld opkwam, het feit der stichting, twintig jaar geleden, te herdenken, ook al is 20 jaar nu juist geen jubileum-tijdperk, dat tot de standaard-tijdperken gerekend wordt.

En zoo geschiedde het dan ook, dat eene commissie werd in 't leven geroepen om dat denkbeeld uit te werken, en al was het in bescheiden omvang en vorm en geheel huishoudelijk, dat het, den 20^en^ Juni j.l. tot uiting werd gebracht door een collegiaal samenzijn van een 50-tal leden met een boottocht door de Zuidhollandsche wateren, met bezoek aan Dordrecht, Woudrichem, Loevesteijn en Gorinchem, van welken tocht de commissie de eer heeft hieronder een verslag te laten volgen:

Klokke negen voormiddag vereenigden zich de deelnemers aan den tocht op de boot, die behoorlijk bevlagd aan de Oosterkade

gemeerd lag, en die onder het mooist-denkbare weder (een niet te versmaden factor voorwaar bij zulk eene excursie) haar tocht op onze onvergelijkelijk mooie rivier aanving. En onmiddellijk waren we weder even onder den imposanten indruk, dien het immer woelende en nu in den zonneschijn flikkerende water teweeg brengt met de wiegelende schepen en scheepjes, die sliertige wimpels en kleurig gebande schoorsteenen, met hellichte stoompluimen en grauwe rookwolken en de decoratieve in de heldere lucht borende scheepstakelages. Een en al leven en bedrijf van een nimmer missende bekoring, sprekend van noeste vlijt en arbeid, van ontwikkeling en groei van onze mooie haven.

Een vroolijke, opgewekte stemming heerschte dadelijk onder het groote gezelschap, waartoe de tonen, die het muziekkorps deed hooren, het hunne bijdroegen. Een feestgids, die benevens het programma nog eenige humoristische en satirieke mededeelingen bevatte, werd den deelnemers uitgereikt en leverde mede stof voor geanimeerde gesprekken, en hier en daar tot een gullen lach, terwijl de lange pijpen en de tabak, die overal beschikbaar lagen, een gemoedelijken toon in de conversatie bevorderden.

Spoedig nam de Voorzitter der feestcommissie het woord om den vereenigings-Voorzitter duidelijk aan 't verstand te brengen dat hij den geheelen dag zijne natuurlijke functie van leider diende om te wisselen met dien van volger, en verzocht hem zich in die rol van gast te willen schikken. Om echter aan te duiden dat hij in ieder geval als de primus inter pares beschouwd zou worden, werd hem als teeken zijner waardigheid een fonkelende keten met ordeteeken omgehangen, wat hij zich gracieuselijk liet welgevallen, daarbij te kennen gevende dat hij gaarne de leiding van het feest in handen van den verdienstelijken Voorzitter der feestcommissie wilde laten, overtuigd als hij was dat dan de zaak zeker goed marcheeren zou en hem dankende voor zijne vriendelijke woorden.

Ook de overige tochtgenooten werden gedecoreerd, echter met een minder hoogen rang. Sommigen aan dergelijke onderscheiding niet gewoon en niet wetende dat dergelijke kostbare dingen boven op het hart dienen gedragen te worden, hingen ze op plaatsen, waar men de hand slechts brengt voor zekere niet te noemen verrichtingen. Welwillend als de stemming was, lieten zij zich echter gaarne door de beter wetende inlichten.

Al spoedig riep de regelings-commissie de tochtgenooten paarsgewijze op, tot een gevecht van man tegen man, met als wapen twee goedgespannen varkensblazen, waarbij tot gevechtsterrein was aangewezen een op twee schragen liggende 4 en 4, en waarbij hij die het eerst dat terrein verlaten moet, als de verliezer werd aangemerkt. De wanhopige pogingen der combattanten om het evenwicht te bewaren tijdens het uitdeelen en ontvangen der slagen gaven niet weinig aanleiding tot verhooging der vroolijkheid en bij de eindwedstrijden zelfs tot geestdriftige aanmoedigingen en bijvalsbetuigingen voor de strijders. Zelfs weddenschappen, indien deze geoorloofd geweest waren, zouden zeker op de hoofden der beste kemphanen gesloten zijn geworden.

Zoo vlogen de morgenuren om, en werd eerder dan verwacht was Dordt bereikt. Ook hier miste het altijd schilderachtige van de aanlegplaats aldaar, verlicht door de prachtige middagzon zijne uitwerking niet. De indruk was zelfs zoo krachtig op 't geheele gezelschap dat de schoone hetaeren van de Riedijk, die bij de ontscheping aan den wal stonden, niet eens opgemerkt werden. Een enkele blik op de interessante Hoofdpoort binnen en buiten, en het gezelschap stond in het kermishoudend Dordt. Geleid door een oud inwoner dier stad ging het gezelschap langs den kortsten weg maar toch over de kermis en natuurlijk langs Ary Scheffer naar Ponsen, waar de lunch in de open lucht gereed stond, en na korten tijd in de respectieve door den tocht sterk geprikkelde magen der excursionisten verdwenen was. Hier kreeg de commissie onder de roos haar eerste complimentje over de goede voorbereiding van den feesttocht, waaruit wederom de welwillende stemming van de gevulde maag blijkt, terwijl in in casu zeker het zonnige wêer mede een factor was die tot de dankbare gevoelens van het gezelschap medewerkte.

Terug naar de boot gingen we weer langs een anderen weg, maar natuurlijk toch ook over de kermis, waar we met een stoomcaroussel als achtergrond voor de eerste maal gekiekt werden, hetwelk door den eigenaar dier inrichting goedgunstig werd toegelaten, in verwachting dat wij naar afloop zijne inrichting met een bezoek zouden vereeren. Toen echter bleek dat die verwachting niet vervuld zou worden, wilde hij ons blijkbaar eenige weldaden van den vorst der duisternis deelachtig doen worden althans, hij wenschte ons hartig naar diens verblijfplaats.

In feeststemming zijnde maakte dit ernstige woord op ons echter niet den minsten indruk en gingen we weder onzes weegs, en naar de boot die ons naar Woudrichem zou brengen. Ter bevordering der digestie riep de commissie ons weder spoedig op tot een daartoe zeer geschikt spel, dat we maar kortheidshalve wedloop met hindernissen zullen noemen, en waarbij een aantal voorwerpen van de eene naar een andere plaats moesten gebracht worden, waarbij gedurig een in den weg staande tafel moest worden overgesprongen. Door de groote inspanning van lichaam en ziel, maar vooral van het eerste, die daarbij gevorderd wordt, was de deelname niet zóó algemeen als bij het tournooi des voormiddags. Het uitzicht op schitterende prijzen riep echter een voldoend aantal strijders in het perk en zij die niet sprongen maakten zich toch verdienstelijk door op hun doode gemak zittende nochtans door kreet en gebaren de concurrenten tot de uiterste krachtsinspanning aan te zetten. Verrassingen omtrent de taaiheid van sommige oude heeren bleven niet uit, en niet altijd trok de jongste aan het langste eind. Zoo werd ook Woudrichem bereikt. Behalve een klein gedeelte dat direct met de boot naar Loevesteijn stoomde ter voorbereiding van de ontvangst aldaar, stapte het gezelschap aan wal, om eene wandeling door dit interessante plaatsje te maken.

Een oude poort, een dito kerk, en een reeks pitoreske geveltjes trokken de aandacht van het gezelschap, dat wederkeerig in hooge mate de aandacht van de Woudrichemsche jeugd scheen te trekken, bij wie ons verschijnen vaderlandslievende gevoelens scheen op te wekken, blijkende uit het uit volle borst gezongen Wien Neerlands bloed, waarmede we begroet werden. Velen onzer in wier binnenste binnenste deze uiting weerklok vond, stortte, bij gebrek aan tranen een regen van centen onder de zingende jeugd rond, waarbij in 't bizonder het groote hart van een onzer grootste leden aan de dag kwam.

Nadat de veerpont het geheele gezelschap behouden over de Waal had gebracht, werd met de muziek voorop op het slot Loevesteijn aangewandeld, waar we ontvangen werden door de slotvoogdes, die ons in de verschillende vertrekken rondleidde en ons de wetenswaardigheden daaraan verbonden zonder eenige terughouding toevertrouwde. Hoe eenvoudig ook, heeft een zoo oud en eerwaardig gebouw altijd iets inponeerends en interessants. Het primitieve hier, het intieme daar, het onregelmatige elders, de zware materiaalmassa's en hunne onopgesmukte-constructieve bewerking, wekken onwikkekeurig vergelijkingen met onze huidige wijze van werken met een minimum van materiaal, en de daaruitvolgende onoprechtheid in de constructies die niet altijd te onzen voordeele uitvallen, en zoo waren we dan ook spoedig in een stemming die ons eenige eeuwen terugvoerde, toen we in een vertrek kwamen waar een kist stond, die gezegd werd die te zijn, waarin Hugo de Groot indertijd uit Loevesteijn wist te ontkomen. Doch nauwelijks was de naam van den grooten man genoemd, of de kist ontsloot zich en Hugo de Groot zelve, met tabbert en kraag en muts gekleed trad er uit en erop, en gaf zijn gemoed lucht in een welkom aan de feestvierende vereeniging op eene wijze, zooals van een personaadje als Hugo de Groot alleen te verwachten was. Een lange en luide toejuiching volgde op 's mans woorden, waarna de tocht door het slot onder leiding van den pensionaris van Rotterdam werd voortgezet. Doch nog meer verrassingen wachtten ons. Aan het einde van de ronde werd voor 't laatst een deur ontsloten en aller blikken rustten op eene reeks statue's in een wijden kring op piedestals opgesteld, welke, zooals uit de voorstelling door Hugo de Groot aan de feestvierenden bleken te zijn: de afgevaardigden van alle bouwstijlen vanaf den Egyptischen tot den modernen, die allen op het schitterendst getooid in de kleederdracht der periode die zij vertegenwoordigden, eveneens ter eere van *Bouwkunst en Vriendschap's* feest uit hunne geestelijke spheren neêrgedaald waren om haar te begroeten en te huldigen. Achtereenvolgens brachten nu koning Menes namens Egypte, Apollo zelve voor de Grieken, een Romein voor Rome's kunst, Isidorus van Milite namens Bijzantium's Keizer Justinianus, een Romaan en een Gothieker voor de middeleeuwen en last not least Jacob van Campen namens de Renaissance in dichtmaat hunne heilwenschen voor de vereeniging uit, die een geestdriftigen weêrklank vonden bij de feestgenooten. Eindelijk nam ook de afgevaardigde van de moderne kunst het woord om in een hypermodern rijmend proza, waarbij zich zijne kleeding harmonieerend aansloot de vereeniging te vieren, en om het niet alleen bij woorden te laten zooals zijne voorname voorgangers gedaan hadden, maar het practische en tastbare aan het gesprokene te verbinden, bood hij de Vereeniging een vaandel aan, dat eveneens in zijne conceptie het ultra-moderne van den huidigen bouwstijl huldigende, in niet geringe mate de hilariteit van het gezelschap opwekte. Met eene warme toespraak van den Voorzitter der Vereeniging, waarin

groote waardeering zoo voor het origineele als het kwasi ernstige en toch dwaze van de gedachte der hulde aan onze vereeniging van de grootmeesters der kunst uit vervlogen tijden doorstraalde, aanvaardde hij in dezelfde gedachtenspheer blijvende, het vaandel en droeg den vertegenwoordiger der moderne kunst op, het de Vereeniging steeds vooruit te dragen. Nadat deze ook weder symbolisch die taak had aanvaard en luide toejuichingen daarop waren gevolgd werd de eerewijn aangeboden, waarna de terugtocht werd ondernomen naar de boot, die met behulp van een paar visschersbooten, hoewel niet zonder gevaar, toch zonder ongelukken werd bereikt. Spoedig werd nu Gorinchem bereikt, doch daar het intusschen later was geworden dan het programma aangaf, werd daar slechts zeer kort vertoefd en van eene wandeling door het plaatsje afgezien. Te half acht was het geheele gezelschap weêr aan boord, waar het door de gedekte tafel en de in een strijkorkest herschapen muziek ontvangen werd.

Na een kort welkomstwoord en een: eet smakelijk! van den tafelpraeses begon de maaltijd onder een prettige stemming en liet men zich de voorgediende spijzen wel smaken. Ter bestemder tijde werd door den Voorzitter der feestcommissie een dronk ingesteld op den Voorzitter, in wien de geheele Vereeniging gehuldigd werd. Wederkeerig stak de Voorzitter der Vereeniging dien van de feestcommissie in de hoogte, en spoedig volgde de eene speech op de andere, zoodat elk zijn beurt kreeg om bedronken te worden. Steller dezes mag volledigheidshalve niet onvermeld laten, dat hem als Secretaris der Vereeniging eene bizondere hulde ten deel viel als erkenning zijner diensten, der Vereeniging gedurende zijn 10-jarig secretariaat bewezen. Bij monde van den Voorzitter der feestcommissie werd hem met een hartelijk woord van lof aangeboden de Dictionnaire raisonné de l'architecture van Viollet le Duc, waarbij de wensch werd te kennen gegeven dat de titularis nog geruimen tijd zijne krachten aan de Vereeniging mocht blijven wijden.

Beter en dieper gevoeld dan gezegd uitte de Secretaris zijn dank voor het aangeboden geschenk, dat hij gaarne aanvaardde en waarin hij een bewijs meende te mogen zien, dat de vereeniging over zijn arbeid niet ontevreden was. Hij dankte zijne medebestuurders voor de loyale wijze waarop zij hem steeds bij dien arbeid behulpzaam waren geweest en gaf de verzekering, dat hij dien arbeid ook al is deze, om de boel goed op orde te houden, niet vrij van omvangrijkheid toch immer met liefde, en overtuigd van tekortkomingen, naar zijn beste krachten had verricht, terwijl hij verder zou trachten zich de hem te beurt gevallen onderscheiding door eene streven naar steeds beter behártiging zijner taak waardig te maken.

Eenige coupletten waarin op de wijze van „de schutters van Rotterdam" van Speenhoff, de vereeniging, de bestuursleden en commissiën, bezongen werden, door een der aanzittende voorgedragen, verwierven een luiden bijval, waarna door den Heer Struyk in een warme rede het tweede deel van het devies der Vereeniging werd herdacht, waarvan hij weder eene klachtige uiting had gezien in de moeite die zich de feestcommissie had getroost, om door den orgineele en eigenaardigen vorm die aan de herdenking van het 20-jarig bestaan der vereeniging was gegeven, den deelnemers een zoo aangenamen dag vol afwisselingen te bezorgen. Een welgemeend woord van dank aan die commissie en eene algemeene opwekking tot de leden om de vereeniging door vriendschappelijke samenwerking in kracht te doen toenemen, sloot zijn door luide toejuiching gevolgden dronk.

Een stukje gember en een amandeltie waren het bewijs, dat de maaltijd ten einde was en gaven het sein aan de tafelgenooten, zich naar het inmiddels electrisch verlichte dek van de boot te begeven, om van de heerlijk frissche avondlucht te genieten en een blik te werpen op de duizenden lichtjes van het in 't verschiet opdoemende Rotterdam, dat na korten tijd weder bereikt werd.

En hiermede behoorde de herdenking van *Bouwkunst en Vriendschap's* 20-jarig bestaan tot het verledene, en kan met nieuwen moed en nieuwe kracht op het zilveren feest worden aangestuurd.

Moge dit samenzijn de vereeniging in elk opzicht ten goede komen.

De Commissie

Alb. Otten, *Voorziter*.
W. F. Overeijnder.
J. E. Voogt M.Wz.
J. J. Pelt, *Penningmeester*.
Jan Gidding.
J. A. M. Traus.
W. Stok Jr.
C. N. van Goor, *Secretaris*.

Rotterdam, Juni 1905.

NIEUWE UITGAVEN.

Onlangs verscheen te Antwerpen bij G. Hermans een plaatwerk, getiteld:

Verzameling van de bijzonderste teekeningen der 12 Prijskampen door de Koninklijke Maatschappij der Bouwmeesters van Antwerpen uitgeschreven. 1879—1904.

Het werk bestaat uit 72 platen gr. 0.50 × 0.32 M. in lichtdruk, naar de origineele teekeningen der beide eerst bekroonde ontwerpen van iederen prijskamp. De prijs van het werk is, voor zooverre nog voorradig, ongeveer frs. 22.—

De verzameling platen is niet alleen belangrijk omdat zij, uitstekend uitgevoerd, de vele wel bestudeerde antwoorden weêrgeeft, die op de verschillende prijskampen werden ingezonden door ontwerpers, waarvan verscheidene zich reeds als bouwmeester naam verworven hebben, maar ook omdat ontwerpen van drie Hollandsche laureaten daarin zijn opgenomen, die destijds in België werkzaam waren.

De namen dezer Hollanders zijn:

Marius Vergouwen, van Roosendaal, wien in 1880 de eerste prijs werd toegekend voor zijn ontwerp: Woning voor een beeldhouwer.

Johan Frowein, van Amsterdam, eerste prijs toegekend in 1881 voor het ontwerp: Statiegebouw;

en Willem van Oenen, van Den Helder, tweede prijs in 1883 voor zijn ontwerp: Gemeentehuis.

Na 1883 komen geen namen van Hollanders onder de bekroonden meer voor.

De uitgegeven ontwerpen der negen overige prijskampen betreffen:

Woning oudheidkundige.
Hôtel.
Loodswezen.
Club voor de Vereeniging der Pers.
Kunstkring.
Kon. Conservatorium.
Gebouw voor eene Maatschappij van Bouwmeesters.
Bankgebouw,
en School voor Bouwkunst.

De origineele teekeningen der bekroonde ontwerpen, die het eigendom der Maatschappij waren, zijn op verzoek aan eene inrichting van Hooger Kunstonderwijs te Antwerpen afgestaan.

Onder de Eere-leden dezer Antwerpsche Maatschappij van Bouwmeesters behoort de heer Dr. P. J. H. Cuypers te Amsterdam.

J. F. L. F.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker van 12 Augustus 1905 geeft het slot van: *Middeleeuwsche gebouwen te Luik*.

Prijsvragen. In verband met de prijsvraag uitgeschreven door de Groninger Mij. van Landbouw en Nijverheid, wordt een overzicht gegeven van den inhoud van afdeelingsverslagen over de indertijd door het Hoofdbestuur der Mij. aan de afdeelingen gestelde vraag: Welke verbeteringen kunnen er worden aangebracht in de inrichting der gebouwen voor het landbouwbedrijf in onze provincie, in het bijzonder met het oog op eene doelmatige uitoefening van het bedrijf. Uit de verslagen worden gegeven: 1°. een overzicht van de meest in het oog springende punten der rapporten; 2°. de conclusies die hieruit kunnen worden getrokken; 3°. de inrichting en voorstellen van de résumé-commissie.

Iets over arbeidsgeschillen en verzoeningsraden.

Architectura, 12 Augustus. Voorwaarden van inzending voor de *Tentoonstelling van bouw-, beeldhouw- en schilderkunst*, van 16 Sept. tot en met 25 Oct. a. s. te Amsterdam te houden bij gelegenheid der viering van het 10e lustrum van het Genootschap Architectura et Amicitia; en mededeelingen over het Waterfeest op 16 Sept. a. s. 's avonds.

(In het vorige overzicht werd op gezag van „Architectura", nummer van 5 Aug., medegedeeld, dat op 16 Aug. Jhr. Mr. Victor de Stuers een feestrede zou uitspreken, in eene *dien* dag te houden Feestvergadering. Architectura van 12 Aug. verbetert dit, en deelt mede, dat bedoeld was de Feestvergadering van *16 Sept. a. s.*)

Vervolg van: *Over de waarschijnlijke ontwikkeling der architectuur*, en van: *Den geachten Jubilaris*, tevens slot.

Het „Technisch gedeelte" vervolgt: *Uitleggingen van groote steden*

en geeft verder: *Om rotting te voorkomen; Het pakharden, kleuren, en uitgloeien van ijzeren en stalen voorwerpen.*

De Bouwwereld. 9 Aug. *Elisabeth Otter-Knoll-stichting*, door J. Van Looy, architect. Stichting tot verblijf van Dames uit den deftigen stand, gelegen aan het Eikenplein, en 2de en 3de Oosterparkstraten te Amsterdam. Met perspectiefteekening, een plattegrond en een doorsnede. Dit gebouw moet gereed zijn op 1 Aug. 1906.

Reiniging van afvalwater volgens het oxydatie-systeem, door J. van der Breggen. C. I. Bij dit systeem onderscheidt men twee gevallen: 1°. dat het rioolvocht in de oxydatie-bedden eenigen tijd opgehouden wordt, alzoo de afvoeropening tijdelijk gesloten wordt, of dat de afvoeropening steeds open blijft, het oxydatiebed dus onophoudelijk in functie is, in tegenstelling met eerstgenoemd intermetteerend bedrijf. Het water sijpelt door een deklaag van fijn materiaal, wordt daar gefiltreerd, en druppelt verder over stukken slakken; door aanraking met de lucht wordt de oxydatie bevorderd. Voor dagelijksche reiniging van 30.000 M³. rioolvocht zijn 20.000 M². oppervlak der bedden noodig.

Vervolg van: *De centrale verwarming en hare verschillende stelsels*, door E. Weigel, Ingenieur.

De inhoud van het Technisch Weekblad van 10 Aug l.l. is bijna geheel gewijd aan de *Notulen eener algemeene vergadering* van den Bond van Technici.

UIT DEN VREEMDE.

De ontgraving van den grooten tempel van Artemis te Ephesus, door John T. Wood aangevangen, doch sedert 1874 gestaakt wegens geldgebrek, en in 1904 door het Britsch Museum onder de directie van den heer D. Hoggarth op nieuw ter hand genomen, maakt groote vorderingen. Vastgesteld werd, dat er vier tempels gestaan hebben. De oudste Helleensche tempel, reeds voor het grootste gedeelte door Wood onderzocht, werd verder geheel ontgraven, en de gevonden beeldhouwwerken, gevoegd bij die welke reeds in het Britsch museum waren. De tweede, aan Croesus toegeschreven tempel, van Ionischen stijl, doch onder sterken Egyptischen invloed, draagt ook geheel het Grieksch karakter. De tegenwoordige ontgravingen omvatten vooral een tempel uit de zesde eeuw na Chr. Onder dezen tempel werd echter een veel oudere gespeurd, dagteekenend van 600 jaren vóór Chr. Buitengewoon veel beeldhouwwerk werd hier gevonden, en men meent in staat te zijn, de geheele colonnade te kunnen restaureeren. Het aantal hoogst belangrijke voorwerpen van edel metaal bedraagt meer dan 2 duizend, benevens een 80 munten van Ephesus, Meletus, Samos en Erythrae.

Een Duitscher, de heer Mausschart, gedachtig aan het ei van Columbus, heeft nu het middel gevonden om het parterre van een schouwburg bij brand, binnen 30 seconden van toeschouwers te doen ontruimen, hetzij er 20 of 2 duizend toeschouwers in zijn. De geheele vloer, waarop de stalles met inbegrip van de baignoires, rust daarvoor met wielen op rails. Bij brand opent zich het front van den schouwburg, en de geheele toestel rijdt, door een afzonderlijken stoomtoestel getrokken, op een behoorlijken afstand van den brandenden schouwburg weg en laat de ledige doos kalm uitbranden.

Een oplossing van één procent soda in water, schijnt zelfs veel beter, en zeer volkomen, typhus-, diphteritus- en andere bacillen te dooden dan het vergiftige sublimaat. Het schrobben van vloeren en afwasschen van wanden met dit eenvoudige middel is dus even practisch als goedkoop voor het ontsmetten van woningen, en wordt in Turin reeds veel toegepast.

In 1892 waren in de Vereenigde Staten ongeveer 85 duizend K.M. kanalen voor irrigatie aangelegd. De kosten bedroegen meer dan 200 millioen gulden, 134.036 boerderijen werden hiermede geïrrigeerd, over een oppervlakte van 9.487.077 acres.

De 1e „Ton Zement und Kalkindustrie" tentoonstelling is de vorige maand te Berlin geopend, en duurt tot einde Augustus.

De Universiteit te Zürich heeft bij gelegenheid van haar 50-jarig bestaan verschillende „Ehren doktoren" benoemd, waaronder verscheiden architecten.

De bouwplaats van het museum voor meesterwerken van Natuurwetenschap en Techniek te München, is volgens den buitengewonen toevloed van hoogst belangrijke machines, waaronder nu wederom de zoo beroemde heete-luchtmachine van Ericsson, van 30 duizend tot 40 duizend M². uitgebreid.

BERICHTEN.

Prijsvraag voor het Vredespaleis. Zooals uit het programma van de prijsvraag voor het Vredespaleis — zie Bouwk Weekblad van 12 Aug. — blijkt, zou het Bestuur der Carnegie-stichting eenige architecten speciaal tot deelneming aan den wedstrijd uitnoodigen. Naar het „Nieuws van den Dag" in het nummer van 15 Aug. mededeelt, zijn voor ons land uitgenoodigd de heeren Eduard Cuypers en Jan Springer, beiden te Amsterdam.

De Deutsche Bauzeitung verwacht een groote deelneming aan de prijsvraag.

Ministerie van Waterstaat. In het nieuwe Kabinet heeft als Minister van Waterstaat zitting de heer Prof. J. Kraus, Rector Magnificus der Technische Hoogeschool.

Prof. Kraus, in 1883 aan de Polytechnische School te Delft gepromoveerd als Civiel Ingenieur, volgde na den dood van den Hoogleeraar-directeur der P. S., den heer J. M. Telders, in 1900, dezen in zijne functie op, na reeds eenige jaren als Hoogleeraar te zijn werkzaam geweest. Hij heeft een belangrijk aandeel genomen in de voorbereiding van den overgang der P. S. tot T. H. S.

Prof Kraus kan reeds op een zeldzaam belangrijke loopbaan terugzien, waarin groote werken op waterbouwkundig gebied door hem ontworpen zijn Wij wijzen slechts op de projecten voor de uitgestrekte havenwerken voor de Republiek Chili, waarvan kort geleden een beschrijving van zijne hand verscheen. Prof. Kraus is Consul-generaal dier Republiek.

Ten opzichte van Nederl. Indië heeft hij zich verdienstelijk gemaakt als lid der Commissie voor het onderzoek naar de werken in de Solo-vallei; hij begaf zich naar Java, om met volledige kennis van zaken te kunnen adviseeren, en hierdoor werd hij tevens in de gelegenheid gesteld om van goeden raad te dienen omtrent de verbetering der havenwerken te Soerabaja.

Eenige onderdeelen van het vroegere Ministerie van Waterstaat, den handel en de nijverheid betreffende, zullen voortaan behartigd worden door een nieuw ingesteld Ministerie van Nijverheid, aan het hoofd waarvan zal komen te staan de heer Mr. J. D. Veegens.

Associatie. De heeren Joh. Mutters Jr., architect te 's-Gravenhage, en J. Gort Jr., architect te Rotterdam, hebben eene burgelijke maatschap aangegaan, ten doel hebbende om voor gezamenlijke rekening het beroep van Architect uit te oefenen, met al hetgeen daarbij behoort.

Cement-syndicaat. Het te Rotterdam gevestigde Nederlandsch Cement-syndicaat heeft een circulaire verspreid, waarin wordt medegedeeld, dat alle exporteerende fabrieken in België, welke kunstmatige Portland-Cement maken, bij het syndicaat zijn aangesloten, en dat alzoo de levering dier cementen uitsluitend door bemiddeling van dat syndicaat geschiedt. Natuur-cementen worden niet geleverd.

Bij de circulaire is een lijst gevoegd van 34 fabrieken (in Duitschland en België) waarvan uitsluitend het fabrikaat gedurende het jaar 1905 in Nederland zal worden geleverd.

Bouwen in strijd met voorwaarden. In het nummer van 5 Aug. j.l. van dit blad deelden wij mede, dat B. en W. van 's-Gravenhage den gemeenteraad voorstelden, tegen den heer K. te procedeeren tot het opruimen van de in strijd met de voorwaarden gebouwde gedeelten van een villa. Niet de geheele villa, zooals uit ons vorig bericht zou zijn op te maken, behoeft dus wellicht te worden afgebroken, maar de uitsteeksels, als bijv. stoepen, voor zooverre daarbij de afstanden van 8 en 5 M., waarop uit den openbaren weg en uit de erfscheidingen moest gebleven worden, overschreden zijn, en voorts zal het gebouwde hekwerk op voetingmuren ter afscheiding van het villaterrein veranderd moeten worden in een open hekwerk.

Genoemd voorstel is in de raadszitting van 14 Aug. j.l. in behandeling gekomen en met 25 tegen 6 stemmen aangenomen.

Uit de discussiën daarover bleek, dat de uitsteeksels slechts ongeveer 1 M. de rooilijn overschrijden, maar dat B. en W. meenden, dat de raad reeds zooveel antecedenten heeft van gelijken omvang, dat het een vreemden indruk zou maken, indien hij, wat dit nieuwe geval betrof, zichzelf ging desavoueeren.

Bevende huizen. In den zitting van den Haagschen gemeenteraad van 14 Aug. l.l. is door B. en W. reeds een voorloopig rapport van den Directeur der gemeentewerken overgelegd omtrent de trillingen in gebouwen te Scheveningen waargenomen. Een voorstel om een speciale commissie te benoemen, die een onderzoek zal instellen naar aard en omvang van het euvel en de middelen tot redres, werd door den voorsteller ingetrokken, omdat bleek dat het onderzoek nog in vollen gang was.

Het schijnt meer en meer duidelijk te worden, dat het euvel in de machines der electrische centrale moet worden gezocht.

In de Haagsche bladen, waarin ongenoemden kritiek over de constructie van het gebouw der Centrale leverden, komen de bouwmeesters daarvan de heeren W. B. van Liefland en J. Verheul Dz., op tegen hetgeen zij onwaarheden en verdachtmaking noemen. Aan hunne verdediging ontleenen wij het volgende.

1°. Vóór den bouw heeft een nauwkeurig onderzoek plaats gevonden van den bodem, betreffende de gesteldheid der grondslagen zijn drukvastheid enz , bovendien werden tal van artesische

putten geslagen, waarbij tot een diepte van 40 meter is geboord, doch werd geen enkele centimeter veen gevonden, integendeel een bodem van harden grondslag, waarin wij de geleerde anonymi wel eens gaarne zouden zien heien!

2°. Wat de treurige bewering betreft, dat alles slecht moet zijn, omdat er met spoed is gewerkt, zoo diene, dat wij zeker erkennen dat er met spoed werd gewerkt, doch daarbij allereerst en ten zeerste op gelet werd, dat de materialen, waarvan de besten in hun soort waren voorgeschreven, ook werden geleverd en op oordeelkundige wijze werden verwerkt.

Streng toezicht werd bij de bewerking en vermenging gehouden, zoodat spoedige arbeid volstrekt niet als onsolide werk behoeft aangemerkt te worden.

Wat betreft de zwaarte en afmetingen der fundatiën, is het beste geleverd wat bestaat, alles volgens voorschriften van de werkelijk bekwame deskundigen, die hun sporen met het maken van dergelijke installaties verdiend hebben, en zoo is dan ook de geheele oppervlakte van muur tot muur der Centrale een en al fundatie, een klomp alleen doorsneden met smalle paden en kleine openingen om onder de machines te kunnen komen, teneinde bouten en moeren en andere deelen te kunnen aandraaien, een hoogte hebbende van 3.50 M., vast en geheel aaneengestampt van cement beton, zóó hard, dat men er eenige dagen na de afwerking met een stalen beitel geen gat dan met de grootste moeite door kon krijgen.

Ons doel is alleen hier een woord als protest aan te teekenen tegen de onware voorstellingen, onjuiste technische mededeelingen, betreffende den bouw, aan geleerde en ernstige mannen van de wetenschap overlatende om te onderzoeken, waaraan de waargenomen verschijnselen der bevingen te wijten zijn.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	32 jaar	salaris	f 90.—
„	„	„	22 „	„	- 80.—
„	„	„	26 „	„	- 60.—
„	„	„	20 „	„	- 50.—
„	„	„	27 „	„	- 75.—
„	„	„	28 „	„	- 85.—
„	„	„	30 „	„	- 100.—
„	„	„	35 „	„	- 100.—
„	„	„	25 „	„	- 95.—
„	„	„	27 „	„	- 75.—
„	„	„	58 „	„	- 100.—
„	„	„	22 „	„	- 70.—
„	„	„	34 „	„	- 100.—
„	Teekenaar	„	21 „	„	- 45.—
„	„	„	20 „	„	- 35.—
„	„	„	20 „	„	- 50.—
„	„	„	18 „	„	- 25.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 21 AUGUSTUS.

EINDHOVEN. Het bouwen eener pastorie met doopkapel en eenige restauratie-werken aan de torens der kerk.

Het R. K. paroch. kerkbestuur n.m. 3 u. in het gebouw van den R. K. Volksbond. Bestek en teek. na 5 Aug. ad f 3 verkrijgb. bij den architect L. J. P. Kooken, die inl. verstrekt. Aanw. 21 Aug. v.m. 10½ u.

ROTTERDAM. Het bouwen van een groep woningen aan den Bergweg.

De Archit. Muller en Droogleever Fortuyn en v. d. Tak 's midd. 12 u. in het Poolsch koffiehuis alw. bestek en teek. ter inzage en verkrijgb. ad f 3, alsmede bij de besteders, Jericholaan 30.

SCHOONHOVEN. Het verbouwen van 2 perc. aan de Veerstraat.

De arch. K. Hensens, 's av 7 u., in 't café van J. P. Leening. Bestek en teek. vanaf 14 Aug. te bek. bij besteder, à f 1. Aanw. ged.

WIJNJETERP (FR.). Het bouwen van een woonhuis met hulppostkantoor.

De heer L. Loopstra. Inlicht geeft arch. O. M. Meek, Donkerbroek. Aanw. 21 Aug. v m. 11 u.

WOENSDAG 23 AUGUSTUS.

BOORNBERGUM (FR.). Het bouwen eener school (3 lokalen) en onderwijzerswoning.

Het best. v. d. school m/d bijbel. Bestek ad f 1.25 verkrijgb. bij K. M. v. Weemen, bij wien teek. ter inzage en inl. verkrijgb. Bilj. te zenden bij den voorzitter ds. T. Gerber.

DEN HOORN (GEM. LEENS). Het bouwen eener heerenbehuizing met schuurtje.

De heer J. Westerhuis n.m. 5 u. in 't café „Zantinga". Bestek en teek. ad f 2 bij den opzichter B. Zeeff te Eenrum verkrijgbaar.

DRUTEN (GELD.). Het bouwen van een gesticht voor idiote meisjes op het landgoed „Boldershof".

De arch. Ed. Cuypers, Jan Luykenstr. 2, Amsterdam. Bestek met 9 teek. ad f 3 verkrijgb. aan de lichtdruk inrichting „Marchant" Barentsz.-str. 2b. den Haag. Inl. te bekomen aan het bouwbureau, Beeklaan 179, den Haag. Aanw. gedaan.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

5 AUGUSTUS.

ARNHEM (ONDERH.). Het bouwen van zes woningen voor ambtenaren van invoerrechten en accijnzen te Lobith. Door den arch. J. P. Hazen, ten dienste van den Staat der Nederlanden.

Geg. aan Huijsers en Meijlink te Arnhem.

ROZENDAAL (N.-BR.). Het bouwen van een woonhuis in de Molenstraat. Door den heer C. Wittbols.

Laagste inschr. Mar. v. Loon, f 3784. Geg.

7 AUGUSTUS.

BELFELD. (LIMB.). Het bouwen eener onderwijzerswoning met bijlev. van alle bouwmaterialen. Raming f 2347. Door het gem.best.

Laagste inschr. P. v. Dijk, Belfeld, f 2219. Gegund.

DELFZIJL. Het verbouwen van eene behuizing, benevens het bouwen van eene bovenverdieping met achtergebouwtje, alles met de noodige materialen, uitgezonderd het verf-, glas- en behangwerk. Door den heer F. Bosch.

Laagste inschr. C. Everhardus, Delfzijl, f 2284. Nog niet gegund.

VALKENSWAARD. Het bouwen van een woonhuis voor rekening van H. Jansen.

Laagste inschr. A. v. d. Moosdijk, f 1535. Gegund.

8 AUGUSTUS.

NUNSPEET. Het bouwen van een villa aan den „Grooten Weg". Door den maatij. „de Veluwe".

Laagste inschr. H. J. Sluiter, Zwolle, f 8650.

PANNERDEN. Het bouwen van een woonhuis met bijlevering van eenige materialen. Door den heer W. de Ruiter.

Laagste inschr. W. A. van Hall, Aardt, f 943.

9 AUGUSTUS.

ENSCHEDÉ. Het weder opbouwen van een afgebrand woonhuis, op een terrein gelegen aan den Goolkatenweg bij Rigtersbleek. Door den bouwk. J. H. C. Roesink en A. Wolda.

Laagste inschr. J. Beune, f 1080.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inr. de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* v.h. G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK, Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging. — W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr. Verw. en Kooktoestellen. — HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.

Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Toifit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam. BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

26 AUGUSTUS 1905. 25e JAARGANG. No. 34.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

92ste Algemeene Vergadering.

De 92ste Algemeene Vergadering zal op Zaterdag 23 September a.s. te Maastricht worden gehouden; de volgende dag, Zondag 24 September, is bestemd om een gemeenschappelijk bezoek te brengen aan de Wereldtentoonstelling te Luik.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij vertrouwt, dat evenals ten vorigen jare een groot aantal leden op deze vergadering tegenwoordig zal zijn. Immers, dergelijke bijeenkomsten zijn bij uitstek nuttig, niet alleen wegens de leerrijke bezoeken die aan belangrijke gebouwen of inrichtingen gebracht worden, maar ook omdat zij bijdragen om elkander beter te leeren kennen en waardeeren.

Te Maastricht, waar in het vorige jaar eenige monumenten in oogenschouw werden genomen, zal ditmaal een bezoek worden gebracht aan een der belangrijkste industrieële inrichtingen der stad, de fabrieken van Kristal-, Glas- en Aardewerk „de Sphinx". Bovendien echter zal de gelegenheid bestaan voor die leden, welke liever de merkwaardigste oude bouwwerken, waarvan de stad er zoovele bezit, bezichtigen, eenigen tijd onder behoorlijk geleide daaraan te wijden.

Te Luik zal het bezoek als van zelf hoofdzakelijk beperkt zijn tot de Tentoonstelling, hoewel gezorgd zal worden, dat ook aldaar gelegenheid bestaat om eenige der voornaamste bouwwerken in oogenschouw te nemen.

De schoone natuur in de omstreken van Maastricht en Luik moge almede voor velen een aanleiding zijn om aan den gemeenschappelijken tocht op 23 en 24 September a.s. deel te nemen. Het verblijf te Maastricht zal dan ook niet langer dan hoogst noodzakelijk worden gerekt. Het voornemen bestaat namelijk, om uiterlijk des namiddags met den trein van 3 uur 57 min. de stad te verlaten, om te 4 uur 16 min. te Valkenburg af te stappen. Van uit die plaats zal dan een wandeling worden gemaakt door een der schoonste deelen van de onmiddellijke omgeving, waarna de tochtgenooten, evenals ten vorigen jare, ten half 7 ure een welvoorzienen disch gereed zullen vinden in het „Hôtel de l'Empereur".

In dit hôtel zal ook overnacht worden, om den volgenden morgen te 8 uur 20 min. Valkenburg te verlaten, met een trein die te 9 uur 45 min. te Luik aankomt, zoodat uiterlijk te 10 uur het bezoek aan de Tentoonstelling een aanvang kan nemen.

De trein die des namiddags te 4 uur 20 min. van Luik vertrekt, sluit aan op den sneltrein van 5 uur 40 min. uit Maastricht naar Arnhem, Zutphen, Utrecht, Amsterdam, 's Gravenhage, Rotterdam, enz.

Aan den tocht naar Maastricht, Valkenburg en Luik wenscht het Hoofdbestuur, daartoe in staat gesteld door de welwillendheid van den heer Petrus Regout, eigenaar der fabrieken „De Sphinx", en door de redactie van het Bouwkundig Weekblad, kleine wedstrijden te verbinden, als volgt.

I. Wedstrijd voor het inleveren van pen- of potloodschetsen, of photographische opnamen van minstens 8 bij 12 cM. grootte, voorstellende kijkjes in de te bezoeken fabrieken van Kristal-, Glas- en Aardewerk „De Sphinx", waarbij eene beknopte toelichtende beschrijving verlangd wordt. De inzendingen kunnen bestaan uit schetsen, uit photographische opnamen, of ook uit beide.

Voor de in de eerste plaats als de best gekeurde inzending, in haar geheel waardig geacht om in het Bouwkundig Weekblad te worden opgenomen, wordt uitgeloofd de „Petrus Regout-prijs", ten bedrage van *f* 50, ter beschikking gesteld door den heer P. Regout, te Maastricht.

II. Wedstrijd voor het inleveren van pen- of potlood-

schetsen, of photographische opnamen van minstens 8 bij 12 cM. grootte, voorstellende kijkjes in bovengenoemde fabrieken *en* oude gebouwen te Maastricht, of details daarvan. De inzendingen kunnen bestaan uit schetsen, uit photographische opnamen, of ook uit beide. Aan de kijkjes in de fabrieken moet een korte toelichtende beschrijving worden toegevoegd.

Voor de beste inzending, waardig gekeurd om in het Bouwkundig Weekblad te worden opgenomen, wordt uitgeloofd de „Bouwkundig Weekblad-prijs", ten bedrage van *f* 25, ter beschikking gesteld door de redactie van genoemd blad.

Voor de in de tweede plaats, geheel of gedeeltelijk ter opname in het Bouwkundig Weekblad geschikte inzending wordt bovendien een premie van *f* 10 ter beschikking gesteld, insgelijks door genoemde redactie.

III. Wedstrijd voor het inleveren van minstens een zestal photographische, voor reproductie in het Bouwkundig Weekblad geschikte opnamen, minstens groot 8 bij 12 c.M., naar gebouwen op de Tentoonstelling te Luik, of naar gebouwen in die stad, in Maastricht, in Valkenburg, of naar natuurschoon.

Voor de beste verzameling opnamen wordt uitgeloofd de „Redactie-prijs", ten bedrage van f 20, ter beschikking gesteld door de redactie van het Bouwkundig Weekblad.

De mededinging aan deze prijsvragen staat open voor de leden der Maatschappij en hunne geïntroduceerden.

De Jury van beoordeeling zal gekozen worden bij meerderheid van stemmen uit de leden der Maatschappij, tegenwoordig op de Algemeene Vergadering te Maastricht.

De bekroonden nemen de verplichting op zich, om, indien zij potloodschetsen hebben ingeleverd, deze in inktlijnen op te werken voor de reproductie.

Alle inzendingen op deze prijsvragen worden, zonder dat daarbij de namen der inzenders bekend mogen zijn, maar met bijvoeging van een gesloten naambriefje en correspondentie-adres, vóór 7 October 1905 ingewacht aan het bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

G. E. V. L. VAN ZUYLEN.

Na een korte doch hevige ongesteldheid is te 's Gravenhage overleden de gepensionneerde Kolonel der Genie van het Ned. Indische leger, de heer G. E. V. L. van Zuylen, een man, die, na zijn militairen loopbaan in 1886 in 't moederland teruggekeerd zijnde, hier niet ging rusten, maar zich bekend heeft gemaakt door ijverig werkzaam te blijven, vooral waar hij de belangen van Indië kon voorstaan.

Kort voor zijn terugkeer in 1886 had v. Zuylen aan de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, waarvan hij toen reeds jaren lang lid was, een grooten dienst bewezen, door in Ned. Indië, als Hoofdcorrespondent der Mij. order op de zaken te stellen die door de ziekte en het overlijden van zijn voorganger in den war waren geraakt. Deze en andere diensten aan de Mij. bewezen, waren oorzaak, dat hij in 1886 tot Eerelid der Mij. werd benoemd. Van toen af heeft v. Zuylen groote belangstelling in de Mij. blijven toonen; herhaaldelijk heeft hij haar, steeds met volkomen belangeloosheid, vertegenwoordigd op verschillende congressen in het buitenland.

De Maatschappij heeft in hem dan ook een zeer belangstellend en ijverig Eerelid verloren; zijne nagedachtenis zal ongetwijfeld bij haar in eere blijven.

In Juli 1857 werd de cadet der Militaire Academie benoemd tot 2^e luitenant der genie in Ned. Indië. In 1864 werd hij, 1^e luitenant zijnde, eervol vermeld terzake van zijn gedrag tijdens de tweede expeditie tegen Nias; als kapitein verwierf hij de Militaire Willemsorde 4^e klasse wegens zijn moedig optreden bij de tweede expeditie tegen Atjeh.

Toen v. Zuylen den militairen loopbaan verlaten had, was hij nog in de kracht van zijn leven; van rusten afkeerig bleef hij arbeiden en schiep zich een uitgebreid veld van werkzaamheid. Menigmaal werd zijn medewerking ook door onze Regeering ingeroepen, o. a. voor de vertegenwoordiging van ons land en zijne koloniën op de wereldtentoonstelling van 1889 te Parijs.

Hij was bestuurder of lid, en altijd met de grootste belangstelling, van verschillende vereenigingen. Met zijne echtgenoote, Mevrouw Van Zuylen—Tromp, gaf hij den stoot tot de oprichting van de Vereeniging „Oost en West", die in de laatste jaren onze kennis van, en waardeering voor onze Koloniën en hare producten, vooral van nijverheid, in hooge mate heeft doen toenemen.

Zoowel daar als in het moederland zal de naam van Kolonel van Zuylen niet vergeten worden, maar met eere steeds genoemd blijven.

DE KERK TE MIDDELHARNIS.

Op 20 Augustus l.l. is de herbouwde kerk der Ned. Herv. Gemeente te Middelharnis, op het eiland Overflakkee, wederom in gebruik genomen. Zooals bekend is, werd deze oude kerk, dagteekenend uit de 15e eeuw, op 24 Juni 1904 door het noodlottig gebruik van een benzinelamp bij het soldeeren der dakgoten, een prooi der vlammen. Alleen de toren bleef gespaard.

In het begin na den brand was er eerst een sterke strooming onder de kerkvoogden waar te nemen, die het gewenscht vond de ruïne van de verbrandde kerk op te ruimen en een geheel nieuwe kerk te doen bouwen, beter ingericht volgens de eischen van de Protestantsche eeredienst. Toen evenwel bij nader onderzoek bleek, dat de overgebleven muren, hoewel krom en niet meer in het lood staande, met eenige moeite en omzichtigheid nog te gebruiken waren en de indeeling van het inwendige der kerk zoodanig te maken was, dat ze aan de billijke behoeften van de dienst kon voldoen, helde de meening gelukkig over ten gunste van een weder opbouw van de oude kerk, waartoe ook werd besloten. Ten juiste tijde had men dus prijzenswaardig gevolg gegeven aan mijn op goede gronden te verdedigen voorstel, over te gaan tot den herbouw van de kerk, daar alleen de kerk in haar ouden vorm het best zou aansluiten aan den ouden toren en aan de statige omgeving: het kerkhof met zijn hoog opgaand geboomte, waarvan de kerk het milieu was en met het typische 17e eeuwsche raadhuisje (zie Bouwk. Weekbl. van 8 April 1905) op den voorgrond.

Uiterlijk zijn weinig veranderingen aan het herstelde gebouw aangebracht.

Nieuwe toegangen zijn gemaakt, noodig geworden door de veranderde indeeling van het inwendige en zijn alle ramen voorzien van zandsteenen traceeringen en bezet met daaraan passend eenvoudig glas in lood, in overeenstemming met den bouwtrant.

Meer wijzigingen onderging het interieur. De kerk is lang en smal en heeft den vorm van een latijnsch kruis. Bij eene totale lengte van ± 48 M., met inbegrip van het halve tienhoekig afgesloten koor, heeft zij slechts een breedte van 9 M., zonder den zijbeuk, die aan de noordzijde van het schip is uitgebouwd. Tusschen het schip en genoemden zijbeuk bevinden zich zandsteenen rondpijlers door eenvoudig geprofileerde spitsbogen met elkaar verbonden.

Het transept heeft de nog bescheidener breedte van 6.50 M.

De ongeriefelijke lengte van het schip werd ingekort door het koor van het schip af te scheiden, hetgeen vroeger ook reeds zoo geweest moet zijn, te oordeelen naar de op die plaats gevonden fundeering. De aldus verkregen ruimte achter het schip werd ingedeeld voor consistorie, trap naar het daarboven te plaatsen orgel en de Zondagsschool. Hierdoor was de kerkruimte tot op

²/₃ verkort en kon de ruimte boven de consistorie uitstekend gebruikt worden voor de plaats van het nieuwe orgel. Ook was het gewenscht de plaats van den preekstoel te veranderen.

Deze stond vroeger vóór het noordelijk transept, waardoor de toehoorders, door de groote lengte der kerkruimte, steeds gedwongen waren in schuine richting tot den predikant op te zien. De aangegeven plaats voor den preekstoel was bij de nieuwe indeeling in de as van het schip, tegen de consistorie, alzoo één geheel uitmakend met het daarboven te plaatsen orgel. De bekapping is geheel naar het model der verbrandde kap gemaakt, waartoe vroeger gemaakte schetsen mij in staat stelden.

Het houten tongewelf is van een eenvoudige vlakversiering voorzien en de muren zijn, als eertijds, wederom wit gepleisterd. Het zandsteen is in zijn natuurlijken kleur gehouden. De weder opbouw van de kerk is onder mijn leiding in 10 maanden uitgevoerd door de vereenigde Middelharnische werkbazen, met de heeren Mosselman en Dijkers als verantwoordelijke aannemers. De preekstoel, het doophek en de orgelkast zijn in blank eikenhout uitgevoerd door de firma Gebr. Van Malsen te 's Gravenhage.

Middelharnis heeft nu haar kerk in ouden vorm, waaraan voor haar zooveel herinneringen verbonden waren, terug, maar daarmee niet het vele schoons dat zij bevatte vóor den brand, waaronder oude banken, preekstoel, doophek en mooie grafzerken uitmuntten. Te betreuren valt het, dat dikwijls door onhandigheid of onverschilligheid van werkvolk zooveel interessants voor goed verloren gaat.

Een woord van voorzichtigheid bij het herstellen van daken en goten, aan het adres van kerkvoogden en aan werkbazen die kerken onderhouden, is hier ten slotte dus wel op haar plaats

Rotterdam, Augustus 1905.

J. VERHEUL Dzn.

RAADHUIS TE OUDDORP.

In Februari van het vorige jaar werd door B. en W. van Ouddorp aan mij de opdracht gegeven de noodige plannen te maken voor een nieuw Raadhuis. Het geheel moest bevatten een Secretarie, Burgemeesterskamer, Secretarie voor den Poldersecretaris, 2 arrestantenlokaaltjes, een raadzaal, die tevens dienst kan doen voor de jaarlijksche vergadering der Ingelanden van de 4 polders, bodekamer, archief, de noodige W.C.'s, bergplaatsen enz. Het oude gebouwtje moest worden afgebroken en de oude steen kon voor de fundamenten worden gebruikt.

Raadhuis te Ouddorp.

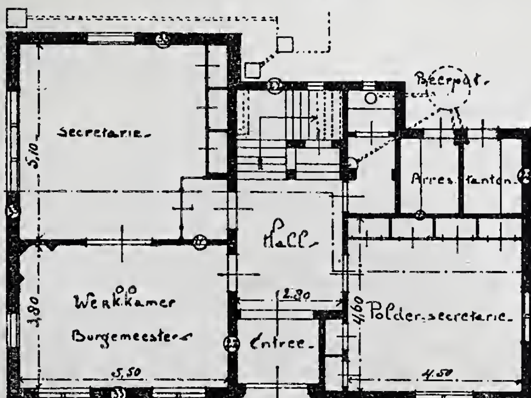
De beschikbare bouwsom was f 11.000.—. Uit deze som moest alles worden bestreden, aannemingssom, honorarium voor architect en opzichter, en ameublement. Bij de uitvoering is deze som niet overschreden; voorzeker een lage som.

Den 15den Juni 1904 had eerst de aanbesteding plaats, nadat B. en W. met de bouwcommissie eene keuze hadden gedaan uit twee plannen, waarvan één in modernen geest en het gekozene in Ned. renaissance.

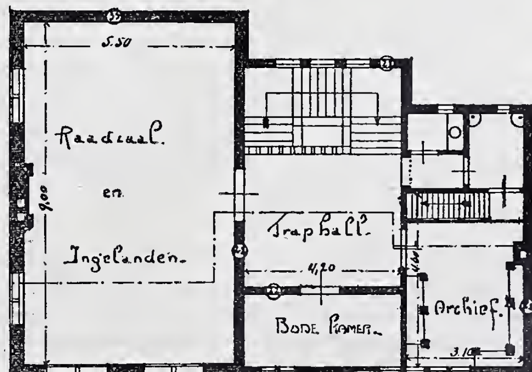
Daar een gedeelte van het kerkhof werd in beslag genomen (het oude gebouw stond er vlak aan), moest een diepte van pl.m. 2,50 M. worden ontgraven en met zand aangeplempt. De buitenmuren zijn gemetseld van donkergrijze klinkers met banden van witte kalkzandsteen uit de fabriek „Kranenburg", den Haag, de blokken lijsten en afdekkingen van zandsteen; een leibedekking kon er niet op overschieten. De zolders in de traphal zijn gebeitst en gelakt, de raadzaal is voorzien van moer- en kinderbalkjes in Amerikaansch grenen, van gepleisterden schouw en van glas in lood in de bovenkruisramen.

Boven den ingang is het wapen in zandsteen gehouwen. Het bestaat uit 4 kwartieren, samengesteld uit de wapens van de polders „Ouwe Land" (poort met ruiter), „Oude Nieuwland" (2 gekruiste voetbogen), „West-Nieuwland" (papagaai op tak) en „Oude Oostdijk" (burcht op terras).

Ouddorp op het eiland Goeree, hoewel een zeer oud dorp, heeft, wat bouwkunst betreft, niets bijzonders dan alleen een oude kerk, vlak achter het Raadhuis, met vrijstaanden toren. Deze is vroeger wel aan de kerk verbonden geweest. De kerk is gedeeltelijk van baksteen en tufsteen. Door verbouwing is zij echter zoo misvormd, dat het gebouw

Beganegrond.

Verdieping.

Raadhuis te Ouddorp.

nooit weer gerestaureerd kan worden, tenzij men het bedrag van f 18.000, dat er aan verknoeid is, zou reduceeren tot nul en opnieuw zou beginnen te verbouwen. Te wenschen is het, dat men de nieuwe uitbouwsels geheel met klimop laat begroeien.

De bouw van het Raadhuis is uitgevoerd door de aannemers Boelaars en Mierop te Ouddorp. Het eenvoudige ameublement is geleverd door de firma Gils en v. d. Meer te Rotterdam.

Amsterdam, 24 Juli 1905. TJEERD KUIPERS, *Architect.*

DE COMPAGNIE'S-KAMER TE BATAVIA.

De President van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Batavia, de heer Dr. C. Snouck Hurgronje, deelde in de Directievergadering van 10 Oct. 1904 mede, dat mevrouw Serrurier gereed was gekomen met de meubileering en verdere inrichting der Compagnie's-Kamer, en noodigde heeren Directeuren uit, het resultaat van dien veelomvattenden arbeid in oogenschouw te nemen.

De President bracht bovendien het volgende in herinnering.

De Kamer heeft haar ontstaan te danken aan het denkbeeld van den heer Bosboom in diens opstel „Oude woningen in de stad Batavia" [1]), om een der nog aanwezige huizen uit het midden der 18e eeuw te doen restaureeren en inrichten, ten einde alzoo een beeld te verkrijgen van de wijze waarop onze voorouders in den Compagniestijd zich in den huiselijken kring bewogen en leefden. In de Octobervergadering van het jaar 1899 bracht wijlen de heer Mr. L. Serrurier dit denkbeeld ter sprake en stelde voor een klein begin hiermede te maken, door van de Borneo Company in huur te vragen de zijkamer van het kantoor dier Maatschappij aan de Kali Besar, van welk vertrek de heer Bosboom zegt, dat het, naar den stijl gemeubeld, thans nog een volkomen getrouw beeld zou vormen van een Kamer eener aanzienlijke Hollandsche woning uit het midden der 18e eeuw.

Dit voorstel bij de vergadering ingang vindende, werd een Commissie benoemd, ten einde hieromtrent ter plaatse een nader onderzoek in te stellen, speciaal om de mogelijkheid na te gaan om de geheele betimmering van het bedoelde vertrek over te brengen naar 's Genootschaps museum en aldaar wederom op te bouwen.

Die pogingen zijn na vele wederwaardigheden met goeden uitslag bekroond: de eigenaar van het gebouw verleende toestemming tot het verwijderen van de betimmering der bedoelde Kamer, de Regeering stelde gelden beschikbaar voor den opbouw eener Kamer in het museum, welke met gebruikmaking van de oude houtwerken een volkomen getrouw beeld zoude geven van het bedoelde vertrek in de zoogenaamde toko merah [2]) aan de Kali Besar, en de Compagnie's-Kamer kwam tot stand.

Om dit beeld te voltooien restte dus thans nog om die Kamer geheel in dien stijl in te richten en te meubileeren, eene taak die Mr. Serrurier niet mocht volvoeren, daar hij in Juli 1901 door den dood aan de Directie ontviel.

Mevrouw de Wed. Serrurier—Ten Kate nam evenwel met de toenmaals voorgenomen reorganisatie van het Ethnographisch Museum eveneens bereidwillig op zich om de inrichting der Kamer tot een goed einde te brengen. Hiervoor was echter veel tijd benoodigd, aangezien de nog bij verre niet compleete voorhanden meubels moesten aangevuld worden, terwijl het te verrichten naaldwerk door allerhande tegenspoeden vertraging ondervond.

Thans zijn alle bezwaren overwonnen en is het Genootschap een historisch monument rijker geworden, dat niet zal nalaten zijne aantrekkingskracht op de vele bezoekers uit te oefenen.

De Voorzitter bracht natuurlijk ten slotte zijn dank aan Mevr. Serrurier, die met zooveel toewijding en met zoo goeden uitslag de op haar genomen taak had volvoerd.

Het Bataviaasch Genootschap, dat vooral in de laatste jaren een bijzonder groote werkzaamheid ten toon spreidt, heeft met de inrichting dezer Kamer een goed werk verricht, een daad van piëteit, die met erkentelijkheid vermeld dient te worden. Dankbare waardeering verdient mede de geldelijke steun die de Ned. Indische Regeering verstrekte om het beoogde doel te bereiken. Moge intusschen het goede voorbeeld thans in 's Genootschaps museum aanwezig, navolging vinden.

Wij kunnen niet nalaten aan deze mededeelingen een enkel woord van grooten lof toe te voegen voor de keurige uitgave van de zoo belangrijke werken van het Genootschap als nu laatstelijk zijn verschenen: 1°. Rapporten van de Commissie in Nederlandsch-Indië voor het oudheidkundig onderzoek op Java en Madoera, 1903, met 36 platen, waarbij o.a. afbeeldingen naar opmetingen en photographiën van verschillende tempels, vooral Tjandi Mendoet; 2°. het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- Volkenkunde, Deel XLVIII, eerste aflevering. Hierin komen een 26-tal zeer mooie afbeeldingen voor over de Makara (zeemonster- of olifantvisch-ornament in de Hindoekunst) als haartressieraad, waarbij prachtige kleurendrukken naar Javaansche wajangpoppen; verder eenige afbeeldingen behoorende bij een artikel van Dr. J. Brandes over een Buddhistisch monninksbeeld.

De reproducties en drukken zijn van het Topographisch Bureau te Batavia, dat — voor wie het nog niet wist — een instelling is die een eersten rang op haar gebied inneemt.

[1]) Tijdschrift voor de Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, Deel XL, pag. 563.

[2]) De roode toko.

HOLLE GIPSPLATEN.

VERBETERD SYSTEEM BRÜCKNER.

De holle gipsplaten, een uitvinding van Brückner te Aken, zijn genoegzaam bekend. In dit blad werd er, ongeveer een jaar geleden, nog de aandacht op gevestigd door middel van een vrij uitgebreid artikel, zoodat thans niet wederom op de goede eigenschappen en voordeelen van het materiaal behoeft te worden teruggekomen. Wel kan nog eens aan de platen herinnerd worden, en dan met het oog op die, welke thans door de fabriek „Holland", gevestigd aan den Morschweg te Leiden, worden geleverd en waarvan monsters, als gedeeltelijke wanden met versterking, zijn opgesteld in de lokalen der Permanente Tentoonstelling in het Gebouw der Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

De platen, waarvan groote wanden kunnen worden gemaakt, zijn 50 bij 66 c.M. groot en passen met hol en dol in elkaar. Zij worden op de verbindingsnaden met gips vastgegoten. Elke plaat bevat één doorloopend kanaal, en meerdere andere kanalen die echter van boven gesloten zijn. De doorloopende kanalen komen bij de opstelling der platen in elkanders verlengde, en worden met gips volgegoten. evenals de stootvoegen, met de bedoeling den wand daardoor een hooger weerstandsvermogen te geven. Van dit bindmiddel komt een deel in de liggende voegen, en in de van boven gesloten kanalen die daardoor ook aan de onderzijde gesloten worden.

De alle aan elkander gelijke platen kunnen zuiver, gemakkelijk en dus ook snel gesteld worden; wanneer dit vereischt is, kunnen zij gezaagd en geschaafd worden.

Kozijnstijlen behoeven bij gebruik dezer platen niet door te loopen van balklaag tot balklaag. Op den vloer en in den zolder worden bandnagels (platte spijkers met breede koppen) geslagen, welke in de messingen en kanalen der platen pakken. Bij aansluitingen aan de muren moeten de wanden 2 à 3 c.M. ingelaten worden; eveneens kunnen hier nagels worden toegepast.

Een M². der platen weegt slechts 40 à 45 KG. De wanden daarvan zijn dus licht; maar ze zijn ook soliede, nemen weinig ruimte in beslag en laten toe, dat er o.a. vrij zware spiegels met haken aan gehangen kunnen worden. De eenmaal goed opgestelde wand behoeft niet meer gepleisterd te worden, maar kan terstond gewit, behangen of geschilderd worden.

Voor geheel vrijdragende wanden, op te stellen tusschen twee balklagen, worden door de fabriek „Holland" platen geleverd met schuin in de dikte der plaat aangebrachte kanalen, waarvan één in elke plaat doorloopt, terwijl de andere van boven gesloten zijn. De doorloopende komen door het in verband stellen der platen in elkanders verlengde; door zulk een doorloopend kanaal kan een ijzeren buis tot versterking worden gebracht. Bedoelde buizen bestaan uit gedeelten van ongeveer 1½ M. lengte; de einden dezer stukken worden met moffen aan elkander verbonden. De uiteinden der geheele buisversterking worden in vloer- en zolderbalken bevestigd, en door middel van een spanschroef gespannen.

De wanden, met zulk eene versterking voorzien, maken een onwrikbaar geheel met de balklagen uit, doelmatig in gebouwen waarin trilling in de balklagen kan ontstaan.

Als brandvrij materiaal verdienen de platen de aandacht eveneens.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 19 Augustus 1905. *De prijsvraag der Carnegie-stichting.* Het blad acht het terrein te klein; de ligging ongunstig; de speciale uitnoodiging van enkele bouwkundigen een raar ding; de tijd van inlevering voor veraf wonende mededingers, te kort. Het is — zoo meent het blad — lang niet zeker, dat men nu binnen kort op dit terrein het „Vredespaleis zal zien verrijzen.

Iets over arbeidsgeschillen en verzoeningsraden. Vervolg.

Bij het slot van: *de Prijsvraag der Groninger Mij. van Landbouw en Nijverheid* is een plaat gevoegd met twee schetsontwerpen (plattegronden) voor boerderijen.

Architectura. 19 Augustus. Vervolg van: *Over de waarschijnlijke ontwikkeling der architectuur.*

De heer W. Kromhout Czn. geeft eenige *Aanteekeningen op het programma* van de prijsvraag voor het Vredespaleis; daarin wordt opgekomen tegen de uitnoodigingen, en instemming betoond met de opmerkingen van Mr. van Stipriaan Luiscius in het Weekblad van het Recht, die o. a. meent, dat er meer kleine rechtszalen moeten zijn dan één groote. De Jury zal er dan ook terdege op te letten hebben, dat het programma in zijn geheel — inclusief de fouten — aangehouden wordt. De schrijver, wien alles verdacht voorkomt, vindt de prijsvraag, hoe uitnoodigend zij ook is, eene die door haren vorm weinig vertrouwen verwekt. De Redactie van „Architectura" onderschrijft zonder aarzelen de bedenkingen van den heer Kromhout ten opzichte van het programma.

In een „ingezonden stuk", verdedigt de heer A. W. Weissman zijne zienswijze over de hedendaagsche bouwkunst in ons land, zooals hij die te kennen gaf in een stukje over de 250-jarige herdenking van het in gebruik nemen van het Stadhuis (Paleis) te Amsterdam, tegenover de zienswijze van den heer Walenkamp in het vorige nummer van Architectura. De bouwkunst, ook bij ons, begint haar langzamen dood te sterven, en kan niet leven in den tegenwoordigen tijd, die slechts voor het nuttige nog gevoel heeft, doch de schoonheid, de verhevenheid als overbodig beschouwt.

In het „Technisch gedeelte" komen voor, het slot van een artikel over de *Kurksteen in het bouwvak,* een vervolg van *Het pakharden, kleuren en uitgloeien van ijzeren en stalen voorwerpen,* en verder *Een en ander over ventilatie-inrichtingen in gebouwen.*

De Bouwwereld. 16 Augustus. Vervolg van: *De centrale verwarming* en hare verschillende stelsels, door E. Weigel, ingenieur.

Communicatie van een klopgeest, ontvangen in een spiritualistische bijeenkomst in een der bevende huizen te 's Gravenhage. Anno 1905. Een gedicht van J. P. (Joris Prop).

Huisraad, van J. W. de Graaf te Hilversum en Laren; met een plaat, voorstellende eenige meubels uit de ateliers van genoemden heer.

Het Huis. Aflevering 8, van vele en velerlei afbeeldingen voorzien, geeft in de eerste plaats een artikel: *„Toelichting bij de platen,* en een: *Moderne voertuigen.* In het eerste worden afbeeldingen van *rieten meubels* toegelicht, vervaardigd in het atelier voor decoratieve kunst „Het Huis", van den heer Ed. Cuypers, in het tweede die van een *automobiel,* waarvan de hoofdvormen door genoemden heer werden ontworpen voor den heer J. A. Stoop te Dordrecht.

Door Dr. W. Vogelsang worden in deze aflevering besproken *„Oude kronen"* meest van koper; behalve de afbeeldingen daarvan, worden er nog gegeven van een van verguld koper en twee van glas.

Onder den titel *Landelijke kunst* behandelt de heer Jan Kalf „Boerenwagens" en details daarvan.

Technisch Weekblad. 17 Augustus. *Bevende huizen.* De heer H. J. Oosterbeek tracht eene verklaring te geven voor het verschijnsel van dreunen, maar verzoekt in aanmerking te nemen, dat die verklaring in geenen deele van toepassing is op het ongerief te Scheveningen.

Vervolg van: *Het specialiseeren in de techniek.*

UIT DEN VREEMDE.

Van half September tot half November gedurende dit jaar wordt in het oude slot te Straatsburg, eene tentoonstelling gehouden betrekking hebbende op de oude gedenkteekenen in den Elsas. Deze tentoonstelling waarvoor reeds 15000 nummers toegezegd zijn, omvat

1°. wetenschappelijke hulpmiddelen voor het onderhoud van gedenkteekenen als oorkonden, oude plannen, photographische opnamen, teekeningen, beschrijvingen enz.;

2°. technische hulpmiddelen voor het onderhoud, als materialen, glazuur, beschilderingen enz.;

3°. uitgevoerde en nog in uitvoering zijnde restauraties, en monumenten in onderhoud.

Bij 2°. worden al de middelen gevraagd, voor het herstellen van oude schilderwerken, gobelins, oude glasramen, vermolmde houten figuren, gesprongen klokken, enz. enz.

Bij een prijsvraag voor een Bismarck-wacht te Heringsdorf, zijn niet minder dan 185 antwoorden ingekomen. De 1e prijs verkreeg Franz Brantzky te Keulen.

De Deutsche Bauzeitung verwacht eene zeer groote deelname aan de prijsvraag voor het vredespaleis te 's-Gravenhage. De Building News vindt dat de inhoud gesteld is in „very indifferent English".

Eene nieuwe gallerij van het „Musée de l'Armée" te Parijs; wordt dit najaar geopend.

Zij bestaat uit zes zalen, en omvat de militaire geschiedenis van het 2e keizerrijk en den oorlog van 1870.

Te Rannoch Moor in Argyllshire (Engeland) is een kunstmatig meer gemaakt 300 M. boven zee, als drijfkracht voor eene aluminium-fabriek. Het is 12 KM. lang en kost zes millioen gulden. Omliggende heuvels en bergen voeden het voldoende van water.

Hurstmonceux Castle, gebouwd door Sir Roger de Fiennes, in den tijd van Hendrik VI, is te koop. Het is de grootste en oudste baroniale woning van deze soort in Engeland en heeft prachtige uitgebreide parken. Het kasteel is sinds 1777 niet meer bewoond en onderhouden, maar wat er nog van is, is een hoogst belangrijk toonbeeld, van een versterkt huis uit de midden-eeuwen, met groote hoektorens, wachttorentjes, binnenplaatsen, enz.

De nieuwe bouwplannen van Weenen zijn er op berekend, dat de stad in 1950, vier millioen inwoners zal tellen.

Het kasteel van Versailles schijnt in zeer bouwvalligen toestand te verkeeren, en er gaan stemmen op om hierin verandering te brengen. Als redenen wordt opgegeven, dat de onvoldoende som die jaarlijksch uitgetrokken wordt voor het onderhoud, in den laatsten tijd in plaats van te vermeerderen nog aanzienlijk verminderd is.

Vijfentwintig woningen dingen mede naar den prijs, in den wedstrijd voor goedkoope en goede woningen te Luik. Tegelijkertijd wordt eene tentoonstelling gehouden van praktische en stevige goedkoope meubels.

BERICHTEN.

Middelbaar technisch onderwijs. De Commissie benoemd door den Bond van Technici in zake het M. T. O. richtte het verzoek tot den nieuw benoemden Minister van Binnenlandsche zaken, om zijne aandacht te wijden aan het door de vorige Regeering ingediend wetsontwerp voor de stichting van eene Centrale M. T. School. Zij wees in haar verzoek er op, dat, aangezien dit onderwijs in geen enkel opzicht een partijzaak is, er dus niet het geringste bezwaar behoeft te bestaan, voor welke Regeering ook, om dit vraagstuk tot oplossing te brengen.

Bouwverordeningen. In het „Nieuws v. d. Dag" van 19 Aug. j.l. is het volgende opgenomen.

In onderscheidene gemeenten van de provincie Utrecht is nog niet door Gedeputeerde Staten goedgekeurd de ingevolge de Woningwet vast te stellen bouwverordening. Inmiddels is de wettelijke termijn den 1en Augustus jl. verstreken, waarom Gedeputeerde Staten van Utrecht Burgemeester en wethouders der betrokken gemeenten, ingevolge art. 8 der Woningwet, hebben uitgenoodigd de noodige voorschriften te ontwerpen, waarop de

verordeningen door Gedeputeerde Staten zullen worden vastgesteld.

Gedeputeerde Staten hebben goedkeuring onthouden aan de verordening der gemeente Maarseveen. Art. 16 dier verordening eischt in elke woning één woonvertrek met een oppervlakte van ten minste 18 vierk. M. en één met eene oppervlakte van ten minste 12 vierk. M., of één vertrek met eene oppervlakte van ten minste 20 vierk. M. en een keuken met een oppervlakte van ten minste 10 vierk. M. Deze eischen achten Gedeputeerde Staten èn de Inspecteur van de Volksgezondheid „veel te zwaar" en niet „in het belang der volkshuisvesting." De inspecteur vindt maten respectievelijk van 15 vierk. M. en 5 vierk M. „geheel voldoende." Reeds bij het eischen van de in het belang der volksgezondheid noodige voorschriften — aldus overwegen Gedep. Staten verder — rijst de vraag, of, als een gevolg daarvan, wel voldoende woningen voor minvermogenden zullen gebouwd worden in evenredigheid tot de behoefte, dan wel of de voor zoodanigen bouw benoodigde kosten niet te hoog zullen loopen, dan dat de ondernemers, nog eene voldoende rente zal vinden in de huur, die de minvermogende huurder voor wien de woning bestemd is, vermag te betalen. Is die rente onvoldoende, dan zal de belegging van kapitalen in eene andere richting geschieden en woningschaarschte te duchten zijn, waar het aan twijfel onderhevig is of de §§ 7 en 8 der Woningwet eene voldoende werking zullen hebben. Is dit intusschen voor den Gemeenteraad geen voldoende reden om zich aan de wettelijke verplichting te onttrekken om de noodige hygiënische eischen te stellen, wel mag het eene reden zijn om overtollig strenge eischen te weren, gelijk hier, ook volgens het oordeel van den inspecteur, het geval is. Ook uit een ander oogpunt dan dat der volkshuisvesting achten Gedep. Staten eene bepaling als die van artikel 16, veel te belemmerend. Daarbij wordt geëischt 30 vierk. M oppervlak van woonvertrekken en zulks op eene bepaalde wijze verdeeld, zonder dat bijkeukens nog daarbij mogen worden medegeteld, zonder dat op een enkel punt der geheele gemeente eenige uitzondering of dispensatie van Burg. en Weth., als door de Woningwet mogelijk gemaakt, de gestrengheid der bepaling ooit kan verzachten. Geen enkele hygiënische eisch van algemeen belang vordert bovendien zoodanige verscherping. Bleef nu al het bouwen van woningen op de bepaalde wijze rentegevend en bleven de minvermogenden bij machte de hoogere huur te betalen, en behoefde geen vrees op te komen voor woningschaarschte, dan ware toch hoogst ongewenscht, die betrekkelijke winstderving aan den ondernemer, dien indirecten dwang tot betaling van hoogere huurprijzen aan den minvermogende of eventueel die wering van minvermogenden uit eene bepaalde gemeente geheel willekeurig en zonder reden te veroorzaken.

's Heer Arendskerke. De oude kerk der N. H. Gemeente alhier volgens de overlevering uit de 13e eeuw afkomstig en in tufsteen opgetrokken, zal door den heer J. Verheul Dzn., architect te Rotterdam, worden gerestaureerd.

Technische Hoogeschool. Van 3 tot 9 September wordt door een aantal studenten aan de T. H. S. een belangrijke excursie ondernomen; de tocht gaat naar Londen, Cambridge en Ely, met het doel verschillende merkwaardige gebouwen te bezichtigen, en tevens belangrijke kunstverzamelingen te bezoeken. Zoo zal o.a. het atelier van Alma Tadema bezocht worden.

De leiding van deze excursie is in handen van de heeren J. F. Klinkhamer, H. Evers en K. Sluyterman.

Prijsvraag Vredespaleis. Naar wij vernemen, heeft het Bestuur van de Carnegie-stichting een schrijven ontvangen van den heer Carnegie, die daarin zijn ingenomenheid getuigd met den gang van zaken en het programma, en voorts mededeelt, dat op zijn verzoek eenige familieleden het terrein waar het Vredespaleis verrijzen zal bezocht hebben en het „most admirable" vonden. Wij deelen dit mede ter geruststelling van eenige stuurlui aan den wal, die alles zooveel beter zouden gedaan hebben dan nu is geschied.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

					per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	32	jaar	salaris	f 90.—
„	„	22	„	„	- 80.—
„	„	26	„	„	- 60.—
„	„	20	„	„	- 50.—
„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	28	„	„	- 85.—
„	„	30	„	„	- 100.—
„	„	35	„	„	- 100.—
„	„	25	„	„	- 95.—
„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	58	„	„	- 100.—
„	„	22	„	„	- 70.—
„		34	„	„	- 100.—
„	„	23	„	„	- 65.—
„	„	39	„	„	- 90.—
„ Teekenaar	„	20	„	„	- 35.—
„	„	20	„	„	- 50.—
„	„	18	„	„	- 25.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 28 AUGUSTUS.

BREDA. Het bouwen van een burgerwoning aan de Verlengde Koninginnestr.
De heer A. Voogt in het koffiehuis „pension Parkzicht". Aanw. gedaan.

BAARDWIJK. Het bouwen van een woonhuis met café.
De heer H. Mulders n.m. 4½ u. in zijn café, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. onmiddellijk vóór de aanbesteding.

ELST. Het opbouwen van een woonhuis met achterhuis en schuur.
De heer J. H. C. Burgers n.m. 5 u. in café „de Klomp" alw. bestek en teek. ter inzage. Inlicht. verstrekt A. H. Hoorneman, bij wien teek. ad f 1 verkrijgb. Aanw. volgens bestek.

GELDROP. Het bijbouwen van schoollokalen en het verbouwen der bestaande schoollokalen bij het Liefdegesticht.
Het R.-K. kerkbest. n.m. 4 u. in het Liefdegesticht. Bestek en teek. ad f 2 verkrijgb. bij Theod. Sweegers. Aanw. 28 Augustus nam. 1½ uur.

NORG (DR.). Het bouwen eener school met twee lokalen en onderwijzerswoning te Weservelde, onder bijlev. der daartoe benoodigde materialen.
Het gem.best v.m. 11 u. Bestek en teek. ter inzage ter gemeentesecretarie en aldaar ad f 0.80 verkrijgb. Aanw. 28 Aug. v.m. 9 u.

VARSSEVELD (GELD.). Het bouwen van een woonhuis met bijlev. van alle materialen.
De heer G. J. Heetzen 's-av. 6 u. in het café van S. A. Arentsen, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. geeft W. Rutgers. Aanw. 28 Aug. n.m. 4 u.

WIJK—MAASTRICHT. Het bouwen van een huis te Heer in Steinbeukel, sectie A. no. 2750.
Het best. der Coöp. Bouwvereen. „Eigen Huis". Bestek en teek. en inl. te bekomen bij J. H. Vluggen, Alexander Battalaan 72. Aanw. 28 Aug. n.m. 4 u.

WESTERVOORT. Het bouwen van eene arbeiderswoning.
De heer P. Hugen 's av. 7 u. Bestek ter inzage bij besteder.

DINSDAG 29 AUGUSTUS.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een postkantoor met directeurswoning te Laren (Noord-Holland).
Het min. van W., H. en N. n.m. 2 u. in een der lokalen van het hoofdbestuur der posterijen alw. bestek ter inzage alsmede aan het gebouw van het prov. best. van Noordholland; aan het bureel van de architecten D. J. Nijland en C. L. van Kesteren, Panoramagebouw, Muidergracht te Amsterdam, bij den directeur van het postkantoor te Laren en is tegen f 0,55, verhoogd met de kosten van verzending te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's Hage. Inl. worden gegeven door voorn. arch. Aanw. 22 Aug. nam. 2 u. op het terrein.

HAARLEM. Het bouwen van eene dubbele villa op een der terreinen van het Haarlemmerhoutpark te Heemstede.
De arch. Jb. v. d. Ban, Kampersingel 70 in café Brinkman.

WEERT. Het maken der gebouwen met bijbehoorende putten voor de gasfabriek.
Het gem.best. n.m. 3 u. Bestek en teek. tegen f 2.50 vanaf 19 Aug. ter secretarie verkrijgbaar. Inl. geeft J. Bauduin, ingenieur te Maastricht.

ZEIST. Het bouwen van een gereform. school met acht lokalen op een terrein gelegen aan den Nieuwen weg nabij de Montaubanstraat.
De bouwk. K. G. Pijper v.m. 11 u. in Hotel Willemse. Bestek en teek. ad f 1.50 verkrijgb. bij besteder. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 30 AUGUSTUS.

BERGSCHENHOEK (Z.-H.). Het afbreken van een bestaand gebouw, en het weer ter plaatse bouwen van 3 woonhuizen, aldaar, in 2 perceelen en in massa.
De arch. C. Buurman, v.m. 11 u. in „de Rozenboom", alw. bestek en teek. ter inz. en ad f 1.50 bij besteder verkrijgbaar.

DOESBURG. Het bouwen van 6 woningen in een blok.
De Doesburgsche Maatij. tot Expl. van woningen 's av. 6 u. in het Hotel „Hof Gelria", alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. verstrekt de arch. H. C. Bloemendaal. Aanw. 28 Aug. v.m. 10 u.

EEKWERDERDRAAI (GR.). Het bouwen van een flinke burgerbehuizing aan den Stadsweg.

De heer R. Dijkhuizen namiddag 5 uur bij W. Nieland alw. bestek en teek. ter inz. en bestek ad f 1 te bekomen. Aanw. 30 Aug. nam. 4 uur.

UTRECHT. Het bouwen van acht dubbele woningen met acht dito schuurtjes op het bouwterrein „'t Huis de Geer" te Jutphaas. De bouwk. G. J. Heusinkveld n.m. 3 u. in het Volkshuis, Lijnmarkt 47. Inl. en bestek en teek. ad f 1 verkrijgb. bij besteder. Aanw. 28 Aug. v.m. 10 u.

DONDERDAG 31 AUGUSTUS.

BREDA. Het bouwen van twee heerenhuizen op een perceel grond gelegen aan den Boulevard Breda—Mastbosch onder Teteringen, kad. bekend sectie II no. 2447. De arch. J. A. v. Dongen v.m. 11 u. in het koffiehuis van J. F. Jonkers, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. gedaan.

UITHUIZEN. Het bouwen eener school van 3 localen en onderwijzerswoning. De arch. Ros te Groningen en A. Rubertus te Uithuizen n.m. 3½ u. Bestek en teek. ter Gem. Secretarie ter inzage en ald. ad f 1.50 verkrijgbaar. Aanw. gedaan.

MAANDAG 4 SEPTEMBER.

AMSTERDAM. 1e. Het bouwen van een laboratorium en gloeiinrichting: 2e. het verbouwen van een magazijn annex werkplaats; beide op het terrein der ooster gemeentegasfabriek aan de Linnaeusstr. te Amsterdam. Het gem.best. 's midd 12 u. Voorw. uitsluitend te verkrijgen ter stadsdrukkerij, tegen f 3 (met 4 teek.) Inl. worden gegeven alle werkdagen van des v.m 9—12 u., ten kantore van den bouwkundige, hoofdopz. der gemeentelijke gasfabrieken, Linaeusstr. gedurende de week, welke aan de besteding voorafgaat. Aanw. 30 Aug. v.m. 10 u.

ANNEN (Dr.). *a.* Het vergrooten en restaur. van de school te Eext (bijbouw nieuw lokaal, gang rasterwerk enz.) *b.* Het verbouwen van de school te Annerveensche kanaal.
Het gem. best. van Anloo n.m. 3 u.

DINSDAG 5 SEPTEMBER.

GROOT-ZUNDERT (N.-BR.) Het bouwen van een kapel met toebehooren.
Het best. van het St. Elisabeth gesticht v.m. 11½ u. Bestek en teek. ter inzage in het koffiehuis „de Roskam" vanaf 19 Aug. Bestek vanaf dienzelfde datum verkrijgb. bij den boekhandelaar Ed. van Wees te Breda. Inl. verstrekt de archit. P. J. v. Genk te Leur bij Breda. Aanw. 30 Aug. v.m. 11 u. in gen. koffiehuis.

HAULERWIJK (Fr.). Het gedeeltelijk afbreken en weder opbouwen der consistoriekamer.
De kerkvoogden der Ned. herv. gem. Bestek en teek. ter inzage bij den logementhouder Brandsma. Inl. verstrekt T. M. v. d. Berg. Aanw. 30 Aug. v.m. 10 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

7 AUGUSTUS.

ENSCHEDÉ (ONDERH.). Het bouwen van een pakhuis. Door het bestuur der Coöp. bakkerij „Tot Steun in den Strijd."
Laagste inschrijver B. J. Rolevink, f 1477. Gegund.

GRONINGEN (ONDERH.). Het bouwen van een pakhuis met bovenwoning aan het Eemskanaal. Door den arch. H. C. Schaffel.
Gegund aan IJ. Jelsma, Groningen, voor f 5750.

ROOSENDAAL (N.-Br.) Het bouwen van een woonhuis met bovenwoning. Door den arch. Mar. Vergouwen voor rekening van den heer Ch. Rockx.
Laagste inschrijver Ant. Bruijninckx, f 4475. Gegund.

8 AUGUSTUS.

BEEMSTER. Het maken van een tuinmanswoning etc., voor de Ned. Herv. gem. ald.
Laagste inschr. D. Kerkhof, f 2795. Gegund.

BATHMEN. Het bouwen van een woonhuis met bijlevering van alle materialen. Door den heer Hs. Egbers.
Timmerwerk. Laagste inschr. G. Haverkamp, Teuge, f 394*.
Metselwerk. H. J. Koekkoek, f 628*.
Smidswerk. J. Mulder, f 89*.
Verfw. H. L. Bielderman, f 70*. *Gegund.

10 AUGUSTUS.

HEERDE Het bouwen van een huis voor H. Liefers Ez.
Laagste inschrs. H. J. en E. v. d. Wal, f 473. Gegund.

12 AUGUSTUS.

HEERENVEEN. Het afbreken van het bestaande en het daar ter plaatse weder opbouwen van een nieuw café. Door den heer L. Prinsen.
Laagste inschrs. G. Bosma en L. v. d. Meulen, f 4979. Gegund.

OLDEBOORN. Het bouwen van een laboratorium boven het melkontvanglokaal der coöp. stoomzuivelfabriek. Door het best. van bovengen. fabriek.
Laagste inschr. F. Schiere, Rottevalle, f 586. Gegund.

15 AUGUSTUS.

HILVERSUM (ONDERH.). Het bouwen van een tweede school met onderwijzerswoning aan den Geuzenweg. Door het best. der vereen. tot stichting en instandhouding van scholen met den bijbel te Hilversum, onder de zinspreuk „Eben-Haezer".
Laagste inschr. D. Kuiper, f 18924. Gegund.

OMMELANDERVEENWIJK. (GR.). *a.* Het bouwen van een woonhuis c.a.; *b.* alle benoodigde glas-, verf- en behangerswerken van bedoeld gebouw. Door Mej. weduwe D. Boswijk.
Timmerwerk. Laagste inschr. J. Kampinga, N.-Pekela, f 3080*.
Verfwerk. L. Voorintholt, Ommel.wijk. f 217*. * Gegund.

SCHIEDAM. Het bouwen van een heerenhuis aan de Plantage. Door den architect Bs. Bakker, Leuvenhaven 89, Rotterdam.
Laagste inschr. H. Groeneweg, Schiedam, f 14377.

VALKENSWAARD. Het bouwen van een nieuwe pastorie. Door de Ned. Herv. gem.
Laagste inschr. F. van Dooren—Fasol, Valkenswaard, f 9385. Gegund.

ZEIST. Het bouwen van twee woningen onder een dak, met annex gebouwtje voor wasch- en strijkinrichting op een terrein gelegen tusschen de Montaubanstraat en den Kerkweg. Door den heer Joh. Meerdink.
Laagste inschr. Jb. Pijper, f 7870. Gegund.

ZUTPHEN. Het vergrooten van school G., aan de David Evekinkstraat, bestaande in: het afbreken der onderwijzerswoning, het verbouwen van twee en het bijbouwen van zes nieuwe lokalen met bijbehoorende werken. Door het gem.best.
Laagste inschr. B. J. Beeftink, Dieren, f 15077. Gegund.

16 AUGUSTUS.

BREDA. Het bouwen van twee heerenhuizingen op de kavels 4 en 5 aan de Wilhelminasingel, een en ander met bijlev. der ben. bouwstoffen. Door den architect F. P. Bilsen.
Metselwerk. Laagste inschr. J. v. Poppel, f 6790.
Timmerwerk. J. Rijpert, Ginneken, f 5954.
Massa. P. Busio, Ginneken, f 12310. Gunning in beraad gehouden.

DONGEN. Het verbouwen van een huis voor rekening van L. Bouwman in den Hoogenham.
Laagste inschr. P. W. Boon, f 1128. Geg.

ENSCHEDE. Het verbouwen van 5 woningen aan de Emmastraat. Door den arch. G. Beltman A. Gz.
Met bijbouw. Laagste inschrs. H. J. Morren en J. Hassink, f 4218.
Zonder bijbouw. H. J. Morren en J Hassink, f 3578. Volgens bestek 8 dagen beraad.

17 AUGUSTUS.

ALMELO. Het bouwen van drie heerenhuizen met bijkomende werken aan de Graven-Allée te Stad-Almelo. Door den arch. T. A. Trijssenaar Jr.,
Minste inschrijvers: E. Eshuis, metsel- en timmerwerk f 10941; Joh. Hillen, stucadoorsw. f 450; T. Voerknecht, Vriezenveen, loodgieterswerk f 393; H. ter Brugge, smidswerk f 449; H. Schoonebeek, schilder- en behangerswerk f 1000. Volgens bestek beraad.

AMMERZODEN. Het afbreken van een oude en het opbouwen eener nieuwe mandenmakerswerkplaats. Door den Bouwk. S. v. Diggelen te Well.
Laagste inschr. A. Dikmans Hz., f 1535. Gegund.

LEIDEN. De verbouwing van het perc. Nieuwe Rijn no. 27. Door den arch. L. v. d. Laan.
Laagste inschr. L. Boom, f 6977.

LEIDEN. Bestek no. 205, het maken van bergplaatsen voor snelvuurveldmaterieel, daarbij behoorende munitiën inbegrepen te Leiden. Ram. f 15010. Door de genie te 's Gravenhage.
Laagste inschr. J. J. Hornsstra, 's Hage, f 13895.

SITTARD. Het bijbouwen van nieuwe gebouwen en het verbouwen van de thans bestaande marechaussée-kazerne en paardenstallen Door het gem.best.
Laagste inschr. J. H. Meijs, Merkelbach, f 13840. Niet gegund.

UTRECHT. Het bouwen van een woonhuis a/d Nachtegaalstraat. Door den arch. R. Rijksen Gz.
Laagste inschr. H. C. v. Bentum, f 11262.

ZIERIKZEE. Het bouwen van eene parochiale school voor lager onderwijs. Door het R.K. kerkbest.
Laagste inschr. Metselwerk J. v. d. Werf, Noordgouwe, f 9300; timmerwerk. P. Vink, id., f 4300; smidsw. H. v. d. Vots, Zierikzee, f 957; loodgieterswerk D. Timmerman, id., f 676.50; schilderwerk J. Tuitel, id., f 397.

18 AUGUSTUS.

Groningen. Het afbreken van een perceel no. 10 aan het Loopende Diep Z.Z. en het ter plaatse bouwen van een nieuw kantoor met annexe werken, onder bijl. van alle ben. mater., arbeidsloonen, transporten, steigers enz. Door den arch. H. C. Schaffel Gzn.
Laagste inschr. A. v. Pinksteren, f 9850.

HOOGEVEEN. Het verbouwen van het cafe van R. Compagner. Door den archit. J. Carmiggelt.
Laagste inschrijver E. v Dorsten, f 389.
Massa. J. v. d. Sluis, Terbregge, f 3800.

TERBREGGE (gem. HILLEGERSBERG Z.-H.). Het bouwen van 3 woonhuizen in 2 perc. en in massa. Door den architect C. Buurman te Bergschenhoek.
Perc. 1. Laagste inschr. H. Batenburg, f 1897.
Perc. 2. M. van Ekelenburg, Oud-Beierland, f 1600.

TER APEL (HERBEST.) *a.* Het bouwen van een winkelbehuizing met bakkerij; *b.* de glas-, verf- en behangwerken. Door den heer J. Elhuis te Roswinkel.
Geen biljetten ingekomen.

TJUMMARUM. Het afbreken van de bestaande en het bouwen van een nieuwe pastorie benevens eenige vertimmeringen

aan het kerkgebouw. Door de commissie van admin. van de Gereform. kerk.
Laagste inschr. G. Smits. St.-Annapar, f 4523. In massa. S. Schuitmaker, f 12600.

TJUMMARUM. Het bouwen van eene school met twee lokalen en eene onderwijzerswoning. Door de vereeniging tot het stichten en instandhouden van scholen met de bijbel te Tjummarum.
Laagste inschrijver J. Bonnema, aldaar, f 6247.

19 AUGUSTUS.

AMBIJ (LIMB.). Het bouwen van een Zustersschool met kapel. Door het R. K.kerkbest.
Laagste inschr. T. L. Soons, Ambij, f 14489.

KWADENDAMME (ZEEL.). Het bouwen van een klein landbouwersbedrijf op een perc. bouwland in den Kruininger polder, gem. Baarland, nabij de hofstede van M. Acda. Door den heer P. de Jonge.
Laagste inschrijver C. Engelbert, Kwadendamme, f 1751.

LOPPERSUM (Gr.). Het bouwen van een nutsspaarbankgebouw c.a. onder bijlev. van alle daartoe benoogde materialen etc. Door het best der nutsspaarbank.
Laagste inschrs. J. en K. v. d. Molen, Kreward, f 3425. Gunning vier dagen in beraad gehouden.

20 AUGUSTUS.

DRAGTEN. Het bouwen eener winkelhuizing aldaar. Door den heer IJ. de Vries.
Laagste inschr. S. H. Kijlstra, f 3037.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. ƒ 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. ƒ 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels ƒ 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

2 SEPTEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 35.

HERSTELLEN OF VERVALLEN.

In de laatste jaren is er in Duitschland een verwoede strijd gevoerd over de vraag óf, en zoo ja hoe, de ruïne van het Heidelberger slot zou zijn te herstellen, een strijd die volgens de verklaring van den Minister van Financiën in de 2e. kamer van het groothertogdom Baden door de regeering is beslist in den zin van herstel in uitgebreiden zin.

Die beslissing is genomen na rijp beraad en nadat herhaaldelijk Commissiën waren benoemd om in deze aangelegenheid adviezen te verstrekken. Natuurlijk dat de beschouwingen over dit onderwerp ten beste gegeven niet bepaald zijn gebleven tot de eenige vraag naar de herstelling van het genoemde bouwwerk, maar dat ook meer in algemeenen zin de vraag is behandeld of met de herstelling van oude bouwwerken een goed, dan wel een verkeerd werk wordt verricht.

Ook bij ons te lande is die vraag niet ongemerkt voorbij gegaan en ontbreekt het niet aan stemmen, welke ieder herstel als uit den booze beschouwen en de meening huldigen, dat herstellingen aan bouwwerken over het algemeen steeds zijn te veroordeelen, of in geen geval verder mogen gaan dan voorziening van het onmiddellijk noodige; andere spreken zelfs van noodeloos verminken en vervalschen.

Men is daarbij zoo ver gegaan te verkondigen, dat hoe beter de herstelling is gelukt, hoe slechter het werk is te achten, omdat dan het onderscheid tusschen oud en nieuw geheel verloren gaat.

Het is dus niet ondienstig eenige beschouwingen aan dit onderwerp te wijden.

Hoofdzakelijk wordt betoogd, dat een bouwwerk is te beschouwen als een kunstwerk; men moet het dus als zoodanig behandelen, en evenmin als een geschonden beeld of schilderij behoort te worden bijgewerkt, moet men zulks ook niet met een bouwwerk doen, omdat men niet zeker weet hoe de oorspronkelijke ontwerper de aanvulling bedoeld zoude hebben.

Nu wil ik hiertegen in het midden brengen, dat de vergelijking als kunstwerk met een beeldwerk of schilderstuk niet opgaat. De beide laatsten toch worden door den meester zelf in uitvoering gebracht, tal van finessen, zoowel in vorm als kleurschakeering, hechten juist aan de hand van dien meester en kunnen niet door een ander worden nagebootst of aangevuld.

Geheel anders echter bij een bouwwerk. Wel geeft de meester daarbij het ontwerp aan, maar hij voert het niet zelf uit. Tal van handwerkslieden zijn noodig om aan zijne denkbeelden de vereischte vorm te geven, en al moge hij enkel details, als voorbeeld, of model, zelf behandelen, de hoofdmassa van het werk is en blijft toch nabootsing door werklieden van de opgegeven vormen.

Waarom is die nabootsing geen vervalsching wanneer ze dadelijk of onder toezicht van den meester plaats heeft, en zou deze wel vervalsching zijn indien dezelfde nabootsing eenige eeuwen later met zoo groote nauwkeurigheid plaats heeft, dat zelfs de beste kunstkenners het onderscheid niet meer kunnen zien?

Er zou dan ook slechts van vervalsching sprake kunnen zijn wanneer de hersteller dusdanige restauratie voor zijn eigen werk wilde uitgeven, iets wat, zoover ik weet, nog niet is voorgekomen.

Een bouwwerk is in den regel een tweeslachtig product. Zulke die zonder eenige nevenbedoeling alleen als kunstwerk of sieraad moeten worden beschouwd, behooren tot de groote uitzonderingen en zijn weer terug te brengen tot het gebied der monumentale kunst.

Ongekend, zulke die slechts voor een praktisch gebruik bedoeld zijn zonder dat daarbij van eenige kunstopvatting sprake is, kunnen evenzeer buiten beschouwing blijven.

Verreweg de meeste hebben echter een dubbele beteekenis. Naast een of ander praktisch doel of de bestemming, dan meestal op den voorgrond tredende, wenscht men door den aan het bouwwerk te geven kunstvorm, daaraan eene tot het publiek sprekende uitdrukking te verleenen. Slechts

zeldzaam schuilt die uitdrukking alleen in den vorm en de afmetingen van het voor den opbouw strikt noodzakelijke bouwmateriaal, als bijv. bij den bouw der pyramieden; als regel zijn het voornamelijk de bijkomende versieringen en attributen welke het bouwwerk tot een kunstwerk stempelen. Maar juist die versieringen en attributen zijn het meest blootgesteld aan den vernielenden tand des tijds, hetzij door spoediger verweering, hetzij door toevallige of opzettelijke vernieling. Het verlies daarvan brengt menig bouwwerk min of meer terug tot den noodzakelijken constructieven kernvorm. In dien geschonden vorm spreekt het bouwwerk niet meer tot de groote massa, evenmin als een geschonden beeld of schilderstuk hare belangstelling trekt.

Kan men echter een geschonden beeld of schilderstuk door plaatsing in een museum voor verder verval behoeden en voor de ware kunstkenners behouden in den toestand waarin het zich bevindt, met een bouwwerk is dat geheel anders. Het staat dáár, het dringt zich aan het publiek op, ook ongevraagd; het wordt door weer en wind verder onttakeld, het wordt ten slotte gevaarlijk en maar al te dikwijls een ergenis voor den voorbijganger, die uit de geschonden resten de vorige grootheid niet meer kan herkennen en er dan ook niets voor gevoelt.

Dan begint het publiek de verwijdering van het dikwijls nog in den weg staande overschot te eischen, het wil geen vormelooze steenklompen in de goed onderhouden bebouwde omgeving dulden; die strijd zal bijna onfeilbaar eindigen met de slooping van het betreffende bouwwerk, waarmede dan zelfs iedere herinnering daaraan wordt uitgewischt. Een tegenmoetkoming aan het gevaar van verder verval door geringe herstellingen, zal hier niet baten en de groote massa wint het pleit toch van de weinige kunstvrienden.

Ziet daar het gevaar dat dreigt, wanneer niet tijdig wordt hersteld, en waardoor dan ook reeds menig bouwwerk van vroegere eeuwen ten offer is gevallen van den geest des tijds.

Beter is het gesteld met die oude overblijfselen, buiten het groote verkeer op meer of min afgelegen gedeelten gelegen, welke door de natuur zijn uitverkoren, om de kern te vormen van eene hoogst schilderachtige groepeering. Er weeft zich dan als van zelf nog een stuk poëzie van vervallen grootheid en vergane heerlijkheid om het bouwwerk, die ontvankelijke gemoederen weldadig aandoet. Zelfs een enkel brok muurwerk, fantastisch gevormd, kan door de omgeving nog tot een bekoorlijk tafereel worden herschapen. Hoeveel te meer, wanneer werkelijk rijke architectonische details daaraan zijn toegevoegd. Een gevallen zuil, een geschonden beeldwerk, een gebroken ornamentwerk verhoogt den poëtischen indruk. Dat alles gaat bij eene herstelling „als bouwwerk" nagenoeg geheel verloren, vooral voor de niet kenners, welke de groote meerderheid uitmaken. Niet het verlies van het bouwwerk als ruïne wordt dan betreurd, maar het verlies van de poëtische samensmelting met de natuur; en hoe hoog deze wordt geschat, bewijst wel de verbazende oppositie door heel Heidelberg gevoerd, tegen de pogingen der regeering om de ruïne van het slot aldaar te herstellen.

Zelfs menig bouwkunstenaar wordt bekoord door deze poëtische samensmelting van kunst en natuur, en gevoelt iets als van heiligschennis wanneer deze indeale groepeering wordt aangetast.

Als gewoonlijk is het ook hier de wreede werkelijkheid, die aan alle idealen een einde maakt. De overwoekerende natuur werkt niet alleen versierend, maar ook vernielend. Wat heden nog staat, wordt morgen door haar gesloopt. Eén steen na den anderen valt weg, het fondament wordt ondermijnd, tot een stormvlaag het overblijvende doet ineenstorten en aan alle heerlijkheid een plotseling einde bereidt. Waar wij dan hebben genoten, zal ons nageslacht niets aantrekkelijks meer vinden en slechts als sage bericht krijgen van alle verdwenen heerlijkheid.

Zoo is het; het genot eener ruïne is slechts tijdelijk, dus voorbijgaande; wie eene ruïne wil behouden, denkt slechts aan eigen genot maar ziet voorbij, dat het nageslacht niets meer zal vinden wat aan den vroegeren vormenschat herinnert.

Dat de leek op architectuur-gebied zich op dit standpunt plaatst, is hem moeielijk ernstig kwalijk te nemen.

De vraag is echter, of de bouwkunstenaar verantwoord is wanneer hij zich alleen door de poëzie van het oogenblik laat beheerschen, en monumenten waaraan werkelijk kunstwaarde of historische beteekenis moet worden toegekend een prooi van het verval doet worden.

Dat ook hierover zeer verschillend wordt gedacht, bewijst mede de gevoerde strijd over de herstelling van het Heidelberger slot, speciaal over het Otto Heinrichsbouw-gedeelte.

De Badensche regeering neemt het standpunt in van den nuchteren verzorger, wien de verantwoordelijkheid treft bij geheel verval of instorting. Geef ons de verzekering, dat het bouwwerk ten allen tijde als ruïne *kán* worden gehandhaafd, en wij willen het als ruïne behouden. Zoo niet, dan mogen wij het verval niet langer aanzien en zullen aan alle poëzie een einde moeten maken om de werkelijkheid te redden. Waar gekozen moet worden tusschen een voortdurend verder sloopen van de ruïne, of behoud, zij het ook door herstel als gebouw, daar heeft de regeering het laatste gekozen. Toch geeft de andere meening den strijd nog niet geheel op, en bekende deskundigen betoogen met klem, dat behoud als ruïne ten minste nog zeer geruimen tijd technisch mogelijk is te achten, wanneer ook anderen daartegen aanvoeren, dat eene zoo kunstmatig versterkte ruïne toch eene droevige verschijning blijft, welke aan theaterdecoratief doet denken. Door de tegenstanders van herstel wordt betoogd, dat de moderne bouwmeester niet in staat is om zich geheel te verplaatsen, zoowel in den gedachtengang als, wat de uitvoering betreft, in den tijd waaruit het oorspronkelijk bouwwerk stamt.

Men zou daartegen de vraag kunnen stellen, is zulks dan absoluut noodig? Zeker wel als het te doen ware om een nieuw gebouw in het karakter van den vervlogen tijd te ontwerpen, maar dat behoeft bij eene restauratie immers niet. Het ontwerp is daar, de wijze van uitvoering heeft men slechts te volgen, maar het bouwwerk heeft geleden en behoeft herstelling. Acht men nu den modernen bouwmeester zoo onbekwaam, dat hij niet in staat zoude zijn herstellingen uit te voeren, of enkele ontbrekende details, die noodig zijn om een samenhangend geheel te vormen, in den geest van de gevonden overblijfselen daaraan toe te voegen?

Natuurlijk is dit niet een ieders werk en is er veel studie en persoonlijke onderzoeking noodig om een goede uitkomst te verkrijgen; het is geen werk dat men aan ondergeschikten kan overlaten of op het papier alleen kan beoordeelen. Warme belangstelling en persoonlijke bemoeienissen moet men ten beste hebben; en dat dan voortreffelijke resultaten zijn verkregen, bewijst wel de noodkreet van hen die beweren, dat dergelijke restauraties de allerslechtste zijn, want dat dan het onderscheid tusschen nieuw en oud geheel verloren gaat. Een grooter lof aan den goeden uitslag eener restauratie is moeielijk denkbaar.

Zeker, de bouwmeesters van vroegere tijden hebben zich geregeld onthouden van het restaureeren of bijbouwen in bestaande vormen, en juist daaraan zijn zooveel gebrekkige combinatiën van verschillende kunstvormen te danken. Zij hebben

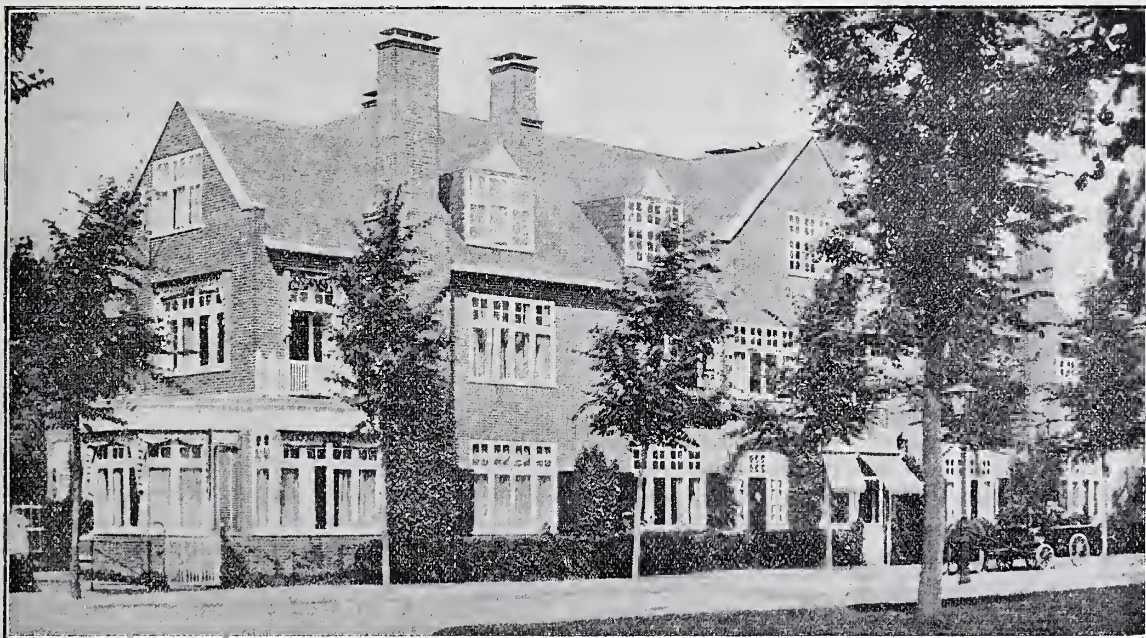
daarmede, mijns inziens, echter alleen bewezen, dat aanbouw aan bestaande gebouwen volstrekt niet in den zelfden stijl behoeft te zijn om een samenhangend geheel te vormen, en dat de scheppingskracht van den bouwmeester in zijn eigen vormstelsel meestal grooter en gelukkiger zal zijn dan in een aangeleerden vroegeren vorm. Voor geheel nieuwe bijgebouwen ben ik het dan ook geheel met de historische opvatting eens en heb daarvoor in den bekenden Universiteitsbouw-strijd te Utrecht, te zijner tijd behoorlijk een lans gebroken.*) Om echter op grond van vroegere onthouding nu het restaureeren van bestaande bouwwerken te bestrijden, gaat niet op.

Wel geef ik toe, dat alle restaureeren zijn grenzen heeft en dat er, tusschen het vervangen van enkele verweerde steenen (wat volgens de bestrijders dan toch nog mag) en het zeggen „geef mij een steen en ik bouw er u een geheel slot bij", alle mogelijke tusschenvormen zijn. Dat ook hier de juiste grenslijn niet is te trekken tusschen een verstandig herstellen en een overdreven bijbouwen van door niets gemotiveerde aanhangselen, kan toch niet het motief zijn om dan maar alle restaureeren als uit den booze te beschouwen.

bemoeienis het geheel tot een goed einde te voeren. Evenmin toch als ieder medicus een handig operateur of iedere rechtsgeleerde een goed advocaat is, is ook ieder bouwmeester een goed restaurateur. Bij belangrijke of moeielijk op te lossen vraagstukken verdient het zelfs de voorkeur de restauratie niet aan een enkel persoon over te laten, maar den bouwmeester met eene Commissie, waarin hij stem en zitting heeft, werkzaam te doen zijn, waardoor het werk uitvoeriger wordt voorbereid en ingrijpender wordt overwogen. Bij het herstel der Grafelijke Zalen te 's-Gravenhage en van den Domtoren te Utrecht heb ik mij van het nut van dusdanige Commissiën persoonlijk kunnen overtuigen; vooral bij het eerstgenoemde uiterst ingewikkelde vraagstuk, ware zonder dusdanige Commissie wel bezwaarlijk een zelfde bevredigend resultaat verkregen.

Kritiek, maar niet alleen afbrekende, ook opbouwende, hebbe verder alle overdrijving binnen de juiste perken te houden.

Vergete men toch vooral niet, dat steeds een zeker voorkomen noodig is om in de Maatschappij gekend te worden. Even goed als een mensch fatsoenlijk gekleed moet zijn, wil hij in gezelschap geduld worden, evenzeer moet een bouwwerk er fatsoenlijk uitzien om zijn plaats tusschen de anderen behoorlijk blijvend te kunnen innemen, slechts met dit verschil, dat daarbij een ouderwets gewaad niet belachelijk is als het maar heel is.

Drie buitenhuizen
nabij het Haarlemmer Hout-Park te Heemstede.
Architect J. A. van Straaten Jr.

Zulks is de gewone overdrijving van uitersten om de fouten te willen uitroeien door de zaak zelve te vernietigen.

Gelukkig hebben de middenmannen in den regel de meerderheid en dan heeft de scherpe kritiek der uitersten het voordeel deze middenmannen op het rechte spoor te houden. Er moge overdreven zijn geworden bij het restaureeren en daardoor oppositie zijn uitgelokt, maar dat behoeft geen rede te zijn om nu ook maar alle restaureeren als onjuist te brandmerken. Zoolang men zich onthoudt van het maken van geheel nieuwe gebouwen of vleugels aan bestaande kunstwerken in den stijl van vervlogen eeuwen, is een verstandig herstel van het bestaande, zelfs met aanvulling van wat door onverstand of misplaatste zuinigheid, in vroegeren tijd is verwijderd (vooral wanneer het bestaan daarvan kan worden bevestigd uit oude afbeeldingen of omschrijvingen), niet alleen niet af te keuren, maar zeer zeker aan te moedigen.

Men overtuige zich echter vooral, dat de betreffende bouwmeester de zaak niet als eene gewone beroepsopdracht opvat, maar naast genoegzame kennis, bezield is met den lust en de opoffering, noodig om door eigen studie en

De verwaarloozing van het uiterlijk kan wel een schilderachtigen bedelaar en een schilderachtige ruïne voortbrengen, maar evenmin als men dien bedelaar aan zijn tafel zal noodigen, evenmin zal men de schilderachtige ruïne gaan bewonen of voor publieke doeleinden gebruiken; en dit is toch noodig, zal men op den duur de noodige gelden voor de herstelling en het verder behoud der tallooze gebouwen uit vroegere bouwperioden beschikbaar kunnen krijgen.

Het juiste midden te houden, is ook de taak van den hersteller van bouwwerken, en hij late zich daarvan niet afbrengen door de aanvallende kritiek van de uiterste partijen; alleen doe hij daarmede zooveel noodig zijn voordeel.

F. J. Nieuwenhuis.

DRIE BUITENHUIZEN.

De afbeeldingen in dit blad stellen drie buitenhuizen voor, nabij het Haarlemmer Hout-Park te Heemstede, gebouwd

*) Zie Bouwkundig Weekblad Jaargang 1887.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asbest-leien — E. BÜCKER & Co., den Haag.
Asbest, Asbestkurk, Teer, Carbolineum. — F. J. CLETON, R'dam.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — Dordrechtsche Asphaltfabriek ROODENBURG & Co. Dordrecht.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — N. V Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. firma STEIN & TAKKEN, Utrecht.
Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Asphalt. — W. J. v. d. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845" 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Atelier voor Decor. Kunst. KRUYMEL en MERCKENS. Haarlem.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Behangselpapieren. — H. en J. KOETS, K. Nieuwendijk 38, Amst.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co., Amsterdam.
Brücknerplaten, Eenig fabrikant voor Nederland, FABRIEK „INDUSTRIA", Breda.
Brucknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
Bureau voor onderzoek van Bouwmat. — A. VAN OVEN Jr. Wijnstraat 81, Dordrecht.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. Schroot & Zoon, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — Th. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr.,Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inr. de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* v.h. G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK. Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging.— W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr.Verw.en Kooktoestellen.—HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's Gravenhage. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — Amsterdam. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & Zonen, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Liften. — Th. van Heemstede Obelt, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — Fred. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij.— F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — Th. v HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-,Vensterglas enz.—P. DOLK & Zn., Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. d. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H J. v. d. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter*. F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. D. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. DE GROOT, G. W. VAN HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTRAAT 402, AMSTERDAM. BUREAU v. ADMINISTRATIE: HERDERSTRAAT 5, 's GRAVENHAGE. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

PRIJS DER ADVERTENTIËN: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * AANKONDIGINGEN V. AANBESTEDINGEN 15 ct. p. regel m. premie $^3/_2$ maal. ABONNEMENT V. ADVERTENTIËN tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

9 SEPTEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 36.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

92ste Algemeene Vergadering.

Maastricht, Zaterdag 23 September 1905.

Bijeenkomst der leden, des morgens te half 10 uur, in den foyer van den Schouwburg.

Agenda der vergadering.

1. Mededeelingen van het Hoofdbestuur.

2. Benoeming der Commissie van stemopneming, bestaande uit vijf Gewone Leden der Maatschappij, voor de verkiezing in 1906 van leden van het Hoofdbestuur.

3. Verkiezing van de leden der Jury ter beoordeeling van de antwoorden op de prijsvragen voor schetsen en photographiën, uitgeschreven ter gelegenheid van de Algemeene Vergadering. (N.B. Het programma dezer prijsvragen is opgenomen in het Bouwkundig Weekblad van 26 Aug. 1905. De keuze der leden van de Jury heeft plaats uit de ter vergadering aanwezige leden van de Maatschappij.)

4. Mededeelingen ter inleiding van het bezoek aan de Tentoonstelling te Luik.

Te 12 uur precies zal in het schouwburggebouw gelegenheid bestaan tot het nuttigen van een koud tweede ontbijt, tegen den prijs van hoogstens *f* 1 per persoon.

Te één uur 15 minuten, samenkomst in de feestzaal van de Kristal-, Glas- en Aardewerkfabriek „de Sphinx" aan de Boschstraat te Maastricht. Bezichtiging dezer fabriek.

Tijdens het bezoek aan de verschillende afdeelingen dezer fabriek zullen de noodige inlichtingen omtrent de wijze van werken enz. worden verschaft.

Te 3 uur 57 min., vertrek van Maastricht naar Valkenburg; aankomst aldaar te 4 uur 16 min.

Wandeling langs het kasteel Oost, de Hermitage, de kasteelen Schaloen en Genhuis (Oud-Valkenburg), enz.

Terug te Valkenburg omstreeks 5 uur 30 min., alwaar te half zeven uur gemeenschappelijk het middagmaal zal worden gebruikt in het Hôtel de l'Empereur, tegen *f* 2.50 per persoon, zonder dranken.

Luik, Zondag 24 September 1905.

Te 8 uur 20 min. des voormiddags, vertrek van Valkenburg, aankomst te Luik te 9 uur 45 min.

Te 10 uur, bezoek aan de Tentoonstelling. De leden zullen vooraf een geïllustreerden gids met een plattegrond van het tentoonstellingsterrein ontvangen, waarop een te maken wandeling ter bezichtiging van de merkwaardigste onderdeelen der tentoonstelling is aangegeven.

Op het terrein zal zooveel mogelijk gezamenlijk gemiddagmaald worden.

De trein die des namiddags te 4 uur 20 min. van Luik vertrekt en te 5 uur 31 min. te Maastricht aankomt, sluit aan op den sneltrein van 5 uur 40 min. uit Maastricht naar Arnhem, Utrecht, Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage, Zutphen enz.

Heeren leden die aan de bijeenkomst zullen deelnemen en verzekerd willen zijn behoorlijk logies enz., door het Bureau van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst besteld, te vinden, worden in hun belang zeer **dringend** verzocht per briefkaart aan dat Bureau, Marnixstraat 402 te Amsterdam, mededeeling te doen, of zij:

1°. den nacht van Vrijdag 22 op Zaterdag 23 Sept. te Maastricht wenschen te logeeren;

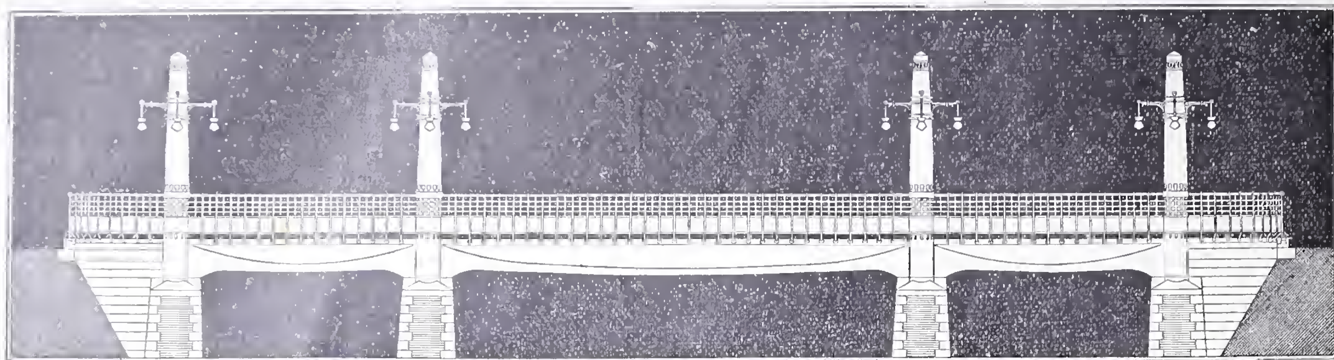
2°. aan het dejeuner aldaar op 23 Sept. deelnemen;

3°. aan den maaltijd te Valkenburg, op 23 Sept., deelnemen;

4°. den nacht van Zaterdag 23 op Zondag 24 Sept. te Valkenburg blijven logeeren (kamer met ontbijt, *f* 1.80).

Deze mededeelingen moeten uiterlijk op **Maandag 18 September a.s.** bij het Bureau der Maatschappij zijn ingekomen, daar later ontvangen opgaven omtrent logies enz. niet meer in aanmerking kunnen komen, wegens den grooten toevloed van vreemdelingen te Maastricht en Valkenburg die bezoeken van daar uit aan Luik brengen.

PRIJSVRAAG VOOR EEN VASTE BRUG.

Prijsvraag: Vaste brug.
Ontwerp, gemerkt B.

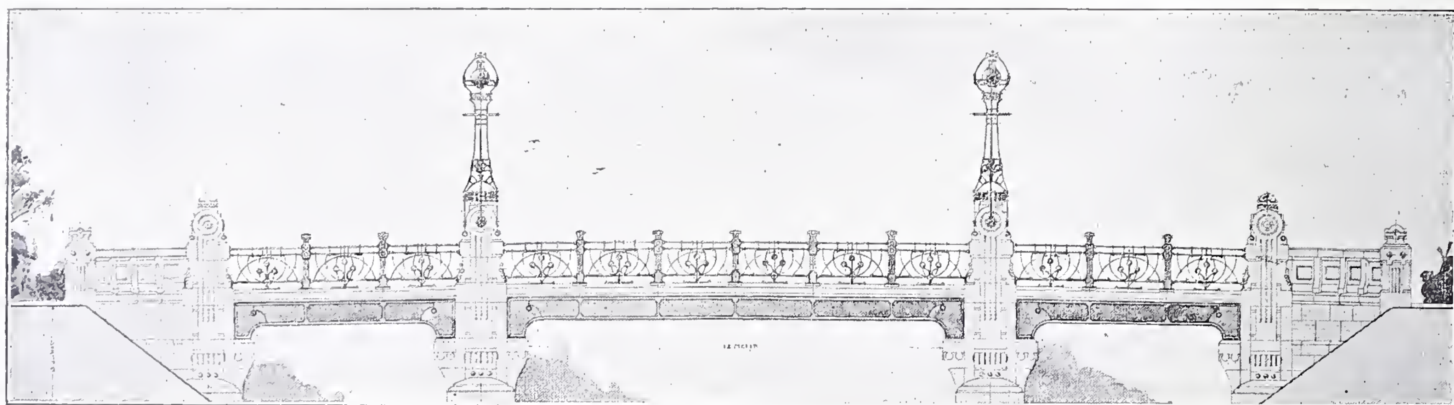
W. Verschoor, Nijmegen.
Prijs *f* 50.

In 1905 werd door het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp voor een vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad.

Het programma voor dien wedstrijd komt voor in het Bouwkundig Weekblad nº. 12 van 25 Maart j.l.

Twaalf antwoorden werden ingeleverd.

De afbeeldingen in dit blad opgenomen, zijn reproducties naar de teekeningen van de vijf inzendingen waaraan onderscheidingen zijn toegekend door de Jury van beoordeeling, wier verslag is opgenomen in het Bouwkundig Weekblad nº. 23 van 10 Juni 1905.

Prijsvraag: Vaste brug.
Ontwerp: Rien sans peine.

Corn. de Graaf, Haarlem.
Prijs *f* 50.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

91ste ALGEMEENE VERGADERING

van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst gehouden op Dinsdag 30 Mei 1905, te Amsterdam.

De vergadering werd bijgewoond door de leden van het Hoofdbestuur de heeren: A Salm G.Bz., *Voorzitter*, Ed. Cuypers, *Vice-Voorzitter*, Jb. van den Ban Pz., V. G. A. Bosch, M. A. C. Hartman, D. E. C. Knuttel, J. A. Mulock Houwer, B. J. Ouëndag, F. W. M. Poggenbeek, J Verheul Dzn., benevens den *Secretaris* C. T. J. Louis Rieber;

door de Eereleden, de heeren J. H. Leliman en C. Muysken;

door de leden — voor zoover de presentielijst aanwijst — de heeren: W. van den Berg, B. H. Beijderwellen, L. Bienfait, E. van den Bossche, L. Bredijk, H. Cramer, J. W. G. Droste, L. C. Dumont, P. Kleiweg Dyserinck, P. Exter, Corn. de Graaf, J. C. de Groot, W. J. de Groot, Jan Hamer, G. W. van Heukelom, Z. Hoek, A. J. Joling, W. de Jong, Robbert Kalff, D. S. M. Kalker, W. H. Kam Jr., Albert Kool, R. Kuipers, Tj. Kuipers, J. N. Landré, I. H. J. van Lunteren, C. B. Posthumus Meijjes, Joh. Mutters Jr., J. J. van Nieukerken, E. M. Rood, J. L. Schouten, K. Swagerman Pz., D. Verheul Jr., J. W. P. Vrijbergen, E. G. Wentink Junior, J. Wolbers, H. J. Wolter, L. Zwiers.

De Voorzitter, de heer A. Salm G.Bz., opende de vergadering, en heette de tegenwoordigen welkom, in de eerste plaats het Eerelid, den heer J. H. Leliman, wiens aanwezigheid ook nu weer op prijs werd gesteld. Aangenaam was het voorzeker, zoovelen hier te zien, die zich een lange reis hadden getroost om ter vergadering te komen in het eigen gebouw, waarin thans zoo rustig gezeten kan worden. Met het oog op de belangrijke bezoeken die in den namiddag zouden worden gebracht aan de Sophia Augusta-stichting en het Geschiedkundig Medisch-pharmaceutisch Museum in het Stedelijk Museum, en voorts aan de Electrische Centrale, achtte de Voorzitter het wenschelijk zoo kort mogelijk te vergaderen, om voldoend tijd voor het bezichtigen dezer inrichtingen te hebben.

Omtrent het jaarverslag, dat in het Bouwkundig Weekblad verschenen was, deed de Voorzitter de vraag of iemand daarover wellicht opmerkingen te maken had. Dit niet het geval zijnde, werd het beschouwd als te zijn goedgekeurd.

De heer Salm wenschte naar aanleiding van dat verslag nog op te merken, dat na het verschijnen daarvan, de Maatschappij weder een gevoelig verlies had geleden door het overlijden van Prof E. Gugel, de hooggewaardeerde oud-Hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft; vele leerlingen heeft hij gevormd die zich zijner met dankbaarheid zullen gedenken. Een groot aantal van hen was aanwezig bij de plechtige teraardebestelling, waarbij ook het Hoofdbestuur der Maatschappij vertegenwoordigd was.

Mede naar aanleiding van het verslag was het den heer Salm aangenaam te kunnen verklaren, dat gedurende zijn achtjarig voorzitterschap de Maatschappij in bloei was toegenomen. Vele verliezen had zij geleden, maar ook vele nieuwe leden waren toegetreden. Gedurende den tijd dat hij Voorzitter was, is het aantal leden met 100 toegenomen.

Wat de vergaderzaal betrof, zouden maatregelen worden genomen om in de ventileering daarvan verbetering te brengen.

Omtrent het verslag van de Commissie van Financiën maakte de Voorzitter de opmerking, dat in de April-vergadering de veronderstelling was ter sprake gekomen, dat de leden der Mij. niet voldoende op de hoogte konden zijn van den financieelen toestand der Mij. Spreker stelde daartegenover, dat na de algemeene vergadering in Mei, de rekening en verantwoording met de balans gedurende 14 dagen ter inzage van de leden liggen, en dat aan deze

op verlangen alle gewenschte inlichtingen kunnen verschaft worden. Aan wie niet te Amsterdam woont, zal gaarne op verzoek een afschrift van de balans worden toegezonden.

Door den heer F. W. M. Poggenbeek werd daarop de balans voorgelezen en, waar noodig, nader toegelicht, waarna door den Voorzitter er nogmaals op gewezen wordt, dat dit stuk, als in orde bevonden, afgeteekend door eene Commissie van onderzoek, hier ter tafel en nog gedurende veertien dagen op het bureau ter inzage ligt: spreker vroeg daarop aan de Commissie die de rekening en verantwoording der Financieele Commissie had nagezien, hoe zij de administratie bevonden had.

De heer P. Kleiweg Dyserinck kon in antwoord op die vraag ook namens zijn mede-commissielid den heer I. H. J. van Lunteren de verzekering geven, dat zij alle stukken en bescheiden nauwkeurig hadden nagezien, en dat zij de administratie in volkomen orde hadden bevonden. Zij stelden daarom voor, de rekening en verantwoording goed te keuren en de Commissie van Financiën te dechargeeren van 't gehouden beheer.

Nadat dit geschied was, betuigde de Voorzitter zijn dank aan de contrôle-Commissie, en tevens aan den heer Lesger, voor zijn financieel-administratieven arbeid.

De Voorzitter noodigde vervolgens de heeren J. H. Leliman, P. Kleiweg Dyserinck en K. Swagerman uit. om 5 aandeelen in de geldleening groot f 63.000, uit te loten. De arbeid verricht zijnde, werd medegedeeld, dat de nummers 40, 185, 244, 451 en 584 à pari aflosbaar zijn.

Nadat de Voorzitter de Commissie voor de uitloting dank had gebracht voor hare bemoeiingen, riep hij het welkom toe aan het Eerelid, den heer C. Muysken, even te voren ter vergadering gekomen. Spreker gaf de verzekering, dat de leden en het Hoofdbestuur het steeds op hoogen prijs stellen, vooral de Eereleden te zien deelnemen aan de werkzaamheden der vergaderingen; hij betuigde daarom zijn dank aan den heer Muysken voor zijne gewaardeerde tegenwoordigheid te dezer plaatse.

De uitslag van de stemming voor drie leden van het Hoofdbestuur, in de plaats van de volgens de wet aftredende leden, de heeren Salm, Hartman en Verheul, werd bij monde van den heer F. W. M. Poggenbeek, ook namens zijne mede-Commissieleden voor de stemopneming, bekend gemaakt als volgt. Het was gebleken, dat gekozen waren de heeren G. W. van Heukelom met 56, W. J. de Groot met 57, en P. A Weeldenburg met 58 stemmen. Voorts verkregen de heeren C. B. Posthumus Meijjes 6, L. C. Dumont, F. M. L. Kerkhoff en Prof. J. F. Klinkhamer ieder 2 stemmen, en de heeren J. van Dorsser, H. Cramer, W. Kromhout Cz., Prof. H. Evers, W. A. van Geuns en A. R. Freem, ieder één stem. Bovendien waren een aantal stemmen uitgebracht op reeds zitting hebbende leden van het Hoofdbestuur.

De heeren van Heukelom en De Groot, die ter vergadering aanwezig waren, verklaarden de benoeming gaarne te willen aanvaarden. De heer De Groot zeide, dat hij in zijne plaats wel een ander liever gekozen had gezien, maar toch gaane bereid was mede te werken om de goede traditiën der Mij. hoog te houden.

De Voorzitter nam daarna het woord, om te verklaren hoe zeer het hem leed deed, dat de heeren Verheul en Hartman, door de Wet genoodzaakt, het Hoofdbestuur gingen verlaten. Vooral de heer Verheul, die nu 13 jaren in dat Hoofdbestuur zitting heeft gehad, maar ook de heer Hartman, zij weten hoe zeer hunne adviezen steeds door hunne mede-bestuurders op prijs werden gesteld. Zij hebben getoond, der Maatschappij een goed hart toe te dragen. Wanneer zij nu de tafel van het Hoofdbestuur moeten verlaten, zeide spreker, bevelen wij hun bij voortduring de behartiging van de belangen der Mij. aan, en hopen wij hen steeds op de vergaderingen tegenwoordig te mogen zien. Al verlaten zij deze plaats, wij verwachten allen U andermaal hier weder terug te zien. Ook ik verlaat mijne plaats, maar hoop op de bijeenkomsten steeds tegenwoordig te zijn.

Gisteren — zeide de Voorzitter — was ik in de gelegenheid meer in intiemen kring van U en de overige leden van het Hoofdbestuur afscheid te nemen. en U dank te betuigen voor al de hulp en steun, en de aangename wijze van omgang die ik steeds van U ondervonden heb. Met de keuze der nieuwe bestuursleden wensch ik de Mij. geluk. De heer De Groot, als Voorzitter der Afdeeling Amsterdam, is een goede aanwinst, die den band tusschen die Afdeeling en de Mij. zal versterken; de heer Weeldenburg is Voorzitter der zustervereeniging Bouwkunst en Vriendschap, en wij stellen er prijs op, dat hij thans als lid in het Hoofdbestuur zitting heeft om Rotterdam, waar zooveel belangrijke bouwwerken tot stand komen, te vertegenwoordigen. De beide vereenigingen kunnen en moeten elkaar steunen, door voeling te houden; dit zal ten bate strekken van het behartigen der belangen van de leden van de Mij. en die van Bouwkunst en Vriendschap, en van de bouwkunst tevens. Met den heer Van Heukelom komt jong bloed in het Hoofdbestuur; een gelukkig verschijnsel. Ook U, die zoovele relatiën in binnen- en buitenland hebt, bevelen wij de belangen der Mij. ten zeerste aan, en verzekeren U, dat wij ons geluk met uwe benoeming wenschen.

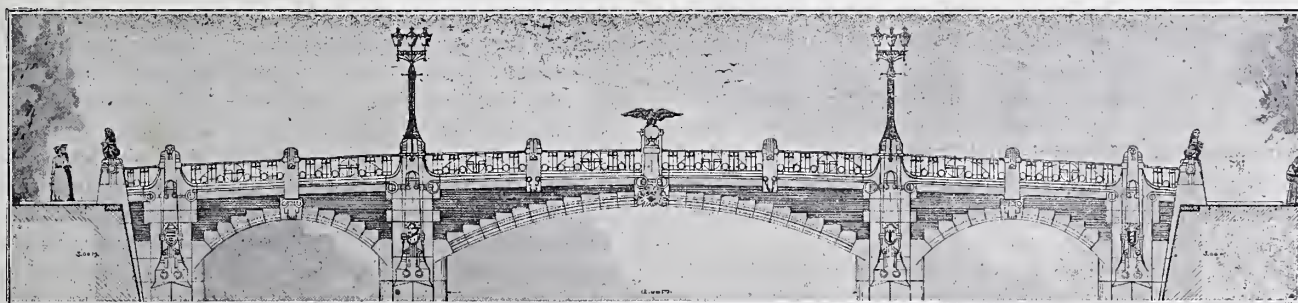
Aan de orde was nu de keuze van een Voorzitter.

De heer C. B. Posthumus Meijjes verkreeg het woord, en deelde mede met weemoed naar deze vergadering te zijn gegaan, waarin de heer Salm moest aftreden als lid van het Hoofdbestuur. Maar nog grooter ver ies was het, dat de heer Salm ook nu moest aftreden als Voorzitter, de man die al zijn tijd en kracht gedurende zijn voorzitterschap voor de Mij. ten beste heeft gehad. Luid applaus volgde op deze woorden. Hier wees de heer Posthumus Meijjes op, en wenschte den heer Salm er geluk mede. De wet behoorde geëerbiedigd te worden en de tegenwoordige Voorzitter moest aftreden; maar uit naam van alle leden der Mij. betuigde spreker den heer Salm hartelijk dank voor alles wat hij zoowel in het openbaar als in het verborgene voor de Mij. had gedaan. Wanneer, zooals daareven gehoord werd, sedert het voorzitterschap van den heer Salm, het aantal leden der Mij. met 100 was toegenomen, dan was dit het werk van den nu aftredenden Voorzitter, en een gevolg van zijn tact en karakter. Voor dat alles bracht spreker hulde aan den heer Salm.

Na een herhaald en langdurig applaus zeide spreker het niet noodig te achten verder over de verdiensten van den heer Salm uit te wijden; hij stelde nu de vergadering voor, den heer Ed. Cuypers tot Voorzitter te kiezen, daar het voor dezen geen zware taak kan zijn als zoodanig op te treden, na reeds geruimen tijd Vice-Voorzitter te zijn geweest. Spreker was overtuigd, dat vele leden gaarne eens willen zien hoe de heer Cuypers den hamer zal hanteeren.

Ook dit voorstel werd met luide teekenen van bijval begroet.

De Voorzitter betuigde den vorigen spreker zijn dank voor diens woorden, en de vergadering voor de instemming daarmede. Recht aangenaam was het hem ook, dat de leden zich ingenomen betoonden met het voorstel om den heer Ed. Cuypers in zijne plaats te kiezen. Wij weten allen wat hij presteert, wij hebben hoogachting voor zijn werk, en zijn ateliers die hij gesticht heeft. Spreker wenschte den heer Cuypers geluk met de keuze der leden, en meende het oprecht als hij die een gelukkige noemde voor de Mij. Hij hoopte dan ook, dat de heer Cuypers de benoeming zou aannemen. Maar hij meende daaraan te moeten toevoegen, dat indien de Mij. wel eens slagen krijgt, men soms ook terug moet slaan; evenwel moet men vooraf goed bedenken wat men doet. Spreker had ook wel eens gezien, dat iets gedaan werd wat hij anders zou hebben gewild. Steeds moest getracht worden de vriendschappelijke verhoudingen met andere vereenigingen te onderhouden en te doen toenemen. Dit was altijd zijn streven

Prijsvraag: Vaste brug. Ontwerp: Chez le retour dans mon pays.

Corn. de Graaf, Haarlem. Prijs *f* 20.

geweest, en hij hoopte, dat het in 't vervolg bij 't Hoofdbestuur zou blijven voorzitten. Wat de toeneming van het aantal leden betrof, waarvoor de heer Posthumus Meijjes hem lof had toegezwaaid, spreker nam die hulde niet voor zich alleen aan, wel voor het geheele Hoofdbestuur.

De heer Cuypers zeide, verwonderd en verrast te zijn over de keuze der leden. en nog meer over de woorden door den Voorzitter tot hem gesproken. Spreker is getuige geweest van de blijken van sympathie die de leden voor den heer Salm en zijn karakter steeds getoond hebben; hij meende echter zelve niet dat meegaande karakter te bezitten. Toen de heer Posthumus Meijjes een bezoek bij mij bracht om over het aanvaarden van het voorzitterschap der Mij. te spreken, heb ik gezegd, vervolgde de heer Cuypers, niet dat buigzame karakter en dat sympathieke van den heer Salm te hebben. Maar de heer Posthumus Meijjes heeft mij overtuigd het voorzitterschap, al was het voor korten tijd, te moeten aanvaarden. Wanneer ik thans verklaar dit te zullen doen, dan wil ik slechts voor korten tijd de functie van Voorzitter vervullen, want ik zou zoo gaarne zien, dat de heer Salm, zoodra de gelegenheid daartoe bestaat, weder als Voorzitter optrad. Gaarne zal ik dus tijdelijk zijne plaats vervullen. (Applaus). Ik zal trachten door mijn daden de sympathie der leden te verwerven, maar ik hoop daarbij gesteund te zullen worden door mijn mede-bestuurders en de leden der Mij., en ik reken op aller medewerking voor 't geval, dat het noodig mocht zijn de bakens te verzetten.

De Voorzitter betuigde zijn dank aan den heer Cuypers voor diens besluit, en deed vervolgens eenige mededeelingen over den uitslag der prijsvragen: 1° voor een brug. 2° voor photographiën. Wat deze laatsten betrof, er was verdienstelijk werk geleverd, maar de eigenlijke vraag die gesteld was, scheen niet te best begrepen te zijn.

Nadat de namen der bekroonden, aan wie de behaalde prijzen zullen worden toegezonden, waren bekend gemaakt (*), verzocht de Voorzitter de aandacht voor de begrooting voor 1905.

Zonder discussie werd deze goedgekeurd. De Voorzitter merkte daarna op, dat het na die goedkeuring wel eens kon voorkomen, dat wijziging in die begrooting moest worden gebracht. Dit zou dan onder den heer Cuypers, als Voorzitter, het geval moeten zijn; deze wist echter zeer goed welke wijzigingen kunnen en mogen toegelaten worden, want hij is reeds jaren lang lid der Financiëele Commissie en dus best op de hoogte. Indien er alzoo verandering noodig is, dan — zoo hoopte de Voorzitter — zouden de leden deze ongetwijfeld goedkeuren.

Hierna deelde de Voorzitter mede, dat oorspronkelijk het voornemen had bestaan voor te stellen, de aanstaande September-vergadering in Zeeland te houden, en een bezoek te brengen aan Zierikzee en Goes. Maar door verschillende omstandigheden achtte het Hoofdbestuur het gewenschter dat bezoek tot een der volgende jaren uit te stellen. Spreker vroeg, hoe de leden er over dachten dit jaar een bezoek aan de Tentoonstelling te Luik te brengen, en te voren een vergadering te houden te Roermond, Maastricht of Valkenburg.

De vergadering stemde er in toe, dat door het Hoofdbestuur nadere mededeelingen zullen worden gedaan over eene bijeenkomst als door den Voorzitter in overweging was gegeven, om daarna een bezoek aan Luik te brengen.

Aangezien hierna geen der aanwezigen vragen of voorstellen in het belang der Mij. had te doen, deelde de Voorzitter mede, dat dit jaar na de vergadering niet gemeenschappelijk gemiddagmaald zou worden, daar slechts een paar leden zich hadden aangemeld vóór den tijd die daartoe in het Bouwkundig Weekblad was aangegeven. Wanneer men gemeenschappelijk aan tafel wil aanzitten, dan moet het Hoofdbestuur dit tijdig weten. om de noodige maatregelen te kunnen nemen en plaats in een der hôtels te bespreken, zal men daar behoorlijk kunnen worden ontvangen. Ditmaal gaven zich heden morgen nog leden op, maar 't is nu te laat. Men kan echter toch bijeen blijven, en in elk geval zullen velen elkander morgen, op den tocht naar Muiden enz., terugzien.

De Voorzitter gaf daarna nog eenige inlichtingen omtrent de bezoeken die in den namiddag zouden worden gebracht, en deelde mede, dat voor de leden exemplaren van een zooeven verschenen gids voor het Geschiedkundig Medisch-pharmaceutisch Museum ter beschikking lagen, en dat na het bezoek aan het stedelijk Museum een extra-tram de leden kosteloos zou vervoeren naar de Electrische Centrale.

Het Eerelid de heer C. Muysken vroeg een oogenblik gehoor; hij wenschte een enkel woord te richten tot den heer Salm, wiens voorganger hij was, en daarna tot diens opvolger. Spreker verklaarde het eens te zijn met de zooeven gehoorde woorden van den heer Posthumus Meijjes, tot den heer Salm gericht, waarbij aan dezen als Voorzitter der Mij. welverdiende hulde werd gebracht. Toen de heer Posthumus Meijjes en ik — zeide de heer Muysken tot den Voorzitter — acht jaren geleden bij U kwamen om U te verzoeken U eene keuze tot lid van het Hoofdbestuur te laten welgevallen, toen waren wij het er over eens, dat U de aangewezen man waart om Voorzitter der Mij. te worden. Van geen daad heb ik zooveel genoegen gehad. Het was toen eene verrassing voor U tot Voorzitter te worden gekozen, en ik wil gaarne bekennen in stilte gewaardeerd te hebben, dat U de benoeming hebt willen aanvaarden, want de taak van een Voorzitter der Mij. is niet gemakkelijk. Vooral niet in de dagen uwer verkiezing, omdat er toen niet altijd eenstemmigheid heerschte in zaken die ook de Mij. te behartigen had. Gisteren, bij intiemer samenzijn, werd U de Vrede-Voorzitter genoemd. Heden herhaal ik, dat U dit geweest zijt, dank zij Uwe groote mate van de zoo noodige bonhomie en lankmoedigheid. Niet genoeg kan dat gewaardeerd worden. Niet voldoende kan U dank betuigd worden voor al hetgeen U voor de Mij. verricht hebt. Dit is zooeven reeds geschied, maar als Eerelid wil ik het hier ter plaatse andermaal doen. Er zijn velen die belangstellen in de Mij. en hare daden gadeslaan. Zij hebben mogen constateeren, dat de Mij. onder Uw voorzitterschap steeds op 't rechte oogenblik is opgetreden, en wanneer het noodig was, krachtig de belangen heeft voorgestaan die zij moet behartigen. Dit waardeerende, zie ik U noode vertrekken, maar wij zullen U, zooals ik mag hopen, hier ter plaatse wederom terug zien.

Uw opvolger is niet de premier-venu. Hij is al lang lid van het Hoofdbestuur en heeft dus gelegenheid gehad ondervinding en leering op te doen, en hij zal daarvan gebruik maken voor de zware taak die hem wacht. Ik hoop, dat de Mij. ook onder zijn voorzitterschap moge bloeien en blijven vooruitgaan. Ik eindig met een „Leve de Maatschappij!"

Nadat de teekenen van instemming met deze woorden bedaard waren, zeide de Voorzitter slechts een eenvoudig woord van dank tot den heer Muysken te willen spreken. Deze, die zoo lange jaren Voorzitter was geweest, wist zeer goed wat van een Voorzitter der Mij. wordt gewenscht en verwacht. Spreker kende intusschen zijn eigen tekortkomingen zeer goed, en hij wenschte hier te herhalen, dat het niet juist was, in zijn persoon te huldigen wat door de Mij. gedaan was. Besluiten worden genomen, en daden worden verricht door de leden van het Hoofdbestuur en bloc. Daarom zij de hulde op dat bestuur teruggebracht.

Wat den nieuwen Voorzitter den heer Cuypers betrof. was de heer Salm overtuigd, dat deze wel zorgen zou zijn krachten te wijden aan de Mij., en dat hij haar tot verhoogden bloei zou weten te brengen.

De heer Cuypers, het woord verkrijgende, betuigde zijn dank voor de goede raadgevingen die hij in de eerste plaats van den heer Muysken, én ook van den heer Salm had ontvangen. Na al het gesprokene werd het hem haast te benauwd om het hart om als Voorzitter te durven optreden. Maar hij had nu bijna 12 jaren zitting als lid van het Hoofdbestuur, en in dat tijdperk veel gezien, ondervonden en geleerd. Wat de heer Muysken gedurende zijn lang voorzitterschap ten bate van de Mij. had verricht, behoefde hier zeker niet in herinnering te worden gebracht. En wat des sprekers voorganger betrof, van zijn daden was 't ook onnoodig hier iets te vertellen. Beiden hadden den nieuwen Voorzitter goeden raad gegeven. die deze niet in den wind zou slaan.

Spreker wilde vervolgen, maar. . . . H. M. onze geëerbiedigde Koningin en Z. K. H. de Prins der Nederlanden reden, tot het afleggen van een bezoek, met groot gevolg voorbij het gebouw der Maatschappij; de leden stormden natuurlijk naar de ramen om luide, en wuivende, hulde te brengen aan de Hooge Beschermvrouwe hunner vereeniging.

Toen de kalmte in de vergadering was teruggekeerd en ook de heer Cuypers zijn plaats weer had ingenomen, hernam deze het woord, om te verklaren, dat hij in het feit, dat juist op dit oogenblik en met zulk mooi zonnig weêr de Beschermvrouw der Maatschappij voorbij het gebouw reed, waar vergaderd werd, een lichtstraal zag, als een gunstig teeken dat zijn taak als Voorzitter zou verlichten. Hij verklaarde te zullen trachten de traditie der Mij. hoog te houden, en hoopte, dat zulks erkend zou kunnen worden, nadat hij een jaar als Voorzitter zou zijn werkzaam geweest. Hij hoopte de kracht te zullen hebben zijn taak naar behooren te vervullen, maar tevens te mogen rekenen op den

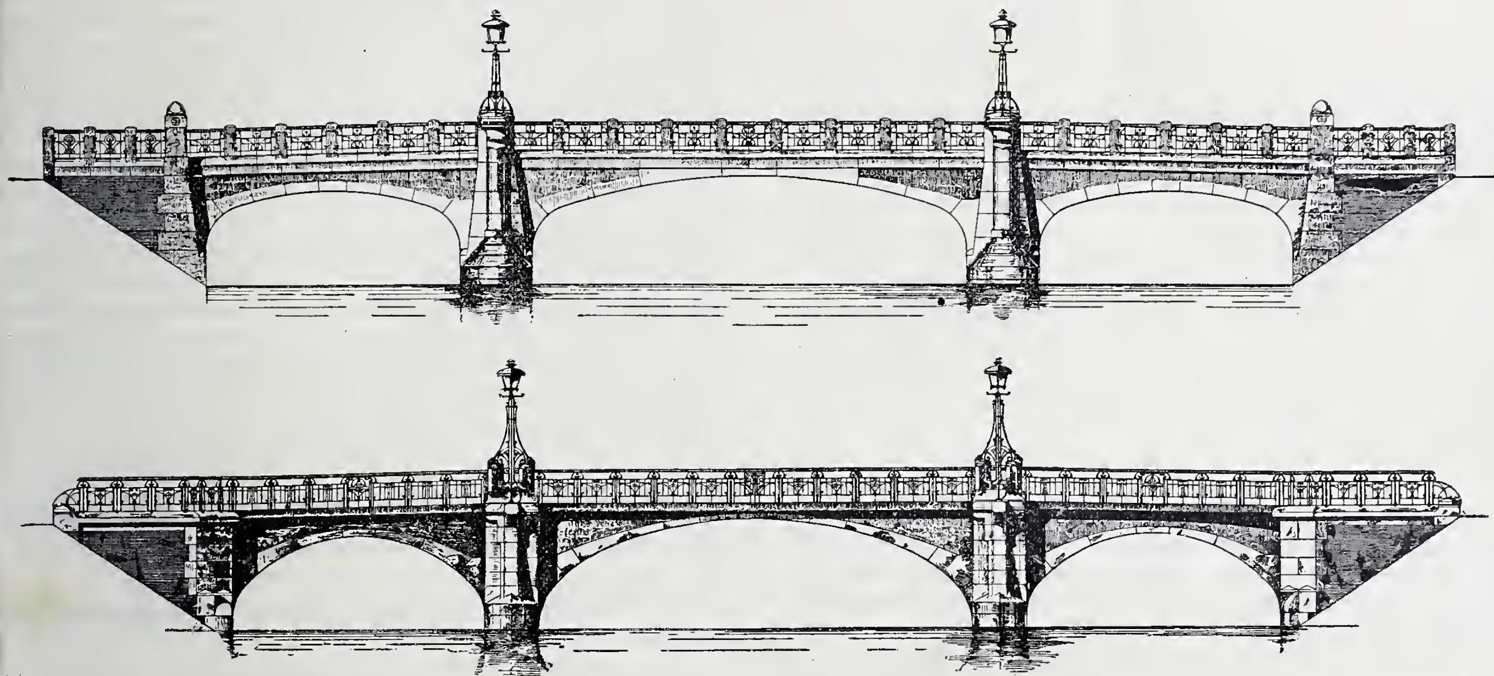
*) Zie Bouwk. Weekblad van 3 Juni 1905.

steun der leden. Af en toe moesten bakens verzet worden, en als dat noodig was, vertrouwde hij op aller medewerking. Onder dankbetuiging voor de woorden door de heeren Muysken en Salm tot hem gesproken, gaf de heer Cuypers zijn vertrouwen te kennen, dat over een jaar, wanneer hij hier rekening en verantwoording zou doen van zijn daden. getuigd kon worden, dat onder zijn presidium alles ordelijk en goed in de Mij. was toegegaan.

De Voorzitter nam nu nog ten slotte het woord, om de leden te wijzen op eenige zaken waarmede zij de Mij. en daarom ook zichzelven dienst konden bewijzen. Hij wees op de advertentiën in het Weekblad en vertrouwde, dat men niet zou vergeten zijn aanbestedingen daarin bekend te maken. Aan de Amsterdamsche leden verzocht hij hunne aanbestedingen in dat gebouw te doen plaats hebben. Ook beval hij de Permanente Tentoonstelling aan, met verzoek de menschen die goede en nieuwe materialen aanboden, op het nut te wijzen van die materialen in het gebouw der Maatschappij ten toon te stellen; en vonden de leden daarop iets van hun gading. dan moesten zij dat ook aan de tentoonstellers mededeelen; zoodoende zou het nut van de tentoonstelling beter blijken.

Maar ook konden de leden een goed werk doen met het werven van leden; hunne bijdragen in contributie en nieuwe denkbeelden, zouden gaarne aanvaard worden.

Na deze zaken nog eens in herinnering te hebben gebracht, sloot de Voorzitter de vergadering, zijn dank betuigende voor de aanwezigheid der leden, in wier vriendschap hij zich bij voortduring aanbeval.

Prijsvraag: Vaste brug.
Ontwerpen, gemerkt J. S.

A. W. C. Dwars, Utrecht.
Prijs *f* 30.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Vereeniging van Delftsche Ingenieurs. 2 Sept. 1905. De jaarlijksche zomer-vergadering had ditmaal te Haarlem plaats. Zij werd geleid door het bestuurslid den heer A. Déking Dura, aangezien de Voorzitter, de heer J. L. Cluysenaer, als zoodanig ontslag had genomen.

Bij de opening der vergadering bleek alras, dat de oorzaak van deze ontslagneming lag in het besluit, door het bestuur genomen, om aan deze vergadering voor te stellen een protest te doen hooren over de samenstelling van het College van Curatoren van de Technische Hoogeschool te Delft. De heer Cluysenaer, zelve lid van dat College, had zich met dat besluit niet kunnen vereenigen.

Thans werd door het bestuur voorgesteld aan H. M. de Koningin een adres te richten, waarin zal worden uitgesproken, dat de samenstelling van het College niet kan worden geacht te zijn in het belang van het technisch onderwijs. en wordt aangedrongen op versterking van het technisch element in het College. Het bestuur deelde nog mede, dat de verzending van een dergelijk adres zoo spoedig mogelijk zou plaats hebben.

Zonder beraadslaging werd het voorstel van het bestuur aangenomen.

De verkiezing van een nieuwen Voorzitter werd uitgesteld; besloten werd die te doen plaatsen in de te houden buitengewone vergadering, waarin nader zal worden toegelicht, waartoe het voorstel geleid heeft, om op uitnoodiging van den Ned. Aannemersbond, in overleg met dezen, te komen tot de instelling van een raad (of raden) van arbitrage.

De Voorzitter kon tot geruststelling der vergadering mededeelen, dat de heer Cluysenaer lid der Vereeniging blijft. Hierna stelde de heer Ph. W. van der Sleyden een motie voor, waarin door de vergadering betuigd wordt, dat zij de ontslagneming van den Voorzitter betreurt, maar de redenen daartoe eerbiedigt. Deze motie werd zonder beraadslaging goedgekeurd.

Na behandeling der huishoudelijke zaken werd van af de bestuurstafel mededeeling gedaan van een ingekomen verzoek der „Vereeniging van Nederlandsche bouwkundige Opzichters en Teekenaars" om hen zooveel mogelijk des zomers een verlof van eenige dagen toe te kennen, met behoud van salaris. Op voorstel van den Voorzitter werd instemming met het verzoek betuigd.

Aan de Commissie uit „het Nut" is omtrent hare circulaire inzake het geven van onderwijs per correspondentie bericht. dat die vorm van onderwijs, voor zoover bekend, hier te lande in de technische vakken nog weinig is toegepast, en daaraan ook geen behoefte wordt gevoeld. De vergadering kon zich met dit antwoord vereenigen.

De heer J. de Koning, Voorzitter der Commissie voor de wijziging van het tarief voor technischen arbeid van Ingenieurs en Architecten, dat als leiddraad moet dienen voor de berekening van de te vorderen honoraria, lichtte het bestuursvoorstel omtrent de inrichting van het tarief toe. Na eenige discussie werd besloten, dat het tarief zal worden gepubliceerd, bijna zonder wijziging van het ontwerp. Het zal vervolgens op ruime schaal worden verspreid, omdat het publiek nog steeds onjuiste denkbeelden heeft over het honoreeren van den technischen arbeid van Ingenieurs en Architecten.

In de plaats van den heer Déking Dura, die volgens rooster als bestuurslid aftrad, werd gekozen de heer P. H. Kemper, Hoofdingenieur Directeur 1e kl. van den Waterstaat, te Haarlem.

Onder leiding eener Commissie werd na afloop der vergadering een boottocht gemaakt om de Velzerbrug en de nieuwe havenwerken van IJmuiden in oogenschouw te nemen. In de voorafgegane vergadering waren omtrent deze werken eenige mededeelingen gedaan; de heer J. J. W. van Loenen Martinet had de electrische bewegingswerktuigen der brug behandeld, en de heer H. Wortman de Visschershaven.

De bijeenkomst, die druk bezocht was, eindigde met een gemeenschappelijken maaltijd.

INGEZONDEN.

De prijsvraag voor de Carnegie-stichting heeft tot beschouwingen in verschillende bladen aanleiding gegeven, waarin de Voorzitter der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op minder welwillende wijze wordt beoordeeld.

Ik erken, dat mocht die Voorzitter de uitnoodiging, door het bestuur van genoemde stichting, naar gezegd wordt, tot hem gericht, hebben aangenomen, er voor dit oordeel grond bestaat.

Maar het komt mij voor, dat de Voorzitter, het delicate van zijn positie begrijpend, voor de uitnoodiging kan bedankt hebben. Het zou mij en vele leden der Maatschappij zeer aangenaam zijn, dit laatste vermoeden in Uw blad bevestigd te zien.

A. W. WEISSMAN.

De redactie meent naar aanleiding van dit schrijven te moeten opmerken, dat de heer *Architect* Ed. Cuypers is uitgenoodigd tot medewerking aan de prijsvraag, en niet de heer *Voorzitter der Mij. t. Bev. d. Bouwkunst* Ed. Cuypers.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 2 September 1905. *Versailles*. Naar aanleiding van mededeelingen in dagbladen omtrent teekenen van bouwvalligheid die het paleis te Versailles begint te vertoonen, maar waarover in Fransche dagbladen nog niets werd medegedeeld, herinnert het blad aan de geschiedenis van het paleis en zijn parken.

Hervorming van het teekenonderwijs Overgenomen artikel van D. uit de N. Rott. Courant, naar aanleiding waarvan betoogd wordt, ook aan de hand van het pas verschenen boek van den heer J. D. Ros, dat, al moge ons teekenonderwijs verbetering noodig hebben, een algemeene hervorming niet noodig is; immers, met de geschiedenis van ons teekenonderwijs voor oogen, zal men inzien, dat wij in dat opzicht geenszins tot de achterlijke naties gerekend mogen worden.

Andermaal wordt de *Prijsvraag voor het Vredespaleis* besproken, naar aanleiding van opmerkingen van het Handelsblad over 't ontbreken van een werkkamer voor de verslaggevers en een hulptelegraafkantoor. Daartegenover — zegt het blad — maakt het bericht in het Bouwk. Weekblad van 26 Aug. j.l. over de Prijsvraag, in 't bijzonder de bouwplaats, een eigenaardig effect. Naar aanleiding van dat bericht wordt de vraag gedaan of het niet een weinig beneden de waardigheid van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst ligt, om door dergelijke berichten stemming te maken voor het beleid van het bestuur der Carnegie-stichting, en de minder gelukkige keuze van het terrein te vergoelijken. Het vertrouwen in de zaak is — volgens het blad — door het bericht niet verhoogd; het geschokte vertrouwen te herstellen zou in de bestaande omstandigheden op den weg liggen van het Hoofdbestuur der Maatschappij en van de redactie van haar orgaan.

Architectura, 2 September. *Adviezen* omtrent de te nemen conclusiën over de vragen gesteld bij gelegenheid van het Xde Lustrum van het Genootschap A. et A.

De Prijsvraag van het Vredespaleis. Opsomming van de grieven tegen het prijsvraag-programma, uitgesproken in verschillende bladen, ook gewone dagbladen, die wellicht aanleiding zullen geven om in eene vergadering van het Genootschap A. et A. van gedachten te wisselen over eene wijze van prijsvraaguitschrijven, welke voor de bouwkunst weinig bevordelijk, in strijd is met de belangen harer beoefenaren en geheel valt buiten de lijn waarin het Genootschap te allen tijde actief geweest is.

De geuitte bemerkingen overwegende, heeft de redactie nog goed vertrouwen, dat het Bestuur der Carnegie-stichting tegemoetkoming zal toonen, en niet zal opzien tegen het doen verschijnen van een supplement op het programma.

Het „Technisch gedeelte" geeft het vervolg van *Bouwcoöperatie in plaats van bouwspeculatie,* en een eerste gedeelte van *De woonhuisbouwkunst in Engeland.*

De Bouwwereld, 30 Augustus. *De beveiliging tegen den bliksem van uit gewapend beton opgetrokken gebouwen,* door Dr. D. van Gulik. Voor zulke gebouwen moet de beveiliging reeds in het bouwplan worden opgenomen, en niet, zooals gewoonlijk, eerst als 't gebouw gereed is. Het euvel kan nog verbeterd worden door: 1°. opvangers; 2°. aansluitingen met andere groote metaalmassa's binnen in het gebouw, als buizenleidingen en uitgestrekte machine-deelen, en 3°. grondverbindingen.

Architecten-woningen. Het landhuis Yattendon van wijlen Alfred Waterhous (met afbeelding van gevel en plattegrond), door J. H. W. Leliman.

Technisch Weekblad, 31 Augustus. Vervolg van: *Een en ander over den Bond van Technici en het Informatie-bureau.*

Iets over het berekenen van reservoirs. Ruberoïde, zijn eigenschappen en aanwending in de techniek.

UIT DEN VREEMDE.

Het hoofdstation te München zal aanmerkelijk uitgebreid worden. Dat zoo iets niet op losse schroeven gebeurt, blijkt, daar Directionsrat Haslauer zich vooraf volkomen op de hoogte gesteld heeft van de inrichting van een goed station en daartoe het vorige jaar de stations te Londen, Parijs, Weenen, Abbazia, Hamburg, Kiel, Frankfort a. M., Koblentz, Bonn, Keulen, Dusseldorf, Aaken, Essen, Dortmund, Hildesheim, Münster, Osnabrück, Hannover, Bremen, Heidelberg en nog vele andere bezocht, en bestudeerd heeft. Misschien zal aan het station een hôtel verbonden worden op de wijze als in Abbazia.

Amerikaansche bladen maken zich ongerust over den tijd, gedurende welke het veilig zal zijn om een zoogenaamden Skyscraper te bewonen. Ze zullen niet langzamerhand als gewone huizen, bouwvalligheid vertoonen, maar plotseling in elkaar storten, als een der samenstellende ijzerconstructies het aflegt.

Door de voornaamste architecten zijn hierover verschillende stukken geschreven en allen komen ongeveer hierop neer, dat de in den laatsten tijd gebouwde stalen en steenen huizen wel 5000 jaren duren kunnen, en onder alle omstandigheden volkomen veilig zijn, indien..... En nu komt het op dat indien — heelemaal aan, n.l.: dat de uitvoerder goed gewerkt heeft, dat de materialen die gebruikt zijn goed waren, dat het ijzerwerk goed in de verf gehouden wordt, enz. enz. Anderen schrijven, dat er niemand is, die eenig oordeel vellen kan over den levensduur der moderne ijzer- en steenconstructies en dat men zijn tijd zal moeten afwachten. Die dan heeft, die dan zorgt.

Er is een nieuwe officieele kaart op groote schaal van Parijs uitgekomen. Zij is ongeveer 22.5 Meter lang en 18 Mr. breed. Elk gebouw (er zijn er 88.500) is er op aangegeven.

De eerste ijzeren spoorwegbrug in de Vereenigde Staten van Amerika was gebouwd aan den Philadelphia en Reading spoorweg te Manaijunk, door Richard Osborne, in 1845.

Te Champlieu, nabij Compiègne, is een Romeinsche schouwburg ontgraven, even belangrijk als die te Orange. De toestand van het gebouw is nog zoo uitmuntend, dat er maar betrekkelijk kleine herstellingen noodig zullen zijn, om er wederom voorstellingen in te kunnen geven.

De „Société Française des Habitations à Bon marche" heeft een internationale prijsvraag uitgeschreven, tot het verkrijgen van een goedkoopen en goeden watermeter.

Het programma vermeld de eischen die bij de proefnemingen aan den meter zullen gesteld worden.

Op Woensdag 8 November a. s. zal waarschijnlijk Koning Eduard VII plechtig de doorbreking tusschen het Strand en Holborn te Londen openen. De nieuwe straat zal genoemd worden „Kingsway".

VERBETERING.

In het artikel „Herstellen of vervallen", opgenomen in het Bouwk. Weekblad n°. 35 van 2 September 1905 is een zeer storende drukfout ingeslopen.

Op bladz. 458, 2e kolom, regel 2 van onderen enz. staat: „en juist daaraan zijn zooveel gebrekkige combinatiën van verschillende kunstvormen te danken".

Men gelieve te lezen voor gebrekkige combinatiën: gelukkige combinatiën.

BERICHTEN.

De **medaille voor Kunst en Wetenschap** is door H. M. de Koningin toegekend aan den heer Dr. P. J. H. Cuypers, te Roermond.

Harderwijk. Tot Gemeente-architect is benoemd de heer G. L. de Goederen, opzichter bij de gemeentewerken te Leiden.

Prijsvraag Vredespaleis. In de leden-vergadering van het Genootschap Architectura et Amicitia op 6 dezer gehouden, is de

prijsvraag Vredespaleis ter sprake gekomen. De wijze waarop deze is uitgeschreven kon, volgens den Voorzitter, den heer H. P. Berlage Nz., geenszins bevredigen, en de tweeslachtigheid, uitnoodiging van enkele architecten en openstelling voor algemeene medewerking, had wrevel gewekt.

Eveneens oordeelde de heer W. Kromhout Czn., die zijn gevoelen trouwens reeds in de N. Rott. Courant van 17 Aug. jl. had kenbaar gemaakt, en waarmede „Architectura" en de „Bouwwereld" het eens waren. Dat de Mij. t. B. d. Bouwkunst zich niet had uitgesproken, bevreemde hem, en daarom stelde hij voor, naar de oorzaak daarvan te vernemen, die waarschijnlijk in meeningverschil was gelegen.

Intusschen bleek uit nadere bespreking der zaak, dat het Bestuur van A. et A. reeds aan het Bestuur der Carnegie-Stichting had gevraagd, of juist zijn de door de pers medegedeelde uitnoodiging van Hollandsche architecten, — wie in 't buitenland zijn uitgenoodigd, — en welke architecten deel hebben uitgemaakt van de Commissie van voorbereiding. Antwoord werd nog ingewacht.

Indertijd had de heer Van Karnebeek aan den heer Ingenohl medegedeeld, dat het bestuur der Carnegie-Stichting, geheel vrij in zijne handelingen, een internationale prijsvraag zou uitschrijven; bovendien zouden enkele architecten worden uitgenoodigd, wier medewerking gewenscht werd. Voor eene afkeurende uitspraak over deze methode achtte de heer Ingenohl geen voldoenden grond aanwezig. Immers zijn wel enkele architecten tot mededinging aangezocht, maar voor ieder blijft de medewerking aan de prijsvraag opengesteld. Niemand wordt dus belet, tegenover de uitgenoodigde landgenooten en de buitenlanders in het strijdperk te treden.

Uit de verdere besprekingen bleek o. a., dat verondersteld werd, dat het Hoofdbestuur van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst de hand zou hebben gehad in den gang van zaken betreffende de prijsvraag. Voor zoover ons echter bekend is, heeft het Bestuur der Carnegie Stichting aan geen der bouwkundige vereenigingen advies gevraagd, en heeft ook geen dezer een ongevraagd advies gegeven.

A. et A. is nu van plan binnen kort per motie, die men ook naar het buitenland zal opzenden, opheldering te vragen inzake de juiste bedoelingen van plannen en prijsvraag, vooral of de niet aangezochte mededingers even serieus in aanmerking zullen worden gebracht, hun plannen op gelijken voet zullen worden beoordeeld.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	26	jaar	salaris	f 60.—
"	"	"	20	"	"	- 50.—
"	"	"	28	"	"	- 85.—
"	"	"	30	"	"	- 100.—
"	"	"	35	"	"	- 100.—
"	"	"	25	"	"	- 95.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	58	"	"	- 100.—
"	"	"	22	"	"	- 70.—
"	"	"	34	"	"	- 100.—
"	"	"	23	"	"	- 65.—
"	"	"	39	"	"	- 90.—
"	"	"	31	"	"	- 100.—
"	"	"	26	"	"	- 90.—
"	"	"	37	"	"	- 80.—
"	Teekenaar	"	20	"	"	- 35.—
"	"	"	20	"	"	- 50.—
"	"	"	18	"	"	- 25.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 11 SEPTEMBER.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis op Sophia's Hoeve.

De archit. A. v. Driesum Szn., n.m. 2 u. in het hotel „de Moriaan". Bestek en teek. verkrijgb. bij besteder.

GORINCHEM. Het bouwen van een woonhuis met achterhuis, waarin koe en paardenstal en een schuur met varkenshok, enz.

Mevr. de Wed. J. D. Heuff 's midd. 12 u. Bestek en teek. à f 1,50 verkrijgbaar bij J. Opstelten en bij M. A. Rozendaal te Overslingeland. Aanw. volgens bestek.

DINSDAG 12 SEPTEMBER.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van een rijwielfabr. met magaz. en kantoorlokalen.

De bouwk. J. Godee v.m. 11 u. in het Zuidhollandsch koffiehuis. Bestek en teek. ad. f 2 verkrijgb. bij besteder.

GRONINGEN. Het maken van grondverbeteringen en ophoogingen en het daarop bouwen van eene sluiswachterswoning met schuur en van eene sluisknechtswoning met magazijn, behoorende tot de werken voor den aanleg eener nieuwe schutsluis ten weste van de nieuwe Statenzijl, in de provincie Groningen. Ram. f 15000.

Het prov. bestuur n.m. 1½ u. Bestek no. 187, na 29 Aug. ter lezing aan het gebouw van het min. van W., H. en N., aan de lokalen der prov. best. en te bekomen bij Gebr. v. Cleef te 's-Hage. Inl. te bekomen bij den hoofdingenieur-directeur Castendijk te Leeuwarden, den ingenieur Baucke te Groningen en den opzichter Huitema te Winschoten.

KLOOSTERZANDE (ZEEL.). Het bouwen van een woonhuis met bijgebouw.

Mej. de Wed. C. C. M. Fassaert, n.m. 2½ u. Bestek en teek. bij de Wed. B. Kindt ter inzage. Aanw. 12 Sept., n.m. 1 u. Inl. bij Cam. Bleijenbergh te St. Jan Steen.

UTRECHT. Bestek 1028. Het maken van eene dubbele wachterswoning bij K. M. 162.392 (Wachtpost 130) met bijbehoorende werken op den lijn Arnhem-Leeuwarden.

De Maatij. tot Expl. van Staatsspoorwegen n.m 2 u. aan het Centraalbureau in het Moreelse Park.

WOENSDAG 13 SEPTEMBER.

BUSSUM. Het bouwen van een bestuursgebouw o.a. op de renbaan „Cruysbergen".

De arch. v. d. Goot en Kruisweg, 's midd. 12 u. in het hotel Nieuw-Bussum. Bestek en teek. ad. f 2 verkrijgb. bij besteders.

's-GRAVENZANDE. Het bouwen eener molenaarswoning nabij den Poelmolen.

Het best. v/d. Poelpolder. Bestek en teek. ter visie bij J. C. Huisman „Spaansche Vloot".

LOCHEM. Het bouwen van twee heerenhuizen aan één blok aan de Kastanjelaan.

De heer L. Reudink, 's av. 7 u. in het cafe Central, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 13 Sept., v.m. 8½ u.

DONDERDAG 14 SEPTEMBER.

GROUW. Het bouwen van 12 werkmanswoningen, annex bestrating en walbeschoeiïng.

Het bestuur der bouwvereen. „Oosterveld". Bestek en teek. à f 1.25 verkrijgb. bij den arch. K. B. Budstra te Grouw, bij wien inl. te bekomen. De briefjes in te leveren onder lett. A bij U. Rijpma te Grouw.

HALLE. (GELD.). Het weder opbouwen van een woonhuis, bestaande in het metsel-, timmer-, verf- en glaswerk.

De heer D. J. Jolink, n.m. 5 u. bij Lovink, alw. bestek en teek. ter inzage. Inl. verstrekt W. Rutgers te Varsseveld. Aanw. 14 Sept. n.m. van 3—4 u.

LOCHEM. Het bouwen van twee arbeiderswoningen in de Zuider Enk.

De heer H. J. Nijkamp, 's av. 7 u. in 't cafe van de wed. Vruchterman, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 13 Sept. n.m. 5 u.

VRIJDAG 15 SEPTEMBER.

TILBURG. Het bouwen van een winkelhuis met afzonderlijke bovenwoning, verder bijbouwen werkplaats, magazijn en bergplaats, op het perc. kad. bekend sectie M. no. 5776 aan de Heuvelstraat.

De arch. F. C. de Beer bij wien bestek ad f 1 verkrijgb. en teek. ter inzage.

ZATERDAG 16 SEPTEMBER.

APELDOORN. Het vergrooten van het pension „Charma" aan de Regentesselaan.

De archit. Andr. v. Driesum Szn., bij wien vanaf 12 Sept. bestek en teek. ad f 1,25 verkrijgbaar. Tijd en plaats van aanbesteding volgens bestek.

GORREDIJK. Het bouwen van een woonhuis op een vrij terrein aan den kunstweg Bergum—Heerenveen.

De heer J. Rijkens 's av. 8 u. Bestek en teek. ter inzage in hotel Poppes. Inl. verstrekt H. A. Zwart, architect.

MAADAGN 18 SEPTEMBER.

BUGGENUM. Het bouwen eener zusterswoning met bewaarschool.

Het gem.best. n.m. 5 u. Bestek en teek. ad f 2.50 verkrijgb. ten raadhuize. Inl. verstrekt de archit. C. Franssen te Roermond. Aanw. 18 Sept. n.m. 3 u.

VRIES (DR.) Het bouwen eener onderwijzers-woning te Tinaarlo.

Het gem. best., v. m. 11 u. Bestek en teek. ad f 1,25 verkrijgb. ter Secretarie. Inl. verstrekt de Archit. Hajema op 15 en 16 Sept. van 2—4 u, n.m. Aanw. 13 en 14 Sept., n.m. 2 u. Samenkomst op het terrein.

WEERT. Het bouwen van een heerenhuis, met bijlev. van materiaal.

De heer Ant. Gerits, nam. 5 uur in de herberg van Andr. Lenders. Bestek en teek. bij besteder ter inzage.

DINSDAG 19 SEPTEMBER.

's HERTOGENBOSCH. Het uitbreiden van het hoofd- of administratiegebouw en de gebouwen aan de vrouwenafd., alsmede eenige daarmede in verband staande werken aan het gesticht „Renier van Arkel".

Het college van regenten over de Godshuizen en den algemeenen arme, v.m. 11 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

17 AUGUSTUS.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het verbouwen van perc. no. 124 aan de Utrechtschestraat. Door den bouwk. F. W. Tijmann.

Laagste inschr. G D. Clausing, Amsterdam, voor f 5180.

ELST. Het opbouwen van een woon- en achterhuis en schuur voor rekening van den heer J. A. C. Burgers. Door den bouwk. Hoorneman.

Laagste inschr. A. Th. Hendriks, Nijmegen, f 9369. Gegund.

23 AUGUSTUS.

AALTEN. Het bouwen van een woonhuis voor den heer G. Meijerman.

Laagste inschr. A. Jansen, f 1439. Gegund.

BUSSUM (ONDERH.) Het bouwen van een dubbel woonhuis aan de Hamerstraat. Door de arch. Rigter en Bronkhorst.

Laagste inschr. J. v. 't Klooster, f 4840.

MAASSLUIS. Het bouwen van een woon- en winkelhuis aan de Nieuwstraat Door den heer J. de Kloe, namens den heer H. C. Vester.

Laagste inschr. J. P. Wimmers, f 5888. Gegund.

24 AUGUSTUS.

DRAGTEN. Het bouwen van een winkel huizinge met afzonderlijke bovenwoning te Dragten. Door den heer P. Steenhuis.

Gegund aan G. S. Kijlstra, Dragten, voor de raming, zijnde f 3963.

28 AUGUSTUS.

VARSSEVELD (GELD.). Het bouwen van een woonhuis met bijlev. van alle materialen. Door den heer G. J. Heetzen.

Metselwerk. Laagste inschr. H. Lammers, Westendorp, f 977*.

Timmerwerk. H. te Kiefte, f 847*.

Smidswerk. C. Venderbosch, f 52*.

Verfwerk W. Schieven, f 73*.

Massa. Th. ten Brinke, f 2045,50 * Gegund.

WESTERVOORT. Het bouwen van eene arbeiderswoning Door den heer P. Hugen.

Laagste inschrijver J. Jansen, Westervoort, f974. Geg. zonder steenenleverantie en verfwerk.

29 AUGUSTUS.

WEERT. Het maken der gebouwen met bijbehoorende putten voor de gasfabriek. Door het gemeentebest.

Laagste inschr. H. Wesgels, f 13300.

ZEIST. Het bouwen van een gereform. school met acht lokalen op een terrein gelegen aan den Nieuwen weg nabij de Montaubanstraat. Door den bouwk. K. G. Pijper.

Laagste inschrs. Ruijsenaar en v. Doorn, f 15548,50.

30 AUGUSTUS.

BERGSCHENHOEK (Z.-H.). Het afbreken van een bestaand gebouw, en het weer ter plaatse bouwen van 3 woonhuizen, aldaar, in 2 perceelen en in massa. Door den arch. C. Buurman.

Perc. 1. Laagste inschrs. J. H. Buitendijk, Berkel en Rodenrijs, f 1381.

Perc 2. M. van Ekelenburg, f 1530

Massa. P. v. d. Berg, Bergschenhoek, f 3275

DOESBURG. Het bouwen van 6 woningen in een blok. Door de Doesburgsche Maatij. tot Expl. van woningen.

Laagste inschr. Gebr. v. Gessel, Dieren, f 7398.

STEENWIJK. Het verbouwen en weder bijbouwen van een lokaal aan de Geref. school aldaar.

Laagste inschrijvers Voerman en Mol, Steenwijk, f 1620. Gegund.

WIRDUM. (GR.). Het bouwen eener behuizing voor den heer R. Dijkhuizen, zonder verf-, glas en behangerswerk.

Laagste inschr. J. Dijkman, Roodeschool, f 5193. Gegund.

31 AUGUSTUS.

BAARDWIJK. Het bouwen van een woonhuis met café. Door den heer H. Mulders.

Laagste inschr. A. Snijders, f 2995.

BREDA. Het bouwen van twee heerenhuizen op een perceel grond gelegen aan den Boulevard Breda—Mastbosch onder Teteringen, kad. bekend sectie II no. 2447. Door den arch. J. A. v. Dongen.

Timmerw. Laagste inschr. Ch. Nuiten, f 4757

Metselw. Th. de Krom, Princenhage, f 4074.

Massa. W. J. Wackerhausen, Teteringen. f 8559.

UITHUIZEN. Het bouwen eener school van 3 localen en onderwijzerswoning. Door de arch. Ros te Groningen en A. Rubertus te Uithuizen.

School. Laagste inschrijver Johs. Stam, Uithuizen, f 7768*.

Woning. Gebroeders Lietmeijer, Uithuizen, f 3379*. * Gegund.

1 SEPTEMBER.

DENEKAMP. (OV.). Het bouwen van een woonhuis met stoomkorenmolen, aan den weg naar Nordhorn te Denekamp. Het metselwerk zonder het timmerwerk met bijlevering der materialen. Door den heer G. Kienhuis.

Arbeidsloon. Laagste inschr. Jan Keller, f 310*.

Timmerwerk. Anocé en Baijer, Oldenzaal, f 1189*. * Gegund.

HILVERSUM (ONDERH.). Het verbouwen van hotel „het Gooiland" aan de Emmastraat. Door den arch. J. H. Slot.

Laagste inschrijver P. Zwaag, f 10150,50. Gunning aangehouden.

SILVOLDE Het bouwen van een zuivelfabriek nabij het dorp Silvolde, met bijlev. van alle benoodigde materialen. Door het bestuur der coöp. zuivelfabriek.

Laagste inschrijver E. Th. Achterhof, Dinxperlo, f 5114. Nog niet gegund.

2 SEPTEMBER.

ARNHEM. Het bouwen van een woonhuis bestemd voor een kindertehuis met afzonderlijke bovenwoning op het terrein Klarendalsingel bij de Hovenierstraat. Door den arch. W. G. Welsing.

Laagste inschr. G. Peters, f 7394. Gunning in beraad gehouden.

HOOFDDORP. Het bouwen van een boerderij met rijtuighuis, boenhuis en zesroedekapberg aan den Middenweg bij de Lisserweg te Haarlemmermeer. Door de bouwk. J. W. de Hey en Zn.

Metselw. Laagste inschr. D. Roos, f 4550.

Timmerwerk. A. den Ouden, f 6888,88.

Massa. A. den Ouden, f 11438*. * Gegund.

VLIJMEN. Het afbreken en het weder opbouwen van een heerenhuis, met bijlev. van de tekort komende bouwmaterialen, voor rekening van den weled. heer W. J. Blom. Door den bouwkundige J. van Vlijmen.

Laagste inschr. J. de Bont, Nieuwkuik, f 6330.

4 SEPTEMBER.

ANNEN (Dr.). *a*. Het vergrooten en restaur. van de school te Eext (bijbouw nieuw lokaal, gang rasterwerk enz.) *b*. Het verbouwen van de school te Annerveensche kanaal. Door het gem. best. van Anloo.

Laagste inschr. J. C. Kamminga, Veendam, f 5820. Gnnning voorbehouden. 1 biljet te laat ingeleverd.

AMSTERDAM. Het bouwen van eene smederij met kolenbergplaats, aan de Ruiterkade, op het terrein ten westen van den hoofdwacht der brandweer. Door het gem.best.

Laagste inschr. G. H. Oberink, f 5985.

AMSTERDAM. 1e. Het bouwen van een laboratorium en gloeiinrichting: 2e. het verbouwen van een magazijn annex werkplaats; beide op het terrein der ooster gemeentegasfabriek aan de Linnaeusstr. te Amsterdam. Door het gem.best.

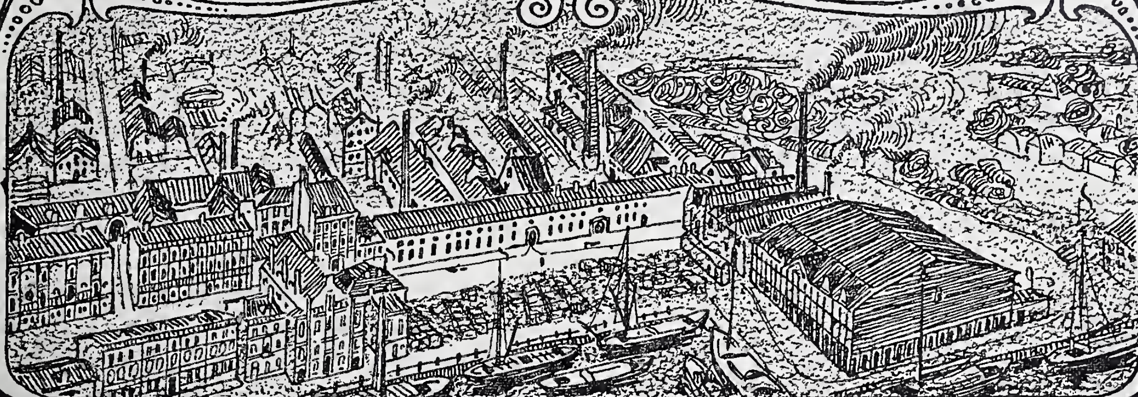
Laagste inschr. J. Gelens Cz., f 38996.

ENSCHEDÉ. Het bouwen twee woonhuizen met bijgebouw aan de Emmastraat. Door den archit. G. Beltman AGzn.

Laagste inschr. H. Wagelaar Gz., f 5044. Volgens bestek 8 dagen beraad.

Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën- en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegels en Faience, Faience en Tegelfabriek HOLLAND, Utrecht.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.

KRISTAL-GLAS-EN AARDEWERKFABRIEK „DE SPHINX"

MAASTRICHT

MAATSCHAPPY TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

92e Algemeene Vergadering

Maastricht Zat: 23 Sept: 1905

9½ u. Vergadering in het Schouwburggebouw

1½ u. Bezoek aan de Kristal-Glas-en Aardewerkfabriek „de SPHINX" voorheen PETRUS REGOUT.

3 u. 57 vertr. Maastr. naar Valkenburg

6½ u. diner in Hotel de l'Empereur

Luik zondag 24 September

8 u. 20 (v.m) vertrek van Valkenburg naar Luik

10 u. bezoek aan de Tentoonstelling

4 u. 20 (n.m) vertrek uit Luik

TENTOONSTELLING TE LUIK

BEHOORENDE BIJ HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD VAN 16 SEPT: No 37 C. A. VLAANDEREN

92ste Algemeene Vergadering.

Maastricht, Zaterdag 23 September 1905.

Bijeenkomst der leden, des morgens te half 10 uur, in den foyer van den Schouwburg.

Agenda der vergadering.

1. Mededeelingen van het Hoofdbestuur.
2. Benoeming der Commissie van stemopneming, bestaande uit vijf Gewone Leden der Maatschappij, voor de verkiezing in 1906 van leden van het Hoofdbestuur.
3. Verkiezing van de leden der Jury ter beoordeeling van de antwoorden op de prijsvragen voor schetsen en photographiën, uitgeschreven ter gelegenheid van de Algemeene Vergadering. (**N.B.** Het **programma dezer prijsvragen** is opgenomen in het Bouwkundig Weekblad van 26 Aug. 1905. De keuze der leden van de Jury heeft plaats uit de ter vergadering aanwezige leden van de Maatschappij.)
4. Mededeelingen ter inleiding van het bezoek aan de Tentoonstelling te Luik.

Te 12 uur precies zal in het schouwburggebouw gelegenheid bestaan tot het nuttigen van een koud tweede ontbijt, tegen den prijs van hoogstens *f* 1 per persoon.

Te één uur 15 minuten, samenkomst in de feestzaal van de Kristal-, Glas- en Aardewerkfabriek „de Sphinx" aan de Boschstraat te Maastricht. Bezichtiging dezer fabriek.

Tijdens het bezoek aan de verschillende afdeelingen dezer fabriek zullen de noodige inlichtingen omtrent de wijze van werken enz. worden verschaft.

Te 3 uur 57 min., vertrek van Maastricht naar Valkenburg; aankomst aldaar te 4 uur 16 min.

Wandeling langs het kasteel Oost, de Hermitage, de kasteelen Schaloen en Genhuis (Oud-Valkenburg), enz.

Terug te Valkenburg omstreeks 5 uur 30 min., alwaar te half zeven uur gemeenschappelijk het middagmaal zal worden gebruikt in het Hôtel de l'Empereur, tegen *f* 2.50 per persoon, zonder dranken.

Luik, Zondag 24 September 1905.

Te 8 uur 20 min. des voormiddags, vertrek van Valkenburg, aankomst te Luik te 9 uur 45 min.

Te 10 uur, bezoek aan de Tentoonstelling. De leden zullen vooraf een geïllustreerden gids met een plattegrond van het tentoonstellingsterrein ontvangen, waarop een te maken wandeling ter bezichtiging van de merkwaardigste onderdeelen der tentoonstelling is aangegeven.

Op het terrein zal zooveel mogelijk gezamenlijk gemiddagmaald worden.

De trein die des namiddags te 4 uur 20 min. van Luik vertrekt en te 5 uur 31 min. te Maastricht aankomt, sluit aan op den sneltrein van 5 uur 40 min. uit Maastricht naar Arnhem, Utrecht, Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage, Zutphen enz.

Heeren leden die aan de bijeenkomst zullen deelnemen en verzekerd willen zijn behoorlijk logies enz., door het Bureau van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst besteld, te vinden, worden in hun belang zeer **dringend** verzocht per briefkaart aan dat Bureau, Marnixstraat 402 te Amsterdam, mededeeling te doen, of zij:

1°. den nacht van Vrijdag 22 op Zaterdag 23 Sept. te Maastricht wenschen te logeeren;

2°. aan het dejeuner aldaar op 23 Sept. deelnemen;

3°. aan den maaltijd te Valkenburg, op 23 Sept., deelnemen;

4°. den nacht van Zaterdag 23 op Zondag 24 Sept. te Valkenburg blijven logeeren (kamer met ontbijt, *f* 1.80).

Deze mededeelingen moeten uiterlijk op **Maandag 18 September a.s.** bij het Bureau der Maatschappij zijn ingekomen, daar later ontvangen opgaven omtrent logies enz. niet meer in aanmerking kunnen komen, wegens den grooten toevloed van vreemdelingen te Maastricht en Valkenburg die bezoeken van daar uit aan Luik brengen.

Gedurende de maand September zijn vacantie-kaarten op de lijnen der Staatsspoorwegen geldig.

Aanbeveling verdient de plaatskaarten op de treinen als volgt te nemen.

Vacantie-kaart voor de reis naar Maastricht 1e kl. *f* 4.— ; 2e kl. *f* 3.—

Zaterdag namiddag, retour Maastricht—Valkenburg *f* 0.95; *f* 0.70.

Zondag ochtend, te Maastricht, retour Maastricht—Luik *f* 2.35; *f* 1.65.

Zondag avond, vertrek van Luik te 4 uur 20 min. Aankomst te Maastricht te 5 uur 31 min. Vertrek van Maastricht te 5 uur 40 min., alwaar men tijd heeft zich van een vacantiekaart te voorzien.

Te Luik aangekomen zal de volgende wandeling gemaakt worden.

Station Longdoz, aankomst te 9 u. 45 min. des voorm.

Rue Grétry, over de Ponts de Longdoz, en de la Boverie, naar den Boulevard Piercot. Parc d'Avroy.

Over den Pont de Commerce naar den hoofdingang der Tentoonstelling op Boverie. Wandeling door den Japanschen tuin, het Chineesche dorp, langs verschillende afzonderlijke gebouwen. Hoofdzakelijk zullen inwendig bezichtigd worden het gebouw van Canada, dat der Oude Kunst en het Palais de la Femme.

Van Boverie over den Pont Hennebique naar Vennes, over het voorterrein, langs het Palais des Fêtes naar het Hoofdgebouw.

Hierin zal de weg genomen worden door de afdeelingen van Frankrijk en Holland, door de hoofdgalerij naar de Machine-hal, en de afdeeling Spoorwegmaterieel; terug naar de hoofdgalerij, van waaruit bezocht zullen worden de afdeelingen van Italië, Japan, en mijn-industrie.

Na op het voorplein in een der restaurants ververschingen te hebben gebruikt (Restaurant Universel), wandeling over de brug de la Fétine naar Oud-Luik.

Van Oud-Luik over de brug de Fragnée, van waar men geniet van prachtige gezichten op de omgeving.

Van Fragnée terug naar het voorplein van het hoofdgebouw, alwaar vóór het Palais des Fêtes de trams gereed staan, die van daar, binnen een kwartier uur, het Station Longdoz bereiken.

Heeren leden die de vergadering bijwonen, ontvangen te Maastricht bovenstaande mededeelingen op losse bladen.

WANDBESCHILDERING VAN DANIËL MAROT
IN HET TRAPPENHUIS VAN HET KONINKLIJK LUSTSLOT 'T LOO,
gerestaureerd door W. A. Fabri.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter*. F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. Commissie van Redactie: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. Redacteur: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

16 SEPTEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 37.

BESCHILDERING VAN HET TRAPPENHUIS IN HET KONINKLIJK LUSTSLOT 'T LOO.

De beschildering, voorgesteld op de bij dit nummer van het Bouwkundig Weekblad gevoegde plaat en door twee tekstfiguren, is een gedeelte der gerestaureerde wandversiering van de trap in het Koninklijk lustslot 't Loo.

Zooals de geschiedenis vermeldt, kocht de Stadhouder Prins Willem III in 1686 het oude Loo van Jonkheer Cornelius van Dorninck, en liet naast het oude slot een nieuw jachtslot, het tegenwoordige paleis, bouwen.

Omtrent dien bouw vindt men aangeteekend, dat het paleis in twee jaren tijds voltooid werd met behulp van 6000 soldaten uit het garnizoen van Hattem.

De aanleg van den tuin rond het paleis was ontworpen door Le Nôtre, de kunstenaar aan wien Versailles zijn tuinen en waterwerken dankt. Van den oorspronkelijken tuinaanleg van 't Loo is echter niets meer te bespeuren.

Wie de bouwmeester geweest is van het nieuwe paleis, ligt nog eenigszins in het duister. In eene beschrijving van het paleis, voorkomende in den „Gids voor Apeldoorn en omstreken", vond ik medegedeeld, dat als ontwerper te boek staat de Fransche architect W. Carot, en dat het gebouw onder opzicht van diens vertrouwden vriend Godard van Reede, later graaf van Athlone, werd uitgevoerd. Of deze mededeeling der waarheid getrouw is, betwijfel ik; want in geen der werken over geschiedenis der bouwkunst vond ik den naam van dien bouwmeester terug.

In de Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei van Dr. Georg Galland vond ik daarentegen vermeld, dat zekere Jacob Romans, die tijdelijk in Den Haag woonde en daar een beeldhouwersatelier had, als hofarchitect van Prins Willem III belast is geweest met de volledige verbouwing van het slot 't Loo.

In de Geschichte des Barokstiles und der Rococo in Deutschland, van Cornelius Gurlitt, wordt echter vermeld, dat Daniël Marot, een Fransch architect, na de herroeping van het Edict van Nantes uit Frankrijk verdreven, zich in Holland vestigde, waar hij architect van den Koning-Stadhouder Willem III zou geworden zijn, en verder, dat hij het slot Heeren-Loo bouwde, een blijkbaar aan Versailles aansluitend ontwerp met een bassecour, in welks as, achter het voorhuis, de hoofdingang van het gebouw, een drie-armige trap lag, die op eenvoudige wijze de gezantentrap van Versailles weergaf.

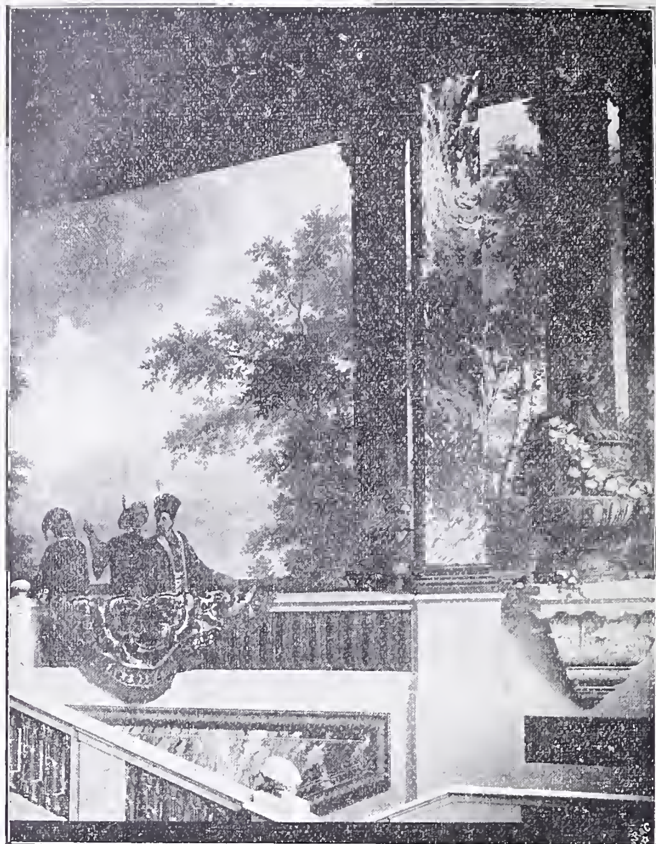
De wanden van het trappenhuis van dit paleis werden kort na den bouw, die in 1686 begonnen was, beschilderd met rijke perspectivische architectuur, landschappen gestoffeerd met figuren in Oostersche kleederdracht, vazen, bloemslingers, tapijten, enz.

Al is het nog niet duidelijk geworden wie de eigenlijke ontwerper is geweest van het paleis, het staat vast, dat de hoogst merkwaardige beschildering der wanden van het trappenhuis ontworpen is door Daniël Marot, die trouwens meerdere decoraties voor 't Loo ontwierp. In zijn werk „Architecture à la mode" komt een afbeelding voor van een der beschilderingen van dit trappenhuis, waaronder aangegeven staat, dat zij ontworpen is door Daniël Marot.

In het begin der XIXe eeuw schijnt deze beschildering veel geleden te hebben door vocht en slecht onderhoud, en heeft men het noodig geacht haar aan het oog te onttrekken, door haar te bedekken met een effen geel-grijs, door biezen in blokken verdeeld, waardoor van het fraaie oorspronkelijke werk niets meer zichtbaar bleef. Geruimen tijd daarna zijn tegen deze trapmuren wapenborden bevestigd geweest, omgeven door vaandels en banieren; deze zijn nu in de door Koning Willem III ingerichte kunstzaal ondergebracht, daar het een wensch werd van H. M. Koningin Wilhelmina om de wanden der trapruimte weer terug te brengen in hun vorigen luister.

In 1899 gaf H. M. de Koningin last, een onderzoek te doen naar de oorspronkelijke beschildering; na het ver-

Wandbeschilderingen van Daniël Marot in het trappenhuis van het Koninklijk lustslot 't Loo, gerestaureerd door W. A. Fabri.

wijderen der bovengenoemde latere overschildering bleek toen, dat de sporen van de wandversiering van Marot slechts zeer vaag zichtbaar weder voor den dag gebracht konden worden, zoodat het onderzoek naar de oorspronkelijke teekening en kleur heel wat zorg en moeite gekost heeft.

Nadat al hetgeen ontbloot was zorgvuldig opgemeten en in teekening was gebracht, gaf H. M. de Koningin de opdracht tot het opnieuw schilderen van het trappenhuis naar de bijeengebrachte gegevens.

Vóór alles moest getracht worden, door teekening, kleur en penseelbehandeling de vroegere beschildering zoo nabij mogelijk te komen; en dat dit in allen deele goed is mogen gelukken, blijkt uit het werk van den heer W. A. Fabri, kunstschilder te Rotterdam, die dit hoogst belangrijke en moeielijke werk bijna geheel alleen in drie jaren tijds heeft uitgevoerd. Deze kunstenaar mag zich dan ook op het groot succes van zijn werk beroemen.

Rotterdam Aug. 1905.

J. VERHEUL Dzn.

EEN VREDEBURCHT.

Wat moeten heden en toekomst zien als zij naderen de Carnegie-stichting in 's-Gravenhage?

Een Paleis?

Neen. Dat woord doet altoos voorstellingen rijzen van vorstelijke pracht, van hoofsch vertoon, van glorierijke feesten, van tentoonstellingen enz.

Een tempel?

Die dient voor een heel ander doel.

Het gebouw waarin het Vredehof *nu* en *in de toekomst* zal *zetelen*, moet *daarmêe* in overeenstemming zijn. Reeds uitwendig moet het wekken de gedachte aan vastheid, duurzaamheid, vertrouwen.

Dat kan een Burcht.

Een Burcht zooals vroeger eeuwen ze ook in ons laag, week, drassig polderland deden verrijzen, als middelpunten waaromheen zich verzamelden, die behoefte hadden aan hulp, aan recht tegen ongebonden machten.

Zij rezen op uit het lage land, stevig gefundeerd, omringd door breede grachten, door statige parken; zij rezen op massief, hoofdgebouw en toren, de laatste vooral zijn tinne ten hemel beurend, dragend de banier van den heer, verzekerende vrede en gastvrijheid, bescherming en hulp aan wie daar binnen werd gelaten.

Zoo'n burcht zij de Carnegie-stichting naar het uitwendige.

Dat die bouwvorm gelegenheid te over biedt aan den kunstzin om het uit- en inwendige te doen instemmen met de grondgedachte, behoef ik niet aan te wijzen. Des kunstenaars verbeelding heeft hier vrije vlucht.

Inwendig kan de groote zaal verlicht worden door ramen beschilderd met de wapenschilden van alle aangesloten natieën.

Geen bouwkundige.

GEVONDEN OUDHEDEN TE SOEST.

Bij de restauratie van den Gemeentetoren te Soest is een onverwachte vondst gedaan.

Ter weerszijden van den toren bevinden zich bijtorentjes. In het linker torentje is de trap gelegen en in het rechter torentje de vroegere doopkapel en bergplaats daarboven. Daar de verdiepingen in laatstgenoemd torentje niet onmiddellijk boven elkaar gelegen zijn, kon vermoed worden, dat hier een looze ruimte moest bestaan. Tijdens de werkzaamheden werd nu dezer dagen het muurwerk van buiten af doorbroken en in de ruimte, die ook werkelijk bleek aanwezig te zijn, werd een groot aantal gesneden eiken kerkbeelden gevonden, kunstwerken waarschijnlijk van het einde der XV of het begin der XVI eeuw afkomstig. De verzameling, blijkbaar in of kort na 1572, toen de katholieke

kerken van beelden „gezuiverd” moesten worden, daar ter beveiliging opgeborgen, heeft veel geleden door de houtworm, die alle beelden en groepen sterk heeft aangetast.

Waren de beelden ongeschonden, ongetwijfeld zou de vondst, behalve de artistieke ook een geldelijke waarde vertegenwoordigen. De verzameling omvat de volgende beelden en beeldgroepen:

Een Madonnabeeld hg. 1.40 M., waarvan beschadigd is het aangezicht, een arm en het kleed aan de voeten, benevens het been en de armen van het kind.

Een Madonnabeeld, waarvan het kleed en de armpjes van het kind weinig beschadigd zijn.

Een klein Madonnabeeld, hg. 0.80 M., waarvan het hoofd der Madonna gebroken en de arm beschadigd is; van het kind is het hoofd afwezig, terwijl beide armen en een been zwaar beschadigd zijn.

Een beeld, hg. 0.95 M., waarschijnlijk van Maria, waarvan het hoofd geheel en de armen gedeeltelijk afwezig. Overigens nog vrij goed.

Een borstbeeld van een bisschop, hg. 0.65 M. De Mijter is vergaan, het aangezicht geschonden en de handen ontbreken.

Een beeld (Apostel uit een boek lezend?) hg. 0.80 M., vrij gaaf. Alleen voeten en onderkleed beschadigd.

Een beeld (Goede Herder?), hg. 0.85 M., waarvan aangezicht en handen ontbreken, overigens vrij gaaf. Aan den voet een schaap en een zwijn (?).

Een Heiligenbeeld, hg. 0.85 M., met boek. Vrij gaaf, mist de handen.

Een beeld (Apostel?) hg. 0.80 M., waarvan borst en armen afwezig.

Een Krijgsmansfiguur, hg. 0.80 M., geharnast met overkleed, vrij gaaf, mist de handen.

Een vrouwenfiguur met rozenkrans, hg. 0.80 M., vrij gaaf, mist de handen.

Een kleine groep, 0.55 bij 0.35 M., bestaande uit:

1 staand gekleed mannenfiguur, waarvan het hoofd afwezig is, houdende een arm gestrekt over drie figuren uit het water (?) opkomend. De drie figuren zijn: een naakte oude man, een naakte jongere vrouw, met nog een man op den achtergrond.

Een groep, hg. ± 0.90 M., bestaande uit: een groot vrouwenfiguur (Moeder Anne?) waarvoor eene zittende Madonna, wier kleed zeer beschadigd is; van het kind is alleen het middenlijf aanwezig.

Gedeelte eener groep 0,60 bij 0.35 M. bestaande uit: een staande weenende vrouw, waarvan het been beschadigd is. Een vrouw door eene andere ondersteund, beide zonder hoofd. Op den achtergrond een staand figuur, zonder hoofd, en een paal doet vermoeden een kruis te zijn.

Een brokstuk, groot 0.30 bij 0.40, M., van eene zwaar beschadigde groep, op rotsachtig terrein, voor zoover aanwezig bestaande uit: onderlichaam en voet van een knielend figuur, van een ander onzichtbaar figuur de plooien van het kleed.

Een brokstuk, groot 0.48 bij 0.32 M., linkergedeelte van een groep voorstellende „de graflegging van Jezus”. Voor zoover aanwezig bestaande uit: een Christusfiguur, waarvan het hoofd alleen ontbreekt. Een vrouwenfiguur, geheel gaaf, omvat de armen van Christus, terwijl een zich buigende man, ook vrij gaaf, de beenen omvat. De polychromie op het kleed van den man is nog duidelijk zichtbaar.

Brokstukken van twee groepen, waarvan de eene waarschijnlijk voorstelt „de afneming van 't kruis”. Van de andere groep zijn alleen gedeelten van mannenfiguren aanwezig.

Voorts werden nog gevonden diverse gedeelten van beelden, van een kruis, verschillende kleine culots en fragmenten in pijpaarde, waaronder twee kopjes.

H. F. L. Frowein.

INGEZONDEN.

Dat de redactie door haar onderschrift van verleden week mij met een kluitje in het riet heeft willen sturen, durf ik niet veronderstellen. Nog minder aannemelijk acht ik het, dat zij zich met een Jantje van Leiden zou hebben pogen af te maken van een zaak, waarmede de goede naam onzer Maatschappij gemoeid is.

Daarom houd ik het er voor, dat mijne bedoeling niet begrepen is en stel ik de vraag: Mag de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, die het prijsvraagsysteem der Carnegie-stichting, als in strijd met de regelen, die bij prijsvragen behooren te gelden, *moet* veroordeelen, gedoogen, dat haar Voorzitter, de architect E. Cuypers, dat systeem sanctionneert, door een uitnoodiging voor de prijsvraag aan te nemen?

Op deze vraag is een categorisch antwoord noodig, dat door de najaarsvergadering kan worden gegeven.

A. W. Weissman.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 9 September 1905. *Nijmeegsche Fragmenten*; beschouwingen over den invloed van den oorlog en de wijze van oorlogvoeren op de bouwkunst.

De spoorwegverbindingen om Amsterdam; conclusie uit het verslag der Commissie, ingesteld bij Kon. besluit van 2 Juli 1901.

Architectura. 9 Sept. *Verslag der vergadering van A. et A.* van 6 Sept. Een kort overzicht van 't geen in die bijeenkomst over de prijsvraag Vredespaleis is verhandeld, is reeds opgenomen in het Bouwk. Weekblad van 9 Sept. j.l.

Vervolg van: *Over de waarschijnlijke ontwikkeling der architectuur.* Inhoud van het „Technisch gedeelte”: *De woonhuis-bouwkunst in Engeland*; slot. Vervolg van: *Bouw-coöperatie in plaats van bouwspeculatie.*

De Bouwwereld. 6 Sept. Nogmaals Zorgvliettterrein en Vredespaleis. De Wereldhoofdstad. Met een afbeelding van het plan „Wereldhoofdstad” ontworpen door K. P. C. de Bazel. Veroordeeling van de thans aangewezen bouwplaats, en van de opvatting van het Bestuur der Carnegie-stichting.

Sociaal-economische kroniek, door Mr. Dr. H. S. Veldman; Vervolg van het ontwerp: *Ziekteverzekering.*

Technisch Weekblad. 7 Sept.

Vervolg van: *Een en ander over den Bond van Technici en het Informatie-bureau*, en *Iets over 't berekenen van reservoirs. Dakspanen*, die onbrandbaar en tegen het weer bestand zijn, door indompeling gedurende een etmaal in eene oplossing van waterglas in water van 30 graden Beaumé, en na winddroog te zijn, indompeling gedurende 12 uren in een oplossing van 3 graden Beaumé, dat even groote hoeveelheden chloorcalium, chloormagnesium en chloorammonium bevat. *Het vervaardigen van naadlooze geelkoperen bollen*, dienende tot versiering.

UIT DEN VREEMDE.

Den 15den Juli j.l. vierde men te Weenen het 10-jarig bestaan der Wagner-School aan de K. K. Academie van beeldende kunsten. De „Oberbaurath” Otto Wagner, eens de groote voorstander der Italiaansche renaissance en van den Baroc” stijl, ontwikkelde zich spoedig tot den hoogst begaafden moderne-stijl-architect en heeft in het betrekkelijk korte verloop van zijn professoraat een aantal leerlingen tot architecten en kunstenaars van den eersten rang gevormd. Wij behoeven slechts te noemen: Bauer, Benirschke, W. Deininger, Geszuer, E. Hoffman, Hoppe, Kammerer, Kotiera, Ludwig, Olbrich, Plecnik, Schönthal en nog vele andere.

Bij de prijsvraag voor den aanleg van een Keizer Wilhelmspark op het vroegere tentoonstellingsterrein te Dusseldorf, zijn met prijzen van 1000 Mrk. bekroond de ontwerpen der H.H. Gartenach en Finken te Keulen, Hömann te Dusseldorf en Siesmaijer te Frankfort a. M.

Te Coventry wordt wederom een rijwielfabriek gebouwd die niet minder dan 420 duizend gulden kost.

De nieuwe haven van Dover die in 1908 gereed moet zijn kost 42 milloen gulden.

Een afzonderlijk gedeelte is geheel bestemd voor oorlogschepen.

Het grootste gedeelte van de Oostenrijksche Staatsspoorwegen zal voor electrisch bedrijf ingericht worden. Men zal het eerst beginnen met de verschillende berglijnen.

De werkzaamheden aan het Panama-kanaal, die ongeveer 9 maanden geleden met groote kracht wederom anngevangen waren, heeft men moeten staken, om het groot aantal ziektegevallen, vooral van malaria, dat zich voordeed.

Duizende werklieden zijn nu bezig met het omhakken van wouden. het draineeren van moerassen, het aanleggen van wegen en gezonde woningen enz., ten einde dien ongezonden toestand te verbeteren. Wanneer dit met succes geschied zal zijn, zal het groote werk hervat worden.

Door de Fransche regeering zal binnenkort een catalogus uitgegeven worden, die den inventaris bevat van alle kunstwerken welke in Fransche kerken aanwezig zijn.

„Het Verein Deutscher Machinen-Ingenieure" heeft een prijsvraag met een prijs van 8000 mark uitgeschreven, voor de beste inrichting van het onderstel van sneltrein-spoorwagens, met het oog op een rustigen loop.

BERICHTEN.

Bond van Technici. De afdeeling „Amsterdam" van den Bond hield den 7den Sept. j.l. een buitengewone ledenbijeenkomst. De vergadering, die druk bezocht werd, was uitgeschreven met het doel om de leden van den Bond tot meerdere aaneensluiting aan te sporen. Over het geheel genomen, kan die bijeenkomst als geslaagd worden beschouwd, daar er een opgewekte stemming heerschte en verscheidene Bondsleden tot de Afdeeling toetraden.

De Hofvijver te 's Gravenhage. De Gemeenteraad van 's Gravenzal binnen kort te beslissen hebben over een voorstel tot demping van een gedeelte van den Hofvijver. Het zal wel niemand verwonderen, dat door menschen die voor hun stad wat gevoelen, krachtig tegen dat voorstel wordt opgekomen.

Door de heeren W. J A. van Beusekom, J. B. Blommers, dr. Bredius. dr. H. J. de Dompierre de Chaufepié, Jan van Essen, dr. C. Hofstede de Groot, Jozef Israëls, J. Jurriaan Kok, Willem Maris, C. H. Peters, Jhr. S. M. S. de Ranitz, F. J. van Rossum du Chattel werd een adresbeweging op touw gezet, om den Raad met den meesten aandrang te verzoeken, het voorstel niet aan te nemen en den Hofvijver te behouden in den toestand waarin deze zich op 't oogenblik bevindt. De adressanten vragen daarbij of er in ons land een stadscomplex te aanschouwen is zoo schoon, zoo fraai aangelegd, zoo hoog voornaam als het oudste gedeelte van onze stad met den Hofvijver als midden, en of men niet met reden zeggen kan, dat dit stadsgedeelte wedijveren kan met het schoonste wat het Oude Europa in haar steden te zien kan geven. Zij achten het overbodig te herinneren aan de groote beteekenis, die het Binnenhof, zijn gebouwen en omliggende pleinen in 's lands politieke geschiedenis inneemt. Reeds veel is verdwenen wat geredelijk in stand had kunnen gehouden worden; daarom rust op het tegenwoordige en de komende geslachten, de plicht, om het weinige dat nog overgebleven is, te doen behouden en in eere te bewaren.

Ook de Afdeeling tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer der Vereeniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen heeft zich tot den Gemeenteraad gewend met een verzoekschrift van dezelfde strekking. Ook daarin wordt gewezen op het noodzakelijk streven, om 't geen van het wereldberoemde historische Binnenhof nog is overgebleven, in den tegenwoordigen toestand te behouden. Waar de stad door duizenden vreemdelingen elk jaar wordt bezocht, rust op de achtereenvolgende gemeentebesturen de verplichting om zorg te dragen, dat de historische schoone stadsgedeelten niet worden bedorven.

Wij hopen, dat de Raad gehoor zal schenken aan de verzoeken om ongeschonden behoud van den Hofvijver te bevorderen, al moge eene andere oplossing om een betere verbinding te verkrijgen tusschen Buitenhof en Plaats, meerdere kosten na zich slepen.

Amsterdamsche Bouwverordening. De Nieuwe Amsterdamsche Bouwverordening, welke den 1 September j. l. in werking trad, is in zakformaat, voorzien van inhoudsopgave en register, verkrijgbaar ter Stadsdrukkerij van Amsterdam, voor den prijs van *f* 0.50.

De bureaux van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht zijn thans gevestigd in het nieuwe gedeelte van het Stadhuis.

Soc. Techn. Vereeniging van Ingenieurs en Architecten. In hare vergadering van 3 Sept. j l. heeft de Vereeniging de volgende motie aangenomen.

De Huishoudelijke Vergadering van de Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten van 3 September 1905;

gezien de wijze waarop het College van Curatoren der Technische Hoogeschool in de ontwikkeling van het Hooger Technisch Onderwijs zal kunnen ingrijpen, en het daarom noodzakelijk achtende dat dit College bekend zij met de behoeften van het Technisch Hooger Onderwijs en van de Techniek;

betreurt dat genoemd College in hoofdzaak bestaat uit leeken op technisch gebied;

spreekt den wensch uit, dat de regeering aanleiding moge vinden om bij vacature in het College personen voor benoeming voor te dragen, aan wie de behartiging der belangen van het Technisch Hooger Onderwijs met vertrouwen kan worden overgelaten;

en draagt het Bestuur op, deze motie onder de aandacht der Regeering te brengen.

Technische Hoogeschool. Van den 3den tot den 9den September hebben een aantal studenten en oud-studenten van de Bouwkundige Afdeeling der Technische Hoogeschool te Delft, onder leiding van eenige Hoogleeraren, een excursie gemaakt naar London, Haslemore, Cambridge en Ely.

Die excursie is een waar succes geweest, vooral te danken aan de leiding van een der Hoogleeraren, n.l. Prof. Sluyterman, die, verscheidene connecties in Engeland hebbende, met den alvermogenden sleutel der goede aanbeveling datgene ontsloot, wat anders door geen vreemdeling wordt gezien, namelijk het „English Home" in tal van verscheidenheden en door de beste architecten gebouwd.

Behalve dat werden natuurlijk de openbare gebouwen bezichtigd, kortom elk oogenblik werd gebruikt.

Geen afbeeldingen, hoe mooi ook, kunnen opwegen tegen het persoonlijk bezoek, en daarom was deze excursie zoo leerrijk, al moest door de snelheid en drukte de camera het schetsboek vervangen.

Het voornemen bestaat, dat de studenten zelve een verslag zullen opstellen van deze excursie, hetgeen alsdan aan de redactie van dit blad zal worden aangeboden.

Prijsvraag Vredespaleis. Verschillende dagbladen bevatten de volgende mededeeling

Van welingelichte zijde vernemen wij, dat het bestuur der Carnegiestichting niet zal overgaan tot publiceering der namen van de binnenlandsche en buitenlandsche architecten welke door dat bestuur speciaal zijn uitgenoodigd om deel te nemen aan de prijsvraag voor het Vredespaleis, omdat het bestuur de jury in haar beslissing volkomen wil vrijlaten en in geen enkel opzicht daarop wil influenceeren. Daarom acht het bestuur het noodzakelijk. waar de mededinging voor ieder is opengesteld, ter wille eener volkomen onpartijdige beslissing, dat de leden der jury niet weten. welke architecten, door het bestuur zijn aangezocht, hun ontwerpen aan het oordeel dier jury onderwerpen.

Voorts wordt verzekerd, dat de ontwerpers, ofschoon gebonden aan het programma der prijsvraag, vrij blijven, waar het details van inrichting betreft, waaromtrent het programma geen bepaalde voorschriften bevat, als: liften, meubileering van bepaalde kamers, gas-, waterleiding, electrische verlichting, enz.

Naar men verneemt, zijn reeds tal van aanvragen om programma's ingekomen van buitenlandsche architecten, soms meer dan honderd op één dag.

Verschillende architecten zijn ook opzettelijk uit het buitenland (o. a. uit Amerika en Hongarije) overgekomen om het terrein te bezichtigen waar het paleis moet verrijzen.

* * *

De prijsvraag werd andermaal besproken in eene vergadering van het genootschap Architectura et Amicitia, gehouden op 13 Sept. j.l. Aan het verslag dier bijeenkomst, voorkomende in het Alg. Handelsblad van 14 Sept., ontleenen wij het volgende.

De Voorzitter deelde mede, dat het Bestuur een brief heeft ontvangen van het Bestuur der Carnegie-stichting, waarin gezegd wordt, dat op het dezerzijds gezonden schrijven om inlichtingen geen antwoord wordt gegeven. Het Bestuur deelt alleen mede, dat behalve de leden der jury alle architecten kunnen mededingen. In dit verband werd het bericht voorgelezen, dat heden in de bladen voorkwam (zie hierboven) en dat door een der leden werd aangeduid als blijkbaar te zijn een communiqué van het Bestuur der Carnegie-stichting zelf.

De voorzitter en de heer Ingenohl constateerden, dat dus de leden der voor-commissie — de vóórjury — wel kunnen mededoen. Dit keurden de beide heeren af De voorzitter meende, dat de uitgenoodigde architecten door de geldelijke toelage, die zij krijgen, een voorsprong bekomen.

De heer W. Kromhout Czn. hoopte, dat deze zaak aanleiding zou geven tot een betere aaneensluiting der architecten. Hij zou het beter achten, dat de Carnegie-stichting open spel speelde.

De heer Ingenohl wees er op, dat het Bestuur der Carnegie-stichting van het idee eener besloten prijsvraag is uitgegaan, doch dat het door de bemoeiingen van het Bestuur van Architectura et Amicitia is geworden een algemeene prijsvraag. Dit was z. i. al veel gewonnen. Spr. was voor een motie, waarbij het betreurd werd te vernemen, dat de heeren der vóórjury alsnog in de gelegenheid zijn gesteld om mede te doen.

Voorop stellende, dat bij het bestuur der Carnegie-stichting eerlijkheid voorzit, deed de voorzitter uitkomen dat, zoo hij de keus had gehad tusschen de eerste bedoeling — een besloten prijsvraag — of de tweeslachtige manier waarop thans de prijsvraag is uitgeschreven, hij de voorkeur gegeven zou hebben aan de besloten prijsvraag.

Hij stelde voor om de volgende week een beslissing te nemen over een te stellen motie. Hiertoe werd besloten.

Architectura et Amicitia. Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het Genootschap „Architectura et Amicitia" zijn tot eereleden benoemd de heeren H. P. Berlage, Voorzitter van het Genootschap, Jan Springer, Oud-voorzitter, C. H. Peters, Rijksbouwmeester en K. P. C. de Bazel. Tot buitengewone Eereleden de heeren Mr. W. F. van Leeuwen, Burgemeester van Amsterdam, Prof. Jhr. Dr. J. Six, Voorzitter van het Kon Oudheidkundig Genootschap, en J. W. IJzerman, Voorzitter van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	20	jaar	salaris	f 50.—
"	"	"	25	"	"	- 95.—
"	"	"	27	"	"	- 75.—
"	"	"	58	"	"	- 100.—
"	"	"	22	"	"	- 70.—
"	"	"	34	"	"	- 100.—
"	"	"	23	"	"	- 65.—
"	"	"	39	"	"	- 90.—
"	"	"	31	"	"	- 100.—
"	"	"	26	"	"	- 90.—
"	"	"	37	"	"	- 80.—
"	Teekenaar	"	20	"	"	- 35.—
"	"	"	20	"	"	- 50.—
"	"	"	18	"	"	- 25.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 18 SEPTEMBER.

AMSTERDAM. Het bouwen van een openbare lagere school der 4e klasse, op een terrein aan de Moreelsestraat.

Het gem.best. 's midd. 12 u, Voorw. te verkrijgen ter stadsdrukerij, tegen f 1,75 (met twee teek.). Inl. worden gegeven ten kantore van den architect 1e klasse van den dienst der publieke werken ten stadhuize, kamer n°. 105, van 2—4 u. gedurende de laatste drie werkdagen voor den dag der aanbesteding.

BUGGENUM. Het bouwen eener zusterswoning met bewaarschool.

Het gem.best. n.m. 5 u. Bestek en teek. ad f 2,50 verkrijgb. ten raadhuize. Inl. verstrekt de archit. C. Franssen te Roermond. Aanw. 18 Sept. n.m. 3 u.

DONKERBROEK. Het bouwen van een school met 2 lokalen en onderwijzerswoning.

Het bestuur der vereen. school met den bijbel n.m. 4 u. bij A. de Boer. Bestek en teek. ter inzage bij A. Koopmans. Inlicht. geeft O. Offringa te Haulerwijk.

TIEL. Het bouwen van een winkelhuis met afzonderlijke bovenwoning aan de Kerkstraat.

De bouwk. G. Konings n.m. 4. u. in het café van A. van Haren. Bestek en teek. ad f 1 verkrijgb. bij besteder.

Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

Uitgave van J. B. WOLTERS te Groningen :

G. TIEMERSMA Hzn.

REKENBOEK VOOR AMBACHTSSCHOLEN.

EERSTE SERIE A I.

Eerste Leerjaar. - Meubelmaken en Huisschilderen. - Ingenaaid f 0.25.

„BOUWMATERIALEN" voorheen M. Luijten.

LEKKERKERK, ROTTERDAM en DORDRECHT.

FABRIKANTEN VAN

Asphaltdakpapier.

Prima fabrieaat! — Concurreerende prijzen!

P. A. BAKKER. — ROTTERDAM.

Glashaven 34. — INTERC. TELEPH. 2551. — Glashaven 34.

Hardsteen, Marmer- en Granietwerken, Showrooms van Marmeren Schoorsteenmantels in diverse stijlen. Grafmonumenten, Kerk- en Beeldhouwwerken.

DEERNS & WESTERINGH. — ARNHEM.

Lage-druk Stoom. **Centrale Verwarming.** Warm Water.

Warmwater verwarming met snel-circulatie; waarvoor geen kelder als stookplaats noodig is.

— WARMWATER VERZORGING —

voor huishoudelijk gebruik in Particuliere en Openbare Gebouwen.

* * * * * Complete Installatien van Openbare Badinrichtingen. * * * * *

PROJECTEN EN PRIJSOPGAVEN KOSTELOOS.

Waarschuwing.

Aken, 31 Augustus 1905.

Ik verklaar hiermede, dat ik aan de Fabiek „INDUSTRIA" te Breda het uitsluitend recht tot vervaardiging mijner Brucknerplaten voor Holland heb afgestaan en dat ik alleen aan die firma de tot vervaardiging der Brucknerplaten benoodigde modellen heb geleverd.

Alle andere firma's in Holland, die voorgeven BRUCKNERPLATEN, of z.g. „Verbeterde Brucknerplaten" te vervaardigen, maken eenvoudig misbruik van mijn naam en plegen „oneerlijke concurrentie". Ik sta met deze firma's in geenerlei relatie en verklaar nogmaals dat alle firma's in Holland, uitgezonderd de Fabriek „INDUSTRIA" te Breda, die den naam Bruckner bezigen voor hun fabrikaat, mijn naam misbruiken en op deze wijze een minderwaardig namaaksel mijner uitvinding aan den man trachten te brengen.

A. BRUCKNER.

Kerkgebouw.

De Gereformeerde Kerk A te Scheveningen

biedt te koop aan:

een **HOUTEN KERKGEBOUW**, groot plm. 600 M² met ruim duizend zitplaatsen, hoog tot den nok 12.50 M. Verder: een **Predikstoel**, een **Katheder**, de noodige **Zitbanken**, enz.

Inlichtingen geeft de architect TH. ANEMA iederen middag tusschen 4—5 uur aan het in aanbouw zijnde kerkgebouw aan de Heemraadstraat te Scheveningen, waar tevens gelegenheid zal worden verschaft om een en ander te bezichtigen.

Schriftelijke aanbiedingen worden ingewacht bij den heer D. VERVEEN, Havenkade 44 te SCHEVENINGEN.

FRIEDR. WOLFRUM,

DÜSSELDORF.

Uitgever van Bouwkundige Werken.

Groote voorraad van MODELBOEKEN op het gebied van Architectuur, Smederij, Meubelmaken, Behangen, Decoreeren, Stukadoren, Houtsnijden, Beeldhouwen, Kerk- en Decoratie-schilderen, Hout- en Marmerschilderen, Beschilderen en Etsen van Glas.

Bij groote orders wordt maandelijksche of driemaandelijksche afbetaling toegestaan.

Op verlangen worden de boeken door Agenten ter inzage verstrekt.

Uitgebreide Catalogi op aanvrage kosteloos verkrijgbaar. Alle orders, zelfs de kleinste worden nauwkeurig en met zorg uitgevoerd.

MEISENBACH RIFFARTH & Co.

PHOTOCHEMIGRAPHISCHE KUNSTINRICHTINGEN.

BERLIJN — MUNCHEN.

VERTEGENWOORDIGERS VOOR NEDERLAND:

MOUTON & Co., 's-Gravenhage.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

23 SEPTEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 38.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

DE PRIJSVRAAG VOOR HET VREDESPALEIS.

De voorwaarden vervat in het programma van de prijsvraag voor het ontwerpen van het Vredespaleis hebben heftige kritiek uitgelokt en sommige ervan hebben tot beschouwingen aanleiding gegeven, die wij meenen geen redelijken grond te hebben. Een opsomming van al hetgeen is vooraf gegaan aan het openbaar maken van de prijsvraag zal voldoende zijn om aan te toonen, dat er geen aanleiding bestaat de houding van het Hoofdbestuur der Maatschappij in deze nu verdacht te maken of af te keuren.

Op 26 Juni 1903 werd door het Hoofdbestuur der Maatschappij een adres gericht tot den Minister van Buitenlandsche Zaken met verzoek zoo mogelijk eene Nederlandsche Commissie in te stellen om het uitschrijven van eene prijsvraag voor het ontwerpen van een gebouw voor de zittingen van het Permanente Hof van Abritage voor te bereiden.

Op 24 September 1903 werd door den Minister van Buitenlandsche Zaken een Commissie ingesteld „ten einde van advies te dienen en voorbereidende maatregelen te treffen in zake den bouw en de inrichting van een gebouw voor het Permanente Hof van Abritage". (In die Commissie hadden o. a. zitting de toenmalige Voorzitter van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst — de thans fungeerende Voorzitter der Mij. trad eerst in Juni j.l. op — en de architect tot nu toe werkzaam geweest voor het Hof van Abritage.)

De werkzaamheid der Commissie heeft bestaan in het aanwijzen van verschillende terreinen in den Haag, die zij voor de plaatsing van het Vredespaleis geschikt achtte, en in het opstellen van een programma voor een algemeene internationale prijsvraag, welk concept-programma den Minister in het begin van Mei 1904 heeft bereikt en hetwelk in hoofdzaak blijkt te zijn gevolgd en overgenomen voor het thans openbaar gemaakte programma.

1 Juli 1904, benoeming van het Bestuur der Carnegie-Stichting, tegelijkertijd ontbinding der voornoemde Commisie van advies.

Thans volgt een lang zoeken naar een terrein, waarmede iedereen zich ging bemoeien; verschillende nieuwe denkbeelden werden geopperd en bestreden, totdat in Juni j.l. door de Tweede Kamer een som van *f* 700.000 werd bewilligd tot aankoop van het terrein op Zorgvliet, dat door de eerstgenoemde Commissie van advies, reeds als het *eerst* in aanmerking komende was aangewezen.

Eenigen tijd tevoren was bekend geworden, dat het Bestuur der Carnegie-Stichting voornemens was, alleen van verschillende naties twee architecten uit te noodigen tot mededinging, met de bedoeling zich zooveel mogelijk van het welslagen der prijsvraag te verzekeren. Er zou dus een besloten prijsvraag worden uitgeschreven, in strijd met het advies van de eerstgenoemde Commissie.

Het gevolg hiervan was, dat het Hoofdbestuur der Maatschappij, evenals het Bestuur van het Genootschap Architectura et Amicitia, alsnog getracht hebben eene openbare prijsvraag uit te lokken.

Het Bestuur der Carnegie-Sichting, dat reeds een begin van uitvoering had gegeven aan het besluit om slechts enkelen tot medewerking aan de prijsvraag uit te noodigen, antwoordde, dat het reeds besloten had, nevens eenige speciaal uitgenoodigde architecten, tot mededinging toe te laten alle boukundigen, onverschillig van welke nationaliteit.

Het Bestuur der Carnegie-Stichting had als particulier het onbetwistbaar recht om te doen wat naar zijne meening het tot stand komen van een waardig gebouw het best verzekerde, en het koos daarvoor het uitschrijven van een besloten prijsvraag. Om aan teleurgestelden en ontevredenen ter wille te zijn, besloot het echter later, behalve de uitgenoodigden, verder ieder tot mededinging toe te laten, en daardoor ontstond een geheel nieuwe vorm van prijsvraag die — voor zoo verre bekend — nog nooit was toegepast,

maar die het, zooals blijkt,[1]) beschouwde als een algemeene prijsvraag.

Tegen dezen nieuwen vorm is vóór het verschijnen van het programma der prijsvraag niet opgekomen.

Al moge de voorbereiding of het verloop dezer zaak tot nu toe, niet voor ieder de gewenschte zijn geweest, het Hoofdbestuur der Maatschappij mag men daarvan geen verwijt maken.

Thans na het openbaar maken van het progamma weder op de zaak terug te komen, te gaan protesteeren en in het openbaar persoonlijke kwesties op te rakelen, is onvruchtbaar, en onbillijk.

REISHERINNERINGEN.

II.

SPANGENBERG.

Wanneer de gure wintertijd voor den blijden zomer gaat plaats maken en de zonnige dagen, in hunne steeds kortere opeenvolging al luider en luider spreken van het nieuwe leven dat zich buiten zijn roerige drukke wereld ontplooit, wast bij den stedeling ook de zucht om zich eenigen tijd aan zijne dagelijksche beslommeringen te onttrekken en in de vrije natuur eene vaak hoogst noodige ontspanning te zoeken. Naarmate men met aardsche goederen gezegend is, en behalve van de natuur ook van het gezelschap van menschen wil genieten, trekt men naar badplaatsen, zomerverblijven of bergachtige streken, of wel veroorlooft zich de genoegens van het buiten-zijn op eene andere wijze, door toeren te maken naar oorden, die buiten de door den gewonen touristenstroom plat getreden wegen liggen.

Weinigen laten echter de keus op het laatste vallen, waarschijnlijk niet vermoedende hoezeer zulke uitstapjes te verkiezen zijn boven het volgen van de door Baedeker aangegeven routes.

Niet alleen geniet men op zulke tochten rustiger van de onuitputtelijke vormen- en kleurenpracht der natuur, doch komt men ook in aanraking met uitingen en toestanden die vaak zeer belangwekkend zijn.

Daar tegenover staat, dat men zich inschikkelijk moet weten te betoonen en niet immer aanspraak kan maken op gerieflijkheden die elders den bezoeker geboden worden. Zoo laten de middelen van vervoer dikwijls te wenschen over en komt het niet zelden voor, dat men zich uitsluitend op zijne eigen „voortbewegingswerktuigen" moet verlaten.

Dit is ook het geval als men het Hessische stadje *Spangenberg* wenscht te bezoeken. Van Melsungen (*) uit is dit plaatsje, 't welk als zoovele eertijds bloeiende steden, door het verleggen der hoofdverkeerswegen, eenigszins in verval is geraakt, slechts moeilijk te bereiken. Men heeft de keuze òf op een kort traject zijne reis te onderbreken om in een klein nest eenige uren op aansluiting van een lokaaltrein te wachten, òf den tocht te voet te maken. Dit laatste, hoewel een marsch van ruim drie uren, verdient verre de voorkeur, daar deze streek, een lang smal dal, eene loonende wandeling biedt.

Dan aan deze, dan aan gene zijde van de omringde bergen, al stijgende en dalende, voert de weg, eenige malen door schilderachtige dorpjes van enkele in vakwerk uitgevoerde huizen, onderbroken, bij afwisseling door zware dennen- en beukenbosschen, langs vruchtbare velden of frissche weiden. Heeft men de laatste kromming en daarmede tevens het hoogste punt van den weg bereikt, dan ziet men plotseling de, op den top van een berg gebouwde vesting „Spangenberg" voor zich. Van het stadje zelf, op de berghelling gelegen, ontwaart men aanvankelijk slechts weinig, doch naarmate men daalt komen de roode, vriendelijk tusschen het groen verscholen daken, al talrijker te voorschijn. Weldra gaat de weg in eene smalle straat over, die sterk stijgende naar het marktplein voert.

Dit plein, aan alle zijden door in vakwerk uitgevoerde huizen omgeven en in het midden door eene oude verweerde

---

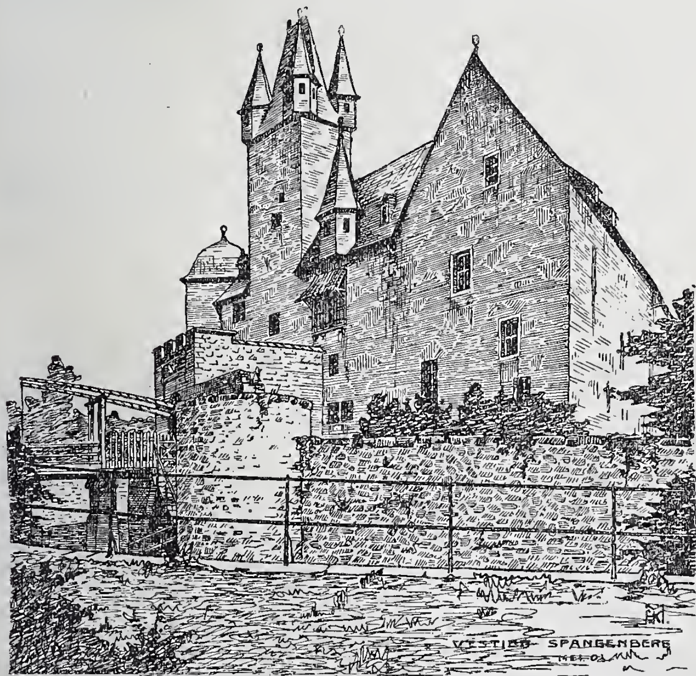
[1]) Zie 1° het antwoord van het Bestuur der Carnegie-Stichting aan de Société Centrale d' Architecture de Belgique, in het weekblad „Architectura" van 27 Mei 1905, en 2° de advertentie omtrent het uitschrijven der prijsvraag in het Bouwkundig Weekblad van 29 Juni 1905.

(*) Zie Reisherinneringen I; Bouwk. Weekblad No. 43 van 22 Oct. 1904.

kerk ingenomen, maakt een hoogst decoratieven indruk en doet den tijd van Faust en Gretchen sterk voor den geest treden. De kerk, die inwendig eene noodzakelijke restauratie heeft ondergaan, schijnt in verschillende tijden uitgevoerd en herhaaldelijk verbouwd te zijn. De zware, massieve toren die den forschen ingang bekroont en slechts door enkele kleine openingen doorbroken wordt, is vermoedelijk in het laatst der 13e of begin der 14e eeuw gebouwd. Het schip dateert volgens een inschrift uit het jaar 1421; het koor dat, evenals de topgevel van het schip, gedeeltelijk in vakwerk is uitgevoerd, schijnt van jongeren datum. De kerk moet eertijds als kloosterkerk behoord hebben tot een aan de Maagd Maria gewijdt Karmelieter-Monniken klooster, dat in 1527 werd opgeheven en waarvan de resten thans als strafgevangenis dienst doen.

Het belangrijkste gebouw, zoowel uit een architectonisch als een geschiedkundig oogpunt, is het slot, dat als een beeld van lang vervlogen pracht en heerlijkheid, trots en statig zich op den top van den berg verheft, den omtrek naar alle zijden beheerschende. De eerste geschiedkundig bekende bezitters van dezen burcht waren omstreeks 1235 de Heeren „von Treffurt, een machtig geslacht. Onder hunne heerschappij ontstond in het begin der 14e eeuw de stad Spangenberg die, evenals de burcht, in 1350 Landgrafelijk werd. Hendrik II kocht het slot en wees het zijn zoon „Otto der Schütz" als woonplaats aan. Later verbleven hier nog herhaaldelijk de Hessische vorsten.

Door zijne sterke vestingwerken was de burcht machtig genoeg om gedurende den 30-jarigen oorlog aan alle aanvallen het hoofd te bieden. In den 7-jarigen oorlog echter viel de vesting, door slechts enkele invalieden bewaakt, den Franschen in handen. Tot het jaar 1866 was de vesting Staatsgevangenis; de laatste bezetting werd in 1867 opgeheven. Gedurende de jaren 1870—71, werden Fransche gevangenen hier ondergebracht, die, blijkens de vele ontboezemingen welke de wanden der cellen bedekken, minder met hun verblijf en gastheeren ingenomen waren.

Van de stad uit voert een smalle, met groote steenen geplaveide voetweg stijl opwaarts naar de buitenste vestingwerken, waar een klein poortje toegang tot de eerste binnenplaats geeft. Over eene kleine brug, door hooge, zware muren beheerscht, bereikt men een tweede poortje en vervolgens het groote voorplein dat in aansluiting met den breeden wal, het slot omgeeft. Van hier uit heeft men een ruimen blik op het stoere, eerwaardige bouwwerk. De vlakke, grauw bepleisterde gevels zijn spaarzaam van meerendeels kleine, zwaar betraliede vensters voorzien, en worden slechts aan de frontzijde door enkele uitbouwen en torens onderbroken. Over eene ophaalbrug en door den versterkten voorbouw komt men in den binnenhof, waar de slotbewooner den bezoeker opwacht, om hem de verschillende inwendige ruimten te toonen. Maakt reeds de smalle binnenplaats, met hare hooge, zware gevels een somberen indruk, troosteloozer nog zijn de verschillende vertrekken die in hunne verlatenheid van veel geleden smart, van veel kommervolle dagen hunner zoo vaak afwisselende bewoners schijnen te getuigen.

Weinig belangrijks is in deze vertrekken aanwezig; alles wat aan vroegere tijden herinnerde, is verdwenen. Slechts de schoorsteenen, waarvan een met een relief voorstellende Otto's dood bij eene wilden zwijnenjacht, een gotisch wei-waterbakje, alsmede eenige ornamentale onderdeelen, zijn nog aanwezig. Ook het schilderwerk waarmede de wanden eertijds versierd waren, is door eene pleisterlaag aan het gezicht onttrokken, alleen hier en daar komt de oorspronkelijke versiering te voorschijn.

Nadat de gids op gebruikelijke wijze zijne verschillende bijzonderheden heeft te berde gebracht, voert hij, als glanspunt van den „ommegang", den bezoeker langs uitgesleten trappen en sombere gangen naar de ondergrondsche kelders. In deze kille, geheimnisvolle gewelven, diep in den bodem uitgehouwen, druilt door een klein ijzeren rooster in het plafond slechts een schamel bleek licht door, dat ten eenemale onvoldoende is om de zware duisternis te verjagen. Eerst bij het fantastisch schijnsel eener walmende lantaarn is het mogelijk de omgeving iets nader op te nemen en dieper in deze holen door te dringen. Voorzichtig tastend, nog enkele ruwe treden afdalend, komt men in eene verhoogde ruimte, waar eertijds door middel van een grooten tredmolen het water, voor de bewoners benoodigd, werd geput. Van dit rad is niets meer gebleven; de bron, die volgens zeggen door twee gevangen Franzosen is gegraven, waarmede zij welverdiend hunne vrijheid verwierven, is echter nog in tact. Eene brandende papierprop daarin geworpen, laat de angstwekkende diepte van dezen put aanschouwen.

Hoe interessant dit alles ook zijn moge, is men toch innig verheugd deze „umheimische" verblijven spoedig te kunnen verlaten, om met een verlicht gemoed weer in de vrijheid terug te keeren. De sombere indruk, door dit bezoek opgewekt, blijft echter nog geruimen tijd achter en maakt eerst voor een mildere stemming plaats, als men den terugweg naar de stad heeft ingeslagen, en weer kan genieten van het vriendelijk landschap dat zich in de laatste stralen der ondergaande zon baadt.

Rotterdam Augustus 1905.

H. v. D. K. M.

BESCHILDERING VAN HET TRAPPENHUIS IN HET KONINKLIJK LUSTSLOT 'T LOO.

Onder de afbeeldingen die in het vorige nummer van het Bouwkundig Weekblad werden gegeven, staat:

„Wandbeschildering(en) van Daniël Marot in het trappenhuis van het Koninklijk lustslot 't Loo, gerestaureerd door W. A. Fabri."

Voor den oppervlakkigen beschouwer zou het kunnen

zijn, alsof deze Schilderwerken zijn hersteld, of, zooals velen zullen meenen, een weinig zijn opgeknapt.

De sporen der oorspronkelijke wandbeschildering zijn echter, zooals trouwens in het blad werd medegedeeld, slechts zeer vaag zichtbaar voor den dag gebracht.

Het ware daarom beter geweest onder de afbeeldingen op de plaat en tusschen den tekst te vermelden: Wandbeschilderingen in het Koninklijk lustslot 't Loo, naar de oorspronkelijke overblijfselen van eene vroegere beschildering volgens ontwerp van Daniël Marot, door W. A. Fabri.

Dat de nieuwe beschildering aldus tot stand kwam, blijkt uit de beschrijving in het vorige blad.

Nog past hier een woord van welverdiende hulde aan den heer Van Steijn, Intendant van het Koninklijk lustslot 't Loo, voor zijne ijverige bemoeiingen om de uitvoering van het werk mogelijk te maken.

HET GOUDEN FEEST VAN „ARCHITECTURA ET AMICITIA".

Op Zaterdag 16 September j.l. vierde het Genootschap Architectura et Amicitia het feest van zijn 50-jarig bestaan. Dit begon reeds te 10 uur des morgens, aan de hand van een rijk en goedgekozen programma.

De feestvergadering had plaats in de groote feestzaal van het American Hotel te Amsterdam, in tegenwoordigheid van de nieuw benoemde Eereleden en van vele genoodigden. Ook het Hoofdbestuur der Mij. t. Bev. d. Bouwkunst behoorde tot die genoodigden; een deputatie uit zijn midden, bestaande uit de heeren Ed. Cuypers, Voorzitter, B. J. Ouëndag, Bestuurslid, en C. T. J. Louis Rieber, Secretaris, kwam de vergadering bijwonen en bracht vóór het openen daarvan den heer H. P. Berlage, Voorzitter van A. et A., de heilwenschen van het Hoofdbestuur voor het Genootschap over.

Na een kort openingswoord van den heer Berlage, sprak de heer J. H. Leliman, op zijn verzoek, de nieuw benoemde Eereleden toe, waarmede deze geïnstalleerd konden beschouwd worden.

Hierop werden notulen, inhoudende een verkorte kronijk van het 50-jarig bestaan, voorgelezen, en sprak de heer Jhr. Mr. Victor de Stuers de „feestrede" uit, daarin een terugblik gevende op de toestanden van 50 jaren geleden.

Deze rede, evenals eenige volgende toespraken, zijn reeds in zoovele dagbladen, en gedeeltelijk in het feestnummer van „Architectura", in extenso openbaar gemaakt, dat men het de redactie van het Bouwkundig Weekblad niet euvel zal duiden, noch haar gebrek aan belangstelling zal toeschrijven, indien zij naar die bladen verwijst, in de rechtmatige veronderstelling dat hun inhoud, wat het feest betreft, inderdaad met aandacht werd gelezen.

Na de feestrede werd door den Voorzitter mededeeling gedaan van de conclusiën ten opzichte van de verschillende vragen, die op verzoek van het Bestuur waren beantwoord geworden door een aantal op het gebied van bouwkunst en aanverwante kunsten bekende personen, namelijk de heeren Prof. Aug. Allebé, Dr. P. J. H. Cuypers, Prof. Henri Evers, Prof. J. F. Klinkhamer, J. H. Leliman en Jhr. Mr. Victor de Stuers.

Na de sluiting der vergadering, te elf uur, vereenigde men zich te twaalf uur aan een gemeeeschappelijke lunch.

Te half drie uur volgde de opening der Tentoonstelling in het Gemeente-Museum. De heer Berlage hield daarbij een toespraak, waarna Z. Exc. Mr. G. van Tienhoven, Commissaris der Koningin in Noord-Holland, de Tentoonstelling met een sympathiek woord aan het adres van A. et A. opende.

Wij hoopen nader op deze tentoonstelling te kunnen terugkomen; thans vermelden wij intusschen reeds de uitslag van de Eereprijsvraag, waarvan de antwoorden zijn geëxposeerd. Als bekroonde inzenders hebben zich bekend gemaakt de ontwerpers van het motto V.V.V., de heer J. M. Van der Mey, van het motto „Haarlem", de heeren J. van Tusschenbroek en J. Stuivinga, aan wie prijzen van *f* 100 zijn toegekend, evenals aan een derde ontwerp. Premies van *f* 50 zijn toegekend aan de ontwerpen „Labor et perseverentia", en „Jubileum" Het onderwerp dezer Eereprijsvraag was „een Gebouw voor de Prov. Staten van Noord-Holland".

Te half vijf uur werden het Eere-Commité, het Bestuur en de Feestcommissie ten Raadhuize gerecipieerd door Burgemeester en Wethouders. De Burgemeester wenschte in zijne toespraak het Genootschap hartelijk geluk met zijn jubileum en wees met nadruk op den goeden architectonischen invloed van A. et A. op Amsterdam uitgegaan. 't Was voor een stad van geen gering belang, op welke wijze en door wie de bouwkunst er wordt geleid. Spreker spoorde het Genootschap aan om op den tot nu toe bewandelden weg voort te gaan, en dronk met een glas eerewijn op den nog verhoogden bloei van A. et A. bij zijn 75-jarig bestaan.

De heer Berlage beantwoordde deze woorden, waarbij hij deed uitkomen, dat Amsterdam zich gelukkig mocht gevoelen in 't bezit van een Burgemeester als Mr. van Leeuwen, die zooveel belang blijkt te toonen in de bouwkunst welke zoozeer kan bijdragen tot het aanzien der stad.

Te zes uur had een feestbanket plaats waaraan een 45-tal personen aanzaten.

De jubileumsdag werd besloten met een schitterend en zeer geslaagd waterfeest. Het breede, groote watervlak tusschen de oude en de nieuw Amstelbrug, met de lichtende oevers, clubgebouwen en bruggen, en tal van kwistig verlichte vaartuigen en drijvende effectstukken, — de enorme besloten haven, nu tooverachtig van effect, bood een vroolijk, artistiek schouwspel, dat lang in 't geheugen zal voortleven, en dat tevens heeft doen zien, hoe een artistieke leiding, zelfs met betrekkelijk geringe middelen iets heeft tot stand kunnen brengen wat algemeene bewondering heeft gewekt. Eere de ontwerpers en medewerkers.

Wij kunnen dit korte verslag niet eindigen, zonder A. et A. en zijn Bestuur geluk te wenschen met het gouden jubileum en met de wijze waarop het is gevierd.

PRIJSVRAGEN.

Door het Bestuur van het Genootschap „Mathesis Scientiarum Genitrix" te Leiden, is een prijsvraag uitgeschreven voor het „Ontwerp voor een winkelgebouw (confectiezaak) met twee bovenwoningen, één daarvan behoorende bij het winkelhuis, en één afzonderlijke bovenwoning.

De mededinging is alleen opengesteld voor oud-leerlingen van de school van het Genootschap, die na 17 Sept. 1900 het onderwijs hebben gevolgd.

Als eerste prijs wordt uitgeloofd een som van *f* 200 en een groote zilveren medaille, als tweede een medaille als voren.

De antwoorden worden vóór of op 1 Maart 1906 ingewacht bij den 1en Secretaris van het genootschap.

De jury bestaat uit de heeren: W. Kok te Leiden, L. Couvée te Delft, B. E. Spijker Az., Directeur Burgeravondschool te Gouda, A. van der Lee, Assistent aan de T. H. S. te Delft, en M. de Jongh, architect te Hilversum. De beide eersten zijn bestuurders van het Genootschap, de anderen oud-leerlingen van het Genootschap.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 16 September 1905.

De Spoorwegverbindingen om Amsterdam. Beschouwingen over het rapport, aan andere bladen ontleend, en waaruit de opmerkingen voortvloeien, dat de belangen van het spoorwegverkeer bij de Commissie zwaarder hebben gewogen dan alle andere, hier de scheepvaartbelangen, en dat niet de minste rekening schijnt gehouden met het voor Amsterdam zoo belangrijk vraagstuk van de uitbreiding aan de overzijde van het IJ, — misschien gewichtiger dan het uitbreidingsplan aan de Zuidzijde.

Uit het oude Perzië; ontleend aan het „Nieuws v. d. Dag", en handelende over de bouwvallen van Persepolis; evenwel met eene herinnering aan den Nederlander Corn. de Bruyn, die twee eeuwen geleden (1704) die zelfde bouwvallen nauwkeurig beschreven en afgebeeld hebben.

Architectura van 16 September is het Feestnummer van het blad, het „*Gedenkboek*", uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het Genootschap A. et A. Het nummer ziet er frisch en mooi uit, en bevat o. a. afbeeldingen van teekeningen van de heeren Berlage, Toorop en Breitner, ten geschenke door het Genootschap ontvangen om als prijzen te dienen in den wedstrijd van verlichte vaartuigen.

Het interessante feestnummer geeft: de *Conclusies* op de feest-

vergadering van het Genootschap genomen; de *Feestrede* uitgesproken door Jhr. Mr. Victor de Stuers in de bijeenkomst van 16 Sept. j.l., en die door den heer H. P. Belage uitgesproken bij de opening der Tentoonstelling in het Gemeente-Museum. Voorts bevat het bijdragen als volgt van: Dr. P. J. H. Cuypers. *Onze architectuur kan alleen dan waardige kunst zijn, wanneer haar vorm ontwikkeld is in den zin, dien de behoefte aanduidt, de rede vraagt, en de eigenschappen der grondstoffen vereischen*; J. H. de Groot, *Over Architectuur;* Hijlckama, *Organisatie der toekomst;* Paul J. de Jongh, *Reiskrabbels;* W. Kromhout Czn., *Druiven en Citroenen;* en een *brief* van Joseph Cuypers, aan de Redactie van het feestnummer. Tot slot geeft J. A. van der Sluys Veer een Kronyk, *Geschiedenis van het Genootschap* A. et A. van 1855 tot 1905.

De Bouwwereld. 13 Sept.

Reisindrukken van Engelsche Bouwkunst, door J. H. W. Leliman. De schrijver heeft de excursie van 3 tot 9 September j l. door een gezelschap studeerenden aan de T. H. S. en oud leerlingen der P. S., onder leiding der Hoogleeraren Sluyterman Klinkhamer en Henri Evers, medegemaakt en zal in vervolgen dezer bijdrage eenige zijner herinneringen vastleggen.

Gasmeters; een beschrijving, met afbeeldingen tusschen den tekst, van muntgasmeters.

Het nummer bevat nog een afbeelding eener *Villa* te Aarle-Rixtel bij Helmond, architect L. de Vries.

Technisch Weekblad, 14 Sept. In een artikel, *Aan het werk,* roept de Bonds-redacteur de afdeelingen en leden van den Bond van Technici tot vernieuwde werkzaamheid op.

Vervolg van, *Een en ander over den Bond van Technici en het Informatie-burau.*

Een en ander over ventilatie-inrichtingen van gebouwen.

UIT DEN VREEMDE.

De groote „staatsprijs de Kgl. Academie der Künste zu Berlin" is wederom uitgeschreven. Alleen Pruisische architecten beneden 32 jaar mogen mededingen. Het onderwerp is geheel vrij, maar moet óf uitgevoerd, óf ter uitvoering ontworpen zijn.

De prijs voor 1906 bedraagt 3300 Mrk. Inzendingen moeten geschieden voor 6 Maart 1906.

Door de firma I. W. Klawitter te Dantzig zijn verschillende hoogst interessante modellen van oude schepen aan het Museum van Meisterwerken der Naturwissenschaft und Technik" te München afgestaan.

De Klawitters behooren tot de oudste scheepsbouwmeesters van Duitschland, en de Klawitter-werf te Dantzig was reeds in 1718 zeer beroemd.

Men beweert zelfs, dat deze werf verschillende schepen aan Philips II voor zijne „Armada" geleverd heeft.

Friedrich Schmidts viert dit najaar zijn 80sten verjaardag. De „Wiener Bauhütte" maakt voorbereidselen voor een reusachtige feestviering. Alle Schmidts-leerlingen worden dringend verzocht hun nauwkeurig adres aan de Bauhütte op te geven, met de bijvoeging of ze ook als redenaar bij de feesten willen optreden.

De „Bibliothèque Nationale" te Parijs wordt sedert 1898 aanzienlijk uitgebreid, en de verbouwing zal niet voor 1914 gereed zijn, daar de geldmiddelen, (de staatstoelage is maar 300 duizend frs.) een sneller werken niet toelaten.

Voor de bewoners der rue Vivienne, die nog een tien-tal jaren tegen de planken der bouwstellingen moeten kijken, is dit niet aangenaam.

Het schijnt, dat het Alhambra te Grenada, de beroemde woning der oude Moorsche Koningen, met spoedigen ondergang bedreigt wordt; door den conservator zijn aan de regeering dringend gelden aangevraagd, om te trachten dit ongeluk te voorkomen. In de meeste zalen van het paleis schijnen groote scheuren te komen, en het bezoek is voor de reizigers niet zonder gevaar, zoodat men plannen maakt voorloopig het gebouw te sluiten.

Het Alhambra werd gebouwd door Kalief Abou-Abdallah-ben-Naser in de XIIIe eeuw. Het uitwendige is een vrij zwaar en leelijk ensemble, doch nauwlijks is men de hoofdingang, de poort des oordeels, binnen getreden, of men is verstomd over de pracht van deze koninklijke woning, over den rijkdom van haar versiering, en de rijke afwisseling van beeldhouwwerken en schildering. Tot de grootste kunstwerken behoort de binnenplaats der Abencerages, waar deze prinsen zouden vermoord zijn, en de beroemde Leeuwenhof, die 30 bij 16 Meters groot en geheel met wit marmer geplaveid is, terwijl 128 sierlijke kolommen haar omringen. In het midden is de beroemde albasten fontein die door 12 zwarte leeuwen gedragen wordt.

Het is te hopen, dat de alarmkreet van den conservator, Don Miquel Gomez Tortosa, de geheele wereld in beweging moge brengen, opdat de vernietiging van dit kostbaar overblijfsel van een verdwenen vroegere beschaving, voorkomen moge worden.

BERICHTEN.

De Ridderzaal te 's-Gravenhage. De Groote Zaal waarin j.l. Dinsdag de zitting der Staten-Generaal door H M. de Koningin werd geopend, heeft een veel rustiger en mooier aanzien verkregen. De troon, ten vorige jare tegen den rechter zijwand staande, waardoor licht aan de zaal onttrokken werd en het gezicht op den troon onvoldoende was, is nu geplaatst tegen den achterwand, vóór den schouw, zooals de Commissie voor de Restauratie van de Grafelijke Zalen oorspronkelijk had gewenscht. De achterwand aan weerszijden van den troon is thans ook evenals de zijwanden, behangen met fraaie Deventer tapijten, rustig van toon, waartegen de donkerroode troon goed uitkomt.

Hierdoor is een harmonieuze stemming verkregen, en bovendien komen de mooie verhoudingen van de zaal tot haar recht Thans staat die troon op de plaats waar hij behoort, in he midden, in harmonisch verband met de overige meubileering. De plaatsing is thans rationeel, en verbreekt niet meer als vroeger de eenheid, die juist in zulk een groote zaal van 't grootste belang is, voor een machtigen indruk. Ook de akustiek is thans goed.

Electrische liften Door den Raad van Administratie der H IJ. Spoorweg Mij. werd aan de Haarlemsche Machinefabriek voorheen Gebr. Figeé, te Haarlem, de vervaardiging opgedragen van zeven electrische liften voor het Nieuwe Personen-Station te Haarlem.

Met genoegen zal worden vernomen, dat deze liften geheel en al voortbrengselen der Nederlandsche Nijverheid zullen zijn, daar de electro motoren vervaardigd worden door N. V. Electrotechnische Industrie voorheen W. Smit & Co. te Slikkeveer, terwijl overigens alle constructiedeelen en electrische apparaten in de Werkplaatsen der Haarlemsche Fabriek gebouwd worden.

Zierikzee. Voor de betrekking van Gemeente-architect, die met 1 November a.s. vacant komt, hebben zich 41 sollicitanten aangemeld. De jaarwedde bedraagt *f* 1400.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:						per maand
Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	20	jaar	salaris	f 50.—
„	„	„	25	„	„	- 95.—
„	„	„	27	„	„	- 75.—
„	„	„	58	„	„	- 100.—
„	„	„	22	„	„	- 70.—
„	„	„	34	„	„	- 100.—
„	„	„	23	„	„	- 65.—
„	„	„	39	„	„	- 90.—
„	„	„	31	„	„	- 100.—
„	„	„	26	„	„	- 90.—
„	„	„	37	„	„	- 80.—
„	„	„	28	„	„	- 75.—
„	Teekenaar	„	20	„	„	- 35.—
„	„	„	20	„	„	- 50.—
„	„	„	18	„	„	- 25.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 25 SEPTEMBER.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van een dienstgebouw ten behoeve van de aan te leggen tramweghaven bij Middelharnis. Ram. f 9000.

Het prov. best. v.m. 11½ u. Bestek no. 193, na 11 Sept. ter lezing aan het min. van W., H. en N., aan de lokalen der prov. best. en is te bekomen bij Gebr. van Cleef te 's Hage. Inl. te bekomen bij den hoofd-ingen.-directeur in de 10de directie te 's Hage en bij den ingenieur de Groot te Brielle.

MOERKAPELLE (Z.-H.). Het bouwen van een boerenhuis met houten tas.

De heer C. A. Brouwer v.m. 10 u. in 't café van Versloot. Bestek en teek. ad f 2 verkrijgbaar bij W. Dogterom, bouwk. te Zevenhuizen (Z.-H.).

SCHOONHOVEN. Het bouwen van een magazijn met bijkomende werken aan de Scheepmakershaven, ter gezamelijke grootte van plm. 450 M².

De firma Hermann A. Schreuder en Co. v.m. 11 u. in het koffiehuis van E. Vegter. Bestek en teek. ad f 2 verkrijgbaar bij den arch. K. Hensens. Aanw. gedaan.

DINSDAG 26 SEPTEMBER.

NIEUWBUINEN. Het bouwen van twee scholen, onder bijlev. van al het daartoe noodige.

De archit. E. Warringa en Zn. n.m. 2 u. in het volkskoffiehuis, alw. bestek en teek. ter inzange. Bilj voor 26 Sept. te zenden aan den voorz. A. Bentem. Aanw. gedaan.

ROTTERDAM Het bouwen van eene school aan den Oord Nesserdijk.

Het gem.best. n.m. 1 u. Bestek en teek. ter inzage op de centrale secretarie en in het stads-timmerhuis en ad f 1 verkrijgb. bij wed P. v. Waesberge en Zn.. Houttuin 73.

Inl. verkrijgb. aan gen. timmerhuis. Aanw. gedaan.

WOENSDAG 27 SEPTEMBER.

DEVENTER. Het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning aan de Smyrnastr. De architect M. v. Harte 's av. 8 uur in het vereenigingsgebouw aan den Diepenveenschen weg, alwaar bestek en teek. ter inzage en ad f 1.50 verkrijgb. Aanw. gedaan.

DONDERDAG 28 SEPTEMBER.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van een remise met centrale werkplaats, centraal magazijn, dienstlokalen, woningen, enz., een en ander ten behoeve van de elektrische tram op een terrein bij de grens tusschen 's-Gravenhage en Loosduinen, aan het verlengde van de Laan van Meerdervoort.

Het gemeentebest. n.m. 2 u. Bestekken tegen f 2.50 en de teek. tegen f 1,20 verkrijgb. aan de gemeentewerf. Aanw. gedaan.

VARSEVELD (GELD.). Het weder opbouwen van een woonhuis, bestaande in het metsel-, timmer-, verf- en glaswerk.

De heer W. Rutgers 's av. 6 u. in het café van G. J Duitshof, alwaar bestek en teek. ter inzage. Aanw. 28 Sept. van 3--4 u.

VRIJDAG 29 SEPTEMBER.

OESTGEEST (Z.-H.). Het bouwen van een post- en telegraafkantoor met directeurswoning in het Wilhelminapark.

Het gem.best. v.m. 11 u.

WOENSDAG 4 OCTOBER.

HENGELO (OV.). Het bouwen eener verdieping op 't woonhuis van den heer A. H. M. Wesselink.

De architect van der Goot en Kruisweg n.m. 2 u. in 't café van A. J. Peters. Bestek en teek. van af 27 Sept. à f 1.50 verkrijgb. ten kantore der arch. Aanw. 2 Oct. v.m. 10 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

5 SEPTEMBER.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het bouwen eener verfmalerij te Velsen. Door den architect C. H. Oosterbaan.

9 SEPTEMBER.

APELDOORN. Het bouwen van twee woonhuizen op een vrij terrein, aan den Deventerstraatweg Door den heer J. A. Heuvelink.

Perc. 1 Laagste inschr. G. Buurman, f 5779.
Perc. 2. G. Buurman. f 5749.
Massa. A. Kloek, f 11111.

CUYK (N.-BR.). Het bouwen van eene leerlooierij met touwerij. Door den architect H. M. v. Strijp te Mil.

Laagste inschr. G. v. d. Berg, f 4800. Geg.

11 SEPTEMBER.

BEEMSTER. Het afbreken van een kruidenierswinkel en het daarvoor in de plaats stellen van een slagerswinkel, voor den heer C. Jongers aan de Middenbuurt.

Laagste inschr. P. de Vos, f 2455. Gegund.

GORINCHEM. Het bouwen van een woonhuis met achterhuis, waarin koe en paardenstal en een schuur met varkenshok, enz. Door Mevr. de Wed. J. D. Heuff.

Laagste inschr. A. v. d. Bosch, Hardinxveld, f 10134. Gegund.

12 SEPTEMBER.

HOORN. Het uitvoeren van eenige werkzaamheden op het terrein der gem. gasfabriek, als: het bouwen van een ammoniumsulfaatfabriek (op bestaande fundeering); het vergrooten van het lokaal, bestemd voor meter- en regelaarskamer, thans in gebruik als timmermanswerkplaats enz; het inrichten van een timmermanswerkplaats en van bad- en waschvertrekken in een gedeelte van de groote steenkolenloods en het plaatsen van een scheidingsmuur tusschen de stokerij en de kleine steenkolenloods. Door het gemeentebestuur.

Laagste inschr. D. Kaat, f 6350. Gegund

13 SEPTEMBER.

APELDOORN. Het bouwen van een woonhuis op Sophia's Hoeve. Door den architect A. v. Driesum Sz.

Laagste inschr. R. Dales, f 3185. Gegund.

APELDOORN. Het bouwen van een burgerwoonhuis. Door den bouwk. J. Nikkels.

Gegund aan R. v. d. Esschert.

BUSSUM. Het bouwen van een bestuursgebouw o.a. op de renbaan „Cruysbergen", Door den arch. v. d. Goot en Kruisweg.

Laagste inschr. J. Klarenbeek, Hilversum. f 10729. Nog niet gegund.

ELST. Het bouwen van een catechisatie lokaal bij de Ned. herv. kerk. Door de kerkvoogden der Ned. Herv. kerk.

Laagste inschr. W. Lodder, f 1159.

's-GRAVENZANDE. Het bouwen eener molenaarswoning nabij den Poelmolen. Door het best. v/d. Poelpolder.

Laagste inschr. Th. J. v. d. Kleij, Hoek van Holland, f 1680.

LAREN (N.-H.) (ONDERH.). Het bouwen van een villa. Door den arch. Richter en Bronkhorst te Bussum.

Laagste inschr. J. v. 't Klooster, Bussum, f 12445. Gegund.

LOCHEM. Het bouwen van twee heerenhuizen aan één blok aan de Kastanjelaan. Door den heer L. Reudink.

Laagste inschrs. Beekman en Harkink, f 5793,75. Gegund.

14 SEPTEMBER.

ALTEVEER. Het bouwen van een leerlokaal en een vertimmering aan de pastorie te Onstwedder Tange. Door de kerkvoogden der herv. gem. te Onstwedde.

Laagste inschr. J. Huisman, Onstwedde, f 1583. Gegund.

ELLECOM (GELD.). Het bouwen van een dubbel woonhuis aan de Pieperslaan. Door den heer H. Beumer.

Laagste inschr. W. Troost, Ellecom, f 3207.

GRONINGEN (ONDERH.). Het bouwen van een magazijn met twee bovenwoningen op een terrein aan de Oosterhaven. Door den architect P. M. A. Huurman, namens de firma Boeke en Huidekoper.

Laagste inschr. L. Oldenburger, Groningen, voor f 12870. Gegund.

LAREN (N.-H.). Het bouwen van een landhuis met schildersatelier, voor rekening van den heer Aug le Gras, onder beheer van den architect Marius S. Poel te Hilversum

Laagste inschr. Gebr. de Jonge, Hilversum, 17470. Gunning aangehouden.

Huisdeursloten — LIPS, Dordrecht.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Lengtematen. duimstokken enz. — W. J. WEISSENS, Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

CENTRALE VERWARMING,

met en zonder Ventilatie.

Alle systeems, met vrijstaande en Ingemetselde Ketels.

Droog-, Kook-, Water-, Bad- en Desinfectie-Inrichtingen.

worden **vervaardigd, geleverd** en **gesteld** door

D. S. M. KALKER,

St. Anthoniebreestraat 21, = Amsterdam.

TELEGRAMADRES: KALKER, IJZERWAREN.

Intercommunaal Telephoon No. 2144.

KONINKLIJKE MAGAZIJNEN VAN STALINRICHTINGEN, IJZEREN- en KOPEREN BOUWARTIKELEN, GEREEDSCHAPPEN, enz. enz. enz.

Bij MOUTON & Co. te 's-Gravenhage zijn verschenen de

Nieuwe Algemeene Voorwaarden

BEHOORENDE BIJ DE

BESTEKKEN voor de LEVERING

VAN

IJZER en STAAL

AAN

's RIJKS MARINE.

PRIJS 25 CENT

Vastgesteld bij beschikking van den Minister van Marine van den 9 Juli 1894 D. No. 41

D. VAN ZETTEN.

RAAMVEST 31. — HAARLEM.

Fabriek Lange Annastraat 24rood.

Verbeterd Torgament of Xylolithvloeren.

„Hardhoutgraniet."

LICHTDRUK-INRICHTING.

GEBROEDERS CANTA,

HOOFDSTEEG 31. — ROTTERDAM,

TELEFOON 1416,

hebben de eer door deze ter kennis te brengen van H.H. Belanghebbenden, onder referte aan hunne uitgebreide circulaire, dat zij van af heden, hun nieuw procédé

„CANTA'S VÉLOGRAPHIE",

in hun Lichtdruk-Inrichting met Electrische Verlichting (Nieuw Amer. Systeem) toepassing brengen en houden zich voor een proeforder aanbevolen.

Bij MOUTON & Co., te 's-Gravenhage zijn verkrijgbaar:

PORTEFEUILLES

voor de jaargangen van het „Bouwkundig Weekblad".

Deze portefeuilles zijn voorzien van een ingedrukt jaarcijfer.

Prijs per portefeuille f 0.50. Franco per post f 0.65.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter*. F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam. BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

30 SEPTEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 39.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Het verslag der 92ste Algemeene Vergadering, gehouden op Zaterdag 23 September 1905 te Maastricht, is in dit blad opgenomen onder het hoofd „Verslagen van Vergaderingen."

HET HEDENDAAGSCHE AMBACHT.

Het behoort vrij algemeen bij het verloop van vergaderingen waarop onderwerpen ter sprake komen als: de bouwambachten, het onderwijs aan toekomstige ambachtslieden, of de bekwaamheid dier werklieden, het oordeel te vernemen, dat het ambacht in den hedendaagschen tijd verre achterstaat bij dat van vroeger.

Velen beweren dit driest, bij overlevering, zonder zich wellicht voldoende moeite te hebben getroost om rond te zien of hun uitspraak rechtvaardig is, noch te hebben overwogen of in den tegenwoordigen tijd de ambachtsman wel altijd de gelegenheid heeft, te geven waartoe hij in staat is. De omstandigheden, althans wat de bouwvakken betreft, waaronder heden veelal moet gewerkt worden, verschillen hemelsbreed met die uit de tijden, die het werk hebben opgeleverd dat nu tot voorbeeld wordt gesteld. Dit wordt gemeenlijk niet in aanmerking genomen.

Zoo'n min gunstig en algemeen oordeel wordt zelden weersproken, hoewel het niet onmogelijk is aan te toonen, dat er een massa werklieden zijn die hun ambacht goed verstaan.

Verschillende omstandigheden hebben er ongetwijfeld toe geleid, dat bij de ambachtslieden in groote steden minder geestdrift of opgewektheid bestaat om hun werk naar hun beste vermogen uit voeren. Uit een daaromtrent in te stellen onderzoek zou bovendien misschien wel kunnen blijken, dat het niet de beste vaklieden zijn, die in grooten getale uit hun meer landelijke of eenvoudiger omgeving naar de centra van beweging trekken om te trachten daar hun bestaan te verbeteren, verlekkerd op hoogere loonen. Velen, ook de beste daaronder, zullen echter zekere teleurstelling hebben opgedaan, in hunne nieuwe omgeving met haar hoogeren levensstandaard, haar grootere verleiding om allerlei genietingen te smaken, haar soms minder aangename verhoudingen.

In kleinere plaatsen en op het land wordt ongetwijfeld meer gewerkt om het werk zelve, meer om de zelfvoldoening en de eer, dat een goed werkstuk zal geleverd worden. In de herberg, onder vakgenooten, wordt daar het werk meer dan de politiek en het genot besproken.

Nog onlangs kon men in dit blad lezen welke ondervinding de heer A. J. Joling, architect te Amsterdam, had opgedaan bij den bouw eener villa te Dongen (Zie Bouwk. Weekblad, 1905, bladz. 230 en 231). Hij schreef in de toelichting tot de afbeeldingen dier villa: „Dit woonhuis . . . . . werd in 1902 naar ouderwetsch gebruik onder eigen beheer uitgevoerd door de verschillende plaatselijke ambachtslieden, die daarbij getoond hebben, dat bij hen nog steeds gevonden worden grondige kennis van- en liefde voor het ambacht, waarvan zij ijverige beoefenaars zijn."

Wie wel eens in het Limburgsche of 't Brabantsche nauwkeurig gelet heeft op timmerwerk, of dit en steenhouw- en smeedwerk heeft laten uitvoeren, zal moeten erkennen, dat het eene vergelijking met goed werk — om niet te veel te bewierooken — gunstig kan doorstaan.

Het is echter niet moeielijk na te speuren, waaraan het minder gunstige oordeel over hedendaagsch werk is toe te schrijven.

Wanneer men de gelegenheid waarneemt om een bezoek te brengen aan een bouwwerk dat in eigen beheer wordt uitgevoerd, waarvoor goede detailteekeningen ter beschikking van den ambachtsman staan, en waarbij een bekwaam en

menschkundig opzichter de uitvoerders zoo noodig met raad kan bijstaan, dan zal men verwonderd staan over de goede en zorgvolle uitvoering van timmer- en steenhouwwerk, en vooral ook over het werk van den metselaar, die in den regel bekwamer blijkt te zijn dan zijn vakgenoot buiten onze grenzen.

Op zulk een werk wordt het bewijs geleverd, dat er nog wel degelijk goede ambachtslieden, die met liefde voor hun werk bezield zijn, gevonden worden. De redenen waarom zij bij een werk dat in eigen beheer wordt uitgevoerd bij voorkeur zijn te zoeken, zijn meer dan één.

In de eerste plaats kan bij zulk een bouw, ieder man in den regel kalm zijn arbeid verrichten, mits geen snelbouw tot gejaagd en daardoor slordig afmaken aandrijft.

De werkman verdient een behoorlijk loon; de eischen die hij met betrekking tot dat loon niet alleen, maar ook omtrent werktijd, hygiënische voorzorgen, mogelijke ongevallen, enz. kan doen gelden, moeten en zullen evenzeer in acht genomen worden als bij bouwwerken die onder een aannemer tot stand komen.

De werkman arbeidt tegen dagloon, niet als een onderaannemer waardoor hij onwillekeurig aangespoord wordt zoo spoedig als maar mogelijk is af te leveren wat hij maken moet. Er is tijd voor overleg.

Hij werkt in den regel met beter en uitgezocht materiaal, dan bij uitbesteed werk of in den revolutie-bouw. Soms zelf heeft hij stem in de keuze van dat matertaal.

Hij heeft meer aanhoudend aanraking met de opzichters, zelfs met den architect, dan mogelijk is bij aanbesteed werk, waar hij bijna alleen te doen heeft met den onderbaas of den aannemer, bij wie natuurlijker wijze een der allereerste belangen is, de vooraf berekende winst in geen geval te doen verminderen. Bij het werk in eigen beheer daarentegen worden vaste honoraria betaald, zal wel getracht worden het beste materiaal en werk voor de eenmaal bepaalde som te leveren, en zal het den bouwheer niet zoo erg tegenvallen indien een onderdeel van het werk wat duurder wordt, omdat hij van te voren weet, dat hem werk wordt opgeleverd dat wellicht wat meer kost, maar ook beter verzorgd kan zijn.

Het is niet te verwonderen, dat een goed werkman onder zulke omstandigheden met meer liefde en belangstelling voor zijn werk bezield is, dan wanneer hij steeds gejaagd wordt en minder goed materiaal te bewerken krijgt.

De positie van de opzichters en teekenaars op een werk in eigen beheer is bovendien veel aangenamer dan bij andere werken, waar zoo vaak de verhouding tusschen hen en den onderbaas, als rechterhand van den aannemer, voortdurend eenigszins gespannen is, wijl beide partijen zulke tegenstrijdige belangen te behartigen hebben. Die betere positie is in de eerste plaats van heilzamen invloed op de opzichters en teekenaars, maar werkt in hooge mate gunstig terug op den ambachtsman.

Het is dan ook geen vreemd gevolg van zulke betere omstandigheden en aangenamer verhoudingen onderling, dat ambachtslieden, die zich bij een aanbesteed werk of onder eigenbouwers als middelmatige, slordige en malcontente vaklieden hebben doen kennen, uitstekende werkkrachten toonen te zijn op een werk dat in eigen beheer wordt uitgevoerd. Hier eerst leert men hen meestal van een betere zijde kenen.

In den regel is het evenwel gewoonte de werken uit te besteden. Wie de ambachtslieden slechts op zulke werken heeft leeren kennen, moet naar hen al hun vakgenooten niet beoordeelen, en daarom niet verkondigen, dat het ambacht heden ten dage op een laag peil staat.

Uit het hier aangevoerde mag niet de gevolgtrekking worden gemaakt, dat daarmede den staf is gebroken over het systeem van uitbesteden. Niemand zal immers ontkennen, dat ook bij aanneming goed werk kan geleverd worden; vele factoren dragen er echter toe bij, dat de ambachtsman, die als 't ware onderaannemer is, daardoor gejaagd werkt en aan afmatting zal lijden, niet met volle ambitie zijn taak verricht.

Wat nu betreft het onderwijs dat aan toekomstige ambachtslieden gegeven wordt, mag men het resultaat daarvan niet beoordeelen naar het werk van den leerling die nauwelijks de school verlaten heeft. Volleerde ambachtslieden kunnen niet na een driejarigen cursus gevormd worden, wel jonge werkkrachten, in wie een grond gelegd is om na korter of langer tijd een goed werkman te kunnen worden, mits deze ook genoeg ambitie heeft. Geen ambachtsschool zal beweren iets meer te kunnen doen.

Er is wel eens verkondigd, dat er „heertjes" van die scholen kwamen. Dit is zoo, wanneer daarmede bedoeld waren jongelieden die, nog weinig menschenkennis bezittend, zich heerachtig vermeten hebben te doen verstaan, dat hun werkstuk, vervaardigd volgens de regelen van hun leermeester, beter was dan zooals de baas het had willen hebben. Men zij echter eerlijk en erkenne, dat een enkele baas wel eens de voor zijn trots en waardigheid onaangename ondervinding heeft moeten opdoen, zonder die te willen uiten, dat hij iets nieuws en beters van zijn jongen werkman heeft moeten leeren.

Er is geen twijfel aan, of de ambachten der bouwvakken zullen vooruit worden gebracht door de goede leerlingen der ambachtsscholen. Als deze onder gunstige voorwaarden kunnen werken, is er alle reden om minstens te verwachten, dat juist zij het zijn die het ambacht op een goed peil houden, waarover niet geklaagd behoeft te worden, hoewel het nog hooger kan stijgen.

Onlangs vernamen wij nog uit een verslag over de laatste vergadering van de Vereeniging tot Veredeling van het Ambacht door Proeven van Bekwaamheid, dat het juist de oud-leerlingen der ambachtsscholen waren die in den regel de beste proeven afleggen.

Wanneer dat waar is, en men mag aan die verklaring niet twijfelen, dan is het minstens genomen een opbeurende hoop voor hen, die gelooven aan dien enormen achterstand van het hedendaagsche ambacht, bij dat van vroeger.

NOGMAALS „KLEINE WONINGEN".

Tot mijn spijt was ik door afwezigheid en ongesteldheid niet in de gelegenheid vroeger nota te nemen van „Reclame voor Monier-werk."

Hoewel bespreking van een materiaal of liever weerlegging van eene — volgens mijne opvatting — onjuiste bespreking in een vakblad „reclame" — en dus uit den booze schijnt, toch moet ik, niettegenstaande de heer Metzelaar het debat sloot, met een paar woorden zijn stukje beantwoorden.

Vreemd toch lijkt mij ZEd.'s beweren over gehoorigheid, waar bij den bouw van *tuchtscholen* dit materiaal door hem werd toegepast. Ook is mij bekend, dat, proeven in het gebouw van de Rijkspostspaarbank te Amsterdam genomen, wat betreft de gehoorigheid, zeer gunstig zijn uitgevallen.

Doch noch het verwijt „reclamewerk", noch de bewering „in mijn 35 jarige praktijk", enz. nopen mij tot antwoorden, maar slechts waar ZEd. schrijft: .....Maar als de heer Timmers protesteert tegen houten balklagen met vloer en plafond als eeuwige bergplaatsen van stof en ongedierte, moet hij zelf zijn moniervloeren niet gaan bedekken met houten vloeren op afgeschuinde richels, want dan schept hij volkomen gelijke bergplaatsen van stof en ongedierte tusschen houten vloer en monierwerk.

Dit is helaas 't eenige schijnbaar steekhoudende argument wat ZEd. weet aan te voeren. Ik schrijf schijnbaar, want hieruit blijkt mij, dat de toepassing van monier, bij ZEd. toch niet zoo heel goed bekend is.

Die richel wordt aan beide kanten afgeschuind en aan het vlechtwerk verbonden *in* de monier gewerkt, zoodat op deze manier de bergplaatsen enz. enz. worden vermeden, trouwens een monierplaat sluit iedere verdieping àf, wat geenszins met plafonds bereikt wordt, en dit is bij arbeiderswoningen vooral van gewicht, n.l. het afsluiten der eene woning van de andere.

Bij den bouw van b.v. een 50 woningen, mits: wat indeeling betreft gelijkvormig, zijn moniervloeren wel toe te passen en niet te duur.

Nog eene opmerking die ieder voor zich moge uitzoeken. De heer Metzelaar schrijft: dat het monierwerk in het plan Wentink, blootgesteld aan regen, sneeuw etc. spoedig zal uitloopen en afslijten . . . . en stelt zelf voor: om van dat materiaal vrij in de buitenlucht uitstekende gaanderijen te maken; erg steekhoudend lijkt mij deze bestrijding niet.

Trouwens met dat uitslijten gaat het zoo hard niet, want de kiezelsteenen in de cement voorkomen vrijwel slijtage.

Helaas, weer een stukje reclame!

In vredes naam.

P. A. TIMMERS.

Hof van Arbitrage, van Bestuurders dier Stichting, welke den bouw en de inrichting van een Gebouw voor het P. Hof v. Arbitrage hebben tot stand te brengen, verklaren: op grond van hunne vroegere verhouding tot de Prijsvraag voor het „Vredespaleis", waarvoor zij voorloopige schetsplannen ontwierpen, en ook als opstellers van het in hoofdzaak gevolgde, thans publiek gemaakte Programma, zich geheel te zullen onthouden van de mededinging in bovengenoemden wedstrijd.

D. E. C. Knuttel,
C. Muysken,
C. H. Peters,
A. Salm G.Bz.

De redactie voldoet gaarne aan het verzoek om bovenstaande verklaring openbaar te maken.

Menigeen heeft zeker vreemd opgezien van den wensch, door sommige architecten geuit, om te mogen vernemen, of de bouwkundige leden van de eerste Commissie van Advies in zake het uitschrijven der prijsvraag voor het Vredespaleis al of niet mededingers in den wedstrijd zouden zijn.

Voor ons lag het voor de hand, dat die heeren zich van mededinging zouden onthouden, en dit was ons bovendien reeds bekend vóór het verschijnen van het programma

HUISKAMER,
uitgevoerd door de ateliers „Onder den St. Maarten" te Haarlem,
van den heer J. A. Pool Jr., Bouwk. Ingenieur.

DE PRIJSVRAAG VOOR HET VREDESPALEIS.

De ondergeteekenden, Oud-leden der bij beschikking van den Minister van Buitenlandsche Zaken van den 24e September 1903, Kabinet No. 3, ingestelde Commissie, ten einde van advies te dienen en voorbereidende maatregelen te treffen in zake den bouw en de inrichting van een Gebouw voor het Permanente Hof van Arbitrage met een Bibliotheek te 's Gravenhage, welke Commissie den 1e Juli 1904 ontbonden is, naar aanleiding van het vaststellen der Statuten van de Carnegie-Stichting, en het benoemen door H. M. de Koningin en den Raad van Beheer van het Permanente

De heeren Dr. P. J. H. Cuypers, lid der Jury, en D. E. C. Knuttel bij wie inlichtingen over het programma zijn te verkrijgen, kunnen natuurlijk uit den aard hunner betrekking tot dat programma niet medewerken. Afgescheiden van elke betooging dachten al de leden der bovengenoemde Commissie, dus ook de heeren C. Muysken, C. H. Peters en A. Salm G Bz., elk voor zich en reeds van den aanvang af, niet anders te handelen dan uit hunne verklaring blijkt.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

92ste Algemeene Vergadering,
op Zaterdag 23 September, te Maastricht.

De Voorzitter der Maatschappij, de heer Ed. Cuypers, opende te ongeveer 10 uur des voormiddags de vergadering die gehouden werd in den foyer van den Schouwburg. Een veertig-tal leden

was aanwezig, die hij een hartelijk welkom toeriep in de schoone stad Maastricht, waar nu voor de derde maal een bijeenkomst der leden werd gehouden. Spreker hoopte, dat deze even aangename herinneringen zou achterlaten als de beide vorige. Zeer stelde hij de tegenwoordigheid op prijs van zijn voorganger, den heer A. Salm G. Bzn., in de hoop echter, dat deze tevreden over zijn opvolger zou zijn. Vooral wenschte de Voorzitter eenige hier aanwezige jongere leden welkom te heeten, vertrouwende, dat deze vergadering er toe zou bijbrengen een beteren band tusschen ouderen en jongeren te doen ontstaan, en bovendien het aantal jongeren, dat aan de vergaderingen wil deelnemen, zou doen toenemen.

De Voorzitter deed vervolgens eenige mededeelingen omtrent den toestand der Maatschappij, waaruit bleek, dat het aantal leden na de laatste Mei-vergadering nog was toegenomen; daarentegen had de Mij. te betreuren het afsterven van haar Eerelid, den heer G. E. V. L. Van Zuylen, oud Kolonel der Genie van Ned. I. Leger, een man die der Mij. een warm hart toedroeg. Meermalen was hiervan het bewijs geleverd; de overledene had o. a. de Mij. verschillende malen belangeloos vertegenwoordigd op congressen, maar ook op andere wijze menigmaal van zijne belangstelling in het streven der Mij. bewijs gegeven. De Mij. zal het gemis van dit Eerelid ten zeerste gevoelen; uit haar naam was een bloemenhulde bij de teraardebestelling gebracht.

Tot leden van de commissie van stemopneming voor de verkiezing in 1906 van leden van het Hoofdbestuur werden gekozen de heeren: P. A. Timmers, J. N. Landré, E. M. Rood, W. J. de Groot en J. J. van Noppen; de drie eerstgenoemde heeren namen de benoeming aan, de beide andere waren niet ter vergadering aanwezig en zullen dus schriftelijk kennisgeving van hunne benoeming ontvangen.

Hierna had de keuze plaats van de Jury-leden tot beoordeeling van de schetsen en photo's, bij gelegenheid van deze vergadering tijdens het bezoek aan de fabrieken „de Sphinx", naar oude gebouwen enz. vervaardigd. Op voorstel van den Voorzitter werden daartoe gekozen de heeren Jan Schouten, J. Jurriaan Kok en J. Verheul Dzn., die verklaarden gaarne de taak te aanvaarden die hen wacht.

Alvorens nu over te gaan tot punt 4 der agenda, deed de heer J. Verheul Dzn. de vraag, of de kwestie der prijsvraag voor het Vredespaleis niet in deze vergadering ter sprake kwam.

De Voorzitter antwoordde daarop, dat het Hoofdbestuur haar niet op de agenda der vergadering had vermeld, maar dat zij daarom toch ter sprake kon worden gebracht. Spreker verklaarde zich echter te hebben voorgenomen, dat hij, in geval de prijsvraag werd besproken, zijn taak als Voorzitter tijdelijk zou neêrleggen, en verzocht daarom den heer F. W. M. Poggenbeek, Vice-Voorzitter, het presidium over te nemen.

De Vice-Voorzitter zeide echter, niet te kunnen inzien waarom de Voorzitter de vergadering niet verder zou leiden, daar er immers geen persoonlijke kwesties zouden behandeld worden.

Door eenige leden werd dezelfde opmerking gemaakt, waarna de Voorzitter verklaarde, dat hij de uitvoering van zijn voornemen zou doen afhangen van den loop der discussies.

De heer Verheul wenschte, naar aanleiding van hetgeen in verschillende dagbladen en laatstelijk ook in het Bouwkundig Weekblad over de prijsvraag voor het Vredespaleis geschreven was, de vraag ter sprake te brengen, of de meening in sommige bladen verkondigd, dat het programma der internationale prijsvraag niet aan billijke eischen voldoet, waardoor zelfs medewerking in den wedstrijd ontraden wordt, de juiste is. Spreker had gedacht den heer Weissman, naar aanleiding van diens vraag in het laatste Bouwk. Weekblad, ter vergadering te zien; misschien was nu een ander in zijne plaats verschenen. Wellicht waren ook leden aanwezig die anders over de zaak denken, en daarom had hij de vraag gesteld, die nu nog eens herhaald werd.

De Voorzitter vroeg daarop, of de heer Verheul genegen was zijn eigen denkbeelden over het programma kenbaar te maken, dan konden deze het uitgangspunt van discussiën worden.

De heer Verheul bleek daartoe genegen te zijn en deelde mede, dat hij nauwkeurig de bepalingen van het programma had overwogen, behalve natuurlijk de eischen van specialen aard van het gebouw, en dat hij gaarne aan het verzoek van den Voorzitter zou voldoen. Spreker herinnerde er aan, dat het Bestuur der Carnegie-Stichting aanvankelijk het voornemen had een besloten prijsvraag uit te schrijven. Toen dit bekend werd, was men daarover niet algemeen tevreden, en er werden adressen tot genoemd Bestuur gericht ten einde te verkrijgen, dat een algemeene prijsvraag zou worden uitgeschreven, waaraan door ieder zou kunnen worden deelgenomen. Nu zijn het juist de pogingen van het Hoofdbestuur der Maatschappij geweest die succes hebben gehad, waardoor verkregen is wat gewenscht werd, en niet die van Architectura et Amicitia. Dit Genootschap heeft echter doen voorkomen alsof het zijne pogingen geweest zijn, en niet die van de Maatschappij, welke de aanleiding zijn geweest tot het uitschrijven van een algemeene prijsvraag. Nu het Bestuur der Carnegie-Stichting heeft gedaan wat verlangd werd, nu het op zijn aanvankelijk besluit is teruggekomen en de prijsvraag algemeen is geworden, moet men niet meer op de zaak terugkomen, maar zich dankbaar toonen en het programma goedkeuren, evenals dit in het buitenland is geschied; van daaruit is nog geen afkeurend of ontevreden woord vernomen, is de opzet van de prijsvraag goedgevonden en zelfs de meening verkondigd, dat de deelname aan den wedstrijd groot zal zijn. Spreker zeide ten slotte in het programma van de prijsvraag niets gevonden te hebben, dat hij niet zou willen onderschrijven en goedkeuren.

De Voorzitter bedankte den heer Verheul voor zijne mededeelingen en verklaarde, dat de aanwezige leden van het Hoofdbestuur eveneens over de zaak dachten.

Door den Secretaris werd vervolgens een artikel over de Prijsvraag Vredespaleis voorgelezen, dat in het Bouwkundig Weekblad van heden (23 Sept.) was opgenomen.

De heer F. W. M. Poggenbeek zeide te behooren tot degenen, die wilden, dat het oordeel van het Hoofdbestuur kenbaar zou worden gemaakt tegenover anderer opinie. Spr. greep de gelegenheid, dat de prijsvraag hier ter plaatse werd besproken, gaarne aan om te verklaren, dat hij het volkomen eens was met de bepalingen van het programma van de prijsvraag. Hierin wordt bepaald, dat de prijsvraag is een algemeene, waarbij tot medewerking eenige personen zijn uitgenoodigd. Zonder die uitnoodiging zouden ongetwijfeld vele bekende architecten niet hebben medegedaan, maar juist om zich van hunne medewerking te verzekeren, in de hoop het beste te verkrijgen wat mogelijkerwijze bereikbaar is, zijn speciale uitnoodigingen gedaan en aan die uitnoodigingen een tegemoetkoming toegezegd. Onjuist is dit niet. Het Bestuur der Carnegie-Stichting heeft bovendien volkomen recht te doen wat het 't beste acht om zijn doel te bereiken. Spreker zeide in de inrichting van de prijsvraag met uitnoodiging juist iets aardigs te vinden. Welke personen waren uitgenoodigd, moest hier natuurlijk geheel buiten beschouwing blijven. Het ging niemand aan wie door het Bestuur der Stichting waren gekozen. Wie der uitverkorenen geen goede plannen inzonden, konden toch geen prijs verkrijgen. Alle plannen immers komen anoniem in; de beoordeeling is voor alle medewerkers dezelfde, en niemand mag ook maar het minste twijfelen aan een onpartijdige beoordeeling van de inzendingen.

De heer E. M. Rood was het met die opvatting niet eens, en vroeg, welke de oorzaak van het uitnoodigen van enkele personen kon zijn. Misschien wel deze, dat een vrees bestond, dat het programma niet goed was. Is het goed, dan zullen de goede krachten ook zonder uitnoodiging wel medewerken. Ontegenzeglijk hadden de uitgenoodigden een pré. Die zelfde meening, zoo oordeelde de spreker, moest door de Mij. t. Bev. der Bouwkunst worden uitgesproken.

De heer A. Salm G.Bz., was het geenszins met die zienswijze eens. Door het Bestuur der Carnegie-Stichting was overwogen, dat architecten die veel werk hebben, omdat zij een goeden naam hebben, geen tijd beschikbaar kunnen vinden om mede te werken aan prijsvagen; om nu toch die medewerking van hen te verkrijgen, werden zij door genoemd Bestuur uitgenoodigd onder zekere voorwaarden, en niets was daartegen. Spreker wenschte er bovendien met nadruk op te wijzen, dat het programma door het Bestuur der Carnegie-Stichting werd onderworpen aan het oordeel der Jury-leden, die verklaard hebben zich volkomen te vereenigen met alle bepalingen voor den wedstrijd; waar dit het geval is, en bovendien de heer Dr. P. J. Cuypers, de nestor der architecten hier te lande, eensgezind is met de overige Juryleden, daar moeten de andere architecten de zaak laten rusten en zich niet verklaren tegen enkele door eminente mannen goedgekeurde bepalingen.

De heer Rood verklaarde bij zijne opvatting te blijven; hij was tegen de premie die de uitgenoodigden ontvingen. Het betalen hunner medewerking was een pré die zij tegenover anderen hadden.

De heer Poggenbeek deelde zulk een opvatting geenszins. Er kon slechts sprake zijn van een pré, wanneer de uitgenoodigden op eene andere wijze beoordeeld zouden worden en meer kans van slagen hadden als de niet-uitgenoodigden. Het financieel sterker staan van enkelen, was voor dezen geen pré.

Na nog eenige discussie, waaruit bleek dat de heer Rood vrijwel alleen stond in zijne opvatting, werd voorgesteld door

stemming uit te maken, hoe de vergadering over de zaak dacht.

De heer Alb. Otten wenschte, alvorens zijn stem uit te brengen, van den heer Knuttel te vernemen, of de concurrenten zich stipt behoorden te houden aan alle bepalingen van het programma. Het kwam spreker o.a. voor, dat de maten, opgegeven voor een der zalen, niet juist waren; het was de vraag of men nu gebonden was aan die maten.

De heer D. E. C. Knuttel antwoordde, dat bij de meeste maten in het programma het woordje „ongeveer" staat, waardoor eenige ruimte is toegelaten. De bepalingen omtrent de afmetingen zijn gemaakt door of in overleg met het Bestuur van het Permanente Hof van Arbritrage; betere voorschriften konden dus bezwaarlijk gegeven zijn, hetgeen overwogen had moeten worden door hen die in dagbladen hadden geschreven over fouten in de voorgeschreven maten enz., zooals o. a. was geschied door Mr. Stipriaan Luïscius. Leden van het Hof van Arbitrage zullen toch beter op de hoogte zijn dan menschen die de eischen van dat Hof niet kennen.

De heer G. W. Van Heukelom maakte de opmerking, dat de vraag van den heer Otten hier niet geheel ter plaatse was, en moest gericht worden aan het adres van den heer Knuttel te 's-Gravenhage, die zeker bereidwillig elke vraag schriftelijk zou beantwoorden. De Jury was daar om de plannen te beoordeelen, en indien deze prijsvraag niet het verwachte resultaat zou opleveren, zou het Bestuur der Carnegie-Stichting er wellicht toe moeten komen te trachten een definitief plan te verkrijgen dat volkomen voor uitvoering geschikt was. Thans was het zaak, dat ieder op zijne wijze moest trachten de vraag op te lossen, volgens de in het prijsvraag-programma opgestelde gegevens.

Den heer Knuttel was het aangenaam, dat in deze vergadering instemming was betuigd met het programma, en met de wijze van werken. Door den heer Salm was er op gewezen, dat de Jury-leden zich volkomen met het programma hadden vereenigd; dit is een waarheid waarop gewezen mocht worden. Bovendien kon spreker mededeelen, dat nog kort geleden een correspondentie heeft plaats gehad tusschen Dr. Cuypers en andere July-leden, dat ook een Engelschman is overgekomen om over de zaak te spreken, maar dat een en ander geleid heeft tot het besluit, om niet het geringste in het programma te veranderen.

Spreker wenschte voorts te constateeren, dat in hoofdzaak de bemoeiingen der Maatschappij er toe geleid hebben de prijsvraag tot een algemeene te maken, maar dat zulks niet het geval zou geweest zijn, indien alleen Architectura et Amicitia ware opgetreden.

De opvatting van den heer Rood was onjuist. De Jury-leden kunnen niet weten of een ingekomen antwoord van een uitgenoodigde of een niet-uitgenoodigde is. Allen moeten onder dezelfde conditie inzenden, en eerst wanneer de Jury uitspraak heeft gedaan kunnen de uitgenoodigden de hen toegedachte tegemoetkoming ontvangen, nadat zij bewezen hebben welk ontwerp zij hebben ingezonden.

De heer Otten wenschte hierna even te verklaren, dat hij zijne vraag tot den heer Knuttel alleen gericht had, om van diens antwoord te doen afhangen hoedanig hij zou stemmen.

Daarna merkte de heer Verheül op, dat in elk programma van een prijsvraag, zooals in elke wet, wel eens zaken voorkomen die later blijken niet geheel juist te zijn. Spreker wenschte, dat de vergadering zich in een motie zou uitspreken, en wilde daarom nog eens zijn opinie doen hooren.

De Voorzitter wenschte echter de vraag aan de vergadering voor te leggen, of deze zich kon vereenigen met het programma van de prijsvraag, en deze zienswijze bleek ook die der aanwezigen te zijn.

De heer Corn. van Straaten verklaarde met groot genoegen de discussiën te hebben aangehoord, en hoopte dat vele architecten zich bij de zienswijze van de Mij. zouden neërleggen. Het zou ten zeerste te betreuren zijn, indien in 't vooruitzicht van een gebouw dat aan den vrede was gewijd, dit aanleiding zou geven tot een mindere eensgezindheid in de architectenwereld.

De Voorzitter herhaalde daarna zijne vraag; het bleek toen, dat alle aanwezigen zich konden vereenigen met het programma van de prijsvraag, met uitzondering van den heer Rood.

De heer Joh. D. Looyen verkreeg daarop het woord. Spreker betoonde zich ingenomen met de uitspraak der vergadering, maar mocht niet nalaten te verklaren, dat indien in het Bouwkundig Weekblad de inzichten ten gunste van het pogramma waren openbaar gemaakt die in deze vergadering waren vernomen, ongetwijfeld niet elders zou gesproken, noch in bladen zou geschreven zijn zooals nu was geschied. Hij betreurde daarom dit zwijgen, en hoopte, dat de uitspraak van deze vergadering nu ook onder de oogen zou komen van hen die het Weekblad niet lazen.

De Secretaris der Mij., tevens redacteur van het Bouwk. Weekblad, verkreeg daarop het woord om den heer Looyen te beantwoorden. Hij bracht in herinnering, dat onmiddellijk na het verschijnen van het programma der prijsvraag in de Nieuwe Rotterdamsche Courant een artikel over dat programma was verschenen, vol van verdachtmaking; hij wees o. a. op een der zinsneden: zeven Juryleden, zeven rijken, zeven prijzen, die bij uitstek geschikt was om achterdocht ook bij het publiek te verwekken. Niettegenstaande velen hadden gewenscht dit artikel ook in het Bouwk. Weekblad te zien overgenomen, met een woord van protest, had hij geen gevolg aan zulk een wensch willen geven, omdat hij den goeden toon, die steeds in het blad door de medewerkers daaraan en door hem werd in acht genomen, niet wilde bederven. Tenzij het Hoofdbestuur der Mij. hem genoodzaakt zou hebben dergelijke stukken op te nemen — maar dit zou wel niet geschied zijn — zou hij zijn standpunt niet verlaten hebben. Van den aanvang af, dat het bekend werd welke gift van den heer Carnegie te wachten was, waren de zonderlingste veronderstellingen en verdachtmakingen gehoord; het allereerst die, dat het bouwen van het Vredespaleis wel een voordeeltje zou zijn dat door de Regeering zou worden toegewezen aan een Rijksbouwmeester. Zulke en dergelijke dingen, en nu ook het artikel in de N. Rott. Courant tegen te spreken, zou bovendien een onbegonnen werk zijn, dat wellicht aanleiding zou hebben gegeven tot nog meer onaangenaam geschrijf.

Een klein bewijs, dat het stilzwijgen niet ongemotiveerd was is wel dit, dat de groote tegenstand tegen het programma in anderen kring eigenlijk allengs was gekomen tot dit eene bezwaar, dat de leden der eerste commissie van advies in zake het tot stand komen van de prijsvraag, misschien zouden mededingen. Voor hem was 't echter steeds buiten kijf geweest, dat die mannen zouden mededoen. Dr. Cuypers zat in Jury en de heer Knuttel moet inlichtingen aan de medewerkers verschaffen; 't ligt dus voor de hand, dat die heeren niet mogen medewerken. De heeren Muysken, Peters en Salm, de overige bouwkundige leden der genoemde Commissie zijn mannen die zeer goed weten hoe zij handelen moeten, en toen zij benoemd werden stond het reeds bij hen vast, zich van medewerking te onthouden.

Spreker bracht daarna in herinnering wat door het Hoofdbestuur der Mij. gedaan was. Ten eerste was verzocht aan Z. Exc. den Minister van Buitenlandsche Zaken, om eene Nederlandsche Commissie in te stellen tot voorbereiding van een prijsvraag. Aan dat verzoek was voldaan. Toen het bekend was geworden, dat een besloten prijsvraag zou uitgeschreven worden, heeft het Hoofdbestuur aan het Bestuur der Carnegie-Stichting verzocht, ook alle andere architecten in de gelegenheid te stellen tot medewerken, en ook aan dat verzoek is voldaan. Die verzoeken zijn in het Weekblad gepubliceerd geworden. Wat na het verschijnen van het programma over de prijsvraag gesproken was, is mede in 't kort in het blad medegedeeld. Een oordeel daarover was door het Weekblad niet uitgesproken, in de verwachting, dat dit van andere zijde — nu uit den boezem dezer vergadering — zou worden vernomen.

De vraag van den heer Looyen was spreker aangenaam geweest, omdat hij daardoor de gelegenheid had zijne zienswijze in het kort hier mede te deelen. Nog een enkel woord wilde hij er aan toevoegen, en wel dit, dat zelf achteraf aanmerkingen zijn gemaakt op het terrein. Hij bracht in herinnering, dat dit terrein het beste werd bevonden door de eerste Commissie van advies, waarin toch mannen zitting hadden die competent genoeg waren om een goede keuze te doen, en in wier raad men vertrouwen behoorde te stellen.

Na deze mededeelingen werd door verschillende leden gevraagd, of 't niet mogelijk was den geheelen inhoud te vernemen van den brief van het Bestuur der Carnegie-Stichting aan het Hoofdbestuur der Mij., waarin mededeeling werd gedaan van het voornemen om een algemeene prijsvraag uit te schrijven.

Van af de bestuurstafel werd echter medegedeeld, dat zulks niet noodig was. Het gedeelte van den brief dat op den aard van de prijsvraag sloeg, was in het Weekblad medegedeeld; de overige inhoud had daarop geen betrekking.

Nadat de Voorzitter andermaal gevraagd had, of er nog leden waren die inlichtingen wenschten of iets hadden mede te deelen, en niemand zich aanmeldde, gaf hij het woord aan den Secretaris, die eenige mededeelingen deed over de fabrieken „de Sphinx", welke in den namiddag bezocht zouden worden, en over het bezoek aan Luik en de Tentoonstelling, dat den volgenden dag zoude plaats hebben.

Met een woord van dank tot de aanwezigen, sloot de Voorzitter daarna de vergadering.

————©————

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 23 September 1905. *De Zuiderportalen van de St. Stephenskerk te Nijmegen.* Evenals sommige kerken te Luik, bezit genoemde kerk te Nijmegen geen hoofdingangen in den westgevel, in afwijking van het systeem der Fransche gothiek.

In een ingezonden stuk komt „Moinonplus" op tegen de opvatting van „Geen bouwkundige", in het Bouwkundig Weekblad kenkaar gemaakt, dat het Vredespaleis zou moeten zijn een burcht De veronderstelling dat de redactie van het B. W. het eens zoude zijn met „Geen Bouwkundige" is niet gerechtvaardigd. Alleen de plaatsing van het stukje mag er geen aanleiding toe geven.

Architectura van 23 Sept. bevat een uitvoerig verslag van de *Feestvergadering* bij gelegenheid van de viering van het 50-jarig bestaan van het Genootschap A. et A., en voorts van de daarop volgende nummers van het feestprogramma.

Inhoud van het „Technisch gedeelte": Vervolg van *Bouwcoöperatie inplaats van bouwspeculatie,* door M. P. de Clerq.

De Bouwwereld, 20 Sept. Vervolg van: *Reisindrukken van Engelsche Bouwkunst,* door J. H. W. Leliman. Beknopt overzicht van de geschiedenis der Engelsche bouwkunst.

Oorzaken van het ontstaan van gebreken in geklonken ijzerconstructiën, door P. A. M. Hakstroh, kapt. d. Genie.

Dit nummer bevat een afbeelding van de *H. B. S. met 5-jarigen cursus te Arnhem,* ontworpen door het bureau van Gemeentewerken, en van de *nieuwe Evangelische Kerk met pastorie te Goszlerhausen.*

Technisch Weekblad. 21 Sept. Slot van: *Een en ander over den Bond van Technici en het Informatie-bureau,* en van: *Een en ander over ventilatie-inrichtingen in gebouwen. De ingenieur in het bouwwezen.*

UIT DEN VREEMDE.

Den 14 Sept. j.l. overleed te Breslau de welbekende beeldhouwer Christian Behrens in den ouderdom van slechts 53 jaren. Van zijne hand, in vereeniging met den architect Hugo Licht, is het Keizer Wilhelm-monument te Breslau.

Bij den wedstrijd voor het ontwerp van een stedelijk weeshuis te Straatsburg kwamen 104 antwoorden in. De 1e prijs groot 2500 Mrk. werd behaald door Prof. Dr. Ing. Vetterlein te Darmstadt.

Hongkong en Canton zullen door een spoorweg met elkaar verbonden worden.

De teakhout-uitvoer van Java bedroeg 235.000 kub. M. in 1904, tegen 131.000 kub. M. in 1903. Vooral Zuid-Afrika heeft veel gebruikt bij den aanleg der nieuwe spoorwegen.

Te Kopenhagen is het nieuwe stadhuis geopend, in tegenwoordigheid van den koning, den kroonprins en de kroonprinses van Denemarken. Architect is de heer Martin Nyrop.

De brug over den Victoria-waterval aan den Nijl is Dinsdag voor het verkeer geopend, en moet tot de grootste kunstwerken gerekend worden. Hare geheele lengte is 220 M. met een hoofdspanning van 170 M. Zij is voor dubbel spoor en de afstand tot het water is 170 M. Het werk werd begonnen in de maand October 1904.

Men is nu druk bezig met den herbouw van de Campanile te Venetië. Meer dan drieduizend larixpalen zijn in den grond geheid en de tusschenopeningen met beton aangevuld. Men hoopt den nieuwen toren in vijf jaren gereed te hebben. De regeering heeft eene som van 480 000 gulden ter beschikking gesteld. Hierbij komen nog aanzienlijke bedragen van particulieren.

Sheffield, de eens zoo beroemde stad voor de messenindustrie, gaat zeer achteruit. Er staan meer dan 3000 huizen leeg. Huizen die enkele jaren geleden van 1500 tot 1800 gulden huur deden, kan men nu krijgen voor 800 en 1000 gulden. Ook vele villa's staan ledig.

De president Roosevelt heeft eene internationale Commissie benoemd, die zal hebben uit te maken of het Panamakanaal een open of gesloten kanaal zijn zal. In deze commissie heeft zitting o.a. de Nederlandsche ingenieur J. W. Welcker.

De te Tervueren opgerichte Triumph-poort, ter herdenking van de onafhankelijkheid van België, is een Jonisch monument met drie openingen elk van 10 M. De voorgevel meet 60 M., dat is 20 M. meer dan de „arc de triomphe de l'étoile" te Parijs. De diepte is 20 M. en de hoogte is 45 M. 40.000 kub. meter materiaal zijn aan dit groote monument gebruikt, dat in minder dan een jaar is opgericht.

BERICHTEN.

Prijsvraag Vredespaleis. In de vergadering van het Genootschap Architectura et Amicitia, gehouden op 27 Sept. 1905, werd de volgende motie van het Bestuur aangenomen:

„De vergadering van A et A. constateerende: dat tot mededinging naar de prijsvraag voor het Vredespaleis alle architecten zijn toegelaten, maar bovendien enkelen een bijzondere uitnoodiging, onder toekenning van honorarium hebben ontvangen, is van oordeel. dat daardoor eene bevoorrechting is ontstaan, waardoor het beginsel van volstrekte gelijkheid is geschonden".

Besloten werd deze motie te zenden aan het bestuur der Carnegie-Stichting en aan de zustervereenigingen in binnen- en buitenland.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 2 OCTOBER.

BERGUM (FR.) Het maken van een nieuwe raadzaal in het gemeentehuis, met aanverwante werken.

Het gem.best. Bestek en teek ter inzage ten gem.huize. Aanw. gedaan.

LOCHEM. Het bouwen eener bodenwoning en van een politiebureau met cellen.

Het gem.best.'s midd. 12 u. Bestek en teek. ter secretarie ter inzage. Aanw. gedaan.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een huis met drie woningen aan het Molenpad nabij de Spoorstraat.

De heer J. D. Wieberdink 's av. 7 u. in het hotel „de Klok", alwaar bestek en teek. ter inzage. Inl. verstrekt de archit. H. v. d. Schaaf.

ZEVENHUIZEN (Z.-H.). Het bouwen van een woonhuis met eenig bijkomend werk voor de wed. Rijm aan den Groenenweg. In perceelen.

De bouwk. W. Dogterom v.m. 10 u. Bestek ter inzage en de teek. ad f 0,50 verkrijgb bij P. Luitjes, café „de Hoop".

DINSDAG 3 OCTOBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van het landhuis „Liberty-Hal met automobiel garage en chaffeurswoning in het park „Oud Wassenaar" aan den Leidschen straatweg onder Wassenaar.

De architecten Z. Hoek en Joh. Wouter n.m. 2 u. in het Zuid-Holl. koffiehuis. Bestek en teek. ad f 1 te bekomen bij voornoemde architecten.

's-HERTOGENBOSCH. Het bouwen van twee beneden- en twee bovenwoningen aan den Havensingel, voor den heer J. Kappé.

De archit. A. J. v. Kempen 's av. 8 u. in het hotel „Noordbrabant". Bestek en teek. ad f 1,50 verkrijgb. bij besteder. Aanw. 2 Oct. v.m. 11 uur.

OVERMEER BIJ NEDERHORST DEN BERG (N.-H.). Het bouwen van een bouwmanswoning te Nederhorst den Berg.

De archit. Th. E. B. Honders te Nichtevecht, v m. 11 u. alw. bestek en teek. à f 1 verkrijgbaar.

ZEIST. Het bouwen van plan *a*: 2 dubbele villa's, plan *b*: 3 dubbele id., plan *c*: 7 heerenhuizen en blok, op een vrij terrein aan de Wilhelminalaan in het Wilhelminapark te Zeist.

De arch. Frits J. v. d. Kaa n.m. 1 u. in hotel Parkoord. Bestek met teek. en situatie verkrijgbaar bij besteder ad plan *a* en *b* ieder f 4 en plan *c* f 3. Aanw. 3 October voorm. 10 uur.

WOENSDAG 4 OCTOBER.

BOVEN-SMILDE. Het vergrooten en verbouwen der Chr. school

Het bestuur van bovengen. school n.m. 4 u.

HENGELO (OV.) Het bouwen eener verdieping op 't woonhuis van den heer A. H. M. Wesselink.

De architecten van der Goot en Kruisweg n.m. 2 u. in 't café van A. J. Peters. Bestek en teek. van af 27 Sept. à f 1.50 verkrijgb. ten kantore der arch. Aanw. 2 Oct. v.m. 10 u.

HAARLEM. Het bouwen van een wagenmakerswerkplaats met bovenwoning aan het Prinzenbolwerk 18.
De architect J. A. Traanberg in hotel „de Leeuwerik".

's HERTOGENBOSCH (HERBEST.). Het uitbreiden van het hoofd- of administratiegebouw en de gebouwen van de vrouwenafdeeling, alsmede eenige daarmede in verband staande werken aan het geneeskundig gesticht „Reinier van Arckel".
Het college van regenten over de godshuizen en den algemeenen arme v.m. 11 u. Bestek en teek. verkrijgbaar ad f 2.50 bij den administrateur der godshuizen. Inlicht. geeft de bouwk. Th. J. Klompers.

VRIJDAG 6 OCTOBER.

HASSELT (OV.). Het bouwen van een boerenbehuizing onder bijlev. van al het daartoe benoodigde, voor den heer J. v. d. Horst in Streukel bij Hasselt.
De archit. E. Warringa en Zn. te Nieuw-Buinen n.m. 2 u. in 't hotel Rozendal, alwaar bestek ter inzage. Aanw. 6 Oct. van 10—12 u.

ZATERDAG 7 OCTOBER.

VENLO. Het bouwen eener tuinierswoning, langs den Stalbergerweg, met ged. bijlev. van materialen, voor den heer Fr. Coenen.
De archit. Henri Seelen, bij wien bestek en teek. ter inzage. Aanw. ter plaatse 7 Oct. voorm. 10 uur.

MAANDAG 9 OCTOBER.

FRANEKER. Het maken van een stoomwatergemaal met achtermaalskolk, machinistwoning en kolenloods, benevens van eenige andere kunstwerken en bijhoorende aardwerken.
Het bestuur van het watersch. „de Zuiderpolder bij Franeker" n.m. 2 u. Bestek en teek. ad f 5 verkrijgb. aan de secretarie v.h. watersch. „Binnendijks". Aanw. 7 October voorm. 10½ u.

DINSDAG 10 OCTOBER.

ROTTERDAM. Het bouwen van een school voor G. L. O. met lokalen voor de Nutsteekenschool aan de Clemensstraat.
Het gem.best. n.m. 1 u. Bestek, voorw. en teek. ter kennisneming op de centrale secretarie der gemeente, en in het stadstimmerhuis te Rotterdam en zijn voor f 1 verkrijgb. bij wed. P. van Waesberge en Zn. Inlicht. te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. 3 Oct. v.m. 11 u.

UTRECHT. Bestek no. 1029. Het maken van verbeteringen aan de wachterswoning no. 7, 8, 9, 12, 14 15, 16 en 17 18, 19, 20, 21, 22, 19*a*, 21*a* en 23*a* op de lijn Blerik—Deurne. Ram. f 10940.
De maatij tot Expl. van Staatsspoorwegen n.m. 2 u. (lokale tijd).

WOENSDAG 11 OCTOBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een veerhuis, eene stalling, een magazijn en twee wachthuisjes nabij Malburgen onder de gemeente Huissen en Arnhem (provincie Gelderland, ten behoeve van de doorsnijding van den Veerpolder bij Malburgen. (Ram. f 10 800).
Het min. van W. H, en N. v.m. 11 u. Bestek no. 109 ligt na 27 Sept. ter lezing aan het gebouw van het min. van W., H. en N., aan de lokalen der prov. besturen en is te bekomen bij Gebr. van Cleef, te 's Hage Inl. te bekomen aan het bureel van den Hoofd-ingen -direct. van den waterstaat in de 2de en 3de directiën te 's Hage, en bij den ingenieur Marinkelle te Utrecht, Koningslaan 4. Het proc. verbaal van inl. ligt 4 Oct. ter teekening bij voorn. ingenieur.

ZATERDAG 14 OCTOBER.

LEXMOND (Z.-H.). Het af breken en weder opbouwen van de kosterswoning en het bouwen eener pastorie bij de geref. kerk.
De heer Govert den Hartogh. Bestek ad f 0,25 verkrijgb. bij den boekhandelaar L. v. Dijk te Vianen. Teek. ter inzage bij Arie de Jong, Timmerman, die inl. verstrekt. Aanw. 6 Oct. n.m. 2 uur.

DINSDAG 17 OCTOBER.

HAARLEM. Het verbouwen van het bureau van bouw- en woningtoezicht, aan de Koningstraat, kad. bekend sectie C no. 985.
Het gem best. n m. 1¼ uur.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

8 SEPTEMBER.

HULST (ONDERH.). Het afbreken en weder opbouwen van een winkelhuis en herberg te Heijkant. Door den bouwkundige J. W. Warnier.
Gegund als volgt: Jos. Bouwens, Clinge, metselwerk enz., f 797,60; P. F. d'Hooghe, Heijkant. timmerwerk, f 576,65. Zonder lev. van verf-, ijzer- en zinkwerken.

9 SEPTEMBER.

LEEUWARDEN. Het bouwen van een woonhuis aan de Westersingel. Door den arch. H. H. Kramer.
Laagste inschr. W. Fransen Jz, f 6630. Gegund.

14 SEPTEMBER.

LICHTENVOORDE (ONDERH.). Het verbouwen van het winkelhuis van den heer G. J. Huishof.
Door den arch. J. J. Post te Winterswijk. Gegund aan H. Lelieveldt te Lichtenvoorde.

TILBURG (ONDERH.). Het bouwen van 5 woonhuizen, voor den heer W. v. Eindnoven. Laagste inschr. W. v. Loon, f 1839 Geg.

18 SEPTEMBER.

BEEMSTER. Het verbouwen van het huis van den heer C. Jongens Cz.
Laagste inschr. P. de Vos, f 2455. Gegund.

19 SEPTEMBER.

AKKERWOUDE (FR.). Het bouwen van een school met drie lokalen en onderwijzerswoning. Door het bestuur voor chr. onderw. te Akker- en Murmerwoude.
Laagste inschr. F. v. d Meulen, Molenend bij Oenkerk, f 5168. Gegund.

APELDOORN. Het bouwen van een dubbele arbeiderswoning, door den aanbesteder.
Laagste inschr. C. Klein, f 1597.

ARNHEM. Bestek no 211. Het maken van bergplaatsen voor snelvuurmaterieel te Arnhem, onder beheer der genie te Arnhem. Raming f 3300. Door de genie.
Laagste inschr. J. J. Koenders, Arnhem, f 3260.

DEVENTER (ONDERH.). Het weder opbouwen van eene door brand vernielde villa aan den Twelloschenweg, voor rekening van den heer C. J. ten Zeldam.
Metsel-, timmer- en steenhouww. Laagste inschr. H. Lammers, f 9000.
Verfwerk. P. E. Albers B Jz., f 670.
Smidswerk. J. W. Aberson, f 452.
Loodgieterswerk. W. J. de Grood, f 386.
Behangerswerk G. Tamboer, Jr, f 30.

20 SEPTEMBER.

ARNHEM. Het bouwen van een woonhuis a. d. Catharynestraat. Door den archit. C. J. Hagenbeek.
Laagste inschrijvers Th. Joh. Jansen en E. v. Amerongen, f 5339.

BERGEN OP ZOOM. Het verbouwen van een heerenhuis in de Fortuinstraat aldaar. Door den heer J. W. F. Hilwig.
Laagste inschr. C. Videler, f 4539*. * Geg.

GRONINGEN. Het afbreken van een gebouw, achter perc. 58 in de Oude Boterringstr. en het ald. weder opbouwen van kantoren. Door den architect IJ. v. d. Veen.
Laagste inschr. J. Groenewold, f 5650.

HEKELINGEN. Het afbreken en weder opbouwen eener nieuwe pastorie. Door de kerkeraad der Ned. herv. gem.
Timmerwerk. Laagste inschr. E. L Bakker, f 3199*.
Metselwerk. G. H. Morree, f 3497*.
Verfwerk. J. W. van Strigt, f 362*.
Smidswerk. L. P. Schols, f 158,30*.
Lood- en zinkwerk. J. Blank, Zuidland, f 168*. * Gegund,

HENGELO (ONDERH.). Het bouwen van een villatje aan den Schalkburgerstraat voor den heer H. A. v. Emst. Door den arch. J. Elzinga.
Hoogste inschr. H. steggink, Hengelo, f 4597; laagste A. Kleerebezem, id., f 3975. Gegund.

LICHTENVOORDE. Het verbouwen van het gemeentehuis. Door het gem best.
Laagste inschrijver J. M. te Dorsthorst, f 3799,99⁵.

LUTTEN (OV.). *a.* Het herstellen van den toren. *b.* Het bouwen van een Galerij. *c* Het schilderwerk, onder bijlevering van het daartoe benoodigde. Door het best. der geref kerk.
a. Laagste inschrijvers Lahuis en Smid, Koevorden, f 933.
b. G. v. Aalderen, Avereest, f 76. Nog niet gegund.

RIJSSEN. Het bouwen van een woon- en winkelhuis in de Haarstraat alhier voor den heer G. ter Weel.
Zonder beschoten kap. Laagste inschr. F. G. Koedijk, f 2433.
Met beschoten kap. F. G. Koedijk, f 2498.

ROTTERDAM. Het bouwen van een woonhuis op een terrein gelegen aan den Heemraadsingel W.Z. Door den archit. H. A. Schram.
Laagste inschr. J. v. d. Berg, f 12330.

WIJHE. Het bouwen van een boerenwoonhuis. Door den heer A. Dijk.
Ingekomen 8 biljetten. Gegund aan den laagsten inschr. H. J. Lieftink, Wijhe, f 1794.

22 SEPTEMBER.

DELFT. Het verbouwen van perceel 48 aan de Geer. Door het best. der coöp. broodbakkerij en verbruiksvereen. „Vooruit".
Laagste inschrs. L. de Roo en P. v. Looij, f 3500.

EDAM. Het bouwen van een woning aan het Westerbuiten. Door den heer H. Keyzer.
Laagste inschrs. P. Worp en M. v. d. Werf, f 2800.

IERSEKE. Het bouwen van twee woonhuizen. Door den heer A. M. Polderman,
Laagste inschrijver J. Coppoolse, 's-Heer-Hendrikskinderen, f 2326. Gegund.

23 SEPTEMBER.

ALMELO. Het bouwen van twee heerenhuizen in het Villapark. Door den arch. H. A. Witzand Bz.
Laagste inschrijver C. J. Tijhof te Almelo, voor f 10457.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van een complex arbeiderswoningen met bijbehoorende werken, op een terrein onder de gem. Naaldwijk Door het technisch-bureau „Molenbroek" Stationsweg

Laagste inschr. Th. J. v. d. Kleij, Hoek van Holland, f 39860; daaropvolgende J. van Uden, Loosduinen, f 43000.

KRUININGEN (ONDERH.). Het bouwen van een woonhuis, bakkeet, graanschuur en varkenshok, met aanverwante werken, uitmakend de gebouwen eener nieuwe landhoeve gelegen in den Anna Jacoba-polder te Sint-Philipsland. Door den arch. A. le Clercq.

Laagste inschr. A Sorber, St-Philipsland, f 15186 Gegund

LEEUWARDEN. Het bouwen van een gebouw voor Show-room, met kantoren en bovenwoning enz. en van een achterbouw, voor rekening van de firma J. en H. W. van der Ploeg te Grouw op een open terrein aan de Willemskade N.—Z. Door den heer Zijtse Feddema.

Laagste inschr. J. van Althuis, f 15760. Geg.

ROTTUM (GR.) Het afbreken van een schuur enz., aan de pastorie, en het weder opbouwen van een nieuw achtergebouw, alsmede eenige herstellingen aan de pastorie, met bijlev. van al de daartoe benood. materialen, arbeidsloonen, transporten enz. Door de kerkvoogden der herv. gem.

Laagste inschr. R. Sleumer, Uithuizen, f 2390.

25 SEPTEMBER.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van een dienstgebouw ten behoeve van de aan te leggen tramweghaven bij Middelharnis. Ram. f 9000. Door het prov. best.

Laagste inschr. G. van Dijk, Hardinxveld, f 9450.

LAREN (N.-H.) (ONDERH.). Het verbouwen van het hotel „Hamdorff". Door de archit. Rigter en van Bronkhorst te Bussum.

Ingekomen 5 biljetten. Laagste inschrijver J. van Klooster, Bussum, voor f 63945.

MOERKAPELLE (Z.-H.). Het bouwen van een boerenhuis met houten tas. Ram. f 8322. Door den heer C. A. Brouwer.

Laagste inschr. A den Oude, Moerkapelle, f 8199.

SCHOONHOVEN. Het bouwen van een magazijn met bijkomende werken aan de Scheepmakershaven, ter gezamenlijke grootte van plm. 450 M². Door de firma Hermann A. Schreuder en Co.

Laagste inschr. Adr. Molenaar, Molenaarsgraaf, f 6120. Gunning 8 dagen aangehouden.

26 SEPTEMBER.

's-GRAVENHAGE (ONDERH.). Het opbouwen van de Grand Bazar Francais de la Paix, aldaar.

Laagste inschr. H. J. Nederhorst, Gouda, voor f 249.900.

ROTTERDAM. Het bouwen van eene school aan den Oord Nesserdijk. Door het gem.best..

Laagste inschrijver Coöp. Rotterdamsche Bouwersbond, f 32865.

27 SEPTEMBER.

HEEMSTEDE. Het bouwen van een villa in het park Zuiderhout. Door den archit. Jac. Etmans.

Laagste inschr. J. en S. Winnubst, f 12250.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van een waschinrichting, woonhuis, blekerij met toebehooren, gelegen aan den Loosduinscheweg No. 345, in de gem. Loosduinen, kadastraal bekend onder sectie J. no. 1133 voor de 's-Gravenhaagsche coöp. volkswasscherij. De bouwk. W. Akkerman.

Laagste inschr. J. C. D. v. Gijtenbeek, 's Hage, f 15632.

1

-Constructie-

Profiel Cordonband

Laagverdeeling = 0,062 M.

2

-Steen.-

Doorsnede: a-b

Doorsn: c-d

3

Fundeering en Rioleering

Keuken

Dessertkamer

Gang.

Portaal

Privaat

Kast

Beerput

Bestaand Riool.

naar het Riool

4

-IJzer-

N.P. no 50

N.P. 20

Maten in milimeters.

Quadrantijzer

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

7 OCTOBER 1905. 25e JAARGANG. No. 40.

EXAMEN TOT HET VERKRIJGEN VAN HET DIPLOMA VAN BOUWKUNDIG OPZICHTER

ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst volgens besluit van de Algemeene Vergadering der Maatschappij gehouden 28 Mei 1891.

In 1905 werd dit examen afgenomen op 20, 21, 22 en 23 Februari en werden aan de candidaten de volgende vragen ter beantwoording voorgelegd.

Maandag 20 Februari, voorm. 9—12 uur.

Bouwkunde.

De candidaten ontvingen een schetsteekening van een gedeelte van een gevel, uit te voeren in bak- en bergsteen, zie de plaat fig. 1, waarop alle gegevens verkleind zijn voorgesteld.

De onderhuisdeur is op neuten gesteld en het gewelfje daarboven is gemetseld.

In de vensteropeningen op de verdieping zijn schuiframen, en in het onderhuis is een draairaam gedacht.

Bij de eerstgenoemde openingen, profielsteenen met kraal en bij het onderraam en den onderhuis-doorgang, profielsteenen met schuinen kant.

De steenen raamdrempels der verdieping zetten zich in het gevelvlak als cordonband voort.

De steenen trap is samengesteld uit massief steenen treden.

De stoepmuurtjes zijn gemetseld, (afgedekt met hardsteenen plaat.)

Worden gevraagd:

1. Een doorsnede op 1/10 van de w. gr. over het deel a.
2. Een dito doorsnede over het deel b., zoowel over het raam als over den cordonband doorgesneden.
3. Het voor-, boven- en onderaanzicht op 1/10 van de w. gr. van een steenen raamdrempel b1.
4. Een staat voor den steenhouwer van den gehouwen steen.

Afmetingen der onderdeelen, voor zoo verre niet reeds op teekening aangegeven.

Baksteen. Waalvorm; de hoogte der laagverdeeling is 6.2 cM., de kantelaaf is 18 cM. diep.

Bergsteen. De cordonband is 22 cM. en de raamdrempel is 38 cM. breed.

De dorpel van de onderhuisdeur is 22 cM. dik; overige afmetingen vrij. De afmeting der neuten evenzoo.

De „wel" van de steenen trap is 5½ cM.

De trottoir- en stoepzerk is 10 cM. dik en de dekplaatjes op de stoepmuren 6 cM.

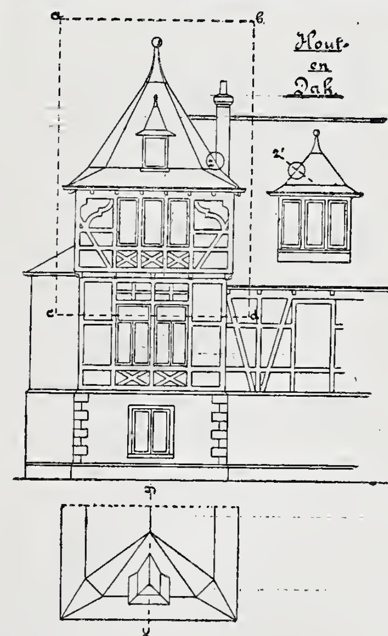
Hout. Het kozijnhout is zwaar, voor stijlen en bovendorpel 13 × 18 cM.; onderdorpel zelf bepalen.

Deurhout zw. 6 cM. en raamhout 5 cM., met vellingen breed 6 cM. ongerekend de diepte der sponning.

Maandag 20 Februari, nam. 1—5 uur.

Bouwkunde.

De candidaten ontvingen een schetsteekening voor een hoekpaviljoen van een landelijk gebouw, zie bijgaande afbeelding.

1. Teeken van het gedeelte a. b. c. d. de doorsnede over de „vakwerkwanden", balklagen en kap op 1/20 van de ware grootte, waarbij wordt opgemerkt, dat de kapconstructie ingericht moet worden voor leibedekking.

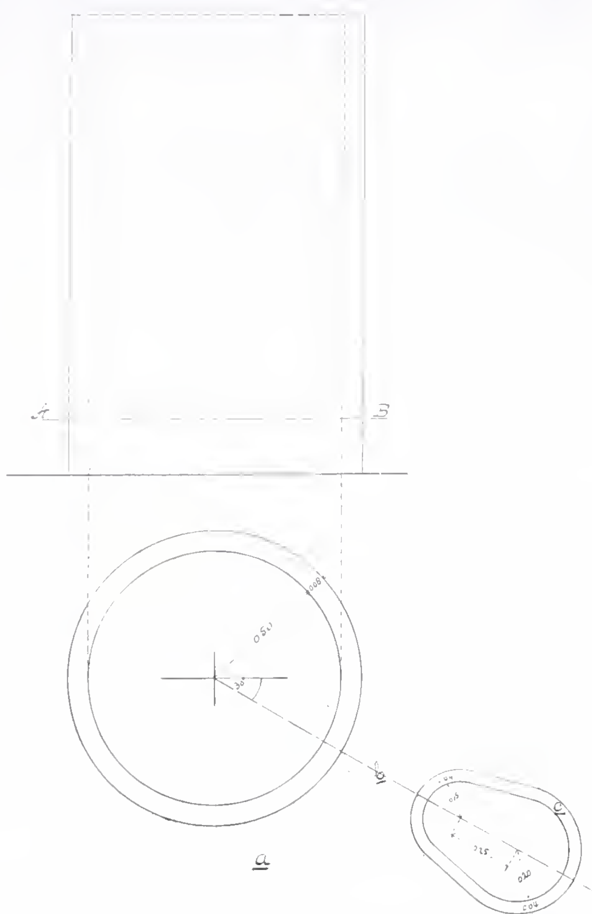
De goot is van zink en half rond, opgehangen aan ijzeren gootbeugels.

2. Den plattegrond van de kap (als op de afbeelding aangegeven), met de hoekkeper- en dakvenster-constructie op dezelfde schaal.
3. Op een schaal van 1 à 10: de doorsnede x—y over het dakvenster, boven en onderdeel van het drielicht (waarin draairamen) en de borstwering met vloer en balklaag.
4. De doorsnede z van de aansluiting van den schoorsteen en het dak.
5. De rechthoekige doorsnede z' gevormd door de kil tusschen het hoofddak en het dakvensterdak. De helling van het hoofddak is gelijk aan die van het dak van het hoekpaviljoen.

Dinsdag 21 Februari, voorm: 8½—10½ uur.

Beschrijvende meetkunde.

1. Op eene rioolput van cement-ringen loopt, met eene helling van 30° met het horizontale vlak, een eivormig riool uit. Het

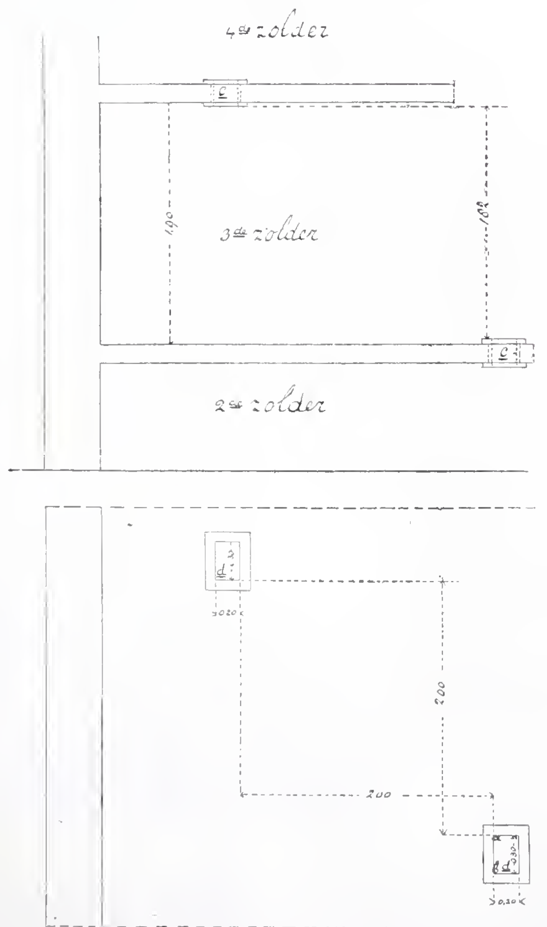
laagste punt van het riool inwendig ligt op de buitenzijde van de rioolput 60 c.M. boven de lijn A B.

Wordt verlangd: *de uitwendige lijn van aansluiting van buis en put te teekenen*, op $^1/_5$.

a. Plattegrond.

b. 1e. doorgang van het vertikale vlak, gaande door het midden van het riool.

c. Doorsnede riool horizontaal gewenteld, loodrecht op bovengenoemden doorgang.

2. In een graanpakhuis wordt eene houten zaadpijp verlangd teneinde koren van den 4den zolder naar den 2den zolder te kunnen storten.

Tot dat doel zijn in de monier-vloeren twee houten kokertjes aangebracht, voorzien van onder- en bovenrand, tot bevestiging van de verlangde pijp.

De horizontale doorsnede van de verlangde pijp moet inwendig gelijk zijn aan die der kokertjes, en hierop volkomen aansluiten.

De wanddikte van de pijp zal 5 c.M. moeten zijn.

Wordt verlangd, te teekenen op $^1/_{10}$:

1e. *De loodrechte doorsnede van de zaadpijp.*

2e. *Den zijwand, door a—b gaande,* neergewenteld in het 1e projectievlak.

c. Kokertje in de vloeren, 2e proj.

d. „ „ „ „ , 1e proj.

3. Een kubus staat met zijn diagonaal loodrecht op een plat vlak.

A O, B O, C O, zijn de projectiën der ribben op het platte vlak.

Indien die projectiën 4 cM. lang zijn, hoe lang waren de ribben van den kubus.

Dinsdag 21 Februari, voorm. 10½—12 uur.

Stelkunde.

1. Herleid tot een breuk:

$$a - b + \frac{ab}{a-b} - \frac{a^2+b^2}{a+b} - \frac{a^2b - 2ab^2 + 3b^3}{a^2 - b^2}$$

2. Wat is het product van:

$$\left(a^2 + x^2 - \frac{3a^2x + ax^2}{3a + x}\right)\left(1 + \frac{ax}{a^2 + x^2}\right)$$

3. Bepaal het quotient van:

$$\left(\frac{x^2}{y^2} - \frac{z^2}{x^2}\right) : \left(\frac{x}{y} + \frac{z}{x}\right)$$

4. Los de volgende vergelijkingen op:

a. $$\frac{2x-3}{15} - \frac{4x-9}{20} = \frac{8x-27}{30} - \frac{16x-81}{24}$$

b. $$\frac{x+5y}{6} + 5 = \frac{2y+21}{6} \text{ en}$$

$$\frac{5y}{6} - \frac{4y-20}{3} = \frac{x}{3} + \frac{20-3y}{6}$$

c. $$\frac{1}{2}x^2 + \frac{1}{3}x = \frac{1}{4}$$

Dinsdag 21 Februari, nam. 1—5 uur.

Bouwkunde.

De candidaten ontvingen een schetsteekening voor een toegang tot een 3 meter breede bogengang, zie plaat fig. 2.

Bij a—b is het profil aangegeven van bedoelden halfcirkelvormigen doorgang en bij c—d die van den evenzoo halfcirkelvormigen verbindingsboog met gelijke doorgangshoogte.

Teeken dezen toegang op een schaal van 1 ad 20, en het voor-, achter-, zij- en bovenaanzicht van den porringsteen (boven de kolom) met den aanzet van den verbindingsboog.

Woensdag 22 Februari, voorm. 9—10 uur.

Opstel over een bouwkundig onderwerp.

Welke soorten van takels zijn U bekend, en geef een korte beschrijving daarvan.

Woensdag 22 Februari, voorm. 10—12 uur.

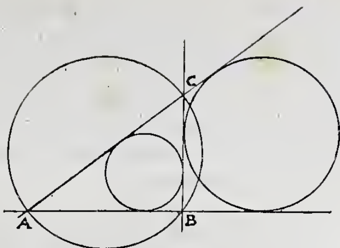
Meetkunde.

1. Construeer de lijn voorgesteld door de volgende formule:

$$x = \sqrt{\left\{4R^2 - R\sqrt{\left(4R^2 - 9a^2\right)}\right\}}$$

R. = ——— a = ———

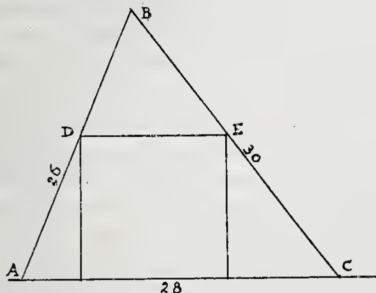
2.

A B C is een rechthoekige driehoek. B C = 12 M., A B = 16 M. en A C = 20 M.

Bereken de inhouden van den in- en den om den driehoek beschreven cirkel, alsmede den inhoud van den cirkel, welke de zijde B C en de verlengden der zijden A B en A C raakt.

3.

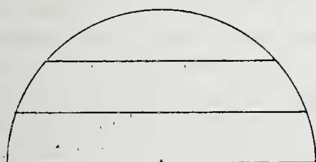

Op een driehoekig terrein waarvan de zijden 26, 28 en 30 M. lang zijn (zie fig.) wordt een gebouw opgetrokken, waarvan de plattegrond een vierkant is.

De voorgevel van dat gebouw staat in de lijn A C. De achtergevel sluit bij D aan de lijn A B en bij E aan de lijn B C aan.

Bereken: 1° de lengte der zijden van den plattegrond, 2° de oppervlakken van de onbebouwd blijvende driehoekige gedeelten van het terrein.

4.

Een halve bol met een straal van 3 dM. wordt door 2 evenwijdige doorsneden in 3 deelen verdeeld, elk hoog 1 dM. (zie fig.).

Bereken het oppervlak en den inhoud van het bolvormig segment en van de onmiddellijk daaronder liggende bolvormige schijf.

5. Hoeveel bedraagt het verschil tusschen den inhoud van een regelmatig zesvlak waarvan de lichaamsdiagonaal $2\sqrt{2}$ M. lang is, en den inhoud van een regelmatig achtvlak waarvan de ribbe 2 M. lengte heeft.

Woensdag 22 Februari, nam. 1—5 uur.

Bouwkunde.

De candidaten ontvingen een schetsteekening voor een fundeering en riooleering, zie de plaat fig. 3.

a. is een gemetselde buitentrap, hoog 3 optreden elk ad 18 cM. (met inbegrip van een hardsteenen dektrede ter dikte van 6 cM.).

De buitenboom of wang is eveneens van hardsteenen dekplaatje voorzien.

Onder het deel b. c. d. e. is een waterdichte kelder, dragende op onderheiden houten vloer.

De houten keldertrap is 15 treden hoog, met gemiddelde open aantrede van 18 × 23 cM.

f. is een „koekoek" voor de kelderverlichting, de wanden zwaar ½ steen met klampen.

g. is de rechtbank met gootsteen.

In het privaat stelt h de omtimmerde standpijp voor van het daarboven gelegen closet, en i. een dito badafvoer.

k. zijn afvoerpijpen van hemelwater.

De keukenvloer met portaal, privaat en kast, zijn betegeld, het gedeelte boven den kelder, dragende op gemetselde aangerazeerde trogwelfjes tusschen ijzeren balken, het overige op 2 platte lagen in zand.

De dessertkamer- en gangvloer zijn van 4 cM. grenenhout op houten balken.

Wordt gevraagd, op $^1/_{50}$ der ware grootte:

1. de teekening van het *heiplan* met *houten fondeering* voor dezen uitbouw en nader te noemen beerput.

2. De teekening van de rioleering, te weten:

de aansluiting van het W. C. aan de standpijp en de liggende leiding naar den Cement-ijzeren beerput, welke van overstort is voorzien op een bestaand riool;

de hemelwaterputten met buisleiding en verbindingsputten, de gootsteen, schepput (waarop ook het badwater loost), enz. eveneens op het genoemd riool loozende.

3. Doorsnede over w—x door de fundeering en tot ongeveer 1 Meter boven den keukenvloer, waarbij op te merken valt, dat het hoogste waterpeil gedacht is op 80 cM. onder het bouwterrein en dat de bovenkant van de hoogste fondeerplaat 60 cM. onder dat peil moet liggen.

De spouwmuren zijn in aanleg	. . . . $2^1/_2$ steen,	
de $^1/_1$ steens muren „ „	. . . $1^1/_2$ „	en
de $^1/_2$ „ „ „ „	. . . . 1 „	zwaar.

4. Op een schaal van 1 à 10:

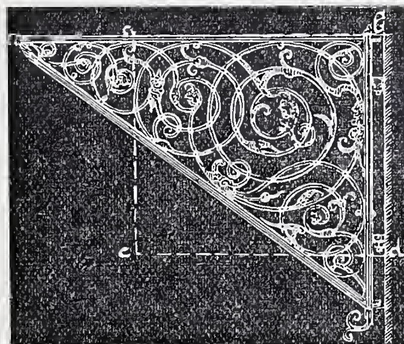
doorsnede over den gootsteen ij—z met stankafsluiting-inrichting en aansluiting aan den gemetselden *gootsteenput* (als schepput ingericht met stankscherm)

Dezen put op dezelfde schaal ook in plan aangeven.

De koppen der heipalen meten in doorsnede 25 cM. buiten de schors.

De kespen zijn zwaar	13 × 28 cM.
de schuifribben	10 × 25 „
de platen	8 × 25 „

Donderdag 23 Februari, voorm. 9—10 uur.

Handteekenen.

Aan de candidaten werd een teekening verstrekt, zie bijgaande afbeelding op de helft dier teekening; gevraagd werd, het gedeelte begrepen in den rechthoek a-b-c-d. op de ware grootte te teekenen. a-b = 62 cM.; b-d = 58 cM., ware grootte.

Donderdag 23 Februari, voorm. 10—12 uur.

Rekenen.

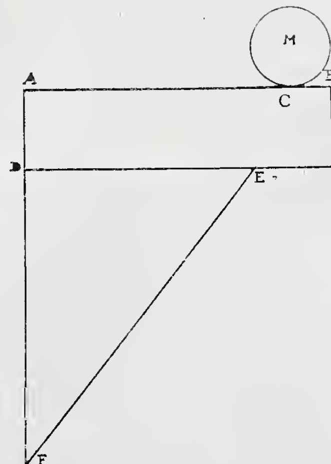
1. Bereken de waarde van x in de volgende evenredigheid:

$$2^1/_4 : \frac{7^1/_2}{^2/_5} = 0.9375 : x$$

2. Herleid den vorm:

$$\left[6\sqrt{2\frac{14}{25}} - \frac{1}{2}\left(12\frac{3}{5} - \frac{5}{4}\right) + \frac{3}{40}\right]^2$$

3.

Bepaal door berekening het zwaartepunt van bovenstaande figuur.

Gegeven: de cirkel raakt de lijn A B in het punt C; B C = de straal van den cirkel = ½ dM.; A C = 3½ d.M.; A D = 1 d.M.; D E = 3 d.M.; D F = 4 d.M.

4. Een mengsel van lood en bismuth weegt 30 Kilo, en verliest in het water gewogen 3 Kilo van zijn gewicht.

Hoeveel Kilo lood en bismuth bevat dit mengsel?
Specifiek gewicht van lood = 11,3.
" " " bismuth = 9,8.

5. Twee terreinen zullen te koop aangeboden worden. Om tot bouwterrein te kunnen dienen, zullen zij moeten worden opgehoogd.

De waarde dier terreinen wordt geschat naar de ophooging die zal moeten plaats hebben, naar de ligging, en naar de belastingen.

Van het eerste terrein staat tot het tweede:
de ophooging, als 4 : 5.
de ligging, " 3 : 4.
de belastingen, " 6 : 5.

De waarde van het eerste terrein wordt geschat op *f* 400 de Are. Hoe groot zal de waarde van het tweede terrein geschat worden?

Donderdag 23 Februari, nam. 1—4 uur.

Bouwkunde.

De candidaten ontvingen een schetsteekening voor een ijzeren balklaag waartusschen gewelven van stampbeton, dragende op ijzeren kolommen, waarop weder andere kolommen zijn gesteld tot dracht van een hoogere balklaag, zie de plaat fig. 4.

Men vraagt op een schaal van $^1/_{10}$ te teekenen:

1. de voet van den gegoten ijzeren kolom met bevestiging aan de hardsteenen neut;
2. den verbinding van de beide gegoten ijzeren kolommen in verband met onderslag en balklaag.
3. Dezelfde vragen als boven, doch voor geconstrueerd ijzeren kolommen en dito onderslag.

Alle benoodigde maten en profielen zijn op de teekening aangegeven.

Voor de getrokken I balken geeft Bernoulli's Vademecum de ontbrekende afmetingen aan.

MAASTRICHT, LUIK. MAMA'S 63ste VERJAARDAG. (*)

De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst is een oude dame van zeer bijzondere soort. Ze is ongehuwd (blijft dus steeds jong), heeft een groot aantal kinderen, uitsluitend zonen, waaronder oude en jonge — er komen steeds nieuwe bij —, de zonen kiezen uit hun midden een zeker getal leiders en beschermers van mama, die daardoor de plaats van vaders vervullen; welke vaders, tevens zonen van de moeder, vaders zijn van de overige zonen en ook vaders van zichzelven.

Zeker, een familieverhouding die belangrijk afwijkt van alle overige (meer of minder) gebruikelijke soorten, het Nijmeegsche raadsel incluis.

't Is geen wonder dat daaruit toestanden voortvloeien die een bepaald eigenaardig karakter dragen; zij behoeven hier niet opgesomd te worden, ieder kan ze naar zijn welbehagen uit de gegevens afleiden.

Alevel, geen regel zonder uitzondering, geen tegenstelling zonder overeenkomst; Mama is elk jaar jarig en haar verjaardag wordt jaarlijks gevierd, blij-ernstig, vormelijk-ongedwongen.

Blijde gezichten bij 't elkaar ontmoeten van de zonen-vaders met de overige zonen; ernstige gezichten bij 't bespreken van de dingen die moeder's welzijn — soms haar leven zelfs — tot in de hartaderen raken.

Vormelijke zwarte jassen met hagelwit linnen, als omhulsels, bij 't aanzitten aan den feestdisch, bij 't nagerecht ongedwongen uiting van veel wat met zorg is opgegaard doch bij plechtige en feestelijke gelegenheden kan en mag en moet gezegd en aangetoond worden. Ongedwongen bij 't aantoonen zoowel van wat ons van anderen niet behaagt, als bij 't waardeeren van hetgeen zij aan goeds bezitten:

Het ware te wenschen,
Dat alle menschen
— Met al hun gebreken —
Zich zelf eerst bekeken;
Dan zouden ze 't praten
Van and'ren, wel laten.

Dit versje, waaraan wij door een der feestvierende vaderen aan tafel werden herinnerd ('t was te lezen in de reeds lang verdwenen Amsterdamsche slâtuintjes) schijnt afkomstig te zijn van iemand die in 't bezit was van vrienden die hem zijn too... pardon, feilen toonden. Niettemin richtte hij het tot *alle* menschen — ergo ook tot zich zelf — misschien zonder dat bepaald zoo te bedoelen; evenwel is het versje juist bij de *woordelijke* opvatting geschikt tot bevordering van wederzijdsche appreciatie tusschen eensdenkenden en andersdenkenden.

't Was prachtig weêr op den feestdag. 's Avonds te voren kwamen de zonen van verschillende plaatsen toegestroomd. De sociëteit Momus verschafte een gezellige gelegenheid tot het korten van den avond; den volgenden morgen werd vergaderd, zooals gezegd, blij-ernstig of nog beter gezegd, vrij ernstig. De kortelings benoemde voorzitter kon al dadelijk bij deze eerste algemeene vergadering onder zijne leiding blijk geven van zijne bekwaamheid in het hanteeren van den hamer. Hij verrichtte deze evolutie in de hoogere timmerkunst op een wijze die aan degelijkheid, correctheid en de daarbij steeds zoozeer gewenschte vlugheid, niets te wenschen overliet.

De volgende evolutie, het verorberen van het tweede ontbijt, werd door 't heele gezelschap eveneens met de vereischte vlugheid en virtuositeit uitgevoerd, waardoor nog eenige tijd overbleef om vóór 't vertrek naar „de Sphinx" enkele van Maastrichts talrijke bezienswaardigheden te bezoeken.

Het bezoek aan de kristal-, glas- en aardewerkfabriek „de Sphinx" was de eerste uitstap na de vergadering. De schafttijd was juist geëindigd toen wij den ingang der fabriek naderden. Een onafzienbare stroom van werklieden, mannen, vrouwen, meisjes, jongens, verdwenen vlug in de uitgestrekte gebouwen.

De algemeene indruk door het bezoek aan de fabriek achtergelaten, kan worden saamgevat in het woord „Massa".

De vriendelijke begeleiders van ons gezelschap gaven alle gevraagde inlichtingen over de wijze van werken en ook over de enorme hoeveelheden der verschillende artikelen die per jaar worden afgeleverd. Wij kunnen die cijfers niet opnoemen, ze zijn ons voor een groot deel door 't hoofd gegaan. We verzwijgen ze daarom liever; op zulke massa's mochten we ons — wat zou kunnen gebeuren — een enkel millioentje vergissen.

Kunstwaarde hebben de producten van deze fabriek niet en daarnaar wordt ook niet gestreefd. Het doel is „massa" van soliede en bruikbare voorwerpen tegen den laagst mogelijken prijs te leveren.

Niettemin is een bezoek aan de fabriek zeer belangrijk, vooral aan de afdeeling glas en kristal, waar meer aan den smaak voor vorm en versiering wordt voldaan.

Met een hartelijk woord van dank aan den heer Regout tot afscheid, uitgesproken door onzen voorzitter, en nadat wij elk een tot presse-papier gebakken sphinx als souvenir hadden ontvangen, werd de fabriek verlaten en bracht ons de trein naar Valkenburg.

Inleiding tot het middagmaal, hoofdmonument van de feestviering. Hôtel de l' Empereur. Wijdvermaarde keuken. Exquise wijnkelder. Allervriendelijkste bediening. Geen haast, we blijven overnachten. Niemand die het zei, niemand die het niet dacht.

Eerst een wandeling in de schilderachtige omgeving, teneinde de stoelvastheid aan tafel te bevorderen. Zeven uur. Aan tafel. Kristalgeschitter tusschen bloemenkleuren op glanzend damast. Behagelijke temperatuur.

Hors d'oeuvres variés
Consommé royale
Anguille, sance capres
Coeur de filet de boeuf à la jardinière
Perdreaux choux croute
Sorbets au champagne
Lièvre rôti
Compote
Pudding cabinet
Fruits.

Gij, afwezigen met uw ongelijk, leest deze woorden, bloost en wordt bleek, en belooft het U zelven: „Ik zal in 't vervolg gelijk hebben."

De herinnering aan dit feestmaal zou iemand wien het aan de noodige zelfbeheersching ontbreekt er toe brengen om — als hij er toe in staat was — een beschrijving te geven van al het genotene, althans om dat te beproeven. Maar *als* hij het deêd en 't gelukte hem slechts voor een honderdste part, hoe zou 't hem later toch al berouwen! De afwezigen zouden nimmer meer gelijk kunnen krijgen, zij zouden 't niet overleven!

Toch tot hun straf een schetsje 1 à 500.

Ge ziet het al bij den eersten lepel soep, de hoofden knikken

(*) Nalatigheid van een hôtelhouder te Maastricht is oorzaak, dat dit verslag niet meer in het vorige nummer van het P. W. kon worden opgenomen.

2 à 3 maal ja, de wenkbrauwen worden hoog opgetrokken, de buurlieden rechts en links worden aangekeken, een zacht streelend hhhhh! wordt niet door den mond maar door den neus als 't ware uitgefluisterd en een tweede lepel-vol met welbehagen naar den mond gebracht. En met de eerste teug wijn gaat het ongeveer op dezelfde wijze. Even daarna wordt meer op gewone wijze gezegd, dat hij zus of zoo lekker is.....

Ik geloof, dat ik, op deze schaal voortgaande, nog te uitvoerig zou worden, ik krimp dus in tot 1 à 1000.

Gedurende de voortzetting van den Lucullus-arbeid wordt het sterker en sterker aanwassende praatgegons af en toe opgeluisterd door een vroolijk gelach; de stemming „komt er in".

Daar heft de voorzitter het glas omhoog en stelt een dronk in op de Koningin en de Koningin Moeder. Het in één dronk vereenigen van beide koninginnen, juist op den dag waarop de Dochter het aan Hare Moeder gewijde gedenkteeken te 's-Gravenhage heeft onthuld, was, juist omdat het er niet met woorden bij gezegd werd, naar veler opvatting een treffende betuiging van hulde.

Een onafgebroken reeks toasten volgt, de vrijmoedigheid komt de welsprekendheid waar 't noodig is te hulp, en eindelijk barst alles los in één jubel als daar buiten in het stille stadje de fanfaretoonen van een muziekkorps weerklinken en tot voor en ten slotte in de eetzaal worden voortgezet. Toasten, volksliederen, fantastische dansbewegingen komen bij afwisseling harten, ooren en oogen streelen. De vreugde is ten top gestegen.

Wij waren stoelvast geweest van 7 tot 12 uur. Na zulk een periode van rust was geen sprake meer van eenige vermoeidheid en men ging in opgewekte en genoeglijke stemming de stad in om gezamenlijk een eerzaam potje bier te drinken. Na een min of meer uitgezet zacht gefluister en getik aan en op de reeds gesloten deur van een daarvoor aangewezen inrichting, werd deze geopend en met het onverstoorbaar goed humeur, de bekende algemeene karaktertrek der Limburgers, aan ons verlangen gaarne voldaan.

Wat was natuurlijker dan dat men na het genot van een en ander zich kalm ter ruste begaf?

Zondagmorgen naar Luik. Regen. 't Zal wel doorzetten, troost er een, de barometer gaat achteruit. En 't was ook zoo; maar gelukkig duurde het slechts kort want bij aankomst te Luik was 't droog en brak de zon door om het fraaie gezicht van de bruggen af op de stad beter te verlichten.

Op de wandeling naar het tentoonstellingsterrein werd en passant het nieuwe postkantoor bewonderd.

Ondanks de genoten rust van den vorigen avond meenden sommige feestgangers een klein gevoel van vermoeidheid in de beenen te bespeuren dat wel door anderen aan den invloed van de lucht werd toegeschreven, maar allen toch deed besluiten om met het oog op de beperkte ruimte van tijd, het grootste gedeelte van de tentoonstelling leukweg links te laten liggen en een enkel deel hetzij het Palais des Beaux Arts of het Palais des Arts anciens meer in 't bijzonder te gaan bezien.

Hieraan werd gevolg gegeven en de tijd voor het tentoonstellingsbezoek beschikbaar zoo aangenaam en nuttig mogelijk besteed.

De trein van 4.20 scheidde de feestgenooten doch verschafte nog het genoegen den op dien dag uitgeschreven wedstrijd voor luchtballons, waarvan er op een gegeven oogenblik zes tegelijk hoog in de lucht zichtbaar waren, geruimen tijd te kunnen volgen; de wind was ons daarbij gunstig. Moge dat ook bij andere gelegenheden het geval zijn!

De 92e algemeene vergadering van onze Maatschappij laat de beste herinneringen achter; alles was uitnemend voorbereid en verzorgd. Den geachten Secretaris, den heer Rieber, komt hiervoor ons aller dank.

SPHYNX.

CHARLES LUCAS.

In 't laatst der vorige maand is te Parijs, in den ouderdom van 67 jaren, overleden de heer Louis Charles Achille Lucas, sedert 1870 Eerelid van de Mij. t Bev. d. Bouwkunst.

Lucas verliet reeds in 1856 de Ecole des Beaux-Arts, werkte daarna op 't atelier Constant Dufeux, en was ook leerling van de Ecole pratique des Hautes Etudes, afdeeling Grieksch-Romeinsche oudheden. Zijn loopbaan als architect begon hij te Parijs, waar hij als opzichter bij den dienst der stedelijke bouwwerken o. a. medewerkte aan den bouw van verschillende scholen, een kazerne, de kerk van St. Ambroise enz. Vooral is Lucas echter bekend als schrijver, die zich niet door veronderstellingen deed leiden maar zich van de beste documenten bediende; en in de laatste 25 à 30 jaren was hij een trouw bezoeker van en medewerker aan congressen. Zijn artikelen in vak- en dagbladen zijn talloos, degelijk en goed geschreven en behandelen onderwerpen van den meest uiteenloopende aard; een uitgebreid verslag over een der afdeelingen van de Wereldtentoonstelling te Parijs in 1889, van welke sectie hij secretaris was, is een zijner beste werken. In dat zelfde jaar was hij secretaris van het te Parijs gehouden 3de Internationaal Congres voor architecten, waarvan hij het lijvige en interessante, rijk geïllustreerde verslag samenstelde. Lucas was toen reeds honorair architect der stad Parijs; als architect dier stad was hem voornamelijk de zorg opgedragen voor de wegen en bestratingen. Als ontwerper van gebouwen van eenige beteekenis staat hij niet bekend.

Geruimen tijd was hij secretaris van de Société des architectes Français. Als stichter van het Fonds tot onderlinge ondersteuning van architecten zal zijn naam zeker steeds met dankbaarheid genoemd worden; voor de diensten aan die instelling als algemeen secretaris bewezen, verleende bovengenoemde Société hem nog dit jaar haar groote zilveren medaille. In den laatsten tijd bewoog Lucas zich voornamelijk op sociaal gebied; zijn geschriften over goedkoope woningen trokken de algemeene aandacht.

De verdiensten van den overledene zijn op velerlei wijze erkend geworden; zoo was hij o. a. eerelid van een aantal bouwkundige en artistieke vereenigingen, niet alleen in Frankrijk, maar ook daarbuiten.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 30 September 1905. *Plannen van Internationalisme.* De plannen van Dr. Eijkman worden geenszins onbereikbaar geacht, en wanneer opnieuw een andere plaats voor het Vredespaleis gezocht moet worden, zal unaniem erkend worden, dat die zal moeten zijn de door Dr. Eijkman aangewezen „Musschenberg". Ware de keuze op geheel Zorgvliet gevallen, dan zou men zich gereedelijk daarmede hebben kunnen vereenigen. Wanneer men echter het gekozen hoekje van Zorgvliet ziet, denkt men aan een bespotting. (Om dit te bewijzen is een detailkaartje van het terrein van Zorgvliet met omgeving bij het artikel gevoegd; de breedte van het terrein voor het Vredespaleis, in het verlengde van de grenslijn van het Zorgvliet-terrein langs den Scheveningschen Weg, is op dat kaartje opgegeven als te zijn 180 M., terwijl die breedte in werkelijkheid is 215 M.; de grootste diepte is opgegeven als te zijn 480 M. terwijl die 335 M. is. Erg nauwkeurig is het kaartje dus niet.) Bij het artikel is bovendien een schetskaartje gevoegd van het Noordelijk gedeelte van 's Gravenhage, in verband met plannen voor de toekomst, waarop bovendien zijn aangegeven de verschillende terreinen waarvan ernstig sprake is geweest voor de plaatsing van het Vredespaleis.

Architectura, 30 Sept. *De prijsvraag Vredespaleis en de houding der M. t. B. d. B.* Deze houding wordt geacht niet duidelijk te zijn, ook niet na het artikel over de prijsvraag in het B. W. van 23 Sept.

't Fluweelen jasje. De schrijver, de heer A. van Baalen, hoopt, dat over 25 jaren de toestand van heden — het zich storen aan de publieke opinie — zoo vooruit gegaan zal zijn, dat 't niet voor aanstellerij zal aangezien worden, als Bestuur en Feestcommissie van A. et A. bij het 75-jarig bestaansfeest alle gasten, waren het ook de meest officieele, zullen ontvangen in een waar feestgewaad. Het artistieke kleed moet dan de stalen pen, alias rok, en de kachelpijp vervangen hebben.

Klooster „St. Catharinadal" te Oosterhout (N. Br.). Korte beschrijving van dit gebouw uit het begin der 17de eeuw, tot toelichting van de afbeeldingen op eene plaat.

Het nummer bevat voorts het begin van het *Rapport van beoordeeling* der ingekomen antwoorden op de Eere-prijsvraag door het Genootschap A. et A. uitgeschreven bij zijn 50-jarig bestaan.

Het „Technisch gedeelte" bevat: het slot van *Bouwcoöperatie in plaats van bouwspeculatie,* door M. P. de Clercq; *Omheiningen van beton-ijzer*, en *Over het houtcement-dak.*

De Bouwwereld. 19 Sept. Vervolg van: *Beknopt overzicht van de geschiedenis der Engelsche bouwkunst*, door J. H. W. Leliman.

Vervolg van: *Oorzaken van ontstaan van gebreken in geklonken ijzerconstructiën*, door P. A M. Hackstroh.

Het nummer bevat een afbeelding van het ontwerp voor een groot *Magazijn te Parijs*, architecten Leger en Gourdain.

Technisch Weekblad. 28 Sept. *Ontijzering van Nortonwater. Uitlegging van groote steden.*

Het Huis. Aflev. 9. *De buitendeur*, door Jan Kalf, met een aantal afbeeldingen van karaktistieke deuren uit de 18de eeuw. *Een modejournaal uit 't begin der 19de eeuw*, door Willem Vogelsang, met reproducties naar afbeeldingen uit dat journaal. *Toelichting bij de platen.* Deze hebben betrekking op: *het Atelier van Thérèse Swartze* en een *Woonhuis aan de Maliebaan en de Baanstraat te Utrecht*, beide gebouwd door den heer Ed. Cuypers. *Koperen kandelaren*, met afbeeldingen door A. Pit.

UIT DEN VREEMDE.

Van uit Londen is naar Zuid-Afrika afgezonden, het enorme ruiterstandbeeld ontworpen door den onlangs overleden beeldhouwer G. F. Watts, en voorstellend, „lichamelijke kracht".

Het moet geplaatst worden tegenover de vroegere woning van Cecil Rhodes „Groote Schuur".

Een der beste architecten van Italië, Graaf Giuseppe Sacconi, is in de Ziekeninrichting Collegigliato bij Pistoja in den ouderdom van nauwelijks 50 jaren overleden. Hij was een zeer verdienstelijk man met groote denkbeelden, en is ver buiten zijn vaderland bekend geworden door zijn ontwerp voor het standbeeld van Victor Emanuël, dat bij St. Maria in Aracoeli te Rome opgericht wordt, en zonder twijfel een der machtigste scheppingen is op het gebied der gedenkteekenen.

Behalve dit werk schiep Sacconi nog de Votivkapel te Monza, gewijd aan de nagedachtenis van Koning Humbert. Ook het graf van dezen koning in het Pantheon te Rome is van zijne hand, evenals de voorgevel van de kerk Santa Maria degli Angeli op de Piazza della Terme te Rome. Hij was de groote man in Italië die zich spande voor het behouden en restaureeren der oude Italiaansche meesterstukken uit de middeneeuwen en de Renaissance, en redde vele kunststukken in Umbrië en de Marken van den ondergang. Een groot deel van zijn werkzaamheid was o. a. gewijd aan de beroemde Kathedraal van Loreto. Onder de Italiaansche Architecten heerscht groote spanning om te vernemen, wie de opdracht krijgen zal, tot het voleindigen van het grootsche koningsgedenkteeken.

Eene Commissie, belast om na te gaan in hoeverre zij het wenschelijk acht om in Griekenland het patentrecht in te voeren, heeft zich daartegen verklaard.

Het in September, op de Stettinerwerf, van stapel geloopen stoomschip „Kaiserin Auguste Viktoria" heeft eene lengte van 213 M., eene breedte van 39 M., eene ruimdiepte van 16.5 M., en eene waterverplaatsing van 42.500 ton. correspondeerend met 25.000 registertonnenmaat. De machine ontwikkeld 17.200 paardenkracht en de snelheid moet 33½ K.M. per uur zijn. Dit grootste schip van onzen tijd kan 550 passagiers Ie kl. 300 IIe kl. 250 IIIe kl. en 2500 tusschendeks-passagiers medevoeren. De bemanning telt 640 man. In het geheel geeft dit schip dus aan 4240 man een onderkomen.

BERICHTEN.

De heer **M. Couvée**, architect te Zierikzee, vierde den 26sten September j.l. zijn tachtigsten geboortedag, bij welke gelegenheid het Hoofdbestuur van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst hem in een schrijven zijn hartelijke gelukwenschen aanbood.

De jubilaris, 1844 als lid der Maatschappij toegetreden, is haar 61 jaren getrouw gebleven; hij is thans haar oudste lid.

De betrekking van Gemeente-Architect in kleinere plaatsen is een zeer moeielijke, die veel tact vereischt; maar de heer Couvée heeft zich als zoodanig te Zierikzee door zijn bekwaamheid en zijn bijzondere gaven van karakter de achting weten te verwerven van allen die met hem in aanraking kwamen. Hij ziet terug op een werkkring die veel van zijn krachten heeft gevorderd, maar waarin hij ook veel goeds tot stand heeft gebracht. Dat moge hem een groote voldoening schenken.

Raadhuis te Middelharnis. Door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland wordt voorgesteld, aan de gemeente Middelharnis een subsidie van *f* 1500 te verleenen in de kosten van de restauratie van het Raadhuis, uit te betalen nadat het werk overeenkomstig de ingezonden plannen en met inachtneming van de daaromtrent door de Regeering gemaakte opmerkingen, zal zijn voltooid.

Een plaat met eene afbeelding van den voorgevel van dit raadhuis, benevens eenige geschiedkundige bijzonderheden en plattegronden, komen voor in het Bouwkundig Weekblad van 8 April 1905.

Raadhuis te Haastrecht. Ten behoeve van de restauratie van dit gebouw stellen Gedeputeerde Staten van Z.-Holland voor, een subsidie van *f* 500 te verleenen.

Nederlandsche monumenten in de Staatsbegrooting voor 1906. Voor de volgende monumenten is een eerste termijn uitgetrokken ten behoeve van restauratiewerken:

Ned. Hervormde kerk te Medemblik, *f* 3000;
Ned. Hervormde kerk te Roermond, *f* 5000;
Gothische huis te Kampen, *f* 4000, en
Toren te Monster, *f* 4000.

Nieuwe werken in de Staatsbegrooting voor 1906. Voor de volgende nieuwe werken is een eerste termijn uitgetrokken tot de daarbij genoemde bedragen: Anatomisch laboratorium bij de Groningsche universiteit *f* 20 000, Gebouw voor mijnbouwkunde van de Technische Hoogeschool *f* 25,000, Laboratorium en bureau's voor den Centralen Gezondheidsraad *f* 8000 en Nieuwe localiteit Rijksmuseumgebouw te Amsterdam *f* 20.000.

Rijks Museum te Amsterdam. In den post op de Staatsbegrooting voor 1906, betrekking hebbende op het Rijks Museum, zijn begrepen: *f* 8000 voor monumentaal schilderwerk, *f* 30.000 als derde en laatste termijn voor bouw en inrichting der nieuwe Rembrandtzaal, *f* 20.000 als eerste termijn voor een nieuwen aanbouw, voornamelijk ten behoeve van de collectie Drucker, en *f* 6115 voor diverse werken, honorarium en opzicht.

Wat den nieuwen aanbouw betreft, bestaat het voornemen om op het nog vrije museumterrein ten westen van het fragmentengebouw en in aansluiting daarmede, een gebouw van twee verdiepingen op te trekken, te zamen bevattende zes lokalen. De kosten. alles inbegrepen, bedragen *f* 80.000, waarvan thans een eerste termijn ad *f* 20 000 wordt uitgetrokken. De genoemde collectie van den heer J. C. J. Drucker te Londen, aan het Rijk vermaakt, bevat een aantal schilderijen, aquarellen, pastels enz. van den eersten rang van onze grootmeesters uit de tweede helft der 19de eeuw en het begin der 20ste eeuw, o.a. van Jos. Israëls, Jacob en Willem Maris, Mauve, Neuhuijs, Weissenbruch enz.

Monumenten in Z.-Holland. Door den Ned. Oudheidkundigen Bond werd in Aug. j.l. een adres gericht tot de Staten der Provincie Z.-Holland, met verzoek om eene Commissie te benoemen om werkzaam te zijn in het belang van de monumenten van geschiedenis en kunst in de Provincie en hiervoor op de provinciale begrooting een crediet toe te staan. Dit verzoek werd gesteund door het Hoofdbestuur van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst; zie Bouwkundig Weekblad van 19 Aug. 1905.

Ged. Staten blijken genegen aan het verzoek te voldoen, en merken o.a het volgende op. Waar het hier geldt door aanhoudende werkzaamheid, met geringe middelen, monumenten van geschiedenis en kunst te behouden en kostbare herstellingswerken te voorkomen, en het hier niet ontbreken kan aan bekwame personen, bereid en in staat om zich aan deze taak te wijden, verklaren Ged. Staten zich bereid, op het voetspoor van hun ambtgenooten in Gelderland, tot het instellen van een provinciale Zuidhollandsche archeologische commissie over te gaan, mits daarvoor op de provinciale begrooting een bedrag van *f* 200 beschikbaar wordt gesteld.

Harderwijk. In April j.l. werd een oproeping gedaan voor sollicitanten naar de met 1 Januari 1906 vacant komende betrekking van Gemeente-Architect te Harderwijk op eene aanvangsjaarwedde van *f* 1400. Thans kan worden medegedeeld, dat door den gemeenteraad is benoemd de heer D. C. Tiemens, werkzaam bij de gemeentewerken te 's-Gravenhage.

A. van Delden. De Directeur der Haagsche Academie van Beeldende Kunsten, de heer A. van Delden, heeft j. l. Zaterdag afscheid genomen van zijne leerlingen, die hem, evenals de Raad van Bestuur der Academie, bij die gelegenheid een aandenken aanboden. Hij zal zich, althans voorloopig des winters, vestigen te Locarno aan het Lago Maggiore.

Zijn opvolger is nog niet benoemd.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

WOENSDAG 11 OCTOBER.

'S GRAVENHAGE. Het bouwen van een eerhuis, eene stalling, een magazijn en wee wachthuisjes nabij Malburgen onder e gemeente Huissen en Arnhem (provincie Gelderland, ten behoeve van de doorsnijding van den Veerpolder bij Malburgen. (Ram. 10 800).

Het min. van W. H, en N. v.m. 11 u. Bestek no. 199 ligt na 27 Sept. ter lezing aan het gebouw van het min. van W., H. en N., aan de lokalen der prov. besturen en is te bekomen bij Gebr. van Cleef, te 's Hage Inl. te bekomen aan het bureel van den Hoofd-ingen -direct. van den waterstaat in de 2de en 3de directiën te 's Hage, en bij den ingenieur Marinkelle te Utrecht, Koningslaan 4.

DONDERDAG 12 OCTOBER.

KRUISLAND (N. Br.). Het verbouwen van een woonhuis en aanhooren. De heer F. v. d. Bosch, landbouwer, n m. 2½ u. in café van P. v. Sprundel, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 10 Oct., v.m. 10 u. op 't terrein „de Noordhoeve".

ZATERDAG 14 OCTOBER.

SNEEK. Het verbouwen van het voormalig Stadswerkhuis aan de Koemarkt bij het Zuidend.

Het gem.best. n.m. 1 u. Bestek met 2 teek. ad f 1.50 verkrijgbaar bij den gem. architect die inl. verstrekt.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie $^3/_2$ maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

14 OCTOBER 1905. 25e JAARGANG. No. 41.

BELANGSTELLING IN KLEINE WONINGEN.

Voor zoover dit kan worden beoordeeld uit den inhoud van onze vakbladen, schijnt er over het algemeen onder hen, die daartoe toch eigenlijk het meest aangewezen en bevoegd zijn, namelijk de architecten, niet zooveel belangstelling voor het woningvraagstuk te bestaan, als wel gewenscht is.

Of wanneer die belangstelling toch bestaat, wordt daaraan weinig uiting gegeven.

Te meer mag het dus, door hen die iets voor de belangen van de Volkshuisvesting voelen, op prijs worden gesteld, wanneer iemand als de heer Metzelaar een blijk van belangstelling geeft en, zooals in No. 27 van het Bouwkundig Weekblad, een steentje bijdraagt tot de oplossing van het woningvraagstuk.

Om echter een verkeerden indruk, die mogelijk door ZEd.'s opmerkingen betreffende het ontwerp in No. 24 van het Bouwkundig Weekbad zou kunnen ontstaan, weg te nemen, zij het mij vergund het volgende onder de aandacht van de lezers te brengen. Waarom ik er de voorkeur aan geef de beneden- en bovenwoningen door een Monier-vloer af te scheiden, blijkt reeds uit de toelichting bij die schets.

De veronderstelling, dat als gevolg daarvan de bovenbewoners op een steenen vloer zouden komen te wonen, is echter niet noodzakelijk. Evenmin als men muren of plafonds onafgewerkt zoude laten, zal men dit doen met een Moniervloer. Het ligt toch voor de hand, dat men in woon- of slaapvertrekken een dergelijke vloer zoude afwerken met een planken vloer, op regels, of met houtblokjes in asphalt gelegd, zoogenaamde wood block flooring, zooals te zien is in het hoofdgebouw van de Mij. voor Volkswoningen te Amsterdam. Wat betreft de keuken en het balcon, is het daarvoor aangewezen materiaal tegels of asphalt. Wanneer verder de open gang of het balcon behoorlijk geasphalteerd is, schijnt lekkage niet heel waarschijnlijk.

Dat het niet samenvallen der muren van boven- en benedenwoning, bij eene Monier-constructie bezwaar zoude kunnen opleveren en recht zou geven tot de bewering, dat het geheel nu niet zoo constructief is, kan ik niet aannemen.

Bij het plaatsen van bedsteden heeft men veelal te kiezen tusschen twee euvels, namelijk mogelijke kans op vochtigheid of zekerheid van hinderlijke gehoorigheid. De kans op vochtigheid kan op velerlei wijzen en zonder veel onkosten verminderd worden. Gehoorigheid is een euvel, dat minder gemakkelijk te bestrijden is en een euvel waarmede wel degelijk rekening moet worden gehouden. Wie daarvan meer wil hooren, informeere maar eens op plaatsen waar men weet hoe tegenwoordig gebouwd wordt, b.v. bij het Amsterdamsch woningtoezicht. Het verdient werkelijk de voorkeur bedsteden niet tegen gemeenschappelijke binnenmuren te plaatsen.

Privaten die door de buitenlucht moeten worden bereikt, vindt men zeer veel ook bij nieuwgebouwde woningen, zij verdienen uit een oogpunt van zindelijkheid, tenminste bij kleine woningen, de voorkeur. Bezwaren daartegen zijn meestal denkbeeldig. De privaten met de woning te verbinden door een portaal waardoor noodwendig bij daartoe gunstige windrichting de lucht uit het privaat in de keuken moet worden geperst, verdient geen aanbeveling.

Terwijl mijn bovenwoningen elk over een bergplaats kunnen beschikken, geeft de heer M. slechts aan twee der benedenwoningen een bergplaats, welke dan nog door een slaapvertrek bereikt moeten worden.

Uit een oogpunt van licht- en luchttoevoer is tegen het ontwerp van den heer M. ernstig bezwaar. Zoowel aan de voor- als aan de achterzijde is een balkon of terras aangebracht met een overstek van ± 1.50 M. Wanneer zooals in mijn ontwerp de vertrekken slechts de minimum-hoogte van 2.75 M. hebben, kan de lichttoevoer bij een dergelijke belemmering over de vensters niet schitterend zijn.

Om echter niet in eene contra critiek te vervallen, wil

ik nog even mededeelen wat aanleiding gaf tot het ontwerp in No. 24 van het B. W.

Eenigen tijd geleden wenschten eenige belangstellenden in het woningvraagstuk, te onderzoeken of het mogelijk was in een zekere gemeente woningen te bouwen van minimum afmeting en minimum kosten. Mij werd verzocht een schetsje voor een dergelijke woning, voldoende aan de eischen der toen vigeerende bouwverordening, te ontwerpen. Het ontwerp kwam overeen met de bovenwoning van de schets in No. 24. — Eene woning namelijk met een oppervlak van ± 26.80 M². binnen de omtrekmuren gemeten.

Al spoedig bleek, dat de duurte van bouwterrein het bouwen van zulke woningen onmogelijk maakte.

Later vroeg ik mij af of de bouw daarvan niet mogelijk gemaakt kon worden door dergelijke woningen te plaatsen op andere van grooter afmeting en huurwaarde waardoor de bouwgrondkosten, naar verhouding verdeeld, voor de kleinere woning natuurlijk zooveel minder zouden worden.

Voor zoover mij bekend, hadden echter in bedoelde gemeente geen verdere onderzoekingen in die richting plaats.

Het was dus niet mijne bedoeling zooals de heer M. meende, met de schets in No. 24 van dit blad een ontwerp te leveren voor een stel boven- en benedenwoningen, doch wel in hoofdzaak om een idee aan de hand te doen waardoor het bouwen van minimum woningen op betrekkelijk duren bouwgrond mogelijk zoude worden.

Zooals alle ideeën na verloop van tijd, is ook dit idee voor verbetering vatbaar. Het ontwerp van den heer M. is echter geen verbetering van het door mij geopperde idee, doch heeft een geheel andere grondgedachte.

Boven wees ik op de weinige belangstelling welke in bouwkundige kringen schijnt te bestaan voor het woningvraagstuk. Ik zou de vraag willen stellen of het niet mogelijk is daarin verbetering te brengen.

Nog zeer onlangs werd er op het terrein van de First Garden City te Letchworth in Engeland een tentoonstelling gehouden van goedkoope woningen en van plannen daarvoor. Architecten van naam zooals Baillie Scott, Voysey en vele anderen dienden daarvoor ontwerpen in. Deze ontwerpen zijn nu in boekvorm uitgegeven en tegen een prijs van een shilling verkrijgbaar, zoodat ieder belangstellende in het woningvraagstuk er nut van kan trekken.

Verleden jaar schreef het tijdschrift de „Studio" prijsvragen uit voor optrekjes, zoogenaamde week end-cottages, en voor arbeiderswoningen.

Ook daaraan deden kunstenaars van naam mede.

Kan in ons land ook niet eens zoo iets gedaan worden?

Wanneer de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zich er eens voorspande en jaarlijks eene prijsvraag uitschreef of beter gezegd, eene reeks van prijsvragen naar arbeiderswoningen van verschillende typen en klassen, zou zij een nuttig werk doen en belangstelling wekken in een deel der architectuur, dat al te zeer verwaarloosd wordt. Het woningvraagstuk is van zoo actueel belang, dat men op pogingen om van het Rijk, van de provincie, van grootere gemeenten, en van belangstellende particulieren bijdragen te verkrijgen tot het uitloven van prijzen en het in goedkoopen vorm uitgeven der ingekomen ontwerpen, dit laatste met toestemming der ontwerpers, zeer zeker succes zoude mogen verwachten. Het uitschrijven van prijsvragen, het ten toon stellen der ingekomen ontwerpen, en het in goedkoopen vorm verspreiden daarvan, kan niet nalaten in breede kringen ook van niet bouwkundigen, belangstelling voor het woningvraagstuk te wekken en gaande te houden, en bij particulieren en vereenigingen den lust tot aanbouw van kleine woningen te bevorderen. Ook de veel gesmade bedrijfsbouwers, die, mag men veilig aannemen, tenminste 95 % der kleine woningen bouwen, zullen dan gelegenheid hebben kennis te nemen van goede woningontwerpen. En dat dit wel noodig is en niet anders dan van gunstigen invloed op het woningvraagstuk kan zijn, zal ieder grif toegeven.

Mocht het boven geopperde denkbeeld ingang vinden, dan is mijn wensch, een stoot te geven aan het bijdragen van vele steentjes tot oplossing van het woningvraagstuk, vervuld.

D. E. WENTINK.

DE PRIJSVRAAG VOOR HET VREDESPALEIS.

Een reis naar het buitenland heeft mij belet de vergadering van 23 September te Maastricht bij te wonen. Weder in het vaderland teruggekeerd, las ik het verslag van die bijeenkomst en van hetgeen daar verhandeld werd.

Het komt mij voor, dat die vergadering er niet eene geweest is, waarop de Maatschappij later met genoegen zal kunnen terugzien. Men was blijkbaar bang om de Vredespaleis-zaak flink aan te pakken, ofschoon dit ongetwijfeld tot de bevordering van de Nederlandsche bouwkunst meer zou hebben bijgedragen dan de struisvogelpolitiek, die nu gevolgd werd.

Scheen het eerst voor de Maatschappij een eer, dat zij een belangrijk aandeel mocht hebben in de voorbereiding der prijsvraag, na wat door het bestuur der Carnegie-stichting sinds op zijn eigen houtje gedaan is, ware het te wenschen geweest, dat men de Maatschappij nooit in de zaak gemoeid had.

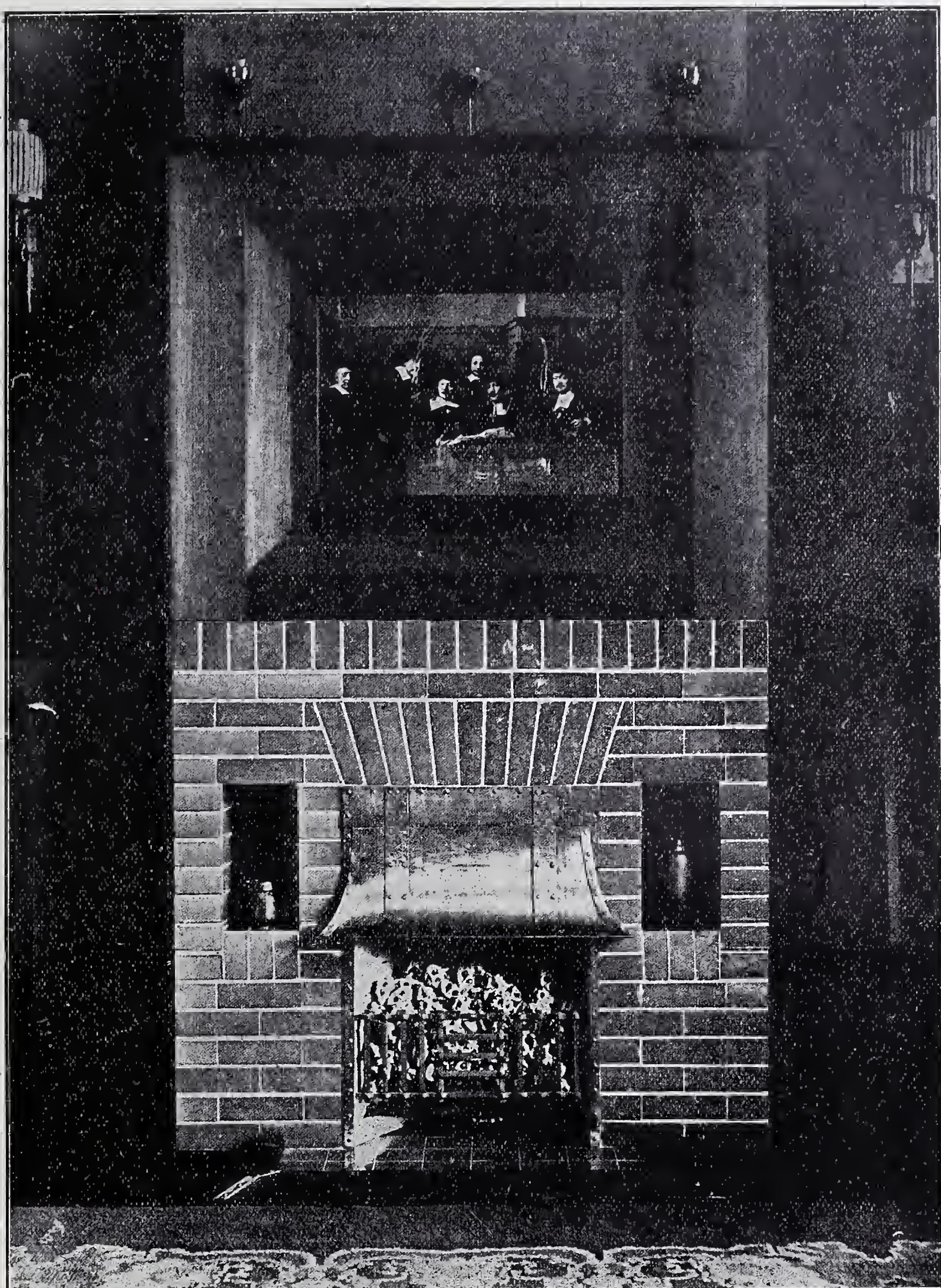
Want hoeveel eer de Maatschappij ook behaald hebben moge, zij kocht die te duur, daar zij haar vrijheid van spreken moest prijsgeven.

Wanneer ik lees, wat door de leden ter vergadering te Maastricht in het midden werd gebracht, dan komt er bij mij twijfel op, of er wel zoo gesproken zou zijn, indien de Maatschappij vrij tegenover het vraagstuk had gestaan.

Een der sprekers zei, „dat er in de inrichting der prijsvraag iets aardigs was". Dit staaltje van galgenhumor teekende den toestand.

Aangenaam trof mij de verklaring der heeren Knuttel, Muysken, Peters en Salm, dat zij niet aan de prijsvraag zullen medewerken, ofschoon zij daartoe het recht hebben. Jammer maar, dat de Voorzitter der Maatschappij zich dus niet wil opofferen. Het scherpe wapen, dat nu tegen onze Maatschappij op zoo vinnige wijze gebruikt wordt, was dan onzen tegenstanders uit de handen gerukt. De poppen zullen eerst recht aan het dansen gaan, als aan het door den heer Cuypers te vervaardigen ontwerp, eene bekroning ten deel valt. Hoe voortreffelijk het moge wezen, men zal elkander toch veelbeteekenend toeknikken, men zal zeggen, dat wie bij het vuur zit, zich het beste warmt, en wat bij zulke gelegenheden meer pleegt gefluisterd te worden.

Ik heb er mij van kunnen overtuigen, dat de architecten van Engeland, Frankrijk en Duitschland zich over de Haagsche prijsvraag niet beister druk maken. De bepaling van het programma, die bij ons zooveel aanstoot geeft, is in het buitenland over het hoofd gezien, omdat men er de juiste strekking niet van begrijpt. En de „prijsvraag-architecten", die vooral in Duitschland talrijk zijn, laten zich door zulk een kleinigheid niet afschrikken. Er behoeft dus geen vrees voor geringe deelneming te bestaan.

SCHOORSTEEN,
uitgevoerd door de ateliers „Onder den St. Maarten" te Haarlem,
van den heer J. A. Pool Jr., Bouwk. Ingenieur.

In het nummer van 16 September l.l. stelde ik de vraag: „Mag de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, die het prijsvraagsysteem der Carnegie-stichting als in strijd met de regelen, die bij prijsvragen behooren te gelden, *moet* veroordeelen, gedoogen, dat haar Voorzitter, de architect E. Cuypers, dat systeem sanctionneert, door een uitnoodiging voor de prijsvraag aan te nemen?"

Wel is deze vraag ter vergadering niet herhaald, maar uit de stemming meen ik te mogen opmaken, dat 39 leden der Maatschappij „ja" zouden gezegd hebben en slechts 1 lid „neen", indien men haar in de bijeenkomst te Maastricht had gesteld. Een schitterende meerderheid dus.

A. W. Weissman.

LICHTDRUKTOESTEL „REFORM".

Aan de tot nu toe op de bureaux van architecten en ingenieurs in gebruik zijnde toestellen voor het maken van lichtdrukken, hoe practisch en goed ook, zijn nog eenige nadeelen verbonden. Niemand die o a. ontkennen zal, dat de toestellen met een dikke spiegel ruit zwaar in de behandeling zijn, dat die welke van gewoon glas voorzien zijn geen volkomen zuivere afdrukken leveren, en dat niettegenstaande groote voorzichtigheid vrij vaak een nieuwe ruit noodig is.

Deze nadeelen zijn niet verbonden aan het nieuwe toestel „Reform", waarvan een exemplaar ter bezichtiging is gesteld op de Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen in het Gebouw van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst te Amsterdam. Het bestaat uit een vernikkeld stalen blad waarop teekening en lichtdrukpapier worden uitgespreid, terwijl voor de glasruit in plaats treedt een gepolijste $^{2}/_{10}$ mM. dikke celluloïdplaat, even doorschijnend als glas. Het zwaarste toestel weegt slechts 9 K.Gr.

De beide smalle zijden der stalen plaat zijn aan de onderzijde aan elkander verbonden door een beweegbare stang, die door middel van een kruk kan worden rondgedraaid. Een der zijden zit vast aan de stang, aan de andere is een moer bevestigd waardoor het van een schroefdraad voorziene gedeelte der stang loopt. Wordt deze stang rondgedraaid, dan kunnen de beide smalle zijden der stalen plaat elkander naderen, of wel zij verwijderen zich onderling; de plaat neemt in 't eerste geval een bollen stand aan, in het tweede kan zij in vlakken stand gebracht worden, waarna zij eenigszins gaat doorhangen en een hollen

stand aanneemt. In dit laatste geval kan men tusschen de stalen plaat en het celluloïdblad de calque en het lichtdrukpapier schuiven; vervolgens draait men de kruk om totdat de plaat eenigszins bol staat en het celluloïdblad vast op het papier sluit.

Men zorge, dat het te belichten papier ongeveer 1 cM. buiten het celluloïdblad uitsteekt.

De belichting is voldoende geweest, wanneer het buiten de celluloïdplaat uitstekende lichtdrukpapier voor afdrukken met witte lijnen op blauwen grond, een zilvergrijze kleur aanneemt, of voor afdrukken met zwarte lijnen op witten grond, sterk wit is geworden. Men kan gemakkelijk nagaan of de belichting voldoende is, door van tijd tot tijd de uitstekende strook met den natten vingertop te bevochtigen; wordt de bevochtigde plek — bij blauwdrukken — intensief blauw, of — bij zwartdrukken — intensief wit, dan behoeft niet langer belicht te worden. De overige behandeling der lichtdrukken blijft zooals zij vroeger was.

Na gebruik van het toestel moet de stalen plaat in convexen stand worden gebracht, waardoor voorkomen wordt, dat zich stof tusschen de staalplaat en het blad celluloïd afzet; ook is in dien stand laatstgenoemd blad eenigszins gespannen, waardoor het goed vlak blijft. Het celluloïd moet worden gereinigd met een in warm water gedompelden zachten doek. Om den onderkant van het celluloïdblad schoon te maken, wordt een met doek omwikkeld latje tusschen het blad en de staalplaat doorgeschoven.

De toestellen worden door den heer E. Wolff te Amsterdam geleverd in de volgende grootten:

N⁰. I, lichtingsvlakte 60 × 80, à *f* 40;
N⁰. II, „ 60 × 90, à *f* 45.

Een schraag om daarop het apparaat te plaatsen, is voor *f* 3.75 verkrijgbaar.

De celluloïdplaat kan bij voorzichtige behandeling meerdere jaren dienst doen; nieuwe zijn steeds voor *f* 4 verkrijgbaar.

NIEUWE UITGAVEN.

Bij den heer J. B. Wolters, uitgever te Groningen, is verschenen: Rekenboek voor Ambachtsscholen, door G. Tiemersma Hzn. Eerste serie A I. Eerste leerjaar. Meubelmaken en huisschilderen. Prijs *f* 0.25.

Dergelijke eerste series zijn reeds verschenen, 1° voor timmeren, 2° voor smeden en bankwerkers, die besproken werden in het Bouwk. Weekblad no. 32 van 12 Augustus j.l. Daarbij werd de practische samenstelling van de boekjes, met het oog op leertijd, leerplan aan ambachtsscholen, en ontwikkeling van den aanstaanden ambachtsman. Als groote verdienste werd toen gewezen op de in de boekjes voorkomende opgaven, alle *aan de praktijk van het ambacht ontleend*. Die zelfde verdiensten, ook wat de samenstelling betreft, heeft het rekenboek voor het meubelmaken en huisschilderen. Zij getuigen van een groote en langdurige ondervinding.

Ons dunkt, dat de heer Tiemersma er van verzekerd kan zijn, dat zijn vakrekenboekjes een goed onthaal zullen hebben; dit is ook wenschelijk in het belang van het vakonderwijs.

De Caissonwet, door Dr. G. Waller, Arts. In dit boekje (prijs *f* 0.90), verschenen bij den heer F. van Rossen, te Amsterdam, zijn bijeengevoegd: de wet van 22 Mei 1905, houdende bepalingen tot beveiliging bij het uitvoeren van bouwwerken onder grooteren dan den atmosferischen luchtdruk, het Kon. besluit tot vaststelling van een algemeenen maatregel van bestuur; toelichtingen door Dr. G. Waller; Memorie van toelichting op de Caissonwet; voorloopig verslag; memorie van antwoord, en bespreking in de 2e Kamer.

Door de uitgave dezer wet en vooral van hetgeen tot de samenstelling daarvan heeft bijgedragen, heeft de heer Waller allen aan zich verplicht die reeds thans, maar ook in komende tijden, belang hebben bij de uitvoering van werken, onder grooteren dan den atmosferischen luchtdruk.

Meestal toch hebben die belanghebbenden de voorbereidende beschouwingen over zulk een wet niet gelezen of bewaard; en toch kunnen ze van zooveel nut zijn bij de oordeelkundige toepassing der wettelijke bepalingen.

Omtrent het werken onder meer dan 2½ atmosferen overdruk moeten nog uitgebreidere gegevens verzameld worden, vooral op medisch gebied. Nederland kan daartoe zeker bijdragen door zijn wettelijke voorschriften omtrent een geheelen geneeskundigen staf, met mededeeling van zijne bevinding aan de arbeidsinspectie. Ons land gaat daarin voor, en zal dus ongetwijfeld het zijne bijdragen.

Het hout als bouwmateriaal. Een beknopte uiteenzetting voor bouwkundigen en houttelers betreffende de eigenschappen en het gebruik van hout, door A. H. Berkhout, Gepens. O I. Houtvester. Uitgave van den heer F. van Rossen, te Amsterdam. Prijs *f* 0.75.

Hetzelfde onderwerp werd zeer in 't kort door den schrijver behandeld in eene vergadering van de Afdeeling Amsterdam van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst. Het manuscript was echter zoo veel uitgebreider, dat tot de uitgave daarvan werd besloten.

In een korte inleiding geeft de schrijver te kennen, dat een beknopt overzicht van de vorderingen en het streven van den boschbouw uit de laatste jaren voor den bouwkundige gewenscht kan zijn, omdat tegenwoordig nagenoeg geen sprake is van contact tusschen houtconsument en producent, en daardoor het gevaar groot is, dat door zulk een onvoldoende samenwerking het algemeen belang wordt geschaad.

In het geschrift worden I, de eigenschappen van het hout behandeld, en II algemeene beschouwingen in zake houtproductie geleverd De conclusie van deze beschouwingen is, dat de timmerhoutproductie van Midden-Europa in de toekomst onvoldoende zal zijn om in de behoefte van dat gebied te kunnen voorzien. Onze Oost- en West-Indische Koloniën kunnen het tekort aanvullen; daarom is het raadzaam, dat de Nederlandsche bouwkundigen daarop nu reeds bedacht zijn. De houtproductie op Java en die in Suriname worden — de laatste vooral — in het boekje eenigszins uitvoerig behandeld; die mededeelingen zullen zeker met belangstelling door bouwkundigen gelezen worden, en er toe bijdragen, dat des schrijvers raad worde opgevolgd.

INGEZONDEN.

Aan
de Redactie van het Bouwkundig Weekblad.

Mijne Heeren,

In het verslag der 92ste Vergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, op 23 Sept. jl. te Maastricht gehouden, staat, dat de heer J. Verheul Dzn. inzake de prijsvraag voor het Vredespaleis o.m. het volgende heeft gezegd:

„Het Genootschap Architectura et Amicitia heeft het doen „voorkomen alsof het zijne pogingen geweest zijn en niet die „van de Maatschappij, welke de aanleiding zijn geweest tot het „uitschrijven van eene algemeene prijsvraag."

Nu dit noch in genoemde vergadering, noch in het Bouwkundig Weekblad is tegengesproken, zij 't ons vergund er op te wijzen dat de heer Verheul een onjuistheid heeft gezegd. Zooals namelijk uit de verslagen onzer vergaderingen blijkt, is er slechts op gewezen dat het, naar de meening van ons Genootschap *gedeeltelijk* goede resultaat, gevolg is van de pogingen èn door *de Maatschappij* èn door *A. et A.* aangewend.

Hoogachtend,

het Bestuur van Architectura et Amicitia,
H. P. Berlage, *Voorzitter.*
Van Hylckama, *Secretaris.*

Amsterdam. 5 October 1905.

Dit schrijven werd te kort vóór het afdrukken van het vorige nummer van het B. W. ontvangen, om daarin nog te kunnen worden opgenomen. Red.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 7 October 1905. *Oudewater.* Dit stadje bevat o. a. een typisch raadhuisje, een zeer fraaie pui met rijk gesneden consoles en boogvormig kalf met basrelief-voorstellingen van Geloof en Hoop, en verscheidene trapgevels meestal uit den besten tijd der Hollandsche renaissance. Een der best bewaarde overblijfselen is het huis „de Ark" in de Wijdstraat. Van dit huis wordt een beschrijving gegeven, benevens een teekening op een plaat, naar een opmeting van den heer H. J. Elzer van der Boon. Het

huis, dateerende van 1615, bestaat vrijwel nog in zijn oorspronkelijken toestand, ook inwendig, hoewel hier wel een en ander schijnt te ontbreken. Merkwaardig zijn de kruiskozijnen der eerste verdieping met de nog oorspronkelijke ramen, waarvan alleen het bovengedeelte met in lood gevatte ruitjes bezet is en waarin van onderen paneeltjes met à-jour-snijwerk.

De techniek van het kunstglazenmakerswerk.

Eerste Intern. Congres voor bouw-industrie en openbare werken te Luik. Conclusies in de sluitingszitting aangenomen.

Architectura. 7 Oct. 1905. *Nog eens de prijsvraag Vredespaleis* en de houding der M. t. B. d B. — Beschouwingen naar aanleiding der besprekingen op de Alg. Vergadering der Mij. te Maastricht.

Rapport van beoordeeling over de antwoorden op de Eere-prijsvraag voor een *Gouvernements-gebouw*; slot.

Het „Technisch gedeelte" bevat: *Chineesche timmerlieden; Het aanleggen van droge kelders; Proefneming met isoleermortel; Gipsspecie en gipsbepleistering; Over het bederven van staal, over kostbare en ook goedkoope geneesmiddelen; Pneumatisch verftoestel van Stephan; Over baksteen.*

De Bouwwereld. 4 Oct. Vervolg van: *Beknopt overzicht van de geschiedenis der Engelsche bouwkunst,* door J. H. W. Leliman, en slot van: *Oorzaken van het ontstaan van gebreken in geklonken ijzerconstructiën,* door P. A. M. Hackstroh.

Het nummer bevat in den tekst eene afbeelding van een *Kerk voor eene Henegouwsche Gemeente* van 9 à 10 000 inwoners; ontwerp van Valentin Vaerwijck, Architect te Gent.

Technisch Weekblad, 5 Oct. Dit nummer is bijna geheel gewijd aan Bondsaangelegenheden, o. a.: een ontwerp voor *Gewijzigde Statuten,* en *Verslag eener Bestuursvergadering.*

UIT DEN VREEMDE.

Er worden druk plannen gemaakt om ook Berlijn van ondergrondspoorwegen te voorzien.

De nieuwe Vauxhall Brug over de Theems te Londen nadert hare voltooiing, en zal waarschijnlijk in Maart 1906 voor het publiek geopend worden. Zij is van staal op granieten pijlers, volgens de plannen van den ingenieur Maurice Fitzmaurice, en zal ongeveer 5 millioen gulden kosten.

De Jungfrau-spoorweg is een ontwerp van Adolphe Guyerzeller. Met het werk is aangevangen in 1896. De ontwerper zag haar slechts voltooid tot Scheidegg (2,064 M), daar hij in 1899 overleed. De lijn is sedert dien tijd heel wat gevorderd, doch er zullen nog verscheiden jaren overheen gaan eer zij over hare geheele lengte (12.2 K.M.) bijna geheel door stijgende tunnels, voleindigd zal zijn.

Woensdag 18 October, worden de nieuwe verbindingen Kingsway en Aldwych, tusschen Strand en Holborne te Londen door Koning Eduard geopend.

De „Buildingnews" meldt, dat de Japanners zoo vertrouwbaar zijn, dat men ze gerust kan laten bouwen, met een mondelinge opdracht, dus zonder geschreven overeenkomst. Zij zijn het meest vertrouwbare volk der wereld, met uitzondering van de Engelschen.

De „Construction Moderne" heeft met den nieuwen 21sten jaargang eenige verbeteringen en uitbreiding ondergaan. Het aantal losse platen zal van 105 tot 130 vermeerderd worden.

Den 23 en 24 September had eene feestelijke bijeenkomst plaats te Zürich van de Ingenieurs die een werkzaam deel hadden aan den bouw van den St. Gothard-tunnel. Van deze zijn er nog 155 in 't leven.

Met de opening der Wittelsbacher-brug te München in de vorige maand, is het geheele programma van 8 nieuwe bruggen, vastgesteld op 18 Juli 1901, voleindigd.

De nieuwe brug heeft eene lengte van 138 M. bij eene breedte van 20 M. De brug bestaat uit 4 overwelfde openingen van 44, 28, 27 en 26 M., en is vervaardigd uit stampbeton, met graniet. Architect van deze brug, die versierd is met het standbeeld van Otto van Wittelsbach, is Prof. Th. Fischer, uit Stuttgart.

BERICHTEN.

Tentoonstelling van A. et A. Wij meenen er de bijzondere aandacht op te moeten vestigen, dat de belangrijke Tentoonstelling van het Genootschap Architectura et Amicitia, die in het Stedelijk Museum te Amsterdam gehouden wordt, nog slechts tot 16 October a.s. geopend is. Wij kunnen een bezoek aan die tentoonstelling ten zeerste aanbevelen.

Orgel in de Groote Kerk te Haarlem. Sedert 1 September is de electrische aandrijving van dit orgel in werking. De geleiding, onder het orgel, splitst zich in een draad voor de beweegkracht, en eene voor de verlichting op het orgel. De motor bevindt zich boven de kerkgewelven aan de linkerzijde van het orgel. Naast de zitplaats van den organist is een toestelletje geplaatst, waarmede de motor in beweging kan worden gebracht, zijn snelheid wordt geregeld, of stop kan worden gezet. De organist is daardoor niet meer afhankelijk van orgeltrappers. De klank van het orgel is door deze nieuwerwetsche aandrijving veel voller geworden.

De installatie is verricht door gemeente-lichtfabrieken.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

DINSDAG 17 OCTOBER.

HAARLEM. Het verbouwen van het bureau van bouw- en woningtoezicht, aan de Koningstraat, kad. bekend sectie C no. 985.

Het gem.best. n.m. $1^1/_4$ uur.

WEERT. Het afbreken van kantoren en woonhuis en het bouwen van een heerenhuis en magazijn, voor Pierre Beelen.

De archit. Herm. Smeets. Bestek en teek. ad f 2.20 bij gen. archit. verkrijgbaar.

WOENSDAG 18 OCTOBER.

ARNHEM. Het bouwen van een beneden- en bovenhuis aan de Paulstraat en twee dito aan de Catharijnestr.

De archit. C. J. Hagenbeek, v.m. 11 u. in het hotel „Continental", Stationsplein 11. Bestek en teek. ad f 1,50 verkrijgbaar bij besteder.

NOOTDORP (Z.-H.). Het bouwen van een Zustergesticht met school en annexe.

Het R. K. kerkbestuur v.m. $11^1/_2$ u. in 't café van A. Verburg, aan den Veenweg. Bestek met 3 teek. ad f 3 verkrijgb. bij den archit. C. L. M. Robbers, Raamsingel 38 te Haarlem. Aanw. 11 Oct. v.m. $11^1/_2$ u.

DONDERDAG 19 OCTOBER.

ENSCHEDÉ. Het verbouwen van een perceel aan de Marktstraat voor de dames C. en A. Richters.

De arch. H. Reygers n.m. 4 u. in 't café van Mendelaar, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 19 October v.m. 10 u.

GOOR. Het bouwen van drie heerenhuizen onder een dak op een vrij terrein, aan de Groote straat voor G. J. H. ten Hallers.

De arch. C. Spiers n.m. 3 u. in het hotel „Den Engel". Bestek en teek. verkrijgbaar bij bovengen. heeren ad f 1.50. Aanw. 19 Oct. nam. $1^1/_2$ uur.

VRIJDAG 20 OCTOBER.

BREDA. Het bouwen van een woonhuis met stal, voor A. Maas.

De archit. F. P. Bilsen, v.m. 11 u. in het koffiehuis van A. C. v. Boxel, Stationsweg, alw. bestek en teek. ter inzage.

OMMEN. Het bouwen eener kleine villa.

De notaris Bloem 's midd. 12 u. ten zijnen kantore. Bestek en teek. ter inzage in het koffiehuis van den volksbond, alw. 18 Oct. n.m. 2 u. inlicht. worden verstrekt door de arch. Smits en Fels (Javastr. 118 's Hage) en ook door den opzichter G. Timmerman Jr. die aanw. doet.

ZATERDAG 21 OCTOBER.

ROOSENDAAL (N.-BR). Het verbouwen tot uitbreiding der gem.-gasfabriek.

Het gem.-best. van Roosendaal en Nispen v.m. 11 u. Bestek en teek. ad f 3 verkrijgb. bij den gem.-arch. M. Vergouwen. Aanw. 16 October v.m. 11 u.

MAANDAG 23 OCTOBER.

HENGELO (OV.). Het bouwen van een winkelhuis met bakkerij aan de Molenstr. voor A. C. v. d. Mast.

De arch. W. Elzinga 's av. 8 u. in 't café van G. J. Franke, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 23 Oct. v.m. $9^1/_2$ u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

10 OCTOBER.

BERGEN OP ZOOM Het amoveeren van het perc. Wouwschestr. H 47 en het daar ter plaatse bouwen van een winkelhuis voor den heer J. G. Witjes. Door den architect Q. J. Horsten Pzn.
Laagste inschr. W. Weijts, f 3010.

ROTTERDAM. Het bouwen van een school voor G. L. O. met lokalen voor de Nutsteekenschool aan de Clemensstraat.
Door het gem.best.
Laagste inschr. J. J. Kanters, f 57850.

VENLO. Het bouwen eener tuiniers-woning op een open terrein „op den Kamp" met bijlev. van alle materialen, voor mej. wed. J. Hendrikse.
Door de arch. Henri Seelen.
Laagste inschr. G. Baeten, f 3050.

UTRECHT. Bestek no. 1029. Het maken van verbeteringen aan de wachterswoningen no. 7, 8, 9, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 21, 22, 19*a*, 21*a* en 23*a* op de lijn Blerik—Deurne. Ram. f 10940.
Door de maatij. tot Expl. van Staatssp.w.
Laagste. inschr. M. de Koning en A. van de Laar, Boxtel, f 9865.

11 OCTOBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een veerhuis, eene stalling, een magazijn en twee wachthuisjes nabij Malburgen onder de gemeente Huissen en Arnhem (provincie Gelderland), ten behoeve van de doorsnijding van den Veerpolder bij Malburgen. (Ram. f 10 800). Door het min. van W. H. en N.
Laagste inschr. G. J. Ph. Zuiderhoek Oosterbeek f 10485.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Asbest-leien — E. BÜCKER & Co., den Haag.
Asbestleien, metalen plafond en wandbekleeding enz. — WEINHOLD's Bouwstoffenhandel Arnhem.
Asbest, Asbestkurk, Teer, Carbolineum. — F. J. CLETON, R'dam.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — Dordrechtsche Asphaltfabriek ROODENBURG & Co. Dordrecht.
Asphalt, Houtcement, Dakbedekking enz. — N. V Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. firma STEIN & TAKKEN, Utrecht.
Asphaltdakpapier — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
Asphalt. — W. J. v. D. WETTERN en A. S. KEY. Rotterdam.
Assurantie-Mij. tegen Brandschade „de Nederlanden van 1845" 's-Gravenhage, Kerkplein hoek Prinsestraat.
Atelier voor Decor. Kunst. KRUYMEL en MERCKENS. Haarlem.
Aërogeengas, Tj. VAN DER ZEE, den Haag.
Automatische Luchtgastoestellen „Benoid". — NELL & STUTTERHEIM, den Haag en D. DE CLERCQ, Bloemendaal.
Badinrichtingen. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Behangselpapieren. — H. en J. KOETS, K. Nieuwendijk 38, Amst.
Behangselpapieren — L. WOENSDREGT, Den Haag.
Bouwkundige boekwerken FRIEDR. WOLFRUM, Düsseldorf.
Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENTSTEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co. Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda.
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co.. Amsterdam.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inr. de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* v.h. G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Centrale Verwarming enz. — DEERNS & WESTERINGH, Arnhem
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK. Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming enz. — DEERNS en WESTERINGH Arnhem.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging. — W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr. Verw. en Kooktoestellen. — HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Hardsteen, Marmer en Graniet — P. A. BAKKER, Amsterdam.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloeziecën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Huisdeursloten — LIPS. Dordrecht.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Lengtematen, duimstokken enz. — W. J. WEISSENS, Amsterdam.
Litten. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luchtgasverlichting. NELL & STUTTERHEIM, Noordeinde 101, Den Haag.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Toifit). — H. HUINCK & A. IMHOFF, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1 —, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie $^3/_2$ maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

21 OCTOBER 1905. — 25e JAARGANG. — No. 42.

HELAAS NOG EENS „DE PRIJSVRAAG VOOR HET VREDESPALEIS."

De opmerking van den Heer A. W. Weissman in het Bouwk. Weekblad d.d. 14 Oct. 1905 betreffende de door de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst gehouden vergadering te Maastricht op 23 Sept. jl. wensch ik ter zijde te laten; wellicht wäre zijn indruk en oordeel anders geweest, indien hij deze vergadering had bijgewoond en zich niet had behoeven te bepalen tot het vestigen van eene meening uit een verslag.

Omtrent de overige beschouwingen van den Heer Weissman diene het volgende:

De Heer Weissman schrijft:

„Aangenaam trof mij de verklaring der heeren Knuttel, „Muysken, Peters en Salm, dat zij niet aan de prijsvraag „zullen medewerken, ofschoon zij daartoe het recht hebben. „Jammer maar, dat de Voorzitter der Maatschappij zich „dus niet wil opofferen. Het scherpe wapen, dat nu tegen „onze Maatschappij op zoo vinnige wijze gebruikt wordt, „was dan onzen tegenstanders uit de handen gerukt. De „poppen zullen eerst recht aan het dansen gaan, als aan „het door den heer Cuypers te vervaardigen ontwerp, eene „bekroning ten deel valt. Hoe voortreffelijk het moge wezen, „men zal elkander toch veelbeteekenend toeknikken, men „zal zeggen, dat wie bij het vuur zit, zich het beste warmt, „en wat bij zulke gelegenheden meer pleegt gefluisterd te „worden."

Het bedoelde „scherpe wapen" dat „onze tegenstanders" bezitten, is mij gelukkig onbekend; ik schrijf *gelukkig*, omdat ik vrees, uit de aanduidingen vervat in de voorlaatste en laatste zinsnede van bovenstaande aanhaling, dat de waarde van dat wapen zeer twijfelachtig moet zijn en het alleen eenige kracht kan bezitten, indien men uitgaat van zekere onderstellingen — onderstellingen, die niet kunnen worden toegelaten, wijl zij een eerlijk man onwaardig zijn.

Dat onze Maatschappij of de heer Cuypers aan dergelijke uitingen zich zouden storen, kan moeilijk worden aangenomen; het zou gebrek aan levenswijsheid verraden.

Opmerkingen van dien aard zijn altijd te verwachten — en zullen niet uitblijven, wellicht ook wanneer anderen als Ed. Cuypers eene bekroning ten deel mocht vallen; gelukkigen — en miskenden — of zich zoodanig voelenden — zullen steeds bestaan.

Van meer belang acht ik de andere mededeeling:

„Ik heb er mij van kunnen overtuigen, dat de architecten „van Engeland, Frankrijk en Duitschland zich over de „Haagsche prijsvraag niet bijster druk maken. De bepaling „van het programma, die bij ons zooveel aanstoot geeft, is „in het buitenland over het hoofd gezien, omdat men er de „juiste strekking niet van begrijpt. En de „prijsvraag-„architecten", die vooral in Duitschland talrijk zijn, laten „zich door zulk een kleinigheid niet afschrikken. Er behoeft „dus geen vrees voor geringe deelneming te bestaan."

Merkwaardig is het denkbeeld, dat alleen den Nederlandsche architecten (of eigenlijk nog maar een deel daarvan) is gegeven „de juiste strekking" van de gewraakte bepaling in het programma te begrijpen.

Zouden die buitenlanders in inzicht zooveel achterstaan bij degenen in onzen lande die wel „begrijpen" — of — zouden de eerste breeder oordeelen, elkeen de vrijheid toekennende prijsvragen uit te schrijven, zooals het hem goeddunkt — bij verschil van opvatting geen tijd verspillende aan nuttelooze critiek — integendeel, onmiddellijk zich toonende bereid tot den arbeid?

Dat voorbeeld dier „prijsvraagarchitecten", die zich niet door zulk een kleinigheid laten afschrikken, moge hier te lande prikkelen tot navolging.

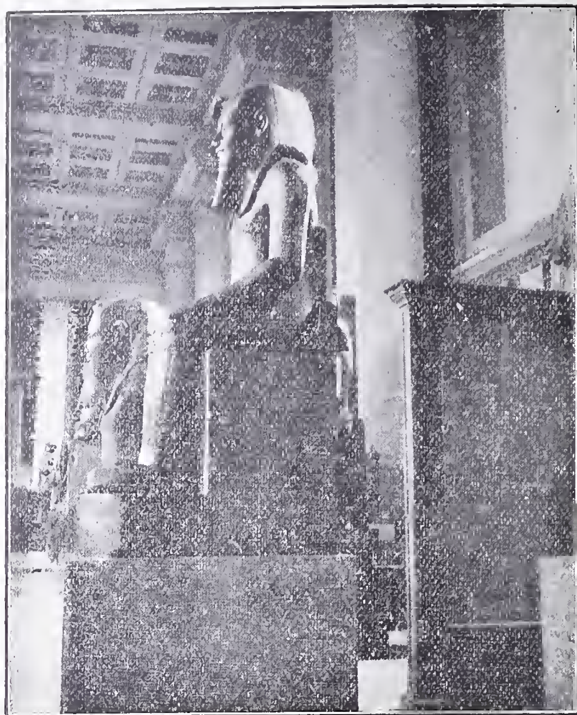
Werk, en toon uw kracht daarin — en laat het verslappend mopperen en critiseeren aan anderen.

De naam en de eer der Nederlandsche architecten — die eer, waarmede onze Mij. steeds vervolgd wordt — zal duchtig er bij winnen.

G. W. van Heukelom.

Hoek uit het atelier van
L. Alma Tadema.

British Museum.
Egyptian Gallery.

DE EXCURSIE DER TECHNISCHE HOOGESCHOOL NAAR ENGELAND.

Van 3—9 September is door een vijftiental jongelui, zoowel nog studeerenden als reeds afgestudeerden, geleid door de hoogleeraren T. K. L. Sluyterman, die de geheele excursie voorbereid had, Jakob F. Klinkhamer, Henri Evers en S. G. Everts eene belangrijke excursie gemaakt naar Londen, Haslemere, Godalming, Cambridge en Ely.

Met genoegen voldoen we aan het verzoek van de redactie van dit blad om daarvan een kort overzicht te geven, helaas zonder schetsen, omdat daarvoor de tijd te kort, het programma te vol was, maar slechts met eenige foto's ter verduidelijking.

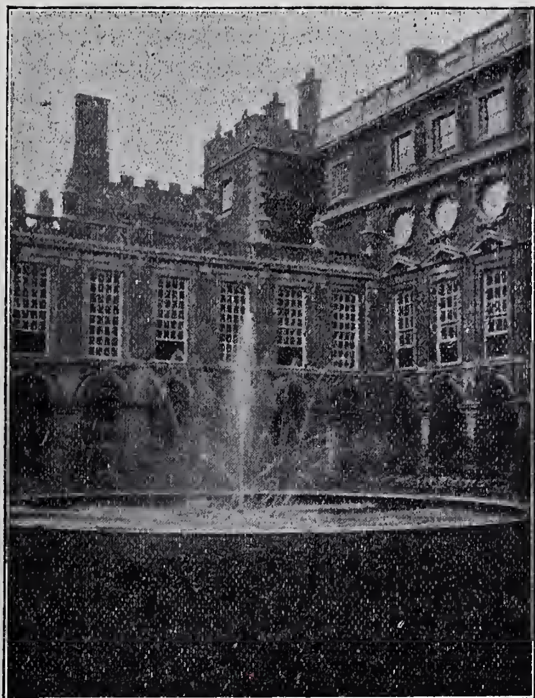
De hoogleeraar T. K. L. Sluyterman had een programma in elkaar gezet, zoodat elk uur van den dag nuttig besteed kon worden en men elkaar altijd kon weervinden. Dit heeft 't mogelijk gemaakt, dat we in die 6 dagen zoo verbazend veel gezien hebben, dat we, hoewel slechts 4 dagen in Londen zijnde, ons daar toch reeds thuisvoelden en met Engelsche petten, Engelsche stokken, Engelsche dassen en Engelsche pijpen rondliepen, op bussen klommen of in hansoms over het asphalt klapperden, alsof we nooit anders gedaan hadden.

Van die 6 dagen zijn we één dag, beslist den meest belangrijken van alle, naar Haslemere en Godalming in het prachtige Surrey geweest en hebben daar 4 landhuizen gezien, waar we ontvangen werden door de eigenaars met de bewonderenswaardige Engelsche gemakkelijkheid, die zoozeer een bewijs is van hunne groote beschaving. En den laatsten dag hebben we de beroemde universiteit van Cambridge bezocht, rondgeleid door een master of arts, en tevens in Ely de kolossale kathedraal bezichtigd, onder hooge leiding van den deken.

In Londen hebben we vrijwel alles gezien, wat bezienswaardig is, onder leiding van de architecten C. Harrison Townsend F. R. I. B. A. en Master of the Art Workers Guild, en C. F. A. Voysey, of namens hen iemand van hun bureau.

Zoo gingen wij Maandagmorgen naar de Law Courts. een zwaar Gothiek gebouw van mr. G. E. Street, waarin we de zeer fraaie hal met haar mozaïek vloer bewonderden. Verder besteedden we onzen ochtend aan het British Museum. Ik geloof, dat ik hier niet over behoef uit te weiden, want voor degenen, die er niet geweest zijn, beteekent 't toch niets, of ik al zeg, dat we de Elgin Marbles zagen, de beroemde beeldhouwwerken van het Parthenon, door Lord Elgin in 1801—'03 uit Athene overgebracht, en de Egyptische galerijen met beeldhouwwerken van Karnak en nog zooveel meer. De machtige indruk, dien deze kunstwerken maken, is toch niet in een paar zinnetjes weer te geven. Maar ik kan wel zeggen, dat dit alleen al een bezoek aan Londen waard is.

's Middags na het bezichtigen van de bekende Wallace Collection, een verzameling oude schilderijen (zeer fraaie Hollandsche en Vlaamsche), aardewerk, wapenen, meubelen, enz., hebben we een van onze merkwaardigste bezoeken gebracht en wel aan Sir Lawrence Alma Tadema. Hij ontving ons in zijn atelier, dat met een koepel is afgedekt en dat geheel met alluminium en marmer bekleed is. Hij heeft ons op gastvrije wijze de thee aangeboden en ons zijn geheele huis laten zien, dat meer een museum is dan een huis, maar een museum, dat getuigt van een buitengewoon verfijnden smaak, waar schilderijen en teekeningen van de meest beroemde artiesten aan den wand hingen, waar een tuin bij was van een waarlijk klassieke schoonheid met zijn Laube van Ionische houten kolommetjes en zijn groote grasvlak, met de fontein achterin; een museum, dat ons deed voelen, dat de man die dit alles had saamgebracht, en nu bewoont, een onmiskenbaar genie moet zijn. Inderdaad was de wijze, waarop hij ons in dit interieur rondleidde, wel zeer bijzonder. Maar het is hier zeker niet de plaats om te vervallen in beschouwingen over dezen hoogst merkwaardigen persoon, die zijn buste verscheidene malen in zijn huis heeft staan, wiens initialen vloeren en vensters en deuren versieren en die, voor we weggingen een reeks van die gekke speelgoedpoppetjes opwond en ze tot ons groot vermaak op zijn billard liet afloopen. Maar in ieder geval is 't begrijpelijk dat deze man hoog geëerd wordt

Hampton Court.
The Fountain Court.

Links: C. H. Townsend, rechts: C. F. A. Voysey,
voor 't huis Dickhurst.

door de Engelschen, zóó zelfs dat ze hem eereburger van Londen hebben gemaakt.

Den volgenden dag, na 's morgens een bezoek gebracht te hebben aan 't Northampton-Institute, 't grootste Polytechnicum in Londen, waar de directeur Dr. Walmsley ons ontving, en aan de Guildhall, een type hal uit de 15e eeuw, gerestaureerd in 1666, met een zeer fraaie houten kap van 1870, zijn wij 's middags naar St. Paul's Cathedral geweest. Reeds boven op de bus, rijdende door Ludgate Hill, zagen we de machtige koepel statig en kalm boven 't Londensche gewirwar en geroezemoes verschijnen.

Deze kerk, die van ongeveer 1700 dateert, is gebouwd door Sir Christopher Wren en lijkt in 't klein iets op den St. Pieter te Rome. Ook Wren had als plan een Grieksch kruis gewild, maar 't is een Latijnsch geworden. De kerk staat op een te klein terrein, zoodat men geen goeden indruk van de fraaie proporties kan krijgen.

Het is een driebeukige kerk; op beide hoeken van de hoofdfaçade staat een toren, terwijl het middenstuk door een fronton wordt bekroond. Het interieur is zeer fraai en grootsch van verhouding, de koepel maakt een reusachtigen indruk, maar het geheel heeft toch iets kaals.

We klommen op den bovensten omgang, na in de Whispering Gallery de evoluties van den fluisteraar bewonderd te hebben, en konden duidelijk den kegelvormigen mantel binnen den buitensten koepel waarnemen. Bovenop bleven we langen tijd op Londen neerkijken.

Het trof ons dadelijk, dat de aanleg van Londen ouderwetsch en ongeordend is. Als reden daarvoor is op te geven het daar heerschende stelsel van de bouwpacht, voortvloeiende uit het groot-grondbezit. Londen behoort aan een klein getal groot-grondbezitters, waarvan de Hertog van Westminster, de Hertog van Bedfort en de Viscount Portman de belangrijkste zijn. Alle huizen in Londen zijn gebouwd op gepacht terrein. En al zijn hier nu enkele voordeelen aan verbonden, als bijv. dat er betere huizen worden gebouwd dan anders 't geval zou zijn, die enkele voordeelen wegen niet op tegen de nadeelen. Het betreft hier niets minder, dan een monopolie op den grond en elk monopolie is hinderlijk voor de vrije ontwikkeling. In een stad als Londen is dit van zeer groote beteekenis. Kon de gemeente en de staat den grond overnemen, dan zou 't wellicht een gezonde toestand kunnen worden.

Inderdaad is 't opvallend, dat in den plattegrond van Londen zoo weinig groote lijnen voorkomen. Wat een verschil bijv. met Parijs!

We hadden vanaf St. Paul een prachtig overzicht over het geheel. Als een zware damp hing de blauwe rook over de stad en maakte sommige gedeelten onzichtbaar. We zagen duidelijk de Tower en de Tower-Bridge, die we daarna bezochten. De Tower-Bridge is waarlijk geheel oneerlijk en daardoor ook aesthetisch fout, zooals Berlage in zijn „Gedanken über Stil in der Baukunst" reeds had opgemerkt. De zware steenen torens maskeeren eene ijzerconstructie waaraan de hangbruggen zijn opgehangen; en zoo komt de bovenrand van die hangbrug op zeer vreemde wijze uit een opening in de steenen pijlers te voorschijn, omdat 't ophangpunt onzichtbaar is. Trouwens de geheele brug is een mislukking, omdat er geen liften in de torens zijn en er dus nooit iemand van de passerel gebruik maakt.

Dien avond dineerden wij in Crosby Hall, een van de weinige gothische huizen, die Londen nog heeft. Het werd in 1466 gebouwd en werd eens bewoond door Richard III. Shakespeare noemt het in zijn Richard III, Act III: „At Crosby Hall, there you shall find us", hetgeen in een der zalen op een schouw geschreven staat. Eens was 't een gevangenis en nu is 't een restaurant waar men vrij goed kan eten en waar ons, ondanks 't vergevorderde uur, waarop anders de inrichting gesloten werd, nog een diner werd verschaft in de groote eetzaal, bekend om zijn mooie houten kap.

Woensdag was „intentionally left an easy day", zoo stond 't in 't program. Dit was om ons te sparen, omdat den volgenden dag de landhuizen bezichtigd zouden worden. Maar enkelen van ons hebben er lang geen easy day van gemaakt. Na 's morgens de Temple Church te hebben bewonderd, werd een bezoek gebracht aan de National Gallery, een museum zoo bijzonder rijk aan de meest buitengewone schilderijen, dat ons Rijksmuseum er waarlijk niet mee in vergelijk kan treden. Er hangt een groot getal Rembranden,

er hangen de meest uitmuntende Vermeers, 't beroemde Laantje van Middelharnis van Hobbema, er hangen van de beste Pieter de Hooghs, kortom 't geheele museum is een keurcollectie van alle landen en uit alle tijden.

Dien middag, 't programma was blanco gelaten, hebben enkele van ons het uitstekende idee gehad naar Hampton Court te gaan. Ik kan ieder, die Londen bezoekt, aanraden dit te gaan zien; 't is makkelijk op een middag te doen.

Hampton Court is 't grootste en in vele opzichten 't fraaiste van de vele koninklijke paleizen in Engeland. Oorspronkelijk werd het gesticht door Kardinaal Wolsey in 1515, die het in 1525 schonk aan Hendrik VIII, die er met zijn zes vrouwen veel heeft vertoefd. Sinds dien is 't steeds koninklijk paleis gebleven, tot het onder de regeering van Koningin Victoria voor 't publiek werd opengesteld en op staatskosten wordt onderhouden. Het wordt zeer druk bezocht, vooral het uitermate fraaie park, dat werd aangelegd door Sir Christopher Wren, die tevens de State Apartments in opdracht van Willem III heeft gebouwd.

Hun streven is geweest, Versailles na te volgen en inderdaad is het resultaat dat ze bereikt hebben, grandioos. In de gevels is het horizontalisme sterk uitgesproken en door een eenvoudige repeteering van motieven is een groote monumentaliteit bereikt. De kleur is zeer fraai: prachtige roode baksteen met grijze zandsteen ter maskeering der deelen; 't geheel heeft iets Hollandsch. De detailleering is voornaam, streng en eenvoudig. Maar de Engelschen zijn hier niet zoo over uit; zij wijzen u dadelijk naar het leger van schoorsteenen dat boven de balustrade uitkomt en waarlijk hinderlijk werkt. En zij vragen u of de Gothiek dit niet beter zou hebben opgelost. Waarop men zou kunnen antwoorden, dat de Gothiek ook nooit een dergelijke klassieke monumentaliteit heeft bereikt.

Het park is als geometrisch park zeer pakkend. Wat dadelijk opvalt, zijn de bijzonder mooie grasvelden, die door het publiek begaan mogen worden. Dat men ze zou moeten ontzien, is een denkbeeld, dat de Engelschen niet kennen. Hoogstens plaatsen ze bordjes ter bescherming van de randen met: Please keep off the grasedge. En de dichte, bonte bloembedden en witte beelden komen er buitengemeen fraai op uit.

Inderdaad is dit paleis een bezoek waard, al moet men 't ook in zoo korten tijd doen als wij, want we moesten dien middag weer tijdig in Londen zijn, voor 't diner, dat we den heeren C. Harrison Townsend en C. F. A. Voysey hebben aangeboden uit dank voor hun hulp en bij voorbaat uit dank voor wat we den volgenden dag zouden zien. Het was een zeer joviaal en geanimeerd diner met een strijkje en veel gezang en waar luide de verwantschap tusschen Engelsche en Hollandsche architecten werd beklonken.

(Wordt vervolgd.)

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Amsterdam van de Mij. t. B. der Bouwkunst. 594e vergadering gehouden Vrijdag 13 October 1905 des avonds ten 8 ure in het Gebouw der Maatschappij, Marnixstraat 402, onder presidium van den Voorzitter W. J. de Groot.

Aanwezig blijkens presentielijst ruim 100 leden en introducés.

Agenda:

1. Notulen en mededeelingen van het Bestuur.
2. Installatie van de heeren W. B. W. Bolderman en van de Firma Van den Berg & Viëtor.
3. Ballotage der heeren Th. G. A. Kint, W. T. O. Schaalje, Civ. Ingenieur en D. T. Slothouwer, Bouwkundig Ingenieur, voorgesteld door het Bestuur.
4. Voordracht van den heer J. J. 's Jacob, C. I., Hoofdingenieur der H. IJ. S. M., Chef van Weg en Werken, over: De vernieuwing van het Westelijk Viaduct te Amsterdam.

De Voorzitter, de heer W. J. de Groot, opent de vergadering met een woord van welkom aan de zoo talrijk opgekomen aanwezigen op deze eerste bijeenkomst van het nieuwe seizoen. Hij wenscht de Afdeeling geluk dat deze campagne wordt geopend met eene voordracht over een zóó belangrijk onderwerp als „De vernieuwing van het Westelijk Viaduct te Amsterdam", die thans wel het belangrijkste ingenieurswerk in uitvoering te Amsterdam is, en voorts dat zulks geschiedt door den meest bevoegden persoon, de heer J. J. 's Jacob, Hoofdingenieur van de H. IJ. S. M., Chef van Weg en Werken; die aan de voorbereiding en uitvoering van het werk een zoo belangrijk aandeel genomen heeft.

Vervolgens werd het woord gegeven aan den Secretaris tot het lezen der notulen, die onveranderd worden gearresteerd, en wordt mededeeling gedaan van de ingekomen stukken, waarbij van den heer J. W. C. Tellegen, Directeur van het gemeentelijk Bouw- en woningwezen, het jaarverslag omtrent de verrichtingen van zijn dienst in jaar 1904.

Den nieuwen, in de vorige vergadering aangenomen leden der Afdeeling, de heeren W. B. N. Bolderman, Civ. Ingenieur, onder-Directeur Chef de bureau van het Gemeentelijk Bouw- en Woningwezen, en de firma van den Berg & Viëtor, wordt met een enkel woord door den Voorzitter de belangen der Afdeeling aanbevolen.

De heeren Th. G. A. Kint, W. F. O. Schaalje, Civ. Ingenieur, Ingenieur bij de Gemeentelijke Waterleiding, en D. F. Slothouwer, Bouwkundig Ingenieur, worden alsdan bij acclamatie aangenomen tot leden der Afdeeling.

Nu wordt het woord verleend aan den heer 's Jacob tot het houden zijner reeds voren-genoemde, aangekondigde bijdrage.

Spreker begint mede te deelen, dat hij zich voorstelt zeer in het kort achtereenvolgens de volgende vijf hoofdpunten te zullen behandelen:

1°. de beschrijving van het bestaande viaduct.

2°. een overzicht van de verschillende plannen die in den loop der jaren voor een ander viaduct gemaakt werden.

3°. eene beschrijving van het definitieve ontwerp.

4°. een overzicht van de genomen maatregelen om tijdens den bouw den spoorwegdienst met de minste bezwaren in stand te houden.

5°. een overzicht van den stand van het werk op heden.

Spreker behandelt deze punten nu achtereenvolgens in eene volkomen duidelijke voordracht, aan de hand van tal van groote en duidelijke teekeningen. Hij staat uitvoerig stil bij de lijdensgeschiedenis van het bestaande Oostelijk-Viaduct, die eigenlijk reeds in 1874 bij den bouw begon. Lange jaren verliepen eer de regeering besloot iets te doen, en vervolgens nogmaals eer alle betrokken autoriteiten het eens waren over de wijze hoe te handelen.

Bij de beschrijving van het definitieve ontwerp staat spreker uit den aard der zaak het langst stil bij den aanleg der pneumatische fundeering.

Een zeer belangrijk en moeilijk onderdeel van het werk is de voorziening in den zeer drukken spoorwegdienst, wier moeilijkheden den ingenieurs veel hoofdbreken kostten.

Het werk wordt in twee gedeelten uitgevoerd en kan op zijn vlugst einde 1909 voltooid wezen. In April 1905 begonnen de werkzaamheden, grooten last werd ondervonden van den slechten bodem.

Nadat de spreker enkele vragen had beantwoord, en de heer Delprat mededeeling had gedaan van zijne ervaring van pneumatische werken bij den bouw der voormalige Tay-brug, ging de Voorzitter er toe over den spreker den dank der vergadering over te brengen niet alleen voor de welwillendheid dit belangrijke onderwerp te willen behandelen, maar niet minder voor de wijze van behandeling. Zeker is door die voordracht bevestigd 't geen ter inleiding van de vergadering was gezegd over de belangrijkheid der aan de westelijke doorgang in gang zijnde vernieuwingswerken. De Voorzitter wenscht den heer 's Jacob en zijn staf toe dit werk ondanks de vele en groote moeilijkheden te kunnen brengen tot een goed einde, waarop zij met bevrediging mochten terugzien.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt onder herhaald applaus der aanwezigen de vergadering gesloten.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 14 October 1905. *De nieuwe Kathedraal te Westminster.* De eerste steen is gelegd in 1895, het gebouw in gebruik genomen in 1902. Kosten 4 millioen gulden; gelijk bedrag zal voor inwendige versiering noodig zijn. De bouwmeester, John Francis Bentley, in 1902 overleden, was Gothiker, in den trant van Dr. P. J. H. Cuypers, die de 13e-eeuwsche gothiek toepaste. De kerk is 120 M. lang 47 M. breed; de hoogte onder de gewelven van het 18 M. breede middenschip is 36 M.; de toren is 70 M. hoog. De koepels zijn van beton. De kathedraal is een der merkwaardigste gebouwen van den laatsten tijd, maar de oorspronkelijkheid ontbreekt haar, wijl de bouwmeester zich al te getrouw aan de historische voorbeelden heeft gehouden Om financieele redenen werd voor den bouw de Byzantijnsche stijl gekozen.

Het artistiek auteursrecht van den bouwmeester. De moeielijkheden om te voldoen aan den wensch der auteurs van kunstwerken, om op gelijken voet als de letterkundigen te worden behandeld, maakt het niet waarschijnlijk, dat de hernieuwde pogingen om een wettelijke regeling van het artistieke auteursrecht te verkrijgen, in de naaste toekomst eenig gevolg zullen hebben.

Kennis van den bodem. Het verzamelen van gegevens omtrent hydrologische gesteldheid van den Nederlandschen bodem is noodzakelijk, vooral om de zaak der drinkwatervoorziening krachtig te bevorderen; het werk is ter hand genomen door eene Commissie, benoemd door het Congres voor Openbare Gezondheidsregeling.

Architectura, 14 Oct. Vervolg van: *Over de waarschijnlijke ontwikkeling der architectuur.*

Iets over Danskunst, door H. A. Van Anrooy. Daar alle kunst één is, kan men geen groot bouwmeester zijn of worden, zonder de fijnheid en grootheid van alle kunsten nevens die der bouwkunst te voelen. 't Is dwaasheid dat een architect zou zeggen niet van danskunst te houden. 't Schijnt de heerlijke roeping van Isadora Duncan te wezen, de eerste te mogen zijn, die aan de herleving van die kunst — na een tijdperk van verval — haar leven mag wijden.

Inhoud van het „Technisch gedeelte": *Over het verband tusschen bouwverordening en het bebouwingsplan. Gecemente masten met houten kern. De Ramisch-zoldering.* Deze bestaat uit een tusschen muren en liggers ingespannen beton-ijzerplaat. De ijzeren inleggingen nemen al de trekspanningen op, zoodat het beton op geen enkele plaats — zooals bij vele niet naar eisch gewapende platen *wel* het geval is — aan trekspanningen is blootgesteld.

Papier voor gebouwen en bestratingen. Bij den wederopbouw van het onlangs door brand verwoeste paleis van den Koning van Korea zal uitsluitend „papier maché" gebruikt worden, maar nu werkelijk gekauwd papier, voor 't leveren waarvan 1000 Koreanen met sterk gebit zijn gehuurd. In Rusland worden ook proeven genomen met papieren plaveisels van zeer sterk geperste blokken. Deze schijnen zeer goed te voldoen.

De Bouwwereld, 11 Oct. *Beknopt overzicht van de geschiedenis der Engelsche bouwkunst,* door J. H. W. Leliman. Slot. Waar de Engelsche bouwkunst, als bij de stichting van particuliere woningen, geroepen wordt in de eerste plaats aan wel-omschreven praktische eischen te beantwoorden, staat zij het hoogst. Degelijkheid, doelmatigheid, in gebruik en samenstelling, zijn almee de voornaamste eischen waaraan zij te voldoen heeft, eischen die als van zelf eenvoud en waarheid uitlokken. Haar waarde bestaat ook in artistieken zin voor een niet gering deel in de ongezocht bereikte effecten, voortvloeiende uit het vrijelijk op den voorgrond treden van praktische eischen. In de monumentale architectuur is een streven naar grootsche en overweldigende effecten waar te nemen, waarbij valt op te merken hoezeer teere, spelende gratie van vormen en verhoudingen den Engelschen bouwmeester doorgaans afgaat. Hij is vaak òf ruw en plomp, òf overladen; zijn kunst doet dikwijls koud aan en brengt geen fijnere snaren aan het trillen. De Engelsche architectuur spreekt minder tot het gemoed dan tot het verstand; zij is berekenend, en derft over 't algemeen beminnelijkheid. Zij mist, ondanks het streven naar schilderachtigheid, bekorende naïeviteit.

Warmwaterverzorging door gastoestellen.

Het nummer bevat een afbeelding van het *Regentesse-monument* te 's Gravenhage, en eene van het nieuwe *Raadhuis te Leipzig.*

Technisch Weekblad, 12 Oct. In een artikel: *Nog een ventilatie,* bespreekt de heer Frylink E. Mzn. het onderzoek van Dr. B. Swaab over het systeem Levoir van Bemmelen, en beveelt de lezing aan der beide brochures van Dr. Swaab, „Ventilatie" en „Ventilatie van schoollokalen".

De ingenieur in het bouwwezen, door H. J. Oosterbeek Jr. Het vaststellen van de constructie-eischen en het oplossen der moeielijkheden bij toepassing van het gewapend beton voor utiliteitswerken blijve het werk van den ingenieur als zoodanig; voor het bepalen van het effect uit een schoonheidsoogpunt wordt de kennis van een kunstenaar vereischt. Stelt het nuchtere verstand eischen, waaraan door den ingenieur wordt voldaan, ook het gevoel laat aanspraken gelden, en de ingenieur zal in vele gevallen verstandig handelen hiervoor de hulp van den architect of van een specialen kunstenaar in te roepen, om een geheel te scheppen dat in alle opzichten dan een „dubbel kunstwerk" kan worden.

UIT DEN VREEMDE.

Miss Mac Clelland, voorzien van het diploma van het „Polytechnic Institution", heeft te Londen een architecten bureau geopend.

De verbouwing van het „Palais de Justice" nadert hare voltooiing, en zal ongeveer 10 millioen frs. kosten. De bijgevoegde gedeelten zijn geheel in overeenstemming met het bestaande.

De najaars-salon in het „Grand Palais" te Parijs, is geopend 18 October j l.

Van de „Deutsche Baukalender" 1906, is voor eenige dagen, in drie deelen, de 39e jaargang verschenen. Het 3e deel is een practisch ingericht schetsboek.

De tunnels onder de Hudson rivier die Hoboken met New York verbinden zullen, vorderen goed, doch het zal nog ongeveer 18 maanden duren vóór de eerste electrische wagen rijdt. Zooals men weet, was men met de doorgraving reeds 37 jaren geleden aangevangen, maar heeft men om verschillende redenen tweemaal het werk moeten staken.

In eenige straten te Denver, Calorado, heeft men proeven genomen om de straten electrisch te verlichten door er décorative ijzeren bogen over te bouwen, elk voorzien van 200 electrische gloeilampjes, 8 normaal kaarsen sterkte.

Het fraaie station te Stuttgart, moet wederom aanzienlijk uitgebreid worden.

De plannen hiervoor zijn gereed en omvatten ook een groote stadsverlegging nabij de „Schlossstrasse", die de goedkeuring van den Koning niet heeft kunnen wegdragen, zoodat de plannen herzien zullen moeten worden.

„VERBETERING."

In de rubriek „Uit den Vreemde" komt in het B. Weekblad van 30 September een mededeeling voor omtrent de brug over den Victoria-Waterval aan den Nijl. Dit moet zijn: over den Victoria-Waterval van de Zambesi.

BERICHTEN.

De **Plateelbakkerij „de Distel"** heeft een geïllustreerde prijscourant verspreid, waarin op 20 losse bladen even zooveel afbeeldingen van tegelversieringen voor wanden, lambriseeringen, portieken enz. in het bekende mooie matglazuur van „de Distel". De lithographische afbeeldingen zijn zeer geslaagd en geven de kleuren der tegels uitstekend weer. De tegelversieringen zijn zeer smaakvol, en doen den ontwerper eer aan.

J. G. Michielse. In de vorige week heeft de heer Michielse, architect, Hoofdopzichter der Gemeentewerken te Haarlem, den dag herdacht waarop hij vóór 25 jaren in dienst der Gemeente trad. Bij die gelegenheid mocht de jubilaris in ruime mate blijken van groote belangstelling ontvangen.

Hofvijver te 's Gravenhage. In „De Avondpost" wordt uit vertrouwbare bron medegedeeld, dat wanneer het voorstel van B. en W. van 's Gravenhage tot gedeeltelijke demping van den Hofvijver wordt aangenomen, reeds een overeenkomst met de eigenaren der huizen langs den Vijver bestaat, om naast de Gevangenpoort, aan den ontworpen nieuwen verkeersweg een geheel modern ingericht hotel te bouwen. Hierin zal dan localiteit worden afgezonderd voor de thans op den hoek van de Plaats aan den Vijver gelegen Sociëteit „Place Royal," beter dan die Sociëteit thans bezit.

Boekverkooping. Van af 23 October tot 11 November a. s., des avonds te half zeven uren, zal in het verkooplokaal van den heer H. G. Bom een publieke verkooping van eenige bibliotheken plaats hebben, bevattende ook verschillende werken over bouwkunde, ornamenthiek, technische vakken enz. De uitgebreide catalogus ligt ter lezing in de bibliotheek van de Mij. t. B. d. Bouwkunst.

VERBETERING.

Onder de afbeelding van een „Schoorsteen", voorkomende in het vorige nummer van het Bouwk. Weekblad, plaatste de redactie als toelichting: Schoorsteen, uitgevoerd door de ateliers „Onder den St. Maarten" te Haarlem, van den heer J. A. Pool Jr. Bouwk. Ingenieur.

De redactie ontving, nadat het blad verschenen was, het verzoek mede te deelen, dat deze schoorsteen zich bevindt in de eetkamer der woning van den heer P. J. Stokvis te Arnhem, waarin door de bovengenoemde ateliers eene betimmering is gemaakt, en dat de gashaard is uitgevoerd door de Firma Stokvis te Arnhem.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 23 OCTOBER.

HENGELO (OV.). Het bouwen van een winkelhuis met bakkerij aan de Molenstr. voor A. C. v. d. Mast.

De arch. W. Elzinga 's av. 8 u. in 't café van G. J. Franke, alw. bestek en teek. ter inzage. Aanw. 23 Oct. v m. 9½ u

HAARLEM. Het bouwen van een burgerwoonhuis aan de Bosch en Vaartstraat te Heemstede.

De aanbesteder in café „Suisse". Bestek en teek. in genoemd café ter inzage, terwijl deze ad f 1 te verkrijgen zijn aan de drukkerij van J. W. de Waard, Roozenstr. 5, Haarlem.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een blok van vijf woningen, en het verbouwen van een huis aan het Hilbelinkspad aldaar.

De heer H. Rietberg 's av. 8 uur in het societeitsgebouw, alw. bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft archit. H. v. d. Schaaf.

DINSDAG 24 OCTOBER.

BLOKZIJL. Het bouwen van een apothekersgebouw met wachtkamertje enz.

Het gem.-best. 's middags 12 u. Bestek en teek. ter inzage in 't café „de Lange". Inl. verstrekt K. Pen Jz.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woonhuizen, op een terrein gelegen in de Nieuwstraat.

De archit. W. Wissing n.m. 6 u. in het café van G. J. Brookhuis. Bestek en teek. in bovengenoemd café ter inzage en zijn à f 1.50 per stel bij den arch. verkrijgbaar. Aanw. 24 Oct n.m. 4 u.

HULST. Het afbreken en weder opbouwen van een woonhuis, zijnde herberg en slagerswinkel te Kuitaart, bewoond door G. Dankaert.

De bouwk. J. W. Warnier, n.m. 3 u. in de herberg van J. Blesbroeck alwaar bestek en teek. ter inzage liggen. Aanw. 24 Oct v.m. 9 u. te Kuitaart.

ROOSENDAAL. (N.-BR.). Het verbouwen tot uitbreiding der gemeente-gasfabriek.

Het gem.-best van Roosendaal en Nispen v.m. 11 u. Bestek en teek. ad f 3 verkrijgb. bij den gem archit. M. Vergouwen. Aanw. 16. Oct. v m 11 u.

SCHEVENINGEN. Het bouwen van een heerenhuis aan de Mauritslaan te 's-Hage. De arch. F. A. Koch, ten zijnen bureele

WOENSDAG 25 OCTOBER.

COEVORDEN. 1. Het herstellen van de Geref. kerk. Ram. f 920; 2. het bouwen van een pastorie. Ram. f 4560.

De bouwk. Joh. D. Meppelink 's av. 7 u. in het café van de wed. Ballast, alwaar bestek en teek. ter inzage liggen. Aanw. 25 Oct. n.m. 2 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

29 SEPTEMBER.

ROOZENDAAL (N.-BR.). Het bouwen van een woonhuis, voor rekening van Chr. v. Wessel. Door den archit. M. Vergouwen. Laagste inschr. Fr. Suykerbuyk, f 1895. Gegund.

7 OCTOBER.

MAASTRICHT. Het bouwen van twee woonhuizen in den Glacisweg, gem. St. Pieter. Door den bouwk. Arthur Deussen.

Laagste inschr. Schoenmaekers, f 7397.

9 OCTOBER.

BUSSUM. Het bouwen van vijf winkelhuizen c a. Door den arch. Louis Bours.

Laagste inschr. G. Wouda, f 16200

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van het landhuis „Liberty Hall" met automobielgarage en chaffeurswoning in het park „Oud-Wassenaar" aan den Leidschen straatweg onder directie der architecten Z. Hoek en J. Th. Wouters.

Gegund aan den tweeden inschrijver J. Veeneman te Apeldoorn, voor f 53.850. De laagste inschr. heeft wegens abuis in zijn rekening ontslag gevraagd.

WIRDUM. Het bouwen van 6 werkmanswoningen.

Door het bestuur der „coöp. stoomzuivelfabriek".

Laagste inschrs. J. Boersma en G. Vis, Huizum, f 7249.

10 OCTOBER.

ASSEN. Het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning aan de Collardslaan in 3 perceelen. Door het best. der coop. vereen. „Helpt Elkander".

Timmer- en metselwerk enz. Laagste inschr. H. Bennink, f 5129*.

Stucadoorswerk. J. J. Weertman. f 389*.

Glas-, verf- en behangwerk. B. Nijboer, f 420*. *Gegund.

GRONINGEN Het verbouwen van het café „de Pool" van den heer O. Bouwman, hoek Groote Markt en O. Ebbingestraat aldaar. Door den arch. P. M. A. Huurman.

Perc. 1. Laagste inschr. J. v. Minnen f 6560.
Perc. 2. J. de Vink, f 1680.

13 OCTOBER.

's GRAVENHAGE (ONDERH.). Het bouwen van de villa „Pretty Home" aan de Stadhouderslaan, alhier. Door de archit. Z. Hoek en J. Th. Wouters.

Laagste inschr. W. M. Weyers te Tilburg, f 18300. Gegund.

Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging. — W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr. Verw. en Kooktoestellen. — HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Hardsteen, Marmer en Graniet — P. A. BAKKER, Rotterdam.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Huisdeursloten — LIPS, Dordrecht.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Lengtematen, duimstokken enz. — W. J. WEISSENS, Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Luchtgasverlichting. NELL & STUTTERHEIM, Noordeinde 101, Den Haag.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.

Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. ƒ 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. ƒ 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels ƒ 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

28 OCTOBER 1905. 25e JAARGANG. No. 43.

BESCHOUWING OMTRENT DEN BOUW EN DE INRICHTING VAN KLEINE WONINGEN.

(Met een schets.)

Het is een niet te loochenen feit, dat veelal zeer weinig zorg wordt besteed aan het ontwerpen der woningen zoowel wat betreft hun uiterlijk als vooral ook wat betreft de indeeling en de inrichting der woningen.

Er wordt niet genoeg rekening gehouden met de leefwijze en behoeften der toekomstige bewoners, niet gestreefd naar het logeable maken der woningen.

Een enkele blik op de tegenwoordige wijze van bouwen, rechtvaardigt deze bewering.

Een vergelijking tusschen de stadsgezichten, die onze nieuwe wijken bieden, onverschillig of deze met burgerhuizen of met arbeiderswoningen bebouwd zijn, en de mooie punten in onze oudere stadsgedeelten, valt wat den algemeenen indruk betreft, in den regel niet uit in het voordeel van de eerste. Dit is ook het geval met de huizen op zich zelf. De nieuwere geven den indruk van hopelooze eentonigheid en gebrek aan individualiteit, zoowel wat de indeeling als wat het uiterlijk betreft. De oudere daarentegen zijn vol afwisseling, uitwendig en inwendig en geven in ieder détail blijk, dat bij den bouw rekening werd gehouden met de leefwijze en behoefte der bewoners.

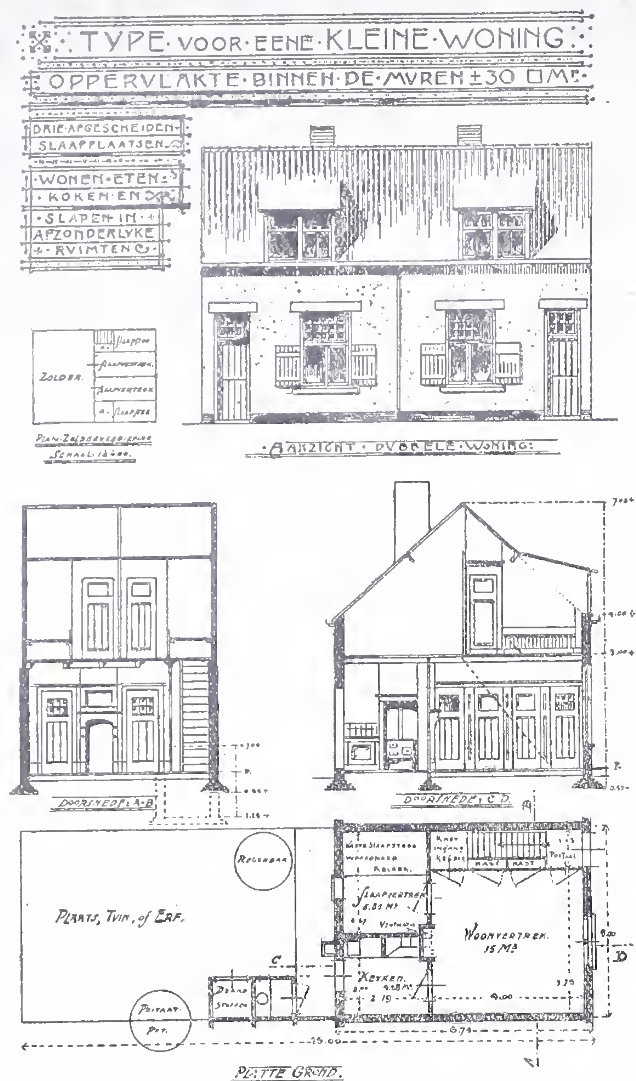
Natuurlijk zou de inrichting van die huizen niet meer beantwoorden aan de eischen welke tegenwoordig daaraan gesteld worden. Was het vroeger de gewoonte een woning voor zich zelf te bouwen, tegenwoordig is woningbouw feitelijk een massa-productie geworden, voor het grootste deel in handen van onbevoegden, speculatiebouwers, revolutiebouwers, of hoe men die menschen ook noemen wil die, soms ambachtslieden, en dikwijls ook dat nog niet, door geldschieters in staat worden gesteld huizen te bouwen.

Door speculatiebouwers kan bij de inrichting der woning geen rekening worden gehouden met de behoeften van den aanstaanden bewoner, die nog geheel onbekend is. Deze moet zich maar inrichten naar de woning die hij hier of daar kan huren.

Woningbouw zal voorloopig wel massa-productie blijven en een zekere eenvormigheid dus niet te vermijden zijn. Geenszins echter mag dit beteekenen dat daarom niet de grootst mogelijke zorg moet worden besteed aan de doelmatige inrichting der woningen, eene goede indeeling van den plattegrond en het geven van een aangenamen uiterlijk aan de woningen; men neme niet zonder meer, gemakshalve, een of ander bestaand model over. Een betere indeeling van de woning, het meer doelmatig inrichten daarvan, het vermijden van eentonigheid in het uiterlijk, kan de huiselijkheid en het bij een groot deel der bevolking verloren gegaan gevoel voor een eigenwoning weer aankweeken en dus een niet te verwaarloozen factor vormen bij de pogingen tot verbetering van de Volkshuisvesting. Ik acht het van het grootste belang, dat zij, die naar verbetering der volkshuisvesting streven, hunne krachten inspannen tot het verkrijgen van betere woningtypen.

Geleid door deze overwegingen heb ik getracht door de bijgevoegde teekening aan te toonen, dat het zeer goed mogelijk is ook de kleinste woning zoo logeable in te richten, dat deze aan hooge eischen van bewoonbaarheid voldoet. Met kleinste woning wordt hier bedoeld een woning van zoo klein oppervlak als de omtrent dit punt gestelde eischen in de voorschriften, tot stand gekomen ingevolge Art. 1 der Woningwet toelaten. In het meerendeel der gemeenten in het zuidelijk deel der provincie Utrecht komen deze in hoofdzaak hier op neer, dat:

Het oppervlak eener woning binnen de omtreksmuren gemeten, niet minder bedrage dan 30 M²., terwijl de woning tenminste twee vertrekken moet bevatten waarvan het eene een oppervlak van niet minder dan 15 en het andere van niet minder dan 5 M². heeft.

De hoogte der vertrekken mag niet minder dan 2.75 M. bedragen.

De nu door mij ontworpen woningen zijn een-gezins-huizen. Wat de ligging betreft is gedacht aan het meest voorkomende geval, dat de woningen slechts van twee zijden, de voor- en de achterzijde, licht en lucht ontvangen.

Door een portaal van 1 M². oppervlak komt men in het woonvertrek, hetwelk de voorgenoemde minimumafmeting heeft, en voorzien is van een stookplaats en de noodige vaste kasten, waarvan één tegelijkertijd toegang geeft tot het keldertje. Hoe veel eenige kasten bijdragen tot de geriefelijkheid eener woning behoeft geen betoog.

Het venster in het woonvertrek is een zoogenaamd kruiskozijn.

Bij het ontwerpen van dergelijke woningen moet, voor wat betreft de grootte der met kleine ruitjes bezette kruisramen, rekening gehouden worden met de plaatselijke verordeningen en voorschriften betreffende het raamoppervlak. Ook houde men rekening met de volksgewoonte om gordijnen voor de ramen te hangen, in bouwing en nauwe straten. Om genoemde redenen zal het in vele gevallen wenschelijk zijn het netto raamoppervlak ruim groot te nemen.

Een deur met draaibaar glazen bovenpaneel, dat 's nachts kan worden open gezet, geeft toegang tot het slaapvertrek, hetwelk een vaste slaapstede bevat. Aangezien deze aan de voorzijde niet is betimmerd, zijn daaraan niet de bezwaren, aan bedsteden eigen, verbonden. Zij is voorzien van houten onderlaag en beddeplank. De vloer van deze slaapstede is geconstrueerd van cementijzer of ander, geen vocht doorlatend, materiaal en dient tegelijkertijd voor afdekking van het keldertje.

Een keldertje is ook in een kleine woning onmisbaar voor berging van levensmiddelen en winterprovisie. Doordat een zijde daarvan aan een buitenmuur gelegen is, kan licht en lucht direct toetreden. Van een venster in het slaapvertrek zijn onderraam en bovenraam schuivend, teneinde een betere ventilatie mogelijk te maken.

Ter bevordering van een snellere luchtverversching in de woning heeft de schoorsteenboezem in het woonvertrek, behalve een rookkanaal, nog twee luchtkanalen. Eén daarvan is bestemd voor de luchtverversching van het woonvertrek, het andere voor die van het slaapvertrek.

De keuken bevat een stookplaats met wasemkanaal, een aanrecht, waaronder kasten zijn aangebracht en een gootsteen. Het privaat is buiten aangebracht, onder één dak met de brandstoffenbergplaats. Wordt dit dak doorgetrokken tot aan de woning, dan kan men ook bij ongunstig weer het privaat droogvoets bereiken.

Uit het portaal leidt een trap naar den zolder.

Ongeveer het halve oppervlak van den zolder is ingenomen door twee slaapvertrekken, elk van een vaste slaapstede en kasten voorzien. De wand, die de kamertjes onderling scheidt, is tot tegen het dakbeschot opgetrokken, terwijl de scheiding tusschen kamertjes en zolder slechts 2.20 M. hoog is, zoodat de aldaar slapenden het geheele luchtvolume van den zolder kunnen benutten.

Het overige deel van den zolder kan als bergplaats gebruikt worden.

De maten en verdere inrichting van de woning zijn duidelijk op de teekening te zien.

De perspectiefteekening geeft een gezicht op een blok van deze woningen en een gezicht in de woonkamers.

Deze woning van minimum-oppervlakte kan huisvesting geven aan een gezin bestaande uit man, vrouw en 4 kinderen, desnoods boven 12 jaren en geeft bovendien gelegenheid het wonen, het etenkoken en het slapen in onderling gescheiden ruimten te doen plaats hebben.

Worden de buitenmuren wit gepleisterd, het trasraam gekoolteerd, het dak met roode pannen gedekt en het buitenhoutwerk groen geschilderd, dan krijgt de woning een vriendelijk uiterlijk, zonder dat eenige extra onkosten daarvoor noodig waren.

Over het algemeen bestaat er zeer weinig lust om dergelijke minimum-woningen te bouwen. Toch zal ook dit moeten geschieden.

Wanneer het bouwen van arbeiderswoningen ter sprake komt, hoort men zeer dikwijls beweren, dat flinke woningen moeten worden gebouwd, woningen van f 2.50 of f 3.00 waardoor dan bestaande woningen ledig zullen komen, in huur dalen en door een proces van geleidelijke opschuiving, betrokken worden door hen, die op het oogenblik krotten en minderwaardige woningen bewonen.

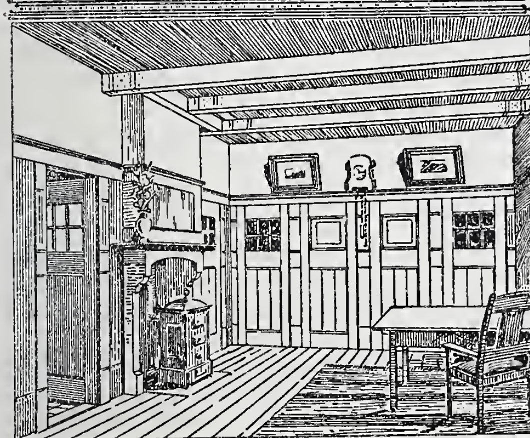
Een dergelijke redeneering klinkt zeer mooi, maar men vergeet daarbij dat daling van huurprijs een grens geeft. Er zal een tijdstip komen, waarop de eigenaar door verbouwing, splitsing in onder- of bovenwoning of het geven van een andere bestemming aan het perceel, het gedaalde winstcijfer weer kan verhoogen, of althans beletten verder te dalen. Op het beschikbaar komen van de oudere woningen voor de armere klassen der bevolking mag dus niet al te veel worden gerekend. Er zullen ongetwijfeld ook minimumwoningen moeten worden bijgebouwd.

Vooral vereenigingen, die zich verbetering der volkshuisvesting ten doel stellen, of gemeenten, die zelf deze zaak ter hand nemen, zullen dit niet geheel kunnen nalaten.

Om met vrucht werkzaam te zijn, zal toch alvorens men gaat bouwen, onderzocht moeten worden aan welk soort woningen het meest gebrek is.

TYPE VOOR EENE KLEINE WONING.
OPPERVLAKTE BINNEN DE MUREN ±30 M².

Het resultaat van dergelijk onderzoek zal zijn, in de grootere gemeenten tenminste, dat juist aan goedkoopere woningen, in een huurprijs van *f* 1.25, *f* 1.50 tot *f* 2.00, het meest gebrek is.

En zoolang er nog een groote klasse der bevolking is, wier inkomsten niet toelaten, een grootere som voor huishuur te besteden, dient er ook in deze behoefte te worden voorzien.

Het is te hopen, dat de vereenigingen dan echter zullen beseffen, dat aan de keuze van het woningtype evenveel zorg behoort te worden besteed als aan het maken der statuten en der financieele regelingen.

Wanneer er van bouwen gesproken wordt, dan is de eerste vraag, wat kost het.

Anders dan in een concreet geval, is daar geen nauwkeurig antwoord op te geven. De bouwkosten hangen natuurlijk van verschillende omstandigheden af, plaatselijke loonen, duurte van bouwmateriaal zijn allen daarop van invloed, enz.

Om echter eenigszins een antwoord te kunnen geven op een vraag, wat zijn de bouwkosten van een woning als door mij geschetst, heb ik aan vakkundigen en aannemers in verschillende gemeenten gevraagd hoeveel de aannemingssom zou bedragen per woning, indien 12 woningen in 3 blokken van 4 in hunne woonplaats moeten worden gebouwd.

Ik ontving de volgende opgaven.

Uit Haarlem werden twee opgaven ontvangen.

Haarlem	1190.
Haarlem	1000.
Watergraafsmeer.	1350.
Diemen	1350.
Aalsmeer	1100.
Naarden.	900.
Bussem	900.
Amersfoort.	1100.
Vreeswijk	1050.
Wijk bij Duurstede	1000.
Veenendaal	975.

Te Watergraafsmeer, Diemen en Vreeswijk, werd gerekend op een paalfundeering. De prijsopgaaf uit de twee eerstgenoemde gemeenten schijnt wat hoog.

Het gemiddelde van deze prijsopgave is ± 1095.

De prijs van den grond varieert van *f* 1.25 tot *f* 3.— per M²., ook voor den grondprijs een gemiddelde aannemende en als zoodanig *f* 2.— stellende, zullen dus de totale kosten van eene woning bedragen ± *f* 1200 tot *f* 1250; bij een matige rente van het kapitaal en eenigszins lange aflossingstermijn, b v. 50 jaar, zal dus de huur van een woning als boven aangegeven op ongeveer *f* 1.40 à *f* 1.50 kunnen gesteld worden.

Utrecht. Maart 1905. D. E. Wentink.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap. Rotterdam 17 October 1905. Eerste wintervergadering, in het gebouw der Vereeniging, Schiekade.

Nadat de Voorzitter, de heer P. A. Weeldenburg, de bijeenkomst had geopend met een korte toespraak, waarin o. m. de herdenking van het 20-jarig bestaan der Vereeniging gememoreerd werd, en voorts gewezen werd op haar voortdurenden vooruitgang die duidelijk bleek uit de ballotage van een 30 tal nieuwe leden, waartoe zou worden overgegaan, gaf spreker het woord aan den heer J. J. L. Bourdrez, Civ. en Bouwk. Ingenieur te 's Gravenhage, tot het houden eener voordracht over:

Gewapend beton en architectuur.

Zeker een eenigszins *brutale* titel, ving spreker aan, is het, dien hij had gekozen, waar er nog zoo weinig van eigenlijk gezegde architectuur bij het gewapend beton sprake is, en er zelfs nog geen sporen van eene richting aan te wijzen zijn, waarin zich de ontwikkeling der architectuur van dit nieuwe materiaal zal bewegen; doch een titel die noodzakelijk de aandacht vestigt op een vraagstuk dat zijne oplossing van den architect, in samenwerking met den ingenieur, moet verkrijgen. Spreker zal niet trachten op dit punt een toekomstbeeld te ontwerpen of zelfs maar een schets daarvan te geven, doch slechts zijne eigene denkbeelden te dezen opzichte ter overweging geven, in de hoop zijne hoorders daarmede aan te sporen een studie van het vraagstuk te maken en het hunne te doen om de oplossing daarvan een stap verder te brengen. Twintig jaar geleden zou deze aansporing zeker met een schouderophalen door de architecten zijn begroet, doch er zijn in den laatsten tijd teekenen te over waar te nemen, dat met ernst door de apostelen der bouwkunst dit vraagstuk onder de oogen wordt gezien.

Alvorens echter over het vraagstuk in zijn geheel te spreken, wenscht hij het materiaal en zijne geschiedenis als zoodanig te behandelen, overtuigd dat daarbij veel zal zijn dat zijnen hoorders niet onbekend is.

Allereerst is het noodig den naam van het materiaal vast te stellen, en deze behoort te zijn: gewapend beton. Want hoe velerlei systemen daarvan ook op de markt om den voorrang strijden, alle zijn precies op hetzelfde beginsel gebaseerd, namelijk om het beton, door bewapening weêrstand te doen bieden aan krachten, die het *on*gewapend niet zou kunnen weêrstaan. Wil men er een naam aan verbinden, dan zou het dien van den oorspronkelijken vinder van het materiaal, den tuinman Monier, kunnen zijn, die het bij wijze van proef voor zijne plantenpotten maakte, doch, niet wetenschappelijk ontwikkeld zijnde, het materiaal niet kon exploiteeren en op bouwconstructies toepassen. Wel is dit door hem beproefd, doch het is hem niet gelukt, en, zooals bekend, leeft de vinder van het gewapend beton, het materiaal van de eerstvolgende toekomst, bij de gratie van de liefdadigheid van anderen, in schamele omstandigheden.

Na de bakken van Monier, die op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1867 te zien waren, duurde het 20 jaar, voor dat op een tentoonstelling in Brussel het materiaal weder te voorschijn trad, en zijn hoogste uiting vond in een regenbak, met wanden van eenige centimeters dik, die echter ook niet veel meer dan schouderophalen bij de technici teweeg bracht.

Eerst in 1890 treedt in Frankrijk de aannemer Hennebique op, die het materiaal voor bouwconstructies toepaste en het door reclame van allerlei aard zoodanig wist te lanceeren, dat hij reeds

10 jaar later, jaarlijks voor een bedrag van 10 à 11 millioen francs verwerkte. Het optreden van Hennebique is altijd van den reclamemakenden zakenman geweest, die zijn materiaal, als een soort geheimmiddel waarvan hij alleen den sleutel had, aan de markt bracht. Hij had daarbij een patent genomen voor een nietig onderdeel van de bewapening van het beton, een eenvoudig bandijzeren beugeltje, dat dan ook in andere systemen door een ander gebogen ijzertje vervangen werd, en daardoor het aanzijn aan die nieuwe systemen gaf. Niettemin is het niet te ontkennen, dat Hennebique den stoot heeft gegeven tot de wetenschappelijke bestudeering van het materiaal, daar de groote firma's die gewoon waren betonwerken zonder wapening met ijzer uit te voeren, genoopt werden van het nieuwe materiaal kennis te nemen en, na bestudeering ervan, het daar, waar dit met vrucht kon geschieden, ook toe te passen. De Belgische ingenieur Christophe is de eerste geweest die het materiaal wetenschappelijk heeft onderzocht, die de formules voor zijne berekening heeft opgesteld, en het dus voor ingewikkelde constructies, met vooraf te bepalen zekerheid bruikbaar heeft gemaakt. Daarna is een overvloed van literatuur over dat onderwerp verschenen en komen er twee tijdschriften, geheel aan het materiaal gewijd, geregeld uit. Het eene, Beton armé, meer als een reclameblad van Hennebique te beschouwen, het andere Beton und Eisen, dat het materiaal, van onzijdig standpunt beschouwd, behandelt.

Het eerste werk, dat in gewapend beton hier in Nederland werd gemaakt, is een in 1886, in het huisarchief van de Koningin gelegde vloer. Het eerste werk van belang was een in 1899 te Zaandam opgerichte rijstpellerij, daarna een sluis te Utrecht, de kaaimuren en de haven te Ymuiden en de nog in aanbouw zijnde viaduct voor den Z. H. E. spoorweg van Rotterdam naar den Haag. Het gebruik van het materiaal is letterlijk onbeperkt, zegt spreker; van de fundeeringpalen tot de glasroeden van den lantaarn van een gebouw zijn er van te maken, zooals spreker met teekeningen toelicht en zooals te zien is aan de electrische centrale te Haarlem waar ook de 65 M. hooge schoorsteen uit dat materiaal is samengesteld. Echter is het niet voor alle doeleinden aanbevelenswaardig, en spreker wijst daartoe juist op gezegden schoorsteen die ongetwijfeld zoo goed is als een schoorsteen wezen kan, doch welks constructie een tijd heeft gevorderd zooals gewoonlijk daarvoor niet besteed kan worden. De voordeelen van het materiaal zijn: zijn groote sterkte bij weinig volume, zijn brandvrijheid en slechte warmtegeleiding, en het ontbreken van holletjes en gaatjes waar bacteriën en onreinheden zich kunnen nestelen..

Zijn grootste eigenschap echter, waardoor het materiaal zijn hoogen rang verkreeg, is zijn eenheid van constructie, zoodat van het onderling verbinden van losse onderdeelen geen sprake is, doch alles één aaneengesloten geheel is, dat ook in zijn geheel weerstand biedt aan de daarop werkende krachten. Zwakke plaatsen, zooals constructies in andere materialen bij de verbindingen hunner onderdeelen vertoonen, zijn bij het gewapend beton te eenenmale uitgesloten. Ook het geringe onderhoud mag als een goede eigenschap van het materiaal aangemerkt worden, en over dit punt mag vooral bij ijzerconstructies niet licht worden gedacht. Als voorbeeld noemt spreker de brug over den Moerdijk die, als alle dergelijke constructies, iedere zeven jaar geheel van zijn verflaag moet worden ontdaan en opnieuw bestreken moet worden, wat eene oppervlakte van niet minder dan 6 H.A. verfwerk geeft.

Nog is het materiaal technisch en wetenschappelijk niet volkomen bestudeerd, doch ook deze studie gaat vooruit. Spreker wijst hierbij op het verschil in opvatting dat bestaat omtrent de kwesties van het scheuren van het materiaal bij doorbuiging, 't zij door mechanische kracht of door temperatuursverschil, en de verzwakking die het daardoor ondergaan kan. Waar de een meent, dat op den duur dit scheuren den ondergang van het materiaal ten gevolge moet hebben, beweert de ander, op grond van langjarige ondervinding en de uitkomst verkregen bij het afbreken van reeds eenige jaren oude constructies, dat van eene verwoesting van het materiaal geen sprake is.

Spreker gaat op dit punt de toekomst met vertrouwen tegemoet op grond van zijn eigen ondervinding en die van anderen. Eene zeer conscientieuse uitvoering blijft echter een eerste eisch.

Komende tot het tweede deel van den titel van zijn voordracht, vraagt spreker: Hoe komt het, dat we allerwege zooveel leelijke ijzeren bruggen en andere ijzerconstructies zien? Zijn antwoord is: doordat bij de intrede van het gewalste ijzer als constructiemateriaal het de ingenieur, de enkel met cijfers werkende ingenieur, onverschillig voor esthetiek, en onartistiek van aanleg, was, die deze werken ter uitvoering kreeg, — doordat geen architect daarbij mede een woord te spreken kreeg en deze laatste wederom niet wiskundig genoeg was ontwikkeld om de constructies in het nieuwe materiaal ook wiskunstig te beheerschen. Zal het met het nieuwe materiaal wederom zoo gaan? Zal de architect het lijdelijk aanzien, dat de ingenieur de groote scheppingen in gewapend beton met zijn rekenstok dirigeert, zich niet bekommerend om een artistieken vorm die den aard van het metaal in zijne constructie symboliseert, niet vragend naar een architectonisch beginsel in eenige constructie, doch alleen de stabiliteit, onverschillig onder welken vorm, in 't oog houdende? Spreker hoopt, dat dit niet het geval zal zijn, en hij roept den architecten toe, bestudeert het materiaal, staat er niet vijandig tegenover, maar tracht het naar uw geest en uw wil te leiden; zoo niet, dan zal het u overweldigen. Voor het nieuwe materiaal moeten nieuwe architectonische vormen geschapen worden in overeenstemming met zijn aard. Geen toepassing van oude stijlvormen op het nieuwe materiaal, zooals we dat bij het gebruik van het ijzer als bouwmateriaal hebben gezien en waardoor dat materiaal als architectonisch mislukt is te beschouwen.

Naar sprekers opvatting moet de oplossing gevonden worden in de richting van bekleeding, 't zij geheel of gedeeltelijk, van het onaanzienlijk uitziende materiaal. Daarvoor kan in aanmerking komen, een huid van b. v. tot gruis geklopte zandsteen of marmer dat met een of ander bindmiddel tegelijk met het stampen der betonmassa kan aangebracht worden. Ook tegels, als aan de oostersche bouwwerken, of metaalbekleeding kunnen toepassing vinden. Als voorbeelden wijst spreker op een grooten bouw in Homburg die met Hollandsch tegelwerk bekleed, en op een paar gebouwen in Weenen die van metaalbekleeding (brons) voorzien zullen worden. De economie zal echter meêbrengen, dat naar minder kostbare middelen tot verfraaiing van het in zijn aard doode materiaal zal worden getracht.

Spreker twijfelt niet dat, wanneer de architecten zich dit probleem ernstig ter oplossing kiezen, zij er ook in slagen zullen aan het nieuwe materiaal een architectonische toepassing te verzekeren, zijner waardig.

Met een aantal teekeningen werd het gesprokene toegelicht, en een geanimeerd debat volgde.

INGEZONDEN.

De Prijsvraag voor het Vredespaleis.

Naar aanleiding van het artikel des heeren G. W. van Heukelom in het vorig nummer van het „Bouwkundig Weekblad" merk ik het volgende op. Helaas! nog eens die prijsvraag! zeg ik ook, want het geval is voor onze Maatschappij alles behalve aangenaam.

De heer Van Heukelom schrijft, niet te weten, met welk scherp wapen onze tegenstanders ons bestrijden. Laat ik hem dan inlichten. Zij, die ons bestrijden zeggen, dat onze Voorzitter, de heer Eduard Cuypers, toen de uitnoodiging van het Bestuur der Carnegie-Stichting tot hem kwam, onbehoorlijk gehandeld heeft door, zoowel geit als kool willende sparen, de uitnoodiging aan te nemen en tevens Voorzitter der Maatschappij te blijven.

Reeds geruimen tijd geleden heb ik in een niet voor openbaarmaking bestemd schrijven den Secretaris hierop gewezen, en hem gevraagd, den heer Cuypers tot het doen eener keuze te willen bewegen. Een antwoord op dit schrijven kreeg ik niet, waaruit ik opmaak, dat de pogingen, zoo zij gedaan werden, mislukt zijn. Toch heeft reeds de Apostel Paulus als de hoogste levenswijsheid verkondigd, dat men zelfs den schijn des kwaads moet vermijden.

De heer Van Heukelom vindt het merkwaardig, dat alleen de Nederlandsche architecten de gemaakte bepaling van het programma begrijpen. Doch die bepaling moet er voor een buitenlander, die niet weet, onder welke voorwaarden de uitnoodigingen tot deelneming gedaan zijn, al zeer onschuldig uitzien. Zelfs een jurylid in het buitenland weet van die voorwaarden niets. Bovendien hebben de in het buitenland uitgenoodigden beter hun incognito weten te bewaren dan de beide Nederlanders, die in den roes der eerste vreugde gauw een dagblad het hun te beurt gevallen buitenkansje wereldkundig lieten maken.

De naam en de eer der Nederlandsche architecten in het algemeen bleven ongerept. Maar wanneer later de geschiedenis der prijsvraag voor het Vredespaleis geschreven wordt, dan zullen de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en haar Voorzitter niet eervol worden vermeld.

A. W. Weissman.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 21 October 1905. *Het artistieke auteursrecht van den Bouwmeester.*

De Tentoonstelling van Architectura.

Architectura. 21 October. Vervolg en slot van: *Over de waarschijnlijke ontwikkeling der architectuur,* door H. P. Berlage Nz. *Rembrandt's Huis.* Voorstel aan den gemeenteraad van Amsterdam om het huis aan de Jodenbreêstraat aan te koopen waarin Rembrandt (volgens de kronieken) gewoond heeft van 1642 tot 1660. Van de waarde ad *f* 45.000 wordt *f* 10.000 aan de Gemeente aangeboden door de Commissie voor de feestelijke herdenking, op 15 Juli 1906, van des schilders 300-jarigen geboortedag.

Het „Technisch gedeelte" bevat: Slot van: *Over het verband tusschen bouwverordening en het bebouwingsplan. Spoorwegverbindingen om Amsterdam;* verslag der Commissie, benoemd bij Kon. besluit van 2 Juli 1901, no. 44. *Hout plastisch maken.* Na drenking met ingeperst zoutzuur verandert het hout; het kan tot een klein deel van zijn oorspronkelijk volume samengeperst worden en men kan er willekeurige vormen aan geven; het verliest de eigenschap van te kunnen splijten. Het laat zich dan gemakkelijk snijden en is bijzonder geschikt voor beeldhouwwerk geworden.

De Bouwwereld. 18 October. *Begrooting en uitvoering.* Dat aanneem- en uitvoeringsprijzen vaak hooger zijn dan het begrootingscijfer, is een bijna spreekwoordelijk geworden verschijnsel, ten onrechte algemeen aan de bouwmeesters verweten. Het kan echter als een bijna onvermijdelijk bijkomend verschijnsel worden aangemerkt; hetgeen door voorbeelden uit vroegere eeuwen en den tegenwoordigen tijd wordt aangetoond.

Sociaal-Economische Kroniek, door Mr. Dr. H. S. Veldman. De verplichtingen voortvloeiende uit de Ongevallenwet.

Nieuwe architectuur te Londen. Twee platen met een aantal afbeeldingen; de tekst daarbij behoorende, wordt in een volgend nummer begonnen.

Technisch Weekblad. *Uitlegging van groote steden;* slot. *Iets over het berekenen van reservoirs;* vervolg. *Iets over anti-ketelsteen „Unicum".*

UIT DEN VREEMDE.

In Mei j.l. werd door de Compagnie „l'Union et le Phénix espagnol" een wedstrijd voor Spaansche en Fransche architecten uitgeschreven, voor den bouw van het hotel der Compagnie te Madrid. De Jury heeft de Ie prijs toegekend aan de architecten Février vader en zoon, te Parijs.

Henry Phipps, staalkoning-millionair te Pittsburg, heeft ruim 9 millioen gulden geschonken voor den bouw van model-huizen voor behoeftigen. Het plan voor de eerste 20 woningen is gereed; de uitvoering er van zal ongeveer *f* 600.000 kosten. Het gebouw heeft 6 verdiepingen en een centrale binnenplaats. In een sous-sol is een kindertuin voor 200 kinderen ontworpen en op de eerste verdieping een groote gemeenschappelijke bergplaats voor kinderwagens. Maximum huurprijs *f* 35.50 per maand, voor 2 tot 4 vertrekken. Voor New-York is die prijs zeer laag.

Op 12 Oct. j.l. overleed de 74-jarige Geheimraad Johann Heinrich Meidinger, tot einde 1904 professor aan de T. H. School te Karlsruhe. Van zijne wetenschappelijke werken zijn de meest bekende, die over verwarming en ventilatie.

Ter gelegenheid van de Tentoonstelling te Milaan in 1906 heeft de Koning van Italië de volgende prijsvragen uitgeschreven voor: 1°. eene automatische waggonkoppeling, prijs 5000 lire; 2°. eenvoudige en gemakkelijke beschutting tegen sterkstroomen, voor werklieden, prijs als boven; 3°. een ontwerp van de beste volkswoning voor Zuid-Italië, prijs 10,000 lire.

Het Comité der zelfde Tentoonstelling heeft een internationale prijsvraag uitgeschreven voor ontwerpen, in te leveren 31 Maart 1906, voor arbeiderswoningen, voldoende aan de eischen daarvoor in Opper-Italië. Gevraagd worden woningen met 1, 2, 3 en 4 vertrekken; huizen of huizengroepen, 1°. voor groote steden, 2°. voor plaatsen van middelbare grootte, 3°. voor werklieden-gezinnen bij afzonderlijk gelegen industrieele inrichtingen. Voor elke categorie worden prijzen uitgeloofd van 6000 en 2000 lire. De ontwerpen moeten o.a. vergezeld gaan van een algemeen financieel plan en een berekening betreffende de mogelijkheid van stichting der woningen. Mededingers moeten vóór 15 Febr. 1906 een bedrag van 20 lire bij het Comité storten, dat op aanvrage het programma toezendt.

Prof. Deeming, een transatlantisch geoloog, heeft in een gedeelte der Rocky Mountains uitgebreide lagen van pekblende gevonden. Deze blende bevat uranium en radium, zoodat — zegt het bericht daaromtrent — indien de vondst bevestigd wordt, radium goedkooper zal worden. Dit „indien" is niet kwaad!

In Februari a.s. zal een begin gemaakt worden met den bouw van een diep-waterdok te Immingham aan de Humber. Het werk is begroot op 12 millioen gulden, en moet in 4 jaren gereed zijn.

BERICHTEN.

Tentoonstelling A. et A. Deze tentoonstelling, in het Stedelijk Museum te Amsterdam, blijft nog geopend tot 15 Nov. a. s. De toegangsprijs is thans gesteld op *f* 0.10, met uitzondering van den Woensdag, waarop de prijs *f* 0 25 is

Boro Boedoer. Als tweede en laatste termijn voor herstellingswerken aan dit bouwwerk, is op de begrooting van Ned. Indië voor 1906 een bedrag van *f* 28.000 uitgetrokken

Monumenten in Z.-Holland. Het voorstel om voor de restauratie van het Raadhuis van Middelharnis een subsidie van *f* 1500 te verleenen, lokte eenig debat uit in de vergadering der Provinciale Staten. De heer Vegtel stelde voor een subsidie van *f* 2000 te verleenen, welk voorstel met 51 tegen 17 werd verworpen. *f* 1500 werd toegestaan.

Verder werden goedgekeurd de voorstellen betreffende een subsidie voor de restauratie van het Raadsgebouw te Haastrecht (*f* 500) en van den toren te Rhoon.

Bond van Technici. Het Bestuur van den Bond heeft naar aanleiding van het door de Commissie van Rapporteurs uitgebracht advies over de motie Edersheim, betreffende den dienst van „Publieke Werken" te 's Gravenhage, in welk advies tot veler teleurstelling met geen enkel woord wordt gerept over stappen tot verbetering van den zeer ongunstigen lotstoestand van de Opzichters en Teekenaars in zoogenaamden tijdelijken dienst, doch waarin wel wordt voorgesteld dien toestand te bestendigen, een uitvoerig adres bij den Raad der Gemeente 's Gravenhage ingediend, om, het in het adres aangehaalde resumeerende, beleefd te verzoeken:

1e. Wel in ernstige overweging te nemen om, door het verleenen van een vaste aanstelling bij gebleken geschiktheid aan de ambtenaren in zoogenaamd tijdelijken dienst met 5 en meer dienstjaren, een einde te maken aan den in het adres geschetsten lotstoestand van die ambtenaren;

2e. den wensch uit te spreken dat het Burgemeester en Wethouders moge behagen binnen een niet al te lang tijdsverloop een voorstel aanhangig te maken tot reorganisatie van het onderhavige personeel in den geest als door het Bestuur in het adres is voorgesteld.

Het Rembrandt-huis. Door den gemeenteraad van Amsterdam is met 32 tegen 9 stemmen besloten tot den aankoop van het huis in de Joden-Breestraat, dat van 1642 tot 1660 door Rembrandt werd bewoond. Het is niet de bedoeling er een Rembrandthuis van te maken, maar er zal een geschikten huurder voor gezocht worden.

Zierikzee. Tot Gemeente-bouwmeester alhier werd benoemd de heer Swartbol, die met 1 November a.s. in functie treedt, op een salaris van *f* 1400.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 30 OCTOBER.

BOVENKARSPEL. Het bouwen van een woonhuis met bijkomende werkzaamheden.
De heer W. Sas 's av. 6 u. in „Het Roode Hert". Bestek en teek ad f 1 50 verkrijgb. bij de bouwk. K. en R. Swagerman.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van eene villa op een terrein aan de Marktalaan
De arch. R. v. d. Woerd Hzn. Bestek met teek. tegen f 10 per stuk verkrijgbaar ten kantore van den arch. en worden tegen f 7.50 per stel op den dag der besteding weder teruggenomen. Aanwijzing 30 Oct. des morgens 9 u.

SCHEVENINGEN. Het bouwen van acht onder- en bovenwoningen en een winkelhuis aan het Kolenwagenslag.
De arch. G. J. M. v. Duijne v.m. 11 u. in het Oude Verkooplokaal. Bestek en teek. ad f 1.50 te bekomen bij voorn. architect.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis aan het Molenpad aldaar.
De heer H. J. Peters 's av. 8 u.. in café Slotboom, alwaar bestek en teek ter inzage. Inlicht. geeft arch. H. van der Schaaf.

DINSDAG 31 OCTOBER.

BREDA. Het bouwen van twee woonhuizen met verdieping op een terrein, gelegen aan de Nassaustraat.
De archit. J. M. Marijnen v.m. 11 u. in het café van J. v. d. Brink, alw. bestek en teek. ter inzage liggen.

NOORDWIJK A/Z. Het bouwen van drie aaneengebouwde woonhuizen van 2 verdiepingen.
De archit H. Liefferink n.m. 1 u. in hotel „Konijnenburg".

GRONINGEN. Het afbreken van de perceelen, no. 3, staande in de Barestraat en get. no. 41, staande aan den Heereweg, en het aldaar wederopbouwen van eene behuizing met bovenwoning.
De archit. IJ. v. d. Veen, 's av. 8 u. in het milit. tehuis, alw. bestek en teek. ter inzage, en zijn ad f 1.25 verkrijgb. bij gen. architect.

DONDERDAG 2 NOVEMBER.

AMERSFOORT. Het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning te Amersfoort Langestraat no. 110.
De heer Corn. Ruitenberg. Bes ek en teek. van af 25 Oct. te verkrijgen à f 1.25 per stel bij de gebr. Ruitenberg. West. Singel no. 2 aldaar.

AVEREEST. Het bouwen van een werkplaats, met waschplaats, kantoor met lokalen enz.
De heer K. A. Hakkert 's midd. 12 u. in hotel van Wely". Bestek en teek. ad 60 cts. verkrijgb. bij besteder. Aanw. 2 Nov. 's midd. 12 u.

HAARLEM. Het bouwen van acht huizen met bovenhuizen op een terrein aan de Westerkade nabij de Leidsche vaart te Haarlem.
De heer J. E. v d. Pek te Amsterdam v.m. 11 u. in café Binkmann Bestek en teek. à f 2,50 te verkrijgen bij H. N. Mul, boekh. te Haarlem. Aanw. op het terrein 30 Oct. te 11 uur.

VRIJDAG 3 NOVEMBER.

HAARLEM. Het afbreken van de pastorie met bijbehoorende gebouwen van de kerk H. Antonius van Padua aan de Zoetestr. no. 5 en 9 zwart en rood en Nieuwe Groenmarkt no. 12, 14 en de ongenummerde Pastorie.
Notaris B. E. C. Seignette n.m. 1 u. in een der gebouwen.

WOENSDAG 15 NOVEMBER.

UITHOORN. Het verbouwen van de openbare lagere school no. I.
Het gemeentebestuur v.m. 11 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

4 OCTOBER.

GRONINGEN (ONDERH.). Het afbreken van eene behuizing aan het loopende Diep nr. 11 alhier en daar ter plaatse bouwen van een kantoorgebouw met annexe werken, onder architectuur van den heer H. C. Schaffel, voor de Groninger Rotterdammer Stoombootmaatschappij.
Laagste inschrs. K. Evenhuis en G. Westerhof, f 7826. Gegund.

10 OCTOBER.

OUDEWOUDE (FR.). Het bouwen van een burgerwoonhuis. Door den heer R. Dijkstra
Laagste inschr. L. Boonstra, Triemen, f 1989.

11 OCTOBER.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het amoveeren en weder opbouwen van een winkelgebouw met kantoren en magazijn aan de Joden Breestr. 48, voor rekening van de heeren W. en M. de Beer. Door den arch. H. Elte.
Gegund aan de minste inschrs. Verheus en Lindeboom te Amsterdam.

ENSCHEDÉ (ONDERH.). Het verbouwen van een café enz. Door den heer J. Krabbe.
Laagste inschrijver J. G. Snelder, f 1692. Volgens bestek beraad.

HOOGLAND BIJ HOEVELAKEN (GELD.). Het bouwen eener boerderij bij de huize Vinkenhoef. Door den heer J. K. Knottenbeld.
Laagste inschr. H. Noorman, Amersfoort, f 21674. Gegund.

ROOSENDAAL (N.-BR.). Het bouwen van een woonhuis, voor rekening van Chr. v. Wessel. Door den archit. M. Vergouwen.
Laagste inschr. Fr. Suykerbuyk, f 1895. Gegund.

13 OCTOBER.

ARUM (FR.). (ONDERH.). Het bouwen van 8 werkmanswoningen. Door het bestuur der P. W. Janssens Friesche Stichting.
Gegund aan R. J. v. d. Leij en P. S. Westra, te Arum.

DE WIJK (OV.). Het bouwen van een nieuw ijshuis en boterkoellokaal van steen met bijlev. van alle benood. materialen. Door het bestuur der coöp. vereen. stoomzuivelfabriek „Rogat".
Gegund aan den laagsten inschr. G. Broenink, de Wijk, voor f 2840.

TILBURG. Het bouwen van een woonhuis met café aan de Koestraat alhier, voor den heer F. Reijnen, onder beheer van den arch Jos. Donders.
Metselwerk. Laagste inschr. L. van Herk-Oppermans, f 4079*.
Timmerwerk. H. Aarts, f 2484*.
Schilderwerk. E. van Gorp, f 137,50*.
* Gegund.

16 OCTOBER.

VENRAAI. Het bouwen eener nieuwe woning, met bijlev. van eenige materialen. door den heer Th. Welten.
Laagste inschr. L. Wijnhoven, f 1165.

17 OCTOBER.

SNEEK. Het afbreken en weder opbouwen van een achterhuis. Door den heer R. P. v. d. Zijl.
Laagste inschr. F. Blok, f 1844. Gegund.

18 OCTOBER.

ARNHEM Het bouwen van een beneden- en bovenhuis aan de Paulstraat en twee dito aan de Chatharijnstr. Door den arch. C. J. Hagenbeek.
2 huizen Cath.-str. Laagste inschr. T. J. Jansen en E. van Amerongen, Arnhem, f 7220.
1 huis Paulstr. R. Carmiggelt, Arnhem, f 3487.
Massa. R. Carmiggelt, Arnhem, f 19074. Nog niet gegund.

NOOTDORP (Z.-H.). Het bouwen van een Zustergesticht met school en annexe. Door het R. K. kerkbestuur.
Laagste inschr. Simon Strijk, Hillegom, f 29570.

19 OCTOBER.

ENSCHEDÉ. Het verbouwen van een perceel aan de Marktstraat voor de dames C. en A. Richters. Door den arch. H. Reygers.
Laagste inschr. Firma Groeliker, f 6498. Gegund.

GOOR. Het bouwen van drie heerenhuizen onder een dak op een vrij terrein, aan de Groote straat voor G. J H. ten Hallers. Door den arch. C. Spiers te Hengelo (O.).
Laagste inschr. J. H. Bouwmeester, Goor, f 9773. Gegund.

Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inr. de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* v.h. G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Centrale Verwarming enz. — DEERNS & WESTERINGH, Arnhem
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK. Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming enz. — DEERNS en WESTERINGH Arnhem.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging. — W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr. Verw. en Kooktoestellen. — HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Hardsteen, Marmer en Graniet — P. A. BAKKER, Rotterdam.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Huisdeursloten — LIPS. Dordrecht.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, Firma J. T. van Vuuren, v/h. Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Lengtematen. duimstokken enz. — W. J. WEISSENS. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.

Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Luchtgasverlichting. NELL & STUTTERHEIM, Noordeinde 101, Den Haag.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. — W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Staalplaatdeuren, Brandvrije, J. L. TER HALL, Amsterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Stoelen en schoolmeubelen. — LEYDEN & VAN BEEST, Rotterd.
Stuccolin en Gypsoxylin. — J. L. TER HALL, Amsterdam.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

4 NOVEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 44.

DE EXCURSIE DER TECHNISCHE HOOGESCHOOL NAAR ENGELAND.

(Vervolg van bladz 556.)

En nu ga ik met groot genoegen verhalen wat we dien gedenkwaardigen Donderdag, 6 September, hebben gezien in 't schoone Surrey.

Wij zijn geweest naar Haslemere en hebben daar „New Place", Architect Mr. C. F. A. Voysey, en „Dickhurst", Arch. Mr. C. H. Townsend, bezocht. Helaas hebben we door gebrek aan tijd „Red Court", Arch. Mr. Ernest Newton, moeten overslaan. We lunchten in Godalming en zagen 's middags „Orchards", Arch. Mr. E. L. Lutyens, en 't huis van den architect Mr. Thackeray Turner.

Dat we dat huis van Ernest Newton hebben moeten overslaan, is waarlijk zeer te betreuren, want we hebben daardoor een niet geheel volledigen indruk gekregen van 't moderne Engelsche landhuis. Er staan n.l. in het Art Workers Guild, waartoe al deze architecten behooren, twee partijen tegenover elkaar, n.l. de eene partij, die volkomen tevreden is met de bestaande vormen en geen nieuwe zoekt, en waarvan W. R. Lethaby en Ernest Newton de voormannen zijn, en de andere, die wel degelijk nieuwe vormen heeft gebracht. Daarvan zijn C. F. A. Voysey en C. Harrison Townsend de voornaamsten.

Deze laatste partij is slechts klein, maar heeft toch iets waarlijk nieuws gebracht. De leden van deze partij zijn, evenals die der andere, allen leerlingen van Norman Shaw en brengen in navolging van hem het interieur in overeenstemming met het huis. Maar nu heeft deze kleine groep van modernen begrepen, dat 't niet genoeg is de kunst van Morris aan de kunst van den architect aan te passen, maar dat zij één moeten zijn. Dit verhoogde verantwoordelijkheidsgevoel, zegt Muthesius in „Das Englische Haus", is 't waarlijk nieuwe, dat ze gebracht hebben.

Beschouwt men hun nieuwe vormen grondig, dan zal men zien dat ze uit zeer eenvoudige motieven zijn samengesteld. In een vroolijk artikel in de Artist werden ze tot een drietal teruggebracht: de zich naar boven verdunnende stijl, het zeer langgerekte eenvoudige Simaprofiel, en het boompjesmotief. We zouden hier het hartjesmotief, door Voysey zoozeer geliefd, nog bij kunnen voegen. Hiermee, zoo heette het, kan men tegenwoordig verscheidene prijsvragen winnen en de heele nieuwe kunst is in vijf minuten te leeren. Er is in deze gekheid toch wel een greintje waarheid, in zooverre, dat ze zeer duidelijk kenschetst 't primitieve in deze kunst, waaraan de moderne Engelschen zoozeer vasthouden. Maar het nieuwe berust niet zoozeer in de uiterlijke vormen: het is veeleer de nieuwe opvatting over verhouding en kleur, die deze architectuur zóo belangrijk maakt, dat een groot deel van het continent er den invloed van ondervindt. En de bekoring, die er van uitgaat, wordt zeker wel veroorzaakt door de groote beschaving, de kultuur, die we in deze architectuur, als in al wat Engelsch is, voelen.

De Engelsche moderne kunstbeweging heeft niets van 't oneerlijke, lawaaierige, aanstellerige, wat veel modern Fransch en Duitsch werk en ook soms ons Hollandsch werk kenmerkt. De Engelschman wil vóór alles rust en eenvoud, hij wil niet elken dag weêr te midden van phantastische dwaasheden leven, hij wil zoo weinig mogelijk „vormen" en zooveel mogelijk stemming, een aangename, rustige, frissche stemming, hij wil geen vertoon en duurdoenerij: het parvenustadium heeft hij reeds lang achter den rug. Hij wil behagelijkheid en comfort. Zijn dienst is zeer groot. Trouwens zijn geheele levenswijze heeft iets patriarchaals, waarvan men zou kunnen vragen, of ze, met de komende sociale ontwikkelingen, wel kan blijven bestaan. Hij maakt van zijn ramen geen uitstalkasten van kanten gordijnen en andere mooiigheden, hij maakt kleine ruiten, hij wenscht zich afgescheiden te voelen van de buitenwereld, waar hij alleen zijn zaken doet. Dit idee van afzondering

Dickhurst. Drawing-room.

New Place. Van uit den tuin.

zit ook in den geheelen aanleg: de volle ontwikkeling is niet aan den entreekant, maar op den tuin.

De tuin speelt bij de Engelschen, die huiselijk en landelijk leven zoo hoog stellen, een zeer belangrijke rol. Iedere huisarchitect rekent 't tot zijn plicht den tuin met 't huis te ontwerpen en zich in de planverdeeling daarvan evenzeer als in die van 't huis in te denken. Ieder deel van den tuin sluit zich bij dàt deel van 't huis aan, waar 't bij hoort: de moestuin bij de keukens, de bloementuin bij de woonkamers, de groote grasvelden voor 't front van 't huis. Men ziet in den tuin een voortzetting der kamers, een reeks ruimten, die ook ieder voor zich gescheiden zijn en een aparte bestemming hebben. Zoo zet de tuin het huis in de natuur voort en vormt een lijst zonder welke het als een verdwaalde in het landschap zou staan.

De tegenwoordige aanleg van den tuin is weer de regelmatige; maar niet zooals de oude Fransche tuinen, waarbij men, als direct uitvloeisel van den geest des tijds, allerlei malligheden vertoonde, als dwaas geschoren boomen, heggen en dergelijken, waaruit ten duidelijkste 't gemis aan gevoel voor planten bleek. De geometrische tuin is in veredelden vorm teruggekomen, nadat men zich te buiten is gegaan aan het in 't klein imiteeren van de natuur in de landschapstuinen, de zoogen. Engelsche tuinen. Nu zijn weer alle wegen recht, de hellingen zijn tot terrassen vervormd, een duidelijke planindeeling doet voelen, dat dit een werk is door menschen gemaakt en niet, zooals de zoogen. Engelsche tuin, een namaak van natuurlijke toevalligheden.

Tegenwoordig heeft elke tuin een terrassenaanleg, op 't hoogste terras rondom 't huis dikwijls met de terecht beroemde grasvelden bezet, evenals de laagste terrassen, terwijl de schitterende bonte bloembedden op de tusschenterrassen zijn aangelegd. Uit alles spreekt een groote liefde voor de natuur. De bloemen groeien er vrij en wild dooreen, maar ook alleen in de duidelijk afgescheiden ruimten, die daarvoor bestemd zijn. Typisch Engelsch is ook, dat huis en tuin door een muur van den weg gescheiden zijn; men wil ze aan de buitenwereld onttrekken en ze voor zich alleen hebben.

Zooals we 't moderne Engelsche landhuis daar op de heuvelen van Surrey hebben zien liggen, door zijn terrassen met bloembedden en weelderige grasvelden omgeven, zooals 't in zijn eenvoudige, kloeke vormen en frissche kleur zich geheel aanpast aan de omgeving, zoo staat 't daar als een bewijs voor de gezonde neigingen van een volk, dat bij alle rijkdom en ontwikkeling op bewonderenswaardige wijze den zin voor 't natuurlijke heeft behouden.

Van de kleine groep van moderne architecten, die dit tot stand hebben gebracht, kan als zeer belangrijk genoemd worden C. Harrison Townsend F. R. I. B. A. en master of the Art Workers Guild. Van hem zagen we het huis „Dickhurst", eigenaar Mr. Baker, die ons zeer hartelijk ontving en ons 't geheele huis toonde. Helaas heeft de heer Townsend dit niet geheel ingericht en daardoor was 't ook niet volmaakt stijlvol. Maar het maakte een sterken indruk van huiselijke Engelsche gezelligheid. De heer Townsend beweegt zich meer op 't gebied van de openbare gebouwen, waarin hij, met een zeer persoonlijke opvatting, alleszins geslaagde resultaten heeft bereikt. Van hem is o. a. Bishopsgate Institute, White Chapel Picture Gallery en the Horninan Free Museum, terwijl als zijn meest interessante woonhuis 't ontwerp voor Cliff Towers in Devonshire kan gelden.

De meest bekende en gewilde architect van deze groep is zeer zeker C. F. A. Voysey. Hij wijdt zich geheel aan den huizenbouw en zijn praktijk is in uitgebreidheid te vergelijken met die van Ernest Newton. Zijn specialiteit is 't kleine, d. w. z. voor Engelsche begrippen kleine, buitenhuis. We zagen van hem „New Place", eigenaar Mr. Methuen. Zoowel in- als uitwendig geeft hij een eigen kunst. Reeds 't wit met zwarte hek had van niemand anders dan van Voysey kunnen zijn. Zijn middelen bepalen zich tot 't eenvoudigste en daardoor is de indruk zeer charmant en beschaafd, geen spoor van gewilde originaliteit. Zijn muren zijn maar een steen dik maar met een waterdicht laagje bedekt en ruw bepleisterd.

Als dakbedekking gebruikt hij haast altijd Engelsche leien; op de hoeken zet hij graag eenvoudige conterforten; zijn daken steken ver over en worden dikwijls gesteund door dunne ijzeren consoles. De kleine ramen, naar buiten open-

New Place. Drawing-room.

New Place. Study.

draaiende en van zoogen. gun metal, d. i. brons, zijn in rijen geplaatst en vroolijk groen of wit geverfd. De schoorsteenen zijn wit en loopen naar boven even toe. De geheele massa van 't huis is langgerekt en laag. Zijn eigenlijk stokpaardje is de geringe hoogte der kamers. Een hoogte van 9 voet, d. i. 2.75 M., van vloer tot plafond is hem een maximum, terwijl hij 8 voet of zelfs $7^3/_4$, d. i. 2.36 M., gaarne gebruikt en dat mag men in Engeland doen. Hij is bepaald tegen hooge kamers, en kan zich de luxe veroorloven een huis te weigeren voor iemand die ze toch hebben wil! In 't algemeen maakt men in Engeland lage kamers; Norman Shaw maakte ook geen hooger kamers dan 10 voet, d. i. 3.05 M. En men heeft hier meer de aesthetische werking dan de zuinigheid op 't oog: lage kamers geven een gezelligen, stemmigen indruk, ze lijken groot en ze maken de behandeling van den wand zeer eenvoudig. Natuurlijk dat er zorg gedragen is voor goede ventilatie door 't aanbrengen van roosters. Ook deze worden door Voysey met veel zorg behandeld. Hij is zeer nauwkeurig in de details, die echter steeds ondergeschikt zijn: de groote werking zoekt hij in verhouding en kleur. Zijn rijen ramen en bay-windows geven 't interieur een zeer artistieken toon, die door niets anders bereikt kan worden. Het groote belang van de juiste hoeveelheid licht in een kamer leert men hier in Holland ook maar niet inzien.

Daar waar de middelen toereikend zijn, zooals hier in 't huis van den uitgever Mr. Methuen, betimmert hij de wanden met een eenvoudig lambris, in dit geval van blank eikenhout. Ook zijne meubelen, waaronder een zeer fraaie vleugelpiano, waren van blank eikenhout en van een eenvoudige, maar soepele en gracieuze lijn. Voor behangsels en tapijten gebruikt hij zijn eigen ontwerpen, die zeer talrijk zijn.

Zijn interieur, zoowel als zijn tuin zijn één geheel met de uitwendige architectuur. Het maakt alles een buitengewoon eenvoudigen, rustigen, gelukkigen indruk en geeft een gevoel van zeer groote beschaving, niet alleen van den architect, maar, wat niet 't minste is, van de bewoners.

Laat ons hier in Holland hoopvol arbeiden!

(Wordt vervolgd.)

DE VERMINKING VAN DEN HOFVIJVER.

De „Nieuwe Courant" van 30 Oct. j. l. bevat een lezenswaardig artikel van den heer J. Jurriaan Kok over het voorstel van het college van B. en W. van 's Gravenhage, om een stuk van den Hofvijver te dempen, — een voorstel dat voor velen, en ook voor ons, zooals in dit blad meermalen gebleken is — onbegrijpelijk is.

„Men dacht zelfs hier — zegt de heer Kok — oorspronkelijk aan geen ernstige bedoeling; maar nu het blijkt, dat B. en W. het ernstig meenen, niettegenstaande de talrijke adressen, nu moet de Raad, en volgens mijn meening is hij dit verplicht, het onheil afwenden, dat het schoonste en belangrijkste monument onzer geschiedenis, de trots onzer residentie bedreigt. Er is hieraan al zooveel getornd in den loop der eeuwen, dat van al het water, dat het slot omgaf, ten slotte slechts de Vijver is overgebleven; en terzelfder tijd, dat de Staat der Nederlanden een klein millioen besteedt, om een belangrijk deel van het monument in zijn oorspronkelijken toestand te herstellen, beproeft het Dagelijksch Bestuur van de Hofstad gedaan te krijgen, dat een ander gedeelte wordt geschonden; want schenden is het, wat hier wordt voorgesteld. Dit schitterend bezit, ons door onze voorouders nagelaten, deze wereldberoemde hofvijver, dit eenig stadsgezicht, de trots en de glorie van 's Gravenhage, moet worden verminkt; en dat waarom?... Het staat in het praeadvies: om de *„kostenbesparing"* en om de *„tijdbesparing."*

De schrijver kan niet denken, dat de Hagenaars aan „bekrompen politiek" doen, en vraagt of de luxe-stad op deze wijze moet voorgaan? En: wat zullen de gedachten van den vreemdeling wel zijn, wanneer hij het volgend jaar bij zijn terugkomst opmerkt, dat een der schoonste stadsgedeelten is verminkt, alleen ter besparing van eenige guldens en ter wille van het spoedig gereed zijn?

B. en W. zeggen: het plan kost niet veel. Dit toont de heer Kok dan ook aan, en bovendien, dat het gauw uitgevoerd zal zijn. Schenden en verminken — zegt hij — zijn zaken, die gewoonlijk nooit veel geldkosten en niet veel tijd vereischen.

En dan vervolgt de schrijver aldus:

„En evenals men een beeld verminkt door er een arm of een voet af te stooten, evenzoo verminkt men hier een werk, dat in zijn prachtige verhoudingen en in zijn grooten eenvoud van lijn, met zijn geëvenredigde bouwwerken en boomenrijen een waar kunstwerk is: ons van eeuwen her nagelaten. En ons gemeentebestuur, het nog niet voldoende vindende, dat onze mooie Haagsche grachten in de laatste jaren zijn veranderd in „boulevards" of te wel „verkeerswegen", is blijkbaar van meening, dat er nog geen water genoeg is verdwenen uit de binnenstad en dat de Hofvijver het best met wat minder kan doen, terwijl het uit het oog verliest, dat juist het water het is, dat ons Hollandsch landschap

stoffeert en onze Hollandsche stadsgezichten zoo beroemd heeft gemaakt in de geheele wereld.

Is ons tegenwoordig stadsbestuur er zich wel van bewust, welk schitterend monument zich onder zijn beheer bevindt en welk kostbaar pand aan zijne hoede is toevertrouwd? Ik moet hier wel twijfel uitspreken, want nog kan ik aan geen ernst gelooven, als ik in gedachte „de dijk" voor me haal, die den vijver een stuk kleiner moet maken. Het vraagstuk om dit deel vol te gooien met zand, was toch zoo gemakkelijk niet. Immers deze zijde van den Hofvijver is particulier eigendom en het is daar, waar men die onderhuizen, uitkomende aan het water, opmerkt. Maar geen nood, de oplossing hiervoor ligt voor de hand. Van af de kruin aan den weg een schuinte naar beneden, „dijksgewijs", en de moeielijkheid is van de baan. En beneden aan den dijk tot afscheiding een ijzeren hek; en om een geliefkoosd woord van B. en W. te bezigen: aan de eischen van „welstand" is voldaan.

En welke toestanden worden hier geschapen? Want behalve het verschijnen van dit „dal" in het midden der stad, heeft men de kans een hotel te zien verrijzen op Amerikaansche leest geschoeid (scyscraper), met veel verdiepingen, dat door zijn groote hoogte en eigenaardige architectuur den vijver met zijn omgeving zal bederven, of men krijgt een perceelsgewijze verbouwing, waarmede men groote kans loopt een zeer onaesthetische gebouwenreeks te krijgen: terwijl, als de tuin van het huis, thans bewoond door mr. Barnet Lyon, ook bebouwd zal zijn, het ruime gezicht van het Buitenhof op den vijver grootendeels zal verdwijnen.

Duidelijk is het hier, dat een goede politiek had meegebracht, dat de gemeente deze gebouwen zelf had aangekocht, welke zulk een gevaar opleveren voor het schoon van den vijver.

Dat B. en W. in hun praeadvies niets zeggen van de bezwaren tegen de schending van den vijver en nog wel tegen dit, het gewichtigste van alle bezwaren, is hoogst bevreemdend en men zou aan een onnoozelheid kunnen denken, ware het niet, dat het college daarvoor te hoog stond; maar wat te denken van de wijze, waarop hier wordt verdedigd het plan om den toestand van de Gevangenpoort te laten zooals deze thans is?

De Gevangenpoort, aldus B. en W. in hun missieven d.d. 23 Juni 1905, zou, volgens plan van de Verfraaiingscommissie blijven staan als uitwas buiten de rooilijn der huizen ter westzijde van de Plaats.

Neen, B. en W., dat kunt u niet ernstig meenen, wat daar staat neergeschreven.

Deze poort toch was gebouwd met nog andere om te dienen als toegang tot het kasteel en stond oorspronkelijk aan drie kanten vrij, terwijl op oude platen nog duidelijk te zien is, hoe deze poort reeds in de 16e eeuw als „uitwas" een zoo schilderachtig gezicht opleverde. De piëteit brengt mede, de poort weer vrij te maken, opdat de topgevel met den muur aan de zijde van den vijver in het gezicht komt. En wat moet men denken van de zinsnede in het praeadvies: „de Poort aan de N O. zijde afgesneden, allen steun aan die zijde missende, zou dreigen in te storten." Is het noodig hier B. en W. er op te wijzen, dat de poort eeuwen te voren hare diensten bewees, vòòr dat de huizen er om heen zijn gebouwd (de aanbouw van deze huizen heeft volgens de oude prenten eerst plaats gehad in het begin der 17e eeuw). De huizen zullen dus uit den aard der zaak meer gesteund worden door de poort, dan omgekeerd. Maar stel de bewering van B. en W. is juist, dan zal het college bij het afbreken der huizen wel voldoende vertrouwen stellen in de bekwaamheid van den directeur der gemeentewerken en zijn staf om er van overtuigd te zijn, dat zij zullen zorgdragen, dat de gedeeltelijk ingebroken muur wordt hersteld en de poort weer op zichzelf kan staan. Dit is toch geen heksenwerk? Het lijkt mij zoo, dat getracht wordt alle kleine bezwaren ruim uit te meten om de groote kwestie: „Het behoud van het monument in zijn geheel" op den achtergrond te dringen. En ligt in dit antwoord van B. en W. over dit volgens hen dreigend gevaar van instorten niet juist het beste argument opgesloten om zelf die huizen aan te koopen; want wat moet er dan van de arme poort terechtkomen als de sociëteit haar gebouwen gaat afbreken en de steun volgens B. en W. wegvalt? En komt de verkeersweg over den vijver, dan worden toch al die perceelen beslist afgebroken, dit staat vast. Immers, de eigenaren der huizen kunnen alsdan onmiddellijk hun bezit voor het dubbele der tegenwoordige waarde in goud omzetten en zij zijn dan de eenigen, die van de goedkeuring van den Raad zouden profiteeren. Dat B. en W. thans na jaren voorstellen doen voor een goed verkeer tusschen de Hollandsche Spoor en Scheveningen is zeer toe te juichen en daarvoor alle hulde; en dat de zuinigheid wordt betracht, is zeer verdienstelijk, maar de manier waarop thans wordt gepoogd de kwestie bij de Gevangenpoort op te lossen, verdient afkeuring en kan niet genoeg worden bestreden. Aan den Raad had het college moeten zeggen: ons staat open om het verkeer te leiden door het gedeeltelijk dempen van den vijver, maar wij meenen, dat niemand uwer hieraan zelfs zal kunnen of mogen denken; dit is vandalisme, hier is de grootere uitgave van twee ton gouds gerechtvaardigd. De poort wordt weer vrijgelegd, de omgeving van den vijver wordt veel verbeterd, en ook de gemeente heeft een offer over ter verfraaiing van de omgeving van het trotsche monument. terwijl het laatste struikelblok verdwijnt voor een goed verkeer van het Z. naar het N. der stad, wanneer de verkeersweg Buitenhof—Spui gereed zal zijn. En het is juist nu het gelukkige oogenblik om den Raad het voorstel te doen, 2 ton meer uit te geven voor deze zoo belangrijke zaak".

Na dit nader te hebben toegelicht, eindigt de heer Kok zijn schrijven als volgt:

„Heeft het gemeentebestuur het geld er nu nog niet voor over, zij wachte, hoezeer de toestand bij de Gevangenpoort ook dringend verbetering eischt. Die toestand is reeds zoo vele jaren slecht, een jaar daarbij is nu nog niet zoo heel erg. Voor de tram is die overgroote haast niet zoo beslist noodig. Ben ik juist ingelicht, dan heeft het Rijk toegestaan de tram over het Binnenhof te laten rijden, totdat een beslissing door den Raad is genomen; en wordt het plan voor den nieuwen verkeersweg goedgekeurd, dan kan de tram van het Plein door de Poten en den nieuwen verkeersweg het Buitenhof bereiken.

Wanneer ik hier of daar eenige scherpe woorden heb moeten bezigen, dan vindt dit zijn oorzaak in het feit, dat B. en W. niettegenstaande de adressen van de Verfraaiïngs-commissie, van de vereeniging „Die Haghe", van Pulchri Studio, van de Mij. tot Bev. d. Bouwkunst. van den Haagschen Kunstkring en van de Vereeniging voor het Vreemdelingenverkeer, en de handteekeningen van ruim 500 Haagsche burgers, waaronder onze groote schilders Blommers, Israëls, Maris en Mesdag, toch hebben gemeend te moeten volharden bij hun voorstel.

Die woorden zal men echter wel willen aannemen, omdat ik gemeend heb die te moeten uiten in het waarachtig belang van onze schoone stad".

PRIJSVRAGEN.

Programma der Prijsvraag

voor het ontwerpen van eene monumentale fontein, uitgeschreven door het Bestuur der Vereeniging „Het Westen" te Rotterdam.

Artikel 1. De mededinging staat open voor alle in Nederland gevestigde kunstenaars.

Art. 2 De fontein moet zijn een artistieke versiering van het kruispunt van de Mathenesserlaan en den 's-Gravendijkwal te Rotterdam; zij kan tevens een monument zijn, dat de vereeniging van Delfshaven met Rotterdam, als hare eerste, groote uitbreiding van den laatsten tijd, zinnebeeldig voorstelt.

Art. 3. De vorm van het monument wordt geheel vrij gelaten. De samenstelling ervan moet echter zijn van materiaal dat tegen het klimaat bestand is.

Art. 4 De juiste plaatsing van het monument is op nevensgaande situatie-teekening aangegeven.[1] Gewenscht is, dat het waterbekken der fontein op korten afstand door een stevig laag hekje worde omgeven om verontreiniging te voorkomen.

Het geheel moet ontworpen zijn binnen den cirkel van 15 M. middellijn op de situatie-teekening aangegeven. Alleen een eventueel aan te brengen rondloopend trottoir, van hoogstens 2 M. breedte, mag daar buiten vallen.

Art. 5. De navolgende teekeningen worden verlangd:

a Het situatieplan van het monoment met omgeving op schaal van 1 à 200.

b. Twee aanzichten van het monument op schaal van 1 à 20.

c. Een plattegrond op schaal van 1 à 20.

d. Een verticale doorsnede op schaal van 1 à 20.

e. Een perspectief teekening, gezien van uit het punt A op de situatie-teekening aangegeven, en aanduidende het monument met omgeving. Twee aanzichten van de plaats met omgeving,

[1] Het programma met situatie-teekening is verkrijgbaar bij den Heer Frans L. Hartong, Secretaris der Vereeniging „Het Westen", Rotterdam, Ochterveltstraat 42.

genomen uit de punten A en B, zijn ter verduidelijking hieraan toegevoegd.

Art. 6. De teekeningen moeten vergezeld zijn van:

a. eene korte memorie van toelichting, gevende eene korte beschrijving van de opvatting en de samenstelling;

b. eene gedetailleerde begrooting van kosten;

c. eene behoorlijk gesloten en verzegelde enveloppe, inhoudende naamkaart en adres van den ontwerper en waarop een correspondentie-adres en een motto. Dit motto moet tevens vermeld staan op alle in te zenden stukken, alsook op de verpakking.

Art. 7. Indien er aan het monument belangrijk ornementaal of figuraal beeldhouwwerk ontworpen is, moeten daarvan schetsmodellen op kleine schaal, in gips, worden ingezonden. waarnaar de Jury voldoende zal kunnen oordeelen.

Art. 8. De aanzicht- en plattegrond-teekeningen moeten worden behandeld in zwarte inktlijnen, ongekleurd, ongeschaduwd en ongewasschen. In de behandeling der overige teekeningen is de ontwerper vrij.

De mededingers mogen hun naam niet in het openbaar of aan een der Jury-leden bekend maken, alvorens de beoordeeling zal hebben plaats gehad.

Art. 9. De noodige fundeeringen, benevens de werken voor aan- en afvoer van het water, behoeven niet in de begrooting te worden opgenomen, noch op de teekening aangegeven.

Het monument zonder evengenoemde werkzaamheden mag niet meer kosten dan *f* 16.000— met inbegrip van het salaris voor de bemoeiingen en werkzaamheden van den ontwerper. die zich dan ook bij eventueele opdracht met de leiding van en het toezicht op de uitvoering zal moeten belasten.

Art. 10. Als prijzen worden uitgeloofd:

1e Prijs: *f* 500.— voor het ontwerp, dat door de Jury het beste wordt geoordeeld en voor uitvoering geschikt geacht;

2e Prijs: *f* 300.— voor het ontwerp dat daarna door de Jury het beste wordt geoordeeld en voor uitvoering geschikt geacht;

3e Prijs: *f* 100 — voor het ontwerp, dat daarna door de Jury het beste wordt geoordeeld.

Het ligt in de bedoeling van het Bestuur der Vereeniging „Het Westen", om bij verwezelijking der plannen zoo mogelijk de uitvoering aan den eerst bekroonde op te dragen.

De met den eersten en tweeden prijs bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Vereeniging: „Het Westen".

De naambrieven van de inzenders, wier ontwerpen een prijs wordt toegekend, zullen door de Jury geopend worden.

Art. 11. De ontwerpers zullen beoordeeld worden door eene Jury bestaande uit de Heeren:

Professor Henri Evers, architect te Delft; Professor A. W. M. Odé, beelhouwer te Delft, en J. Verheul Dzn., architect te Rotterdam.

Art. 12. Na de uitspraak der Jury, bestaande in een kort rapport aan het Bestuur, worden alle ingekomen plannen en modellen gedurende een maand tentoongesteld. Het Bestuur der Vereeniging „Het Westen" behoudt zich het recht voor de plannen daarna elders gedurende hoogstens een maand ten toon te stellen en de bekroonde na goedvinden te doen reproduceeren.

De overige ontwerpen worden daarna aan hun correspondentie-adres teruggezonden, of aan de ontwerpers, ingeval deze hunne namen zullen hebben bekend gemaakt.

Art. 13. Voor verlies of beschadiging van ingezonden ontwerpen, stelt de Vereeniging zich niet aansprakelijk.

Art. 14. De ontwerpen moeten zorgvuldig verpakt en de teekeningen, niet opgerold, voor of op 1 Mei 1906 vrachtvrij zijn ingezonden aan de Vereeniging „Het Westen", per adres van de Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam, Coolvest 92.

Het Bestuur der Vereeniging „Het Westen":
Mr. A. C. van Blommestein, *Voorzitter.*
Frans L. Hartong, *Secretaris.*

Rotterdam, October 1905.

NOG EENS: HOLLE GIPSPLATEN.

Aan de Redactie van het Bouwkundig Weekblad.
Amsterdam.

Weledelgeb. Heer,

Beleefdelijk verzoek ik u mij voor het volgende een bescheiden plaatsje in uw welbekend periodiek te willen afstaan, ten einde naar aanleiding van uw artikel in het Bouwkundig Weekblad van 26 Augustus jl., 25e jrg. No. 34, over *„Holle Gipsplaten"*, verbeterd systeem Bruckner, een paar opmerkingen te maken.

Het is u bekend, dat ik daartoe eerst thans, na twee maanden, kan overgaan, omdat ik op de door mij tot u gerichte vraag, of het een *redactioneel* artikel was, eerst op 6 October j.l. antwoord mocht ontvangen wegens uw verblijf buiten Amsterdam.

U veroorlove mij dan thans het navolgende op te merken.

Uw artikel van 26 Aug. j.l. over holle gipsplaten vangt aan met de bemerking, dat „in dit blad ongeveer een jaar geleden nog de aandacht gevestigd werd op *„Holle Gipsplaten"* door middel van een vrij uitgebreid artikel." Dit laatste artikel was in uw blad opgenomen naar aanleiding van het feit, dat de *„Fabriek Industria"* te *Breda* het patent van den heer *Bruckner* te *Aken* had gekocht en daardoor het uitsluitend recht had verworven de holle gipsplaten systeem Bruckner in Nederland in te voeren.

U moet dus wel gewichtige redenen gehad hebben om reeds na minder dan een jaar in uw blad op de holle gipsplaten wederom de aandacht uwer lezers te vestigen.

Ik veronderstel, dat het artikel van 26 Aug. j l door u werd geschreven, *omdat* thans een — zoogenaamd — *verbeterd systeem* gipsplaten moest worden geïntroduceerd in de bouwkundige wereld.

Was dit de ware reden. dan ware deze niet slechts zeer billijk, maar zelfs toe te juichen in de Redactie van een blad, dat de bevordering der Bouwkunde ten doel heeft.

Doch, geachte heer Redacteur, ik vind in uw meergemeld artikel met geen enkel woord zelfs aangetoond, noch vermeld met welk recht en op welken grond de daarin behandelde gipsplaten moeten beschouwd worden als een verbeterd systeem Bruckner.

En dat zulks noch vermeld, noch aangetoond is, verwondert *mij* volstrekt *niet;* want 1°. is door U, volgens Uw schrijven van 6 Oct. j. l., geput uit de brochure van den fabrikant van het z. g. verbeterd systeem, welke brochure geheel samengesteld is uit de gegevens van de ruim een half jaar vroeger verschenen brochure der *Fabriek „Industria"* te *Breda*, ja zelfs op sommige plaatsen *woordelijk* en *letterlijk* overeenkomt met den inhoud der Industria-brochure, waaruit ook alle cliché's voor doorsneden, bevestiging, enz. zijn ..... overgenomen, en 2°. zijn de door U in Uw blad van 26 Aug. j. l. besproken platen volgens verklaringen van H.H. Architecten en volgens in ons bezit zijnde monsters een beslist minderwaardig namaaksel van de echte Brucknerplaten uit de *Fabriek Industria* te *Breda*, zoodat het mijns inziens onmogelijk is, aan te toonen, dat die holle gipsplaten *verbeterde* Brucknerplaten zijn. En hier kan geen sprake zijn van vooringenomenheid uit eigenbelang, want ik kan mij beroepen op verklaringen van onpartijdige, belangelooze bouwkundigen.

Maar indien dat zoo is, hooggeachte Heer Redacteur, dan zult U moeten toegeven, dat wij hier staan voor een sterk staaltje van „oneerlijke concurrentie" en wel: 1°. daar voorgewend wordt een *verbeterd systeem* Brucknerplaten in den handel te brengen, terwijl het een *minderwaardig namaaksel* is, 2°. daar misbruik gemaakt wordt van den naam Bruckner, al is zulk naammisbruik volgens onze wetten nog niet strafbaar zooals in Duitschland en andere landen, waar reeds wetten tegen „oneerlijke concurrentie" bestaan.

Daarom, hooggeachte Heer Redacteur, komt het mij voor, dat een periodiek als het *Bouwkundig Weekblad*, hetwelk mag bogen op de hooge protectie van mannen van naam op architectonisch gebied; een periodiek, hetwelk in de Bouwkundige- zoowel als in de Bouwkunst-wereld zooveel prestige bezit en een reputatie heeft hoog te houden, het komt mij voor, zeg ik, dat zulk een periodiek zich niet medeplichtig mag maken aan *dergelijke* concurrentie en dat zijne geachte Redactie dan ook het artikel van 26 Aug. j. l. over Holle Gipsplaten, verbeterd systeem Bruckner, *niet* zou geplaatst hebben, indien zij beter over deze kwestie ware ingelicht geweest.

Ik vertrouw dan ook, geachte Redactie, dat U door het opnemen dezer enkele opmerkingen zult toonen ook in deze kwestie eerlijk en onpartijdig het „hoor en wederhoor" te huldigen, of wel, dat U zult aantoonen, dat *werkelijk* de in Uw artikel van 26 Aug. j. l. besproken gipsplaten volgens een *verbeterd systeem* vervaardigd zijn.

U, hooggeachte Heer Redacteur, bij voorbaat beleefd dankend voor de opneming dezer regelen, verblijve

Hoogachtend,
Fabriek „Industria."
Breda.

Omtrent bovenstaand stuk wordt door de redactie opgemerkt, dat zij na het verschijnen van het Bouwkundig Weekblad van 26 Aug. j.l. niet terstond op de vraag van de Fabriek „Industria",

van 28 Aug., geantwoord heeft wegens afwezigheid, en het dit later onnoodig geacht heeft, na kennis genomen te hebben van de advertentie „Waarschuwing”, geplaatst in het Bouwk. Weekblad van 9 Sept. Dit werd medegedeeld aan de Fabriek, na haar herhaald verzoek van 5 Oct.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Bond van Technici; Afd. Amsterdam. In de vergadering dezer Afdeeling, van 26 Oct. 1905, hield de heer A. J. de Waal Malefijt eene voordracht over:

Grondboringen in verband met het leveren van water en brongas.

Aan die voordracht wordt het volgende ontleend.

Om het water uit de diepere aardlagen te verkrijgen, volgt men tweeërlei systeem, n. l. volgens Norton door het slaan van pijpen, of wel door boren. De laatste manier geeft zekerder resultaat. Het boren geschiedt òf volgens het puls-, òf het spoelsysteem.

Bij het spoelsysteem, dat het goedkoopst is, wordt met eene perspomp water in de boorpijp geperst, waardoor de grond onder losspoelt en de pijp dus gemakkelijker kan zakken. De vermenging van het water met den grond verhindert echter eene beoordeeling van de doorsneden aardlagen; daarom is het pulssysteem, waarbij de bodem o. h. w. doorsneden wordt, beter. De puls is een ijzeren buis met eene wanddikte van 1 cm., met — onder en boven — naar buiten gekeerde scherpe kanten. Door draaien en open neerhalen, snijdt deze zich een weg door de aardlagen. Nadat men met een puls van bepaalde middellijn begonnen is, wordt na het bereiken van zekere diepten (afhankelijk van den ondervonden weerstand) deze vervangen door eene van geringer diameter enz., zoodat ten slotte het boorgat den vorm van een telescoop krijgt. Spr. trad hierbij in eene nadere beschouwing over de gereedschappen, welke noodig zijn om b. v. harde kleilagen of steenen, welke zich onder de puls mochten bevinden, te doorboren en de resten te verwijderen. Hoe hard zoo'n kleilaag soms kan zijn, bleek o. a. bij eene boring te Castricum, waar men drie weken moest werken, eer men door zoo'n laag (welke met bazalt vermengd was) van slechts 2 Meter dik, heen was Worden er keien in den bodem aangetroffen, dan levert dat, vooral door de laag zand, welke op die keien rust, een groot bezwaar op. De beste manier om door het zand den kei te bereiken en deze op zijn beurt te doorboren, is, den hiervoor benoodigden beitel op het zand te laten rusten en met een ijzeren staf van ± 10 cm. middellijn en 5 Meter lang op dien beitel te slaan. Bij elken slag dringt de beitel dieper door het zand tot hij den kei bereikt, waarna hij van zelf de nerf van den steen zoekt en deze doorboort; en zoo dringt men steeds dieper in den grond, soms ter diepte van 300 of 400 Meter, tot water van gewenschte hoedanigheid bereikt wordt.

Daarna worden de filterstukken geplaatst en de boorpijpen verwijderd.

Hoe verschillend onze bodem is, blijkt o. a. uit eene boring door spr. te Oranje-Nassauoord uitgevoerd. Daar werden over eene diepte van 56 Meter niet minder dan 23 verschillende aardlagen gesneden.

Als een bewijs van de raadsels, welke onze grond dikwijls aanbiedt, noemde spr. o. a. 4 door hem gemaakte boorputten, alle 32 Meter diep, door dezelfde aardlagen en op een onderlingen afstand van slechts 20 M. Twee dezer putten gaven zout en twee zoet water. Dit gaf hem aanleiding om aan de te ontwerpen geologische kaart van Nederland, uit een oogpunt van watervoorziening, niet veel practische waarden toe te kennen, tenzij deze kaart zal berusten op grondboringen met niet veel grooter onderlingen afstand dan 5 Meter!

Evengoed als men door boringen tot het onderaardsche water, dit boven den grond kan brengen, kan men omgekeerd door boringen tot waterarme lagen, het bovengrondsche water doen afvloeien en heeft men daardoor een prachtig middel tot draineeren van landerijen. Aan het feit, dat belanghebbenden bij draineering hoofdzakelijk onder de landbouwstanden gevonden worden, en deze, zooals genoegzaam bekend, niet licht tot nieuwigheden overgaan, is het toe te schrijven, dat deze wijze om overtollig water kwijt te raken, in ons land tot op heden nog geene toepassing op eenigszins groote schaal heeft gevonden. De voordeelen, zooals het drogen en daardoor losser worden van den bodem, waardoor hij weder warmer en vruchtbaarder wordt, het vervallen van sloten en greppels enz., zijn kostbaar.

Het onderaardsche water bevat in ons land veelal groote hoeveelheden gas in oplossing. Men bevordert de bevrijding van dit gas uit het water, door dit laatste door een eenvoudig toestel in fijne lagen te verdeelen, waardoor het gas, soortelijk lichter zijnde, gemakkelijk uittreedt.

Dit z. g. aard- of brongas leent zich uitstekend voor verwarming met gastoestellen en voor verlichting (door middel van kousjes). Men vindt het o. a. in de Beemster, de Haarlemmermeer, te Wijk aan Zee enz. Verscheidene boerderijen verkrijgen daardoor gratis hunne verlichting en verwarming. De algemeene theorie, dat dit gas ontstaat uit rottende bestanddeelen, wordt door spr. betwijfeld, aangezien hij het meermalen aantrof in een prachtig witte grindlaag.

Slaat men in den gashoudend-water bevattenden grond een 4 duims pijp en plaatst men in deze een 2-duims pijp, zoo kan men door de buitenste het water en door de binnenste het gas afleiden en onttrekt men dus tegelijk aan den bodem, de anders zoo tegenstrijdige elementen, water en vuur.

In den loop zijner voordracht was door spr. ook nog betoogd, dat de Amsterdamsche waterleiding door diepboringen hoogstwaarschijnlijk voldoende water zou vinden in het duingebied, en was ook ter sprake gekomen de door hem geplaatste handpomp (Douglaspomp) op eene boorput in het strand te Zandvoort, welke pomp bij vloed rondom in zee staat en desniettegenstaande steeds prachtig zoet water geeft. Dit deed aan het slot een der aanwezigen, den heer Docen, opmerken, dat die pomp wel heel aardig was, maar weinig bewees voor het in grooten voorraad aanwezig zijn van zoet onder het zout water. Deze pomp werd immers haast nooit gebruikt en het zou nog moeten blijken of het water zoet bleef, wanneer aan deze boring geregeld groote hoeveelheden water werden onttrokken, zooals dat voor eene waterleiding moet geschieden. Spr. antwoordde hierop, door te verwijzen naar een analoog geval, n. l. een door hem tien jaar geleden geboorde put op het eiland tusschen de beide sluizen te IJmuiden, eene smalle strook grond, te midden van zout water.

Uit deze put, welke bij de boring eerst brak, en pas in de diepere lagen zoet water gaf, wordt dagelijks het water onttrokken. Voor ± 40 woningen, voor ketelvoeding van de electrische centrale van de sluizen, voor hydraulische machines enz., en het blijft steeds van even goede qualiteit.

Absolute zekerheid is op dit gebied nooit te geven, doch naar aanleiding van deze en meer dergelijke gevallen zou spr. durven verklaren, dat ook bij geregeld verbruik bovengenoemde pomp zoet water zou blijven leveren.

Een hartelijk applaus van de talrijk aanwezigen dankte den spreker voor zijne belangwekkende voordracht.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 28 October 1905. *De scheppers van den Empire-stijl.* Levensberichten van Ch. Percier, geb. 1761, en P. F. L. Fontaine, geb. 1762, de bedoelde scheppers. Zij inspireerden zich op de klassieke oudheid, maar wisten zich voor het al te ernstige te hoeden, daar zij nog te zeer doordrongen waren van de bevalligheid die de 18e eeuw kenmerkt, en zij wisten de mode zóó te leiden, dat die binnen de perken bleef, door den goeden smaak en het gezond verstand aangegeven.

Aanbestedingsloterij. In Frankrijk wordt bij aanbestedingen door de aannemers ingeschreven met een zeker aantal percenten rabat op de tariefprijzen, door de syndicale kamers vastgesteld. Een Fransch aannemer stelde nu voor, om alle knoeierij onmogelijk te maken, dat de aanbesteders, architecten enz. een maximum-rabat zullen vaststellen, en diegenen der aannemers, die zich daarmede vereenigd hebben, om de gunning te laten loten.

Architectura, 28 Oct. *Een rapport van het Bouwtoezicht;* uittreksel uit het rapport van den Directeur van het Gem. Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam, in zake de in Juni 1904 ingestorte perceelen aan de Da Costa-kade. Dit rapport wordt merkwaardig genoemd wegens de openhartige beschuldiging van nalatigheid aan het adres der afd. B. en W. — toezicht; en de vraag wordt gedaan, of die afd. niet aansprakelijk moet worden gesteld voor het gebeurde en de gevolgen daarvan. De niet aansprakelijkheid kan misschien verdedigd worden; maar dan wordt met des te meer kracht de noodzakelijkheid gevoeld eener wettelijke regeling om te beletten, dat door onbevoegden wordt gebouwd.

In het „Technisch gedeelte” wordt vervolgd: *Spoorwegverbindingen om Amsterdam,* en komt een artikel voor over: *Aanleg van vuilniskokers* in huizen welke in verdiepingen verhuurd worden.

De Bouwwereld van 25 Oct. zet het artikel *Nieuwe architectuur te Londen* voort, behoorende bij de platen in het vorige nummer, en begint een artikel: *Het Romeinsche bouwwezen ten tijde van Keizer Augustus;* door E. Dietrich, overgenomen uit de vertaling, door Dr. Reber te München, van Vitruvius' bekend werk.

Technisch Weekblad. 26 Oct. Vervolg van: *Iets over 't berekenen van reservoirs. Practische mededeelingen voor het gebruiken van cement.* Om spanningscheuren in blokken beton te voorkomen, moet men de blokken met kleinere deelen in elkaar zetten, die ieder op zich zelf kunnen werken. Bij cementbepleisteringen voorkomt men het barsten niet door op het oppervlak een dunnere laag van grootere dichtheid te brengen. De geheele massa moet dezelfde dichtheid hebben, vooral op de regenzijde van muren. Men brenge daarom op het pleisterwerk een ruwe laag van gelijke dichtheid als de onderlaag.

UIT DEN VREEMDE.

De „Kgl. Akademie der Bauwesens" te Berlijn vierde dezer dagen haar 25-jarig jubileum. De groote verwachtingen die men van de stichting dezer Academie gehad heeft, zijn tot nog toe niet vervuld geworden.

Van de 86 voor het Schiller-gedenkteeken te Nürnberg op de prijsvraag ingekomen antwoorden, is geen enkel bekroond geworden. Tusschen de drie het best bevondene, zal een nieuwe prijsvraag uitgeschreven worden.

Het Ministerie van Koloniën te Parijs, tot nog toe in het Louvre gevestigd, (pavillon de Flore) krijgt een nieuwe woning, waardoor de door hem ingenomen zalen ter beschikking van het museum komen. Men hoopt, dat ook het Ministerie van Financiën, te eeniger tijd verhuizen zal, want behalve dat men de ruimte uitstekend gebruiken kan, vormen deze Ministeries een voortdurend gevaar voor brand, dat nu ten minste tot de helft is teruggebracht.

Op den „Marché du Temple" te Parijs zal eene opéra gebouwd worden voor 4000 personen. Men is het echter nog niet eens over den vorm dien de zaal zal hebben, òf den amphitheatre-vorm der ouden, òf den halfronden vorm die het publiek meer tot elkaar brengt.

Het denkbeeld van den heer Albert Carré, die de zaal te Bayreuth wil navolgen, vindt zeer weinig instemming. Het is vrij waarschijnlijk, dat de halfronde vorm zal worden aangenomen. De kosten worden op 3.600.000 frs. geschat of 900 frs. per plaats.

Te Basel is in den Zoölogischen Tuin, een wildedierenhuis, met zomer- en winterverblijf, gebouwd, dat in zijn soort een der meest practische en tevens een der fraaiste van de voor dit doel tot nu toe opgerichte gebouwen moet zijn.

Vetten en oliën schijnen voor beton gevaar op te leveren. De meeste oliën die in beton indringen schijnen er vernielend op te werken, vooral wanneer de beton nog niet volmaakt verhard is. Hoe beter beton, hoe sterker de vernielende invloed van de olie. Dierenvet, oefent een nog veel nadeeliger invloed uit dan olie. Lijnolie is het minst schadelijk, ten minste niet merkbaar, en de massa met lijnolie, aluin, parafin, waterglas of fluaten in te smeren, wordt als een middel tot beschutting beschouwd.

BERICHTEN.

Reguliersgracht te Amsterdam. Bij de behandeling der begrooting voor 1906, in den Amsterdamschen Gemeenteraad, werd door een der leden van den Raad de caduque brug bij de Reguliersgracht ter sprake gebracht. Zij geeft aan rijtuigen geen vergunning meer om over haar hoog gekromden, zoo forsch uitzienden rug te gaan, waarvan de welven met zware formeelen gesteund worden. De heer P. L. Tak herinnerde daarop aan de in 1902 dreigende demping van de Reguliersgracht, ten behoeve van het tramverkeer. Die demping scheen — volgens den spreker — niet te worden losgelaten door de Afd. Publieke Werken, daar deze zich nu vastklampt aan de bouwvalligheid eener brug om het dempingsplan niet heelemaal te laten slippen. Tegen dit verbandleggen kwam de heer Tak op; hij verzette zich krachtig tegen een tweede voorstel tot demping van een zoo typisch stukje van Amsterdam, wat zeker onder stedenschennis zou moeten gerangschikt worden.

Een ander lid viel den heer Tak bij, de meening uitende, dat de Raad nu wel genoeg had van dempen en een andere geest over Amsterdam was gevaren.

De wethouder van P. W. verklaarde daarop, dat B. en W. eerst de kwestie der verkeerswegen tusschen oude en nieuwe stad willen zien opgelost, alvorens de bouw van een nieuwe brug bij de Reguliersgracht wordt voorgesteld. De Raad zal echter binnen kort definitieve voorstellen ontvangen.

De heer Tak hoopte, dat uit de voorstellen zou blijken, dat men het mooie, dat de stad ook nog in de Reguliersgracht bezit, en dat zoo zeldzaam is en noodig ter attractie voor vreemdelingen, wel ongeschonden wil bewaren.

En, gelukkig voor de tegenstanders van de demping, gaf de Burgemeester de verzekering, dat ook bij B. en W. groote piëteit bestaat voor de oude, mooie plekjes in de stad.

St. Walburgkerk te Zutphen. De Noorder-kooromgang is thans hersteld, behalve het plint. De steigers in de kerk onder den toren zijn verwijderd, na herstelling van de muren en het gewelf. Hierop zijn voorgesteld zon, maan en sterren die het beeld van Christus omgeven, waaromheen deze woorden: Ego sum via, veritas et vita, dat is: Ik ben de weg, de waarheid en het leven.

Drie vensters in dit gedeelte van de kerk, en vier ramen in den Noorder-kooromgang zijn met glas in lood gedicht, waarvan dat in eerstgenoemd gedeelte gekleurd is.

Voor dit jaar zijn de restauratie-werken geëindigd. In 't volgende zal o.a. het orgel van zijne tegenwoordige plaats verwijderd, en herplaatst worden tegen den torenmuur.

J. G. Michielse. In het blad van 21 October j l. deelden wij mede, dat de heer Michielse, architect, Hoofdopzichter der Gemeentewerken te Haarlem, een week te voren den dag herdacht waarop hij vòòr 25 jaren in dienst der Gemeente trad. Dit is in zooverre niet juist, dat de heer Michielse op 13 Oct. 1880 door den Raad benoemd werd, evenwel met bepaling, dat hij eerst 1 Januari d. a. v. in dienst zou treden, zooals ook is geschied.

De instorting op 17 Juni 1904 van toen in aanbouw zijnde perceelen aan de Da Costa-kade te Amsterdam. Over deze instorting is dezer dagen verschenen een rapport met teekeningen toegelicht, van den Directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht.

In het oorspronkelijke, voor uitvoering goedgekeurde plan der perceelen waren 4 gegoten ijzeren kolommen geplaatst ter ondersteuning van eene zoldering, van betongewelven tusschen ijzeren liggers, tot scheiding der onderstukken, van de daarboven gelegen woningen. De balklaag moest tevens den scheidingsmuur tusschen twee perceelen, en de muren van de binnenplaats dragen. Op verzoek van den uitvoerder werden deze kolommen vervangen door gemetselde penanten en bogen.

Het uitgebreide en zaakrijke rapport handelt over de vermoedelijke oorzaken van de instorting en leidt tot de conclusie, dat, door het gerechtelijk onderzoek wellicht had kunnen aangetoond worden welke der veronderstellingen omtrent de instorting de juiste is, indien dit onderzoek ware voortgezet. Thans kan slechts als vaststaande worden aangenomen, dat het bouwtoezicht het gewijzigde (uitgevoerde) bouwplan niet met een gunstig advies had moeten doorzenden.

Ware aan dit bouwplan dezelfde maatstaf aangelegd als aan het oorspronkelijke ontwerp, vrijzeker waren de middensteunpunten (de gemetselde penanten) verzwaard en was de boogconstructie versterkt, mogelijk ook door een andere oplossing vervangen. Aan den anderen kant had de bouwer een ontwerp als het gewijzigde bouwplan niet ter goedkeuring mogen aanbieden, en afgezien daarvan had verwacht mogen worden, ook zonder dat hem dit speciaal was voorgeschreven, dat hij eene steenconstructie als deze van zeer harde steen in sterke, snel verhardende specie had uitgevoerd en voor eene voldoende koppeling der ijzeren binten had zorg gedragen, terwijl eene afwijking van de maten der draagsteenen in geen geval had mogen geschieden. (Deze draagsteenen onder de muurdragende ijzeren balken waren op de teekeningen aangegeven op 44, 33 en 24 cM.; ze zijn echter even zwaar gemaakt als de draagsteenen onder de trogwulfbinten, nl. 33, 22 en 18 cM.). Hoogstwaarschijnlijk is hier meer onkunde en zorgeloosheid en, wat speciaal de speciemenging betreft, meer overmaat van vertrouwen in de werklieden, dan zuinigheid in het spel geweest.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

				per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	23 jaar	salaris	f 65.—
"	"	39 "	"	- 90.—
"	"	31 "	"	- 100.—
"	"	26 "	"	- 90.—
"	"	37 "	"	- 80.—
"	"	28 "	"	- 75.—
Bouwkundig Opz.-Teekenaar,	ouderdom	27 jaar	salaris	- 50.—
"	"	48 "	"	- 100.—
"	"	21 "	"	- 60.—
"	"	23 "	"	- 80.—
"	"	26 "	"	- 100.—
"	"	24 "	"	- 85.—
"	"	20 "	"	- 60.—
"	"	26 "	"	- 90.—
" Teekenaar	"	19 "	"	- 30.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 6 NOVEMBER.

TER NEUZEN. Het sloopen en ter plaatse bouwen van een woonhuis aan de Dijkstr.

De heer C. J. Berwald v.m. 11 u. in het Ter Neuzensch koffiehuis", alwaar bestek en teek. ter inzage. Inlicht. geeft de bouwk. P. C. v. d. Hooft.

DINSDAG 7 NOVEMBER.

EINDHOVEN. Eene uitbreiding der stoomtrijpfabriek te Stratum.

De firma Leo Schellekens en Co, n.m 3 u. in het café van E. Stoot. Bestek en teek. à f 1.50 per stel, alsook inl. te bekomen bij den arch. L. J. P. Kooken, Eindhoven.

HARDERWIJK. Het sloopen van de perc. *a*. 123, *a*. 124 en *a*. 125 aan de Bruggestr. en het ter plaatse bouwen van een woning.

De arch. E. Keudel te Ermelo n.m. 2 u. Bestek en teek. ad f 1.50 verkrijgb. Aanw. 6 Nov. n.m. 2 u.

WOENSDAG 8 NOVEMBER.

HILVERSUM. Het uitbreiden der plateelfabriek en bouwen van een dubbel woonhuis aan den Laarderweg

De bouwkundige B. H. Bakker, 's midd. 12 u. in hotel Jans.

HAARLEM. Het bouwen van een automobielenmagazijn met werkplaatsen en twee bovenwoningen aan de Raaks, Hoek Zijlvest te Haarlem.

De archit. J. v. d. Ban, in café Brinkman.

DONDERDAG 9 NOVEMBER.

ARNHEM. Bestek no. 221. Het bouwen van een kazernement te Ede, (14de gedeelte), onder het beheer der genie te Arnhem, (bestaande in het maken van voertuigloodsen, wegen en hekken.) Raming f 46650.

De genie voorm. 11 u. in het hotel Sluis te Arnhem (Oude Stationstraat 11). Bestek van af 28 Oct. en het proces-verbaal van inlicht. van af 3 Nov. ter lezing in genoemd hotel en „Het Hof van Gelderland" te Ede, Bestek en afschriften van proces-verbaal tegen respect. f 0,60 en f 0.15 bij den opzichter van fortificatën te Arnhem (Bovenbeekstr. 31). Inlicht. gedaan. Aanw. wordt niet gehouden.

DINSDAG 14 NOVEMBER.

DELFT. Het bouwen van een school met 6 lokalen en onderwijzerswoning, op een terrein aan de Phoenixstraat aldaar.

Het best. der Ned. Herv. gemeente n.m. 2 u. in het gebouw „de Spaarbank". Bestek met 2 teek. ad f 2. (2.10 p. p.) te verkrijgen bij den boekh. M. J. Couvée. Inschrijving alleen opengesteld voor aannemers van den P. G., besteding volgens bestek. Inl. geeft de architect L. Couvée, Nieuwe Plantage 1, dagelijks van 1—2 uur.

WOENSDAG 15 NOVEMBER.

'sGRAVENHAGE. De bouw van een kantongerecht te Nijmegen en daarmede in verband staande werken. Raming f 41470.

Het min. van Justitie n.m. 2 u. Bestek met teek., detailteek., monsters en modellen ter inzage in café Suisse te Nijmegen, van af 2 Nov. en is tegen f 2,65 verkrijgb. bij Gebr. van Cleef te 's Hage. Inlicht. zijn te bekomen aan het bureau van den hoofdingenieur voor de gevangenissen en rechtsgebouwen te 's Gravenhage, departement van Justitie. Aanw. 11 Nov. n.m. 2 u., aanvangende in het café Suisse te Nijmegen.

UITHOORN. Het verbouwen van de openbare lagere school no. I.

Het gemeentebestuur v.m. 11 u.

MAANDAG 20 NOVEMBER.

AMSTERDAM. Bestek no. 1041. Het maken van 4 dubbele en 3 enkele steenen wachterswoningen op den spoorweg Almelo—Salzbergen tusschen de stations Hengeloo—Oldenzaal. Raming f 33040.

De Holl. IJz. Spoorw. Maatij. n.m. $1^1/_2$ u. (Gr. tijd) in het centraal personenstation. Aanw. 15 Nov. v.m. $11^1/_2$ u. (Gr. tijd) van uit het station Hengelo.

MAANDAG 4 DECEMBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van eene brugwachterswoning te Vianen, behoorende tot de werken van het Merwedekanaal in de provincie Zuidholland. Raming f 3945.

Het prov. best. v.m. $11^1/_2$ u. Het bestek, no 214, ligt na 20 Nov. ter lezing aan het gebouw van het min. van W., H. en N. aan de lokalen der prov. best., en is te bekomen bij Gebrs. van Cleef te 's Hage. Inlicht. te bekomen bij den hoofdingenieur-directeur in de 10e directie te 's-Gravenhage, bij den ingenieur Kempees te Gorichem en bij den opzichter Sips te Vianen. De nota van Inl. ligt op 27 en 28 Nov. ter inzage bij den opz. Sips, voornoemd, van 9 tot 4 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

12 OCTOBER.

VENHUIZEN (N.-H.). Het bouwen van een woonhuis met schuur voor den heer W. Roozendaal.

Laagste inschr. Jb. Groot, f 1444. Gegund.

15 OCTOBER.

AMSTERDAM (ONDERH.). Het maken van een fabrieksgebouw aan de St. Willebrordusstraat, voor de firma Groen en Co. Door den ingenieur S. Snuijf Jr. te Delft.

Gegund aan W. de Vlugt en B. Domhof te Amsterdam.

'S-GRAVENHAGE (ONDERH.). Het wegruimen van het perceel Huygenspark 20 en het ter plaatse bouwen van een koffiehuis met twee bovenhuizen. Door den bouwk. Boenks.

Laagste inschr. J. C. Peters, ald. voor f 8500.

HUIZEN (N.-H.) Het bouwen van een mandenmakerij voor rekening van de firma's Bout—Boor en Gebr. Boor, op een terrein aan de Havenstr. ten Zuiden van de rookerij.

Laagste inschr. H. Wouda, f 4430.50. Geg.

MAASSLUIS. Het bouwen van 17 woningen aan de Emmastraat aldaar, voor rekening van den heer A. A. v. Walsen.

Laagste inschr. J. de Klos f 21900. Gegund.

17 OCTOBER.

ZALTBOMMEL (ONDERH.). Het uitbreiden der Z.-B. wasch- en strijkinrichting. Door den arch. G. G. Lodder.

Laagste inschr. H. van Boort, f 1600. Geg.

23 OCTOBER.

HENGELO (OV.). Het bouwen van een winkelhuis met bakkerij aan de Molenstr. voor A. C. v. d. Mast. Door den arch. W. Elzinga.

Ingekomen 13 biljetten Gegund aan den laagste inschr. G. Steggink, Hengelo, voor f 6935, buiten glas-, verf en behangwerk.

24 OCTOBER.

BLOKZIJL. Het bouwen van een apothekersgebouw met wachtkamertje enz. Ram. f 867. Door het gem.best.

Laagste inschr G. T. Smit, Blokzijl, f 839. Gegund.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woonhuizen, op een terrein gelegen in de Nieuwstraat. Door den archit. W. Wissing.

Laagste inschr. G. J. Reimer, f 4860 Geg.

HULST. Het afbreken en weder opbouwen van een woonhuis, zijnde herberg en slagerswinkel te Kuitaart, bewoond door G. Dankaert. Door den bouwk. J. W. Warnier.

Laagste inschr. Alph. du Bois, Ossenisse, f 2030. Gegund.

ROOSENDAAL. (N.-BR.). Het verbouwen tot uitbreiding der gemeente-gasfabriek. Door het gem.-best. van Roosendaal en Nispen.

Laagste inschr. A. C. Buijssen, f 15860 Gegund.

25 OCTOBER.

RUURLO. Het bouwen van een woonhuis. Door den heer J. W. Sleverink.

Laagste inschr. H. Haverkamp, Ruurlo, voor f 1321,25.

SCHEVENINGEN. Het bouwen van acht onder- en bovenwoningen aan het Kolenwagenslag. Door den arch. G. J. M. v. Duijne.

Laagste inschr. Joh. Zaaijer, f 18949.

26 OCTOBER.

APPINGEDAM. Het bouwen van een heerenbehuizing aan den Stationsweg aldaar, voor den heer G. Veendorp Jz. te Uitwierde. Door den arch. J. Hagemeijer aldaar.

Laagste inschr. J. Rietsma, Delfzijl, f 11745. Nog niet gegund.

LEEUWARDEN. Het bouwen van een burgerwoonhuis met intrek. Door den heer Joh. Tiemersma.

Laagste inschr. P. A. Wiersma, Schrans onder Huizum, f 8863. Gegund.

VRIEZENVEEN Het bouwen van een raadhuis. Door de architecten de Herder en Hellendoorn te Hengelo (Ov.).

Laagste inschrs. Dekker en Makkinga, Vriezeveen, f 8972.

LEIDEN. Het bouwen van een woning aan den Rijnsburgerweg. Door den archit. Jesse en Fonteijn.
Metselw. Laagste inschr. C. J. v. Valderen, f 4087.
Timmerwerk. J. Dietz. f 5724.
Steenhouwwerk P. W. Loeber, f 206.
Smidswerk. P. H. van Eck, f 93.
Lood- en Zinkwerk. M. Dieben, f 373.
Gas en waterleiding. M. Dieben, f 295.
Stucadoorswerk Gebr. van den Berg, f 467.
Schilderswerk. L. W. J. v d. Drift, f 1435.
Massa. J. H. le Noble, f 15812.

27 OCTOBER.

BEDUM. Het bouwen van een smederij, herstelplaats voor machines, motorgebouwtje enz. onder bijl. van materialen enz. aan den Stationsweg. Door den heeren W. Wijngaard en J. Bolt.
Laagste inschr. P. v. Dijken, Middelstum. f 5847. Gegund.
's GRAVENHAGE. Het bouwen van een koetshuis met bovenhuis, paardenstal, boenhok, enz. in de Theresiastraat. Door den archit. G. J. P. Klumper te Voorburg.
Laagste inschr. A. J. Bridée, f 7984. Geg.

HOORN. Het bouwen van een burgerwoonhuis, annex zaadwinkel op een terrein aan de Drieboomslaan. Door de bouwk. A. Kolkman en Zn.
Laagste inschr. C. Broertjes, f 3490. Gegund.
WINTERSWIJK. Het bouwen van een blok van vijf burgerwoonhuizen aan het Molenpad te Winterswijk, voor den heer G. W. Berenschot. Door den arch. J. J. Post.
Laagste inschr. H. W. Uwland, f 5954.

28 OCTOBER.

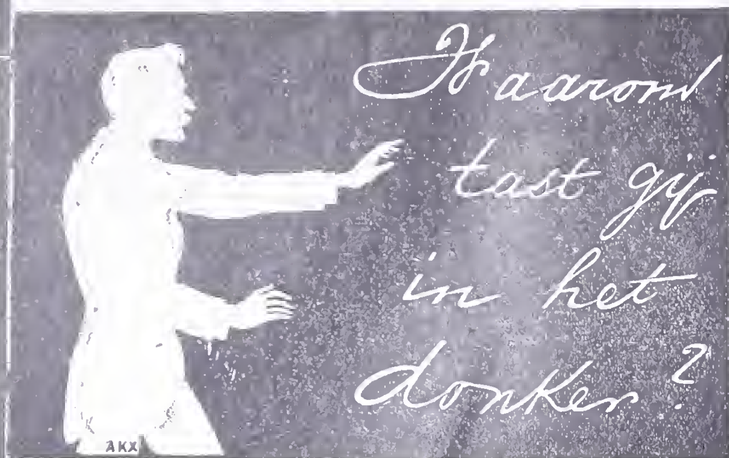
BORGERCOMPAGNIE. *a.* Het bouwen van een burgerwoonhuis, onder bijlev. van benoodigde materialen, transporten enz.; *b.* glas-, verf- en behangwerk. Door den heer J. Vos.
a. Timmerwerk Raming f 2200. Laagste inschr. H. Koster, Sappemeer, f 2287
b. A. v. Zuilen, Borgercompagnie, zonder spiegelglas f 138,99. Gunning aangehouden.
ZWOLLE. Het bouwen van een studiezaal, met bovenverdieping en verdere aanhoorigheden Door het best. van het R. K. bijzonder-onderwijs.
Laagste inschrs. J. Kruithof en L. J. Stoel, f 7496.

30 OCTOBER.

BOVENKARSPEL. Het bouwen van een woonhuis met bijkomende werkzaamheden. Door den heer W. Sas.
Laagste inschr. Joh. Bot, f 3694. Gegund.
ENSCHEDÉ. Het bouwen van eene villa op een terrein aan de Marthalaan Door den arch. R. v. d. Woerd. Hzn.
Laagste inschr. A. J. Collet, f 12255. Volgens bestek 14 dagen beraad.
WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis aan het Molenpad aldaar. Door den heer H. J. Peters.
Laagste inschr. J. W. Bruntink, f 1658. Gegund.

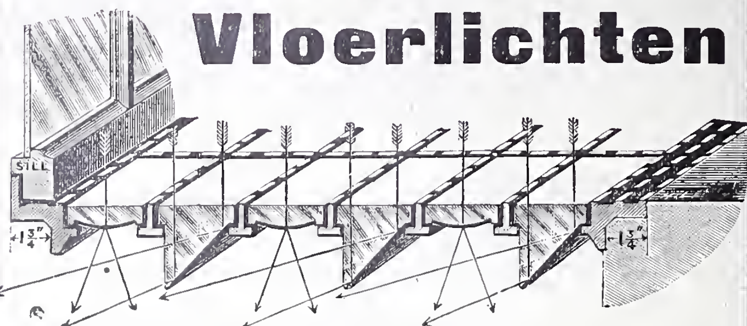
31 OCTOBER.

BREDA. Het bouwen van twee woonhuizen met verdieping op een terrein, gelegen aan de Nassaustraat. Door den architect J. M. Marijnen.
Metselw. Laagste inschr. W. Simons, f 3298.
Timmerwerk. M. van Poppel, Prinsenhage, f 2899.
Massa. J. Mol, Mies, f 6574.

GEBRUIK

Hayward's Vloerlichten

voor uwe KELDERS en SOUS-TERRAINS.

Eénige Agenten **PECK & Co.**

Amsterdam.

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPY VOOR MONIER WERKEN

DIRECTEUR J.N.LANDRE.

CEMENT YZERWERKEN VOLGENS SYSTEEM MONIER EN AANVERWANTE STELSELS

BETONWERKEN VAN ALLERLEI AARD

AMSTERDAM

KANTOOR EN FABRIEK JAAGPAD BY DEN OMVAL

TELEPHOONNº 3028

Louis Landré

KAMERAAR.

Wegens het overlijden van den vroegeren titularis roept het College van Dijkgraaf en Hoogheemraden van den Lekdijk Benedendams en van den IJsseldam (provincie Utrecht) Sollicitanten op voor de betrekking van Kameraar.

Behalve vrije woning in het Dijkhuis te Jaarsveld is aan deze betrekking verbonden eene jaarwedde van *f* 1400.—, benevens *f* 100.— als vergoeding voor de onkosten, welke hij ter uitoefening zijner betrekking heeft te maken.

De kameraar is tevens Concierge van het Dijkhuis op eene jaarwedde van *f* 150.—

Hierop reflecteerenden worden verzocht zich, onder overlegging van bewijzen, zoowel van technische bekwaamheid, als van persoonlijke ervaring, vóór 10 November e. k. *schriftelijk* aan te melden bij den Secretaris Mr. U. H. van Notten te Soesterberg.

Degenen met wie persoonlijke kennismaking mocht gewenscht worden, zullen daartoe worden opgeroepen.

Bouw- en Woningtoezicht.

Burgemeester en Wethouders der gemeente Utrecht roepen bij deze op Sollicitanten naar de met **1 Januari 1906** openvallende betrekking van **HOOFD-INSPECTEUR VAN HET BOUW- EN WONINGTOEZICHT** in de genoemde Gemeente, op eene jaarwedde van *f* 2500.— welke kan stijgen tot *f* 3000.—

Voor deze betrekking komen in aanmerking Architecten, Bouwkundige Ingenieurs en zij die reeds bij dezen tak van gemeentedienst werkzaam zijn.

Sollicitanten worden uitgenoodigd hun op zegel gesteld rekest **vóór 18 November e. k.** in te zenden aan den Burgemeester der meergenoemde Gemeente.

Zij, die voor deze betrekking in aanmerking komen, zullen tot persoonlijke kennismaking worden opgeroepen.

Utrecht, 1 November 1905.

De Secretaris der gemeente Utrecht,
ENKLAAR *L.S.*

GROOTE VOORRAAD

STALEN BALKEN

N. V. De Nederlandsche Staalindustrie,

voorheen H. E. OVING Jr.

GELDERSCHEKADE 31-33, ROTTERDAM.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam. BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

11 NOVEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 45.

DE EXCURSIE DER TECHNISCHE HOOGESCHOOL NAAR ENGELAND.

(Vervolg van bladz. 581. Slot.)

Westminster Cathedral.
Op de gewelven.

Na 't bekijken van de twee huizen „Dickhurst" en „New Place" in Haslemere — helaas heeft 't dien ochtend goed geregend, zoodat we het in onze twee groote open brikken, waar we de prachtige heuvels mee op- en afreden, wel wat nat kregen (zelfs onder een paardedeken, nietwaar?) — zijn we 's middags naar Godalming gegaan, waar weer twee groote coaches klaarstonden, die ons met een vroolijk zonnetje brachten naar het huis „Orchards" architect Mr. E. L. Lutyens. De eigenaar, Sir Wm. Chance, een waar aristocraat, ontving ons, toen we den voorhof waren binnengereden, zeer hartelijk.

Onmiddellijk waren we getroffen door de groote schilderachtigheid van dit huis. Mr. E. L. Lutyens is de belangrijkste van een groep jongeren, die met de oude Engelsche landhuizen en boerenhuizen dwepen en die niets van een nieuwe kunst willen weten. Hij bouwt in groote liefde voor het oude, waarvan de bekoorlijkheden hem onuitputtelijk schijnen. Maar omdat hij zich natuurlijk niet aan den invloed van den tijd kan onttrekken, zijn zijn huizen volstrekt niet ouderwetsch, ze getuigen zelfs, vooral dit, van een zeer persoonlijke opvatting. In de plattegronden komt hij tot alleraantrekkelijkste oplossingen door de wederinvoering van den omsloten hof, waar men, zooals in „Orchards", door een poort binnenrijdt. In de situatie verbindt hij op zeer gevoelige wijze het huis met zijn omgeving door een grootschen terrassenaanleg. De werkelijk prachtige tuinen, niet vol hoofsche statie, maar vol gezellig, landelijk leven — Lutyens is een der ijverigste voormannen op 't gebied van de moderne beweging in den tuinbouw — zijn op die breede terrassen aangelegd. Van daaruit hadden we een zeer fraai uitzicht op de heuvelen van Surrey.

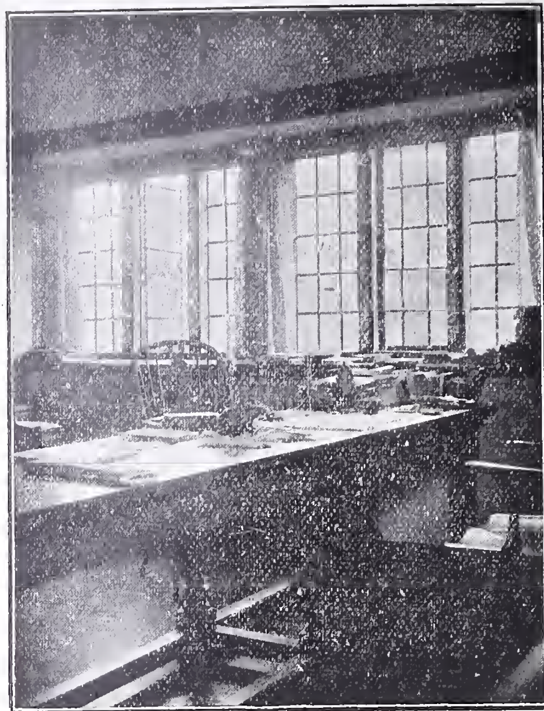
Uitwendig treffen zijn huizen door kloeke, juiste verhoudingen, door de prachtige werking van groote vlakken, die hij dan onderbreekt door rijen vensters, liefst vlak onder 't dak, of die hij stelt tegen een hoog omloopend venster, zooals in 't atelier van „Orchards". Hij doet overal de schoonheid van 't ruwe materiaal voelen, hij gebruikt bij voorkeur gescheurd hout en werkt zeer gelukkig met ruwe breuksteen.

Minder belang hecht hij aan het interieur: als 't eenvoudig moet zijn, maakt hij er een boerenkamer van, anders vervalt hij in de oude stijlen.

Ongetwijfeld behooren zijn huizen, vooral „Orchards" tot 't meest artistieke wat tegenwoordig in Engeland gemaakt wordt, maar..... velen van ons talrijk gezelschap zag ik een bedenkelijk gezicht trekken bij 't kijken naar 't ongeschilderde en gescheurde raamhout (waar in Holland zouden

Orchards.

Orchards. Study.

er menschen te vinden zijn, voor wie men zoo'n huis zou kunnen bouwen?), dat zonder lek- of waterdorpel in 't vlak van den muur is geplaatst, 't liefst met ver uitstekende houten pennen. Ik vermoed, dat het den heer Lutyens zeer zwaar zou vallen op deze huizen den doctorstitel in Delft te halen, en terecht.

Inderdaad is het maken van een dergelijk huis, dat er op gebouwd is om zoo snel mogelijk oud te „doen" en één te worden met de natuur, geen bouwen, maar schilderen of dichten, of hoe men 't noemen wil.

Maar 't was mooi.

Geheel anders, veel minder schilderachtig, maar veel meer gebouwd, was 't huis van den architect mr. Thackeray Turner. De eerste indruk dien ik er nu van over heb, is, dat we er werkelijk buitengewoon onthaald zijn. Hij ontving ons met zijn vrouw en zijn beide dochters, op een manier alsof hij ons al jaren kende en bood ons een zeer verzorgde tea aan in zijn allergezelligsten eetkamer. Hij toonde ons de teekeningen van zijn huis met stallen (!) en leidde ons daarna rond. Het was een degelijk, mooi huis van degelijke, mooie, gezonde menschen. Mr. Turner vertelde, dat het geheele huis was opgetrokken van de natuursteen, die men in de directe omgeving vond, en zijn beide dochters brachten ons in een allergezelligst wandelingetje naar de steengroeven.

Maar we mochten slechts kort genieten. Na een hartelijk afscheid spoorden we terug naar Londen, waar we aan een allergezelligst diner den heer Prof. T. K. L. Sluyterman onzen hartelijken dank overbrachten voor al het schoons, dat we dien dag gezien hadden, voor de opgedane indrukken, die ongetwijfeld ons zullen versterkt hebben in 't idee, dat er hier in Holland hard en degelijk gewerkt moet worden om ons moderne landhuis op een zoo hoog peil te brengen, als waarop 't tegenwoordige Engelsche staat.

En laat ik nu kort zijn over de laatste twee dagen.

Vrijdag zagen we in Londen nog de bekende Westminster Abbey, Engelands heiligdom, waar de groote mannen begraven liggen, maar dat daardoor helaas te vol is met monumenten, en de beroemde kapel van Hendrik VIII met haar veel besproken afdekking — gewelven kan men 't haast niet meer noemen — een bouwwerk, dat zeer waarschijnlijk den lezer bekend is. Hetgeen echter zeker niet 't geval is met de Westminster Cathedral of Roman Catholic Cathedral.

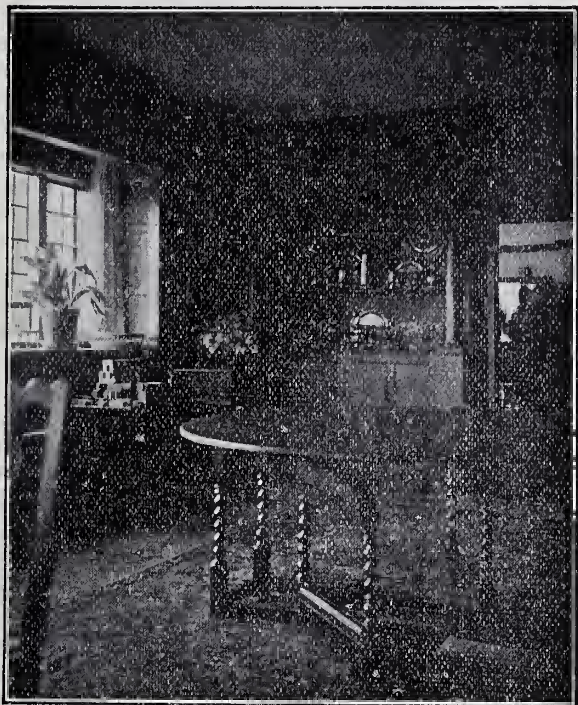
John Francis Bentley, een bekend gothieker, heeft deze kathedraal, na een langdurige reis in 't Oosten, geheel en zeer zuiver in vroeg Byzantijnschen stijl gebouwd, en heeft daarmee een werk gemaakt dat alle aandacht verdient, vooral ook omdat er een groot talent uit spreekt, en wel het talent om vóór alles de stemming te verkrijgen door de ruimte-ontwikkeling, de verhoudingen en de hoeveelheid licht.

Daardoor heeft Bentley getoond modern gevoeld te hebben, terwijl hij zuiver Byzantijnsche vormen gebruikte. Het interieur maakt een indruk van eene zeer kalme grootheid, zooals slechts in weinig Gothische kerken is bereikt. Bentley heeft buitengewoon serieus aan zijne taak gewerkt, maar helaas heeft hij die niet mogen volbrengen: hij stierf in 1902, toen er nog niet begonnen was met de bekleeding.

De drie koepels, die het schip en koor afdekken, evenals de kwartbol over de absis, zijn geheel van stampbeton gemaakt, ongewapend. Uitwendig is elke koepel afgedekt door een tweeden koepel, die uit verschillende stukken, ook beton, is vervaardigd en dus gemakkelijk hersteld kan worden. Maanden lang heeft de bouwmeester dit materiaal met groote zorg beproefd.

Van 't inwendige zijn reeds twee zijkapellen en een stuk van 't koor met glasmosaïek en marmer bekleed, zoodat we ons een denkbeeld konden vormen, hoe 't geheel zal zijn, als dit reuzenwerk volbracht is. Het glasmosaïek doet hier prachtig, omdat 't het spaarzame licht weerkaatst en den indruk geeft van parelmoer. De sommen, die aan deze kerk zijn besteed, zijn enorm. Zonder eenige bekleeding bedroegen de kosten reeds £ 280.000, terwijl alleen het bekleeden van één kapel £ 15.000 heeft gekost. Een van Bentley's zonen hoopt nu dit bouwwerk verder af te maken, getrouw volgens de schetsen, welke zijn vader achterliet.

Den laatsten dag van onze, werkelijk onvergetelijke, excursie, hebben wij de Universiteit van Cambridge bezocht, een van de twee hoogescholen, waar haast alle groote mannen van Engeland zijn gevormd. Newton o. a. studeerde te Cambridge, en ons werd de gang vertoond, waarin hij de eerste proeven nam omtrent de snelheid van 't geluid.

Orchards. Dining-room.

Orchards. Drawing-room.

Het studentenleven daar is geheel verschillend van dat in Holland; de vrijheid is uitermate beperkt. Van vereenigingslokalen, behalve voor debating-clubs, is geen sprake; de studenten eten samen met de professoren en 's avonds om tien uur moet ieder thuis zijn, terwijl alle voorzorgen zijn genomen, dat niemand 's nachts de gebouwen verlaten kan.

De architectuur, alles Gothiek, is zeer belangwekkend en bereikt haar glanspunt in de kapel van Kings College. Dit is een prachtig voorbeeld van de Engelsche gothiek in haar bloeitijd. Ook de groote eetzalen, typen van de Hall, waren zeer interessant. Uit vereering voor het oude heeft men alles gelaten zooals 't was, en zoo weinig mogelijk veranderd; eene vereering die te begrijpen is, als men bedenkt, dat mannen als Newton en Maxwell te Cambridge hun studentenleven hebben geleid.

Nog ouder dan de University Buildings in Cambridge is de kathedraal van Ely, een zoozeer belangrijk bouwwerk, omdat het, begonnen omstreeks 1100, de architectuur van alle tijden in zich vereenigt.

Dit was het slot van onze excursie, waarvoor we allen, den heer Prof. T. K. L. Sluyterman dankbaar blijven.

Over de kathedraal van Ely bestaat een aardig boekje voor 1 s. 6 d., n.l. Ely, uit Bell's Cathedral Series, en aan hen, die een nadere studie van 't Engelsche huis wenschen te maken kan ik zeer sterk aanraden het werk van Hermann Muthesius: Das Englische Haus, waaraan ik ook in dit verslag — de foto's zijn van den heer G. C. Bremer — 't een en ander ontleende.

D. F. Slothouwer. B. I.

DE GRAFELIJKE ZALEN.

De Commissie van Advies voor de Grafelijke Zalen te 's Gravenhage heeft het volgende Rapport aan Z Exc. den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid uitgebracht, over de werkzaamheden aan de verschillende gebouwen.

De Commissie van Advies voor de Grafelijke zalen heeft de eer Uwe Excellentie wederom haar jaarlijksch rapport aan te bieden omtrent de werkzaamheden in het tijdvak van Juli 1904 tot Juli 1905 verricht.

Zij doet dit met een gevoel van voldoening, herdenkende den voor de Grafelijke zalen historischen dag van 20 September 1904, toen „de Groote Zale" in haar ouden luister hersteld, doch voor nieuwe behoeften ingericht, werd ingewijd door H. M. de Koningin, die hier de plechtige Opening van de Kamers der Staten-Generaal deed plaats vinden

Door deze ingebruikname der Groote Zaal mocht de Commissie een gewichtig deel van haar taak als voltooid beschouwen.

Om het bovenstaande mogelijk te maken, moest na het vorige rapport nog veel werk verricht worden, echter was alles op tijd gereed. De geschilderde en gebrande glasramen uit het atelier „'t Prinsenhof" te Delft, de vloer- en wandtapijten uit de Koninklijke Tapijtfabriek te Deventer, het kunstsmeedwerk vervaardigd door F. W. Braat te Delft, verdienen ongetwijfeld een speciale vermelding.

Bij de meubileering moest natuurlijk rekening worden gehouden met de nieuwe bestemming en de gewijzigde omstandigheden, maar werd toch steeds getracht de meubelen en stoffeering in harmonie te brengen met de Zaal en hare geschiedenis.

Bij de Opening der Kamers werd door velen gevoeld hoeveel waardiger en statiger de plechtigheid zou zijn indien de troon ware geplaatst aan de oostelijke korte zijde in de as van de zaal. De Commissie, welke ook blijkens haar vorig rapport steeds in die plaatsing de juiste oplossing zag, nam met groote voldoening kennis van Uwer Excellentie's besluit, den troon te verplaatsen. Uit deze verschikking, welke sedert heeft plaats gehad, vloeiden eenige veranderingen en toevoegingen voort:

een nieuwe voorzitterszetel in harmonie met de troonstoelen is in bewerking; evenzoo een groot wandtapijt, vóór de schouw aan te brengen, teneinde een meer passenden achtergrond aan den troon te geven, ook werd door de gewijzigde schikking meer ruimte verkregen voor zitplaatsen; de stoelen voor de genoodigden werden met een vijftigtal vermeerderd, waardoor niet langer bezwaar bestond te gemoet te komen aan den wensch de zitplaatsen op de tribunes ruimer te maken; voorts werd ook de westelijke wand der zaal, nu recht tegenover den troon, met tapijten versierd.

Bij de Opening van de Kamers der Staten-Generaal in September aanstaande, zal dit alles gereed zijn en zal de plechtigheid ongetwijfeld door de wijziging worden verhoogd.

Kon bij de werkzaamheden aan en in de Groote Zaal, welke in het hierbedoelde tijdperk plaats hadden, nagenoeg niet meer van eigenlijke restauratie gesproken worden, iets anders was het met het Rolzaalgebouw, waaraan nog slechts weinig was geschied buiten de vernieuwing van den bouwvalligen oostmuur en het gedeeltelijk in orde brengen van den grooten toren in het vorig verslag vermeld.

De werkzaamheden na het in gebruik nemen der Groote Zaal hebben dan ook in hoofdzaak zich tot de Rolzaal bepaald.

In de eerste plaats moest de oostmuur verder afgewerkt worden en de noord-oosthoek versterkt worden door het weder in goeden toestand brengen der hoekbeeren, in vroeger eeuwen gedeeltelijk weggebroken, uit welk roekeloos handelen verzakkingen waren voortgevloeid, welke men tevergeefs door allerlei hulpmiddelen had trachten tegen te gaan. Bij deze werkzaamheden werden de overblijfselen teruggevonden van de bogen, welke de beeren en de muren verbindend tot steun van het hoektorentje hadden gediend; hoewel deze vondst geen verandering bracht in de plannen was zij van groote waarde, daar zij de juistheid van het plan op dit punt bevestigde; deze hoektoren werd voor een groot deel opgetrokken en het noodige voor de verdere afwerking gereed gemaakt.

Ook aan de zuidzijde werd met de herstelling en vernieuwing der torens voortgegaan en werd tevens de gevelmuur hersteld; de bestaande vensters, in later tijden geplaatst, werden verwijderd en vervangen door vensters overeenkomstig de gevondene in de zijgevels; daartoe des te meer gerechtigd, waar in het oude metselwerk aanwijzingen van de oude vensters werden aangetroffen.

Tot veel overleg en studie gaf de oplossing aanleiding van den kapuitbouw van het Rolzaalgebouw aan de oostzijde, waar het gebouw van de Lairesse tegenaan gebouwd is. Hier was het dikwijls weer moeielijk om de overblijfselen van werkzaamheden in verschillende tijdperken met elkander in harmonie te brengen; hier toch was reeds van den aanvang af veranderd en, zooals gebruikelijk was, zonder te verwijderen wat niet meer noodig was, zoodat sporen van deur- of vensteropeningen werden aangetroffen, welke niet gelijktijdig konden bestaan hebben. De Commissie heeft getracht zooveel mogelijk te behouden, opdat latere onderzoekers in dit steenen archief geen uitgescheurde bladzijden zullen behoeven te betreuren. Voor de dak- en geveloplossing van dit bouwdeel werden op oude prenten nog eenige aanwijzingen gevonden, welke, in verband met hetgeen het gebouw zelf leerde, een bevredigend resultaat bevorderden.

Inwendig was intusschen het werk ook voortgezet.

De gewelven onder de Rolzaal werden hersteld, gedeeltelijk vernieuwd, het tongewelf, dat aan de zuidzijde het oude kruisgewelf verving, werd verwijderd en het geheel in vroegeren toestand teruggebracht. Dit groote gewelfde vertrek is later na ophooging van den ingaanden grond ten onrechte kelder genoemd.

De balklaag boven de Rolzaal bleek toen het plafond verwijderd was, in een toestand te verkeeren, welke algeheele vernieuwing noodzakelijk maakte. Een eiken bintlaag met moer- en kinderbinten werd aangebracht en onder de moerbinten wandstijlen met karbeels; onder de wandstijlen zullen de gebeeldhouwde kraagsteenen, in de muren teruggevonden, zooveel mogelijk weder worden aangebracht; verscheidene echter zijn te zeer verminkt, of wat nog erger is, door onkundige hand gerestaureerd.

De zolderbintlaag, reeds herhaaldelijk in vroeger jaren hersteld en versterkt, werd met gebruik der gave balken als moerbinten en met vernieuwing der kinderbintjes weder in orde gebracht.

Ook de bekapping eischte herstel, welk onderhanden is, evenals de betimmeringen der zalen, de trappen enz.

De Commissie is van meening met de herstelling van het Rolzaalgebouw gereed te zullen komen in den loop van 1906.

Intusschen vormt de meubileering van de de Lairessezaal en van de vertrekken van het Rolzaalgebouw een punt van overweging; deze meubileering zal in 1906 hebben te geschieden; daar de daarvoor bestemde gelden van het bedrag in 1905 toegestaan, met Uwer Excellentie's goedvinden zijn besteed aan de nieuwe werken in de Hofzaal, in den aanvang van dit rapport genoemd. Waar de Rolzaal bij de aanstaande Openingsplechtigheid nog niet gereed kan zijn, werd een gedeelte daarvan tijdelijk afgescheiden en ingericht.

Nadat het Rolzaalgebouw gereed is, zullen nog eenige achtergebleven werkzaamheden aan de gebouwen zijn uit te voeren, waarna de aandacht der Commissie zal gewijd worden aan de omgeving der gebouwen.

's Gravenhage, Augustus 1905.

De Commissie van Advies voor de Grafelijke Zalen,

C. Muysken, *Voorzitter*,
D. E. C. Knuttel, *Secretaris*.

RADEN VAN ARBITRAGE.

Op uitnoodiging van het Hoofdbestuur van den Nederlandschen Aannemersbond heeft eene Commissie zich sedert eenige maanden bezig gehouden met een onderzoek, op welke wijze, ook in bijzonderheden, het mogelijk zoude zijn, om te komen tot het oprichten van een „Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland", dat is, een permanent College ter beslechting van geschillen in genoemde bedrijven.

De Commissie bestond uit de heeren J. L. Cluijsenaar en A. Déking Dura voor de „Vereeniging van Delftsche Ingenieurs", F. W. M. Poggenbeek en Jb. van den Ban Pz. voor de „Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst", H. P. Berlage Nz. en Js Ingenohl voor het „Genootschap Architectura et Amicitia" en J. N. Hendrix en W. de Vlugt voor den „Nederlandschen Aannemersbond".

De Commissie heeft dezer dagen hare taak ten einde gebracht en de, na inwinning van het rechtsgeleerd advies van den heer Mr. Egbert J. C. Goseling, vastgestelde concept-statuten voor zoodanigen Raad van Arbitrage doen toekomen aan de besturen der vier bovengenoemde Constitueerende Vereenigingen, ter behandeling in hunne Bestuurs- en Ledenvergaderingen.

Indien besloten wordt tot oprichting van den Raad van Arbitrage, dan wordt de volgende concept-bepaling ter opneming in de bestekken aanbevolen

„Alle geschillen (ook die, welke slechts door eene der partijen als zoodanig worden beschouwd), welke naar aanleiding van de onderwerpelijke overeenkomst van aanbesteding en aanneming, of van die welke daarvan het uitvloeisel mochten zijn, tusschen den aanbesteder of de namens hem met de leiding en het toezicht belaste personen (Directie) en den aannemer mochten ontstaan, zullen alleen en uitsluitend worden onderworpen aan het oordeel van een scheidsgerecht, gekozen uit den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland, overeenkomstig de bepalingen der Statuten van genoemden Raad.

Aanbesteder en aannemer doen mitsdien afstand van hun recht tot het inroepen der tusschenkomst van den gewonen rechter, die bij gebreke van deze overeenkomst geroepen zoude zijn over een tusschen hen gerezen geschil uitspraak te doen.

Gedurende de voorbereidende maatregelen tot benoeming van het scheidsgerecht uit den Raad en verder gedurende de behandeling van het geschil, zullen de werkzaamheden inmiddels door den aannemer worden voortgezet, bij gebreke waarvan daarin door of vanwege den aanbesteder voor rekening van den aannemer wordt voorzien, behoudens de verrekening, welke eventueel het gevolg zal zijn van de beslissing van het scheidsgerecht.

Alle kosten ontstaan uit de arbitrage komen ten laste van de partij of van de partijen. welke daarvoor door het scheidsgerecht wordt of worden aangewezen

Partijen verklaren zich aan de beslissing van het scheidsgerecht te onderwerpen als aan een rechterlijk gewijsde, uitdrukkelijk afstand doende van elk rechtsmiddel, hetwelk anders tegen die beslissing zoude kunnen worden aangewend".

PRIJSVRAGEN.

In het vorige nummer van het Bouwk. Weekblad werd het volledige programma opgenomen van een door het Bestuur der Vereeniging „Het Westen", te Rotterdam, uitgeschreven prijsvraag voor het ontwerpen van eene monumentale fontein.

Het officieele programma, waarbij behooren een situatie-teekening, op de schaal van 1 à 200, van de omgeving waar het monument geplaatst moet worden, benevens 2 photographiën van de omgeving, zijn ter raadpleging aanwezig in het gebouw van de Mij. t Bev. d. Bouwkunst te Amsterdam, Marnixstraat 402.

Op de prijsvragen door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap in 1905 uitgeschreven zijn te zamen 42 antwoorden ingekomen n l.

No. 1. Voor een *Raadhuis voor een kleine gemeente*, 27 antwoorden, onder de motto's:

1. H. 2. Kan 't Zoo. 3. Sphinks. 4. 1905. 5. B. E. P. 6. Amsterdam. 7. Drie cirkels dooreen (geteekend). 8. Vooruit. 9. Vroedschap. 10. J. C. (dooreen). 11. Drie kruisjes (geteekend). 12. Yllit. 13. Haastige Spoed. 14. T. H. (dooreen). 15. T. 16. Hotel de ville. 17. Raadslid. 18. M. B. 19. Voor de vroede vaderen. 20. Salus publica suprema lex. 21. R. R. 22. Chacum à son goût. 23. Num

quam satisfactus. 24. Blank om één. 25. De vierschaar is geplant. 26. Maat 27. Cyrano.

No. 2. Voor een *Bloemenkraampje*, 11 antwoorden, onder de motto's:

1. Diana. 2. Bloesem. 3. Cura. 4. Toujours travailler. 5. Mis. 6. Marktflora. 7. Bloemkraampje. 8. Handenarbeid. 9. En detail. 10. Hout. 11. Flora.

No. 3. Voor een *Kleine vaste brug*, 4 antwoorden, onder de motto's: 1. Brug. 2. Rust Roest. 3. Korfboog. 4. A.

INGEZONDEN.

Aan de Redactie van het Bouwkundig Weekblad, Amsterdam.

WelEd. Geb. Heer redacteur.

Reeds eenige malen is mij een advertentie of eene circulaire van de fabriek Industria onder de oogen gekomen, waarin mijn fabrikaat „verbeterd systeem Brückner" werd aangevallen. Nog nimmer heb ik het noodig geacht daarop te antwoorden, daar 't m. i. niet met de goede manier van zaken doen kan strooken wanneer men het fabrikaat van een concurrent gaat afbreken. Dikwijls is mij gevraagd door H. H. architecten en aannemers, waaruit mijne verbetering bestond, waarop ik steeds geantwoord heb, dat men mijn materiaal slechts eenmaal had toe te passen om dat zelf te kunnen beoordeelen. Meerdere deskundigen hebben dit dan ook gedaan en mij verzekerd, dat het verschil in waarheid groot was, zelfs zóó, dat men met Industria alle betrekkingen had afgebroken. Ik acht het niet op mijn weg te liggen die verbeteringen hier in extenso mede te deelen.

De reden echter, dat ik ditmaal eenige ruimte in uwe kolommen vraag, is gelegen in den rechtstreekschen aanval in Uw no. 44 van Zaterdag 4 November, waarin eenige onjuistheden vermeld zijn, welke ik der Directie van „Industria" niet zwaar aanreken, daar zij waarschijnlijk berusten op minder goede inlichtingen.

De cliché's in mijne brochure komen in *hoofdzaak* overeen met die in de hare; de reden hiervan is, dat deze ook mij door..... *den Heer Brückner zijn toegezonden.* Evenzoo zijn alle verdere inlichtingen en beschrijvingen welke ik ontving mij geworden van wege..... *den Heer Brückner*, die volgens een aan mij gericht schrijven, begin 1904, aan Industria het fabrikaat zou verkoopen voor een *gedeelte* van Holland, zoodat in elk geval nog wel een ander gedeelte voor mij overbleef.

Ik heb toen in verband met onze andere bouwwijze in Holland eenige wijzigingen aangebracht welke naar het oordeel van erkende vakmannen *verbeteringen* zijn, vandaar het woord *„verbeterd"*.

Dat de Directie der fabriek Industria gaarne hare concurrenten zou wegdringen, wie zal het haar kwalijk nemen? Dat zij echter op mijn verzoek, in 't begin van dit jaar gedaan, om een mondeling onderhoud voor het uit den weg ruimen van misstanden niet is in gegaan, pleit m. i. voor hare minder aangename bedoelingen. Mocht zij daartoe nog willen overgaan dan zal zij mij bereid vinden.

Met de meeste hoogachting en dank voor de verleende plaatsruimte,

Fabriek van verbeterde Brücknerplaten „Holland", Morschweg te Leiden.

De redactie kan geen meerdere plaatsruimte voor debat over het ontwerp „Holle gipsplaten" toestaan.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 4 November 1905. *Aldwyck en Kingsway te Londen;* naar aanleiding van dezen nieuwen, pas geopenden verkeersweg.

De Groote Kerk te Goes; beroep (overgenomen uit de N. R. Ct.) van de Commissie tot restauratie van dit gebouw op alle kunstliefhebbers hier te lande, om steun. ten einde weldra te geraken tot haar doel: behoud van één der schoonste monumenten in Zeeland.

Architectura, 4 Nov. *Glazen huizen.* Korte afkeurende kritiek over twee glazen winkelgebouwen, onlangs te Amsterdam voltooid (manufactuur-magazijn van Gerzon in de Damstraat, en nieuwe Fransche bazaar in de Reguliers-Breestraat).

Het „Technisch Gedeelte" geeft: het slot van *Spoorwegverbindingen om Amsterdam*, door L. Zwiers. *Buizenpost-inrichtingen* voor den dienst binnenshuis van banken, kantoren, enz. *Metselsteenen uit hoogovenslakken.*

De Bouwwereld. 1 Nov. *Reisindrukken van Engelsche bouwkunst.* Nieuwe architectuur te Londen. Door J. H. W. Leliman.

Nieuwe bouwwerken op Marken, met de afbeeldingen van: een onuitgevoerd ontwerp voor een dubbel Woonhuis in de Havenbuurt, architect E. G. Wentink Jr.; een Dokterswoning in de Kerkbuurt, architect J. F. L. Frowein, en het gebouw der Hervormde Kerk, architect wijlen A. D. H. Rups, met korte beschrijving van dit laatste.

De Ingenieur van 4 Nov bevat o. a. een artikel over het tot stand komen en de inrichting van het *Electrotechnisch en natuurkundig Laboratorium te Delft*, voordracht van Prof. J. A. Snijders C.Jzn. in de vergadering van het K. I. van Ingenieurs van 28 Sept. 1905. Voor de plattegronden van het gebouw wordt verwezen naar „De Ingenieur" n°. 42 van 1904.

Technisch Weekblad, 2 Nov. *Grondboringen in verband met het leveren van water en brongas;* verslag eener lezing van den heer A. J. de Waal Malefijt.

Technologie van het ijzer.

Het Huis. Aflevering October 1905 *Een belangrijke vondst.* Beschrijving van de merkwaardige vondst van een aantal Middelnederlandsche houtsculpturen, beelden en groepen, min of meer beschadigd, in den 15e-eeuwschen toren te Soest. Verschillende afbeeldingen helderen de beschrijving van den heer Jan Kalf op. (Eene opsomming met aanteekeningen, door den heer J. F. L. Frowein, van de gesneden eikenhouten kerkbeelden, is te vinden in het Bouwk. Weekblad van 16 Sept. 1905).

Onder: *Toelichting bij de platen*, worden de afbeeldingen besproken van interieurs van den Huize Duinzicht te Overveen, van meubelen in Louis XVI- en Sheraton-karakter in eene woning te Amsterdam, en van Zomerhuisjes te Noordwijk aan Zee, alles uitgevoerd volgens ontwerpen van den heer Ed. Cuypers.

Zetels en stoelen. Het eerste gedeelte van eene studie van den heer Willem Vogelsang, met een negental afbeeldingen van stoelen uit de 15e, 16e en 17e eeuwen.

UIT DEN VREEMDE.

Op het uiteinde van Portland Bill wordt een vuurtoren gebouwd, waarvan de lantaarn niet minder dan 255.750 N.K. lichtkracht heeft. Zij geeft elke 20 seconden een lichtstraal, die op een afstand van 30 K.M. zichtbaar is.

In verband met de plannen voor de nieuwe ondergrond spoorwegen in Berlijn is men van plan om allereerst de tramlijn in de Leipzigerstraat op te heffen en wel van af het Potsdammer plein tot aan het Dönhoff-plein. Het 1e ondergrond station zal dan komen te liggen aan de Potsdammer brug. De onkosten voor dezen 1e tunnel worden geschat op 36 millioen gulden.

Philadelphia is in Amerika bekend als de „city of homes", en inderdaad kan men haast geen plaats noemen waar percentsgewijze zooveel eigen woningen voorkomen. De stad heeft op 1.400.000 inwoners 282.117 woningen, of ongeveer 5 inwoners per huis. Hiertegenover staat bijv. New-York met 20, Chicago met 9 en Boston met 8,4 inwoners per huis. In de laatste 12 maanden heeft men in Philadelphia 6.848 nieuwe huizen gebouwd, tot een bedrag van 40 millioen gulden.

Limestone eiland, het middelpunt van de Nieuw-Zeeland cementindustrie, heeft ongeveer 250 vierkante kilometer oppervlakte en is geheel samengesteld uit hydraulische kalksteen, van zulk een dikte, dat de hoeveelheid gerust als onuitputtelijk kan beschouwd worden. Beneden de kalksteen wordt steenkool vermoed.

Men bouwt op dit oogenblik te New-York in de Jerome Parkwijk een gemetseld water-reservoir, dat het grootste ter wereld is en 10 millioen kub. meter water kan bevatten. Het omvat eene oppervlakte van 97 hectaren.

Met dezen reuzenarbeid werd ongeveer 9 jaren geleden aangevangen en men hoopt nu in 15 maanden gereed te zijn.

Het beroemde onmetelijke Parijsche reservoir op de hoogten van Montsouris is hierbij slechts een dwerg. Het New-Yorksche reservoir is 1.768 meter lang bij ± 800 meter breed, terwijl het water er ongeveer 10 M. hoog in zal staan.

BERICHTEN.

St. Lebuïnuskerk te Deventer. Aan de mededeelingen der commissie tot restauratie van dit kerkgebouw wordt door de N. Ct. o. a. het volgende ontleend omtrent den gedanen arbeid gedurende het eerste jaar der herstelling.

De commissie brengt in herinnering, dat alleen de zoogenaamde uitwendige restauratie beoogd wordt, d. i. de herstelling van daken, muren, ramen, balustrades, enz., en dat wel in den toestand, waarin het gebouw verkeerde in het laatst der 15e of begin der 16e eeuw. Toen toch heeft de Lebuïnuskerk haar tegenwoordigen omvang bereikt en praalde zij in haar grootschen luister. Een grondige bestudeering van het gebouw en zijn geschiedenis heeft het den architect, den heer W. te Riele Gzn., mogelijk gemaakt te kunnen vaststellen, welke onoordeelkundige herstellingen van lateren tijd geweest zijn en dus dienen vervangen te worden. Daar, waar gegevens hem tengevolge van al te radicale hervormingen in den steek lieten, heeft hij zich tot voorbeeld genomen die modellen, welke een soortgelijk karakter van bouworde vertoonen. Alras bleek hem èn uit de bouworde èn uit den deerlijken toestand, waarin zich een gedeelte der muren bevond, dat de bedaking oorspronkelijk onmogelijk zoo geweest kon zijn, als zij zich aan het levend geslacht vertoonde. Verschillende afbeeldingen uit lang vervlogen tijden geven alle duidelijk te aanschouwen, dat niet drie parallel loopende, even hooge daken de machtige gewelven overdekt hebben, maar dat tegen een hooger dan het tegenwoordige middendak zoogenaamde tentdaken als bedekkingen van de zijbeuken aanstonden.

Uit zekere gegevens maakte de architect op, dat de veranderde bedaking moet dateeren van den tijd, toen de oude kap van den toren plaats maakte voor de lantaren van Hendrik de Keyzer (1613).

Deze verandering van bedaking der zijbeuken is noodlottig geweest voor een deel der muren. Drukte de vroegere bedaking gelijkmatig op het midden der contreforten (steunbeeren), van gezegden tijd af werd het zwaartepunt verplaatst. Het muurwerk boven de kolossale ramen was te zwak om het gewicht te torsen; van daar de geweldige scheuren aan de zuid- en oostzijde, die tot groote bezorgdheid aanleiding gaven. Thans zijn de gebreken in het muurwerk ter plaatse, waar de tentdaken reeds zijn aangebracht, zoodanig verholpen, dat gegronde hoop gekoesterd wordt, dat de herstelling te dezen opzichte afdoende zal zijn. Er zijn thans tien tentdaken aangebracht: 2 aan de zuidzijde, 6 aan de oostzijde en 2 aan de noordzijde. Ze zijn voorloopig alle met asfaltpapier gedekt. Zoodra het verhoogde middendak en alle tentdaken zullen zijn aangebracht, worden deze, om technische redenen, gezamenlijk met leien gedekt.

De commissie is tevreden over de vorderingen van den arbeid; er is, niettegenstaande de onvermijdelijke eerste uitgaven, meer tot stand gebracht dan verwacht had kunnen worden. Zij brengt dan ook een woord van lof aan den architect en aan den opzichter, den heer Vriend.

De Hofvijver te 's Gravenhage. In eene huishoudelijke vergadering, op 3 Nov. j.l. door de Vereeniging „Die Haghe" gehouden, werden door Voorzitter en Secretaris eenige mededeelingen gedaan naar aanleiding van het door de Vereeniging aan den Raad verzonden adres betreffende den Hofvijver.

Daaruit bleek, dat door den heer C. H. Peters, Rijksbouwmeester, twijfel was geopperd, of de Hofvijver aan den Staat of de gemeente behoort. Een onderzoek wees uit, dat de Staat als eigenaar is te beschouwen en een adres werd, dit onderwerp betreffende, aan de Regeering verzonden. Volgens stukken in het Rijksarchief aanwezig behoorde de Hofvijver in 1809 nog tot de staatsdomeinen, en van verandering in dezen toestand is niets gebleken. Aan de Regeering wordt in het adres verzocht een schending door demping te beletten.

Utrecht. Aan den Heer J. N. Breebaart, Hoofd-inspecteur van het Bouw- en Woningtoezicht, is op zijn verzoek, met ingang van 1 Januari 1906, een eervol ontslag verleend, onder dankbetuiging voor de goede en langdurige diensten, door hem in die betrekking aan de Gemeente bewezen.

Zierikzee. De heer O. Swartbol die, zooals in het Bouwk. Weekblad van 28 Oct. j l. gemeld werd, benoemd is tot Gemeentebouwmeester te Zierikzee, is gep. kapitein der genie van het O. I. Leger, wonende te Haarlem. Hij stond no. 1 op de voordracht, met de heeren D. Brandt Lzn. te Dordrecht en J. C. Hertstein te 's Gravenhage.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.

Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	23	jaar	salaris	f 65.—
"	"	"	39	"	"	- 90.—
"	"	"	31	"	"	- 100.—
"	"	"	26	"	"	- 90.—
"	"	.	37	"	"	- 80.—
"	"	"	28	"	"	- 75.—
"	"	"	27	"	"	- 50.—
"	"	"	48	"	"	- 100.—
"	"	"	21	"	"	- 60.—
"	"	"	23	"	"	- 80 —
"	"	"	26	"	"	- 100.—
"	"	"	24	"	"	- 85.—
"	"	"	20	"	"	- 60.—
"	"	"	26	"	"	- 90 —
"	"	"	21	"	"	- 45.—
"	"	"	22	"	"	- 60 —
"	"	"	21	"	"	- 75.—
"	"	"	20	"	"	- 60 —
"	Teekenaar	"	19	"	"	- 30.—
"	"	"	21	"	"	- 50.—
"	"	"	17	"	"	- 30.—
"	"	"	23	"	"	- 40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 13 NOVEMBER.

AMSTERDAM. *a* Het bouwen van werkplaatsen in den tuin van het armenhuis; *b.* het inrichten der bestaande werkplaatsen tot slaapzalen en het maken van eene waschplaats, privaatgroepen, enz.

Het gem.best 's midd 12 u. Voorw. te verkrijgen ter stadsdrukkerij tegen f 2.— (met twee teek.) Inl. worden gegeven ten kantore van den ach. van den dienst der Publieke Werken, ten stadhuize, kamer no. 105, van 2 tot 4 u gedurende de laatste drie werkdagen voor den dag der aanbesteding.

OLDEBROEK. Het bouwen van een ontroomingsstation c. a. aldaar.

De archit. D. Kok Jzn te Harderwijk. n.m. 2 uur in café A. A. Schuld te Oldebroek. Bestek en teek. ad f 1,30 bij gen. arch. verkrijgb. Aanw. 13 Nov. v.m. 11½ u.

TJIETJERK (FR.). Het bouwen van een burgerwoonhuis te Murmerwoude.

De heer E Sluiter 's av. 7 u. Inl. geeft J. v. d. Meulen te Murmerwoude.

VALKENBURG (Z.-H.). Het bouwen van een woonhuis met schuur op een terrein langs den straatweg van Valkenburg naar het Haagsche Schouw, bij de Wassenaarsche watering.

De Heer L. Verhaar te Rijnsburg v.m. 11 u. in het logement „het wapen van Valkenburg". Bestek en teek. ter inzage in bovengenoemd logement. Inlicht te bekomen bij den heer K Haasnoot Nzn. te Katwijk a. d. Rijn. Aanw. gedaan.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis aan het Molenpad aldaar.

De heer B. W. Stemerdink 's av. 8 u. in café „Slotboom" alw. bestek en teek. ter inz. Inl. verstrekt den arch. H. van der Schaaf.

DINSDAG 14 NOVEMBER.

DELFT. Het bouwen van een school met 6 lokalen en onderwijzerswoning, op een terrein aan de Phoenixstraat aldaar.

Het best. der Ned. Herv. gemeente n.m. 2 u. in het gebouw „de Spaarbank". Bestek met 2 teek. ad f 2. (2 10 p. p.) te verkrijgen bij den boekh. M. J. Couvée. Inschrijving alleen opengesteld voor aannemers van den P. G., besteding volgens bestek. Inl. geeft de architect L. Couvée, Nieuwe Plantage 1, dagelijks van 1—2 uur.

WOENSDAG 15 NOVEMBER.

's GRAVENHAGE. De bouw van een kantongerecht te Nijmegen en daarmede in verband staande werken. Raming f 41470.

Het min. van Justitie n.m. 2 u Bestek met teek., detailteek., monsters en modellen ter inzage in café Suisse te Nijmegen van af 2 Nov en is tegen f 2,65 verkrijgb. bij Gebr. van Cleef te 's Hage. Inlicht. zijn te bekomen aan het bureau van den hoofdingenieur voor de gevangenissen en rechtsgebouwen te 's Gravenhage, departement van Justitie. Aanw. 11 Nov. n m. 2 u., aanvangende in het café Suisse te Nijmegen.

UITHOORN. Het verbouwen van de openbare lagere school no. I.

Het gemeentebestuur v.m. 11 u.

DONDERDAG 16 NOVEMBER.

BREDA. Het bouwen van acht burgerwoningen op het perceel der voormalige melkinrichting aan den Ginnekenweg, gem. Teteringen.

De arch. P. A. Oomes en L. v. d. Pas 's av. 7 u. in cafe „Neuf", Tolbrugstraat. Bestek en teek. in gemeld café ter inzage. Aanw. 10 Nov. v.m. 11 u.

DE KRIM. Het bouwen van een pastorie.

De Kerkvoogden der Ned. Herv gem., 's midd. 12 u. in café R. de Lange. alw. bestek en teek. ter inzage en in het café Centraal te Coevorden. Bestek en teek. verkrijgbaar tegen f 1,25 bij H. Rozeman, architect te Coevorden. Aanw. op den dag der aanbesteding, v.m. 10 u.

DOKKUM. Het bouwen van een woonhuis c. a. aan den Tramweg te Murmerwoude.

De heer F. van Terwisga. 's midd. 12 u. Teek. ter inz. in logem. „De Kruisweg". Bestek ad f 0.50. en inlicht bij P. Kuipers te Driesum.

's-GRAVENHAGE. Het amoveeren van

perceel no. 24 en het daar ter plaatse bouwen van een nieuw magazijn met kantoren.

De archit. Lod. Simons. Bestek en teek. te verkrijgen tegen f 1 50, bij den architect voorn. Bureau Mauritskade 77.

OUDE PEKELA. Het bouwen van een loodgravers-woning.

Het gem.best. n.m. 5 u. Bilj. in te leveren tot 15 Nov. 's av. 7 u.

ZATERDAG 18 NOVEMBER.

's GRAVENHAGE. De bouw van een kantongerecht te Oirschot en daarmede in verband staande werken. Raming f 27180.

Het minist. van Justitie n m. 2 u. Het bestek met teek., 32 détailteek. en 8 modellen, ter inz. in de zittingzaal van het kantongerecht in het raadhuis te Oirschot, uitgezonderd 15 Nov. en is, verkrijgb. bij Gebr. v. Cleef, te 's Hage, ad f 2.65. Aanw. 13 Nov. te Oirschot n.m. 2 u. aanv. in het raadhuis Inl. zijn te bekomen aan het bureau van den hoofding. voor de gevangenissen en rechtsgebouwen te 's Hage, Depart. van Justitie.

MAANDAG 20 NOVEMBER.

AMSTERDAM. Bestek no. 1041. Het maken van 4 dubbele en 3 enkele steenen wachterswoningen op den spoorweg Almelo—Salzbergen tusschen de stations Hengeloo—Oldenzaal. Raming f 33040.

De Holl. IJz. Spoorw. Maatij. n.m. 1½ u. (Gr. tijd) in het centraal personenstation. Aanw. 15 Nov. v.m. 11½ u. (Gr. tijd) van uit het station Hengelo.

MAANDAG 4 DECEMBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van eene brugwachterswoning te Vianen, behoorende tot de werken van het Merwedekanaal in de provincie Zuidholland. Raming f 3945.

Het prov. best. v.m. 11½ u. Het bestek, no 214, ligt na 20 Nov. ter lezing aan het gebouw van het min. van W., H. en N. aan de lokalen der prov. best.. en is te bekomen bij Gebrs. van Cleef te 's Hage. Inlicht. te bekomen bij den hoofdingenieur-directeur in de 10e directie te 's-Gravenhage, bij den ingenieur Kempees te Gorichem en bij den opzichter Sips te Vianen. De nota van Inl. ligt op 27 en 28 Nov. ter inzage bij den opz. Sips, voornoemd, van 9 tot 4 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

23 OCTOBER.

HENGELO (OV.), Het bouwen van een winkelhuis met bakkerij aan de Molenstraat voor A. C v. d. Mast, buiten glas-, verf en behangwerk. Door den arch. W. Elzinga.

Laagste inschr. G. Steggink, f 6935.

29 OCTOBER.

's GRAVENHAGE (ONDERH.). Het amoveeren van de villa Elpis aan den Hoogenweg te Scheveningen en het weder opbouwen van een villa daar ter plaatse Door den arch. L. J. Falkenburg.

Laagste inschr. N. P. v. d. Laar, f 90600. Gegund.

31 OCTOBER.

GRONINGEN. Het afbreken van de perceelen, no. 3, staande in de Barestraat en get. no. 41, staande aan den Heereweg, en het aldaar wederopbouwen van eene behuizing met bovenwoning. Door den arch. IJ. v. d. Veen.

Laagste inschr. J. v. Huizen en Zn., f 6830. Gunning aangehouden.

NIEUWOLDA. Het vergrooten eener school en het doen van vertimmeringen aan een woning. Door het best. der bijzondere school.

Laagste inschr. B. Saathof, Oostwold f 2795. Gegund.

NOORDWIJK A/Z. Het bouwen van drie aaneengebouwde woonhuizen van 2 verdiepingen. Door den archit H. Liefferink.

Laagste inschr. W. P. de Vreede, Noordwijk-Binnen, f 18700. Gunning aangehouden.

VUGHT. Het bouwen van vier woningen voor den heer W. Pijnenburg aldaar.

Laagste inschr. P. v. d. Heuvel, f 3300. Nog niet gegund.

1 NOVEMBER.

EDE. Het gedeeltelijk afbreken en verbouwen der villa Heideoord te Ede. Door den arch A. Kool

Laagste inschr. J. Welgraven, Wageningen, f 11052

2 NOVEMBER.

AVEREEST. Het bouwen van een werkplaats, met waschplaats, kantoor met lokalen enz. Raming f 3233,42. Door den heer K. A Hakkert.

Laagste inschr. C Engelbart en A Dood, de Krim, f 3380. Gegund voor de begrooting aan K. A. Hakkert.

GRONINGEN (ONDERH.). Het afbreken en weder opbouwen van een kantoorgebouw aan de Reitemakersrije, voor rekening van de directie van de Drentsche stoombootmaatij. te Meppel. Door den arch IJ. v d Veen.

Laagste inschr. G. Rademaker f 1431.

BUSSUM. Het bouwen van een villa in het villapark „de Eug", gemeente Bussum. Door de bouwmaatij. „Speranza".

Laagste inschr. L. Mouissie, f 12249.

COEVORDEN. 1. Het bouwen van een steenen ijshuis; 2. het timmeren van een laboratorium. Door de N. V. stoomzuivelfabriek „Coevorden".

Laagste inschr. H. Smit en J. Lahuis, f 1732. Niet gegund, het werk wordt thans voor eigen rekening uitgevoerd.

HAARLEM. Het bouwen van acht huizen met bovenhuizen op een terrein aan de Westerkade nabij de Leidsche vaart te Haarlem. Door den heer J. E. v d. Pek te Amsterdam

Laagste inschr. van Dorsser en Aalburg, Amsterdam, f 33569.

OOSTERBEEK. Het bouwen van een dubbel woonhuis met schuurtjes nabij den Schelmschen weg aldaar, voor rekening van den heer Joh. Willems Door den arch. A. M. v. Steenis.

Laagste inschrijver G. J Ph. Zuiderhoek, f 2680. Gegund.

OOSTERWIERUM (FR). Het bouwen eener burgerhuizing. Door mej. Anna J. Hoeben.

Laagste inschr. Simon Jansma, Leeuwarden, f 3766

3 NOVEMBER.

AMERSFOORT. Het bouwen van een winkelhuis met bovenwoning te Amersfoort Langestraat no. 110. Door den heer Corn. Ruitenberg.

Plan *a*. Laagste inschr. E. Wolfswinkel, f 7650

Plan *b*. E. Wolfswinkel, f 7199. Gunning in beraad gehouden.

BEILEN. Het bouwen van een winkelhuis aldaar, als volgt. *a*. Timmer- en metselwerken. *b*. glas-, verf- en behangwerk. Door den heer R. Denneboom.

a. Laagste inschr. W. Smit, f 3718. Geg.

b. J. Peerlkamp, f 300. Gunning in beraad gehouden.

ENSCHEDÉ. Het vergrooten van de machinefabriek gelegen aan den Oldenzaalsche straat, door het bouwen eener bankwerkerij, draaierij en stelplaats. Door de firma wed. H. W. de Bruijn.

Laagste inschr. W. A. Thomasson, f 2639. Gegund.

HOOGEZAND (ONDERH.). Het afbreken eener oude en het weder opbouwen eener nieuwe behuizing voor den heer J. Broekema. Door den arch. H. Wolrich.

Hierop waren 8 aannemers uitgenoodigd, waarvan 6 weigerden in te schrijven, wegens de bepaling in het bestek, waarbij de onderhoudstijd is bepaald tot 1 Nov. 1906. Ingeschreven werd door P. v. Dijken, voor f 4661 en door D. v. d. Bent, voor f 3470.

LEIDSCHENDAM (Z.-H). Het bouwen van twee winkelhuizen met bovenwoningen te Leidschendam, ten dienste van den heer W. Blonk, aldaar. Door den arch. G. J. P. Klumper te Voorburg.

Laagste inschr. Kleingeld, Leidschendam, voor f 11350.

SUAMEER. Het bouwen van een burgerhuis. Door den heer Egbrink.

Laagste inschrijver J. R. Slootergraaf, Suameer, f 1089. Gegund.

VENLOO. Het bouwen eener woning met bijlev. van de benoodigde materialen op een langs den Stalbergsche weg aldaar gelegen open terrein. Door den architect H. Seelen.

Laagste inschr. J. Thijssen, f 3434.

4 NOVEMBER.

ZEIST. Het gedeeltelijk sloopen en verbouwen van het woon- en winkelhuis. 2de Hoogeweg no. 59. Door den opzichter J. W. Ruitenbeek te Doorn.

Laagste inschr. Gebr. Voermans, f 7075.

6 NOVEMBER.

EINDHOVEN. Eene uitbreiding der stoomtrijpfabriek te Stratum. Door de firma Leo Schellekens en Co.

Laagste inschr. W. Schoofs, Beek en Donk, f 3524. Zonder ijzerwerken.

Beton- en Betonijzerwerken, DE KONINK. ROTTERD. CEMENT-STEENFABRIEK v/h VAN WANING & Co Rotterdam.
Beton (Gewapend). — F. J. STULEMEIJER & Co. Breda.
Beton (Gewapend). — HOLL. MIJ. TOT HET MAKEN VAN WERKEN IN-, 's-Gravenhage.
Bouwstoffen. — MARTIN & Co.. Amsterdam.
Brücknerplaten. — (verb. systeem) Fabriek HOLLAND, Leiden.
BRANDKLUISDEUREN. — Wed. P. A. SCHROOT & ZOON, Den Haag.
Cement-IJzerwerken — NED. MIJ. VOOR MONIERWERKEN. Amsterdam.
Centrale Verwarming. — W. J. STOKVIS, Arnhem
Centrale Verwarming en Ventilatie. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Centrale Verwarming enz. — GEVEKE & Co. Amsterdam.
Centrale Verwarming en ventilatie. — D. S. M. KALKER. Amst.
Centrale Verwarmingen. — B. LANDHEER Jr., Wijnstr. 59, Rotterd.
Centrale Verwarming en Ventilatie-inr. de *Schiedamsche Kunstsmederij en Machinefabriek* v.h. G. J. VINCENT & Co., Schiedam.
Centrale Verwarming enz. — DEERNS & WESTERINGH, Arnhem
Cement-ijzerwerken. — L. H. KURPERSHOEK. Zwaanshals, Rott.
Centrale Verwarming, Ventilatie-, Wasch- en Droog-inrichtingen, H. ZIMMERMANN, Utrecht.
Closets. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Dakpannen. — J. B. VAN SOEST & TERSTAPPEN, te Swalmen.
Decoratieschilders. — VAN BEUSEKOM, ENZLIN & ELFFERICH, Schommelstraat 8, Rotterdam.
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek. — A. S. KEY, Rotterdam.
Electr. Verlichting en Krachtsoverbrenging. — W. HAAXMAN & Co., Rotterdam en Amsterdam.
Electr. Verw. en Kooktoestellen. — HUIJGEN & WESSEL, Rotterdam.
Excelsiorplaten. — GEBRS. VAN DER VIJGH, Amsterdam.
Gaskachels (nieuwste condensing). — OBELT, Amsterdam.
Gas-, Stoom- en Waterleiding. — R. S. STOKVIS & ZONEN Leuvehaven 74—76, Rotterdam.
Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J. STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Hardsteen, Marmer en Graniet — P. A. BAKKER, Rotterdam.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Huisdeursloten — LIPS. Dordrecht.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij, v/h. Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Lengtematen. duimstokken enz. — W. J. WEISSENO, Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften, Ventilatie, Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Luchtgasverlichting. NELL & STUTTERHEIM, Noordeinde 101, Den Haag.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder” Amsterdam.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v/h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage,
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam.
Spiegel-, Vensterglas enz. — P. DOLK & ZN., Rotterdam — Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Toifit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen” v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen” voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

STUKADOOREN ONNOODIG
VOCHTWEREND
ISOLEEREND
BRANDVRY

LANG: 66 c/M
HOOG: 50 c/M
DIK 6 EN 8 c/M

DE BESTE BINNENMUREN BOUWT MEN VAN BRUCKNER-PLATEN
VRAAGT PROSPECTUS „INDUSTRIA”
FABRIEK „BREDA” BREDA

GOEDKOOP
KANNEN DIRECT
BEHANGEN GEWIT OF
BESCHILDERD WORDEN

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op DINSDAG, den 12den December 1905 des namiddags ten 2 ure *(locale tijd)*, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, in het Moreelse Park te *Utrecht*, van:

Bestek No. 974B.

Het maken van een stationsgebouw en van twee verbindingstunnels met bijbehoorende werken te ROSENDAAL (N.-B.)

Begrooting f 455200.—.

De besteding geschiedt volgens § 62 van het bestek.

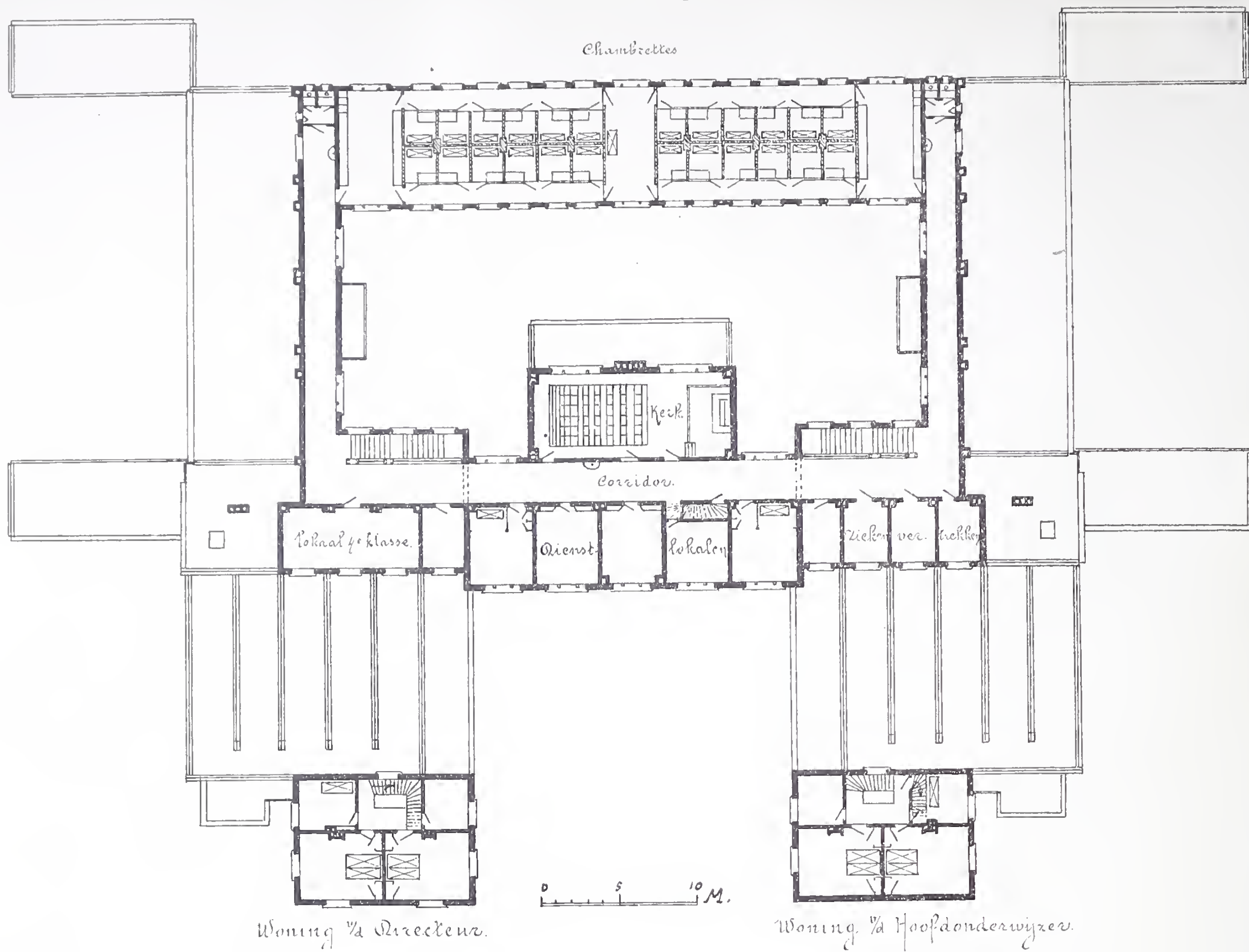
Het bestek ligt van den 7den November 1905, ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Ingenieur G. W. VAN HEUKELOM, Parkstraat 14 te *Breda*, en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van *f* 5.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 28sten Nov. 1905 ten 10.40 ure voorm. *(West Europeesche tijd)*.

Utrecht, den 3den November 1905.

1e Verdieping.

Begane-grond.

Chambrettes.
Speelplaats.
Werk. zalen.
School. lokalen
Speelplaats.
Binnenplaats.
Speelplaats 4e Klasse.
2e Klasse
Verblijf. zalen.
2e Klasse
3e Klasse
Verblijf. zalen.
3e Klasse
Speelplaats.
Speelplaats.
Badlokaal
Keuken.
Corridor.
lokalen 1e klasse
Dienstlokalen
Entree
Dienst. lokalen
lokalen 1e klasse

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

18 NOVEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 46.

Tuchtschool te Haren. Voorgevel.

TUCHTSCHOLEN.

Wanneer de, door de Wetgevende Macht voor eenigen tijd aangenomen Kinderwetten binnenkort zullen worden ingevoerd, zal er eene wijziging komen in de wijze waarop de jeugd haar misdrijven boeten zal.

Een der belangrijkste bepalingen dezer wetten te dien opzichte is wel deze: dat kinderen en jeugdige personen tot den leeftijd van 18 jaren niet meer in de gewone strafgevangenis zullen worden opgesloten, maar hun straftijd zullen ondergaan in afzonderlijke inrichtingen, tuchtscholen genoemd. Door bij die tuchtscholen, door doelmatige inrichting, tevens het op het jeugdige gemoed al te neerdrukkende karakter van de gevangenissen achterwege te laten, de eenzame opsluiting grootendeels te vervangen door gemeenschappelijk verblijf onder goede opvoedkundige leiding, gepaard aan strenge tucht, verwacht men een heilzamere inwerking op het gemoed van de misdadige jeugd, en daardoor vermindering van de recidive en van opgroeiïng tot beroepsmisdadigers.

Thans zijn drie tuchtscholen gereed: nl. die te Haren bij Groningen, en te Nijmegen, beiden voor jongens, en die bij Zeist voor meisjes, terwijl de 3e tuchtschool voor jongens, te Ginniken, a.s. voorjaar gereed komt, en aan de 4e school voor jongens, die te Velzen verrijzen zal, waarschijnlijk in het begin van 1906 zal begonnen worden.

Nevensgaande plattegronden van de tuchtschool te Haren en bijgevoegde photo's, kunnen een denkbeeld geven van de wijze waarop deze zijn ingericht. Zij zijn nagenoeg allen geheel aan elkander gelijk en verschillen slechts in enkele onderdeelen.

Iedere school is ingericht voor 48 à 54 delinquenten.

Zij worden verdeeld in 4 klassen.

De 1e klasse is die der pas aangekomenen, waarin deze in afzonderlijke vertrekjes (eenigen tijd) in afzondering worden gehouden (meestal enkele dagen) en dan door directeur, onderwijzer, geneesheer en geestelijke worden geobserveerd en wat karakter, aanleg en ontwikkeling betreft, bestudeerd. Daarna worden ze geplaatst in de tweede klasse, verdeeld in 2 afdeelingen, nl. de jongeren en ouderen. Na eenigen tijd gaan de betere elementen onder hen over naar de 3e of beloonings-klasse, wederom in 2 afdeelingen voor ouderen en jongeren verdeeld. Slecht gedrag in de 3e klasse heeft terugplaatsing in de 2e klasse tengevolge; geschiedt dit in de 2e klasse,

Tuchtschool te Haren. Zijgevel.

dan volgt plaatsing in de 4e klasse of strafklasse. Zeer zware overtredingen worden gestraft met cachotstraf.

De scholieren van de 1e klasse brengen ook den nacht in hun afzonderingsvertrek door, waaraan tevens een tuintje verbonden is, om dagelijks een paar keer beweging in de openlucht te kunnen nemen. De andere scholieren verblijven 's nachts in zoogenaamde chambrettes, vertrekjes, waarin zij geheel van elkander zijn afgescheiden, allen in één gebouw onder behoorlijke bewaking met doelmatige waschkamers ondergebracht. Verder zijn er voor hen vijf verblijf-, tevens eetzalen, twee schoollokalen, twee werkzalen, vier speelplaatsen met overdekte gedeelten, één luchtplaats (voor de strafklasse).

Behalve de noodige vertrekken voor administratie en eenige inwonende onderwijzersbeambten, heeft men verder nog een paar ziekenvertrekken met bad- en papvertrek, een groot badvertrek met douche- en kuipbaden, een kerklokaal, keuken enz. De voorplaats wordt geflankeerd door directeurs- en hoofdonderwijzerswoning, die beiden door een corridor in directe gemeenschap met het gesticht staan. [1])

Vloeren en zolderingen van alle corridors in het gesticht, de beide trappen naar de 1e verdieping, binnenwanden, vloeren en zolderingen van chambrettes en waschkamers, de zolderingen der 1e klasse-lokalen en van den verwarmingskelder zijn allen in gewapend beton uitgevoerd om de veiligheid tegen brandgevaar zoo groot mogelijk te maken.

Alle spijlwerken ontbreken, behalve voor de bovenlichten in de beide cachotten.

De verwarming is eene centrale verwarming van stoom, onder zeer lage spanning.

Om de gebouwen bevinden zich ruime terreinen waar de scholieren zich veelvuldig met veldarbeid zullen bezighouden. Zij zijn omgeven van een eenvoudig sterk hekwerk.

Het karakter van gevangenis moest zoowel uit- als inwendig geheel ontbreken. W. C. M.

DE PRIJSVRAAG VOOR HET VREDESPALEIS.

In de vergadering van het Genootschap Architectura et Amicitia, gehouden op 27 September j.l., werd de volgende motie aangenomen: „De Vergadering, constateerende dat tot mededinging naar de Prijsvraag voor het vredespaleis alle architecten zijn toegelaten, maar bovendien enkelen eene bizondere uitnoodiging onder toekenning van honorarium hebben ontvangen, is van oordeel, dat daardoor eene bevoorrechting is ontstaan, waardoor het beginsel van volstrekte gelijkheid is geschonden."

Van deze motie werd mededeeling gedaan aan het Bestuur der Carnegie-Stichting te 's Gravenhage en aan eenige zustervereenigingen in het binnen- en buitenland.

Het Genootschap ontving daarop een bericht van den Verband Deutscher Architecten- und Ingenieur-Vereine te Berlijn, waarin instemming wordt betuigd met de door het Genootschap gezonden motie. Dit werd medegedeeld in eene vergadering van het Genootschap, op 25 Oct. j.l. gehouden. Het schrijven van A. et A. aan den Verband was, volgens het antwoord van het Verbandsbestuur, van 18 Oct. j.l.

Een week ruim geleden kwam in de N. Rott. Ct. een bericht van haren correspondent te Weenen voor, van den volgenden inhoud:

„De Oostenrijksche Ingenieurs- en Architectenvereeniging vindt het standpunt van het bestuur der Carnegie-Stichting om, buiten de algemeene mededinging voor het Vredespaleis, nog enkele architecten uit te noodigen juist en correct, en heeft daaraan hare goedkeuring gehecht."

„Aan die Vereeniging was daarover uit Den Haag hare meening gevraagd."

Deze laatste mededeeling scheen ons eenigszins vreemd toe. Een onderzoek om te weten te komen wie naar de meening der Oostenrijksche Vereeniging had gevraagd, leverde geen resultaat op. Daarom werd het bericht uit de N. Rott. Ct. nog niet overgenomen.

Thans wijzen wij er echter op, nu het blijkt, dat de Prijsvraag voor het Vredespaleis een onderwerp van bespreking heeft uitgemaakt voor de vaste commissie voor prijsvragen uit de Oostenrijksche Vereeniging van Ingenieurs en Architecten. *) Deze commissie maakt haar gevoelen uitvoerig openbaar in het Tijdschrift der Vereeniging, verschenen 10 Nov. j.l. Opmerkelijk is het, dat zij dezelfde zienswijze is toegedaan als de Algemeene Vergadering van de Mij. t. Bev. der Bouwkunst, gehouden op 23 Sept. te Maastricht, juist op dezelfde gronden als in die vergadering door de voorstanders van de inrichting van het programma der prijsvraag werden bepleit.

„Wij hebben — zoo zegt de Oostenrijksche Commissie — geene aanleiding om ons te verklaren tegen de door onze vroegere mededeeling bekend gemaakte bepalingen van het programma omtrent de tot eenige architecten gerichte bijzondere uitnoodiging tot medewerking, al zal deze ook geschieden onder financieel gunstige voorwaarden, waaromtrent in het programma niets gezegd wordt, maar wier bestaan men moest aannemen, daar anders de mededeeling omtrent de bijzondere uitnoodiging onnoodig was geweest."

Wij laten hier eenigszins verkort volgen, tot welke conclusiën genoemde Commissie is gekomen, na zaakrijke beoordeeling van de meening, door A. et A. in zijne motie uitgesproken.

1°. Aan geen bouwheer kan het recht ontzegd worden, zelve den kring van architecten aan te wijzen, die hij wenscht dat aan een prijsvraag zullen medewerken.

2°. Het is geenszins ongerechtvaardigd te noemen, wanneer een bouwheer, om verzekerd te zijn van de medewerking aan een algemeene prijsvraag, architecten van naam, of architecten die in

[1]) De woning van den Directeur bevat boven de eerste verdieping nog een ruime zolderruimte aan de voorzijde, en twee vertrekken aan de achterzijde.

De Hoofdonderwijzer heeft onder de bekapping een ruimen zolder te zijner beschikking.

Het middengedeelte van het hoofdgebouw is boven de dienstlokalen, corridor en kerk hooger opgetrokken; de daardoor verkregen ruimte bevat een drietal dienstlokalen en een vijftal vertrekken die voor magazijn gebruikt worden.

*) Deze Commissie bestaat uit 17 voor 't meerendeel hooggeplaatste Ingenieurs en Architecten, onder voorzitterschap van den heer G. Gerstel, Voorzitter der Vereeniging van Oostenrijksche Ingenieurs en Architecten; secretaris der Commissie is Freih. K. von Popp, algemeen secretaris der genoemde Vereeniging.

eenen bepaalden geest naar zijnen smaak werken, tot medewerking uitnoodigt onder toezegging van een honorarium.

3°. Absolute gelijkheid bij de uitnoodiging voor een algemeene prijsvraag, wordt door toekenning van een honorarium niet verkregen; daaruit volgt echter nog niet, dat de beoordeeling der ontwerpen volgens ongelijken maatstaf zal geschieden, en slechts dit laatste zou onrechtvaardig en absoluut verwerpelijk zijn.

4°. Bij vroegere prijsvragen is gebleken, dat architecten van naam slechts zelden aan algemeene prijsvragen medewerken; een bouwheer echter die hunne medewerking wenscht, is genoodzaakt te handelen zooals het Bestuur der Carnegie-Stichting.

5°. Bij beperkte prijsvragen is evenwel menigmaal door de jongere, niet-uitgenoodigde architecten verzocht geworden, alle architecten tot mededinging toe te laten. De vervulling van dien wensch is zoowel in het belang der architectenwereld als in dat van den prijsuitschrijver.

6°. Door het uitnoodigen van eenige architecten tot mededinging aan een algemeene prijsvraag, of door openstelling van een beperkte prijsvraag voor alle architecten, wordt geen voorrecht geschapen voor de uitgenoodigde en gehonoreerde medewerkers, óf de anonymiteit van den inzender gewenscht wordt of niet, indien slechts de Jury — die het programma heeft goedgekeurd — voor het meerendeel bestaat uit beproefde, van bouwheeren onafhankelijke vakmannen, van wie een eerlijk en onzijdig oordeel te verwachten is.

Wanneer een bouwheer — zegt de Commissie — over zulke rijke middelen beschikt, dat hij, zooals in dit geval, niet alleen voldoend hooge prijzen uitlooft, maar ook aan in 't bijzonder uitgenoodigde architecten een honorarium toekent, dan moet dit — vooral indien er sprake is van eene belangrijke monumentale schepping — bepaald nuttig en gerechtvaardigd genoemd worden, en daarom met des te meer vreugde door de architectenwereld begroet worden, wijl het bijna met zekerheid is uitgesloten, dat een prijsvraag, onder bedoelde bepalingen uitgeschreven, zal mislukken.

De Commissie verheelt niet te betreuren, dat het Bestuur der Carnegie-Stichting de namen der uitgenoodigde architecten niet heeft bekend gemaakt. Zij en de „Deutsche Bauzeitung" hebben tegelijkertijd op de wenschelijkheid van die bekendmaking aangedrongen, daar het voor de niet-uitgenoodigden van belang is de namen te weten van hen, aan wie de eer eener uitnoodiging te beurt viel.

Met dezen wensch kunnen wij ons niet geheel vereenigen, vooral in aanmerking genomen de reden, waarom de namen niet openbaar worden gemaakt. Het Bestuur der Carnegie-Stichting is namelijk van oordeel, dat door het bekend maken der namen, eenigszins te kort zou kunnen gedaan worden aan de zoo zeer gewenschte anonymiteit.

ZEEFTLOOZE KOGELMOLEN MET WINDSEPARATOR.

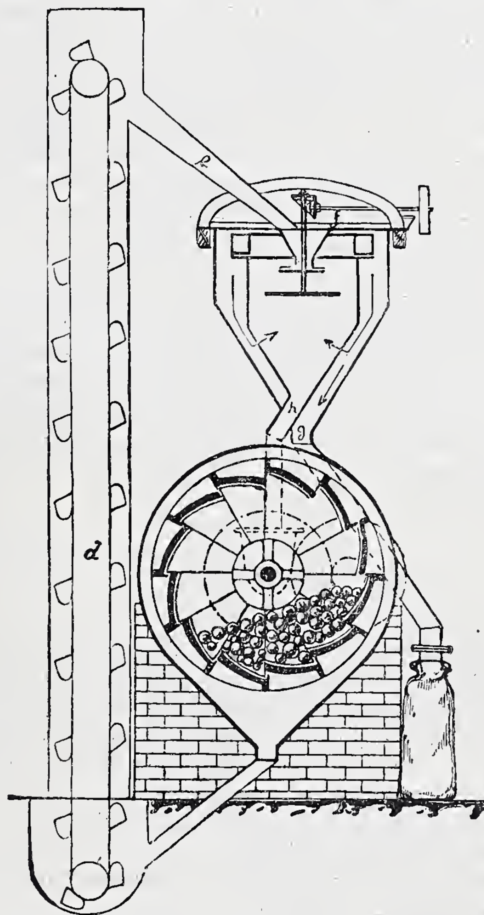
De tegenwoordig in de maalindustrie gebruikelijke maaltoestellen kan men in twee hoofdgroepen indeelen, en wel die met hooge en die met geringe omloopsnelheid. Tot de eerste groep behooren de slagmolens, slingermolens enz., tot de tweede de kogelmolens, griesmolens enz.

In den laatsten tijd streeft men er meer en meer naar, groote capaciteiten met weinig apparaten te krijgen, daar zulks ten gunste is van alle factoren, die van belang zijn voor de rentabiliteit van eene inrichting. Afzonderlijke apparaten met groot vermogen hebben tegenover vele kleine zeer beduidende voordeelen. De aanschaffingskosten zijn geringer, het vermogen is relatief grooter, de slijtage is aanmerkelijk gereduceerd, en ook het krachtverbruik, reeds tengevolge van het eenvoudige drijfwerk, geringer dan bij opstelling van geheele rijen machines. Groote toestellen met de hoogste capaciteit zijn tevens een behoefte en zullen zeker in de toekomst een noodzakelijkheid worden, daar de richting van den vooruitgang door elken opmerkzame en onbevooroordeelde erkend wordt.

Onderzoekt men nu bovengenoemde maaltoestellen met betrekking tot hun productievermogen, gaat men na welke van hen voor een vergrooting op het dubbel en meervoudig vermogen van het tegenwoordige geschikt zijn, dan zal de keuze zeer beperkt of liever er zal heelemaal geen keuze zijn. De snelloopende maaltoestellen vervallen, want het vergrooten van hun afmetingen zou in verband met het hooge aantal omwentelingen, krachten vorderen en belastingen met zich brengen, waartegen geen constructie, geen materiaal en geen fundeering bestand zijn, afgezien van de bedrijfskracht, die in veelvoudige verhouding stijgt, en de slijtage; voorts vordert deze machine ook een tamelijk vèrgaande voormaling, hetgeen in strijd is met het principe van vereenvoudiging.

Van de tweede groep dienen de rohr- en de griesmolens, die in zeer respektabele grootten vervaardigd worden, voor het malen van materiaal, dat een voor-verkleining heeft ondergaan. Dit voorafgaande verkleinen is echter reeds bijna fijnmalen, want het toegevoerde materiaal heeft normaal al 50—60 pCt. gehalte aan fijnmeel, hetgeen door de griesmolens slechts van 75—80 pCt. gebracht wordt. Bij hardere en grovere stoffen weigert de griesmolen bijna geheel; zijn product is grof en onregelmatig. Het werkzaamste maalapparaat in deze combinatie is dus de kogelmolen, daar deze naast het grofmalen meer dan de helft van fijnmaalwerk doet. Zijn product is echter nog niet voor gebruik geschikt. Indien men hem met zeeften bespant, die met de verlangde fijnheid overeenkomen, dan daalt het vermogen aanmerkelijk, het zeeftvlak is dan te klein en dit bezwaar wordt grooter al naar men grootere molens vervaardigt, daar de zeeften dan meer en meer ontoereikend worden.

Ook treedt bij overvulling het maalgoed door de terugvoeropening in de holle ruimte van de zeeft, stoort het afzeeften en daarmede het malen. Geheel anders echter worden de verhoudingen, indien de zeeften verwijderd worden en het afzeeften van het

Zeeftlooze Kogelmolen met windseparator.

materiaal gescheiden geschiedt. De hinderpaal op den weg der ontwikkeling van het voortreffelijk toestel is weggeruimd en men verkrijgt verrassende resultaten.

In de zeeftlooze kogelmolen met windseparatie is een maalsysteem bereikt, waarvan de groote voordeelen, met betrekking tot de capaciteit, het nuttig effect en de eenvoudigheid, het onder alle andere apparaten steeds een plaats verzekert. De kogelmolen met windseparatie, waarvan hier een beschrijving volgt, wordt vervaardigd door de firma Gebr. Pfeiffer te Kaiserslautern, vertegenwoordigd door de firma van der Schuyt & Kuntze, ingenieurs, Amsterdam.

Deze kogelmolen bestaat uit een trommel met doorloopende sterke stalen as, die van buiten ondersteund wordt door wit metalen kussenblokken met ringsmering. De smeedijzeren eindplaten, van binnen beschermd door pantserplaten van het beste Koquillenhartguss van bijzondere legeering, zijn door middel van sterke naven op de as bevestigd. Een dezer naven dient tegelijkertijd als toevoer voor het materiaal, dat kan worden aangevoerd in een grootte, zooals de doorlaat van de naaf dit toelaat, dus met een doorsnede van ca. 100—150 mM. De aan de eindplaten met bouten vastgeschroefde maaltreden zijn evenredig smal; elke trede bestaat uit één enkel stuk, het materiaal is

kroezengietstaal van uitgezochte voortreffelijke kwaliteit en met bijzondere zorg vervaardigd (vastheid 65—70 KG. per mM^2.). De maaltreden bezitten geenerlei verzwakkende gaten, gleuven of dergelijken, zij behouden dus hun weerstandsvermogen tegen breuken tot den uitersten graad van slijtage. Ook is een dicht hameren der uitlaatopeningen door de kogels, bij deze constructie uitgesloten; evenzoo vervalt het opruimen en vrijmaken der openingen. De duurzaamheid van de maalplaten is tengevolge van hun constructie en kwaliteit buitengewoon groot. De verhoogingen van de eene maaltrede naar de andere zijn voorzien van openingen, die het uittreden van het genoeg verkleinde maalgoed toelaten. Deze openingen zijn van buitenaf gemakkelijk te verstellen, zij kunnen naar behoefte vernauwd of wijder gemaakt worden, waardoor aan het maalgoed de gewenschte fijnheid gegeven wordt. De maaltrommel is omgeven door een stofmantel, waarvan het onderste trechtervormige deel het uitloopende materiaal opneemt en daarna naar een bekerwerk voert, dat het maalgoed in een patent-windseparator brengt. Deze is met 't oog op ruimtebesparing in den regel onmiddellijk boven den molen aangebracht. Deze separator is een sorteerinrichting die in honderden uitvoeringen goed voldoet; zij bewerkt een scheiding van het maalfijne uit het grove door een in het apparaat zelf ontwikkelden en daar circuleerenden luchtstroom. Het toestel heeft slechts drie openingen, namelijk die voor toevoer, en de beide uitloopen voor gries en meel; het vordert geen exhaustoren of andere hulptoestellen, geen stofkamers, heeft geen zeeften, dus geen slijtage, terwijl de fijnheid van het meel ten allen tijde gemakkelijk naar wensch veranderd kan worden. Eenmaal ingesteld, levert de separator ononderbroken en zonder storing of toezicht hetzelfde product. Last van stof is bij stofdicht vervaardigde pijpaansluitingen onmogelijk. Het meel dat gereed is, kan dadelijk in zakken gedaan of in silo's enz. getransporteerd worden, terwijl het gries ter verdere vermaling automatisch naar den kogelmolen terugkeert.

De zeeftlooze kogelmolen werkt voortreffelijk en is reeds in gebruik voor cement (zakkenkalk) portlandcement (ruw materiaal, schachtoven- en draaiovensteenen) gips, beenderen-meel, Thomasslakken en phosphaten. De capaciteit is zeer gunstig, daar van 5 tot 6000 KG. in één enkelen molen bij cementfijnheid verwerkt worden. Ook iets vochtige materialen kunnen zonder bezwaar vermalen worden.

CONGRESSEN.

VIIe Internationaal Congres voor Architecten. London, 1906.

Van het Comité van organisatie voor het Congres ontvingen wij de volgende opgave van de onderwerpen die op dit Congres, te houden van 16 tot 21 Juli 1906, behandeld zullen worden.

1. Over de uitvoering van belangrijke Rijks- en Stedelijke gebouwen, door gesalarieerde ambtenaren.

2. Het artistieke eigendomsrecht van architectonische werken en van bouwkundige teekeningen.

3. Constructies in ijzer (staal) en in gewapend beton.

a. Algemeene beschouwingen.

b. Vragen in het bijzonder betrekking hebbende op aesthetica en de hygiëne van zeer hooge bouwwerken.

4. Bouwkundige opvoeding van het publiek.

5. Wettelijke regeling van den titel en het diploma van architect.

6. Tot op welke hoogte moet een architect theoretisch en practisch opgeleid worden tot uitvoerder.

7. Ontwerpen en aanleggen van straten en pleinen.

8. Moet aan den architect onbeperkte macht over andere kunstenaars en handwerklieden gegeven worden bij den bouw, tot aan de voltooiing, van gebouwen voor het Rijk of den openbaren dienst?

9. Over de verantwoordelijkheid der Regeeringen met betrekking tot het instandhouden van nationale monumenten.

Het Comité zal gaarne rapporten over een of meer der bovengenoemde vraagpunten ontvangen ter behandeling in het Congres.

Deze rapporten moeten in het Engelsch, Fransch of Duitsch gesteld zijn.

Elk rapport moet vergezeld zijn van een résumé van ten hoogste duizend woorden.

De rapporten en résumés moeten, ten einde gedrukt te kunnen worden, vóór 30 April 1906 zijn ingekomen bij het Comité d'Organisation, en geadresseerd worden aan den: Secretaris van het Comité d'Organisation, 9, Conduit Street, London, W.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 11 November 1905. *Het artistieke auteursrecht van den bouwmeester.*

Het drijven van goud en zilverwerken.

De Siegwartbalk. Deze balken worden in de fabriek gereedgemaakt en droog op het werk geleverd. Het zijn holle balken van cementspecie of beton, in de zijwanden versterkt met staven van rondijzer of draad tot het opnemen der trekspanningen. Zij worden geleverd, al naar hunne bestemming in breedten van 25 c.M., en hoogten van 9, 12, 16, 18, 21 en 24 c.M., en worden onmiddellijk op de muren of draagbalken gelegd. Na het aangieten der langsvoegen tusschen de balken zijn vloer en plafond tegelijkertijd gereed.

Architectura, 11 Nov. *Praat voor de vaak*, door H. Walenkamp. Beschouwingen over de Tentoonstelling van A. et A., die veel waardeering en ook veel voldoening heeft geschonken, maar waaromtrent zoo weinig is geschreven in de eigen organen der bouwkunstbeoefenaren.

Het „Technisch gedeelte" geeft artikelen over: *Luchtverversching* in gesloten ruimten, door P. Ohmstede; *Het binden en verharden van Portland-cement; Tallowood en Moa* als hardhout voor vloeren.

De Bouwwereld, 8 Nov. 1905. Slot van: *Het Romeinsche bouwwezen ten tijde van Keizer Augustus,* door E. Dietrich. (Vertaald uit: Zentralbl. d. Bauverw.)

De Juryleden der Vredespaleis-prijsvraag. 1. Thomas Edw. Collcutt. Levensbericht met portret.

Glazen bouwsteenen (Faust) van de Sächsische Glaswerke Act. Gez.

Technisch Weekblad, 9 Nov. Vervolg van: *Technologie van het ijzer.*

UIT DEN VREEMDE.

In „The Building news" komt een artikel voor waarin het Liernurstelsel in sommige steden van Engeland, bijv. Stansted, toegepast, besproken wordt als een uitmuntend stelsel, afdoende, gezond en goedkoop.

Te Brussel overleed op 59-jarigen leeftijd Isidore Verheijden, directeur der Academie. Hij had een grooten naam als landschap- zoowel als portretschilder. Vele zijner beroemdste en beste stukken prijken in het „Musée Moderne" te Brüssel.

Het electrisch licht aan het Victoria-Station te Londen en te Brighton is wederom door moderne gasverlichting vervangen. Hiermede wordt meer dan f 12000 per jaar bespaard.

Zoo nu en dan wordt voor het een of ander doel een stukje van het beboschte gedeelte van het „Bois de Boulogne" afgenomen.

Ernstige requesten zijn nu aan den Conseil Municipal te Parijs gezonden, om met het oog op de volksgezondheid, hier nimmer meer toe over te gaan, maar integendeel de parken, evenals in Londen en andere groote steden, liever uit te breiden.

Het adres wijst er op, dat bij het laatst gehouden Congres over tuberculose voor al gebrek aan versche lucht als een der groote oorzaken van het ontstaan der tuberculose genoemd werd, en dat vooral in de Engelsche steden, na het stichten van groote parken, het sterftecijfer aanmerkelijk is afgenomen.

De Hygiënische tentoonstelling te Weenen, geopend tot 16 April 1906 schijnt hoogst belangrijk te zullen worden.

BERICHTEN.

Beeld der Beurs te Rotterdam. Zooals vrijwel algemeen bekend is — schrijft de N. Rott. Ct. — heeft Stracké het Mercurius-beeld vervaardigd, dat den voorgevel van de Rotterdamsche Beurs versiert. Minder bekend is het wellicht dat Ary Scheffer het ontwerp voor dit beeld heeft geleverd. De schets in potlood door Scheffer op verzoek van de commissie voor het beeld gemaakt, was in het bezit van den zoon van den beeldhouwer, namelijk van den Haagschen beeldhouwer Leo P. Stracké, die deze door Scheffer onderteekende schets aan het Museum van Oudheden heeft geschonken.

Kasteel Zwijnsbergen. Dit oud-adellijke kasteel met bijbehoorende gronden is voor *f* 35 000 aangekocht door de Haagsche maatschappij van onroerende goederen.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

	ouderdom		salaris per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar	23	jaar	f 65.—
„	39	„	- 90.—
„	31	„	- 100.—
„	26	„	- 90.—
„	37	„	- 80.—
„	28	„	- 75.—
„	27	„	- 60.—
„	48	„	- 100.—
„	21	„	- 60.—
„	23	„	- 80.—
Bouwkundig Opz.-Teekenaar	26	jaar	f 100.—
„	24	„	- 85.—
„	20	„	- 60.—
„	26	„	- 90.—
„	21	„	- 45.—
„	22	„	- 60.—
„	21	„	- 75.—
„	20	„	- 60.—
„ Teekenaar	19	„	- 30.—
„	21	„	- 50.—
„	17	„	- 30.—
„	23	„	- 40.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 20 NOVEMBER.

AMSTERDAM. Bestek no. 1041. Het maken van 4 dubbele en 3 enkele steenen wachterswoningen op den spoorweg Almelo—Salzbergen tusschen de stations Hengelo—Oldenzaal. Raming f 33040.

De Holl. IJz. Spoorw. Maatij. n.m. 1½ u. (Gr. tijd) in het centraal personenstation. Aanw. 15 Nov. v.m. 11½ u. (Gr. tijd) van uit het station Hengelo.

DINSDAG 21 NOVEMBER.

GANZEDIJK (GRON.). Het bouwen eener bakkersbehuizing op aan te wijzen plaats aan den klinkerweg.

De arch. B. Hommes, 's av. 7 u. in 't logement van H. v. d. Holt, alw. bestek en teek. ter inzage en ad f 0,50 verkrijgb. Inl. geeft gen. arch. Aanw. gedaan

WOENSDAG 22 NOVEMBER.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een villa op een terrein aan de Marthalaan te Enschedé.

De archit. R. van der Waard Hzn. 's midd. 12 u. in hotel „de Graaff". Bestek met teek. zijn van af 9 November tegen f 10 per stel verkrijgbaar ten kantore van den archit., en worden op den dag der aanbesteding à f 7,50 weder teruggenomen. Aanw. 22 Nov. v.m. 9 u.

VRIJDAG 24 NOVEMBER.

ALMELOO. Het sloopen der perceelen aan de Groote Straat te Almelo, wijk G. no. 118 en 119, benevens eenige woningen in de Kerkengang en het ter plaatse bouwen van twee woon- en winkelhuizen.

De arch. J. M. en Jan G. Wolff, 's av. 7 u. in café „de Unie". Bestek en teek. vanaf 20 Nov. ter inzage in genoemd café en zijn ad f 2 verkrijgb. bij gen. architecten. Aanw. 24 Nov. v.m. 11 u.

MAANDAG 27 NOVEMBER.

's-GRAVENHAGE. Het maken van den onderbouw voor het Museum van natuurlijke historie, gelegen in het van der Werffpark. te Leiden. Ram. f 65450.

Het prov. best. v.m. 11½ u. Bestek ter lezing aan het gebouw van het min. van Binnenl. Zaken, aan dat van het prov. best. van Zuidholland, te 's-Hage en te bekomen bij M. Nijhoff te 's-Hage. Inlicht. te bekomen bij den rijksbouwkundige over de onderwijsgebouwen en bij den opzichter van het Bot. Laboratorium P. M. J. van Oerle, te Leiden. Aanw. 20 Nov. n.m. 2 u.

HENGELO. (O.). Het bouwen van een hotel met toebehooren, aan den hoek van Stationsplein en Beursweg.

De archit. W. Elzinga, n.m. 5 u. in café B. Friesen. Bestek en teek. ad f 2 en inlicht. bij gen. archit. Aanw. 27 Nov., v.m. 9½ u.

LANGEZWAAG. Het bouwen eener stelphuizinge aan den Kunstweg aldaar.

De kerkvoogden der Ned. herv. gemeente v.m. 10 u. in logement „Zwaan" alw. bilj. onder lettter „K" in te leveren, en teek. ter inzage. Bestek ad f 1 bij R. de Roos. Aanw. gedaan.

DINSDAG 28 NOVEMBER.

HAARLEM. Het bouwen van een villa te Bentveld bij Aerdenhout.

De arch. J. London v.m 11 u. in café Neuf.

MAANDAG 4 DECEMBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van eene brugwachterswoning te Vianen, behoorende tot de werken van het Merwedekanaal in de provincie Zuidholland. Raming f 3945.

Het prov. best. v.m. 11½ u. Het bestek, no. 214, ligt na 20 Nov. ter lezing aan het gebouw van het min. van W., H. en N. aan de lokalen der prov. best., en is te bekomen bij Gebrs. van Cleef te 's Hage. Inlicht. te bekomen bij den hoofdingenieur-directeur in de 10e directie te 's-Gravenhage, bij den ingenieur Kempees te Gorichem en bij den opzichter Sips te Vianen. De nota van Inl. ligt op 27 en 28 Nov. ter inzage bij den opz. Sips, van 9 tot 4 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

3 NOVEMBER.

BEILEN. (DR.). Het bouwen van eene nieuwe boerderij te Zwiggeltje, gemeente Westerbork, Drente, aan het Oranjekanaal, nabij sluis II, onder bijlev. van de daartoe ben. materialen, transporten, arbeidsloonen, enz., op een vrij terrein. Door de heeren L. Coolman en J. Dijkhuis.

Laagste inschr. T. Wieringa, Zijldijk f 6850. Niet Gegund.

6 NOVEMBER.

VEENENDAAL (ONDERH.). Het aanbouwen van een weverij aan de fabriek der maatschappij voor Textiel Industrie, voorh. C. Roesingh en Zn.. aldaar.

Laagste inschr. J. de Geit, f 9790. Gunning aangehouden.

7 NOVEMBER.

GEMERT. Het bouwen van twee woonhuizen aldaar, voor rekening van S. Weyers te Mierlo.

Laagste inschr. G. Tillemans, Helmond, f 1270. Gegund.

HARDERWIJK. Het sloopen van de perc. *a.* 123, *a.* 124 en *a.* 125 aan de Bruggestr. en het ter plaatse bouwen van een woning. Door den arch. E. Knedel te Ermeloo.

Laagste inschr. H. Bos, Putten, f 6725, Gegund.

8 NOVEMBER.

HILVERSUM. Het uitbreiden der plateelfabriek en bouwen van een dubbel woonhuis aan den Laarderweg. Door den bouwk. B. H. Bakker.

Laagste inschr. B. A. van Rhijn, f 13280. Gunning aangehouden.

9 NOVEMBER.

ARNHEM. Bestek no. 221. Het bouwen van een kazernement te Ede, (14de gedeelte), onder het beheer der genie te Arnhem (bestaande in het maken van voertuigloodsen, wegen en hekken.) Raming f 46650. Door De genie.

Laagste inschr. Maatij. voorh W. Arntz en Co., Millingen, f 43980.

HAARLEM. Het bouwen van een automobielenmagazijn met twee werkplaatsen en twee bovenwoningen aan de Raaks, Hoek Zijlvest, te Haarlem. Door den architect J. v. d Ban.

Laagste inschr. J. v. Gelder, f 27915.

HAARLEM (ONDERH.) Het bouwen van de villa „Midduin" in den Aerdenhout, voor den heer T. H. v. Eeghen te Amsterdam. Door den arch. E. verschuijl te Hilversum.

Laagste inschr. H. v. 't Wout, f 27250. Gunning aangehouden.

LOPPERSUM (ONDERH.). Het verbouwen van de smederij van den heer J. Eestman. Door den arch. A. de Leeuw Wieland.

Laagste inschrijver J. Lenting, Ten Post, f 2203 Nog niet gegund.

10 NOVEMBER.

MEPPEL. Het bouwen van een cement pannenfabriek, a d Zomerdijk. Door den arch. G. Otten Jz.

Laagste inschr. F. Kok, f 2750. Gegund.

WADDINGSVEEN. Het bouwen van een bouwmanswoning met houten schuur en twee bergen, in den polder „Achterof". Door den heer K. v. d. Torren.

Laagste inschr. G. van Ottersloo, Waddinxveen, f 9925* * Gegund.

11 NOVEMBER.

HAARLEM (ONDERH.). Het sloopen en weder opbouwen van huize „Sinneveld" te Santpoort. Door den arch. Joh. F. W. Stom.

Laagste inschrijver G. J. v. Slingerland, Schoten, voor f 6780. Gegund.

NIJMEGEN. Het bouwen van een benedenen bovenhuis aan de Guyotstraat. Door den arch. B. J. Claase

Laagste inschr. P. Langeveld, f 9945.

ROTTERDAM. Het bouwen van een machinefabriek met kantoren enz., op een terrein aan den West-Zeedijk tegenover de Electr. centrale. Door de firma v. d. Kuij—v. d. Ree.

Beton. Laagste inschr. A. H. van Hemmen, f 23283.

Metselwerk. A. H. van Hemmen, f 23683.

TILBURG. Het uitbreiden der bestaande fabrieksgebouwen, waaronder 1200 vierk. meter shedbouw. met bijlevering van alle materialen, transporten. enz. daartoe benoodigd. De firma Swaegemakers-Caesar.

Ingekomen 31 biljetten. Hoogste inschr. Adr. v. Boxtel, Tilburg, f 18400; laagste L. Jongen, id., f 15597, Gegund.

13 NOVEMBER.

AMSTERDAM. *a* Het bouwen van werkplaatsen in den tuin van het armenhuis; *b.* het inrichten der bestaande werkplaatsen tot slaapzalen en het maken van eene waschplaats, privaatgroepen, enz. Door het gem. bestuur.

Laagste inschr. H. Pleiter Jr., f 16424.

OLDEBROEK. Het bouwen van een ontroomingsstation c. a. aldaar. Door den arch. D. Kok Jzn te Harderwijk.
Laagste inschrs. G. Wilke en W. Noorman, Zwollerkerspel, voor f3645. Nog niet gegund.

VALKENBURG (Z.-H.). Het bouwen van een woonhuis met schuur op een terrein langs den straatweg van Valkenburg naar het Haagsche Schouw, bij de Wassenaarsche watering. Door den heer L. Verhaar te Rijnsburg.
Laagste inschr. A. Oosterlee, Valkenburg, f1753. Gegund.

WINTERSWIJK. Het bouwen van een woonhuis aan het Molenpad aldaar. Door den heer B. W. Stemerdink.
Laagste inschr. D. Nijenhuis, f1819. Geg.

14 NOVEMBER.

DELFT. Het bouwen van een school met 6 lokalen en onderwijzerswoning, op een terrein aan de Phoenixstraat aldaar. Door het best. der Ned. Herv. gemeente.
Laagste inschr. P. C. Panny, Zierikzee, f21098. Gunning aangehouden.

HAARLEM. Het bouwen van een pastorie met catechismuskamers, vergaderlokaal en bergplaatsen op het terrein aan de Nieuwe Groenmarkt no. 12 en 14 en Zoetestraat no. 5 en 9 naast de parochiekerk aldaar. Door het R.-K. paroch. kerkbest.
Laagste inschrijver C. A. M. Jonckbloedt, f38749.

15 NOVEMBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van een kantongerecht te Nijmegen en daarmede in verband staande werken. Raming f41470. Door het min. van Justitie.
Laagste inschrs. F. W. Fresen, Arnhem, en B. Wassink, Velp, f39350.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter*. F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

25 NOVEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 47.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling Amsterdam.

595e Vergadering, te houden op Vrijdag 1 December a.s. des avonds te 8 uren in het Maatschappelijk Gebouw.

Agenda: De regeling van prijsvragen, mede naar aanleiding van de prijsvraag voor het Vredespaleis.

Met inleiding en gemotiveerde conclusie van het Bestuur.

INDIRECTE VERWARMING. VENTILATIE.

I.

Ten einde tegemoet te komen aan het gebrek aan ventilatie, dat bij de bekende verwarmings-systemen bestond, paste men de indirecte verwarming toe en bewerkstelligde de ventilatie op drie verschillende manieren: door luchtverplaatsing in het leven te roepen, 1°. door temperatuurverschil, 2°. door den schroefventilator en 3°. door den centrifugaal ventilator.

Voor we de drie genoemde methoden met elkaar vergelijken, willen we in ruwe trekken de verwarmingshistorie in het algemeen even de revue laten passeeren.

Vuur op een steen of op den grond van de hut was de meest primitieve vorm van verwarming; rook en verbrandingsgassen zochten dan zoo goed mogelijk een heenkomen naar buiten, doch maakten het verblijf natuurlijk niet aangenaam voor de bewoners.

Toen toenemende beschaving de hutten in huizen veranderde, werd de haard de plaats, waarvan verwarming uitging en van waar ook de historie van vorsten, krijgers, reizigers en dichters van mond tot mond ging, de plaats dus niet alleen van lichamelijke verkwikking, maar ook van geestelijke ontwikkeling, het brandpunt in materieelen zoowel als in idealen zin, waar men uitrustte van lichamelijke vermoeienissen, en voor geest en hart voedsel opnam, ten einde kracht en moed te scheppen voor den strijd des levens.

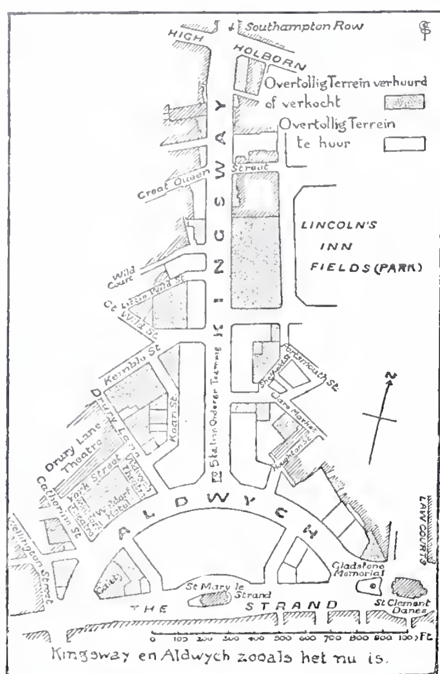
Wie aan iemands haard plaats nam werd als lid van het gezin beschouwd en het hoogste doel, waarnaar gestreefd werd, was een eigen haard te bezitten, want: „Eigen haard was goud waard." Sprookjes en sagen, geschiedenissen van oorlog of min, van rooven of ontdekken, van wetenschap of kunst, van volksgeloof of bijgeloof, werden bij voorkeur rond den haard verteld.

De haard bekleedde dus in vroeger tijden eene voorname plaats, zoowel in het toenmalige heden, als voor de later komende toekomst; onze historische kennis van het verleden zou vermoedelijk zonder den haard veel minder uitgebreid zijn.

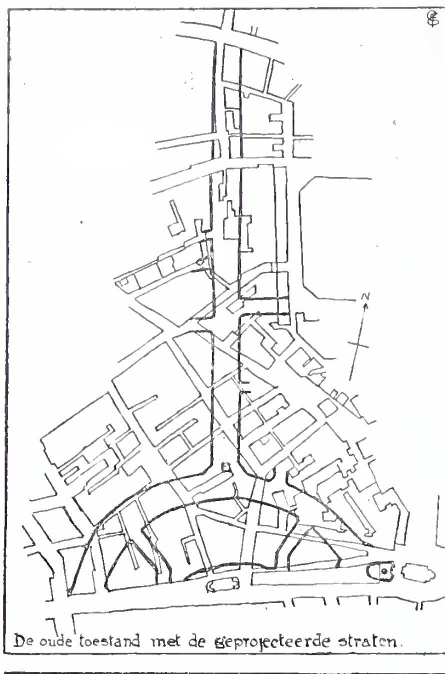
Even als op elk gebied bleef ook op het verwarmingsgebied jaren en eeuwen betrekkelijke stilstand heerschen en eerst in de 19e eeuw van stoom en electriciteit, die op elk terrein reusachtige omwentelingen bracht, onderging ook het verwarmingswezen totale wijzigingen en verbeteringen, al moest ook bij deze zaak, evenals bij haast alle anderen, de materieele vooruitgang gepaard gaan met een totaal verlies van alles, wat aan poëzie, in dit geval de poëzie der huiselijkheid en der gezelligheid, doet denken.

De genoegelijk glimmende en gloeiende turven, die de gedachte aan stilte, rust en warmte opwekten, de gezellig knapperende en knetterende beuken blokjes, waarvan het grillig vlammenspel in het dommelende schemeruur allerlei fantastische lichteffecten teweeg bracht, welke effecten op hunne beurt weder allerlei droomen en gedachten opwekten, die met materialisme niets uitstaande hadden, waren gedoemd uit en met hunne omgeving te verdwijnen, en plaats te maken voor allerlei modellen van zwartjan's, alias kachels, die u bezoedelden, als gij ze (de kachels nl.) koud te kort naderde en u venijnig brandden, als gij ze warm aanraakte. En wat al veranderingen onderging de kachel niet, van af

baksteenen gebruikt; deze laatste waren hoofdzakelijk noodig bij den bouw van den electrischen ondergrondschen tunnel voor electrische trams, onder de geheele lengte van Kingsway doorloopende. De lengte der twee nieuwe straten te samen is drie kwart van een mijl (1206,75 M.). De breedte is overal 100 feet (30 M.), waarvan 60 feet (18 M.) voor rijweg en 20 feet (6 M.) trottoir aan elke zijde, behalve een kort eind in Southampton Row, waar de breedte van huis tot huis maar 80 feet (24 M.) is. De trottoirs zullen met boomen beplant worden, waarvan er al eenige staan.

Kingsway en Aldwych zooals het nu is.

De oude toestand met de geprojecteerde straten.

De verlichting van Kingsway en Aldwych geschiedt door gas onder hoogen druk; elke lamp zal een lichtsterkte van 700 kaarsen hebben.

Verscheidene gebouwen moesten door deze verbetering opgeruimd worden, o. a. de kantoren der Strand Newspaper Company, die tegenover den ingang stonden van de centrale binnenplaats van Somerset House. Ook was men genoodzaakt het Gaiety-Theatre te sloopen en weder nieuw op te bouwen; nu neemt dit den westelijken hoek in van Aldwych en Strand. Het nieuwe Waldorf-Theatre vormt een verder gedeelte van Aldwych en staat op den hoek van deze nieuwe straat en Catherine Street. Verder worden het Waldorf-Hotel en het Aldwych-Theatre ook in hetzelfde blok, tusschen Drury Lane en Catherine Street, gebouwd. Dit zullen de eerste publieke gebouwen zijn die aan de nieuwe straten gelegen zijn, en zij nemen met recht de voornaamste plekken in van de Strand Improvement Scheme (ontwerp voor het verbeteren van Strand). Op 4 November werd ook het standbeeld van Gladstone, de groote Engelsche staatsman, onthuld, en hiermede werd wederom het nu verbreed zijnde Strand en het Oostelijk eind van Aldwych verrijkt.

Onder Kingsway ligt een systeem van ondiepe ondergrondsche tramwegen. In 1902 kreeg de Raad machtiging van het Parlement om een tunnel te maken van Southampton Row, langs Kingsway en Aldwych, naar de Victoria Embankment aan de Thames, en ook om tramwegen in den tunnel te maken, echter alleen tot aan de Noordelijke zijde van Strand. Dit alles is nu voltooid en er zijn stations aan de Noordelijke en Zuidelijke uiteinden van Kingsway. Het grootste gedeelte van den tramweg-tunnel is dicht aan de oppervlakte der straat; er zijn echter verscheidene soorten constructies in den geheelen afstand tusschen de twee uiteinden der lijn. Bij Theobald's Road (boven Southampton Row) liggen de rails aan de oppervlakte en dalen dan onder Southampton Row door middel van eene insnijding in het midden der straat. De twee lijnen worden dan voortgezet in gegoten ijzeren buizen, in de diepte liggende, onder Holborn, om weder te rijzen tot dicht aan de oppervlakte van den weg bij het station in Kingsway, een weinig ten Noorden van Great Queenstreet. Van af dit punt, tot aan het station bij de samenkomst van Kingsway en Aldwych, ligt de tunnel dicht aan de oppervlakte der straat. Nadat hij onder den Westelijken arm van Aldwych gedraaid is, kruist de tunnel onder het Strand in gegoten ijzeren buizen die in de diepte liggen, en gaat verder door onder Wellington Street, waar de rails 33 feet (11 M.) onder den grond liggen, om eindelijk te voorschijn te komen op de Embankment van de Thames.

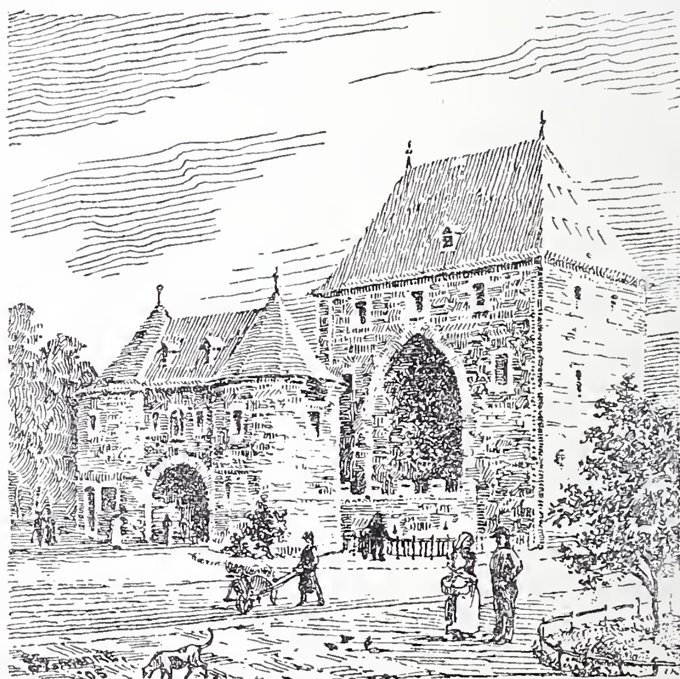
Weer onder dezen tramwegtunnel is men bezig den Great Northern en Piccadilly Spoorweg te bouwen, die mettertijd onder de Thames door naar Waterloo Station zal doorgetrokken worden.

Nu Kingsway en Aldwych voor het publiek zijn geopend, mag men er zeker van zijn, dat de leelijke open plek te midden van Londen binnen korten tijd zal ingenomen zijn door statige gebouwen.

E. Findlay Smith.

PONTTHOR TE AKEN.

(Begin 14de eeuw.)

Toen de leden der Maatschappij in September j.l., na te Maastricht vergaderd te hebben, te Valkenburg kwamen, vonden zij aldaar van hun medelid, den heer J. D. Landré, Architect, Kön. Baugewerkschule-Oberlehrer, te Aken, door ambtsbezigheden verhinderd was de vergadering bij te wonen, een door hem geïllustreerden vriendschappelijken groet, tevens ter herinnering aan het bezoek aan Aken in het jaar 1904.

De leden die toen den tocht naar Aken medemaakten, zullen zich ongetwijfeld nog wel den vriendelijken en onvermoeiden gids aldaar, den heer Landré, herinneren. Als een

souvenir aan hem — tevens aan 't bezoek te Aken — geven wij hier eene reproductie naar zijne penteekening die zijn gewaardeerden groet opluisterde.

EUGÈNE LACOMBLÉ.

Zaterdag, 18 November 1905, overleed te Arnhem op ruim 70 jarigen leeftijd de heer Eugène Lacomblé. Tot voor eenige jaren was hij leeraar in het boetseeren aan de toenmalige Polytechnische School te Delft, tot welk ambt hij in 1865 geroepen werd, en leeraar aan de Academie te 's Gravenhage.

Bij de teraardebestelling welke Dinsdag l.l. op de begraafplaats Moscowa te Arnhem plaats vond, werden de verdiensten van Lacomblé als kunstenaar en docent gehuldigd door zijn oud-leerling Bart van Hove, Voorzitter van Arti et Amicitia, en door den rector magnificus van den Senaat der Technische Hoogeschool te Delft, den heer Prof. Dr. Hoogewerff.

Behalve door Prof. Odé, die den overledene eenige jaren geleden opvolgde, werd door verschillende kunstenaars en oud-leerlingen stille hulde gebracht.

De herinnering aan zijne zeer sympathieke persoonlijkheid zal blijven voortleven bij hen die het voorrecht hadden Lacomblé van nabij te kennen.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling 's-Gravenhage 17 November.

Na opening der vergadering wordt door den Voorzitter medegedeeld, dat door het Bestuur een adres is gericht tot den Gemeenteraad in verband met het ontwerp der nieuwe bouwverordening, die binnenkort zal worden behandeld; daarin is gezegd, dat de Afdeeling zich in hoofdzaak vereenigt met de wijzigingen door de Gezondheidscommissie voorgesteld, behoudens eenige punten, die nader in het adres zijn aangegeven.

Vervolgens werd medegedeeld, dat het Bestuur der Afdeeling zich heeft aangesloten bij de besturen van andere vereenigingen om door gemeenschappelijk optreden te trachten te voorkomen, dat overeenkomstig het voorstel van het gemeentebestuur wordt besloten tot gedeeltelijke demping van den Hofvijver. De daartoe gekozen commissie heeft vooraf de steun der Regeering ingeroepen, door op een audiëntie bij de Ministers van Waterstaat en van Financiën de bezwaren mede te deelen; daarna hebben de besturen der verschillende vereenigingen zich gezamenlijk gewend tot het gemeentebestuur om hun bezwaren kenbaar te maken en hoewel hierbij niet het verwachte succes is verkregen, is tòch de toezegging ontvangen, dat B. en W. na kennis te hebben genomen van het adres, de gelegenheid zouden geven de bezwaren mondeling te komen toelichten.

Hierop hield Prof. Sluijterman, Hoogleeraar aan de T. H. School een voordracht over de Engelsche buitenwoningen, de bewoners, hun interieurs, tuinen, enz., waartoe een excursie van eenige Professoren met Studenten der T H. S. naar Engeland de aanleiding was.

Evenals spreker deed kan hierbij voor het verslag van de reis worden verwezen naar hetgeen daarvan reeds in dit blad is gepubliceerd

Op dezen avond werd meer speciaal behandeld de Engelsche buitenwoning en de indruk verkregen te Haslemere en Godalming.

Een algemeene beschouwing van het Engelsche volk, in zeden en gewoonten zoo geheel verschillend van de bewoners van het vaste land, liet spreker hier aan voorafgaan. Daarbij werd gewezen op verschillende sprekende eigenschappen. vooral het sterk op den voorgrond tredende individualisme. de behoefte aan vrijheid in bewegingen en den kalmen aard, waarmede gepaard gaat een groote liefde voor het buitenleven, een bijzondere verzorging van het huis en de behoefte aan gezonde lichaamsbewegingen. Dit alles geeft aan de inrichting der huizen ook een bijzonder karakter en vooral aan de buitenwoningen, waar de bewoners geheel vrij zijn om die naar eigen keuze in te richten.

Voor het buitenleven getroosten de Engelschen zich dikwijls groote opofferingen; dikwijls ver van de steden verwijderd richten zij zich buitenhuizen in, practisch en hygiënisch en geheel naar eigen smaak te midden van met zorg aangelegde tuinen.

De lust naar confort maakt daarbij een groot dienstpersoneel noodig, zoodat voorbeelden zijn aan te wijzen. waarbij het eigenlijke woonhuis slechts $^1/_3$ of $^1/_4$ van de bebouwde ruimte in beslag neemt. Hierop werden met behulp van goed geslaagde lichtbeelden eenige van die buitenhuizen vertoond, waarbij door spreker nader op verschillende details werd gewezen. Het hierbij tentoongestelde was het werk van de Architecten Townsend, Lutyens, Turner en Voysey. Vooral bij de laatste is op te merken, dat deze een studie heeft gemaakt van de oude Engelsche boerenwoning, en in allerlei onderdeelen veel daaraan heeft ontleend. Verder tracht deze woning en tuin zoo nauw mogelijk met elkander te verbinden, zoodat het een is te beschouwen als een voortzetting van het andere. Na een pauze werden nog eenige lichtbeelden vertoond, waarbij een interessant overzicht werd gegeven van de hal in het Engelsche huis, van af de vroegste tijden. Dit met nog eenige lichtbeelden van merkwaardige Engelsche gebouwen vormde het slot van de interessante voordracht, die met groote belangstelling door de aanwezigen werd gevolgd.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 18 Nov. 1905. *In het westen van Londen.* Beschouwingen over de Engelsche bouwkunst in het algemeen en die van heden ten dage in dat gedeelte der stad.

Materiaalvervalsching in de kunstnijverheid.

Architectura, 18 Nov. *Prijsvraag winkelhuis en magazijn* te Arnhem. Voorstel der Commissie van beoordeeling. De inzenders der ontwerpen: „1 Oct. 1905." „Sport", en „Laura I—II", zullen tot een engeren wedstrijd worden uitgenoodigd.

'N simpele opmerking naar aanleiding van de meubelen op A. et A's tentoonstelling; met afbeeldingen. De heer H. Walenkamp toont in dit artikel aan, hoe „materiaal" dienstbaar moet zijn aan „bestemming".

Inhoud van het „Technisch gedeelte": *Proefnemingen met de inwerking van Portland-Cement op ijzer. Onbrandbaar hout. LuchtververSching* in gesloten ruimten, door P. Ohmstede. *De ijzerarchitectuur.*

De Bouwwereld, 15 Nov. Voortzetting van het artikel: *Reisindrukken van Engelsche bouwkunst,* door J. H. W. Leliman. De schrijver behandelt hierin de Engelsche woningkunst; een bijbehoorende plaat geeft afbeeldingen van het landhuis „New-Place" te Haslemere, architect Voysey, „The red Court" te Haslemere, architect E. Newton te Londen, en „Berrydown", architect E. L. Lutyens te Londen.

De Juryleden der Vredespaleis-prijsvraag. H P. Nénot. Levensbericht met portret.

Een terugblik op de Jubileums-tentoonstelling van A. et A. Het karakter der tentoonstelling in haar geheel heeft den schrijver weinig bevredigd. Ten koste der architecten hebben de aanverwandte vakken, voor de kunstnijverheid, zich te breed ontplooid.

Technisch Weekblad, 16 Nov. Vervolg van: *Technologie van het ijzer.*

UIT DEN VREEMDE.

Het zevende internationale congres van architecten zal in 1906 te Londen gehouden worden van 16—21 Juli.

Alle te behandelen onderwerpen moeten vóór 30 April aan het uitvoerend comité ingezonden worden. Nadere inlichtingen verstrekt de secretaris van genoemd comité, 9 Conduitstreet, London W.

Frank E Kidder, in Amerika welbekend door zijn „Architect's and Builder's Pocketbook", overleed te Denver, Col., slechts 46 jaren oud. Van zijne hand is ook zeer bekend „Churches and Chapels" en „Building construction and Superintendence", een standaard werk van groote waarde, waarvan het 3e deel juist ter perse is.

Gegoten geëmaill. ijzeren waschtafels. — PECK & Co., Amsterdam.
Gegoten geëmailleerd ijzeren waschtafels — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst., 150 de Ruyterkade. Filiaal: 36, Rokin.
Glas in lood. — J. J. B. J. BOUVY. Dordrecht.
Grondboringen. — A. J STOEL Jr. Haarlem.
Hardhoutgraniet. — D. VAN ZETTEN, Raamwest 31, Haarlem.
Hardsteen. Marmer en Graniet — P. A. BAKKER, Rotterdam.
Houtgraniet. — PELT & HOOYKAAS, Rotterdam.
HEINEKEN'S GLAZENWASSCHERIJ. **Stoom Jaloezieën-, en Rolluiken-fabriek.** — 's GRAVENHAGE. Driehoekjes 3 voorheen Wagenstraat 39a. — AMSTERDAM. v. d. Helststraat 1.
Huisdeursloten — LIPS. Dordrecht.
Ingenieurs-bureau W. SCHLUSEN & Co., 's Gravenhage.
Jalousiën. — J. F. KRONER & ZONEN, Spuistr. 246. 248, 250, Amst.
Josson-Cement. — A. E. BRAAT, Rotterdam en Amsterdam.
Kunst- en Grofsmederij. v h. Firma J. T. van Vuuren, Amsterdam.
Kunstsmeed- en Koperwerken. — WIENER & Co., Amsterdam.
Lengtematen. duimstokken enz. — W. J. WEISSENO. Amsterdam.
Liften. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amst. (R. WAYGOOD & Co.)
Liften. Ventilatie. Gesm. ijzer. trappen. — JAN HAMER & Co., Amsterdam.
Looden en Inw. glasemail privaatleidingen. — OBELT. Amst.
Liften. (Hydraulische en electrische). — FRED. STIELTJES & Co. Amsterdam.
Luchtgasverlichting. NELL & STUTTERHEIM, Noordeinde 101, Den Haag.
Luminographie en Lichtdruk, Steendr. „Senefelder" Amsterdam.
— D. DE CLERCQ. Bloemendaal.
Machinefabriek Metaal- en IJzergieterij v h. SPOOR, WIJNVOORD & Co. 's-Gravenhage.
Nikkelinrichting-Instrumentmakerij. — F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yost. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam
Spiegel-,Vensterglas enz.—P. DOLK & ZN., Rotterdam—Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengesellschaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. - FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam. BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. ƒ 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. ƒ 17.—. * *

2 DECEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 48.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Boekwerken, ten geschenke ontvangen voor de bibliotheek der Maatschappij.

1. Van de uitgevers W. L. en J. Brusse te Rotterdam:

a. Kunst en Maatschappij, Lezingen van W. Morris. Vertaald door M. Hugenholtz-Zeeven, en van een levensschets voorzien door Henri Polak.

b. Over stijl in bouw- en meubelkunst, door H. P. Berlage.

2. Van den uitgever J. B. Wolters te Groningen: Rekenboek voor ambachtsscholen door G. Tiemersma Hzn. Eerste serie A. I. Eerste leerjaar. Meubelmaken en huisschilderen.

3. Van den uitgever F. van Rossen te Amsterdam:

a. De caissonwet. Kon. Besluit d.d. 27 Juni 1905 tot vaststelling van een algemeenen maatregel van bestuur, als bedoeld in Art. 1 der wet, met toelichtingen van Dr. G. Waller, arts.

b. Het hout als bouwmateriaal, door A. H. Berkhout, gepens. O. I. Houtvester.

4. Van de uitgevers W. L. en J. Brusse: Het ontwerpen van Vlakornament, door J. D. Ros.

5. Van den schrijver: De Trappenbouwer. Nieuw trappenboek door Johs. Voetberg. Directeur der Ambachtsschool te Sneek.

6. Van den uitgever D. Mijs te Tiel: Het projectieteekenen als voorbereiding voor het vakteekenen. Tweede stuk. Rechthoekige en scheefhoekige projectie Schaduwleer. Handleiding voor voortgezet teekenonderwijs en voor zelfoefening, door G. A. Scholten, Architect en Leeraar M. O.

7. Van de Verfraaiings-Commissie te 's-Gravenhage: Rede gehouden door J. Jurriaan Kok, op 23 Nov. 1905 ter bespreking van het voorstel van B. en W. in zake de demping van den Hofvijver.

8. Van den Nederlandschen Aannemersbond: Een terugblik. 1895 — 14 November — 1904.

INDIRECTE VERWARMING. VENTILATIE.

II.

(Vervolg van bladz 625.)

De ledige ruimte, waarin veel menschen bijeen komen, moet, vóór de personen er zijn, op een behagelijke temperatuur gebracht worden, een vraagstuk, dat gemakkelijk opgelost kan worden en ook voor geen enkel verwarmingsstelsel eenige moeilijkheid oplevert. Zoo gauw er echter een mensch binnentreedt, moet de luchtverversching versterkt worden, want de mensch is onbetwist een luchtbederver.

Een volwassen mensch brengt bij uitademing ongeveer 20 liter koolzuur voort per uur, dat is vijfmaal meer dan normale buitenlucht per 10.000 liter bevat, terwijl Pettenkofer als grens van het koolzuurgehalte 10 liter per 10,000 liter lucht aangeeft; een mensch brengt dus 33,3 M^3. lucht per uur tot aan de toegestane grens van het koolzuurgehalte.

De mensch is echter bovendien een niet geringe warmtebron; een volwassen mensch produceert per uur 100 warmte-eenheden, dat is eene hoeveelheid warmte, die in staat is om de uitstralings-verliezen van 5 M^2. $1\frac{1}{2}$ steensmuur bij 15° C. temperatuurverschil te equilibreeren, zoodat met toeneming der luchtverversching eene afneming van warmte-afgifte moet plaats hebben. Als eisch van eene goede inrichting geldt dus, dat er binnen zekere grenzen regeling moet kunnen plaats hebben zoowel van de hoeveelheid af te geven warmte, als van de hoeveelheid aan te voeren versche lucht. In verband met de omstandigheden moet dus de verwarming kunnen getemperd worden en de hoeveelheid lucht kunnen worden vermeerderd, een feit, dat de toepassers van de schroefventilatoren tot nu toe geregeld hebben genegeerd; van de bekende toepassingen toch werd er geen enkele ingericht voor veranderlijke snelheid.

Bovendien is voor de schroefventilatoren eene grens gesteld aan den door hen uit te oefenen druk. Slaan we de technische werken op dan zien we, dat als maximum de druk van eene waterkolom van 6 mM. hoogte bereikt wordt, en is het dus begrijpelijk, dat een bepaald quantum

lucht, gegeven bij een druk van 6 mM. waterkolom met vrijen uitlaat, heel wat kan verminderen, ja zelfs tot nihil terug kan gaan, als de omstandigheden ongunstig zijn, zooals bij: abnormaal groote wrijving in de luchtkanalen, bij toenemend soortelijk gewicht van de bedorven lucht, en bij weerstand door winddruk in de afvoerkanalen.

In de praktijk hebben de schroefventilatoren dan ook niet tot bevredigende resultaten geleid en ligt het dus voor de hand, dat men zijn toevlucht nam tot de centrifugaal-ventilatoren.

Hoogst merkwaardig mag het heeten, dat tot nu toe bijna uitsluitend Amerika het land is, waar de centrifugaal-ventilatoren voor verwarmings-doeleinden worden gebruikt, en waar men tevens in verband met deze ventilatoren splitsbare centrale verwarmingstoestellen toepast, niettegenstaande het gecombineerde vraagstuk: „verwarmen en ventileeren", overal een vraagstuk van den dag was en er aan ernstige beoefenaren van dezen tak der techniek toch nergens gebrek bestond.

Evenals alle nieuwigheden brak ook deze zich slechts langzaam baan en het is te verwonderen, dat, niettegenstaande verschillende toepassingen van het systeem zijn gemaakt, zoowel hier te lande als in andere Europeesche staten, en niettegenstaande reeds in het weekblad „De Ingenieur" van 18 Juni 1892, eene duidelijke beschrijving van het stelsel voorkomt, de toepassingen nog betrekkelijk zeldzaam zijn, ja, erger nog, in kringen, waar men ervan op de hoogte moest zijn, totale onkunde daaromtrent heerscht. Ook in „De Ingenieur" Nos. 5, 6 en 15 van den jaargang 1901 komen beschouwingen over de luchtverwarming voor.

De beide eerstgenoemde indirecte verwarmingsstelsels, die eveneens als luchtverwarmingsinrichtingen werden aangeprezen, hebben ten gevolge van hunne minder gunstige resultaten gedeeltelijk daaraan schuld; de algemeene regelingen, die hier te lande gelden bij het ontwerpen van groote inrichtingen dragen ten andere daartoe bij.

De bouwwerken zijn bij het ontwerpen één en alles, zij worden in détail bestudeerd en beschreven; de vraagstukken van zuiver technischen aard bekijkt men doorgaans pas na de aanbesteding, dus als het te laat is.

Welken technicus zijn niet lastige vraagstukken ter oplossing voorgelegd, waarvan de moeielijkheden grootendeels waren te ondervangen geweest, als men vóór den bouw de opgave had ontvangen?

Hoevele inrichtingen van utiliteit zijn niet met kunst- en vlieg-werk bij bestaande toestanden aangepast?

Hoelang zal het nog moeten duren eer aesthetica en utiliteit bij het ontwerpen samengaan?

Wat bij het ontwerpen van fabrieken en schepen geschiedt, zal toch ook wel kunnen plaats hebben bij het ontwerpen van schouwburgen, concert- en vergaderlokalen, groote kantoorgebouwen, enz.

Laten we na deze verzuchting over een algemeen heerschenden, ongezonden toestand in het kort de inrichting van het stelsel toelichten.

Deze bestaat uit een centrifugaalwan met regelbare snelheid, welke de lucht door een stelsel van kanalen en pijpen naar de te verwarmen en ventileeren lokalen voert, nadat de lucht gezogen of gedreven is door een centraal verwarmingstoestel, bestaande uit pijpenbundels, waardoor stoom gevoerd wordt; dit toestel is in deelen splitsbaar.

We zijn dus in staat, naar gelang van behoefte, een grooter of kleiner quantum lucht te verplaatsen, we zijn tevens zeker, dat de lucht, die de wan uitslaat, ook in de lokalen komt, want we zijn niet gebonden aan den maximum druk van 6 m.M. waterkolom der schroefventilatoren; als het noodig was zouden wij den druk kunnen vertien- zelfs verhonderd-voudigen.

De lucht in de lokalen staat onder een geringen druk; bij het opengaan van eene deur zal deze druk remmend werken op de binnentredende lucht, het gevoel van tocht zal dus tot een minimum beperkt worden. Deze zelfde druk zal oorzaak zijn, dat de natuurlijke ventilatie krachtige hulp erlangt en veel meer effect zal hebben.

Omdat het verwarmingstoestel in deelen te splitsen is, kan men de warmte-afgifte eveneens regelen in verband met de behoefte.

Stroomt er des winters stoom door de buizen van het verwarmingstoestel, des zomers zou men er, desgewenscht, water doorheen kunnen laten stroomen tot afkoeling van de verplaatste lucht.

Wij zien uit het voorgaande, dat aanvoer en regeling van lucht en warmte geen enkel bezwaar opleveren en dienen nu ook eens te zien, hoe het met het afvoeren gesteld is.

Uit de betooging van den heer van Etten weten we, dat als er luchtaanvoer is, ventilatie optreedt, zoodra er maar afvoer is; de eenvoudigste oplossing zou dus zijn, afvoerkanalen aan te brengen, die in staat zijn de benoodigde hoeveelheid bedorven lucht af te voeren.

Aangezien men echter te veel ook kan afvoeren, dienen bij het aanbrengen van afvoerkanalen enkele regels in acht genomen te worden.

Eerstens make men de openingen afsluitbaar en tweedens zorge men voor afvoer zoowel ter hoogte van de vloer als ter hoogte van het plafond. De afsluitingen dienen tot regeling van het afvoeren, de hooger geplaatste openingen tot verwijdering van de soortelijk lichte bedorven lucht, de lager geplaatste tot afvoer van de soortelijk zware bedorven lucht.

Zooals reeds gezegd en algemeen bekend is, ademt de mensch geregeld koolzuur uit, waardoor de lucht ongeschikt tot inademen zou worden, als deze met koolzuur oververzadigde lucht niet verwijderd werd.

Het overeenkomstig hygiënische eischen toegestane maximum koolzuurgehalte bedraagt, zooals wij reeds gezien hebben, $^1/_{10}$ pct. Koolzuur is ruim 1,5 maal soortelijk zwaarder dan lucht; is deze dus sterk met koolzuur bezwangerd, dan zal dit zich naar de onderste lagen verplaatsen, van waar het verwijderd moet worden; de laag gelegen afvoeropeningen zijn dus speciaal bestemd tot verwijdering van de te sterk koolzuurhoudende lucht.

Deze theorie is echter alleen juist voor ruimten, waar de lucht in volkomen rust is, in concert- en schouwburgzalen dus, bij voorbeeld bij ademlooze stilte; zoo spoedig er echter beweging in de menschen komt, gaat deze zwaartekracht-theorie niet meer op en treden de diffusieverschijnselen van de gassen op den voorgrond, met andere woorden wordt de menging der gassen in de hand gewerkt. De lagere openingen zullen dus als regel slechts een zeer klein deel van de bedorven lucht afvoeren.

Een deel der bedorven lucht is echter soortelijk lichter dan de normale lucht; als we naar bewijs zoeken, hebben we slechts een sigaar op te steken of de lucht en luchtjes op eene galerij bijvoorbeeld te vergelijken met de dito's in parterre.

Er is dus eerder boven- als onder-afvoer noodig, hoewel sommigen beweren, dat alleen onder-uitlaten voldoende zijn en dan spreken over omgekeerde ventilatie, die evenwel niet bestaat of bestaan kan, aangezien de natuurlijke ventilatie van zelf altijd in meerdere of mindere mate voor boven-afvoer zorgt.

Een merkwaardige polemiek werd over dit onderwerp gevoerd in het Handelsblad van 17 April 1903 en volgende

nummers, waaruit bleek, dat de geleerden het op dit punt nog niet volkomen eens zijn.

We hebben gezegd, dat omtrent het vraagstuk „Verwarmen en Ventileeren" nog vrij wel onkunde heerschte, zelfs in kringen, waar men die niet zou verwachten, en zijn in staat daarvan een merkwaardig staaltje mede te deelen, voor de historische juistheid waarvan wij kunnen instaan.

De firma X. had eene uitnoodiging ontvangen tot het indienen van project en begrooting voor eene verwarmings- en ventilatie-inrichting van een schouwburggebouw en leverde een plan in, omvattende een centrifugaalwan, centraal verwarmingstoestel en afzonderlijke luchtafzuig-inrichting van de rooksalons, een en ander van eene capaciteit om eene zesvoudige luchtverwisseling per uur te kunnen bereiken en eene binnentemperatuur te kunnen onderhouden van + 16° C. bij eene buitentemperatuur van — 10° C. Ook een aantal firma's, die lage druk stoomverwarmingen maken, hadden eene uitnoodiging ontvangen en de opdracht werd gegund aan eene dier firma's, die wij IJ. zullen noemen; deze leverde eene combinatie van indirecte verwarming en directe verwarming, door middel van elementen in de localiteiten.

Dit alles is heel gewoon; maar buitengewoon was het, dat de firma X. na eenigen tijd kennis kreeg van de argumenten, die, op advies van den architect, geleid hadden tot opdracht aan de firma IJ.

Deze argumenten zijn uit een technisch oogpunt zoo merkwaardig, dat het zonde zou zijn ze aan de vergetelheid prijs te geven. Zij volgen dan ook hieronder in abstracto, elk direct gevolgd door de tegen-argumenten, die de firma X. ter kennis meende te moeten brengen van H.H. Commissarissen der bewuste schouwburgmaatschappij, niettegenstaande de toedracht van de zaak daarmede niets veranderde, aangezien de opdracht reeds aan de firma IJ. gedaan was.

Het eerste argument was, dat de aanbieding X. 30 pct. te duur was, tegenover welk verschil in prijs geene voordeelen stonden.

Over dit argument valt niet te redeneeren, ten minste niet, als men, zooals de raadgever in dit geval, aanneemt, dat eene afdoende ventilatie geen extra-uitgave waard is.

Tweedens wordt gezegd, dat de luchtkanalen bezwaar opleveren, daar zij, zoo al niet geheel onuitvoerbaar zijnde, toch nooit zouden strekken tot verfraaiing.

Deze opmerking is volkomen juist, maar de firma X. kon toch heusch niet helpen, dat de architect bij het ontwerpen van zijn gebouw niet aan luchtverversching gedacht had, en dus verzuimd had ruimte te reserveeren voor de werkelijk noodige longen.

Ten derde wordt gezegd, dat eene zesvoudige luchtverversching per uur niet alleen niet noodig, maar ook niet te bereiken is.

Over het noodige valt natuurlijk met een adviseur, als de hier sprekende, niet te twisten, doch over het bereikbare wel.

De verwisseling is niet te bereiken, zegt de adviseur, omdat volgens het doorsneê-oppervlak van de hoofdleiding eene luchtsnelheid noodig zou zijn van 5 à 6 M. per seconde, een vrij hevige wind, die de haren der bezoekers zou doen opwaaien!

Van wrijvingsverlies, van expansieverschijnselen, van snelheidsvermindering der gassen weet de hier sprekende adviseur klaarblijkelijk niets; ergens in de leiding is eene snelheid van 5 à 6 M. per seconde, ergo . . . . het stormt in de zaal!

En toch . . . . en toch . . . . zijn er goed werkende installatieën uitgevoerd, met snelheden van 8 à 9 M. per seconde in de hoofdleidingen en 9 tot 18-voudige verwisselingen per uur in kleine ruimten van slechts weinige tientallen kubieke meters inhoud; en nog nooit is er een mensch of zelfs een haar weggeblazen!

Ten vierde is het onjuist, dat waar geen afvoer en wel aanvoer is, verwisseling plaats zou hebben, want de lucht kan nergens heen.

Als de adviseur 's avonds niet meer uitgaat, sluit hij zijne deur en laat de kachel uitgaan, al vriest het, dat het kraakt, want . . . . lucht en warmte kunnen immers nergens heen. Van zoo iets geks als natuurlijke ventilatie heeft de adviseur nooit gehoord.

Ten vijfde, zegt het rapport, staat het ontwerp X. nog achter in capaciteit bij het ontwerp Y.; waar X. garandeert van — 10° C. tot + 16° C., garandeert Y. van — 20° C. tot + 18° C.

Als men rekenkundig zegt van — 10 tot + 16 = 26 en van — 20 tot + 18 = 38 of te wel 46 % meer, dan lijkt dit argument heel wat, terwijl de beteekenis in werkelijkheid ongeveer nihil is.

Herleiden we de graden Celsius in de ons gemeenzamer graden van Fahrenheit, dan krijgen we respectievelijk van + 14° F. (of wel 18 graden vorst) tot + 61° F., en van — 4° F. (36° vorst) tot + 64,5° F.

Uit het voorafgaande is voldoende gebleken, dat als eene verwarmingsinrichting in staat is om ruimten, zonder personen, op eene temperatuur van 61° F. te brengen en te houden, met behulp van de warmte-uitstraling der menschen, de temperatuur onmiddellijk en snel zal stijgen, als de verwarming niet getemperd wordt en dus het bereiken van 64,5° F. en zelfs meer niet het minste bezwaar zal geven.

Met de binnentemperatuur zou dus geene moeilijkheid ontstaan, rest ons de buitentemperatuur.

In ons gezegend klimaat is eene buitentemperatuur van — 4° F. of wel 36° vorst nooit of hoogstens zeer zelden vertoond, en gaat het dus niet aan eene garantie-beproeving te houden bij eene temperatuur, die nooit voorkomt; eene dergelijke garantie is dan ook feitelijk *onzin*.

In verband met het voorgaande zal het geene verwondering baren, dat de adviseur tot de volgende conclusie kwam:

„Ik vermeen niet verder op de samenstelling van dit ontwerp behoeven in te gaan; het is veel duurder dan het ontwerp van IJ. en moet daarbij als installatie, naar mijne meening, ver achterstaan."

Lacht daar iemand?

Daar is toch heusch geen reden toe, eer tot droefenis; want wijsheid die, zooals uit het aangehaalde voorbeeld blijkt, uitmunt door gemis aan de meest elementaire kennis van het te behandelen onderwerp, zal mogelijk in dergelijke gevallen vaak ten toon gespreid worden, alleen . . . . . de belanghebbenden zullen er slechts zelden iets van hooren. Het „hoor en wederhoor" wordt op dit terrein nog niet toegepast. De genoemde fout ligt niet bij één of meer bepaalde personen, maar is een gevolg van de in ons land heerschende toestanden, terwijl ook de bouwkundige vakbladen zelden iets goeds op dit of ander zuiver technisch terrein bevatten.

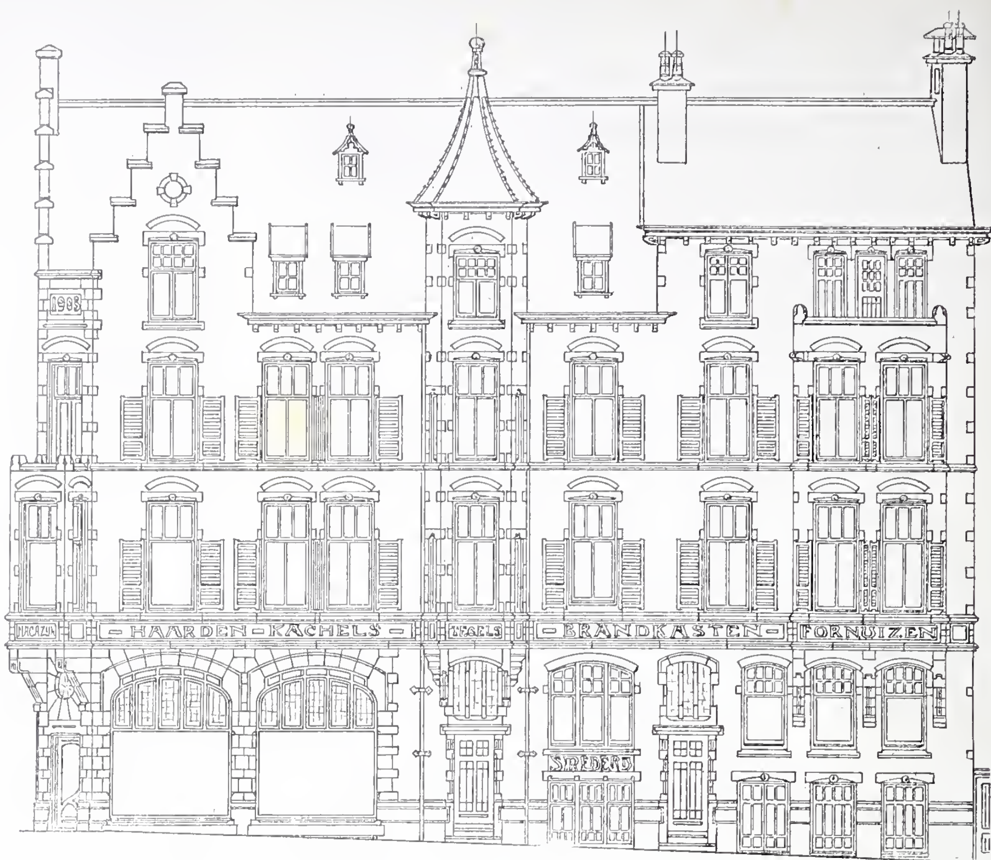
In een betrekkelijk kort geleden verschenen artikel in een der bouwkundige weekbladen bij voorbeeld, kwamen eenige algemeene beschouwingen voor over de verschillende centrale verwarmings-stelsels. Aan elk systeem was echter slechts eenige regels gewijd, terwijl het slot van het artikel gevormd werd door eene opgaaf van afmetingen en prijzen van ribbenbuizen, elementen en verwarmingstoestellen van een buitenlandschen fabrikant. Dit artikel was dus een voorbeeld van de talrijk in onze technische bladen voorkomende reclame-artikelen, die doorgaans niet veel meer waarde hebben, dan dat zij den betreffenden redacteur zijne taak verlichten door een paar kolommen te vullen.

Ondanks de twijfelachtige waarde van het genoemde artikel kwam het der redactie van een werktuigkundig weekblad belangrijk genoeg voor, om het in zijn geheel over te nemen.

Een weinige weken later in hetzelfde bouwkundig weekblad voorkomend lezenswaardig artikel over het onderwerp „ventileeren" genoot de onderscheiding van overname niet. De schaar van den bewusten werktuigkundigen redacteur grasduinde vermoedelijk op dat oogenblik in andere richting.

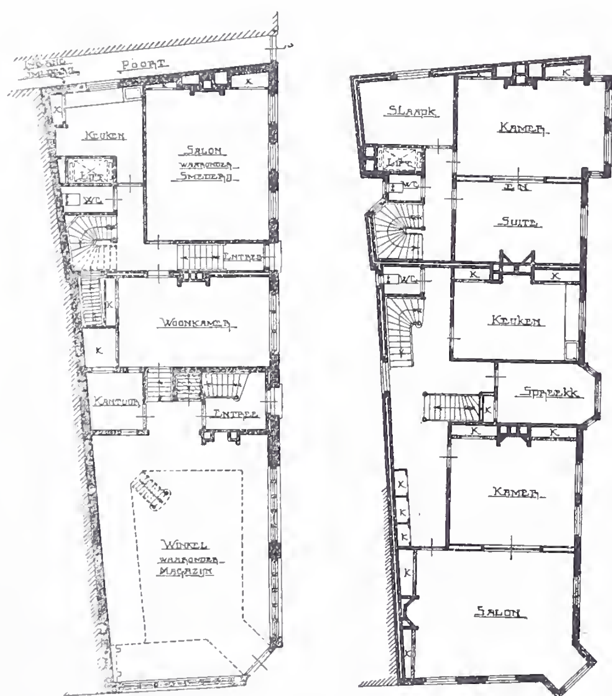
(Wordt vervolgd.)

WINKELHUIS TE HAARLEM.

Winkelhuis met bovenwoningen te Haarlem voor den heer J. F. van der Vaart. Architect Jb. van den Ban Pz. Gevel aan de Gedempte Oude Gracht hoek Groote Houtstraat. Schaal 1 à 200.

Het gebouw, gelegen op den hoek van de Gedempte Oude Gracht en Groote Houtstraat te Haarlem, waarvan hier twee der plattegronden en een der gevels zijn afgebeeld, heeft in de benedenverdieping eene smederij met magazijn en bergplaatsen, op den beganegrond een winkel met gaanderij en een gedeelte der woning voor den winkelier-eigenaar; op de eerste en de tweede verdieping (*) is het grootste gedeelte bestemd om te worden verhuurd als bovenwoning of als kantoor, terwijl het kleinste gedeelte bij de woning van den winkelier behoort. Boven laatstgenoemde woning zijn de derde verdieping en de zolder door een lift in verbinding met de smederij en bestemd voor kachelbergplaats.

Indeeling
Gelijkstraats. Eerste verdieping.
Schaal 1 à 300.

De smederij, winkel en woningen zijn elk afzonderlijk van de straat toegankelijk en staan bovendien onderling met elkaar in verbinding.

De winkelpui is opgetrokken van hardsteen, het overige deel der gevels van kleurig hardgrauw, afgewisseld door hardsteen voor blokken, dorpels en banden.

De bouw werd in Februari 1903 aanbesteed en in September 1903 voltooid opgeleverd door de heeren Geijl, firma Martens en Zoon te Haarlem.

De bouwkosten bedroegen ± *f* 30.000.

(*) De indeeling van de 2e verdieping is ongeveer gelijk aan die der 1e, met dien verstande, dat op de 2e één groot vierkant vertrek gelegen is boven de keuken en de spreekkamer, dat zoo diep is als de grootste afmeting van de keuken.

In het onderhuis ligt, onder het salon en de woonkamer, de smederij met de noodzakelijke gemakken, in verband met het magazijn, onder de winkelruimte. Naast dit magazijn, aan de zijde van het belendende perceel, bevindt zich een kelder.

De smederij heeft een afzonderlijken ingang, onder de keuken gelegen.

TEEKENSCHOOL VOOR KUNSTAMBACHTEN TE AMSTERDAM.

Haar 25-jarig bestaan gevierd.

Den 24sten November j.l. was het feest in de Teekenschool voor Kunstambachten aan de Da Costa-straat te Amsterdam. Die school vierde namelijk haar 25-jarig bestaan met een feestvergadering, waarin o. a. aan verschillende leerlingen de door hen behaalde prijzen en toegekende diploma's werden uitgereikt.

Er waren in den namiddag van dien dag in een der flinke teekenzalen een aantal donateurs der school en vele genoodigde besturen van Vereenigingen en scholen bijeen, om met het Bestuur der school hare oprichting in 1880 te herdenken; van de leerlingen konden, wegens gebrek aan voldoende ruimte, slechts tegenwoordig zijn zij, die bekroond of gediplomeerd werden. De Mij. t. Bev. d. Bouwkunst was er vertegenwoordigd door Voorzitter en Secretaris van haar Hoofdbestuur.

De Voorzitter van het Bestuur der School, Jhr. C. C. Th. Six, verwelkomde de aanwezigen, waarna de heer R. W. J. C. van den Wall Bake, tot in het vorige jaar en van de stichting af Voorzitter, thans Eere-Voorzitter, eene rede hield, vol herinneringen uit den ouden tijd, gevende de geschiedenis der school die, op een zolder onder de pannen geboren, op een hooge afkomst kon roemen Zeer in het bijzonder bracht hij in herinnering, wat door den heer J. R. de Kruyff, de geestelijke vader der school, voor deze inrichting was gedaan, en mede door den heer F. A. Hoeker, die 24 jaren Penningmeester is geweest, en de school,

die bijna altijd in de schuld had gezeten, zonder schuld aan zijn opvolger had overgedragen. Hulde werd ook door spreker gebracht aan de groote verdiensten van den heer de Kruyff voor de Kunstnijverheid in Nederland. Van hem verscheen in 1876, naar aanleiding der Tentoonstelling te Weenen in 1874, de bekende merkwaardige brochure over „De Nederlandsche Kunst-nijverheid", die een sterken indruk maakte, en die de geestelijke aanleiding is geweest voor de evolutie in onze kunstnijverheid der laatste 25 jaren. Zijn pittig, ongemakkelijk de les lezend woord, was de aanleiding tot de merkwaardige tentoonstelling te Amsterdam in 1877, en tot de oprichting der Teekenschool voor Kunstambachten in 1880; de beweging door hem gewekt, was ook de aanleiding tot stichting der Quellinusschool in 1879. De toehoorders werden ingewijd in de groote moeilijkheden, waarmede de inrichting te worstelen heeft gehad, maar die met taaie doorzettingskracht schitterend zijn overwonnen; want 't mag hier wel erkend worden, dat de school een goeden naam heeft, waarop zij trotsch mag zijn. De spreker bracht ook hulde aan de drie directeuren die elkander opvolgden, de heeren J. G. Steenbeek, C. W. Nijhoff en J. Visser Jr.

De heer Six bracht den heer v. d. Wall Bake warmen dank voor alles wat hij gedurende 24 jaren als Voorzitter van het bestuur had gedaan, huldigde de nagedachtenis van reeds overleden bestuursleden, aan wie de school zeer veel te danken heeft, en richtte ook woorden van dank tot de oud-bestuurders, van wie de heer Hoeker aanwezig was Tot zijn spijt was de heer de Kruyff verhinderd geworden over te komen; diens groote verdiensten voor de ontwikkeling der Nederl. kunstnijverheid werden door den heer Six nog eens in 't licht gesteld, die daarbij mededeelde, dat de school den heer de Kruyff met dankbaarheid het buitengewoon Eerelidmaatschap van het Bestuur wenscht aan te bieden, en zij hem ten geschenke zal zenden een album, inhoudende eene verzameling teekeningen van leerlingen. Namens het Bestuur bracht spreker den directeur en diens staf van leeraren hartelijk dank voor hunne toewijding.

Na de uitdeeling der prijzen en diploma's sprak de heer R. P. J. Tutein Nolthenius, als Voorzitter van het departement Amsterdam van de Mij. van Nijverheid. namens dat departement, woorden van waardeering en gelukwenschen Ten slotte dankte nog de heer Visser, de tegenwoordige Directeur, sedert de oprichting der school aan haar verbonden, mede namens de leeraren, voor de gesproken woorden te hunnen opzichte, en stelde met enthousiasme nog eens de groote verdiensten van den heer de Kruyff in het licht. Hij las eenige zinnen voor uit een brief, voor deze gelegenheid van den heer de Kruyff ontvangen. en bovendien een pas bezorgd telegram van denzelfde, waaruit ten volle bleek hoeveel warme belangstelling de oud-Secretaris van 't Bestuur der school voor deze inrichting blijft gevoelen.

In alle schoollokalen waren teekeningen en studies der leerlingen tentoongesteld. 't Was voor velen een waar genot dat werk te aanschouwen, — werk dat getuigt van de groote toewijding der leeraren en van den ijver der leerlingen. De ontwikkeling der jeugdige krachten die later in de kunstnijverheid werkzaam zullen zijn, is waarlijk in deze inrichting aan uitstekende leiding toevertrouwd.

Vermelden wij ten slotte, dat het 25ste verslag der school in keurigen omslag is verschenen, met eenige bladzijden als inleiding gewijd aan eene uitvoerige bespreking harer lotgevallen en harer meer innerlijke geschiedenis, geschreven door Dr. W. Vogelsang, den tegenwoordigen Secretaris van het Bestuur.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Utrecht, van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst. De bijeenkomst op Dinsdag 14 Nov. jl. was bijna geheel gewijd aan het bezichtigen der prijsvraagteekeningen en foto's en mocht zich in een flink bezoek verheugen; met veel belangstelling werden de inzendingen beschouwd.

Wegens het vergevorderd uur kon daarna nog slechts een kort oogenblik besteed worden aan het bezichtigen van het bekende plaatwerk „Documents classés etc." van J. J. van IJsendijck, dat door de Maatschappij met de meeste bereidwilligheid ter beschikking van de Afdeeling was gesteld.

De Secretaris.

Bouwkunst en Vriendschap, Rotterdam, 14 November 1905. In deze vergadering hield de heer A. W. Weissman eene, met photographiën en teekeningen toegelichte, voordracht over de Domkerk te Utrecht, over welker geschiedenis in de laatste jaren veel licht is verspreid. Meenden velen, dat dit gebouw een 13de eeuwsche kathedraal was, een andere beschouwing van het monument en de door Jhr. Calkoen bestudeerde rekeningen hebben doen zien, dat slechts de koortrans 13de eeuwsch werk is, dat in de 14de eeuw, behalve de toren, slechts enkele aanbouwsels aan het oorspronkelijke Romaansche koor tot stand zijn gekomen, doch dat eerst in de 15de eeuw, kruisbeuk, schip en koor gebouwd zijn. Aan de tegenwoordige kerk is eene andere in Romaanschen stijl voorafgegaan, die echter moeielijk is te reconstrueeren, daar er slechts twee grafische voorstellingen van den ouden toestand aanwezig zijn: de eerste is te vinden op het altaarstuk der Gebr. Van Eyck (1432) in de St. Bavokerk te Gent, de andere op een drieluik uit omstreeks 1450, in het Rijksmuseum te Amsterdam. Ziet men op de eerste slechts den toren, de tweede vertoont toren en kerk, deze bestaande uit een Gothisch koor van 4 traveeën, waaraan een basilikaal gebouwd schip van 9 traveeën onmiddellijk aansluit.

De heer Weissman verhaalt geschiedkundige bijzonderheden omtrent den bouw van kerk en toren, en beschrijft de vroegere toestanden. Hij acht het ten slotte wenschelijk, dat het interieur der kerk van al wat het ontsiert, zal worden ontdaan, en dat het wordt ingericht als de Groote Kerk te Goes, waar ook alleen het koor voor de godsdienstoefening, en het overige deel als wandelkerk wordt gebruikt. Wat de restauratie uitwendig betreft, zou spreker het betreuren wanneer deze verder ging dan met wat voor de instandhouding van het bestaande gevorderd wordt.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 25 November 1905. Slot van: *Het artistieke auteursrecht van den bouwmeester.* De conclusie is, dat voorals-nog voor de bouwkunst, zoomin als voor hare beoefenaars, veel heil wordt gezien in die bescherming, noch op de in het oude Nederlandsche wetsontwerp voorgestelde wijze, nog zooals men het in Duitschland wil, noch op welke andere wijze ook.

De stad der tuinen. Overzicht van het doel der grond-exploitatie Mij. „Tint Garden City Limited", die sociaal werk wil verrichten door de overbevolking van de groote steden tegen te gaan en de menschen naar 't platteland te lokken

Slot van: *Materiaalvervalsching in de kunstnijverheid.*

Architectura. 25 Nov. *Stedenbouw,* door W. Kromhout Cz. *Spoorwegplannen en verkeerswegen*; toegelicht door een kaartje. Beschouwingen naar aanleiding van het rapport der Staatscommissie betreffende de Spoorwegverbindingen om Amsterdam, na behandeling daarvan in eene vergadering van „Het Nut" te Amsterdam

Het „Technische gedeelte" bevat: *Over het gebruik maken van de photographie bij de architectuur. Het recht van het schoone. Woningwet.*

De Bouwwereld. 22 Nov. *Reisindrukken van Engelsche bouwkunst,* door J. H. W. Leliman.

Zeeftlooze kogelmolen met windseparator.

De aflevering bevat afbeeldingen van een carton van het gerestaureerde *glasraam in de Oude Kerk* te Amsterdam, besproken in het Bouwk. Weekbl. van 25 Nov., en van: de *Burgerweeshuispoort* in de Kalverstraat, het voorportaal der *Metselaarsgildekamer* in de voormalige St. Anthoniepoort, den zuidelijken vleugel van het voormalige *O. I. Huis,* alle te Amsterdam, en van de *St. Bavokerk,* te Haarlem, ontleend aan Noord-Hollandsche Oudheden, beschreven en afgebeeld door G. van Arkel en A. W. Weissman.

Technisch Weekblad. 23 Nov. Vervolg van: *Technologie van het ijzer. Het boren van vierkante gaten.*

UIT DEN VREEMDE.

Het gemeentebestuur van Dresden had in het vorige jaar een prijsvraag uitgeschreven voor „Veiligheidsinrichtingen bij electrisch straatvervoer."

Hierop zijn niet minder dan 420 antwoorden ingekomen, waarvan geen enkel den 1en prijs heeft kunnen behalen.

De zes beste werden uitgeschoten en aan eene zesmaandelijksche proefneming onderworpen.

De heeren A. Mehren en A. Phosen uit Achern (Baden) en de heer Bruno Helbig uit Dresden verkregen ieder een 2en prijs van vierduizend Mark en de heer G. Mertens uit Dresden een 3en prijs van 2 duizend Mark.

Tschunke metalit wordt vervaardigd in de Chemische Fabriek van I. R. Tschunke, en schijnt een zeer goed middel te zijn tot het dichten van scheuren, bersten, en schoonheidsgebreken in metaalstukken.

Twee deelen poeder gemengd met één deel vloeistof geeft een brei, die koud na 24, warm na 12 uren geheel verhard is.

De leerlingen van Friedrich Schmidt hielden den 19^{en} November j.l. ter eere van diens 80^{en} geboortedag een feestelijke bijeenkomst in het Weener Raadhuis, nadat op het Schmidt-gedenkteeken een krans gelegd was.

Alex v. Wieleman hield tot de 200 leerlingen van Schmidt die opgekomen waren, en waartoe de voornaamste architecten van Oostenrijk-Hongarije behooren, een zeer gevoelvolle en geslaagde toespraak.

Het is tegenwoordig een bekend feit, dat bij de beton-ijzer constructies, het door het beton omslotene ijzer, volkomen niet door roest aangetast wordt.

Proeven hebben echter bewezen, dat het beton in vrij weeken toestand om het ijzer moet aangebracht worden, dus vochtiger dan bij het zoogenaamd stamp-beton het gebruik is, omdat anders de omhulling van het ijzer niet volkomen genoeg is.

Bovendien moet de mengverhouding niet beneden 1 : 4 en nog liever 1 : 3 zijn.

Te New-York is een maatschappij gevormd, die aan het departement van Handel en Arbeid te Washington kennis heeft gegeven van haar voornemen om een stoomschip van 8000 ton uit te rusten, met drie dekken ingericht voor groote tentoonstellingen. Alleen inzendingen van ernstigen aard worden aangenomen, die van trivialen of zuiver speculatieven en twijfelachtigen aard worden geweigerd. Ongeveer 200 vertegenwoordigers van inzenders vinden in het schip woongelegenheid; voor tentoonstelling zijn 20.000 vierk. voet beschikbaar.

Het schip zal in ongeveer 15 maanden eene reis rondom de wereld doen, en in de voornaamste havens tijdelijk vertoeven.

BERICHTEN.

Romeinsche oudheden. In 1872 werd bij het uitdiepen van een beekje te Blerik bij Venlo een bronzen schild en eenig paardentuig gevonden, van Romeinschen oorsprong; het schild kreeg als „das Medusenhaupt von Blariacum", zooals Prof. Gaedechens uit Jena het gedoopt heeft, een groote vermaardheid. De gevonden oudheden kwamen in het bezit van den heer Lienders te Venlo, maar gingen kort daarop over de grenzen. Tevergeefs heeft wijlen onze Koningin Sophie getracht het schild, dat voor de kunsthistorie zulk een groot belang heeft, voor ons land te behouden. Het Medusa- of Gorgo-hoofd op het schild heeft het karakter van de latere Grieksche kunst, en stamt waarschijnlijk uit de 1ste eeuw n. Chr.

Het was te zien op de Dusseldorfsche tentoonstelling, maar kwam onlangs voor op eene verkooping te Keulen. Hier werd het, met het paardentuig, gekocht door den heer G. M. Kam, te Nijmegen. De vondst is gelukkig dus weer op Nederlandschen bodem terug en zal daar waarschijnlijk wel blijven. Zooals men weet, heeft de heer Kam zijn zeer belangrijk museum ten geschenke aan den Staat gegeven, te aanvaarden na zijn overlijden.

De Hofvijver te 's Gravenhage. De Verfraaiings-Commissie te 's Gravenhage heeft eene brochure in het licht gegeven, bevattende de rede van den heer J. Jurriaan Kok, den 23sten Nov. jl. voor belangstellenden, waaronder eenige leden van den Gemeenteraad, uitgesproken. Daarin worden bijzonderheden verteld die velen niet meer helder voor den geest staan, en daarom hier nog eens de aandacht verdienen.

De heer Kok herinnert namelijk aan het besluit van den Gemeenteraad in Juli 1870 genomen, om aan de Regeering te verzoeken ter wille van het verkeer de Gevangenpoort af te breken, en aan den storm van verzet die zich daartegen toen openbaarde; hieraan deed o. a. de schilder Johannes Bosboom dapper mede. De heer Kok herinnert ook aan de Algemeene Vergadering van de Mij. t. B. der Bouwkunst in 1901 te Arnhem gehouden; de leden werden toen op het raadhuis verwelkomd, waar de Burgemeester, thans aan het hoofd van 's Gravenhage staande, de volgende woorden sprak:

„En wat de bestaande monumenten van bouwkunst betreft, geen schendende hand waagde het ooit daarnaar zich uit te strekken of uw waarschuwende stem deed met den meesten nadruk zich hooren en ge kunt er trotsch op zijn, menig de geschiedenis onderwijzend bouwwerk voor ons en ons nageslacht te hebben bewaard."

Op dit citaat laat de heer Kok volgen:

„En daarom kan ik mij niet anders denken hoeveel moeite het juist hèm zal hebben gekost om onder dit voorstel (gedeeltelijke demping van den Hofvijver, van B. en W. van 's Gravenhage) zijn naam te plaatsen."

De heer Kok vertelt ook, dat de vreemde architecten, te 's Gravenhage vertoevende om de plaats op te nemen waar het Vredespaleis zal verrijzen, verbaasd waren, dat het verminken van een zoo trotsch stadsgezicht als de Hofvijver oplevert, in het verlichte en beschaafde Nederland, van het eigen stadsbestuur kon uitgaan. Van die verbazing kon getuigd worden door den heer D. E. C. Knuttel, Rijksbouwmeester, die de vreemde architecten in Den Haag had rondgeleid.

De prijsvraag voor het Vredespaleis. De Société Centrale d'Architectura de Belgique heeft een schrijven gericht aan het Bestuur der Carnegie-Stichting, waarin adhaesie wordt betuigt met het protest van het Genootschap Architectura et Amicitia in zake de bepaling van het programma van de prijsvraag, dat sommige architecten tot medewerking uitgenoodigd en voor deze gehonoreerd worden.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 4 DECEMBER.

'sGRAVENHAGE. Het bouwen van eene brugwachterswoning te Vianen, behoorende tot de werken van het Merwedekanaal in de provincie Zuidholland. Raming f 3945.

Het prov. best. v.m. 11½ u. Het bestek no. 214, ligt na 20 Nov. ter lezing aan het gebouw van het min. van W., H. en N. aan de lokalen der prov. best., en is te bekomen, bij Gebrs. van Cleef te 's Hage. Inlicht. te bekomen bij den hoofdingenieur-directeur in de 10e directie te 's-Gravenhage, bij den ingenieur Kempees te Gorichem en bij den opzichter Sips te Vianen. De nota van Inl. ligt op 27 en 28 Nov. ter inzage bij den opz. Sips, van 9 tot 4 u.

DINSDAG 5 DECEMBER.

ARNHEM. Het bouwen van Catechismus- en Patronaatslokalen naast de R. K. kerk. Steinstraat.

Het R. K. kerkbestuur der Parochie St. Martinus, v.m. 11 uur in het centraalgebouw, Bakkerstr. Bestek en teek. ad f 1,50 en inl. bij archit. W. G. Welsing. Aanw. 28 Nov. v.m. 11 u.

BOVENKARSPEL. Het vergrooten der R.-K. kerk voor de parochie v. d. H. Martinus, aldaar.

De arch. Ed. Cuypers te Amsterdam, in café van D. Bot. Bestek en teek. ad f 3 verkrijgbaar bij genoemde architect. Aanw. 30 Nov. v.m. 11 u. bij het kerkgebouw.

HEELSUM. Het bouwen van een villa.

De arch. J. Rothuizen, n.m. 3 u., in het koffiehuis „Schoonoord". Bestek en teek. ter inzage in bovengen. koffiehuis en à f 2 verkrijgbaar bij bovengen. architect.

WOENSDAG 6 DECEMBER.

UITHOORN (HERBEST.). Het verbouwen der openbare lagere school.

Het gem.best. v.m. 11. u.

DONDERDAG 7 DECEMBER.

NIEUW-LEKKERLAND. Het afbreken

van den ouden, en opbouwen van een nieuwen toren met bijlev. van alle materialen.

Het gem.best. Bestek en teek. ter inz. ten gemeente huize en ad f 1,50 verkr. bij C. Broere Kzn. Aanw. 28 Nov. 1905.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

15 NOVEMBER.

's GRAVENHAGE (ONDERH.). Het maken van een rijtuigmagazijn met werkplaatsen aan de Nieuwe Schoolstraat, voor de firma J. W. v. d. Bergh. Door den arch. K. M. Kuijk.

Gegund aan H. G. v. Gijn, 's Hage, voor f 13912.

16 NOVEMBER.

HULST. Het afbreken van remisen en weder opbouwen van een winkelhuis met bovenwoningen en aanhoorigheden, voor rekening van mej. de Wed. Edm. Janssens. Door den bouwk. J. W. Warnier.

Laagste inschr. Timmer- en ijzerw. J. van Gijsel, f 1200.

Metselwerk. J. v. Gijsel, f 2052,36.

Massa. J. v. Gijsel, f 3252,36.

19 NOVEMBER.

SLOTEN (N.-H.). Het bouwen van een weeshuis en armhuis. Door het Burg. Armbestuur.

Gegund aan de laagste inschr. M. v. d. Meel, Sloten, voor f 16940.

20 NOVEMBER.

BAVEL. Het bouwen van een hofstede. Door den heer Ant. Verhees.

Metselwerk. Laagste inschr. W. Havermans, f 2253*.

Timmerwerk. P. Mulders, f 934*. *Gegund.

DROGEHAM (FR.). Het bouwen van een stelphuizing. Door den opzichter G. A. v. d. Wal te Kootstertille.

Laagste inschr. K. de Jong, Drogeham, f 3330. Gegund.

21 NOVEMBER.

GANZEDIJK (GRON.). Het bouwen eener bakkersbehuizing op aan te wijzen plaats aan den klinkerweg. Door den architect B Hommes.

Laagste inschr. H. Doornkamp, Nieuwwolda, f 1890. Gegund.

22 NOVEMBER.

BUSSUM. Het bouwen van een winkelhuis aan de Brinklaan, voor rekening van den heer J. Kleisen.

Laagste inschr. A. W. J. de Kort, f 5900. Gunning aangehouden.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van een villa op een terrein aan de Marthalaan te Enschedé. Door den archit. R. van der Woerd Hz.

Laagste inschr. H. W. te Pas, f 11720. Volgens bestek 8 dagen beraad.

23 NOVEMBER.

ALKMAAR. Het bouwen van een winkelhuis met beneden- en twee bovenwoningen, aan de Spoorstraat, onder beheer van den arch. D. G. Weisenborn.

Gegund aan de laagste inschrs. B. A. Blom en D. Beenders, Alkmaar, voor f 9278.

GRONINGEN (ONDERH.). Het verbouwen van de smederij van den heer M. R. Bot, a/d Meeuwerderweg, onder architectuur van de heeren P. Belgraver en A. Reiziger.

Laagste inschr. B. Jansen, f 1250. Gegund.

DE STEEG. Het verbouwen van het dubbel woonhuis no. 37—38 a/d rijksstraatweg. Door den archit. G. J. Uiterwijk te Dieren.

Laagste inschr. A. J. Gorman, Doesburg, f 3560.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

Nikkelinrichting-Instrumentmakerij.— F. L. W. BUCKMANN & Co., Den Haag, Stille Veerkade 19a.
Portland-Cement — DYCKERHOFF & SöHNE, Amöneburg.
Proefstation Bouwmat. — KONING & BIENFAIT, Amsterdam.
Quenasttegels. — KLOOS & VAN LIMBURGH. Rotterdam.
Rolluiken. - W. H. M. SCHOLTE, Prinsengr. 516, Amsterdam.
Rolluiken, Serredekking enz. — S. BRUIGOM, Arnhem.
Raamsluiters voor bovenlichten. — TH. v. HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Schoorsteenkappen, Mantels enz. JOH. JONKERS, Den Haag.
Schoorsteenmantels, marmeren. — G. & J. COOL. Amsterdam.
Schrijfmachine Yōst. — ADR. KOLLER & VAN OS, Rotterdam.
Stalinrichtingen. Verwarming. Jan Hamer & Co. Amsterdam.
Stalen balken, IJzer enz. — Gebr. VAN DER VLIET, Amsterdam
Spiegel-,Vensterglas enz.—P. DOLK & ZN., Rotterdam – Dordrecht.
Stalinrichtingen — STAAL & HAALMEIJER, Amsterdam
Stalinrichtingen. — D. S. M. KALKER, Amsterdam.
Stalen balken. — H. E. OVING Jr., Rotterdam.
Stalen balken en U-profielen — Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-Actiengeselischaft. Vertegenw. C. D. v. D. LINDEN, Prins Hendrikkade, Amsterdam.
Steengoed of Engelsche buizen en kruispannen. — HOUBEN & STEEGH, Belfeld en Tegelen (Limburg.)
Stoommachines, Ketels. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
Stoomtimmerfabriek. — GEBRS. VAN MALSEN. Den Haag.
SLOTEN EN VEILIGHEIDSAFSLUITINGEN — LIPS DORDRECHT.
Tegelversieringen enz., Plateelbakkerij DE DISTEL, Amsterdam.
Urinoirs (Torfit). — H. HUINCK & A. IMHOFE, Rotterdam.
Ventilators. — TH. VAN HEEMSTEDE OBELT, Amsterdam.
Verwarming en Ventilatie. — D. S. M. KALKER, Amsterdam
Vuurvaste steen, Tras, Aarden buizen, Straatkeien — „Bouwmaterialen" v.h. M. LUIJTEN, Lekkerkerk, Rotterd. en Dordrecht.
Ventilators. — D. P. HASSELMAN, Amsterdam.
Wandtegels, cement, kalk, graniet — „Bouwmaterialen" voorheen M. LUIJTEN Lekkerkerk, Rotterdam en Dordrecht.
IJzerconstructiën, Kunstsmeedwerken. Zuid-Holl. Machinefabriek en Constructiewerkplaats. Dir. ANTON KRÖNER, den Haag.
IJzerconstructies. — H. J. v. D. VEEN, Amsterdam.
Zandsteen. — FERD. ENGERS, Amsterdam.
Zinkwerken. — F. W. BRAAT, Delft.
Zuiveraars van gebouwen — ASSMAN & Co., Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

9 DECEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 49.

INDIRECTE VERWARMING.

VENTILATIE.

III.

(Vervolg van bladz. 640. Slot.)

„Ventilatie, onzin", zal menigeen zeggen, „ik drink al jaren lang alle avonden mijn glas bier in een koffiehuis, waar de rook geregeld te snijden is, en ik heb er nooit iets van geweten."

Alsof, wanneer men met een sterk corpus zonder oogenschijnlijk nadeel dwaze dingen doet, daarmede bewezen wordt, dat elk en een iegelijk nu ook ongestraft hetzelfde mag en kan doen.

Door statistieke gegevens toch is te bewijzen, dat goede ventilatie beslist aan de gezondheid ten goede komt.

Volgens waarnemingen van prof. S. H. Woodbridge te Boston en anderen is het sterftecijfer in kinderziekenhuizen, ten gevolge van de toepassing van goede ventilatie, verminderd van 50 tot 5, in burgerziekenhuizen van 44 tot 13, in militaire hospitalen van 23 tot 6, in de paardenstallen van het Duitsche leger van 19 tot 1,5; alles gerekend per 1000.

Bij eene epidemische paardenziekte in Boston was het sterftecijfer in ongeventileerde stallen *vijf* maal zoo groot als in geventileerde, voor mensch en dier heeft dus goede ventilatie uit een gezondheidsoogpunt belangrijke waarde.

Trouwens iedereen weet, dat men zich veel prettiger en pleizieriger gevoelt in eene frissche ruimte dan in eene bedompte atmosfeer, dat men in het eerste geval met lust in eene dergelijke omgeving arbeidt, terwijl men in het tweede geval loom en mat is en snakt om weg te komen.

Te verwonderen is het, dat de medici, die tegenwoordig toch vrij algemeen de meening zijn toegedaan, dat voorkomen beter is dan genezen, niet met kracht en klem er op wijzen, dat een urenlang durend verblijf in vergader- of uitspanningslokaal, bij gebrek aan ventilatie, gevaar oplevert voor de gezondheid.

De practische Amerikanen, die hooge loonen willen betalen, dure werktuigen voor hunne nijverheid willen aanschaffen, verzuimen ook niet de hygiënische toestanden in hunne fabrieken zoo goed mogelijk te maken, omdat deze eveneens van gunstigen invloed zijn op het voortbrengingsvermogen van den arbeider,

In No. 25 van het „Zeitschrift des Vereins Deutscher Ingenieure" 1904 vonden wij daarvan het bewijs, en zoo goed als Duitschland niet geschroomd heeft om de goede werktuigen en gereedschappen van Amerika na te volgen en zoo mogelijk te verbeteren, zoo zeker is het, dat Duitschland ook op dit terrein Amerika als voorbeeld zal nemen.

Het artikel van den ingenieur Paul Möller, dat wij boven noemden en waarvan wij zoo vrij zijn eene gedeeltelijke vertaling te laten volgen, zal daartoe zeker het zijne bijdragen.

Ter toelichting diene, dat de nu volgende vertaling deel uitmaakt van eene serie van 14 artikelen door den ingenieur M. geschreven onder den titel „Eine Studienreise in den Vereinigten Staaten von Amerika", naar aanleiding van een door den „Verein Deutscher Ingenieure" gegeven opdracht tot onderzoek naar de industrieele toestanden in Amerika.

„De indirecte stoomverwarmingen worden in Amerika hoofdzakelijk uitgevoerd door de „B. F. Sturtevant Co., Hydepark, Mass." en de „Buffalo Forge Co. Buffalo, N. Y."

Zij bestaan uit een ventilator, waarbij aan de zuigzijde stoompijpen zijn ingebouwd, en die door eene stoommachine of electro-motor gedreven wordt, en uit een verdeelingsnet van kanalen of pijpen met uitlaten in de werkplaatsen. Uit een gezondheids-oogpunt zou het 't beste zijn, indien men deze wijze van verwarming zoodanig met de ventilatie verbond, dat de te verwarmen lucht steeds van buiten af aangevoerd werd.

Dit geschiedt in enkele gieterijen (American Locomotive Co. Schenectady, N. Y.); General Electric Co. Schenectady, N. Y.), waar aan de verwarming als zoodanig geene hooge eischen gesteld worden. Voor werkplaatsen schijnt men

echter deze methode voor te kostbaar te houden, en slechts in enkele fabrieken mengt men de gebruikte lucht met meer of minder frissche lucht van buiten af.

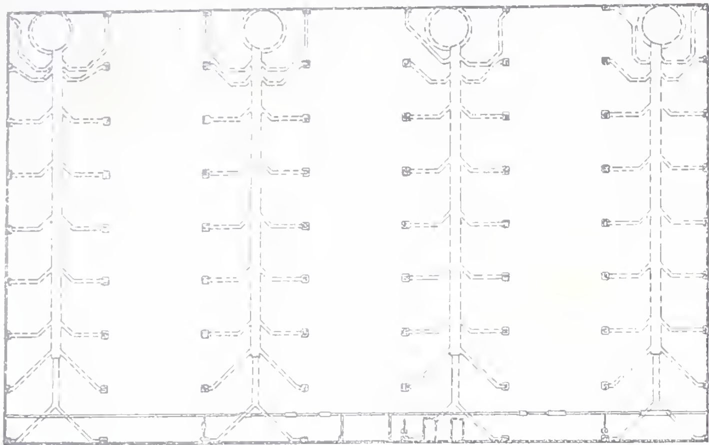

Fig. 1.

Fig. 1 en 2 geven de inrichting van de „Brown Hoisting Machinery Co. Cleveland, O." aan. Ventilator en verwarmingstoestel zijn opgesteld in een cirkelvormigen kelder, terwijl de verwarmde lucht door ondergrondsche kanalen wordt afgevoerd. De lucht uit de werkplaats treedt boven in den kelder toe, terwijl de buitenlucht door eene opening met verstelbare jaloesie-afsluiting naar gelang van behoefte toe kan treden.

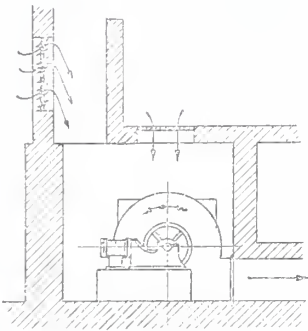

Fig 2.

In het algemeen neemt men echter niet zijne toevlucht tot den aanvoer van buitenlucht en acht de ventilatie, ontstaan door poreusheid der wanden en ondichtheid van ramen en deuren voldoende. Dan is het evenwel niet aan te bevelen, dat men den ventilator onmiddellijk naast de in het midden der fabriek liggende W. C.'s plaatst en de daar opgenomen lucht weder in de werkplaats voert, zooals zulks geschiedt in de fabriek der „Lake Shore and Michigan Southern-Railway. Collinwood, O.", fig. 3.

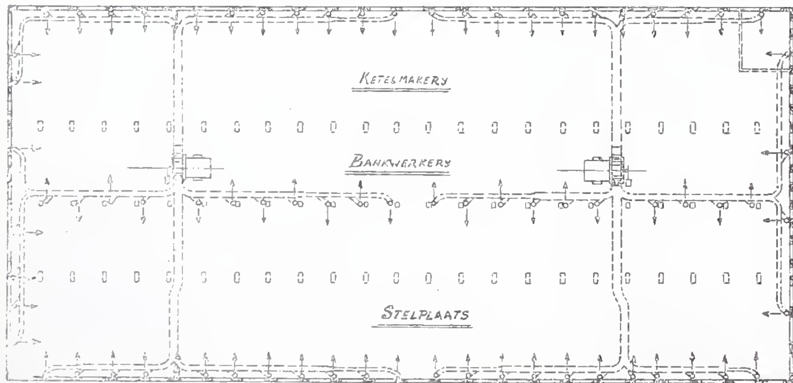

Fig. 3.

In groote ruimten, waar meerdere ventilatoren noodig zijn, worden zij over de werkplaats verdeeld. Zoo zijn bij de „Brown Hoisting Machinery Co., fig. 1, vier kelders met ventilatoren aan éène der lengtezijden geplaatst; in de werkplaats te Collinwood, fig. 3, zijn twee ventilatoren in het middenschip opgesteld. In beide gevallen bedient elke ventilator een onafhankelijk verdeelingsnet.

Tot verdeeling van de warme lucht dienen of gegalvaniseerd plaatijzeren pijpleidingen of ondergrondsche gemetselde kanalen. Bij toepassing van de laatsten is men natuurlijk ontheven van de moeilijkheden, die door lichtbeneming en vrije beweging der loopkranen ontstaan. De plaatijzeren leidingen hebben cirkelvormige of rechthoekige doorsneden en worden aan dak- of zolder-constructie bevestigd.

Bij de gebouwen van de „Lunkenheimer Co. Cincinnati, O." met meer dan éène verdieping heeft men het inwendige der geconstrueerde kolommen (zie fig. 6) als stijgleidingen benut. Of het echter aan te bevelen is ijzerconstructieën, die niet bereikbaar zijn, op deze wijze aan den invloed van warmte en vocht bloot te stellen, schijnt minstens genomen twijfelachtig. De stijgleidingen bestaan dan ook als regel bij gebouwen van meer dan éène verdieping uit gemetselde of plaatijzeren kanalen. De uitlaatopeningen zijn gewoonlijk over de geheele werkplaatsruimte verdeeld; waar echter geene voldoende ruimte is, komen op dezen regel ook uitzonderingen voor.

De gieterij van de „General Electric Co., Schenectady, N. Y."; fig. 4 en 5 geeft daarvan een voorbeeld. Hier zijn in afzonderlijke vertrekken twee ventilatoren opgesteld, die gedreven worden door electro-motoren met veranderlijke snelheid.

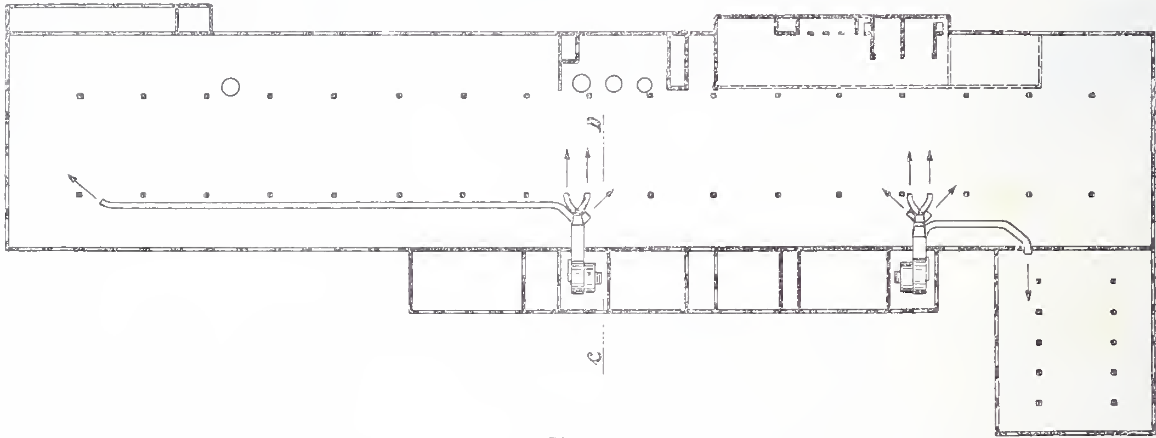

Fig. 4.

Beide ventilatoren hebben eene middellijn van 4.27 Meter, terwijl de breedte bij de eene 1.85 M. en bij de andere 2.13 M. bedraagt. Zij drukken de lucht in korte pijpstukken, die zich in de gieterij in 4 open monden vertakken en in enkele spruiten, die de poetserij en andere ruimten van lucht voorzien. Later is nog in de gieterij eene lange pijpleiding van één der mondstukken afgetakt, omdat het oorspronkelijke gebouw ongeveer met de helft van de aanvankelijke lengte vergroot werd. Deze weinige en slechts aan éène zijde aanwezige uitlaten zijn voldoende om de ruimte te verwarmen; bij eene laagste buitentemperatuur van ± 18° C. is de temperatuur inwendig nooit beneden 10° C. geweest. 's Zomers dienen de ventilatoren tot luchtverversching, daar men ze langzaam loopen laat gedurende het gieten en het uit den vorm halen der gietstukken en alle dakvensters dan opent.

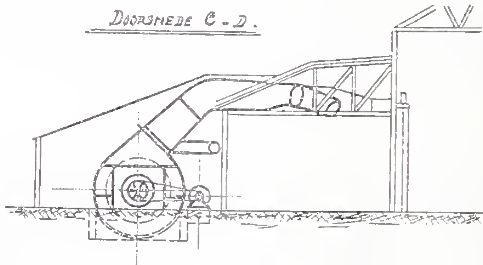

Fig. 5.

Fig. 6.

Als de uitlaten in de werkplaats verdeeld zijn aangebracht, zal het doorsnêeoppervlak der leiding natuurlijk na elke eenigszins groote aftakking verkleind moeten worden.

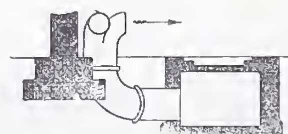

Fig. 7.

De uitlaatopeningen worden op verschillende wijzen uitgevoerd; nu eens legt men ze op meer dan manshoogte en geeft den luchtstroom eene dalende beweging van het midden van het gebouw uit in de richting van de ramen,

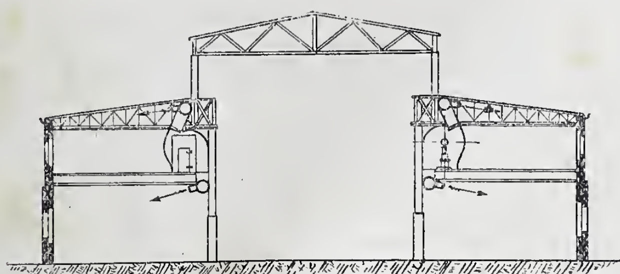

Fig. 8.

als in fig. 8, dan weder worden zij op borsthoogte aan de raamzijden aangebracht, zoodat de warme lucht langs den vloer strijkt, eer zij omhoog stijgt.

De werkplaatsen der „Brown Hoisting Machinery Co.", fig. 1, en der „Michigan Southern Railway", fig. 3, bieden hiervan voorbeelden aan. De laatste wijze van uitvoering lijkt in zooverre beter dan de eerstgenoemde; de hoogste temperatuur heerscht toch juist ter plaatse, waar de grootste afkoeling van buiten af plaats heeft. Maar het verblijf in de onmiddellijke nabijheid der uitmondingen, fig. 7, waar de warme lucht uitstroomt, is niet bepaald aangenaam.

In de werkplaats der „Lake Shore and Michigan Southern Railway" heeft men daarom de uitlaten, die uit geslagen ijzeren monden bestaan, draaibaar gemaakt en door tuimelkleppen afsluitbaar.

Ook bij de „Brown Hoisting Machinery Co.", waar de uitlaten in den voet der ijzeren kolommen zijn aangebracht, kan de luchtaanvoer door kleppen geregeld worden. Het komt ook voor (in de locomotiefwerkplaats der „New Jersey Central Railway, Elizabethport, N. Y."), dat men de uitlaten aan de vensterzijden betrekkelijk hoog — 2.44 M. — aanbrengt en den luchtstroom schuin naar beneden leidt.

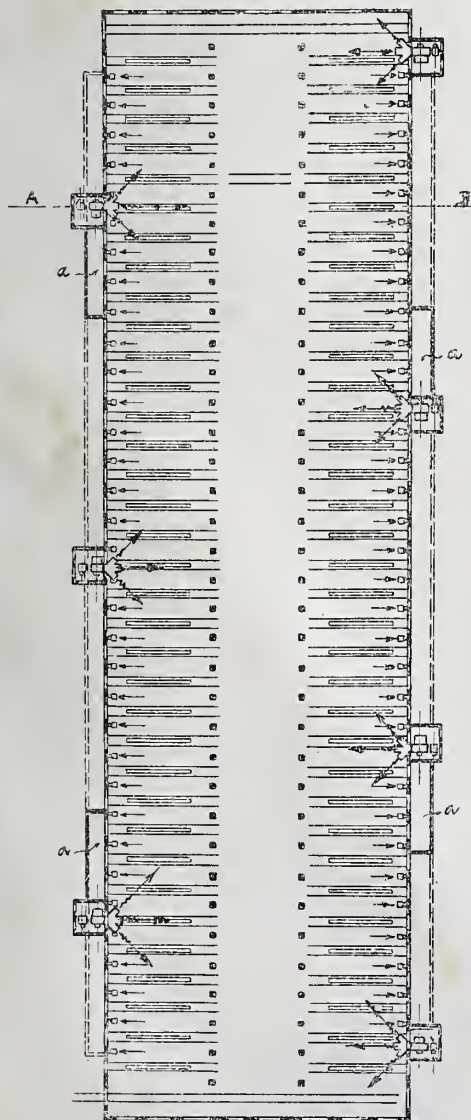

Fig. 9.

Ten slotte verdient nog de aandacht eene installatie, waarbij geen verdeelingsnet is toegepast en waarbij de luchtcirculatie door afzuigopeningen bewerkstelligd wordt. In het machine- en stelplaatsgebouw van de hoofdwerkplaats der „Philadelphia a. Reading Railway, Reading, Pa", fig. 9 en 10, zijn deels nevens de waschvertrekken *a*, zeven vertrekken uitgebouwd, waarin de ventilatoren en verwarmingstoestellen geplaatst zijn

De lucht wordt zonder verder meer door een kort pijpstuk met drie openingen ter hoogte van 2, 4 tot 3 Meter boven den vloer met betrekkelijk groote snelheid in het gebouw gedreven. Onder elk raam bevinden zich afzuigopeningen in den vloer, die in verbinding staan met ondergrondsche kanalen, waarin tevens de verschillende stoom-, water- en electrische leidingen zijn aangebracht. De zuigleidingen der ventilatoren sluiten op dit kanaal aan, terwijl tevens, als zulks gewenscht wordt, frissche buitenlucht bijgevoegd kan worden."

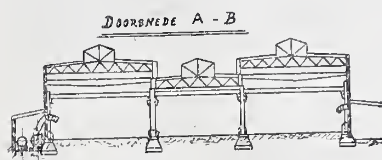

Fig. 10.

Uit de enkele hierboven behandelde voorbeelden, die door den rapporteur buitendien nog op sommige punten zeer juist gecritiseerd worden, zou men allicht geneigd zijn af te leiden, dat ook in Amerika het vraagstuk der gecombineerde verwarming en ventilatie, nog vrij wel in zijn prille jeugd verkeert, zoodat het aanbeveling zou verdienen aan deze zijde van den Oceaan nog een paar jaren rustig „de kat uit den boom" te kijken.

Toch is zulks niet het geval en kan men aannemen, dat de ingenieur Möller, die in opdracht had eene studie te maken van de industrie in het algemeen en dus van het verwarmings- en ventilatie-vraagstuk betrekkelijk ter loops kennis nam, het slecht getroffen heeft ter plaatse, waar zijne aandacht juist op dit vraagstuk gevestigd werd; even te voren toch zegt hij:

„De indirecte verwarming is in zooverre meer ingewikkeld dan de directe, dat er tot het bewegen van de lucht een ventilator noodig is; aan de andere zijde vervallen daarentegen de talrijke schroefverbindingen van een wijd vertakt buizennet, de uitstralingsverliezen der buitenwanden worden sterk verminderd, de temperatuur is door snelheidsverandering van den ventilator gemakkelijk te regelen, en het benoodigde verwarmingsoppervlak behoeft slechts rond één derde deel te bedragen van dat van direct de warmte afgevende elementen.

De indirecte verwarmingsinrichtingen vinden dan ook in de Vereenigde Staten ruimen bijval; in talrijke oude fabrieken zijn zij aangebracht en vele nieuw gebouwde fabrieken zijn er van den aanvang af van voorzien."

Ook van andere zijde wordt deze meening bevestigd; in een boekje getiteld „The industrial Archives of Air", begin 1903 uitgegeven door de „Buffalo Forge Co", worden niet minder dan 1171 installatieën met 1864 toestellen vermeld; deze zijn verdeeld over de volgende rubrieken:

„Banken, hôtels en kerken, 68; scholen, 230; openbare gebouwen, 113; schouwburgen, 29; ziekenhuizen, 69; gevangenissen, 12; verschillende fabrieken, 615; schepen, 35." Men kan dus gerust zeggen, dat het aantal toepassingen in Amerika ettelijke duizenden zal bedragen, en bij toepassingen in de oude wereld zal men er alleen op hebben te letten, dat men zijn licht ontsteekt bij personen, die op dit terrein eene voldoende leerschool in de praktijk hebben doorloopen, want . . . practische ervaring is op dit gebied in bijzonder hooge mate onmisbaar en van onberekenbaar nut.

Ook op dit terrein geldt, als op elk ander gebied der toegepaste techniek, dat enkele uitvoeringen met schijnbaar of werkelijk succes aanleiding geven tot onmiddellijke concurrentie, soms door personen, die op voor hen vreemd gebied debuteeren.

Holland's vrijbuiterschap op het gebied van geestelijken

eigendom geeft daartoe meermalen gereede aanleiding.

Dit neemt niet weg, dat ook in ons land toepassing van de gecombineerde verwarmings- en ventilatie-inrichtingen nog een ruim veld van bearbeiding aanbiedt, waarop de aandacht der architectenwereld wel gevestigd mag blijven.

Amsterdam, Nov. '05. H. H.

PRIJSVRAGEN.

Aan het rapport der beoordeelings-commissie over de ingekomen antwoorden op de prijsvraag voor het ontwerp van een Winkelhuis en Magazijn aan de Roggestraat no. 24 te Arnhem, voor de firma Zijlstra en Rupp, ontleenen wij het volgende

Er zijn 28 ontwerpen ingekomen. In het rapport worden in de eerste plaats besproken, elk afzonderlijk de ontwerpen: 1 Oct. 1905, Sport I en Laura I en II.

Daarna zegt het rapport:

„De drie besproken ontwerpen hoewel blijkens de hieraan voorafgaande beoordeeling niet het door de commissie van beoordeeling gewenschte resultaat gevend, bevatten veel goeds. Zij moeten om vele redenen boven de overige ingezonden ontwerpen gesteld worden.

De commissie stelt dan ook voor de uitgeloofde prijzen aan de vervaardigers van deze ontwerpen toe te kennen. Daar er echter slechts twee prijzen uitgeloofd zijn, wordt inplaats van den 2den prijs ad *f* 200.—, uitgereikt een tweede prijs ad *f* 150.— en een derde prijs ad *f* 75.—.

Opdat deze prijsvraag echter het resultaat zal hebben, wat de uitschrijvende firma er zich van voorgesteld heeft, is besloten deze prijzen slechts voorwaardelijk toe te kennen. Definitief zal dit geschieden, indien de 3 inzenders zich bereid verklaren opnieuw elk een onderwerp in te zenden. Bij dit tweede ontwerp moet rekening gehouden worden met de opmerkingen, die door de commissie van beoordeeling mondeling medegedeeld zijn aan de 3 vervaardigers der projecten October, Sport I en Laura I—II.

Teneinde dit onderhoud mogelijk te maken, werd door middel van het correspondentie-adres geïnformeerd of de vervaardigers zich aan de commissie van beoordeeling wilden bekend maken, hiertoe bestond bij geen van de drie heeren bezwaar. Het waren de heeren: Hoogeveen te Rotterdam, Holsboer te Arnhem en J. H. W. Leliman B. I. te Amsterdam.

De inlevering van de nieuwe ontwerpen, waarbij den vervaardigers de meest mogelijke vrijheid werd toegestaan om van hun eerste opvatting af te wijken, werd bepaald op 15 Nov. 1905".

Een bespreking van de overige ingekomen ontwerpen, zou volgens de Commissie van beoordeeling nagelaten kunnen worden; zij meent echter, dat, waar door de inzenders zooveel arbeid aan deze prijsvraag besteed is, het niet meer dan billijk is, dat, zij het dan ook met een enkel woord, over het meerendeel der inzendingen een oordeel gezegd wordt. Dit oordeel geeft het rapport dan ook.

De engere wedstrijd heeft het resultaat opgeleverd, dat de eerste prijs is toegekend aan het nieuwe ontwerp van den heer Leliman.

De Jury bestond uit de heeren: A. Le Comte, V. G. A. Bosch, W. F. C. Schaap, G. Versteeg en N. J. Rupp.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN

De regeling van Prijsvragen mede naar aanleiding van de Prijsvraag voor het Vredespaleis. Afdeeling Amsterdam der Mij. tot Bev. der Bouwk. 1 December 1905.

Na lezing en vaststelling der notulen werd benoemd tot Lid der zoogen. „Schoonheids-Commmissie" de heer A. D. N. van Gendt. De voorzitter bracht den heer J. H. W. Leliman, die als lid van genoemde commissie moest aftreden en niet direct herkiesbaar was, een woord van dank.

Daarna kwam aan de orde „De regeling van Prijsvragen, mede naar aanleiding van de prijsvraag voor het Vredespaleis". De voorzitter nam het woord om namens het bestuur der Afdeeling het onderwerp in te leiden met eene uiteenzetting, welke in den boezem van het Bestuur een onderwerp van ernstige overweging had uitgemaakt. Het Bestuur was ten aanzien van doel en strekking van dit betoog volkomen homogeen.

Spreker herinnerde allereerst aan de konklusies van het genootschap „Architectura et Amicitia" op zijne feestvergadering bij gelegenheid van zijn 10e Lustrum genomen en waarin ook werd besloten dat algemeene regelen voor het uitschrijven van bouwkundige prijsvragen vanwege het genootschap zouden worden opgesteld.

De „Artikelen bij het uitschrijven, beantwoorden en beoordeelen van prijsvragen" vastgesteld in de Mei-vergadering der Mij. in 1884, naar aanleiding van de voorstellen eener commissie bestaande uit de heeren J. de Haan, W. Langhout, J. H. Leliman, F. J. Nieuwenhuis, C. T. J. Louis Rieber, Dan. J. Sanches en Th. Sanders, bleken vrijwel algemeen in het vergeetboek geraakt. Spreker deelt er enkele van mede en is van oordeel dat, al zullen deze bepalingen ook eenige aanvulling en herziening behoeven, zij toch een zeer goeden grondslag kunnen opleveren.

Spreker deelt vervolgens mede, dat 't Bestuur der Afdeeling tot zijne beschikking een viertal buitenlandsche prijsvraag-beginsels heeft nl. de Oostenrijksche, Duitsche, Fransche en Engelsche.

Na eenige prijsvragen, in ons land uitgeschreven op onvoldoende bepalingen, te hebben gememoreerd, gaat spreker over tot de behandeling van de Vredespaleis-prijsvraag meer in het bijzonder.

Hij stelt op den voorgrond, dat het Carnegie-bestuur, het moge dan in juridischen zin eene volkomen vrijheid van handelen hebben, meer dan eenig ander kollege zedelijke verantwoording van alle zijne daden schuldig is. Het begrip vrijheid immers houdt in: vrijwaring tegen willekeur. Het Bestuur der Afdeeling kan zich dan ook niet vereenigen met die passage in eene redactioneele bijdrage in het „B. W." van 23 Sept. l.l. welke de volledige vrijheid van het Carnegie-stichting betoogt. Ook de meening verkondigd op de Sept. vergadering der Mij., dat de architecten zich maar moeten neerleggen bij de door eminente mannen goedgekeurde bepalingen, ofschoon daarvan waardeerende de vredelievende strekking, is voor 1905 te autocratisch.

De inleider kritiseert vervolgens het gemengde karakter der prijsvraag die, half besloten en half openbaar, als elk kompromis de nadeelen der faktoren in zich vereenigt, zonder dat eene beheerschende deugd ze neutraliseert. Aan rechtmatigen twijfel is dan ook onderhevig of de wijze waarop het Carnegie-bestuur ten slotte zijn prijsvraag uitschreef, deze stempelde tot eene „algemeene" in den eigenlijken zin van het woord.

Het besloten gedeelte van deze prijsvraag acht het Bestuur bovendien geenszins voldoende gewettigd, omdat hét geen geval betreft waarin eene zóó bijzondere kunde en ervaring of speciale kennis wordt vereischt als waarover slechts enkelen beschikken. Edoch, welk stelsel ook gekozen was, het was als zoodanig zuiver geweest en verkieselijker dan de nu gevolgde handelwijze.

Zeer belangrijk is de vraag of de gedachte waarop de keuze op de uitgenoodigde architecten is gevestigd en waarvan de beoordeeling aan elke mede-beoordeeling ontsnapt, niet had behooren te zijn vervangen door eene andere, die meer waarborgen van rechtvaardigheid bood. Aannemende, dat groote mannen zijn uitgenoodigd, is het niettemin zeker, dat even groote zijn gepasseerd. Bij deze prijsvraag groote mannen op deze wijze voorbij te gaan is Carnegie's bedoeling zeker niet geweest. De inleiding wijst er nu op hoe algemeen de wensch is geuit in Duitschland, Engeland, Oostenrijk en ook ten onzent, dat althans de namen der uitgenoodigden zouden worden bekend gemaakt. Het Carnegiebestuur stond intusschen blijkbaar op anonymite Des te vreemder en ongetwijfeld het gevolg eener schromelijke onbescheidenheid is dan ook, dat de Nederlandsche uitgenoodigden met zekerheid bekend zijn. Deze onbescheidenheid is zeker niet het minst in de hand gewerkt door de advertentie in het Handelsblad van 17 Aug. ll. waarin een „Architect uitgenoodigd door het bestuur der Carnegie-stichting" onder franco brieven N. 25055 vraagt „een bekwaam teekenaar, geschikt voor het uitwerken van plannen voor het Vredespaleis. Academische opleiding strekt tot aanbeveling", welke advertentie, naar het Bestuur ter oore kwam, eene serieuse bedoeling had.

De inleiding staat vervolgens stil bij de vele voordeelen, waartoe het uitschrijven van nationale vóórwedstrijden zou hebben geleid: als bijv. vereenvoudiging van den jury-arbeid, die aan zijn grondigheid en dus aan zijn prestige ten goede was gekomen. In de nationale vóórwedstrijden waren de ontwerpen ook beter tot hun recht gekomen dan in de groote massa van een internationaal konkours. Bovendien zou aldus, vooral indien die vóórwedstrijden beperkt waren tot schetsprijsvragen, het verlies aan arbeid bij de mededingers beperkt zijn. De winnaars der vóórwedstrijden hadden daarna onderling in een besloten eindkonkours kunnen mededingen, waartoe zij dan op eene gerechtvaardigde wijze waren aangewezen.

In het feit, dat uitnoodigingen zijn gericht met honoreering is de hoofdbron van ontevredenheid gelegen.

Tal van prijsvragen van beteekenis bewijzen door hun resultaat, dat daarin eminente mannen mededongen, ook zonder dat speciale uitnoodigingen werden gelanceerd tot een beperkt getal van terecht of te onrecht als eminent beschouwde personen.

Door de honoreering acht het bestuur voor de uitverkorenen wel degelijk een pré geschapen. Zij immers genieten een zeer aanmerkelijke steun bij de voorbereiding hunner inzending. Zij kunnen zich alle mogelijke mechanische, intellectueele en artistieke hulp op kosten van den prijsvraag-uitschrijver, verschaffen, en die zal op het gehalte hunner inzending ongetwijfeld invloed uitoefenen en kan mitsdien geacht worden dan bij de beoordeeling middelijk wel degelijk een voorsprong te geven.

Een beroep op het feit, dat toch nu eenmaal ongelijkheid bestaat, kan niet hem vrij doen uitgaan, die de door de omstandigheden veroorzaakte ongelijkheid kunstmatig en zeer aanmerkelijk vergroot.

Integendeel het streven had behooren te zijn in die ongelijkheid tegemoet te komen door bijv. het aantal belooningen groot te maken.

Het Bestuur verklaart dan ook de motie waarin „A. et A.” uitsprak, dat het de toekenning van honoraria eene schending achtte van het beginsel van absolute gelijkheid der mededingers, te onderschrijven.

Wat aangaat de vergadering der Mij. tot Bev. der Bouwkunst te Maastricht betreurt het Bestuur het niet meer te kunnen waardeeren de motieven en de logica der gedachte door de voorstanders van het programma blijkens het verslag in het midden gebracht.

Lettende op het bepaalde in Hfdst. VIII der wet is het bovendien naar de meening van het Bestuur geen vraag of de stemming die te Maastricht over een niet aan de orde van den dag gesteld onderwerp werd uitgelokt, wel voor de wet der Mij. geldig was, en het votum mag worden voorgesteld als een besluit der Mij., gelijk bijv. bij schrijven van 19 October ll. geschiedde in een schrijven aan het Oostenr. Ing. und Arch. Verein. Het Bestuur is daarenboven van oordeel, dat de zaak te Maastricht niet au-fond, noch voldoende degelijk voorbereid werd behandeld, maar veeleer is beheerscht door neveninvloeden van persoonlijken aard, die met het program als zoodanig niets te maken hadden.

Behalve de boven vermelde bezwaren van algemeenen aard bestaan nog talrijke bemerkingen op de bepalingen van het programma meer in het bijzonder. Dat geen bindende bouwsom is op gegeven, noch eene lijst van eenheidsprijzen; zelfs als de boven, en niet *in*, het programma genoemde som van *f* 1.600.000 slechts is eene aanduiding, dan nog had eene lijst van eenheidsprijzen moeten zijn verstrekt.

Er heerscht bovendien vaagheid in het programma. Onbillijk voor verafwonenden is, dat niet de invloed van de woonplaats van den mededinger is geëlimineerd door de bepaling, dat inzendingen uiterlijk op een bepaalden datum moeten zijn afgezonden.

In dit geval vooral was het een eisch van hoffelijkheid geweest de Nederlandsche Architecten in dit opzicht geen voorsprong te geven op de buitenlandsche collega's.

Een principieel bezwaar is ook, dat de inlichtingen niet in het openbaar in een speciaal aangewezen orgaan worden gegeven, zoodat deze welke het programma aanvullen of zijne bedoelingen verduidelijken tot aller kennis kunnen komen.

Gekonstateerd wordt, dat het programma in strijd is met verschillende belangrijke bepalingen in achtereenvolgens alle bestaande prijsvraagregelingen; het geeft geene inlichtingen omtrent kostenberekening, noch omtrent den aard van den bouwgrond, het kent den mededingers geen stem toe bij de samenstelling der Jury, het geeft geene bindende bepalingen der plaatselijke bouwverordening.

Naar aanleiding van deze beschouwingen bood het bestuur der vergadering het volgende concept-besluit aan:

De Afdeeling „Amsterdam” van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, in vergadering bijeen op den 1sten December 1905, in het gebouw der Maatschappij, gehoord het overzicht dat door haar bestuur is gegeven van hetgeen op vergaderingen, in de dagblad- en de vakpers is opgemerkt over regelingen van prijsvragen in het algemeen en het program der prijsvraag en de wijze van deelneming aan die prijsvraag voor het Vredespaleis in het bijzonder,

overwegende:

1°. dat in laatstgenoemd program eene regeling is vervat, welke op belangrijke punten beduidend afwijkt niet alleen van die welke voor prijsvraag-programma's is aanbevolen en vastgesteld door de Maatschappij voornoemd in hare vergadering van den 29sten Mei 1884, maar ook beduidend afwijkt van die welke door de voornaamste Fransche, Engelsche, Duitsche en Oostenrijksche Zuster-Vereenigingen in de laatste jaren als bindend zijn vastgesteld,

2°. dat het voor het oogenblik geen practisch nut heeft een oordeel uit te spreken over genoemd program,

3°. dat de discussie en stemming over dit onderwerp in de Algemeene Vergadering der Maatschappij gehouden te Maastricht op 23 September 1905 is gehouden buiten de orde van dien dag, als zijnde niet op de agenda van die vergadering vermeld,

4°. dat naar den inhoud en zeer kennelijke bedoeling van Hoofdstuk VIII der Wet van de Maatschappij, een onderwerp als het bedoelde eerst na grondige voorbereiding met het in deze onmisbare praeadvies van het Hoofdbestuur ter tafel der vergadering had kunnen worden gebracht, en het uit dien hoofde aanbeveling had verdiend geene stemming op genoemde vergadering over deze zaak te doen houden,

5°. dat de uitslag van vorenbedoelde stemming, in verband met hetgeen daaraan was voorafgegaan door betreurenswaardig openbaar geschrijf van persoonlijken aard, bezwaarlijk anders kan zijn geweest dan onzuiver wat aangaat de hierbij betrokken beginselen, en om alle voornoemde redenen niet kan worden aangemerkt als te zijn het gevoelen der Maatschappij over genoemd program,

6°. dat deze beginselen van voldoende belang zijn voor de beoefenaren der Bouwkunst om grondig en alsnog nader, vrij van alle neveninvloeden te worden beschouwd,

7°. dat veel wat bij deze prijsvraagkwestie is te berde gebracht, achterwege zou zijn gebleven, indien in alle opzichten bij deze prijsvraag meer consequent ware aangehouden de grondbeginselen nedergelegd in de artikelen bij het uitschrijven, beantwoorden en beoordeelen van Prijsvragen, aanbevolen en vastgesteld ter Algemeene Vergadering onzer Maatschappij van 29 Mei 1884, aangevuld of gewijzigd in meer ondergeschikte punten naar de bijzondere eischen voor meergenoemde prijsvraag,

Besluit:

a. Het Hoofdbestuur der Maatschappij, voornoemd beleefd uit te noodigen het daarheen te leiden dat op eene — naar zijn oordeel meest doeltreffende wijze, — door hem ter tafel eener Algemeene Mei-Vergadering wordt gebracht een nieuw-ontwerp van artikelen bij het uitschrijven, beantwoorden en beoordeelen van prijsvragen, indien het Hoofdbestuur van oordeel is dat die welke door onze Maatschappij zijn vastgesteld in 1884 thans voor toepassing geene aanbeveling meer verdienen en behooren te worden gewijzigd of aangevuld, en voorts voornoemd Bestuur uit te noodigen het initiatief te nemen tot het zich verstaan met Buitenlandsche vereenigingen, ten einde te verkrijgen algemeen geldende grondregelen voor het uitschrijven van Internationale Prijsvragen en van den uitslag dezer pogingen te zijner tijd mededeeling te willen doen,

b. dit besluit en de overwegingen waarop het berust te zenden aan de andere afdeelingen der Maatschappij met uitnoodiging dit verzoek bij het Hoofdbestuur te willen ondersteunen.

Na eene pauze wordt allereerst het woord gegeven aan den heer A. W. Weissman. Hij brengt hulde aan de wijze waarop het Bestuur der Afd. deze zoo netelige zaak aan de orde stelde. Dit programma beantwoordt niet aan de eischen die men mag stellen. De mededeeling in de dagbladen van de namen der Nederlandsche uitgenoodigden bracht het persoonlijke element in de discussie. Het heeft spr. verwonderd, dat het Hoofdbestuur der Mij. niet is opgetreden gelijk thans het Bestuur der Afdeeling. Spr. heeft eerst sub-rosa, toen publiek erop gewezen, dat doordien de voorzitter de tot hem gerichte uitnoodiging aannam en tevens voorzitter der Mij. bleef, de Mij. als 't ware een prijsvraag sanctioneerde wier programma zij niet kon aanvaarden. Hij was als particulier persoon vrij geweest maar niet als voorzitter. Spr. hoopt dat het optreden der Afdeeling tot gevolg moge hebben dat het Hoofdbestuur de zaak nog eens à tête reposée beschouwt. In elk geval kan nu naar buiten blijken dat er in de Mij. eene andere richting is.

De heer Kromhout heeft de duidelijke inleiding met genoegen gehoord. Hij hoopt dat zij in druk zal verschijnen en ontdekt met genoegen een frisschen geest in de Afdeeling. Aan de motiveering van het concept-besluit acht hij niet veel toe te voegen.

Enkele kleinigheden, als bijv. de verwijzing naar de bouwverordening, konden z. i. weg gelaten worden. Hij vestigt de aandacht op de eigenaardige wijze waarop de Carnegie-stichting in officieusen vorm hare berichten publiceert. Eene royale, openbare behandeling, ook van alle vragen of nadere inlichtingen, ware gewenscht. Spr.

besluit met den wensch dat de Afdeeling ook de adhaesie van meerdere bouwkundige genootschappen dan alleen van de Afdeelingen der Mij. zal inroepen.

De heer Rieber is allereerst getroffen door 't geen de heer Weissman opmerkte omtrent 't verbreken der anonymiteit. De uitgenoodigden zijn daaraan geen schuld. De oorzaak is vermoedelijk de brutaliteit van een ambtenaar aan het Departement van Buitenlandsche Zaken. (*) Wat de advertentie aangaat, deze is niet van 't minste belang, wanneer het Bestuur niet weet van wie die afkomstig is. Dat de discussie te Maastricht gehouden is buiten de orde van den dag is volkomen juist. Kan een voorzitter evenwel bespreking weigeren? Kan men beletten dat de aanwezigen eene stemming houden? Er was bovendien alle reden om de bespreking te verwachten. De verwijzing naar Hoofdstuk VIII der wet van de Mij. gaat volgens spreker niet op, omdat 't hier geen voorstel was. Wat te Maastricht in stemming kwam geschiedde op grond van art. 39 waar sprake is van „andere werkzaamheden". Spreker begrijpt ook niet wat met „neveninvloeden" kan bedoeld zijn, noch waarom gemeend wordt, dat het geen praktisch nut heeft over het programma een oordeel uit te spreken terwijl de geheele inleiding daaraan gewijd was.

Spreker kan ook niet inzien het verband dat te brengen is tusschen de vrijheid van het Carnegie-bestuur en vrijwaring tegen willekeur. De bouwsom is wel degelijk vermeld, en met vette letter, zij het ook niet *in* het programma; dat bedrag zal wel degelijk invloed uitoefenen. Met betrekking tot het tijdverlies voor verafwonenden merkt spreker op dat het toch bekend is als een algemeene prijsvraagregel dat tijd van inzending = tijd van afzending. Ten slotte uit spreker zijne verwondering erover, dat hij het concept niet tijdig genoeg had ontvangen ter publicatie in het vorig nummer van het „B. W.".

De heer Poggenbeek verklaart dat zijne opinie nog niet gewijzigd is. Hij ziet in de handelwijze van het Carnegie Bestuur niets onbillijks.

Er zijn twee soorten prijsvragen: 1º studie-prijsvragen en 2º prijsvragen om een zoo goed mogelijk gebouw te verkrijgen.

Het komt spreker voor, dat in ons vrijheidslievend land iemand die het 2e wil, den weg mag kiezen, die hem het beste lijkt. Hij ziet niets onbillijks in het verleenen eener toelage. Gelijkheid bestaat alleen wanneer alle architecten over evenveel middelen beschikten.

De heer Walenkamp weerlegt des heeren Rieber opmerking over den algemeenen prijsvraagregel dat tijd van inzending = tijd van afzending afdoend door voorlezing van artikel 4 van het programma. Hij ontving van den heer Knuttel de mededeeling dat een bouwsom genoemd was, opdat de mededingers zelf de kosten van hun ontwerp zouden schatten. De Jury kon dit van zoo vele ontwerpen niet doen. Spreker vraagt zich af wat er dan moet terechtkomen van de beoordeeling wat 't aesthetische betreft, wanneer de Jury zelf geen kans ziet om 't positief-objectieve gedeelte te beoordeelen. Hij bestrijdt voorts dat de Carnegie-stichting een partikulier karakter heeft: zij vertegenwoordigt wel degelijk het Rijk.

De heer Rieber geeft dit laatste niet toe. De minister heeft de zaak aan de Carnegie-stichting overgedragen. Deze is daarom geworden eene partikuliere stichting.

De heer Weissman vraagt op welk standpunt de Mij. zich gesteld heeft. Haar taak is te vragen wat strekt ter *bevordering* der bouwkunst. Zij moet zich stellen op het ruimste standpunt en vragen op welke wijze wordt de bouwkunst bevorderd en niet hoe is de Carnegie-stichting aan een gebouw te helpen.

De heer Poggenbeek blijft van oordeel, dat de Carnegie-Stichting 't recht heeft te doen wat zij wil. Had de Mij. de prijsvraag uitgeschreven, dan zou spreker op een ander standpunt staan.

De heer Walenkamp herhaalt, dat z. i. de Carnegie-stichting geene partikuliere kommissie is. Het Rijk nam 't kapitaal aan. Het Bestuur der stichting vertegenwoordigt dus het Rijk.

De voorzitter, de heer W J. de Groot, zegt allereerst diegenen dank die een woord van waardeering uitten aan het adres van het Bestuur der Afdeeling, namens hetwelk hij de gemaakte opmerkingen zal beantwoorden. Hij vertrouwt dat men het optreden der Afdeeling niet zal beschouwen als gericht tegen het Hoofdbestuur. Hij wenscht een gedeelte van 'tgeen de heer Weissman opmerkte te ecarteeren; z. i. was het aftreden van den voorzitter niet vereischt omdat hij de uitnoodiging aannam.

(*) In de dagbladen die op dezelfde wijze verslag gaven van het gesprokene, heeft de spreker reeds zijn verontschuldiging aangeboden over het uiten der veronderstelling in deze laatste zinsnede opgesloten. Red.

Den heer Kromhout kan spreker geene toezegging geven omtrent publicatie der inleiding. De opmerking betreffende de bouwverordening betreft een zeer klein onderdeel en is slechts volledigheidshalve vermeld.

Den heer Rieber kan inzake zijne vraag met betrekking tot de advertentie een pertinent bevestigend antwoord gegeven worden; verder gaat spreker niet omdat 't persoonlijke element buiten het debat moet blijven Deze zaak is slechts aangeroerd om 't raadselachtig-tegenstrijdige van geheimhouding aan de eene en advertentie aan de andere zijde.

De inleiding is niets anders geweest dan 't konstateeren van afwijkingen en tekortkomingen in het programma, dat is iets geheel anders dan dit oordeel vast te leggen in de konklusie eener vergadering. Dit laatste zou inderdaad geen praktisch nut meer hebben.

Spreker zou als voorzitter ook eene bespreking te Maastricht hebben toegestaan, maar eene bespreking is nog geene stemming. De citaten door den heer Rieber uit de wet gegeven overtuigen spreker geenszins van de wettigheid der gehouden stemming. Er was te Maastricht geene ernstige voorbereiding en met geen woord is gerept over de fouten van 't programma. De vergadering stond onder de suggestie dat het al of niet goedkeuren van 't prijsvraag-programma beteekende eene motie van al of niet vertrouwen in den voorzitter. Dit was de bedoeling van 't woord „neveninvloeden."

Als de heer Rieber van oordeel is dat eene stemming niet had kunnen worden belet, dan is spreker van oordeel dat niet elke vergadering onzer Maatschappij, is souverein, maar onderworpen aan de wet der Mij. De definitie dat vrijheid is vrijwaring tegen willekeur, is niet van spreker maar van groote denkers afkomstig; anders trouwens ontaardt vrijheid in bandeloosheid.

Het Carnegie-bestuur moge recht hebben in juridischen zin, wij oordeelen over de wijze waarop het van dit zijn recht heeft gemeend gebruik te moeten maken.

Wat de heer Rieber met betrekking tot de bouwsom opmerkt, bevreemdt spreker; omdat waar de nadruk zoo gelegd wordt op juridieke rechten, de bouwsom niet zoo volkomen onjuridisch buiten 't programma had mogen worden geplaatst. In eene zoo belangrijke kwestie is van *vertrouwen*, gelijk de heer Rieber zegt, dat nu wel door de Jury aan de som invloed zal worden toegekend, geen sprake; er moet *zekerheid* bestaan.

Dat de heer Poggenbeek niet bekeerd is, vindt 't Bestuur ongetwijfeld spijtig, hoewel het dien aangaande, gehoord het begin van diens betoog, geene hooge verwachting koesterde. Het betoog van den heer Poggenbeek immers gaat uit van eene verkeerde praemisse; het berust op de „vrijheid" van het Carnegie-bestuur, die de inleiding ontkent. Gelijkstelling met een bouwheer die over zijn eigen geld vrijmachtig beschikt met het Bestuur der Carnegie-stichting dat geschonken geld beheert, gaat bovendien niet op. Bij onjuiste praemissen komt men tot onjuiste konklusies.

Spreker wenscht te eindigen met een woord van dank aan den Secretaris die van de quaestie veel studie had gemaakt.

De Voorzitter brengt, niemand meer het woord verlangend, het geheele concept in stemming. (Gestemd wordt uitsluitend door leden der Afdeeling, tevens lid der Mij.) Dit wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Aan de wanden van de zaal waren geëxposeerd alle ingekomen antwoorden in de prijsvraag Zijlstra & Rupp te Arnhem, waarvan het rapport en de uitslag in dit blad vermeld zijn.

De Secretaris der Afd.
J. H. W. LELIMAN.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 2 Dec. 1905. *De Saalburg.* Korte geschiedkundige bijzonderheden, met een plattegrondje, over dit oude Romeinsche Castrum, bij Homburg in het Taunusgebergte, en dat gereconstrueerd wordt.

De glazen in de Oude Kerk te Amsterdam. Bijzonderheden uit een studie van den heer Weissman, uitgegeven door het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Architectura. 2 Dec. *De prijsvraag van het Vredespaleis.* De meening van den Oostenr. Ing und Arch.-Verein, die zijne instemming betuigt met de algemeene regeling der prijsvraag, wordt niet gedeeld, omdat in de Carnegie-stichting niet een „bouwheer" wordt gezien.

Vervolg van: *Stedenbouw*, door W. Kromhout Czn.

Het „Technisch gedeelte" bevat: *Een uitstapje in Nederland* vertaald uit „The British Architect". *Betonbedding voor de bestrating van wegen. Nieuws, wat betreft constructie van trappen.* Bezwaren tegen tot nu toe gebruikelijke trappen zijn opgeheven door eene geoctrojeerde uitvinding van W. Fraulob te Gera — Reuss, die het in zwang komen van met geringe kosten te vervaardigen, zeer vuurvaste, lange, vrijdragende, gewapende kunststeentrappen zal kunnen vervangen.

De Rekenschuif Masera. Is een luchtkrabber voldoende stevig? Tegen stof op wegen en in straten. Een onlangs in Weenen als beproefd aanbevolen middel, gevonden door Edwin Cooper. firmant van het „Wiener Asphaltwerk" en eigenaar der „Stadlauer Olieraffinaderij", bestaat uit een sedert jaren. maar voor andere doeleinden vervaardigde. in water oplosbare minerale olie „Simplicit." Genomen proeven hebben goed voldaan.

De Bouwwereld, 29 Nov. Vervolg van: *Reisindrukken van Engelsche bouwkunst*, door J. H. W. Leliman, met een afbeelding der Hall in het landhuis Dickhurst, bij Haslemere, architect C. Harrison Townsend.

Uit oud-Rotterdam. Een en ander uit de oudst bewaarde stadsrekeningen. Mededeelingen omtrent het bouwwezen te Rotterdam in vroegeren tijd, ontleend aan de „Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam," uitgegeven door de heeren Unger en Bezemer. De reeks rekeningen vangt aan met 1644. Het archief bevat alleen de vroegere rekeningen van 1426—27. van 1429 – 30 en van 1556—57, waaruit het wetenswaardige omtrent het bouwwezen wordt medegedeeld.

Het nummer bevat ook nog 't portret van *Prof. W. R. Ware*, te Milton, Massachusetts, V. S., Jurylid voor de prijsvraag voor het Vredespaleis.

Technisch Weekblad. 30 Nov. Vervolg van *Technologie van het ijzer*, waarin besproken wordt: spoorwegmateriaal, artilleriemateriaal, en diversen, en verder mechanisch, en physisch onderzoek.

BERICHTEN.

Beverwijk. Door den Gemeenteraad is benoemd tot Gemeentearchitect de heer J. Kerkhof, buitengewoon Opzichter van den R. Waterstaat te Vlieland.

Veiligheidsnetten. Ernstige bedrijfsongevallen, sommige met doodelijken afloop, zijn voorgekomen o. a. bij het schilderen van groote gebouwen, overkappingen, spoorwegbruggen enz. Het Hoofdbestuur van den Bond van Nederlandsche Schilderspatroons is door die ongevallen in zijne meening versterkt geworden, dat steigers, hoe goed en degelijk ook, geen voldoenden waarborg voor de veiligheid van werklieden opleveren. Wel voorziet de toepassing der Ongevallenwet in eene dringende behoefte, doch daarmede dient het *voorkomen* van ongevallen samen te gaan, vereischt dit althans eveneens de aandacht van de werkgevers.

Het denkbeeld, dat het aanbrengen van veiligheidsnetten bij gevaarlijke steigerwerken geacht mag worden een der maatregelen te zijn die kunnen strekken tot voorkomen van ongevallen, won bij genoemd Bestuur meer en meer veld; het besloot dan ook er een proef mede te nemen. Op een terrein te 's Hage werd een steiger gezet, zooals deze bij groote gebouwen gebruikt wordt, en onder den planken vloer van dien steiger, zooals die waarop door werklieden gewerkt wordt, werd het voor 't doel vervaardigde veiligheidsnet aangebracht. Eenige werklieden lieten zich op verschillende wijzen in het net vallen, zelfs bij 3 en 4 tegelijk, zonder letsel te bekomen.

In eene circulaire, van afbeeldingen voorzien, wordt nu door het Bestuur op het gebleken groote nut der bedoelde netten gewezen, met vermelding, dat deze van wege het Hoofdbestuur van den Bond kosteloos in bruikleen gegeven worden aan de leden van het Fonds ter verzekering van Bedrijfsongevallen — Risico van den Bond van Ned. Schilderspatroons.

Middelbaar Technisch Onderwijs. In de Memorie van antwoord betreffende de Staatsbegrooting voor 1906, Hoofdstuk Binnenlandsche Zaken, wordt medegedeeld. dat de Regeering, in afwachting van de voorstellen der Staatscommissie tot reorganisatie van het onderwijs, geen ingrijpende wijzigingen in het M. O. aanhangig wenscht te maken.

De intrekking van het wetsontwerp inzake de oprichting van eene M. T. S. vindt alleen hierin haar oorzaak, dat de Regeering het voor de ontwikkeling van het M. T. O. in het algemeen niet wenschelijk achtte een zoo kostbaar centraal instituut in het leven te roepen, dat slechts voor een deel in de behoefte kan voorzien.

Woningwet. Aan bovengenoemde Memorie wordt ontleend. dat, hoewel de Minister het betreurt. dat niet alle verordeningen bijtijds zijn vastgesteld, door hem wordt verwacht, dat met 1 Aug. 1906, op welken dag de termijn verstrijkt die bij het gewijzigde artikel 51 der wet is gesteld, voor het voortbestaan van de bestaande verordeningen allerwegen de vereischte voorziening haar beslag zal hebben gekregen.

Rijksmuseum. Volgens dezelfde Memorie bovengenoemd kan de Minister nog geen voldoende aanleiding vinden op den voor eenige jaren genomen maatregel om het Rijksmuseum des Maandags, ook gedurende de zomermaanden, gesloten te houden, terug te komen. Voorts wordt door den Minister in overweging genomen om aan een waardige viering van Rembrandt's geboortedag van regeeringswege medewerking te verleenen, wellicht door eene plechtige opening van de alsdan voltooide Rembrandtzaal.

Huisvlijt. In de eerste dagen van Maart 1906 zal in de Sociëteit „De Vereeniging" te Nijmegen een tentoonstelling van huisvlijt worden gehouden.

De Hofvijver te 's Gravenhage. Den 5den l.l. had ten stadhuize de tweede conferentie plaats met B. en W. inzake de quaestie van den Hofvijver. Volgens de Nieuwe Ct. werd daarbij het woord gevoerd door de heeren Dr. Hofstede de Groot, Mesdag, Metzelaar, van Embden, Kits van Heiningen, Jurriaan Kok en Van Boven, die op de bekende gronden het voorstel tot demping van een deel van den Hofvijver bestreden. Van de zijde van B. en W. werden verschillende vragen gesteld, die door genoemde heeren, afgevaardigd door de verschillende vereenigingen welke bedoelde demping zouden betreuren, werden beantwoord.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	23	jaar	salaris	f 65.—
„	„	„	39	„	„	- 90.—
„	„	„	31	„	„	- 100.—
„	„	„	26	„	„	- 90.—
„	„	„	37	„	„	- 80.—
„	„	„	28	„	„	- 75.—
„	„	„	27	„	„	- 60.—
„	„	„	48	„	„	- 100 —
„	„	„	21	„	„	- 60.—
„	„	„	23	„	„	- 80 —
„	„	„	26	„	„	- 100.—
„	„	„	24	„	„	- 85.—
„	„	„	20	„	„	- 60.—
„	„	„	26	„	„	- 90 —
„	„	„	21	„	„	- 50.—
„	„	„	22	„	„	- 60 —
„	„	„	21	„	„	- 75 —
„	„	„	20	„	„	- 60 —
„	„	„	21	„	„	- 80.—
„	„	„	29	„	„	- 100.—
„	Teekenaar	„	19	„	„	- 30.—
„	„	„	21	„	„	- 50.—
„	„	„	17	„	„	- 30.—
„	„	„	23	„	„	- 40.—
„	„	„	19	„	„	- 45.—
„	„	„	19	„	„	- 45.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 11 DECEMBER.

MAASTRICHT. Het onderhouden van en het doen van herstellingen aan de gebouwen der rijks- hoogere burgerschool te Venlo, gedurende de jaren 1906 en 1907. Ram. f 1330.

Het prov. best. v.m. 10 u. Bestek ter lezing aan het gebouw van het min. van Binnenlandsche Zaken, aan dat van het prov. best. te Maastricht en is te bekomen bij M. Nijhoff, te 's Hage. Inl. te bekomen bij den rijksbouwmeester voor schoolgebouwen en bij den hoofdopzichter der universiteitsgebouwen D. Kruif te Utrecht. Aanwijzing 4 Dec. 's midd. 12 u.

NUNSPEET. Het bouwen van een dubbele villa.

De bouwmaatschappij „Nunspeet", n.m. 2 u. Bestek en teek. ad f 1.50 verkrijgbaar bij van Marle en architect D. Kok Jz. te Harderwijk. Aanw. 8 Dec. n.m. 2 u. en 11 Dec. n.m. 12½ u.

VAASSEN (GELD.). Het bouwen van een woonhuis met stal.
De bouwkundige P. H. Versteijne, in hotel de „Caunenburgh", alwaar bestek en teek. ter inzage.

DINSDAG 12 DECEMBER.

HUISTERHEIDE BIJ JOURE. Het weder opbouwen eener stelphuizinge te Tjerkgaast
De heer A. Hielkema.

NIAWIER. Het bouwen van een school voor Chr Lager Onderwijs met onderwijzerswoning.
De heeren W. en T. D. Dooijenga, bij wien ad f 1,25 bestek en teek. verkrijgbaar van af 2 December. Aanw. 7 Dec. n.m. 2 u.

UTRECHT. Bestek 974 B. Het maken van een stationsgebouw en twee verbindingstunnels met bijkomende werken te Roosendaal (N.-BR.). Ram. f455200.
De maatij. tot expl. van staatsspoorw. n.m. 2 u. (loc. tijd.).

WOENSDAG 13 DECEMBER.

BREDA. Het bouwen van 3 woonhuizen met verdieping, op een perceel grond gelegen aan de Nassaustraat.
De archit. J. M. Marijnen v.m. 11 u. in het koffiehuis van E. A. v. Stokkom, alwaar bestek en teek. ter inzage liggen.

ENSCHEDÉ. Het bouwen van twee woningen met bijbouwen, op een terrein gelegen aan de Rietmolensteeg.
De firma Roesink en Wolda 's av. 7½ u. in café „Centraal" alwaar bestek en teek. ten inzage liggen. Aanw. 13 Dec. v.m. 11 u.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van een post- en telegraafkantoor met directeurswoning te Waalwijk.
Het min. van W., H. en N. n.m. 2 uur. Bestek ligt na 27 Nov. ter lezing aan het gebouw van het hoofdbestuur der posterijen en telegraphie; aan dat van het prov. bestuur van Noordbrabant; aan het bureel van den rijksbouwm. in het 2de district, te 's Hage, bij den directeur van het post- en telegraafkantoor te Waalwijk, en is tegen f 0,45 verhoogd met de kosten van verzending, te gekomen bij Gebr. van Cleef te 's Hage. Inlt. worden gegeven door voorn. rijksbouwmeester, en door den opzichter bij de landsgebouwen H J. P. F. van Ewijk te 's Hertogenbosch. Aanw. 7 Dec. v.m. 11½ u.

WINTERSWIJK. Het vergrooten eener fabriek aan het Hibbelinkspad.
De firma J. H. Meijerink en Zn., 's midd. 12 u. in hotel „de Klok" Inl. geven de arch. Gantvoort—Streek.

DONDERDAG 14 DECEMBER.

LEIDEN. Het verbouwen van perceel Vischmarkt 9—10
De architecten Jesse en Fontein v.m. 11 u. in hotel „Du Nord". Bestek en teek. ad f 0,50 te bekomen ter drukkerij Leonards, Breestraat 32. Aanw. gedaan.

VEENENDAAL. Het bouwen van een blok van elf arbeiderswoningen op een open terrein te Veenendaal *a.* timmer- en smidswerk; *b.* grond-, steenhouw- en metselwerk; *c.* schilder en glaswerk; *d.* loodgieterswerk; *e.* massa.
De bouwk. A. E. Koudijs te Utrecht, n.m. 1 u. in hotel „de Roskam". Bestek en teek. ter inzage in het hotel „de Koornbeurs" van mej. wed. de Haas, waar op 11 Dec. van half elf tot half drie uur, alle inl. te bekomen zijn, welke bovendien ook op andere dagen gegeven worden door den bouwk.

WINTERSWIJK. Het gedeeltelijk afbreken van zijn woonhuis aan de Wilhelminastr. en het daar weder ter plaatse bouwen van een dubbel woonhuis.
De heer J. A. Willemsen v.m. 11 u. in hotel „de stad Munster". Bestek en teek. in genoemd hotel ter inzage. Inl. verstrekt J. J. Post. architect.

VRIJDAG 15 DECEMBER.

HENGELO (OV.). Het bouwen van vier woonhuizen op een vrij terrein aan den Emmaweg alhier.
De archit. J. Wilmink Gzn. 's av. 7½ u. in café Weijschede alwaar het bestek ter inzage ligt. Aanw. 15 Dec. n.m. 3 u.

ROTTERDAM. Het uitbreiden der fabriek van den heer C. Jamin, aan de Hugo de Grootstraat
De arch. C. N. v. Goor n m. 2 u. in hotel Coomans, Hoofdsteeg. Bestek en teek. à f 3 te bekomen bij Corn Immig en Zn., Nieuwe Haven 5. Aanw. 11 Dec. v.m. 11 u.

TERNEUZEN. Het verbouwen van een woon- en winkelhuis aan de Vlooswijkstr., gemerkt no. 57.
De bouwk. L. de Bruijne n.m 1 u. in hotel Centraal. Bestek en teek. ter inzage in het bestedingslokaal. Aanw. 13 Dec. n.m. 1 u.

ZATERDAG 16 DECEMBER.

ARNHEM. Bestek no. 5. Het bouwen van eene school no. 3 voor openbaar lager onderwijs met twaalf leerlokalen enz. aan Onder de Linden. Ram. f 56950.

HEERENVEEN Het afbreken eener boerenhuizinge, bewoond door de Jong te Oosterhaule en het bouwen eener nieuwe stelphuizinge met bijlevering van materialen enz.
De heer J. Wierda. bij wien ad f 1 bestek en teek. verkrijgb. en bij M. K. de Jong te Oldeboorn.

MAANDAG 18 DECEMBER.

AMSTERDAM. Het bouwen van eene openbare lagere school der 2e klasse, met 8 klasselokalen, aan de Karthuizerstraat.
Het gem.-best. 's midd. 12 u. Voorwaarden te verkrijgen ter stadsdrukkerij. tegen f 1,75 (met twee teek.) Inl. worden gegeven ten kantore van den architect van den dienst der publieke werken ten stadhuize kamer no. 148, van 2 tot 4 u., gedurende de laatste drie werkdagen voor den dag der aanbesteding.

AMSTERDAM. Bestek no. 1052. Het maken van een gebouwtje voor kantoor voor plaatsbewijzen en bagage op het station Utrecht (Biltstraat) Raming f 2740.
De Holl. IJz. Spoorw. Maatij. n.m. 1½ u. (Gr. tijd) Aanw. 12 Dec. v.m. 10.50 (Gr. tijd) van uit het stationsgebouw.

KOUDUM. Het amoveeren van de bestaande en bouwen eener nieuwe onderwijzerswoning te Oudega.
Het gem.best. van Hemelumer Oldephaert en Noordwolde 's midd. 12 u. Bestek en teek. ad f 1 verkrijgb Aanw. 12 Dec. v.m. 10 u.

DINSDAG 19 DECEMBER.

ROTTERDAM. Het maken van houtloodsen, kantoren, stallen, woningen, enz. op een terrein aan de Nieuwe Maas ten oosten van het Mallegat, (oppervlakte pl.m. 9500 M2.).
De archit. J. P. Stok Wzn. n m. 3 u. in café „Fritschy", Maaskade. Bestek en teek à f 3,50 te bekomen bij C. Immig en Zn.; Nieuwe Haven.

ROTTERDAM. Het verbouwen der school aan het van Hogendorpsplein tot openbare bibliotheek.
Het gem.-best. n.m. 1 u. Bestek, voorw. en teek. liggen ter kennisneming op de centrale secretarie der gemeente en in het Stads-Timmerhuis te Rotterdam, en zijn voor f 1 verkrijgb. bij de wed. P. van Waesberge en Zoon. Inl. te bekomen aan gemeld timmerhuis. Aanw. 12 Dec. v.m. 11 u.

UTRECHT. Bestek no. 1037. Het wijzigen en uitbreiden van het bureaugebouw. het maken van een gebouwtje voor wachtverblijven, het verplaatsen van het telegraafbureau en het wijzigen daarvan in een magazijn enz. op station Leiden S. S. Raming f 8200.
De Maatij. tot Expl. v. Staatssp. n.m. 2 u.

UTRECHT. Bestek no. 1039. Het maken van een seinhuis op het station Goes. Ram. f 2130.
De maatij. tot expl. van staatsspoorw. n.m. 2 u. (lok. tijd).

WOENSDAG 20 DECEMBER.

DELFT. Het bouwen van een kantoorgebouw met annexe gebouwtjes voor de Ned. Gist- en spiritusfabriek.
De architecten B. Schelling Azn. te Delft en Karel Muller te Amsterdam n m. 3 u. in het gebouw „de Gemeenschap", Agnetapark.

ZATERDAG 23 DECEMBER.

OOSTEREND (TEXEL). Het amoveeren en wederopbouwen van de pastorie der Ned. Herv. kerk
Het college van Kerkvoogden der Ned. Herv. gem. 's av. 8 u. Bestek en teek. ter inzage in hotel „De Oranjeboom" te Den Burg. Inl. geeft de bouwk. M. A. te Nuyl. Aanw. 5 Dec. v.m. 11 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

14 NOVEMBER.

HEERHUGOWAARD (ONDERH.). Het uitbreiden der kaasfabiek „de Kroon". Door den directeur.
Laagste inschr. A. Groot, f 6243. Gegund.

24 NOVEMBER.

ALMELOO. Het sloopen der perceelen aan de Groote Straat te Almelo. Wijk G. no. 118 en 119, benevens eenige woningen in de Kerkengang en het ter plaatse bouwen van twee woon- en winkelhuizen. Door de arch. J. M. en Jan G. Wolff.
Laagste inschrs. Gebr. J. W. en J. C. Spoor, f 12220. Gegund.

25 NOVEMBER.

BEESD (GELD) (ONDERH.). Het verbouwen der consistorie met annex torenkamer en het metselwerk voor het te stellen ijzeren hek. Door de kerkvoogden der Herv. gemeente.
Laagste inschr. A. A. v. Iterson, Beesd, f 5620. Gunning aangehouden.

WATERGRAAFSMEER. Het bouwen van een tramstation met directeurswoning te Laren. Door de Gooische Stoomtram Maatij.
Laagste inschr. B. Majoor, f 6488.

27 NOVEMBER.

TILBURG (ONDERH.). Het bouwen van een magazijn voor de firma A. en N. Mutsaers, Laagste inschr. Wed. Vervest en Zn. f 2990. Gegund.

28 NOVEMBER.

MEEUWEN. Het plaatsen van een gebouw en het bouwen van een schoorsteen voor de stoombemaling. Raming f 4960. Door het bestuur van het waterschap Meeuwen.
Laagste inschr. H. Kleinloog, Genderen, f 4775. Gegund.

STAVENISSE. Het bouwen van een dubb. arbeiderswoning, tegen den Oudelandschen dijk aldaar. Door den heer C. M. P. W. Hanssens.
Metselwerk. Laagste inschr. D. Hartog. St.-Maartensdijk, f 875.
Timmerwerk. J. M. Kauffmann, St.-Maartensdijk f 733.
Schilderw. J. v. Dalsen, Stavenisse, f 54.
Massa. Sonke, St-Maartensdijk, (zonder verfwerk) f 1530.

29 NOVEMBER.

KOOG OP TEXEL. Het bouwen van een badpaviljoen. Ram. f 1600. Door den bouwk. M. A. te Nuyl.
Laagste inschr. C. Kuip, f 1305. Gegund.

LIPPENHUIZEN. Het afbreken der boerenhuizinge bewoond door J. J. Wijnstra, en het bouwen van een stelphuizinge met lijtshuis Door de kerkvoogdij.
Laagste inschr. G. Burgij, Terwispel, f 5369.

30 NOVEMBER.

COEVORDEN. Het bouwen van 5 woningen op de Hare. Door het gem.-best.
Laagste inschr. J. Wever, Coevorden, f 2595. Gegund.

HENGELO Het bouwen van 3 woonhuizen op een terrein gelegen aan de Bornsche straat, voor rekening van den heer W. ten Cate en onder architectuur van den heer J. Wilmink Gz.
Ingekomen 15 biljetten. Hoogste inschr. Abels, Zenderen, f 4727; laagste Heesink, Hengelo, f 3899.

NIEUWE PEKELA. Het amoveeren eener oude en het bouwen eener nieuwe boerenbehuizing te Nieuwepekela, onder bijlev. van al de daartoe benoodigde materialen, transporten, enz. onder beheer van den architect A. H. Oldenburger. Door den heer J. R. de Weerd.
Laagste inschr. J. R. Meijering, Nieuwe-Pekela, f 2825. Gegund.

UTRECHT. Het bouwen van een magazijn a/h terrein a/d Croeselaan. Door de firma Julius Pintsch.
Laagste inschr. J. Kok, f 12221. Gegund.

UTRECHT. Het bouwen van kantoorlokalen met bijkomende werken achter de perceelen Catharijnesingel no. 90 en 91 Utrecht. Door den arch. M. E. Kuiler.
Laagste inschr. W. M. Reijerse, Blauwkapel, f 24624.

1 DECEMBER.

LAREN (GELD.). Het bouwen van een woonhuis. Door den heer Holterman.
Timmerwerk. Laagste inschr. D. J. Kuiper, Bathem, f 750*.
Metselwerk. Wentink, Almen en Eggink, Laren, f 1323*.
Massa. D. J. Kuiper, Bathem, f 2146,50.
* Gegund.

SURHUIZUM (FR.). Het bouwen van een stelphuizinge onder Surhuizum. Door de kerkvoogden der Ned. herv. gem.
Laagste inschr. A. S. v. d. Meer, Drogeham, f 3174.

WILDERVANK. Het bouwen van een geheel nieuwe boerenbehuizing met schuur, op een nieuw terrein, tusschen de 18e en 24e laan, aan het Westerdiep te Wildervank. Door den heer J. E. Onnes.
Laagste inschr. B. Hakkeling, Sappemeer, f 6898.

2 DECEMBER.

AVEREEST. *a.* Het bouwen van een woon- en winkelhuis; *b.* het bouwen van een werkplaats. Door den arch. H. Burgmans.
Laagste inschr. G. v. d. Hulst, f 2560.

AVEREEST. Het bouwen van een dubbele woning, met bijlever. der materialen. Door den heer J. Zwiers.
Laagste inschr. G v. Goor, f 1259. Gegund.

BELLINGWOLDE. Het afbreken en weder opbouwen van een woonhuis aan de Langebrug. Door het gem.-best.
Laagste inschr. E. Elinga, f 1450.

ROTTEVALLE (FR.). Het bouwen van een kaasmakerij bij de zuivelfabriek aldaar. Door het best. der zuivelfabriek.
Laagste inschrijvers K. Gall en R. Bloembergen, Rottevalle, f 2695. Gegund.

TIJNJE (FR.). Het bouwen eener stelphuizinge aan de Warreweg, aldaar. Door den heer R. J. Huisman.
Laagste inschr. A. Dogstra en W. Dam, f 2333. Gegund.

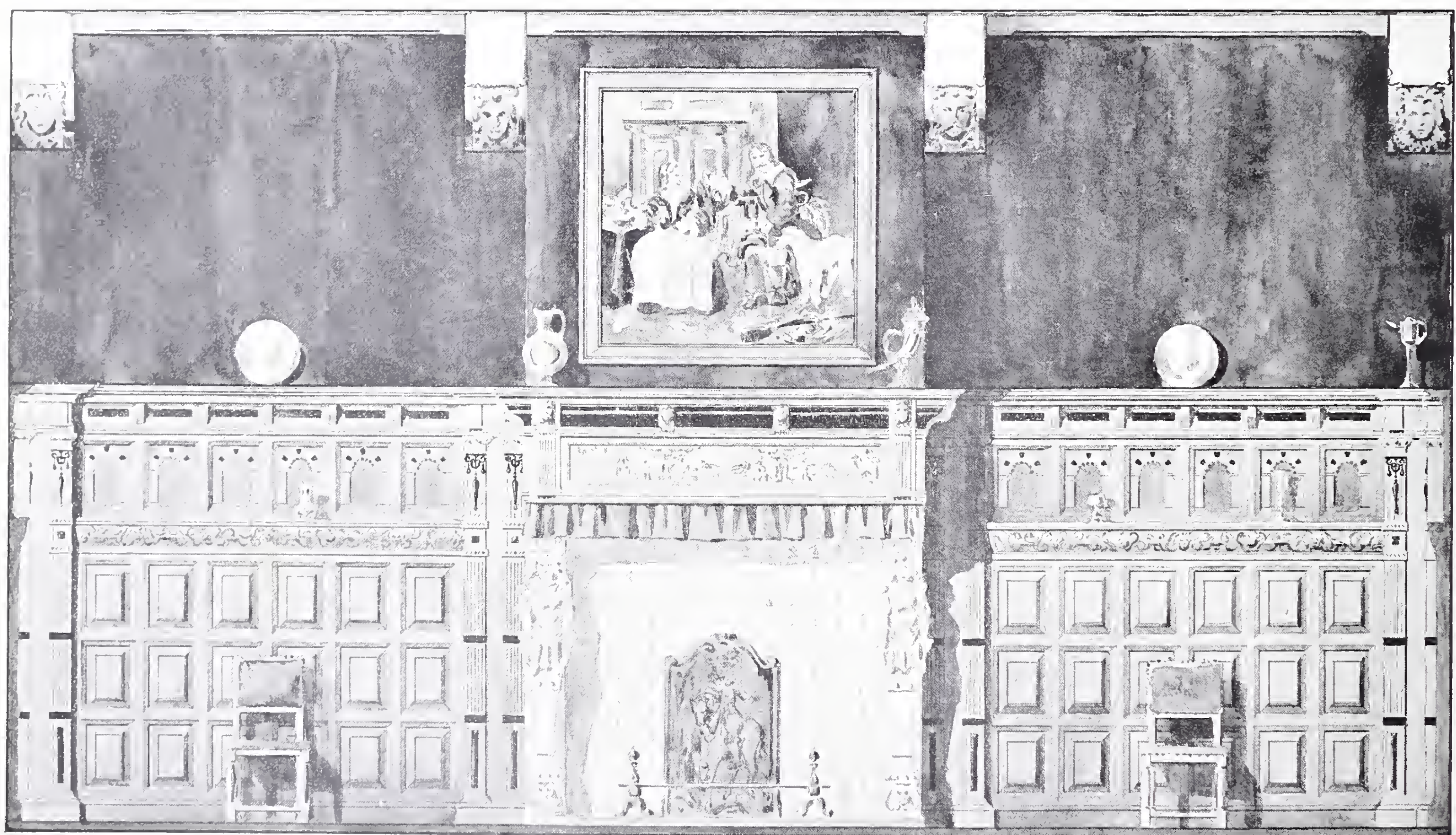
4 DECEMBER.

's GRAVENHAGE. Het bouwen van eene brugwachterswoning te Vianen, behoorende tot de werken van het Merwedekanaal in de provincie Zuidholland. Raming f 3945. Door het prov. best.
Laagste inschr. F. J. de Kok, Everdingen, f 3495.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

OUD-HOLLANDSCHE KAMERBETIMMERING,

uitgevoerd door „'t Modelhuis" van den heer N. Le Grand te Amsterdam voor de Nederlandsche Afdeeling van de Internationale Tentoonstelling „De Wereld van het Kind" te St. Petersburg in 1904.

(Schaal 1 à 40.)

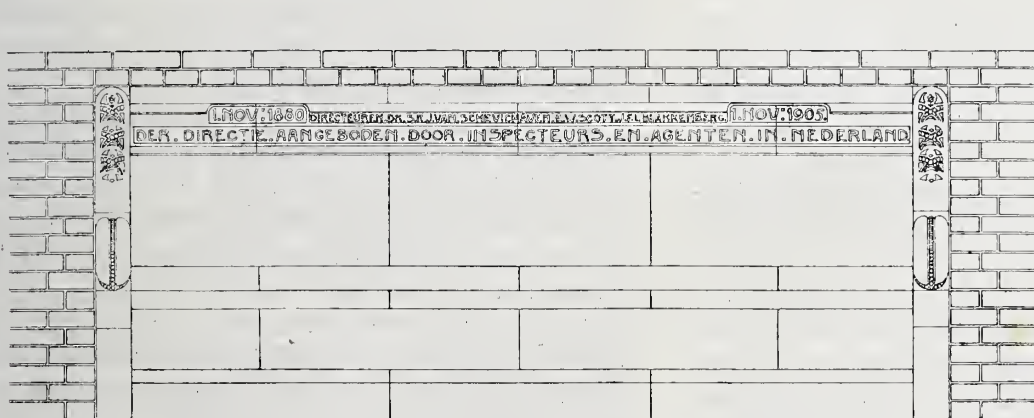
BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

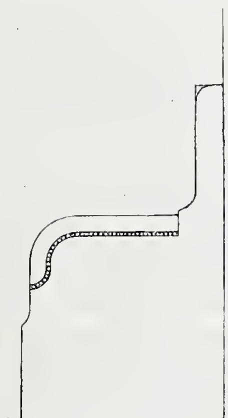
Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter*. F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

16 DECEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 50.

Marmeren Zitbank. Ontwerper: H. P. Berlage Nz.

EEN NIEUW KUNSTWERK.

BERLAGE'S BANK.

In onze hedendaagsche maatschappij, vol van waggelende gestalten, doet het goed, ook op oogenblikken van stabiliteit en van harmonische werking van verstand en gevoel te kunnen wijzen. Ongetwijfeld hebben deze eigenschappen ook Berlage krachtig gesteund en hem intensief beheerscht bij het creëeren der groote, statige marmeren bank, welke eene blijvende plaats vond in de hal van het gebouw der Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente te Amsterdam. Het is den artist gelukt deze versiering der hal in overeenstemming te brengen met de indrukwekkende rotonde, — waarvan wij de eer hadden in dit blad te gewagen —, eene bouwkundige uiting, welke tot het beste behoort gerangschikt te worden, onder de in de laatste jaren ontstane werken der Amstelstad. De marmeren bank, lang 2.90 M., breed 0,55 M., is van sympathieke, gedempte roomkleur en zwart geaderd, van eenvoudigen, maar pakkenden vorm; slechts de bovenkanten der zijwanden hebben sobere, ornamentale versiering. De bovenvlakte van den achterwand wordt aangevuld door het op het marmer gebeitelde opschrift, dat door duidelijkheid en schoonen vorm uitmunt: 1 Nov. 1880 — 1 Nov. 1905. Directeuren: Dr. S. R. J. van Schevichaven, E. W. Scott, J. F. L. Blankenberg. Der Directie aangeboden door Inspecteurs en Agenten in Nederland.

Op 1 November j.l. herdacht de Directie van genoemde Verzekeringmaatschappij den dag, waarop zij voor vijf en twintig jaren de handelszaak stichtte. Als herinnering aan dit feit schonken Inspecteurs (*) en Agenten voor Nederland der Directie dit kunstwerk, een creatie van blijvende waarde,

(*) De Commissie die deze geschenken op den namiddag van 1 Nov. 1905 der Directie aanbood, bestond uit de volgende heeren: P. A. Adama van Scheltema, Hoofd-Inspecteur; uit de Inspecteurs: H. Doyer Azn., A. Brijan Jr., R. E. M. Thijssen, H. Thierens, P. L. Thierens, G. Caviet, A. J. Haentjes Dekker, W. Van der Grinten, A. P. M. H. Rijke, W. Latenstein van Voorst, Mr. I. I. Bergsma Jr., M. van Marle, en verder uit de Vertegenwoordigers en Agenten „der Algemeene": G. Benes Jzn., J. J. Bos, L. A. Collard, F. W. Fick, L. Fontein, J. A. van Heel, Ed. Kemmerling, J. Lijdsman, M. Mesdag, J. I. D. Noordhoek Hegt, Aug. L. Reimeringer, Jhr. J. H. Schorer en Joseph Thier.

waarvan het ontwerp door den architect H. P. Berlage Nz., tevens op de genereuste wijze, werd aangeboden.

* * *

Maar ook de handteekeningen der gevers, ook die van den schepper der marmeren bank, te samen vijfhonderd en eene —, werden der Directie overhandigd, en wel in een groot, degelijk uitgevoerd Album, vervaardigd door E. van Bommel te Amsterdam. Geen grootere tegenstelling, dan juist dit Album. Onder de moderne factoren van onzen tijd behoort gewis het Levensverzekeringswezen. Juist ware het daarom geweest, de versieringen van het Album in elk geval niet in middeneeuwsche vormen uit te voeren. Toch geschiedde dit, echter op talentvolle wijze door den heer G. A. Vlaanderen, leeraar aan de Teekenschool voor Kunstambachten te Amsterdam. Voor hem, die het ornamentale ook in middeneeuwsche vormenspraak bemint voor niet-kerkelijke kunst, is het Album een kunstwerk, waard bezien en bewonderd te worden.

I. H. S.

OUD-HOLLANDSCHE KAMER.

In het tweede halfjaar van 1903 ontving 't Modelhuis van den heer N. le Grand de vereerende opdracht van de Regeering om voor de te St. Petersburg te houden Internationale Tentoonstelling „de Wereld van het Kind" eene kamer te ontwerpen in Oud-Hollandsche stijl, die tevens dienen moest voor de expositie der verschillende inzendingen, waaraan vele oudheidkundige Genootschappen en particulieren deelnamen.

Hiertoe werd een vertrek vervaardigd in eiken-, met ebbenhout, groot 8 × 8 × 4.50 M. hoog, in Oud-Hollandsche Renaissance, 17eeuwsch karakter.

Zorg werd gedragen voor eene flinke indeeling der vakken en lambriseering, met een juist passende hoogte, geflankeerd door krachtige stellen pilasters, voor flinke profieleering aan de hoofdpartijen, eene zoldering met de bekende moerbalken en sleutelstukken, die de kinderbalken en hun vloer dragen. Deze kamer moest vrij worden opgetrokken tot in de kleinste bijzonderheden afgewerkt, de buitenbouw daarbij inbegrepen, welke eveneens het karakter van die eeuw moest dragen; zij moest zoodanig geconstrueerd zijn, dat het geheel in korten tijd zou kunnen worden opgesteld, terwijl ook met spoorwegvervoer rekening gehouden moest worden, daar een waggon niet alle lengtematen in zich opneemt.

Daar het paleis waarin de kamer geplaatst zou worden, zeer hooge vensterramen had, werd de kwestie hòe licht te verkrijgen op een terrein binnenshuis, spoedig opgelost; de entrée moest echter zoodanig ontworpen worden, dat deze in alle gevallen bruikbaar zou wezen, daar de plaats voor de kamer in het paleis nog niet aangewezen was. Hiertoe waren één in- en één uitgang, volgens een diagonaal tegenover elkander liggend, aangebracht, en in geval van onbruikbaarheid van den éénen, de passage zoo breed genomen, tevens in verhouding tot 't geheel, dat de andere zou kunnen dienen voor in- en uitgang, terwijl deze bij bezoek door een recht afhangend gordijn, maar ook met een schuifdeur afgesloten kon worden.

Voor het etaleeren der vele kostbare voorwerpen werd een glazen kast aangebracht.

Met het oog op het aanbrengen der hooge en breede vensterramen moest allereerst met de indeeling der zoldering begonnen worden, door middel van 4 moerbalken, elk van eene afmeting van 8 M. × 0.40 M. × 34 M., waardoor drie vakken werden verkregen. Deze moerbalken werden als kokers geconstrueerd van eikenhout, terwijl, om de daaruit voortkomende lasch van de ribben te maskeeren aan beide zijden eene profieleering werd aangebracht.

Om nu deze balken of kokers voor het vervoer handelbaar te maken, werden ze in drie deelen aan elkander gekoppeld en van binnen uit met schroefbouten voorzien, terwijl de daardoor ontstane lasch door beeldhouwwerk onzichtbaar werd gemaakt, tevens dienst doende om aan de twee middenbalken vier lichtkronen te plaatsen. Deze moerbalken werden aan de uiteinden versterkt door sleutelstukken, fraai versierd met mascarons, terwijl ze onderling verbonden werden door 59 kinderbalkjes elk van eene afmeting van 2.30 M. × 0.15 M. × 0.12 M., ook als kokers met profieleering uitgevoerd. Op deze balkjes werd de vloer gelegd, bestaande uit smalle deeltjes eikenhout van 0.15 M. breed met geprofieleerde messing en groef, waardoor de zoldering geheel werd afgesloten.

Door deze indeeling van de zoldering was die van de wanden aangewezen, namelijk in drie vakken van 2,20 M. en vier vakken van 0,34 M., waardoor juist eene zeer goede en regelmatige verdeeling bleek te ontstaan. Onder de hoofdbalken werden in de 0,34 M. breed zijnde vakken der lambriseering pilasters gesteld, wier opgaande lijnen eene schoone en passende tegenstelling met de liggende hoofdlijnen der lambriseering en tevens een goede afsluiting vormden. Door deze indeeling werd een gemakkelijke en practische afwerking verkregen der verschillende lambriseeringstukken, welke thans deel voor deel bewerkt en aan elkander gevoegd konden worden, ter bespoediging van het opstellen. De 2.20 M. breede linker- en rechtervakken van den buitenmuur werden bestemd voor vensterramen. Deze werden zoo hoog mogelijk genomen om veel licht naar binnen te werpen; de onderdrempel lag 1.20 M. boven den vloer.

Voor deze open ruimten werden kruiskozijnen gemaakt, waarvan het kalf en de middenstijl het raam in vier gelijke deelen verdeelden. De ramen werden voorzien van zacht groen glas in lood gevat, terwijl in de bovenlichten ovaalvormige medaillons aangebracht waren, bevattende de wapens van Rusland en van St. Petersburg in gebrand glas.

De paralel loopende balken gaven eenzelfde indeeling aan den tegenover liggenden wand, waarin in het midden een schouw geplaatst werd, welke als hoofdpartij der kamer aangemerkt kan worden.

De vooruitspringende rookvanger is ommanteld door een eikenhouten kap, welker fries is gesneden in hoog basrelief met een tableau uit het leven van Czar Peter de Groote, te Zaandam. De gladde ebbenhouten lijsten en de flinke schaduw gevende bekroningslijst, deden het beeldhouwwerk smaakvol uitkomen. Hieraan sluiten de pilaster penanten met hun lambriseeringstukken, welker hoogte zoodanig verdeeld werd door een gesneden fries, dat zij juist eene bereikbare gelegenheid aanbood voor etaleering.

De wandhoogte tusschen de lambriseering en de zoldering was bespannen met oud-Hollandsch velours, 't geen niet weinig bijdroeg het stemmige der kamer te verhoogen.

De buitenbouw werd eveneens, doch van vurenhout, zoodanig geconstrueerd, dat hij geheel uit elkander genomen kon worden. Daardoor werden voor de vóór- en achtergevels acht stijlen gebruikt, welke twee aan twee aan elkander vergaard werden; zij ondersteunden de moerbalken. In deze saamgevoegde stijlen werden verbindingsregels aangebracht, met schoren opgevuld; dit alles vormde een sterk geheel, hetgeen tevens dienstbaar was gemaakt om het doek waarop het oud-Hollandsch huis geschilderd was, gemak-

kelijk in deelen te kunnen vasthechten. Op de saamgevoegde stijlen van den vóór- en achtergevel werden vier binten van acht Meter lang aangebracht, om daaraan de moerbalken of kokers, welke van binnen voorzien worden van ijzeren staven, te verbinden en zoodoende het doorzakken der zoldering te beletten.

Het geschilderde doek was bewerkt in den trant van een oud-Hollandsch huis van roode baksteenen opgetrokken, met stoep en groene straatdeur met klopper aan den voorgevel, terwijl de vensterramen door luiken konden gesloten worden.

Ten slotte zij vermeld, dat de eenige bekroning voor meubelen, de Keizerlijke Grand Prix, door de Jury aan deze kamer werd toegekend.

* * *

DUIZEND LIFTEN.

Zooals bekend zal zijn, ook uit een verspreide circulaire, werden door de firma Jan Hamer en Co. reeds 1600 „Veiligheidsliften" geleverd en geplaatst, zoowel in binnen- als in buitenland De firma introduceerde deze liften in een tijd toen deze inrichtingen betrekkelijk nog geheel onbekend waren, zoodat daarvoor in den beginne dan ook slechts matige belangstelling te wekken was, met het gevolg, dat eerst na veertien maanden arbeid een eerste order kon afgesloten worden. Thans heeft de tijd daarin eene groote wijziging gebracht en kan men veilig aannemen, dat „Liften" hoe langer hoe meer tot de onmisbare hef-inrichtingen gerekend kunnen worden, zoodat de firma dan ook geregeld 35 à 45 opdrachten in uitvoering heeft. Aanvankelijk betrok zij de liften uit het buitenland, maar zag al spoedig de noodzakelijkheid in, enkele constructies zelf te maken. Zij werd daartoe door verschillende redenen genoopt, waarvan wel de voornaamste was: de moeielijkheid, den buitenlandschen fabrikant te noodzaken zich naar hare inzichten, als gevolg van de eigenaardige behoeften hier te lande, te richten.

De spijzen- en kleine goederenlift, in hunne verschillende vormen in overleg met eenige bekende bouwmeesters, die toen reeds meerdere dezer liften van haar ontvangen hadden, tot punt van uitgang kiezend, daarbij steeds verbeteringen aanbrengend, begon de firma spoedig daarop tot de meer omvangrijke constructies over te gaan, haar voordeel doende met de ervaringen verkregen bij daaraan voorafgegane leveringen, met het gevolg, dat zij thans liftconstructies, van de meest uiteenloopende typen maken.

Thans heeft de firma haar *duizendste lift* in hare werkplaatsen onderhanden. Het is naar aanleiding hiervan, dat zij onze aandacht daarop vestigt in eene circulaire, waaraan wij het volgende ontleenen.

„Wij hebben langzamerhand deze industrie van het buitenland overgenomen en daarbij tevens de buitenlandsche monteurs, die wij vroeger geregeld in dienst hadden, door Nederlanders vervangen.

Als een bijkomende eigenaardigheid dient hierbij nog vermeld, dat deze duizendste lift een geheel nieuw type, afwijkende van het gebruikelijke, een naar eigen inzichten geconstrueerde Electrisch directwerkende lift is, bestemd voor de nieuwe uitbreiding van het Departement van Oorlog te Den Haag, onder beheer van den Rijksbouwmeester D. E. C. Knuttel, en bovendien nog van dit zelfde type geplaatst worden: vier stuks in de nieuwe Koninklijke Bibliotheek, den Haag, onder beheer van den Rijksbouwmeester J. van Lokhorst; een, in het gebouw van den Rijkspostspaarbank, te Amsterdam, onder beheer van den Rijksbouwmeester D. E. C. Knuttel; een, in het Bankgebouw, firma Mees en Zonen, te Rotterdam, onder beheer van de Architecten C. B. Posthumus Meijes, te Amsterdam, en G. Pelt J.Jzn. te Rotterdam, en bovendien nog 5 stuks in verschillende andere plaatsen; alle deze liften worden aangesloten aan het kabelnet der respect. gemeentelijke electrische Centralen.

Wij zijn zoo uitvoerig en vinden daartoe aanleiding, omdat ook hier te lande meer en meer de bescherming van eigen nijverheid zich op den voorgrond dringt, te meer, daar wij niet alleen in uitvoering, maar ook in prijs gemakkelijk met het buitenland kunnen concureeren en bij velen, wat ons trouwens nog dikwijls blijkt, de meening heerscht, dat wij alleen als tusschenpersonen of agenten te beschouwen zijn."

WATERVERBRUIK.

Uit de opgaven van een 50-tal Duitsche steden blijkt, hoezeer verschillend het dagelijksch verbruik per inwoner is.

In Plauen is het slechts 31.5 liter; in Freiburg i. Br. daarentegen 332.1 liter. Van enkele andere steden zijn de cijfers als volgt: Potsdam 60,2; Mannheim 75.3; Berlijn 79.8; Straatsburg 83.3; Hannover 92.1; Dresden 99.2; Bremen 108.6; Keulen 118.9; Karlsruhe 121.9; Essen 137.1; Hamburg 170.1; München 212; Bochum 226.6; Dortmund 236.4 en Würzburg 239.1.

Volgens het verslag van den toestand der Gemeente Amsterdam gedurende 1904, bedroeg aldaar het verbruik van duin- en bronwater gemiddeld 52 liter per dag en per hoofd, en dat van Vechtwater gemiddeld 36 liter per dag en per hoofd, samen 88 liter.

In het rapport over de verbetering der watervoorziening van Amsterdam, van den Directeur der Gem. Waterleidingen, den heer J. M. K. Pennink, verschenen in 1901, nam de Directeur als een der uitgangspunten voor zijne plannen tot verbeterde watervoorziening aan, dat voor de eerstvolgende 25 jaren het drinkwaterverbruik behoorde te worden vastgesteld op gemiddeld 100 liter per dag en per inwoner, — alzoo op bijna het dubbel van het thans voor 1904 gebleken verbruik. Bovendien werd het verbruik van Vechtwater geschat te moeten zijn 35 liter per dag en per inwoner. De gewenschte toestand zou dus zijn: 135 liter verbruik van drink- en Vechtwater per dag per hoofd, of 47 liter meer dan in 1904 is gebleken verbruikt te zijn.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam. 12 December 1905. In deze vergadering was aan de orde de behandeling van: 1°. „het arbitrage-voorstel in zake geschillen bij bouwwerken tusschen directie en aannemer; geconcipieerd door den Nederlandschen Aannemersbond, de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Architectura et Amicitia, alle te Amsterdam, en de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs. en 2°. de quaestie van persoonlijken of zakelijken borgtocht bij aanneming van werken. De heer J. Muller, architect te dezer stede, leidde de beide onderwerpen in als volgt:

Onze practijk kent twee hoofdafdeelingen onder hare beoefenaars, n.l. den ontwerper en controleur van eenig bouwwerk: de zoogenaamde directie, en den uitvoerder daarvan, den aannemer.

Samen moeten zij werken tot het voltooien van het werk, maar beider belang loopt daarbij zeer uiteen en beider positie is zeer verschillend. De aannemer te eener zijde staande, opkomende voor zich. De directie tegenover hem, doch slechts in oneigenlijken zin daar hij slechts als de vertegenwoordiger van de belangen der uitbesteders optreedt. Daaruit volgt dat waar de aannemer bij de behartiging zijner belangen slechts aan zich zelven verantwoording schuldig is, de directie voor hare handelingen verantwoordelijk is tegenover den uitbesteder en deze hooren moet, waar zijne rechtsverhouding tot den aannemer geregeld wordt. Het bestek is het contract tusschen aannemer en besteder, de directie is slechts de gemachtigde van dezen, die toezicht moet houden op de naleving der contractsbepalingen, en van zijn kant gedeeltelijk de gegevens moet verschaffen voor die naleving. De vorm van het aanbestedingscontract is van het grootste belang voor de contracteerende partijen daar door zijne bepalingen de rechten en verplichtingen van partijen onderling begrensd worden, en leemten daarin zeer vaak tot geschillen aanleiding geven. De uitvoerende partij der bouwkundige wereld, die vaak de dupe dier leemten was, heeft reeds jaren gestreden om sommige bepalingen in de bestekken meer in haar voordeel te doen wijzigen, en het zijn in de eerste plaats de bepalingen omtrent de beslechting van geschillen, de borgstelling en de wijze van uitbesteding die haar aandacht trokken. De grondige wijze waarop hun bond, de Nederlandsche Aannemersbond, dit gedaan heeft, is boven lof verheven en geeft het bewijs dat het bestuur daarvan is toevertrouwd aan mannen, die ten volle voor hun taak berekend geacht kunnen worden. De Aannemersbond verkeert dan ook als bond in eene benijdenswaardige positie daar zijn doel, de behartiging der stoffelijke belangen zijner leden, dezen zeker in hooge mate ter harte gaat, en altijd hunne belangstelling wekt. Hoe anders is dit met de directiën, die als eenlingen, daar tegenover staan. De vereenigingen toch waarvan zij lid zijn, beoogen in de eerste plaats de behartiging der kunst- en vakbelangen en slechts in

geringe mate of in 't geheel niet de stoffelijke belangen der leden. Het is dan ook voor hen die gewoonlijk als directie optreden noodzakelijk zich af te vragen, waartoe de jongste uiting van den Aannemersbond, het arbitragevoorstel, al is dit ook in overleg met andere vereenigingen opgemaakt, zal voeren, en welke gevolgen er van voor de directiën en de belangen der uitbesteders die zij te behartigen hebben, te wachten zijn. Het komt mij nu voor, zeide spreker, dat dit arbitragevoorstel, waarbij alle geschillen tusschen directie en aannemer aan den gewonen rechter worden onttrokken, niet is opgemaakt met het oog op de belangen van beide partijen, maar voornamelijk het belang der aannemers op het oog heeft, en zonder te willen beweren, dat bij den tegenwoordigen vorm der bestekken de positie van den aannemer behoorlijk geregeld is, en de directiën niet nog een groote macht in handen hebben, een verplaatsing dier macht naar de andere zijde zou zeker even bedenkelijk zijn. Tot voor korten tijd had de directie aan zich de beslissing in de meeste geschillen, en werd door den vorm van het contract de rechter onbevoegd verklaard, daarin uitspraak te doen. Die toestand was in hooge mate vicieus en door Rijk en gemeente hierin voorgegaan, hebben vele directiën eenige geschillen naar arbiters verwezen. Het arbitragevoorstel gaat echter veel verder en wil alle geschillen door arbiters doen beslechten. Doch het komt mij voor, dat hierin een niet gering te schatten gevaar ligt. Behalve voor enkele gevallen, die enkel de technische uitvoering van een werk gelden zijn m. i. arbiters niet de gewenschte rechters. Het zal aan arbiters moeilijk vallen zich geheel objectief tegenover een geschil te stellen, en als gevolg daarvan zal er bij arbitrale uitspraken geen rechtszekerheid bestaan De arbiter, vakman uit de practijk, zal veelal geen tijd genoeg hebben om het geschil dat aan zijn oordeel onderworpen wordt, behoorlijk te bestudeeren, het geschil met vroegere van gelijken aard te vergelijken, de gronden voor en tegen die daarbij gegolden hebben te wegen en een vonnis te vellen dat analoog is met een vorig in een analoog geval. Maar van de daad zal hij spoedig met zijn oordeel gereed zijn, en meer naar zijn persoonlijk gevoel dan naar rechtsgronden vragend, zal zijn vonnis als 't ware een godsoordeel zijn. Daartegenover den rechter, den man die beslist buiten de voor hem gebrachte geschillen staat, door zijn ambt niet verwant aan een der twistende partijen, man van studie, gewoon om volgens vaste regelen te onderzoeken, te wikken en te wegen, zich grondend op vroegere uitspraken in gevallen van gelijke strekking, bekend met algemeene rechtsbegrippen, van zoodanige maatschappelijke ontwikkeling dat geen onderwerpen van welken, zelfs technischen aard ook, mits behoorlijk toegelicht buiten zijn verstandelijk bereik vallen. Van hem is rechtspraak te wachten in den vollen zin des woords en de rechtszekerheid voor partijen is gewaarborgd. Waarom ook, vraagt spreker, moet eene enkele categorie van geschillen aan de uitspraak van den rechter onttrokken worden. Het is zeker aantrekkelijk om een vlugge, weinig omslachtige en goedkoope uitspraak in geschillen te verkrijgen, maar indien dit niet kan samen gaan met eene grondige rechtszekere behandeling van het geschil moet er van afgezien worden Er wordt beweerd dat het zoo moeielijk is, den advocaat een juist inzicht in de technische zijde van een bouwgeschil te doen krijgen, doch wanneer langzamerhand meer en meer geschillen van dien aard berecht moeten worden zullen zich enkelen in 't bizonder daarop toeleggen en zal ook de advocaat voor bouwgeschillen gevonden worden, evenals die voor den cargadoor, voor den aflader, voor den assuradeur en voor den geassureerde enz. er zijn. Voordat ik van de rechtspraak door arbiters afstap moet ik nog vragen: hoe moet het gaan als een der partijen na het vonnis een deloyale houding aanneemt en zich er niet aan onderwerpt. Een procedure voor den rechter zal dan moeten volgen, die al het voordeel van het snelle en goedkoope recht te schande maakt. Het komt mij ook voor dat het prestige van de directie te veel verkleind wordt wanneer zij in elk geschil van hoe geringen aard ook zich zal hebben te voegen naar de uitspraak van anderen. Wat nu het arbitragevoorstel zelf betreft, afgezien van de principieele bezwaren die er tegen zijn aangevoerd, komt het mij in ieder geval gewenscht voor dat het juridisch element in den raad van arbitrage minstens voor $^1/_3$ van het aantal leden dient vertegenwoordigd te zijn. Dat de zetel van den raad in Amsterdam gevestigd is en er voor het geheele land slechts één rechtbank zal zijn, is mede een niet gering te achten bezwaar.

Overgaande tot de kwestie der borgstelling, zegt spreker, hoe gevaarlijk de persoonlijke borgstelling ons ook in de belangrijke voordracht van mr. Gozeling op de vergadering van den aannemersbond te Nijmegen is afgeschilderd, toch meen ik dat de gevallen die zich volgens die voordracht voor kunnen doen, zoo niet tot de onmogelijkheden toch tot de onwaarschijnlijkheden zullen behooren. Het komt toch maar zeer zelden voor dat de borg wat men noemt erin geloopen is en daardoor financieele schade beloopen heeft en wanneer, door besteksbepalingen de cessie op de betalingstermijnen aan banden wordt gelegd zal dit gevaar nog belangrijk verminderen. De borgstelling dient ook niet alleen voor 't geval de aannemer financieel in gebreke blijft, maar ook voor 't geval van overlijden van den aannemer of lichamelijk buiten staat geraken zijn werk uittevoeren. In deze gevallen is de persoonlijke borg de aangewezen zaakkundige, wiens belang het belang van den aannemer of diens achtergelaten betrekkingen beter waarborgt dan een geldelijken borgtocht. Het komt mij dan ook voor, dat de zakelijke borgtocht, door den gezeten aannemer meer gewenscht wordt om den toevloed van nieuwe mededingers op hun gebied te keeren dan om eenige andere aan het belang van het werk of de borgen, ontleende reden. Verder mag gevraagd worden waar in elk geval de borgtocht gedeponeerd zal worden. In de groote steden zijn de daar bestaande solide bankinstellingen de aangewezen plaatsen, doch in de provinciën zullen kleinere inrichtingen die door den aannemer om de een of andere reden niet vermeden kunnen worden, dien borgtocht ter bewaring krijgen, en dan is de veiligheid blijkens de geschiedenis niet boven twijfel verheven. Hoe groot moet verder de borgtocht zijn, en wat zal er gebeuren als door nalatigheid van den aannemer het werk een groote schade beloopt, waardoor het werk van meerdere termijnen vernietigd wordt; is in dit geval het belang van den uitbesteder voldoende gewaarborgd door den borgtocht? Ik betwijfel dus of het in de plaats stellen van den noodzakelijken borgtocht voor den persoonlijke wel in elk opzicht eene verbetering is te noemen, afgescheiden nog van de omstandigheid dat het voor verdienstelijke vakmannen zonder kapitaal niet mogelijk zal zijn het aannemersgebied te betreden.

Aan het debat, dat op deze inleiding volgde, werd deelgenomen door den heer C. J. Struyk, die zeide het in veel opzichten met den inleider niet eens te zijn. Hij zeide, dat waar de besteksbepalingen de grondslag voor de rechtspraak zullen zijn, het beter te achten is dat mannen, die zelve gewoon zijn dergelijke bepalingen te concipieeren, uit te voeren en te doen uitvoeren, daarvan beter de werkelijke strekking, buiten de letter om, kunnen gevoelen dan de rechtsgeleerde, die vast zal houden aan wat er letterlijk staat; en een vonnis zal vellen dat juridisch waarschijnlijk juist, doch in vele gevallen zeer onrechtvaardig zal zijn. Wanneer voor de arbitrage eerlijke en bekwame mannen benoemd worden, vreest hij niet de gevaren van hun leekenrechtspraak waarop de inleider doelde. De heer W. van Leeuwen Jr., lid van het hoofdbestuur van den Aannemersbond, gaat de geschiedenis der arbitrage na. Hij wijst op den onhoudbaren toestand van voor eenige jaren, toen de directie bij alle geschillen in hoogste instantie besliste en rechter in eigen zaak was. Wel is daarin langzamerhand verbetering gekomen, doch waar nog een aantal geschillen aan de uitspraak van den rechter onderworpen moeten worden, blijft het omslachtige, het kostbare en de lange duur van zulk eene procedure een onoverkomelijke hinderpaal bij de geschillen in het bouwvak, waar tijdverlies een grooter verlies is dan bij elk ander geschil Zonder zich geheel te vereenigen met het arbitragevoorstel in zijn tegenwoordigen vorm, acht hij toch het beginsel juist en zeer toe te juichen. Omtrent de quaestie van persoonlijken of zakelijken borgtocht, geeft hij een overzicht van de gewoonte in het buitenland, waaruit blijkt dat daar algemeen zakelijke borgtocht wordt geeischt, en het oordeel daarover algemeen gunstig luidt. Naar zijn opvatting moet echter naast den zakelijken borgtocht ook naar den geschiktheid van den aannemer gevraagd worden. De heer J. Heijink vraagt den inleider of hij het niet wenschelijker vindt, dat vakmannen een vonnis vellen, daarbij voor het juridische deel voorgelicht door een rechtsgeleerde, dan omgekeerd. De heer B. Hooykaas Jr. sluit zich principieel aan bij het door den heer Van Leeuwen gezegde, hij wenscht echter geen algemeenen raad van arbitrage, doch de benoeming van arbiters dient niet door partijen doch door de rechtbank te geschieden en het juridisch element moet onder de arbiters vertegenwoordigd zijn.

Na een korte repliek van den inleider, die bij zijne inzichten persisteert, wordt besloten, eene commissie te benoemen die de zaak van alle kanten zal beschouwen, en een rapport zal uitbrengen dat in een nadere vergadering ter tafel gebracht zal worden. Niets verder aan de orde zijnde sluit de voorzitter onder dankbetuiging aan den inleider en de sprekers de vergadering.

NIEUWE UITGAVEN.

De Trappenbouwer. Het trapteekenen, maken en stellen, door Johs. Voetberg, Directeur van de Ambachtsschool te Sneek. Uitgegeven door en voor rekening van den schrijver.

Prijs per exemplaar *f* 8; voor 5 exemplaren in eens *f* 7.50 per exempl., voor 10 in eens *f* 7 p. exempl.; voor leeraren aan Ambachts- en Teekenscholen en voor leden van Vakvereenigingen *f* 7; voor leerlingen van Ambachts- en Burgeravondscholen *f* 6.25.

Dit werk bestaat uit 40 platen in portefeuille, met afzonderlijke uitvoerige beschrijving van het teekenen, maken en stellen van trappen.

De schrijver heeft met de samenstelling ervan het doel beoogd, een werk te leveren, dat kan dienen om zich de kundigheden die in den titel ervan zijn vermeld, in zoo gunstig mogelijke onderlinge verhouding eigen te maken; en na jarenlange ervaring, zoowel hier te lande als in 't buitenland opgedaan, koestert hij de hoop, dat zijn arbeid aan velen de gelegenheid zal verschaffen tot vermeerdering van kennis van het trappenmaken. Welnu, wij zijn overtuigd, dat het doel is bereikt, en dat de schrijver niet in zijne verwachtingen zal worden teleurgesteld.

Het is geenszins alles nieuw wat in dit boek wordt aangeboden; het kan ook onmogelijk anders dan dat veel van het daarin behandelde aan vorige schrijvers over hetzelfde onderwerp is ontleend. Maar de groote verdienste van het geheel is gelegen in de wijze waarop de schrijver zijne mededeelingen, die meestal op eigen ondervinding gegrond zijn, zoo zaakrijk, bondig en voor een ieder begrijpelijk heeft ingekleed.

Niet alleen worden hoofdzakelijk de meest gebruikelijke trappen behandeld; de aandacht wordt ook gevestigd op andere soorten van trappen en velerlei onderdeelen — zelfs, tot leering, op eenige kunststukjes — waardoor het boek mede zeer bruikbaar en nuttig is voor hen die wat meer kennis willen verzamelen dan voor een gewonen trappenbouwer noodig is, of die, als leiders van trappenbouw, elk bezwaar uit den weg moeten weten te ruimen.

Het aangekondigde werk is een volledige handleiding. Er wordt den leerling in gewezen op alle moeielijkheden die hem voor kunnen komen, en tevens op de wijze om die te kunnen ontloopen of op te lossen; en er kan uit geleerd worden, hoe de door slechte gewoonten in den trappenbouw ingeslopen verkeerdheden. door op betere rede gegronde wijze van uitvoering kunnen vervangen worden.

Wij moeten dan ook het werk van den heer Voetberg, om de uitnemende kwaliteiten daarvan, met warmte aanbevelen als een degelijk en zeer leerrijk boek, waaruit het trappenbouwen grondig kan geleerd worden.

De Architectuur in hare Hoofdtijdperken, door Henri Evers. Uitgave J. B. Wolters, te Groningen.

Van dit werk is het eerste deel, met zijn 409 figuren en 8 gekleurde platen, compleet. Wie het heeft gelezen en bestudeerd, zal het beschouwen als een standaardwerk van zijne bibliotheek, — als een boekwerk dat, mede om zijne rijke en goede verluchting, een groote aanwinst is voor de litteratuur op kunstgebied, en aller waardeering verdient.

Kort geleden is de eerste aflevering van het tweede deel verschenen, waarin een aanvang gemaakt wordt met de behandeling van den Romaanschen stijl in Frankrijk en in Italië, na een hoofdstuk over „de architectuur van de middeneeuwen in West-Europa."

Ook deze aflevering doet in ruime mate verwachten, dat het tweede deel niet in degelijkheid onder zal doen voor het eerste. De illustraties zijn weder goed en veelvuldig; die ééne aflevering van 64 bladzijden druks telt er 49, alle op royale schaal en daardoor niets aan duidelijkheid te wenschen overlatende.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 9 December 1905 *St. Petersburg*. Van de 200 kerken is de Izaäkskathedraal de voornaamste; zij is in 1802 voor het eerst ingewijd. Onder de regeering van Alexander I en onder die van Nicolaas werd zij voor 't grootste gedeelte afgebroken, volgens een nieuw plan door den architect Montferrand herbouwd, en voltooid in 1858. De weelde, vooral inwendig, is zonder voorbeeld.

Het paleis des vredes. Verslag, uit „het Handelsblad" overgenomen, van de vergadering der Afd. Amsterdam, van 1 Dec. 1905.

Perzische tapijten, door J. L. Terneden.

Architectura. 9 Dec. De prijsvraag voor het Vredespaleis in de Afd. Amsterdam.

Stedenbouw, door W. Kromhout Cz. Slot.

Het „Technisch gedeelte" heeft artikelen over: *De Eucalypti*, harde soorten timmerhout van Tasmania. *Iets over lijm. Over het gebruikmaken van afbraak*. Verder kleinere mededeelingen.

De Bouwwereld. 6 Dec. Slot van: *Reisindrukken van Engelsche bouwkunst*, door J. H. W. Leliman, met een plaat en eenige afbeeldingen in den tekst, gevende kenmerkende voorbeelden van nieuwen Engelschen landhuisbouw, van werken van architecten die in de beweging der hedendaagsche Engelsche landhuis-architectuur op den voorgrond treden.

Portret en levensbericht van *Prof. Karl König* te Weenen, Jury-lid voor de prijsvraag voor het Vredespaleis.

Technisch Weekblad, 7 Dec. Vervolg van: *Technologie van het ijzer. Iets over smeermiddelen.*

Het Huis. Afl. van November. Vervolg van: *Zetels en stoelen*, met 7 afbeeldingen tusschen den tekst. Dit onderwerp, bewerkt door Dr. Willem Vogelsang, zal nog vervolgd worden; toegezegd wordt de behandeling der aesthetiek van den modernen armstoel, die geopend zal worden met den Empire-stoel.

De „Toelichting bij de platen" — een vijftal en bovendien eenige tekstfiguren – is gewijd aan de in- en uitwendige verbouwing van een *Buitenhuis te Princenhage*, en zijn meubeleering.

De heer Jan Kalf leverde een opstel over *Een populaire stoel*, een aanschouwelijk beeld gevende van de ontwikkeling der kruk tot onzen alledaagschen stoel; met 10 figuren.

Hollandsche leeuwen, door Dr. W. Vogelsang. Korte beschouwing over details van meubels, waarin de leeuw, van ouds ornamentaal, nog steeds een rol speelt. Een aantal tekstfiguren lichten het geschrevene toe.

UIT DEN VREEMDE.

De 1ste zweefbrug (Pont transbordeur) werd gebouwd over de haven te Bilbao in 1894. Daarna kwamen die te Biserta, Rochefort en Rouaan. De laatste, volgens het systeem Arnodin, is wel het meest bekend geworden. Te Dulith, V. S. v. A., is nu op deze wijze een kanaal overbrugd van 120 M. breedte met zeer druk verkeer, waar de draagkabels vervangen zijn door eene vaste rollende constructie.

Op 29 Nov. jl. overleed te Weenen de K.K. Baurat Otto Thienemann, een der laatst overblijvenden van hen, die met Friedrich Schmidt, Hansen, Ferstel, van der Nüll en Siccardsburg, het tijdperk der 2de Weener Renaissance schiepen. Bij den grooten internationalen wedstrijd voor het Weener Raadhuis behaalde hij den 2den prijs. Vele hoogst belangrijke werken in Weenen en de omgeving zijn van zijne hand.

Ook op de tentoonstelling te Milaan wordt een internationale wedstrijd voor arbeiderswoningen gehouden. De beoordeeling geschiedt door eene internationale jury. Er zijn vele prijzen van af 6000 Lire. De teekeningen moeten vóór 31 Maart ingezonden worden bij het comité der Milaansche tentoonstelling, alwaar nadere inlichtingen te bekomen zijn.

De beroemde kathedraal van Rouaan (bouwmeester Alex. Berneval 1318) is nu geheel hersteld. Vooral zeer fraai en bekend is de centrale toren of koepel, met die van de kathedraal te 's Hertogenbosch een der weinige koepels die bij Gothische kerken voorkomen.

In Illinois (V. S. v. A.) is ingesteld, dat geen architect als zoodanig mag optreden zonder een bepaalde licentie. (Illinois Architects' Licence Law). Zekere heer Frank Koenig, aannemer, heeft als eerste, een zware boete moeten betalen wegens het onbevoegd uitoefenen van het architectenambt.

Men wil, zooals bijna overal, ook de kathedraal van Chartres, ontdoen van de in den loop der tijden daar tegen aangeplaatste gebouwtjes. Om de kathedraal geheel tot haar recht te doen komen, zou men daartoe volkomen gerechtigd zijn; doch ook deze gebouwtjes zijn op hun beurt soms wederom zoo interessant geworden, en van zoo ouden datum, dat het ook alweder zeer te betreuren zoude zijn, zoo zij onder mokers handen vallen moesten. O. a. zal afgebroken worden het verrukkelijke huisje „Chambre des Sourds", uit de XVde eeuw, wat een waar vandalismus is, en waarmede een der grootste merkwaardigheden van Chartres verdwijnen zal.

Enkele dagen geleden overleed een der jongere en zeer bekende architecten te Parijs, de heer Le Voisvenel. Het groot aantal zeer geslaagde en artistieke gebouwen van zijne hand plaatste hem op den eersten rang der Fransche architecten. Op de tentoonstelling te St Louis behaalde hij den Grand Prix voor zijne expositie van ontwerpen.

Te New-York, Jefferson Avenue, heeft men niet één huis, maar 5 huizen tegelijker tijd verplaatst, en 180 om hun as gedraaid. De huizen wegen gezamenlijk 51 millioen kilo's, en het houtwerk benoodigd tot het stutten der huizen, benevens dat benoodigd voor het geheele draaitoestel, bedroeg 19.800 kub. meters.

Te Baltimore heeft een architect een huis gebouwd, waaraan geen enkel stukje hout gebruikt is. Het is een baksteen gebouw van zes verdiepingen, en vensters, deuren, schotwerken, lambrizeeringen enz. enz., alles is gemaakt van staal, ijzer, koper of gewapend beton.

De Senator Clark, een der bekende milliardaires van de Vereenigde Staten, heeft aan zijn architect opgedragen hem een woning te bouwen voor 25 millioen. Als het noodig was, kwam het er op een paar millioen meer niet op aan.

Te Epydaurns, een Grieksche badplaats uit de oudheid, waar men miraculeuze bronnen had, worden in den laatsten tijd hoogst merkwaardige opgravingen gedaan. Zieken- en badhuizen, schouwburgen, met hunne beeldhouwwerken enz., verkeeren, dank zij de dikke aardlaag die de stad bedekt, in een uitmuntenden toestand. De schouwburg is een van de schoonste die van de oudheid tot ons gekomen is.

De St. Lorenzo kerk te Florence, de beroemde kerk van Brunellesco, is nog steeds zonder voorgevel. De door de regeering uitgeschreven internationale prijsvraag om de kerk van een passende voorgevel te voorzien, is gewonnen door Cesare Bazzani, doch steeds aarzelt men om zijn plan te doen uitvoeren.

Brunellesco zelf heeft, voor den voorgevel dezer kerk in wier oude Sacrity Donatello het grafmonument van Giovanni de medicis en zijne vrouw, en Verroechio de Sarcophaag voor Lorenzo schiep, waar Desiderio da Sattignano het heerlijke tabernakel oprichtte, geen teekening nagelaten.

Reeds Leo X (1516) maakte daarvoor plannen, en schreef een prijsvraag uit waaraan 50 meesters, waaronder Michel Angelo, deelnamen, en waarvan Giuliano da San Gallo het schoonste ontwerp leverde. Hierin ligt nu de reden waarom men weifelt om het ontwerp van Bazzani uit te voeren, daar half Florence den gevel van San Gallo eischt, die geheel in den geest van Brunellesco schijnt te zijn. Het Parlement zal hierin moeten beslissen.

De internationale tentoonstelling van Automobielen, den 1en December in het Grand Palais en in de Serres der stad Parijs geopend, duurt tot 24 Dec., van 's morgens 10 tot 's avonds 7 uur.

Het olie-urinoir begint hoe langer hoe meer in gebruik te komen. De 1e toepassing was in 1885 te Weenen volgens het systeem-Beets. Van diens systeem zouden nu reeds 110.000 standen in gebruik zijn. In Weenen zijn 140 publieke olie-urinoirs met 632 standen.

Voorts bezit Weenen volgens het systeem-Beets 69 publieke privaten met 495 closets en 377 olie-standen.

Het schijnt dat de Bouwkunsttentoonstelling te St. Petersburg, van 3 April tot 23 Mei 1906, doorgaat.

De spoorweg die volgens de plannen van Cecil Rhodes Afrika van de Kaap de Goede Hoop tot Caïro zal doorsnijden, zal eene lengte van 8000 K.M. hebben. De opening van de spoorwegbrug over de Zambezi nabij de Victoria-waterval (Rhodesia), is alweêr een stap nader tot de verwezenlijking van dit doel. In 1904 was het werk zoo ver gevorderd, dat het verkeer reeds onafgebroken tot de Zambezi kon plaats hebben. Het eerste doel is nu de nederzetting Broken Hill, met hare ontzettend groote minerale schatten, vooral koper.

BERICHTEN.

Auteursrecht. In de zitting van de Tweede Kamer der Staten Generaal op 12 Dec. j.l. heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken medegedeeld, dat op 't gebied van het auteursrecht op werken van beeldende kunsten al een en ander is voorbereid. Er bestaat reeds een vóór-ontwerp. Zoo spoedig het mogelijk is, zou de Minister (wellicht) daarover het advies van deskundigen inwinnen.

Vakcursussen aan Ambachtsscholen. Aan de Ambachtsschool te 's-Gravenhage zal in den loop der maand Januari een cursus voor de opleiding van chauffeurs aanvangen in een der localiteiten der voormalige geschutgieterij. Deze cursus staat onder toezicht van het bestuur der Ambachtsschool, de *Nederlandsche Automobielclub* en de Ned Vereeniging *De Rijwiel- en Automobielindustrie*.

Patentwezen. Het Patentbureau H. en W. Pataky te Amsterdam heeft een brochure uitgegeven en verspreid, om Nederlandsche industrieelen, ingenieurs en werktuigkundigen bekend te maken met de voornaamste internationale bepalingen betreffende het patentwezen.

St. Jorisgilde te Heusden. In de N. Rott. C. van 8 Oct. j.l. werd het eerst de aandacht gevestigd op het lot der historische merkwaardigheden van het in liquidatie zijnde St. Jorisgilde, waarvan verschillende bezittingen, vaste goederen, zijn verkocht; de opbrengst is onder de oude schutters verdeeld. De collectie preciosa is echter nog niet van de hand gedaan, waarschijnlijk ook omdat er door den schrijver in de N. Rott. C. de aandacht op werd gevestigd.

Nu heeft een ander schrijver getracht de leden van St. Joris schoon te wasschen, waarna de eerstgenoemde schrijver betwijfelt of de schutters wel andere rechten dan die van vruchtgebruik hadden, — dus geen van bezit; hem is ook gebleken, dat een bericht, volgens 't welk het oude gilde weer zou worden opgericht, en de penningen enz. op 't stadhuis van Heusden zouden gedeponeerd worden, van grond ontbloot is. Om nu te verhinderen, dat de zaak ontaarden zal in een courantengeschrijf over allerlei bijkomstige dingen, verzocht hij ieder die met hem sympathiseert, ten bewijze daarvan zijn visitekaartje met adres te zenden aan de Gebrs. Prins, Vischmarkt te Heusden, met bijschrift St. Jorisgilde Heusden; deze heeren zijn des schrijvers medestrijders. Het doel is, gezamenlijk te trachten om den Minister van Justitie te bewegen een onderzoek te gelasten.

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor: per maand

Bouwkundig	Opz.-Teekenaar,	ouderdom	37	jaar	salaris	f 80.—
"	"	"	48	"	"	- 100.—
"	"	"	21	"	"	- 60.—
"	"	"	23	"	"	- 80 —
"	"	"	26	"	"	- 100.—
"	"	"	24	"	"	- 85.—
"	"	"	20	"	"	- 60.—
"	"	"	26	"	"	- 90.—
"	"	"	21	"	"	- 50.—
"	"	"	22	"	"	- 60.—
"	"	"	21	"	"	- 75.—
"	"	"	20	"	"	- 60.—
"	"	"	21	"	"	- 80.—
"	"	"	29	"	"	- 100.—
"	"		26	"	"	- 90.—
"	"	"	22	"	"	- 80.—
"	Teekenaar	"	19	"	"	- 30.—
"	"	"	21	"	"	- 50.—
"	"	"	17	"	"	- 30.—
"	"	"	23	"	"	- 40.—
"	"	"	19	"	"	- 45.—
"	"	"	19	"	"	- 45.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

MAANDAG 18 DECEMBER.

AMSTERDAM. Het bouwen van eene openbare lagere school der 2e klasse, met 8 klasselokalen, aan de Karthuizerstraat. Het gem.-best. 's midd. 12 u. Voorwaarden te verkrijgen ter stadsdrukkerij. tegen f 1,75 (met twee teek.) Inl. worden gegeven ten kantore van den architect van den dienst der publieke werken ten stadhuize kamer no. 148, van 2 tot 4 u., gedurende de laatste drie werkdagen voor den dag der aanbesteding.

ZATERDAG 30 DECEMBER.

BAARN. Het bouwen van een Weezenpaviljoen te Nunspeet.

De arch. J. C. v. Epen te Baarn, namens de Weezenkas te Amsterdam. Verzamelplaats te 2 u. aan het station te Nunspeet. De besteding zal plaats hebben op 30 Dec. nam. 1 u, ten kantore van den architect Gen. K. v. d., Heydenlaan 104g Baarn alw. bestek en 2 teek. tegen betaling van f 2.50 en nadere inl. zijn te bekomen. Aanw. op het terrein op 22 en 23 Dec. '05

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

19 DECEMBER.

's-GRAVENHAGE. Het bouwen van eene villa aan de Stadhouderslaan alhier. Door de architecten Hoek en Wouters.

Laagste inschr. A. C. Paardekooper, f 36180. Gegund.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter*. F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter*. — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie**: Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur**: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam. BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage. UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE. Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * * Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal. Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

23 DECEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 51.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij heeft van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken een programma ontvangen van de Tentoonstelling van Decoratieve Bouwkunst, uitgaande van de Russische Vereeniging van Civiel Ingenieurs, welke van 3 April tot 23 Mei 1906 gehouden zal worden te St.-Petersburg.

Dit programma ligt ter inzage op de leestafel in de bibliotheek der Maatschappij.

De tentoonstelling zal eene internationale zijn en wordt in zeven afdeelingen verdeeld. Toegelaten worden o. a.: alle bouwmaterialen, als natuurlijke steen, baksteen, tegels, hout, glas, metalen enz.; de meest verschillende artikelen bij het bouwen van toepassing; alles wat betrekking heeft op ventilatie, verwarming, verlichting, sanitaire inrichtingen, brandvrije materialen en constructies enz.; electrische installaties en toestellen; uit- en inwendige decoraties, en litteratuur over bouwkunst.

Het adres der organiseerende Vereeniging, voor het verkrijgen van alle gewenschte inlichtingen, is: St. Petersburg, Serpouchovskaia, 10.

MAXIMUM ARBEIDSDAG EN MINIMUM LOON.

Bij besluit van 16 Dec. 1903 No. 6 werd het College van B. en W. van Haarlem uitgenoodigd, om vóór het eindigen van den termijn der toen loopende aanbestedingen van onderhoudswerken der Gemeente, aan den Raad nadere voorstellen te doen betreffende de vaststelling in de bestekken voor gemeentewerken van den 10-urigen arbeidsdag en van een minimumloon van 25 cents per uur voor eenen volslagen ambachtsman en voor 20 cents per uur voor eenen opperman.

In een schrijven van 26 Sept. j.l. deelden B. en W., naar aanleiding dier uitnoodiging, het volgende mede.

Na overweging van ingewonnen inlichtingen, en de uitkomst van ingestelde onderzoeken, hebben B. en W. geen vrijmoedigheid gevonden thans voor te stellen tot invoering van den 10-urigen arbeidsdag te besluiten, daar zulks niet in het belang der gemeente wordt geacht. Daarbij is geenszins uit het oog verloren, dat in het reglement voor werklieden en daarmede gelijkgestelden in dienst bij de gemeente de 10-urige arbeidsdag is ingevoerd, doch deze, als *gemiddelde* 10-urige arbeidsdag, wijkt volgens B. en W. geheel af van den 10-urigen arbeidsdag, zooals die wordt gewenscht door hen, wier adres daarover werd behandeld in de bovengenoemde vergadering van 16 Dec. 1903.

„Wanneer nu, zeggen B. en W., in de bestekken voor gemeentewerken laatstbedoelde tienurige arbeidsdag werd voorgeschreven, zoude een ongelijkheid ten gunste van de werklieden, die middellijk in dienst der gemeente arbeiden, ontstaan, waaraan de aan den onmiddellijken dienst der gemeente verbonden werklieden, misschien niet ten onrechte, grond zouden ontleenen om aan te dringen op wijziging van het werkliedenreglement, in dezen zin, dat gelijkstelling zoude worden verkregen.

Waar het na zooveel arbeid en na rijpen rade door Uwen Raad tot stand gebrachte werkliedenreglement nog geen halfjaar geleden in werking is gekomen, kunnen wij niet aannemen, dat het in Uwe bedoeling zoude kunnen liggen daarin reeds thans eene ingrijpende wijziging noodig te maken.

Op grond van een en ander hebben wij de eer U voor te stellen het hierbij gevoegde ontwerp-besluit te bekrachtigen."

B. en W. stellen daarom voor, niet over te gaan tot vaststelling in de bestekken voor gemeentewerken van den 10-urigen arbeidsdag en van een hooger minimumloon voor volslagen ambachtslieden en voor opperlieden.

In een schrijven van 25 Sept. 1905 geeft het comité der

10-urige actie, bestaande uit een 9-tal werkliedenvereenigingen aan den Raad te kennen, dat het op 15 Sept. j.l. besloten heeft B. en W. te verzoeken, in de bestekken voor aan te besteden gemeentewerken, te doen opnemen de volgende op 1 Jan. 1906 ingaande voorwaarden:

1e een maximum arbeidstijd van 10 uur per werkdag, 2e een minimumloon van ƒ 0.25 per uur. Het Comité verzocht dit, wijl door verschillende patroonsvereenigingen in de betrokken bedrijven, reeds vroeger toezegging van die voorwaarden is gedaan, mits de gemeente daarin voorging. Verder brengt het comité het volgende in herinnering, waarop reeds in 1903 werd gewezen: 1e dat door het voortdurend meer machinaal gereedmaken van verschillende werkstukken, de werkloosheid zich dikwijls nijpend laat gevoelen, en hieraan door een korten werkdag, zoo niet afdoende dan toch eenigszins kan worden tegemoet gekomen; 2e daar bij een korteren werkdag het te ontvangen loon niet minder mag worden dan bij den bestaanden arbeidstijd, moet verzocht worden het minimumloon op ƒ 0.25 per uur vast te stellen.

Bij schrijven aan den Raad van 2 Oct. j.l. gaven de besturen van een 6-tal Christelijke Bouwvakvereenigingen hun groot leedwezen te kennen, dat B. en W. met een afwijzend voorstel zijn gekomen; zij hopen en vertrouwen echter, dat hun niet de teleurstelling wacht van de meerderheid van den Raad, waartoe het voorstel van B. en W. aanleiding geeft.

Een der Raadsleden stelde (30 Sept. j.l.) den Raad deze wijziging van het voorstel van B. en W. voor, dat *wel* over zal worden gegaan tot hetgeen B. en W. niet wenschen te doen.

Het voorstel van B. en W. werd behandeld in de op 13 Dec. j.l. gehouden vergadering van den Gemeenteraad. De verwachting werd daarbij geuit, dat B. en W. den 10-urigen werkdag in de bestekken voor gemeentewerken zouden willen voorschrijven, nu de patroons zich voor een dergelijken maatregel hadden verklaard.

B. en W., die de zaak nog eens nader hadden overwogen, verklaarden echter, dat een meerderheid in dat College gemeend heeft het vroeger gedane voorstel te moeten handhaven.

Door een der raadsleden werd een voorstel ingediend, om over te gaan „tot vaststelling in de bestekken der gemeentewerken van den 10-urigen arbeidsdag en van een hooger minimum loon voor volslagen ambachtslieden en opperlieden, terwijl voor de werklieden in dienst der Gemeente, en de daarmede gelijkgestelden, 10-urige arbeidsdag niet in toepassing behoeft te worden gebracht."

De voorsteller verklaarde later — na discussie over de zaak — het laatste gedeelte van zijn voorstel, de gemeentewerklieden betreffende, te willen laten vervallen.

Het voorstel van B. en W. werd daarna verworpen, waarna het voorstel van bovengenoemd raadslid zonder stemming werd aangenomen.

B. en W. hadden, alvorens hun voorstel van 26 Sept. j.l. in te dienen, o. a. adviezen ingewonnen van het Centraal Bureau voor Sociale Adviezen, en van den Directeur der Gemeentewerken, den heer L. C. Dumont.

Wij zullen deze belangrijke stukken hier laten volgen. Het hieraan voorafgaanden diene men als korte inleiding te beschouwen.

Advies van het Centraal Bureau voor Sociale Adviezen.

Omtrent Uw vraag of de Trade Unions in enkele vakken niet reeds maatregelen genomen hebben om aan elken arbeider een zeker maximum arbeid per dag voor te schrijven, kunnen wij U zeer weinig mededeelen. De gegevens daaromtrent zijn uiterst schaars. Of echter een dergelijke maatregel, zoo zij wordt genomen, ten doel heeft een uitstekend werkman tot een middelmatige te nivelleeren, komt ons zeer twijfelachtig voor. Het doel der vakvereeniging zal zijn haar leden voor overwerken en uitputting te vrijwaren. Nu zal het wel zijn voorgekomen, dat vakvereenigingen hierin te ver zijn gegaan, doch dit geeft nog niet het recht om te meenen, dat de bevordering der luiheid doel der vakvereeniging zou zijn. Schloss haalt in zijn bekend werk „Methods of Industrial Remuneration" verschillende gevallen aan, waarbij door Trade Unions regels werden vastgesteld omtrent de hoeveelheid arbeid, te verrichten door de leden en wel voornamelijk in bedrijven, waar stukloon betaald werd. De algemeene afkeer der werklieden tegen stukloon is wel bekend en de oorzaak daarvan evenzeer. Reeds Adam Smith had opgemerkt, dat „werklieden, wanneer zij zonder beperking bij het stuk worden betaald, er zeer gemakkelijk toe komen zich te overwerken en hun gezondheid en lichaamsgestel in weinige jaren te verwoesten". Het voornaamste bezwaar echter der arbeiders tegen stukloon is, dat zij door het overmatig harde werken een mede-arbeider broodeloos maken. Zoo haalt Schloss de volgende woorden aan van een stukwerker: „Nu ik op stuk werk, lever ik het dubbele van vroeger toen ik per dag betaald werd. Ik weet, dat ik slecht handel, want ik ontneem een ander het werk. Maar ik heb vergunning van de vakvereeniging." En J. Ward van The Trades-Union Magazine zegt van stukwerk: „De slechtste hartstochten worden door stukwerk bevorderd. Gierigheid, inhaligheid, list, huichelarij, zij allen wekken het ongelukkige slachtoffer van stukwerk op en leven van hem, terwijl zwakte en hulpeloosheid uitzien naar het laatste stukje van hun prooi. Iemand, die met stukwerk 40 sh. per week verdient, terwijl het gewone loon bij betaling per dag 20 sh. bedraagt, berooft zijn kameraad van het werk van een week." Als voorbeelden, op welke wijze door Trade-Unions de maximum arbeid bepaald wordt, halen we het volgende aan. Te Hull bepaalde een vakvereeniging, „op één dag werk in „Metalling" (het met koper bekleeden van een schip) mogen in geen geval meer dan 25 bladen op hardhouten binten en 28 op zacht-houten binten worden bevestigd. Negen en een half uur maken het dagwerk uit gedurende 5 dagen, van Maandag tot Vrijdag, Zaterdag echter vijf en half uur. Maar in geen geval mogen werklieden, die overwerk verrichten, dezelfde hoeveelheid arbeid doen gedurende een kwart, halven of heelen dag overwerk, als zij plegen te doen in hun gewone dagwerk."

Bijzonder bekend zijn de artikelen, die in „the Times" verschenen zijn over „The Crisis in British Industry". De schrijver van deze artikelen spreekt over de „ca canny" of „go easy" politiek der Trade-Unions, die ten doel heeft om hoe langer hoe langzamer te arbeiden en zoodoende werklooze medearbeiders werk te verschaffen. Verschillende feiten worden aangehaald om aan te toonen, dat deze politiek hoe langer hoe meer aanhangers verwerft. Hiertegen is het „Management Committee of the General Federation" opgekomen in een kort geschriftje. Daarin wordt het volgende aangehaald uit een brief van den heer en mevrouw Sidney Webb, de bekende schrijvers van het standaardwerk over de Engelsche Vakvereenigingen, aan de Times: „Na onderzoek van deze opgaven (de beschuldigingen van de Times) is ons gebleken, dat zij geheel onjuist zijn en dat het omgekeerde de waarheid is." Het Comité ontkent ten sterkste, dat deze praktijken van „ca canny" door de Trade-Unions worden toegepast. „De vakvereenigingen zoeken de belangen van den arbeid te bevorderen door voor haar leden in de plaats van het individueele, het collectieve arbeids-contract te stellen. Zij trachten een zeker maximum voorwaarden, met betrekking tot loon en werkuren, vast te stellen, maar zij zoeken niet daaraan alles op te offeren."

„Het hoofddoel echter van de vakvereenigingen is minimumvoorwaarden voor het werk te verkrijgen en te handhaven."

De schrijver in de „Times" zegt, dat dit onmogelijk is, waarop we antwoorden, dat het niet alleen niet onmogelijk is, maar dat inderdaad in vele vakken, waar de vakvereenigingen sterk zijn, minimum-loonen zijn vastgesteld.

„Waar is, dat de vakvereenigingen het uitbuiten van den arbeider door gewetenlooze werkgevers tegengaan en het niet goedvinden, dat haar leden geprikkeld worden tot een buitengewone inspanning, boven hun krachten, onbestaanbaar met gezondheid en voortdurende arbeidspraestatie."

De politiek van „ca canny" of „go easy" noemt Schloss in zijn aangehaald werk „The theory of the Lump van Labour".

Onder „ca canny" verstaat hij daar niet de politiek om door langzaam werken meer arbeiders in het werk te betrekken, maar om verbetering te krijgen in onvoldoende arbeidsvoorwaarden, welke politiek door de International Federation of Ship, Dock and River-Workers aldus werd gekarakteriseerd: „Betaal den werkman een onvoldoend loon en gij hebt niet meer recht de beste hoedanigheid en hoeveelheid van werk te verwachten dan gij hebt om te verwachten, dat gij voor, *f* 1.50 drie gulden in de plaats zult krijgen."

Indien de beweringen van den schrijver der Times-artikelen juist waren, zou overal waar de arbeidsduur verkort is, een afname der productie het gevolg moeten zijn. Dit nu wordt door de feiten gelogenstraft. De algemeene ervaring is, dat met verkorting van arbeidsduur de intensiteit van den arbeid toeneemt.

Uitvoerige mededeelingen daaromtrent te doen, lijkt ons overbodig. De gunstige invloed van verkorting van den arbeidsdag, zoowel wat betreft de persoon van den arbeider, als ook de invloed op de productie, is te algemeen bekend en erkend, dan dat het ons noodig toeschijnt Uw college hiermede te vermoeien.

Wij achten overigens de gevolgtrekking door Uw college gemaakt uit het verzoek van adressanten niet klemmend. Adressanten dringen aan op den werkdag van 10 uur, omdat zij meenen, dat daardoor de werkeloosheid wordt bestreden. Zij stellen zich dit waarschijnlijk zoo voor, dat, waar thans b.v. 20 werklieden 11 uur per dag werken, een werkdag van 10 uur 22 man werk zal doen vinden.

Nu kan Uw college van oordeel zijn, dat er bezwaren bestaan tegen het uit dezen maatregel voortvloeiende duurder worden van het werk en dat verkorting van den werkdag niet als motief mag hebben de zucht tot werkverschaffing, al is die verkorting op zichzelve ook nog zoozeer gewenscht.

Wij zouden aan Uw college toe kunnen geven, dat de wenschelijkheid van de verkorting van den werkdag op zichzelf moet worden overwogen en het verlangen werk te verschaffen daarbij niet mag meetellen. Maar wij meenen, dat Uw college niet gerechtigd is aan het adres zelf een argument tegen den verkorten werkdag te ontleenen, in zooverre uit dat adres zou blijken, dat het de bedoeling van adressanten is den werkdag verkort te krijgen „opdat het werk langer zoude duren" en daarin een aansporing tot langzamer werken zoude zijn te lezen. Adressanten willen o.i. niet anders dan korter werkdag en meer volk aan het werk.

Dat men in een bepaald geval zeer weinig kan afleiden uit de algemeene ervaring, staat bij ons vast. Bij Uwe beslissing zullen allerlei bijzondere locale motieven den doorslag moeten geven en van deze is Uw college zelf natuurlijk het best op de hoogte. Voor Amsterdam, waar, zooals U bekend zal zijn, eveneens een beweging tot verkorting van den werkdag in de bouwvakken aan den gang is, hebben wij getracht, zoowel van patroons als van werkmanszijde, inlichtingen te verkrijgen over de reeds te constateeren en de te verwachten gevolgen van die verkorting. De inlichtingen, die wij van patroonszijde ontvingen, luidden dat een verkorting van werkdag, bij stukloon als regel een verhooging der productie ten gevolge heeft. In hoeverre deze zou opwegen tegen de loonsverhooging, die met de invoering van den verkorten arbeidsduur samengaat, valt niet in het algemeen te zeggen. Hebben de loonen reeds een bepaalde hoogte bereikt (te Amsterdam zou die hoogte reeds zijn overschreden) dan stijgt de productiviteit bij werktijdsverkorting niet meer zoo, dat zij een samengaande loonsverhooging kan goedmaken.

Bij de metselaars en opperlieden had, naar het door ons ingewonnen oordeel, de prikkel tot hard werken, in het stukwerk gelegen, te Amsterdam bij de groote bedrijvigheid en het betrekkelijk constant aantal metselaars en opperlieden, de arbeidspraestatie zoo tot het uiterste gedreven, dat het noodzakelijk bleek door maximum-uurloon-regelingen dit overmatig harde werken tegen te gaan. Dat klinkt anders dan het verwijt aan de Engelsche vakvereenigingen gedaan.

In de thans in gang zijnde actie om den werkdag te bekorten, en zulks met het doel om de werkeloosheid te bestrijden, moet, naar het geciteerde oordeel, een „slechte reactie" worden gezien, in zooverre men nl. zou meenen, dat elf werklieden in 9 uur (slechts) evenveel werk zouden doen als 10 man in 10 uur. „In de praktijk gaat dit niet op".

Van werkmanszijde werd verkorting van werkdag „bij de huidige, enorme inspanning vorderende werkwijze" van groot gewicht geacht voor de gezondheid en den algemeenen toestand der werklieden. Te Amsterdam kon worden geconstateerd dat, waar de werktijd werd verkort, ook in den regel eenige werkelooze arbeiders werden bijgeplaatst.

Wij willen ten slotte als onze meening uitspreken, dat het feit, dat verkorting van arbeidsdag wel eens nadeelige gevolgen heeft gehad en dat door de Trade Unions soms misbruik werd gemaakt van hun macht, geen motief kan zijn om in het algemeen te verklaren, dat verkorting van arbeidsdag en het vaststellen van een maximum arbeid, geen aanbeveling zou verdienen.

Mocht Uw college tot zulk een verkorting overgaan, dan dient er natuurlijk voor te worden gewaakt, dat niet zijdelings haar gevolgen worden buiten werking gesteld door de werklieden, die in den dus vrij gekomen tijd weer aan het werk trekken, hetzij door overuren te werken, hetzij door elders aan het werk te gaan.

De bestekbepalingen zullen zoo moeten zijn ingericht, dat dit zooveel doenlijk wordt voorkomen.

Het advies van den Directeur der Gemeentewerken, den heer L. C. Dumont, zal in een volgend blad worden opgenomen.

DE GRAFELIJKE ZALEN.

Aan de Memorie van antwoord van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, betreffende de Staatsbegrooting voor 1906, ontleenen wij het volgende, omtrent de Grafelijke Zalen.

Door de restauratie van het gebouwen-complex op het Binnenhof zijn lokalen beschikbaar gekomen, welke zich uitstekend voor tal van doeleinden leenen, zooals de Rolzaal, de zaal van De Lairesse, de twee daarboven gelegen zalen en andere, welke evenals de Groote Zaal met haar aanbouwen, eventueel te zamen of afzonderlijk dienst zullen kunnen doen voor congressen, tentoonstellingen, commissie-vergaderingen enz.

Voor de uitgegeven en nog te verwerken bedragen is en wordt dus niet alleen een historisch gedenkteeken behouden en in zoodanigen goeden staat gebracht, dat onderhoudskosten verder luttel kunnen zijn, maar zijn bovendien localiteiten verkregen waar, ter gelegenheid van congressen, conferentiën als anderszins, buitenlandsche gedelegeerden op waardige wijze kunnen worden ontvangen.

Tot nog toe moest men zich met dergelijke gelegenheden behelpen, òf met gehuurde lokalen, òf met de zich in het departement van Waterstaat bevindende Trèves-zaal, die tamelijk beperkt van afmeting is en waarbij zich het gemis aan nevenlokalen hinderlijk kan doen gevoelen.

De kosten der restauratie hebben tot 31 December van het jaar 1903 pl.m. *f* 335.000 bedragen.

Voor de jaren 1904 en 1905 werd te zamen uitgetrokken *f* 200.000. Thans wordt voor 1906 een bedrag van *f* 30,000 voorgedragen, terwijl voor het jaar 1907 nog een som van *f* 15 000 wordt noodig geacht. Na afloop der werkzaamheden zal dus een totaal bedrag van pl.m. *f* 580 000 zijn verwerkt, waaronder de kosten van het meubilair van al de lokalen zijn begrepen. Dat deze een niet onbelangrijk bedrag vertegenwoordigen, zal, in aanmerking nemende dat daartoe de troon en de wandtapijten behooren, wel geen nader betoog behoeven. Deze wandtapijten zijn bestemd tot blijvende versiering van de Groote zaal.

De kosten der Commissie van advies hebben tot op heden bedragen ± *f* 23,000.

De vraag of er geen reden bestaat om deze commissie thans te ontbinden, wordt door den Minister ontkennend beantwoord. Waar toch in 1906 nog *f* 30.000 en in 1907 nog *f* 15.000 is te verwerken en een moeielijk deel van het werk, het Rolzaalgebouw, onder handen is, zou de regeering de adviezen der commissie niet gaarne missen.

De inrichting der zaal voor de openingsplechtigheid is geschied in overleg met de Voorzitters der beide Kamers. De plaats voor het Voorzittersgestoelte heeft daarbij een punt van overweging uitgemaakt; tot de tegenwoordige plaats werd ten slotte als de meest aannemelijke besloten.

Het geven van een subsidie van *f* 5000, ten behoeve van de uitgave eener beschrijving van de Grafelijke zalen, acht de Minister een weinig kostbaar middel om een werk te verkrijgen, dat niet mag achterwege blijven. Het zou een onherstelbare fout zijn indien niet nauwkeurig werd geboekstaafd de geschiedenis van het gebouw sedert zijn stichting, en vooral indien de beschrijving werd gemist van hetgeen bij de laatste restauratie werd gevonden en hersteld of vernieuwd.

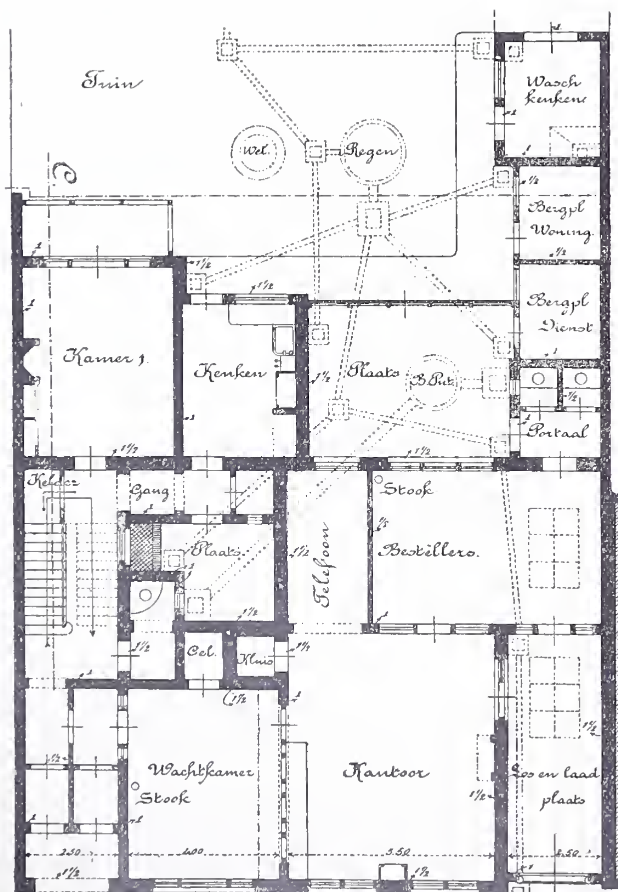
POSTKANTOOR MET DIRECTEURS-WONING TE VAALS.

De aanbesteding van dit gebouw had plaats op 12 Juli 1905, volgens de plannen van den heer D. E. C. Knuttel, Rijks Bouwmeester te 's-Gravenhage.

POSTKANTOOR MET DIRECTEURSWONING TE VAALS.

Voorgevel.

Begane grond.
Schaal 1 à 200.

In den aanstaanden zomer moet het bouwwerk geheel voltooid worden opgeleverd.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Utrecht. Vergadering op Dinsdag 19 Dec. 1905. Ingevolge het verzoek van het bestuur der Afdeeling Amsterdam om het besluit dier Afdeeling, genomen in hare vergadering van 1 Dec. j.l., ook in de vergadering der Afdeeling Utrecht te willen ter sprake brengen, was de behandeling dezer aangelegenheid op de Agenda geplaatst.

Met *algemeene* stemmen nam onze Afdeeling de volgende motie aan:

„De Afdeeling Utrecht — kennis dragende van het verhandelde „in de vergadering der Afdeeling „Amsterdam d.d. 1 Dec. 1905, „in zake de regeling van prijsvragen in het algemeen en het „program der prijsvraag en de wijze van deelneming aan de „prijsvraag voor het Vredespaleis in het bijzonder --

„acht het *niet noodig noch gewenscht* om instemming te betuigen „met het in die vergadering genomen besluit, en spreekt haar volle „vertrouwen uit in de handelingen van het Hoofdbestuur."

Daarna werd door den Penningmeester rekening en verantwoording gedaan van het geldelijk beheer over het jaar 1905 en werd de begrooting van inkomsten en uitgaven voor het volgende jaar vastgesteld.

De heer J. T. Kok, volgens rooster aftredend, werd met algemeene stemmen als bestuurslid en penningmeester herkozen. Wegens het vergevorderd uur moesten de overige onderwerpen der agenda buiten behandeling blijven.

De Secretaris.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker. 16 December 1905. *De Maatschappij.* Hierin wordt betoogd, dat de organisatie der Mij. niet meer past in dezen tijd, en dat een Bond, ter vervanging der Maatschappij, gewenscht is.

Ter aanvulling. Verbetering van het in een vorig nummer. aan Het Handelsblad ontleende verslag der laatste vergadering van de Afd. Amsterdam der Mij. Die verbetering geschiedt naar aanleiding van het officieele verslag dier vergadering, voorkomende in het Bouwk. Weekblad van 9 Dec.

Architectura. 16 Dec. *Over baksteenbouw,* door Joseph Cuypers. De schrijver pleit voor versierde constructie, in polychrome brikken, na vooraf besproken te hebben hoe tot nu toe met veelkleurige steenen werd gewerkt, en welke eischen aan het gebruik van onderling in kleur verschillende baksteenen behooren gesteld te worden. Eenkleurige vlakken eischen toevoeging van andere kleuren, om het oog niet te vermoeien. Gelijkkleurige banden zijn hard; op de steenen daarvoor moet versiering in andere kleur gebakken worden om harde tegenstellingen tusschen vlakken en banden te voorkomen. Beschildering van baksteen is niet meer noodig, nu men steenen van elke kleur kan verkrijgen. De polychrome baksteenen zullen hun diensten gaan bewijzen. In het oog dient echter gehouden, dat de rhythmus van vorm zich regelmatig verbindt aan het metselverband. De schrijver acht hier een schoone gelegenheid voor ons Vaderland te bestaan, om den invloed der geometrie andermaal in de bouwkunst te doen optreden, en hij hoopt, dat in die richting talenten aan den dag zullen komen, even rijk en begaafd als de knapste bouwmeesters der Arabische kunst; dan ligt de bouwkunst niet in enge kluisters geslagen.

Zinrijkheid. Beschouwingen over zinrijkheid in de kunst. Vroeger vondt men veel spreuken in gebouwen en op voorwerpen. De goede gewoonte is verdwenen; de spreuken die thans nog wel eens een plaats vinden, zijn relieken van vroeger tijd. De schrijver spoort aan, om, zooals vroeger, weêr spreuken toe te passen, op het voetspoor van Alberdinck Thijm in het Rijks-Museum en Centraal Station, en van Albert Verwey in de Nieuwe Beurs. Maar dan: in modernen geest.

Het „Technisch gedeelte" bevat: *De civiel-rechtelijke verantwoordelijkheid der Technici;* bepalingen daaromtrent in Duitschland geldende. *Veranderingen in de laatste jaren;* behandelende den vooruitgang in Amerika, wat betreft bouwmaterialen en de wijze van bouwen gedurende de laatste 25 jaren, als gevolg van de invoering van machinerieën in het timmermansvak.

De Bouwwereld. 13 Dec. *Moderne restaurants en winkels* Vertaling naar een artikel van M. O. von Lasser uit „Kunst und Handwerk". Paleis-restaurants hebben dit tegen, dat men er een gevoel krijgt, als ware men overbodige stoffage; de architecten moeten zich bij het ontwerpen van dergelijke gebouwen geven

als kunstenaars; zij moeten den bezoeker respecteeren, hem dienen en verheugen door passende architectonische omlijsting.

Reisindrukken van Engelsche bouwkunst, door J. H. W. Leliman. In dit slot van het artikel worden een reeks werken genoemd, handelende over de Engelsche bouwkunst.

De aflevering bevat een afbeelding tusschen den tekst van een *Woonhuis te Bandoeng*, Java, architect de heer P. A. J. Mooyen, en van de *Portiek in siersteen* der fabrieken van nageperste en andere steenen voorheen Frans van de Loo, te Dieren, op de Tentoonstelling te Luik.

Technisch Weekblad. 14 Dec. Slot van: De Technologie van het ijzer, door C. v. d. Steen.

UIT DEN VREEMDE.

De heer Morgan, die gedurende vele jaren, de archéologische opgravingen in Egypte geleid heeft, zegt ten opzichte van het restaureeren van oude gebouwen en monumenten:

„la main, qui au XXe siècle, retouche une oeuvre antique, ou imite les parties qui manquent, est une main sacrilège."

De heer Aitken beweert dat in een kub. c.M. buitenlucht, ongeveer 130.000 stofdeeltjes zijn; in een kub. c.M. kamerlucht 1.800.000 stofdeeltjes. Is de kamer pas bijgeveegd dan bevat de lucht ± 5.420.000 stofdeeltjes per kub. c.M. Als men nu nagaat dat in 24 uur, ongeveer 10.000 liter lucht onze longen passeeren, dan kan men eens zien waaraan onze longen wel blootgesteld zijn, en waarom bij autopsie, de longen van een buitenmensch er zoo gezond uitzien, tegenover de met zwarte vuilnislijnen doortrokken longen van den stadbewoner.

De Canadeesche Noordspoorweg, die van Winnipeg over Battleford naar Edmonton gaat, over een lengte van 1400 K.M. gereed gekomen. Van uit Edmonton gaan gelijk de spaken van een rad meerdere kortere lijnen naar de verschillende landbouw- en houtdistricten.

De nieuwe Vauxhall-brug over de Theems te Londen, waarover 8 jaren gebouwd is en die einde Januari 1906 geopend zal worden, heeft ongeveer 5 millioen gulden gekost.

Te Vauriat in Puy de Dome (Annerque) is over de Seoule een brug gebouwd in drie spanningen, waarvan de middelste 160 M. lengte en de beide andere 125 M. lengte hebben. De twee middenpijlers van graniet zijn elk 100 M. hoog.

BERICHTEN.

Binnenhof te 's Gravenhage. De Minister van Waterstaat enz. acht de aesthetische bezwaren tegen de bovengrondsche geleiding voor de electrische tram over het Binnenhof, niet gering, en deelde in de Memorie van Antwoord nopens de begrooting voor zijn Departement nog mede, dat hij, waar het hier een gewichtig verkeersbelang geldt, zich enkel daardoor niet zal laten weerhouden van het verleenen der gevraagde vergunning, om het tramverkeer over het Binnenhof te leiden.

De Minister ducht evenwel ernstig gevaar van het brengen van den geleidingsdraad door de betrekkelijk lage poorten voor het verkeer van rij- en voertuigen, en zal de vergunning afhankelijk doen zijn van de voorstellen, die aan B. en W. van 's Gravenhage zijn gevraagd.

Rijks Museum. In de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, van 18 dezer, heeft de heer De Stuers bij de Regeering aangedrongen op de opheffing van den maatregel om het Museum des Maandags te sluiten; deze maatregel was door den vorigen Minister genomen om den bedienden, die het overigens lang niet kwaad hebben, een vrijen dag te bezorgen. Verschillende vereenigingen, o. a. „Bouwkunst", hadden geklaagd en verzocht het Museum ook op Maandagen — des zomers — open te stellen. Remplacanten voor de bedienden die vrijaf hebben, zullen gedurende 5 maanden *f* 750 kosten; de begrooting behoeft er niet voor verhoogd te worden, daar 't Museum over veel geld beschikt. Met een beetje goeden wil zou de Minister kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van het volk. De Minister zeide daarop toe de zaak nog eens te willen onderzoeken, maar er was veel voor en veel tegen den maatregel, vroeger na ernstige overweging genomen.

Rembrandt-Monument. Van vele zijden zijn ernstige bezwaren aangevoerd tegen het feit, dat voor het ontwerpen van het Rembrandt-monument te Leiden, met voorbijgaan van de Nederlandsche kunstenaars, een opdracht is verleend aan den beeldhouwer Toon Dupuis, een Vlaming in Nederland woonachtig; het wordt betreurd, dat geen prijsvraag is uitgeschreven om het doel te bereiken.

De Voorzitter van het Leidsche Rembrandt-Comité, de heer Mr. J. C. Overvoorde, weêrlegt die bezwaren in de N. Rott. Ct.; hij zegt, dat ten onrechte werd verondersteld, dat de ontwerper voor een monument als hier bedoeld is, door een prijsvraag moet worden aangewezen, en dat dit in den regel in ons land geschiedt door een directe opdracht, een manier, die o. a. de voorkeur verdient, omdat bij een prijsvraag samenwerking tusschen den kunstenaar en de Commissie ten aanzien van het ontwerp is uitgesloten.

Wij zijn het geenszins daarmede eens. Voor 't bedoelde monument had een prijsvraag moeten uitgeschreven worden, liefst onder Nederlandsche kunstenaars wegens het bij uitstek nationale van het onderwerp. Voor monumenten als dit, zijn voorts — naar wij meenen — hier te lande wel prijsvragen uitgeschreven. Een zwak argument tegen prijsvragen is, dat daarbij samenwerking tusschen den kunstenaar en de Commissie is uitgesloten. Eerstens is het aan twijfel onderhevig of het wel zoo wenschelijk is, dat een kunstenaar en een Commissie samenwerken, en 't niet beter is den kunstenaar geheel vrij te laten, behoudens eenige hoofdvoorwaarden waaraan het ontwerp moet voldoen en die in een programma zijn kenbaar te maken. Ten tweede bestaat altijd nog gelegenheid om met den prijswinner of, als meer prijzen worden toegekend, met de prijswinners te onderhandelen over wijzigingen in hunne ontwerpen.

De heer G. Bergsma houdt terecht tegenover den heer Overvoorde staande, dat een prijsvraag de voorkeur moet hebben; de aangevoerde gronden om daartoe niet over te gaan, hebben hem in zijne overtuiging versterkt.

De heer Willy Martens deelde daarop in de N. Rott. Ct. mede, dat van de vier kunstenaarsleden in het Leidsche Comité, de heer Mesdag zich bepaald heeft uitgesproken vóór een prijsvraag; de heer Jos. Israëls was afwezig, en de beide andere leden, de heeren De Josselin de Jong en Willy Martens, leden der financieele sub-commissie, werden niet in staat gesteld hun oordeel te doen hooren. Ook zij zouden voor een prijsvraag zijn geweest.

In de N. Ct. betuigt Mej. Therèse Schwartze nu hare volle instemming met hetgeen door den heer Bergsma is gezegd over de wijze, waarop te Leiden is gehandeld in een zoo bij uitstek algemeen Nederlandsch belang als het Rembrandt-monument. De handelwijze is — zoo zegt de kunstenares — zoo volkomen onverdedigbaar, dat waar — als geschied is — verontschuldiging wordt beproefd, alleen een nieuw en nu voldingend bewijs kon worden geleverd, hoezeer hun bevoegdheid tot een oordeel in kunstzaken door de betrokkenen wordt overschat.

Ook wij betreuren het genomen besluit van het Leidsche comité, en achten het niet mogelijk het op goede gronden te kunnen verdedigen. De *Nederlandsche kunstenaars* hadden in de eerste plaats in staat gesteld moeten worden, mede te werken tot het verkrijgen van een waardig monument dat ter eere van den onovertroffen *Nederlandschen schilder* zal verrijzen.

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

WOENSDAG 27 DECEMBER.

AMSTERDAM. Het verbouwen van het clubgebouw in de Amstel (Weesperzijde).
De Amsterdamsche roei- en zeilvereen. „De Hoop" n.m. 1 u. in voorn. gebouw. Bestek en teek à f2.50 verkrijgb. bij P. Rijnja, Reguliersgracht 124. Inl. op 21, 22 en 23 Dec. te bekomen aan het clubgebouw.

BREDA. Het verbouwen van het huis aan de Nieuwstraat 42.
De arch. P. A Oom-s en L. v. d. Pas, 's av. 8 u. in het koffiehuis van C. Jaspers, Kasteelplein Aanw. 31 Dec. n.m. 2 u.

HAARLEM. Het bouwen van een meubelmagazijn met bovenwoning en meubelmakerswerkplaats op het terrein tusschen de perc. no. 30 en 32, aan den Raamsingel.
De archit. J. A Traanberg v m. 11 u. in het hotel „De Leeuwerik".

DONDERDAG 28 DECEMBER.

BOSKOOP. Het bouwen van een schutsluis, sluiswachterswoning en eenige andere werken.
Het bestuur van den polder „Laag Boskoop", 's midd. 12 u., in het hotel van J. v d. Stam. Bestek en teek. ad f2.50 bij M. A. Wiegand Bruss verkrijgb. Bilj. voor 28 Dec. aan A Koster Mzn. Inl. geeft de civ. ingenieur H Paul te Leiden. Aanw. 16 Dec. v.m. 11 u., samenkomst op de Ostwegkade.

BRIELLE. Het bouwen eener bijzondere school van 3 lokalen.
Het R. K. kerkbestuur v.m. 11½ u. in hotel Simons. Bestek en teek. à 75 ct. verkrijgb. bij H. Goossens. Aanw. 23 Dec. 11. u.

LEMMER. Het afbreken van een woonhuis met slagerij en het bouwen van een woonhuis met bovenhuis enz.
De heeren Gebr. M. en J. v. d. Woude 's av. 8 u. in hotel „de Wildeman". Bestek en teek. ter inzage in het Nutsgebouw en ad f1 verkrijgb. bij architect J. Kuipers. Aanw. gedaan.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

8 DECEMBER.

STEENDEREN. Het maken van een gebouw. Door den directeur der N. Venn. „Vergadergebouw Concordia'.
Metselwerk. Laagste inschr. H. Hulshof, f3122.
Timmerwerk. Jac Onstenk, f1925.
Timmer- en metselwerk. J. W. Boogman, f5303.
Glas- en verfwerk. J. B. H. de Mol, f335.
Lood- en zinkw. Tappers, Zutphen, f322.
Smidswerk. G. J. J. Booltman, f96.
Massa. J. ter Horst, f5870. Nog niet gegund.

ZANDVOORT (ONDERH.). Het bouwen van een villa in het park Bentveld, voor rekening van mr. H. Enschedé. Door den archit. D. E. L. v. d. Arend.
Laagste inschr. W. A. v. Amstel, Heemstede, f19885. Gegund

11 DECEMBER.

NIAWIER. Het bouwen van een school voor Chr Lager Onderwijs met onderwijzerswoning. Door de heeren W. en T. D. Dooijenga.
Laagste inschrijver R. Cuperus, Birdaard, f5679 Gegund.

13 DECEMBER.

BREDA. Het bouwen van 3 woonhuizen met verdieping, op een perceel grond gelegen aan de Nassaustraat. Door den archit. J. M. Marijnen.
Metselwerk. Laagste inschr. Th. de Krom, Prinsenhage, f3972.
Timmerwerk. J. Rijpert, Ginneken, f4105.
Massa. H. A. Mol. f8025

Bureau voor plaatsing van Opzichters en Teekenaars.
Marnixstraat 402, Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

			per maand
Bouwkundig Opz.-Teekenaar, ouderdom	37 jaar	salaris	f 80.—
„ „ „	48 „	„	- 100.—
„ „ „	23 „	„	- 80.—
„ „ „	26 „	„	- 100.—
„ „ „	24 „	„	- 85.—
„ „ „	21 „	„	- 50.—
„ „ „	22 „	„	- 60.—
„ „ „	21 „	„	- 75.—
„ „ „	20 „	„	- 60.—
Bouwkundig Opz.-Teekenaar, ouderdom	21 jaar	salaris	f 80.—
„ „ „	29 „	„	- 100.—
„ „ „	26 „	„	- 90.—
„ „ „	22 „	„	- 80.—
„ „ „	24 „	„	- 100.—
„ „ „	32 „	„	- 100.—
„ Teekenaar „	21 „	„	- 50.—
„ „ „	17 „	„	- 30.—
„ „ „	23 „	„	- 40.—
„ „ „	19 „	„	- 45.—
„ „ „	19 „	„	- 45.—

AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN.

DINSDAG 2 JANUARI.

HENGELO (OV.). Het verbouwen van een woon- en winkelhuis.
De heer J. Wilmink Gzn. 's av. 7 u. in café te Eede. Pastoriestr. alw. bestek en teek. ter inz. Inl. te bekomen Langestraat 4. Aanw. 2 Jan. v.m. 10 u.

HULST. Het stellen van een vaste, overdekte longeertent voor hengstenkeuringen, in het ziekenhuis bolwerk.
Het gem.best. v.m. 9 u. Bestek met teek. ter inzage ter secretarie.

OOSTERHOUT (N.BR.). Het bouwen eener boerenhofstede, enz. met bijlevering van alle materialen.
De arch. J. Oomen Pz., n.m. 6 u. in het koffiehuis Adr. Pijpers, alw. bestek en teek. ter inz. Aanw. gedaan.

ULFT. Het bouwen van een woonhuis met bijlev. van alle materialen.
De heer Roeterink, n m. 4 u., in café Wed. B. Könning, alw. bestek en teek ter inzage Inl. geeft G. Rosier Czn., Gendringen. Aanw. 2 Jan., n.m. 3 u.

AFLOOP VAN AANBESTEDINGEN.

11 DECEMBER.

ZANDVOORT (ONDERH.). Het verbouwen van het winkel- en woonhuis van den heer C. F. G. Roest, in de Haltestraat.
Laagste inschrs. Gebr. A. en W. Groen, f 2125. Gegund.

20 DECEMBER.

HEERDE. Het bouwen van een burgerwoonhuis. Door den heer A. Kohen.
Laagste inschr. W. Koerts, Heerde, f 3632.

Lijst van Fabrikanten, Leveranciers, enz.

Prijs per regel voor niet geabonneerden op advertentiën f 5.— per jaar bij vooruitbetaling. Abonnés op Advertentiën 1 regel gratis voor iedere advertentie.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD. ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Bestuur van de Maatschappij: ED. CUYPERS, *Voorzitter.* F. W. M. POGGENBEEK, *Vice-Voorzitter.* — Jb. v. d. BAN Pz., V. G. A. BOSCH W. J. de GROOT, G. W. van HEUKELOM, D. E. C. KNUTTEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG. **Commissie van Redactie:** Ed. CUYPERS, A. SALM G.Bz., J. VERHEUL Dz. **Redacteur:** C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: Marnixstraat 402, Amsterdam.
BUREAU v. ADMINISTRATIE: Herderstraat 5, 's Gravenhage.
UITGEVERS: MOUTON & Co. — 's GRAVENHAGE.
Abonnementsprijs voor Nederland: fr. p. p. *f* 15.— 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. *f* 17.—. * *

Prijs der Advertentiën: van 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer 20 cents. Groote letters naar plaatsruimte. * * * * * * * * * *
Aankondigingen v. Aanbestedingen 15 ct. p. regel m. premie 3/2 maal.
Abonnement v. Advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen en kostelooze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

30 DECEMBER 1905. 25e JAARGANG. No. 52.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Amsterdam, 28 December 1905.

Den Weledel Gestrengen Heer C. T. J. L. RIEBER, Secretaris v. d. Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, alhier.

Weledel Gestrenge Heer,

Op heden den 28sten December 1905 is het vijf en twintig jaar geleden, dat in eene Vergadering van het Bestuur UEd.Gestr. werd benoemd tot Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Dit voor de Maatschappij zoo heugelijk feit meent het Bestuur op dezen dag niet onopgemerkt te mogen laten voorbijgaan en voelt het zich gedrongen op dezen dag U zijn gelukwenschen aan te bieden.

Den 29sten Januari 1881 werd de functie van Algemeen-Secretaris door U aanvaard; op den 29sten Januari e. k. zult Gij dus vijf en twintig jaren onafgebroken, met onverflauwden ijver en toewijding U aan de belangen onzer Maatschappij hebben gewijd.

Door het Bestuur en vele Leden zal het op hoogen prijs worden gesteld, op dien dag zijne opwachting bij U te komen maken; het hoopt UEd.Gestr. op Maandag 29 Januari e. k. des namiddags ten twee uur op Uw bureau in de Marnixstraat te mogen aantreffen.

Met bijzondere hoogachting,

Het Bestuur voornoemd,

Ed. Cuypers, *Voorzitter.*
Jb. van den Ban Pzn.
V. G. A. Bosch.
W. J. de Groot.
G. W. van Heukelom.
D. E. C. Knuttel.
J. A. Mulock Houwer.
F. J. Nieuwenhuis.
B. J. Ouëndag.
F. W. M. Poggenbeek, *Vice-Voorzitter.*
P. A. Weeldenburg.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Het Hoofdbestuur ontving van Z. Ex. den Minister van Binnenlandsche Zaken de mededeeling, dat blijkens eene bij de Regeering ontvangen kennisgeving de in 1906 te Brussel te houden driejaarlijksche tentoonstelling van Schoone Kunsten is uitgesteld tot 1907.

DE MAATSCHAPPIJ.

Onder dit opschrift wijdt de Redactie van „De opmerker" in het hoofdartikel van haar blad van 16 December j.l. hare bijzondere aandacht aan de zaken onzer Maatschappij. De schrijver van dit artikel beweert, dat zou zijn gebleken, dat de belangrijkste Afdeeling der Maatschappij zich heeft aangesloten bij de tegenstanders van het Hoofdbestuur, dat dit bestuur daardoor in zulke moeielijke omstandigheden is geraakt, dat er van eene crisis in onze Maatschappij mag worden gesproken. Aanleiding daartoe wordt gezocht in het besluit der vergadering van de Afdeeling Amsterdam op 1 December j.l. in zake prijsvraag-regelingen; als oorzaak van die crisis wordt genoemd de Voorzitter van onze Maatschappij en de houding van het Hoofdbestuur te Maastricht. Geen andere oplossing wordt denkbaar geacht dan aftreden van het geheele Hoofdbestuur, of te wel algeheele ineenstorting van onze Maatschappij om als een fenix uit hare asch, des te schooner te herrijzen in den vorm van een Bond van Bouwmeesters, met een ietwat andere organisatie. Zeer belangstellend blijft de schrijver uitzien naar de oplossing van de groote en vele moeielijkheden waarin onze Maatschappij is gekomen. Tot zoover in 't kort de hoofdinhoud van bedoeld hoofdartikel.

Dit artikel werd mij ter lezing gegeven — en naar aanleiding van hetgeen ook nog in „Architectura" over die

prijsvragen-zaak zou hebben gestaan — heb ik mij in zeer verschillende toonaarden door meer dan een medelid hooren toeroepen: Zie, man, dat is voor een groot deel, zoo niet geheel uw werk; U hadt moeten en kunnen bedenken, dat zulk optreden der Afdeeling, waarvan U de Voorzitter zijt, zeer groote beroering te weeg zou brengen. Dat zij die der Maatschappij een minder goed hart toedragen, ja wat meer is, haar zelfs vijandig zijn, uit dit alles munt zullen slaan tot nadeel van die Maatschappij. Waarom niet eens eerst met ons gesproken alvorens dingen te ondernemen welke de glorie der Maatschappij vooral in de oogen van buitenstaanders niet verhoogen? Bovendien wat matigt U zich aan, slechts een paar maanden in ons Hoofdbestuur gekozen, waar eendracht tot dusver heerschte, die geest van eendracht en harmonie door Uwe onjuiste wijze van handelen te verbreken, althans naar buiten te doen schijnen alsof dit Uw ondernemen is? enz. enz.:

Zie, mijne Heeren medeleden, met het artikel van „De Opmerker" voor mij, die tot mij gerichte woorden in herinnering nog hoorende, en het verslag der vergadering der Utrechtsche Afdeeling, voorkomende in ons Weekblad van den 23sten dezer eveneens op mijn schrijftafel, wordt het mij op dezen Kerstdag, met zijn kerkklokstoonen van „Vrede op aarde", toch wel bijzonder vreemd te moede. Wat is het een indroeve zaak niet te worden begrepen door hen op wier begrijpen men prijs stelt, en in sommige gevallen schijnt het soms een wanhopig werk om gerezen misverstanden weg te nemen; als het niet lukt, blijven zij bestaan en volgt verwijdering tusschen personen welke bij elkander behoorden te blijven. Mij schijnt het plichtmatig die „Vrede op aarde" te helpen bevorderen wat onze Maatschappij betreft, in verband met al het vooropgezette iets in ons Weekblad in het midden te brengen. Vooreerst dan „De Opmerker".

Het Bestuur der Amsterd. Afdeeling zou zijn tegenstander van het Hoofdbestuur; ware het parlementair, ik zou zeggen: is er grooter nonsens denkbaar? Hoe komt men er aan? Als ik met iemand op zeker punt van meening verschil, ben ik dan zijn tegenstander in den zin van het artikel in „De Opmerker"?

Of meent de schrijver, dat wij ministertje spelen in onze Maatschappij, en dat de politiek der zaak zou medebrengen, dat meeningsverschillen op handige wijze moeten worden gebruikt om de een of ander het voetje te lichten om zelf in zijn plaats te komen? Neen, de zegeningen van dergelijk gedoe laat ik gaarne over aan wetgevende lichamen, en vereenigingen die aan politiek doen, soms aan „hooge", waar men tuk is op het beleven van een cirsis en met een vooropgezet doel haar in het leven roept. En zoo zou dus de man, die aan het hoofd der Maatschappij staat, de oorzaak van de tegenwoordige crisis zijn; aldus „De Opmerker". Dit minder juist gekozen woord „crisis" wensch ik geen oogenblik over te nemen; maar ik heb iets anders over die meening te zeggen en wel dit. Moet er iemand of iets schuldig worden genoemd aan hetgeen wij in onze Maatschappij thans zien gebeuren, dan acht ik dit te zijn de geest waardoor de heer A. W. Weissman gemeend heeft zich te moeten laten leiden toen hij in onze Weekbladen van 9 en 16 September j.l. schreef. Op m. i. te betreuren wijze is door dien geest toen een element in de kwestie gebracht, welke van dat oogenblik af die kwestie hoogst delicaat en troebel beide maakte.

In deze prijsvraagzaak kan ook ik hoogst bezwaarlijk den architect Ed. Cuypers scheiden van onzen Voorzitter, maar in welk een gansch anderen zin. Hoe kan, zou ik willen vragen, een architect, Voorzitter van de Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst, bedanken voor een uitnoodiging als waarvan hier sprake is? Het leven leerde mij, dat er allervriendelijkste uitnoodigingen zijn, waarvoor men o! zoo gaarne zou bedanken, maar waaraan men heeft te voldoen als waren zij een bevel, mits wij ons daarbij niet verlagen. En dit laatste woord is hier niet toepasselijk. Heb ik, eerst voorgelicht door onzen Afdeelings-Secretaris, en daarna volkomen zelfstandig het program van de Vredes-paleisprijsvraag tot onderwerp van rustige en nauwgezette studie kunnen maken en het getoetst aan regelen voor prijsvragen elders en hier geldend, en aangetoond, dat bedenkelijke gebreken genoemd program aankleven, dan is daarmede door mij niet gezegd, dat onze Voorzitter en meerdere architecten daaraan uit dien hoofde niet zouden kunnen mededoen. Ik wil nog verder gaan en zeggen, dat gegeven de loop der zaak, het mij als lid van onze Maatschappij gansch niet onverschillig is, dat onze Voorzitter tot de uitgenoodigden behoort, geheel afgescheiden van de vraag wie voor het oogenblik dien voorzittersstoel inneemt, al weet ik nu wel uit ons Weekblad van 9 September, dat onze Voorzitter niet als zoodanig is uitgenoodigd geworden. In dit opzicht gaat m. i. de Voorzitter onzer Maatschappij vrij uit, en ik zou elk mijner medeleden het recht moeten ontzeggen, op te treden als rechter in deze aangelegenheid. De portefeuille-kwestie acht ik niet aan de orde, evenmin de kwestie van aftreding van het geheele kabinet, zooals „De Opmerker" meent. Althans wat mij en mijne medebestuurders der Afdeeling „Amsterdam" betreft, zal genoemd blad zich bitter teleurgesteld zien als het zal bemerken, dat wij onze krachten niet wenschen te besteden tot slooping maar wel tot opbouwing van onze Maatschappij. In zooverre „De Opmerker" dit sloopingswerk zou willen helpen bevorderen, zal hij ons beslist als bepaalde tegenstanders, en dan in den waren zin des woords, tegenover hem vinden. Kan men mijne werkwijze bij dit opbouwingswerk niet gebruiken, dat zij zoo; ik zal weten heen te gaan, om mijne medearbeiders niet in den weg te zijn, ook nog op een afstand mij verheugende als hun arbeid mag slagen. Ik meen hiermede van „De Opmerker" afscheid te kunnen nemen over dit onderwerp.

En nu een woord tot mijne medeleden, welke mij vorenbedoelde opmerkingen hebben gemaakt, voorzoover zij in het vorenstaande nog geen antwoord ontvingen.

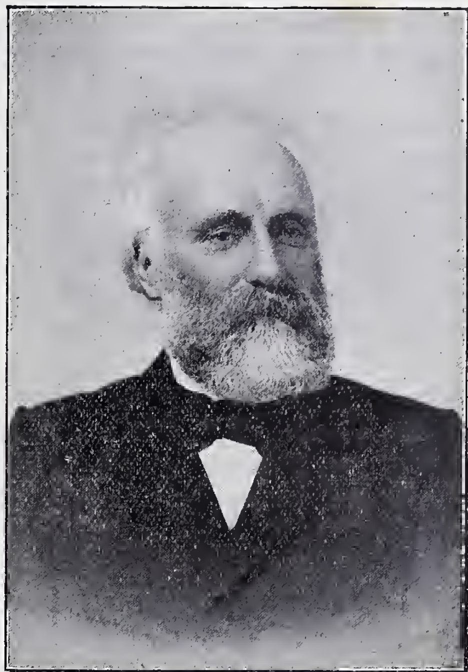
Ik had vóór de vergadering van Maastricht kortelings schriftelijk mijn meening uiteengezet; ik mocht dus aannemen, dat zij daar bekend was. Het was mij onmogelijk persoonlijk in Maastricht tegenwoordig te zijn. Het verslag van de vergadering in ons Weekblad van 30 September j.l. deed mij lezen, dat de heer E. M. Rood, mijn mede-bestuurslid in de Afdeeling Amsterdam, vrijwel alleen stond in zijne meening, welke ook de mijne was en die zijner overige mede-bestuursleden, eene meening vrij algemeen ook gedeeld door menschen, staande buiten een betrekkelijk kleinen kring in onze Maatschappij. De heeren leden, welke mij thans de vorenbedoelde opmerkingen maakten, hadden mij zeer duidelijk doen blijken, dat zij na Maastricht van die prijsvraag-kwestie meer dan hun bekomst hadden en van de onaangename gevolgen van oververzadiging wenschten verschoond te blijven. Ik voorzag bij een stilzwijgend zich gaan neerleggen bij het Maastrichtsch votum een bedenkelijk gevaar voor de belangen der Maatschappij. Ik kreeg de wetenschap, dat het program van de Vredespaleis-prijsvraag te veel gebreken had om het door eene vergadering van onze Maatschappij zonder voorbehoud te zien gesanctioneerd. De — laat ik het noemen — verwarring van personen en zaken te Maastricht, waarvan ik boven heb gezegd, welke geest daarvan de oorzaak was, mocht naar mijne meening

voor de eer der Maatschappij niet blijven bestaan, te eer niet, omdat ik hoe langer meer de overtuiging kreeg, dat men in Maastricht geen objectief standpunt had ingenomen en men de persoon des Voorzitters, onze Maatschappij en een paar harer uitnemende leden in hunne eigenaardige verhouding tot het Bestuur der Carnegie-Stichting jammerlijk had vereenzelvigd met het geheele program der prijsvraag. Daarom heb ik mij nedergezet om met groote omzichtigheid en met vermijding van al datgene wat iemand gerechtvaardigde aanstoot kon geven, getracht het Maastrichtsche blaadje weder blank te doen worden in de geschiedboeken onzer Maatschappij.

Mijn mede-bestuurder de heer Rood — en ik wil dit eens opzettelijk vermelden om te doen uitkomen hoe verre wij staan van elke poging om der Maatschappij of haar Hoofdbestuur nadeel te doen — verklaarde zich tegen mijn pogen; want hij voorzag, dat wij zeer waarschijnlijk verkeerd zouden kunnen worden begrepen. En zoo iemand, dan was hij voorzeker de man die, om den wille van het door hem voorgestane beginsel, het weder ter hand nemen der zaak moest toejuichen.

Waar de zaak nu alzoo was komen te staan als hiervoren vermeld, daar was spreken mij plicht geworden, en verder zwijgen zou voor mij een geweldplegen zijn geworden aan mijn overtuiging van hetgeen ik in deze als juist en goed erkende. Mijne overige medebestuurders waren eveneens van gevoelen, dat nader optreden gewenscht kon heeten. Wij deden dit met open vizier, en hebben acht dagen te voren tot gedachtenwisseling uitgenoodigd een ieder die te Maastricht van zijne tegenovergestelde meening had doen blijken en hen onze conclusies in concept toegezonden. Niet velen schonken ons de eer hunner tegenwoordigheid. Onze voormalige Voorzitter berichtte door ongesteldheid tot zijn spijt verhinderd te zijn tegenwoordig te wezen. Het uitnemend goed wedergegeven verslag van die vergadering in ons Weekblad van 9 December j.l. raad ik een ieder aan te lezen, zoo noodig te herlezen, doch onbevooroordeeld en onbevangen, als men deze zaak om der beginselwille wil leeren kennen. Men leze daarna het verslag der Afdeeling Utrecht in ons Weekblad van 23 December j.l.; en zal men dan niet met mij moeten uitroepen: „Maar, vrienden, wilt of kunt gij elkander niet beter verstaan?" Een besluit genomen in de Amsterdamsche Afdeeling, waar de twee aanwezige Hoofdbestuursleden (mij zelf medegeteld) en de Secretaris der Maatschappij vóór stemden, achten de leden in Utrecht *niet noodig noch gewenscht* te ondersteunen, maar wel achten zij het noodig en gewenscht hun volle vertrouwen uit te spreken in de handelingen van het Hoofdbestuur der Maatschappij, een vertrouwen dat niemand ter wereld in den kring onzer Maatschappij dit Hoofdbestuur had ontzegt en, wat mij betreft, voorloopig er niet aan denkt te ontzeggen. Ik zeg voorloopig, en ik denk wel nimmer zal behoeven. Daartoe zou ik eerst kunnen komen dan, wanneer ik bepaald kon waarnemen, dat de levenwekkende beginselen van stipte rechtvaardigheid, onpartijdige, open en eerlijke behandeling van onderwerpen betreffende de bevordering van de Bouwkunst in het algemeen en die in ons Vaderland in het bijzonder, in onze Maatschappij niet tot hunne volle recht konden worden gebracht ook bij de meest diepgaande meening-verschillen, maar in stede van dien, werden verstikt door een geest van oogendienerij, werden geweerd uit een geest van gemakzucht of quasi vrees voor opspraak. Op schijngronden berust geen blijvende vrede; de vrede waaraan mij het kerstfeest herinnert, is er een van blijvenden aard, die niet zonder strijd wordt verkregen maar die ook geen strijd vreest. Zoo moet het in onze Maatschappij ook kunnen zijn; en al moge „De Opmerker" haar naderend einde meenen te kunnen afleiden uit een geconstateerd meeningverschil en daartoe ook Goethe aanhalen met te herinneren aan zijn bekend „Alles wat bestaat, is waard dat het te gronde gaat," daar kunnen m.i. allen zeer gerust zijn die der Maatschappij met hunne krachten en toewijding dienen, wetende, dat Goethe ook wist te getuigen van dingen welke nimmer vergaan, en die beter zijn dan de vergankelijke; zoolang onze Maatschappij in haar taak naar dat betere hare handen zal willen uitstrekken, is haar eeuwige jeugd gewaarborgd en zal zij kunnen blijven bestaan zoolang er gebouwd wordt.

Amsterdam, 1e Kerstdag 1905. W. J. DE GROOT.

J. N. BREEBAART.

De heer J(an) N(icolaas) Breebaart werd den 30ste Mei 1839 te Alkmaar geboren, waar hij voornamelijk door de praktijk gevormd werd en de eerste voorbereiding ontving voor de betrekking, waarin hij op lateren leeftijd met veel toewijding en schier onafgebroken succes zou werkzaam zijn.

Aanvankelijk ontving hij zijn eerste opleiding bij de architecten Van den Arend en du Croix.

Daarna is hij eenigen tijd werkzaam geweest onder leiding van den heer Beukenkamp te Oude Sluis, meer speciaal in den molenbouw.

In 1859 werd hij te Haarlem geplaatst bij de gemeentewerken, onder den architect J. E. van den Arend. Hij bleef daar tot 1862, in welk jaar hij werd aangesteld bij den aanleg van staatsspoorwegen in Noord-Holland en geplaatst te Alkmaar op het bureau van de ingenieurs van Prehn en van Gendt.

Hij was aldaar behulpzaam bij de voorbereidende werkzaamheden, en later bij de uitvoering van verschillende gebouwen en kunstwerken voor den spoorweg van Nieuwediep tot Amsterdam, o. a. bij den bouw der groote draaibruggen over het Noord-Hollandsch kanaal. Ook aan de veldwerkzaamheden voor het bepalen der definitieve richting van den spoorweg door de Zaanstreek, werd door hem een zeer werkzaam aandeel genomen.

Den 6en Juni 1867 werd hij door den gemeenteraad van Utrecht benoemd tot Inspecteur van de bouwpolitie aldaar, welke betrekking hij den 1ste Juli d.a.v. aanvaardde. In dien tijd maakte het bouwtoezicht nog een onderdeel uit van den dienst van openbare werken, zoodat de nog jeugdige

inspecteur werkzaam was onder de leiding van den toenmaligen architect-directeur van gemeentewerken den heer C. Vemeijs. Reeds spoedig na zijne indiensttreding genoot hij het volle vertrouwen van zijn onmiddellijken chef, waardoor hem telkens meer zelfstandigheid in zijn werkkring kon worden toegekend. Het bouwtoezicht bepaalde zich in dien tijd tot de door den gemeenteraad vastgestelde verordening op het bouwen en sloopen, en van die op de openbare gezondheid; en daarbij toonde de heer Breebaart zich een ernstig en onpartijdig handhaver van de gemeentebepalingen.

Ook aan theoretische ontwikkeling ontbrak het den heer Breebaart niet, want in hetzelfde jaar, waarin hij in dienst der gemeente Utrecht optrad, werd hij tevens belast met de betrekking van leeraar in het bouwkundig teekenen en de beschrijvende meetkunde, aan de afzonderlijke cursussen voor industrieel onderwijs, welke van gemeentewege werden gegeven.

Deze betrekking bekleedde hij van 1 October 1867 tot 1 October 1901.

Na het eervol ontslag dat den 1ste Augustus aan den heer C. Vermeijs werd toegekend, werd het bouwtoezicht tot een afzonderlijken tak van dienst gemaakt, rechtstreeks afhankelijk van het Dagelijksch Bestuur, en de heer Breebaart werd door den gemeenteraad tot chef van dien dienstak benoemd.

Met onverflauwde geestdrift beijverde hij zich de meermalen verzwaarde eischen der verordeningen na te komen.

Bij de vijfjaarlijksche herziening dier verordeningen hield hij niet op met te wijzen op woningtoestanden, die verbetering behoefden en op nuttige wijzigingen die in het bouwreglement zouden kunnen worden gebracht. De gedachte, dat hij zelf de moeielijkheden zou moeten overwinnen, die bij het verscherpen der bepalingen van zelf zouden te voorschijn treden, weerhield hem niet ze voor te stellen en in deze zijn plicht te betrachten.

Degelijke kennis van de vereischten voor het waarnemen zijner betrekking, waardoor hij in staat was de bouwondernemers in de goede richting te leiden, en eene tegemoetkomende houding, waren oorzaak dat zijne raadgevingen in velerlei gevallen zonder moeite werden opgevolgd.

Tevens was het voor een ieder bekend, dat hij met groote gestrengheid en ernst de nakoming van de vastgestelde bepalingen vorderde, en dat slechts zeer weinig aan het wakend oog van hem en zijne goed onderrichte ondergeschikten, wier aantal meer dan eens werd uitgebreid, ontsnapte.

Zijne ondergeschikten die, voorzien van de noodige kennis van het bouwvak, in dienst kwamen, wist hij evenzeer zoo te leiden, dat zij in zijn geest met ijver werkzaam zijn.

De belangstelling die de verbetering der woningtoestanden en de volksgezondheid in den laatsten tijd mocht ondervinden, deelde hij van ganscher harte en voorzoover de gemeente Utrecht in de genoemde aangelegenheden niet achterstaat bij andere gemeenten in ons land, komt, voor hetgeen aldaar te prijzen valt, een groot deel van lof aan den heer Breebaart toe.

Voor de gezondheidscommissie der stad Utrecht, die de eerwaardige voorgangster was van de thans door het Rijk ingestelde gezondheidscommissie, is de heer Breebaart altijd een trouw en kundig adviseur geweest.

Na het in werking treden der woningwet en de daaruit voortvloeiende bouwverordening werd hem met ingang van Januari 1905 door den Raad een titel verleend van Hoofd-Inspecteur van het bouw- en woningtoezicht, met een aan dien titel geëvenredigde jaarwedde.

Vóor hij straks den gemeentedienst zal gaan verlaten, is door hem een stelselmatig en uitvoerig woningonderzoek aangevangen. Het resultaat van dat onderzoek, dat door hem op practische wijze in registers is neergelegd en vóor zijn vertrek zal zijn voltooid, zal den grondslag vormen van een werk dat, behoorlijk bijgehouden, de bron zal zijn voor de kennis der Utrechtsche woningtoestanden.

Een lang ongestoord genot van zijn welverdiende rust zij den heer Breebaart van harte toegewenscht.

Utrecht, 30 December 1905.

MAXIMUM ARBEIDSDAG EN MINIMUM LOON.

(Vervolg van bladz. 681. Slot.)

Advies van den Directeur der Gemeentewerken te Haarlem.

Nu in het werkliedenreglement de 10-urige arbeidsdag is ingevoerd, bestaat er gereede aanleiding om ook in de bestekken dezen verkorten arbeidsduur voor te schrijven.

Wel wordt in den zomer één uur per dag langer gewerkt, doch dit geschiedt omdat in den winter slechts 7 à 8 uur per dag gewerkt kan worden.

Niet in alle bestekken kan echter deze maximale werktijd worden opgenomen, omdat het onmogelijk zal blijken de noodige contrôle uit te oefenen.

Onderhouds- en leveringsbestekken dienen uitgezonderd te worden; doch ook weer niet alle. In de onderhoudsbestekken, die voor een tijdvak van vier jaar worden opgemaakt, komen tevens belangrijke vernieuwingen voor; voor deze dient de 10-urige arbeidsdag wederom van toepassing te zijn.

Bij het vaststellen van een minimumloon kan de gemeente zich op tweeërlei standpunt stellen; n.l. of zij door het vaststellen van dit minimum al dan niet zelfstandig overwegenden invloed op de plaatselijke loonen wil uitoefenen

Het eerste dient m. i. niet aanbevolen te worden.

Als werkgeefster toch heeft de gemeente evenals elke particuliere werkgever er voor te zorgen, dat zij aan hare werklieden, hetzij deze direct of indirect voor haar werkzaam zijn, een loon uitbetaalt, dat niet beneden een zeker minimum mag dalen.

Hieruit volgt, dat de gemeente als werkgeefster, ter bepaling van het door haar toe te kennen minimumloon, zich in verbinding dient te stellen met de patroons, en dat zij anderzijds niet ongevoelig mag blijven voor de wenschen, haar door de leiders der vakbeweging kenbaar gemaakt. Het minimumloon dient dus te worden vastgesteld in overleg met werkgevers en werknemers.

Niet voor alle werklieden behoeft dit minimumloon hetzelfde te zijn. Dit loon kan verschillen met betrekking tot het ambacht dat door den werkman wordt uitgeoefend, en ook afhankelijk zijn van de bekwaamheid van den werkman.

Het bepalen van de bekwaamheid is niet gemakkelijk en zal in de praktijk tot allerlei onaangenaamheden aanleiding geven. Beter zouden daarom de loonen ten opzichte van de leeftijden bepaald kunnen worden, hetgeen mogelijk is, wanneer aangenomen wordt, dat door den grooteren leeftijd meer ervaring is opgedaan. Tevens zijn dan de loonen bepaald voor werklieden, die nog niet als volwassen worden beschouwd en voor werklieden van hooger leeftijd.

Het bepalen van het loon voor eerstgenoemde categorie behoeft niet verder te worden toegelicht, voor laatstgenoemde wel.

In werkliedenreglementen wordt veelal de bepaling gevonden, dat het loon van een werkman niet mag verminderen wegens mindere geschiktheid ten gevolge van ouderdom.

Een dergelijke bepaling zou in een bestek niet op haar plaats zijn, omdat daardoor oudere werklieden de gelegenheid zou worden ontnomen om werk te verkrijgen.

Voorkomen dient verder te worden, dat door een aannemer in hoofdzaak niet volwassen of te oude werklieden worden aangesteld, waarom voor elk vak een maximum in verhouding tot het aantal dient gesteld te worden.

Het spreekt van zelf, dat het minimum-loon verband dient te houden met den maximalen arbeidsduur. Waren tot nog toe de

minimum-loonen, bij een elf-urigen arbeidsdag, *f* 0.23 en *f* 0.18, bij een tien-urigen arbeidsdag moeten deze met 10 °/₀ worden verhoogd, dus op *f* 0.25 en *f* 0.20 te worden gebracht.

Wat verder de financieele gevolgen van dezen verkorten arbeidsduur betreft, deze zijn moeilijk na te gaan; in den regel zijn er zooveel invloeden, die het cijfer van inschrijving bepalen, dat daaromtrent weinig met zekerheid te zeggen is.

Er is waargenomen, dat bij korteren arbeidsduur niet minder en zelfs meer arbeid wordt verricht.

Verschillende oorzaken, die als bekend ondersteld mogen worden, verklaren dit verschijnsel. Toch is het gevaarlijk om aan dit verschijnsel een algemeen karakter te willen toekennen.

Een arbeider, die per stuk werkt, zal trachten, in den voor hem gestelden werktijd, zooveel mogelijk te produceeren, omdat daardoor zijn verdiensten zullen stijgen en dat des te meer naarmate de werktijd korter is, omdat in dat geval het loon per stuk grooter is.

Voor een fabrikant is dit van groote waarde, o. a. omdat hij dan veel korter zijn machines behoeft te laten loopen.

Bij een arbeider, die per uur werkt, bestaat deze prikkel niet, zoodat, al zullen uitzonderingen geconstateerd kunnen worden, de productie niet in dezelfde mate zal toenemen.

Doch er is meer; er zijn tallooze beroepen, waarbij het beslist uitgesloten is, dat bij verkorting van arbeidsduur meer geproduceerd kan worden. Tot deze behooren bijv. het beroep van politieagent, machinist, koetsier enz.

Het onmiddellijke gevolg daarvan is, dat meer personeel noodig is, om hetzelfde werk verricht te krijgen, waarvoor meerdere uitgaven noodig zijn en wel des te meer naarmate de arbeidsduur wordt verkort, omdat in dat geval ook het uurloon stijgt.

Voor mijn tak van dienst vermeen ik te mogen onderstellen, dat bij invoering van den tien-urigen arbeidsdag met evenredige verhooging van het uurloon, in den eersten tijd de inschrijvingen eenige verhooging zullen ten gevolge hebben, omdat ook de aannemers niet in staat zullen zijn dezen invloed te bepalen en zij zich tegen geldelijke schaden zullen vrijwaren.

Een belangrijke vraag is, in welke omstandigheden zullen deze bepalingen van toepassing zijn?

Het antwoord op deze vraag is: op het werk; d. w. z. op datgene wat op de bouwplaats ten behoeve van het werk wordt gemaakt; terwijl met bouwplaats gelijkgesteld kan worden de werkplaats van den aannemer, zoo deze binnen de gemeente gelegen is.

Niettemin is het regel, dat het den aannemer geoorloofd is onderdeelen, die daarvoor vatbaar zijn, buiten het werk te doen vervaardigen.

Het spreekt van zelf, dat het gemakkelijker is daarbij als voorwaarde te bepalen, dat de arbeidsvoorwaarden overeen moeten stemmen met die op het werk, dan om na te gaan of aan deze voorwaarden wordt voldaan. Het zou dus voor de hand liggen om voor te schrijven, dat alle onderdeelen op het werk of binnen de gemeente vervaardigd moeten worden. Dit zou m. i. onmogelijk blijken, omdat geen voldoende concurrentie in alle vakken alhier bestaat. Bovendien zouden door het stellen van deze voorwaarde door alle werkgevers, dus ook door alle gemeenten, deze beperkende bepalingen voor elke gemeente geheel het karakter van beschermende rechten hebben verkregen, hetgeen naar mijne meening overbodig en niet bevorderlijk voor de algemeene welvaart zoude zijn. Een groote vrijheid dient omtrent dit punt te blijven bestaan, hetgeen des te gemakkelijker gaat, naarmate dit onderwerp ook in andere gemeenten meer en meer geregeld wordt.

In verband met deze beschouwingen zouden de navolgende ontwerp-bepalingen in de bestekken kunnen worden opgenomen:

Minimum-loon en maximum-arbeidsduur.

Met uitbreiding van §§ 459 en 485 der A. V. wordt het volgende bepaald:

1e. De aannemer is verplicht aan de werklieden, die op het door hem aangenomen werk, hetzij middellijk, hetzij onmiddellijk, doorloopend in zijn dienst zijn, geen lager loon uit te betalen dan aan:

Timmerlieden	*f* 0.25	per uur
Metselaars	„ 0.25	„ „
Steenhouwers	„ 0.27	„ „
Straatmakers	„ 0.25	„ „
Smeden	„ 0.23	„ „
Fitters	„ 0.27	per uur.
Stucadoors	„ 0.25	„ „
Loodgieters en zinkwerkers	„ 0.25	„ „
Ververs	„ 0.23	„ „
Behangers	„ 0.23	„ „
Opperlieden	„ 0.20	„ „
Grondwerkers	„ 0.20	„ „

2e. Werklieden, die om hunnen leeftijd of door mindere ervaring niet in staat zijn om het volle loon te verdienen, kunnen op hun verzoek voor minder loon door den aannemer worden aangenomen, een en ander onder goedkeuring en met medeweten van de Directie. Het aantal van deze werklieden in elk vak mag echter niet meer bedragen dan een vierde gedeelte van het aantal werklieden dat in dat vak werkzaam is.

3e. Op het werk mag door dezelfde werklieden niet langer gewerkt worden dan 10 uur per etmaal, de schafttijden niet als werktijd medegerekend. Met het werk gelijkgesteld wordt de werkplaats van den aannemer, binnen de gemeente gelegen. In bijzondere gevallen kan door de Directie, in het belang van het werk, gedurende een door haar te bepalen tijd langere werktijd worden toegestaan of geëischt.

4e. Wanneer de Directie een langeren werktijd dan 10 uur per etmaal vergunt of gelast, dan wordt aan de werklieden betaald:
voor het eerste uur het gewone uurloon;
voor elk volgend uur het gewone uurloon vermeerderd met 25 °/₀;
(De betaling van dit overwerk is in overeenstemming met hetgeen daaromtrent in het werkliedenreglement is vastgesteld); beter komt het mij voor te bepalen:
boven het uurloon wordt voor overwerk betaald:

voor het eerste uur	10 °/₀
voor het tweede uur	20 °/₀
voor het derde uur	30 °/₀
voor alle volgende uren	50 °/₀

van het uurloon.

5e. Het werken op Zon- en algemeen erkende Christelijke feestdagen is alleen geoorloofd onder goedkeuring van Burgemeester en Wethouders, onverminderd de verplichting van den aannemer, om voor het werken op Zon- en feestdagen bovendien vergunning aan den Burgemeester te vragen.

Het werken des nachts is alleen geoorloofd onder goedkeuring van de Directie.

Bewaking van het terrein des nachts, des Zondags of daarmede gelijkgestelde feestdagen wordt niet als het verrichten van nacht- of Zondagsarbeid beschouwd. Onder nacht wordt verstaan de tijd van een werkdag, begrepen tusschen des namiddags 9 uur en des morgens 5 uur van den daaropvolgenden werkdag; onder Zondag of algemeen erkende Christelijke feestdagen de tijd begrepen tusschen des namiddags 9 uur van den laatsten werkdag vóór den Zon- of feestdag en des morgens 5 uur van den eersten daaropvolgenden werkdag. Aan de werklieden moet, wanneer deze gevallen zich voordoen, het gewone uurloon, vermeerderd met 50 °/₀ worden uitbetaald.

6e. De aannemer is verplicht, om op de door de Directie aan te wijzen plaats of plaatsen de in dit bestek voorkomende bepalingen omtrent loon en arbeidsduur op het werk op te hangen. Hij is verplicht zorg te dragen, dat deze bepalingen opgehangen en gedurende den geheelen duur van het werk voor een ieder duidelijk leesbaar blijven.

Zooals boven reeds is opgemerkt, moeten in onderhouds- en leveringsbestekken enkele van deze bepalingen vervallen. Een juiste opgave is daaromtrent zonder bestek niet te geven.

NIETS NIEUWS ONDER DE ZON.

Men schrijft ons het volgende.

Te Weenen zijn onlangs in een schouwburg, die voor dit doel gebouwd was, proeven genomen, om, bij een brand op het tooneel, door middel van *schoorsteenen* den voor het publiek zoo gevaarlijken rook af te voeren.

Die proeven zijn, volgens den verslaggever van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, volkomen geslaagd.

Het verdient de aandacht, dat het denkbeeld om zulke schoorsteenen boven het tooneel te plaatsen, afkomstig is van een Nederlander, den heer Joseph van de Loo, steenfabrikant te Dieren.

Na den noodlottigen brand te Chicago begreep hij, dat de gevolgen van die ramp veel minder verschrikkelijk geweest

zouden zijn, indien voor verwijdering van den rook gezorgd had kunnen worden. Hij werkte zijn denkbeeld uit en zond een opstel daarover aan een Amsterdamsch dagblad, welks redactie echter de plaatsing weigerde omdat een authoriteit op het gebied van brandweer te Amsterdam, desgevraagd, aan die redactie verklaard had, dat het denkbeeld niet nieuw was, daar de schouwburgen te Amsterdam boven het tooneel in het dak reeds zoogenaamde rookluiken hebben. Daarop stelde hij zich in verbinding met een dergelijke authoriteit te 's-Gravenhage, die echter ook, om de zelfde redenen, de zaak van geen belang achtte.

Ten slotte vond het stuk een plaats in het Bouwkundig Weekblad van 12 Maart 1904.

Het moet voor den heer Van de Loo een groote voldoening zijn te vernemen, dat zijn vinding te Weenen in toepassing gebracht, aan de verwachtingen beantwoord heeft.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afdeeling Haarlem en omstreken. Vergadering op Donderdag 21 December 1905. In deze vergadering werd ingevolge het verzoek van het Bestuur der Afdeeling Amsterdam het besluit behandeld, dat door die Afdeeling in de vergadering gehouden op 1 December l.l. genomen is.

Na uitvoerige besprekingen werd met algemeene stemmen het navolgende besluit genomen:

„De vergadering kennis genomen hebbende van het besluit „genomen in de vergadering van de Afdeeling Amsterdam, ge- „houden op 1 December l.l., geeft als hare meening te kennen, „dat zij niet kan meegaan met de overwegingen, die tot het nemen „van dat besluit hebben aanleiding gegeven en dat zij zich dus „mede niet kan vereenigen met het besluit sub. a. Zij spreekt „echter op grond, dat het geruimen tijd geleden is, dat de voor- „waarden volgens welke prijsvragen dienen uitgeschreven te „worden, zijn vastgesteld, de wenschelijkheid uit, dat deze voor- „waarden op een Meivergadering worden herzien."

De Voorzitter deelt mede, dat de jury, die op zich genomen heeft het beoordeelen van de gevels die binnen Haarlem, in het tijdvak 1 Mei 1903 – 1 Mei 1905, zijn verrezen, binnen enkele dagen rapport over zal uitbrengen.

De heer Stoel richtte tot de vergadering de vraag, welke zijn de ondervindingen die door architecten bij het gebruik van kalkzandsteen zijn opgedaan? Op deze vraag kon met het oog op den korten tijd van bestaan van dit materiaal in ons land, geen positief antwoord gegeven worden. Enkele leden hadden dit materiaal voor binnenmuren met succes toegepast; voor het gebruik aan buitenmuren werd eene gereseveerde houding aangenomen.

De ingekomen antwoorden op de door de Maatschappij uitgeschreven prijsvragen waren op deze vergadering tentoongesteld.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Opmerker, 23 December 1905. *Een aardig boek*, bespreking van het onlangs in Engeland verschenen boek „How to build or buy a country cottage and fit it up." Wat de talrijke afbeeldingen betreft, valt de overeenkomst op der Engelsche huizen met die in vele der villaparken hier te lande, waaruit tot het besluit wordt gekomen, dat onze ontwerpers wel een zeer diepgaande studie der Britsche bouwkunst gemaakt moeten hebben om zoo in haren geest te kunnen doordringen. Het boek wordt ter bestudeering aan de Nederlandsche architecten aanbevolen.

Steenen bruggen met groote spanwijdten. Oostersche kunst te Haarlem; mededeelingen omtrent de tentoonstelling die thans in het Museum voor Knnstnijverheid gehouden wordt.

Architectura, 23 December. A. J. Derkinderen. *Kunst- en ambachtsonderwijs.* Uittreksel uit een „Gids-"artikel over dit onderwerp.

Maatschappij of Bond, naar aanleiding van een artikel in het voorlaatste nummer van „De Opmerker", waarin de oprichting van een Bond besproken wordt, onder herinnering aan vroeger daarover uitgebrachte rapporten. Het wordt begrijpelijk geacht, dat vooralsnog geen groote verwachtingen van nieuwe fusiepogingen gekoesterd worden.

Het Rembrandt-monument. Aansluiting aan het protest van den heer G. Bergsma in de N. Ct., waarin veroordeeld wordt, dat geen prijsvraag voor het monument is uitgeschreven.

Het „Technisch gedeelte" geeft: *Het typische bij den stedenbouw*, door Dr. Hans Schmidkunz, Berlijn; *Heliotropische architectuur*; het beginsel hiervan berust op het denkbeeld om bijv. een met modern comfort ingerichte villa op een draaischijf te zetten, zoodat de woonkamers den loop van de zon volgen. De plattegrond is een kruis.

De Bouwwereld, 20 Dec. *Moderne restaurants en winkels*, naar M. O. von Lasser; slot. De schrijver pleit voor gezonden eenvoud, en wenscht de paleis-restaurants en -winkels weg.

Sociaal-Economische Kroniek, door Mr. Dr. H. S. Veldman. Bespreking van 't geen er aan de „Kinderwetten" vast is.

Bouwkundige legenden, IV. Meester Manole. Vertaald naar de bewerking door Carmen Sylva eener Roemeensche legende.

Het nummer bevat de afbeeldingen van: 1°. de *Hall in eene villa te Hilversum*, door den heer J. P. H. de Maan, B. Ing., 2°. *het Gebouw van de vergaderzaal van den Ned. Protestantenbond* te Oud-Beierland, door de heeren S. de Clerq en J. Gratama.

Technisch Weekblad, 21 Dec. *Iets over Siderosthen-Lubrose verven. Iets over smeermiddelen.*

UIT DEN VREEMDE.

De gemeenteraad van Berlijn heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een gedenkteeken voor Virchow. Het mag 80.000 mrk. kosten. De plannen moeten vóór 25 April 1906 ingezonden zijn.

De cementproductie in de Vereenigde Staten van N. Amerika is van 250 duizend vaten in 1889, gestegen tot 22,5 millioen vaten in 1903.

Boven den Niagara-waterval moest een stuwdam aangebracht worden. De bezwaren om dit op de gewone wijze te doen waren echter onoverkomelijk, door de groote stroomsnelheid. Men bouwde nu aan den oever een beton zuil van 2.23 M. doorsnede en 15.24 M. hoogte, en liet deze in den stroom omkippen, waardoor een voldoend resultaat verkregen werd.

Een firma te St. Paul (Minesota) gebruikt bij pleisterwerk, tot vermenging met kalk, houtzaagsel in plaats van zand. Het schijnt dat dit mengsel veel harder en elastischer is dan het mengsel met zand, en een veel meer weerstandbiedend vermogen heeft.

Tot nu toe kon Hampton-Court alleen door olielampen verlicht worden, terwijl buiten het Paleis, gas gebruikt werd.

Men is nu bezig om er eene electrische verlichting in aan te brengen.

Ter herdenking van den 150sten verjaardag van Mozart is te Weenen een fontein opgericht naar de plannen van Carl Wolck.

Op 4 October 1865, dus 40 jaren geleden, werd te Weenen de eerste paardentrambaan geopend, van Schottentor naar Hernhals. Zij had eene lengte van 3.2 KM. Op 't oogenblik is Weenen in het bezit van een electrische trambaan ter lengte van 184 KM., en loopen er 955 vaste trams met 876 bijwagens.

Een Engelsch Ingenieur, Sir William Willcocks, heeft een plan gemaakt om de waterwerken aan den Tigris weder te herstellen. Hierdoor zoude het oude Chaldea weder vruchtbaar kunnen gemaakt worden. De onkosten worden op 96 millioen gulden geschat, doch de vruchtbaar gemaakte gronden zouden een som van 720 millioen gulden vertegenwoordigen.

BERICHTEN.

Binnenhof te 's-Gravenhage. Bij de behandeling van de begrooting 1906 van het Departement van Waterstaat, afdeeling landsgebouwen, op 22 Dec. l.l., besprak de heer De Stuers de electrische tram over het Binnenhof; het kwam hem wenschelijk voor, dat voor dit stadsgedeelte een ondergrondsche leiding werd aangelegd. Het beste zou echter zijn als de geheele tram van het Binnenhof verdween, met het oog op het rumoer die zij maakt, welke voor de bureaux hinderlijk is. Spr. vond, dat de Minister het aesthetische bezwaar wel wat gering schatte.

De Minister antwoordde, dat de plannen voor de tram nog niet van de gemeente zijn ingekomen, maar dat het ook hem aangenaam zal zijn als de verkeersquaestie kan worden opgelost, zonder dat de tram over het Binnenhof gaat.

Ook verdedigde de heer De Stuers een amendement, om op het Binnenhof geen nieuwe bureaux voor den Rijks Bouwmeester in het tweede district te vestigen. Het amendement was zoo geredigeerd, dat de Minister de gelegenheid behoudt in de bureaux te voorzien, mits niet door bouw op het Binnenhof. Dit amendement werd door den Minister overgenomen.

Huis Zoudenbalch te Utrecht. Dit huis, waarschijnlijk ongeveer 1470 gereed gekomen en toen — met zijn 28,70 M. breeden gevel — een waar paleis, werd gesticht door Evert Zoudenbalch, Thesaurier ten Dom en Proost van Maastricht, gesproten uit een geslacht, dat reeds in de 13de eeuw onder de Utrechtsche patriciers wordt genoemd.

Dit oude Gothische huis, in de Donkerstraat, brandde in 1903 af, maar is thans met subsidie van het Rijk, herbouwd; het uitwendige is geheel in zijn oorspronkelijken vorm gereed.

Toen het gebouw door brand vernield werd, verkeerde het in een staat van verval; het was in den loop der tijden in- en uitwendig zeer veranderd geworden, en werd ten slotte verdeeld in verschillende pakhuizen. De gevel is thans van natuurlijken steen herbouwd naar eene teekening van den heer G. de Hoog Hz., gemaakt naar de gegevens van de heeren Mr. S. Muller Fz., Rijks Archivaris te Utrecht, en Dr. P. J. H. Cuypers.

Zeist. De gemeenteraad heeft het programma vastgesteld van een uit te schrijven prijsvraag voor een nieuw gemeentehuis, kostende hoogstens *f* 90.000. Aan den ontwerper van het beste plan zal — zoo is de bedoeling — de uitvoering worden opgedragen tegen een honorarium van 5 pCt. Deze opdracht en *f* 100 vormen den eersten prijs; de tweede bedraagt *f* 300 en de derde *f* 200.

PERSONALIA.

Door B. en W. is tot tijdelijk Opzichter-teekenaar bij de Gemeentewerker benoemd de heer J. Buwalda, te Assen.

